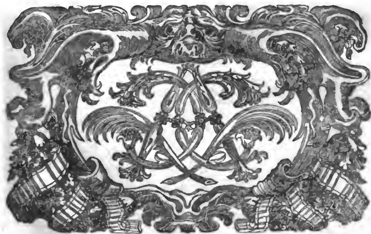
R. P. CORN. CORNELII A LAPIDE
E SOCIETATE JESU
Olim in Lovanienſi, poſtea in Romano Collegio Sacrarum Literarum Profeſſoris

COMMENTARIUS
IN RELIQUOS TRES LIBROS
REGUM,
ET DUOS
PARALIPOMENON.
TOMUS SECUNDUS.

SECUNDA EDITIO VENETA,
Indicibus neceſſariis inſtructa, omnibuſque expurgata mendis ſtudio, ſedulitate, ac diligentia perquàm oculatiſsima.

VENETIIS, MDCCXVII.
TYPIS, AC NOVITER SUMPTIBUS HIERONYMI ALBRITII.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

COMMENTARIUS
IN LIBRUM SECUNDUM
SAMUELIS,
SIVE
REGUM.

Iber primus descripsit gesta Samuelis, & Saulis regis, hic verò secundus describit gesta Davidis regis. Occasus enim Saulis fuit ortus Davidis. Eodem enim die, quo occidit Saul, exortus est David, quasi novus sol oriens Israeli, qui proinde mox Sauli in regno Judæ successit.

CAPUT PRIMUM.
SYNOPSIS CAPITIS.

David Saulis mortem, occiso nuntio qui eum se occidisse dicebat, ulciscitur, mox v. 17. cum toto Israele solemni pompa & carmine funebri ejus mortem luget.

1. Actum est autem, postquam mortuus est Saul, ut David reverteretur à cæ-
de Amalec, & maneret in Siceleg duos dies. 2. In die autem tertia, ap-
paruit homo veniens de castris Saul, veste conscissa, & pulvere conspersus
caput: & ut venit ad David, cecidit super faciem suam, & adoravit. 3.
Dixitque ad eum David: Unde venis? Qui ait ad eum: De castris Israel
fugi. 4. Et dixit ad eum David: Quod est verbum quod factum est? indi-
ca mihi. Qui ait: Fugit populus ex prælio, & multi corruentes è populo
mortui sunt: sed & Saul & Jonathas filius ejus interierunt. 5. Dixitque
David ad adolescentem, qui nuntiabat ei: Unde scis quia mortuus est Saul, & Jonathas filius
ejus? 6. Et ait adolescens, qui nuntiabat ei: Casu veni in montem Gelboe, & Saul incumbebat
super hastam suam: porrò currus & equites appropinquabant ei, 7. & conversus post tergum
suum, vidensque me vocavit. Cui cùm respondissem: Adsum: 8. dixit mihi: Quisnam es tu?
Et ajo ad eum: Amalecites ego sum. 9. Et locutus est mihi: Sta super me, & interfice me:
quoniam tenent me angustiæ, & adhuc tota anima mea in me est. 10. Stansque super eum,
occidi illum: sciebam enim quòd vivere non poterat post ruinam: & tuli diadema quod erat in
capite ejus, & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc. 11. Apprehen-
dens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo, 12. & planxerunt,
& fleverunt, & jejunaverunt usque ad vesperam, super Saul, & super Jonatham filium ejus,
& super populum Domini, & super domum Israel, eò quòd corruissent gladio. 13. Dixitque
David ad juvenem qui nuntiaverat ei: Unde es tu? Qui respondit: Filius hominis advenæ
Amalecitæ ego sum. 14. Et ait ad eum David: Quare non timuisti mittere manum tuam ut
occideres Christum Domini? 15. Vocansque David unum de pueris suis, ait: Accedens irrue
in eum. Qui percussit illum, & mortuus est. 16. Et ait ad eum David: Sanguis tuus super
caput tuum: os enim tuum locutum est adversum te, dicens: Ego interfeci Christum Domini.
17. Planxit autem David planctum hujuscemodi super Saul, & super Jonatham filium ejus,
(18. & præcepit ut docerent filios Juda arcum, sicut scriptum est in libro justorum.) Et ait:
Considera Israel, pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati. 19. Inclyti, Israel, su-
per montes tuos interfecti sunt: quomodo ceciderunt fortes? 20. Nolite annuntiare in Geth,
neque annuntietis in compitis Ascalonis: ne fortè lætentur filiæ Philisthiim, ne exultent filiæ in-

circumcisorum. 21. Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum: quia ibi abjectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo. 22. A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Jonathæ nunquam rediit retrorsum, & gladius Saul non est reversus inanis. 23. Saul & Jonathas amabiles, & decori in vita sua, in morte quoque non sunt divisi: aquilis velociores, leonibus fortiores. 24. Filiæ Israel super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui vestro. 25. Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Jonathas in excelsis tuis occisus est? 26. Doleo super te frater mi Jonatha decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater unicum amat filium suum, ita ego te diligebam. 27. Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica?

Vers. 2. N DIE AUTEM TERTIA APPARUIT HOMO VENIENS DE CASTRIS SAUL] Fabulantur Rabbini hunc hominem nunciantem Davidi mortem Saulis, fuisse filium Doeg Idumæi, sicut fingunt Doeg fuisse armigerum Saulis, qui secum eo occidit, ut dixi lib. 1. c. 31. v. 4.

Vers. 8. AMALECITES EGO SUM] Philo, vel potiùs Pseudophilo, in Antiq. Biblicis ait, Amalecitæ huic nomen fuisse Edab, eumque fuisse filium Agag regis Amalecitarum, quem Samuel interfecerat; & Saulem, audito istum esse Amalecitam filium Agag, dixisse: *Ecce nunc venerunt super me verba Samuelis, quando dixit; Qui natus erit ex Agag, erit tibi in scandalum; vade autem & dic David: Ego occidi inimicum tuum: & dices ei: Hæc dicit Saul, ne memor sis odii mei & injustitiæ meæ.*

Vers. 9. STA SUPER ME, ET INTERFICE ME] q. d. incumbe gladio super me, eumque mihi infige, itaque me interfice. Josephus lib. 7. cap. 1. & 2. censet adolescentem hunc dicere verum, quasi Saul præ pavore & debilitate non valens gladio suo se ipsum occidere, advocârit hunc juvenem qui eum occiderit. Sic & R. Levi. Verùm potiùs S. Scripturæ quàm huic juveni, qui Davidi adulatur, credendum est, quæ lib. 1. cap. 31. vers. 2. & 31. disertè asserit, quòd Saul se ipsum occiderit. Mentitur ergo hic juvenis, dicens se Saulem occidisse, ut gratiam Davidis per hostem ejus Saulem à se occisum aucupetur, inquiunt Theodor. Eucher. Procop. Angelom. Lyran. Abulens. Serarius, Torniel. Salianus & alii. Verè tamen ipse diadema Saulis detulit ad Davidem, quia peracto prælio, & cæso Saule, sponte vel casu venit in montem Gelboe, ibique Sauli diadema detraxit, inquit Abulens. & Cajetan.

QUONIAM TENENT ME ANGUSTIÆ] Chald. *tremor*; Sept. *tenebra*; Hebr. שבץ *scabats*, id est, conclusio, constrictio, angustia, tum cordis, tum hostium, qui me undique cingunt. Porrò *scabats*, significat quoque vestem ocellatam, quasi ocellis inclusam, & conclusam, qualis est lorica reticulata militum, & Ephod pontificis, sicque hic accipiunt Rabbini; sed variè. Primò enim, R. Levi exponit de lorica reticulata Saulis, q. d. Saul: Occide me, quia ego me transfodere nequeo ob loricam reticulatam qua tegor. Secundò, alii exponunt de loricis hostium, q. d. Cingunt & constringunt me loricati hostium equites; unde & Tigur. vertit, *apprehendit me corona*, scilicet equitum. Tertiò, alii in *Midras* explicant de Ephod pontificis, q. d. Tenent & terrent me sacerdotes & pontifex Achimelech, quos injustè c. 22. occidi: hi à me pœnas exigunt, quasi Saul ex sceleris conscientia cognoverit se adigi ad necem, ob cæsos sacerdotes. Addit Abulens. quæst. 5. Saulem vidisse umbras & spectra sacerdotum vestibus sacerdotalibus indutorum, quæ ipsum terrebant. Verùm planiùs Noster *scabats*, vertit, *angustiæ*, unde ei consentit Chald. & Sept. Hinc & Vatabl. vertit, *apprehendit me tremor*, vel, *trepidatio*.

ET ADHUC TOTA ANIMA MEA IN ME EST] q. d. Licèt vehementer vulneratus sim à sagittariis, ut dictum est c. 31. 3. tamen adhuc totus vivo, metuoque ne vivus in manus hostium incidam, illique me probrosè excrucient & necent: tu ergo citò transfode & occide me. Alludit ad morem mortuorum; hi enim sensim per partes emoriuntur. Primò enim anima recedit ab oculis, ut non videant; inde ab auribus, ut non audiant; & ita pedetentim recedit à ceteris partibus, donec ipsum cor deserat; quo facto homo plenè moritur. Unde Arist. *Cor*, inquit, *in homine est primum vivens, & ultimum moriens*. Ex adverso oculi sunt ultimum vivens, & primum moriens: in em-

A bryone enim, ultimò formantur oculi. Hinc Seneca ep. 30. *Senilis*, ait, *anima in primis labris est, nec magna vi distrahitur à corpore*. Nam, ut ait S. Ambros. *mors senibus præsentibus est, juvenibus in insidiis*.

Vers. 14. UT OCCIDERES CHRISTUM DOMINI] puta Saulem, qui a Domino per Samuelem chrismate, sive oleo, unctus erat in regem Israelis, ideoque quasi sacer erat & inviolabilis.

Vers. 16. SANGUIS TUUS SUPER CAPUT TUUM] q. d. Sanguinis tui effusionem tibi tuoque capiti imputa, quia fassus es te occidisse Saulem regem; par enim est ut sanguinem Saulis, quem fudisti, tuo sanguine & morte luas. Hæc enim est lex talionis à Deo sancita. Dices, volenti non fit injuria: Saul autem volebat & rogabat occidi. Resp. Primò, Saul non poterat hoc velle, nec poterat hic cedere juri suo. Secundò, esto hic Sauli volenti occidi propriè non fieret injuria; fiebat tamen injuria Deo, qui erat dominus vitæ Saulis; & reip. cujus caput erat Saul. Ita S. Thom. 3. p. q. 47. art. 6. ad 3.

Quæres, an licitè David Amalecitam hunc occidi jus-
B serit, cùm nondum esset rex, nec haberet auctoritatem regiam? Resp. affirmativè. Habuit enim hanc potestatem, quia sciebat post mortem Saulis regnum ad se pertinere ex dispositione Dei. Ad hoc enim in regem unctus erat à Samuele, ut Sauli à Deo rejecto, vel adhuc vivo ut volunt nonnulli, vel potiùs morienti, in regno succederet. Ita Abulens. Cajet. Serarius & alii. Adde, Davidem à Saule fuisse auctoratum belli ducem, ut contra hostes Israelis pugnaret, eosque occideret: hostis autem erat hic Amalecita, quia regem Israelis se occidisse fatebatur. Denique jusserat Deus omnes Amalecitas occidi, ut audivimus c. 15. ac reus ipse Davidem pro rege & judice agnoscebat, utpote ad quem diadema, regiæ dignitatis insigne detulerat.

Vers. 18. ET PRÆCEPIT UT DOCERENT FILIOS JUDA ARCUM] Chald. *ad jaciendum arcum*. Unde Beda, Lyran. Abulens. Vatab. Salianus, & alii sic exponunt. Præcepit ut docerent filios Juda artem militarem, sive artem sagittandi, quia multus erat tum sagittarum usus; & tribum Juda hoc tempore præsidium esse oportebat totius populi contra victores Philisthæos, q. d. Hortatus est ne
C desponderent animos in adversis rebus, sed ad futura se bella instruerent, ne, quemadmodum nunc contigerat vinci à Philisthæis arte sagittandi, cùm Saul ipse iis vulneratus fuerit, totusque exercitus fusus ac fugatus, ita in posterum eveniret.

Verùm, aptiùs cum Serario, Sanchez & Mariana, per *arcum*, accipias ipsum *planctum* sive threnum, & carmen funebre Davidis: hujus enim titulus erat *arcus*, eò quod in eo laudaretur arcus & fortitudo bellica Saulis & Jonathæ. Simili modo Psalmi suos habent titulos à quibus denominantur. Sic apud Græcos Ode quædam dicta est *Harmodium*, quia heroica facta Harmodii celebrat. Aliæ Odæ dictæ sunt *Daphnis* & *Niobe*, quia eos dilaudant. Aliæ vocantur *fistula* & *scutum*, apud Theocritum; sic Psalmos & hymnos in Ecclesia cani solitos vulgò vocamus, *Te Deum Laudamus*, *Magnificat*, *Benedictus*, *De profundis*; *Miserere*, ab eorum initio & titulo sive argumento. Id ita esse patet primò, quia alioqui nulla est hic connexio: quid enim arcus faciet ad planctum Davidis? Secundò quia in LXX. habetur Davidem edidisse non simpliciter threnum, sed threnum hunc, seu, ut Noster, *hujusmodi*; deinde in iisdem nullum aliud nomen, quod arcui respondeat, præter threnum. Adhæc subjungitur David ideò dixisse, ut doceret filios Juda; quam rem? ipsum scilicet, quem solum nominarunt, threnum. Tertiò, tradit Josephus Judæos ita diligenter threnos istos didicisse, ut ad sua

usque

usque tempora hæserint. Quartò, quia simili modo Jeremias imminente excidio Hierosol. jubet ut filios doceant threnum, & modum plangendi. *Docete*, inquit cap. 9. 20. *filias vestras lamentum, & unaquæque proximam suam planctum.* Tales sunt threni Jeremiæ. Quintò, quia moris fuit hujusmodi carmina docere & discere, ut patet Deuter. 17. & 2. Paral. 35. 25. ubi dicitur Jeremias dictasse threnos de morte Josiæ regis: *Cujus*, inquit, *omnes cantores atque cantatrices usque in præsentem diem, lamentationem super Josiam replicant.*

[Tropol.] Tropolog. S. Hieron. & ex eo Rupert. David, inquit, dixit ut Dominus *doceret filios Juda arcum*; id est, reges Juda doceret fortitudinem, ut fortes & intenti essent in timore Domini, & in præceptis Dei, ne per inobedientiam reges Juda à fortitudine, & timore Domini, sicut Saul, recederent, & eo modo quo ipse perierat, perirent. Fortitudo enim deest omnibus qui tentationibus cedunt, & in peccata corruunt: si enim fortiter iis resisterent, non peccarent. Quare qui tentatur, maximè eget fortitudine, quam precibus impetrare debet à Deo.

[B] SICUT SCRIPTUM EST IN LIBRO JUSTORUM] *Liber justorum*, ait S. Hieron. est *liber Samuelis*, ubi continentur Prophetæ justi, Samuel videlicet, Gad, & Nathan: in quorum libro scriptum esse perhibetur, qualiter Saul recedens à timore per inobedientiam suam periit. Verùm incongruum est, ut idem liber & auctor citet seipsum: quare alius hic liber esse videtur. Quis & qualis fuerit, dixi Josue 10. 13. In hoc ergo libro totus hic Davidis threnus & Epicedium Saulis conscriptus fuit, cujus pars dumtaxat hic recensetur.

CONSIDERA ISRAEL PRO HIS QUI MORTUI SUNT SUPER EXCELSA (excelsum montem *Gelboe*) TUA VULNERATI.]

[Vers. 19.] INCLYTI, ISRAEL, SUPER MONTES TUOS INTERFECTI SUNT: QUOMODO CECIDERUNT FORTES?] Hic versus in re & sensu idem est cum priore. Unde pro his duobus versibus, unus dumtaxat est in Hebræo, LXX. & Chald. Quare duplex hic versus ortus est ex duplici versione textus Hebraici. Prior ex versione Aquilæ (quam sequitur Procopius) ideoque eum nonnulli codices Vulgatæ editionis, ut Regii, omittunt: posterior ex versione S. Hieron. Hebræa ad verbum habent: [C] *Decus Israelis in excelsis tuis vulneratum est; quomodo corruerunt Heroes?* ita Vatabl. Alloquitur David terram Israel, q. d. O inclyta terra Israel, in tuo monte Gelboe vulneratus occubuit Saul cum Jonatha, qui erat decus, desiderium & gloria (hæc omnia enim significat צבי *sebi*) tua: hi duo enim erant invicti tui heroes. Chal. vertit, *Steterunt super Israel, super domum fortitudinum vestrarum elevati sunt eccisores, quomodo ceciderunt fortes?* LXX. Romana habent, *Sta Israel super mortuos tuos, in excelsis vulneratos: quomodo ceciderunt potentes?* Pro *sta*, Græce est στῆθι, q. d. insiste & incumbe fixè in hanc considerationem. Aquila, ἀκρίβωσον, id est, diligenter expende. Est hoc carmen spiritu militari conscriptum, utpote à Davide milite de robustis militibus Saule & Jonatha.

[Vers. 21. Montes Gelboe an maledicat David?] MONTES GELBOE, NEC ROS, NEC PLUVIA VENIANT SUPER VOS, NEQUE (in vobis) SINT AGRI PRIMITIARUM] ex quibus fructus nascantur; quorum primitiæ Deo ex lege offerantur. *Montes Gelboe* in longum porrecti ab Occidente in Orientem per undecim leucas, sunt in confinio dimidiæ tribus Manasse & tribus Issachar, [D] quorum initium est ab urbe Jesrahel, & ferè usque ad Jordanem pertingunt. Videtur David maledicere & sterilitatem imprecari montibus *Gelboe*, id est, creaturæ irrationali, non quatenus creatura Dei est, sed quatenus illa fuit occasio, & locus tantæ cladis Saulis & Hebræorum; quod non est peccatum. Vide D. Thom. 2. 2. q. 72. art. 2. Audi S. Ambros. lib. 2. de Cain c. 8. *Natura*, inquit, *ex innocentis soli damnatione, ostendit futura supplicia noxiorum; propter igitur hominum peccata, & ipsa elementa damnantur. Denique David montibus Gelboe perpetuæ sterilitatis pœnam optavit.*

Simili modo Job c. 3. maledixit diei nativitatis suæ, æquè ac Jeremias cap. 20. vers. 14. eò quòd illa sibi tot malorum fuisset occasio & porta: vide ibi dicta. Addit S. Gregor. 4. Moral. cap. 4. per montium sterilitatem, homines, putà Judæos, puniri: hi enim sua ini-[A]quitate meruerunt, ut rex eorum ibidem occideretur.

Verius tamen est, Davidem hic verè & seriò montibus Gelboe non maledixisse, nec eis imprecatum fuisse sterilitatem: sed lusisse militariter, ut animi dolorem significaret, q. d. æquum & dignum esset, ut vos, ô montes Gelboe, in memoriam tantæ cladis privaremini semper rore & pluvia, ac frugibus & fructibus, eò quòd in vobis hæc clades peracta sit. Ita Abulens. Cajet. & alii. [Respond. negativè.]

Porrò Rabanus & Glossa dicunt, hanc execrationem fuisse quasi vaticinium, quod reipsa completum sit. Nam montes Gelboe fuisse antea valde fertiles, postea summè steriles, idque sentire videtur S. Ambr. 3. Offic. 9. Certum enim est montes Gelboe multis in locis esse petrosos, aridos & steriles, teste Bredembachio, Adrich. & aliis terræ sanctæ Chorographis. Verùm alii asserunt montes hos tales fuisse ante Davidem: alii censent sterilitatem hanc eis obtigisse à tempore Eliæ, qui toti Israeli sterilitatem & siccitatem sua imprecatione induxit 3. Reg. 17. 1. Ita Magister hist. Scholast. Porrò Abulens. [B] asserit se nosse viros, super quos in monte Gelboe pluvia ceciderit.

Allegor. S. Gregor. 4. Moral. c. 4. *Gelboe*, inquit, *interpretatur decursus; per Saul autem unctum & mortuum, mors nostri mediatoris exprimitur: non immeritò per Gelboe montes superba Judæorum corda signantur, quæ dum in hujus mundi desideriis defluunt, in Christi, id est, uncti, se morte miscuerunt. Et quia in eis unctus Rex corporaliter moritur, ipsi ab omni gratiæ rore siccantur.* [Allegor.]

Porrò Pagnin. in Nom. Hebr. *Gelboe*, inquit Hebr. idem est quod *acervus tumoris*, vel, *inflationis*; ibi enim cadunt & ruunt impii, uti ruit superbus Lucifer è summo cœlorum, ideoque in Gelboe cæsus est Saul.

Mysticè, S. Bernard. serm. 54. in Cant. per *montes Gelboe*, accipit dæmones, item tepidos & irreligiosos: hi enim sunt aridi & steriles gratiæ & bonorum operum. Audi S. Bern. *Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Quàm miser cùm suspicit cœlos, in quibus innumeros montes intuetur divina claritate fulgentes, divinis laudibus resultantes, sublimes in gloria, abundantes in gratia. Quàm miserior, cùm respicit terram, montes nubilamentis quamplurimos de populo acquisitionis habentem, fide solidos, spe excelsos, charitate spatiosos, cultos virtutibus, bonorum operum fructibus refertos, de rore cœli, tanquam de saltu sponsi* [C] *quotidianam capientes benedictionem.* [Mysticè.]

Pergit deinde S. Bernard. idque exaggerat: *Cum quanto putamus dolore & rancore aspiciat ille cupidissimus gloriæ, istos in circuitu suo tam gloriosos montes, cùm se, & suos è regione incultos, tenebrosos, bonis omnibus infœcundos despiciat, ita ut se sentiat esse opprobrium hominum & Angelorum, qui omnibus exprobrat, secundùm illud in Psalmis: Draco iste quem formasti ad illudendum ei.*

NEQUE SINT AGRI PRIMITIARUM] id est, fructuum, è quibus Deo seligantur & offerantur primitiæ. Chald. vertit, *challetha*, (pro quo Interpres Latinus in Bibliis Regiis perperam posuit *Halcha*,) id est, placenta vel collyrida quæ offerebatur quasi fructuum primitiæ.

QUASI NON ESSET UNCTUS OLEO] supple, Saul, qui unctus fuit à Samuele in regem. Alii qui τὸ *unctus*, referunt ad *clypeus*: unde R. Salomon & Vatab. censent in creatione regis, non solùm regem, sed & clypeum ejus, solere ungi oleo, ut ex hac unctione fieret lubricus ad excutiendum tela hostium; [D] sed sic omnium militum clypei debuissent ungi, ut rectè id confutans argumentatur Abulens. qui quoque clypeum regis ungi solitum asserit, sed alia de causa, scilicet ut ejus dignitas æquè ac fortitudo bellandi hac unctione repræsentaretur; q. d. Clypeus Saul olim unctus oleo, jam adeò sanguine hostium perunctus est, ut prior illa Dei unctio in eo non appareat; atque perinde ac si *non esset unctus oleo*. Favet Isaias cap. 21. 5. dicens: *Surgite principes, arripite* (Hebr. *ungite*) *clypeos*, ut scilicet sint politi, tersi & fulgentes. Unde Chald. vertit, *tergite & lucida facite arma.* Vide ibi dicta.

A SANGUINE INTERFECTORUM, AB ADIPE FORTIUM, SAGITTA JONATHÆ NUNQUAM REDIIT RETRORSUM] sed penetravit corpora hostium etiam fortissima & pinguissima, eosque sanguine suo cruentavit, trãsfixit & interemit, q. d. Jonathas & Saul suis sagittis & gladiis multum sãguinis elicuerunt & fuderunt, multos- [Vers. 22.]

que vulnerarunt & occiderunt. Minùs rectè ergo nonnulli *à sanguine interfectorum, ab adipe fortium*, referunt nectuntque cum versu praecedenti, quasi hæc verba dent causam cur pluvia & ros super montes Gelboe descendere non debeant, scilicet ob effusum sanguinem Saulis, Jonathæ & Hebræorum, qui in eis interfecti sunt. Porrò Saul facile erat septuaginta annorum, Jonathas plusquam quadraginta: nam mox frater ejus junior, scilicet Isboseth, Sauli in regno succedens erat quadraginta annorum, ut audiemus cap. 2. v. 10.

VERS. 23. IN MORTE QUOQUE NON SUNT DIVISI] q. d. Saulem & Jonatham sicut sociavit vita, ita & mors. Amici enim gaudent simul vivere, & simul mori, quia anima amantis magis est in amico amato, quàm in amante. Sic apud Gallos celebrantur *Soldurii*, quasi fortissimi milites, qui sibi mutuò fidem jurabant in prælio, ut vel vincerent, vel simul occumberent, teste Cæsare lib. 3. de bello Gallico.

Symbol. Ecclesia in officio Eccles. hæc verba adaptat SS. Apostolis Petro & Paulo, qui eodem die, mense & anno à Nerone martyrio laureati sunt: *Gloriosi*, inquit, *principes terræ, quomodo in vita sua dilexerunt se, sic & in morte non sunt separati.*

Aquilis velociores, leonibus fortiores. Est Hyperbole, q. d. Saul & Jonathas erant velocissimi & fortissimi. Simile epitaphium suo Daphnidi, id est, Julio Cæsari viginti tribus vulneribus in curia confosso, vel Quintilio Varo, cum tribus legionibus in Germania cæso, dat Virgilius Egloga 5. ubi inter cetera ita de eo canit:

Daphni tuum pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri, sylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
Instituit, &c.

Et inferiùs asserit eum in cœlum inter Deos translatum:

Candidus insuetum miratur limen olympi,
Sub pedibusque videt nubes & sydera Daphnis, &c.
Semper honos nomenque tuum, laudesque manebunt.

VERS. 26. AMABILIS SUPER AMOREM MULIERUM] *Amorem* accipe vel activè, q. d. Quantum mulieres amare solent suos sponsos & filios, tantum ego amavi te, ò Jonatha, vel passivè, q. d. Quantum mulieres amari solent à sponsis & filiis, tantum & ampliùs tu mihi eras amabilis in deliciis & dilectus. Ita Theodor.

Moral. Vide hic, mirare & imitare, quàm David tot injuriarum Saulis fuerit immemor, quàmque de ejus, licèt sibi inimicissimi, morte non sit gavisus, sed eam tam seriò luxerit, & tam eleganti Epicedio honestarit; ideoque meruit ei in regnum succedere, ac favorem tribus Juda sibi conciliavit, quæ illicò eum in regem suum unxit. Quocirca S. Chrysost. hom. de virtut. & vitiis docet, invidiam Saulis nocuisse ipsi Sauli, non Davidi: ipsa enim Sauli infamiam & necem, Davidi verò gloriam & regnum peperit: *Vulgus*, inquit, *nescit quantò ceteris miseriores habendi sunt, qui dum aliis nocere existimant, seipsos gladio transverberant: quod suprema prorsùs amentia est, seipsum percutere, & hoc ipsum nescire; sed cùm alium injuria credat afficere, tum verò seipsum omnino jugulare.* Id deinde demonstrat exemplo & antithesi Saulis & Davidis: *Nonne hic molestia & iniquo dæmone angebatur? ille autem vel sole clarior erat in trophæis, & quem Deum præcipuè colebat, ingenti pietate super æthera notus? Nonne hic tabescebat invidia; ille verò dum tacitè omnia ferret, omnes sibi charitate vinciebat?* Causam subjicit: *Quia hic* (Saul) *milites tremendos armis, ille*, scilicet David, *verò justitiam inimicus legionibus validiorem, sociam sibi & auxiliarem asciverat.* Idem Chrysost. hom. 2. de Saule & Davide: *Si mille*, inquit, *habuissent vitas, an non promptè impendissent pro suo duce, tam ex reverentia, quam hosti præstitit reipsa perspectum habentes, quàm benevolum animum gereret erga suos? Ceterùm, qui mitis, ac mansuetus est in eos, à quibus molestia affectus est, multò magis erit erga benevolos eum affectum gesturus. Quæ profectò res fuit illi maximum securitatis pignus.* Et paulo post: *Davidi*, inquit, *non jam ut homini, sed ut angelo parebant.* Denique S. Ambrosius in Apolog. Davidis cap. 6. *Inimici*, inquit, *obitus est mortem flebiliter, satis deploravit interitum: & debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat Deo auctore deberi. Quo solo docuit omnes homines ad non præripiendum regnum etiamsi debeatur, sed expectandum, ut suo tempore deferatur.* Utinam hunc virum imitati essent posteri, non tantas bellorum pertulissemus acerbitates.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David in Hebron ungitur rex super tribum Juda, ceteris verò undecim tribubus Abner vers. 8. regem creat Isboseth Saulis filium. Mox vers. 14. Abner & Joab per duodecim utrimque milites duellum, indeque bellum ineunt, in quo vincunt Joabitæ; Asael persequens Abner vers. 19. ab eo hasta confoditur. Denique Joab rogante Abner, ne se suosque ad desperationem, quæ victori periculosa est, adigat, canit receptui.

1. IGitur post hæc consuluit David Dominum, dicens: Num ascendam in unam de civitatibus
Juda? Et ait Dominus ad eum: Ascende. Dixitque David: Quò ascendam? Et respondit
ei; in Hebron. 2. Ascendit ergo David, & duæ uxores ejus, Achinoam Jezraelites, & Abi-
gail uxor Nabal Carmeli: 3. sed & viros, qui erant cum eo, duxit David singulos cum domo
sua: & manserunt in oppidis Hebron. 4. Veneruntque viri Juda, & unxerunt ibi David, ut re-
gnaret super domum Juda. Et nuntiatum est David, quòd viri Jabes Galaad sepelissent Saul: 5.
Misit ergo David nuntios ad viros Jabes Galaad, dixitque ad eos: Benedicti vos à Domino, qui
fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum. 6. Et nunc retribuet vobis
quidem Dominus misericordiam & veritatem: sed & ego reddam gratiam, eò quòd fecistis verbum
istud. 7. Confortentur manus vestræ, & estote filii fortitudinis: licèt enim mortuus sit dominus ve-
ster Saul, tamen me unxit domus Juda in regem sibi. 8. Abner autem filius Ner, princeps exerci-
tus Saul, tulit Isboseth filium Saul, & circumduxit eum per castra. 9. Regemque constituit su-
per Galaad & super Gessuri, & super Jezrael, & super Ephraim, & super Beniamin, & super Is-
rael universum. 10. Quadraginta annorum erat Isboseth filius Saul, cùm regnare cœpisset super
Israel, & duobus annis regnavit: sola autem domus Juda sequebatur David. 11. Et fuit nume-
rus dierum, quos commoratus est David, imperans in Hebron super domum Juda septem annorum,
& sex mensium. 12. Egressusque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filii Saul, de castris in
Gabaon. 13. Porrò Joab filius Sarviæ, & pueri David egressi sunt, & occurrerunt eis juxta pisci-
nam Gabaon. Et cùm in unum convenissent, è regione sederunt: hi ex una parte piscinæ, & il-
li ex altera. 14. Dixitque Abner ad Joab; Surgant pueri, & ludant coram nobis. Et respondit

Joab:

Joab : Surgant . 15. Surrexerunt ergo, & transierunt numero duodecim de Beniamin, ex par-
te Isboseth filii Saul, & duodecim de pueris David. 16. Apprehensoque unusquisque capite com-
paris sui, defixit gladium in latus contrarii , & ceciderunt simul : vocatumque est nomen loci
illius : Ager robustorum in Gabaon. 17. Et ortum est bellum durum satis in die illa : fugatus-
que est Abner, & viri Israel , a pueris David . 18. Erant autem ibi tres filii Sarviæ, Joab ,
& Abisai , & Asael ; porrò Asael cursor velocissimus fuit, quasi unus de capreis quæ morantur
in sylvis : 19. Persequebatur autem Asael Abner : & non declinavit ad dexteram neque ad sini-
stram omittens persequi Abner . 20. Respexit itaque Abner post tergum suum, & ait. Tune es
Asael ? Qui respondit: Ego sum . 21: Dixitque ei Abner : Vade ad dexteram , sive ad sini-
stram , & apprehende unum de adolescentibus , & tolle tibi spolia ejus . Noluit autem Asael
omittere quin urgeret eum . 22. Rursumque locutus est Abner ad Asael : Recede, noli me se-
qui , ne compellar confodere te in terram, & levare non potero faciem meam ad Joab fratrem
tuum . 23. Qui audire contempsit, & noluit declinare : percussit ergo eum Abner aversa hasta
in inguine, & transfodit, & mortuus est in eodem loco: omnesque qui transibant per locum il-
lum, in quo ceciderat Asael & mortuus erat, subsistebant . 24. Persequentibus autem Joab &
Abisai fugientem Abner, sol occubuit: & venerunt usque ad Collem aquæ ductus, qui est ex ad-
verso vallis itineris deserti in Gabaon . 25. Congregatique sunt filii Beniamin ad Abner : & con-
globati in unum cuneum , steterunt in summitate tumuli unius . 26. Et exclamavit Abner ad
Joab, & ait: Num usque ad internecionem tuus mucro desæviet? an ignoras quòd periculosa sit
desperatio ? usque quò non dicis populo ut omittat persequi fratres suos ? 27. & ait Joab : Vi-
vit Dominus , si locutus fuisses, mane recessisset populus persequens fratrem suum . 28. Inso-
nuit ergo Joab buccina, & stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt ultra Israel, neque inire
certamen . 29. Abner autem & viri ejus abierunt per campestria, tota nocte illa: & transierunt
Jordanem, & lustrata omni Bethhoron venerunt ad castra . 30. Porrò Joab reversus, omisso Ab-
ner, congregavit omnem populum : & defuerunt de pueris David decem & novem viri, excepto
Asaele . 31. Servi autem David percusserunt de Beniamin, & de viris qui erant cum Abner ,
trecentos sexaginta, qui & mortui sunt . 32. Tuleruntque Asael, & sepelierunt eum in sepul-
chro patris sui in Bethlehem : & ambulaverunt tota nocte Joab & viri qui erant cum eo, & in
ipso crepusculo pervenerunt in Hebron.

Vers. 1. CONSULUIT DAVID DOMINUM] per *Urim*, puta per Abiathar pontificem indutum Rationali, in quo erant *Urim & Tummim*, ut sæpiùs dixi.

IN HEBRON] Jubet Deus Davidi ut eat in Hebron, quia ibi , ait Procop. vixerant & sepulti erant patriarchæ, eratque tum Hebron metropolis tribus Juda; ut scilicet in ea David consecraretur rex, in eaque consecratus a tota deinde tribu facile ut rex acceptaretur.

Vers. 3. ET MANSERUNT IN OPPIDIS HEBRON] puta in urbibus Hebroni vicinis, & ab Hebrone dependentibus , quæ alibi vocantur *filia*.

Vers. 4. VENERUNTQUE VIRI JUDA , ET UNXERUNT IBI DAVID] quasi contribulem suum: maluerunt enim Davidem, utpote suæ tribus, regnare , quàm Isboseth filium Saulis, qui erat ex tribu Beniamin. Sciebant enim Jacobum patriarcham tribui Juda regnum assignasse , Genes. 49. 10. Sciebant insuper Davidem jam pridem a Samuele unctum fuisse in regem, tot tantasque de hostibus retulisse victorias: qua de causa multi ex aliis tribubus, deserto Isboseth, ad Davidem transierunt, quorum numerus recensetur 1. Paralip. c. 12.

Vers. 6. ET NUNC RETRIBUET VOBIS QUIDEM DOMINUS MISERICORDIAM ET VERITATEM] Hebr. *pietatem & fidelitatem*, ut scilicet sicut vos utramque exhibuistis Sauli regi vestro in auferendo & sepeliendo ejus corpore; sic & utramque vobis rependat Deus, ac vobis se pium & misericordem æque ac fidelem in remuneranda vestra virtute exhibeat. Nota: *Misericordia & veritas* significant omne opus virtutis, tam liberale (qualis est *misericordia*,) quàm debitum (qualis est *veritas*) id est, æquitas, fidelitas & justitia.

Vers. 8. ABNER AUTEM FILIUS NER PRINCEPS EXERCITUS SAUL (ejusque consobrinus: nam *Ner* pater *Abner* erat frater Cis , qui erat pater Saulis.) TULIT ISBOSETH FILIUM SAUL, ET CIRCUMDUXIT EUM PER CASTRA.] Hebr. est מחנים *Machanaim*, id est, *castra*, ut vertit Noster & LXX. Verùm Chald. Serarius & Vatabl. *Machanaim*, accipiunt ut nomen proprium loci , in quo Jacob vidit castra Angelorum se contra Esau defendentium, ideoque locum vocavit *Machanaim* , id est , *castra*, Genes. 32. 2. quasi in eodem loco , utpote tam celebri & sancto, in regem unctus sit Isboseth ab Abner , ad populi favorem illi conciliandum: unde & ibidem regiam sedem constituit: ait Josephus.

Vers. 9. REGEMQUE CONSTITUIT SUPER GALAAD, ET SUPER GESSURI, &c. ET SUPER ISRAEL UNIVERSUM] Pro *Gessuri* Hebr. LXX. & Chald. legunt , *Assuri*. *Gessuri* erat regio trans Jordanem in Manassensium ditione, sed Manassenses Chananæis in Gessuri degentibus prævalere non potuerunt : unde ex Gessuri quasi Israelis hoste prædas egit David, ut audivimus libr. 1. cap. 27. 8. indeque abduxit filiam regis, quam sibi in uxorem ascivit, & ex ea genuit Absalonem , qui proinde occiso Amnon fratre suo, Davidis patris iram fugiens , se contulit ad regem Gessuri quasi ad avum suum maternum , ut audiemus cap. 3. 3. & cap. 13. 37. Quare Isboseth nomine tenùs factus fuit *rex Gessuri* , non reipsa.

ET SUPER ISRAEL] hoc est, super ceteras undecim tribus. Hic ergo facta est regni Israelis divisio & schisma. David enim creatus fuit rex tribus Juda , Isboseth verò ceterarum undecim; unde & posteà schisma hoc renovatum fuit sub Roboam nepote Davidis: huic enim adhæsit sola tribus Juda , ceteræ verò tribus elegerunt sibi regem Jeroboam. Illud dictum est regnum Juda, hoc regnum Israel nomine communi scilicet majori tribuum parti appropriato.

Porrò Abulens. Serarius & alii excusant Isboseth à tyrannide & invasione regni , eò quòd illud ipsi hereditario jure deberetur: licèt enim David unctus esset à Samuele in regem , tamen illa unctio occulta erat , nec publicata authenticè , ita ut Isboseth teneretur illi credere & Davidi regnum paternum cedere. Unde & David c. 4. 11. eum vocat *virum innoxium* , & ejus cædem ultus est . Similiter excusant Abner , cujus pariter necem vindicavit David morte Joab: alioqui enim Abner graviter peccasset , procurando Isboseth regnum, si scivisset illud David à Deo esse datum, imò si posteà id rescivisset , licite non potuisset Isboseth regem fovere & defendere; sed debuisset eum monere ut Davidi cederet regnum . Porrò fabula est R. Salomonis quòd , cùm populus Davidem vellet regem, Abner probarit Isboseth deberi regnum ex Genes. 35. 18. ubi Jacob filium à Rachele in partu moriente vocatum *Benoni* , id est , filium doloris , nuncupat *Beniamin* , id est, filium dexteræ. Dextera enim symbolum est regis & regni . Isboseth enim & Saul erant prognati ex Beniamin , David verò ex Juda .

ET DUOBUS ANNIS REGNAVIT] Hinc R. Salomon & Hebræi in *Seder olam* cap. 13. censent Isboseth duobus tantùm annis regnasse, ita ut iis exactis illo occiso, un- Vers. 10.

decim

decim tribus caruerint rege per annos quinque cum dimidio, quibus finitis Davidem sibi regem crearunt. A

Sed verius est, Isboseth totidem annis regnasse in Israel, quot annis David regnavit in Juda, scilicet annos septem cum dimidio; nam mortuo Isboseth, statim in regnum illi successit David, tamque in Iuda quàm in ceteris tribubus omnibus regnavit. Unde & Josephus asserit, undecim tribus statim post cædem Isboseth sibi in regem elegisse Davidem. Quod ergo hic dicitur, Isboseth duobus annis regnasse, intellige, tranquillè & pacifice antequam Davidem bello lacesseret: hoc enim fecit post biennium, uti narratur vers. 12. Porrò bellum hoc utrimque duravit quinque annos cum dimidio usque ad mortem Isboseth: unde cap. 3. 1. dicitur: *Facta est longa concertatio inter domum Saul, & inter domum David*, puta inter Isboseth & David.

Vers. 14. DIXITQUE ABNER AD JOAB: SURGANT PUERI (juvenes bellicosi) ET LUDANT CORAM NOBIS] *Ludant* lusu militari & duello, hoc est duellent inter se. Duellum enim speciem lusus & ludrici spectaculi curiosi spectantibus exhibet: ideoque Romæ populo pugnæ gladiatorum duellantium in amphitheatro quasi ludi exhibebantur. Rursùm, duellum vocatur *lusus*, quia in eo duellantes ostendunt quàm sint periti artis gladiatoriæ, quam nobiles quasi lusum exercent, & exercendo addiscunt. Ita Vatabl. Tertiò, quia Abner duellum hoc non tam ad victoriam, quàm ad lusum militarem referebat; scilicet ut ostenderet suos milites esse fortiores militibus Davidis & Joab: Ita Joseph. Quartò, quia duellum hoc erat quasi velitatio & prolusio ad bellum & prælium generale, quod illicò secutum est, ut patet ex seq. ac fortè, inquit Serarius, & quasi divinatorium quoddam victoriæ indicium, quo Germani uti olim solebant, uti tradit Cornel. Tacitus libr. de moribus Germanorum: *Est*, inquit, *& alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis, cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum patriis quemque armis committunt, victoria hujus vel illius pro præjudicio accipitur.* B

Porrò peccavit Abner, tum quia volens fortitudinem suam ostentare æquè ac regni Isboseth, primus provocavit Joabum ad duellum & bellum, unde justo Dei judicio in eodem cæsus victusque est; peccavit & Joab, sed minùs, quia consensit duello & bello, ac morti injustæ eorum, qui in eo occidendi erant: necdum enim præcesserat justa belli causa, verbi gratia, damna vel injuriæ ab Abner vel Isboseth illatæ. Bellum enim capessere non licet, nisi justa & gravi de causa. Ita Abulens. Si tamen Abner prior invasisset Joabum, licitè potuisset, imò debuisset Joab se ac regem suum Davidem defendere, ac vim vi repellere, sed id non fecit Abner. C

Vers. 16. APPREHENSOQUE UNUSQUISQUE CAPITE COMPARIS SUI] Josephus, Rabanus & Angelomus, τὸ *unusquisque*, restringunt ad eos qui erant ex parte Joab, hos enim singulos *apprehenso capite comparis sui*, id est, sui antagonistæ ex parte Abner, eos transfodisse, ita ut salvi & victores fuerint Joabitæ, cæsi verò omnes & soli Abneritæ. Verùm alii passim τὸ *unusquisque* generatim ut sonat accipiunt, tamque ad Abneritas, quam ad Joabitas referunt, ita ut omnes ad unum cæsi sint, & utrimque mutuis vulneribus conciderint. Talis fuit Cadmæa pugna. Fabulantur enim poetæ Cadmum Agenoris filium & Thebarum conditorem, cùm vidisset socios à dracone interfectos, draconis dentes secuisse, ex quibus orti se mutuis ictibus confoderent.

Vers. 17. ET ORTUM EST BELLUM] Ecce hic duellum transit in acre bellum totale, unde ad illud fuit quasi ludus & prælusio ut dixi. D

Vers. 18. PORRO ASAEL CURSOR VELOCISSIMUS FUIT] Joseph. ait Asaelem adeò fuisse velocem, ut non tantùm homines, sed & equos cursu superaret, quales etiamnum sunt in Hibernia & India. S. Bachiarius epist. de lapsis: *Asael* inquit, *velox sicut cervus a scriptura esse perhibetur ob hoc credo, quòd incoinquinati corporis puritas donum ei velocitatis indulserat, corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam*, Sap. 9. 15. & colligit hanc Asaelis puritatem ex eo quòd cum cervo, ut ipse legit, comparetur. *Velox*, inquit, *erat sicut cervus: id est, qui non solùm perspicacia mentis, inimici laqueos evitabat, verùm etiam serpentum, id est, adversariarum virtutum, interfector existit.* Nam cervus & visus acumine excellit, & perpetuas cum serpentibus inimicitias exercet.

Tropol. *Asaeles* sunt, qui procurrunt alacres ad quævis charitatis officia, qualis fuit Cardamas, quem S. Paulinus epist. 5. ad Amandum, Asaeli comparans, ei dat pedes cervorum: *Nam positus est*, inquit, *in tanta ministerio charitatis, ut in libertate serviat, in senectute discurrat, & requiem vacationis emerita malit in peregrinationis labore quàm in domestica sede consumere: quia pigrorum vias spinis stratas calcare declinat, ne convertatur in ærumnam, dum ei de inertia infructuoso otio misera sollicitudinis spina configitur. Exultat itaque impiger ad currendam viam, ne illi sagitta otium contrarenti, pedissequa pigrorum inopia tanquam bonus cursor occurrat.*

B PERCUSSIT ERGO EUM ABNER AVERSA HASTA IN INGUINE] Hebr. in *quinta* scilicet costa ubi residet jecur & fel. Tropol. *Asael* repræsentat nimis ferventes, præcipitantes & furentes, qui non directè, sed indirectè, & ex obliquo reprimendi sunt; nam, ut ait S. Gregor. 3. p. Pastor. Admonit. 17. & ex eo Angelomus & Eucherius: *Ex mucrone* (directè) *percutere, est impetu apertæ increpationis obviare, aversa verò hasta persequentem ferire, est furentem tranquillè ex quibusdam tangere & quasi parcendo superare. Asael autem protinùs occubuit, quia commotæ mentes dum parci sibi sentiunt, & tamen responsorum rationem in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo, quod se erexerant, statim cadunt.* Unde *Abner* Hebr. idem est quod *patris lucerna*, qualis est prudentia lenis & mansueta corripientis. Vers. 15.

AN IGNORAS, QUOD PERICULOSA SIT DESPERATIO?] Milites enim desperati acerrimè pugnant ut vel vincant, vel, si vincantur, ne inulti moriantur, sed carè vitam suam hosti vendant: quare ex desperatione nascitur spes victoriæ, imò desperatio sæpè est causa victoriæ. Quocircà præclari duces hoc habent principium. *Cum desperato ne pugna. Fugienti hosti aureum sterne pontem.* Ita Tryphon occiso Jonatha non fuit ausus aggredi paucos ejus socios desperatos. Nam *videntes hi, qui in socios fuerant, quia pro animà res est illis, reversi sunt*, 1. Machab. 12. 51. Nec Lysias cum multis, Judam Machabæum cum paucis invadere sustinuit. Audi script. ibidem c. 4. 35. *Videns autem Lysias fugam suorum, & Judæorum audaciam, & quòd parati sunt aut vivere aut mori fortiter, abiit Antiochiam, & elegit milites, ut multiplicati rursùs venirent in Judæam.* Similia sæpè vidimus in bellis Belgicis. Causam dat Vegetius lib. 3. de Re milit. c. 21. *Ex desperatione*, inquit, *crescit audacia, & cùm spei nihil fit, sumit arma formido. Ideoque Scipionis laudata sententia est, qui dixit: viam hostibus, qua fugiant, esse muniendam.* Bene Curtius lib. 4. *Effugit*, inquit, *mortem quisquis contempserit: timidissimum quemque consequitur.* Et rursùs lib. 5. *Ignaviam*, inquit, *necessitas acuit: & sæpè desperatio spei causa est.* Adde Senecam Philosophum lib. 2. Natural. quæst. cap. 59. *Nullus*, inquit, *perniciosior hostis, quàm quem audacem angustiæ faciunt: longèque violentiùs semper ex necessitate, quàm ex virtute corripimur.* Narrat Justinus lib. 20. hist. quindecim millia Locrensium cecidisse centum millia Crotoniensium, causamque subjicit: *Quia*, inquit, *omissa spe victoriæ in destinatam mortem conspiraverant: tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honestè quærunt, feliciter vicerunt.* Hinc est illud Maronis 2. Æneid. Vers. 16. *Vis desperationis.*

Una salus victis, nullam sperare salutem.

Et illud Salustianum.

Gravissimi sunt morsus irritatæ necessitatis.

CAPUT

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SEx Davidis uxores, & totidem filii in Hebron geniti recensentur. Isboseth culpat Abner luxuriæ: ille deficit ad Davidem, cum eoque fœdus init, totumque Israelem illi subjicit. Mox v. 23. Joab Abnerum apud Davidem proditionis insimulat, eumque dolosè occidit, sed David eum amarè plangit.

1. FActa est ergo longa concertatio inter domum Saul, & inter domum David: David proficiscens, & semper seipso robustior; domus autem Saul decrescens quotidie. 2. Natique sunt filii David in Hebron: fuitque primogenitus ejus Amnon de Achinoam Jezraelitide. 3. Et post eum Cheleab de Abigail uxore Nabal Carmeli: porrò tertius Absalom, filius Maacha filiæ Tholmai regis Gessur. 4. Quartus autem Adonias, filius Haggith: & quintus Saphathia, filius Abital. 5. Sextus quoque Jethraam, de Egla uxore David, hi nati sunt David in Hebron. 6. Cùm ergo esset prælium inter domum Saul & domum David, Abner filius Ner regebat domum Saul. 7. Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aja. Dixitque Isboseth ad Abner: 8. Quare ingressus es ad concubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboseth, ait: Nunquid caput canis ego sum adversum Judam hodie, qui fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, & super fratres & proximos ejus, & non tradidi te in manus David, & tu requisisti in me quod argueres pro muliere hodie? 9. Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, nisi quomodo juravit Dominus David, sic faciam cum eo, 10. ut transferatur regnum de domo Saul, & elevetur thronus David super Israel, & super Judam, à Dan usque Bersabee. 11. Et non potuit respondere ei quidquam, quia metuebat illum. 12. Misit ergo Abner nuntios ad David pro se dicentes: Cujus est terra? Et ut loquerentur: Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te universum Israel. 13. Qui ait: Optimè: ego faciam tecum amicitias: sed unam rem peto à te, dicens: Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol filiam Saul: & sic venies, & videbis me. 14. Misit autem David nuntios ad Isboseth filium Saul, dicens: Redde uxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præputiis Philisthiim. 15. Misit ergo Isboseth, & tulit eam a viro suo Phaltiel, filio Lais. 16. Sequebaturque eam vir suus, plorans usque Bahurim: & dixit ad eum Abner: Vade, & revertere. Qui reversus est. 17. Sermonem quoque intulit Abner ad seniores Israel, dicens: Tam heri quàm nudiustertius quærebatis David ut regnaret super vos. 18. Nunc ergo facite: quoniam Dominus locutus est ad David, dicens: in manu servi mei David salvabo populum meum Israel de manu Philisthiim, & omnium inimicorum ejus. 19. Locutus est autem Abner etiam ad Beniamin. Et abiit ut loqueretur ad David in Hebron, omnia quæ placuerant Israeli & universo Beniamin. 20. Venitque ad David in Hebron cum viginti viris: & fecit David Abner, & viris ejus qui venerant cum eo, convivium. 21. Et dixit Abner ad David: Surgam, ut congregem ad te dominum meum regem omnem Israel, & ineam tecum fœdus, & imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Cùm ergo deduxisset David Abner, & ille isset in pace, 22. statim pueri David & Joab venerunt, cæsis latronibus, cum præda magna nimis: Abner autem non erat cum David in Hebron, quia jam dimiserat eum, & profectus fuerat in pace. 23. Et Joab, & omnis exercitus qui erat cum eo, postea venerunt: nuntiatum est itaque Joab a narrantibus: Venit Abner filius Ner ad regem, & dimisit eum, & abiit in pace. 24. Et ingressus est Joab ad regem, & ait: Quid fecisti? Ecce venit Abner ad te: quare dimisisti eum, & abiit & recessit? 25. Ignoras Abner filium Ner, quoniam ad hoc venit ad te, ut deciperet te, & sciret exitum tuum & introitum tuum, & nosset omnia quæ agis? 26. Egressus itaque Joab à David, misit nuntios post Abner, & reduxit eum a cisterna Sira, ignorante David. 27. Cùmque rediisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Joab ad medium portæ, ut loqueretur ei, in dolo: & percussit illum ibi in inguine, & mortuus est in ultionem sanguinis Asael fratris ejus. 28. Quod cùm audisset David rem jam gestam, ait: Mundus ego sum, & regnum meum, apud Dominum, usque in sempiternum, à sanguine Abner filii Ner, 29. & veniat super caput Joab, & super omnem domum patris ejus: nec deficiat de domo Joab fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fusum, & cadens gladio, & indigens pane. 30. Igitur Joab & Abisai frater ejus interfecerunt Abner, eò quòd occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon, in prælio. 31. Dixit autem David ad Joab, & ad omnem populum, qui erat cum eo: Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner: porrò rex David sequebatur feretrum. 32. Cùmque sepelissent Abner in Hebron, levavit rex David vocem suam, & flevit super tumulum Abner: flevit autem & omnis populus. 33. Plangensque rex & lugens Abner, ait: Nequaquam ut mori solent ignavi, mortuus est Abner. 34. Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non sunt compedibus aggravati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congeminansque omnis populus flevit super eum. 35. Cùmque venisset universa multitudo cibum capere cum David, clara adhuc die juravit David, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustavero panem vel aliud quidquam. 36. Omnisque populus audivit, & placuerunt eis cuncta quæ fecit rex in conspectu totius populi. 37. Et cognovit omne

vulgus & universus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset à rege ut occideretur Abner filius Ner. 38. Dixit quoque rex ad servos suos: Num ignoratis quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel? 39. Ego autem adhuc delicatus, & unctus rex: porrò viri isti filii Sarviæ duri sunt mihi: retribuat Dominus facienti malum juxta malitiam suam.

Vers. 3. PORRO' TERTIUS ABSALOM, FILIUS MAACHA FILIÆ THOLMAI REGIS GESSUR] Vetuerat Deus Hebræis conjugium cum Chananæis, ne earum idololatriam sequerentur: David tamen duxit hic *Maacham filiam regis Gessur* Chananæi, quia ipsa facta est proselyta, & ad Judaismum se convertit, ut tradunt Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. Sic Salmon duxit Rahab Chananæam, & Booz Ruth Moabitidem, Matth. 1. Putant nonnulli Maacham à Davide in prædatione ex Gessuri fuisse abductam, ac deinde in uxorem acceptam, juxta ritum à Deo præscriptum Deuter. 22. 10. licèt id neget Abulensis, qui cum Cajetano, Saliano & aliis aliter Davidem excusat, dicendo, Deum non vetuisse Judæis connubia cum gentibus omnibus, sed tantùm cum illis quæ incolebant terram promissam. Extra eam autem fuisse Gessuri: quare hanc *Gessuri* esse aliam à *Gessuri*, quam tribui Manasse attribuit Josue capite 13. vers. 11. & 13.

Vers. 5. SEXTUS QUOQUE JETHRAAM DE EGLA UXORE DAVID] præcipua scilicet & prima ac præ ceteris dilecta. Nam & aliæ jam recensitæ erant uxores Davidis; unde Sanchez τῷ *uxore* per Zeugma refert ad omnes præcedentes Davidis uxores. Hinc Rabbini, Angelom. Lyran. Cajetan. Dionys. putant *Eglam* esse *Michol*, quam David valdè dilexit: ideoque dictam esse *Eglam*, id est, *vitulam*, quòd juvencula esset & pulchra, sed errant: *Egla* enim fuit fecunda, *Michol* verò sterilis, capite 6. 23. adeò ut etiam ab ea adoptati, occisi fuerint 2. Reg. 21. ac de Michol reducta agitur inferiùs vers. 14. ita Joseph. Abul. Vatabl. Serarius, Sanchez & alii.

Vers. 8. QUARE INGRESSUS ES AD CONCUBINAM PATRIS MEI?] vel libidinis causa, vel ut eam in uxorem ducas, itaque ad regnum aspires, illudque mihi eripias? Calumniam hanc fuisse, & Abner ab ea fuisse innoxium, tradit Josephus in Græco & Vatab.

NUNQUID CAPUT CANIS SUM EGO ADVERSUM JUDAM HODIE?] Nonnulli τὸ *caput canis*, sic exponunt, ut Abner non se sed Isboseth vocet canem, q. d. Nunquid ego sum caput & dux hominis vilis & abjecti, qui instar canis est? putà Isbosethi qui cum suis vilibus asseclis quasi canibus, allatrat Davidem, ejusque regnum Juda, ac impudenter quasi canis objicit mihi insonti tam infamem libidinem.

Meliùs alii censent Abner de se loqui, seseque vocare *caput canis* (nec enim caput à cane separari potest) idque ob libidinem & impudentiam, quam canes capite maximè præseferunt, quasi dicat: Nunquid ego tam luxuriosus & impudens sum, ut regis & consobrini mei Saulis uxorem vitiarim, cùm totis viribus ejus tuumque honorem & regnum propugnare satagam? Rursùm quasi dicat: Nunquid ego sum tam vilis & rixosus, ut sim quasi tuus canis, qui pro tuo regno tuendo jugiter pugnando allatrem Davidem & Judæos? Ita S. Hieron. in Tradit. Angelom. Abulens. & Vatabl. Audi S. Hieron. *Propter te & propter domum patris tui, dicor caput canis esse contra Judam, eò quòd non reducam domum Israel ad David, quem scio unctum esse regem, & regnaturum super universum Israel. Caput canis*, se dicit esse, id est, vilem, eò quòd à domo Juda sic haberetur, sicut latratus canis, eò quòd princeps esset canum, id est, stultorum hominum.

Vers. 14. REDDE UXOREM MEAM MICHOL, QUAM DESPONDI MIHI CENTUM PRÆPUTIIS] David repetiit Michol, tum quia illam diligebat, tum quia illa injustè à Saule ab eo erat ablata, tum quia ipsa erat filia regis Saulis, quam ipse ab eo emerat cæde centum hostium, ut hac ratione per ipsam quasi filiam regis à se carè emptam ab Israelitis veheretur ad regnum, ac libentiùs ut rex susciperetur, utpote qui regiæ stirpi jam esset insertus.

Vers. 18. QUONIAM DOMINUS LOCUTUS EST AD DAVID (de David) DICENS: IN MANU (per manum) SERVI MEI DAVID SALVABO POPULUM MEUM ISRAEL] Verisimile est id Deum dixisse per Samuelem, cùm

A ipse jussu Dei ipsum unxit in regem, etsi hæc verba superiùs in ejus unctione non sint expressa. Scivit tamen Abner ea Deum dixisse, ex communi sermone & fama, quam sensim ipse inaudivit, præsertim cùm vidit Deum ubique Davidem prosperare, ac victoriis contra se & Isboseth ornare: quare occasione hujus contumeliæ ab Isboseth acceptæ, statuit Deo parere, ac regnum ab Isboseth ad Davidem transferre.

IN ULTIONEM SANGUINIS ASAEL FRATRIS EJUS] Hæc fuit vera causa, cur Joab occiderit Abner, quia scilicet Abner occiderat Asaelem fratrem Joab capite 2. 23. Aliam causam addunt Joseph. Theodor. Procopius, Dionys. Lyran. Serarius & Salianus, scilicet, quia metuebat Joab, ne David se amoto Abnerem sibi reconciliatum, utpote insignem belli ducem, castris suis præficeret, uti præfecerat Saul: ut hac ratione omnes milites & Israelitas, quibus charus erat Abner, magis sibi devinciret; sciebat enim fore, ait Theodor. ut ille præesset exercitui qui universum Israelem adducebat ad regem: hac enim de causa Joab occidit Amasam cap. 20. Vers. 27.

B Fabulantur Hebræi, Joab jussisse Abner, ut se doceret modum, quo se excalceare solebat is, qui nolebat ducere uxorem fratris sui sine liberis defuncti: cùmque Abner ei obsequens caput ad calceum inclinaret, dolosè à Joab fuisse obtruncatum.

NEC DEFICIAT DE DOMO JOAB FLUXUM SEMINIS PATIENS, ET LEPROSUS, ET TENENS FUSUM, ET CADENS GLADIO, ET INDIGENS PANE.] Videtur David, quasi propheta prophéticè maledicere Joabo, ejusque posteris, ac prædicere vindictam, quam eis Deus ob cæsum Abner illaturus erat: nisi malis cum nonnullis, verba hæc non tam maledictionem sonare, quàm meritum Joab, eum scilicet mereri ut his pœnis castigetur, scilicet eum mereri morbum seminis & lepram, item ignominiam, cædem & pauperiem. Porrò *fluxum seminis patiens*, est is, qui laborat gonorrhæa, qui morbus est fœdus, & apud Hebræos infamis, ac laborantem faciebat legaliter immundum & irregularem multipliciter, ut patet Levit. 10. Adde, fluxu seminis laborans inutilis est ad generandum, quia C semen profundit. Punitur ergo Joab hic sterilitate & ἀτεκνίᾳ, idque congruè & appositè, ut scilicet liberi ejus nullis filiis suis dent vitam, quam ipse Abneri ademerat. Vers. 29.

ET LEPROSUS] Lepra apud Judæos erat frequens, eratque morbus horridus, qui hominem faciebat immundum planè & irregularem. Vide dicta Levit. 13.

ET TENENS FUSUM] Septuag. σκυτάλην, id est, scuticam, seu flagellum, quale gestant bubulci & agasones, vel peram ex corio, qualem ferunt mendici, vel virgam & baculum, quam tenent cæci & podagrici, qui morbo pedum laborant, ut in incessu non offendant ad lapides & muros: unde Aquila vertit: *cæcus*. Verùm Proverb. 31. 19. Hebr. פלך *pelech*; Sept. Noster, Pagnin. Vatab. Marinus & alii passim vertunt: *fusum*, uti hic vertit Noster. Jam Hugo per *fusum*, accipit tympanum, quod subinde pulsat leprosus, ut à sui contactu transeuntes arceat, utque eleemosynam postulet. Magister Histor. scholast. per *fusum*, accipit ventilabrum ad abigendas muscas, quæ leprosos infe-D stant: muscæ enim ad carnes saniosas & putridas, quales sunt leprosorum, advolant, ut saniem sugant. Verùm fusus est propriè instrumentum mulierum, quo nent & fila contorquent, q. d. quia Joab non ut vir, aperto marte, sed occultè & dolosè, ut femina, occidit Abner; hinc posteri ejus per ignominiam damnentur ad vilia feminarum ministeria, ut tractent fusum & colum, ac mulieribus in filando subserviant, uti fecit mulierosus Sardanapalus rex Assyriorum, teste Justino lib. 1. ac subinde faciunt eunuchi, quibus feminarum regiarum cura committitur: imò ut fecit Hercules,

cules, quià filia regis Ætoliæ, quam deperibat, ita effeminatus est, ut ejus jussu fusum torqueret & filaret, uti tradunt vel fabulantur Poetæ. Porrò David non occidit Joabum, uti merebatur, quia Joab in manu habebat exercitum, ac potuisset se defendere & rebellare Davidi, uti Abner rebellarat Isbosetho, eique regnum abstulerat. Distulit ergo vindictam, ac moriens Salomoni jussit ut Joabum occideret. 3. Reg. 2. 35. Ita Theodor. & Joseph. qui asserit Joab cum fratre suo plùs potuisse in regno, quàm poterat ipse David.

Vers. 33. PLANGENSQUE REX ET LUGENS ABNER] licèt antea sibi adversarium & ducem hostium suorum. *Quo facto*, ait S. Ambros. in Apolog. David. cap. 7. *docuit etiam adversariis fidem promissam esse servandam, honorandamque & in hoste virtutem.*

Vers. 35. CUMQUE VENISSET UNIVERSA MULTITUDO CIBUM CAPERE CUM DAVID] Hebr. *ut cibaret Davidem pane*, id est, ut cogeret eum comedere. Ita Vatab. sed meliùs vertit Noster, *cibum capere cum David*, quia tota civitas cum Davide luxit mortem Abner, ideoque funebre convivium instituit, quod Sept. vocant *περιδειπνον*, de quo vide Pollucem, Suidam & Athenæum A lib. 7. de Dipnosophistis: Judæos enim funebre epulum celebrasse, patet Tobiæ 4. 18. & ex Josepho lib. 2. de bello: & idem factitasse gentiles, ex historiis notissimum est. De Christianis res est clarissima. Ita Hebræi, Serarius, Sanchez & alii. Idem liquet ex Jeremia cap. 16. 15. & Ezech. cap. 24. 17. Vide hìc in Davide hujus ritus, & convivii quo defunctis per alimoniam pauperum suffragabatur, antiquitatem. Huc faciunt Parentalia Romanorum, per quæ parentibus vita functis parentabant.

EGO AUTEM ADHUC DELICATUS, ET UNCTUS REX] scilicet ego rex sum tenellus & noviter unctus, ideoque debilis & infirmus in regno & potestate regia, nec in ea firmatus. q. d. Tu ò Joab occidendo Abner ducem belli Israelis, creasti mihi periculum, ut totus Israel me regem repudiaret, atque ob hanc cædem me quasi illius secreto conscium à regno in perpetuum excluderet. Alii cum Vatablo vertunt: Ego facilis & clemens sum, licet unctus sim factusque rex; at Joab & Abisai qui sunt nepotes mei, inclementiores me sunt: Ego enim peperceram Abner, illi autem eum occiderunt: τὸ enim *clemens* directè opponitur τῷ *duri* quod sequitur. Vers. 39.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

B*aana & Rechab dolosè occidunt Isboseth, caputque ejus deferunt ad Davidem, qui pro boni nuntii præmio illis mortem rependit.*

1. AUdivit autem Isboseth filius Saul, quòd cecidisset Abner in Hebron, & dissolutæ sunt manus ejus, omnisque Israel perturbatus est. 2. Duo autem viri principes latronum erant filio Saul, nomen uni Baana, & nomen alteri Rechab, filii Remmon Berothitæ de filiis Beniamin: siquidem & Beroth reputata est in Beniamin, 3. & fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntque ibi advenæ usque ad tempus illud. 4. Erat autem Jonathæ filio Saul debilis pedibus: quinquennis enim fuit quando venit nuntius de Saul & Jonatha ex Jezrael: tollens itaque eum nutrix sua, fugit: cùmque festinaret ut fugeret, cecidit, & claudus effectus est: habuitque vocabulum Miphiboset. 5. Venientes igitur filii Remmon Berothitæ, Rechab & Baana, ingressi sunt fervente die domum Isboseth, qui dormiebat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus purgans triticum, obdormivit. 6. Ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici, & percusserunt eum in inguine Rechab & Baana frater ejus, & fugerunt. 7. Cùm autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in conclavi, & percutientes interfecerunt eum: sublatoque capite ejus, abierunt per viam deserti tota nocte, 8. & attulerunt caput Isboseth ad David in Hebron, dixeruntque ad regem: Ecce caput Isboseth filii Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam: & dedit Dominus domino meo regi ultionem hodie de Saul, & de semine ejus. 9. Respondens autem David Rechab, & Baana fratri ejus, filiis Remmon Berothitæ, dixit ad eos: Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, 10. quoniam eum, qui annuntiaverat mihi, & dixerat: Mortuus est Saul: qui putabat se prospera nuntiare, tenui, & occidi eum in Siceleg, cui oportebat mercedem dare pro nuntio. 11. Quantò magis nunc, cùm homines impii interfecerunt virum innoxium, in domo sua, super lectum suum, non quæram sanguinem ejus de manu vestra, & auferam vos de terra? 12. Præcepit itaque David pueris suis, & interfecerunt eos, præcidentesque manus & pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron, caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

Vers. 2. DUO AUTEM VIRI PRINCIPES LATRONUM ERANT FILIO SAUL] LXX. *Duo viri principes turmarum erant Isboseth filio Saul*; Chald. *Duo viri principes capita duorum exercituum, fuerunt cum filio Saulis*; Vatab. *præfecti coptarum*. Latrones ergo hìc vocantur milites, qui huc illuc prædatum excurrere solent (latrones enim propriè dictos non tolerasset rex Isboseth) nam hi Hebr. vocantur גדודים *gedudim*: sic olim Romani per *latrones* intelligebant milites mercenarios, eò quòd ut latrones & ex insidiis ad prædandum excurrebant, ait Varro, Festus & Nonnius Marcell. Sic Jephte vocatur, *princeps latronum*, id est, militum prædantium, Judic. 11. 3. Forte hi duo fuere duces, sive capitanei, custodiæ regiæ, putà militum prætorianorum, qui Isbosethum stipabant & custodiebant, ut modò faciunt Helvetii: sic enim facilis eis fuit in domum ingressus, & ad Isboseth secretus accessus. Ita Salianus.

Vers. 3. ET FUGERUNT BEROTHITÆ] putà *Baana* & *Rechab* jam dicti: fugerunt autem à facie Isboseth apud A quem militarant, ob facinus aliquod commissum, quod Isboseth punire volebat. Ita Rabanus, Abul. Serarius & alii. Perperam ergo R. Salomon & Cajet. per *Berothitas* accipiunt omnes cives & incolas urbis *Beroth*. Cur enim omnes cives fugissent? Et quid fuga eorum facit ad historiam præsentem? Nam quod ait R. Salomon, & ex eo Lyran. eos fugisse mortuo Saule metu Philisthæorum, eò quòd eis vicina esset *Beroth*, ex eo refellitur, quòd hi duo duces erant militum Isboseth post mortem Saulis, uti dictum est vers. 2.

ERAT AUTEM JONATHÆ FILIO SAUL FILIUS DEBILIS PEDIBUS] nomine, *Mephiboseth*, ut sequitur. Cur hìc inducitur mentio Mephiboseth? Resp. ut significetur ex stirpe Saulis nullum superfuisse masculum regno idoneum: nam *Mephiboseth*, qui solus supererat, erat claudus & deformis, ineptusque ad bella Israelis gerenda: quare mortuo Isboseth (cujus cædes hìc narratur) necessariò à stirpe Saulis regnum fuit transferendum ad Davidem: Vers. 4.

Ita

Ita Abulens. Aliter Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. Raban. Cajet. R. Salomon, & alii respondent, scilicet, Baana & Rechab militasse non sub Isboseth, sed sub Jonatha, quare favisse ejus filio Miphiboseth, & voluisse eum creare regem, ideoque conspirasse in necem Isboseth: sed Miphiboseth conspirationem eorum detulisse ad Isboseth, cujus vindictam illos metuentes fugisse, ac secretò redeuntes eum occidisse, ut Davidis gratiam inirent. Sed hæc mera est conjectura, nullum in Scriptur. habens fundamentum.

Vers. 5. Qui dormiebat super stratum suum meridie] uti multi in Italia aliisque regionibus calidis meridiantur, & meridie levem somnum capiunt: nam alioqui sanctio medicorum est, *Somnum fuge meridianum*. Chaldæus hunc somnum vocat, somnum regum, dicens: *Et ille* (Isboseth) *dormiens somnum regum*: reges enim vigilantes, qui noctu sæpè pro salute & negotiis regni excubare & noctes ducere insomnes coguntur, somnum captant à meridie. Sicut Epaminondas Dux Thebanorum, iis festa & convivia celebrantibus, indeque dormitantibus, excubare solebat, dicens: *Ego contra hostes pervigilo, ut vos securè convivemini*; Verè aurea principis sententia. Idem Epaminondas cùm quendam è vigilibus dormientem transfixisset, ideoque nimiæ severitatis argueretur: *Talem*, inquit, *eum reliqui, qualem inveni*, nimirùm *vita viventium vigilia, ideoque vita dormientium mors potiùs est quàm vita*: unde Christus in Evangelio crebrò vigilare nos jubet.

Et ostiaria domus purgans triticum, (jam trituratum, eximendo lapillos, paleas &c. ac singula quasi grana seligendo, ut planè sint pura ad delicias) obdormivit] scilicet ex labore purgandi, æquè ac ex æstu fessa in somnum incidit. Pulchram & perutilem hac de re Tropologiam affert S. Gregor. lib. 1. Mor. cap. 18. *Ostiaria*, ait, *triticum purgat, cùm mentis custodia discernendo, virtutes à vitiis separat. Quæ si obdormierit, in mortem proprii domini insidiatores admittit: quia cùm discretionis sollicitudo cessaverit, ad interficiendum animum malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt: quia mox bonarum cogitationum germina auferunt, atque in inguine feriunt: quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, est vitam mentis delectatione carnis perforare*. Damnum verò dormitantis hujus custodiæ subjicit, dicens: *Nequaquam verò Isboseth iste hac morte succumberet, si non ad ingressum domus mulierem, id est, mollem custodiam ad mentis aditum deputasset. Fortis namque virilisque sensus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentiæ somnus opprimat, nec ignorantiæ error fallat. Unde bene & Isboseth appellatus est, qui custodi femina hostilibus gladiis nudatur: Isboseth quippe vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est, qui forti mentis custodia munitus non est, quia dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota itaque virtute muniendus est aditus mentis, ne quando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon ait: Omni custodia serva cor tuum quoniam ex ipso vita procedit*.

Eadem ad verbum ex S. Gregorio transcripsit Angelomus, Rupertus & Eucherius: unde liquet, Eucherium hunc non esse S. Eucherium Lugdunensem Episcopum, qui centum & ampliùs annis S. Gregorium antecessit; sed Bedam, vel quem illius ævi.

Politicè, discant hìc principes, vel per se, vel per fidos amicos excubare, præsertim iis temporibus queis ceteri dormiunt, ut meridie & noctu: hæc enim tempora captant hostes, ut incautos invadant & opprimant. Sic Philippus rex Macedonum, pater Alexandri Magni cùm in exercitu dormivisset, experrectus: *Tutò, ait, dormivi, vigilavit enim Antipater*. Ita Plutarch. in Apopht. Idem cùm interdiu dormiret, Græcique ad fores convenientes criminarentur illum, Parmenio eum defendens; *Nolite*, inquit, *admirari si nunc Philippus dormiat: nam quando vos dormiebatis, ille vigilabat*. Vera est enim Platonis sententia, quam recenset Laertius lib. 3. *Nemo dormiens ulla re dignus est*, quia similis est mortuo. Somnus enim est imago mortis, uti ajebat Alexander Magnus, dictitans ex somno se colligere quòd esset homo mortalis, non Jovis filius, uti nonnulli adulantes dicebant, teste Plutarch. Imò sæpè à somno itur in mortem, unde Gorgias Leontinus sentiens soporem lethalem obrepere, amico percunctanti: *Quo pacto haberet? Somnus*, inquit, *jam incipit me fratri suo* (morti) *commendare*. Ita Ælian. l. 2.

Ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici] ut fraus & cædis Isboseth machinatio lateret, si cui vigili occurrerent: videbantur enim esse tritici messores, vel emptores & mercatores, ut vertit Chald. R. Salomon & alii, unde ex Hebr. vertas, *ingressi sunt in medium domus accipientium frumenta*: licèt Hebræi apud S. Hieron. putent eos gestasse spicas tritici, quòd fingerent se eas quasi primitias & munera regi Isboseth oblaturos. Alii, ut spicis faciem tegerent, ne agnoscerentur. Alii censent, eos spicas virentes detulisse ostiariæ, ut illa solita purgare triticum, spicas exfollicularet & tereret, itaque faceret polentam, quæ priscis erat in deliciis: hoc enim feminarum erat opus. Unde Abigail polentam obtulit Davidi, ut ejus iram leniret libr. 1. capit. 25. vers. 18. ita Sanchez, quæ conjectura est apposita & vero similis. Vers. 6.

Et percusserunt eum in inguine] Heb. *sub quinta*, scilicet costa, quæ est ultima, sub qua nihil est osseum, sed venter mollis, ideoque ictui & perforationi lethali opportunus.

Quanto magis nunc, cum homines impii interfecerunt virum innoxium &c.] Isboseth erat hostis & noxius Davidi, cumeoq; de regno digladians. David tamen eum vocat *innoxium*, quia censebat eum bona fide existimare, ad se, quasi ad Saulis regis defuncti filium, regnum pertinere: nec enim ei liquidò constabat illud ex Dei dono ad Davidem esse translatum, licèt enim fortè audisset Davidem à Samuele unctum, in regem, tamen jus Davidis ei non erat liquidum: nam excipere poterat ac dicere, Davidem unctum quidem in regem, sed suæ tribus Judæ dumtaxat, ceteras ergo tribus ad se spectare. Aut, Davidem unctum quidem esse in regem, sed ut regnaret eo casu, quo stirps regia Saulis deficeret ut illi succederet: jam autem hanc stirpem necdum defecisse, sed in se perdurare: quare Davidem non posse exclusa stirpe regia, regnum suum invadere. Vers. 11.

Interfecerunt eos] Fecit id David, ut amoliretur à se suspicionem populi, quòd ipse secretò auctor vel conscius fuisset cædis Isboseth. Rursum ut amorem suum erga Saulem & Isboseth, licèt sibi inimicos ostenderet: itaque clementiæ & beneficentiæ famam sibi apud omnes tribus conciliaret, quæ magnam regi apud subditos benevolentiam & auctoritatem conciliat. Tertiò, ut quasi rex & judex puniret tantum scelus, ac iniquam cædem regis ulcisceretur. Corpus enim regium omnibus inviolabile esse debet. Vers. 12.

Porrò Theodor. & Abul. censent Davidem hos regicidas crucifixisse. Joseph. l. 7. c. 2. ait eos exquisitissimis tormentis fuisse affectos: sed nil tale habet Scriptura, quæ innuit eos illicò fuisse occisos, ideoque gladio vel lancea confossos, ac mox manus, quibus cædem patrarant, & pedes, quibus ad eam contenderant, fuisse præcisos & suspensos ad perpetuam sceleris memoriam & vindictam.

Caput autem Isboseth tulerunt, et sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron] quia Hebron erat locus quasi sanctus, consecratus sepulturæ Abrahæ, Isaac & Jacob, &, ut multi volunt, Adæ. Vide dicta Josue 14. 15.

Porrò pompam funeris David non exhibuit Isboseth, quam exhibuerat Abner, tum quia Abner in ditione sua erat occisus juxta Hebron; Isboseth verò extra limites regni sui, tum quia Isboseth perpetuò adversatus erat Davidi; Abner verò ab Isboseth transierat ad Davidem, ad eumque ceteras tribus traducere satagebat. Denique cùm Abner occideretur, vehemens omninò erat multorum suspicio, Davidis jussu vel nutu eum fuisse occisum, quare ut hanc suspicionem eis demeret, opus fuit illi summè honorare Abnerem in funere. Ita Abulens. Salianus & alii.

CA-

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Undecim tribus creant sibi unguntque Davidem regem in Hebron. Mox vers. 6. David Jebusæis extorquet arcem Sion, in qua Hiram curat ædificari domum Davidi: Ubi David vers. 13. multiplicat uxores & filios. Denique vers. 18. cædit Philisthæos primò & secundò vers. 23. dante Deo signum Davidi sonitum gradientis in cacumine pyrorum.

1. ET venerunt universæ tribus Israel, ad David in Hebron, dicentes: Ecce nos, os tuum &
caro tua sumus. 2. Sed & heri & nudiustertius, cùm esset Saul rex super nos, tu eras
educens & reducens Israel: dixit autem Dominus ad te: Tu pasces populum meum Israel, & tu
eris dux super Israel. 3. Venerunt quoque & seniores Israel ad regem in Hebron, & percussit
cum eis rex David fœdus in Hebron coram Domino: unxeruntque David in regem super Israel.
4. Filius triginta annorum erat David, cùm regnare cœpisset, & quadraginta annis regnavit.
5. In Hebron regnavit super Judam septem annis & sex mensibus: in Jerusalem autem regnavit
triginta tribus annis super omnem Israel & Judam. 6. Et abiit rex, & omnes viri qui erant
cum eo, in Jerusalem ad Jebusæum habitatorem terræ, dictumque est David ab eis: Non in-
gredieris huc, nisi abstuleris cæcos & claudos dicentes: Non ingredietur David huc. 7. Cepit
autem David arcem Sion, hæc est civitas David. 8. Proposuerat enim David in die illa præ-
mium, qui percussisset Jebusæum, & tetigisset domatum fistulas, & abstulisset cæcos & claudos
odientes animam David, idcircò dicitur in proverbio: Cæcus & claudus non intrabunt in tem-
plum. 9. Habitavit autem David in arce, & vocavit eam, Civitatem David: & ædificavit per
gyrum a Mello & intrinsecus. 10. Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, & Dominus
Deus exercituum erat cum eo. 11. Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, & ligna
cedrina, & artifices lignorum, artificesque lapidum ad parietes: & ædificaverunt Domum Da-
vid. 12. Et cognovit David quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel, & quo-
niam exaltasset regnum ejus super populum suum Israel. 13. Accepit ergo David adhuc concu-
binas & uxores de Jerusalem, postquam venerat de Hebron: natique sunt David & alii filii &
filiæ: 14. & hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Jerusalem, Samua, & Sobab, & Nathan,
& Salomon, 15. & Jebahar, & Elisua, & Nepheg, 16. & Japhia, & Elisama, & Elioda,
& Eliphaleth. 17. Audierunt ergo Philisthiim quòd unxissent David in regem super Israel: &
ascenderunt universi ut quærerent David: quod cùm audisset David, descendit in præsidium.
18. Philisthiim autem venientes diffusi sunt in Valle Raphaim: 19. & consuluit David Domi-
num, dicens: Si ascendam ad Philisthiim? & si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad
David: Ascende, quia tradens dabo Philisthiim in manu tua. 20. Venit ergo David in Baal
Pharasim: & percussit eos ibi, & dixit: Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut divi-
duntur aquæ. Propterea vocatum est nomen loci illius, Baal Pharasim. 21. Et reliquerunt ibi
sculptilia sua: quæ tulit David, & viri ejus. 22. Et addiderunt adhuc Philisthiim ut ascende-
rent, & diffusi sunt in Valle Raphaim. 23. Consuluit autem David Dominum: Si ascendam
contra Philisthæos, & tradas eos in manus meas? Qui respondit: Non ascendas contra eos, sed
gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex adverso pyrorum. 24. Et cùm audieris sonitum
gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur Dominus ante fa-
ciem tuam, ut percutiat castra Philisthiim. 25. Fecit itaque David sicut præceperat ei Domi-
nus, & percussit Philisthiim, de Gabaa, usque dum venias Gezer.

Vers. 1. ET VENERUNT UNIVERSÆ TRIBUS ISRAEL AD DAVID IN HEBRON] ut eum sibi regem crearent communi omnium consensu. Vide 1. Paralip. 12. vers. 23. & seq. ubi fuse hic tribuum adventus & ordo describitur.

DICENTES: ECCE NOS OS TUUM, ET CARO TUA SUMUS] hoc est nos cognati tui sumus, ita Chald. ne enim putaret quis Davidi sanguine contingere tribum Juda dumtaxat, ex qua oriundus erat, ideoque eum solius tribus Juda esse regem, hac de causa ceteræ undecim tribus hic asserunt Davidem quoque suum esse consanguineum: omnes enim tribus erant consanguineæ, eò quòd ex duodecim fratribus Patriarchis filiis Jacob prognatæ essent. Hæc est ergo prima ratio, cur David sibi in regem eligant, quòd ex eis sit ortus, eisque sanguine junctus, sequitur ratio secunda.

Vers. 2. SED ET HERI ET NUDIUSTERTIUS, CUM ESSET SAUL REX SUPER NOS, TU ERAS EDUCENS ET REDUCENS ISRAEL] q. d. Tu sub rege Saule magis rexisti populum, quàm Saul, pro eoque feliciter semper pugnasti: par ergo est ut Saule mor- A tuo quasi rex nos regere pergas. Sequitur tertia ratio petita ex Dei decreto & oraculo de Davidis regno per Samuelem edito.

DIXIT AUTEM DOMINUS AD TE: TU PASCES POPULUM MEUM ISRAEL] *Pasces*, id est, reges: hoc enim est Hebr. רעה *roee* & Græcum ποιμαίνεις, unde sciant reges se debere regere pascendo populum, eo modo quo pastor pascit oves: quocirca Homerus Agamemnonem regem appellat ποιμένα λαῶν, id est, pastorem populorum. Vers. 3.

PERCUSSIT CUM EIS REX DAVID FOEDUS IN HEBRON CORAM DOMINO] id est, coram toto cœtu & synagoga populi fidelis, sive duodecim tribuum, cui præsidebat Deus: nam arca Dei non erat in Hebron; quare coram ea hoc fœdus sanciri non potuit. Hoc *fœdus* erat mutua promissio, qua David promittebat se fideliter regnum Israel administraturum juxta leges à Deo sancitas Deuter. 17. 16. & seq. Israelitæ vero vicissim promittebant se illi obedientes & fideles fore.

UNXERUNTQUE DAVID IN REGEM SUPER

ISRAEL] David ter unctus est in regem Israel: primò secretò in domo patris à Samuele: Secundò, publicè & sola & tota tribu Juda. Tertiò, hic ab omnibus tribubus. David fuit typus Christi, qui tripliciter quoque unctus est: Primò, gratia unionis personalis, propter quam jus adeptus est in omnes Dei electos, ut eorum princeps & caput: Secundò, gratia redemptionis in morte; propter quam *Deus exaltavit illum & donavit ei nomen; quod est super omne nomen*, & reipsa regnare cœpit super patres, quos è subterraneis locis eduxit, & paucos Apostolos atque discipulos. Tertiò, gratia supremi triumphi, cùm *data est ei omnis potestas in cœlo & in terra*, & Spiritu Sancto misso de cœlo, omnes gentes servierunt ei: & impletur illud in dies juxta Psalm. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*. Quin & rex triplici jure fuit. Primò ut Deus, *Rex regum, & Dominus dominantium*. Secundò, ut homo, filius & successor Davidis regis, unde Nathanael Joan. 1. v. 49. *Rabbi tu es rex Israel*: & turbæ venturæ erant, Joan. 6. v. 15. *Ut raperent eum, & facerent eum regem*, quæ divinitatem ejus non norant: eædemque ingredienti Hierosolymam succlamabant Joan. 12. vers. 13. *Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel*. Tertiò, ut Homo-Deus, ex quo dicebat Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*. Ita Noster, Salianus in Anna lib. anno Salomonis 2. n. 98.

Vers. 4. FILIUS TRIGINTA ANNORUM ERAT DAVID, CUM REGNARE COEPISSET] *Filius triginta annorum*, id est, vir triginta annorum. Est Hebraismus, quem explicui lib. 1. cap. 11. v. 1. Hinc patet, Davidem fuisse juniorem Jonatha, qui erat quadraginta annorum & ampliùs, ut ostendi cap. 2. v. 10. Mirum ergo nonnullos censere Davidem fuisse seniorem Jonatha, quibus favet S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 32. dicens: *David cùm esset prudentior, Jonathæ tamen junioris consiliis acquiescebat*.

Allegoricè David hic uti & in aliis omnibus, typus fuit Christi: Audi Angelomum: *Quòd David triginta annorum regnare cœpit, præfigurabat quod Dominus noster triginta annorum venit ad baptismum, & incipiebat evangelium regni prædicare: cujus regnum sempiternum, & potestas ejus alteri non dabitur. Quadragenarius enim numerus, qui ex quaterdenis constat, plenitudinem temporum, & rerum perfectionem significat*. Hoc repræsentavit regnum Davidis, quod fuit quadraginta annorum.

ET QUADRAGINTA ANNIS REGNAVIT] additis septem mensibus; nam septem annis & sex mensibus regnavit super Judam, deinde triginta tribus annis super totum Israel: nisi dicas hos triginta tres annos non fuisse integros, & defuisse eis sex menses: sic enim præcisè regnavit quadraginta annis, mortuusque est anno ætatis septuagesimo. Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. dicunt Davidem regnasse quadraginta annis & sex mensibus; sed hos menses non computari eò quòd David per sex menses Absalomum fugerit, vel morbo laborarit. Planiùs dicas Script. sæpè numeros integros consignare, & fractiones sive minutias numerorum omittere.

Vers. 6. ET ABIIT REX ET OMNES VIRI QUI ERANT CUM EO, IN JERUSALEM] ut ex Hebron, sedem regni transferret in Jerusalem, eamque faceret regni & synagogæ metropolim. Vide quæ de Jerusalem dixi Judic. 1. & alibi.

NON INGREDIERIS HUC, NISI ABSTULERIS CÆCOS ET CLAUDOS, DICENTES: NON INGREDIETUR DAVID HUC] Quæres, quinam hi cæci & claudi? Primò, nonnulli putant fuisse imagines & statuas cæcorum & claudorum effictas in muris, ut per eas significarent Jebusæi, arcem Sion ita esse celsam & munitam, ut ipsis nihil agentibus, à statuis istis defendi posset. Secundò, Aben Ezra, R. Salomon cæterique Rabbini censent fuisse duas imagines duorum patriarcharum, unam Isaaci cæci, alteram Jacobi claudi, ut per eas admonerentur Israelitæ fœderis, quod cum Isaac & Jacob eorum, pepigerat Abimelech ipsorum avus, Gen. 26. ac proinde abstinerent à bello & invasione suæ arcis in Sion. Tertiò, Burgens. censet fuisse idola, quæ Jebusæi quasi Deos tutelares collocarint in muris. Quartò, Chald. cæcos & claudos accepit non corporales, sed spirituales: qui scilicet mente cæcutirent & claudicarent, unde vertit: *peccatores & culpatos*. Quintò, & genuinè veri & propriè dicti hic intelliguntur cæci & claudi: tales enim milites,

Cæci & claudi Davidis qui? Resp. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò, genuinè.

quibus in prælio effossi erant oculi, & tibiæ fractæ, Jebusæi collocarunt in muris & turribus altissimis arcis Sion, præsidentes loci munitioni, ad sarcasmum & hostilem irrisionem Davidis, q. d. Frustra tentas, ò David, oppugnare nostram arcem, quæ ita loci natura munita est, ut à solis cæcis & claudis, quos in ea vides, defendi possit. Age ergo, si tibi cor est arcem oppugnare, vola in ejus muros, & ex eis tolle cæcos & claudos, itaque arcem ingredere & occupa: sed scito, post cæcos & claudos, nos oculatos pedibusque & manibus valentes tibi occursuros, & te nosque è muris deturbaturos. Ita Joseph. lib. 7. Antiq. cap. 2. Procop. Theodor. Angelomus, Abulens. Serarius, & alii. Sic Tyrii, ait Lyran. in muris Tyri munitissimis constituerunt pygmæos, quasi illi soli eos propugnare sufficerent, Ezech. 27. 11. Vide ibi dicta.

Adduxit Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. & Glossa, Jebusæos à Davide vocatos fuisse *cæcos & claudos*, id est, debiles & inermes, ideoque ipsos hoc convicium in Davidem per sarcasmum retorsisse, eique suos cæcos & claudos objecisse: quasi dicat. Posuimus in muris nostris defensores cæcos & claudos, quia tu nos cæcos & claudos vocitas: age ergo experire an tales simus, & cum cæcis & claudis hisce dimica, ac videbis non nos, sed tuos milites fieri claudos & cæcos: est hoc scomma militare. Adduut alii, Jebusæos vocasse Hebræos *cæcos & claudos*. Sic enim Manethon, Lysimachus & alii apud Joseph. lib. 1. contra Appion. conviciantur Moysen & Hebræos ob lepram, scabiem, aliosque morbos à rege fuisse ejectos. Quare Moysen octoginta millia leprosorum, mancorum & mutilorum verbi gratia cæcorum & claudorum ex Ægypto eduxisse. Scomma ergo hoc in Hebræos detorserunt Jebusæi, quasi dicat: Vos Hebræi cum Moyse vestro estis leprosi, mutili, cæci & claudi, ideoque ab Ægyptiis ejecti: vultis ergo occupare arcem nostram Sion? sanè nos experiemini valentiores Ægyptiis, qui vos quasi cæcos & claudos facilè hinc propulsabimus. Insultarunt ergo Davidi, quasi dicat: Tu cum cæcis & claudis tuis Hebræis non ingredieris huc: facesse ergo hinc, & abi redique ad tuos Ægyptios.

CEPIT AUTEM DAVID ARCEM SION] Nota, David conviciis Jebusæorum animum non demisit, sed extulit, ac propositis ingentibus præmiis milites incitavit ad arcem Sion invadendam, qui promissis illecti animosè in arcem conscenderunt, eamque occuparunt, ac cæcos & claudos ibidem à Jebusæis positos deturbarunt. Porrò David anno primo regni sui super totum Israel, qui fuit vitæ ejus trigesimus octavus, cepit Sion & Jerusalem, ac sedem regni ex Hebron in illam transtulit, in illaque regnavit triginta tribus annis, ut dictum est vers. 5. Vers. 7.

PROPOSUERAT ENIM DAVID IN DIE ILLA PRÆMIUM, QUI PERCUSSISSET JEBUSÆUM, ET TETIGISSET DOMATUM FISTULAS] id est, tectorum imbrices vel canales, per quos aqua è tectis in terram defluebat: q. d. Proposuit David præmium ei qui primus summitates murorum & canalium Sionis apprehendisset, ac eos transiliens in arcem intrasset. Præmium erat ut is fieret dux & princeps militiæ Davidis. Fecit hoc Joab, qui proinde licèt ob cædem Abner mereretur hoc principatu privari, tamen ob superatam arcem Sion, quòd scilicet primus in eam, non per cedrum ab Hebræis ad hoc excisam, ut nugantur Hebræi, sed per admotas arci scalas conscendisset, meruit à Davide in principatu hoc suo confirmari, ut patet 1. Paralip. 11. vers. 6. Cùm enim undique scalæ ab Hebræis arci admoverentur, multique per eas in muros evadere contenderent, Joab omnes superavit, primusque in muros ascendit: ut notam sceleris occisi à se Abner hac generositate & victoria deleret, atque Jebusæos arcis custodes occidit ad unum omnes excepto unico Areuna, qui Judæis erat amicissimus, ait Josephus. Hic enim Davidi vendidit aream in monte Sion, ad fabricandum in ea templum, de quo cap. 24. Vers. 8.

ET ABSTULISSET CÆCOS ET CLAUDOS ODIENTES ANIMAM DAVID] Hinc patet, veros cæcos & claudos, milites Jebusæos positos fuisse in muris Sionis, quos David per Joab abstulit, &, ut ajunt LXX. Roman. *pugione occidit*. Objiciebat Marcion Christum non esse filium Davidis, vel certè ab eo esse degenerem, eò quòd David occidisset cæcos & claudos, quos Christus sanabat. Resp. Tertull. libr. 4. contra Marc.

Marc. 36. Davidem occidisse Jebusæos cæcos & claudos *odientes animam David*; at cæci & claudi curati à Christo non oderant, sed amabant Christum, ab eoque visum poscebant. Quare *cæci* illi & *claudi* Jebusæi resistentes Davidi repræsentabant, ait Angelomus Scribas & Pharisæos, qui spiritualiter erant *cæci*, quia non agnoscebant Christum; & *claudi*, quia ad bona opera erant tardi & inepti, quos proinde Christus redarguit & morte æterna punivit, de quibus ipse ait: *Cæci sunt & duces cæcorum*, Matth. 15. vers. 14. & cap. 23. vers. 13. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum cælorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare*.

Mysticè ergo, *cæci & claudi* sunt infideles, hæretici & fideles pravè viventes, qui factis negant quæ se credere profitentur, quique in via Dei claudicant, nunc Deo nunc mundo servire & placere conantes. Hi non ingrediuntur templum cœleste. Quocirca S. Paulus Hebr. 12. vers. 13. dixit: *Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur*. Oremus ergo cum Psalte Deum, *ut non infirmentur vestigia nostra*, Psal. 17. 17. *& ut ponat pedes nostros quasi cervorum*: ibidem v. 34. *ut viam mandatorum Dei curramus*. Psalm. 118. 32. Sapienter S. Ambrosius serm. 68. *Petrus*, ait, *petra est super quam ædificatur Ecclesia, ideoque sicut in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita & in homine membrorum fundamenta confirmat, uti claudo gressum restituit*, Act. 3. 7. *& ut Christianus non jam trepidus & imbecillis possit super petram Ecclesiæ, sed robustus & fortis incedere*.

B

IDCIRCO DICITUR IN PROVERBIO: CÆCUS ET CLAUDUS NON INTRABUNT IN TEMPLUM] Hebr. *in domum*, quod Sallanus & alii accipiunt de domo, sive palatio Davidis; Vatabl. de arce Sion, quasi dicat: Quia cæci & claudi Jebusæi restiterunt Davidi in arce Sion eumque irriserunt; hinc sanxit David, eisque hanc pœnam statuit, ut nemo eorum deinceps arcem Sion, & domum suam in arce sitam ingrederetur. Verùm Noster & LXX. domum Dei intelligunt, scilicet *templum*. Porrò poterant Hebræi cæci & claudi ingredi templum vetus, nam eos in illo curavit Christus, Matth. 21. vers. 14. David ergo templi ingressu arcuit & prohibuit non Hebræos, sed Jebusæos cæcos & claudos, qui ipsum irriserant, quasi dicat: Vos Jebusæi cæci & claudi superbè insultastis Davidi, quòd ipse nequiret occupare arcem Sionis: idcircò ipse ea occupata vobis in congruam pœnam hoc scomma in vos retorquet, statuitque ne quis vestrum in arcem Sion, & multò minùs in tabernaculum, vel templum in monte Sion ædificatum ingrediatur: quare vestrum dicterium in proverbium abiit, ut, cùm quem stultæ suæ ostentationis meritas dare pœnas, illamque in caput ostentantis retorqueri homines vident, dicant: *Cæcus & claudus non intrabunt in templum*, quasi dicat: Hic jactabundus donum suum, quòd superbè ostentabat, perdidit, eoque in pœnam jactantiæ suæ spoliatus est. Idipsum tamen ad literam dicitur de sacerdotibus, qui si cæci essent vel claudi, arcebantur ministerio templi Levit. 21. vers. 18. Alii putant hoc proverbium dici de re impossibili, ut, cùm quid impossibile quis tentat, dicatur ei: *Cæcus & claudus non intrabunt in templum*, quasi dicat: rem impossibilem tentas eamque possibilem efficere satagis, sed frustrà. Hic fuit primus actus regni Davidis super totum Israel, scilicet occupatio Sionis, ac regii throni translatio ex Hebron in Sion & Jerusalem. Volebat enim Deus in ea statuere caput regni & synagogæ, eò quòd Christus Davidis antitypus in eadem erat prædicaturus & erecturus Ecclesiam, ibique regnum suum spirituale inchoaturus: juxta illud Isaiæ cap. 2. vers. 3. *De Sion exibit lex & verbum Domini de Jerusalem*. Ecclesia enim est *Sion*, id est, *specula*, quia per fidem speculatur Deum in terris, & per visionem eundem speculabitur in cœlis. Et cap. 62. vers. 1. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur*.

C

D

Vers. 9. ET ÆDIFICAVIT PER GYRUM A MELLO.] De *Mello* & totius Hierosolymæ situ & structura, vide Adrichom. Ariam & Villalpandum lib. 2. de Templo cap. 2. in Apparatu: præfectus hujus ædificationis fuit Joab 1. Paralip. 11.

A

Porrò Chald. Cant. 7. 4. vertit, *ædificavit arcem Sion, quæ vocatur Migdala de Libnan, id est, turris Libani, quia omnis qui steterit in ea potest numerare omnes turres, quæ sunt in Damasco*. Meliùs idem cap. 4. 15. ait ipsam Jerusalem vocari *Libanum*.

MELLO] Hebr. idem est quod plenitudo, unde Hebræi per *Mello* accipiunt locum comitiorum, quia illic congregabatur populus ad consultandum de rebus agendis. Alii intelligunt aggerem qui cingebat arcem. Alii putant fuisse fossam circa arcem, quæ dicta sit *Mello*, quòd aqua impleretur. Alii autumant *Mello* fuisse summitatem, sive verticem montis Sion. Verùm dico cum Joseph. Villalpando, Saliano, Sanchez, Richardo, Adrichom. & aliis Chorographis: *Mello* erat vorago ac vallis profunda & lata valdè, quæ montem Sion à civitate inferiori discernebat: atque à porta aquarum, Occidentem versùs, usque ad portam piscium extendebatur. Ab hac voragine David montem Sion per gyrum ædificavit ac munivit. Hujus concavitatem Salomon, ut commoda esset platea coæquavit (unde etiam *platea portæ aquarum vocatur*) eamque ædificiis ornavit, quæ collapsa ab Ezechia restaurata

B

sunt. Hic Joas rex Juda à suis servis in descensu Sela occisus est. Josephi autem ætate hæc vallis *Tyropæon* appellabatur, in quam, ut scribit, domus creberrimæ desinebant: eratque latissima, & habitationibus hominum frequentissima. Verùm nunc vorago ipsa tota repleta est, relictis tamen prioris concavitatis vestigiis, Indeque dicta est *Mello*, id est, plenitudo, eò quòd ruderibus, saxis & domibus impleta esset. Hic enim liber scriptus est post fabricam Sionis & templi, cùm jam *Mello* esset *Mello*, id est, plena.

ET CONCUBINAS] *Concubinæ* non erant meretrices & pellices, sed secundariæ uxores, utpote inferioris sortis & status, uti jam sæpiùs monui. Quocirca harum filii non numerantur 1. Paral. 3. 9. Vers. 13.

Porrò 1. Paral. 3. v. 6. & 8. repetitur & bis ponitur *Elisama* unus Davidis filius, quia scilicet David duos habebat filios, quibus idem nomen *Elisama* indidit, vel quia priore mortuo, posteriori idem nomen imposuit, ait Vatabl.

C

AUDIERUNT AUTEM PHILISTHIIM, QUOD UNXISSENT DAVID IN REGEM SUPER ISRAEL, ET ASCENDERUNT UNIVERSI UT QUÆRERENT DAVID] ut eum initio regni adhuc invalidum & quasi inermem opprimerent, ne viribus auctis & regno confirmato ab eo opprimerentur, uti ab eo oppressi fuerant occiso Goliath 1. Reg. 17. & seq. Unde David videns se hostibus cinctum, ad Deum confugit, dictavitque Psalm. 2. *Quare fremuerunt gentes*, &c. ubi ad literam Philisthæorum contra se conspirationem, Allegoricè, Judæorum & gentium contra Christum & Apostolos conjurationem, suamque & Christi de iis victoriam describit. Vers. 17.

QUOD CUM AUDISSET DAVID, DESCENDIT IN PRÆSIDIUM] id est, locum munitum, ita LXX. potiùs *in arcem*, ut vertit Chald. & Vatabl. nimirum in arcem Sionis; hæc enim erat munitissima sedes Davidis, juxta quam castra metabantur ejus hostes Philisthæi in valle vicina dicta *Raphaim*. Sic Noster, *præsidium* passim sumit pro arce vel loco munito. Aut potiùs *præsidium* hoc erat arx munita juxta speluncam Odollam, in quam se

D

recipere solebat David persequente Saule. Ita Vatabl. & Salianus.

PHILISTHIIM AUTEM VENIENTES DIFFUSI SUNT IN VALLE RAPHAIM] Vallis quæ adjacet Hierosolymæ, dicta est *Raphaim*, id est, Gigantum, à cæsis ibidem à Josue vel quo alio, Gigantibus: LXX. vertunt, *in valle Titanum*, id est, Gigantum. Alludunt enim ad fabulam Titanum, quam poetæ mutuati sunt à Gigantibus, Genes. 6. Fingunt enim ipsi Gigantes fuisse homines vastissimos & superbissimos, qui cum Jove bellarint, ideoque ab eo fulmine percussi sint. Vers. 18.

DIVISIT DOMINUS INIMICOS MEOS SICUT DIVIDUNTUR (dispercuntur) AQUÆ, vase rupto, vel rivis ex torrente in varias fossas deductis. PROPTEREA VOCATUM EST NOMEN LOCI ILLIUS, BAAL PHARASIM] id est, habens rupturam vel fracturam, q. d. Vallis fracturarum, vel planities divisionum. Ita Chald. & alii, ubi scilicet Deus divisit & dispersit Philisthæos per arma & milites Davidis. Hujus vallis divisionis meminit Isaias c. 28. 21. Vers. 20.

Vers. 22. ET RELIQUERUNT IBI SCULPTILIA SUA (idola, sive lares, & deos Penates sive tutelares suos) QUÆ TULIT DAVID] *& combussit*, ut addit Chald. idque disertè dicitur 1. Paralip. 14. v. 12. Lex enim Deuter. 7. v. 25. idola jubebat comburi. Rependit David vicem Philisthæis: hi enim 1. Reg. 5. 2. ceperant arcam fœderis, eamque dicarant Deo suo Dagon.

Vers. 23. GYRA POST TERGUM EORUM, ET VENIES AD EOS EX ADVERSO PYRORUM.] Hebr. *bechaim* quod Aquila & Noster vertit, *pyrorum*, Pagnin. & Vatabl. vertunt, *mororum* quæ cùm stillant humorem quo turgent, flere videntur; Chald. *arborum*; Sept. κλαυθμῶνος, id est, fletus & plorationis, à rad. בכה *bacha*, id est, flevit, vagiit, unde Joseph. 7. Antiq. 4. locum hunc vocat, *sylvam fletus*; quod Hebræi apud S. Hieron sic explicant, ut locus hic dictus sit *plorationis*, eò quòd in eo Philisthæi deplorarint tam suam, quàm suorum idolorum stragem: idola ergo suis cultoribus sunt omnis miseriæ & fletus causa, ait Angelom. Adduntque Davidem irrupsisse in castra Philisthæorum eo loci, ubi erant idola, in quibus Philisthæi maximè confidebant: quare iis illicò disturbatis facilè reliqua castra disturbasse. Alii censent Philisthæorum idola dici fletus, quòd iis non nisi lachrymis sacrificari oporteret; alii, quòd arbores istæ cum oculis & lachrymis habeant sympathiam: liquorem enim quasi lachrymas distillant, unde & lachrymari dicuntur.

Porrò *Clauthmon* nomen erat loci dicti à fletu, ut docet S. Hieron. Eusebius, Adrichom. in locis Hebr. & alii passim: locus hic erat juxta Hierosolymam in valle Raphaim ad Occidentem, vel, ut S. Hieron. ad Septemtrionem. Unde hic videtur esse *locus flentium* de quo Judic. 2. v. 1. ibi enim Septuag. vertunt, κλαυθμῶνα. Vide ibi dicta.

Vers. 24. ET CUM AUDIERIS SONITUM GRADIENTIS IN CACUMINE PYRORUM, TUNC INIBIS PRÆLIUM: QUIA TUNC EGREDIETUR DOMINUS ANTE FACIEM TUAM.] Per hunc gressum primò, Joseph. & Theodor. intelligunt ipsarum arborum in cacuminibus agitationem, cùm nullus flaret ventus. Secundò, Hebræi apud S. Hieron. compactionem & deletionem idolorum per angelos. Tertiò, & genuinè: Angeli quasi Dei legati, & duces belli, excitabant fragorem quendam in verticibus arborum, perinde ac per eos incessissent & processissent ad prælium, pugnaturi cum Davide contra Philistheos, ut ipsi percellerentur cùm à fronte tot & tantos hostes sibi imminere audirent, & à tergo instantem Davidem adverterent: unde Chald. vertit, *cùm audieris vocem clamoris in capitibus arborum, tunc confortaberis, quia tunc exibit Angelus Domini ad prosperandum ante te, ut occidat castra Philisthæorum.*

Vide hic mirum Dei à Davide invocati in prælio auxilium & præsidium: voluit enim Deus pro suo Davide pugnans, ut Philisthæi concluderentur hinc pyretis, inde

A exercitu Davidis, ut ipsi strepitu angelorum, quem ipsi quasi armati progredientes ex adverso Philisthæorum edebant, in pyrorum arboribus, quasi valida hostium manu eos invadente perculsi diffugerent, & in Davidis manus inciderent, ibique partim ab eo, partim ab angelis Davidis tutelaribus cæderentur. Ita Abul. & alii. Sed cur Deus signum hoc dedit in sonitu pyrorum, potiùs quàm amygdalorum, cerasorum, ficuum, &c. Resp. primò, quia juxta Jerusalem in valle Raphaim erat copia pyrorum, adeò ut pyretum hoc dictum sit *vallis pyri*, teste Adrichom. in Descript. Jerusalem, n. 238. ita Lyran. Secundò, quia pyri celsiores sunt ficubus, cerasis, amygdalis, &c. unde magis conveniebant angelis, qui ex celsis cœlis in pyros descendebant, ut excelsum & cœlestem strepitum in pyris excitarent, quo Philisthæi percellerentur, cogitantes angelos è cœlis contra se pugnare. Tertiò, quia pyrus est mascula, & masculi saporis, ita ut pomus femina esse videatur: unde repræsentat eos qui masculo sunt animo & virtute, quales sunt angeli & Apostoli. Quartò, quia *pyrus* dicta est quasi *pyra*, eò quòd flammæ similitudinem reddit è lato in acutum tendens, ait Sipontinus. Sic flammei sunt angeli & Apostoli, juxta illud: *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis*, Psal. 103. 4. Hebr. 1. Quintò, in

Cur in pyris apparuit angelus? Resp. Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

B pyris est proprietas vini, ait Plinius lib. 14. 14. præsertim in falernis ita dictis à potu, quoniam tanta vis succi abundat. Sic Apostoli recepto Spiritu Sancto videbantur musto pleni Actor. 2. æquè ac Angeli. Sextò, pyra sunt densa, ideoque ponderosa, adeò ut nonnulla dicantur libralia. Adhæc pyrorum multæ sunt species. Denique *serotina ad hyemem usque ad matrem pendent gelu maturescentia, græca, ampullacea, laurea*, ait Plinius, sic graves, varii & perdurantes, imò æterni sunt angeli.

Quintò.

Sextò.

Simili modo angeli ex alto pugnarunt contra Pharaonē, pro Moyse, Exodi 14. v. 24. & contra Chananæos pro Josue c. 10. 14. & pro Barac contra Sisaram, Judic. 5. 20. & pro Juda Machabæo contra Lysiam, 2. Machab. 11. 8.

Tropol. Angelom. *Per sonitum gradientis in cacumine pyrorum*, inquit, *adventum Domini significat super celsitudinem Prophetarum & Apostolorum, virtute divinitatis suæ supergradientem, sicut in Canticis Canticorum scriptum est cap. 2. Ecce iste veniet saliens in montibus, transiliens colles. Pyrorum autem cacumina arborum significant summitates. Quid per arbores nisi sublimes patres intelliguntur? in quorum cacuminibus dum sonitus auditur, id est, dum in sublimitate vitæ sonus, flante Spiritu Sancto, prædicationis intonuit, David noster virtute suæ divinitatis, qua celsitudinem Sanctorum transcendit, Philisthæos, id est, immundos spiritus superavit.*

Vers. 25. PERCUSSIT EOS DE GABAA,] quæ alibi vocatur *Gabaon*; vel certè Gabaa vicina erat Gabaon.

USQUE DUM VENIAS GEZER,] quæ erat urbs Philisthinorum, ait Joseph. & patet 1. Reg. 9.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David arcam fœderis religiosè solemni pompa ex domo Abinadab transfert in domum Obededom, inde vers. 14. in Sion ludens & saltans coram ea, unde ipsum irridet uxor Michol vers. 20. sed eam arguendo compescit David.

1. CONgregavit autem rursum David omnes electos ex Israel triginta millia. 2. Surrexitque David
& abiit, & universus populus qui erat cum eo de viris Juda, ut adducerent arcam Dei, super
quam invocatum est nomen Domini exercituum, sedentis in cherubim super eam. 3. Et imposuerunt
arcam Dei super plaustrum novum: tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa: Oza autem
& Ahio filii Abinadab, minabant plaustrum novum. 4. Cùmque tulissent eam de domo Abinadab, qui
erat in Gabaa, custodiens arcam Dei Ahio præcedebat arcam. 5. David autem & omnis Israel ludebant
corā Domino, in omnibus lignis fabrefactis, & citharis & lyris & tympanis & sistris & cymbalis. 6. Postquam
autem venerunt ad aream Nachon, extendit Oza manū ad arcam Dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant
boves, & declinaverunt eam. 7. Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit
eum super temeritate: qui mortuus est ibi juxta arcam Dei. 8. Contristatus est autem David, eò quòd percussisset
Dominus Ozam, & vocatum est nomen loci illius, Percussio Ozæ, usque in diem hanc. 9. Et extimuit
David Dominum in die illa, dicens: Quomodo ingredietur ad me arca Domini? 10. Et noluit divertere
ad se arcam Domini in civitatem David: sed divertit eam in domum Obededom Gethæi. 11. Et habitavit
arca Domini in domo Obededō Gethæi tribus mensibus: & benedixit Dominus Obededom: & omnem
domum ejus. 12. Nuntiatumq; est regi David quòd benedixisset Dominus Obededom, & omnia ejus,
propter arcam Dei. Abiit ergo David, & adduxit arcam Dei de domo Obededom in civitatē David cum

gaudio:

gaudio: & erant cum David septem chori, & victima vituli. 13. Cùmque transcendissent qui por-
tabant arcam Domini sex passus immolabat bovem & arietem, 14. & David saltabat totis viribus
ante Dominum. Porrò David erat accinctus ephod lineo. 15. Et David & omnis domus Israel du-
cebant arcam testamenti Domini in jubilo, & in clangore buccinæ. 16. Cùmque intrasset ar-
ca Domini in civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem David
subsilientem, atque saltantem coram Domino: & despexit eum in corde suo. 17. Et introdu-
xerunt arcam Domini, & imposuerunt eam in loco suo, in medio tabernaculi quod tetenderat
ei David: & obtulit David holocausta, & pacifica coram Domino. 18. Cùmque complesset
offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum. 19. Et par-
titus est universæ multitudini Israel, tam viro quàm mulieri, singulis collyridam panis unam, &
assaturam bubulæ carnis unam, & similam frixam oleo: & abiit omnis populus, unusquisque in
domum suam. 20. Reversusque est David ut benediceret domui suæ: & egressa Michol filia
Saul in occursum David, ait: Quàm gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancil-
las servorum suorum, & nudatus est, quasi si nudetur unus de scurris. 21. Dixitque David ad
Michol: Ante Dominum, qui elegit me potiùs quàm patrem tuum, & quàm omnem domum
ejus, & præcepit mihi, ut essem dux super populum Domini in Israel, 22. & ludam, & vi-
lior fiam plusquàm factus sum: & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locu-
ta es, gloriosior apparebo. 23. Igitur Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mor-
tis suæ.

Vers.2. UT ADDUCERENT ARCAM DEI] ex Gabaa in Sion, tum ut David haberet arcam apud se, & coram ea Deum religiosè coleret & invocaret; tum ut magis honoraretur arca & Deus in ea, utpote in urbe regia, tum ut evaderet maximas calamitates, quas Deus Israeli immiserat ob neglectè habitam arcam in Gabaa, ait Josephus, licèt id neget Abulens.

SUPER QUAM INVOCATUM EST NOMEN DOMINI EXERCITUUM.] Est Hebraismus, q.d. Quæ vocatur arca Domini, qui dicebatur sedere super alas Cherubim, sive super propitiatorium, ita ut haberet arcam pro scabello pedum suorum, quia inde Angelus in assumpto corpore de nube pro Deo dabat oracula & responsa. Ita Abulens. Vatabl. & alii.

Vers.3. ET IMPOSUERUNT ARCAM DEI SUPER PLAUSTRUM NOVUM.] Fuit error Davidis ex ignorantia, vel potiùs Levitarum peccatum: quia arca non debebat vehi plaustro, sed portari humeris sacerdotum vel Levitarum, ut patet Numer. 4. 15. & seq.

TULERUNTQUE EAM DE DOMO ABINADAB, QUI ERAT IN GABAA.] *Gabaa* erat locus vel collis in urbe Cariathiarim: ibi enim erat domus Abinadab & arca, ut patet 1. Reg. 7. 1.

MINABANT, agebant, ducebant, PLAUSTRUM] Oza & Ahio fratres, quòd Abinadab pater eorum jam erat mortuus, ut ex hoc loco colligitur.

Vers.6. VENERUNT AD AREAM NACHON. Ita Hebr. Aquila, Angelom. & alii: licèt Septuag. Romæ correcti habeant *Machor*, pro quo 1. Paral. 13. vers. 9. legitur *Chidon*, quia ibidem scutum suum, quo hostes profligavit, Josue cap. 8. vers. 18. posuit, ait S. Hieron. in Tradit. sive quia Nachon erat nomen viri & heri areæ, qui alio nomine vocabatur *Chidon*.

EXTENDIT OZA MANUM AD ARCAM DEI, ET TENUIT EAM, QUONIAM CALCITRABANT BOVES.] Oza non erat sacerdos, ut vult Angelom. & Glossa; sed Levita, ut docet S. Hieronym. Epist. ad Sabinianum, S. Gregor. 5. Moral. 10. Auctor Mirabilium Sacræ Scripturæ lib. 2. cap. 12. Joseph. Serarius & alii, idque satis liquet ex 1. Paralip. 26. 15. Quare mirum est D. Soto in 4. dist. 13. q. 3. cui favet Sanchez, asserere Ozam non fuisse Levitam, sed laicum.

CALCITRABANT BOVES,] Id est, calcitrando videbantur dejecturi arcam in terram: Septuag. *circumflectebat eam vitulus*. Chald. *propulerant eam boves*. Vatabl. *declinabant eam*. R. Kimchi ex R. Jona, censet boves ob sanctimoniam arcæ viribus destitutos cœpisse deficere & fatiscere, ut membra & juncturæ eorum viderentur luxari, dissolvi & dividi, eò quòd non boves, sed Levitæ deberent humeris suis gestare arcam. Verùm 1. Paral. 3. 9. alia causa datur, cùm dicitur, *bos quippe lasciviens paululum inclinaverat eam*.

Vers.7. *Cur occisus Oza?* IRATUSQUE EST INDIGNATIONE (id est, vehementer iratus & indignatus est) DOMINUS, ET PERCUSSIT EUM SUPER TEMERITATE.] Quæres, quare à Deo occisus sit Oza, cùm arcam labantem sustentaret, quod erat officium religiosum? R. Salomon

A respondet eum percussum ob peccatum Davidis, qui arcam plaustro imposuerat. Sed hoc est improbabile. Rursum Theodor. ait eum occisum ob prævium aliquod peccatum nobis ignotum & occultum, præsertim quòd in eo existens, ausus sit tangere arcam, ait Auctor Mirabil. S. Script. lib. 2. cap. 12.

Verùm alii certum peccatum assignant: sed varii varium. Primò S. Hieron. epist. 48. hoc dat, quod Oza arcam humeris non portarit, sed plaustro vexerit. Addunt alii, quòd id fecerit prava Philisthæorum imitatione, de quo lib. 1. c. 6. & 7. ita Theodor. Procop. Lyranus. Secundò, alii apud Abulens. quòd ipse arcam tangeret illo die, quo nocte præcedente cum uxore rem habuerat, ideoque immundus esset & irregularis: nam & Gentilium sacerdotes dum sacrificabant, debebant esse casti, teste Macrob. lib. 1. Satur. 23. Tertiò, quòd eam tangeret non examinata & expurgata priùs conscientia, ait Pacianus in Parænesi. Quartò, alii cum Abulens. censent eum percussum ob irreverentiam, quòd irreverenter tetigerit arcam, idque sine necessitate: levis enim erat boum calcitratio: nam, ut dicitur 1. Paral. 13. *bos*, &c. *paululum inclinaverat arcam*. Addunt, vel potiùs fingunt Rabbini, quòd arca potiùs portaret quàm portaretur. Quintò alii quòd arcam tetigerit, cùm non esset indutus Ephod & vestibus sacris. Sextò & veriùs, quod Oza non erat sacerdos, sed Levita: solis autem sacerdotibus licebat tangere arcam, ut disertè asserit Josephus qui erat sacerdos, ideoque legis apprimè peritus lib. 7. Antiquit. cap. 4. idque clare exprimitur Numer. cap. 4. vers. 15. & cap. 18. vers. 3. ubi jubentur sacerdotes arcam velo obvolvere; & vectes per angulos arcæ immittere, ne videlicet Levitæ arcam humeris portantes, eam contingerent, idque sub pœna mortis. Et hoc est quod dicitur: *Percussit eum super temeritate*. Ita Josephus & Ribera lib. 3. de Templo cap. 3. Addit Serarius Ozam tetigisse arcam nudam: licèt enim ipsa obducta esset velis, tamen vela hæc non erant colligata, sed ita superposita, ut huc illuc vento aut plaustri agitatione agitarentur & ventilarentur. Cùm ergo boves calcitrarent, inclinarunt in unam partem velamina, sicque accurrens Oza per imprudentiam & incautum zelum nudam arcæ partem tetigit. Ad hoc enim debuissent evocari & adhiberi sacerdotes, qui videntur non affuisse, quia nulli hic nominantur: idque satis insinuat David 1. Paralip. 15. vers. 13. unde Angelom. & Glossa ajunt eum præsumptuosè & incautè tetigisse arcam. Salvianus lib. 6. de Providentia: *Oza*, inquit, *ille Levites Dei, ipso in officio inofficiosus fuit, qui injussa præsumpsit*.

Resp. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò verius.

Porrò Angelom. Abulens. Dion. & alii censent Ozam illa temporali morte castigatum, æternam evasisse. Denique locus iste vocatus est *Percussio Ozæ* ut sequitur, vel *divisio Ozæ*, ut dicitur 1. Paralip. 13. v. 11. *Divisio*, quia scilicet Deus divisit animam Ozæ à corpore, ac Ozam ab hominibus & hujus sæculi vita; non autem quòd ejus brachium aruerit, & ab humeris, quibus arcam ferre debuerat, sit divisum, ut ajunt Rabbini nonnulli. Auctor Mirabil. S. Script. cum suffocatum asserit.

Alleg. hinc disce quanta puritate & reverentia acceden-

dum sit ad S. Eucharistiam, in qua non est manna terrestre, quod erat in arca, sed cœleste & divinum, imò ipse Christus Deus & homo. Audi S. Pacian. in Parænes. *Vos appello qui criminibus admissis pœnitentiam recusatis, vos, inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui cum mala conscientia Dei sancta contingitis, & altare Domini non timetis, qui ad manus sacerdotis in conspectu Angelorum sub fiducia innocentiæ acceditis, &c. tanta insuit cura divinæ providentiæ, ut audaces manus nec ob auxilium sustineret*. Sic & Angelom.

Morales conclusiones. Prima. Secunda. Tropolog. varia hinc documenta eliciunt Patres. Primò, S. Dionys. Areop. epist. 8. laicos non debere se miscere rebus sacris. Secundò, non esse tangendas virgines quæ sunt arca spiritalis Christi. Audi S. Hieron. epist. 22. ad Eustochium de custodia virgin. *Obtestor te coram Deo & Christo Jesu, & electis angelis ejus, ne vasa templi Domini, quæ solis sacerdotibus videre concessum est, facilè in publicum proferas: ne sacrarium Dei quisquam profanus aspiciat. Oza arcam quam non licebat tangere, attingens, subita morte prostratus est: neque enim vas aureum & argenteum tam carum Deo fuit, quàm templum corporis virginalis. Præcessit umbra, nunc veritas est*. Idem epist. 48. ad Sabinianum sollicitatorem virginis: *Oza Levites*, ait, *arcam Domini, quam portare ipse debuerat, quasi ruentem sustentare voluit, & percussus est: quid de te futurum putas, qui stantem arcam Domini præcipitare conatus es*. Tertiò, sacra vasa temerè non esse tangenda. Ita S. Ephrem tractatu de Sacerdot. tom. 1.

Tertia. Quarta. Quartò, superiorum & sanctorum facta, licèt nonnihil à recto declinare videantur, non esse à subditis aliisque judicanda. Audi S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 10. *Quid est*, inquit, *mens justi nisi arca testamenti? Quæ gestata à bobus calcitrantibus inclinatur: quia nonnunquam etiam qui bene præest, dum subjectorum populorum confusione concutitur, ad dispensationis condescensionem ex sola dilectione permovetur. Sed in hac quod dispensatoriè agitur, inclinatio ipsa fortitudinis casus putatur imperitis. Unde & nonnulli subditi contra hanc manum reprehensionis mittunt; sed à vita protinus ipsa sua temeritate deficiunt. Levites ergo quasi adjuvans manum extendit, sed delinquens vitam perdidit: quia dum infirmi quique fortium facta corripiunt, ipsi à viventium sorte reprobantur*. Denique sanctis idipsum applicans: *Quid est*, inquit, *justum de sua condescensione velle corrigere, nisi inclinatam arcam superba reprehensionis manu relevare? Quid est justum de incognita locutione reprehendere, nisi motum ejus fortitudinis, erroris lapsum putare? Sed perdit vitam, qui arcam Dei tumidè sublevat: quia nequaquam quis sanctorum corrigere recta præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Unde rectè & Levites idem Oza dicitur; quod videlicet robustus Domini interpretatur: quia præsumptores, quique nisi audaci mente robustos se in Domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta velut infirma judicarent*.

Symbolicè arca est S. Scriptura. Symbolicè, arca testamenti est S. Scriptura, quam reverenter tangere, id est, legere & audire tenemur: & consequenter arca est anima viri in ea eruditi & sancti. Unde S. Antonius de Padua ob insignem citationem & explicationem S. Script. in prædicando, à Pontifice vocatus fuit *arca testamenti*. Sic & Gennadius in Catal. Honorati Episcopi Massiliensis os vocat *armarium Scripturarum*. Et Cassianus collat. 14. cap. 10. *Continua*, inquit, *meditatio Scripturarum mentem facit arcam testamenti*. Et S. Hieron. in fine cap. 2. ad Ephes. *Condatur*, ait, *in nobis arca testamenti, custos legis Domini, & Cherubim scientiæ multitudo, & interim pectoris nostri in novum vocabulum transeant, dicamurque debir, id est, oraculum, sive λαλητήριον, id est, locutorium*.

Et B. Virgo. Denique arca testamenti est Beata Virgo, quæ Christum novi fœderis & testamenti auctorem utero suo complexa mundo peperit: qui hanc irreverenter tangit, utique percutietur à Deo. Sic Nestorius negans illam esse Deiparam percussus fuit, cùm lingua ejus blasphema à vermibus exesa computruit. Sic Constantinus Copronymus illam comparans bursæ, quæ exempto auro non nisi vilis est bursa; carbunculo ictus vociferabatur vivum se inextinguibili igni traditum esse propter Mariam Deiparam, jubens exinde eam honorari ac celebrari ut Deiparam, ait Glycas ex Cedreno. Vide Paulum Diaconum lib. 21. & Zonaram lib. 3. Sic Cajanus mimus blasphemans B. Virginem, ab eadem in somnis correptus, cùm se non corrigeret, manibus & pedibus manè se truncatum reperit; uti refert Joannes Moschus in Prato spirit. cap. 4.

Vers. 10. Divertit eam in domum Obededom Gethæi] Erat hæc domus vel in ipsa urbe Jerusalem, vel in loco urbi vicino, ut ait Josephus, qui & addit, Obededom initio fuisse pauperem, sed justum, ac Levitam, idque liquet ex 1. Palip. 16. vers. 3. & cap. 16. vers. 25. Dices: Quomodo ergo vocatur hic *Gethæus*, id est, Philisthæus, hoc est, ut Theodor. & Procop. *Allophylus*, id est, alienigena? Resp. gente erat Judæus, sed domo fuit Gethæus, quod in Geth natus sit vel habitarit, sicut Elimelech Judæus habitavit in Moab, Ruth 1. Ita Serarius. Porrò *Obededom* hebr. idem est quod *serviens*, *colens vel operans rubrum* ait Pagnin. in nomin. Hebr. Idque apposité, ut rubea & ardens ejus devotio, pietas & charitas denotetur.

Mysticè, *Geth* hebr. idem est quod *torcular*, quod significat crucem, in qua Christus vitis vera, ait Eucher. calcari & exprimi dignata est, à qua cunctus gentium populus meritò Gethæus appellari potest, cùm dicit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi*. Arca Dei ergo, ipseque Deus, requiescit in anima Gethæi, id est, fidelis qui amat crucem & mortificationem.

Vers. 11. Et benedixit Dominus Obededom, et omnem domum ejus], id est, prosperavit, & magnis opibus rerumque copia subitò eum cumulavit. Ita Josephus. Tradunt Hebræi apud S. Hieron. omnes ejus uxores, ancillas & nurus peperisse masculos, animalia verò gemellos.

Vers. 12. Adduxit (illectus benedictione & felicitate, quam ab arca perceperat Obededom) arcam Dei de domo Obededom in civitatem David] in Sion; hæc enim à Davide in urbem extructa, dicta est civitas David, sicut à Romulo condita dictaque est Roma, à Nino Ninive, ab Alexandro Magno Alexandria, ab Antiocho Antiochia, à Seleuco Seleucia, à Ptolemæo Ptolemais, à Constantino Constantinopolis.

Et erant cum David septem chori] musicorum, qui describuntur 1. Paralip. 15. scilicet primus v. 17. secundus v. 18. tertius v. 19. quartus v. 20. quintus v. 21. sextus v. 22. septimus v. 24. ubi *janitores* vocantur Levitæ illi, qui arcam antecedebant & sequebantur, ut turbam submoverent, & Levitis arcæ bajulis iter panderent, item ii qui postea in Sion ostiis tabernaculi & templi, in quo erat arca, præficiendi erant.

Et victima vituli] Addunt Sept. *& agni*. Hæc verba desunt in Hebr. & Chald. Est enallage numeri: *victima vituli*, id est, victimæ vitulorum: erant enim plures, ut patet ex seq.

Vers. 13. Cumque trascendissent qui portabant arcam sex passus, immolabat bovem et arietem] Ecce hìc monitu sacerdotum, qui jam erant præsentes, arca non fuit vecta plaustro, uti factum erat per errorem vers. 3. sed portata humeris Levitarum, putà Caathitarum, uti Deus jusserat Numer. 4. 15.

Immolabat] in gratiarum actionem sospitatis omnium, quòd nemo à Deo percuteretur, uti percussus fuerat Oza, atque in supplicem precem, ut Deus continuaret istam suam erga arcam presbyteros & comites protectionem & clementiam. Unde 1. Paralip. 15. 26. dicitur: *Cùmque adjuvisset eum Deus ad ambulandum, immolarunt septem tauros & septem arietes*, videlicet per singulos Levitarum psallentium choros unum taurum & unum arietem. Erant enim septem chori. Quatuordecim ergo victimas obtulerunt, ideoque plura altaria erexerunt, in quibus simul omnes immolarentur, cremato dumtaxat adipe, quod ex lege fiebat in hostiis pacificis, quales hæ erant: alioqui enim in tot victimis mactandis, excoriandis, secandis, cremandis nimis longa fuisset tantæ processionis mora. Ita Abulen. Denique Serarius censet, ad singulos sex passus has victimas fuisse iteratas. Verùm nil tale habet Script. ac sic processio hæc per totum diem, imò per plures dies durare debuisset: magna enim erat distantia à domo Obededom usq; ad arcem Sion.

Porrò loco citato Paralip. fusiùs describitur pompa & jubilus hujus processionis & translationis arcæ. Lege illum, hic tantùm obscura quædam, quæ ibi dicuntur, explicabo. Ibidem ergo v. 20. dicitur de Levitis: *In nablis arcana cantabant*, quod Abulens. & alii accipiunt sic q. d. Cantabant arcana mysteria; ideoq; voce submissa, ac verbis involutis & obscuris. Germanius noster Sanchez per *arcana* acci-

accipit psalmos, quorum titulus est עלמות *alamoth*, id est, arcana & occulta, quales sunt 9. & 45. qui ita aptè solemni huic arcæ translationi congruunt, ut tunc à Davide compositi videantur, unde pro *arcana* in lib. Paral. Hebr. pariter est *alamoth*.

Rursum verſ. 21. dicitur *in citharis pro octava canebant epinicium*, id est, carmen triumphale pro victoriis de Philisthæis à Davide adeptis. Tale carmen sunt psalmi, qui inscribuntur *victori*, scilicet Deo & Davidi dicatum, quales sunt psalmi 6. & 11. Horum enim tituli ex Sept. sunt: *In fine pro octava*, ubi Hebr. est למנצח *lammenaseach*, id est, *victori* vel *vincenti*, ut vertit S. Hieron. & alii: sed de his plura in psalmis. Videntur ergo tunc psalmos jam dictos quasi epinicium cecinisse Deo pro Davidis victoriis. Mox verſ. 22. dicitur *Chonenias autem princeps Levitarum prophetiæ præerat. Prophetiæ*, id est, melodiæ: unde explicans subdit, *Ad præcinendum melodiam*: nam prophetare sæpè idem est quod laudare & jubilare Deo. Sic enim Samuel & Saul dicuntur prophetasse lib. 1. cap. 19. 24. Cogita quantus fuerit hic tot instrumentorum & cantorum concentus & harmonia. Inde verſ. 26. dicitur: *Cùmque adjuvisset Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri & arietes*. Hebræi τὸ *adjuvisset* sic explicant, q. d. Deus elevavit arcam super humeros Levitarum, ut illi nullum ejus sentirent onus, sed arca seipsam portare & movere videretur. Verùm dico Deum adjuvisse Levitas in gestatione arcæ, quia arca tabulis Decalogi lapideis in se inclusis, æquè ac auro quo tegebatur, erat gravis & ponderosa, in ascensu in montem Sion erat arduus & difficilis: Deus ergo animavit & roboravit Levitas, ut hilariter & fortiter arcam in ipsam Sionis arcem sursum deferrent. Ita Abulenſ. Salianus, Sanchez & alii. Redeamus jam ad nostrum textum & versum.

Et arietem.] Hebr. est מריא *meri* quod æquè ac בריא *bari* significat animal pingue & saginatum, sive bos, sive ovis sit: hic nequit esse bos, quia is præcessit, igitur est ovis: Unde Septuag. hic & alibi sæpè vertunt, *agnum*, qui est aries junior.

Vers. 14. Et David saltabat totis viribus] Nonnulli codices addunt: Et *David percutiebat in organis armigatis*, id est, ad armos sive humeros ligatis. q. d. In organis portatilibus: quia enim David simul saltabat, & simul organa pulsabat, debebant illa, utpote gravia ex humero suspendi, ne saltum vel pulsum impedirent. Verùm hæc verba delenda sunt cum Hebr. Chald. Septuag. Roman. Raban. manuscriptis & aliis passim. Videtur τὸ *armigatis* irrepsisse ex Septuag. qui habent in organis ἡρμοσμένοις, id est, concinnis & continuè modulantibus.

Saltabat (Vatabl. *tripudiabat*) totis viribus (Hebr. & Chald. *in omni fortitudine*) ante Dominum] id est, ante arcam Domini. Quid fecisset David, si veram Dei arcam, putà S. Eucharistiam, ipsumque in ea Christum Dominum conspexisset? Et quid facere convenit Christianos, cùm eandem in templis consecrari, & per plateas solemniter circumduci conspiciunt? Si David tanta pompa concrepantibus tot musicis instrumentis, concinentibus tot Levitarum choris, cum tot victimis totiusque populi concursu & plausu circumtulit arcam, quid nos facere convenit, cùm ipse Christus in Eucharistia circumfertur?

Nota & imitare hic insignem Davidis humilitatem, æquè ac devotionis fervorem quo meruit fieri pater Christi: quia in arca typica mentis oculis prospiciebat & honorabat Christum antitypum ex se nasciturum. Ita Eucher. *Hic*, inquit, *humilitas approbata, superbia damnata, & temeritas vindicata monstratur; quia & ipse David coram arca Domini humiliter saltando non erubuit, mox promissionem filii Dei ex sua stirpe nascituri suscipere promeruit: & conjux quæ eandem illius humilitatem despexit, ejus semine fecundari non merita, perpetuæ sterilitatis pœnam luit.*

Porrò S. Ambr. lib. 1. Apolog. Davidis cap. 6. *Docuit*, ait, David *contuitum regalis potentiæ non habendum, ubi religioni exhibetur officium. Honestum est enim pro religione facere, etsi incongruum sit potestati.* Idem lib. 4. Epist. 30. ad Sabinum, causam literalem hujus saltus dat, dicens: *Ludebat enim Domino puer suus, & ideò ampliùs placuit, quia ita se humiliavit Deo, ut regale posthaberet fastigium,*

A *& ultimum exhiberet Deo quasi servulus ministerium.* Idem Ambroſ. serm. 25. de sanctis causam hujus saltus sublimem, sed mysticam assignat. *Elatus gaudio*, inquit, *in saltationem prorupit. Prævidebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo fœcundam. Unde ait: Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Ideò ipse præ cæteris prophetiarum auctoribus plùs cantavit, quia lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros conjugabat: & ad propria vota solito dulciùs invitans, docuit nos quid in ipsis nuptiis facere deberemus, cùm ille ante nuptias tanta exultatione saltaverit ante arcam. Ergo saltavit Propheta David ante arcam. Arcam autem quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidem arca intrinsecus portabat testamenti tabulas, Maria autem ipsius testamenti gestabat heredem. Illa intra semet legem, hæc Evangelium retinebat. Illa Dei vocem habebat, hæc verbum. Veruntamen arca intus forisque auri nitore radiabat, sed & sancta Maria intus forisque virginitatis splendore fulgebat. Illa terreno ornabatur auro, ista cælesti.* Audi S. Gregor. lib. 27. Moral. cap. 27. (cujus dicta ad verbum more suo transcripserunt Angelomus & Eucherius) *Intueri libet quanta virtutum*

B *munera David perceperat, atque, in his omnibus quàm forti se humilitate servabat. Quem enim non extolleret ora leonum frangere, ursorum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni gubernacula ungi, timendum cunctis uno lapide Goliam sternere, à rege proposita extinctis Allophylis numerosa præputia reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israeliticum populum sine ulla contradictione possidere? Et tamen cùm arcam Dei in Jerusalem revocat, quasi oblitus prælatum se omnibus, admixtus populis ante arcam saltat. Et quia coram arca saltare, ut creditur, vulgi mos fuerat: Rex se in divino obsequio per saltum rotat.* Et non ita multis interjectis subjicit: *Ego David plùs saltantem stupeo, quàm pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit: saltando autem coram Domino semetipsum vicit.*

Porrò saltus hic Davidis fuit militaris, quasi militis pro arca Dei pugnantis, exultantis & triumphantis. Davidem imitati sunt Salii Romani, qui erant sacerdotes Martis, sic dicti, quòd in portandis ancilibus saltare solerent: saltus enim militem denotat vegetum, expeditum & animosum: Unde Ovid. lib. 3. Fastor. *Jam*

C *dederint Saliis à saltu nomina dicta.* Hinc & à Virgil. 8. Æneid. *exultantes Salii* appellantur. Audi Livium lib. 1. *Numa item Salios duodecim Marti Gradivo legit, tunicaque pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum pectori tegumen, cælestiaque arma (quæ ancilia nuncupantur) ferre, ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis solemnique saltatu jussit.*

Denique noster Serarius hic: Qui hodie, ait, ad nos veniunt ex Syria, testantur Christianos, qui degunt in illis regionibus, die Resurrectionis Domini, nec non aliis celebribus festis, venire in templum cum lyris & citharis, & psalmos inter se cantare, ac unà saltare, sobriè tamen & modestè; saltare illos ajunt seorsim viros, & seorsim mulieres: sic in Hispania, & India pueri ante Ven. Sacramentum saltando choros & choreas sacras agunt.

Anagogicè S. Ambroſ. pigri desidia torpent, fervidi exiliunt ad multa & magna virtutum opera, ut per ea in cœlum transiliant: *Hæc gloriosa*, ait S. Ambroſ. lib. 4. epist. 30. ad Sabinum, *sapientis saltatio, quam saltavit David, & ideo usque ad sedem Christi sublimitate spiritualis saltationis ascendit, ut videret atque audi-*

D *ret dicentem Dominum Domino suo: Sede à dextris meis.* Idem Ambroſ. lib. 2. de Pœnitent. cap. 6. (tomo 3.) *Totum decet*, inquit, *quidquid defertur religioni, ut nullum obsequium quod proficiat ad cultum & observantiam Christi erubescamus. Non ergo illa deliciarum comes, atque luxuriæ prædicatur saltatio, sed quâ unusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra jacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritaliter Paulus, cùm se pro nobis extenderet, & posteriora obliviscens, priora appetens, contenderet ad bravium Christi. Tu quoque cùm ad Baptismum venis, manus elevare; pedes quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium. Cantavimus vobis, novi utique canticum testamenti, & non saltastis, hoc est, non elevastis animam ad spiritalem gratiam*, Lucæ 7. Idem Ambroſ. lib. 6. in Lucam cap. 7. docet hanc Davidis saltationem non fuisse lascivam, scenicam vel histrionicam;

cam; sed honestam, modestam & piam: *Est honesta*, ait, *saltatio, quatripudiat animus, & bonis corpus operibus elevatur*.

PORRÒ DAVID ERAT ACCINCTUS EPHOD LINEO,] sive *byssino*, ut dicitur 1. Paral. 15. 27. byssus enim fit ex lino candidissimo & subtilissimo. Nam ephod polymitum vestis erat solius Pontificis Exodi 28. 30. Sacerdotes verò & Levitæ vestiebantur ephod lineo, à quo hoc Davidis, utpote laici, ephod erat diversum.

Vers. 15. DUCEBANT ARCAM TESTAMENTI DOMINI IN JUBILO, ET IN CLANGORE BUCCINÆ] Addit Joseph. lib. 8. cap. 2. aitque: *Ascenduntque illò cum victimis, tam rex quàm universus populus ac Levitæ, libaminibus & multo hostiarum sanguine viam perfundentes, & infinitam vim odoramentorum adolentes, ut circumquaque totus aer suavitate repletus etiam longè remotis sentiretur*. Additque *divino auxilio ita roboratos omnes in hac supplicatione, ut nemo lassesceret, ex quo constans esset omnium opinio, adventare Deum ad inhabitandum recens extructum ac dicatum sibi locum. Nam neque hymnos canentibus, neque choreas ducentibus lassitudo est oborta, dum ad templum pervenirent*.

Allegor. arca significabat Ecclesiam novi testamenti militantem, quam Christus in Sione instituit, ad eamque gentes omnes per Apostolos adduxit, & Judæos in fine mundi adducet. Audi Eucherium: *David arcam in civitatem David inducit, quia Dominus Henoch & Elia prædicantibus, convertet corda patrum in filios. Boves & arietes immolans, hoc est eos, qui arcam Domini triturant, & ovium ejus ducatum gerunt, martyrii sanguine coronans, & ipse quoque suæ incarnationis & passionis exemplum caeteris Judæis non creditum palàm manifestans: hoc enim significat, quòd & ipse David accinctus erat ephod lineo, quod de terra procreatum multiplici labore, ad candorem vestis pervenit, sicque veritatem humanæ carnis inter flagella triumphantis ostendit*.

Anagog. arca significabat Ecclesiam Beatorum triumphantem, quam Christus in Sionem cœlestem cum triumpho deduxit, præsertim cùm ipse in illud gloriosè cum omnibus S. Patriarchis & Prophetis quadrigesimo die post resurrectionem ascendit. Imò arca testamenti repræsentabat Christi humanitatem gloriosam, in qua quasi arca continebatur & abscondebatur ejus divinitas. Rursum arca significabat B. Virginem, quam verus David, id est, Christus, cum jubilo angelorum omnium & Sanctorum in cœlum deduxit & assumpsit.

Vers. 17. ET IMPOSUERUNT EAM IN LOCO SUO IN MEDIO TABERNACULI, QUOD TETENDERAT EI DAVID] Hoc tabernaculum Davidis novum erat, & diversum ab eo quod fabricarat Moyses Exodi 25. Hoc enim Mosaicum erat in Gabaon. Fuit ergo à Davide erectum in Sion, ut in eo arcam honorificè collocaret, simulque ante illud erexit altare holocaustorum, in quo victimas immolaret, nam altare à Moyse fabricatum cum tabernaculo mansit in Gabaon, indeque postea à Salomone translatum est in templum à se erectum, ut patet 1. Paral. 16. v. 36. & 40.

ET OBTULIT DAVID HOLOCAUSTA ET PACIFICA CORAM DOMINO] puta coram arca Domini. Porrò David tunc dictavit & cani curavit Psalm. 28. *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum*, ut patet ex titulo Psalmi, qui est: *In consummatione tabernaculi*. Tunc pariter constituit Levitas, qui coram arca canerent Psalmum, *Confitemini Domino, & invocate nomen ejus*, qui recensetur 1. Paral. 16. 8. ac conflatus est ex Psalm. 104. & 95. ac insuper alios Psalmos.

Vers. 18. BENEDIXIT POPULO] putà, bene precatus est populo. Verisimile est Abiathar pontificem in tanta solemnitate pariter benedixisse populo dicendo: *Benedicat tibi Dominus & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi & misereatur tui. Convertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem*, uti præscripserat Deus Num. 6. 23.

Vers. 19. ET PARTITUS EST, &c. SINGULIS COLLYRIDAM PANIS UNAM] *Collyrida* erat torta panis vel placentæ, cui dulcearia erant mista ad gustus delicias. Audi Rhodiginum lib. 9. Antiq. cap. 16. *Collyra dicta minuti panes, qui dari pueris consuevere. Alicubi tamen collyria dicuntur lalangia; unde & κολλυρίζειν verbum, quo in sartagine lalangiorum percoctio significatur*.

ET ASSATURAM BUBULÆ (id est, bovinæ; malè ergo in Regiis legitur *bubalæ*: non enim de bubalis, sed

A de bobus hìc est sermo) CARNIS UNAM] Sic & Sept. hìc æquè ac 1. Paral. 16. 3. Hebr. est אשפר *espar*, quod compositum ex אש *es*, id est, igne (q. d. Assum igne) & פר *par*, id est, juvencus: vel, ut Marinus in Lexico, conflatum ex אחד *echad*, id est, una, ששה *scissa*, id est, sex, & פר *par*, id est, juvencus. q. d. Una ex sex partibus juvenci: Pagnin. vertit, *frustum carnis pulchrum*.

ET SIMILAM FRIXAM OLEO] Hebr. אשישה *ascissa*, quod Vatab. Pag. Arias & alii Hebraizantes vertunt, *lagenam vini*: hanc enim David pro potu eis dedit cum cibo. Verùm Noster hìc æquè ac Septuag. tam hìc quàm 1. Paral. 16. v. 3. constanter vertunt, *similam frixam oleo*, quibus utpote priscis & Hebraicæ linguæ peritissimis, magis credendum est, quàm recentioribus conjectantibus. Vide dicta Cantic. 2. 5. & Osee 3. 1. Potum eis ergo non dedit David, sed sivit ut quisque eum domi ad libitum sumeret, vel si dedit, is hìc non exprimitur.

REVERSUSQUE EST DAVID, UT BENEDICERET DOMUI SUÆ] ut sicut populo bene precatus fuerat, ita bene precaretur suis quoque domesticis, qui custodiæ causa in arce remanserant. Rursum *ut benediceret*, id est, benefaceret largiendo ipsis eadem, vel plura munera quæ largitus fuerat singulis è populo ob celebritatem & lætitiam translatæ arcæ: Ita Serarius, Cajetan. Abulens. & alii. Vers. 20.

B

ET NUDATUS EST, QUASI SI NUDETUR UNUS DE SCURRIS] *Nudatus*, non quòd David omnino esset nudus: hoc enim indecens & turpe fuisset, sed quòd deposuisset extimam vestem regalem, ut indueret ephod: perinde ac si hodie rex deposito paludamento vestitus thorace & caligis dumtaxat desuper indueret superhumeralem amictum lineum, itaque in processione, vel sacrificio Missæ appareret, ac cum cantoribus superpelliceo vestitis caneret. Ita Cajetan. Michol erat filia regis Saulis, & uxor regis David; unde indignum putabat regia sua & Davidis majestate, quòd ipse saltaret ante arcam. *Nesciebat ipsa*, ait Theodoret. & Procop. *divini amoris stimulos, qui magnos etiam ad parva excitant*.

Allegor. Angelomus. David transferens arcam, à Michol irrisus est. *Sic Dominus Jesus Christus*, inquit, *cùm testamentum Dei in Ecclesiam suam transferre voluit, hoc est, ex veteri testamento Evangelica præcepta, velut qui nova conderet, à plebe Judaica comprehensus, atque in cruce suspensus, ludibrium eis fuit. In qua cruce velut nudus eis apparuit, dum potentiam divinitatis suæ illis abscondens, infirmitatem tantùm carnis ostendit*.

C

ET LUDAM ET VILIOR FIAM (S. Ambros. lib. 1. Apol. Davidis cap. 6. legit, *ero nugax ante oculos tuos*) PLUS QUAM FACTUS SUM: ET ERO HUMILIS IN OCULIS MEIS: ET CUM ANCILLIS, DE QUIBUS LOCUTA ES, GLORIOSIOR APPAREBO.] Vera enim gloria est humilitas, quæ Davidem & sanctos gloriosos effecit, dum per heroicam demissionis virtutem se inferioribus associant & quasi æquant, cum eisque abjecta & in speciem vilia obeunt ministeria ad Dei honorem & cultum. Audi S. Gregor. (cujus verba transcribunt Eucher. & Angelom.) lib. 27. Moral. cap. ult. ubi Davidis sensa sic explicat: *Vilescere coram hominibus appeto, quia servare me coram Domino ingenuum per humilitatem quæro. Sunt verò nonnulli, qui de semetipsis humilia sentiunt, quia in honoribus positi nil se esse nisi pulverem favillamque perpendunt sed tamen coram hominibus despecti apparere refugiunt, & contra hoc quod de se interiùs cogitant, quasi rigida exteriùs venustate palliantur. Et sunt nonnulli qui viles videri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt, dejectos se exhibendo contemnunt: sed tamen apud se introrsus quasi ex ipso merito ostensa vilitatis intumescunt, & tantò magis in corde elati sunt, quantò ampliùs in specie elationem premunt. Quæ utraque unius elationis bella magna David circumspectione deprehendit, mira virtute superavit*. Probat idipsum dum subjicit: *Quia enim de semetipso intus humilia sentiens honorem exteriùs non quærit, insinuat dicens: Ludam & vilior fiam. Et quia per hoc quòd vilem se exteriùs præbuit, nequaquam interiùs intumescit, adjungit: Eroque humilis in oculis meis; ac si dicat: Qualem me exteriùs despiciens exhibeo, talem me & interiùs attendo. Quid ergo allturi sunt quos doctrina elevat, si David ex carne sua venturum Redemptorem noverat, ejusque gaudia prophetando nuntiabat, & tamen in semetipso cervicem cordis valida discretionis calce deprimebat, dicens: Eroque humilis in oculis meis?* Vers. 22.

D

Tropol. S. Bernard. epist. 87. ad Ogerium: *Ludam*, inquit,

Lusus sanctorum est mundo illudere. inquit, *ut illudar. Bonus ludus quo Michol irascitur & Deus delectatur. Bonus ludus, qui hominibus quidem ridiculum, sed Angelis pulcherrimum spectaculum prabet. Bonus, inquam, ludus quo efficimur opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Nam revera quid aliud sacularibus, quàm ludere videmur: cùm quod ipsi appetant in hoc saculo nos per contrarium fugimus: & quod ipsi fugiunt, nos appetimus.* Et nonnullis interjectis: *Non est hic ludus puerilis: non est de theatro: qui femineis fœdisque anfractibus provocet libidinem, actus sordidos repræsentet. Sed est ludus jucundus, honestus, gravis, spectabilis, qui cœlestium spectatorum delectare possit aspectus. Hoc casto & religioso ludo ludebat, qui dicebat: Spectaculum facti sumus Angelis & hominibus. Hoc ludo & nos interim ludamus, ut illudamur, confundamur, humiliemur: donec veniat, qui potentes deponit & exaltat humiles, qui nos lætificet, glorificet, in æternum exaltet.*

Vers. 23. IGITUR MICHOL FILIÆ SAUL NON EST NATUS FILIUS USQUE IN DIEM MORTIS SUÆ] Michol, ait S. Ambros. lib. 4. epist. 30. ad Sabinum, *sterilitatis damnata non edidit sobolem regiam ne superbos crearet* sibi similes, utpote superba. Communiter docent Interpretes Michol nec ex Davide, nec ex Phalti, nec ex alio viro ullos procreasse liberos. Videtur Michol naturæ fuisse sterilis: nam per undecim annos, nupta Davidi hucusque nullos ei dedit filios, quod sterilitatis vitium Deus illi hic in pœnam irrisionis Davidis confirmavit. Addit Pineda lib. 7. de Rebus Salomonis cap. 4. Davidem deinceps ejus usu & copula maritali abstinuisse: sed hoc incertum est.

Dices, cap. 21. vers. 8. numerantur quinque filii Michol? Nugantur Rabbini dicentes Michol tantùm fuisse sterilem eo tempore quo irrisit Davidem. Veriùs Hebræi prisci apud S. Hieron. & Abulens. respondent illos filios fuisse ex ipsius sorore Merob, sed ab ipsa adoptatos: Josephus verò non ex Davide, sed ex altero viro susceptos vult. Si enim, ajunt Theodor. & Procop. ex Davide & ipsa nati filii fuissent, faciliùs in reges postea fuissent ascripti, quia & patrem regem & matrem regis filiam habuissent. Sed prior Hebr. responsio est verior, ut patebit cap. 21. 8.

Symbol. Michol repræsentat Paganos, Judæos, hæreticos, ceterosque impios, qui Ecclesiæ fidem, cæremonias, piorumque hominum facta irrident & calumniantur. Ita Eucher. Angelom. & S. Ambros. lib. 1. Apolog. David c. 6. unde *Michol* Hebr. idem est quod *omnis aqua*, ait Eucher. aqua autem symbolum est persecutionis & persequentium, qui ut aqua in vitia carnalia diffluunt, ideoque veros, pios & spirituales quasi sibi ex diametro adversos persequuntur.

Denique sensus Michol fuit sensus Gentilium, qui indignum regum æquè ac deorum majestate censebant canere, psallere, choros agere. Tritum est illud: *Jupiter non cantat, nec citharam pulsat.* Philippus rex filium suum Alexandrum Magnum reprehendit, eò quòd cantasset. Nero quoque ob cantum malè audivit teste Svetonio. At contrarius fuit in divis fidelium etiam magnatum zelus & usus. Ut alios taceam, ante centum annos Thomas Morus Angliæ Cancellarius & Martyr Davidem imitatus est. Audi quid de eo scribat Thomas Stapletonus in ejus Vita cap. 6. pag. 87. *Sed & in ipsa sua Ecclesia sacerdoti canenti indutus superpelliceum concinebat. Quod cùm etiam regni Cancellarius faceret, monitus à Duce Northfolcia: qui aliquando superveniens eum sic cum superpelliceo in choro canentem deprehenderat, hunc ejus agendi morem Regi haud dubiè displicaturum ut nimis humilem, ac dignitati qua fungeretur minùs congruum, respondit: Domino meo Regi displicere non potest, quòd ipsius Regis Domino obsequium impendo. Jam verò sacerdoti sacrificanti (supplens locum idiotæ) ad altare ministrabat, & interdum in supplicationibus de more publicis, sed parochia sua, crucem sacerdoti præferebat, vulgaris clerici, vel æditui officium facere nihil recusans, nihil detrectans, nihil erubescens, imò vehementer gaudens: quasique cum David tripudians ante arcam Domini & dicens: Vilior fiam plus quàm factus sum, & ero humilis in oculis meis.* Hucusque Stapleton. *Thomæ Mori pietas.*

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David destinat fabricare templum, idque probat Nathan Propheta, sed admonitus à Deo id revocat, asseritque non Davidem, sed filium ejus Salomonem templum ædificaturum. Secundò, Deus Davidi v. 16. promittit posteritatem continuam & regnum perpetuum.

1. FActum est autem cùm sedisset rex in domo sua, & Dominus dedisset ei requiem undique ab
universis inimicis suis, 2. dixit ad Nathan prophetam: Videsne quòd ego habitem in do-
mo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium? 3. Dixitque Nathan ad regem: Omne quod
est in corde tuo, vade, fac: quia Dominus tecum est. 4. Factum est autem in illa nocte: & ec-
ce sermo Domini ad Nathan, dicens: 5. Vade, & loquere ad servum meum David: Hæc dicit
Dominus: Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? 6. Neque enim habitavi in do-
mo ex die illa, qua eduxi filios Israel de Terra Ægypti, usque in diem hanc: sed ambulabam in
tabernaculo, & in tentorio. 7. Per cuncta loca, quæ transivi cum omnibus filiis Israel, nun-
quid loquens locutus sum ad unam de tribubus Israel, cui præcepi, ut pasceret populum meum
Israel, dicens: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? 8. Et nunc hæc dices servo meo
David: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te de pascuis sequentem greges, ut esses dux
super populum meum Israel: 9. & fui tecum in omnibus ubicumque ambulasti, & interfeci uni-
versos inimicos tuos à facie tua: fecique tibi nomen grande, juxta nomen magnorum qui sunt
in terra. 10. Et ponam locum populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabit sub eo, &
non turbabitur ampliùs, nec addent filii iniquitatis ut affligant eum sicut priùs, 11. ex die qua
constitui judices super populum meum Israel; & requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis, præ-
dicitque tibi Dominus, quòd domum faciat tibi Dominus. 12. Cùmque completi fuerint dies tui,
& dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, &
firmabo regnum ejus. 13. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus
usque in sempiternum. 14. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: qui si iniquè ali-
quid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. 15. Misericor-
diam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi à facie mea. 16. Et
fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus
erit firmus jugiter. 17. Secundùm omnia verba hæc, & juxta universam visionem istam, sic
locutus

locutus est Nathan ad David. 18. Ingressus est autem rex David, & sedit coram Domino; &
dixit: Quis ego sum, Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? 19. Sed
& hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo servi tui
in longinquum: ista enim est lex Adam, Domine eus. 20. Quid ergo addere poterit adhuc David,
ut loquatur ad te? tu enim scis servum tuum Domine Deus. 21. Propter verbum tuum, & se-
cundùm cor tuum fecisti omnia magnalia hæc, ita ut notum faceres servo tuo. 22. Idcircò ma-
gnificatus es Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te, in omnibus quæ au-
divimus auribus nostris. 23. Quæ est autem, ut populus tuus Israel, gens in terra, propter
quam ivit Deus, ut redimeret eam sibi in populum, & poneret sibi nomen, faceretque eis ma-
gnalia, & horribilia super terram, à facie populi tui, quem redemisti tibi ex Ægypto, gentem,
& Deum ejus. 24. Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum: & tu Do-
mine Deus factus es eis in Deum. 25. Nunc ergo Domine Deus, verbum quod locutus es super ser-
vum tuum, & super domum ejus, suscita in sempiternum: & fac sicut locutus es, 26. ut ma-
gnificetur nomen tuum usque in sempiternum, atque dicatur: Dominus exercituum, Deus super
Israel. Et domus servi tui David erit stabilita coram Domino, 27. quia tu Domine exercituum
Deus Israel revelasti aurem servi tui, dicens: Domum ædificabo tibi: propterea invenit servus
tuus cor suum ut oraret te oratione hac. 28. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba
tua erunt vera: locutus es enim ad servum tuum bona hæc. 29. Incipe ergo, & benedic domui
servi tui, ut sit in sempiternum coram te: quia tu Domine Deus locutus es, & benedictione tua
benedicetur domus servi tui in sempiternum.

IDem narratur & repetitur 1. Paral. cap. 17. quod proinde totum huc pertinet.

Vers. 2. ET ARCA DEI POSITA SIT IN MEDIO PELLIUM] Tabernaculum enim in quo erat arca tegebatur pellibus arietum rubricatis & janthinis instar papilionis, Exodi 26. 14. q. d. Hoc indignum videtur; volo ergo ædificare templum magnificum, ut in eo honorificè collocem arcam Dei. Porrò David fabricam templi non tantùm voluit, sed & vovit, ut patet Psal. 131. v. 2. & seq. Josephus asserit Davidem id voluisse ex Dei præcepto, sed errat: nusquam enim Deus præcepit ei, ut templum fabricaret, imò volentem inhibuit, ut patet v. 5. voluit ergo, vovitque David hanc fabricam ex mero ardentique devotionis Deique cultus zelo, qui eum adegerat ut ante arcam coram toto populo totis viribus saltaret, indeque indies crevit in eo hic zelus, præsertim quia præsente arca ipse majora Dei in se indies experiebatur beneficia. Quare indignum judicabat ut ipse habitaret in domo cedrina, Deus verò Deique arca degeret in tabernaculo pelliceo & papilione.

Historiam hanc ita narrat Eupolemus apud Euseb. lib. 9. Præpar. Evang. sub finem. *Cùm vellet David templum ædificare Deo, rogavit Deum, ut locum ei altaris ostenderet. Ibi ei Angelus apparuit stans super locum ubi altare statuerat Hierosolymis, jussitque ei templum non statuere, quòd humano sanguine pollutus esset, multaque bella gessisset. Nomen verò illi fuit Dianathan, eique imperavit ut filio ædificationem permitteret, ipse verò, quæ ad apparatum pertinerent, adornaret.*

Vers. 3. DIXITQUE NATHAN AD REGEM: OMNE, QUOD EST IN CORDE TUO, VADE, FAC] Nathan erat propheta Davidi familiaris, & à consiliis, teste S. Epiph. Isidoro & Dorotheo in Vitis Prophetarum: sed quia hic Deum non consuluit, hinc nec à Deo fuit illustratus, sed erravit; errorem tamen illicò admonitus à Deo correxit. Sic Prophetæ subinde loquuntur ex instinctu non Dei, sed judicii & spiritus proprii, imò propter usum prophetiæ putant se loqui ex spiritu Dei, cùm loquantur ex suo; tumque errare possunt, & quandoque errant, uti docet Theodor. hic, & S. Gregor. hom. 1. in Ezech. ac S. Thom. 2. 2. q. 171. art. 5. Causam dat Angelomus dicens: *Quod omnipotens Deus ex magna pietatis dispensatione disponit, quia dum prophetiæ spiritum aliquando dat, & aliquando subtrahit, prophetantium mentes & elevat in celsitudine, & custodit in humilitate; ut accipientes spiritum, inveniant quid de Deo sint: & rursum prophetiæ spiritum non habentes, cognoscant quid de semetipsis sint.*

Vers. 5. NUNQUID TU ÆDIFICABIS MIHI DOMUM?] Volitum votumque Davidis de fabricando templo quoad rem probavit laudavitque Deus, ut religiosum & pium sanctumque, sed non quoad personam. Noluit enim illud à Davide fabricari, sed à Salomone. Causa assignatur 1. Paral. 22. 8. scilicet quòd David continuus in bellis multum effuderat sanguinis: quare indecens erat ut David tanto hominum sanguine cruentatis manibus fabricaret Deo purissimo, mansuetissimo, sanctissimo & clementissimo domum, sive templum. Idipsum ergo voluit fieri à Salomone, qui pace fruens fuit rex pacificus, ideoque typus Christi, qui venit in mundum totus mitis & benignus, ut Ecclesiam fidelium Deo extrueret, eamque in pace gubernaret, juxta illud. *Factus est in pace locus ejus.* Ita Eucher. Rupert. & Prosper de Promiss. par. 2. c. 27.

Tropol. significatur, ait ex S. Gregor. lib. 7. Moral. c. 16. Angelomus, quòd *qui vir sanguinum est, hoc est, qui adhuc carnalibus actibus incubat, templum Deo, sanctam scilicet Ecclesiam, per prædicationis officium construere non debet: seu etiam moraliter innuitur, quòd mundus in se esse à vitiis debet, qui aliena curat corrigere: terrena non cogitet, ut desideriis infimis non succumbat, quatenus tantò perspicacius aliis fugienda prævideat, quantò hæc ipse per scientiam & vitam verius declinat. Nequaquam purè maculam in membro considerat oculus, quem pulvis gravat: & superjectas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent.*

Simili modo Deus Geizæ Duci Hungariæ, qui fuit pater S. Stephani primi Hungarorum regis, volenti ædificare templum, idipsum per visionem inhibuit. *Habes enim*, inquit, *manus sanguine pollutas, sed filius tuus Stephanus id faciet, ideoque in præmium primus Hungarorum rex coronabitur.* Idem confirmavit S. Stephanus Protomartyr apparens Geizæ, jubensque ut filio nomen suum imponeret, eumque ex se Stephanum vocaret. Hic fuit rex sanctus, qui Hungaros ad Christum convertit. Unde Pontifex Romanus coronam ei regiam mittens: *Ego*, inquit, *sum Apostolicus, Stephanus verò est Hungariæ Apostolus.* Ita habet Vita S. Stephani apud Surium ad diem 20. Augusti. *S. Stephanus rex Hungar. Apostolus.*

Anagog. significatur Ecclesia triumphans in cœlo gloriosè ædificanda à Christo pacifico, in summa omnium Beatorum pace & securitate, unione & concordia, æquè ac puritate, innocentia & sanctitate.

NUNQUID LOQUENS LOCUTUS SUM, &c. QUARE NON ÆDIFICASTIS MIHI DOMUM CEDRINAM] Deus noluit ædificari templum à Josue, Gedeone, vel aliquo alio Judice, quia omnes versati in bellis multum sanguinis fuderunt, fuereque viri sanguinum. Ita Angelomus. Vers. 7.

ET PONAM LOCUM POPULO MEO ISRAEL] *locum*, scilicet stabilem & felicem; ut scilicet Israelitæ ampliùs non vagentur, non abducantur captivi, non miseram vitam agant, uti fecere hactenus vexati à Philisthæis, aliisque gentibus. Unde explicans subdit:

ET PLANTABO EUM.] q. d. Instar plantæ & arboris radicatæ firmabo Israelem in Judæa, ut in ea firmiter & feliciter conquiescat, ac opulenter & hilariter vivat. Vers. 10.

ET HABITABIT SUB EO,] id est, in eo, scilicet loco suo, quasi in umbraculo, ut eo undequaque tectus, stabilis & securus permaneat.

PRÆDICITQUE TIBI DOMINUS, QUOD DOMUM FACIAT TIBI DOMINUS] *Domum*, id est, prolem & familiam regiam: illa enim vocatur *domus* antonomasticè. Cajet. per *domum* accipit Messiam sive Christum, quasi hic Deus promittat Davidi Christum ex se nasciturum. Hoc verum est, at in sensu non literali, ut vult Abulens. Vers. 11.

sed

sed allegorico, quem tamen Deus hìc unà cum literali videtur revelasse & patefecisse Davidi, ut patebit ex sequent.

Vers. 12. Cumque completi fuerint dies tui, &c. suscitabo semen tuum post te] id est, suscitabo Salomonem ad regnum, ut regnet post te: licèt enim Salomon jussu Davidis viventis unctus sit in regem, non tamen plenè regnavit Davide vivo, sed unctus est ad hoc ut post eum regnaret, eique mortuo in regno succederet.

Vers. 13. Ipse ædificabit domum nomini meo] Salomon scilicet, ut patet 1. Paral. 28. 6. David tamen Salomoni dedit ideam perfectissimam à Deo acceptam totius templi, item maximam auri argentique copiam ad fabricandum templum, ut patet 3. Reg. 8. v. 16. & seq. & 1. Paral. 22. v. 8. & seq. ac 2. Paral. 33. v. 7.

Allegor. Salomon, id est, Christus, ædificavit Ecclesiam, quasi regnum & thronum Dei sempiternum, illique Deus verus & proprius est pater, ut sequitur. Unde Angelom. Eucher. Rup. censent per hyperbolem dici de Salomone, propriè verò & integrè de Christo. Hujus enim thronus absolutè est sempiternus, cùm Salomonis thronus respectivè tantùm fuerit sempiternus, nimirum respectu suæ gentis dumtaxat, quia scilicet semper duravit, quamdiu duravit Israelis resp. & regnum.

Vers. 14. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium] Quæres, de quo ad literam hic Deus loquatur, an de Salomone, an de Christo: Primo, aliqui putant quædam ex hisce quæ hic dicuntur, ad literam competere Christo, quædam Salomoni. Ita Theodor. & Procop. Secundò, alii omnia ad literam attribuunt Christo: ille enim est solus verus Dei filius, & regnum ejus æternum. Ita Angelom. & Glossa. Tertiò, Lyran. & Abul. hæc ad literam accipiunt tam de Christo quàm de Salomone.

Quartò, Hebræi & multi ex Latinis, ad literam interpretantur de Salomone, allegor. de Christo. Hæc sententia verior est, ut patet ex lib. 1. Paral. cap. 28. vers. 6. ubi hæc omnia Salomoni expressè attribuuntur: *Salomon*, inquit, *filius tuus ædificabit domum meam: ipsum enim elegi in filium, & ego ero ei in patrem, & firmabo regnum ejus usque in æternum*. Et patet, quia Deus loquitur de eo, qui post Davidem erat fabricaturus templum, quod ædificare volebat David, sed prohibitus fuit à Deo. Hic autem non alius fuit quàm Salomon. Verùm, quia Salomon erat typus Christi, qui ædificaturus erat Ecclesiam novam Dei, quæ longè erat potior templo, idque in spiritu prævidebat Propheta, eòque aciem mentis & spiritus sui intendebat, hinc allegorico, sed potiore sensu hæc dicuntur de Christo; unde nonnulla, quæ hic dicuntur, tenuiter & inchoatè dumtaxat competunt Salomoni, plenè verò & perfectè Christo, ut τὸ *Ego ero ei in patrem & ipse erit mihi in filium*. Et: *firmabo thronum regni ejus usque in sempiternum*. De fide ergo est, hunc locum intelligi de Christo; nam de eo explicat illum S. Paulus Hebr. 1. 5. ubi fusè eundem explicui. Unde S. August. lib. 17. de Civit. cap. 8. & 9. asserit, hic quædam dici de Salomone uti erat privata persona; quædam verò uti erat typus Christi. Vide hìc quàm tenerè & ardenter dilexerit Deus Salomonem, ut illum præ omnibus sibi asciscat in filium, velitque ejus esse pater, ac paterna in eum officia exercere.

Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum] quibus scilicet homines solent castigare suos filios, ut eos non occidant, sed emendent. q. d. Castigabo Salomonem si peccet, paternè ut pater, non severè & rigidè ut judex. Rursùm, castigabo eum sicut castigare soleo homines, scilicet humano more, pœna humana, temporaria & clementi, putà morbo, fame, bello: non autem sicut castigavi angelos, quos cœlesti regno privavi, & gehennæ in æternum addixi: nec sicut castigavi Saulem, quem abjeci & regno spoliavi irremissibiliter, & in æternum. Hinc Burgens. & alii colligunt, Salomonem non esse damnatum, sed salvatum; verùm hic propriè non agitur de salute, sed de regno Salomonis perpetuando in posteros, quamdiu duratura erat Hebræorum respublica, & regnum: unde explicans subdit:

Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea. Vers. 15.

Et fidelis erit domus tua, et regnum tuum usque in æternum] *Fidelis* Hebr. נאמן *neeman*, id est, firma, stabilis, perennans, æterna, juxta sensum quem dedi vers. 13. Et hoc significat Græcum πιστωθήσεται. Vers. 16.

Allegor. de Christi persona hæc dici nequeunt; fuit enim ipsa impeccabilis, sed de ejus membris, putà fidelibus, quos peccantes Deus clementer castigat quasi pater, ut eos emendet.

Ingressus est autem David et sedit coram Domino, et dixit: Quis ego sum Domine?] nimirùm sedit in tabernaculo coram arca Dei, non ob desidiam, vel mollitiem, sed ut quietiùs, secretiùs, attentiùs & intensiùs oraret, totumque cor suum coram Deo effunderet. Ad hæc enim juvat sessio. Ita S. August. loco mox citando, & ex eo Eucher. *Sedit*, inquit, *sive propter secretum semotis arbitris, sive propter intimum cordis, ubi erat orantis affectus*. Sic S. Bernardus sedendo solebat meditari, tum quia corpore erat infirmo, lasso & debili; tum ut silentiùs, quietiùs, devotiùs & diutiùs meditaretur. Corpore enim quiescente, quiescit & spiritus, ut liberè totus Deo attendat & intendat. Addunt Sanchez & alii Davidem sedisse non in solio aut sede, sed humi in terra & pulvere, idque studio humilitatis æquè ac reverentiæ Dei, uti fecit Job cap. 2. v. 8. & 13. Et Jerusalem vastata à Chaldæis, ideoque lugens & pœnitens, juxta illud Thren. 1. 1. *Quomodo sedet sola civitas*. Quocirca Josephus ait Davidem in faciem suam procidisse, & stratum humi more supplicantis orasse Deum. Vers. 18. *David sedendo oravit. Cur?*

Aliam sessionis Davidis causam dat Vatab. dicens; *Nemini sedenti licebat orare Deum, nisi regi*. Sed hoc falsum est. Nam & Elias qui non erat rex, sedens sub junipero oravit Deum 3. Reg. 19. 4. & Psal. 136. 1. Hebræi in Babylone captivi plangentes & orantes dicunt: *Illic sedimus & flevimus, dum recordaremur Sion*. Et Moyses Exodi 17. 12. sedens orabat, vincebatque Amalec: sedit ergo David animo magis quàm corpore, tacitè & tranquillè Dei in se beneficia meditando, & gratias agendo, juxta illud Thren. 3. 28. *Sedebit solitarius, & tacebit; quia levavit super se*. Unde Angelom. *Sedere coram Domino*, inquit, *est beneficia ejus in humilitate cordis confiteri*.

S. Simplicianus, qui S. Ambrosio in Episcopatu Mediolanensi successit, proposuit hanc quæstionem S. Augustino, cur David tam pius sedendo oraverit, cùm fideles genuflexi orare soleant, uti oravit Christus in horto Matth. 26. & Stephanus in martyrio Actor. 7. & S. Paulus in ergastulo Ephes. 3. 14. Cui respondet S. August. lib. 2. ad Simplician. quæst. 4. nullum gestum oranti in Lege fuisse præscriptum, sed liberum fuisse quolibet uti, qui cujusque conditioni & devotioni foret accommodus: *Nam & stantes*, inquit, *oramus, sicut scriptum est: Publicanus autem de longinquo stabat; & fixis genibus, sicut in Actibus Apostolorum legimus: & sedentes, sicut ecce David & Elias. Nisi autem jacentes oraremus, non scriptum esset in Psalmis; Lavabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Cùm enim quisque orationem quærit, collocat membra sicut ei occurrerit, accommodata pro tempore positi corporis ad movendum animum*. Idem fecere Gentiles: unde rex Ninivæ pœnitens prædicante Jona cap. 3. 5. sedit in cinere. Plutarchus in vita Numæ Pompilii, qui Romulo Romæ in regno successit pag. 23. scribit Numam sanxisse, eos qui Deum adorant, in orbem se vertere oportere, deinde verò sedere: quo ritu, inquit, & ratas preces, & in bonis perseverantiam ferè significant; vel non esse Deum interpellandum obiter, & cùm aliis occupamur, sed cùm adest tempus opportunum, quo quiescimus, & ab aliis negotiis, curisque feriamur. Denique Philosophus: *Anima*, inquit, *sedendo fit sapiens*: Subsidentibus enim sessione humoribus, sedantur animæ affectiones, quæ rationem turbant, quibus sedatis clariùs mens videt id, quod verum sanctumque est. De vario orantium situ rituque fusè disserit Hieron. Mer. lib. 3. de Gymnastica capit. 3. Denique rerum spiritualium magistri hanc dant orandi regulam. *In orando & meditando ille corporis habitus tenendus est, qui* *Anima sedendo fit sapiens.*

aptus

ectius videtur ad excitandam in nobis internam devotionem.

Vers.18 Quis ego sum Domine Deus, et quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque?] ut ex pastore ovium faceres regem populorum, ex paupere divitem, ex vili nobilem, ex incognito celebrem & famosum. Dicant hoc illi, quos Deus ex humili imoque loco ad fastigium dignitatis, v. g. ad Episcopatum, principatum, Apostolatum, extollit non ipsorum merito, sed gratuito Dei dono. Scripsit in hanc Davidis sententiam homil. S. Chrysost. (vel quisquis est author: stylus enim indicat fuisse Latinum, non Græcum, ac citat S. Cyprianum, quod insolens est apud S. Chrysost.) quæ extat tom. 1. ubi inter cetera ait: *Agnoverat iste sanctus, quod* Genes. 18. *dixit Abraham Deo: Ego sum terra & cinis. Et singuli ita Deo dixerunt, ut forma esset perfecta humilitatis. Ergo quis sum ego Domine mi? Ecce se nihil esse dixit & servum se esse non negavit: quia omnis qui confitetur servitutem, meretur gratiæ libertatem. Ergo dicit: Quis sum ego Domine mi? Videtis ubique regnare gratiam, ubique pia viscera possidere, cor humile illustrare, benignos sibi redigere, confessores suos ditare.* Et paucis interjectis: *Noverat se pastorem esse ovium, & non gerere nobilitatem. Sed quando factus est nobilis, agnovit se ex nihilo fuisse sublevatum: & quia non est oblitus, quis natus erat, perseveravit in culmine regali.* Vide quæ dixi Joan. 1. v. 19. ad illa. *Tu quis es?*

Vers.19. Ista enim est lex Adam Domine Deus] Primò, Angelomus sic explicat q. d. *Ista est lex hominis Domine Deus, ut tibi in simplicitate cordis & puritate serviat, & tu facias ei misericordiam tuam, sicut mihi dignatus es facere servo tuo.* Secundò, Vatab. q. d. Ista conditio & sors regalis est hominis præclari & excellentis, non vilis & abjecti, qualis ego sum. Unde Vatab. Hebr. תורה *thora*, id est, lex, vertit, *directio*: Chald. verò vertit, *visio*, à rad. ראה *raa*, id est, vidit. Tertiò, alii q. d. *Lex Ada*, id est, hominis est, ut sit mortalis & moriatur. Quid est ergo ò Domine, quòd me meumque regnum velis esse æternum? *Lex Ada* est ut sit miser, pauper & abjectus: quid est ergo quòd me tantis opibus & honoribus cumulas? *Quid est homo quia ita magnificas eum?*

Lex Adam, quæ? Resp. Primò. Secundò. Tertiò.

Quartò, verius. Quartò, & genuinè, q. d. Tu Domine votis meis obsecundasti; imò ea prævenisti. *Lex*, enim, id est, inclinatio, homini à natura insita ista est, iste communis hominum est mos & usus, ut non putent sibi omninò satisfactum, esto opulenti sint, honorati & felices, nisi etiam de posteris, eorumque felicitate & gloria prospectum sit, quod tu Domine mihi facere dignatus es, promittens posteros meos semper fore reges, & continua serie perpetim mihi in regno successuros. Ita Abulens. Hugo, Cajet. Dion. & alii. Ratio est, quòd homo naturaliter amet suos filios & posteros perpetim gloriosos, ut in iis semper superstes sit, & æternitatem quandam memoriæ, famæ & gloriæ assequatur. Filii enim sunt quasi pars & membra parentum, qui proinde filios amant ut seipsos, imò magis quàm seipsos.

Vers.20. Quid ergo addere poterit adhuc David, ut loquatur ad te? Tu enim scis servum tuum Domine] *scis*, id est, cognoscis, curas, amas, dirigis, exaltas, glorificas. Sic enim explicatur 1. Paral. 17. v. 18. cùm dicitur: *Quid ultra addere potest David, cùm ita glorificaveris servum tuum & cognoveris eum?* Hæc enim Dei cognitio & scientia, non est speculativa & arida; sed practica & fecunda, ac promde Dei amorem & beneficentiam involvit. Sic Apostolus de prædestinatis & electis ad gloriam ait: *Cognovit Dominus, qui sunt ejus*, 2. Timot. 2. 19. reprobis verò dicet Christus in die judicii, *Nescio vos*, Matth. 25. 12.

Vers.21. Propter verbum tuum] q. d. Hæc magnalia mihi præstitisti non propter merita mea, sed ut impleres promissiones tuas, quibus promisisti mihi benefacere, cùm per Samuelem me instituisti & unxisti regem.

Ita ut notum faceres servo tuo] ut scilicet mihi exhiberes hæc magnalia promissa, ut ego illa cognoscerem, imò oculis cernerem & manibus palparem.

Vers.23. Et poneret sibi nomen] ut Israel esset & vocaretur populus Dei, quæ est dignitas eximia, ac titulus summi honoris, æquè ac utilitatis. Ita Vatab. Aut, *ut nomen*, id est, famam & gloriam sibi pararet. Ita Abulens.

Quem redemisti tibi ex Ægypto gentem, et Deum ejus] ut scilicet Israel sit tua gens & populus, ac tu vicissim sis Deus ejus. Unde explicans subdit: *Et tu Domine Deus factus es eis in Deum.* Secundò, alii referunt ad τὸ *faceretque eis magnalia & horribilia*, scilicet percutiendo Ægypti hostis eorum *gentem & Deum*, hoc est Deos, q. d. Tu, ò Domine, pro tuis Hebræis pugnans, percussisti Ægypti gentem, & deos qui Hebræis adversabantur. Unde recentiores passim cum Chald. ex Hebr. vertunt in ablativo, *gente & Deo ejus*, q. d. redemisti Israel ex Ægypto, ac consequenter ab Ægyptia gente & Deo, id est, diis ejusdem gentis. Aut planius referas ad τὸ, *faceretque eis magnalia & horribilia super terram*, q. d. Deus pro Hebræis magna & horribilia patravit miracula tum super terram Ægypti & Chanaan, tum super *gentem & Deum*, id est, deos ejusdem. Deus enim multis plagis per Moysen & Josue afflixit tum ipsam terram Ægypti & Chanaan, tum ipsam gentem Ægyptiorum & Chananæorum, tum deos & idola eorum, ea evertendo & confringendo. Ita Sanchez. Hic sensus præ ceteris planior videtur, & magis congruere Hebræo, Chald. & Sept. qui pro *gentem*, habent *gentes* in plurali, quod magis septem gentibus Chananæorum & Ægyptiorum, quàm uni Hebræorum genti congruit.

Tò gentem & Deum ejus, quid? Resp. Primò. Secundò.

Tertiò, alii per *Deum* Hebr. *Elohim* intelligunt Moysen, qui à Deo constitutus est Deus Pharaonis æque ac Israelis, utpote ejus legislator & dux vice Dei, Exodi c. 4. 16. & c. 7. 1. vide ibi dicta. q. d. Redemisti ex Ægypto gentem Hebræam, & *Deum ejus*, id est, Moysen, qui ejus erat princeps, dux & ductor loco Dei. Tertiò.

Quartò, nonnulli per *Deum* sive *Elohim*, intelligunt S. Michaelem, qui vice Dei erat dux, custos & præses Israelis. Hic enim dum Israelitæ captivi in Ægypto ex ea liberarentur & liberi exirent, cum eis egrediens ex Ægypto quasi liberari videbatur. Quartò.

Quintò, Septuag. pro אלהיו *Elohau*, id est, *Deum ejus* per metathesim legentes אהליו *ohalau*, id est, *tabernacula ejus*, vertunt, *redemisti tibi ex Ægypto gentes & tabernacula ejus.* Hebræi enim ex Ægypto exierunt cum supellectile non tantùm sua, sed & Ægyptiorum, quam commodatò, jussu Dei acceperant, ut spoliarent Ægyptum. Exodi 12. Quintò.

Suscita] Hebr. הקם *hacem*, id est, statue, stabili, confirma. Vers.25.

Revelasti aurem servi tui (hoc est, secretò & quasi in aurem ei dixisti:) Invenit servus tuus cor suum, scilicet paratum, gratum & alacre, ut oraret te oratione hac] & orando, pro tot magnalibus sibi præstitis gratias ageret non condignas, sed sibi possibiles. Alii, *invenit cor suum*, id est, invenit consilium, inquiunt, sibi deinceps usui futurum. Idem argumentum gratiarum actionis ob beneficia sibi præstita, præsertim ob promissa de domo & regno suo perpetuando, ac consequenter de Christo ex se nascituro, tractat David Psalm. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo*: atque hac gratitudine meruit hæc promissa à Deo sibi confirmari & augeri. Vers.27.

Benedicetur domus servi tui in sempiternum] ut semper ex domo & familia mea in regno succedant, ac super Israelem regnent posteri mei, quamdiu durabit Israelis regnum. Vers.29.

Abulens. hic quæst. ult. tractat quæstionem, An Salomon sit damnatus? & respondet affirmativè, idque maximè probat ex eo quòd ipse idola à se erecta moriens non destruxerit, quod utique facere debuisset, & reipsa fecisset si verè pœnituisset: nam idola hæc trecentis ferè post eum annis destruxit Josias rex 4. Reg. 23. Si dicas, etiam Asa, Josaphat & Ezechiam pios reges hæc non destruxisse; respondet, id eos facere non potuisse, eò quòd idololatria inducta per Salomonem, roborata & aucta fuerit per Jeroboam, qui schisma fecit erectis aureis vitulis quasi idolis in Dan & Bethel. Salomon verò ea destruere poterat & debebat, tum quia erat potentissimus, tum quia nullum habebat æmulum, sed in plena pace omnibus sibi obedientibus regnabat. Idem censent & Angelomus & Eucherius 4. Reg. 23. Beda in Allegoriis lib. Regum sub finem, ac Prosper lib. Prædict. parte 2. capit. 27. *Salomon*, inquit, *elatus in senio, fornicatus mente & corpore*, Do-

Domino ipsum deserente, malè obiit, metuendum exemplum posteris relinquens, ne felicitate hujus vitæ turbati Christum deserant, qui est suorum æterna felicitas. Verùm moderni interpretes in Salomonem mitiores sunt; meliùsque de ejus salute sperant. Vide dicta Eccli. 47. 22.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David à Deo exclusus à fabrica templi, convertit se ad bella, quibus pacem & spolia parat Salomoni ad illud fabricandum. Quare hoc capite quinque ejus bella recensentur, quibus totidem gentes vicinas subjugavit & tributarias fecit; scilicet primò, Philisthæos vers. 1. secundò, Moabitas vers. 2. tertiò Adarezer, regem Soba, vers. 3. quartò, Syriam Damasci, vers. 5. quintò, Idumæos vers. 14. eorumque spolia fecit anathemata, Deoque consecravit.

1. Factum est autem post hæc, percussit David Philisthiim, & humiliavit eos, & tulit David Frænum tributi de manu Philisthiim. 2. Et percussit Moab, & mensus est eos funiculo, coæquans terræ: mensus est autem duos funiculos, unum ad occidendum, & unum ad vivificandum: factusque est Moab David serviens sub tributo. 3. Et percussit David Adarezer filium Rohob regem Soba, quando profectus est ut dominaretur super flumen Euphratem. 4. Et captis David ex parte ejus mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditum, subnervavit omnes jugales curruum: dereliquit autem ex eis centum currus. 5. Venit quoque Syria Damasci, ut præsidium ferret Adarezer regi Soba: & percussit David de Syria viginti duo millia virorum. 6. Et posuit David præsidium in Syria Damasci: factaque est Syria David serviens sub tributo: servavitque Dominus David in omnibus ad quæcumque profectus est. 7. Et tulit David arma aurea, quæ habebant servi Adarezer, & detulit ea in Jerusalem. 8. Et de Bete & de Beroth, civitatibus Adarezer, tulit rex David æs multum nimis. 9. Audivit autem Thou rex Emath, quòd percussisset David omne robur Adarezer, 10. & misit Thou Joram filium suum ad regem David, ut salutaret eum congratulans, & gratias ageret: eò quòd expugnasset Adarezer, & percussisset eum: Hostis quippe erat Thou Adarezer, & in manu ejus erant vasa aurea, & vasa argentea, & vasa ærea: 11. quæ & ipsa sanctificavit rex David Domino cum argento & auro, quæ sanctificaverat de universis gentibus quas subegerat, 12. de Syria, & Moab, & filiis Ammon, & Philisthiim, & Amalec, & de manubiis Adarezer filii Rohob regis Soba. 13. Fecit quoque sibi David nomen, cùm reverteretur capta Syria in Valle Salinarum, cæsis decem & octo millibus: 14. & posuit in Idumæa custodes, statuitque præsidium: & facta est universa Idumæa serviens David, & servavit Dominus David in omnibus ad quæcumque profectus est, 15. & regnavit David super omnem Israel: faciebat quoque David judicium & justitiam omni populo suo. 16. Joab autem filius Sarviæ, erat super exercitum: porrò Josaphat filius Ahilud erat à commentariis: 17. & Sadoc filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar, erant sacerdotes: & Sarajas, scriba: 18. Banajas autem filius Jojadæ, super Cerethi & Phelethi: filii autem David sacerdotes erant.

Vers. 1. ET TULIT DAVID FRÆNUM TRIBUTI DE MANU PHILISTHIIM] Hebr. est מתג האמה *metegha-amma*, quod Vatab. Pagnin. & alii accipiunt, ut nomen
Frænum tributi quid? proprium urbis, quæ fuit quasi *meteghaamma*, id est, *frænum* ceterarum urbium vicinarum in Philisthæa. Secundò, alii accipiunt ut nomen appellativum significans
Resp. 1. *frænum cubiti* (*meteg* enim est frænum, *amma* est
Secundò. cubitus, *ha* est articulus *amma*) indeque *frænum tributi* quòd pretium tributi limitatum & definitum sit instar cubiti: *amma* ergo certam pensionem tributi significat. Aquila vertit, *frænum aquæductus*, quod per illam urbem aqua per canales & rivos deduceretur in totam Philisthæam, ad eam irrigandam & fœcundandam; canali enim aquam ducimus quò volumus, ceu fræno equum. Unde & Chald. vertit, *instauratio*, vel, *dispositio & commoditas rivi*.

Tertiò. Tertiò, R. Eliezer in *Midras* propriè accipit *frænum* scilicet Isaac Patriarchæ: Isaac enim, inquit, feriens juransque pactum cum Abimelech rege Palæstinorum de non invadenda Philisthæa, Genes. 26. 28. *incidit cubitum unum fræni* sive *chami*, id est, capistri asini super quo equitabat, & dedit illis ut esset in manu illorum signum pacti juramenti. Ceterùm cùm rex David vellet ingredi terram Philisthiim, non poterat propter vim pacti juramenti Isaac. Sed cùm ab illis capistrum hoc abstulit (quia scriptum est, & *tulit David frænum*, vel, *chamum cubiti*) tunc accepit terram Philisthinorum. Verùm nemo non videt hanc fabellam esse, & cerebri Rabbinici commentum.

Quartò: germanè. Quartò & genuinè *frænum tributi*, vocatur urbs Geth, quæ erat in confinio Judææ & Philisthææ, ideoque per eam Philisthæi frænabant Judæam: David verò illam occupans per eam frænavit Philisthæam. Abstulit ergo hoc frænum à Philisthæis, eodemque frænavit Philisthæos, imponens illi militare præsidium, quod ipsos sub jugo & tributo contineret. Id ita esse liquet ex eo, quòd sic hic locus explicatur 1. Paralipom. 18. 1. ubi dicitur: *Factum est autem post hæc ut percuteret David Philisthiim, & humiliaret eos, & tolleret Geth, & filias ejus* (oppida subjecta) *de manu Philisthiim*. Ita S. Hieron. in Tradit. Sanchez, Serarius & alii. Geth ergo à Davide & Hebræis vocata est, *metegamma*, id est, *frænum tributi*, nomine non proprio, sed appropriato, quia ipsa fuit frænum Philisthæorum cogens illos ad pendendum Davidi tributum.

Denique nonnulli *meteghaamma*, propriè vertunt, *frænum cubiti*, & per illud accipiunt dominium & gubernationem: quia sicut nobis subjicimus id quod cubito imposito metimur & premimus; sic frænamus eos, quibus dominamur. Simili catachresi *aurigare* significat regere & imperare: sicut enim auriga fræno & flagello regit equos, sic rex imperio suo gubernat populos. Sic Elias ab Elisæo vocatur *auriga Israelis. Pater mi*, inquit, *currus Israel, & auriga ejus*. 4. Reg. 2. 12.

ET PERCUSSIT MOAB] scilicet Moabitas, qui Judææ erant ad Orientem, sicut Philisthæi ad Occidentem, Vers. 2.
Syri vers. 4. & 5. ad Septemtrionem, Idumæi vers. 14. ad Meridiem. Per omnes ergo mundi plagas, vicinas gentes subjugando David victricia arma circumtulit. Ubi Nota, Davidem hisce omnibus præliis interfuisse, imò præ-

præfuisse, ideoque feliciter ea confecisse. Multum enim ad celerem dubiorum occurrentium resolutionem, ad facilem rerum decretarum executionem, ad milites animandos, & ad difficultates omnes superandas facit ipsa præsentia & præstantia principis: nam, ut ait Virgilius, *urget præsentia Turni*. Sanè Carolus Quintus tot victoriis fuit illustris, quia ipse præliis penè omnibus interfuit & præfuit. Extat Synesii ad Arcadium Imp. insignis exhortatio, ut ipse bellis intersit, ubi inter alias rationes hanc affert: Onosander Strategetæus cap. 42. *Si quid*, inquit, *subitò confici optet imperator, primus ipse manu operi admota conspiciatur: Neque enim militum vulgus adeò potentiorum comminationibus cogitur, atque præstantium dignitate virorum exemplis verecundiam pulsantibus. Conspiciens enim aliquis ducem suum in re attrectanda, omnium principem, festinandum esse animadvertit, cessare erubescit, imperatisque non parere veretur: nec jam ut servus aut imperio subditus, sed commilitonis instar ad opus quoque provocatus accedit.*

Funiculus coæquans terræ quis? Resp. 1. ET MENSUS EST EOS FUNICULO COÆQUANS TERRÆ] Primò Theodor. q. 23. ad literam verba, ut sonant, accipit. *Tanta*, inquit, *erat vis victoriæ, & tanta erat multitudo eorum, qui capti erant vivi, ut eos numerare non permitteret. Quare jussit eos pronos dejici in terram divisos trifariam, & duas quidem partes occidit, unam verò vivam reservavit.* *Secundò.* Secundò, Lyran. & Cajet. hæc accipit de turribus & arcibus Moabitarum, quas David planè dejecit, itaque *Tertiò.* prostravit, ut eas plane terræ coæquaret. Tertiò, alii accipiunt de agris, q. d. David agros, pagos, omniaque loca Moab quasi victor occupavit, & ad libitum suis distribuit, perinde ac agros terræ coæquatos facilè funiculo metimur & distribuimus. Aut, q. d. David omnino subjugavit Moabitas sibi, adeò ut posset terram & regionem eorum tanquam suam libere funiculis dimetiri, distribuere, vertere & invertere ad libitum. Ita Angelomus: *Significat*, inquit, *quòd tam libera dispositione David regiones Moabitarum heredibus, quibus vellet, divisit, quasi possessor quilibet agros proprios ad nutum suum ducto huc atque inde funiculo dirimit.*

Quartò, optimè. Quartò, & genuinè, q. d. David planè Moabitas subegit, humiliavit & prostravit, ita ut ipsi ab eo viderentur dejecti in terram, terræque coæquati, adeò ut ipse eos in terra quasi stratos funiculo dimetiri, distribuere, occidere vel vivificare posset, ut sequitur. Ita Beda, Serarius, Sanchez & alii. Est metalepsis & metaphora petita ab agricolis, & mensoribus sive geometris, qui terram æquam funiculo demetiuntur, ut tot jugera sementi, tot pascuis, tot vineis, &c. destinent, idque ad libitum: terra enim nulli resistit, & cùm sit æqua, facilè se mensurari distribuique patitur. Simili enim modo Davidi, quasi victori, omnes Moabitæ subjecti fuere, ut de eis facere posset, quod liberet: unde ipse eos quasi funiculis dimensus est, hoc est, eos in duas sortes distribuit, una sors fuit eorum, quos morti addixit, altera eorum, quos in vita servavit. Hinc sequitur:

MENSUS AUTEM EST DUOS FUNICULOS, UNUM AD OCCIDENDUM, ET UNUM AD VIVIFICANDUM] *Mensus est*, id est, mensuram adhibuit duorum funiculorum, sive mensus est Moabitas duobus funiculis; unus fuit funiculus mortis, ut eo quasi mensi, hoc est à Davide designati & damnati; occiderentur; alter verò funiculus fuit vitæ, ut eo mensi, id est, à Davide designati, vivificarentur, id est, in vita servarentur. Est catachresis vel metalepsis: per *duos funiculos*, enim intelligit duas sortes, q. d. David fecit duas sortes Moabitarum, unam occidendorum, alteram servandorum in vita; fecit, inquam, pro libito suo quasi victor, sed cum mensura justitiæ & æquitatis, quæ principem victorem decet, ut scilicet magis noxios sibique resistentes occideret; minus verò noxios, & sese subdentes, in vita servaret. Ita Cajet. *Funiculus* enim significat hereditatem & sortem, quia hæc olim non virgis & perticis, uti nunc fit, sed funibus mensurabatur & dividebatur, illisque mensores cuique heredi suam sortem & portionem admetiebantur.

Tropol. Angelomus: David, id est, Christus, in die judicii Matth. 25. faciet duas sortes, unam salvandorum & beandorum, alteram damnandorum. Nam, ut ait Psaltes Psalm. 30. 16. *In manibus tuis sortes meæ.*

Porrò Hebræa hìc obscura sunt. Sic enim ad verbum habent: *Mensus est duos funiculos ad occidendum, & plenitudinis funiculum ad vivificandum.* Quæ verba bifariam dispungi exponique possunt. Uno modo, ut ponatur comma post *occidendum*, fiantque tres sortes, q. d. David Moabitas in tres funiculos, sive sortes partesque distribuit, duas addixit morti, tertiam vitæ. Ita Chaldæa, Septuaginta, Theodor. Procopius, Josephus, & Græci. Altero, ut comma ponatur post *duos funiculos*, & subaudiatur τὸ *unum*, q. d. David *mensus est duos funiculos*, unum *ad occidendum*, alterum *ad vivificandum*. Hunc sensum ut aptiorem secutus est Noster & Latini, eumque exigit τὸ *plenitudinis*, q. d. David paucos Moabitas morti addixit, longe plures verò in vita servavit. Hoc enim sibi honorificum erat ac utile, ut à vivis tributa exigeret, quæ occisi & mortui præstare non potuissent. Funiculus ergo occidendorum fuit imminutus, & exiguus, vivificandorum verò plenus, magnus & integer, & hoc significat τὸ *plenitudinis*: Hoc enim decebat clementem victorem & principem, qualis erat David. Porrò hac de causa *Moab* à Davide planè subacta, ab eo Psal. 59. v. 10. (tunc enim eum dictavit, ut patet ex ejus titulo) vocatur, *olla spei meæ*, id est, mancipium meum vilissimum, quasi ad res tantùm culinarias & ollares aptum. Unde S. Hieron. & Aquila vertunt, *Moab olla lotionis meæ*, in qua scilicet quasi in olla laver; & Chald. *dum conculcarentur Moabitæ, fœdati sunt pedes mei sanguine procerum ejus, sicut in ollâ lotionis.*

ET PERCUSSIT DAVID ADAREZER FILIUM ROHOB, REGEM SOBA] additur 1. Paral. 18. 3. *regionis Hemath*, id est, Syriæ. A Joseph. lib. 7. c. 5. vocatur, *rex Sophonorum*, quæ est Syria cis Euphratem, ait Strabo lib. 16. *Soba* sive *Suba*, & *Subal*, est pars Syriæ quæ inter Libanum & Antilibanum ac Hermon interjacet, & Græcè Cœlesyria, id est, cava Syria dicitur ob demissam à declivitate montium planitiem, ait noster Christoph. à Castro in Amos cap. 9. v. 17. Κοίλη enim est cavum, idemque Hebr. innuit *Soba*, quod Pagn. interpretatur *abscondens*, eò quòd hæc planities inter montes se abscondat. Potiùs *Soba* Hebr. idem est quod *tumida*, eò quòd *Soba* montibus vicinis elevetur & intumescat, cùm ipsa regio interjecta sit campestris, humilis, depressa & concava, utpote altissimis montibus quaquaversùm vallata. Verùm *Soba* non est tota Cœlesyria, sed pars ejus duntaxat. Nam Cœlesyria latè sumpta multas regiones, imò omnes quæ inter Libanum & Hermon montes interjacent complectitur, ait Ptolemæus. *Soba* ergo erat trans Jordanem, confinis dimidiæ tribui Manasse, pergendo ad Euphratem fluvium. Vide Adrichom. in tabula cosmographica tribus Manasse nu. 87. ubi *Soba* collocat juxta Palmiram, ac Amana & Hermon montes ac Trachonitidem regionem, non longe à Damasco. Unde & Salomon, cùm ad Palmiram condendam pergeret, huc ducens exercitum, urbem & regionem hanc sibi ascivit. Sed cum in senio à Deo ad idola deflexit, Deus suscitavit Razon fugitivum servum regis *Soba*, qui Israelem infestavit. 3. Reg. 11. Postremò Holophernes Judith. 3. populabundus per Syriam *Sobal* exercitum traduxit. Ex *Sobal* ortus est Igaal unus ex fortissimis militibus & heroibus Davidis, 2. Reg. 23. 36. *Vers. 3.*

QUANDO PROFECTUS EST UT DOMINARETUR SUPER FLUMEN EUPHRATEM] Hinc patet *Soba* fuisse mediam inter Jordanem & Euphratem, ideoque comprehensam fuisse inter limites terræ promissæ Judæis à Deo assignatæ; hujus enim limites erant, mare Mediterraneum ad Occidentem, & Euphrates ad Orientem, ut patet Deut. 1. 7. & cap. 11. 24. Quare quidquid inter mare hoc & Euphratem interjacebat, jure divino ad Judæos pertinebat. Hæc ergo justa belli causa fuit Davidi invadendi *Soba*, tanquam ad se & Judæos pertinentem.

Porrò τὸ *profectus est*, ambiguum est: potest enim referri ad Adarezer, uti referunt Dion. & Hugo; potest quoque referri ad Davidem, uti referunt Abul. Vatabl. & Mariana.

ET CAPTIS (à Davide) EX PARTE EJUS MILLE SEPTINGENTIS EQUITIBUS] Tot fuere primarii & præcipui equites: nam alioqui universim à Davide captæ fuere mille quadrigæ, & septem millia equitum, ut dicitur 1. Paralipomenon 18. 4. ita Abulensis. Aut certè cum Serario per *equites* intellige equitum decurias; multiplica enim septingentas decurias equitum per decem, habebis septem millia. *Vers. 4.*

SUBNERVAVIT OMNES JUGALES CURRUUM] hoc est, ut explicatur 1. Paralip. 18. 4. *subnervavit om-*

nes

nes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi. Porrò *subnervare*, est nervos vel suffragines equorum incidere, ut progredi nequeant, & inutiles fiant tam ad bellandum, quàm ad currus trahendum, quod alii, subpernare, vocant. Idem fecit Josue c. 11.

Vers. 5. VENIT QUOQUE SYRIA DAMASCI] idest, venerunt Syri qui Damascum inhabitabant, quorum rex erat Adad, ait Joseph.

Vers. 9. AUDIVIT AUTEM THOU (à Josepho vocatur *Thronus*) REX EMATH] *Emath* dicta est a conditore Amatho Genes. 10. Eratque duplex, scilicet major, quæ est Antiochia, & minor, quæ est Epiphania. Ita Joseph. S. Hieron. in Locis, Procop. & alii.

Vers. 10. ET MISIT THOU JORAM FILIUM SUUM, qui 1. Paral. 18. 10. vocatur *Adoram*, ET IN MANU EJUS ERANT VASA AUREA] q. d. Joram ferebat secum vasa aurea, ut ea, quasi munera offerret Davidi; quæ David destinavit templo à Salomone ædificando, ut patet 3. Reg. 15. 15. 1. Paral. 26. 27. & seq.

FECIT QUOQUE DAVID SIBI NOMEN,] id est,
Vers. 13. arcum triumphalem erexit, ait Abul. & Auctor Tradit. apud S. Hieron. Aut, ut Serarius, Sanchez & alii, q. d. David hac victoria magnum sibi nomen & famam comparavit apud omnes gentes.

IN VALLE SALINARUM] Audi Adrichom. in tribu Juda num. 211. *Vallis Salinarum, seu salis, Hebraicè Gemela, aliàs Mela dicta, in qua David percussit octodecim millia Idumæorum, & rediens erexit sibi fornicem triumphalem. Ibidem & Joab duodecim millia delevit, & Amasias decem & viginti Idumæorum millia, atque alia decem millia præcipitavit de rupe & petra Jectehel.* 2. Paral. 25. 4. Reg. 14. Mysticè S. Gregor. 3. Mor. 14. *David*, inquit, *valles salinarum percussit: quia videlicet Redemptor noster sua districtionis examine, in his quæ de illo prava sentiunt, stultitiam immoderati saporis extinguit*, juxta illud Roman. 12. *non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Vallis ergo Salinarum repræsentat *calorem immoderatæ sapientiæ.* Verba S. Gregor. more suo transcripsere Eucherius & Angelomus.

Vers. 14. FACTA EST UNIVERSA IDUMÆA SERVIENS DAVID] Hic impletum est oraculum & benedictio Isaaci dicta Jacobo 27. 29. *Esto Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ.* Idumæi enim ex Esau fratre Jacobi prognati, hic servierunt Davidi ex Jacob descendenti. Ita Procop. & Theodor. Unde tunc David composuit Psalm. 59. ubi inter cetera ait: *In Idumæam extendam calceamentum meum*, id est, Idumæam quasi victor possidebo, subjiciam & calcabo. Adibant enim possessionem impositione calcei, sive calceo calcando rem possessam; unde Chald. vertit *super Edom projeci calceum meum.* R. Emmanuel vertit, *in Edom projeci chirothecam meam*, quia, inquit, mos erat regum cùm urbem aliquam munitam obsidebant, ut chirothecam in urbem projicerent, quo significabant se ab urbe non recessuros, nisi ea capta, & chirotheca recepta. Et hoc est, quod dixit Cicero in Philipp. *Solet enim ipse citò accipere manicas* (chirothecas) *nec diutiùs obsidionis metum sustinere.* Hæc ille. Verùm Hebr. נעל *naal*, calceum, non chirothecam significat.

Tropol. David, id est Christus, regnat in Idumæa, id est, rubeis & carnalibus gentium cordibus, dum per gratiam ea efficit spiritualia & cœlestia. Ita S. August. S. Hieron. & alii in Psalm. 59.

JOSAPHAT FILIUS AHILUD ERAT A COMMENTA-
Vers. 16. RIIS] id est, res gestas Davidis quotidie per diaria scribebat, erat commentator, vel commemorator factorum memorabilium Davidis: hoc enim significat Hebr. מזכיר *mazkir*.

ET SADOC FILIUS ACHITOB, ET ACHIME-
Vers. 17. LECH FILIUS ABIATHAR ERANT SACERDOTES] scilicet summi, id est, pontifices. Erant ergo tum ex dispensatione vel conniventia Dei, simul duo Israelis pontifices, scilicet Sadoc & Abiathar. Cùm enim Abiathar abnepos Heli, descendens ex Ithamar, metuens iram Saulis 1. Reg. 22. 20. fugisset ad Davidem, Saul cum suis pontificem constituit Sadoc, qui descendebat ex Eleazar seniore filio Aaronis: Sadoc hic posteà sub Salomone solus obtinuit pontificatum excluso Abiathar, eò quòd ipse cum Adonia novo rege contra Salomonem conspirasset. Sub Davide ergo erant duo pontifices connivente Deo: nam ex lege & prima institutione unus tantùm debebat esse pontifex. Ita Abul. & alii. Ministrabant autem in tabernaculo, & munia pontificia obibant successivè sive alternis vicibus.

SADOC FILIUS ACHITOB] Alius est hic *Achitob* ab *Achitob* filio Phinees, filii Heli; hic enim ex Ithamar descendit: *Sadoc* verò ex Eleazar, ideoque Sadoc præcipuus & primarius erat pontifex, ut Abiathar videretur ejus concessu pontificatu fungi, esseque quasi ejus vicarius, ut colligitur ex 1. Paral. 16. 39. Hinc & Sadoc hic & alibi Abiatharo præponitur, licet eo ætate esset minor, ut patet 1. Paral. 12. 28. ubi *Sadoc* vocatur *puer egregiæ indolis*.

Achimelech filius Abiathar. Ipse *Abiathar* erat Pontifex, ut patet 2. Reg. 15. 35. sed *Achimelech filius* patris sui vices obibat; sive ob patris senium vel infirmitatem, sive ob alias graves ejus occupationes, eratque ei proximè in pontificatu successurus. Ita Abul. Addunt Beda, Theoph. & Euthym. in c. 2. Marci, *Abiathar* fuisse nomen commune familiæ, proprium verò nomen hujus pontificis fuisse *Achimelech*. Idem ergo pontifex ex familia vocabatur *Abiathar*, ex nomine proprio autem *Achimelech*, ut sensus sit, q. d. Achimelech, qui etiam dicitur Abiathar, filius Achimelech, qui etiam à familia communi nomine Abiathar dicebatur, erat sacerdos.

BANAJAS AUTEM FILIUS JOJADÆ, SUPER Vers. 18.
CERETHI ET PHELETHI] Erant hi fortissimi, fidissimi & prætoriani milites Davidis. Unde *Cerethi* Hebr. idem est quod, *exscindentes, Phelethi*, idem quod *liberantes*. Quocirca Joseph. eos vocat σωματοφύλακας, id est, corporis regii custodes. Hinc fortè à *Cerethis* dicti sunt *Cardaces*, qui erant fortissimi milites apud Persas teste Strabone lib. 15. Vide dicta Ezech. 25. 16. & Sophon. 2. 5.

FILII AUTEM DAVID SACERDOTES ERANT] *Sacerdotes*, id est, principes & aulæ primarii. Vide 1. Paral. 18. 17. ubi vocantur, *primi ad manum regis*, id est, primi ad latus regis, quia illud stipabant, erantque proximi Davidi, quasi filii ab eo educandi & instruendi. Nam primogenitus erat circiter 15. annorum. Ita Salianus. Quocirca sacerdotes hi à Sept. vocantur, αὐλάρχαι, id est, *aulæ principes*, Palatini, à Chaldæo *magnates*. Filii enim Davidis, cùm non ex Levi, cui addictum erat sacerdotium, sed ex Juda descenderent, non poterant esse sacerdotes propriè dicti. *Sacerdos* ergo hic per catachresim, idem est quod princeps. Causam sive analogiam affert Forerius in cap. 62. Isaiæ vers. 6. quòd sacerdos sit minister & familiaris Dei: rex autem est quasi quidam Deus in terra: ejus ergo familiares vocantur sacerdotes. Sic & Pineda Job 12. v. 19. n. 1. Rex, inquit, est quidam Deus; qui ergo regi familiares, ii quidam sacerdotes ejus sunt. Simile est 3. Reg. 4. 5. *Zabud*, inquit, *filius Nathan sacerdos* (id est, Palatinus) *amicus regis*. Addit Glossa l. *sacra loca* ff. de dist. lib. 1. l. 8. regem David fuisse sacerdotem, quia scilicet erat propheta pius, qui Psalmos dictavit, & officia canendi inter Levitas distribuit. Sic Christiani omnes sunt sacerdotes, sed mysticè, juxta illud: *Vos genus electum, regale sacerdotium*, 1. Petr. 2. & illud: *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes*, Apoc. 5. 10. Unde S. Hieron. dialogo contra Lucifer. *Sacerdotium laici*, inquit, *Baptisma est*. Quia & apud Romanos laici, qui aliquid sacri curabant, vocabantur sacerdotes, esto non sacrificarent. Erant enim apud eos varia sacerdotum genera, nimirum Flamines, Diales, Martiales, Salii, Quirinales, Pontifices, Reges sacrorum, sacrificuli, Galli. Unde Musarum sacerdos vocatur poeta ab Horat. l. 3. Carm. Hinc & Ovid. l. 3. Am. *purus musarum*, inquit, *Phœbique sacerdos*. Hinc quoque vates, augures, aruspices à Plutarcho & Homero Iliade α vocantur ἱερεῖς, id est sacerdotes. Denique quia olim idem erat sacerdos & princeps, uti fuit Job, Abraham, Moyses, &c. hinc Hebr. כהן *cohen*, id est, *sacerdos*, significat quoque principem.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David Miphiboseth filium Jonathæ mensæ suæ convivam facit, eique omnia prædia patris Jonathæ & avi Saulis restituit.

1. ET dixit David: Putasne est aliquis qui remanserit de domo Saul, ut faciam eum eo misericor-
diam propter Jonatham? 2. Erat autem de domo Saul, servus nomine Siba, quem cùm vo-
casset rex ad se, dixit ei: Tune es Siba? & ille respondit: Ego sum servus tuus. 3. Et ait rex: Nun-
quid superest aliquis de Domo Saul, ut faciam eum eo misericordiam Dei? Dixitque Siba regi: Super-
est filius Jonathæ, debilis pedibus. 4. Ubi, inquit, est? Et Siba ad regem, Ecce, ait, in domo est Ma-
chir filii Ammiel in Lodabar. 5. Misit ergo rex David, & tulit eum de domo Machir filii Ammiel de
Lodabar. 6. Cùm autem venisset Miphiboseth filius Jonathæ filii Saul ad David, corruit in faciem
suam, & adoravit. Dixitque David: Miphiboseth? Qui respondit: Adsum servus tuus. 7. Et ait ei
David: Ne timeas, qui faciens faciam in te misericordiam propter Jonatham patrem tuum, & resti-
tuam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper. 8. Qui adorans,
eum dixit: Quis ego sum servus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei? 9.
Vocavit itaque rex Sibam puerum Saul, & dixit ei: Omnia quæcumque fuerunt Saul, & universam
domum ejus, dedi filio domini tui. 10. Operare igitur ei terram tu, & filii tui, & servi tui: &
inferes filio domini tui cibos ut alatur: Miphiboseth autem filius domini tui comedet semper panem su-
per mensam meam. Erant autem Sibæ quindecim filii, & viginti servi. 11. Dixitque Siba ad re-
gem: Sicut jussisti domine mi rex servo tuo, sic faciet servus tuus, & Miphiboseth comedet super
mensam meam, quasi unus de filiis regis. 12. Habebat autem Miphiboseth filium parvulum no-
mine Micha: omnis verò cognatio domus Sibæ serviebat Miphiboseth. 13. Porrò Miphiboseth ha-
bitabat in Jerusalem, quia de mensa regis jugiter vescebatur; & erat claudus utroque pede.

A

Vers. 1. PROPTER JONATHAM] Ecce quàm fidus & constans in amicitia Jonathæ fuit David, utpote qui non tantùm vivo, sed & mortuo benefaciat, ditando ejus filium. Nam, ut ait Theodoret. *Qui in hostes benignus erat, amicorum nunquam obliviscebatur*, &, ut inquit Joseph. *eorum qui benè unquam ipsi fecissent, memor erat maximè.*

Vers. 7. RESTITUAM TIBI OMNES AGROS SAUL PATRIS TUI] quos antequam fieret rex, habebat ex paterna hereditate, vel sibi acquisiverat: nam quos rex factus comparavit, quasi bona regia ad successorem regem, putà Davidem, jure communi devoluta sunt.

Vers. 8. RESPEXISTI SUPER CANEM MORTUUM SIMILEM MEI?] q. d. Respexisti super canem mortuum, qualis ego sum. Ita Vatabl. se enim assimilat, vocatque canem mortuum, ut se humiliet suamque vilitatem indicet, utpote qui avo & patre mortuis orphanus, imò parvulus, claudus, miser & egens relictus, ac ab omnibus neglectus, spernebatur quasi canis mortuus. Sic nuper adolescens derelictus & miser rogatus, quis esset? respondit se esse filium consiliarii mortui. Chald. vertit, *respexisti ad virum idiotam, qualis ego sum*. Videtur Miphiboseth hoc tempore fuisse circiter viginti annorum: nam moriente Saule & Jonatha, erat quinquennis; adde 15. circiter annos regni Davidis, quibus exactis David ad se Miphiboseth accivit, habebis annos viginti.

B

Vers. 9. DEDI FILIO DOMINI TUI] idest, dedi Miphiboseth, qui est filius Jonathæ olim domini tui.

Vers. 10. ET INFERES FILIO DOMINI TUI] Hic alius intelligitur dominus, scilicet præsens & vivus, puta Miphiboseth, cùm prior, putà Jonathas, de quo vers. 9. jam esset mortuus. Sensus ergo est q. d. colliges agrorum Saulis fruges *filio domini tui*, hoc est Michæ filio Miphiboseth: hic enim jam erat dominus Sibæ, *ut alatur*, scilicet Micha cum suis famulis. Nam Miphiboseth pater Michæ alebatur in mensa Davidis, non à Siba, ut sequitur. Ita Sanchez.

Vers. 11. DIXITQUE SIBA AD REGEM: SICUT JUSSISTI DOMINE MI REX SERVO TUO, (mihi) SIC FACIET SERVUS TUUS, ET MIPHIBOSETH COMEDET PANEM SUPER MENSAM MEAM, QUASI UNUS DE FILIIS REGIS.] Est hic Antilogia; quomodo enim Siba hic dicit, Miphiboseth comesturum super mensam suam, cùm eum paulò ante mensæ suæ assignavit David? Varii variè hæc conciliant. Primò, Abul. & Auctor Traditio. apud S. Hieron. pro *mensam meam*, legunt, *mensam tuam*. Sed Hebr. & Roman. habent, *mensam meam*. Secundò, Vatabl. Cajet. Lyranus & alii interjiciunt & repetunt ex v. 9. *Dixit David*, sic ergo legunt: *Et dixit David: Miphiboseth comedet panem super mensam meam*. Verùm τὸ *dixit David*, hic non est in Hebr. Chald. & Sept. Tertiò, alii accipiunt ut verba Sibæ, sed ita conciliant: q. d. Siba: Miphiboseth cibos ex mensa regis allatos comedet super mensam meam. Verùm hoc repugnat v. 13. ubi dicitur Miphiboseth habitasse in Jerusalem, *quia de mensa regis jugiter vescebatur*. Quartò, Sept. & Chald. vertunt: *Et Miphiboseth comedebat super mensam regis sicut unus de filiis regis*. Hoc verum est; sed non respondet textui Hebræo & Latino. Quintò, Vatabl. τὸ *&* explicans per *quamvis* sic vertit: *Sicut jussisti, sic faciet servus tuus* (ut scilicet alam Micham; & Miphiboseth quem hactenus alui, mittam ad mensam tuam) quamvis ego ipsum Miphiboseth hucusque in mensa mea aluerim tam splendide, ac si esset unus ex filiis regis. Verùm hoc dissonat à Vulgata, quæ vertit, *Et Miphiboseth comedet panem super mensam meam.*

Ubi comedit Miphiboseth?

Resp. 1.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

Dico ergo τὸ *&* hic capi pro *imò*, uti & alibi per auxesim accipitur, q. d. Siba: Sicut jussisti rex, sic facit servus tuus, ut alat Micham filium Miphiboseth, quin imò si voles, *Miphiboseth comedet super mensam meam*, q. d. si voles, ego pergam alere Miphiboseth ipsum tam magnificè, ac si esset filius regis. Ita Sanchez.

Sextò: germanè.

Allegor. David extollens abjectum & claudum Miphiboseth, repræsentat Christum, qui infirma & contemptibilia mundi eligit, ut confundat fortia, 1. Corinth. 1. cùm scilicet ipse, ut ait Angelom. *eum, quem ad sæculi ministeria, & mundana negotia exercenda, sermone & actione debilem conspicit, ad divinum ministerium eligit: quia quem mundus per fastum elationis sprevit, hunc Deus propter devotionem humilitatis acquirit. Interpretatur enim Miphiboseth, decor ignominiæ. Is ergo, cujus loquelam & præsentiam superbia mundi despicit. Dei dono utilis ad spirituale ministerium in Ecclesia apparebit*. Et pluribus interjectis: *Suscitat de pulvere egenum, & de stercore erigit pauperem: ut sedeat cum principibus, & gloriæ solium teneat. Contemptibiles personas de mundo auferens, possessores virtutum efficit, & scientia spiritali super mensam Scripturarum sanctarum quotidie secum reficit. Unde evenit, ut tales sobolem gignant, qui vocetur Micha. Micha enim quis est, Latinè resonat, quia frequenter & in admirationem populi tales veniunt, qui nuper è despectu mundi ablati, gloriosè in Ecclesia Dei dono apparebunt.*

CA-

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hanon rex Ammon legatos Davidis vestibus & barba mutilat; David hanc injuriam bello ulciscitur; ac per Joab, regem cum Syris profligat; Rex vers. 15. advocato Adarezer, bellum reparat, sed à Davide rursum, magis quàm ante, cæditur.

1. FActum est autem post hæc, ut moreretur rex filiorum Ammon, & regnavit Hanon filius ejus pro eo. 2. Dixitque David: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater ejus mecum misericordiam. Misit ergo David, consolans eum per servos suos super patris interitu. Cùm autem venissent servi David in terram filiorum Ammon, 3. dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: Putas quòd propter honorem patris tui miserit David ad te consolatores, & non ideo ut investigaret, & exploraret civitatem, & everteret eam, misit David servos suos ad te? 4. Tulit itaque Hanon servos David, rasitque dimidiam partem barbæ eorum, & præscidit vestes eorum medias usque ad nates, & dimisit eos. 5. Quod cùm nuntiatum esset David, misit in occursum eorum: erant enim viri confusi turpiter valde, & mandavit eis David: Manete in Jericho, donec crescat barba vestra, & tunc revertimini: 6. Videntes autem filii Ammon quòd injuriam fecissent David, miserunt, & conduxerunt mercede Syrum Rohob, & Syrum Soba, viginti millia peditum, & a rege Maacha mille viros, & ab Istob duodecim millia virorum. 7. Quod cùm audisset David, misit Joab, & omnem exercitum bellatorum. 8. Egressi sunt ergo filii Ammon, & direxerunt aciem ante ipsum introitum portæ: Syrus autem Soba, & Rohob, & Istob, & Maacha, seorsum erant in campo. 9. Videns igitur Joab quòd præparatum esset adversum se prælium, & ex adverso & post tergum, elegit ex omnibus electis Israel, & instruxit aciem contra Syrum: 10. reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem adversus filios Ammon. 11. Et ait Joab: Si prævaluerint adversum me Syri, eris mihi in adjutorium: si autem filii Ammon prævaluerint adversum te, auxiliabor tibi. 12. Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & civitate Dei nostri: Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo. 13. Iniit itaque Joab, & populus qui erat cum eo, certamen contra Syros, qui statim fugerunt a facie ejus. 14. Filii autem Ammon videntes quia fugissent Syri, fugerunt & ipsi a facie Abisai, & ingressi sunt civitatem, reversusque est Joab a filiis Ammon, & venit Jerusalem. 15. Videntes igitur Syri quoniam corruissent coram Israel, congregati sunt pariter. 16. Misitque Adarezer, & eduxit Syros qui erant trans fluvium, & adduxit eorum exercitum. Sobach autem, magister militiæ Adarezer, erat princeps eorum. 17. Quod cùm nuntiatum esset David, contraxit omnem Israelem, & transivit Jordanem, venitque in Helam, & direxerunt aciem Syri ex adverso David, & pugnaverunt contra eum. 18. Fugeruntque Syri a facie Israel, & occidit David de Syris septingentos currus, & quadraginta millia equitum, & Sobach principem militiæ percussit, qui statim mortuus est. 19. Videntes autem universi reges, qui erant in præsidio Adarezer, se victos esse ab Israel, expaverunt & fugerunt quinquaginta & octo millia coram Israel. Et fecerunt pacem cum Israel, & servierunt eis, timueruntque Syri auxilium præbere ultra filiis Ammon.

Vers. 2. SICUT FECIT PATER EJUS (Naas) MECUM MISERICORDIAM] cùm me fugientem Saulem benignè suscepit, & tutatus est. Res gesta in Script. non narratur, sed ex traditione eam recenset S. Hier. in Tradit. (quem sequitur Angel. Abul. Glossa, Lyran. Sanch. & alii.) *Quando fugit David à facie Achis regis Geth, venit ad Naas regem Ammon, qui fecit cum eo misericordiam, multa impertiens ei bona. De Naas itaque venit in speluncam Odollam, ubi venerunt ad eum pater ejus, & mater, & omnis domus ejus. Inde venit ad Moab, & dimisit apud eum, patrem & matrem, & omnem domum suam.* Alias Rabbinorum præsertim R. Salomonis solutiones affert Lyran. sed ab eis confictas, uti ostendit Abul.

Vers. 4. RASITQUE DIMIDIAM PARTEM BARBÆ] 1. Paral. 19. 4. additur: *Decalvavit, & rasit, & præcidit tunicas eorum.* Triplex ergo fuit hæc ignominia, quam Hanon contra jus gentium legatis Davidis ad se consolandum missis irrogavit. Prima, fuit capitis decalvatio: secunda, barbæ non totius sed dimidiæ ad ludibrium rasio. Tertia, vestium longarum & ad pedes (more Orientalium) promissarum usque ad nares præcisio, ideoque natium denudatio. Hebræi enim laici non utebantur femoralibus, nisi sacerdotes: quæ omnia tunc temporis erant valdè fœda, ignominiosa & infamia, præsertim apud Hebræos, quia eis jusserat Deus *non radere caput nec barbam*, Levit. 21. vers. 5. idque sciebant Ammonitæ, utpote Hebræis vicini, ideoque ad majus dedecus apud suos, hanc eis insolentiam irrogarunt, imò apud omnes nationes probrosum est barbam vellere. Unde illud: *Leoni mortuo barbam vellis*, id est, mortuo insultas.

Alleg. Hanon repræsentat Judæos, qui Christo in passione genas vulserunt, Isaiæ 50. 6.

Tropol. Hanon est diabolus, qui subinde benefacere volentibus, barbam abradit, id est, fortitudinem adimit: barba enim virilitatis & fortitudinis est symbolum. Audi Eucherium: *Sicut Hanon, ita & diabolus princeps hujus mundi, plerosque religiosos & prædicantes per subrepentia vitia deturpare consuevit. Qui dum eorum latentia mala, in apertu & flagitiosa perpetrataque luxuria detegit, quasi vestium indumenta usque ad nates abscissa, nudos a dignitate castitatis derelinquit, & in oculis hominum turpia facta, quæ ipse persuaserat, revelat. Et dum pristinum eorum fortitudinem eripit, velut barbam radit. Quos tamen verus David, Dominus scilicet & Salvator noster, clementi respectu, per pœnitentiam, ab indulgentia non excludit: quos & in Jericho, hoc est, sub anathemate pœnitentiæ, & opprobrio meliorum residere jubet, donec sacramenta spiritalia, & fortitudinem mentis, quam peccando perdiderant, satisfaciendo recipiant, & sic demùm in conspectu ejus stare valeant.* Hæc omnia ad verbum ex Eucherio (verius Beda) transcripsit Angelomus, qui & addidit, *sed Christus vindicat suorum injuriam, cùm non solùm adversarios suos, nunc per sanctorum suorum victoriam confundit, sed etiam in extremo judicio per justam sententiam, perpetuis ignibus cruciandos tradet.*

INSTRUXIT ACIEM CONTRA SYRUM: RELIQUAM AUTEM PARTEM POPULI TRADIDIT ABISAI FRATRI SUO, QUI DIREXIT ACIEM ADVERSUS FILIOS AMMON.] Ostendit Joab in hac divisione exercitus insignem belli peritiam. Duces enim belli cùm vident se cingi a fronte & a tergo, dividunt copias, unamque partem hostibus a fronte; aliam verò iis, qui à tergo imminent, opponunt. Nec enim iidem milites à fronte, & a tergo pugnare possunt, si enim cædant hostes à fronte, cædentur ab hostibus, qui tergo instant. Rursùm quòd selegerit fortissimos milites, quibus invasit, illicoque stravit Syros: illis enim prostratis, fugit altera acies Vers. 9. Vers. 10.

Ammonitarum quibus instabat Abisai frater Joab. Idem fecit Judas Machabæus, quin & Gentiles, ut Scipio, Hannibal, Alexander, &c. ac præ ceteris Claudius Nero, consul Romanus, qui Hannibali oppositus, cùm audiret Asdrubalem cum novo exercitu 56. millium adventare, ut se cum copiis fratris Hannibalis conjungeret, secreto & celerrime Hannibale inscio profectus cum selecta suorum manu, se cum castris Livii Salinatoris socii Consulis conjunxit itaque inopinato invadens Asdrubalem, cum 56. millibus cecidit, ac victor rediens caput occisi ante Hannibalis fratris stationes projecit, itaque eum obstupefecit & perculit, ut de fortuna Carthaginis actum esse diceret, seque in extremum Italiæ angulum ad Brutios contraheret, uti narrat Livius decade 3. in fine lib. 7.

ET OCCIDIT DAVID DE SYRIS SEPTINGENTOS CURRUS, ET QUADRAGINTA MILLIA EQUITUM] Dices, 1. Paral. 19. v. 18. plures numeran- A tur, sic enim habet: *Et interfecit David de Syris septem millia curruum & quadraginta millia peditum*. Resp. liber Paralipomenon, ut patet ex nomine, supplet ea quæ in libris Regum omissa sunt, illa verò quæ & ibi dicta sunt obscuriùs, explicat clariùs. Ergo, quòd dicuntur hic occisi 700. currus, intellige milites pugnantes è curribus: milites enim occiduntur, non currus: unde id confirmat liber Paralip. dicens: *interfecit septem millia curruum*, id est, septem millia militum pugnantium e curribus. Erant igitur currus septingenti, sed militum septem millia erant, quilibet enim currus continebat decem milites. Porrò præter quadraginta *millia equitum*, quæ habet liber Regum, liber Paral. addidit quadraginta *millia peditum*, ita ut universim tam peditum, quam equitum cæsa sint 80. millia, præter septem millia pugnantium è curribus. Ita Abulens. Sanchez, Serarius & alii. Denique Josephus asserit bellum hoc Ammoniticum finitum esse ineunte hyeme.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Lapsus Davidis in adulterium cum Bethsabee, & homicidium Uriæ.

1. FActum est autem, vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, misit David Joab, & servos suos cum eo, & universum Israel, & vastaverunt filios Ammon, & obsederunt Rabba: David autem remansit in Jerusalem. 2. Dum hæc agerentur, accidit ut surgeret David de strato suo post meridiem, & deambularet in solario domus regiæ: viditque mulierem se lavantem, ex adverso super solarium suum: erat autem mulier pulchra valdè. 3. Misit ergo rex, & requisivit quæ esset mulier. Nuntiatumque est ei, quòd ipsa esset Bethsabee filia Eliam, uxor Uriæ Hethæi. 4. Missis itaque David nuntiis, tulit eam, quæ cùm ingressa esset ad illum, dormivit cum ea: statimque sanctificata est ab immunditia sua: 5. & reversa est in domum suam concepto fœtu. Mittensque nuntiavit David, & ait: Concepi. 6. Misit autem David ad Joab, dicens: Mitte ad me Uriam Hethæum. Misitque Joab Uriam ad David. 7. Et venit Urias ad David. Quæsivitque David quàm rectè ageret Joab, & populus, & quomodo administraretur bellum. 8. Et dixit David ad Uriam: Vade in domum tuam, & lava pedes tuos. Et egressus est Urias de domo regis, secutusque est eum cibus regius. 9. Dormivit autem Urias ante portam domus regiæ cum aliis servis domini sui, & non descendit ad domum suam. 10. Nuntiatumque est David à dicentibus: Non ivit Urias in domum suam. Et ait David ad Uriam: Numquid non de via venisti? quare non descendisti in domum tuam? 11. Et ait Urias ad David: Arca Dei & Israel & Juda habitant in papilionibus, & dominus meus Joab, & servi domini mei super faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meam, ut comedam & bibam, & dormiam cum uxore mea? per salutem tuam, & per salutem animæ tuæ, non faciam rem hanc. 12. Ait ergo David ad Uriam: Mane hic etiam hodie, & cras dimittam te. Mansit Urias in Jerusalem in die illa & altera: 13. & vocavit eum David ut comederet coram se & biberet, & inebriavit eum, qui egressus vespere, dormivit in strato suo cum servis domini sui, & in domum suam non descendit. 14. Factum est ergo mane; & scripsit David epistolam ad Joab: misitque per manum Uriæ, 15. scribens in epistola: Ponite Uriam ex adverso belli, ubi fortissimum est prælium: & derelinquite eum, ut percussus intereat. 16. Igitur cùm Joab obsideret urbem, posuit Uriam in loco ubi sciebat viros esse fortissimos. 17. Egressique viri de civitate, bellabant adversum Joab, & ceciderunt de populo servorum David, & mortuus est etiam Urias Hethæus. 18. Misit itaque Joab, & nuntiavit David omnia verba prælii: 19. præcepitque nuntio, dicens: Cùm compleveris universos sermones belli ad regem, 20. si eum videris indignari, & dixerit: Quare accessistis ad murum, ut præliaremini? an ignorabatis quòd multa desuper ex muro tela mittantur? 21. Quis percussit Abimelech filium Jerobaal? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? quare juxta murum accessistis? dices: Etiam servus tuus Urias Hethæus occubuit. 22. Abiit ergo nuntius, & venit, & narravit David omnia quæ ei præceperat Joab. 23. Et dixit nuntius ad David: Prævaluerunt adversum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum, nos autem facto impetu persecuti eos sumus usque ad portam civitatis. 24. Et direxerunt jacula sagittarii ad servos tuos ex muro desuper: mortuique sunt de servis regis, quin etiam servus tuus Urias Hethæus mortuus est. 25. Et dixit David ad nuntium: Hæc dices Joab: Non te frangat ista res: varius enim eventus est belli; nunc hunc, & nunc illum consumit gladius, conforta bellatores tuos adversus urbem, ut destruas eam, & exhortare eos. 26. Audivit autem uxor Uriæ, quod mortuus esset Urias vir suus, & planxit eum. 27. Transacto autem luctu, misit David, & introduxit eam in domum suam, & facta est ei uxor, peperitque ei filium: & displicuit verbum hoc, quod fecerat David, coram Domino.

FACTUM EST AUTEM, VERTENTE ANNO, EO TEMPORE, QUO SOLENT REGES AD BELLA PROCEDERE] scilicet exacta hyeme, in vere sequentis anni, putà in Martio, quo Mars dominari solet, & reges ad bella procedere.

MISIT DAVID JOAB, &c.] David verò domi remansit,

adeo-

ideoque incidit in adulterium & homicidium, unde Theodor. quæst. 25. *David*, ait, *cùm esset in acie, mentemque exerceret in belli cura, ex legibus divinis vitam suam administrabat: parvas autem assecutus inducias, passus est lapsum*. Vide hic quàm bellum, ut negotium præstet otio: negotium Davidem fecit castum, otium adulterum.

Obsederunt Rabba] Erat hæc urbs potens, regia, & metropolis Ammonitarum, ita dicta à magnitudine: *Rabba*, enim, vel *Rabbath*, Hebr. idem est quod, *multa*, id est magna, per enallagen quantitatis discretæ pro continua: quanquam verè erat quoque *multa* in numero incolarum & civium. Eadem dicta quoque est, *Ammon*, vel *Amman*, & *urbs aquarum*, c. 12. v. 27. eò quòd Jaboc torrens eam circumfluat. Denique à Ptolemæo Philadelpho secundo Ægypti rege, qui Biblia ex Hebræo in Græcum per septuaginta interpretes transferri curavit, subjugata, dicta est, *Philadelphia*, quod nomen hucusque retinet.

Vers. 2. Accidit ut surgeret David de strato suo post meridiem] somno & cibo pastus distentusque, ideoque in venerem proclivis: hujus enim stimuli sunt deliciæ regales, desidia, & somnus: in somno enim fit cibi concoctio, cujus ultima pars est semen: quod enim corpori alendo superfluit, vertitur in semen. Quapropter somnus matutinus castis periculosus est: tunc enim peracta concoctione reliquum alimenti in semen transit, quod venereas cogitationes motusque efficit. Qui ergo student castitati, non stertant in multam lucem, sed manè surgant, imò auroram cum philomelis Deum laudando præveniant: ac ituri cubitum, se B. Virgini & Angelo Custodi seriò commendent, ut nocturnas carnis tentationes & diaboli illusiones impediant: denique cùm primùm evigilant, illicò mentem ad Deum & Christum orando convertant, ut à carnalibus cogitationibus eam avertant, has enim & caro somno adhuc semisopita, & dæmon tentator suscitare solent.

Viditque mulierem se lavantem ex adverso (Domus enim Uriæ erat vicina, & ex adverso palatii Davidis, ut norat Adrichom. in Tabulis Geographicis) super solarium suum] refer hoc ad, *vidit*, non ad *mulierem*: nec enim mulier erat super solarium Davidis, sed David ambulans super solarium, vidit ex adverso palatii mulierem se lavantem, ut patet ex Hebræo. Minùs rectè ergo Abulens. censet Davidem vidisse Bethsabee lavantem se super solarium domus Uriæ mariti sui: hoc enim indecorum & incommodum fuisset. Lavabat ergo se vel in domo, ut vult Vatab. vel in horto ad fontem, qui etiamnum ostenditur, ait Adrichom. & ex eo Serarius & Pineda. Unde Sept. habent, *vidit David à solario mulierem lavantem se*; Hebr. *è tecto vidit lavantem*. Hæc fuit nova causa lapsus Davidis, nimirùm visio mulieris seminudæ; Oculi enim sunt in amore duces: ac proinde impossibile est lascivam cogitationem arcere à mente, nisi ab oculis arceatur lascivus mulieris aspectus. Unde Job. c. 31. 1. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine*.

Oculi custodiendi Gnoma. Audi Clement. Alex. lib. 3. Pædag. cap. 11. sub medium: *Lascivi autem aspectus, & versatilibus, & tanquam conniventibus oculis intueri, nihil est aliud quàm oculis mœchari, cùm per eos cupiditas ineat prima pugnæ prœludia*. Quin & Cyrus apud Xenophon. libr. 5. Pædiæ: *Ignis*, ait, *tangentes urit, pulchri verò etiam eos qui procul aspiciunt, incendunt, ut amore ardeant*. Sigillatim verò de Davide S. Chrysost. in Psalm. 50. *Aperuit*, ait, *in vano oculos, & suscepit ictum sagittæ: audiant curiosi, qui pulchritudines alienas considerant*, &c. Et S. August. hom. 21. inter 50. *Sit*, inquit, *casus majorum, tremor minorum*, &c. *Boni viri, Ecclesiæ filii & in Christi amore perfecti, audientes tam sancti viri ruinam, abstinent oculos, non eos defigunt in pulchritudine carnis alienæ*, &c. *de longè vidit illam David, de qua captus: mulier longè, libido propè: nunquid tu fortior David, Salomone sapientior? Si illos tam sanctos viros incauta familiaritas mulierum, & perniciosa blandimenta vicerunt; quid de se cogitant illi, qui cum extraneis mulieribus, non solum conversari, sed in eadem domo manere nec metuunt, nec erubescunt*, &c.? Addit S. Augustin. nimiam prosperitatem & abundantiam fuisse Davidi ruinæ causam; *Idcircò*, inquit, *adversus felicitatem acriùs vigilandum est*.

Denique Torniellus censet Davidem peccasse cum Bethsabee anno regni sui 15. Salianus verò & Pineda anno regni 19. ætatis verò 49. & hoc veriùs videtur, uti ostendam cap. 12. 24. Hic enim annus est septimus climactericus, qui magnam inducit naturæ, indeque affectuum morumque mutationem, sicut nonus climactericus est annus 63. qui multis magnam alterationem, ac non paucis mortem affert.

Bethsabee filia Eliam] Tradunt Hebræi apud S. Hieronym. hunc Eliam fuisse filium Achitophel, ideoque Achitophel posteà conjurasse cum Absalomo contra Davidem, ut vitium nepti suæ à Davide illatum ulcisceretur. Id probabile esse censet ex Hugone Salianus. Poterat enim Achitophel avus 60. esse annorum, Eliam pater 40. Bethsabee filia 18. Idem censent Abulens. Dion. & alii. Porrò *Eliam*, transpositis literis *Ammiel* vocatur 1. Paral. 3. 5. *Ammiel* enim Hebr. idem est quod *populus meus Deus*: *Eliam*, verò idem quod, *Deus meus populus*. Denique *Eliam filius Achitophel* fuit unus ex triginta fortibus Davidis, æquè ac Urias Hethæus, ut patet 2. Reg. 23. 34. & 39. fierique potest ut inde coaluerit affinitas Uriæ cum Eliam, ducta ejus filia in uxorem, quòd uterque esset in cohorte & domo fortium Davidis, ejusque pater Achitophel esset vir sapiens, celebris & consiliarius regis. Tandem Bethsabee (quæ corruptè à Græcis & multis Latinis nominatur *Bersabee*) Hebr. dicitur *Bat scheba*, id est, filia saturitatis, vel *Bat sua*, id est, filia divitiarum vel salutis, ait Pagnin. ac talis evasit, postquàm pœnitens Davidis uxor facta, sanctam cum eo egit vitam, imò evasit prophetissa, & Salomonem filium ad omnem pietatem erudivit, uti ostendi Proverb. 31. vers. 1. & seq.

Uxor Uriæ Hethæi] hoc est, Gethæi, inquiunt nonnulli, qui scilicet erat ex fortissimis & antiquissimis militibus Davidis, qui eum in Geth fugientem secuti fuerant, ideoque dicebantur *Gethæi* vel *Hethæi*: *Geth* Hebr. significat *torcular*, idque hic est appositum: nam ibi cum Davide torculari persecutionis Saulis pressus fuit Urias, ac simili, imò majori torculari hic oppressus à Davide. Veriùs Adrichom. in descript. tribus Juda, numer. 128. *Eth*, inquit, sive *Heth* locus est in regione Hebronis, quem *Ethæi* sive *Hethæi* populi, ab *Ethæo* sive *Hethæo* filio Chanaan orti, incoluerunt: à quibus Abraham speluncam duplicem emit. Ex hoc etiam loco Urias, vir Bethsabee, fuit oriundus, qui Ethæus sive Hethæus teste Hieronymo, vocitatus est. Hoc, ut dixi, videtur verius: Nam *Geth* & *Gethæus* Hebr. scribitur per *gimel*, *Heth* verò & *Hethæus* per *chet*. *Heth* autem Hebr. idem est quod, *pavor*, *terror*, *contritio*: unde *Hethæus*, idem est quod *pavorem incutiens*, *terribilis*, *conterens*, qualis fuit Urias vir fortissimus. Ita sentiunt S. Hieron. Adrichom. Salianus & alii. Minùs rectè ergo Procopius & Theodor. censent Uriam dici Hethæum, quòd oriundus esset ex Hethæis, qui erant una ex septem gentibus Chananæorum, quos Hebræi duce Josue expulerunt, sed Uriam ad Judaismum fuisse conversum factumque proselytum: & Abul. qui putat Uriam dici Hethæum, non quòd esset Hethæus, sed quòd in terra Hethæorum habitasset. Serarius verò putat Uriam dici Hethæum, quòd ipse aut ipsius pater contra Hethæos præclari quippiam gessisset, quemadmodum Archias dictus est Samius apud Herodotum lib. 3. cùm esset alioqui Lacedæmonius. Denique Josephus; *Urias*, inquit, *erat civis Hierosolymitanus magna ob fortitudinem tam apud regem, quàm contribules gloria*. *Hierosolymitanus*, intellige habitatione, aut nativitate, quòd ibi natus esset, licet oriundus ex *Heth*, uti dixi.

Dormivit cum ea] Adulterium cum ea commisit. Vers. 4.
Mirus & profundus fuit hic sancti regis, Psaltis & Prophetæ Davidis lapsus, qui docet nos in timore & tremore operari salutem nostram. Nam S. Basil. hom. 22. de humilitate, & in Regulis brevior. respons. 81. docet causam lapsus & negationis S. Petri fuisse præsumptionem qua dicebat: *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor*. Sic & causam lapsus Davidis in homicidium & adulterium, fuisse eandem præsumptionem, quòd scilicet semel gratia singulari visitatus dixerit illud Psal. 29. 7. *Ego dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum*. Unde mox pœnam subdit: *Avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus*. Idem Psal. 118. 67. *Priusquam*, inquit, *humiliarer, ego deliqui; propterea eloquium tuum custodivi*. Hinc S. Franciscus suis dabat hoc documentum: *Cùm gratiam acceperis à Deo*, *Præsumptio causa lapsus David.* *Contra eam monita.*

Deo, dic: Domine custodi in me thesaurum tuum, quia ego illius latro sum. Ita S. Bonav. in ejus Vita capite de studio orationis. Quocirca S. Columbano adolescenti (ut habetur in ejus vita c. 2.) pia femina hoc dedit salutis & castitatis monitum: *Reminisceris suasu Eva Adam dilapsum, Samsonem à Dalila seductum, David à pristina justitia, pulchritudine Bethsabea corruptum, sapientissimam Salomonem, &c. Perge o juvenis, perge, evade ruinam, per quam multos comperis corruisse, declina viam, qua inferi ducit ad valvas.* Noganturhic Rabbini in Thalmud, qui, ut Davidem excusent à peccato, dicunt Uriam æquè ac ceteros milites ad bellum euntes, uxori dedisse libellum repudii; quare illam jam repudiatam & lege solutam, potuisse nubere Davidi: Verùm hoc falsum esse liquet ex eo, quòd David Uriam è bello accitum, jusserit domum ad uxorem suam redire, idque se facturum neget Urias versic. 11.

Porrò S. Epiphan. in vita Nathan Prophetæ, & ex eo Abulens. asserit, Nathan absentem in spiritu prævidisse concupiscentiam Davidis: quare ut ejus peccatum impediret, festinanter perrexisse Hierosolymam: sed Beliar, vel potiùs Belial, id est, diabolum ei objecisse remoram, nimirum mortuum quendam nudum, quem dum sepelit Nathan, David adulterium commisit. Cujus rei fides sit penes S. Epiphan.

Patres mysticè adulterium Davidis explicant de Christo desponsante sibi gentilet.

Mysticè (quod novum & mirum est) Patres plerique adulterium Davidis interpretantur de Christo Ecclesiam gentium sibi desponsante. Unde S. Ambros. lib. 3. in Lucam: *Misterium*, ait, *in figura, peccatum in historia: culpa per hominem, Sacramentum per Verbum.* Quasi totum mysterium in eo fuerit, ut Verbum alienam naturam ad suam hypostasin, sicut David alienam uxorem ad suum thalamum, conjugarit: Deinde idem typum gesserit Christi Domini Ecclesiam sibi ex Gentibus in sponsam cooptantis. Ita quoque D. August. lib. 22. contra Faustum cap. 87. *Iste*, inquit, *David graviter sceleratèque peccavit: veruntamen ille desiderabilis omnibus gentibus, adamavit Ecclesiam super tectum se lavantem, id est, mundantem se à sordibus sæculi, & domum luteam spiritali contemplatione transcendentem atque calcantem.* Ac si diceret, quamvis David alienam sibi uxorem assumendo graviter deliquerit; tamen Christum Dominum sibi Ecclesiam pro Synagoga desponsantem significavit. Addit S. August. & ex eo Beda, David occidisse Uriam, id est, Christum occidisse diabolum, eique extorsisse sponsam, scilicet Ecclesiam gentium. Tertiò, S. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 21. *David*, ait, *est Christus, Bethsabee est lex vetus, quam Christus ab Uria, id est, à Judæis abstulit, sibique conjunxit, quia se per illam prædicari declaravit.* Idem ex S. Gregorio descripserunt Eucherius, Angelom. Rupert. & alii: ac similia habet S. Ambros. Apolog. 1. Davidis c. 3. Pergit S. Gregor. *Urias ad Joab cum epistolis, ex quibus occidi debeat, mittitur, quia idem ipse Judaicus populus legem portat, qua convincente moriatur. Dum enim mandata legis retinens, implere renititur, ipse defert judicium, unde damnetur.* Unde concludit: *quid per factum istud Davide scelestius? quid Uria munditius dici potest? Sed rursum per mysterium, quid Davide sanctius, quid Uria infidelius invenitur? Quando & ille per vitæ culpam, prophetiæ signat innocentiam, & iste per vitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpam.*

Hæc allegoria est impropria.

Verùm hæ allegoriæ non sunt propriæ & primæ classis, sed secundæ & impropriæ, quia laxiores sunt, nec ex æquo respondent literæ & historiæ. Est enim in eis aliqua quidem proportio & analogia, at non per omnia similis, sed in multis dissimilis. Quod enim David fecit cum peccato, hoc Christus fecit ex sanctitate & misericordia. Quare in his allegoriis David non tam spectandus est, ut initio adulterans cum Bethsabee, quàm ut postea eam sibi copulans matrimonio. Sic enim repræsentavit Christum despondentem sibi Ecclesiam ex Gentibus.

Rursum Urias vir fortis, fidelis & pius, non aptè repræsentat diabolum, nisi quatenus ipse fuit Hethæus. Si enim per Hethæum accipias Gethæum, oriundum ex Geth, urbe Philisthinorum; vel Hethæum, id est, oriundum ex Hethæis, qui erant una ex septem gentibus Chananæorum, quas Deus deleri jusserat, uti nonnulli accipiunt; sic rectè Urias repræsentat diabolum, utpote patrem impiorum & infidelium, quales erant Hethæi & Chananæi. Vide nostrum Salmeronem Prolegomeno 9. c. 10. & 11. Simili modo Osee jussu Dei cap. 1. meretricem duxit in uxorem, ut repræsentaret Deum & Christum, qui in Ecclesia sibi copulavit idololatras, qui anteà cum idolis mysticè fornicabantur.

A Statimque sanctificata est ab immunditia sua] quasi dicat. Abluit corpus aqua lustrali, ritu legis veteris *sanctificata*, id est, benedicta, itaque emundavit se ab irregularitate legali, contracta ex congressu cum David, juxta legem Levit. 15. 18. verùm peccatum, sive culpam adulterii non abluit, hæc enim non aqua, sed penitentia & lachrymis abluenda est.

Mittensque nuntiavit David, et ait: Vers. 5.
Concepi] q. d. ait S. Chrysost. in Psalm. 50. *O rex peri. Et ille ait: Quid habes? Prægnans*, inquit, *sum. Peccati mei pullulat fructus, accusatorem intrinsecùs habeo; in ventre profero proditorem. Si venerit & viderit vir meus, quid dicam? quid loquar? quam excusationem prætendam? Inveniet me gravidam, & occidet me.* Unde moraliter infert Chrysost. *Videte & admiramini, Fratres, quantum mali sit delictis & peccatis obnoxium fieri. Rex militem timet, & formidat subditum. Imperator coronam capite gestabat, & confusionis opprobria metuebat.*

B Mitte ad me Uriam Hethæum] Causa Vers. 6.
fuit, ait Abulens. ut David liberaret se infamia adulterii, & Bethsabee à morte, ob idem adulterium ab ea perpetratum: vocavit ergo Uriam, ut is putaretur rem habuisse cum Bethsabee uxore sua, itaque infans quem ex Davide secretò conceperat Bethsabee, putaretur esse filius Uriæ mariti, non Davidis adulteri. Si enim Urias post longiorem temporis moram rediisset uxore gravida vel pariente, omnibus notum fuisset hunc filium non esse Uriæ, sed alicujus adulteri, ac tandem inquisitione facta deprehensus fuisset David adulter esse hujus fœtus parens. Ita S. Chrysost. in Psalm. 50.

Et ait Urias (vir robustior spiritu quàm corpore) ad David: Arca Dei et Israel Vers. 11.
(milites & decem tribus obsidentes Rabba) et Juda habitant in papilionibus.] Hinc patet arcam per Abiathar pontificem ductam fuisse ad castra, & obsidionem Rabba, ut Dei ductu & ope eam expugnarent.

Et ego ingrediar domum meam, ut comedam et bibam, &c. per salutem C tuam et per salutem animæ tuæ (juro quòd) non faciam rem hanc] O militem fortem & sanctum, qui tamen indignam sua fide & robore mercedem retulit à Davide, utpote ab eo morti destinatus. Ita pii hic opprimuntur, ut in futuro Christi judicio exaltentur, beentur & glorificentur coram omnibus Angelis & hominibus. Idem quod Urias, dicat faciatque Christianus generosè pro Deo & animarum salute laborans, ac labori succumbens & occumbens, sed oriens quieti & gloriæ beatæ æternitatis. Unde *Urias* Hebr. idem est quod, *lux mea Deus*, vel *ignis meus Deus*; *Hethæus* idem est quod, *abscissus*, ait S. Aug. lib. 22. contra Faustum cap. 87.

Et inebriavit eum] ut ebrius domum rediret, Vers. 13.
& cum uxore dormiret; itaque ipsa ex eo, non ex Davide fœtum concepisse putaretur. Vide hic ut unum peccatum trahat aliud. En David ut adulterium tegat, procurat fœtum suum supponere Uriæ, quod erat crimen injustitiæ. Sic hodie adulteræ filios ex adultero susceptos supponunt & arrogant suis maritis, itaque fraudem & injustitiam committunt, dum hac suppositione efficiunt, ut maritus eos quasi suos alat, & heredes instituat cum damno vero- D rum filiorum: ad cujus damni restitutionem tenentur adulteræ, quia ejus causam dederunt. Rursum David, ut hanc fœtus sui suppositionem adornet, Uriam inebriat, quod tertium fuit ejus peccatum. Nam, ut ait S. Aug. serm. 231. de Temp. *Qui alterum cogit, ut se plus quàm opus est, bibendo inebriet; minus malum ei erat, si carnem ejus vulneraret, quàm ejus animæ per ebrietatem noceret.* Et inferiùs ait eum sacrificare diabolo. Et S. Ambros. Apol. 1. David. c. 3. *Oculis*, ait, *excitatur libido, sed ebrietate succenditur: Noe ebriatus est, & qui non inebriatus est diluvio, inebriatus est vino.*

Scripsit David epistolam ad Joab, misitque per manum Uriæ.] quibus scribebat Vers. 14.
Joab, ut curaret Uriam ab Ammonitis occidi. Unde *literæ Uriæ* æquè ac *Bellerophontis* apud Lucianum, abierunt in proverbium, ac de iis dicuntur, qui literas sui damni necisve causas perferunt. Opinatur noster Sanchez ex

hisce

hisce literis Uriæ Gentiles finxisse fabulam Bellerophontis, quòd scilicet ipse acceptis commendatitiis à Præto rege literis ad Jobathan (quod nomen alludit ad Joab hic) in mortem præcipitatus sit. Sic ex Moyse cum Deo loquente, acceperunt fabulam Minois cum Jove colloquentis; ex Sampsone, fabulam Herculis, aliaque plura similia, teste Clemente Alexandr. lib. 2. Strom. Fuit hoc quartum & gravissimum Davidis peccatum, quo ut celaret adulterium, ac adultera securè & jugiter frueretur, curavit occidi Uriam militem fortissimum, sibique fidissimum, ne scilicet ipse post bellum domum rediens, vidensque uxorem gravidam vel parientem, sciens se cum ea rem non habuisse, eam ut adulteram traduceret, imò occideret, neve ipsa ad sui tutelam Davidem auctorem prolis conceptæ, Uriæ assignaret & proderet. Porrò homicidium Davidis valdè aggravavit modus hic, quo eum occidit, qui fuit fraudulentus & proditorius. *Sic ex vitio vitium gignitur*, ait Isidor. *Sicut David non evitavit adulterium, perpetravit & homicidium.* Vide hic rursum quàm libido sibi blanda, aliis fit sæva & crudelis: ut enim suæ voluptati sola indulgeat, alios ea excludens, ablegat vel occidit. Mysticè Rupert. lib. 11. de Divin. Offic. cap. 1. *Tulit David uxorem*, inquit, *Uriæ Ethæi, ipsumque Uriam fecit occidi, ferentem in manu sua scriptam mortis suæ sententiam, grave quidem committens piaculum secundùm rem gestam, sed grande præsignans mysterium per Christum regem vitæ, manu fortem atque desiderabilem, suo tempore peragendum*, &c. Rursum D. Thom. præf. in epist. Canon. *Literas mortis suæ*, ait, *portans viri literati qui sciunt & docent, & non faciunt. Ista sunt literæ sine sigillo, id est, scientia sine vita; & ideò non creditur eis.*

Vers. 16. Posuit Uriam in loco ubi sciebat viros esse fortissimos] Addit Joseph. Joab Uriæ commendasse fidem & strenuitatem, ut usque ad mortem pro Davide & Israele pugnaret, ac socios Uriæ secretò monuisse, ut eum in pugna desererent, atque ab hostibus cingi cædique permitterent. Quid hac re magis proditorium aut scelestum dici fingique potest? Porrò S. Hieron. lib. 1. contra Jovianum asserit Davidem propter homicidium Uriæ à Deo prohibitum ædificatione templi, sed graviores ejus pœnas audiemus cap. sequent.

Vers. 17. Et mortuus est etiam Urias] Ecce hic consummatum Davidis ingrati homicidium, cujus indignitatem graphice depingit & exaggerat Abul. hic quæst. 5. in cap. 12. Porrò permisit Deus tam graviter labi Davidem: Primò, ut eum humiliaret, ut scilicet ipse sciret se, licet per gratiam esset sanctus Propheta, & Psalmographus, tamen per naturam esse hominem fragilem & proclivem in peccata, uti sunt ceteri. Unde ipse idipsum jam lapsus confitetur in Psalm. 50. *Ecce*, inquit, *in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Secundò, ut in ejus lapsu & erectione Deus suam justitiam æque ac misericordiam ostenderet: justitiam in peccati castigatione, misericordiam in culpæ condonatione: sicut quò major est morbus vel vulnus, eò major medici curantis peritia & efficacia ostenditur, ait S. Chrysost. in Psalm. 50. Tertiò, ad aliorum exemplum, ut omnes à Davide lapso discant cavere lapsus occasiones, ac præsertim incautos feminarum aspectus. Audi S. Ambros. Apol. 2. David. c. 3. *Non te vincat concupiscentia formæ si non vis vinci; non congrediare peccatis, ne de te vitia triumphent. neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Vilis tibi mulier videtur ad pretium; sed fortis ad vitium: quæ virorum pretiosas animas capit.* Probat id ex Proverb. c. 6. *Ligabit quis ignem in sinu, vestimenta autem non comburet? vel ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non comburet? Cave ergo & tu, ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis & amorem accendas.* Et inferiùs: *Si David infirmus, tu fortis? si Salomon lapsus est, tu immobilis? si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum?* Quartò, ut, si nos labi contingat, non desperemus, sed cum Davide pœnitendo resurgamus; ac lapsus sit nobis stimulus ad majorem rigorem & virtutem. Unde S. August. hom. 21. inter 50. *Multi*, ait, *cadere volunt cum David & nolunt surgere cum David*, &c. *Audiant, qui non ceciderunt, ne cadant: audiant qui ceciderunt, ut surgant. Peccatum cum desperatione certa mors*, &c. Et S. Prosper lib. 2. de Prædict. cap. 26. *David*, ait, *positus est in exemplum fidelibus, ut discant magis timere prospera, quàm formidare adversa. Periculosum enim est animæ dimitti in voluptatibus suis, dicente Domino: Ecce quem diligo castigo*, Proverb. 3. 10. Apocal. 3. 19.

Causa prima ob quam Deus permisit labi Davidem. — Secunda. — Tertia. — Quarta.

Vide S. Ambros. in duabus Apologiis quas pro Davide conscripsit, ubi priore lib. s. c. 2. sic ait: *Sancti sicubi fortè, ut homines, corruerunt, naturæ magis fragilitate, quàm peccandi libidine; acriores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo majora reparantes certamina; ut non solùm nullum attulisse æstimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incentivum cumulasse.* Et nonnullis interjectis: *Propositi enim ad imitandum nobis sunt, & ideò curatum est, ut & ipsi aliquando laberentur. Nam si inoffensum à vitiis inter tot lubrica hujus sæculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi, cujusdam superioris naturæ ac divinæ fuisse, ut delictum recipere, & culpæ consortium habere non possent.* Unde post pauca concludit: *Præterit igitur paulisper illos Dei gratia, ut nobis ad imitationem usu eorum fieret disciplina, & sicut innocentiæ, ita & pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco: dum credo consortes, imitandos esse præsumo.*

Planxit eum] Uriam maritum suum. Planctus hic apud Hebræos erat septem dierum, ut ait Ecclesiast. cap. 22. vers. 13. Romani tamen, & posteà Christiani Imper. ut Gratianus & Theodosius, statuerunt uxori annum ad lugendum mortem mariti, ita ut non nisi exacto anno luctus, posset alteri nubere. Causam dedi Eccles. 22. Verùm nec David nec Hebræi expectabant annum, unde mox à morte Uriæ duxit Bethsabee, sicut mox à morte Nabal duxit Abigail lib. 1. Reg. 25. 39.

Facta est ei uxor, peperitque ei filium.] Filius ergo hic conceptus fuit in adulterio, sed natus in matrimonio, cùm scilicet David Bethsabee, mortuo Uria, duxisset in uxorem. Qua in re peccavit David, quòd scilicet eam, cum qua adulterium commiserat, occiso marito illicò duxerit in uxorem, tacitè approbando prius adulterium & homicidium. Unde sequitur: Vers. 26.

Et displicuit verbum hoc quod fecerat David, coram Domino] Fuit ergo hoc quintum Davidis peccatum: Judæis enim vetitum erat ducere illam, quam adulterio polluissent; non tamen erat irritum cum ea matrimonium, uti jam est apud Christianos, ut patet Extr. *de eo, qui uxorem duxit, quam polluit per adulterium.* Unde cap. sequ. Nathan arguit Davidem, non tantùm quòd occiderit Uriam, sed etiam quòd occisi uxorem à se adulterio maculatam duxerit; sic enim ait vers. 9. *Uriam Hethæum percussisti gladio, & uxorem illius accepisti in uxorem tibi.* Et vers. 10. *Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eò quòd despexeris me, & tuleris uxorem Hethæi, ut esset uxor tua.* Videtur enim David pulchritudine Bethsabee illectus, eam concupiisse in uxorem, ideoque occidisse Uriam. Nonnulli tamen cum Saliano Davidem excusant, quòd illam duxerit, ut ejus famæ, pudori & vitæ consuleret, ne ut adultera lapidaretur; atque ut injuriam Uriæ illatam repararet, uxorem ejus honorando, & sibi in reginam asciscendo, ejusque liberos, si quos reliquerat, sibi arrogando. Verùm hos fines posteà intendisse, sibique præfixisse videtur David, cùm cap. seq. à Nathan hac de re reprehensus, pœnituit; animumque adulterinis Bethsabee amoribus imbutum in castum conjugii ejus usum commutavit. Nam hucusque concupiscentiæ suæ obsecutus videtur: nec enim ullum dedit pœnitentiæ signum, nisi postquàm correptus fuit à Nathan, ut audiemus c. seq. Vers. 27.

CA.

à somno peccatorum excitet. Festivam ergo ei proponit parabolam, per quam gratiosè ei sceleris sui enormitatem ostendit, ne, si clarè idipsum faceret, rex excandesceret, & correptionem sperneret, diceretque, ait S. August. hom. 21. inter 50. *Tu cùm sis pauper & humilis, quomodo ausus es mihi loqui Regi?* Quare sermonem inducit, quasi de alio aliquo, non de Davide ageret; ut David alium videretur damnare, non seipsum: unde Græci codices nonnulli hic præfigunt: *Renuntia*, vel *responde mihi judicium*. Usus est ergo parabola, ut suo seipsum judicio rex damnaret, neque ipsum irritaret: *ad secandum & sanandum vulnus cordis ejus, ferramentum fecit Deus de lingua ejus*, inquit August. hom. 21. *Sed velut prudens medicus ferrum tegebat*, parabolico scilicet velamento.

Porrò hic est sensus, & hæc applicatio Parabolæ. *Duo viri*, sunt David & Urias; ille dives, hic pauper. David multas habebat oves, id est, uxores; Urias unicam, scilicet Bethsabee: hanc ei ademit David per adulterium, itaque gravem ei intulit injuriam, ac seipsum reum fecit mortis præsentis & æternæ. Ita Abul. & alii.

VERS. 5. FILIUS MORTIS EST VIR QUI HOC FECIT] q. d. Reus est mortis. Vox enim *filius*, Hebræis cùm jungitur genitivo pœnæ vel præmii, idem est quod *reus*, vel *dignus*. Sic filius mortis, iræ, gehennæ, est reus mortis, iræ, gehennæ; filius vitæ, gloriæ, resurrectionis, idem est quod, dignus vita, gloria, resurrectione.

VERS. 6. OVEM REDDET IN QUADRUPLUM] Hæc enim restitutio furi ovis indicitur Exodi 22. 1. Vide ibi dicta.

VERS. 8. ET DEDI TIBI DOMUM DOMINI TUI, ET UXORES DOMINI TUI IN SINU TUO] Pro *uxores* Hebr. est נשים *nascim*, quod non tantùm uxores, sed & feminas quaslibet significat. *Feminæ* autem, id est, *filiæ* Saulis fuere Merob & Michol, quas Deus Davidi dedit uxores: Merob enim à Saule fuit desponsata Davidi, licèt posteà per fraudem Saul illi eandem abstulerit. Rursus Hebræi tradunt Eglam uxorem Davidis, fuisse priùs uxorem Saulis, æquè ac Respham: sed hoc refutat Abul. hic q. 3. Denique hic non tam significatur actus, quàm jus & potestas; quòd scilicet David succedens Sauli in regno, habuerit jus in ancillas & uxores Saulis, ut posset eas si vellet sibi matrimonio copulare. Ita Lyran. Abul. & alii.

VERS. 10. QUAMOBREM NON RECEDET GLADIUS DE DOMO TUA USQUE IN SEMPITERNUM] non absolutè, sed respectivè, scilicet respectu domus Davidis & Israelis. q. d. Quamdiu durabit tua regia stirps, & quamdiu durabit regnum Israelis, faciam ut gladius semper incumbat tibi, domuique tuæ, nec ab ea recedat. q. d. Tu gladio Ammonitarum Uriam occidisti, idcircò in pœnam non unus, sed multi è filiis & posteris tuis gladio occidentur. Ita factum: nam ex filiis Davidis occisi quatuor, scilicet hic parvulus v. 15. Amnon, Absalon, & Adonias, & fortè plures alii. Deinde posteri Davidis excepto Salomone continua cum hostibus gessere bella, in quibus multi Israelitæ, & prognati ex Davide & fratribus ejus occisi sunt. Ita Abul. Salian. & alii.

VERS. 11. ECCE EGO SUSCITABO SUPER TE MALUM DE DOMO TUA] Ut scilicet Absalom filius tuus persequatur te. Nam, ut ait S. Chrysost. in Psalm. 3. *Unde est fons peccati, illinc est plaga supplicii: quia ergo à precepto Domini exul fugitivusque fuerat, propterea filium fugiebat.* Et mox: *Nisi peccatorum scintillas occultasset, domus non conflagraret.* Morale deinde documentum subdit, eos, qui in juventute cum mulieribus peccarunt, posteà incidere in uxores molestas & rixosas, à quibus præterita libido per Deum castigatur, juxta illud Eccles. 7. 27. *Qui autem peccator est, capietur ab illa*; quasi ab amorum antidoto, quod peccatorum malos humores consumat. Audi Chrysost. *Uxor tecum bellum gerit, ingresso tanquam fera occurrit, linguam tanquam gladium acuit. Res quidem valdè molesta ac difficilis, quòd auxiliatrix, adversaria facta est: teipsum tamen examina, nunquid in juventute in mulierem novi quid attentaris, & quod mulieri à te vulnus inflictum est, curetur per mulierem, & alienum ulcus propria uxor chirurgi officio fungens, medicetur; & quamvis quæ feceris ignores, novit tamen Deus medicus. Ipse enim ea tanquam ferro adversùs te usus est; & quemadmodum ferrum nescit quid agat, futuram autem per ferrum medelam novit medicus: ita etiam licèt ignoret uxor, quæ ferit, & maritus, qui feritur, causam ictus, Deus tamen ut medicus novit, quid conferat.*

Juvenes fornicantes incidunt in uxores molestas.

VERS. 12. EGO AUTEM FACIAM, &C. IN CONSPECTU SOLIS] Absalom enim publice in solario coram toto Israel violavit uxores patris sui cap. 16. 22. nimirùm sic congrua talione solarium supplicii correspondit solario adulteri, unde David prospexit & concupivit Bethsabee. Atque parum hoc est: Insuper respondit sol solario, vel potiùs meridianus sol vespertino jam tempori, cùm post meridiem David deambulavit in solario. Dictum enim est illi; *Tu fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu Israel, & in conspectu solis.* Ergo adulterio nullum est operimentum, sed Deus illud licèt occultum in lucem educit & propalat, sicut propalavit hic omnibus non tantùm Israelitis, sed & gentibus, adeoque sæculis futuris mœchiam & cædem Davidis. Quanta ergo erit confusio adulteris & sceleratis in die judicii, ubi coram omnibus Angelis & hominibus Christus cujusque crimina patefaciet, arguet & damnabit?

VERS. 13. ET DIXIT DAVID AD NATHAN: PECCAVI DOMINO] in Dominum, contra Dominum, idque coram Domino, eo vidente & intuente, esto coram hominibus idipsum celarim & absconderim. Hoc verbum *peccavi*, breve est; sed ex intimo cordis sinu profectum, ac profundo humilitatis, compunctionis, pœnitentiæ, religionis & charitatis sensu refertum, uti liquet ex Psal. 50. quem tum dictavit; *Miserere mei Deus*, ubi inter cetera ait: *Tibi soli peccavi & malum coram te feci.*

Quocirca hanc Davidis vocem, *peccavi*, Patres examinantes, mirifice exaggerant & celebrant. Primò S. Ambros. Apol. 1. David c. 2. *Ille*, inquit, *rex tantus & potens, ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam: sed præmatura confessione, atque immenso dolore reddidit peccatum suum Domino. Quem mihi nunc facilè reperias honoratum ac divitem, qui, si arguatur alicujus culpæ reus, non molestè ferat? At ille regio clarus imperio, tot divinis probatus oraculis, cùm à privato homine corriperetur, quòd graviter deliquisset: non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit.* Idem S. Amb. ibidem c. 4. *Peccavit David*, inquit, *quod solent reges: sed pœnitentiam gessit, flevit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, obsecravit indulgentiam, humi stratus deploravit ærumnam, jejunavit, oravit, confessionis suæ testimonium in perpetua sæcula vulgato dolore transmisit. Quod erubescunt facere privati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam; quam petebat qui nullis legibus tenebatur humanis. Quòd peccavit, conditionis est; quòd supplicavit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam itaque incidisse, naturæ est: diluisse virtutis.* Idem rursùs c. 9. sic ait: *Quidquid personuerit, quidquid increpuerit; culpa ei propria semper occurrit: quidquid fuerit dictum aut lectum, in se dictum putat: quidquid intenderit, se nutu, se oculis signari putat: si epuletur, si cogitet, si oret, ac deprecetur; ante oculos ejus semper est error proprius: & momentis omnibus culpa pulsat conscientiam; nec quiescere, nec oblivisci sinit: velut gravis censor exagitat se terrore perpetuo.* Causam subdit Ambros. *Bonæ mentis est vulnus sentire peccati. Nam qui expertes doloris sunt, non sentiunt vulneris acerbitatem: quod est immedicabilis ægritudinis. Qui autem aliquo dolore punguntur: sicut doloris sensu non carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Ubi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vitæ.* Denique S. Ambros. Exhort. ad pœnitent. *Peccavi in tribus syllabis*, ait, *flamma sacrificii ad cœlum ascendit.*

Quanta pœnitentia Davidis ex S. Ambr.

Secundò, S. Aug. lib. 22. contra Faustum c. 66. *Hic est*, inquit, *pœnitentiæ sacrificium*, & c. 67. *Cordis ejus*, ait, *profunda cernebat spiritus Dei, quando correptus per prophetam dixit: Peccavi, continuòque ad hoc verbum audire meruit, quòd acceperit veniam: ad quam rem, nisi ad sempiternam salutem? neque enim prætermissa est in illo secundùm comminationem, flagelli paterni disciplina; ut & confessus in æternum liberaretur, & afflictus temporaliter probaretur.* Si dicas etiam Saulem & Judam proditorem dixisse *peccavi*; nec tamen ita pœnituisse, ut veniam sint adepti; Resp. S. Aug. *in simili voce, quam sensus humanus audiebat, dissimile pectus erat, quod divinus oculus discernebat.* Idem Aug. hom. 21. inter 50. *Audi*, ait, *Davidem clamantem, & simul clama: audi gementem, & congemisce, audi flentem, & collachrymare.* Unde liquet, Davidem ex vehementia doloris interni prorupisse in profusas lachrymas, gemitus & singultus, qui vocem illi interciperent, ut non aliud effari posset, quàm τὸ *peccavi Domino.* Id ita esse liquet ex Ps. 6. 7. ubi ait: *Lavabo per singulas noctes lectum meum*: (in quo scelus commisi) *& la-*

Ex S. Augustino.

& lachrymis meis stratum meum rigabo. Ubi pro *Lavabo*, Hebr. est אשחה *asche*, id est, *natare faciam*. q. d. Tot fundam lachrymas, non tantùm nunc, sed per omnem deinceps vitam, ut is lectus sceleris conscius obruatur, imò innatet.

Ex S. Chr. Unde Tertiò, S. Chrysost. in Psal. 6. & hom. 77. ad populum: *Ne consideres*, ait, *quòd cecidit ut torpeas; sed quantum postea lachrymarum fuderit, quantum pœnitentia noctes jungens diebus, fontes emittens lachrymarum, lectum lachrymis abluens, saccum indutus*, &c.

Ex Salv. Quartò Salvianus lib. 2. de Gubern. Dei, *Agnoscit*, inquit, *David reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet, gemmas regias abdicat, crepantia auro textili indumenta deponit, purpura exuitur, diademate exoneratur, corde & cultu mutatur, totum regem cum ornatibus suis abjicit, jejunio exugitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, solitudine carceratur*.

Ex S. Hilario. Quintò, S. Hilarius in Psal. 118. lit. Pe. v. ult. *Exitus aquarum: David*, inquit, *tunc cum Nathan propheta arguente crimen suum recognovit & flevit: nunc quoque non desinit vera pœnitentia lachrymis facti veteris crimen abluere, dicens: Exitus aquarum transierunt oculi mei: fontes scilicet lachrymarum suarum fontes fluminum esse transgressos. Hæc enim pœnitentiæ vox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere, & per hanc confidentiam dicere: Lavabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Hæc venia peccati est, fonte fletum flere, & largo lachrymarum imbre madescere*.

DIXITQUE NATHAN AD DAVID: DOMINUS QUOQUE TRANSTULIT PECCATUM TUUM] Pro *transtulit* Hebr. est העביר *heibir*, id est, transire fecit, id est, amovit, *abstulit*, ut vertunt Sept. hic, ac Noster, & alii passim, Zachar. 3. 4. & Psal. 118. v. 39. Hinc patet, quanta fuerit in Davide doloris vehementia, utpote cui dicenti: *peccavi*, Deus statim peccatum remiserit. Ita S. Ambros. Apol. 1. David. c. 2. *Maturitas veniæ*, inquit, *profundam fuisse regis pœnitentiam declaravit, quæ tanti erroris offensam traduxerit*. Idem docet S. August. lib. 22. contra Faustum c. 67. imo ipse David Psal. 50. dicens: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies*. Unde liquet contritionem perfectam, quæ scilicet ex amore Dei super omnia procedit, delere peccata omnia quamvis gravissima, uti fuere adulterium & homicidium Davidis; ita nimirum ut Deus contrito illicò omnem culpam & pœnam æternam condonet, eamque in pœnam temporariam commutet: hanc enim ad disciplinam & satisfactionem pœnitenti luendam esse, uti luit hic David, docent S. Ambros. & S. Aug. jam citati, ac S. Greg. 9. Moral. 27. *Delinquenti*, ait, *Dominus nequaquam parcit, quia delictum sine ultione non deserit. Aut enim ipse hoc lacerat se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit*. Vide Bellarm. de Pœnit. lib. 4. c. 2. 3. 4.

Quocirca S. Ambros. Theodosium Imp. arguens, quòd ex ira tot millia Thessalonicensium ob dejectam uxoris suæ statuam occidisset, cùm ille diceret Davidem quoque peccasse cæde Uriæ, subjecit: *Qui secutus es errantem, sequere pœnitentem*. Et revera secutus est. Nam injunctam sibi ab Ambrosio pœnitentiam humiliter suscepit & explevit. Vide S. Ambros. in orat. de funere Theodosii, ac Bellarm. lib. de Principe Christiano in vita Theodosii sub finem.

NON MORIERIS.] Hinc videtur, quòd Deus per Nathan intentans Davidis domui pœnam gladii usque in sempiternum, etiam in ipsum Davidem tulerit sententiam mortis, decreveritque ut ipse quoq. gladio Ammonitarum vel Absalonis, &c. occideretur, sicut eodem occiderat Uriam: hæc enim est lex talionis, ut qui alium occidit, occidatur, Exodi 21. vers. 23. sed ob eximiam ejus pœnitentiam, pœnam hanc mitigarit, condonando scilicet ei vitam, dicendo: *Non morieris*: ac simul temperando & minuendo alias cædes, quas domui ejus per gladium se immissurum comminatus fuerat. Ita Serar. Abul. Lyran. Cajet.

Vers. 14. VERUMTAMEN QUONIAM BLASPHEMARE FECISTI INIMICOS DOMINI] ut dicerent: Ecce quàm scelesti sunt Israelitæ Dei cultores, ac imprimis eorum rex & propheta David: Hæccine est sanctitas populi Dei? hæccine pietas regum & Prophetarum? Certe nostri dii tales non sunt, nec nos tales esse patiuntur.

Disce hic quàm grave sit peccatum scandali, præsertim quo fideles infidelibus dant occasionem blasphemandi

A Deum. Audi Salvian. lib. 4. de Gubern. Dei sub finem, explicantem τὸ *quia blasphemare fecisti: Deposito diademate, projectis gemmis, exutus purpuris, remota omni splendoris regii dignitate, cùm pro his omnibus solitarius, gemens, clausus, sacco squalidus, fletu madidus, cinere sordidatus, vitam parvuli sui tot lamentationum suffragiis peteret, & piissimum Deum tanta precum ambitione pulsaret: sic rogans & obsecrans, obtinere non potuit, cùm tamen, quod fortissimum petentibus adjumentum est, impetraturum se, quod sic à Deo peteret, credidisset. Ex quo intelligi potest, quòd nullum penitus majoris piaculi crimen est, quàm blasphemandi causam gentibus dare. Quicumque sine blasphemia aliorum graviter erraverit, sibi tantùm affert damnationem: qui autem alios blasphemare fecerit, multos secum præcipitat in mortem; & necesse erit, ut sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum*. Et nonnullis interjectis: *Qui verò blasphemare alios peccans fecerit, necesse est peccatum hujus supra crimen humanæ esse mensuram; quia per convitia plurimorum, inæstimabilem Deo facit injuriam. Hoc autem, ut dixi, malum peculiariter tantum Christianorum est, quia per eos tantùm blasphematur Deus, qui bona dicunt, & mala faciunt: qui, ut scriptum*

B *est, Deum verbis confitentur, & factis negant*. Addunt S. Hieron. & Procop. Davidem dedisse occasionem Ammonitis, Philisthæis, &c. invadendi se suumque regnum, utpote qui jam se divina gratia & favore per tantum scelus privasset.

FILIUS, QUI NATUS EST TIBI, MORTE MORIETUR] id est, certò & irremissibiliter morietur, ut sicut ipse sceleris tui fuit objectum, sic & ejusdem sit piaculum. Fuit hæc pœna temperata clementia. Nam cessit in bonum infantis, utpote qui in innocentia mortuus, salvus evasit; alioqui forte instar patris peccaturus & damnandus; atque ipsius Davidis, utpote adulterium ejus, morte infantis quasi obliterans & sepeliens, uti docet Theodor. sic enim consultum fuit famæ & honori Davidis, filium enim ex adulterio genitum, quasi dedecus ipsius Deus sustulit, ac pro eo alium legitimum & longe præstantiorem dedit scilicet Salomonem. Addunt nonnulli Davidem ipsum tunc gravi morbo ad castigandam ejus libidinem fuisse percussum à Deo, id enim ipse significat Psal. 6. qui est prius pœnitentialis, quem proinde mox à peccati pœnitentia composuisse videtur, dum ait: *Domine ne in furo-*

C *re tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Miserere mei quoniam infirmus sum: sana me Domine quoniam conturbata sunt ossa mea*: Et Psal. 37. *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis*. Ita Salianus.

NUNC AUTEM QUIA MORTUUS EST, QUARE JEJUNEM?] nec enim eum à morte revocare potero, Vers. 23. nec à pœnis Purgatorii liberare, utpote qui in innocentia mortuus nullas sustinet; secus est de Absalomo, cujus mortem planxit David inconsolabiliter, quia in peccato parricidii erat mortuus, ideoque damnatus ad gehennam. Ita S. Hieron. Epist. 24.

ET CONSOLATUS EST DAVID BETHSABEE] Vers. 24. Tradunt Hebræi Bethsabee metuentem ne & aliæ proles similiter morerentur, statuisse abstinere consortio Davidis, sed Davidem hunc metum ei exemisse, promittendo ex Deo primum ejus fœtum fore vitalem & felicissimum. Ita Pineda & Salianus.

QUÆ GENUIT FILIUM, ET VOCAVIT (non mater Bethsabee, ut vult Abul. sed ipse pater David, ait Serar. Cajet. & alii, ut patet ex masculino ויקרא *vaicra*, idque jussu Dei, & oraculo Dei edito per Nathan Prophetam 1. Paral. 22. 9.) NOMEN EJUS SALOMON] id

D est, *pacificus*, quia scilicet jam David Deo per pœnitentiam reconciliatus, pacem & veniam sui peccati acceperat; *Salomonis etymon.* unde in signum pacis Deus dederat ei hunc filium, qui toto tempore regni sui futurus erat pacificus, ideoque typus Christi, qui est *pax nostra*. Rursùm *pacificus*, id est, dives, felix omniumque rerum copia (hanc enim Hebr. significat pax) abundans, ait Abul. Pineda & alii. Audi Deum 1. Paral. 22. 9. *Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum: & ob hanc causam* (Salomon, id est,) *pacificus vocabitur, & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus ejus*. Notat S. Hieron. in Tradit. in Genes. cap. 17. in veteri testamento quatuor antequàm nascerentur, à Deo nomen accepisse, scilicet Ismael, Isaac, Salomonem, & Josiam.

ET DOMINUS DILEXIT EUM] prævenit eum Deus sua gratia & donis, quia destinabat eum successorem Davidis,

vidit, fabricatorem templi, & typum Christi. Unde pergit Deus loco Paral. jam citato: *Ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem: firmaboque solium regni ejus super Israel in æternum.* Vide dicta cap. 7.

Vers. 25. MISITQUE IN MANU NATHAN (id est, per Nathan: *manus* enim significat medium vel instrumentum) PROPHETÆ ET VOCAVIT NOMEN EJUS, AMABILIS DOMINO] Hebr. ידידיה, *Jedidia*, quod Aquila, teste Theod. & Procop. vertit, *in Domino*: Symmachus verò, *segregatus ad regnum*, sed clarum est Hebr. peritis significare, *amabilis Domino*, ut vertit Noster, Septuag. Vatabl. Chald. Pagnin. & alii. Abulens. censet hoc nomen esse appellativum, Pineda verò proprium, ita ut puer hic propria nomina habuerit duo, scilicet Salomon & Jedidia. Utrumque concilia dicendo, Jedidia esse nomen commune quidem, sed à Deo appropriatum Salomoni.

Appositè *Jedidia*, putà *Salomon*, fuit filius David, quasi dilectus dilecti. *David* enim *dilectum* significat, sed *Jedidia* ampliùs, scilicet *dilectum Dei*, vel *à Deo*.

Nota primò, ex hoc loco vers. 24. liquet quòd Salomon paulò post mortem infantis ex adulterio concepti genitus sit, adeoque ei successerit, ut luctum matris leniret & aboleret. Unde sequitur, Salomonem fuisse primogenitum Davidis ex Bethsabee. Ita Pineda, Salianus, Serarius, & alii.

Dices, Salomon ultimo loco ponitur inter filios Bethsabee 1. Paralip. 3. 5. ubi dicitur: *Nati sunt ei* (Davidi) *filii Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethsabee*. Respondent aliqui, tres priores, scilicet Simmaa, Sobab, & Nathan, non fuisse filios Davidis, sed Uriæ prioris mariti, quos ipse ex Bethsabee uxore sua genuerit. Ita Abul. Lyran. Vatabl. Torniellus, Hugo & alii. Sed hoc repugnat textui, qui habet: *nati sunt ei*, scilicet Davidi, qui præcessit. Item quòd Lucas genealogiam Christi capite 3. deducat ex Davide per Nathan; quod falsum esset, si Nathan foret filius Uriæ, non Davidis. Quare dicendum, ibi non servari ordinem temporis & nativitatis, uti nec alibi subinde. Sic enim Genes. 49. alio ordine recensentur & benedicuntur filii Jacob à patre, quam ab eo geniti sint, Genes. 29. & 30. Sic etiam in filiis Thare ordo generationis non servatur, ut dixi Genes. 11. 26. Ita Theodor. Procop. Cajetan. Pineda, Salianus & alii.

Nota secundò, ex hoc loco patet, illicò post mortem infantis conceptum fuisse Salomonem. Hoc enim exigit vers. 24. Ubi dicitur: *Et consolatus est David Bethsabee uxorem suam* (lugentem infantis sui mortem) *ingressusque ad eam, dormivit cum ea; quæ genuit filium, & vocavit nomen ejus Salomon*. Quare perperam nonnulli inter mortem infantis & nativitatem Salomonis quadriennium interponunt.

Nota tertiò. Hinc probabiliter colligitur Salomonem conceptum fuisse anno 50. ætatis Davidis, qui fuit regni ejus vigesimus, natum verò anno 51. ætatis Davidis, qui fuit regni ejus 21. Nam David mortuus est anno 40. regni sui. Tuncque successit ei Salomon, qui erat circiter viginti annorum, ut liquet ex eo, quòd jam tum genuerat Roboam filium, qui ei in regno successit: quia mortuus est Salomon anno regni sui 40. tumque succedens ei Roboam erat 41. annorum, ut dicitur 3. Reg. 14. 21. Quare necesse est ut Roboam uno anno ante regnum Salomonis, ab eo genitus sit. Ita ferè Pineda, Salianus & alii, licèt alii aliter sentiant, & varii variè. Hæc magis patebunt 3. Reg. 1.

Quocirca accipe verisimilem hanc de Davide chronotaxin Saliani & aliorum.

Chronotaxis gestorum Davidis.

David anno ætatis 49. qui fuit regni 19. in æstate peccavit cum Bethsabee, ex qua anno sequenti in vere natus est filius: quo post paucos dies mortuo, mox Bethsabee de Davide concepit Salomonem, quem post novem menses peperit anno Davidis 51. qui fuit regni ejus 21.

Eodem anno quo natus est Salomon, paulò post ejus natalem Deus in pœnam adulterii Davidis, permisit ejus filiam Thamar violari à fratre Amnon, ut audiemus cap. sequ.

Post biennium ab hac violatione, scilicet anno Davidis 53. qui fuit regni 23. Amnon ab Absalomo fratre germano, & uterino Thamar, occisus est, ut patet cap. 13. vers. 23.

Absalom ob fratrem Amnonem à se occisum fugit ad avum suum maternum regem Gessur, & apud eum mansit exul tribus annis, putà usque ad annum Davidis 56. qui fuit regni ejus 26. ut patet c. 13. v. 38.

Finiente hoc anno Davidis 56. Joab Absalomum Davidi reconciliavit per mulierem Thecuitem, sed ita ut Absalom non sit permissus videre faciem patris per biennium, ut patet cap. 14. 28.

Post hoc biennium, nimirùm anno Davidis 58. qui fuit regni 28. Absalom per Joab inductus est ad Davidem, qui osculando eum sibi reconciliavit.

Absalom cœpit anno sequente, qui fuit Davidis 59. ambire regnum, & patri machinari mortem; quare captavit, sibique devinxit animos plurium Hebræorum per omnes tribus: quo facto, anno proximo, qui fuit Davidis 60. regni 30. Absalom publicum bellum in patrem movit, in quo ipse cæsus est & suspensus, ac tribus lanceis à Joab confossus occubuit, ut patebit c. 18. vers. 14.

David deinde vixit adhuc & regnavit annis decem: mortuus est enim anno ætatis 70. regni 40. cui successit Salomon annum agens vigesimum, qui regnavit annis 40. mortuusque est agens annum sexagesimum: junior ceteris illius ævi, quia libido ejus corpus exhauserat, ut citò senesceret & deficeret.

EXPUGNABAT (id est, expugnare satagebat, acriter opugnabat: nam postea à Davide expugnata est v. 29. significatur ergo hic actus non perfectus, sed inchoatus) URBEM REGIAM] *Rabbath*, sive Philadelphiam; sic dicitur Psalm. 128. vers. 1. *sæpè expugnaverunt*, id est, oppugnarunt, *me*; unde sequitur: *Etenim non potuerunt*, id est, non prævaluerunt, *mihi*. Vers. 26.

ET CAPIENDA EST URBS AQUARUM] Septuag. & Chald. *& cepi urbem aquarum*. Unde Cajet. & Serar. opinantur urbis Rabbath duas fuisse partes, unam interiorem, alteram exteriorem, quæ dicta sit *urbs aquarum*, quam ceperit Joab; sed interiorem capiendam reservarit Davidi. Verùm versio Vulgata, quæ habet, *capienda est* (& hoc exigit vau conversivum in Hebr. quod est in ונם *vegam*, hoc enim vertit præteritum in futurum.) contrarium indicat, scilicet Joab non cepisse quidquam, sed totam urbem capiendam reservasse Davidi, quare *urbs aquarum*, non est alia quam *Rabbath*. Ita Joseph. Lyran. Hugo, Abul. Dion. & alii. Vers. 27.

Dices, 1. Paral. 20. 1. dicitur: *Percussit Joab Rabba*, Resp. *percussit*, quia, ut paulò ante ibidem præcessit, Joab vastavit totam regionem circumcircà & multos civium Rabba occidit, ac tandem advocato Davide eam cepit. Tota enim virtus & laus expugnatæ & vastatæ urbis Rabba debebatur Joab, licet ipse ex modestia laudem hanc dederit Davidi; Sed cur *Rabbath* vocatur *urbs aquarum*? Resp. Abulens. eò quòd alluatur Tigri & Euphrate, sicut iisdem alluitur Haran sive Charræ in Mesopotamia, & Babylon in Chaldæa. Verùm Tigris & Euphrates longè absunt à Philadelphia. Aliter respondent nonnulli cum Lyrano, scilicet, quod urbs hæc sita esset in locis palustribus, ideoque aquis abundaret. Verùm dico cum Serario, Saliano, Adrich. & aliis, causam esse, quòd Philadelphiam circumfluat torrens Jaboc, qui ortus ex Arabiæ montibus regionem Ammonitarum terminat, & in Jordanem influit, ut docet S. Hieron. in Locis Hebr. Porrò Ammonitæ his aquis præfidentes putabant urbem esse inexpugnabilem, ideoque Joab & Hebræos obsidentes contempserunt, eorumque obsidionem per annum sustinuerunt.

NUNC IGITUR, &c. CAPE EAM, NE, CUM A ME VASTATA FUERIT URBS, NOMINI MEO ASCRIBATUR VICTORIA] Mirare hìc fidelitatem & modestiam ducis Joab, qui refutans gloriam urbis mox capiendæ sibi debitam, quam belli duces adeò ambire solent, eam in solidum transcribit in regem suum Davidem. Vers. 28.

Unde Tropolog. discant Christiani gloriam suorum operum licèt heroicorum totam resignare in Davidem verum, id est, in Christum & Deum, quia ipse eorum est causa totalis: licèt enim homo per naturam & liberum arbitrium ea liberè operetur; tamen tota dignitas eorundem est à gratia Christi. Opus enim charitatis v. g. libertatem habet ab homine, quòd

ſcilicet ſit opus liberum non coactum vel neceſſarium, ſed à Chriſti gratia habet quòd ſit ſupernaturale, Deo gratum & meritorium gloriæ æternæ. Soli Chriſto ergo debetur ejus decus, laus & gloria. Hoc eſt quod ipſe ait: *Gloriam meam alteri non dabo*, Iſaiæ 48. 11. Ipſe enim totam utilitatem, meritum & præmium operis boni liberaliter donat homini operanti, omnem verò ejus gloriam ſibi reſervat. Un-

24. ſeniores *mittebant coronas ſuas ante thronum, dicentes: dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia*, Apocal. 4. 10. ac conſequenter creaſti ipſum liberum arbitrium noſtrum, eique vim cooperandi gratiæ tribuiſti, ac gratia tua præveniente illud & excitaſti ad bene operandum, ac operanti per gratiam cooperantem cooperatus es. Dicamus ergo cum Pſalte cùm quid boni agimus: *Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam*, Pſalm. 113. Unde allegor. Angelom. *Dux David*, inquit, *contra hoſtes bellum agit, cum ordo ſanctorum prædicatorum, contra mundi potentes, ſcutum fidei opponit. Sed finis certaminis & triumphus belli ad regem Chriſtum ſolummodò defertur: quia ipſi omnis poteſtas & potentia regni aſcribitur. Deus eſt enim (ſecundùm Apoſtolum) qui operatur in nobis & velle & perficere, & ipſe triumphat nos ſemper in Chriſto Jeſu.*

Vers. 30. Et tulit diadema regis eorum (Hebr. *Melchom*, id eſt, *idoli*, ſive Dei eorum, qui habebat formam מלך *melech*, id eſt, *regis*) pondo (habens in pondere, ſive ponderans) auri talentum] Audi 1. Paral. 20. 2. *Tulit David coronam Melchom de capite ejus & invenit in ea auri pondo talentum, & pretioſiſſimas gemmas, fecitque ſibi deinde diadema*, putà ex parte ejus, totum enim auri pondus, putà talentum David capite ſuo geſtare non potuiſſet. Talentum enim Hebræorum continebat libras 125. uti oſtendi Tract. de menſuris in fine Pentateuchi. Quis rex ferret in capite coronam 125. librarum? Partem ergo talenti David impendit coronæ ſuæ, reliquum verò in alia templi vel palatii ſui ornamenta diſtribuit. Niſi quis dicat Davidem hoc diadema non geſtaſſe in capite, ſed ſupra caput alligari vel affigi juſſiſſe in throno & conopæo regio, ut capiti ſedentis Davidis in throno jugiter immineret, quod ſat eſt veriſimile.

Allegor. Angelomus: *Coronam*, inquit, *regis populi hoſtilis David de capite tulit, & diadema inde ſibi formavit; cùm Redemptor noſter ex contraria poteſtate regnum auferens ſibimet inſigne decorum paravit. Quæ autem meliùs corona David intelligitur, quàm conventus populi Catholici, qui caput noſtrum, regem videlicet Chriſtum, corde credulo nobiliter ambit, & dignè converſans decenter coronat? Omnis enim ſanctorum labor, & certamen atque victoria, ad honorem cæleſtis regis refertur: quia ipſe eſt, cui omne genu flectitur, cæleſtium & terreſtrium atque infernorum: & omnis lingua confitetur, quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.* Hucuſque Angelomus.

Vers. 31. Populum quoque ejus adducens serravit, et circumegit super eos ferrata carpenta] quæ ſcilicet rotis ferreis & dentatis ad frumentum è ſpicis excutiendum inſtructa erant, ait S. Hieron. in Amos cap. 1. Unde 1. Paral. 20. 3. dicitur: *& fecit ſuper eos tribulas, & trahas & ferrata carpenta tranſire, ita ut diſſecarentur, & contererentur*, juxta illud Virgil. Georg. 1.

Tribulaque trahaque & iniquo pondere raſtri.

Sic Damaſceni *trituraverunt in plauſtris ferreis Galaad*, Amos 1. 3.

Et traduxit in typo laterum] Vatabl. *conjecit eos in fornacem lateritiam*, vel *calcariam*, in qua ſcilicet coquuntur lateres vel calx, ut in ea uſtularentur. Sic & Serarius, Sanchez & alii. Hebr. enim מלבן *malben* (pro quo perperam Cajet. legit מלכן *malchem*) ſignificat *lateriſicinam* hoc eſt locum ubi fiunt lateres. Verùm quia duplex eſt hic locus: nam primò lateres formantur ex luto in area, dein-

A de coquuntur in fornace, hinc incertum eſt, ait Marinus in Lexico, an *malben* priorem locum, an poſteriorem ſignificet: plures cenſent priorem ſignificare, q. d. Sicut in loco ubi ex argilla formantur lateres maſſa limoſa cum paleis identidem a figulis finditur, ut fiat debita commiſtio, & diverſæ materiæ unio, ex qua formentur lateres: ita David Ammonitas inſtar maſſæ limoſæ diſſecuit, & crebris gladiorum ictibus diſcidit & laceravit. Hoc exigit Vulgata vertens, *in typo laterum*: *typus* enim vel ſignificat ſimilitudinem (q. d. inſtar laterum) vel potiùs officinam, formam & formationem laterum. q. d. Sicut in officina lateritia formantur lateres, crebrò maſſam limoſam traducendo, id eſt, volvendo, ſubigendo, calcando, adæquando, miſcendo, findendo, ſcindendo; ſic pariter David Ammonitas in area, & fortè officina lateritia *traduxit*, id eſt, volutavit, ſubegit, calcavit, diſcidit & diſſecuit. Ita S. Hieron. in Tradit. *Diviſit*, inquit, *eos cultris ſicut lateres dividi ſolent, qui ex paleis & luto conficiuntur.* Sic & Angelom. Lyran. & alii. Explicant enim τὸ *diviſitque eos cultris*, & omnia præcedentia lacerationem ſignificant, non uſtionem. Accedit Chald. qui vertit, teſte Pagn. in Lexico,

B *Serravit*, vel *rapeavit*, vel *laceravit eos in plateis*, id eſt, lateriſicinis: has enim Chald. vocat *plateas*, eò quòd in eis ordinatè ponantur ſtrata laterum, uti ponuntur & ordinantur lapides in pavimento platearum: unde figuli ſuos lateres in quadrum diſpoſitos ita ordinant, ut plateas facere videantur. Accedunt Sept. qui vertunt, *tranſire fecit*, vel *traduxit eos*, διὰ τοῦ πλινθίου. (perperam Compl. & alii legunt πλινθίω, quod Græcè nihil ſignificat, licèt ipſi vertant, *aciem*) id eſt, per lateriſicinam. Addit Theodor. in cap. 21. πλινθίον ſignificare quoque aciem quadratam, ſicut quadrantur lateres; quaſi David coegerit Ammonitas tranſire per hanc Hebræorum aciem, ut ab ea haſtis & gladiis confoderentur, quod Galli dicunt, *Paſſer par les piques*.

Porrò noſter Sanchez cenſet Davidem hæc feciſſe ante peccati ſui pœnitentiam, quo tempore David in fermento erat, & in medio peccatorum æſtu alius à ſeipſo, quique libentiùs ſuis affectibus, quantumcumque immoderatè profuſis, quàm Dei voluntati ſerviebat. Quare putat Davidem in hac ſuppliciorum acerbitate graviſſimum commiſiſſe peccatum. Verùm alii cenſent Davidem hæc feciſſe eo

C ordine, quo hìc narratur, ſcilicet poſt pœnitentiam (in ejus enim mercedem & præmium hanc Davidi victoriam dediſſe videtur Deus) ideoque eum à peccato ſævitiæ excuſant, eò quòd atrocibus hiſce ſuppliciis caſtigare debuerit atroces injurias & opprobria, legatis ſuis ex amicitia miſſis contra omne jus gentium irrogata, item alia, quæ Naas pater Hanon Galaaditis erat comminatus, ſcilicet effoſſionem oculorum lib. 1. c. 11. quòdque Ammonitæ crebrò invaſiſſent Judæam, ac Hebræis ſæpe bellum moviſſent, ac vicinas gentes & reges ad inferendum Davidi bellum concitaſſent. Ita Theodor. Cajet. & Salianus, qui & addit: Dicamus quoque cum Lyrano & Dion. hæc ſupplicia non toti populo, ſed aliquibus de ſingulis civitatibus illata fuiſſe: iis videlicet qui actores fautoreſve fuerant injuriæ & contumeliæ Davidis legatis illatæ, quorum quia veſtes medias ignominioſè diſſecuerant, medii ferris diſſecari meruerunt: & quia cultris & novaculis eorum capita abraſerant, jure cultris & gladiis capite aut aliis etiam membris truncati. Quod ſi curribus, ut fieri ſolet, vel trahis impoſitos legatos circumduxerant, & aulicis totique populo deridendos exhibuerant, ferratis curribus & carpentis meritò ſubſterni & conteri potuerunt. Et cùm Ammonitæ

D in ſuis ſacrificiis deo Moloch, ſive Melchom, offerendis crudeliſſimi fuiſſent, ut qui ſuos infantes per ignem traducere vel inter brachia candentis idoli concremare ſoliti eſſent, ut ait David Kimchius, meritò & ipſi per incenſam fornacem traducti, aut in eam etiam conjecti fuerunt.

CAPUT

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AMnon vim infert Thamar, quare ab Absalomo fratre Thamar invitatus ad convivium versu 23. in eodem occiditur. Mox versu 34. Absalom fugit ad avum suum maternum regem Gessur.

1. FActum est autem post hæc, ut Absalom filii David sororem speciosissimam, vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius David, 2. & deperiret eam valdè, ita ut propter amorem ejus ægrotaret: quia cùm esset virgo, difficile ei videbatur ut quippiam inhonestè ageret cum ea. 3. Erat autem Amnon amicus, Nomine Jonadab, filius Semmaa fratris David, vir prudens valdè. 6. Qui dixit ad eum: Quare sic attenuaris macie fili regis per singulos dies? cur non indicas mihi? Dixitque ei Amnon: Thamar sororem fratris mei Absalom amo. 5. Cui respondit Jonadab: Cuba super lectum tuum, & languorem simula: cùmque venerit pater tuus ut visitet te, dic ei: Veniat, oro, Thamar soror mea, ut det mihi cibum, & faciat pulmentum ut comedam de manu ejus. 6. Accubuit itaque Amnon, & quasi ægrotare cœpit: cùmque venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem: Veniat, obsecro, Thamar soror mea, ut faciat in oculis meis duas sorbitiunculas, & cibum capiam de manu ejus. 7. Misit ergo David ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentum. 8. Venitque Thamar in domum Amnon fratris sui: ille autem jacebat: quæ tollens farinam commiscuit: & liquefaciens, in oculis ejus coxit sorbitiunculas: 9. Tollensque quod coxerat, effudit, & posuit coram eo, & noluit comedere: dixitque Amnon: Ejicite universos à me. Cùmque ejecissent omnes, 10. dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclave, ut vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas, quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem suum in conclave. 11. Cùmque obtulisset ei cibum, apprehendit eam, & ait: Veni, cuba mecum soror mea. 12. Quæ respondit ei: Noli frater mi, noli opprimere me, neque enim hoc fas est in Israel: noli facere stultitiam hanc. 13. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quasi unus de insipientibus in Israel: quin potiùs loquere ad regem, & non negabit me tibi. 14. Noluit autem acquiescere precibus ejus, sed prævalens viribus oppressit eam, & cubavit cum ea. 15. Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita ut majus esset odium quo oderat eam, amore quo ante dilexerat. Dixitque ei Amnon: Surge, & vade. 16. Quæ respondit ei: Majus est hoc malum, quod nunc agis adversum me, quàm quod ante fecisti, expellens me. Et noluit audire eam: 17. sed vocato puero, qui ministrabat ei, dixit: Ejice hanc à me foras, & claude ostium post eam. 18. Quæ induta erat talari tunica: hujuscemodi enim filiæ regis virgines vestibus utebantur. Ejecit itaque eam minister illius foras: clausitque fores post eam. 19. Quæ aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suum, ibat ingrediens, & clamans. 20. Dixit autem ei Absalom frater suus: Nunquid Amnon frater tuus concubuit tecum? sed nunc soror tace: frater tuus est: neque affligas cor tuum pro hac re. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui. 21. Cùm autem audisset rex David verba hæc, contristatus est valdè, & noluit contristare spiritum Amnon filii sui; quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei. 22. Porrò non est locutus Absalom ad Amnon, nec malum nec bonum: oderat enim Absalom Amnon, eò quòd violasset Thamar sororem suam. 23. Factum est autem post tempus biennii, ut tonderentur oves Absalom in Baalhasor, quæ est juxta Ephraim: & vocavit Absalom omnes filios regis, 24. venitque ad regem, & ait ad eum: Ecce tonderentur oves servi tui: veniat, oro, rex cum servis suis ad servum suum. 25. Dixitque rex ad Absalom: Noli fili mi, noli rogare ut veniamus omnes, & gravemus te. Cùm autem cogeret eum, & noluisset ire, benedixit ei. 26. Et ait Absalom: Si non vis venire, veniat, obsecro, nobiscum saltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex: Non est necesse ut vadat tecum. 27. Coegit itaque Absalom eum, & dimisit cum eo Amnon & universos filios regis. Fecerátque Absalom convivium quasi convivium regis. 28. Præceperat autem Absalom pueris suis, dicens: Observate cùm temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis: Percutite eum, & interficite: nolite timere: ego enim sum qui præcipio vobis: roboramini, & estote viri fortes. 29. Fecerunt ergo filii Absalom adversum Amnon, sicut præceperat eis Absalom. Surgentesque omnes filii regis ascenderunt singuli mulas suas, & fugerunt. 30. Cùmque adhuc pergerent in itinere, fama pervenit ad David, dicens: Percussit Absalom omnes filios regis, & non remansit ex eis saltem unus. 31. Surrexit itaque rex, & scidit vestimenta sua: & cecidit super terram, & omnes servi illius, qui assistebant ei, sciderunt vestimenta sua. 32. Respondens autem Jonadab filius Semmaa fratris David, dixit: Ne æstimet dominus meus rex, quòd omnes pueri filii regis occisi sint: Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus, ex die qua oppressit Thamar sororem ejus. 33. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens: Omnes filii regis occisi sunt: quoniam Amnon solus mortuus est. 34. Fugit autem Absalom & elevavit puer speculator oculos suos, & aspexit: & ecce populus multus veniebat per iter devium ex latere montis. 35. Dixit autem Jonadab ad regem: Ecce filii regis ad-

sunt: juxta verbum servi tui sic factum est. 36. Cùmque cessasset loqui, apparuerunt & filii regis: & intrans levaverunt vocem suam, & fleverunt: & rex & omnes servi ejus fleverunt ploratu magno nimis. 37. Porrò Absalom fugiens, abiit ad Tholomai filium Ammiud regem Gessur. Luxit ergo David filium suum cunctis diebus. 38. Absalom autem cùm fugisset, & venisset in Gessur fuit ibi tribus annis. 39. Cessavitque rex David persequi Absalom, eò quòd consolatus esset super Amnon interitu.

Vers. 1. FACTUM EST AUTEM POST HÆC, UT ABSALOM FILII DAVID SORORUM SPECIOSISSIMAM, VOCABULO THAMAR, ADAMARET AMNON FILIUS DAVID] Ergo erat *Thamar* soror Amnon agnata, putà ex eodem patre Davide, sed ex alia matre; Amnon enim natus erat ex Achinoam Jezraelitide. Eadem Thamar soror erat germana Absalomi ex eodem patre Davide, & eadem matre, scilicet Tholmai filia regis Gessur, ut dictum est capite 3. versu 3. ideoque Absalom sororis suæ germanæ stuprum ultus est cæde Amnon fratris sui. Porrò *Thamar* hebraicè idem est quod, *palma*: *Absalom* (quem concisè & corruptè multi nominant Absalon) *patris pax*: *Amnon fidelis & stabilis*: quare hæc nomina non nisi per antiphrasin dictis personis competunt, sicut bellum dicitur, quasi minimè bellum & pulchrum. Amnon enim fuit infidelis & instabilis: Absalom turbavit regnum Davidis: Thamar vitium passa est, quod palma invicta non patitur.

Vers. 2. ITA UT PROPTER AMOREM EJUS ÆGROTARET] Hic morbus amoris à medicis vocatur *Ἔρως*, id est, amor quo homo totus languescit, macrescit, marcescit, contabescit ex amoris vehementia. Hoc morbo laborabat sponsa Cantic. 2. versu 4. dicens: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*: vide ibi dicta. Simili morbo, sed carnali laborabat Antiochus Seleuci regis filius ex amore Stratonices novercæ suæ contabescens, idque præ pudore exprimere non audens. Caussam hanc morbi deprehendit Erasistratus medicus, cùm ad introitum Stratonices videret Antiochum languentem rubore perfundi, & spiritu increbresceret, eaque egrediente pallere, & excitatiorem anhelitum reciprocare; protinusque rem Seleuco patri exposuit, qui Stratonicen concessit filio, ut eum in vita servaret, teste Appiano in Syriacis, & Valerio Max. lib. 5. cap. 7. Eundem morbum diabolus immisit sanctimoniali cuidam, ut se morituram clamaret, nisi ad eam veniret Benedictus Monachus, id est, dæmon quidam, qui speciem monachi assumpserat, seque vocabat Benedictum; quam S. Equitius suis precibus & meritis sanitati, menti & castitati restituit, uti narrat S. Gregor. lib. 1. Dialog. c. 4.

CUM ESSET VIRGO] quæ domi à patre Davide in Gynecæo, vel potiùs Parthenone inter ceteras virgines filiasque regis magna cura & custodia servabatur.

Vers. 13. LOQUERE AD REGEM, ET NON NEGABIT ME TIBI] Existimabat puella simplex & ignara legis id posse fieri: licitum enim esse conjugium inter fratrem & sororem, si illa dumtaxat esset agnata, ex alia scilicet matre, uti erat Thamar: hoc enim licitum esse censuit R. Salomon apud Lyran. sed erravit. Lex enim Levit. 18. vers. 17. expressè omne conjugium inter fratres & sorores, etiam ex altero dumtaxat parente, vetat sub poena mortis. Certe si Thamar idipsum scivit, hanc excusationem suæ violationi prætexuit, ut tempus redimeret, & ex periculo tam evidenti elaberetur, ac manus Amnon amore furentis evaderet, ut innuit Joseph. & asserit Serarius.

Vers. 14. OPPRESSIT EAM] Ecce stuprum Amnonis vim inferentis sorori suæ. Permisit hoc Deus ad castigandum adulterium Davidis patris. Amnon enim fuit filius Davidis primogenitus, eique dilectissimus qui patris libidinem secutus, vitiavit suam sororem. Hinc discant parentes esse casti, ut filios exemplo magis quàm verbo doceant castitatem. Si enim sint incesti, filii eorum incestus imitabuntur.

Vers. 15. ET EXOSAM EAM HABUIT AMNON ODIO MAGNO NIMIS] Naturalis ratio hujus odii, ait Cajetan. à philosophis redditur, quòd in tanto amore multa fiat seminis effusio, quæ valdè alterat & immutat dispositionem & temperiem interiorum humorum, & consequenter affectus mutat in contrarium, putà amorem in odium, quia sentiunt damna ingentia sui amoris & libidinis effusæ. Audi Aristot. lib. 4. problem. 11. *Cur adolescentuli cùm primò concubere incipiunt, quibuscum fuerint congressi, eas re peracta odio habent? An quòd mutatio summa extiterit, sequentis tristitia memores, eam fugiunt tanquam fontem, ad quam sese applicuerunt?* Idem ibidem probl. 6. *Cur*, inquit, *omnium maximè animantium homo postquàm concubuit dissolvitur & languescit? An quòd semen proportione sui corporis plurimum emittit.*

Addit Abulens. ex peculiari Dei providentia & castigatione id factum esse, & fieri solitum, ut scilicet ad illum amorem, qui excessivè irrationabilis est, excessivum odium consequatur; ut hac ratione peccanti poena congrua detur per opposita. Dei enim statutum est, ut illi qui valdè iniquè agunt, sibi ipsis nullo etiam puniente poena sint. Unde S. August. in Confess. *Jussisti Domine, & sic est, ut poena sibi sit omnis inordinatus animus.* Idem de Verbis Domini secundùm Matth. serm. 14. *Unicuique sua cupiditas*, ait, *tempestas est.*

Similes amantium conversiones in odia extrema, necesque mutuas recensentur passim in Tragicis, uti apud Senecam in Medea, quæ amasium suum Jasonem postea ita odit, ut in ejus vindictam communes filios ipso cernente, nec tamen impedire valente, jugularit. Atque has poenas Poetæ vocant *Furias*, quia ex furentibus cogitationibus promanant. Sic Semiramis amasios suos, & inter eos filium suum atrociter occidit. Vide Abulensem in fine cap. fusè disserentem de vi & proprietatibus amoris. Aliam odii causam comminiscuntur Rabbini, scilicet quòd Thamar stupro Amnon resistens, cum eo luctando ejus genitalia ita læserit, ut ea debuerint abscindi; Sed hæc cerebri Rabbinici crassæ sunt imaginationes & figmenta.

QUÆ RESPONDIT EI: MAJUS EST HOC MALUM QUOD NUNC AGIS ADVERSUM ME, QUAM QUOD ANTE FECISTI, EXPELLENS ME] tum quia expulsio hæc erat publica & infamis, cùm violatio fuisset secreta & occulta: tum quia probrosa expulsio augebat dolorem ex violatione conceptum. Cùm enim Amnon debuisset eam à se violatam solari, eique blandiri, hostiliter & ignominiosè expulit eam: tum quia Thamar sperabat, quòd Amnon vitium sibi illatum tegeret, vel illud celando, vel se in uxorem ducendo: jam autem expulsa videbat & vitium publicari, & conjugium suum ab Amnone refutari: tum denique quia per hanc expulsionem cernebat se ab omnibus contemnendam & repudiandam, ut nullus eam sibi postularet uxorem. Putabant enim plerique Amnon vitium aliquod in ea deprehendisse, ob quod eam ita inhumaniter expulisset. Quare quisque hoc vitium fugiens, eam spernebat, unde ipsa domi moesta & desolata contabuit, ut dicitur vers. 20. Vers. 16.

IMPOSITISQUE MANIBUS SUPER CAPUT SUUM] ut præ pudore manibus velaret faciem in qua est sedes verecundiæ. Vers. 19.

SED NUNC SOROR TACE: FRATER TUUS EST] q. d. Gravior esset injuria si ab extraneo, vel homine vili oppressa fuisses: jam autem violata es à filio regis primogenito, fratreque tuo, à quo cavere non debebas. Quare facilè scient omnes te non consensisse, sed vi oppressam à filio regis, cui omnia licent. Hac ergo cogitatione solare & mitiga dolorem tuum. Ita Abul. Vers. 20.

NOLUIT CONTRISTARE SPIRITUM AMNON FILII SUI] Hæc verba non sunt in Heb. Chald. & Sept. Peccavit David non corrigendo, nec castigando Amnon filium suum de hoc tam infami stupro, presertim cum Lex Lev. 20. 17. id jubeat: Quare justo Dei judicio inde secuta sunt tot tantaq; mala, damnaq; tam Davidi quàm Amnoni; nam hic occisus vitam perdidit, ille penè regnum cum vita amisit, ulciscente sororis suæ violationem Absalomo. Ita Abul. qui censet Davidem debuisse Amnonem ob stuprum morte punire, uti sancit lex; licèt Cajetan. eum excuset à tam gravi Vers. 21.

puni-

punitione, eò quòd crimen esset occultum, nec ullo teste probari posset. Adde, quòd Amnon erat primogenitus, heres & successor in regnum, ideoque in vita ob publicum reip. bonum servandus, & mitiori pœna castigandus.

Vers.23. FACTUM EST AUTEM POST TEMPUS BIENNII] Hinc patet cædem Amnon contigisse biennio post stuprum ab eo illatum Thamar: tam citò Dei vindicta persecuta est scelestum & incestum, eumque vita & regno privavit. Erat enim primogenitus, & Davidi in deliciis, ideoque in ejus regnum successurus.

Vers.24. ECCE TONDENTUR OVES SERVI TUI] Absalom ergo filius regis erat pecorarius, curamque habebat ovium & pecorum, uti & ceteri principes illius ævi candidi & simplicis.

Vers.25. BENEDIXIT EI] q. d. David Absalomo bene precatus est, itaque eum dimisit dicendo v.g. Vade in pace. Unde Vatab. vertit, *Valedixit ei*.

Vers.29. FUGERUNT] timentes ne occiderentur, uti Amnon; quasi Absalom solus cuperet esse superstes, ut patri in regnum succederet, ne quis alius fratrum præferretur. Sicut Turca cùm habet prolem, omnes fratres occidit, ne ipsi regnum invadant.

Vers.32. QUONIAM IN ORE ABSALOM ERAT] q. d. Amnon erat in Absalomi oculis & ore, ut frequenter de ultione stupri ab eo sorori suæ illati loqueretur. Quod enim est in corde, hoc ebullit in os.

Vers.37. ABSALOM FUGIENS ABIIT AD THOLOMAI FILIUM AMMIUD REGEM GESSUR] Fugit ergo ad avum suum maternum: ipse enim erat filius filiæ Tholomai regis Gessur, uti dictum est cap. 3. vers. 3. Hic enim nepotem suum recepit, & tutatus est, eò quòd ipse Thamar neptis pariter suæ stuprum ultus fuisset cæde Amnon stupratoris.

Vers.38. FUIT IBI TRIBUS ANNIS] Hinc patet chronotaxis rerum tunc gestarum, quam assignavi c. 12.25.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joab per Thecuitis blandiloquentiam Absalomum reconciliat Davidi, sed ita ut ipse eum ad conspectum non admittat. Deinde vers. 25. describitur Absalomi pulchritudo, cæsaries, proles ac succensio segetum Joab; qua re excitus Joab eum ad Davidis osculum admitti procurat.

1. Intelligens autem Joab filius Sarviæ, quòd cor regis versum esset ad Absalom. 2. Misit Thecuam, & tulit inde mulierem sapientem: dixitque ad eam: Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne ungaris oleo, ut sis quasi mulier jam plurimo tempore lugens mortuum: 3. & ingredieris ad regem, & loqueris ad eum sermones hujuscemodi. Posuit autem Joab verba in ore ejus. 4. Itaque cùm ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, & adoravit, & dixit: Serva me rex. 5. Et ait ad eam rex: Quid causæ habes? Quæ respondit: Heu, mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus. 6. Et ancillæ tuæ erant duo filii: qui rixati sunt adversum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset: & percussit alter alterum, & interfecit eum. 7. Et ecce consurgens universa cognatio adversum ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percussit fratrem suum, ut occidamus eum pro anima fratris sui quem interfecit, & deleamus heredem: & quærunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est, ut non supersit viro meo nomen, & reliquiæ super terram. 8. Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego jubebo pro te. 9. Dixitque mulier Thecuitis ad regem: In me domine mi rex, sit iniquitas, & in domum patris mei: rex autem & thronus ejus sit innocens. 10. Et ait rex: Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & ultrà non addet ut tangat te. 11. Quæ ait: Recordetur rex Domini Dei sui, ut non multiplicentur proximi sanguinis ad ulciscendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Vivit Dominus, quia non cadet de capillis filii tui super terram. 12. Dixit ergo mulier: Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere. 13. Dixitque mulier: Quare cogitasti hujuscemodi rem contra populum Dei, & locutus est rex verbum istud, ut peccet, & non reducat ejectum suum? 14. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur; nec vult Deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abjectus est. 15. Nunc igitur veni, ut loquar ad dominum meum regem verbum hoc, præsente populo. Et dixit ancilla tua: Loquar ad regem, si quomodo faciat rex verbum ancillæ suæ. 16. Et audivit rex, ut liberaret ancillam suam de manu omnium qui volebant de hereditate Dei delere me, & filium meum simul. 17. Dicat ergo ancilla tua, ut fiat verbum Domini mei regis sicut sacrificium. Sicut enim Angelus Dei, sic est dominus meus rex, ut nec benedictione, nec maledictione moveatur: unde & Dominus Deus tuus est tecum. 18. Et respondens rex, dixit ad mulierem: Ne abscondas à me verbum, quod te interrogo. Dixitque ei mulier: Loquere domine mi rex. 19. Et ait rex: Nunquid manus Joab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, & ait: Per salutem animæ tuæ, domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dexteram est, ex omnibus his quæ locutus est dominus meus rex: servus enim tuus Joab, ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc. 20. Ut verterem figuram sermonis hujus, servus tuus Joab præcepit istud: tu autem domine mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei, ut intelligas omnia super terram. 21. Et ait rex ad Joab: Ecce placatus feci verbum tuum: vade ergo, & revoca puerum Absalom. 22. Cadensque Joab super faciem suam in terram, adoravit & benedixit regi: & dixit Joab: Hodie intellexit servus tuus, quia inveni gratiam in oculis tuis, domine mi rex: fecisti enim sermonem servi tui. 23. Surrexit ergo Joab & abiit in Gessur, & adduxit Absalom in Jerusalem. 24. Dixit autem rex: Revertatur in domum suam, & faciem meam non videat. Reversus est itaque Absalom in domum suam, & faciem regis non vidit. 25. Porrò sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israel, & decorus nimis: à vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula. 26. Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum cæsaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis, pondere publico.

27. Nati sunt autem Absalom filii tres : & filia una nomine Thamar elegantis formæ . 28.
Mansitque Absalom in Jerusalem duobus annis, & faciem regis non vidit . 29. Misit itaque
ad Joab , ut mitteret eum ad regem : qui noluit venire ad eum . Cùmque secundò misisset ,
& ille noluisset venire ad eum , 30. Dixit servis suis : Scitis agrum Joab juxta agrum meum
habentem messem hordei : ite igitur , & succendite eum igni . Succenderunt ergo servi Absa-
lom segetem igni . Et venientes servi Joab , scissis vestibus suis, dixerunt : Succenderunt ser-
vi Absalom partem agri igni . 31. Surrexitque Joab , & venit ad Absalom in domum ejus
& dixit : Quare succenderunt servi tui segetem meam igni ? 32. Et respondit Absalom ad
Joab : Misi ad te obsecrans ut venires ad me , & mitterem te ad regem , & diceres ei : Qua-
re veni de Gessur ? meliùs mihi erat ibi esse : obsecro ergo ut videam faciem regis : quòd si
memor est iniquitatis meæ , interficiat me . 33. Ingressus itaque Joab ad regem nuntiavit ei
omnia , vocatusque est Absalom, & intravit ad regem , & adoravit super faciem terræ coram
eo : osculatusque est rex Absalom .

Vers. 1. COR REGIS VERSUM ESSET AD ABSALOM] tum quia ipse erat tertius ab eo genitus filius ideoque proximus fore ut succederet ei in regnum ; tum quia ipse erat pulcher & specie regia , uti dicitur v. 25. tum quia justam habuerat ex parte cædis occasionem, scilicet stuprum sorori suæ illatum , cujus pudicitiæ vindex extiterat. Hoc enim apud omnes magnæ ducebatur laudi , censebaturque opus heroicum . Unde Gentiles celebrant Lucretiam , quæ à Sexto Tarquinio Tarquinii Superbi regis filio per vim violata , ob dolorem & amorem pudicitiæ sese confodit : Qua de causa Tarquinius cum suis urbe pulsus est , & pro regibus consules surrogati sunt Junius Brutus , & L. Collatinus Lucretiæ maritus. Vide Valer. Max. lib. 6. cap. 1. ubi inter alia hoc memorabile recenset : *Virginius*, inquit , *plebeii generis , sed patritii vir spiritus , ne probro contaminaretur domus sua , proprio sanguini non pepercit . Nam cùm Appius Claudius decemvir filiæ ejus virginis stuprum , potestatis viribus fretus pertinacius expeteret , deductam in foro puellam occidit : pudicæque interemptor , quàm corruptæ pater esse maluit .*

Virginius occidit filiam ne violaretur.

Vers. 2. MISIT THECUAM, ET TULIT INDE MULIEREM SAPIENTEM] *Thecua* erat urbs in monte sita , uberrimis abundans pascuis , distans à Bethlehem sex millibus passuum , à Jerusalem verò novem . Ita S. Hieron. Adrichom. & alii . Hinc fabulantur R. Salomon & R. David , mulieres & viros Thecuæ fuisse ceteris sapientiores , eò quòd Thecua sit fertilis olearum & olivarum : regiones enim oleis fertiles gignere sapientes ; uti eadem Thecua genuit Amos & Habacuc Prophetas : imò Rabbini asserunt Thecuitem hanc fuisse aviam Amos Prophetæ ; sed nullo id argumento , nisi hoc quòd uterque ortus sit ex Thecua, probant .

Vers. 6. ANCILLÆ TUÆ ERANT DUO FILII QUI RIXATI SUNT , &c. ET PERCUSSIT ALTER ALTERUM] Hebræi , & ex eis Rabanus & Angelomus , censent hanc non esse fabulam , sed veram historiam , quæ mulieri huic , ejusque duobus filiis contigerit , quam ipsa ex pari applicarit Absalomo & Amnoni . Verùm ceteri passim censent esse fabulam ad rem appositè confictam , idque satis indicat ipsa narratio .

Porrò prudenter utitur parabola hac , qua rex contra seipsum sententiam proferret , ut, postquam judicasset servandum esse filium mulieris , qui occiderat fratrem , ex hac lata à se sententia animadverteret , servandum quoque sibi esse Absalomum qui fratrem Amnonem occiderat . Simili parabola usus est Nathan c. 12. qua Davidi persuasit adulterii sui pœnitentiam . Disce hìc , cùm magnates, divites , potentes, superbos, sibique præsidentes de quopiam vitio corripere cupis , illis non loqui in secunda , sed in tertia persona ; quasi non ipsos, sed tertium aliquem hujus vitii reum arguere velis . Sic enim ipsi eam æquanimiter ferent , ac sagaciter conjicient id de se dici , sed corripientem ex modestia & verecundia non audere se nominare , quod vulgò dicitur : *Vapulet canis , ut leo metuat & sapiat .*

Vers. 7. ET QUÆRUNT EXTINGUERE SCINTILLAM MEAM , QUÆ RELICTA EST] id est, filium unicum, qui mihi relictus est , ut sit scintilla , qua meam virique mei familiam penè extinctam reaccendam , redintegrem & propagem . Sicut enim consumpto igne relinquuntur favillæ & scintillæ sub cinere , ex quibus ignis per sulphurata reaccendi & resuscitari possit ; sic extinctis filiis ceteris ultimus relinquitur , quasi scintilla , ex qua familiæ propago suscitetur , ac nomen & memoria conservetur . Sic Cicero *scintillas belli* , vocat belli reliquias . Nota appositam metaphoram . Anima enim & vita comparatur igni , quia ipsa in calore , qui igni est proprius , consistit . Rursus sicut ignis ignem inflammando , sic homo hominem gignendo propagat . Tertiò , quia sicut ignis lucet & splendet , sic & vita . Quartò , sicut una lucerna deficiens accendit aliam , in qua quasi superstes lucet & fulget , sic & homo moriens , in filio quasi superstes manet & vivit : in filio enim videtur parens , sicut in imagine videtur exemplar , unde illud Psalm. 131. 17. *Illuc producam cornu David ; paravi lucernam Christo meo* . Eadem metaphora usi sunt Gentiles , ut per lucernam vel lampadem quam in cursu alter alteri succedenti tradebat , significarent propaginem generationis & vitæ . Unde Lucretius :

Anima similis igni. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò.

Et quasi cursores vitai lampada tradunt .

Sic Plato libr. 6. de legibus , ait , *oportere cives operam dare generandæ proli , ut vitam , quam ipsi à majoribus accepere , posteris tradant , quasi lampada ardentem , in qua ipsi luceant .*

Vers. 8. VADE IN DOMUM TUAM , ET EGO JUBEBO PRO TE] quasi dicat : Curabo filium tuum servari , tibique reddi incolumem . Quæres an justum sit hoc Davidis judicium ? quia lex Dei jubebat homicidam occidi , multò magis fratricidam , qualis erat hic . Resp. Lex jubebat occidi homicidam publicum , cujus scilicet homicidium publicè in judicio per testes probari poterat . Nam lex Deuter. 17. vers. 6. jubet ne quis occidatur , nisi duobus testibus convictus . Hic autem erat fratricidium secretum , cui nullus interfuerat testis , ut dictum est vers. 6. Quare hic juridicè damnari occidique non poterat . Ita Vatabl. Rursùm lex jubebat occidi homicidam voluntarium , non verò repentinum & casualem , qui scilicet absque ullo præcedente odio , casu aliquem occiderat (uti erat hic) unde ad eum salvandum Numer. 35. 11. Deus constituerat urbes refugii , ut ad illas confugiendo maneret illæsus & supplicii expers . Ita Cajet. & alii .

Vers. 9. IN ME, DOMINE MI REX , SIT INIQUITAS , ET IN DOMUM PATRIS MEI : REX AUTEM ET THRONUS EJUS SIT INNOCENS.] Dicit hoc Thecuitis amicè blandiendo Davidi , ut illi omnem eximat scrupulum condonationis homicidii , ipsumque in ea planè confirmet ac reconciliet Absalomo fratricidæ , quasi dicat . Si quid in hac condonatione peccatum est , opto ut peccati hujus pœna non in te , ò rex , sed in me meamque domum tota devolvatur . Nolim enim in te propter me quidquam mali recidere ; sed oro Deum , ut illud omne in meum caput reflectat . Sic Rebecca filio suo Jacob timenti patris maledictionem , si se ipsi pro Esau fratre substitueret , respondit : *In me sit ista maledictio , fili mi* Genes. 27. v. 13. Et Pilato trepidanti ad Christi condemnationem , Judæi , ut eum ad illam animarent , succlamarunt : *Sanguis ejus super nos , & super filios nostros* . Matth. 27.

Vers. 13. ET LOCUTUS EST REX VERBUM ISTUD UT PECCET] scilicet *contra populum Dei* , ut præcessit . Thecuitis hæc post parabolam descendit ad ejus scopum , ut scilicet rex eam applicet Absalomo fratricidæ , eique cædem condonet : quare novas hic rationes affert & multiplicat , quibus Davidem ad ei parcendum impellat . Prima est hæc, quasi dicat : Absalom post Amnonem quasi proximus est ut tibi in regnum succedat ; cumque populus amat , & optat ut succedat , consule ergo posteritati tuæ , consule

regno

regno tuo, consule populo tuo, ut scilicet ei idoneum heredem tuum & successorem conserves, qualis est Absalom: alioqui peccabis in te & in populum tuum, quòd eum tanto principe, quantus est Absalom, privaris. Alii *τὸ ut peccet*, sic explicant, q. d. Nisi Absalomum illicò revoces, idololatriæ & aliorum peccatorum eris ei occasio. Ipse enim exul degit apud avum suum maternum regem Gessur, qui est idololatra, æquè ac ejus aulici, qui Absalomum ad suam idololatriam cæteraque sua vitia pellicere satagunt.

Vers.14. OMNES MORIMUR, ET QUASI AQUÆ DILABIMUR IN TERRAM, QUÆ NON REVERTUNTUR] Est hæc secunda Thecuitis ratio, ut David Absalomo det veniam, q. d. Vita hominum fluxa est & evanida: Amnon etiamsi non esset occisus, æquè tamen debuisset brevi mori, uti omnes morimur: Absalom quoque brevi morietur: non ergo quærenda est à te cædis vindicta & mors Absalomi, quam ipsa natura eidem brevi irrogabit, q. d. Quam ò rex, de Absalomo ultionem quæris? mortemne? at jam moritur. *Omnes enim morimur & quasi aquæ dilabimur*. Hebr. habent: *Omnes morimur, & instar aquæ in terram effusæ, quæ rursùm colligi & congregari nequit*, subaudi dilabimur & diffluimus in mortem, & terram ex qua plasmati sumus, q. d. Omnes quasi flumina præcipiti cursu devolvimur in mare mortis & sepulchri, quæ est *domus æternitatis* nostræ, Eccles. 12. 5. Rursùm anima nostra brevi in morte exibit è corpore, nec in illud revertetur ante generalem resurrectionem, ait Vatabl. aut potiùs *aquas* hic intellige non fluminis, sed pluviæ: hæ enim in terram delapsæ colligi nequeunt, q. d. Sicut terra absorbet pluviam, ut nil ex ea remaneat, quod rursum congregari & colligi possit: ita quoque vita nostra & corpus in mortem & terram, ex qua formatum est, redit, ut reverti & rursum colligi, animæque vitaliter uniri nequeat, nisi super naturam per Dei omnipotentiam, quam ipse ostendet in communi omnium resurrectione. Comparat ergo vitam nostram aquæ non fluminis pertranseunti, sed pluviæ delabenti in terram, ibique absorptæ & evanescenti, q.d. Amnon jam mortuus est, nec potest revocari ad vitam, sicut nec aqua effusa rursum colligi potest, ait Procopius: ut quid ergo Absalomam persequeris, nisi ut mortem morti, & dolorem dolori tuo addas? brevi enim Absalom quoque morietur, & instar aquæ dilabetur in terram, nec ad vitam revocari poterit.

NEC VULT DEUS PERIRE ANIMAM] Est hæc tertia ratio petita ab imitatione clementiæ Dei, quæ sæpè ad preces vel peccatorum, vel sanctorum pro peccatoribus orantium mitigat, vel revocat sententiam mortis contra eos latam.

Vers.17. UT FIAT VERBUM DOMINI MEI REGIS, SICUT SACRIFICIUM] quod in odorem suavitatis Deo offertur, q. d. Sicut sacrificium pro peccato oblatum, Deo est gratissimum; sic hoc votum meum pro Absalomi peccato condonando, tibi, ò rex, oblatum, sit quæso, pariter gratissimum. Tu enim es quasi Deus noster terrestris, & quasi numen quoddam Israelis. Noster legit cum Septuag. למנחה *leminchà*, id est, *in sacrificium*; jam cum Chaldæo aliis punctis legunt למנוחה *limnuchà*, id est, in requiem, unde vertunt, q.d. Jubeat rex Absalomum esse in quiete & salvum.

SICUT ENIM ANGELUS DEI, SIC EST DOMINUS MEUS REX, UT NEC BENEDICTIONE, NEC MALEDICTIONE MOVEATUR] Thecuitis adulando captat Davidis benevolentiam, q.d. Libere loquar, quia humanitas tua, ò rex instar Angeli omnia tranquillè audit; tam mala quàm bona, nec laudibus vel vituperiis minisque flectitur, sed sincerè de omnibus judicat, uti spero quòd hic pro me judicabit, scilicet decere clementiam tuam, ut Absalomo filio parcat.

Vers.19. NUNQUID MANUS JOAB TECUM EST?] q. d. Nunquid opera & directione Joab hæc omnia agis & dicis?

NEC AD SINISTRAM, NEC AD DEXTERAM EST [q. d. Non est aliud, quàm quod sagacissimè es odoratus, scilicet me hæc omnia agere instinctu Joab.

Vers.21. ECCE PLACATUS FECI VERBUM TUUM] ut parcam Absalomo, eumque ab exilio ad me revocem. Quæres, an peccarit David parcendo Absalomo homicidæ, cùm lex jubeat homicidas occidi? Respond. Cajet. leges generatim decernere, quod communiter & regulariter agendum est, singulares autem casus prudentiæ Principis relinqui. Talis erat hic: erat enim fratricidium à filio regis commissum, qui fugerat ad avum suum regem Gessur gentilem. Quare periculum erat ne avus juvaret Absalomum quasi nepotem suum, itaque post mortem Davidis bella orirentur de successione in regnum inter filios Davidis, quæ ut vitaret David sapienter pepercit Absalomo.

PORRO SICUT ABSALOM, VIR NON ERAT, PULCHER IN OMNI ISRAEL] q. d. Erat pulcherrimus omnium Israelitarum. Meminit hìc Script. pulchritudinis Absalomi incidenter, ut innuat quam ob causam ipse omnibus fuerit acceptus & gratiosus, utque Tropol. indicet, quàm vana sint omnia bona hujus vitæ, & quàm malis permista. Absalom enim pulcherrimus corpore erat, teterrimus mente, ideoque in mortem funestissimam incidit, nimirùm, sicut ait S. August. lib. 22. de Civit. ut ostendatur hujus vitæ dulcedinem amaritudinibus, & ærumnis respersam esse, ut alia vita quæratur, quæ nulla amaritudine perturbatur. Vide Abulens. hìc q. 20. aliis exemplis id illustrantem. Vers.25.

Porrò eximia hæc corporis pulchritudo arguebat animæ deformitatem. Natura enim omnem suam vim exeruerat in exornando corpore; unde animam inornatam reliquerat, ut patet ex ejus ambitione. Et solet Deus sua bona partiri. Unde mulieribus dat pulchritudinem, viris judicium, juvenibus robur, senibus prudentiam. Audi S. Chrysost. homil. in illud: *Utinam tolerassetis*, 2. Corinth. 11. *Quid enim*, inquit, *ape utilius, quid pavone pulchrius, quid formica sapientius? Et apis dulcedinem in se habet, pavo verò solummodò in pennis est, non in fructu decorus; formica verò contemptibilis hominibus, sed magistra virtutum est*. Idem præclarè hom. 37. in Genes. sub finem: *Hoc*, inquit, *studium in ornando corpore, internam indicat deformitatem, & hujus deliciæ, illius manifestam faciunt famem, & hujus vestium sumptus, illius indicat nuditatem. Impossibile enim est aliquam agere curam animæ, & tanti facere corporis pulchritudinem & ornatum*. Et S. Hieronym. epist. ad Furiam loquens de Magdalena: *Meretrix*, inquit, *illa in Evangelio baptizata lachrymis suis, non habuit crispantes mitras*, &c. *Quantò fœdior, tantò pulchrior*. Et paulò post: *Ornatus*, inquit, *iste non Domini est: velamen istud Antichristi est. Qua fiducia erigit ad cœlum vultus, quos conditor non agnoscit?*

SEMEL AUTEM IN ANNO TONDEBATUR, QUIA GRAVABAT EUM CÆSARIES] Hebr. *A fine dierum in dies tondebatur*, id est, quotannis, sive anno recurrente, tondebatur. Ita Cajet. Arias, Pagnin. Vatabl. & alii. Perperam ergo Hebræi apud S. Hieronym. vertunt: *Tondebatur de triginta in triginta diebus*, id est, singulis mensibus. Perperam quoque Joseph. lib. 7. Antiq. cap. 8. ait: *Cujus capitis tanta erat cæsaries, ut ex octo diebus tonderi potuisset*. Ut hanc absurditatem tegeret Gelenius Josephi ex Græco in Latinum interpres, ex se hæc substituit. *Tanta fuit ejus cæsaries, ut intra octavum quemque mensem ad ducentos siclos, hoc est ad quinque pondo accresceret*, quod pariter falsum est, & Script. hoc loco repugnat. Porrò Absalom gestabat comam per annum, non quòd Nazaræus esset, ut volunt Rabbini, sed quòd pulchritudinis & comæ esset studiosus. Unde & in pœnam ex ea suspensus occubuit cap. 18. Vers.26.

PONDERABAT CAPILLOS CAPITIS SUI DUCENTIS SICLIS] Narratur hìc capillorum multitudo, ad designandam Absalomi pulchritudinem, ad hanc enim non parum facit pulchra coma, & cæsaries densa. Porrò siclus erat moneta ponderans quatuor drachmas, hoc est dimidiam unciam: quare siclus si erat argenteus, erat ejusdem pretii & ponderis, cujus nunc sunt Romæ 4. Julii, & in Hispania 4. Regales Hispanici: sin aureus esset, pendebat & valebat 4. coronatos Francicos, quorum quisque valet duodecim Julios, sive Regales. Ducenti ergo sicli ponderabant centum uncias, quæ faciunt octo libras cum quatuor unciis, si libram accipias communem duodecim unciarum. Unde nonnulli apud Abul. & Lyran. quos sequitur noster Sanchez & Salianus, censentes hoc pondus comæ esse nimium, pro pondere substituunt pretium, quasi coma Absalomi fuerit flava densa & rutilans, ideoque à feminis ad capillaturam sibi ex

ex ea faciendam expetita, ac tanti æstimata, ut venderetur ducentis siclis argenti, qui faciunt octoginta aureos Romanos, quorum quisque contioet decem Julios. Verùm hoc refutant Lyran. & Abulens. quasi pretium injustum, improbabile, & rem ineptam muliebribus ornamentis; nec Script. comam Absalomi commendat à colore, quòd fuerit flava & rutila, sed a pondere. Et sane illa sententia videtur vim facere & torquere verba Script. nam Hebr. שׁקל *sakal* non significat *appretiabatur*, vel *vendebatur*, sed *ponderabat*, uti vertit Noster, Septuag. Chald. Joseph. Vatabl. Pagn. Cajet. & alii passim.

Neque hoc pondus comæ mirum videri debet, tum quia illud, ut rem raram & novam hîc recenset Script. tum quia erat pondus comæ totius anni; coma autem Absalomi erat densa, gravis, crebra & promissa, quæ toto anno succrescens facilè in fine anni ponderabat octo libras, quod pondus Absalom sentiebat quidem, ideoque gravabatur, & ut se onere levaret, tondebatur: minus tamen sentiebatur, quàm si pondus aliquod extrinsecum octo librarum capiti suo imposuisset: quia hæc coma erat capiti ei connaturalis, unde facilè ab anima capitis sustentabatur. Sic enim non sentimus pondus corporis, quod est plus quam 50. librarum, quia anima illud informans, idipsum quasi suum, sibique intimè unitum sustentat: unde cùm anima separata est à corpore, sentitur ipsum pondus corporis sive cadaveris, ut vix ab homine robusto portari possit.

Vers. 27. NATI SUNT AUTEM ABSALOM FILII TRES] Hi omnes statim ante patrem mortui sunt. Unde Absalom cap. 18 v. 18. sine liberis fuisse dicitur. Ita Theodor.

ET FILIA UNA NOMINE THAMAR ELEGANTIS FORMÆ] Verisimile est nomen hoc ei inditum à Thamar amita & sorore Absalomi: imò Sanchez opinatur

A filiam hanc aliud non proprium habuisse, scilicet *Maacha*, cognominatam verò fuisse *Thamar*, id est, palmam, ab elegantia & pulchritudine. Tradunt enim Hebræi & Joseph. libr. 7, cap. 8. quos sequitur Sanchez hic, & Abul. cap. 14. vers. 50. hanc *Thamar* esse *Maacha*, quæ fuit uxor Roboam, & mater Abiæ. Hæc enim 2. Paral. 11. v. 20. vocatur filia Absalom. Videtur ergo Absalom natus ex Maacha filiæ regis Gessur, ut dictum est cap. 3. 3. nomen matris suæ Maacha indidisse filiæ suæ, quæ ob speciem cognominata sit *Thamar*. Joseph. tamen inferiùs agens de Roboam & Abia lib. 8. cap. 3. asserit hanc Thamar filiam Absalomi fuisse non Maacha, sed matrem Maacha, quæ fuit uxor Roboam, & mater Abiæ. Alii tamen censent, quòd Absalom, qui 2. Paral. 11. vers. 20. vocatur pater Maacha uxoris Roboam, alius & diversus sit ab hoc Absalomo filio Davidis: nam idem 2. Paral. 13. vers. 2. vocatur *Uriel de Gabaa*. *Nomen matris ejus* (. Abiæ) inquit, *Michaia* (sive *Maacha*, vel ut Josephus vocat *Micha*) *filia Uriel de Gabaa*. Atqui Gabaa erat tribus Benjamin. Ergo Absalom, hic pater Maacha, quia alio nomine dictus

B est *Uriel*, fuit ex tribu Benjamin. Hic autem Absalom pater Thamar filius Davidis, fuit ex tribu Juda. Ergo diversus est ab Absalomo, qui fuit pater Maacha, & alio nomine dictus est Uriel. Ita sentit Salianus & Abulens. qui sententiam suam revocat 2. Paral. 11. q. 20. & in cap. 13. q. 6. Si quis Josephum lib. 8. c. 3. sequens, diceret Maacha non esse Thamar, sed filiam Thamar, ad hoc argumentum respondere posset, Thamar hanc fuisse filiam Absalomi filii Davidis, ac nupsisse Uriel Benjamitæ, ex eoque genuisse Maacha, quæ fuit uxor Roboam, & mater Abiæ; quare Maacha hanc 2. Paral. 11. 20. dici *filiam*, id est, *neptem* Absalomi. Et hoc omnia adæquat, ideoque valde est verosimile, uti dicam lib. 3. c. 15. v. 2. & 10.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Absalom sollicitat populum cum eoque conjurat contra Davidem in Hebron, quare David cum suis vers. 14. fugit, ac vers. 24. sacerdotes se sequentes cum Arca remittit in urbem. Denique vers. 30. ascendens montem Oliveti nudis pedibus flens & operto capite, Chusai remittit in urbem, ut dissipet consilium Achitophel.

1. IGitur post hæc fecit sibi Absalom currus, & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum. 2. Et manè consurgens Absalom, stabat juxta introitum portæ, & omnem virum, qui habebat negotium ut veniret ad regis judicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondens ajebat: Ex una tribu Israel ego sum servus tuus. 3. Respondebatque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni & justi. Sed non est qui te audiat constitutus a rege; dicebatque Absalom: 4. Quis me constituat judicem super terram, ut ad me veniant omnes qui habent negotium, & juste judicem: 5. Sed & cùm accederet ad eum homo ut salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, osculabatur eum. 6. Faciebatque hoc omni Israel venienti ad judicium; ut audiretur à rege, & sollicitabat corda virorum Israel. 7. Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem David: Vadam, & reddam vota mea quæ vovi Domino in Hebron. 8. Vovens enim vovit servus tuus, cùm esset in Gessur Syriæ, dicens: Si reduxerit me Dominus in Jerusalem, sacrificabo Domino. 9. Dixitque ei rex David: Vade in pace. Et surrexit, & abiit in Hebron. 10. Misit autem Absalom exploratores in universas tribus Israel, dicens: Statim ut audieritis clangorem buccinæ, dicite: Regnavit Absalom in Hebron. 11. Porrò cum Absalom ierunt ducenti viri de Jerusalem vocati, euntes simplici corde, & causam penitus ignorantes. 12. Accersivit quoque Absalom Achitophel Gilonitem consiliarium David, de civitate sua Gilo. Cùmque immolaret victimas, facta est conjuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalom. 13. Venit igitur nuntius ad David, dicens: Toto corde universus Israel sequitur Absalom. 14. Et ait David servis suis, qui erant cum eo in Jerusalem: Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium a facie Absalom; festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat civitatem in ore gladii. 15. Dixeruntque servi regis ad eum: Omnia quæcumque præceperit Dominus noster rex, libenter exequemur servi tui. 16. Egressus est ergo rex, & universa domus ejus, pedibus suis: & dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. 17. Egressusque rex & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo: 18. & universi servi ejus ambulabant juxta eum, & legiones Cerethi & Phelethi, & omnes Gethæi, pugnatores validi, sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem. 19. Dixit autem rex ad Ethai Gethæum: Cur venis nobiscum? revertere, & habita cum rege, quia peregrinus es, &

egres.

egressus es de loco tuo. 20. Heri venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi? ego autem vadam quò iturus sum: revertere, & reduc tecum fratres tuos, & Dominus faciet tecum misericordiam & veritatem, quia ostendisti gratiam & fidem. 21. Et respondit Ethai regi, dicens: Vivit Dominus, & vivit dominus meus rex: quoniam in quocumque loco fueris domine mi rex, sive in morte, sive in vita, ibi erit servus tuus. 22. Et ait David Ethai: Veni, & transi, & transivit Ethai Gethæus, & omnes viri, qui cum eo erant, & reliqua multitudo. 23. Omnesque flebant voce magna, & universus populus transibat: rex quoque transgrediebatur Torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam, quæ respicit ad desertum. 24. Venit autem & Sadoc sacerdos & universi Levitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, & deposuerunt arcam Dei: & ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de civitate. 25. Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem: si invenero gratiam in oculis Domini, reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suum. 26. Si autem dixerit mihi: Non places: præsto sum, faciat quod bonum est coram se. 27. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: O Videns revertere in civitatem in pace: & Achimaas filius tuus, & Jonathas filius Abiathar, duo filii vestri, sint vobiscum. 28. Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo à vobis indicans mihi. 29. Reportaverunt ergo Sadoc & Abiathar arcam Dei in Jerusalem: & manserunt ibi. 30. Porrò David ascendebat Clivum Olivarum, scandens & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite, sed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans. 31. Nuntiatum est autem David, quòd & Achitophel esset in conjuratione cum Absalom, dixitque David: Infatua, quæso, Domine consilium Achitophel. 32. Cùmque ascenderet David summitatem montis, in quo adoraturus erat Dominum, ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste, & terra pleno capite. 22. Et dixit ei David: Si veneris mecum, eris mihi oneri: 34. si autem in civitatem revertaris, & dixeris Absalom: Servus tuus sum, rex: sicut fui servus patris tui, sic ero servus tuus: dissipabis consilium Achitophel. 35. Habes autem tecum Sadoc & Abiathar sacerdotes: & omne verbum quodcumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc & Abiathar sacerdotibus. 36. Sunt autem cum eis duo filii eorum, Achimaas filius Sadoc, & Jonathas filius Abiathar: & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis. 37. Veniente ergo Chusai amico David in civitatem, Absalom quoque ingressus est Jerusalem.

VERS. 1. IGITUR POST HÆC FECIT SIBI ABSALOM CURRUS] quasi ambiens regnum, præsertim quia mortuo Amnone primogenito, secundo etiam Cheliab vel mortuo, vel minùs apto ad regnum, ipse tertio loco genitus capit. 3. 3. videbatur proximum habere jus ad regnum. Adde, Absalomum fuisse superbum, nam ambivit regnum vivente adhuc patre, illudque ipsi armis & vi extorquere conatus est: quæ fuit insignis ejus tum arrogantia, tum injustitia, tum impietas. Unde S. Chrysostom. hom. de Absalom. tom. 1. *Perdidit*, ait, *consilium Absalom, dum parricidio cupit mercari imperium*. Et inferiùs ostendit eum fratricidio addidisse parricidium, saltem mente destinatum, atque hoc fuisse pœnam illius: *Dum*, inquit, *in Absalom fratris occisi facinus non vindicatur, in parricidium patris recidivum facinus iterat*. Nimirum hæc inter alias fuit pœna à Deo inflicta Davidi, ad puniendum ejus adulterium & homicidium. Prima enim pœna fuit mors infantis ex adulterio nati. Secunda, Amnonis incestus, & stuprum Thamar. Tertia, Amnonis cedes per Absalomum. Quarta, fuit Absalomi rebellio. Ambitio enim hominem excæcat, illique rationem eripit, ut eripuit Lucifero, de quo S. Bernardus serm. 2. de verbis Isaiæ: *Miser*, inquit, *ipse qui sine Deo esse maluit, quàm sub Deo*. Idem fit iis, qui ambiunt prælaturas. Unde S. Bernard. Epistol. 42. *Curritur*, inquit, *in clero passim ab omni ætate & ordine, à doctis pariter & indoctis, ad Ecclesiasticas Curas, tanquam sine curis jam quisque victurus sit, cùm ad Curas pervenerit*.

VERS. 7. POST QUADRAGINTA AUTEM ANNOS DIXIT ABSALOM AD REGEM] Nonnulli ex Josepho pro *quadraginta* legunt, *quatuor*. Sic enim habet Josephus lib. 7. Antiquit. capit. 8. *Absalom quarto post reconciliationem anno oravit patrem, ut Hebronem, adiret*. Josephum sequitur Theodoret. Hugo, Abulens. Adrichomius & alii, qui putant hanc rebellionem Absalomi contigisse quarto anno post ejus reconciliationem, qui fuit regni Davidis 32. ut patet ex dictis cap. 12. 24. Verùm Hebræa, Chald. Septuaginta constanter habent *quadraginta*, non *quatuor*, itaque legunt S. Hieron. Angelom. Glossa, Lyran. Cajetan. Dion. ceterique Interpretes prisci & moderni. Sed dissentiunt unde hi 40. anni computandi sint. Nam Vatabl. numerat eos ab eo tempore, quo Hebræi à Samuele petierunt regem, quod ipse factum putat anno decimo principatus Samuelis. Sed errat in

A calculo; plures enim exinde fluxere anni. Secundò, S Hieronymus in Tradit. computat ab eo tempore, quo Saul occidit sacerdotes in Nobe, urbemque vertit. Alii numerant à morte Saulis, alii à cæde Goliath, alii à nativitate Absalomi. Verùm numerus annorum non respondet.

Dico ergo, hos 40. annos computandos esse à prima unctione Davidis in regem, facta à Samuele 1. Reg. 16. 13. Hæc enim facta est cùm David ageret annum vigesimum, inde computa annos hos 40. pervenies ad annum ætatis Davidis sexagesimum, quo facta est Absalomi conjuratio, cum David in regno ageret annum trigesimum (regnum enim adiit agens annum trigesimum) post quem adhuc decem annis regnavit, mortuusque est anno ætatis 70. ita Torniellus, Salianus, Emman. Sà, Paulus Burgen. Abulens. & alii.

Unde opinantur nonnulli Absalomum hoc prætextu suam tyrannidem & rebellionem excusasse, quòd sicut pater suus David Saule socero suo Deo inobedienti, ideoque impiè & tyrannicè imperanti à Deo surrogatus esset, unctusque à Samuele in regem anno ætatis

B suæ 20. sic pariter jam ipse patri impiè & tyrannicè imperanti, ac præsertim cum Bethsabee adulteranti, & Uriam occidenti, pari jure & modo succederet. Unde & Semei Davidi Absalomum fugienti idem improperavit.

Ex dictis sequitur Absalomum cùm bellum movit Davidi, fuisse ferè triginta annorum. Nam rebellavit, cùm David in regno ageret annum trigesimum. Ipse autem sub initium regni Davidis ab eo genitus est, ut patet c. 3. 3.

REGNAVIT ABSALOM IN HEBRON] quia in Hebron natus erat Absalom cap. 3. 3. ubi pariter pater David regnare cœperat & sacrificia obtulerat. Hebron enim ob sepultos in ea Patriarchas habebatur locus sanctissimus, & ab Israelitis frequentabatur; hic ergo Absalomi fuit prætextus, & hæc commoditas sceleris & conjurationis conflandæ. Ita Abulens. Vide Absalomi scelus, tyrannidem & parricidium exaggerantem S. Chrysost. homil. de Absalomo tom. 1. vel quisquis ejus est auctor; nam styli Latini elegantia, & vocum allusiones indicant auctorem fuisse Latinum, non Græcum. VERS. 10.

TOTO CORDE UNIVERSUS ISRAEL SEQUITUR ABSALOM] Causam dat Abulens. q. 19. Primam, quòd VERS. 13.

quòd Absalom apud populum erat gratiosus, ejusque corda sollicitarat, suaque humanitate sibi devinxerat, ut patet ex dictis initio capitis. Secundam causam assignat punitionem Dei: Deus enim hac ratione volebat implere pœnam Davidi intentatam c. 12. 11. Quare objecie menti populi dotes & gratiam Absalomi, vitia verò Davidis, ceteraque quæ in eo displicebant vulgo: quo factum, ut vulgus novitatis appetens, Davidem fastidiret, & novum regem Absalomum ambiret. Objecit hæc ei Deus ob bonos fines à se intentos, sed prævidebat populum iis abusurum ad rebellandum Davidi, idque permittere decrevit ad punienda Davidis peccata. Vide dicta Exodi 7. 3.

Vers. 14. ET AIT DAVID, &c. SURGITE FUGIAMUS] Causam fugæ dat S. Chrysost. in Psalm. 3. quem tunc David dictavit invocans Deum in tanta persecutione, ut patet ex ejus titulo: *Fugiebat*, ait, *David filium suum, quoniam castitatem fugerat. Fugiebat filium quoniam matrimonium pudicum violaverat. Fugiebat filium quoniam legem Dei, quæ dicit, Non occides, Non adulterabis, fugerat. Quoniam enim alienam agnam in domum suam introduxerat, & ejus pastorem interfecerat, qui erat è domo sua agnus, pastorem coram petebat. Aliena domui bellum intulit, sed ex domo sua in ipsum bellum incitatur*, &c.

Moraliter, disce hic, quàm vanum sit, quòd parentes glorientur in filiis suis, quàmque verùm illud, *Heroum filii noxæ*: nam sæpè filii sunt degeneres & parentum hostes. En tibi David tres genuit filios, quorum primus Amnon incestu sororem violavit; secundus Absalom fuit fratricida & parricida: tertius Salomon fuit idololatra, & planè mulierosus. Quod mysticè Judæis applicat S. Ambr. l. 1. Apol. David. c. 3. *Genuit David*, inquit, *duos filios, unum incestum, alium parricidam, eò quòd incestus & parricidalis populus* (Judæorum) *affixo patibulo crucis, carnem proprii jugulaturus esset auctoris*.

Vers. 17. ET LEGIONES CERETHI, ET PHELETHI] Quænam istæ fuerint, dixi c. 8. v. 18.

ET OMNES GETHÆI] Erant hi milites, non Philisthini, sed Judæi, qui in omni persecutione Saulis Davidi adhæserant. Dicti sunt *Gethæi*, quòd Davidem ex Judæa in Geth urbem Philisthinorum fugientem secuti fuerant, ibique multo tempore cum eo habitarant. Ita Abulens.

Vers. 20. HERI VENISTI, ET HODIE COMPELLERIS NOBISCUM EGREDI?] Hinc videtur, quòd Ethai fuerit Philisthæus, scilicet Gethæus, atque paulò ante ex Geth migravit Hierosolymam, factusque sit proselytus, ut Davidi se sociaret. Plura de eo disputat Abul. sed conjectando.

DOMINUS FACIET TECUM MISERICORDIAM ET VERITATEM (id est, æquitatem, fidelitatem) QUIA OSTENDISTI GRATIAM ET FIDEM] q. d. Opto oroque ut Deus tibi rependat gratiam & fidem quam mihi exhibuisti, ut scilicet sie in te misericors, & constans in benefaciendo, sicut tu mihi fuisti.

Vers. 23. REX QUOQUE TRANSGREDIEBATUR TORRENTEM CEDRON] David hic fugiens Absalomum, transivit torrentem Cedron, ut per montem Oliveti fugeret in desertum, ibique se absconderet. Unde fuit typus Christi, qui fugiens Judam proditorem & Judæos, eundem torrentem transivit. Absalom enim, ait Eucher. fuit typus Judæ proditoris. Hinc & *Absalom* Hebr. idem est quod *patris pax*, scilicet simulata & ficta; quia pater Christus pacem habuit, quam Judas non habuit sed simulavit, cùm scilicet eum osculando ab eo proditus est Judæis.

REPORTA ARCAN DEI IN URBEM] scilicet
Vers. 25. in locum suum honorificum, à me illi erectum & ornatum, ne cum me exule exulare cogatur.

Vers. 26. SI AUTEM DIXERIT MIHI NON PLACES, PRÆSTO SUM] ad ei obsequendum ut regno ejiciar, & exul vagusque per orbem oberrem, ac fiam pauper & inops, ut etiam victum mendicare cogar. Vide hic miram Davidis humilitatem, obedientiam & resignationem, qua meruit in regnum restitui, magisque quam antea exaltari. Davidem imitatus Ferdinandus II. modernus Imperator, cùm nuper undique ab hostibus cingeretur, & quasi ad manticam redigeretur, totum se Deo resignavit, & paratum ad imperium relinquendum, imò ad fortunam tenuissimam & paupertatem subeundam ultrò se obtulit, ideoque sereno ac tranquillo semper animo æquè ac vultu omnes hostium incursus sustinuit & superavit: quare à Deo tot victoriis ornari, ac tot beneficiis, donis & gratiis, quales cernimus & miramur, cumulari meruit.

O VIDENS REVERTERE] q. d. O sacerdos, ò pontifex revertere in urbem, ut ei æquè ac mihi prosis. Pontifex enim vocatur *Videns*, id est, Propheta, quia indutus rationali, in quo erat Urim & Tummim, Deum consulens excipiebat ejus oracula, eaque edicebat & prophetabat. Vers. 27.

PORRO DAVID ASCENDEBAT CLIVUM OLIVARUM] scilicet montem Oliveti, cujus pars erat hic clivus, sive collis. Eò ascendit, tum ut per eum fugiens Absalomum, iret in desertum, ibique lateret. Absalom enim veniebat in Jerusalem ex Hebron, quæ erat ad Meridiem, mons verò Oliveti, erat ad Orientem: tum ut in monte olivarum, id est, oleis & olivis abundante Deum adoraret, ut dicitur vers. 32. Deique opem & misericordiam (cujus symbolum est oliva & oleum) in tanto discrimine imploraret. Solebant enim prisci ad Orientem versi adorare ob causas quas recensui Ezech. 8. 16. Mons olivarum autem erat ad Orientem Hierosolymæ; tum denique ut esset typus Christi, qui in eodem monte oliveti patrem orans cum lachrymis, & sudans sanguinem, inchoavit passionem & redemptionem nostram, ideoque ex eodem monte post 40. dies à resurrectione gloriosus in cœlum ascendit. Audi S. Cyrill. Hierosol. catechesi 2. de pœnitentia; *Cùm*, inquit, *Absalom adversus illum*, id est, Davidem, *arma cœpit, quamvis multa illi ad fugam via paterent; per montem tamen olivarum fugere maluit, ferma invocans mente liberatorem illum, qui istinc cælos ascensurus erat*. Vers. 30.

SCANDENS ET FLENS, NUDIS PEDIBUS INCEDENS, ET OPERTO CAPITE] Hebræi enim æquè ac posteà Romani nudo capite incedebant quasi liberi & expediti, in luctu verò caput operiebant & tegebant, ut patet cap. 19. vers. 4. & Jerem. c. 14. 2. & seq. *Luxit*, ait, *Judæa*, &c. *& afflicti operuerunt capita sua*. Vide hic miram Davidis humilitatem, pœnitentiam, patientiam, qua flens, nudipes & tecto capite lugens fugam capessit, itaque populum se sequentem ad idem faciendum, suo exemplo compellit; quia

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Nimirum sciebat David sibi non tam cum Absalomo quàm cum Deo rem esse: eum itaque priùs hisce pœnitentiæ armis expugnare decrevit: Deo enim expugnato exarmatus erat Absalom. Audi Salvianum lib. 2. de Providentia: *Jam si addenda est & ipsius fuga facies, quale illud fuit cùm tantus & ex tanti nominis cunctis Regibus altior, mundo major, omnes admodùm suos, cum paucissimis suis fugeret, in comparatione dudum sui egestuosus, in comparatione sui solus, fugiens cum metu, cum dedecore, cum luctu, operto, inquit Scriptura, capite, & nudis pedibus incedens super istis prioris status à seipse exulans, penè jam post se vivens, dejectus usque in servorum suorum, vel quod grave est, contumeliam: vel quod gravius misericordiam: ut vel Siba eum pasceret, vel maledicere Semei publicè non timeret. Ita Dei judicio à se aliter effectus, ut ei, quem timuerat totus orbis, omnis in faciem insultaret inimicus*.

Addit S. Chrysost. homil. 3. in Matth. Davidem non tantùm in tantis ærumnis patientem fuisse, sed & Deo gratias egisse: *Cùm illum tyrannum*, inquit, *fratricidam & parricidam pro se regnantem videret; nec sic quid scandalum mente concepit. Sed si*, inquit, *hoc visum fuerit Deo, me quidem errare semper, & exulare; illum verò regnare: amplector atque suscipio, & habeo pro muneris, quæ mihi à Deo inferuntur tribulationibus, gratiam. Longè aliter, quàm plurimi impudentes pariter & arrogantes: qui, cùm ne minimam quidem partem de illius virtute possideant, si quos videant prosperè agentes, se verò parvam sufferre mœstitiam, animas suas non metuunt mille vulnerare blasphemiis*.

QUOD ACHITOPHEL ESSET IN CONJURATIONE] Causam dant Hebræi, quòd Achitophel ulcisci voluerit vitium nepti suæ à Davide illatum: Bethsabee enim erat filia Eliam filii Achitophel. Vide dicta c. 11. v. 3. Vers. 31.

INFATUA, QUÆSO, DOMINE CONSILIUM ACHITOPHEL] Erat enim ipse vir valdè prudens & magni consilii. Porrò Deus varios habet modos infatuandi prudentum consilia, idque sine peccato: v. g. objiciendo alia consi-

consilia, alias cogitationes, alias rationes & modos, A
qui prima fronte videantur magis commodi & speciosi, ac tegendo eorundem incommoda, difficultates & pericula. Ex adverso verò objiciendo alterius boni consilii, quod à prudentibus suggeritur, difficultates & incommoda, ac tegendo ejus utilitatem & commoda. Sic fecit hic Deus. Effecit enim ut Chusai amicus secretus Davidis, opponeret consilio prudenti Achitophelis, illudque suis rationibus everteret. Effecit enim ut Absalomo ejusque asseclis magis probaretur noxium consilium Chusai, quam utile Achitophelis, ut patebit c. seq. *τὸ infatua*, alludit ad nomen *Achitophel*, hoc enim Hebr. idem est quod, *frater meus res insulsa*, ait Pagnin. vel *frater meus ruina*, ait Angelom. & Pagnin.

Sic experimur in nobis, nos una re & ratione aliquando moveri, aliàs eadem non moveri, quia ejus vis & efficacia aliquando nobis speciosa videtur, aliàs non videtur; vel ea alia & alia corporis mentisque dispositione, vel ex instinctu Angeli, dæmonis, vel alicujus socii & amici.

Plura tunc dixit David, si non ore, certè corde, quæ posteà in Psalm. 54. conjecta sunt. Huc enim spectant illa in eo: *Elongavi fugiens & mansi in solitudine*. Et: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique. Tu verò* (ò Achitophel mihi domesticus & à consiliis) *homo unanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos*, pro quo S. Hieron. vertit; *qui simul habuimus dulce secretum*. Deus ergo perfidiæ Achitophel fidem Chusai, quæ illam superavit, opposuit.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Siba occurrit Davidi fugienti cibos offerens. Mox vers. 5. Semei maledicit Davidi, unde Abisai eum ad necem deposcit, sed vetat David. Inde vers. 15. Absalom Jerusalem ingreditur, ac concubinas patris publicè violat.

1. CUmque David transisset paululum montis verticem, apparuit Siba puer Miphiboseth in
occursum ejus, cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alli-
gaturis uvæ passæ, & centum massis palatharum, & utre vini. 2. Et dixit rex Sibæ: Quid
sibi volunt hæc? Responditque Siba: Asini, domesticis regis ut sedeant: panes & palathæ, ad
vescendum pueris tuis: vinum autem, ut bibat si quis defecerit in deserto. 3. Et ait rex: Ubi
est filius domini tui. Responditque Siba regi: Remansit in Jerusalem, dicens: Hodie restituet
mihi domus Israel regnum patris mei. 4. Et ait rex Sibæ: Tua sint omnia quæ fuerunt Mi-
phiboseth. Dixitque Siba: Oro ut inveniam gratiam coram te, domine mi rex. 5. Venit ergo
rex David usque Bahurim, & ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Se-
mei, filius Gera, procedebatque egrediens, & maledicebat, 6. mittebatque lapides contra Da-
vid, & contra universos servos regis David, omnis autem populus, & universi bellatores, à dex-
tro & a sinistro latere regis incedebant, 7. Ita autem loquebatur Semei cùm malediceret regi.
Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial. 8. Reddidit tibi Dominus universum sangui-
nem domus Saul: quoniam invasisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absa-
lom filii tui, & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. 9. Dixit autem Abisai
filius Sarviæ, regi. Quare maledicit canis hic mortuus domino meo regi, vadam, & amputabo
caput ejus. 10. Et ait rex: Quid mihi & vobis est filii Sarviæ? dimittite eum, ut maledicat:
Dominus enim præcepit ei ut malediceret David: & quis est qui audeat dicere, quare sic fece-
rit? 11. Et ait rex Abisai, & universis servis suis: Ecce filius meus, qui egressus est de utero
meo, quærit animam meam: quantò magis nunc filius Jemini? dimittite eum ut maledicat juxta
præceptum Domini: 12. si fortè respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Domi-
nus bonum pro maledictione hac hodierna. 13. Ambulabat itaque David & socii eius per viam
cum eo. Semei autem, per jugum montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens, &
mittens lapides adversum eum, terramque spargens. 14. Venit itaque rex, & universus popu-
lus cum eo lassus, & refocillati sunt ibi. 15. Absalom autem & omnis populus ejus ingressi
sunt Jerusalem, sed & Achitophel cum eo. 16. Cùm autem venisset Chusai Arachites amicus
David ad Absalom, locutus est ad eum: Salve rex, salve rex. 17. Ad quem Absalom, Hæc
est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non ivisti cum amico tuo? 18. Responditque
Chusai ad Absalom: Nequaquam, quia illius ero, quem elegit Dominus, & omnis hic populus,
& universus Israel, & cum eo manebo. 19. Sed ut & hoc inferam cui ego serviturus sum? non-
ne filio regis? sicut parui patri suo, ita parebo & tibi. 20. Dixit autem Absalom ad Achito-
phel: Inite consilium quid agere debeamus. 21. Et ait Achitophel ad Absalom: Ingredere ad
concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum: ut cùm audierit omnis Israel quòd
fœdaveris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum. 22. Tetenderunt ergo Absalom taber-
naculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel. 23. Consi-
lium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum: sic erat omne
consilium Achitophel, & cùm esset cum David, & cùm esset cum Absalom.

Vers. 1. APPARUIT SIBA PUER MIPHIBOSETH] *Puer*, id est, servus & curator, qui omnia bona Miphiboseth curabat & administrabat. Improbus hic servus inhians heri sui claudi & miseri prædiis, ut ea à Davide obtineret, è Jerusalem egressus, imò antegressus Davidem fugientem, ex villa quapiam heri sui, occurrit Davidi cum annona copiosa, crimen falsum perduellionis hero suo imponens, ut patet c. 19. v. 26.

PALA-

Palatharum] id est, carycarum, sive ficuum aridarum, Hebr. *fructuum æstivorum.*

Vers. 3. Dicens: Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei] Jonathæ & avi Saulis. Impudens & inepta fuit hæc Sibæ in herum suum Miphiboseth calumnia, tum quia ipse, utpote claudus & elumbis, ineptus erat ad regnum, tum quia de eo in regem evehendo nemo cogitabat: nam omnes Absalomum sequebantur ut eum regem crearent: quare jure servum hunc ut iniquum & mendacem apud Davidem accusat herus Miphiboseth c. 19. 26.

Vers. 4. Tua sint omnia, quæ fuerunt Miphiboseth] Nimis citò David credidit Sibæ criminanti suum herum Miphiboseth: ideoque eum ut ingratum suis prædiis privavit, eaque dedit avaro Sibæ, qui illa ambiebat. Quare peccavit David, cùm temerè Miphiboseth innocentem & inauditum ac miserabilem, atque amantissimi Jonathæ sui filium bonis omnibus spoliavit; eaque in Sibam ejus servum maledicum transtulit, ideoque permisit Deus, ut hanc injustitiam gravissima ab alio servo injuria compensaret, nimirum ut Semei servus malediceret Davidi suo principi. Postulabat enim divina justitia, ut qui unum servum injustè locupletarat, per alterum gravissimè castigaretur. Discant hic principes non temerè credere suis servis, dum alios criminantur, ut in eorum opes vel officium succedant. Credula est principum suspicio & ambitio, ubi de eorum honore agitur, uti hic agebatur de regno Davidis, cui nisi prudenter & fortiter ipsi principes resistant, facilè se in falsitatem, & injustitiam adduci sinent. Unde S. Bernard. libr. 2. de Consider. in fine: *Cujus*, inquit, *callidissima vulpecula* (nimis facilis credulitatis, quæ datur calumniæ) *magnorum neminem comperi satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, indeque innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes.* Pressiùs & magis ad rem præsentem Author imperfecti apud S. Chrysostom. homil. 2. *Rex*, inquit, *quidquid adversus regnum suum putaverit, totum verum æstimat. Animus ejus semper suspectus est regni zelo repletus. Dum omnia timet, omnia suspicatur; facilè credit, quidquid fuerit suspicatus. Sicut vir si zelet uxorem, aut uxor virum, omnem auditionem turpem credit de illo, etsi non sit auditio digna & idonea ut credatur, tamen fidem auditionis zelus commendat.*

Vers. 5. Nomine Semei] S. Hieronym. in Tradit. ait hunc Semei esse Nabath patrem Jeroboam, qui schisma fecit à Roboam nepote Davidis, eique decem tribus abstulit, seque earum regem effecit 3. Reg. 11. & seq. Verùm id falsum esse liquet ex eo, quòd Semei fuerit filius Jemini, ideoque de tribu Beniamin, ac cognatus Saulis, ut hic dicitur; Jeroboam verò ejusque pater Nabath fuere ex tribu Ephraim, ut patet 3. Reg. 11. 26. Ita Abul. & alii.

Dices, Semei c. 19. 20. ait se esse ex domo Josephi: Josephi autem filius erat Ephraim. Ergo Semei erat ex tribu Ephraim: Resp. Joseph. ibi significare omnes decem tribus quarum una erat Beniamin, ex qua prognatus erat Semei, de quo plura ibidem.

Et maledicebat mittebatque lapides contra David] Hebræi tradunt Semei quinque atrocia maledicta & convicia in Davidem conjecisse: vocitasse enim eum primò adulterum, secundò Moabitam, tertiò homicidam, quartò leprosum, quintò abominabilem; idque colligunt ex 3. Reg. cap. 2. v. 8. uti ibidem ostendam. Fuit magna hæc Semei protervia, impietas, impudentia, calumnia, audacia, maledicentia æquè ac imprudentia & stultitia: poterat enim & debebat cogitare Davidem, vel quem ex ejus asseclis tantam improbitatem cæde ejus ulturum, uti eandem ultus est Salomon: sed ira & furor eum excæcavit, ut malum hoc sibi obventurum non prospiceret, nec metueret, ideoque non caveret.

Vers. 10. Et ait rex: Quid mihi et vobis est filii Sarviæ?] q. d. quid mihi cum vestra indignatione & contentione contra Semei? Nolo illam mihi ascribi, nolo illius esse particeps.

Mira patientia Davidis ad maledicta Semei.

Dimitte eum ut maledicat] Mira hìc Davidis tantæ injuriæ tolerantia elucet. Audi S. Ambros. libr. 1. de Davide cap. 6. *Quàm moraliter*, inquit, *docuit, quòd injuriarum tempora, examina probationum sint. Exercetur bonus athleta conviciis, exercetur laboribus & periculis, ut dignus sit cui deferatur corona justitiæ.* Unde mox citans hæc Davidis verba: *Quid mihi & vobis*, &c. exclamat: *O altitudo prudentiæ! O altitudo patientiæ! O devorandæ contumeliæ grande inventum! Ecce verborum contumelia parricidii levavit ærumnam. Quis secum talem non compenset injuriam, ut quem homo læsit, eum Deus meliorum retributione soletur?*

Aurea est sententia S. Basilii serm. contra irascentes, in editione Basileensi: *Neque*, inquit, *in solitudinibus Echo sic integra ad eum, qui vocem emisit refracta est, velut contumeliæ ad conviciatorem revertuntur.* Similis est Tertull. lib. de Patientia cap. 8. *Si parum*, inquit, *æquanimiter audiam, dictum aliquod in me protervum aut nequam: reddam & ipse amaritudinis vicem necesse est, aut cruciabor impatientia muta. At qui hujusmodi dictis aures obstruxerit, ab utroque incommodo eripietur, neque loquens maledicet, neque tacens affligetur.* Ita David suas aures obstruebat: *Ego autem*, inquit, *sicut surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum; & factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.* Psal. 37. v. 14. & 15.

Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David] David sui adulterii & homicidii conscius, ex humilitate & pœnitentia cogitabat Deum misisse Semei (etiamsi res se aliter haberet) eique jussisse ut hæc scelera sibi exprobraret, itaque eum pro meritis castigaret. Semei ergo fuisse quasi lictorem Dei; sed quod Deus volebat ex justa vindicta, hoc Semei fecit ex injusto odio & malevolentia, ac plura quàm Deus jusserat in eum scelera congessit per calumniam, quorum reus non erat David. Sic τὸ *præcepit* activè & propriè accipitur.

Secundò, τὸ *præcepit* impropriè & permissivè accipi potest pro, *permisit*, vel potiùs pro, *decrevit permittere* hanc maledictionem, *eamque positivè ordinavit* ad meam pœnam & supplicium. Deus enim videns Semei offensum Davidi, quòd à Saule cognato suo regnum ad se transtulisset, ideoque propensum ad ei expulso & fugitivo maledicendum, ex proposito voluit permittere ut hæc ejus malevolentia in opus maledicentiæ exiret, idque directè & positivè ordinavit ad hunc finem, ut scilicet Davidis peccata per eam castigarentur & punirentur. Unde pro, *præcepit* Hebr. & Septuag. habent, dixit, id est, decrevit, statuit, ordinavit, scilicet permittere hanc malignitatem, ut per eam me pro peccatis affligat, q. d. Ego peccatis meis hæc & plura commerui: maledictio hæc est justa scelerum meorum vindicta mihi à Deo decreta & irrogata: quare me eandem patienter tolerare, & de manu Dei suscipere oportet, uti filius peccans patienter & amanter suscipit flagellationem patris: Deus enim utitur impiorum impietate, quasi tortore ad piorum errata puniendum. Sic *præcipere* vel *mandare* accipitur pro *ordinare* sive *jubendo* sive *permittendo*, Matth. 19. v. 7. *Moyses mandavit dare libellum repudii, mandavit*, id est, permisit repudiare uxorem, sed id permittens, mandavit ut non repudietur nisi per libellum publica authoritate judicis conscriptum. Sic 1. Reg. 13. 14. dicitur Deus præcepisse, id est, ordinasse Davidi ut regeret Israel. Et corvis *mandasse*, id est, ordinasse ut pascerent Eliam, 3. Reg. 17. 4. alioqui enim corvi, cùm careant ratione, præcepti proprii sunt incapaces. Sic 3. Reg. 22. 22. Deus dæmoni volenti decipere regem Achab ait: *Egredere, & fac ita*, id est, permitto ut ita facias. Impii enim ita pendent & reguntur à Dei providentia, ut non possint quidquam agere nisi habeant ejus *placet*, hoc est permissionem non negativam, sed positivam. Sicut in Rep. non possunt degere usurarii & meretrices, nisi habeant *placet*, & permissionem positivam principis & Aulæ terrestris. Et hoc significat τὸ *præcepit*, id est, ordinavit. Ita S. Ambros. Apolog. David cap. 6. *Non accusat Dominum*, inquit, *quasi auctorem injuriæ, sed magis laudat, quòd patiatur nos minora perpeti, ut majorum veniam peccatorum adipiscamur.* Et S. Bernard. serm. 34. *Prorsùs*, ait, *vir secundùm cor Dei, qui de corde Dei ferebat sententiam. Saviebat lingua maledica, & ille intendebat, quid in occulto ageret Deus. Vox maledicentis in auribus, & animus inclinabat se ad benedictionem. Nunquid in ore blasphemi Deus? Absit: sed eo usus est ad humiliandum David. Nec latuit Prophetam, quippe cui incerta & occulta sapientiæ suæ manifestaverat Deus. Et ideò dicit: Bonum mihi quia humiliasti me.*

Præcepit, id est, decrevit permittere.

Trop.

In injuria memento peccatorũ tuorum. Tropologicè imitemur Davidem qui cùm malediceretur à Semei, cogitabat de peccatis suis, quibus id meritus erat, ideoque patienter id ipsum tulit. Ita Sanctus Gregorius lib. 31. Moral. 17. *Tunc*, ait, *illata convitia benè toleramus, cùm in secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus, & majora nos meritos videmus*. Dicat ergo patiens & pœnitens sibi: Ego Deum lethaliter offendi: ego meritus sum in æternum ardere in gehenna, subsannari & cruciari à dæmonibus. Non feram ergo verbulum hoc maledicum & mordax? Imò verò patiar verba quælibet & quantalibet, potiùs quàm verbera. Verba enim aurem feriunt, verbera pulsant dorsum. Audi Sanctum Chrysostomum in Psal. 38. 2. *Cùm maledictis me incesseret Semei, peccatum à me commissum revocavi in memoriam, considerans quòd propter ipsum maledictis appetor & punior, & regia expulsus, fuga cogor mea saluti consulere*. Et Theod. *Conviciis*, inquit, *affectus, peccati memini, & stimulis è peccato emissis configebar, reputans hanc esse causam, cur ego maledictis afficiar, & tyrannide opprimar & à regiis domibus exactus fugere cogar*. Accedit D. Gregor. libr. 31. Moral. cap. 17. *David*, inquit, *exurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animum malum quod perpetravit, & æquanimiter pertulit quod audivit, & contumeliosa verba non tam convitia, quàm adjutoria credidit, quibus se purgari, sibique misereri posse, judicavit. Leve quippe videtur quòd injuria percutimur, dum in actione nostra perspicimus, quia pejus est quod meremur; sicque fit, ut contumeliis gratia magis quàm ira debeatur*. Hæc ad verbum ex Sancto Gregor. transcripserunt Eucherius (veriùs Beda) & Angelomus. Audi denique Sanctum Ambrosium lib. 1. Offic. cap. 6. *Ibat*, inquit, *tanquam mutus & humiliatus, ibat tacens: nec movebatur cùm vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propria mansuetudinis. Non ergo movebatur conviciis, qui abundabat bonorum operum conscientia. Itaque is qui citò injuria movetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit injuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi senserit, torquetur*.

Dices, Sanctus Augustinus lib. de gratia & lib. arbitr. cap. 20. ait: *Deus voluntatem Semei vitio suo malam in hoc peccatum maledicendi Davidi inclinavit*. Ergo positivè fuit auctor maledictionis & peccati, quod absit. Resp. *inclinavit*, id est, inclinatam ad maledicendum tenuit, direxit, frænavit & impedivit, ne in alium quàm Davidem sese exereret, ac permisit ut in eum omne rancoris virus sui effunderet. Sicut qui leonem ligatum catena, manu tenet cum objectis variis canibus non permittit eum in illos insilire, sed tantùm in certum aliquem molossum, tuncque funem laxat, eumque dimittit ut eum invadat, cum eoque duellet, hic dicitur leonem immisisse in molossum, etiamsi activè & positivè non immiserit, sed tantùm laxato fune dimiserit & permiserit ut molossum aggrederetur: similimodo Deus hic egit cum Semei, agitque cum ejus similibus. Unde subdit S. August. *Dixit Deus Semei, ut malediceret Davidi, id est, cor ejus malum misit vel dimisit*. Tantùm enim vult S. August. docere corda hominem etiam impiorum & malevolorum esse in manu Dei, eaque ita concludi & coerceri, ut non nisi ad id quod ipse voluerit, convertantur, nec aliò quam quò ei libuerit ferri & erumpere queant. Deum enim eis uti ad puniendos illos, quos ille punire voluerit. Hinc cap. 23. S. August. τὸ *Deus obdurat*, exponit: *obdurari permittit* Pharaonem & similes reprobos, additque non Deum, sed liberum eorum arbitrium propriè & positivè seipsum obdurare. Denique addit cap. 20. Deum hæc operari in cordibus impiorum per Angelos bonos vel malos. Boni, hæc mala operantur indirectè & objectivè, mali, directè & impulsivè.

Vers. 11. Ecce filius meus qui egressus est de utero meo, quærit animam meam] Tunc Ps. 3. composuit David, eoque Dei opem invocavit dicens: *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Ubi S. Chrysost. *Qui ex me genitus est*, inquit, *contra me est, sed tu es pro me. Mea mecum viscera bellum gerunt, meus populus. Post Absalomum meus contra me armatur exercitus. Oves mea lupi facti sunt, & leones agni, & canes rabie perciti, agnelli, & cornu petentes tauri, arietes; non propter meipsum afficior tristitia, sed illorum doleo exitium*.

Vers. 12. Si forte respiciat Dominus] S. Ambros. lib. 1. de offic. cap. 48. notat hîc tres rationes, quibus David probat sibi tolerandam esse hanc Semei maledicentiam. *Vide*, inquit, *quomodo & humilitatem & justitiam & pruden-*

A *tiam emerenda à Domino gratia reservaverit. Primò dicit: Ideò maledicit mihi, quia Dominus dixit illi ut maledicat. Habes humilitatem, quia ea qua divinitùs imperabantur, æquanimiter quasi servulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit: Ecce filius meus, qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Habes justitiam, si enim à nostris graviora patimur, cur indignè ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertiò ait: Dimitte illum ut maledicat, quoniam dixit illi Dominus; ut videat humiliationem meam & retribuat mihi Dominus pro maledicto hoc. Nec jam solùm convicia̧ntem pertulit, sed etiam lapidantem, & sequentem illæsum reliquit; quin etiam post victoriam petenti veniam, libenter ignovit. Quod eò inserui, ut Evangelico spiritu sanctum David non solùm inoffensum, sed etiam gratum fuisse convicianti docerem, & delectatum potiùs quàm exasperatum injuriis; pro quibus mercedem sibi reddendam arbitrabatur*.

Ingredere ad concubinas patris tui] Vers. 21. Quinta est hæc pœna Davidis illaque congrua culpæ. Sicut enim ipse violaverat secretò Bethsabee; sic Absalom violavit ejus concubinas, id est, secundarias uxores, non secretò, sed publicè in conspectu totius populi; quæ magna fuit impudentia, impietas & libido. Dedit Absalomo
B hoc consilium vafer, sed impius Achitophel, ejusque causam subjecit dicens:

Ut cum audierit omnis Israel, quod foedaveris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum] Ut scilicet sciant te implacabile contra patrem odium concepisse, itaque excludatur omnis spes & timor reconciliationis cum eo, atque hac ratione confirmentur & roborentur in conspiratione tua contra ipsum promovenda & perficienda. Multi enim prudentes metuebant se jungere Absalomo, eò quòd cogitarent: Absalom quasi filius facilè reconciliabitur patri, idque curabit pater; sed ipse tunc suam iram & vindictam in nos convertet & evomet. At jam videntes eum violasse uxores patris, judicabant eum esse irreconciliabilem patri, ideoque roborabantur in sua cum eo contra patrem conjuratione. Ita Theodor. *Timens*, inquit, *Achitophel ne natura eos* (Davidem & Absalomum) *rursùs conjungeret, & deinde si fieret reconciliatio, pœnas daret proditionis, extremam illam suggerebat iniquitatem, ut reconciliationi nullus pateret aditus. Statim autem dedit pœnas illius impia & nefaria sua-*
C *sionis: & quoniam in patrem armavit filium, ipse rursùs in se armavit manus, & iis laqueum collo injiciens miserrimum sustinuit finem. Nam cùm ad rerum finem prævidendum esset idoneus, non admissa ejus suasione, Davidis futuram credidit victoriam; & timens proditionem sua manu de se sumpsit supplicium*.

Tetenderunt ergo Absalom (in dativo) tabernaculum in solario] Vers. 22. hoc est in tabulato sive tecto (tecta enim in Judæa erant plana quasi tabulata) ut à toto populo conspici posset: populus enim videbat concubinas ingredientes tabernaculum, & post eas sequentem Absalomum, uti faciunt fornicatores sequentes suas pellices in fornicibus. Actum verò ipsum turpem non videbat, quia tabernaculum velabatur cortinis: alioqui enim res hæc fuisset nimis impudens & populo execrabilis, uti idcirco fuit Cynicorum secta, quorum parens fuit Diogenes, qui ob caninam hanc inverecundiam dictus est Cynicus, id est, caninus.

Ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel] Audi Salvianum lib. 2. de providentia: *Impurior nescias, an cruentior*
D *filius: quia interficere patrem non potest parricidio, fœdat incestu, & quidem incestu præter incesti nefas, per industriam accumulandi sceleris elato. Cùm utique facinus, quod etiam secreta abominabile facerent, persecutor parentis publicè perpetraret: scilicet ut feralissimo crimine non pater tantùm absconsus deformaretur, cùm oculi etiam totius orbis publico fœdarentur incestu*.

Consilium autem Achitophel, &c. quasi si quis consuleret Deum] Vers. 23. id est, habebatur ab omnibus prudentissimum & divinum. q. d. Consilium Achitophel æstimabatur quasi oraculum. Nimirùm homo versipellis & impius accommodabat se tempori & personis, ac Davidi pio pia dabat consilia, Absalomo autem impio, impia: quæ prudentia erant secundùm diabolum, at non secundùm Deum. Erant enim apposita ad fovendam ejus ambitionem & tyrannidem, sed opposita virtuti, pietati & obedientiæ, quam filius debet patri. Sic & hodie in aulis Principum non desunt consiliarii, qui ad omnem ventum auramque Principis se suaque consilia inflectant,

ctant, ut cum probo sint probi, cum improbo improbi. A
Notus fuit nuper in Anglia Consiliarius magni nominis, qui cum Maria Regina Catholica erat Catholicus, fingebatque se mirè devotum & pium: at succedente Elisabetha in fide heterodoxa, larvam detraxit, gessitque se ut hæreticum, & Catholicos persecutus est; idem tamen volebat haberi à Catholicis Catholicus. Cupiebat enim audire politicus, & omnibus placere, omniumque gratiam inire. Unde cùm quidam è Patribus Societatis nostræ (qui mihi hæc in Belgio olim narravit) in Anglia captus ab eo secretò rogaretur: Quid Transmarini & principes Catholici de se sentirent, argutè, sed apposité veréque respondit; Domine ipsi asserunt te imitari orbes inferiores cœlorum, qui sequuntur motum primi mobilis: sic enim te sequi nutum motumque Reginæ. Talis quoque fuit Volsæus ille, qui Henrico VIII. ut ejus libidini assentaretur, repudii Catharinæ uxoris, indeque omnium Angliæ malorum fuit causa. Unde justo Dei judicio in Henrici VIII. indignationem incidit, misereque periit dicens: *Quia magis placere studui Regi quàm Deo, hinc justè Dei iram incurri, & regis gratiam amisi*, uti refert Sanderus in schismate Anglicano. Utinam nostri Achitopheles ejus exitum intuentes, ejusdem mores & consilia politica detestarentur, ac ejus suspendio saperent, ne similem mortem præsentem & æternam sibi conciscerent.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achitophel vafrum utileque consilium dat Absalomo, sed illud dissipat Chusai: qui illud v. 15. curat renuntiari Davidi, ut sibi fuga consulat, transeatque Jordanem. Quare ver. 22. transit eum David, sequitur Absalom. Mox v. 27. Sobi, Machir & Berzellai annonam castris Davidis inferunt.

1. DIxit ergo Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim millia virorum, & consurgens
persequar David hac nocte. 2. Et irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis
manibus) percutiam eum: cùmque fugerit omnis populus qui cum eo est, percutiam regem deso-
latum. 3. Et reducam universum populum, quomodo unus homo reverti solet: unum enim vi-
rum tu quæris: & omnis populus erit in pace. 4. Placuitque sermo ejus Absalom, & cunctis
majoribus natu Israel. 5. Ait autem Absalom: Vocate Chusai Arachiten, & audiamus quid et-
iam ipse dicat. 6. Cùmque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum: Hujuscemodi ser-
monem locutus est Achitophel: facere debemus an non? quod das consilium? 7. Et dixit Chu-
sai ad Absalom: Non est bonum consilium, quod dedit Achitophel hac vice. 8. Et rursum in-
tulit Chusai: Tu nosti, patrem tuum, & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos & amaro ani-
mo, veluti si ursa raptis catulis in saltu sæviat: sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur
cum populo. 9. Forsitan nunc latitat in foveis, aut in uno, quo voluerit, loco: & cùm ceci-
derit unus quilibet in principio, audiet quicumque audierit, & dicet: Facta est plaga in populo
qui sequebatur Absalom. 10. Et fortissimus quisque, cujus cor est quasi leonis, pavore solve-
tur: scit enim omnis populus Israel, fortem esse patrem tuum, & robustos omnes qui cum eo
sunt. 11. Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium: Congregetur ad te universus Israel, a
Dan usque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum, 12. Et ir-
ruemus super eum in quocumque loco inventus fuerit & operiemus eum, sicut cadere solet ros su-
per terram: & non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne unum quidem. 13. Quòd si ur-
bem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel civitati illi funes, & trahemus eam in tor-
rentem, ut non reperiatur ne calculus quidem ex ea. 14. Dixitque Absalom, & omnes viri Israel:
Melius est consilium Chusai Arachitæ consilio Achitophel: Domini autem nutu dissipatum est
consilium Achitophel utile, ut induceret Dominus super Absalom malum. 15. Et ait Chusai Sadoc
& Abiathar sacerdotibus: Hoc & hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom, & senioribus
Israel: & ego tale & tale dedi consilium. 16. Nunc ergo mittite citò, & nuntiate David, di-
centes: Ne moreris nocte hac in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere: ne fortè ab-
sorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo est. 17. Jonathas autem & Achimaas stabant jux-
ta Fontem Rogel: abiit ancilla & nuntiavit eis: & illi profecti sunt, ut referrent ad regem David
nuntium; non enim poterant videri, aut introire civitatem. 18. Vidit autem eos quidam puer;
& indicavit Absalom: illi verò concito gradu ingressi sunt domum cujusdam viri in Bahurim, qui ha-
bebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum. 19. Tulit autem mulier, & expandit
velamen super os putei, quasi siccans ptisanas: & sic latuit res. 20. Cùmque venissent servi Ab-
salom in domum ad mulierem dixerunt: Ubi est Achimaas & Jonathas? Et respondit eis mulier:
Transierunt festinanter, gustata paululum aqua. At hi qui quærebant, cùm non reperissent, re-
versi sunt in Hierusalem. 21. Cùmque abiissent, ascenderunt illi de puteo, & pergentes nun-
tiaverunt regi David, & dixerunt: Surgite & transite citò fluvium: quoniam hujusmodi dedit
consilium contra vos Achitophel. 22. Surrexit ergo David, & omnis populus qui cum eo erat,
& transierunt Jordanem, donec dilucesceret; & ne unus quidem residuus fuit, qui non transis-
set fluvium. 23. Porrò Achitophel videns quòd non fuisset factum consilium suum, stravit asi-
num suum, surrexitque & abiit in domum suam & in civitatem suam: & disposita domo sua, sus-
pendio interiit, & sepultus est in sepulchro patris sui. 24. David autem venit in Castra, & Ab-
salom transivit Jordanem, ipse & omnes viri Israel cum eo. 25. Amasam verò constituit Absalom
pro Joab super exercitum: Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Jetra de Jesraeli, qui ingres-
sus est ad Abigail filiam Naas, sororem Sarviæ, quæ fuit mater Joab. 26. Et castrametatus est Israel
cum Absalom in Terra Galaad. 27. Cùmque venisset David in Castra, Sobi filius Naas de Rabbam
filiorum Ammon, & Machir filius Ammihel de Lòdabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim,
28. obtulerunt ei stratoria, & tapetia, & vasa fictilia, frumentum, & hordeum, & farinam, & po-
lentam

lentam, & fabam, & lentem, & frixum cicer, 29. & mel, & butyrum, oves, & pingues vitulos, dederuntque David, & populo qui cum eo erat, ad vescendum: suspicati enim sunt, populum fame & siti fatigari in deserto.

Vers. 1. PERSEQUAR DAVID] Erat hoc utile consilium. Si enim Achitophel fugientem Davidem è vestigio, cum lecto milite fuisset insecutus, utique eum inermem, desertum & imparatum oppressisset: At cùm, suadente Chusai, interjecta fuit mora, David undique subditos ad se convocavit, armavit, in aciem disposuit, itaque confligens cum rudi populo Absalomi eum prostravit. Celeritas enim in bellis plurimùm valet. Unde illud Julii Cæsaris: *Veni, vidi, vici*. Et illud Caroli V. *Veni, vidi, sed vicit Christus*. Audi ipsum Cæsarem contra Pompejum dimicantem, apud Lucanum lib. 1.

Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
Tolle moras: semper nocuit differre paratis.

Cùm enim, ut narrat Plutarchus in Apophт. Roman. Pompejus instructam aciem apud Pharsalum inibi consistere, & hostem operiri jussisset; Cæsar dixit illum errasse, qui vim, impetum ac divinum afflatum animorum ad incursionem paratorum mora relaxasset.

Vers. 9. FORSITAN NUNC LATITAT IN FOVEIS] q. d. Etiamsi invadamus castra Davidis, ut suadet Achitophel; fortè non inveniemus eum, quia ipse sese in antris absconderit: scit enim se à te quæri, nec tibi posse resistere: Differamus ergo donec totum Israelem congregemus, qui eum distributis aciebus per omnes montes, valles, sylvas, antra & speluncas perscrutentur, obsideant & capiant.

Vers. 11. CONGREGETUR AD TE UNIVERSUS ISRAEL] Non hoc volebat Chusai, sed id suæ sententiæ prætexuit, ut daretur mora Davidi ad fugiendum & comparandum prælium. Politicè discant hic Principes rebellionem & seditionem omni ratione & modo esse præcavendam, curandumque ne oriatur; si autem jam orta sit & conflata, injiciendas ei esse moras & remoras; tum quia furor populi, & animorum ardor tempore languescit & subsidit; tum quia princeps contra illam interim se munire & armare potest, ac consilia multa captare ad eam discutiendam. Multis id exemplis demonstrare possem. Unum tantùm afferam Fabii Maximi, qui à mora quam tumultuantibus, ac præsertim Annibali ad prælia ferventi & ardenti injiciebat, cognominatus est *cunctator*, de quo illud:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Ipse enim, ut ait Plutarchus in ejus Vita; *Cùm hostes intelligeret difficultate laborare stipendii; cunctandum censuit Romanis, nec pugnandum cum homine qui exercitum haberet multis ad id ipsum duratum præliis; ceterùm submittenda sociis auxilia, oppidaque in potestate tenenda, dum vigor ille per se Annibalis, sicut flamma exigua & levi excitata vi, marcesceret*. Audi rursùm quid de eo scribat Julius Frontinus lib. 6. Stratagem. cap. 1. *Fabius Maximus non ignarus Gallos & Samnites primo impetu prævalere, suorum autem infatigabiles spiritus inter moras decertandi etiam incalescere, imperavit militibus ut contenti essent primo congressu sustinere, ut hostem mora fatigarent: quod ubi successit, admoto etiam subsidio suis, in prima acie universis viribus oppressum fudit hostem*. Sic Chusai hic injiciens moras rebellioni Absalomi, eam dissipavit.

Vers. 13. CIRCUMDABIT OMNIS ISRAEL CIVITATI ILLI FUNES] Est hyperbole significans magnitudinem virium & exercitus, q. d. Tantum populi numerum, tantas copias colligemus, ut possimus funibus civitatem circumdare (ut ita loquar) & trahere in ruinam.

Vers. 14. DOMINI AUTEM NUTU DISSIPATUM EST CONSILIUM ACHITOPHEL UTILE] Qua ratione id fecerit Deus, dixi c. 14. v. 31.

Vers. 15. ET AIT CHUSAI SADOC ET ABIATHAR SACERDOTIBUS] Scilicet summis, hoc est, pontificibus; erant ergo tunc duo Pontifices, scilicet Sadoc descendens ex Eleazar primogenito Aaronis filio, & Abiathar descendens ex Heli & Ithamar juniore Aaronis filio: quare potior & dignior erat Sadoc, unde priore loco semper ponitur ante Abiathar. Causam dixi superiùs.

Vers. 17. NON ENIM POTERANT VIDERI AUT INTROIRE CIVITATEM] q. d. Achimaas & Jonathas

A exploratores Davidis, non audebant palam ingredi urbem, seque ostentare Jerosolymæ; quia portæ ejus arctè à vigilibus custodiebantur, à quibus fuissent agniti captique; idcirco missa est ad eos ancilla, quæ adeos dicta factaque Chusai deferret, ut ipsi eadem renuntiarent Davidi.

VIDIT AUTEM EOS QUIDAM PUER] Hebræi apud S. Hieron. tradunt, hunc puerum fuisse filium ancillæ, quæ nuntium à Pontificibus perferebat ad eorum filios Jonathan & Achimaas, ut ipsi idipsum referrent Davidi: verùm incertum est quis fuerit hic puer: grandior enim fuit, utpote qui idipsum retulit Absalomo, ut ejus gratiam iniret, nec verisimile est eum voluisse accusare matrem suam, eamque in periculum vitæ conjicere. Vers. 18.

QUASI SICCANS PTISANAS] *Ptisana* vox Græca est, significans hordeum vel triticum decorticatum. *πτίσσω* enim est purgo, decortico, tundo. Fit etiam ptisana ex aliis frugibus, ait Dioscor. lib. 2. Apud Columellam, *ptisana* est pultis genus ex farina hordeacea, cui maxima restaurandarum virium vis inest & nutriendi: Vers. 19.
B ejus cremor sive succus datur febricitantibus. Vulgò medici *ptisanam* vocant hordeum à gluma separatum in aqua decoctum, qui potus est saluberrimus, cujus laudes Hippocrates integro volumine conscripsit. Causas dat Plinius lib. 22. c. 25. *Quoniam ptisana*, inquit, *lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facilè redderetur, & assuetis hic solus cibus in febri bis die posset dari*.

SURGITE ET TRANSITE CITO FLUVIUM] Jordanem. Hoc consilium Davidi dat Chusai, quia licet ipse evertisset consilium Achitophelis suadentis Absalomo, ut illicò persequeretur Davidem, tamen verebatur ne Absalom urgente Achitophele & sociis mutaret mentem, & illicò milites post Davidem submitteret ad eum capiendum. Vers. 22.

PORRO ACHITOPHEL VIDENS QUOD NON FUISSET FACTUM CONSILIUM SUUM, &c. SUSPENDIO INTERIIT] ne scilicet à Davide caperetur, & quasi proditor suspenderetur: prævenit ergo & redemit suspendium infame & violentum suspendio spontaneo & voluntario. Ipse enim ut erat prudens & sagax, prævidebat Davidem bellicosum ex mora sibi data collecturum validas copias, ac rebellem Absalomum Vers. 23.
C debellaturum. Ita Procopius, Theodor. & alii. Vide hic quam verum istud: *malum consilium consultori pessimum*.

Symbol. Achitophel proditor Davidis, fuit typus Judæ proditoris, qui pariter laqueo se suspendit, ait Angelom. & Rupert.

Porrò Elias in Thisbi Hebr. יחנק *iechanec* vertit, *suffocatus est*, unde putat catharro fuisse suffocatum. Verùm Sept. Joseph. Noster & alii constanter vertunt, asseruntque eum se suspendisse: huc enim eum adegit mala conscientia, desperatio & justa numinis vindicta, ut ipse sibi fauces strangularet, quibus impium consilium dederat, & dominum suum Davidem prodiderat. Unde videntur ipsi legisse in Cal activè יחנק *iechanac*, id est, *strangulavit se*, licèt jam legant passivè in niphal *iechanec*, id est, *strangulatus est*. Verùm Chald. Vatab. Pagnin. Lyran. Abul. & alii, legentes licèt *iechanec*, vertunt tamen activè, *strangulavit se*, sive, *strangulatus est à seipso*, significatur enim actio reciproca sive passio, quam agens sibi ipsi infert. Audi Josephum
D lib. 7. Ant. c. 9. *Convocatis omnibus domesticis exposuit eis, quæ Absalomo consuluerat, addens, quia non persuasisset, certè se brevi fore periturum. Davidem enim omninò superiorem hoc bello fore, & amissum regnum recepturum esse. Præstat igitur, inquit, magno animo, ut virum ingenuum decet, è vita exire, quàm Davidi ob filio navatam contra eum operam excarnificandum se præbere*.

DAVID AUTEM VENIT IN CASTRA] Heb. & Sept. *venit in Mahanaim*, id est, in urbem quæ dicta est, *Mahanaim*, id est, *castra*, eò quòd Jacob fugiens fratrem Esau ibidem vidisset duas acies, & quasi duo castra Angelorum pro se contra fratrem dimicantium, Genes. 32. 1. ideoque Da- Vers. 24.

vid fugiens Absalomum filium in eandem urbem secessit, A sperans Deum ibidem sibi affore, sicut affuerat avo suo Jacobo, uti reipsa affuisse audiemus c. seq. Adde, *Mahanaim* erat urbs munitissima æquè ac pulcherrima, ut docet Adric. in tribu Gad, sita in Galaadite.

Tropol. discant à Davide hic Duces in periculis & præliis niti Angelorum tutelarium & præsidum ope, eamque invocare: ipsi enim victoriam conciliant, ut hic conciliarunt Davidi: qua de re plura dixi Daniel. cap. 10. Josue c. 1. & 10. & Judic. 5.

Vers. 25. Et Absalom transivit Jordanem] non statim, sed post aliquot dies, ut suaserat Chusai, quibus David paravit copias ad ei resistendum, unde tres validas acies instruxit, quibus debellavit Absalomum, ut audiemus c. 18. v. 1. & seq.

Amasa autem erat filius viri qui vocabatur Jethra (vel *Jether*) de Iesraeli] 1. Paral. 2. 17. vocatur hic *Jether Ismaelites*. Unde noster Sanchez suspicatur in Hebr. hic pro ישראלי *iisraeli*, id est, Israelites legendum ישמעלי *iismaeli*, id est, Ismaelites: facilè enim literæ ר altera vicina מ supponi potuit. Verùm omnes Codices Hebræi, Chaldæi, Græci, Latini constanter hoc loco habent *Israelites*, vel *Iesraelitis*, non *Ismaelites*. Quocircà aliter respondet Vatabl. & alii, scilicet Jether B fuisse Ismaelitem origine, Israelitem verò fide & religione, quòd ab Ismaelitis transierit ad Israelitas, factusque sit proselytus per circumcisionem & professionem legis Mosaicæ. Aut Jether origine fuisse Israelitem, sed vocari Ismaelitem habitatione, quòd in Arabia habitarit. Rursùm Hebræi apud Sanct. Hieronym. censent Jether dici Ismaelitem, eò quòd ejus filius Amasa, opera Ismaelis imitatus, David fugientem nequaquam est comitatus; quod ejus peccatum à Joab Amasam occidente deletum est, ideoque Jether hoc loco vocatur Israelites. Verùm hæc symbolica sunt figmenta.

Dico ergo Jether origine & genere fuisse Ismaelitem, sed migrasse in Judæam, nimirùm in Jesrael, ibique factum proselytum & circumcisum. Id patet ex versione Vulgata, quæ hoc loco eum vocat *Jethra de Jesraeli*. Ergo domus ejus erat in Jesrael vel Jesraeli. Nam quod nonnulli cum Vatablo censent, eum hic vocari *Israelitem*, id nimis commune & generale est, nec eum à ceteris discriminat. Omnes enim qui hic nominantur, erant Israelitæ. Pro *Israel* ergo aliis C punctis cum Nostro legendum *Jesrael* vel *Jesraeli*: ubinam hic locus vel urbs fuerit, non constat. Probabiliter Adrichom. in Descript. tribus Juda num. 169. eam ponit in tribu Juda: *Jezrael*, inquit, *sive Jezraeli, de qua Josue c. 15. 17. & 19. nomen accepit à Jezrael filio Ephrata aut Etham. Ex hac fuit Achinoam uxor Davidis, mater Amnon, quem ob stuprum cum Thamar occidit Absalom. Fuit etiam hæc patria fortissimi viri Amasa principis militiæ Absalom.* Hæc Adrich. Tantùm obstat, quòd Jezrael hîc scribatur per *Zain* & *Ain*, hic verò *Jesraeli* scribatur per *Schin* & *Aleph*. Verùm hæ literæ affines sunt, & inter se commutabiles. Alia est ergo hæc *Jezrael* à *Jezrael* urbe regali & metropoli decem tribuum, quæ erat terminus tribus Manasse & Issachar, sita in pede montis Gelboe ad Occidentem, in qua Jezabel uxor Achab curavit lapidari Naboth, ut ejus vineam occuparet, ideoque ibidem ipsa à Jehu occisa projecta est canibus devoranda, 4. Reg. 8. 9. & seq.

Qui (*Jethra* vel *Jether*) ingressus est (quasi maritus vel concubinus) ad Abigail filiam Naas (ex eaque genuit Amasam) sororem Sarviæ, quæ fuit mater Joab] *Sarvia* & *Abigail* erant sorores Davidis, Sarvia fuit mater Joab, Abigail mater Amasæ, quare David erat avunculus tam Joab, quàm Amasæ, ipsi verò inter se erant consobrini, ut patet 1. Paral. 2. 13. Atque idcircò eorum matres hic nominantur non patres, ut significetur eos per matres fuisse nepotes Davidis. *Abigail* ergo vocatur hic filia *Naas*, id est, *Jesse*, sive *Isai*, qui fuit pater Davidis: hic enim alio nomine vocatus est *Naas*, cujus nominis causam symbolicam dant Hebræi apud S. Hier. in Tradit. Hic Jesse, inquiunt, vocatus est *Naas*, Hebr. נחש *nachas*, id est, *coluber*, eò quòd nullum admisisse mortiferum perhibetur peccatum, nisi id quod originaliter de serpente antiquo contraxit. Talis ergo meruit esse pater Davidis Regis, indeque Christi.

Cumque venisset David in Castra Vers. 27. (Heb. & Sept. *in Mahanaim*) Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon] Audi S. Hier. in Trad. *Iste Sobi fuit filius Naas regis, cum quo pugnavit Saul. Ipse etiam Naas fecit misericordiam cum David, quando fugit à facie Saul: quo mortuo dixit David: faciam misericordiam cum Hanon, sicut fecit pater ejus Naas mecum. Interempto verò à David Hanon, qui ei in decalvandis servis suis injuriam fecerat, constitutus est ab eodem David in loco fratris, iste Sobi, qui à David legitur cum ceteris venisse, & stratoria & tapetia & vasa fictilia, & cetera, quæ dicuntur, ei obtulisse.* Atque hinc factum est, ut David suo filio Salomoni uxorem dederit Naamam Ammonitidem 3. Reg. 14. 21. quæ videtur soror aut filia fuisse hujus Sobi, ex qua Salomon genuit Roboam anno Davidis ultimo, nimirùm cum Naama priùs facta esset proselyta, atque ad Judaismum vel sincerè vel fictè & simulatè conversa, de quo 3. Reg. 14.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David tres instruit acies, ac tres earum Duces, quibus confligit cum copiis Absalomi, easque prosternit. Fugit Absalom vers. 9. sed condensæ quercui capillis implicitus adhæsit, ibique suspensus à Joab tribus lanceis confoditur. Inde vers. 17. in fossam cadaver projicitur, & lapidibus obruitur. Mox vers. 21. Joab victoriæ nuntium mittit ad Davidem; ille audiens occisum Absalomum, inconsolabiliter lamentatur, & victoriam funestat.

1. Igitur considerato David populo suo, constituit super eos tribunos & centuriones, 2. & dedit populi tertiam partem sub manu Joab, & tertiam partem sub manu Abisai filii Sarviæ fratris Joab, & tertiam partem sub manu Ethai, qui erat de Geth, dixitque rex ad populum: Egrediar & ego vobiscum. 3. Et respondit populus: Non exibis: sive enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: sive media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu unus pro decem millibus computaris: melius est igitur ut sis nobis in urbe præsidio. 4. Ad quos rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex juxta portam: Egrediebaturque populus per turmas suas, centeni, & milleni. 5. Et præcepit rex Joab, & Abisai, & Ethai, dicens: Servate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Absalom. 6. Itaque egressus est populus in campum contra Israel, & factum est prælium in saltu Ephraim. 7. Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu David, factaque est plaga magna in die illa, viginti millium. 8. Fuit autem ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, & multò plures erant quos saltus consumpserat de populo, quàm hi quos voraverat gladius in die illa. 9. Accidit autem ut occurreret Absalom servis David, sedens mulo, cùmque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum & magnam, adhæsit caput ejus quercui, & illo suspenso inter cœlum & terram, mulus, cui insederat, pertransivit. 10. Vidit autem hoc

hoc quispiam, & nuntiavit Joab, dicens: Vidi Absalom pendere de quercu. 11. Et ait Joab viro, qui nuntiaverat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, & ego dedissem tibi decem argenti siclos, & unum balteum? 12. Qui dixit ad Joab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis: audientibus enim nobis præcepit rex tibi, & Abisai, & Ethai, dicens: Custodite mihi puerum Absalom. 13. Sed & si fecissem contra animam meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, & tu stares ex adverso? 14. Et ait Joab: Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, & infixit eas in corde Absalom: cùmque adhuc palpitaret hærens in quercu, 15. cucurrerunt decem juvenes armigeri Joab, & percutientes interfecerunt eum. 16. Cecinit autem Joab buccina, & retinuit populum, ne persequeretur fugientem Israel, volens parcere multitudini. 17. Et tulerunt Absalom, & projecerunt eum in saltu, in foveam grandem, & comportaverunt super eum acervum lapidum magnum nimis: omnis autem Israel fugit in tabernacula sua. 18. Porrò Absalom erexerat sibi, cùm adhuc viveret, titulum qui est in Valle regis: dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monimentum nominis mei. Vocavitque titulum nomine suo, & appellatur Manus Absalom, usque ad hanc diem. 19. Achimaas autem filius Sadoc, ait: Curram, & nuntiabo regi, quia judicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum ejus. 20. Ad quem Joab dixit: Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia: hodie nolo te nuntiare, filius enim regis est mortuus. 21. Et ait Joab Chusi: Vade, & nuntia regi quæ vidisti. Adoravit Chusi Joab, & cucurrit. 22. Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Joab: Quid impedit si etiam ego curram post Chusi? Dixitque ei Joab: Quid vis currere fili mi? non eris boni nuntii bajulus. 23. Qui respondit: Quid enim si cucurrero? Et ait ei: Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendii, transivit Chusi. 24. David autem sedebat inter duas portas: speculator verò, qui erat in fastigio portæ super murum, elevans oculos, vidit hominem currentem solum. 25. Et exclamans indicavit regi: dixitque rex: Si solus est, bonus est nuntius in ore ejus. Properante autem illo, & accedente propiùs, 26. vidit speculator hominem alterum currentem, & vociferans in culmine, ait: Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitque rex: Et iste bonus est nuntius. 27. Speculator autem, Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filii Sadoc. Et ait rex: Vir bonus est: & nuntium portans bonum, venit. 28. Clamans autem Achimaas, dixit ad regem: Salve rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit homines qui levaverunt manus suas contra dominum meum regem. 29. Et ait rex: Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas: Vidi tumultum magnum, cùm mitteret Joab servus tuus, ò rex, me servum tuum: nescio aliud. 30. Ad quem rex: Transi, & sta hic. Cùmque ille transisset, & staret, 31. apparuit Chusi: & veniens ait: Bonum apporto nuntium, domine mi, rex: judicavit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te. 32. Dixit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalom? Cui respondens Chusi, Fiant, inquit, sicut puer inimici domini mei regis, & universi qui consurgunt adversus eum in malum. 33. Contristatus itaque rex, ascendit cœnaculum portæ, & flevit. Et sic loquebatur, vadens: Fili mi Absalom, Absalom fili mi: quis mihi tribuat ut ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom?

VERS. 5. SERVATE MIHI PUERUM ABSALOM] Certat hic Davidis pietas paterna cum impietate hostili Absalomi, in flagranti parricidali ejus scelere & prælio. Audi S. Chrysost. hom. de Absalom tom. 1. *Inde dementia contra genitorem exurgit, hinc clementia, ut parricida parcatur, exposcit. Inde furor, hinc pietas operatur. Inde insania, hinc misericordia interponitur. Inde crudelitas, hinc bonitas ostentatur. Parricida non læsus insanit, David læditur & mitescit. Debellatur ab impietate pietas, nec movetur pietas patris, nec gladio vincitur, nec terrore mutatur. Parricida nec ratione frangitur nec imminenti interitu deterretur.*

VERS. 6. ET FACTUM EST PRÆLIUM IN SALTU EPHRAIM] Saltus hic non erat in tribu Ephraim, hæc enim habitabat cis Jordanem: exercitus autem uterque transierat Jordanem in Galaaditem, uti dictum est c. præced. v. 24. Erat ergo hic saltus trans Jordanem, in tribu Gad juxta urbem Mahanaim, in quam se receperat David, non longè à mari Galilææ: vide Adrichomii tabulas Geographicas. Dictus est *Ephraim* ab aliquo eventu; sive quòd esset oppositus tribui Ephraim; sive quòd tribus hæc eò pabulatum mitteret sua pecora, sive quòd prælium aliquod in eo commisisset. Ita Abulens. Vatab. & alii.

VERS. 8. ET MULTO PLURES ERANT, QUOS SALTUS CONSUMPSERAT] *Saltus*, id est, feræ saltus, putà leones, lupi, tygrides in saltu latitantes, quod arguit divinam hanc fuisse vindictam, ait S. Hieron. Cajet. Angelom. Rursùm, *saltus*, id est, præcipitia & fossæ saltus occultæ, in quas corruerunt fugientes. Ita Abulensis, Vatabl. & alii.

VERS. 9. ADHÆSIT CAPUT EJUS QUERCUI] Sept. *implicatum est caput ejus in arbore*; Chald. *& apprehensum est caput ejus in quercu*; Vatab. *Detentum est caput ejus à quercu*; Hebr. *Adhæsit cæsaries ejus in ramis perplexis quercus*. Densi ergo & promissi capilli Absalomi, densis & implexis ramis quercus impliciti adhæserunt. Per crines ergo, in quibus gloriatus erat Absalom punitur, & suspenditur. Ita Abul. & Joseph. Addit Cajet. caput ejus detentum fuisse inter duos ramos, nimirùm caput plectitur, qui illud superbè contra patrem efferre voluerat. Audi S. Chrys. hom. de Absalom tom. 1. *Inseritur ramis, obligatur lignis, transfixe gutture colligatus. Pendens jam mortuus ab hominibus invenitur, quem jam nec cælum potuit conspicere vivum, nec terra ulterius sustinere. O nefandum meritum parricidæ! Injuriam patris, non pugnantis gladius, non hostilis manus, non jaculantis ictus defendit, sed vindicant ligna, arbor ulciscitur, rami defendunt.*

ET ILLO SUSPENSO INTER COELUM ET TERRAM, MULUS, CUI INSEDERAT, PERTRANSIVIT] Septuag. *& suspensus est in arbore inter cælum & terram*, &c. Sic & Chald. Adverte hic supplicium justa Dei vindicta sceleri Absalomi per omnia commensum: patris solium affectavit; thronus ei datur patibulum. Diademate coronari ambivit, eo corona ejus fuit coma capitis arbori implexa. Sceptrum optavit, en tibi lanceæ tres pro triplici sceptro, quibus confoditur. Satellitium regium concupivit; idipsum ei præstant armigeri Joab. Supplicium ergo ei versum est in sepulchrum & criminis Epitaphium. *Absalomi pœna congrua culpæ.* Audi Chrysostomum homil. in Psalm. *Absalom Davidem aggressus est occisus à Joab, & in alto ligno suspensus est, qui adversus patrem erigebatur, & ab arbore detinebatur, qui cum radice pugnabat, & vinctus erat à ramorum nexu, qui erat à paterna*

affectione abruptus: & capite tenebatur, quo genitoris caput auferre contendebat: & tanquam fructus pendebat ab arbore, qui natura agricolam volebat exscindere; & in corde jaculo confossus est, illic occisus, ubi cadem parabat. Et tunc videri poterat spectaculum admirabile. Mulo enim equitans, ex pilorum coma, à coma arboris tenebatur, & coma tenebat comam Tyrannum, illic eam contundens, ubi diadema paternum gestare contendebat. Causam deinde cur suspensus sit Absalom, subjicit: *Poterat ergo videri Absalom suspensus in medio cæli & terra. Cælum eum non admittebat. Si enim primum insurrectorem ejecit diabolum, quomodo ipsum insurrectorem secundum admisisset? Terra eum aversabatur, non ferens pollui passibus parricida. Si enim Dathan devoravit, qui contra Mosen erat locatus, & os suum aperuit adversus eum, qui os improbè aperuerat; quomodo potuisset ferre pedes currentes adversus genitorem?*

Vers. 11. QUARE NON CONFODISTI EUM CUM TERRA?] ut in terram decideret, ibique confossus expiraret; patet ex Hebræo.

Vers. 14. TULIT ERGO TRES LANCEAS (breviores, unde Sept. vertunt, *tria jacula*; Chald. *tria tela*; Vatabl. *tria spicula*: hæc enim significat Hebr. שבטים *scebatim*) ET INFIXIT EAS IN CORDE ABSALOM] ut cor fictum & duplex imò triplex, quo coram patre exteriùs simularat obedientiam, interiùs verò voverat regni ambitionem & rebellionem; cor, inquam, proditorium triplici telo confoderet. Causam hanc dat Sanctus Chrysostomus loco jam citato dicens: *in cor excordis tres sagittas infixit, illic eum feriens, ubi erat receptaculum iniquitatis, & cum in arbore sublimis penderet, pulchrum epitaphium ei David cecinit: Vidi impium superexaltatum & elatum tanquam cedros libani: & transivi: & ecce non erat.* Idem Chrysostomus in Psalm. 7. tom. 1. *Et ut scias quod factum est, non fuisse humana industria, sed totum fuisse divini judicii, capilli & lignum eum alligarunt, & brutum eum animal tradidit, & pro fune quidem coma, pro ligno autem arbor extitit. Pro milite autem eum adduxit mulus. Considera autem (id quod est admirabile) cùm hæc passus est, nemo suorum ad eum accedere ausus est, cùm tantum fuisset spacium. Hoc autem Deus providerat, ut neque detraheretur, nec vinctus ad patrem afferretur, quoniam paterna viscera ei parci velle ultra modum indicaverant; & quod est admirabilius, qui patrem ei reconciliavit, is ipsum interfecit, propemodum instans vehemens accusator, sed is quidem eum occidit, Deus autem tulit sententiam.* Probat id ex Psalm. Davidis: *Quòd enim è superis lata sit sententia, audi quomodo id ipse ostenderit. Cùm enim dixisset: Et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet, dicit, (Confitebor Domino secundùm justitiam ejus, & psallam nomini Domini altissimi) Gratias agam, inquit, non aliorum gaudens casibus sed Dei sententiam suscipiens.*

Mysticè Glossa: *Arbor Absalomi*, ait, *significat prostibulum gehennæ: tres lanceæ triplicem damnatorum pœnam, scilicet ignis, vermis & carentia visionis beatificæ.* Porrò peccavit Joab occidendo Absalom, quia eum occidit contra præceptum regis jubentis eum servari: quare non habebat auctoritatem & jus eum occidendi, ait Abul. qui opinatur hac de causa Davidem ei abstulisse ducatum & regimen exercitus, c. 19. v. 13. Excusat tamen Joab Cajet. quòd ipse dictum Davidis de servando Absalomo acceperit, non ut præceptum, sed ut monitum & desiderium aut pietatis paternæ indicium. Rursùm, quòd eum occiderit ardore prælii ex zelo vindictæ tanti sceleris & parricidii. Denique quod metueret, si ei parceretur, eum redintegraturum bellum, vel alias patri suo insidias moliturum: timebat etiam Joab sibi, ne ab Absalomo occideretur.

Absalom damnatus. Quæres, an Absalom sit damnatus? Nonnulli negant: nam lanceis confossus non statim expiravit: habuit ergo tempus pœnitendi. Verùm in flagranti delicto confossus, nec animum, nec consilium, nec rationem de Deo & sua salute cogitandi videtur habuisse: sed vulneribus oppressus, sopita sepultaque mente videtur infelicem animam exhalasse, esseque damnatus. Ita censent Sanctus Augustin. lib. 3. de doctr. Christ. cap. 21. & lib. 22. contra Faustum cap. 66. Salvian. lib. 2. de Provid. Sanctus Chrysostom. homil. 69. & 70. ad Popul. Sanct. Bernardus serm. 26. in Cant. Theodor. Procop. & alii hic. Nam, ut ait Sanctus August. *Justum est hoc Dei judicium, ut peccator qui in vita oblitus est Dei, in morte obliviscatur & sui.* Simile prorsùs scelus fuit Chramni filii Clotharii regis Franciæ, qui patri rebellans simili vindicta occubuit, de quo audi Gregorium Turon. lib. 4. histor. Franc. cap. 20. *Ibat Clotharius tanquam novus David contra Absalonem filium pugnaturus, plangens atque dicens: Respice Domine de cælo, & judica causam meam, quia injustè à filio injurias patior: & respice & judica justè: illudque impone judicium, quod quondam inter Absalonem & patrem ejus David posuisti. Confligentibus igitur pariter; Britannorum comes terga vertit, ibique & cecidit. Denique Chramnus fugam iniit, naves in mari paratas habens: sed dum uxorem & filias suas liberare voluit, ab exercitu patris oppressus, captus atq; ligatus est. Quod cum Clothario regi nuntiatum fuisset, jussit eum cum uxore & filiabus igni consumi, inclusisque in tugurio cujusdam pauperculæ, Chramnus super scamnum extensus orario suggillatus est, & sic postea super eos incensa casula, cum uxore & filiabus interiit.*

Vers. 16. RETINUIT POPULUM NE PERSEQUERETUR FUGIENTEM ISRAEL] Politicum enim præceptum est, ut in rebellione universali capita plectantur, parcatur verò multitudini, ne princeps suis subditis destituatur, ac rex sit sine regno. Ita Moyses principes, qui populo fuerant duces ad cultum Beelphegor, suspendit; populo verò pepercit Num. 25. 4. Idem fecit Joab in seditione Seba, ut audiemus cap. 20. Sic & Elias occidit sacerdotes Baal, qui populum fovebant in idololatria 3. Reg. 18. 40.

Idem fecere Gentiles (unde lex Lycurgi fuit: *Hostem fugientem noli trucidare*, testis est Polyan. lib. 1.) præsertim Romani. Ut alios taceam illustre est quod refert Livius Decade 1. de Tarquinio ultimo Roman. rege, à quo cùm Sextus Tarquinius ejus filius ad Gabinos transfugisset, misit filius ad patrem nuntium sciscitatum quid à se fieri vellet. At pater non verbo, sed facto respondit: nam inambulans per hortum summa papaverum capita discussit. Id à nuntio audiens filius, intellexit patrem velle ut primores Gabinorum è medio tolleret; quod cùm reipsa fecisset, filius ceteram plebem facile sibi patrique subjecit. Ovidius lib. 2. Fastor. eandem referens historiam pro papaveribus ponit lilia:

Et virga, inquit, *lilia summa metit.*

Vers. 17. PROJECERUNT EUM IN FOVEAM GRANDEM, ET COMPORTAVERUNT SUPER EUM ACERVUM LAPIDUM] Ut hoc acervo eum ejusque scelus, nomen & memoriam obruerent, & æterna oblivione æque ac infamiæ nota sepelirent: quippe qui, ut ait Sanctus Hieronymus, sceleratissimus erat, & geminæ neci obnoxius; scilicet qui & patrem contra legis præceptum valde dehonorarit, & turpitudinem ejus revelarit, violando publicè ejus concubinas.

Vers. 18. DIXERAT ENIM NON HABEO FILIUM, ET HOC ERIT MONIMENTUM NOMINIS MEI] Audivimus c. 14. v. 27. Absalomum tres habuisse filios, & unam filiam. Ergo hi filii jam mortui erant, vel certe Absalom hoc monumentum erexit antequàm eos genuisset. Ita Abul. Cajet. Dion. Unde Chald. vertit, *non habebat filium superstitem.* Aliter Rabbini & Lyran. qui censent Absalomum reliquisse filios post se, sed ineptos ad regnandum, vel mox morituros ob patris rebellionem. Audi eorum historiam vel potiùs fabellam, quam refert S. Hieron. in Tradit. *Tradunt Hebræi, quòd depositus de quercu, potuerit sibi inducias, antequàm perimeretur, ut faceret sibi titulum ob memoriam sui, eò quod non haberet filium talem, qui regno dignus esset: putabat enim filios suos non solùm regno indignos, veriùm etiam ob peccatum suum, quod in patrem gesserat, præsenti vita indignos; in quo titulo manum dicitur defixisse, & figuram manus sua expressisse, & ob hoc, titulum hoc modo vocari.*

ET HOC ERIT MONIMENTUM NOMINIS MEI] Extat etiamnum hic Absalomi titulus, sive monimentum, *in valle regis* v. 18. id est, in valle Josaphat, cum nomine sepulchri ejusdem, quod floribus in summo sculptis exornatur, uti scribit testis oculatus Zuallardus libr. 3. peregrinationis suæ die secunda. Audi Adrichomium in Descript. Hierusalem num. 227. Monumentum sive manus Absalom, columna erat & statua marmorea cum inscriptione, duobus ab Hierosolyma stadiis distans, quam Absalom vivus sibi in monumentum in valle regia erexerat. Ubi etiamnum turris & magnus lapidum extat acervus, qui quotidie magis ac magis augetur. Nam Pagani & peregrini illac transeuntes pro more habent, ut quisque lapidem in eum projiciat, & quasi juxta legem vindicantes ipsius adversùs David patrem suum rebellionem, hujusmodi maledictione illum execrentur: *Maledictus sit parricida Absalom: & quicumque injustè parentes suos persequuntur, maledicti sint in æternum.* Hinc patet titulum sive monumentum Absalomi fuisse columnam mar-

marmoream, cui insistebat statua ejusdem: unde Josephus ait fuisse statuam. Alii vocant ædificium. Vatabl. nuncupat arcum triumphalem vel pyramidem, ex eaque colligit Absalomum fuisse superbum & ambitiosum, nimisque avidum laudis & gloriæ, ideoque pro monumento hoc superbo repensum ei fuisse vilem rudemque acervum lapidum.

Et appellatur manus Absalom] *Manus*, id est, monumentum manu operaque Absalomi excitatum. Est metonymia. Tropol. Ambitiosi, uti erat Absalom, erigunt sibi titulos & pyramides, ut nomen suum æternent, illosque vocant *manus* suas dicentes; *Manus nostra excelsa fecit hoc*. Ita Dion.

Simile sepulchrum habuit Ruffinus celebris ille Imperatoris Tutor, qui proinde ipsum, & per ipsum orbem totum regebat; sed postea ambiens imperium, à militibus periit, de quo Claudianus lib. 2. contra Ruffinum ita canit:

Trivis calcandus spargitur ecce
Qui sibi pyramidas, qui non cedentia templis
Ornatura suos extruxit culmina Manes.
Et qui Sidonio velari credidit ostro,
Nudus pascit aves: jacet en, qui possidet orbem
Exiguæ telluris inops, & pulvere raro
Per partes tegitur, nusquam totusque sepultus.

Vers. 25. Si solus est, bonus est nuntius] Signum

A enim est meos esse victores, ac victos hostes persequi: si enim mei cæsi victique essent, utique iste non solus veniret, sed multi cum eo fugientes se reciperent in urbem, ut vitam salvarent.

Fili mi Absalom] Flebat David mortem non tam præsentem, quàm æternam Absalomi, quòd in flagranti delicto parricidii occisus foret; unde metuebat, imò credebat eum esse damnatum. Porrò S. Chrysostom. hom. de Absalom Davidi respondet, ejusque lamenta inhibet dicendo: *Quid plangis, gloriosè pater, quid lamentaris, quasi Absalom quod ausus est, comprobares? Quid fles scelestum, quasi eum parricidium perpetrare volueris? Plangis gloriam victoris exercitus, si fletur hostis interitus; nec lætitia esse poterit in victoria, si parricida plangitur pœna. Ille tuus non fuit filius, qui sic violavit paternos affectus. Ille tuus dici non meruit, qui jus patris sanctissime violavit: Te non contempserunt exercitus, non duces, quibus parci scelesto mandasti; sed illa arbor, illa te primùm ulta est: illa defendit, illa læsi patris injuriam, quæ te non audierat, vindicavit.* Et B paulò post, causam subjicit dicens: *Novo enim supplicio debuit interire, qui sæculo novum scelus per patris exitium voluit inferre.* Vers. 33.

Denique paternus affectus in filium licèt sceleratum urgebat Davidem. Nam, ut ait Quintil. declam. 322. *Pater erat; nunquam hi affectus in tantum vincuntur, ut non ad naturam suam tandem revertantur.*

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David luget mortem Absalomi, mox vers. 9. Israel & tribus Juda Davidem in regnum reducit, occurrit ei Semei, v. 16. veniam maledicentiæ petens, eique parcit David. Et Miphiboseth vers. 24. excusans suam tarditatem, & Siba servum suum accusans. Denique v. 31. Berzellai invitatus à Davide se per servum excusat, & loco sui Chamaam filium substituit.

1. NUntiatum est autem Joab quòd rex fleret & lugeret filium suum, 2. & versa est victo-
ria in luctum in die illa omni populo: audivit enim populus in die illa dici: Dolet rex
super filio suo. 3. Et declinavit populus in die illa ingredi civitatem, quomodo declinare solet
populus versus & fugiens de prælio. 4. Porrò rex operuit caput suum, & clamabat voce ma-
gna: Fili mi Absalom: Absalom fili mi, fili mi. 5. Ingressus ergo Joab ad regem in domum,
dixit: Confudisti hodie vultus omnium servorum tuorum, qui salvam fecerunt animam tuam,
& animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam uxorum tuarum, & animam con-
cubinarum tuarum. 6. Diligis odientes te, & odio habes diligentes te: & ostendisti hodie, quia
non curas de ducibus tuis, & de servis tuis: & verè cognovi modò, quia si Absalom viveret, &
omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi. 7. Nunc igitur surge, & procede, & alloquens
satisfac servis tuis: juro enim tibi per Dominum, quòd si non exieris, ne unus quidem remansu-
rus sit tecum nocte hac: & pejus erit hoc tibi, quam omnia mala quæ venerunt super te, ab
adolescentia tua usque in præsens. 8. Surrexit ergo rex & sedit in porta: & omni populo nun-
tiatum est quod rex sederet in porta: venitque universa multitudo coram rege: Israel autem fu-
git in tabernacula sua. 9. Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel, dicens:
Rex liberavit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse salvavit nos de manu Philisthinorum:
& nunc fugit de terra propter Absalom. 10. Absalom autem, quem unximus super nos, mor-
tuus est in bello: usquequò siletis, & non reducitis regem? 11. Rex verò David misit ad Sadoc
& Abjathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad majores natu Juda, dicentes: Cur venitis novissi-
mi ad reducendum regem in domum suam? (Sermo autem omnis Israel pervenerat ad regem in
domo ejus.) 12. Fratres mei vos, os meum, & caro mea vos, quare novissimi reducitis regem?
13. Et Amasæ dicite: Nonne os meum, & caro mea es? Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si
non magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Joab. 14. Et inclinavit cor omnium
virorum Juda, quasi viri unius: miseruntque ad regem, dicentes: Revertere tu, & omnes ser-
vi tui. 15. Et reversus est rex: & venit usque ad Jordanem, & omnis Juda venit usque in
Galgalam, ut occurreret regi, & traduceret eum Jordanem. 16. Festinavit autem Semei filius
Gera filii Jemini de Bahurim, & descendit cum viris Juda in occursum regis David. 17. Cum
mille viris de Beniamin, & Siba puer de domo Saul: & quindecim filii ejus ac viginti servi erant cum eo:
& irrumpentes Jordanem, ante regem, 18. transierunt vada, ut traducerent domum regis, &
facerent juxta jussionem ejus: Semei autem filius Gera prostratus coram rege, cùm jam transisset
Jordanem, 19. dixit ad eum: Ne reputes mihi Domine mi iniquitatem; neque memineris inju-
riarum servi tui in die qua egressus es domine mi rex de Jerusalem, neque ponas rex in corde
tuo. 20. Agnosco enim servus tuus peccatum meum: & idcirco hodie primus veni de omni
domo Joseph, descendique in occursum domini mei regis. 21. Respondens vero Abisai filius
Sarviæ dixit: Nunquid pro his verbis non occidetur Semei, quia maledixit Christo Domini?

22.

22. Et ait David: Quid mihi, & vobis filii Sarviæ? cur efficimini mihi hodie in satan? ergo-
ne hodie interficietur vir in Israel? 23. Et ait rex Semei: Non morieris. Juravitque ei.
24. Miphiboseth quoque filius Saul, descendit in occursum regis, illotis pedibus, & intonsa bar-
ba: vestesque suas non laverat à die qua egressus fuerat rex, usque ad diem reversionis ejus
in pace. 25. Cùmque Jerusalem occurrisset regi, dixit ei rex: Quare non venisti mecum Mi-
phiboseth? 26. Et respondens ait: Domine mi rex, servus meus contempsit me: dixique ei
ego famulus tuus, ut sterneret mihi asinum, & ascendens abirem cum rege: claudus enim sum
servus tuus. 27. Insuper & accusavit me servum tuum ad te dominum meum regem: tu au-
tem Domine mi rex, sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi. 28. Neque enim fuit
domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autem posuisti me servum tuum
inter convivas mensæ tuæ: quid ergo habeo justæ querelæ? aut quid possum ultrà vociferari
ad regem? 29. Ait ergo ei rex: Quid ultrà loqueris? fixum est quod locutus sum: tu & Si-
ba dividite possessiones. 30. Responditque Miphiboseth regi: Etiam cuncta accipiat, postquam
reversus est dominus meus rex pacificè in domum suam. 31. Berzellai quoque Galaadites,
descendens de Rogelim, traduxit regem Jordanem, paratus etiam ultrà fluvium prosequi eum.
32. Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est, octogenarius, & ipse præbuit alimen-
ta regi, cùm moraretur in Castris: fuit quippe vir dives nimis. 33. Dixit itaque rex ad Ber-
zellai: Veni mecum, ut requiescas securus mecum in Jerusalem. 34. Et ait Berzellai ad
regem: Quot sunt dies annorum vitæ meæ, ut ascendam cum rege in Jerusalem?
35. Octogenarius sum hodie: nunquid vigent sensus mei ad discernendum suave, aut amarum?
aut delectare potest servum tuum cibus & potus? vel audire possum ultrà vocem cantorum, at-
que cantatricum? quare servus tuus sit oneri domino meo regi? 36. Paululum procedam famu-
lus tuus ab Jordane tecum: non indigeo hac vicissitudine, 37. sed obsecro ut revertar servus
tuus, & moriar in civitate mea, & sepeliar juxta sepulchrum patris mei, & matris meæ. Est
autem servus tuus Chamaam, ipse vadat tecum, domine mi rex, & fac ei quidquid tibi bonum
videtur. 38. Dixit itaque ei rex: Mecum transeat Chamaam, & ego faciam ei quidquid tibi
placuerit, & omne, quod petieris à me, impetrabis. 39. Cùmque transisset universus populus
& rex Jordanem, osculatus est rex Berzellai, & benedixit ei: & ille reversus est in locum suum.
40. Transivit ergo rex in Galgalam, & Chamaam cum eo, omnis autem populus Juda tradu-
xerat regem, & media tantùm pars affuerat de populo Israel. 41. Itaque omnes viri Israel con-
currentes ad regem dixerunt ei: Quare te furati sunt fratres nostri viri Juda, & traduxerunt re-
gem & domum ejus Jordanem, omnesque viros David cum eo? 42. Et respondit omnis vir
Juda ad viros Israel. Quia mihi propior est rex: cur irasceris super hac re? nunquid comedi-
mus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt? 43. Et respondit vir Israel ad viros Juda,
& ait: Decem partibus major ego sum apud regem, magisque ad me pertinet David quam ad
te: cur fecisti mihi injuriam, & non mihi nuntiatum est priori, ut reducerem regem meum?
Duriùs autem responderunt viri Juda viris Israel.

Vers. 2. ET DECLINAVIT POPULUS] &c. Hebr. & Chald. habent. *Et furatus est sese populus in die illa, ut intraret in urbem, sicut se furantur populi, qui pudefacti sunt, dum fugiunt in prælio*, & terga vertunt hosti. *Furatus est*, hoc est furtim se subduxit, furtim ingressus est urbem; non cum triumpho, ut victores solent, sed ut illi qui fuga elapsi sunt & victi.

A

Vers. 5. CONFUDISTI (Vatab. *pudefecisti*) HODIE VULTUS OMNIUM SERVORUM TUORUM, QUI SALVAM FECERUNT ANIMAM TUAM] qui scilicet pugnando pro te, salvarunt vitam tuam, quam tibi eripere satagebat hostis & proditor Absalom, cujus tu mortem hodie luges, quasi malles nos omnes victos occubuisse, ut ille foret superstes & victor.

Vers. 11. SERMO AUTEM OMNIS ISRAEL (qui præcessit de reconciliatione & reductione regis) PERVENERAT AD REGEM IN DOMO EJUS] q. d. Ideò liberiùs David accersivit & per modum amicæ querelæ accusavit suos contribules & tribum Juda, quòd tardè venirent ad se reducendum in regnum, essentque hac in re novissimi, eò quòd sciret ceteras tribus Israel communi consensu decrevisse se reducere. Quare hæc verba cum Romanis parenthesi includenda sunt. Subdunt Complut. *quia dixerat rex, sic dicetis ad populum*: sed hæc verba delenda sunt cum Hebr. Chald. & Romanis.

B

Vers. 12. QUARE NOVISSIMI REDUCITIS REGEM?] Tribus Juda, ac præsertim cives Hierosolymæ Davide fugiente Absalomum cum exercitu magno venientem acceptarant, eique urbem & arcem Sion tradiderant, quam ille firmo militum præsidio munierat; quare male sibi conscii, quòd scilicet Davidem offendissent, ac metuentes præsidium Absalomi arcem Sionis occupans, non audebant Davidem revocare. David ergo omnes benignè ad se invitat, vocans eos suos consanguineos, & impunitatem pollicens, ut se in urbem & regnum reciperent.

Vers. 13. ET AMASÆ DICITE: NONNE OS MEUM, ET CARO MEA ES?] Erat enim Amasa filius Abigail, quæ erat soror Davidis, uti dictum est c. 17. 25.

HÆC FACIAT MIHI DEUS, ET HÆC ADDAT SI NON MAGISTER MILITIÆ FUERIS CORAM ME OMNI TEMPORE PRO JOAB] id est, loco & vice Joab, inquit Abulens. Dionys. & alii. Perperam Lyran. τὸ *pro Joab* interpretatur *sub Joab*, quasi Amasa Joabo fuerit subditus. Erat Amasa dux exercitus Absalomi: quare eum ad se revocare satagit David, promittens ei ducatum exercitus sui, loco Joab, sciebat enim ab Amasa pendere exercitum Absalomi, & præsertim milites qui erant in arce Sion, indeque urbem Hierosolymam, omnesque ejus cives, quare eum sibi promisso honoris amplissimo præmio devincire satagit David, ut ipse ad se omnem Absalomi exercitum, Hierosolymam, totamque tribum Juda reduceret; quod & reipsa Amasa præstitit. Amasa ergo finem rebellioni imposuit, omnesque Israelitas Davidi reconciliavit, quod sine eo David tardè & difficile, nec nisi periculoso bello confecisset. Addunt Rabbini Davidem ducatu exercitus spoliasse Joab, eò quod ipse Absalomum contra jussum suum occidisset, uti dixi cap. 18. 14. Addit Theodor. atque: *David audaciam Joab perpetuo odio habuit, tolerabat autem propter ejus ingenium & prudentiam, & suspectum eum habens ne quid novi in eum moliretur.*

ET INCLINAVIT (scilicet Amasa, vel, ut alii, Sadoc pontifex) COR OMNIUM VIRORUM JUDA, QUASI VIRI UNIUS] ut unanimiter & communi omnium consensu revocarent regem suum Davidem. Vers. 14.

ET SIBA PUER DE DOMO SAUL] id est, *Siba servus* Miphiboseth, qui ex Jonatha erat nepos Saulis. Prævenit Siba suum herum Miphiboseth, ut Davidis gratiam conservaret, ac ut David eum sibi fideliorem quàm Miphiboseth existimaret, itaque donationem bonorum Miphiboseth sibi ab eo factam confirmaret. Vers. 17.

IDCIRCO HODIE PRIMUS VENI DE DOMO Vers. 20.

Jo-

JOSEPH] id est, de decem tribubus Israelis, quarum caput erat tribus Ephraim, qui erat filius Joseph: Nam alioqui Semei oriundus erat ex tribu Beniamin, non ex Ephraim vel Joseph, uti dixi cap. 16. 5. Opponit ergo domum Joseph domui Juda, hoc est Israel, sive decem tribus opponit tribui Juda. Rursum *domus Joseph* potest accipi domus Ephraim, Beniamin & Manasse: hæc enim unum habebant vexillum, unamque aciem in castris duodecim tribuum, ut patet Num. 7. v. 18. & 22.

VERS. 22. CUR EFFICIMINI MIHI HODIE IN SATAN?] q. d. Cur mihi meæque clementiæ, commodis & gloriæ adversamini? *Satan* enim Hebr. idem est quod, *adversarius*. Unde Christus Petro ait Matth. 16. 23. *Vade post me Satana*, id est, noli mihi adversari, sed sequere me euntem ad mortem & crucem. Inde diabolus vocatus est *Satanas*, quia summus & juratus est fidelium hostis.

VERS. 23. ET AIT REX SEMEI: NON MORIERIS,] id est, non occideris à me hodie, nec quamdiu ego vivam, ne lætum hunc reditus mei diem tua cæde funestem; utque hac clementiæ specie omnes Israelitas perduellionis reos, ideoque sibi pariter necem à me metuentes, ad me revocem. Respicit enim David ad Abisai, qui illicò volebat occidere maledicum Semei: unde illum retundens ait: *Ergone hodie interficietur vir in Israel?* quare fidem Semei datam non fefellit David, cùm moriens jussit Salomoni, ut eum commodo aliquo prætextu occideret 3. Reg. 2. Potuit enim David gratiam veniamque dans Semei, illam limitare ad libitum suum: nam gratiam magnam ei præstitit, quòd non illicò, ut urgebat Abisai, eum occiderit, imò per omnem vitam eum intactum reliquerit. Ergo quòd in vita pepercerit Semei, opus fuit magnæ clementiæ: quòd verò in morte jusserit eum occidi, opus fuit justitiæ, & justæ castigationis. Rex sceleratos punire debet: nec enim tam effrons ejus maledicentia, tamque atrox in regiam majestatem injuria relinqui debuit impunita ad aliorum exemplum, ne scilicet quis auderet deinceps tale quid in Salomonem & alios reges perpetrare. Ita Abulens. q. 26. ubi fuse aliorum sententias refutat, ac præsertim illam Cajetani dicentis, Semei à Salomone occisum esse non ob maledicentiam in Davidem, sed ob novum peccatum, quo Jordanem contra præceptum Salomonis transierat. Hoc enim falsum est: nam vera causa necis Semei fuit maledicentia, prætextus verò fuit transitus Jordanis à Salomone vetitus, hoc enim est quod David recensens maledicentiam Semei, mandat Salomoni dicens: *Juravi per Dominum dicens: Non te interficiam gladio: tu noli pati eum esse innoxium* 3. Reg. 2, 9. Ecce hic clare explicat David quid juraverit & promiserit Semei, nimirùm quod ipse non interficeret eum gladio, non autem quòd Salomon sibi succedens eum non interficeret; imo voluit, intendit & jussit, ut ipse eum morte puniret.

VERS. 24. MIPHIBOSETH QUOQUE FILIUS SAUL DESCENDIT IN OCCURSUM REGIS, ILLOTIS PEDIBUS.] Sic & Chald. Sept. verò: *Non curavit pedes suos*; Hebr. est: *non fecit pedes suos*; Pagn. *non aptaverat pedes suos*. Solebant enim Judæi, quia ex complexione olent æque ac Arabes instar hircorum (unde Judæi à Poetis & vulgò *fœtentes* vocabantur) corpus, & præsertim pedes, utpote pejus olentes, crebrò lavare, maxime quia multi in Judæa, quasi regione calida, incedebant nudis pedibus, aut non nisi solea tectis, uti incessit Christus & Apostoli; pedes ergo, incedendo per lutum & pulverem, sordidabant; quare eos sæpe abluere oportebat.

Minùs rectè ergo Hebr. apud S. Hieron. & Angelom. pro *illotis*, vertentes, *infectis pedibus*, per eos intelligunt, *ligneos pedes*, quos sibi fecerit Miphiboseth pro veris quibus carebat, vel quibus ægre uti poterat, utpote debilibus & claudis. Sept. addunt: *Neque fecerat ungues*, id est, non præsecuerat ungues in signum luctus ob exilium Davidis, ut squalidus & hirtus appareret.

VESTESQUE SUAS NON LAVERAT] interiores intellige, puta lineas, quæ carni adhærent, uti sunt camisiæ: hæ enim lavari solent, non verò extimæ & laneæ.

VERS. 27. TU AUTEM DOMINE MI REX, SICUT ANGELUS DEI ES] q. d. Tu sapientissimus es, & prudentissimè judicas & statuis: quare fac de me quod *placitum est tibi*: quidquid enim statueris, accipiam quasi de manu angeli ut sapientissimè & optime factum.

TU ET SIBA DIVIDITE POSSESSIONES] Nonnulli censent Davidem ob speciosas rationes Sibæ, dubitasse an illi, an Miphiboseth credere deberet, ideoque sententiam dimidiasse; sed videtur David cognovisse innocentiam Miphiboseth, tum ex ejus sordibus & illuvie, quæ nullam habebant speciem affectati regni, quod ipsi impegerat servus Siba; tum quia Siba accusator qui erat præsens, ut patet vers. 17. nil ad objecta sibi à Miphiboseth respondit. Unde multi putant Davidem hic peccasse injustitia, quòd innocenti Miphiboseth abstulerit dimidium bonorum, illudque dederit Sibæ, ejus criminatori: nimis enim facile & temerè ei suum herum accusanti crediderat, ejusque donis illectus bona heri sui tradiderat cap. 16. vers. 4. Quare ex verecundia, ne videretur errasse, noluit in totum revocare primam sententiam à se latam: sed eam æquè ac bona dimidiavit; dimidium scilicet relinquendo Miphiboseth, dimidium verò dando Sibæ. Ita Abulens. Cajet. & alii. Qua in re amicitiam & fidem datam Jonathæ patri Miphiboseth videtur violasse. Probabile tamen est, quod suspicatur Abul. q. 30. damnum hoc Miphiboseth Davidem alia donatione vel beneficio compensasse. VERS. 29.

Porrò Hebræi apud S. Hieronym. & ex eis Angelom. & Glossa censent in pœnam hujus injustitiæ Davidis, Deum regnum ipsius paulo post divisisse in Roboam & Jeroboam, ei dando decem tribus, Roboam verò relinquendo solam tribum Judæ: adeoque tradunt quod cùm David dixit, *Tu & Siba dividite possessiones*, audita sit vox e cœlo: *Roboam & Jeroboam regnum divident*. Verùm alia hujus divisionis & schismatis fuit causa, nimirùm idololatria Salomonis, ut audiemus lib. 3. cap. 11. Imò ob merita Davidis Deus reliquit Roboamo tribum Juda, alioqui eam cum ceteris illi ablaturus, ut patet 3. Regum cap. 11. vers. 32.

ETIAM CUNCTA ACCIPIAT.] Dixit hoc Miphiboseth suboffenso in Davidem animo; unde S. Hieronym. & Angelomus. Dixit hoc, inquiunt, non gratulanti animo, sed insultanti, & quasi contra Dominum murmuranti, quod Dominus Davidem in pace reduxisset; ideoque Miphiboseth 1. Paral. cap. 9. v. 40. vocatur *Meribaal*, id est, litigans cum Domino: verùm non videtur Miphiboseth voluisse insultare Davidi, & murmurare contra Deum; sed amariori corde hæc dixisse.

OCTOGENARIUS SUM HODIE, NUNQUID VIGENT SENSUS MEI?] in senio enim, ut ait Eccles. cap. 12. vers. 3. *tenebrescunt videntes per foramina*, putà oculi, *& obsurdescunt omnes filiæ carminis*, scilicet aures, *& dissipatur capparis*, nimirum appetitus, in cujus locum succedit ciborum, voluptatum, & rerum omnium fastidium; unde Solon *senectutem*, ajebat esse *vitæ hyemem*, sicut ejusdem ver est juventus. Diogenes rogatus; *Quid est senectus? Est*, inquit, *vita brumalis, tempestatibus obnoxia*: Alexis poeta senex rogatus quid ageret? respondit: *Pedetentim morior*, significans senes non tam vivere, quàm lentè mori. Vide dicta Eccles. 12. VERS. 35.

EST AUTEM SERVUS TUUS CHAMAAM] scilicet filius meus. q. d. Meus filius Chamaam pro me senio confecto comitabitur te, & quæ mihi beneficia rependere cogitabas, in illum confer. Quod illi feceris, mihi feceris. Ita Abulens. Cajet. & alii. Mystice S. Hieronym. & ex eo Angelom. *Chamaam*, inquit, *interpretatur suspirans: quamdiu enim cum patre permansit, suspirans vocatus est: postquàm verò in doctrinam David regis transiit, non Chamaam sed Chamaan, quod interpretatur fidelis, appellatus est.* VERS. 37.

DECEM PARTIBUS EGO MAJOR SUM] quia in Israele erant decem tribus, in Juda verò una dumtaxat, dando Judæ tribum Beniamin, ait Theodor. & S. Hieronym. Ecce ex hoc jurgio cœpit dissensio inter Judam & Israel, quæ sub Roboam in apertum schisma erupit, imò capite sequenti seditionem Sebæ concitavit. Unde hæc narratio sternit viam ad bellum, quod per Israel Seba movit contra Judam & Davidem. Moral. disce in hac superba Judæ cum Israel rixa, quàm verum sit illud Proverb. c. 15. v. 1. *Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem*. VERS. 43.

CA-

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Seba seditionem movet contra Davidem, qui ei opponit Amasam, quem Joab dolo occidit. Seba vers. 14. Abelam occupat, obsidet eam Joab, cives caput Sebæ præscindunt, traduntque Joab, quare ille per cædem Sebæ sopita seditione victor ad Davidem redit.

1. Accidit quoque ut ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri, vir Jemineus: & cecinit buccina, & ait: Non est nobis pars in David, neque hereditas in filio Isai: revertere in tabernacula tua Israel. 2. Et separatus est omnis Israel à David, secutusque est Seba filium Bochri; viri autem Juda adhæserunt regi suo a Jordane usque Jerusalem. 3. Cùmque venisset rex in domum suam in Jerusalem, tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad
custodiendam domum, & tradidit eas in custodiam, alimenta eis præbens: & non est ingressus
ad eas, sed erant clausæ usque in diem mortis suæ in viduitate viventes. 4. Dixit autem rex
Amasæ: Convoca mihi omnes viros Juda in diem tertium, & tu adesto præsens. 5. Abiit ergo
Amasa ut convocaret Judam, & moratus est extra placitum quod ei constituerat rex. 6. Ait
autem David ad Abisai: Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri quàm Absalom: tolle
igitur servos domini tui, & persequere eum, ne fortè inveniat civitates munitas, & effugiat nos.
7. Egressi sunt ergo cum eo viri Joab, Cerethi quoque & Phelethi: & omnes robusti exierunt de
Jerusalem ad persequendum Seba filium Bochri. 8. Cùmque illi essent juxta lapidem grandem,
qui est in Gabaon, Amasa veniens occurrit eis. Porrò Joab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui, & desuper accinctus gladio dependente usque ad ilia, in vagina, qui fabricatus levi motu egredi poterat, & percutere. 9. Dixit itaque Joab ad Amasam: Salve mi frater.
Et tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum. 10. Porrò Amasa non observavit gladium, quem habebat Joab, qui percussit eum in latere, & effudit intestina ejus in terram,
nec secundum vulnus apposuit, & mortuus est. Joab autem, & Abisai frater ejus, persecuti
sunt Seba filium Bochri. 11. Intereà quidam viri, cùm stetissent juxta cadaver Amasæ, de sociis Joab, dixerunt: Ecce qui esse voluit pro Joab comes David. 12. Amasa autem conspersus
sanguine, jacebat in media via. Vidit hoc quidam vir quòd subsisteret omnis populus ad videndum eum, & amovit Amasam de via in agrum, operuitque eum vestimento, ne subsisterent
transeuntes propter eum. 13. Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir sequens Joab ad persequendum Seba filium Bochri. 14. Porrò ille transierat per omnes tribus Israel in Abelam, &
Bethmaacha: omnesque viri electi congregati fuerant ad eum. 15. Venerunt itaque & oppugnabant eum in Abela, & in Bethmaacha, & circumdederunt munitionibus civitatem, & obsessa est urbs: omnis autem turba, quæ erat cum Joab, moliebatur destruere muros. 16. Et
exclamavit mulier sapiens de civitate: Audite, audite, dicite Joab: Appropinqua huc, & loquar tecum. 17. Qui cùm accessisset ad eam, ait illi: Tu es Joab? Et ille respondit: Ego.
Ad quem sic locuta est: Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit: Audio. 18. Rursumque
illa, Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio: Qui interrogant, interrogent in Abela: &
sic perficiebant. 19. Nonne ego sum quæ respondeo veritatem in Israel, & tu quæris subvertere
civitatem, & evertere matrem in Israel? Quare præcipitas hereditatem Domini? 20. Respondensque Joab, ait: Absit, absit hoc à me: non præcipito, neque demolior. 21. Non sic se habet res,
sed homo de monte Ephraim Seba, filius Bochri cognomine, levavit manum suam contra regem David: tradite illum solum, & recedemus a civitate. Et ait mulier ad Joab: Ecce caput ejus mittetur
ad te per murum. 22. Ingressa est ergo ad omnem populum, & locuta est eis sapienter: qui abscissum caput Seba filii Bochri projecerunt ad Joab: & ille cecinit tuba, & recesserunt ab urbe, unusquisque in tabernacula sua: Joab autem reversus est Jerusalem ad regem. 23. Fuit ergo Joab super
omnem exercitum Israel: Banajas autem filius Jojadæ super Cerethæos & Phelethæos. 24. Aduram
verò super tributa: porrò Josaphat filius Ahilud a commentariis. 25. Siva autem, scriba: Sadoc
verò & Abjathar, sacerdotes. 26. Ira autem Jairites erat sacerdos David.

Vers. 1. Seba filius Bochri vir Jemineus] scilicet de tribu Beniamin qui ægre ferebat regnum à Saule & tribu sua Beniamin translatum ad Davidem & tribum Juda: unde videtur hic Seba fuisse unus e ducibus Absalomi contra Davidem, ac forte primus post Amasam.

Non est nobis pars in David] q. d. Tribus Juda, in fine capitis præcedentis, & dictis & factis luculenter ostendit Davidem, quasi contribulem, ad se, non ad nos, qui sumus Israel, sive decem tribus, pertinere, nullaque parte esse nostrum, sed totum esse suum. Abeamus ergo singuli in nostra tabernacula & domos, ac Davidem tanquam alienum, ad nos non pertinentem, abjiciamus. Sexta fuit hæc pœna Davidis, scilicet rebellio decem tribuum, concitata per Sebam, cujus initium & occasio fuit tum rebellio Absalomi, cum quo paulò ante conspirarant decem tribus, necdum plane extincta, tum jurgium decem tribuum cum tribu Juda, eò A quòd ipsa sola ceteris non vocatis, Davidem Hierosolymam in regnum reduxisset. Contendebant enim de primatu, quia Juda prætendebat se esse principem tribuum omnium, præsertim quia David rex oriundus erat ex Juda: ceteræ verò tribus decem sese Judæ præferebant, eò quòd numero essent potiores, & decuplo plures. Ac pupugit illas quòd David cap. præced. v. 11. Sadoc & Abjathar misisset ad solam tribum Juda, ut se in regnum reduceret, non verò ad ceteras tribus, unde ipse eis videbatur in tribum Judæ esse plùs æquo propensior, illamque ceteris omnibus anteferre.

Politice hinc discant principes & reges, cavere & sopire æmulationem nationum diversarum quas regunt, ut omnibus similem affectum, curam & providentiam demonstrent, nec unam alteri præferant, sed eas pari benevolentia prosequantur, itaque eas & sibi & invicem uniant. Arist. in politicis hæc duo principia rectæ gubernationis

tra-

tradit. Primum, ut princeps omnium sibi subditorum diligentem habeat curam, omnibusque provideat, & neminem negligat. Secundum, ut sit omnibus par & æquabilis, nec unam gentem alteri, aut principem unum alteri anteponat; sed se singulis indifferentem & æquum exhibeat. Si enim majorem affectum uni quàm alteri ostendat, alteri iram & invidiam movebit, imò schismata, seditiones & rebelliones concitabit. Exemplum quod imitetur, est Deus, de quo Plutarch. in Moral. *Ut Deus*, inquit, *in cœlo pulcherrimum ac jucundissimum sui simulacrum constituit solem; sic in rep. principem, qui prudentia, justitia, benignitate se erga omnes repræsentet*. Sicut igitur sol non est alius pauperi, alius diviti, sed omnibus communis, ita princeps personam spectare non debet, sed omnibus se communem exhibere.

Princeps subditis omnibus se æqualem exhibeat.

Instar Dei & solis.

Exempla. Cyrus apud Xenophontem ait, similia esse boni pastoris & boni regis officia: Sicut ergo pastor æqualem omnium ovium habet curam, sic & rex eandem habeat omnium subditorum.

Alexander Magnus, ut Persas devictos sibi devinciret, eorum vestitum assumpsit, cum eisque matrimonia suorum instituit, ut scirent se sibi esse curæ & cordi æquè ac Macedones.

Themistocli, teste Plutarcho, hoc vir sapiens dedit monitum: *Bene principatum geres Athenis, si cunctis communis esse velis & mansuetus*.

Singularis hac in re fuit Carolus V. qui cùm tam diversis nationibus imperaret, singulis tamen se parem, imò patrem exhibebat, ut Hispanis videretur esse Hispanus, Italis Italus, Germanis Germanus, Gallis Gallus, Belgis Belga. Sanè viri prudentes censent hujus moniti neglectum, originem & occasionem dedisse bellis Belgicis, quæ jam 70. annis durant, imò flagrant magis quàm unquam.

Vers. 5. Abiit ergo Amasa, ut convocaret Judam] ut scilicet ipse quasi dux exercitus pro Joab à Davide constitutus, per milites è tribu Juda Davidi & sibi adhærentes rebellionem Sebæ in suo ortu comprimeret & suffocaret, ne si ei daretur tempus, adeò cresceret, ut superari non posset. Vidi ego in Belgio viginti duas militum regiorum rebelliones ob tardatam stipendii solutionem, quarum nonnullæ statim suppressæ sunt misso contra paucos rebellantes exercitu, & capitibus earum plexis: ceteræ verò pleræque data temporis mora ita crevere, ut urbem aliquam occupantes & munientes, factæ sint inexpugnabiles, & hostibus ipsis nocentiores & formidabiliores; adeò ut Princeps integrum stipendium illicò eis exhibere, & omnia eorum postulata concedere coactus fuerit, cum magno Belgii damno.

Simili modo crevere hæreses: nam, ut ait S. Hieronym. Arius Alexandriæ scintilla fuit, quæ quia non statim extincta est, in flammam erupit, quæ totum orbem populata est. Unde *ingemuit totus orbis, & Arianum se esse miratus est*, ait idem contra Lucifer.

Vers. 6. Ait autem David ad Abisai] quia Amasa, qui abierat convocaturus ex Juda exercitum, ultra triduum sibi à Davide præscriptum morabatur, nec redibat, timens David ne Seba se roboraret contra eum, illicò præmisit Abisai fratrem Joab cum parte copiarum, quæ ad manum erat, ut illum persequeretur.

Vers. 8. Qui fabricatus levi motu egredi poterat et percutere] Hebr. *qui egrediebatur & cadebat*, hoc est, qui ita fabricatus erat, ut levi motu è vagina educi posset, & quasi ex ea excidebat, ut scilicet Joab dextra apprehendens mentum Amasæ, quasi eum osculaturus, sinistra gladium breviorem sive pugionem levi motu è vagina educeret, eoque Amasam inscium dolosè confoderet. Hebræi variè hæc vertunt & explicant; sed sensum clarè reddidit Noster. Causa cædis fuit, quòd Joab indignè ferret Amasam sibi à Davide prælatum, ac se amoto, creatum exercitus ducem: quam ipse magnam æstimabat ignominiam, æquè ac injuriam; ideoque Amasam licèt consobrinum suum occidit. Discant hic principes cautè duces suos loco movere, nec nisi specie honoris, quasi altiùs eos evecturi. Peccavit graviter Joab occidendo Amasam, ideoque David moriens jussit Salomoni, ut eum occideret. Amasa tamen justas quoque perfidiæ suæ pœnas dedit, quod in Davidem avunculum suum rebellasset, & rebellantium dux extitisset.

Vers. 9 Et tenuit manu dextra mentum Amasæ quasi osculans eum] Hic enim priscus erat mos salutandi. Audi Plinium lib. 11. cap. 5. *Antiquis Græcis in supplicando mentum attingere mos erat*. Hinc de Thebi quæ supplicabat Jovi, ait Homerus Iliade 1. *Dextra apprehendit mentum, & supplex allocuta est Jovem*. Mentum enim mentis est indicium; hinc mentum ab eminendo dicitur, quòd gulæ colloque emineat: hinc & mentum soli homini datum, nulli alteri animali, teste Plinio libr. 11. cap. 37.

Vers. 11. Ecce qui esse voluit pro Joab comes David] scilicet Davidis in bello vicarius & Capitaneus generalis. Aliter ex Hebr. vertit Vatab. & alii: nimirùm: *qui favet ipsi Joab, quique Davidi, sequatur ipsum Joab*, & cum eo persequatur rebellem Sebam.

Vers. 15. Oppugnabant eum in Abela, et in Bethmaacha] *Et*, significat, *id est*, nam *Abela* alio nomine vocabatur *Beth*, id est, domus, *Maacha*: nec enim Seba erat in duabus urbibus, sed in una quam obsedit Joab. Audi Adrichom. pag. 101. num. 2. *Abela*, quæ & *Abel Bethmaacha*, sive, Abel Domus Maacha; Josepho *Abelmachea*; Hieron. *Bethmacha*, aliis verò *Abelmaacha* & *Machanedam* vocatur, insignis ac munita: superioris Galilææ urbs est, ac Israelitarum metropolis, sita in tribu Nephtalim, in planitie regionis Berim, non procul à Cæsarea Philippi, à Jordane autem sexaginta stadiis distans. Ad quam usque Davidici exercitus dux Joab persecutus est perduellem Sebam.

Vers. 18. Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio: Qui interrogant, interrogent in Abela: et sic perficiebant] ita Roman. licèt Regia legant: *proficiebant*. Hebræa hic concisa sunt & obscura, ideoque variè à variis vertuntur.

Primò, Vatabl. & Hebræi apud S. Hieronym. vertunt, *interrogando interrogabant, & finiebant*. q. d. olim oppugnantes aliquam urbem, interrogabant eam juxta legem Deut. 20. 10. an conditiones pacis accipere vellet, seseque dedere: si tu, ò Joab, nunc idem hic fecisses, jam bellum finivisses: urbs enim hæc parata est conditiones pacis accipere, semper enim Davidi fuit fidelis & subdita. Alii aliter.

Verùm Noster clarè & germanè vertit, q. d. Nostra urbs *Abela* ab olitanis temporibus habita fuit domicilium virorum sapientum, gymnasium & quasi oraculum sapientiæ, ut, si quid in religione, in moribus, in rebus agendis esset ambiguum & difficile, id ad Abelanos sapientes resolvendum deferrent, & quidquid ipsi resolvissent, id exequebantur, & *perficiebant*, idque felici & optimo successu: hoc enim innuit & involvit τὸ *perficiebant*. q. d. Cur ergo tu ò Joab audes oppugnare hanc urbem quæ est oraculum fidei & sapientiæ? patet ex sequent. ita Angelom. Abulens. Cajet. & alii.

Vers. 19. Nonne ego sum, quæ respondeo veritatem in Israel?] Sept. Hebr. *Ego pacificans fideles Israel*, velut vertunt Sept. *Ego sum pacifica de firmamentis Israel*. Loquitur mulier in persona suæ urbis & patriæ, scilicet *Abela*, q. d. Ego *Abela* sum quæ Israelitarum dubia & lites omnes decido, itaque litigantes pacifico, dum eis veritatem, veramque dubii resolutionem *respondeo*. q. d. Ego *Abela* abundo viris sapientibus & prudentibus, sumque doctorum Academia, ideoque quasi mater & universitas, à qua omnis Israel documenta & consilia petat. Pete ergo tu quoque ò Joab ab ea consilia, & illicò bellum finies. Porrò Vatabl. & Pagnin. vertunt, *ego sum ex pacificis & fidelibus Israel*. q. d. Ego semper in fide Davidis perstiti, cum eoque fui pacifica: cur ergo me evertere conaris? Sic Sylla cognomento felix, hæc duo maxima fortunæ munera existimavit. Primum, amicitiam Metelli pii. Secundum, quòd non delevisset Athenas quas occuparat, sed urbi pepercisset, utpote Academiæ Sapientiæ. Ita Plutarch. in Apoph. Roman.

Sic Attila postulante S. Leone, pepercit Romæ, quasi gymnasio veræ fidei & religionis. Sic & Gensericus rex Gothorum ad preces ejusdem S. Leonis Romam occupans licèt, ab incendio tamen, ignominiis & cædibus abstinuit, ut habet Vita S. Leonis.

Et tu quæris, &c. evertere matrem in Israel] matrem scilicet & altricem sapientiæ, religionis & virtutis? Tales enim sunt Academiæ orthodoxæ, qualis erat *Abela*, & qualis ante Davidem tempore Josue fuit urbs *Dabir*, id est, oraculum, & *Cariath Sepher*, id est, urbs literarum. Josue 15. 15.

Quare

Quare fabella est R. Salomonis & Rabbinorum priscorum apud S. Hieron. qui ajunt, vel potiùs fingunt, mulierem hanc fuisse *Saram* filiam Aser, de qua Genes. 46. 17. quæ fuerit prophetissa, & Jacob revelarit Joseph filium vivere & regnare in Ægypto, quæque ostenderit Moysi locum in quo condita erant ossa Joseph in Ægypto, ut ea inde transferret in Chanaam, idque non aliunde probant quàm ex his ejus verbis: *Ego sum quæ respondeo veritatem in Israel*, quæ sanè inanis & frivola est probatio, præsertim quia *Sara* jam dicta debuisset esse septingentorum annorum: tot enim fluxere ab Aser filio Jacob usque ad Davidem.

Vers. 21. Et locuta est eis sapienter] dicendo, ut A ait Josephus: *Vultis malimalè perire cum liberis ac conjugibus, propter hominem malum & ignotum: cumque pro Davide, cujus tanta in vos extant beneficia, regnare? Speratis unam urbem tam valido exercitui resistere posse?*

Ira autem Jairites erat sacerdos David] *Sacerdos*, scilicet propriè dictus, per quem David sua sacrificia Deo offerebat. Sicut hodie reges suos habent sacellanos, qui pro eis & coram eis Missas celebrent. Ita Theodor. & Abul. q. d. Sacellanorum Davidis primus & præcipuus erat *Ira*. Aut, *sacerdos*, id est, intimus cubicularius, & primus consiliarius Davidis, quomodo filii Davidis dicuntur fuisse *sacerdotes* 2. Reg. c. 8. v. 17. ita Vatabl. & Lyran. unde Chald. pro *sacerdos*, vertit, *princeps*, scilicet familiaris & peculiaris amicus Davidis. Vers. 26.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Posteri Saulis ob occisos ab eo contra datam fidem Gabaonitas, jussu Dei crucifiguntur. Mox vers. 15. quatuor Davidis contra Philisthæos bella recensentur.

1. Facta est quoque fames in diebus David tribus annis jugiter: & consuluit David oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul, & domum ejus sanguinum, quia occidit Gabaonitas. 2. Vocatis ergo Gabaonitis rex, dixit ad eos. (Porrò Gabaonitæ non erant de filiis Israel, sed reliquiæ Amorrhæorum: filii quippe Israel juraverant eis, & voluit Saul percutere eos zelo, quasi pro filiis Israel & Juda.) 3. Dixit ergo David ad Gabaonitas: Quid faciam vobis? & quod erit vestri piaculum, ut benedicatis hereditati Domini? 4. Dixeruntque ei Gabaonitæ: Non est nobis super argento & auro quæstio, sed contra Saul, & contra domum ejus: neque volumus ut interficiatur homo de Israel. Ad quos rex ait: Quid ergo vultis ut faciam vobis? 5. Qui dixerunt regi: Virum, qui attrivit nos & oppressit iniquè, ita delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit de stirpe ejus in cunctis finibus Israel. 6. Dentur nobis septem viri de filiis ejus, ut crucifigamus eos Domino in Gabaa Saul, quondam electi Domini. Et ait rex: Ego dabo. 7. Pepercitque rex Miphiboseth filio Jonathæ filii Saul, propter jusjurandum Domini, quod fuerat inter David & inter Jonathan filium Saul. 8. Tulit itaque rex duos filios Respha filiæ Aia, quos peperit Sauli, Armoni, & Miphiboseth: & quinque filios Michol filiæ Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi, 9. & dedit eos in manus Gabaonitarum: qui crucifixerunt eos in monte coram Domino: & ceciderunt hi septem, simul occisi in diebus messis primis, incipiente messione hordei. 10. Tollens autem Respha filia Aia cilicium, substravit sibi supra petram, ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cœlo: & non dimisit aves lacerare eos per diem, neque bestias per noctem. 11. Et nuntiata sunt David quæ fecerat Respha, filia Aia, concubina Saul. 12. Et abiit David, & tulit ossa Saul, & ossa Jonathæ filii ejus à viris Jabes Galaad: qui furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philisthiim cùm interfecissent Saul in Gelboe: 13. & asportavit inde ossa Saul, & ossa Jonathæ filii ejus: & colligentes ossa eorum qui affixi fuerant, 14. sepelierunt ea cum ossibus Saul & Jonathæ filii ejus in Terra Beniamin, in latere, in sepulchro Cis patris ejus: feceruntque omnia, quæ præceperat rex, & repropitiatus est Deus terræ post hæc. 15. Factum est autem rursum prælium Philisthinorum adversum Israel, & descendit David, & servi ejus cum eo, & pugnabant contra Philisthiim. Deficiente autem David, 16. Jesbibenob, qui fuit de genere Arapha, cujus ferrum hastæ trecentas uncias appendebat, & accinctus erat ense novo, nisus est percutere David. 17. Præsidioque ei fuit Abisai filius Sarviæ, & percussum Philisthæum interfecit. Tunc juraverunt viri David, dicentes: Jam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel. 18. Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philisthæos: tunc percussit Sobochai de Husati, Saph de stirpe Arapha de genere gigantum. 19. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum, cujus hastile hastæ erat quasi liciatorium texentium: 20. Quartum bellum fuit in Geth: in quo vir fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id est, viginti quatuor, & erat de origine Araph. 21. Et blasphemavit Israel: percussit autem eum Jonathan filius Samaa fratris David. 22. Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu David, & servorum ejus.

Vers. 1. Facta est quoque fames in diebus David tribus annis] Immisit Deus hanc famem toti Israeli, quia rex ejus Saul Gabaonitas iniquè occiderat. Rex autem est publica persona, & remp. repræsentat. Quod ergo rex peccat, hoc resp. peccat; ideoque publicum regis peccatum publica fame castigavit Deus.

Et consuluit David oraculum Domini] per Sadoc, vel Abiathar Pontificem, indutum Rationali in quo erant Urim & Tummim quasi oraculum, ut dixi Exodi 28. 39.

A Dixitque Dominus: Propter Saul et domum ejus sanguinum; quia occidit Gabaonitas] q. d. Fames hæc immissa est in pœnam peccati, eò quòd Saul ejusque familia multum sanguinem injustè effuderit. Hinc peccatum hoc sanguine expiandum erit, ac familia occidens erit occidenda.

Filii quippe Israel (Josue & principes Hebræorum, ut dictum est Josue 9.) juraverant eis] se eos, licèt Amorrhæos, non occisuros, sed in suam rempubl. admissuros, ut aquatores & lignatores. Vers. 2.

Et

ET VOLUIT SAUL EOS PERCUTERE ZELO, QUASI PRO FILIIS ISRAEL ET JUDA] Zelus hic Saul fuit, quòd vellet Gabaonitarum domos, vicos & prædia adjicere tribui Judæ ceterisque tribubus, quibus à Deo assignata erant; quasi Josue contra legem & jussum Dei Gabaonitis pepercisset, itaque Judæ & Judæis hereditatem eis à Deo datam ademisset. Sed insipiens & stultus fuit hic zelus, tum quia erat contra fidem Gabaonitis a Josue & Hebræis datam; tum quia Gabaonitæ in coloniam æquè ac religionem & fidem Hebræorum sponte transibant, quibus proinde Deus volebat parci; tum quia Gabaonitæ oppida & prædia sua cesserant Hebræis, eorumque erant servi, atque hac servitute vitam ab eis redemerant, ut dixi Josue 9. Quare in hoc zelo Saulis verum fuit istud, *Summum jus, summa injuria*. Porrò cùm Saul occideret Gabaonitas, David eum fugiens latebat in sylvis & antris, & si fortè id posteà rescivit, sibi persuasit injuriæ huic morte Saulis & filiorum fuisse satisfactum: unde de ulteriore satisfactione non cogitavit; donec Deus pacato jam ejus regno illam ab eo hoc loco exegit. Quare minùs rectè Lyranus & Abulens. censent hanc famem in diebus Davidis contigisse, eò quòd ipse injustitiam hanc Saulis non castigasset.

VERS. 3. UT BENEDICATIS HEREDITATI DOMINI] ut scilicet bene precemini Israeli; itaque Deus ab eo avertat famem triennalem, quam eidem propter vos induxit.

VERS. 5. VERUM (Saulem) QUI ATTRIVIT NOS ET OPPRESSIT INIQUE, ITA DELERE DEBEMUS, UT NE UNUS QUIDEM RESIDUUS SIT DE STIRPE EJUS] Novem supererant è stirpe Saulis, scilicet Miphiboseth ejusque filius, quinque filii Michol ex Hadriele, & duo filii Saul ex Respha concubina. Hos omnes sibi ad necem dedi initio postularunt Gabaonitæ: sed videntes Davidem intercedere pro Miphiboseth ejusque filio, utpote prognato ex Jonatha, cui David amicitiam & fidem juraverat, idcirco utrique pepercerunt, & reliquos septem ad crucem postularunt.

Quæres, an æqua & justa fuerit hæc eorum postulatio? Resp. partim fuisse justam, eò quòd nonnulli ex posteris Saulis cooperati fuissent ei in cæde Gabaonitarum: hoc enim significatur vers. 1. ubi familia Saulis vocatur, *domus sanguinum*, partim iniquam, quia verisimile est aliquos ex posteris Saulis fuisse à cæde Gabaonitarum immunes & innocentes, qui proinde pro peccato patris vel cognatorum, jure humano non poterant occidi. Nam, ut ait Ezechiel cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris*, sed *anima quæ peccaverit, ipsa morietur*. Nullus enim princeps vel rex potest filium condemnare ad mortem propter peccatum patris solius; unde in nullo fidelium tribunali filius pro patre occiditur. Dico fidelium, nam apud infideles & barbaros, uti apud Japones patre peccante non solùm ipse, sed & filii ejus plectuntur. Quare postulatio hæc Gabaonitarum aliquid habet rancoris, vindictæ & furoris insolentis, barbari & Turcici: nisi dicas ipsos non ex se, sed ex Dei instinctu, id postulasse, idque innuitur vers. 9. cùm dicitur: *Qui crucifixerunt eos in monte coram Domino*, & vers. 6. ubi ipsi ajunt: *ut crucifigamus eos Domino*. Septuaginta, *& placabimus in illis Dominum*. Chaldæus, *& suspendemus illos ante Dominum*, quasi anathemata, catharmata & piacula Israelis. Nam ex parte Dei justa & sancta fuit hæc postulatio. Deus enim idcircò famem hanc immiserat Israeli, ut pro peccati Saulis piaculo occiderentur ejusdem posteri; cùm ipse Saul jam utpote mortuus plecti & occidi non posset. Deus enim omnium tam nocentum quàm innocentum vitæ & mortis est Dominus, quare potest patres nocentes punire in filiis innocentibus, juxta illud Deuteronomii, 5. 9. *Ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator* (Septuagin. *Zelotes*) *reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam & quartam generationem*. Vide ibi dicta.

Cur Deus jusserit occidi Saulis posteros? Resp. Primò. Deus ergo volebat hìc plectere Saulem in filiis, multis de causis. Prima est, ut ostenderet quantum sibi displiceret oppressio pauperum Gabaonitarum facta à Saule, & violatio juramenti eis à Josue præstiti; ostenderet inquam, per publicum & infame supplicium posterorum Saulis, nimirùm eos crucifigendo. *Secundò.* Secunda, ut indicaret, quàm profundum in Saulem odium concepisset, utpote cujus stirpem funditùs vellet exscindi; ut jure dixerit Miphiboseth: *Neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia Domino Deo*. *Tertiò.* Tertia, ut daret exemplum futuris sæculis, quo patres à sui offensa & sceleribus cohiberet; quasi dicat: Quod feci Sauli hosti meo, ejus familiam exscindendo, hoc faciam cuilibet regi, principi, & privato, ut, si ipse me offendat, non solùm ipsum, sed ejus filios posterosque omnes affligam & disperdam; uti hoc sæculo sæpe factum vidimus: Deum scilicet ob peccata parentum antiquissimas & nobilissimas familias planè evertisse & succidisse. *Quartò.* Quarta, ut consuleret quieti publicæ, ne inter Saulis & Davidis posteros bella civilia suscitarentur, qualia fuerant inter Davidem & Isboseth filium Saulis. Denique filiis innocentibus non fiebat injuria, tum quia Deus vitæ eorum erat dominus, tum quia ob peccatum originale omnes sumus rei mortis; tum quia ipsi alia propria habebant peccata, ob quæ justè morte & cruce puniri à Deo poterant; hanc enim apud ipsum merebantur.

VERS. 8. TULIT ITAQUE REX DUOS FILIOS RESPHA] Non peccavit David tradendo filios Saulis, etiam innocentes, Gabaonitis ad crucem; quia videbat hanc esse Dei voluntatem, qui idcircò famem Israeli immiserat. Conformabat igitur se voluntati divinæ, quæ justissima & sanctissima erat ob causas datas vers. 5. Fecit ergo hoc David nominatu Dei, & ut videtur, habito oraculo per pontificem & Urim, de quo vers. 1. fecit, inquam, tanquam executor justitiæ Dei, qui peccata punit in tertiam & quartam generationem. Saul enim mortuus non poterat puniri nisi in filiis; ac proinde hic justitiæ Dei satisfieri non poterat, nisi occidendo ejus filios. Sed hæc principibus, magistratibus, & justitiæ humanæ imitari non licet, quia ipsum caput nocens plectere debent, non verò ejus filios & posteros. Ita Abulens. Cajet. & alii.

ET QUINQUE FILIOS MICHOL FILIÆ SAUL, QUOS GENUERAT HADRIELI] Erant hi filii non Michol, sed Merob sororis Michol, quos Michol, utpote carens prolibus, in filios adoptarat; Merob enim fuit uxor Hadrielis, Michol verò Davidis. Quare cùm dicitur: *Quos genuerat Hadrieli*, intellige ejus soror Merob, in cujus locum Michol eos adoptans successerat. Alii censent *Merob* alio nomine vocatam fuisse *Michol*. Cajetan. verò putat esse mendum, & pro *Michol* substituendum, *Merob*. Verùm omnes codices Hebræi, Græci, Latini, habent *Michol*, non *Merob*. Chald. tamen habet: *Et quinque filios Merob, quos educaverat Michol filia Saul*, quia eos adoptarat, ut dixi.

VERS. 9 QUI CRUCIFIXERUNT EOS IN MONTE CORAM DOMINO] nimirum ad placandum Dominum, vel in honorem Domini, ut ejus justitiæ vindicativæ, & offensæ à Saule & familia ejus factæ, per hanc familiæ ejus crucifixionem, quasi per publicum piaculum, & hostiam pro peccato satisfieret. Ubi nota, honorari & glorificari Deum executione justitiæ. Dum enim sontes plectuntur, elucet Dei plectentis justitia & sanctitas, utpote qui peccata & peccatores odit, & impunitos esse non sinit. Hinc Deuteron. 13. 16. jubet Deus idololatras sibi comburi cum tota urbe; *Consumes*, inquit, *omnia Domino Deo tuo*.

IN MONTE] scilicet in colle Gabaa, quæ fuerat patria & sedes Saulis, ut eo loco puniretur peccatum, ubi à Saule fuerat commissum, omnesque idipsum ex loco supplicii colligerent.

INCIPIENTE MESSIONE HORDEI] id est, sub initium veris in Paschate, ut indicetur eos in cruce, quasi piaculum mansisse per plures menses, ut patebit ex seq.

VERS. 10. TOLLENS AUTEM RESPHA (duorum crucifixorum mater & ceterorum cognata) CILICIUM, SUBSTRAVIT SIBI SUPRA PETRAM, AB INITIO MESSIS, DONEC STILLARET AQUA SUPER EOS DE COELO] ut scilicet ipsa manens cubansque in cilicio, jugiter custodiret filiorum cadavera, ne ab avibus, canibus & feris laniarentur. Intellige ipsam non solam mansisse, sed cum famulis & famulabus, ait Cajetan.

DONEC STILLARET] Jusserat David corpora hæc famis & peccati expiatoria, manere in cruce, donec Deus ostenderet se placatum per pluviam, quam hactenus negando, sterilitatem & famem Israeli immiserat, itaque se iratum ostenderat. Unde non comprehenditur hic casus lege Deuter. 21. 23. præcipiente ut crucifixi eadem die sepeliantur. Ibi enim agitur de eo, qui ob proprium scelus crucifigitur in pœnam; hic verò de iis, qui ob alienam &

publicam culpam, ideoque totius populi fiunt piaculum ad reducendam pluviam & fertilitatem. Ita Abul. & alii. Unde Joseph. ait: *Confestimque pluente Deo terra posito squalore ad pristinam fertilitatem rediit.* Porrò tradunt Hebræi corpora hæc mansisse in cruce per sex menses, scilicet à Martio ad Septembrem: tunc enim in Palæstina pluviæ incipiunt, quæ per æstatem cessarunt. Vide hic ergo & mirare pietatem & patientiam Respha; quæ tam diu sub dio immota perstitit perdia & pernox, ut filiorum corpora intacta servaret. Hæc sunt viscera pietatis maternæ.

Mysticè: Respha est pia sollicitudo sanctorum Pastorum & patrum spiritualium, qui filios, quos Christo genuerunt, mundo crucifixos custodiunt, eisque succurrunt rigore jejunii & instantia precum, donec misericordiam Dei impetrent super eos de cœlo, compescendo pravos homines, nec non malignos spiritus, ne pravis suggestionibus eos de cruce rapiant, lacerent & devorent. Ita Angelom. Hinc *Respha* Hebr. idem est quod *pruna*, vel *carbo ignitus*, qui ardentis amoris est symbolum: aut *pavimentum*, in quo ipsa se affligens pro filiis cilicio incubabat.

Vers. 11. ET ABIIT DAVID, ET TULIT OSSA SAUL] David excitatus exemplo pietatis Resphæ, quæ tam sedulò corpora suorum filiorum custodivit, curavit eorum æquè ac Saulis & Jonathæ ossa colligi, & honorificè sepeliri in sepulchro Cis patris ejus. Ut ostenderet se injuriarum sibi à Saule illatarum esse immemorem, ac illi pro tantis maleficiis eximia beneficia rependeret; qui est actus heroicæ charitatis.

Vers. 15. FACTUM EST AUTEM RURSUM PRÆLIUM] Deinceps recensentur quatuor Davidis contra Philisthæos prælia, quæ eo ordine, quo hic narrantur, contigisse videntur. Hoc enim exigit simplex historiæ narratio; licet alii putent hic non servari ordinem temporis, sed quædam anteriùs, quædam posteriùs accidisse; sed quod dixi, verius est, itaque censent Josephus, Severus, Sulpitius, Sigonius, Lyran. Abulen. Cajet. Serar. Vatab. Dionys. Adrich. Salianus.

DEFICIENTE AUTEM DAVID] cùm scilicet David jam senescens, pugnans in prælio, labore, æstu, fame & siti fatigatus deficeret viribus, nec posset vim hostium ingruentium sustinere ampliùs, tunc irruit in eum Jesbibenob gigas de stirpe Rapha, sive Raphaim, id est, gigantum, prognatorum ex primo gigante Rapha (*Arapha* enim idem est quod *Rapha*. Hebr. enim הרפה *Harapha*, ubi prima litera ה *he* non est radicalis sed servilis, gerens vicem articuli sive pronominis demonstrativi) sed Davidi succurrit Abisai, & gigantem occidit. Audi Theodor. in manuscripto: *Qui factum est, ut David deficeret in acie? Senex erat, vincebat autem animi alacritate corpus. Cùm autem in conflictu multum sustinuisset laborem, erat enim primus in acie pugnans, defessus est, ac defecit non ferens laborem. Cùm autem in periculum venisset, ne occideretur ab eo qui primus pugnabat inter alienigenas, præter opinionem servatus est, cùm eum protexisset Abisai, & maximum illum hostem interemisset.*

Vers. 17. NE EXTINGUAS LUCERNAM ISRAEL] Hoc est, splendorem & gloriam Israelis, qualis erat rex David: Chald. *ne pereat tecum regnum Israel.*

Vers. 19. IN QUO PERCUSSIT ADEODATUS FILIUS SALTUS POLYMITARIUS BETHLEHEMITES GOLIATH GETHÆUM] Per *Adeodatum* multi cum Chaldæo intelliguut Davidem, qui à Deo est datus Israeli ad ejus salutem.

Adeodatus an David? (Sic S. August. filium suum vocavit *Adeodatum.*) David enim fuit Bethlehemites, & occidit Goliath. Ita Hebræi apud S. Hieron. Angelom. Lyran. Glossa, Raban. Rupert. Hugo, Dion. & alii. Audi S. Hieron. *Adeodatus ipse est David. Idcircò dicitur Adeodatus, quia à Deo est electus in regnum. Filius Saltus, quia de saltu, ubi oves pascebat, est eductus. Polymitarius, quia de genere Beseleel mater ejus fuit. Bethlehemites, quia Noemi & Ruth tempore ubertatis reversæ sunt in Bethlehem.*

Verùm meliùs Varabl. Abulens. Pagn. Cajet. Seratius, Sanchez, Salianus & alii censent *Adeodatum*, Hebr. *Elchanan*, fuisse alium à Davide. *Resp. negativè.* Hic enim bella recensentur, quæ David post initum regnum, imò jam senex gessit: illa autem Davidis cum Goliath pugna, non bellum fuit, sed duellum ante regnum à Davide juvene susceptum. *Adeodatus* hic fuit *filius Saltus*; Hebr. *filius Jare*, ubi *Jare* est nomen proprium patris Adeodati, ut vertunt Sept. Vatabl. Chald. & alii. *Jare* autem Hebr. significat *saltum*, vel sylvam, unde Noster vertit *filius Saltus*. Pater enim Adeodati dictus est *Jare*, id est, sylva, vel saltus, eò quòd natus sit in sylva, vel quòd in sylva versari & venari consueverit. τὸ igitur *Saltus*, est nomen proprium patris Adeodati, ideoque majuscula litera scribendum, uti habent Roman. *Adeodatus* vocatur *polymitarius*, Hebr. *oregim*, id est, *textorum*, quia scilicet oriundus erat ex textoribus, aut potiùs quia ipse unus erat ex textoribus, qui *polymita*, id est, licia variegata contexunt, indeque faciunt pannos & vestes *polymitas*, hoc est variorum colorum & liciorum.

Idem occidit *Goliath Gethæum*, hoc est fratrem Goliath gigantis quem occidit David, ut expressè dicitur 1. Paral. 20. 5. Frater ergo Goliath, pariter vocatus est *Goliath*: aut potiùs vocatur *Goliath*, eò quòd proceritate, robore & viribus similis esset Goliæ quem stravit David. Sic vulgò de viro eximiè forti dicimus: Iste est alter Hercules, vel alter Sampson. Unde Josephus eum vocat Palæstinorum robustissimum.

PERCUSSIT AUTEM EUM JONATHAN FILIUS SAMAA FRATRIS DAVID] Hebræi apud S. Hieronym. censent hunc *Jonathan* esse Nathan prophetam. Vers. 21. *Jonathan*, inquit S. Hieron. *ipse est Nathan propheta, qui habuit duos fratres Joel & Jonadab. Idcircò ei hic nomen patris ponitur, quia inter præliatores describitur. Ubi verò de prophetia ejus scribitur, non ei annotatur pater, eò quòd pater ejus propheta non fuerit.* Verùm longè veriùs, imò mihi certum est, *Jonathan* non fuisse Nathan prophetam, nec Adeodatum, de quo v. 19. ut volunt alii; sed ab utroque diversum. Addit Joseph. *Hoc prælium cum gente* (Philisthæa) *fuit ultimum, non ausa postea se contra Israelitas movere.*

HI QUATUOR NATI SUNT DE ARAPHA IN GETH] Vers. 22. Multi censent *Arapham* esse *Orpham*, socrum Noemi & cognatam Ruth, ideoque Goliath, quem occidit David, fuisse filium Orphæ. Ita Hebr. Philo Biblicus & Prudent. in Hamartigenia, verùm id refutavi Ruth. c. 1. v. 4. quibus adde *Arapha* non esse feminam, ut innuit Serarius, & Sanchez, sed virum: nimirum *Rapha*, à quo orti dictique sunt *Raphaim* gigantes, quasi dicat: Hi quatuor gigantes jam dicti nati sunt ex primo illo potenteque gigante *Rapha*, qui proinde per antonomasiam præposito articulo *He* dictus est *Harapha*, quasi dicat: Ille gigas, ille Titan. Id ita esse patet, primò ex aliis Script. locis, ubi *Raphaim* dicuntur nati ex Rapha gigante, ut Genes. 14. 5. Josue 12. 4. & c. 13. 12. Secundò quia Script. in assignanda stirpe & familia filiorum assignat eorum patres, non matres: & hoc significat τὸ *de genere Arapha*. Tertiò: quia Septuag. Roman. vertunt, *qui erat de posteris τοῦ Ῥαφᾶ*, id est, *viri Raphæ*: τοῦ, enim est masculinum, & virum significat. Regia habent τῶν γιγάντων, id est, *gigantum*, & Τιτάνων, id est, *Titanum*. Ita quoque Joseph. Chald. & alii. Denique qui hìc vocatur *Arapha*, 1. Paral. 20. v. 4. 6. & 7. vocatur *Rapha*, à quo *Raphaim* sunt prognati.

HI QUATUOR, &c. CECIDERUNT IN MANU (per manum, robur & pugnam) DAVID ET SERVORUM EJUS] licèt enim David neminem horum per se occiderit, occidit tamen omnes per servos suos & milites jam dictos. Quod enim miles facit, hoc dux facit. Adde Davidem hos milites erudivisse, eisque exemplo præivisse occidendo Goliath gigantem. Ita Eucher. & alii. Hoc enim Davidis factum secuti ejus milites, alios gigantes occiderunt.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput continet Hymnum, sive Psalmum eucharisticum, quo David post tot bella, parta plena pace, de tot victoriis Deo gratias agit. Porrò hic Psalmus inter Psalmos ponitur, estque in ordine 17. Quare ibidem commodiùs loco suo, quasi Psalmus inter Psalmos explicabitur.

1. Locutus est autem David Domino verba carminis hujus, in die quâ liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul, & ait:
2. Dominus petra mea, & robur meum, & salvator meus.
3. Deus fortis meus, sperabo in eum: scutum meum, & cornu salutis meæ: elevator meus, & refugium meum: salvator meus, de iniquitate liberabis me.
4. Laudabilem invocabo Dominum, & ab inimicis meis salvus ero.
5. Quia circumdederunt me contritiones mortis: torrentes Belial terruerunt me.
6. Funes inferni circumdederunt me: prævenerunt me laquei mortis.
7. In tribulatione mea invocabo Dominum, & ad Deum meum clamabo: & exaudiet de templo suo vocem meam, & clamor meus veniet ad aures ejus.
8. Commota est & contremuit terra: fundamenta montium concussa sunt, & conquassata, quoniam iratus est eis.
9. Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus vorabit: carbones succensi sunt ab eo.
10. Inclinavit cœlos, & descendit: & caligo sub pedibus ejus.
11. Et ascendit super cherubim, & volavit: & lapsus est super pennas venti.
12. Posuit tenebras in circuitu suo latibulum: cribrans aquas de nubibus cœlorum.
13. Præ fulgore in conspectu ejus, succensi sunt carbones ignis.
14. Tonabit de cœlo Dominus: & excelsus dabit vocem suam.
15. Misit sagittas, & dissipavit eos; fulgur, & consumpsit eos.
16. Et apparuerunt effusiones maris, & revelata sunt fundamenta orbis, ab increpatione Domini, ab inspiratione spiritus furoris ejus.
17. Misit de excelso, & assumpsit me: & extraxit me de aquis multis.
18. Liberavit me ab inimico meo potentissimo, & ab his qui oderant me: quoniam robustiores me erant.
19. Prævenit me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus firmamentum meum.
20. Et eduxit me in latitudinem: liberavit me, quia complacui ei.
21. Retribuet mihi Dominus secundùm justitiam meam: & secundùm munditiam manuum mearum reddet mihi.
22. Quia custodivi vias Domini, & non egi impiè, à Deo meo.
23. Omnia enim judicia ejus in conspectu meo: & præcepta ejus non amovi à me.
24. Et ero perfectus cum eo: & custodiam me ab iniquitate mea.
25. Et restituet mihi Dominus secundùm justitiam meam; & secundùm munditiam manuum mearum in conspectu oculorum suorum.
26. Cum sancto sanctus eris: & cum robusto perfectus.
27. Cum electo electus eris: & cum perverso perverteris.
28. Et populum pauperem salvum facies: oculisque tuis excelsos humiliabis.
29. Quia tu lucerna mea Domine: & tu Domine illuminabis tenebras meas.
30. In te enim curram accinctus: in Deo meo transiliam murum.
31. Deus, immaculata via ejus, eloquium Domini igne examinatum: scutum est omnium sperantium in se.
32. Quis est Deus præter Dominum: & quis fortis præter Deum nostrum?
33. Deus qui accinxit me fortitudine: & complanavit perfectam viam meam.
34. Coæquans pedes meos cervis, & super excelsa mea statuens me.
35. Docens manus meas ad prælium, & componens quasi arcum æreum brachia mea.
36. Dedisti mihi clypeum salutis tuæ: & mansuetudo tua multiplicavit me.
37. Dilatabis gressus meos subtus me: & non deficient tali mei.
38. Persequar inimicos meos, & conteram: & non convertar donec consumam eos.
39. Consumam eos & confringam, ut non consurgant: cadent sub pedibus meis.
40. Accinxisti me fortitudine ad prælium: incurvasti resistentes mihi subtus me.
41. Inimicos meos dedisti mihi dorsum: odientes me, & disperdam eos.
42. Clamabunt, & non erit qui salvet: ad Dominum, & non exaudiet eos.
43. Delebo eos ut pulverem terræ: quasi lutum platearum comminuam eos atque confringam.
44. Salvabis me à contradictionibus populi mei: custodies me in caput Gentium: populus, quem ignoro, serviet mihi.
45. Filii alieni resistent mihi, auditu auris obedient mihi.

46. Filii alieni defluxerunt, & contrahentur in angustiis suis.
47. Vivit Dominus, & benedictus Deus meus: & exaltabitur Deus fortis salutis meæ.
48. Deus qui das vindictas mihi, & dejicis populos sub me.
49. Qui educis me ab inimicis meis, & à resistentibus mihi elevas me: à viro iniquo liberabis me.
50. Propterea confitebor tibi Domine in gentibus: & nomini tuo cantabo.
51. Magnificans salutes regis sui, & faciens misericordiam Christo suo David, & semini ejus in sempiternum.

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur ultima Davidis dicta, ac vers. 8. ejus heroes, nimirùm tres ejus fortissimi milites, eorumque heroica facinora, ac vers. 24. ceteri ejus triginta Fortes numerantur. Confer hoc caput cum 1. Paral. 11. ubi alio ordine & methodo idem catalogus Fortium Davidis texitur.

1. HÆc autem sunt verba David novissima. Dixit David filius Isai: Dixit vir, cui constitutum
est de Christo Dei Jacob, egregius psaltes Israel: 2. Spiritus Domini locutus est per me, &
sermo ejus per linguam meam. 3. Dixit Deus Israel mihi, locutus est Fortis Israel, Dominator hominum, justus dominator in timore Dei. 4. Sicut lux auroræ, oriente sole, manè absque nubibus
rutilat,& sicut pluviis germinat herba de terra. 5. Nec tanta est domus mea apud Deum,ut pactum æternum iniret mecum, firmum in omnibus atque munitum. Cuncta enim salus mea, & omnis voluntas:
nec est quidquam ex ea quod non germinet. 6. Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi:
quæ non tolluntur manibus. 7. Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato,
igneque succensæ comburentur usque ad nihilum. 8. Hæc nomina fortium David. Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. 9. Post hunc, Eleazar filius patrui ejus Ahohites inter tres fortes, qui erant cum
David quando exprobraverunt Philisthiim, & congregati sunt illuc in prælium. 10. Cùmque ascendissent viri Israel, ipse stetit & percussit Philisthæos, donec deficeret manus ejus, & obrigesceret cum
gladio: fecitque Dominus salutem magnam in die illa: & populus qui fugerat, reversus est ad cæsorum spolia detrahenda. 11. Et post hunc, Semma filius Age de Arari, & congregati sunt Philisthiim
in statione: erat quippe ibi ager lente plenus. Cùmque fugisset populus à facie Philisthiim, 12. stetit
ille in medio agri, & tuitus est eum, percussitque Philisthæos: & fecit Dominus salutem magnam.
13. Nec non & ante descenderant tres qui erant principes inter triginta, & venerant tempore messis
ad David in speluncam Odollam: castra autem Philisthinorum erant posita in Valle gigantum. 14.
Et David erat in præsidio: porrò statio Philisthinorum tunc erat in Bethlehem. 15. Desideravit ergo
David, & ait: O si quis mihi daret potum aquæ, de cisterna quæ est in Bethlehem juxta portam. 16.
Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ
erat juxta portam, & attulerunt ad David: at ille noluit bibere, sed libavit eam Domino, 17. dicens: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum qui profecti
sunt, & animarum periculum bibam? Noluit ergo bibere, hæc fecerunt tres robustissimi. 18. Abisai quoque frater Joab filius Sarviæ, princeps erat de tribus: ipse est qui levavit hastam suam contra
trecentos, quos interfecit, nominatus in tribus, 19. & inter tres nobilior, eratque eorum princeps,
sed usque ad tres primos non pervenerat. 20. Et Banajas filius Jojadæ viri fortissimi, magnorum
operum, de Cabseel: ipse percussit duos leones Moab, & ipse descendit, & percussit leonem in media cisterna in diebus nivis. 21. Ipse quoque interfecit virum Ægyptium, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam: itaque cùm descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastam de manu
Ægyptii, & interfecit eum hasta sua. 22. Hæc fecit Banajas filius Jojadæ. 23. Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores: verumtamen usque ad tres non pervenerat: fecitque eum sibi David auricularium, à secreto. 24. Asael frater Joab inter triginta, Elehanan filius
patrui ejus de Bethlehem. 25. Semma de Harodi, Elica de Harodi, 26. Heles de Phalti, Hira filius
Acces de Thecua, 27. Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Husati, 28. Selmon Ahohites, Maharai Netophathites, 29. Heled filius Baana, & ipse Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, 30. Banaja Pharathonites, Heddai de Torrente Gaas, 31. Abialbon Arbathites,
Azmaveth de Beromi, 32. Eliaba de Salaboni, Filii Jassen, Jonathan, 33. Semma de Orori, Ajam
filius Sarar Arorites, 34. Eliphelet filius Aasbai filii Machati, Eliam filius Achitophel Gelonites.
35. Hesrai de Carmelo, Pharai de Arbi, 36. Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gadi, 37. Selec de Ammoni, Naharai Berothites armiger Joab filii Sarviæ. 38. Ira Jethrites, Gareb & ipse Jethrites, 39. Urias Hethæus. Omnes triginta septem.

VERS. 1.

HÆC AUTEM SUNT VERBA DAVID NOVISSIMA] Quia,ut ait S. Hieron. in Tradit. *post psalterium & cetera metra hoc metrum composuisse dicitur*. Addit Chald. dici *novissima*, quia prophetiam continent de Christo in novissima & ultima mundi ætate nascituro, juxta illud S. Joannis Epist. 1. cap. 2. 18. *Filioli novissima hora est*, & illud Pauli; *Novissimè diebus istis locutus est nobis in filio*, Hebr. 1. 3. Addit tertiò Lyran. dici *novissima*, quia memoriæ maximè commendanda, uti sunt apud filios novissima parentum monita.

A

DIXIT VIR, CUI CONSTITUTUM EST DE CHRISTO DEI JACOB] Primò planè sic de Christo exponas, q. d. Dixit David, cui facta est promissio de Messia, sive *Christo* ex se nascituro, qui est *Christus Dei* veri,

quem

quem coluit *Jacob* Patriarcha, quia unctus à Deo in summum mundi regem & pontificem. Secundò, de ipso Davide, q. d. Dixit David, qui constitutus est, ut esset *Christus Dei* id est rex à Deo unctus, qui regeret posteros *Jacob*, sive populum Israel. Unde Sept. vertunt, *Dixit vir, quem suscitavit Dominus in Christum Dei*; sic & Chald. Vatab. & alii. Tertiò, Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. vertunt, *Dixit vir, cui constituta est scala Christo Dei Jacob*, idque sic explicant, q. d. *Scala eidem Christo Dei Jacob, id est Davidi constituta est, per quam conscenderet ad Deum; eò quòd idem scilicet confessus sit se peccasse Domino*. Unde additur τὸ *Jacob*, q. d. scala Davidis similis est scalæ Jacob Genes. 28. per quam nimirùm ipse vidit ascendentes Angelos ad Deum scalæ innixum, ut per eam repræsentaretur filii Dei descensus in terram & carnem, per Jacob & Davidem, qui futuri erant ejus parentes, ut eos ceterosque homines peccato Adæ aliisque propriis perditos redimeret, & per pœnitentiam salvaret. *Scala* ergo peccatoris est pœnitentia & confessio: per hanc enim ad Deum in cælum conscendit.

Primus sensus planissimus est, eumque exigit τὸ *de Christo*, vel ut Hebr. est *super Christum*, & τὸ *dixit*, pro quo Heb. est נאם *neum*, id est dictum, effatum, sermo certus & irrefragabilis, oraculum.

EGREGIUS PSALTES ISRAEL] *Egregius* Hebr. נעים *naim*, id est pulcher, speciosus, suavis, jucundus. Tales enim sunt Psalmi, quos David composuit, & cani jussit à Levitis in Israel, unde iidem canuntur in Ecclesia Christiana per omnia sæcula, loca & templa, ipsique sunt exultatio Ecclesiæ & fidelium.

Vers. 2. SPIRITUS DOMINI LOCUTUS EST PER ME, ET SERMO EJUS PER LINGUAM MEAM] supple, insonuit. q. d. Deus locutus est per me, ac per meam linguam, quasi organum & instrumentum, Psalmos dictavit, juxta illud: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*, Psal. 44. q. d. Ego non ex me meoque ingenio & sensu, sed afflatu numinis, Deo psallere, Deumque hymnis & psalmis laudare didici, & docui.

Vers. 3. DIXIT DEUS, &c. JUSTUS DOMINATOR IN TIMORE DEI] Pagn. *dominator timoris Dei*. q. d. Deus est *dominator* eorum qui timent Deum, sive eorum quos invenit fundatos *in timore Dei*: hos enim ita providè, benignè & amanter regit ac gubernat, ut ceterorum quasi immemor videatur.

Quæres, quid dixit Davidi Deus? Resp. ea quæ dicta sunt v. 1. & 2. ac quæ dicentur v. 4. & seq. ac [illegible] tertium oraculum de Christo ex eo nascituro. Unde Chald. vertit: *Dixit, quod constitueras mihi regem: ipse est Messias, qui futurus est ut surgat, & dominetur in timore Dei*.

Aliter vertit Vatabl. nimirum: *dixit Deus, dominator super homines justus sit, dominator habeat timorem Dei*. q. d. Deus prædixit me Davidem fore dominatorem, id est regem, justum & timentem Deum.

Vers. 4. SICUT LUX AURORÆ ORIENTE SOLE, MANE ABSQUE NUBIBUS RUTILAT] Primò, Lyran. q. d. Sicut lux auroræ resplendet, sic Deus clarè mihi Davidi locutus est, & revelavit futura. Secundò & meliùs, Chald. Abul. & alii. q. d. Sicut lux auroræ rutilat, subaudi, sic rutilabit regnum meum (Davidis) &, ut v. 5. sequitur, domus mea & aliorum justorum, eritque splendida, fecunda, & gloriosa instar Solis.

ET SICUT PLUVIIS (irrigata) GERMINAT HERBA DE TERRA] subaudi, sic germinabit & fecunda erit domus & posteritas mea, uti explicat vers. seq. Ex quo liquet ad literam, Davidem hìc de se suaque stirpe loqui, allegoricè verò & præcipuè de Christo ex stirpe sua nascituro: Christi enim ortus fuit ex cælesti gratia Spiritus sancti, eoque irrorante B. Virgo concepit & peperit Christum, juxta illud: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Et: *Visitabit nos oriens ex alto*, Lucæ. 1.

Mysticè, Angelomus: *Aurora*, inquit, *est Ecclesia, quæ oriente Sole, hoc est Christo resurgente à mortuis, absque nubibus rutilat, id est, absque peccato infidelitatis resplendet in miraculis. Pluvia est evangelica prædicatio; herba credentem significat populum, terra verò Ecclesiam*.

Tropol. idem Angelom. *Qui*, inquit, *in timore Domini dominationem in subditis exercet, lucis opera per solem justitiæ illuminata profert: nec in eis aliquid remanebit obscurum, sed imbre cælestis gratiæ irrigatus, germina virtutum in carne vivens fructificat*.

NEC TANTA EST DOMUS MEA APUD DEUM: UT PACTUM ÆTERNUM INIRET MECUM] q. d. Vers. 5.
Ego & domus mea non sumus tam magni, tantique meriti, ut ob illud Deus mecum iniret pactum, mihique promitteret *domum*, id est posteritatem & stirpem regiam perpetuandam usque ad Christum, indeque in æternum, Christus enim omnium hominum dignitatem & merita longè transscendit. Hoc ergo pactum iniit mecum Deus ex mera sua misericordia, gratia & liberalitate, qua me unum è toto mundo eligere voluit, ut Christi generationi subservirem.

CUNCTA ENIM SALUS MEA, ET OMNIS VOLUNTAS] repete, in omnibus firma est & munita; aut uti præcessit, aut, impletur & germinat, ut sequitur. q. d. Cuncta mihi ad salutem proficiunt, omniaque mihi ad votum & voluntatem Deo prosperante succedunt.

NEC EST QUIDQUAM EX EA (ita lege cum Romanis, non eo) QUOD NON GERMINET] q. d. Quidquid ego volo, hoc Deus fecundat, omnesque actiones, desideria & intentiones meæ prospera prospiciunt & succrescunt instar germinis è terra pluviis irrigata frondosè erumpentis: persistit enim in metaphora germinis, unde Chald vertit, *Omnes indigentiæ meæ & omnes petitiones meæ ante ipsum factæ sunt*. Sic S. Dominicus dictitabat se à Deo impetrare quidquid peteret. Idem dixere alii Sancti eximii: Deus enim, *voluntatem timentium se faciet*. Psalm. 144. 17.

PRÆVARICATORES AUTEM QUASI SPINÆ EVELLENTUR UNIVERSI] à Deo, vel in hac vita, vel in die judicii, ubi eos è terra eiiciet in abyssum gehennæ. Vers. 6.

QUÆ NON TOLLUNTUR MANIBUS. ET SI QUIS TOLLERE VOLUERIT EAS, ARMABITUR FERRO ET LIGNO LANCEATO, IGNEQUE SUCCENSÆ COMBURENTUR] Significat impios, quasi spinas, mollis correctionis esse incapaces, & contactum eorum esse aculeatum; ac proinde non blandè, sed rigidè, cum eis agendum ut ferro succidantur, vel igne comburantur; sicut qui spinas vult tollere, non manibus eas evellit, ne iis pungatur; sed manus armat *ferro* quo eas succidat, vel *ligno lanceato*; Vatabl. *hastili lanceæ*, quo eas abigat & amoveat, ne ab iis lædatur: denique non tollet eas, sed igne comburet. Sic Deus succidet domos impiorum, easque igne gehennæ succendet; me autem meamque & ceterorum justorum domum prosperabit & perpetuabit. Vers. 7.

USQUE AD NIHILUM] Hebr. *in habitaculo suo*, id est, in stirpe sua exurentur, & quasi ad nihilum redigentur. q. d. Omninò peribunt, si non in hac vita, saltem in futura. Paraphrasticè & eleganter hæc omnia à versu 4. huc usque vertit Chald. justisque & sanctis, qualis erat David) adaptat: *Beati*, inquit, *eritis vos justi: fecistis vobis facta bona, quia vos futuri estis, ut luceatis in luce gloriæ vestræ sicut splendor auroræ, qui ambulat & constat, & sicut sol qui splendet absque nubibus in splendore gloriæ suæ. Ecce sicut ager qui exspectat in annis siccitatis, ut descendat pluvia super terram*. Deinde antithesin impiorum sanctis opponit: *Improbi*, ait, *factores iniquitatis erunt similes spinis, quæ in ortu suo molles ad eruendum, & omnis filius hominis parcit super eis, & sinit eas: procedunt & invalescunt usquequo non sit possibile appropinquare ad eas manu: & sic omnis homo qui incipit appropinquare ad peccata progredientia & se roborantia super se, usquequo operiant eum tanquam vestis ferrea, non* (quia Chaldæus putat negationem præcedentem hic esse repetendam) *prævalent illi in lignis hastarum & lancearum: ideo non est necesse ulcio eorum in manu hominis, sed in igne incendenda incendetur, cum apparuerit domus judicii magni, ut sedeat super solium judicii ad judicandum sæculum*.

HÆC NOMINA FORTIUM DAVID] Additur 1. Paralip. 11. vers. 10. *qui adjuverunt eum, ut rex fieret super omnem Israel*. Porrò hi fortes habitabant in domo una quæ Nehem. 3. 16. vocatur *domus fortium*, ubi etiam quasi in palæstra athletæ & pugiles, exercitii causa digladiationibus certabant, ait ex Lyran. Adrichomius, qui eam sitam ait in monte Sion juxta palatium Davidis, ibique eamdem graphicè depingit. Texitur hic catalogus fortium militum sive heroum Davidis, primò ad historiæ integritatem, ut scilicet constet qui fuerint milites & duces, per quos David prælia tanta confecit, & tot victorias obtinuit. Secundò, ut virtuti eorum hæc laus detur, quæ Vers. 8.

omnes ad fortitudinem eorum imitandam excitet. Allegor. ur hi fortes Davidis repræsentent Christi Apostolos, & viros Apostolicos, per quorum heroica facta ipse suæ fidei subegit totum orbem. Tropol. ut eorum exemplo animentur fideles ad fortiter certandum contra carnem, mundum & dæmones. *Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Matth. 11. Cælum enim sublime est & forte, quare à fidelibus mente sublimioribus & fortioribus expugnandum est, Igitur cælum est civitas fortium, in qua nemo imbellis & imbecillis admittitur, juxta illud Isaiæ 26. 1. *Urbs fortitudinis nostra Sion salvator, in ea ponetur murus, & antemurale.* Iu vita S. Astionis & Epicteti Martyrum, qui acerba pro Christo tormenta fortissimè tolerarunt, nil aliud ingeminantes, quàm: *Christiani sumus*, refertur, quod Vigilantius Astionis mortem parentibus adhuc infidelibus nuntiarit parabolicè, dicens, eum in remotam regionem migrasse, in qua felicissimè viveret. Rogavit mater, dixitque: *Quæ est regio illa, quò perrexis dulcissimus meus & unicus Astion?* Vigilantius respondit: *Regio robustorum*, seu *fortium virorum*, quam deinde ex Apocal. cap. 22. graphicè depingit, ac tandem explicans illam esse cælum, ad quod per martyrium transierit fortis Astion, parentes ejus ad Christi fidem convertit. Abbas Athanasius in Prato spir. apud Joannem Moschum c. 130. narrat se in extasi ab Angelo ductum ad cælum, cumque pulsans illud ingredi vellet, audisse ab ostiario: *Non huc ingredietur quispiam in negligentia degens: sed si intrare vultis, abite, certate, nihil æstimantes vanitates sæculi.* Hinc in cælo canunt Beati: *Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium,*

Ite nunc fortes, ubi celsa magni
Duxit exempli via, quid inertes
Terga nudatis? superata tellus
sidera donat.

Ait Boet. lib. 4. de Consol. metro 7. vide dicta Apoc. 3. v. 21.

Vers. 8. SEDENS IN CATHEDRA SAPIENTISSIMUS PRINCEPS INTER TRES] Quis hic? David rex inquiunt Hebræi apud S. Hieron. Chald. Eucher. Lyran. Rupert. Dion. Vatab. Alii putant esse Joab ducem exercitus. Verùm dico, hic sedens non est David, sed *Iesbaam* primùs fortium Davidis. Id ita esse clarè liquet tam ex Septuag. qui hic vertunt, *Iesbaab filius Thecmani, primus trium hic.* tum ex 1. Paral. 11. v. 11. ubi clarè dicitur: *iste numerus robustorum David: Iesbaam filius Hachamoni princeps inter triginta*, tum ex Josepho, qui eum vocat *Issemum*, vel ut mendosè legit Abul. *Eusebium* filium Achimac. Recensentur enim hic fortes Davidis, quorum princeps fuit *Jesbaam*, ita Beda, Angelom. Abulens. q. 10. Hugo, Glossa, Cajetan. Arias, Serarius, Sanchez, Salianus. Ubi Nota primò. *Jesbaam* Hebr. significat, *sedens in populo*; quod hic dicitur, *sedens in cathedra*, quasi ceteris dignior, & fortium princeps: τὸ ergo ישב בשבת *Josceb bassebeth*, id est *sedens in cathedra* est nomen tam proprium, idemque quod *Jesbaam*, quàm appellativum, quia verò Jesbaam erat sedens in cathedra quasi dux & princeps militum. Secundò, *Jesbaam* qui hic dicitur *sapientissimus* 1. Paral. 11. 11. vocatur *filius Aachamoni*, id est *sapientis*, tum quia pater ejus vocabatur *Hachamoni*, id est *sapiens* per excellentiam; tum quia ipse Jesbaam erat sapientissimus, ut verè filius sapientis & sapientiæ vocari posset; ideoque appositè pater ejus vocatus fuit, *Hachamoni*, id est *sapiens*: quare τὸ *filius sapientis*, hic tam ut nomen proprium, quàm ut appellativum accipiendum est, æquè ac τὸ *sedens in cathedra*.

Jesbaam primus heroum Davidis.

Tertiò *Jesbaam*, qui hìc dicitur *princeps inter tres* nimirùm primos & omnium fortissimos, 1. Paralip. 11. dicitur, *princeps inter triginta*, quia ipse erat primus fortium omnium Davidis, qui erant triginta.

IPSE (Jesbaam sive sedens in cathedra) EST QUASI TENERRIMUS LIGNI VERMICULUS] Hebr. *ipse Adino Haetsni*, quod Septuag. Pagnin. & Vatabl. retinent ut nomen proprium, vertuntque *Adino Hesnita*, vel *Adino Hasoneus*, ut *Jesbaam* nomine proprio vocatus sit *Adino*, ex patria verò, *Hesnita*, ex virtute & dignitate denique cognominatus sit *Jesbaam*, id est *sedens in cathedra*. Secundò, Noster τὸ *Adino Haetsni*, æquè ac τὸ, *sedens in cathedra*, accipit vertitque ut appellativum, significans ad verbum, *delicatus lignaceus*, hoc est *tenerrimus ligni vermiculus*. Laudatur enim *Jesbaam* hic à tribus egregiis animi corporisque dotibus, scilicet primò à sapientia, secundò ab humilitate, & mansuetudine, qua se æstimabat & gerebat ut ligni vermiculum, id est ut teredinem, qui licet tener & vilis, tamen rodendo sensim durum terit exeditque lignum, indeque dictus est *teredo* ait Angelom. Tertiò à robore, quod 800. occiderit. q. d. *Jesbaam* amicis erat facilis, mitis & benignus, quasi vermiculus, sed idem hostibus erat terribilis ut leo. ita Euchar. Lyran. Abulens. & Beda in Allegoriis.

Tropolog. Sancti qui in sapientia & virtute eminent, apud se & alios sunt humillimi & mansuetissimi, quasi vermiculi; iidem tamen contra vitia & dæmones sunt fortissimi instar leonum.

QUI OCTINGENTOS INTERFECIT IMPETU UNO] Ergo erat Josephus, qui pro octingentis ponit nongentos. Dices, 1. Paral. 11. numerantur tantùm trecenti. Resp. Jesbaam una vice occidisse 800. alia 300. sic ut universim occiderit 1100. Alleg. Jesbaam fuit typus Christi, *qui uno impetu*, id est sermonis imperio, legionem expulit dæmonum Lucæ 8. v. 30. ait Angelom. imò in cruce superavit omnes dæmones, omnia peccata, mortem, & infernum. Audi Rupert. lib. 2. cap. 38. *In Christo fuit spiritus humilitatis, quasi tenerrimus ligni vermiculus, quo duce quasi vermem, & non hominem se conteri perpessus est: in hoc Verbum Dei est in unam eamdemque personam unitum homini, quod & fortitudo eius est, in qua percussit octingentos impetu uno: mortuus enim semel spoliavit inferos; & nunc sedens in cathedra omnes iudicaturus est, vivos & mortuos. Quis omnium fortium angelorum aut hominum hucusque pervenit? Fuerunt post eum tres fortissimi, videlicet Apostoli primi prædicatores Trinitatis, quorum fortitudinem, & nominibus propriis tres illi primi ordinis fortes pulchrè exprimunt.* Hi tres Apostoli sunt, S. Petrus, Jacobus & Joannes.

POST HUNC, ELEAZAR FILIUS PATRUI EJUS] Vers. 9. Hebr. *filius Dodo*, quod Vatabl. Pagnin. & alii accipiunt ut nomen proprium, quasi, *Dodo* fuerit pater Eleazari. Noster verò cum Septuag. accipit ut appellativum, vertitque *patrui eius*, scilicet Jesbaam jam dicti. q. d. Jesbaam & Eleazar erant filii duorum fratrum, ideoque inter se consobrini. Primus ergo fortium fuit Jesbaam, secundus Eleazar, tertius Semma, de quo v. 11. Et hic fuit primus fortium ternio, de quo cum de aliis minùs fortibus est sermo dicitur: *Verumtamen usque ad tres non pervenrat*, ut patet v. 23. Fuit deinde secundus fortium ternio, de quo v. 18. Post hos duos fortium terniones vers. 24. numerantur alii triginta fortes.

ET CONGREGATI SUNT ILLUC] ubi erat David, scilicet *in Phesdomin*, ut dicitur 1. Paralip. 11. v. 13.

CUMQUE ASCENDISSENT, id est fugissent, ut patet Vers. 10. ex 1. Paralip. 11. nimirùm ceteri milites, TUNC IPSE, Eleazar, STETIT] unà cum Jesbaam, & fugavit totum exercitum Philisthinorum. Unde sequitur:

PERCUSSIT PHILISTHÆOS, DONEC DEFICERET MANUS EJUS, ET OBRIGESCERET CUM GLADIO] *Obrigesceret* stupore & spasmo, ait Vatab. Experimur enim nimio labore & fatigatione manus, contrahi ac stupere, ut explicari nequeant: stupor ergo manum Eleazar astrinxit gladio, ut ab eo amoveri non posset. Minùs rectè Josephus lib. 7. c. 10. ait manus ejus adhæsisse capulo ob sanguinem ab eo fusum in gladio concrescentem, manumque Eleazari sibi astringentem. Nec enim cruor ita concrescit, ut manum gladio astringat.

ET POST HUNC SEMMA] Tertius hic est in primo Vers. 11. ternione fortium.

ERAT QUIPPE IBI AGER LENTE PLENUS] quem scilicet Philisthini succendere vel deprædari volebant, sed fugientibus ceteris, tutatus est eum Semma. ita Abulens.

NECNON ET ANTE DESCENDERANT TRES, QUI Vers. 13. ERANT PRINCIPES INTER TRIGINTA] Putant nonnulli hos tres non esse tres fortes primi ternionis jam recensitos, sed tres proximè sequentes, qui secundum ternionem fortium constituebant, nimirum Abisai (hic enim ad Davidem venit in speluncam Odollam 1. Reg. 22.) Banaiam & Jonathan: ut sensus sit q. d. Antequam tres primi fortes, scilicet Jesbaam, Eleazar & Semma, Philisthæos in agro sternerent, alii tres fortes,

scilicet

scilicet Abisai, Banaias & Jonathan Davidi sitienti aquam è cisterna Bethlehem per media hostium castra attulerunt. ita Hebræi apud S. Hieron. Verùm melius Josephus lib. 7. cap. 10. Serarius, Salianus & alii hoc factum referunt ad tres primos, sive primi ordinis fortes, q. d. Præter particularia horum trium heroum facta, quæ quisque eorum sigillatim gessit, uti jam recensui, hi tres heroes simul juncti jam antè penetrarant castra Philisthinorum, & hauserant aquam de cisterna Bethlehem, eamque sitienti Davidi attulerant.

Vers. 14. ET DAVID ERAT IN PRÆSIDIO] hoc est, in loco munito, puta in arce & spelunca *Odollam*, de qua sermo præcessit, licet Joseph. & Abul. per *præsidium*, intelligant Jerusalem, & arcem Sion, cui vicina est Bethlehem.

O SI QUIS MIHI DARET POTUM AQUÆ, DE
Vers. 15. CISTERNA QUÆ EST IN BETHLEHEM.] Audi Joseph. *Dixit ad suos David: O quàm bonam aquam habemus in patria mea, maximè in cisterna portæ vicina. O si quis eam mihi afferat, id certè mallem quàm multum argenti accipere.* Omnes enim amant fontes & bona patriæ suæ: patria autem Davidis erat Bethlehem. Verùm Davidis utpote cordati regis desiderium, magis ferebatur in ipsam Bethlehem, quàm in aquam ejus: nimirum optabat ipse patriam suam è manibus Philisthinorum extorqueri, & sibi ac Israeli reddi. Porrò tres fortes audito hoc Davidis desiderio, ut suam in eum fidem & promptitudinem ostenderent, ipso inscio, &, ut mox patui, invito, per medios hostes hanc aquam ei attulerunt.

David sitiens recusat aquam. Cur? AT ILLE NOLUIT BIBERE, SED LIBAVIT EAM DOMINO] Ne aquam bibens videretur sudorem & sanguinem suorum heroum, quo comparata erat, bibere & haurire; ac ne militi sitienti eamdem aquam appetendi desiderium injiceret, sed ut sitiens doceret illos secum tolerare sitim. Idem fecit Julius Cæsar & Alexander Magnus, teste Curtio lib. 7. qui in aquæ penuria, & communi militum siti, oblatam sibi aquam noluit bibere. *Tunc*, ait Curtius, *poculo pleno sicut oblatum est, reddito, Nec solus, inquit, bibere sustineo, nec tam exiguum dividere possum omnibus.* Sic & Cato ad suos milites apud Lucan. lib. 9.

Factoque pericula vestrâ
Prætentate meô, sitiat quicumque libentem
Videris.

Et paulò antè.

O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores!

Multorum virtutum actus elicuit. Quare David hic heroicum actum elicuit non unius, sed multarum virtutum. Primò, mortificationis: nam, ut ait Angelom. *in sacrificium Domini effusa aqua conversa est, quia culpam concupiscentiæ mactavit per pœnam reprehensionis suæ.* Secundò, satisfactionis pro peccatis. Nam ut ait S. Gregor. lib. 9. Registri Epist. 39. *Licebat ei bibere, si voluisset: sed quia illicita se fecisse meminerat, laudabiliter & à licitis abstinebat. Et qui priùs pro culpa sua morientium militum sanguinem fundi non timuit, postmodùm si aquam biberet, etiam viventium militum sanguinem se fudisse judicavit, dicens: Num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt & animarum periculum bibam?* Tertiò, bonæ ædificationis & exempli. Nam ut ait Eucherius: *Vicit naturam, ut sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit quo omnis exercitus disceret sitim tolerare.* Addit S. Ambros. Apol. 1. Davidis cap. 7. *Exercitus etiam subditos ad virtutis officium, ut etiam per pericula regali imperio voluntarii milites obtemperarent. Quòd autem noluit bibere, declaravit probandorum militum se imperasse gratia, non sitis victum necessitate; prospexisse etiam ne cui regum bibendi usus alienis periculis quæreretur: Postremò, piæ vulnus conscientiæ deprecatum, eò quòd aqua tot virorum quæsita sanguine, suavitatem bibendi habere non posset, quæ proposita mortis horrore constaret.*

Allegor. causa. Allegoricam causam S. Ambros. ibidem assignat: *Sitiebat David, inquit, non aquam de lacu qui est in Bethlehem; sed oriundum ex virgine Christum spiritu prævidebat. Volebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritalis: hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique non bibit oblatam aquam, sed Domino libavit, significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum: illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum; illum sitire se fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena depelleret.* Eadem ex Ambros. habet & transscripsit Eucherius, Beda & Angelomus. Quocircà Methodius Orat. in Hypapantem, Deiparam ita alloquitur: *Tu Bethlehemitica illa Cisterna, quam velut vitæ refocillatricem David desideravit, ex qua immortalitatis poculum cunctis emanavit.*

ABISAI QUOQUE FRATER JOAB, FILIUS SARVIÆ PRINCEPS ERAT E TRIBUS FORTIBUS] Secundi gradus & ordinis. Nam in primo ordine & ternione, primique tres fortissimi erant Jesbaam, Eleazar & Semma. Ad quos nemo alius pervenit, ut sequitur. Hic ergo describuntur tres fortes secundi ordinis, & primis jam dictis proximi. Secundum ergo hunc fortium ternionem constituebant Abisai, Banaias & Jonathan. De Abisai constat hoc loco: de Banaia verò vers. 20. & 23. & clarè 1. Paralip. 11. 24. Banaias enim pollebat robore, æquè ac consilio; unde præerat legionibus Cerethi & Phelethi, eratque secretarius Davidis, ut patet v. 23. De tertio Jonathan, est dubium. Nam Abulens. q. 26. censet tertium esse Asaelem fratrem Joab de quo v. 24. hic enim ibidem ponitur primus inter triginta, id est fortior & præstantior ceteris triginta fortibus. Serarius verò censet tertium esse Jojadam patrem Banaiæ; Jojada enim vers. 20. vocatur *vir fortissimus*. Alii censent esse Sobochai de quo cap. 21. v. 18. Alii esse Joab ex v. 24. Meliùs noster Salianus & Sanchez censent tertium esse Jonathan filium Samaa fratris Davidis. Hic enim unum gigantem, imò duos interfecit, uti dictum est cap. 21. v. 19. & 21. si credimus Hebræis, qui dicunt Jonathan eumdem esse cum Adeodato: sed verius est, esse diversum. Nam *Elchanan*, id est *Adeodatus*, ponitur non inter tres, sed inter triginta fortes, 1. Paral. 11. 26. æquè ac Sobochai vers. 29. quare superest solus Jonathan ex cap. 21. 19. qui cum Abisai & Banaia constituat secundum ternionem fortium, ideoque diversus est à Jonathan filio Sage Ararithæ, qui pariter 1. Paralip. 11. 34. inter triginta fortes numeratur. Porrò Hebræi apud S. Hieron. in Trad. Rupert. lib. 2. cap. 37. & Lyran. censent tres hosce fortes secundi ordinis esse tres illos, qui tres, imò quatuor gigantes interfecerunt cap. 21. nimirum Abisai, Sobochai, & Adeodatum, sive Ionathan. putant enim ipsi hos duos ultimos non fuisse duos, sed unum eumdemque. *Jonathan* enim Hebr. idem est quod Latinè *Adeodatus*: quæ sententia est probabilis, sed prior probabilior: nam *Adeodatus* Hebr. vocatur *Elchanan*, non *Jonathan*, fuitque filius *Jaare*, id est *Saltus*, ut dicitur c. 21. 19. Ionathan verò fuit filius Samaa, ut ibidem dicitur v. 21.

SED USQUE AD TRES PRIMOS NON PERVENERAT] q. d. Abisai non erat ex primo ternione fortium, sed ex secundo, in eoque erat primus.

Mysticè: tres fortes Davidis sunt tres ejus eximiæ virtutes, scilicet sapientia, humilitas, & fortitudo, quas celebratas audivimus vers. 8. ita Angelomus. Unde Rupert. lib. 2. 37. rò, *usque ad tres primos non pervenerat*, sic exponit q. d. *Quamvis Abisai inter tres fortes Davidis nobilior, & eorum princeps fuerit, tamen nec fortitudo eius fortitudini Davidis, nec sapientia eius sapientiæ David, nec humilitas eius humilitati David coæquari potuit:* multò minùs Sanctorum sanctitas sanctitati Christi, à quo dimanat, comparari potest.

Porrò David hic non numeratur, quia rex; nec Ioab, quia militum & fortium dux, licet Rupert. lib. 2. c. 37. censeat Joab, etsi fortissimum, non nominari, eò quòd ipse iniquè occiderit Abner & Amasam. ita & Abul.

IPSE (Banaias) PERCUSSIT DUOS LEONES MOAB] leones enim Moabitici fortiores & ferociores sunt Indicis, æquè ac sunt Punici; uti ex Alberto & Avicenna docet Gesnerus Tractat. de leone lib. 1. Unde in Hebr hi leones vocantur *Ariel*, id est *leones Dei*, id est magni, vasti & sævi, quæ enim Dei sunt, magna sunt. Nonnulli per *duos leones* accipiunt duos duces fortissimos, qui idcircò *leones Moab* vocentur, quòd Moabitis opem tulerint, cùm à Davide oppugnarentur 2. Reg. .. 2. ita Hebræi apud S. Hieron. Joseph. Glossa, Lyran. Cajetan. Vers. 20.

ET PERCUSSIT LEONEM IN MEDIA CISTERNA IN DIEBUS NIVIS] Rem gestam ita narrat Iosephus: *Cùm ningeret, leo in quemdam puteum illapsus est, cuius* *quod*

quod angustum esset, videbat brevi fore, ut id nivibus oppleretur. Atque ideo deplorato exitu & salute, rugire cœpit. Banaias autem fortè fortuna iter faciens accurrit ad rugitum bestiæ, & cùm descendisset in puteum, repugnantem ictu baculi quem gerebat, exanimavit.

In diebus nivis] addit hoc ad commendandam Banajæ fortitudinem, quòd tempore nivis, quo maximè ob famem & prædæ defectum sævire etiam in homines solent leones, leonem occiderit. Leo enim cùm sit calidissimus, & igneus, tempore nivis & frigoris robustissimus est. homo verò, frigore contrahitur & obtorpescit.

Porrò Hebr. apud S. Hieron. & ex iis Ruper. lib. 2. c. 37. per *leonem* intelligunt Ioab, quem jussu Salomonis occidit Banajas 3. Reg. 2. 29. idque inquit, *in media cisterna. id est, in domo Domini, ubi cornu altaris tenebat. Cisterna ideò dicitur, quia sicut aqua cisterna immunditiam aufert, ita etiam nihilominùs hæc cisterna, id est sanctuarium domini peccata expiabat: in die'us nivis, quia per mortem peccatum expiavit.* Verùm hoc symbolicum est.

Vers. 23. Qui erant inter triginta (de quibus v. 24.) nobiliores] q.d. Banajas *inter triginta* fortes erat *primus*, ut dicitur 1. Paral. 11. 24.

Vers. 24. Asael frater Joab inter triginta] Præter duos terniones fortium jam recensitos, hic subjungit tertium, sed decuplo majorem, continentem scilicet ceteros triginta fortes, qui tamen cum ser jam dictis non erant coæquandi, quorum primus erat Asael. *Triginta.* præcisè sunt triginta duo ut patet numeranti, sed Script. numeros integros assignat, quales sunt denarii vel simplices, vel duplicati, aut triplicati, uti sunt triginta.

Elehanan] hic videtur esse *Adeodatus* de quo cap. 21. 19. ille enim ibidem in Hebr vocatur *Elehanan*, fuitque Bethlehemites.

Filius patrui ejus] scilicet Asaelis, q. d. Asael & Elehanan erant filii duorum fratrum, ideoque consobrini. Hebr. est *Dodo*, quod ut nomen proprium, retinent Septuag. 2. Paral. 11.

Mysticè Rupert. lib. 2. cap. 38. per primum ternionem fortium Davidis accipit Apostolos, qui fuerunt fortissimi; nam totum orbem subegerunt Christo: per secundum ternionem fortium accipit Martyres. Causam subdit: *Post Apostolos quippe, martyres incedunt pugnatores ejusdem Trinitatis, fortes quidem & ipsi, ut meritò totum in illis glorietur regnum David, id est omnis Ecclesia Christi, verumtamen inferiores Apostolis. Post illos ordinantur & alii triginta fortes, omnes videlicet gloriosi ejusdem sanctæ & individuæ Trinitatis confessores, fideliter credendo, & præcepta Decalogi fortiter adimplendo, facti insignes, ac proinde non infirmiores ac plebeios, magni David milites, meritis præcipuis protegere valentes.*

Filii Jassen, Jonathan] *Filii*, id est ex filiis,
Vers. 32. ait Serarius; vel *filii*, id est *filius*. Est Enallage numeri. Sic Genes 46. 23. dicitur, *filii Dan Husim*, quia Dan unicum tantùm habebat filium, scilicet *Husim*, ita Cajetan. Verùm Emanuel. & ex eo Serarius, censent τὸ בני ישן *Bene Jassen*, id est *filii Iassen*, ut vertit Noster esse nomen proprium hujus viri & herois, unde aliud nomen proprium ei non datur, sed tantùm à patria cognominatur *Gezonites* 1. Paral. 11. 33. Nam *Jonathan*, qui sequitur, diversus est à *Bene Jassen*. Ibidem enim mox vocatur Jonathan, filius Sage, *Ararites*, non *Gezonites*.

Vers. 34. Eliam filius Achitophel] Hic *Eliam* fuit pater Bethsabee uxoris Uriæ, & posteà Davidis, uti tradunt Hebræi.

Vers. 39. Urias Hethæus] Audi Rupert. l. 2. c. 39. *Triginta fortium ultimus positus erat Vrias Ethæus, videlicet propter id quod sequitur. & addidit furor Domini irasci contra Israel. Iam enim ultio facta fuit in David, & in domo eius: in populo verò, qui noluit resistere David in perimendo Vria Ethæo, necdum ultio divina facta fuerat.* Ex S. Hieron. hausit id Rupert. æquè ac Angelomus, Hugo ac Abul. Verùm aliam pestis causam afferam c. sequenti.

Omnes triginta septem] Sunt enim triginta duo fortes, deinde quinque (nam sextus non nominatur) fortissimi, in primis duobus ternionibus jam recensitis, quibus additis fiunt universim triginta septem. Josephus numerat 38. quia addit Davidem: Lyran verò 39. quia insuper addit Ioab. Porrò 1. Paral. 11. plures numerantur: nam post 37. hic recensitos, & ultimum Uriam, alios sedecim adjungit, quia liber Paral. supplet ea quæ in libris Regum subticentur. Præcipui ergo fortes Davidis fuere 37. qui hic recensentur, sed præter illos fuere alii fortitudine quoque præstantes, qui in Paral. adducuntur. Hi enim socii fuere Davidis fidelissimi, ac venerunt ad eum à Saule profugum, eumque *adiuverunt*, ut fieret rex super totum Israel, ut ibi dicitur c. 11. v. 10. unde expleto horum 37 fortium numero dicitur ibid. v. 42. *Adina filius Sæza Rubenites, princeps Rubenitarum, & cum eo triginta*, q. d. *Adina* princeps erat Rubenitarum non omnium, sed illorum triginta, quo secum ducebat, etsi illi non essent è numero triginta fortium.

Allegor. Hi fortes Davidis repræsentant Heroes Christi, qui non tantùm pro se, sed & pro aliis tuendis salvandisque fortiter decertant. ita Eucher. *Domus fortium* ergo est Ecclesia Christi, tum militans, tum triumphans, ut dixi vers. 8. Hinc ejus caput est Roma, quæ Hebr. idem est quod *excelsa*; Græcè verò idem quod ῥώμη, id est *robur* & fortitudo (unde & Roma primitùs vocabatur *Valentia*, quia Romana Ecclesia fortiter semper cum suo Pontifice contra errores & hæreses omnes decertavit, easque profligavit juxta promissum Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum*, &c. Via ergo ad cælum & felicitatem æternam est fides doctrina & virtus Ecclesiæ Romanæ, per hanc enim pergimus ad Jerusalem & Romam cælestem. Unde in vita S. Dunstani Cantuar. Episcopi legimus, eum à Cherubinis & Seraphinis invitatum in cælum ipso die Ascensionis Christi, cùm ipsi dicerent: *Paratus esto, præsto sis huc nobiscum Romam venire, & coram summo Pontifice (Christo) sanctus, sanctus, sanctus, in æternum cantare.* Quare moriens sursum cum lecto è terra in altum elevatus est, ac ad circumstantes ait: *Vos videtis quò vocor, si vultis mecum ire, ite via qua incessi*, via scilicet fortitudinis, generosè certando contra cupiditates & tentationes universas. — *Roma etymon.*

Symbol. Ab hisce Davidis fortibus Gentiles mutuati sunt suos heroes, quibus Poeta: *Salvete*, inquit, *Heroes Deum genus*. Qualis fuit Hercules, qui in Gadibus suis statuit columnas, cum hoc lemmate: *Nihil ultra*. De quo Propertius lib. 4.

Audistisne aliquem, tergo qui sustulit orbem
Ille ego sum, Alciden terra recepta vocat.

Hinc finxerunt Argonautas, & heroica eorum facinora; scilicet quòd Jason cum 54. heroibus in navi dicta Argo navigarit Colchos ad auferendum vellus aureum, quorum præcipui fuere Castor, Pollux, Typhis, Hercules, &c. de quibus Virgilius Ecloga 4. — *Heroes unde?*

Alter erit tum Typhis, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas.

Vide Diodor. lib. 4. & Hyginum Fabul. 14.

Porrò tales futuros Christi discipulos prædixit Sibylla Cumana, cujus versus Virgil. loco citato ad Pollionem exercitus ducem adulandu transtulit; sed reverà illi non nisi Christo congruunt; sic enim de eo inter cetera canit:

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille Deum vitam accipiet, divisque videbit
Permixtos heroas, & ipse videbitur illis.

Et inferiùs:

Chara Deum soboles, magnum Iovis incrementum,

CAPUT

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEus ob numeratum à Davide populum iratus, trium pœnarum optionem David offert, ſcilicet famis, belli & peſtis. David peſtem eligit. Quare illa ingruens 70. millia occidit: mox verſ. 17. David orat ut à populo in ſe pœna transferatur, ac in area Areuna ſacrificat, itaque Deum ſibi populoque reconciliat.

1. ET addidit furor Domini iraſci contra Iſrael, commovitque David in eis dicentem: Vade, numera Iſrael & Judam. 2. Dixitque rex ad Joab principem exercitus ſui: Perambula omnes tribus Iſrael à Dan uſque Berſabee, & numerate populum, ut ſciam numerum ejus. 3. Dixitque Joab regi: Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum tuum; quantus nunc eſt, iterumque centuplicet in conſpectu domini mei regis: ſed quid ſibi dominus meus rex vult in re hujuſcemodi? 4. Obtinuit autem ſermo regis verba Joab, & principum exercitus: egreſſuſque eſt Joab, & principes militum, à facie regis, ut numerarent populum Iſrael. 5. Cùmque pertranſiſſent Jordanem, venerunt in Aroer ad dexteram urbis, quæ eſt in Valle Gad: 6. & per Jazer tranſierunt in Galaad, & in terram inferiorem Hodſi, & venerunt in Dan ſilveſtria. Circumeunteſque juxta Sidonem, 7. tranſierunt prope mœnia Tyri, & omnem terram Hevæi & Chananæi, veneruntque ad meridiem Juda in Berſabee: 8. & luſtrata univerſa terra, affuerunt poſt novem menſes & viginti dies in Jeruſalem. 9. Dedit ergo Joab numerum deſcriptionis populi regi, & inventa ſunt de Iſrael octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium: & de Juda quingenta millia pugnatorum. 10. Percuſſit autem cor David eum, poſtquam numeratus eſt populus: & dixit David ad Dominum: Peccavi valdè in hoc facto: ſed precor Domine, ut transferas iniquitatem ſervi tui, quia ſtultè egi nimis. 11. Surrexit itaque David manè, & ſermo Domini factus eſt ad Gad prophetam & Videntem David, dicens: 12. Vade, & loquere ad David: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, elige unum quod volueris ex his, ut faciam tibi. 13. Cùmque veniſſet Gad ad David, nuntiavit ei, dicens: Aut ſeptem annis veniet tibi fames in terra tua: aut tribus menſibus fugies adverſarios tuos, & illi te perſequentur: aut certè tribus diebus erit peſtilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & vide quem reſpondeam, ei qui me miſit, ſermonem. 14. Dixit autem David ad Gad: Coarctor nimis: ſed melius eſt ut incidam in manus Domini (multæ enim miſericordiæ ejus ſunt) quàm in manus hominum. 15. Immiſitque Dominus peſtilentiam in Iſrael, de manè uſque ad tempus conſtitutum, & mortui ſunt ex populo, à Dan uſque ad Berſabee, ſeptuaginta millia virorum. 16. Cùmque extendiſſet manum ſuam Angelus Domini ſuper Jeruſalem ut diſperderet eam, miſertus eſt Dominus ſuper afflictione, & ait Angelo percutienti populum: Sufficit; nunc contine manum tuam; erat autem Angelus Domini juxta aream Areuna Jebuſæi. 17. Dixitque David ad Dominum, cùm vidiſſet Angelum cædentem populum; Ego ſum qui peccavi, ego iniquè egi: iſti, qui oves ſunt, quid fecerunt? vertatur, obſecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei. 18. Venit autem Gad ad David in die illa, & dixit ei: Aſcende, & conſtitue altare Domino in area Areuna Jebuſæi. 19. Et aſcendit David juxta ſermonem Gad, quem præceperat ei Dominus. 20. Conſpicienſque Areuna, animadvertit regem & ſervos ejus tranſire ad ſe: 21. & egreſſus adoravit regem prono vultu in terram, & ait: Quid cauſæ eſt ut veniat dominus meus rex ad ſervum ſuum? Cui David ait: Ut emam à te aream, & ædificem altare Domino, & ceſſet interfectio quæ graſſatur in populo. 22. Et ait Areuna ad David. Accipiat, & offerat dominus meus rex, ſicut placet ei: habes boves in holocauſtum, & plauſtrum & juga boum in uſum lignorum. 23. Omnia dedit Areuna rex regi: dixitque Areuna ad regem: Dominus Deus tuus ſuſcipiat votum tuum. 24. Cui reſpondens rex, ait: Nequaquam ut vis, ſed emam pretio à te, & non offeram Domino Deo meo holocauſta gratuita. Emit ergo David aream, & boves, argenti ſiclis quinquaginta: 25. & ædificavit ibi David altare Domino, & obtulit holocauſta & pacifica, & propitiatus eſt Domino terræ, & cohibita eſt plaga ab Iſrael.

Vers. 1. ET ADDIDIT FUROR DOMINI IRASCI CONTRA ISRAEL.] Quæres, cur, & ob quod peccatum Iſraelis? Reſp. Theodor. eò quòd Iſrael cum Abſalomo contra Davidem regem ſuum rebellaſſet. Sed ob hoc peccatum cæſa ſunt viginti millia & ampliùs cap. 18. licèt fortè hæc pœna tantæ culpæ non ſuffecerit, nec ſatisfecerit. Secundò, Lyran. & Cajetan. reſpondent fuiſſe peccatum, quo Iſrael cum Seba conſpiravit contra Davidem: in hac enim conſpiratione ſolus Seba punitus eſt; populo ergo à Deo caſtigatio hæc fuit reſervata. Tertiò, Abul. cenſet inſuper alia fuiſſe populi peccata, qualia ſæpè graſſari ſolent in Rep.

COMMOVITQUE DAVID IN EIS DICENTEM: (ut diceret & juberet Joabo) VADE, NUMERA FILIOS ISRAEL ET JUDA] *Commovit* Deus Davidem, non per ſe ſuggerendo ei, & dicendo: *Vade, & numera populum* (ſic enim incitaſſet eum ad peccatum, quod facere nequit)

A ſed permittendo diabolo ad id parato, & anhelanti, ut Davidem ad ſuperbam hanc populi numerationem incitaret. Deus ergo indirectè, diabolus verò directè excitavit Davidem ad hanc numerationem, uti expreſsè dicitur 1. Paral. 21. 1. *Conſurrexit*, inquit, *Satan contra Iſrael, & concitavit David, ut numeraret Iſrael.* Tribuitur tamen hic idipſum Deo, ut oſtendatur juſto Dei judicio contigiſſe, ut permitteretur peccare. David in numerando populum, hoc fine ut puniretur populus. Deus enim ita manu ſua continet diabolos, & malos homines, ut, licet ardeant ad malefaciendum, tamen nuſquam erumpere poſſint, niſi quò ipſos, ut eant, miſerit, vel poſitivè ipſe permiſerit ad peccatorum caſtigationem. Atque hæc poſitiva Dei permiſſio vocatur actio & commotio, ut dixi cap. 16. 10. ubi dicitur *Deus præcepiſſe Semei, ut malediceret Davidi.*

Hinc ſapienter advertit S. Gregorius lib. 29. Moral. c. 14.
lib-

subditos non debere irasci principibus, cùm in aliquem errorem vel vitium labuntur, sed lapsus causam sibi suisque peccatis ascribere. *Ille*, inquit, *Deo attestante laudatus, ille supernorum mysteriorum conscius David Propheta, tumore repentinæ elationis inflatus, populum numerando peccavit; & tamen vindictam populus, David peccante, suscepit. Cur hoc? quia videlicet secundùm meritum plebium disponuntur corda rectorum. Justus verò judex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripuit, ex quorum causa peccavit. Sed quia ipse scilicet sua voluntate superbiens, à culpa alienus non fuit, vindictam culpæ etiam ipse suscepit. Nam ira sæviens, quæ corporaliter populum perculit, rectorem quoque populi intimo cordis dolore prostravit.* Unde concludit subjiciens: *Certum verò est, quòd ita sibi invicem & rectorum merita connectuntur & plebium, ut sæpè ex culpa pastorum deterior fiat vita plebium, & sæpè ex plebium merito mutetur vita pastorum. Sed quia rectores habent judicem suum, magna cautela subditorum est, non temerè vitam judicare regentium.* Eadem ad verbum ex S. Gregor. transcripsit Angelomus & Eucherius, vel potiùs Beda. Nam S. Eucherius ætate antecessit S. Gregorium, Beda verò secutus est.

NUMERATE POPULUM, UT SCIAM NUMERUM EJUS] Scriptura præcedenti cap. 23. recensuerat fortes & heroes Davidis; nunc ipse David ceterum populum sibi subditum numerari jubet, ut sciat quot & quantos ipse habeat subditos, quotque ex iis apti sint ut in milites conscribantur, indeque sciat suum robur, quot scilicet milites in aciem educere possit. Peccavit tamen, quia id fecit ex vanitate & superbia. Audi Sanct. August. lib. 22. contra Faust. cap. 66. *Ibi in gregem sibi commissum tanta dilectio pastoralis, ut pro eis ipse vellet mori, quando populo numerato, peccatum elationis ejus sic punire placuit Deo, ut eumdem numerum minueret morte multorum, cujus multitudine cor regis fuerat superbia pertentatum. In quo occulto judicio Deus, apud quem non est iniquitas, & quos noverat indignos hac vita, subtraxit hinc vita, & in illo qui de hominum copia se extulerat, tumorem animi humani, ejusdem copiæ diminutione sanavit.* Peccatum ergo Davidis fuit superbia. Aliud peccatum assignant Josephus, Cajetan. & Abulens. scilicet quòd in hac numeratione & censu neglecta fuit lex Exod. 30. vers. 13. quæ jubet ut in censu quisque solvat dimidium siclum. Verùm nulla hujus neglectus fit hic mentio. Adde, licèt David solvi jussisset dimidium siclum lege præscriptum, populusque eum solvisset, peccasset tamen David, cogens sua numeratione populum ad solvendum dimidium siclum hunc sine causa; secus fuisset si David justam habuisset populi numerandi causam: v. g. si volens proficisci ad bellum, & scire numerum eorum qui militare vel arma ferre possent, censuisset populum: vel si tributum fuisset toti populo imponendum ob causam publicam, tunc enim non peccasset.

Simili modo Romani faciebant lustrum, & censum omnium provinciarum, singulaque hominum capita numerabant & describebant: tum ut scirent quàm numerosæ essent provinciæ, quotque milites dare possent; tum ut censum ab eis exigerent, uti fecit Augustus, in plena orbis pace jubens describi totum orbem sibi subditum, eique censum indicens, in qua descriptione & censu natus est Christus, qui, ut ait Sanctus Gregorius, suos fideles numerat & describit in beata æternitate, Lucæ 2. 1.

Vers. 9. ET INVENTA SUNT DE ISRAEL OCTINGENTA (perperam Josephus habet *nongenta*) MILLIA VIRORUM FORTIUM] Igitur pueri & feminæ non fuerunt numerati. Dices 1. Paral. 21. vers. 5. dicitur: *omnis numerus Israel mille millia & centum millia virorum.* Ergo fuere trecenta millia ampliùs. Resp. Hebræi apud S. Hieron. hic tantùm recenseri vivos, in Paralip. verò tam vivos quàm mortuos, nimirum qui peste à Deo percussi mortui sunt, unde colligunt ipsi peste mortuorum numerum fuisse trecenta millia, sed repugnat Script. quæ hic vers. 15. numerat dumtaxat 70. millia.

Secundò, alii respondent hic non numerari tribum Beniamin & Levi; in Paral. verò numerari, ideoque trecenta millia amplius recenseri. Verùm in lib. Paralip. post numerum undecim centenorum millium, illicò subditur Levitas & Beniaminitas non fuisse numeratos. Ergo illi nec hic, nec in Paral. numerantur.

Dico igitur duplicem hic fuisse descriptionem, sive censum Israelis: prior fuit, qua principes exercitus per singula oppida & vicos in privatis libris singulorum nomina describebant; & juxta hanc descriptionem fuere undecim centena millia populi numerata, ut habet liber Paral. posterior fuit qua ex privatis hisce catalogis sive libris singulorum nomina transcribebantur in librum majorem, quem habebat Joab, ut eum traderet regi, itaque in fastos & Annales publicos referrentur, & horum numerus fuit tantùm octingentorum millium, ut hìc dicitur. Causa fuit, partim quòd Joab invitus hanc descriptionem perageret, ideoque in ea regi transcribenda moras necteret, ut sedaret fastum regis: partim, quòd sæviente peste à Deo immissa inhibita & incisa fuerit hæc transcriptio, quare omittuntur in ea trecenta millia jam dicta. Id liquet ex 1. Paral. 27. 24. *Joab*, inquit, *cœperat numerare, nec complevit* (unde nec Beniamin nec Levi numeravit) *quia super hoc ira* (pestis) *irruerat in Israel, & ideircò numerus eorum, qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis David.* Scriptor verò Paral. ex privatis catalogis illa trecenta millia addidit & supplevit.

ET DE JUDA QUINGENTA MILLIA PUGNATORUM] qui scilicet apti erant ad ferenda arma & pugnandum, ut præcessit, esto actu non essent milites & pugnatores. Dices 1. Paral. 21. 5. numerantur dumtaxat 470. millia ex Juda. Resp. Abulens. ibi non numerari eos, qui ex Juda, & familiæ & militiæ Davidis erant ascripti, eò quòd illos David apud se jam haberet in numerato: hos autem fuisse triginta millia, quæ juncta cum 470. millibus faciunt quingenta millia. Ita Abulens. & Lyran. Aliter alii respondent nimirùm, Primò, Hebræi apud S. Hieron. & ex eis Angelomus, ajunt noluisse Joab summam integram, quæ erat 500. millium, tradere David, ne ipse ex sua tribu Juda tam numerosa superbiret; unde decerpsisse ex eis triginta millia.

Secundò, alii asserunt triginta hæc millia fuisse proselytorum, id est, Gentilium ad Judaismum conversorum, qui se tribui Judæ aggregarunt, ideoque illa hic non numerari.

Tertiò, Serarius respondet hìc selectiores tantùm numerari, eosque fuisse 470. millia: In Paralip. verò omnes omninò, & eos fuisse 500. millia.

Quartò, Salianus: tribus Juda, inquit, secundùm antiquos suos terminos hîc æstimatur; intra quos tribus Dan & Simeon, quasi in sinum Judæ receptæ fuere; idque confirmatur ex eo, quòd Joab cum suis dicitur venisse ad meridiem Juda, in Bersabee: cùm tamen constet id oppidum fuisse in tribu Simeonis, non Judæ.

PERCUSSIT AUTEM COR DAVID EUM] q. d. Conscientia Davidem momordit, dictavitque ei quòd malè egisset numerando populum ex superbia & præsumptione. Vers. 10.
Josephus addit, *Gad* prophetam aliosque Davidi ostendisse quòd in hac numeratione peccasset, ac hunc conscientiæ scrupulum ei movisse.

UT TRANSFERAS INIQUITATEM] ut scilicet eam auferas, remittas & condones.

TRIUM TIBI DATUR OPTIO] *Trium*, scilicet cladium & calamitatum, nimirum pestis, famis & belli: Vers. 12.
quodcumque enim ex his tribus elegeris, demet & demetet numerum hunc ingentem Israelis, in quo tu quasi rex superbis & gloriaris, itaque sternet tuam superbiam. Ita S. August. lib. 22. contra Faustum c. 66.

AUT SEPTEM ANNIS VENIET TIBI FAMES] Pro *septem* 1. Paral. 21. 12. dicitur *tribus*, quia Vers. 13.
prior propositio Dei & Gad prophetæ continebat *septem*: sed hanc deinde Deus petente Gad aut Davide mitigavit & redegit ad tres annos, sicut numerum 50. justorum in Sodoma ob preces Abrahæ diminuit & redegit ad decem Genes. 18. Unde Joseph. Origen. Ambros. Theodor. & alii tres tantùm annos famis Davidi propositos asserunt.

MELIUS EST UT INCIDAM IN MANUS DOMINI Vers. 14.
(MULTÆ ENIM MISERICORDIÆ EJUS SUNT) QUAM IN MANUS HOMINUM] Bellum ergo hominum, putà Philisthinorum, Syrorum & Ammonitarum deprecatur; de cetero David resignat se Deo, ut vel famem, vel pestem infligat. Sed urgente Gad propheta, ut alterum horum denuò eligeret, elegit pestem, nam Sept. addunt: *Et elegit sibi David mortem*, id est, pestem, quam vulgò *mortem*, sive mortalitatem, appellamus. Idem tradit Josephus, qui & aliam causam hujus electionis Davidis assignat, quem audi: *Rex cogitans quòd si famem peteret, sui magis quàm aliorum rationem habuisse videri posset, quandoquidem ipsi nihil periculi esset multum frumenti in horreis*

reis habenti, illis non item. Quòd si per tres menses ab hoste vinci elegisset, sic quoque sibi consuluisse, qui arces & fortissimam circa se cohortem haberet: Optavit malum regnantibus aquè ac regnatis commune, in quo omnibus par metus imminerat, præsertus, melius esse incidere in manus Dei, quàm in manus hominum. Sic & Theodor. Abulens. & Cajet. David ergo eligens *incidere in manus Dei*, videtur elegisse pestem: hæc enim est plaga qua homines percutit manus Dei, ait Lyran. & Vatabl. nam fames sæpe non proximè à Deo, sed ab hostium deprædatione, vel terræ siccitate, aut aeris intemperie oritur.

Dices, Daniel. 13. 23. contrarium Davidi elegit Susanna dicens: *Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Responsio est facilis: Susanna enim loquitur de eo qui incidit in manus hominum per pœnam, ut ab eis occidatur: hoc enim satius est, quàm incidere in manus Dei per culpam, putà per fornicationem, ad quam ipsa à senibus urgebatur, quasi dicat: Satius est occidi ab hominibus, quàm peccare in Deum: cædes enim hominum temporalis est, offensa verò & vindicta Dei est æterna, quare præstat offendere homines, quàm Deum. At verò David loquitur de pœna, non de culpa, quasi dicat: Satius est puniri à Deo, quàm ab homine, putà ab hoste: hic enim sæpè sævus est & implacabilis; Deus autem misericors, & pœnitentia placatur. Hinc S. Chrysost. hom. 29. in Epist. ad Roman. ostendit Davidem fuisse bonum pastorem, quia juxta Christi Domini sententiam Joan. 10. vers. 11. animam suam dabat pro ovibus suis: *Propterea*, inquit, *in optione suppliciorum illorum non famem elegit, non hostilem persecutionem; sed immissam à Domino mortem, per quam sperabat alios quidem fore securos; se verò ante reliquos omnes è medio tollendum.* Unde ait: *Ego sum qui peccavi: ego iniquè egi: isti, qui oves sunt, quid fecerunt? Vertatur, obsecro, manus tua contra me.* Nam, ut bene D. Chrysost. addit: *Vellicabantur viscera ipsius cadentibus illis, tanquam si genuini necarentur filii.* Unde S. Ambros. Apolog. 1. David. cap. 7. *Quo facto*, inquit,) id est, oratione pro subditis) *statim dignus sacrificio indicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus.* Et inferiùs: *Nec mirum*, inquit, *si tali oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam: cùm Moyses, offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis peccata deleverit.*

Vers. 15. IMMISITQUE DOMINUS PESTILENTIAM IN ISRAEL, DE MANE USQUE AD TEMPUS CONSTITUTUM] Septuag. *à mane usque in horam prandii.* Chald. *à tempore quo mactatur juge* (sacrificium) *usquequò adoleatur*, id est, usquequò adolendo plenè comburatur, quod erat sub tempus prandii. Sic & Joseph. Hinc multi putant pestem hanc durasse tantùm per sex horas: tot enim sunt à manè ad prandium. Ita Theodor. *Trium dierum*, inquit, *mortem Deus minabatur, sex autem horis solùm mortem intulit. Si dies numerentur cum noctibus, invenitur pars solùm duodecima minarum illata esse populo. Ita Deus benignus & clemens majoribus quidem usus est minis peccatores terrens, minis autem longè minora infert supplicia.* Idem Ambr. in Psal. 37. *Quo proposuerat*, inquit, *mortem triduo exercere in terra: ne unum quidem diem passus est præterire, sed ad horam prandii libenter indulsit, &, ut verbo Scripturæ utar, habuit pœnitentiam super malitiam.* Et aliquantò post: *Vide*, inquit, *Domini gratiam, quòd & ipse à proposita conditione deflexit. Nunquid aliquod miserationis est crimen, quia plus minatur, & minus exigit, qui in remuneratione præmiorum sua promissa custodit, in exactione pœnarum præscriptum remordet?* Alii ut Lyran. Rupert. Vatabl. Sanchez, per *tempus constitutum* accipiunt tempus statum sacrificii vespertini, quo scilicet vespere alter agnus Deo offerebatur in juge sacrificium, quasi vi istius sacrificii cessarit pestis. Hebr. enim מועד *moed*, significat *tempus statum*, quale est festorum & sacrificiorum. Verùm simpliciùs & aptiùs, per *tempus constitutum* accipias triduum à Deo constitutum plagæ pestis vers. 13. Ita Abulens. qui idipsum ratione confirmat: quia, inquit, si nulla priùs facta fuisset mentio temporis, quo durare deberet pestilentia, esset divinationi locus, & nominato mane quo cœpit pestis, posset intelligi durasse ad tempus vespertini sacrificii à lege definiti; præsertim cùm eo tempore David sacrificasse videatur. At cùm paulò ante dictum fuerit, triduo duraturam, moxque dicatur durasse ad tempus constitutum, vis utique affertur Scripturæ, si tempus constitutum, aliò quàm ad prædictum triduum referatur. Ita quoque Cajetan. Dion. Salian. & alii, qui censent pestem hanc durasse per integros duos dies, & per partem diei tertiæ: Donec Deus dixit Angelo percutienti: *Sufficit* v. 16.

ET MORTUI SUNT EX POPULO, &c. SEPTUAGINTA MILLIA VIRORUM] Perperam ergo Rabbini numerant trecenta millia, ut dixi v. 9.

CUMQUE EXTENDISSET MANUM SUAM ANGELUS DOMINI (hinc patet Angelum hunc infligentem pestem fuisse bonum, non malum. Sic bonus Angelus cremavit Sodomam Genes. 19. idem magis patet v. 17. ubi David ab Angelo veniam precatur) SUPER JERUSALEM UT DISPERDERET EAM, MISERTUS EST DOMINUS] Hinc patet, Angelum priùs peste percussisse ceteras tribus, ex eisque occidisse 70. millia, ac tandem tertio die percussisse quoque Hierosolymam multosque in ea necasse: nam & Hierosolymitæ peccarant in Deum, conspirando cum Absalomo contra Davidem suum regem, aliisque pluribus peccatis. Vers. 16.

ET AIT ANGELO PERCUTIENTI POPULUM: SUFFICIT] Hic colligitur Deum, antequàm oraret David, ex spontanea misericordia jussisse Angelo ut plagam pestemque sisteret. Porrò Angelus hic infligebat Israelitis pestem, *applicando eorum corpori & cordi aliquid valdè pestiferum*, ait Abulens. *quòd subitò corrumperet viscera, idque sine sensu, sicut non sentitur aer infectus cùm attrahitur; & quia illud quod applicabat Angelus, erat magis corruptum quàm aer, qui tempore pestilentiæ attrahitur, velociùs & insensibiliùs homines cadebant, tanquam nullum habuissent languorem.* Hinc vocatur pestis hæc *gladius*: tum quia qui percutiebantur peste ab Angelo, sentiebant quasi ictum gladii: tum quia in Script. omne quod pungit, cruciat, affligit, per catachresin vocatur *gladius*. Simile contigit in peste Romana, quæ Pelagium Pontif. sustulit; ad quam sedandam S. Gregorius publicas Litanias ad basilicam S. Petri instituit, ipseque gestabat imaginem B. Mariæ à S. Luca depictam, de qua audi Baronium anno Christi 590. *Tunc verò & mirandum istud accidisse tradunt, ut cùm pervenisset procedendo Gregorius ad molem Hadriani Tiberi adjacentem, in signum reconciliati numinis, visus fuit Angelus nudatum gladium in vaginam reponere, eoque symbolo morbum cessasse significare voluisse*, quemadmodum (ut superiùs ex eodem Gregorio Dialog. libr. 4. cap. 38. dictum est) per sagittas visas cœlitùs lapsas idem fuerat divinitùs præmonstratus. *Pestis cœlitùs missa. Exempla*

Simile factum in peste illa universali per Orientem, imò per totum orbem, quæ contigit anno Christi 594. qui fuit 18. Justiniani Imper. de qua ita scribit Procop. libr. 2. de Bello Persico, & ex eo Baronius: *Phantasmata dæmonum multis humana specie visa sunt: quot enim in ipsa inciderent, percuti se ab aliquo viro putabant, morbusque subitò irruebat. Nonnulli ab initio verbis sanctis ac aliis (ut poterant) supplicationibus eum avertere frustrà quærebant: ac tanquam lymphati seu spiritu maligno agitati amicos vocantes minimè audiebant: in locis quoque angustis coërcebantur. Nonnullis verò in somnis hæc eadem accidebant.* Et inferiùs: *Tribus igitur mensibus hujuscemodi lues Constantinopoli prævaluit: & ab initio quidem pauci, deinde in singulos dies quinque, sæpiùs etiam decem millia efferebantur: adeò ut plures etiam divites, ministris jam omnibus extinctis, curatorum penuria magis, quàm morbo perirent, & insepulti manerent.* Remedium fuit imploratum B. Virginis auxilium, quo lues extincta est, unde in memoriam tanti beneficii Græci instituerunt Festum ὑπαπάντης, id est, occursus Domini, quod nos festum Purificationis B. Virginis nuncupamus, die 2. Febr. Vide Baron. in Martyrol. & in Annal. anno Christi 544. in fine. Similis pestis contigit Anno Domini 605. de qua ita Regino in Chronico: *Tunc*, ait, *visibiliter multis apparuit quòd bonus & malus Angelus nocte per civitatem pergerent, & ex jussu boni Angeli malus Angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quoties de venabulo ostium domus cujuscumque percussisset, tot de eadem domo sequenti die homines interirent.* Idem prorsus Romæ contigisse sub Agathone Pontif. anno Domini 689. iisdem verbis, quibus utitur Regino (unde suspicio est unum idemque ab utroque narrari, sed alio anno consignari) scribit Paulus Diaconus libr. 6. capit. 5. & Anastasius Bibliothec. in Agathone, atque ex iis Baron. anno

anno Christi jam dicto, qui & addunt: *Tunc per revelationem cuidam dictum est, quòd pestis ipsa priùs non quiesceret, quàm in basilica, quæ B. Petri ad vincula dicitur, S. Sebastiani Martyris altarium poneretur. Factumque est, & delatis ad urbem Romam Beati Sebastiani Martyris reliquiis, mox ut in jam dicta basilica altarium constitutum est pestis ipsa quievit*. Hucusque Paulus; *Extat adhuc integrum ipsum altare, nec non ejusdem sancti martyris imago inciso opere expressa: Sed ex hoc propagata ad posteros religio est, ut pestis tempore voti causa imago ejusdem sancti Sebastiani diversis in locis pingi soleret; sed & in ejus memoriam altaria erigi, imò etiam & Ecclesias fabricari. Eadem de tempore & peste habet Anastasius in Agathone Pontif.* Hæc Baronius.

Vers. 17. DIXITQUE DAVID AD DOMINUM, CUM VIDISSET ANGELUM CÆDENTEM POPULUM: EGO SUM QUI PECCAVI] Angelus jam jussu Dei sistit erat plagam: quo facto, ostendit tamen se Davidi vultu truci, & igneo, cum stricto gladio, quasi minans adhuc populum ferire: quare territus David cum suis supplex in terram procidit, petiitque populo veniam & impetravit. Ita Abul. Salian. & alii. Hebræi tradunt Davidem ex hac visione & dolore populi percussi perculsum incurrisse morbum incurabilem. Quare ipsum ad Deum ingemuisse: *Miserere mei, quoniam infirmus sum*, Psal. 6. 3. *Infirmum se appellat*, inquit Lyran. *juxta sententiam veterum Rabbinorum, quia ex visione Angeli percutientis populum pro numeratione prædicta, fuit ita perterritus, ut de cetero languidus remaneret: adeò ut nullis vestibus calefieret, ut 3. Reg. 1. v. 1. dicitur. Ajunt Hebræi*, inquit Hieronymus, *Sadoc sacerdotem infulatum Dominum deprecatum fuisse, & imitatum fuisse patrem suum Aaron, & illius preces & devotionem Dominum vidisse & misertum fuisse*.

Vers. 18. EGO SUM QUI PECCAVI] scilicet numerando populum, à quo peccato immunis erat populus, qui tamen reus ob alia scelera ab eo commissa, quæ hîc castigare volebat Deus. Considerent hîc, admirentur & imitentur Principes, & Prælati profundam humilitatem, pœnitentiam & charitatem Davidis pro populo supplicantis, & pœnam ab eo in se transferri postulantis. Audiant S. Ambros. in Apol. Davidis cap. 7. *Quàm illud admirabile, quòd Angelo ferienti plebem se obtulit. Hoc facto statim dignus sacrificio judicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus. Nec mirum, cùm & Moyses offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis errata deleverit*. Eadem pene Theodor. q. 37. *Digna*, ait, *sunt admiratione ipsa verba regis, ignorans causam, suum peccatum vocavit, quod fuerat factum; & ut in suum genus, justa ferretur sententia, supplicavit, utens verbis boni pastoris, imitans filium suum & Dominum, qui animam suam posuit pro ovibus*. Additur 1. Paral. 21. 16. *Et ceciderunt tam ipse* (David) *quàm majores natu vestiti ciliciis, proni in terram*. Sic S. Carolus Borromeus ad avertendam pestem, aliasque clades in publica supplicatione nudis pedibus, fune in collum injecto, bajulans crucem processit.

ASCENDE (in montem Moria qui est pars montis Sion) ET CONSTITUE ALTARE DOMINO IN AREA AREUNA JEBUSÆI] quia ob Angelum gladio minantem adhuc erat pestis metus, imò reliquiæ. Licet enim Deus dixisset Angelo: *sufficit*, ut neminem ulteriùs peste inficeret; tamen qui jam ab eo peste infecti fuerant, non erant sanati. Jubet ergo Gad propheta Davidi Dei instinctu, ut altare erigat, ut libertatem à se concessam confirmet. Alii tamen ex hoc loco censent necdum cessasse Angelum à percussione & inflictione pestis, ideoque pestem necdum cessasse, nec Deum adhuc dixisse Angelo, *sufficit*, sed id dixisse post preces & sacrificium Davidis. Quamvis enim jam ante id narrarit Script. vers. 16. tamen id fecisse videtur per anticipationem, qua voluit priùs complere narrationem gestorum & dictorum inter Deum & Angelum; deinde subdere media prævia ad id à Deo ordinata, scilicet supplicationem & victimam Davidis, quibus placatus Deus dixit Angelo, *sufficit*, sistitque pestem. Hæc expositio est probabilis, eique favet quod ait David vers. 21. *Et cesset interfectio, quæ grassatur in populo*. Et vers. 25. *Et propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel*. Ita Cajetan.

IN AREA AREUNA JEBUSÆI] fuit *Areuna* princeps Jebusæorum, unde v. 23. in Hebræo vocatur *rex*, fuitque amicus & familiaris Davidis, quare videtur factus proselytus, & ad Judaismum Deumque verum conversus. Ita Abulens. Dionys. Salian. Porrò, qui ab Hebræis vocabatur *Areuna*, id est, *collectio*, vel *area*, à Jebusæis paululùm inflexo nomine dictus est *Ornan*, ut patet 1. Paral. 21. 18. Hinc Vatabl. putat eum fuisse regem Jebusæorum, antequàm Jerusalem à Davide caperetur, qua capta factum Davidi tributarium. Idem docet S. August. serm. 198. de Temp. Serar. & alii.

Quæres, cur aream hanc Areunæ præ aliis elegit Deus ad sacrificium? Resp. primò, quia hæc area erat in monte Moria, ubi olim ante 850. annos Abraham jussus fuit à Deo immolare filium suum, Genes. 22. Secundò, quia in eodem loco decreverat Deus à Salomone ædificari templum, cujus hîc quasi specimen & præludium à Davide jaci darique voluit. Id patet 2. Paral. 3. 1. ubi dicitur: *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornan Jebusæi*. Symbol. significare voluit Deus in *area Jebusæi*, id est, in regione Gentilium, à vero Davide & Salomone, id est, Christo, templum, id est, Ecclesiam Catholicam verorum Israelitarum & Abrahæ filiorum per fidem, ex vivis fidelium lapidibus ædificandam fore. Ita Angelom. & S. August. serm. 198. de Temp. — Area Ornan cur electa?

Tropol. idem Angelom. *Areuna*, ait, *interpretatur arca, & Ornan Latinè resonat lumen nobis. Bene ergo cùm Deum pro offenso quo peccavit placare vellet, altare jubetur in area Areuna vel Ornan construere, ut inde unusquisque conjiciat, quia aliter divinitas ab homine placari non potest, nisi in arca cordis, per lumen rectæ fidei, & veræ dilectionis, altare illi devotæ humilitatis constituat, in quo sacrificium piæ confessionis ac laudis Deo acceptabile offerat. Quod rectè per eundem Prophetam in Psalmis manifestatur, ubi dicitur ex persona Domini: Sacrificium laudis honorificabit me. Et iterum: Sacrificium*, inquit, *Deo spiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non spernit*.

Allegor. David hîc sacrificans in area Areunæ, iramque Dei placans, & pestem sedans, typus erat Christi, qui in eodem loco (Calvariæ enim mons vicinus est monti Moriæ, ejusque quasi pars & jugum) seipsum in hostiam pro peccato Patri immolaturus, iram ejus erat placaturus, mortemque præsentem & æternam à nobis ablaturus.

ET CESSET INTERFECTIO] Nesciebat David Deum dixisse Angelo percutienti: *sufficit*, imò post hoc dictum Angelus apparuit Davidi stricto gladio quasi minans percutere, unde David putabat eum revera adhuc percutere, imò nonnulli putant eum reverà adhuc percussisse, uti dixi vers. 18. idque satis innuit Script. dicens ad preces & sacrificium Davidis Deum placatum sustulisse pestem hîc v. ult. & 1. Paral. 21. ubi post sacrificium Davidis subditur v. 27. *Præcepitque Dominus Angelo, & convertit gladium in vaginam*. Ut ut est, certum est ante preces & sacrificium Davidis, necdum Deum fuisse reconciliatum, sed per Angelum stricto gladio adhuc minitatum populo, verùm per preces & hostias Davidis plenè fuisse placatum, ac jussisse Angelo ut gladium fulminantem in vaginam reconderet. — Vers. 21.

Vers. 24. EMIT ERGO DAVID AREAM ET BOVES ARGENTI SICLIS QUINQUAGINTA] Dices, 1. Paral. 21. 25. dicitur: *Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos*. Facilis & plana est communis responsio, Davidem pro area altaris & bobus dedisse siclos argenteos 50. ut hîc dicitur: at verò postea pro tota area Areunæ, ut in ea à Salomone fabricaretur templum illud orbis miraculum, dedisse siclos aureos sexcentos. Ita Hieron. Glossa Lyran. Hugo, Dion. Cajet. Salian. Serar. & alii.

Aliter respondent Andr. Masius in Josue capit. 7. vers. 24. Alcazar de Ponder. & mensuris proposit. 22. pag. 60. Vilalpando tom. 3. pag. 414. scilicet hos 50. siclos vocari *argenti*, id est, pecuniæ (Hebræi enim æque ac Franci pecuniam vocant *argentum*) reverà tamen fuisse aureos. Jam 50. sicli aurei valent 600. siclos argenti, una enim libra, drachma vel uncia auri valet duodecim argenteas, teste Platone in Hipparcho. Quare siclos sexcentos, quorum fit mentio in Paralip. fuisse argenteos, eos tamen vocari auri, quia in auro persoluti sunt; nam ut dixi 50. sicli aurei dati à Davide, valent sexcentos siclos argenteos. Hic sensus subtilis est & profundus, eique favent Hebræi, Septuag. & Chald. quæ hoc loco habent:

Emit

Emit boves, &c. *in argento* (id est pecunia) *siclis quinquaginta*, scilicet aureis, qui valent 600. argenteos, uti fusiùs in fine Pentateuchi dixi tract. de Ponderibus. Verùm hic sensus durè & difficulter, applicatur versioni Vulgatæ, quæ habet hoc loco: *Emit*, &c. *argenti siclis quinquaginta*. Quare prior sensus uti communior, ita simplicior, & clarior est.

Vers. 25. Et propitiatus est Dominus terræ] Signum hujus propitiationis fuit ignis à Deo è cælo missus, qui hostias Davidis consumpsit & quasi ad Deum, cui offerebantur, assumpsit. Id patet ex 1. Paral. 21.26. ubi dicitur: *Et exaudivit eum in igne de cælo super altare holocausti*. Sic Deus ostendit sibi placere sacrificia Abelis, non Caini, Aaronis, non Nadab; Eliæ, non sacerdotum Baal, per ignem è cælo in eorum victimas missum. Genes. 4. 4. Levit. 9. 24. 3. Reg. 18. 29.

Simul hoc ignis signo ostendit Deus, velle se eodem loci erigi à Salomone templum, in quo hostiæ sibi offerrentur, & igne cælesti cremarentur, idque David populo nuntiavit, cùm, ut dicitur 1. Paral. 22. 1. ait: *Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel*. Unde mox latomos, ferrum, ligna, ceteramque materiam ad fabricandam templi necessariam comparavit, ut ibidem subditur. Audi Josephum lib. 7. c. 10. *David autem cùm animadvertisset se exauditum, & gratum fuisse sacrificium, decrevit totum illum locum, altare universi populi appellare, & Deo templum ibi exædificari. Quam eius vocem Deus in futurum ratam esse voluit. Mox enim Propheta ad eum misso illis templum extruendum prædixit à filio, quem regni successorem esset relicturus*. Jam autem idipsum Deus revelaverat Davidi volenti ædificare templum, ut dictum est c. 7. scilicet se velle in monte Moria & Sion ædificari templum, sed hoc ipsum David hic populo annuntiavit, & locum ab Areuna emit 600. siclis, ut patet ex loco Paralip. jam citato. ita Pineda lib. de Salomone cap. 5. n. 31. & ex eo Salianus.

Hìc terminantur acta politica Davidis, quæ scilicet spectant bella & regimen populi. Acta enim Ecclesiastica, & spiritualia hìc omittuntur, uti sunt compositio Psalmorum, distributio Levitarum & sacerdotum, ad sacrificandum & psallendum, præparatio auri, argenti, æris, ferri, operarum ad fabricam templi, quæ proinde supplentur & fusè enarrantur. 1. Paralip. cap. 23. usque ad finem libri. Insuper in eodem libro c. 27. recensentur nomina præfectorum tum exercitus, tum tribuum, ac ceterorum officialium Davidis.

Hìc ergo finitur liber secundus Regum, qui totus continet Acta & gesta politica Davidis, ab inito regno usque ad ad finem vitæ. Ea per singulos ipsius annos appositè & probabiliter (nil enim certi hìc definiri potest) distribuunt noster Salianus, Torniellus, Gardonus, ceterique Chronologi, ex quibus hæc pauca sed præcipua accipe.

Anni Davidis.	*Anni Samuelis.*	*Anni Saul.*
Primus: Nascitur David	undecimo anno Samuelis Judicis	Saul agros colit & pascit asinos:
Anno ætatis 13. David pascit oves, qui fuit 23. annus Samuelis Judicis,		quo Hebræi petunt regem.
		Saul creatur rex & varia bella feliciter conficit.
Anno 20. à Samuele in regem privatim ungitur.	Samuël Saulem regno privat.	Saul à dæmone vexatur.
Anno 22. duellat cum Goliat eique caput amputat.	Samuel pergit judicare.	Saul Davidi invidet.
Anno 23. fit tribunus & gener Saulis.		
Anno 24. fugit ad Samuelem in Najoth	Samuel prophetat	Saul prophetat.
Anno 25. fugit in Ceilam: latet in deserto Engaddi.	Samuel luget lapsum Saulis	Saul occidit sacerdotes in Nobe.
Anno 28. parcit Nabalo, & ducit Abigail.	Samuel moritur	Saul persequitur Davidem.
Anno 30. vindicat cladem Siceleg: audit mortem Saulis		Saul se occidit in Gelboe.
Anno 31. David creatur ungiturque rex Juda in Hebron.		Decem tribuum regem Abner constituit Isboseth Saulis filium.
Anno 38. ab omnibus tribubus rex creatur.		Isboseth dolosè occiditur.

Anno 39. arcem Sionis expugnat, in eaque regni sedem locat.
Anno 42. transfert Arcam in Sion, ante eam saltat, accipit oraculum de nascituro Salomone.
Anno 43. & seq. bello superat Philisthæos, Ammonitas, Syros, Idumæos.
Anno 48. Hanon regem Amnon ob violatos legatos castigat, & subjugat.
Anno 50. Bethsabee violat, & Uriam occidit.
Anno 51. A Nathan correptus pœnitet.
Anno 52. nascitur Salomon. Ammon violat sororem suam Thamar.
Anno 54. Absalom occidit Amnon, fugitque in Gessur.
Anno 59. Absalom post quatuor annos exilii à regno, & duos ab aula patris, planè planeque reconciliatur Davidi.
Anno 61. ætatis, qui fuit regni 31. Absalom regnum invadit, fugit David, prælium parat, cum Absalomo confligit & vincit: Absalom fugiens, capillis arbori implectitur, & tribus lanceis à Joab configitur.
Anno 63. ætatis, qui fuit regni 33. ob famem à Deo immissam David Gabaonitis, tradit septem Saulis filios crucifigendos.
Anno 64. ætatis, qui fuit regni 34. quatuor bella cum Philisthæis, cæsis totidem eorum gigantibus feliciter conficit. Narrantur c. 21. v. 15. & seq.
Anno 67. ætatis, qui fuit regni 37. lustrum agit totius populi: quare Deus immissa peste 70. millia occidit. Sed David supplicans & sacrificans in Areunæ Dei iram & pestem sedat.
Anno 69. ætatis, qui fuit regni 39. David Salomoni agenti annum ætatis 19. uxorem dat Naamam Ammonitidem, ex qua ipse eodem anno generat Roboam, qui ei post 40. annos in regno successit.
Anno 70. ætatis, qui fuit regni 40. David Salomonem regem constituit, ac paulò pòst moritur, qui fuit à mundo condito annus 2929. ante Romam conditam 270. ante Christi ortum 1021. juxta tabulam chronologicam quam præfixi Pentateucho. Hanc annorum Davidicorum seriem digessimus ex Annalibus Saliani, Gordoni, & Tornielli, qui omnes eum anno ætatis 70. mortuum docent. Synchroni autem reges ei fuerunt: Codrus quidem apud Athenienses annis aliquot, inde Medon annis 20. postque eum Acastus: apud Assyrios Dercilus ac post eum Eupales, apud Latinos Sylvius Ixion apud Corinthios, ut ex Eusebio colligere est. Atque in his liber secundus Regum terminatur.

COMMENTARIVS IN LIBRUM TERTIUM
REGUM

ARGUMENTUM.

Ibro primo Regum audivimus acta duorum ultimorum Judicum, scilicet Heli Pontificis & Samuelis Prophetæ, ac gesta Saulis primi regis Israelis. Continet ergo primus liber chronologiam octoginta annorum: nam Heli præfuit Israeli annis 40. totidem Samuel & Saul simul. Hisce Actis intexuntur gesta Davidis in adolescentia, antequam crearetur rex, nimirum unctio eius in regem facta à Samuele, duellum cum Goliath, bella cum Philisthæis fuga & latebræ cum eum persequeretur Saul.

Libro secundo Regum audivimus acta Davidis, ab initio regni usque ad eius finem & mortem, quod fuit spatium 40. annorum: tot annis enim regnavit David.

Sequuntur jam duo libri ultimi, scilicet tertius & quartus Regum, qui gesta Salomonis cæterorumque Davidis posterorum Regum omnium enarrant, usque ad captivitatem Babylonicam, in qua à Nabuchodonosor & Chaldæis eversa est Jerusalem, Judæique traducti sunt in Babylonem, quod fuit spatium 430. annorum. Tot ergo annorum historia Regum Israelis his duobus libris pertexitur, ideoque hi duo libri ab Hebræis propriè Regum, à Græcis Regnorum vocantur, cùm priores duo libri Samuelis appellentur.

Accipe horum regum Ordinem, æquè ac temporis quo regnarunt seriem.

1. Salomon regnavit	40. annis	3. Regum 11. v. 42.
2. Roboam ejus filius	17. annis	3. Reg. 14. v. 21.
3. Abia	3. annis	3. Reg. 15. v. 2.
4. Asa	41. annis	3. Reg. 15. v. 10.
5. Josaphat	25. annis	3. Reg. 22. v. 42.
6. Joram	8. annis, sed tribus cum patre; ac post eum solus quinque annis.	4. Reg. 8. v. 17.
7. Ochozias	uno anno partim cum patre, partim solus	4. Reg. 8. v. 26.
8. Athalia	6. annis	4. Reg. 11. v. 4.
9. Joas	40. annis	4. Reg. 12. v. 1.
10. Amasias	29. annis	4. Reg. 14. v. 2.
11. Azarias, sive Ozias	52. annis	4. Reg. 15. v. 2.
12. Joatham	16. annis	4. Reg. 15. v. 33.
13. Achaz	16. annis	4. Reg. 16. v. 2.
14. Ezechias	29. annis	4. Reg. 18. v. 2.
15. Manasses	55. annis	4. Reg. 21. v. 1.
16. Amon	2. annis	4. Reg. 21. v. 19.
17. Josias	31. annis	4. Reg. 22. v. 1.
18. Joachaz	tribus mensibus	4. Reg. 23. v. 31.
19. Joakim	11. annis	4. Reg. 23. v. 36.
20. Joachin	tribus mensibus	4. Reg. 24. v. 8.
21. Sedecias	11. annis	4. Reg. 24. v. 18.

Collige hos omnes annos & invenies 430. quos dixi hisce duobus libris pertractari.

Porrò plerique horum regum fuere impii, pauci tamen pii, scilicet Josaphat, Joatham, Ezechias, Josias.

Rursum duodecim præcessere Romulum & Romam; hæc enim condi cœpit sub annum undecimum Joatham. Unde sequitur primos undecim reges præcessisse initium Olympiadum. Olympiades enim celebrari & computari cœperunt sub annum 40. Azariæ sive Oziæ: quare Olympiades 23. annis præcedunt conditionem Romæ, uti omnes Chronologi fatentur. Vide tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho. Favet S. Hieronymus, qui in cap. 1. Isaiæ v. 1. asserit Ezechiam regnare cœpisse anno 12. Romuli: Ergo Romulus Romæ regnare cœpit anno 4. Achaz, qui fuit pater Ezechiæ. Illo igitur anno jam condita erat Roma; nimirum sub annum undecimum Joatham illa condi cœpit, duravitque ejus fabrica per septem vel octo annos, ita ut finita sit sub annum quartum Achaz, ac tum in ea regnare cœpit Romulus. Eusebius tamen paulò posterius hæc consignat, nimirum initium Olympiadum collocat anno 49. Azariæ, conditionem Romæ anno 5. Achaz. Alii aliter, sed exiguo paucorum annorum discrimine.

Auctorem libri tertii & quarti Regum fuisse Jeremiam, qui eos ex antiquis Annalibus, & Diariis collegerit, censent Procopius, Isidor. Abul. & R. Moyses Kimchi, quos citat Sixtus Senensis lib. 1. unde & caput ultimum Jeremiæ idem est cum cap. ultimo lib. 4. Regum. Verum hac de re dixi in procemio lib. 1.

Denique quia sub Roboam regnum Israelis, sive duodecim tribuum, scissum & divisum est in duo, nam decem tribus constituerunt sibi regem Jeroboam; sola verò tribus Juda cum Beniamin adhæsit regi Roboam: unde hoc regnum ejusque reges vocantur Juda, cæteri verò vocantur reges Israel sive duodecim tribuum, quorum pariter gesta his duobus ultimis Regum libris recensentur; hinc eorum pariter ordinem & tempus quo regnarunt subiciam. Præfuerunt ipsi decem tribubus

bubus per annos 256. Nam cœperunt anno 1. Roboam, & destiterunt anno 6. Ezechiæ, quo ut dicitur 4. Reg. 18. 10. Samaria & regnum Israel eversum est à Salmanasar rege Assyriorum, ac decem tribus abductæ sunt in Assyriam. Quare hæc decem tribuum captivitas Assyriaca præcessit captivitatem Babylonicam, in qua Juda & Beniamin abductæ sunt in Babylonem anno ultimo Sedeciæ, annis 134.

Primus igitur rex Israel sive decem tribuum fuit.

1. Jeroboam, qui regnavit	22. annis	3. Regum 14. v. 20.
2. Nadad	2. annis	3. Reg. 45. v. 25.
3. Baasa	24. annis	3. Reg. 15. v. 33.
4. Ela	2. annis	3. Reg. 16. v. 8.
5. Zambri	septem diebus	3. Reg. 16. v. 15.
6. Amri	12. annis	3. Reg. 16. v. 23.
7. Achab	22. annis	3. Reg. 16. v. 29.
8. Ochozias	2. annis	3. Reg. 22. v. 52.
9. Joram	12. annis	4. Reg. 3. v. 1.
10. Jehu	28. annis	4. Reg. 10. v. 36.
11. Joachaz	17. annis	4. Reg. 13. v. 1.
12. Joas	16. annis	4. Reg. 13. v. 10.
13. Jeroboam	41. annis	4. Reg. 14. v. 23.
14. Zacharias	sex mensibus	4. Reg. 15. v. 8.
15. Sellum	uno mense	4. Reg. 15. v. 13.
16. Manahem	10. annis	4. Reg. 15. v. 17.
17. Phaceja	2. annis	4. Reg. 15. v. 23.
18. Phacee	20. annis	4. Reg. 15. v. 27.
19. Osee	9. annis	4. Reg. 17. v. 1.

Addendum est inter regnum undecim annorum quod inter Zachariam & Jeroboam intercessit, uti ostendam lib. 4. Reg. cap. 15. v. 8.

Denique hi reges Israel ad unum omnes impii fuere, utpote schismatici & idololatræ.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAvidi seni frigido quæritur uxor puella. Mox vers. 5. Adonias ambit invaditque regnum adiutus ab Abiathar Pontifice & Joab militum duce. Verùm David ad preces Bethsabææ vers. 30. iubet per Sadoc Pontificem, Nathan Prophetam & Banaiam Ducam ungi & coronari regem Salamonem. Quare Adonias fugit ad altare, sed eum Salomon domum suam remittit.

1. ET rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies: cumque operiretur vestibus: non calefiebat. 2. Dixerunt ergo ei servi sui: Quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foveat eum, dormiatque in sinu suo, & calefaciat dominum nostrum regem. 3. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & invenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. 4. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei, rex verò non cognovit eam. 5. Adonias autem filius Haggith elevabatur, dicens: Ego regnabo. Fecitque sibi currus & equites, & quinquagiota viros qui currerent ante eum. 6. Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens: Quare hoc fecisti? Erat autem & ipse pulcher valdè, secundus natu post Absalom. 7. Et sermo ei cum Joab filio Sarviæ, & cum Abiathar sacerdote, qui adjuvabant partes Adoniæ. 8. Sadoc verò sacerdos, & Banaias filius Jojadæ, & Nathan propheta, & Semei & Rei, & robur exercitus David, non erat cum Adonia. 9. Immolatis ergo Adonias arietibus & vitulis, & uoiversis pinguibus, juxta Lapidem zoheleth, qui erat vicious Fonti Rogel, vocavit universos fratres suos filios regis, & omnes viros Juda servos regis. 10. Nathan autem prophetam, & Banaiam, & robustos quosque, & Salomonem fratrem suum, non vocavit. 11. Dixit itaque Nathan ad Bethsabee matrem Salomonis: Num audisti, quòd regnaverit Adonias filius Haggith, & dominus noster David hoc ignorat? 12. Nunc ergo veni, accipe consilium à me, & salua animam tuam, filiique tui Salomonis. 13. Vade, & ingredere ad regem Dauid, & dic ei: Nonne tu domine mi rex jurasti mihi ancillæ tuæ, dicens: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? quare ergo regnat Adooias? 14. Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, & complebo sermones tuos. 15. Ingressa est itaque Bethsabee ad regem in cubiculum: rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei; 16. inclinauit se Bethsabee, & adorauit regem. Ad quam rex, Quid tibi, inquit, vis? 17. Quæ respondens, ait: Domine mi, tu jurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo. 18. Et ecce nunc Adonias regnat te, domine mi rex, ignorante. 19. Mactauit boues, et pinguia quæque, et arietes plurimos, et vocauit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, et Joab principem militiæ: Salomonem autem seruum tuum non vocauit. 20. Verumtamen domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, ut indices eis, quis sedere debeat in solio tuo, domine mi rex, post te. 21. Eritque cùm dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego et filius meus Salomon peccatores. 22. Adhuc illa loquente cum rege, Nathao propheta venit. 23. Et nuntiauerunt regi, dicentes:

Adest Nathan propheta. Cumque introisset in conspectu regis, & adorasset eum pronus in terram, 24. dixit Nathan: Domine mi rex, tu dixisti: Adonias regnet post me, & ipse sedeat super thronum meum? 25. Quia descendit hodie, & immolavit boves, & pinguia, & arietes plurimos, & vocavit universos filios regis, & principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotem: illisque vescentibus, & bibentibus coram eo, & dicentibus: Vivat rex Adonias: 26. Me servum tuum, & Sadoc sacerdotem, & Banajam filium Jojadæ, & Salomonem famulum tuum, non vocavit. 27. Numquid à domino meo rege exivit hoc verbum, & mihi non indicasti servo tuo, quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum. 28. Et respondit rex David, dicens: Vocate ad me Bethsabee. Quæ cùm fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum, 29. juravit rex, & ait: Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, 30. quia sicut juravi tibi per Dominum Deum Israel, dicens: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me: sic faciam hodie. 31. Summissoque Bethsabee in terram vultu, adoravit regem, dicens: Vivat dominus meus David in æternum. 32. Dixit quoque rex David: Vocate mihi Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banajam filium Iojadæ. Qui cùm ingressi fuissent coram rege, 33. dixit ad eos: Tollite vobiscum servos domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super mulam meam: & ducite eum in Gihon. 34. & ungat eum ibi Sadoc sacerdos, & Nathan propheta, in regem super Israel: & canetis buccina, atque dicetis: Vivat rex Salomon. 35. Et ascendetis post eum, & veniet, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me: illique præcipiam ut sit dux super Israel, & super Iudam. 36. Et respondit Banajas filius Jojadæ, regi, dicens: Amen: sic loquatur Dominus Deus domini mei regis. 37. Quomodo fuit dominus cum domino meo rege, sic sit cum Salomone, & sublimius faciat solium ejus à solio domini mei regis David. 38. descendit ergo Sadoc sacerdos, & Nathan propheta, & Banajas filius Ioiadæ, & Cerethi, & Phelethi: & imposuerunt Salomonem super mulam regis David, & adduxerunt eum in Gihon. 39. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & unxit Salomonem: & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus: Vivat rex Salomon. 40. Et ascendit universa multitudo post eum, & populus canentium tibiis, & lætantium gaudio magno, & insonuit terra à clamore eorum. 41. Audivit autem Adonias, & omnes qui invitati fuerant ab eo, jamque convivium finitum erat: sed & Ioab, audita voce tubæ, ait: Quid sibi vult clamor civitatis tumultuantis? 42. Adhuc illo loquente, Ionathas filius Abiathar sacerdotis venit; cui dixit Adonias: Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuntians. 43. Responditque Ionathas Adoniæ: Nequaquam: Dominus enim noster rex David regem constituit Salomonem; 44. misitque cum eo Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ, & Cerethi & Phelethi, & imposuerunt eum super mulam regis. 45. Unxeruntque eum Sadoc sacerdos & Nathan propheta regem in Gihon: & adscenderunt inde lætantes, & insonuit civitas: hæc est vox, quam audistis. 46. Sed & Salomon sedet super solium regni. 47. Et ingressi servi regis benedixerunt domino nostro regi David dicentes: Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum ejus super thronum tuum. Et adoravit rex in lectulo suo: 48. & locutus est: Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in solio meo, videntibus oculis meis. 49. Territi sunt ergo, & surrexerunt omnes qui invitati fuerant ab Adonia, & ivit unusquisque in viam suam. 50. Adonias autem timens Salomonem surrexit, & abiit, tenuitque cornu altaris. 51. Et nuntiaverunt Salomoni, dicentes: Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens: Iuret mihi rex Salomon hodie, quòd non interficiat servum suum gladio. 52. Dixitque Salomon: Si fuerit vir bonus, non cadet ne unus quidem capillus ejus in terram: sin autem malum inventum fuerit in eo, morietur. 53. Misit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari: & ingressus adoravit regem Salomonem: dixitque ei Salomon: Vade in domum tuam.

Vers. 1. ET REX DAVID SENUERAT] Erat 70. annorum, quæ etiam tum erat periodus & terminus communis vitæ humanæ, ut ipse ait Psal. 89. 10. dicens: *Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni*, qui etiamnum est terminus vitæ hominis: quare ab ætate Davidis huc usque (quod est spatium 2600. annorum) vix decrevit hominum ætas & vita.

CUMQUE OPERIRETUR VESTIBUS NON CALEFIEBAT] Fabulantur Rabbini hanc pœnam à Deo inflictam fuisse Davidi; eò quòd ipse in spelunca clam rescuisset vestem Saulis regis sui se persequentis 1. Reg. 24. Alii causam frigiditatis assignant quòd à parentibus senibus & frigidis ultimo loco esset genitus. Verùm Script. hic causam dat ætatem senilem: *Habebat*, inquit, *ætatis plurimos dies*, atque illos in continuis ærumnis, bellis, laboribus expenderat, viresque exhauserat. Addit Abul. eum morbo fuisse afflictum.

Vers. 3. Cur Abisag data Davidi. QUÆSIERUNT IGITUR ADOLESCENTULAM] Hujus historiæ naturalem medicam caussam dat Galenus & Franc. Valesius Medicus Philippi I. Regis Hispan. Caussam moralem assignat S. Hieron. Tropologicam S. Prosper. Audi Valesium sacræ Philosophiæ cap. 29. Suaserunt, inquit Davidi adolescentulam potiùs quàm vinum aut vestes pelliceas accipere, quia ille calor humanus in substantia est simillimus calori hominis naturali, ejusque

Causa litteralis.

gradum non superat. Unde Galenus lib. 7. Methodi, ubi imbecillitatem frigidi & sicci ventris curat, ait: *Ex iis verò quæ extrinsecus applicantur, boni habitus puellus unà sit accubans, ut semper abdomen ejus contingat*: quod, ut ait Valesius, in ea ætate Davidis effectum est, qua non potuerit virginem cognoscere: alioqui multò magis eum læsisset congressus & copula maritalis, quàm consuluisset admotio adolescentulæ. Sic Rodulphus Habspurgensis primus Austriacæ familiæ Imperator solebat, inquit Serarius ex Cuspin. filiolas nobilium & principum, etiam uxores, ipsis præsentibus castè osculari, quòd hectica febre & senio confectus diceret se suaveolentes spiritus ex earum ore haurire. Hæc ergo est litteralis & communis expositio Abul. Dion. Lyran. Serarii, Saliani, Sanchez, &c.

Moralem causam dat S. Hieron. epist. 2 ad Nepotianum; *Nonne*, inquit, *tibi videtur, si occidentem sequaris litteram, vel figmentum esse de mimo vel Atellanarum ludicra? frigidus senex obvolvitur vestimentis, & nisi complexu adolescentulæ non tepescit. Vivebat adhuc Bethsabee; supererat Abigail, & reliquæ uxores ejus, & concubinæ, quas Script. commemorat: omnes quasi frigidæ repudiantur, & in unius tantum grandævi calescit amplexibus. Abraham multò David senior fuit, & tamen vivente Sara aliam non quæsivit uxorem, Isaac duplices David annos habuit, & cum Rebecca jam vetula numquam friguit*. Ubi adverte S. Hieronymum, æquè ac Angelomum *Moralis.*

lomum & alios, elevare hic, & quasi vertere sensum litteralem, qui omnino loco fundamenti statuendus est: quare hisce verbis tantùm significant; litteralem ut minùs utilem hic obiter prætereundum esse, ac morali, qui præcipuus est, inhærendum, quem sic assignat ibidem S. Hieron. *Quæ est igitur ista Sunamitis uxor & virgo, tam fervens, ut frigidum calefaceret, tam sancta ut calentem ad libidinem non provocaret? Exponat Salomon sapientissimus patris sui delicias, & pacificus bellatoris viri narret amplexus. Posside sapientiam, possside intelligentiam. Ne obliviscaris ac ne declinaveris à verbis oris mei neque derelinquas illam, & apprehendet te, ama illam & servabit te. Principium sapientiæ, possside sapientiam, & in omni possessione tua posside intelligentiam, circumda illam, & exaltabit te: honora illam, & amplexabitur te, ut det capiti tuo coronam gratiarum. Corona quoque delitiarum proteget te: omnes quoque virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia decrescunt cetera.*

Probat idipsum ex etymo nominis, *Abisag*, & *Sunamitis*, dum post plura subiicit: *Sed & ipsius nominis Abisag sacramentum, sapientiam senum indicat ampliorem: interpretatur enim pater meus superfluus, vel patris mei rugitus: verbum superflui ambiguum est, sed in præsenti loco virtutem sonat, quòd amplior sit in senibus, & redundans ac larga sapientia. In alio autem loco superfluus, quasi non necessarius ponitur. Abisag autem, id est rugitus, propriè nuncupatur; quod ut maris fluctus resonat, &, ut ita dicam, de pelago veniens fremitus auditur. Ex quo ostenditur abundantissimum, & ultra humanam vocem divini sermonis in senibus tonitruum commorari. Porrò Sunamitis in lingua nostra coccinea dicitur, ut significet calere sapientiam, & divina lectione fervere: quod licet Dominici sanguinis indicet Sacramentum, tamen & fervorem ostendit sapientiæ.* Unde optando concludit: *Amplexetur me modò sapientia: & Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu. Impolluta est, virginitatisque perpetuæ, & quæ in similitudinem Mariæ, cùm quotidie generet semperque parturiat, incorrupta est. Hinc reor dixisse Apostolum Spiritu ferventes.*

Hæc omnia ad verbum ex S. Hieron. transscripsit Angelomus, qui & addit: Hinc Dominus ait Lucæ 12. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat? Qui discipulorum corda succendens cogebat dicere: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via & aperiret nobis scripturas? Hanc siquidem puellam amplecti ac diligere debemus, quæ sapientiam significat senum ampliorem: non pueriles declamationes, & sapientium flosculos dialecticorum, ac verborum lenocinia.* Deinde idipsum probat exemplis Philosophorum: *Si enim Cato*, inquit; *Romani generis disertissimus, (ut quidam Doctorum protulit) octogenarius tam & senex Græcas litteras nec erubuerit, nec disperare desperaverit: & si certè, ut ajunt, Homerus refert, quòd de lingua Nestoris iam vetuli & penè decrepiti dulcior melle oratio fluxerit: & sapiens quidam Græciæ cùm completis centum & septem annis se cerneret mori, dixisse fertur: dolere quod tunc egrederetur è vita, quando sapere cœpisse. Plato etiam octogesimo anno scribens mortuus est: Socrates septuaginta & novem annos in docendi scribendique labore complevit: quantò magis, calefacto corporis inventute inter bella corporis & inter incentiva vitiorum sapientiam edisere debemus: ut in senectute etiam frigescentibus, in sinu mentis nostræ requiescat, & foveat dormiatque nobiscum, imò cibum spiritalis intelligentiæ nobis ministret? Potest nimirum etiam ista mulier contemplativæ vitæ gestare figuram, quam omnes perfecti incredibili amore complectentes in ejus dilectione flammescunt.* David ergo ducit Abisag, quæ sapientiam senilis ætatis propriam repræsentat. Nam *Abisag*, interprete D. Hieronymo proximè citato, idem est quod *abundans*, & quod *rugitus*. *In senibus autem*, inquit, *abundantissimum & ultra humanam vocem divini sermonis tonitruum commoratur.*

Tropol. Tropologicam causam dat S. Prosper. lib. 2. Prædestinat. cap. 29. Abisag, ait, significat animam Dei gratia castitatis calore succensam, quæ frigidas in fide potentias, ut membra regis magni suo accendit affectu.

Symbol. Symbolicam dat Angelomus & Rupertus: David, inquiunt, id est Christus, mortua reiecta veteri Synagoga Judæorum, despondit sibi adolescentulam Abisag, id est Ecclesiam novam Christianorum: *Et tanto ardore fidei in eius dilectione caluit, ut propter illius amorem variis periculis se ultrò committeret, & ad ultimum pro eius nomine mori non recusaret.*

Vers. 4. Erat autem puella pulchra nimis[Physici tradunt, ait Dionys. puellas virgines calidiores esse corruptis quæ pepererunt, pulchras quoque plus movere appetitum, & adducendo hilaritatem calorem naturalem exsuscitare; etiam citra venereum congressum. Plura hac de re vide apud Abulens. quæst. 4. & 5.

Dormiebatque cum rege, et ministrabat ei. Quæres, an Abisag fuerit uxor Davidis, an ancilla? uxorem fuisse negat Abulens. c. 2. q. 23. probatque primò quia si fuisset uxor Dvidis, Adonias ejus filius non potuisset nec ausus fuisset eam sibi poscere uxorem; hoc enim vetitum est Levit. 18. 7. quod tamen ipse fecit cap. 2. v. 17.

Secundò, quia David frigidus impotens erat ad copulam conjugalem, ergo inhabilis ad contrahendum matrimonium.

Verùm Abisag fuisse uxorem Davidis passim docent ceteri Interpretes, ut S. Hieron. Procop. Theodor. Angelom. Lyran. Dionis. Serarius. Cajet. Salianus & Pineda lib. 5. de Salomone cap. 1. n. 4. Hoc enim insinuat Scrip. cum ait: *Dormiebatque cum rege*, &c. *& non cognovit eam*. q. d. poterat eam cognoscere ut maritus, sed reipsa non cognovit, utpote frigidus & inhabilis ad generandum. Adde, honestas hoc exigebat, ut non dormiret cum muliere, nisi quæ esse uxor; ut scilicet periculum tentationis & adulterii evitaret, si tentatio copulæ in præsentia virginis tam pulchræ eum invasisset. *Abisag fuit uxor Davidis.*

Ad primum argumentum Abul. respondet Cajet. legem illam Levitici, ut filius non ducat uxorem patris, intelligi de ea, quæ perfectè fuit uxor, nimirum quæ per copulam matrimonium cum eo consumavit. Aut certè Adoniam fuisse legis hujus ignarum, eò quòd esset laicus, & juvenis aulicus, regisque filius, qui non tam legem quàm regnum spectabat, ideoque Abisag petiit uxorem, ut per eam quasi patris uxorem & reginam in regnum evaderet, patrique succederet, quod non potuisset sperare, si Abisag Davidis fuisset ancilla dumtaxat, non uxor: verùm hac de re plura dicam cap 2 vers. 17.

Ad secundum resp. Davidem non fuisset natura frigidum aut impotentem ad copulam, imò potuisse uti actu conjugali: hoc enim insinuat Script. cum ait: *Et non cognovit eam*. q. d. potuit eam cognoscere, at reipsa non cognovit, ne ei virginitatem adimeret, sed conservaret. Multi enim frigidæ complexionis potentes sunt ad actum conjugii. Unde in senibus & sterilibus, non est impotentia impediens & irritans matrimonium.

Pro quo nota. In senibus, qui ita frigidi & exhausti sunt, ut nec natura nec arte juvari possint ad emittendum semen, nullum est matrimonium si quod ineant: at vero in senibus, qui seminare possunt, licet non generare, eò quòd semen eorum ineptum sit ad generandum, validum est matrimonium, uti docet Sylvester v. *Matrimonium*. Scotus, & Domin. de Soto in 4. tract. de matrim. Sanchez, & alii: sed hoc vitium & impotentia seminandi rara est. Unde Ecclesia ordinariè concedit senibus etiam decrepitis facultatem contrahendi matrimonium. Vide nostrum Thomam Sanchez tractat de Matrim. lib. 7 disputat. 92. num. 19. & seq. imò Navarrus, Vega & alii opinantur semper in senibus valere contractum matrimonii, eò quòd ipsi retineant potentiam intrinsecam seminandi, & per accidens fit, quòd illa senio impediatur ne in actum exire queat. Sed verius est; quod ait Sanchez & alii, ad matrimonium requiri veram & propriam potentiam ad copulam conjugalem, quæ fit per seminationem.

Adonias autem filius Haggith elevabatur dicens: Ego regnabo] quia ipse licet esset quartus Davidis filius, mortuis tamen jam tribus primis Davidis filiis, erat ejus primogenitus: unde jure primogenituræ videbatur ad eum regnum spectare; sed quia illud superbè ambivit & præproperè adiit, idcircò eodem excidit, illudque Salomon animi sui modestia meruit obtinere, ad se translata primogenituræ dignitate & honore. Unde S. Ambros. Apol. 1. David. c. 5. *Eousque*, inquit, *præcavit David, ut cùm Adoniam filium regnum sibi usurpare comperisset, conventus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui expectaret, eligeret.* Sciebat enim Salomoni deberi regnum ex Dei ordinatione & decreto; hoc enim ei Deus revelarat lib. 2. c. 12. ideoque David Bethsabee jurarat quòd ejus filium Salomonem ad regnum eveheret. Vers. 5.

Et Salomonem fratrem suum non vocavit] Vers. 10.

VIR] utpote suum in regno æmulum. Sciebat enim à Davide & à Deo promissum esse regnum, ideoque illud ei præripere satagebat.

Vers. 21. ERIMUS EGO ET FILIUS MEUS SALOMON PECCATORES] q. d. ego & Salomon habebimur, & ab Adonia puniemur ut peccatores & rebelles, eò quòd ipsi regnum invadenti non consenserimus. Rursum *peccatores* ob adulterium, quod olim tecum commisi: hujus enim peccati infamia ab Adonia renovabatur & exaggerabatur, ut Salomonem regno privaret, dicendo populo: Cavete ne Salomonem, utpote adulteræ filium, ideoque infamem vobis regem creetis. Ita Cajet. Unde S. Hieron. in Tradit. legit: *Erimus manzeres*, id est habebimur spurii & infames.

Vers. 36. SIC LOQUATUR DOMINUS DEUS] q. d. Approbet & confirmet Deus id quod tu loqueris, scilicet ut Salomon tibi in regno succedat.

Vers. 39. SUMPSITQUE SADOC SACERDOS CORNU OLEI DE TABERNACULO (erat ergo oleum hoc sacrum, quo ungendus & consecrandus erat rex Salomon) ET UNXIT SALOMONEM] Nota, unctio regum Juda ordinariè videtur facta à Pontifice oleo sancto. Id probatur, quia de David dicitur: *Oleo sancto meo unxi eum*, Psalm. 88. 21. Idem patet de Salomone, quem hîc unxit Sadoc oleo Tabernaculi quod erat sanctum. Erant enim reges quasi Christi Domini, utpote vice Dei duces & rectores populi Dei fidelis & sancti. Extraordinariè tamen à Propheta aliqui uncti sunt, & tum subinde usi videntur oleo non Tabernaculi, sed alio communi, quod tamen à Propheta benedictum videtur, v. g. si à templo, ubi erat hoc oleum, longiùs abesset, uti Elias aberat agens in Samaria & monte Carmelo, cùm misit Elisæum ut ungeret Hazael Damasci, & Jehu in Ramot Galaad; imò communiter reges Israel, utpote schismatici & hostes Juda videntur uncti oleo non Tabernaculi, quod erat in Jerusalem, sed alio. Sic Absalom 2. Reg. 19. 10. unctus est, sed non oleo sancto, utpote in rebellione, absente Pontifice, & fugiente cum David. Josue quoque non fuit unctione, sed impositione manuum consecratus à Mose dux populi, Num. 27.

Reges Juda oleo sancto uncti.

Porrò David, ait Abulens. in prima unctione non fuit à Samuele unctus oleo sancto, quia privata fuit hæc unctio; & si Saul illam rescivisset, omnes malè mulctasset; nec in secunda, cùm à tribu Juda fuit unctus in Hebron; quia tunc tabernaculum, in quo erat oleum sanctum, erat in Gabaon; ubi regnabat Isboseth hostis Davidis: sed in tertia, cùm à toto Israele fuit unctus, acceptusque in regem.

Denique alio oleo ungebantur reges, alio Pontifices & sacerdotes: reges enim oleo simplici, sacerdotes verò oleo composito ex aromatibus, scilicet ex myrrha, cinnamomo, casia, calamo, quæ oleo olivarum miscebantur, ut patet Exodi 30. vers. 23. & 31. ac 32 ubi hoc oleum vocatur sanctum, vetaturque sub pœna capitis ne quis laicus eo ungatur. Quare rex eo ungi non poterat, sed oleo laico & vulgari, quod tamen dicebatur sanctum, quia è sancto tabernaculo acceptum, & certo aliquo ritu sanctificatum, ad ungendum regem fidelem, qui populo Dei imperaret, à Pontifice consecrato adhibebatur. Longè ergo sanctior erat consecratio Sacerdotum, quàm Regum, ut patet ex ejus ritu, qui describitur toto capite 29. Exodi & 8. Levitici. Ita censent Oleaster, Cajet. Xystella, & Lipoman in Exodi 30. & favet S. August. quæst. 135. in Exodum ac Lorinus in Psal. 88. 21.

An sacerdotali.

Contrarium tamen opinantur Rabbini, quos citat & sequitur Genebrardus in Psal. 88. vers. 21. Lyran. Dion. hîc & Isidorus lib. 2. de Offic. cap. 25. qui censent eodem oleo unctos fuisse Davidem & Salomonem eorumque posteros, quo ungebantur Pontifices. Ajunt enim ex Samuelis & Prophetarum illius seculi consilio dispensatum fuisse in lege id vetante Exodi 30. 31. & 32. cum regibus Davidicæ familiæ, in Christi Domini ex ea orituri gratiam, cujus spiritualis & divinæ unctionis illa exterior typus fuit, & cujus tum illi, tum postea etiam reges omnes se cognoscerent se vicarios & ministros esse. Addit Isidorus eos idcirco cognominatos esse Christos, quia eodem chrismate quo Sacerdotes ungerentur, ut ideo nefas esset illos tangere, Psal. 104. 15. idem censet Pineda lib. 2. de Salomone cap. 6 & Baradius tom. 2. lib. 3. cap. 41. Verùm hi omnes nituntur traditione Hebræorum, quæ sæpè falsa est & fallax, præsertim hoc loco; ubi fingit dispensationem legi Dei directè contrariam. Quare prior sententia, uti S. Scripturæ conformior, sic & verior est.

Denique hac unctione significabatur regem debere induere misericordiam, ceterasque virtutes, quæ oleo repræsentantur, seque debere subditorum esse medicum, ut ait Isaias cap. 3. 7. Vide de Christianorum Regum unctione nostrum Joannem Azor tom. 2. Instit. mor. lib. 10. c. 5. q. 1. art. 3. & lib. 11. c. 5. q. 3.

Quæres, quot annorum erat Salomon cùm unctus fuit in regem? Hebræi tradunt eum fuisse duodecim annorum. Hebræos secutus est S. Ignatius Epist. ad Magnesianos, S. Hieron. Epist. 132. ad Vitalem, Euseb. lib. 9. de Præparat. c. 4. Clemens Roman. lib. 2. Constit. Apost. cap. 8. Cedrenus, Zonaras, Abulen. & Serarius. Rursum Josephus ait Salomonem regem creatum anno ætatis 14. Severus Sulpitius verò anno 16. Josephus enim lib. 8. cap. 2. in fine ait Salomonem vixisse 94. annis, regnasse 80. cœpit ergo regnare anno ætatis 14. Sed hic manifestus est error.

Dico igitur Salomonem, cùm rex creatus est, fuisse viginti annorum. Probatur, quia jam uxorem duxerat, & ex ea genuerat Roboam: hic enim, cùm post 40. annos ei in regnum successit, erat 41. annorum; ergo uno antequam pater regnaret, ab eo genitus fuit. Quod enim Rabbini & eorum sequaces dicunt, Salomonem genuisse Roboam anno ætatis duodecimo, incredibile est, & communiter habetur impossibile. Et quis credat sapientissimum Davidem uxorem dedisse Salomoni non nisi duodenni?

Salomon 20. annorum creatus rex.

Secundò, quia David eum vocat virum cap. 2. 9 dicens: *Vir sapiens es, ut scias, quæ facias ei.*

Tertiò, quia Salomon mortuus est senex, & in senectute corruptus fuit à feminis. Ergo fuit tunc circiter 60. annorum. Ipse autem 40 annis regnavit. Igitur creatus est rex anno ætatis vigesimo. Ita Lyran. Torniellus, Gordonus, Salianus, Pineda lib. 8. cap 4. & alii, qui censent Salomonem ineuntem regnum fuisse 20. vel plurium annorum. Natus ergo est Salomon paulò post adulterium Davidis, cùm ipse ageret annum ætatis quinquagesimum, ut ostendi 2. Reg. cap. 12. 24. Si enim regnare cœpisset anno 12. mortuus esset anno 52. quæ ætas est virilis, non senilis.

Dices 1. Paral. 29. 1. Salomon vocatur *puer*. Resp. *puer*, id est juvenis, ut vertunt Septuag. quia respectu templi tam magnifici quod fabricare debebat Deo, erat instar pueri ad tantum opus.

ET DIXIT OMNIS POPULUS: VIVAT REX SALOMON] Hinc patet Salomonem publicè unctum, & à toto populo acceptum in regem illico reipsa regnare cœpisse, ac Davidem jam senio fessum regnum regnique administrationem in eum transtulisse. Id docent sequentia. Nam mox Salomon ut rex Adoniæ pepercit, eumque domum remisit. Unde S. Ambros. lib. 3. in Lucam. S. August. lib. 17. de Civit. cap 8. S. Hieron. Epist. 132. Severus Sulpitius & alii asserunt Salomonem vivente adhuc patre regnare cœpisse, ac disertè Josephus lib. 7. c. 10. in fine: *Deductus*, inquit, *deinde in regiam Salomon, & in solio paterno collocato, ex ea die in posterum obedientes ei fuerunt.* Vers. 39.

Symbol. Rupert. *Vivente adhuc patre*, inquit, *rex Salomon constituitur; quia profectò Deus Pater, qui Christum constituit Regem heredem universorum, nunquam moritur, nunquam est moriturus.*

Porrò ita David transtulit regnum in Salomonem, ut tamen ipse auctoritatem & jus regium, æquè ac onus curamque regni non deposuerit, sed usque ad mortem retinuerit, ita tamen ut Salomonem secum regnare permiserit, & in eum multa regni negotia transmiserit. Id patet ex cap. 2. ubi David moriens multa mandata dat Salomoni.

UNXERUNTQUE EUM SADOC SACERDOS (summus, scilicet Pontifex) ET NATHAN PROPHETA REGEM IN GIHON] Gihon erat mons, & in eo fons vicinus monti Calvariæ. In quo Christus crucifixus *regnavit à ligno Deus*, ut ex Septuag. canit Ecclesia. Unde in cruce hunc ei Pilatus dedit titulum: *Jesus Nazarenus rex Judæorum*. Hoc ergo Christi ex se nascituri regnum præfiguravit hîc Salomon unctus in Gihon: Salomon enim, id est pacificus rex, expressus fuit typus Christi, qui est *Pax nostra*, Ephes. 2. 14. *qui fecit utraque unum*, scilicet tam Judæos quàm gentes in seipso uniens & reconcilians Vers. 45.

ciliians Deo. Porrò Salomonis nomen sibi usurparunt Turcarum Imperatores, à Salomone dicti Selymi & Solimanni; Germanorum Friderici (*fridericus* enim Germanicè idem est quod *pacis dives*) Græcorum, Irene & Irenæi.

Denique bis unctus fuit Salomon, primò, hìc coram tribu Juda subitò & tumultuariè, ut à regno excluderet Adoniam; secundò, publicè coram toto Israele, ut is eum regem acceptaret, quem ad hoc paulò ante mortem convocavit David, quando & Sadoc unctus est in pontificem, ut expresè dicitur 1. Paral. 29. 22. Cœpit regnare Salomon anno mundi 2930. ante Romam conditam anno 269. ante ortum Christi 1020. juxta tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho.

Vers. 47. ET INGRESSI SERVI REGIS BENEDIXERUNT DOMINO NOSTRO REGI DAVID DICENTES: AMPLIFICET DEUS NOMEN SALOMONIS SUPER NOMEN TUUM, ET MAGNIFICET THRONUM EJUS SUPER THRONUM TUUM] Sciebant hoc Davidi non fore invidiosum, sed gratum & optatum. Optant enim parentes, ut filii opibus & gloria crescant, ac à se relicta superent. Crescente enim gloria filii crescit & gloria patris. Porrò voto huic populi respondit eventus: Salomon enim Davidem regni amplitudine, opibus, deliciis, magnificentia, sapientia & gloria superavit; at non virtute & sanctitate, saltem in senecta. Sic Honorio Imp. accinit Claudian. in quarto ejus Consulatu,

Aspice, completur votum, iam natus adæquat
Te meritis, & quod magis est optabile, vincit;

Et Sidonius Apollinaris lib. 8. epist 7. Audaci Præfecto: *Deum posco*, ait, *ut te filii consequantur, aut, quod magis decet velle, transscendant.* Vide Senecam lib. 3. de Beneficiis cap 36. & 37. ubi & varia filiorum exempla recenset, qui parentes suos virtute, & beneficiis vicerunt, ac posteros ut idem faciant adhortatur, additque: *Felices qui vicerint, felices qui vincentur.* Et causam dat; *Natura enim gloriosa virtus est, & anteire priores cupit.*

Porrò 1. Paral. 29. 24. additur: *Sed & universi principes, & potentes, & cuncti filii regis David dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni regi.* Hebr. habetur: *Dederunt manum sub Salomone rege.* Vulgata exponendo addidit: *subiecti fuerunt*, ut illa porrectio manus fuerit in signum subjectionis. Secundò, *dederunt manum*, id est data manu fidelitatem promiserunt Salomoni, ait Lyran. Tertiò, *dederunt manum*, in signum gratulationis & exultationis, congratulantes scilicet Salomoni fratri suo de adepto regno.

ET ADORAVIT REX IN LECTULO SUO] q. d. David Deum adorans laudavit, eique gratias egit, quòd dedisset sibi ante mortem videre successorem filium Salomonem, sedentem in throno regio cum tanto populi applausu.

SI FUERIT VIR BONUS, NON CADET NE UNUS QUIDEM CAPILLUS EJUS IN TERRAM] q. d. Si Adonias deinceps probè, fideliter & obedienter se erga me gesserit, ut me regem agnoscat, nec quid rebellionis contra me moliatur, condonabo ei quòd regnum invaserit, nec quid mali ei inferam. Sin autem rursum per artes & insidias regnum ambiverit, puniam eum pro meritis. Et quia hoc fecit Adonias, ideo à Salomone occisus est, ut audiemus cap. sequenti. Vers. 52.

VADE IN DOMUM TUAM] Sunt verba Salomonis Adoniæ suboffensi, ejusque ambitionem castigantis, ac minitantis si quid novi moliatur justum supplicium. q. d. Ego tibi, ò Adonia, hac vice ambitionem tuam & injuriam mihi illatam condono: sed si deinceps quid tale attentaris, scito me hujus injuriæ memorem fore, ac te pro utraque acriùs castigaturum. Vade ergo in domum tuam, ibi quiesce, & res tuas age, ne te publicis regni mei negotiis immisceas, alioqui justam meam vindictam experieris. Vers. 53.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David moriturus ultima Salomoni dat monita. Primùm, ut Dei præcepta observet; sic enim in regno fore felicem. Secundùm, ut scelera Joab & Semei castiges. Tertium, ut filiis Berzellai sibi benefici gratiam rependat. Denique mortuo Davide regnat Salomon vers. 11. qui Adoniam petentem Abisag sibi dari in uxorem iubet occidi. Mox vers. 26. Abiathar Pontificem cum Adonia conspirantem ablegat in Anathoth, & vers. 28. mandat trucidari Joab, denique vers. 36. Semei sua jussa violantem necari imperat.

1. APpropinquaverunt autem dies David ut moreretur, præcepitque Salomoni filio suo, dicens: 2.
Ego ingredior viam universæ terræ: confortare, & esto vir. 3. Et observa custodias Domini
Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut custodias ceremonias ejus, & præcepta ejus, & judicia, & testi-
monia, sicut scriptum est in lege Moysi: ut intelligas universa quæ facis, & quocumque te verteris: 4.
ut confirmet Dominus sermones suos, quos locutus est de me, dicens: Si custodierint filii tui vias
suas, & ambulaverint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur
tibi vir de solio Israel. 5. Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Joab filius Sarviæ, quæ fecerit duobus
principibus exercitus Israel, Abner filio Ner, & Amasæ filio Jether: quos occidit, & effudit san-
guinem belli in pace, & posuit cruorem prælii in balteo suo, qui erat circa lumbos ejus, & in cal-
ceamento suo, quod erat in pedibus ejus. 6. Facies ergo juxta sapientiam tuam, & non deduces ca-
nitiem ejus pacificè ad inferos. 7. Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque come-
dentes in mensa tua: occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Absalom fratris tui. 8. Habes
quoque apud te Semei filium Gera filii Jemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessi-
ma, quando ibam ad Castra: sed quia descendit mihi in occursum cùm transirem Iordanem, & jura-
vi ei per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio: 9. tu noli pati eum esse innoxium. Vir au-
tem sapiens es, ut scias quæ facies ei, deducesque canos ejus cum sanguine ad inferos. 10. Dormivit
igitur David cum patribus suis, & sepultus est in civitate David. 11. dies autem quibus regnavit Da-
vid super Israel, quadraginta anni sunt: in Hebron regnavit septem annis: in Jerusalem, trigin-
ta tribus. 12. Salomon autem sedit super thronum David patris sui, & firmatum est regnum ejus
nimis. 13. Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Bethsabee matrem Salomonis. Quæ dixit ei:
Pacificusne est ingressus tuus? Qui respondit: Pacificus. 14. Addiditque: Sermo mihi est ad te.
Cui ait: Loquere. Et ille: 15. Tu inquit, nosti, quia meum erat regnum, & me præposue-
rat omnis Israel sibi in regem: sed translatum est regnum, & factum est fratris mei: à Domino
enim constitutum est ei. 16. Nunc ergo, petitionem unam precor à te, ne confundas faciem
meam.

80 *Commentaria in Librum III. Regum. Cap. II.*

meam. Quæ dixit ad eum: Loquere. 17. Et ille ait: Precor ut dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quidquam potest) ut det mihi Abisag Sunamitidem uxorem. 18. Et ait Bethsabee: Benè, ego loquar pro te regi. 19. Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia: & surrexit rex in occursum ejus, adoravitque eam, & sedit super thronum suum: positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus. 20. Dixitque ei: Petitionem unam parvulam ego deprecor à te; ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete mater mea: neque enim fas est ut avertam faciem tuam. 21. Quæ ait: Detur Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo uxor. 22. Respondit que rex Salomon, & dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ? postula ei & regnum: ipse est enim frater meus major me, & habet Abiathar sacerdotem, & Joab filium Sarviæ, 23. Iuravit itaque rex Salomon per Dominum, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. 24. Et nunc vivit Dominus, qui firmavit me, & collocavit super solium David patris mei, & qui fecit mihi domum, sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias. 25. Misitque rex Salomon per manum Banaiæ filii Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus est. 26. Abiathar quoque sacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus. 27. Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo. 28. Venit autem nuntius ad Ioab, quòd Ioab declinasset post Adoniam, & post Salomonem non declinasset: fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris. 29. Nuntiatumque est regi Salomoni, quòd fugisset Ioab in tabernaculum Domini, & esset juxta altare: misitque Salomon Banaiam filium Ioiadæ, dicens: Vade, interfice eum. 30. Et venit Banaias ad tabernaculum Domini, & dixit ei: Hæc dicit rex: Egredere. Qui ait: Non egrediar, sed hìc moriar. Renuntiavit Banaias regi sermonem, dicens: Hæc locutus est Ioab, & hæc respondit mihi. 31. Dixitque ei rex: Fac sicut locutus est: & interfice eum, & sepeli, et amovebis sanguinem innocentem, qui effusus est à Ioab, à me, & à domo patris mei. 32. Et reddet Dominus sanguinem ejus super caput ejus, quia interfecit duos viros justos, melioresque se: & occidit eos gladio; patre meo David ignorante, Abner filium Ner principem militiæ Israel, & Amasam filium Iether principem exercitus Iuda: 33. & revertetur sanguis illorum in caput Ioab, et in caput seminis ejus in sempiternum. David autem & semini eius, et domui et throno illius, sit pax usque in æternum à Domino. 34. Ascendit itaque Banaias filius Ioiadæ, et aggressus eum interfecit: sepultusque est in domo sua in deserto. 35. Et constituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum, et Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar. 36. Misit quoque rex, et vocavit Semei, dixitque ei: Ædifica tibi domum in Ierusalem, et habita ibi, et non egredieris inde huc atque illuc: 37. Quacumque autem die egressus fueris, et transieris Torrentem Cedron, scito te interficiendum, sanguis tuus erit super caput tuum. 38. dixitque Semei regi: Bonus sermo, sicut locutus est dominus meus rex, sic faciet servus tuus. Habitavit itaque Semei in Ierusalem diebus multis. 39. Factum est autem post annos tres, ut fugerent servi Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nuntiatumque est Semei, quòd servi ejus issent in Geth. 40. Et surrexit Semei, & stravit asinum suum: ivitque ad Achis in Geth ad requirendum servos suos, & adduxit eos de Geth. 41. Nuntiatum est autem Salomoni quòd isset Semei in Geth de Ierusalem, & redisset. 42. Et mittens vocavit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per Dominum, & prædixi tibi: Quacúmque die egressus, ieris huc & illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo, quem audivi. 43. Quare ergo non custodisti jusjurandum Domini, & præceptum quod præceperam tibi? 44. Dixitque rex ad Semei: Tu nosti omne malum, cujus tibi conscium est cor tuum, quod fecisti David patri meo: reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum. 45. Et rex Salomon benedictus, & thronus David erit stabilis coram Domino usque in sempiternum. 46. Iussit itaque rex Banaiæ filio Ioiadæ: qui egressus, percussit eum, & mortuus est.

Vers. 2. EGO INGREDIOR VIAM UNIVERSÆ TERRÆ] id est, omnium terrigenarum, sive hominum omnium in terra habitantium q. d. Ego tendo ad mortem, uti ceteri homines qui terram incolunt, ut à terra è qua plasmatus sum in terram & pulverem redeam. Est Metonymia, significans idem quod alibi dicitur: *Ego ingredior viam universæ carnis*, id est viam mortis, quam ingrediuntur omnes, qui carne constant. *Memoria mortis salubris.* Salubris est hæc mortis & sepulchri memoria, juxta illud Eccli. 7. 40. *In omnibus operibus memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.* Et c. 14. 12. *Memor esto quoniam mors non tardat*, &c. *testamentum enim huius mundi* est, quòd omnis homo *morte morietur*. Simili modo S. Antonius moriturus, teste S. Athanasio, ait discipulis: *Exempla.* *Ego quidem filioli secundùm eloquia scripturarum, patrum gradior viam. Jam enim Dominus me invitat, iam cupio videre cælestia, sed vos, ô viscera mea, admoneo, ne tanti temporis laborem repente perdatis. Hodie vos religiosum studium arripuisse arbitramini, & cæpta voluntatis fortitudo succrescat.* Et S. Paulus primus Eremita sub mortem Dei instinctu visitatus à S. Antonio, teste S. Hieron. *En*, inquit, *quem tanto labore quæsisti, putridis senectute membris operit inculta canities. En vides hominem pulverem mox futurum.* Et paulò post: *Quia dormitionis meæ tempus advenit, & quod semper cupiebam, dissolvi & esse cum Christo, peracto cursu superest mihi corona iustitiæ; tu missus es a Domino, qui humo corpusculum meum tegas, imò terra terram reddas.* Et S. Maria Ægyptiaca ad Zosimam: *Sepeli*, inquit, *Abba Zosima miseræ Mariæ corpusculum. Redde terræ quod suum est, & pulveri adiice pulverem. Ora tamen Dominum pro me.* Et Barlaam ad Josaphat: *Non iam*; inquit, *charissime fili, nos in hac vita eadem domus ac mensa coniunget. Jam enim ultimam patrum meorum viam ingredior. Quocirca tibi faciendum est, ut per mandatorum divinorum observationem, atque in hoc loco ad extremum usque vitæ diem commorationem, tui erga me amoris specimen exhibeas: sic nimirum vitæ tuæ rationes instituens quemadmodum didicisti, nec unquam abiectæ atque ignavæ animæ meæ memoriam intermittens. Multùm itaque vale; atque in Christo delectare & exulta: quoniam terrena & interitui obnoxia cum sempiternis & ab interitu alienis bonis commutasti, ac propinqua est operum tuorum merces, ac iam iamque adest qui mercedem referes.* Ita Damascenus in eorum historia.

ET OBSERVA CUSTODIAS DOMINI DEI TUI] *Vers. 3.* *Custodias*, id est præcepta quæ Deus à te & ceteris observari & custodiri jussit. Patet ex sequent. *Custodia* ergo vocantur

vocantur hic tres custodiendæ per metonymiam.

UT INTELLIGAS UNIVERSA QUÆ FACIS] hoc est, ut intelligenter & prudenter agas quæcumque ages; hoc enim significat Hebr. השכיל haskel: unde Chald. vertit, *ut prosperè reddas omnia quæ feceris*; Alii, *ut felix sis in omnibus quæ agis*. Qui enim prudenter sua agit, hic prosperè ea agit. Prudentia enim est mater prosperitatis & felicitatis, sicut imprudentia infelicitatis.

Vers. 5. ET EFFUDIT SANGUINEM BELLI (qui scilicet poterat esse causa belli) IN PACE, ET POSUIT CRUOREM PRÆLII IN BALTHEO SUO, &c. ET IN CALCEAMENTO SUO] q. d. Joab proditoriè occidit Abner & Amasam, præ se ferens amicum & arctum adeò eorum complexum, ut in complexo hoc dolosè eos transfodiens, baltheus & calcei eius sanguine cæsorum tingerentur. Ita Lyran. Vatab. & alii: vocat autem hunc sanguinem *belli & prælii*, quia periculum belli erant ex hac cæde, ne scilicet totus Israel Davidi rebellaret, velletque ulcisci proditoriam hanc cædem suorum ducum Abner & Amasæ factam à Joab, ideoque David eum hic jubet occidi. Rursum τὸ *belli* alludit ad bellum, in quo justè Abner occidit Asaelem fratrem Joab, cujus necem proinde Joab ultus est cæde Abneris. q. d. Joab ulcisci voluit sanguinem fratris sui Asaelis; occidendo Abner, sed perperam & iniquè. Nam Abner justè in bello occidit Asaelem; Joab autem iniquè & proditoriè occidit Abner in pace, cùm Abner jam reconciliatus esset Davidi, imò totum Israel ad eum reduceret. Quare Joab Abnerem & Amasam in pace occidit quasi in prælio, adeoque pacem proditoriè convertit in prælium, quo prælians & gladium stringens utrumque fraudulenter occidit, cùm ipsi putarent se esse in pace, omniaque sibi cum David & Ioab esse pacifica, ob pacem cum eo initam, idque præferret Ioab utrumque dolosè complexans & osculans, quæ magna fuit Ioabi fraus, injustitia & perfidia.

Vers. 6. FACIES ERGO JUXTA SAPIENTIAM TUAM, ut quæsita commoda occasione, & justo prætextu eum ponias. ET NON DEDUCES CANITIEM EJUS PACIFICE AD INFEROS] q. d. Non fines eum senem pacificè in lecto mori, sed violenta morte plectes: nam ante Christum omnes morientes descendebant ad inferos, saltem ad limbum patrum. Lex enim talionis à lege naturæ divina & humana lata est, ut, qui alium occidit, occidatur.

Dices, cur David non occidit Ioab, sed id mandavit Salomoni. Resp. quia cùm Joab occidit Abnerem & Amasam, David non habebat potentiam & vires ad id sufficientes. Necdum enim in regno erat planè confirmatus, sed metuebat Joab, ne is contra se Israelem concitaret, uti paulò antè concitarat Abner; postea verò David bellis continuis implicitus id facere non potuit, præsertim quia Ioabo egebat; nec enim alium habebat tam idoneum quem castris præficeret. Mandavit ergo id Salomoni, qui plena pace potiebatur, ideoque plena dignitate & auctoritate pollebat. Ita Iosephus. Aliam causam, cur David jusserit occidi Ioab, affert Theodor. quia timuit, inquit, ne is solita usus malitia despiceret juventutem Salomonis, & vel eum per speciem benevolentiæ interficeret, sicut prædictos occiderat; vel apertam instrueret aciem, & videret Israelem intrudendo regem Adoniam, cui favebat, qui regni spem non planè abiecerat, ut sequentia declarabunt.

Vers. 8. QUI MALEDIXIT MIHI MALEDICTIONE PESSIMA] Septuag. ὀδυνηρὰν, id est *dolorosa*, Chald. *amara*; Hebr. est נמרצת *nimrefet* quod Hebræi apud S. Hieron. sic explicant, ut per quinque litteras, quibus hæc vox constat, quinque convicia quæ Semei iecit in Davidem, significentur. Nimirum per primam *nun* significet נואף *Noeph*, id est adulter propter adulterium cum Bethsabee: per secundam *mem* מואבי Moabi, id est Moabita, eò quòd David ex ignobili Ruth Moabitide genus duceret; per tertiam *resh*, רוצח *rothseach*, id est homicida, propter Uriam & tot alios è medio sublatos. Per quartam *tsade*, צרוע *tsarua*, id est leprosus, eò quòd David jam non aliter eiectos ex urbe videretur quàm soleant leprosi, quorum consortium omnes horrent & execrantur; per quintam *tau* תועבה designatur *toheba*, quod abominabile significat.

NON TE INTERFICIAM GLADIO] Hinc patet Davidem cùm dixit Semei: *Non morieris*, non plenam ei dedisse veniam & impunitatem, sed limitatam & restrictam ad tempus vitæ Davidis. q. d. Ego non interficiam te, per omnem vitam meam tibi condonabo vitam; sed post mortem meam cave tibi, quia Salomon filius meus meo instinctu quæret occasionem tuum scelus & maledictum castigandi: cùm enim hæc promissio non sit debita, sed gratuita & liberalis, ex mente promittentis interpretanda & limitanda est, ait Abul. Commendat ergo David hic Salomoni justitiam in omnes, sed præsertim in maleficos, quos ipse hucusque clementer vivere permiserat; ut tunc ipse satisfaceret justitiæ; quæ in sua clementi permissione tacitè intelligebatur, juxta illud Psalm. 71. 1. *Deus iudicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis*.

DORMIVIT IGITUR DAVID CUM PATRIBUS SUIS, ET SEPULTUS EST IN CIVITATE DAVID] Vers. 10. putà in Sion. *Dormivit* S. Script. mortem vocat somnum, ob fidem & spem resurrectionis. Nam in die judicii à morte quasi è somno evigilabimus ad vitam æternam. Hinc pia fidelium consuetudo habet, ut cùm quis moritur dicant: *Obdormivit in Domino*.

Porrò Josephus in fine lib. 7. Davidi hoc dat elogium quasi Epitaphium. David fuit *vir optimus & omnibus virtutibus prædictus, quas regem tot gentium incolumitati prospicientem habere oportebat. Nam fortis erat, ut nemo alius: & in certaminibus pro subditorum salute susceptis primus se periculis obiiciebat, exemplo suo militem ad præclara facinora excitans, & non tamquam Dominus pro imperio ad officium cogens. Idem in consiliis prudentissimus, & egregie callens, quid in præsens, quidve in futurum conduceret. Ad hæc sobrius, mitis, benignus erga calamitosos, justus, humanus: quæ quidem præcipuæ sunt regum virtutes: nec in tanta potestate unquam ab æquitate deflexit, nisi quod ad Uriæ uxorem attinet. Tantas præterea divitias reliquit, quantas nullus alius rex, vel Hebræorum, vel aliarum gentium*. Elogium Davidis.

De sepultura deinde ejusdem hæc illico subiicit: *Sepelivit eum Salomon Hierosolymis magnifice, præter solemnia illa in regum funeribus, illatis etiam in monumentum eius maximis divitiis, quarum magnitudinem facile sit colligere ex hoc quod dicimus. Nam post annos MCCC. Hyrcanus pontifex oppugnatus ab Antiocho cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecuniam ei dare, ut abducto exercitu obsidionem solveret, nec valens aliunde sumere, aperta cella monumenti Davidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo se exemit, sicut & alibi indicavimus. Ac rursum post multos annos elapsos Herodes rex alia cella aperta magnam pecuniam sustulit: ad loculos tamen, qui regum cineres continebant, nemo eorum pervenit. Singulari enim arte iacebant sub terram conditi, ut ab ingredientibus monumentum inveniri nequirent*: Verùm horum fides sit penes Josephum: tot enim talentorum multitudo in sepulchrum defossa videtur penè incredibilis, ac cellæ eam ægrè capere potuissent. Porrò 1. Paral. 29. 28. de Davide dicitur: *Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, & divitiis & gloria*. Fuit enim ipse regum omnium idea & exemplar, ideoque in omnibus fere typus Christi, uti per singula fusè ostendit noster Salianus anno mundi 3025. num. 91. & seq. Vide elogia Davidis Eccles. 47. vers. 2. & seq. ubi eadem explicui. Sepultura.

UT DET MIHI ABISAG SUNAMITIDEM UXOREM] Fuerat Abisag uxor Davidis regis: unde eam postulat Adonias filius Davidis, ut per eam quasi reginam evadat ad regnum, & à populo sibi favente acclametur rex. Consilium hoc Adoniæ suggessisse Joab, qui ejus partes fovebat, eratque vir sagax, & callidus, censent Theodor. Hugo, Abul. Dion. Joab enim sibi à Salomone metuebat, & meritò, uti mox patebit. Vers. 17.

Quæres, quomodo Adonias ausus est petere uxorem patris sui, cùm id vetetur Levit. 18. 7. Resp. Josephus, Cajet. & Serarius, ibi tantùm vetari, ne quis uxorem ducat illam quæ cognita est à patre. Abisag autem non fuit cognita à David, sed mansit virgo. Unde ejus matrimonium illa Levit. lege non fuisse vetitum. Ut ut est, Adonias hujus legis ignarus videtur putasse hoc matrimonium esse licitum, aut certè amore pulchritudinis Abisag, & ambitione regnandi excæcatus illam parvipendit.

Porrò an jure naturæ licitum ratumque sit matrimonium filii ducentis uxorem patris, variæ sunt Doctorum sententiæ. Nam noster Thomas Sanchez lib. 7. de imped. matrim. disp. 66. docet matrimonium in primo gradu affinitatis in linea recta, putà soceri cum nuru, An conjugium nurus cum socero sit jure naturæ irritum.

vel

vel socrus cum genero, non esse irritum jure naturæ, ideoque esse dispensabile. Probat, quia tale fuisset matrimonium Adoniæ cum Abisac uxore patris sui Davidis. Si enim hoc fuisset irritum; utique Adonias non postulasset illam sibi in uxorem: Citat Sanchez in hanc sententiam S. Thomam, Alensem, Abulensem, Gabrielem, Tapperum, & plures alios.

Ex adverso Bellarm. lib. 1. de Matrim c. 28. docet matrimonium tale esse irritum jure naturæ & indispensabile, quia numquam in eo dispensatum legimus. Est enim planè contra honestatem naturalem & pudorem paternum maternumque. Idem tenet P. Ægidius Coninck, qui ex Josepho Acosta lib. 6. Indic. cap. 21. narrant Paulum IV. Pontif. cum concilio Limensi ita decidisse, scilicet ut Indi Peruani, qui matrimonium contraxerant cum noverca vel cum nuru, non admitterentur ad Baptismum, nisi prius solverent tale matrimonium, velut jure naturæ irritum. Ad Abisag, respondet Bellarm. primò, illam non fuisse uxorem Davidis: non enim in Script. vocatur uxor, sed tantùm calefactrix senis. Secundò, si fuit uxor, Adoniam illicitè petiisse uxorem, utpote contra legem Levit. 18. 7. & 15. ideoque justè à Salomone jussum occidi: plus enim hìc valere debet sententia Salomonis regis sapientissimi, quàm postulatio Adoniæ. Hanc sententiam sequitur Plandanus, Sotus, Valentia, Navarr. Covarru. Sylvester, Vasquez & plurimi alii, quos citat Sanchez loco citato & Ægydius Coninck disp. 32. de imped. matrim. dubio 4. conclus. 3.

Problema ergo est, an matrimonium soceri cum nuru, vel generi cum socru sit jure naturæ irritum. Utrimque enim sunt graves auctores, his, & quidem pluribus assentientibus, illis negantibus. Utraque ergo sententia probabilis est, & utramque in praxi sequi potest Pontifex, ut in eo vel dispenset, si justa prægnansque causa subsit; vel dispensationem neget, sicut huc usque negavit (& quidem adhuc recenter his diebus, quibus Romæ versor) ob rei indecentiam: certè publicum hujus dispensationis non extat exemplum, quod sciam.

Illud certum est, apud omnes matrimonium hoc jure naturæ vetari, ac multò magis lege veteri, ut patet Levit. 18. 15. & cap. 20. 14. & Deuter. 27. 20. Quare Adonias volens hanc legem violare, justè à Salomone repelli & plecti potuit ac debuit, præsertim quia per hoc tacitè ambiebat regnum.

Multò magis jure naturæ vetitum & irritum est, ideoque indispensabile matrimonium in primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ, ut si pater velit ducere filiam, vel mater suum filium, uti omnes Doctores docent. Quocirca ab Ecclesia colitur & celebratur S. Dymna, quæ cùm esset filia regis Hyberniæ, ab eo ob formam in conjugem appetita, cùm ipsa id constanter abnueret, à patre gladio obtruncata pro castitate Martyr occubuit, cujus sanctitatem Deus multis illustravit, & etiamnum illustrat miraculis; unde magnus energumenorum & maniacorum ad sepulchrum ejus (quod Geelæ in Brabantia extat) est concursus, uti oculis meis conspexi.

Infamis igitur & porcina fuit responsio illius aulici, & adulatoris, qui Henrico VIII. Angliæ regi volenti ducere Annam Bolenam (quam ejus esse filiam spuriam vehemens erat suspicio) rogatus quod & quale peccatum foret, si quis matrem cognosceret & ejus filiam, respondit: Tale, ac si quis pullum comedat cum gallina. Sed Deus contrarium ostendit, cùm Henricum totamque Angliam ob hoc conjugium gravissimè afflixit, omnemque Henrici prosapiam, funditus extinxit. Ita Sanderus lib. 1. de Schism. Anglic.

Vers. 19. ET SURREXIT REX IN OCCURSUM EJUS, ADORAVITQUE EAM] se ei inclinando, & reverentiam filialem exhibendo. Privatim enim eam excepit & honoravit ut matrem. Nam ut ait Taurus Philosophus apud Gellium lib. 2. c. 2. *Privatim inter filium magistratum & patrem privatum publici honores cessant, naturales & genuini exeruntur.* Secùs faciendum in publico. Unde Gellius ibidem laudat filium Fabii Maximi, qui Consul existens, ac patri Proconsuli in publica via occurrens, jussit eum ex equo descendere: atque Fabius imperio filii paruit, eumque collaudavit, cùm imperium, quod populi esset, retineret.

Hinc apud Persas filio coram matre sedere non licebat, nisi illa annuente. Unde Alexander Magnus Darii matrem Sisigambim, quam colebat ut matrem, sic alloquitur apud Curtium lib. 5. *Quoties ad te veni, donec ut considerem annueres, restiti.*

Vers. 20. PETE MATER MEA: NEQUE ENIM FAS EST, UT AVERTAM FACIEM TUAM] Hebr. *ut revertis faciem tuam*, id est, ut te, tuamque faciem confundam & pudore afficiam negando quod postulas. Cùm enim quis aliquid negatur, ille confusus faciem suam retrahit, avertit, & domum redit. Promittit Salomon omnia se concessurum, quæ mater postulabit, intellige si æqua & utilia postulet; non autem si sibi matrique noxia, uti erat hoc de danda Abisag uxore Adoniæ.

Si Salomon omnia matris postulata implet multò magis Christus concedit matri suæ omnia, quæ pro nobis supplicando petit. Illam ergo adeamus, & per illam omnia impetrabimus: Nec enim Christus confundet & pudefaciet faciem matris suæ, uti sepè inculcat S. Bernardus: nec enim ipsa aliquid petit aut petere potest, quod sit præter dignitatem filii & suam.

Vers. 22. POSTULA EI ET REGNUM] q. d. Si postulas Abisag dari uxorem Adoniæ, postulas ei regnum. Ipse enim ambit uxorem patris nostri regis Davidis, ut per eam quasi reginam elevetur in celsitudinem regiam, fiatque rex; præsertim quia ad hoc ei auxiliantur Abiathar pontifex, & Joab dux militiæ. Ita Rupertus & alii.

Vers. 25. MISITQUE REX SALOMON PER MANUM BANAIÆ] hoc est, misit Banaiam, ut per manum ejus occideretur Adonias. Est hebraismus. Caietan. asserit Salomonem peccasse temeritate judicii, quod unico judicio fratrem læsæ majestatis damnarit, nisi tamen id moris fuerit. At vel unicum, ait Serarius, si id certum sit hodie sufficiat, præsertim ubi periculum est regi, ne regno ab æmulo privetur, uti hic erat. Adde Salomonem hic punivisse primam regni invasionem factam ab Adonia, qua se curaverat ungi & coronari regem. Licet enim Salomon illam ei condonasset, tamen id fecit sub conditione, si deinceps sibi foret fidelis, ac domi quietè se continens nullam deinceps ambitionis, & affectati regni de se daret suspicionem: quòd si illam daret, puniretur non tantùm ob suspicionem, sed & ob invasionem regni præteritam. Adonias autem postulans Abisag uxorem, justam dedit Salomoni occasionem suspicandi ipsum rursus ambire regnum. Cur enim inverecundè & arroganter contra legem naturæ & divinam postulat reginam uxorem patris sui, nisi ut per eam thronum patris occupet, fiatque rex? quare jure merito plexus est à Salomone. Timebat enim Salomon eum, utpote ambitiosum & inquietum, semper res novas moliturum, & ad regnum jure primogenituræ sibi debitum aspiraturum: quare se eo vivente numquam in regno fore securum. Occidit ergo eum ut sibi securitatem & regno quietem pareret. Vide hic rursum quàm David infelix fuerit in filiis. Ammon enim vitiavit Thamar, Absalom eum occidit, & patri rebellavit, Adonias ambivit regnum, ideoque à fratre interemptus est. Fuit hæc pœna, & pœnitentia Davidi ob adulterium & homicidium Uriæ à Deo inflicta, 2. Reg. 12. 10. dicente: *Quamobrem non recedet gladius de domo tua.* En modica brevisque voluptas quantas ei peperit clades, ac quantarum calamitatum post se syrma caudamque protraxit.

Vers. 26. ABIATHAR QUOQUE SACERDOTI (pontifici) DIXIT REX: VADE IN ANATHOTH AD AGRUM TUUM, EQUIDEM VIR MORTIS ES] q. d. Mereris occidi, quia contra me conspirasti cum Adonia, eumque in regem unxisti. Ego tamen te non occidam, quia pontifex David patri meo fidelis extitisti, sed tantùm à Jerusalem te ablegabo, ne in ea rursum res novas inter fratres & cives meos contra me moliaris. Vade ergo ad agrum tuum in Anathoth, ibique quiesce & res tuas age, nec rebus meis & regni te deinceps immisce. Porrò hoc ipso Salomon indirectè exauctoravit & privavit Abiathar pontificatu, quia pontifex debebat residere Jerosolymis, ut sacerdotes in templo ministrantes dirigeret, Synagogæ & concilio Sanhedrim præsideret, regi foret à consiliis, populum doceret, &c. Quare ablegato Abiathar, Salomon surrogavit ei Sadoc.

Vers. 27. UT IMPLERETUR SERMO DEI, QUEM LOCUTUS EST SUPER DOMUM HELI IN SILO] 1. Reg. 2. 30. ubi Deus minatur Heli & posteris ejus privationem

nem vitæ, æquè ac pontificatus, additque v. 35. *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem*, scilicet Sadoc. Igitur Salomon vir sapiens usus hac occasione rebellionis Abiathar, ex Dei instinctu has ejus contra Heli minas, hocque ejus de Sadoc in pontificatum restituendo promissum implevit, itaque pontificatum à familia Ithamar & Heli, ex qua erat Abiathar, ad primævam & genuinam Eleazar stirpem, ex qua erat Sadoc, reduxit. Fecit hoc in pœnam peccatorum tum Heli. tum Abiathar: hic enim reus erat capitis & læsæ maiestatis, quia faverat Adoniæ contra Salomonem, qui à Deo & à patre Davide constitutus erat rex: quare eum eiecit in exilium, sed honestum: misit enim eum in patriam ad prædia sua, ut ibi vitam, quam ei condonabat, quietè traduceret. Nemo ergo hinc concludat Imperatores & reges habere jus in pontifices, ut eos creare & exauctorare possint. Nam Salomon exauctoravit Abiathar auctoritate non sua, sed Dei. Deus enim primitùs Aaroni, indeque Eleazaro quasi primogenito, ejusque posteris pontificatum assignarat. Inde deviavit pontificatus ad Heli, qui erat ex Ithamar: jussit ergo Deus eum reduci ad familiam Eleazar, putà ad Sadoc: idque fecit Salomon instinctu jussuque Dei, non ut rex, sed ut Propheta, & divinæ justitiæ executor, uti ostendit Bellarm. lib. 2. de Pontif. c. 29. Adde, nunc in lege nova longè sanctior & sublimior est pontificatus, quàm fuerint in lege veteri: quare etiamsi tunc pontifex fuisset subditus regi, ut censet Abul. jam tamen non est, quia Pontifex est jam vicarius Christi, qui est Rex regum, & Dominus dominantium. Vide dicta Numer. 27. 21.

Vers. 28. Venit autem nuntius ad Joab (eo) quod Joab declinasset post Adoniam, et post Salomonem non declinasset] ita legendum cum Hebr. Chald. Septuag. Romanis & ceteris: perperam ergo in regiis & aliis nonnullis legitur: *Venit autem nuntius ad Salomonem*. Sensus est q. d. Venit nuntius ad Joab, nuntians ei occisum esse Adoniam, ut ipse qui faverat Adoniæ, & cum eo contra Salomonem coniurarat, fuga sibi consuleret, ne ipse quoque ut socius & particeps coniurationis Adoniæ occideretur à Salomone.

Post Salomonem] ita legendum cum Septuag. Roman. & ceteris: At verò Hebr. & Chald. jam habent, *post Absalonem*, quod Vatab. sic explicat, q.d. Joab etsi initio fuerat Davidi fidelis, nec declinarit post Absalonem; tamen postea fuit infidelis, quia cum Adonia coniuravit contra Salomonem, qui à Davide constitutus erat rex. Alii censent Salomonem vocari Absalonem, eò quòd Absalom Hebr. idem sit quod *pater pacis*; Salomon verò idem sit quod *pacificus*; ideoque pater & arbiter pacis. Sic Ochosias per metathesin dictus est Joachas.

Verisimilius est Hebræa & Chald. moderna esse corrupta, ac S. Hieron. in Hebræo pro post *Absalonem*, legisse *post Salomonem*. Sic enim legerunt Septuag. Et Antithesis id exigit. ita Sanchez.

Non egrediar] Sperabat Joab quod loci sanctitas eum tutaretur, nec Salomonis religio permitteret eum ibidem occidi, ideoque eò egredi noluit. Sed eum fefellit opinio: ob scelerum enim atrocitatem ibidem occisus est. Vers 30.

Fac sicut locutus est, et interfice eum] in Tabernaculo, ex quo Joab egredi non vult, sed in eo occidi & mori. Homicida enim voluntarius, qualis erat Joab, dolosè occidens Abner & Amasan, non gaudebat impunitate & immunitate loci sacri, juxta illud: *Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur*. Exodi 21. 14. Multò magis id sancitum est lege, non divina, sed humana in novo testamento, in qua Christiani sanctiores esse debent Judæis, & ab homicidio spontaneo magis alieni. Vide cap. *inter alia*, de Immunitate Ecclesiarum, ac Franc. Suarez tract. de Immunit. Eccles. cap. 9. & 10. Porrò tunc non erat lata lex quòd Tabernaculum pollueretur cæde humana, sicut jam lata est ut Ecclesia Christiana, in qua commissa est cædes, censeatur polluta, iterumque debeat benedici. Nec justè, ait Salianus, fuso sanguine profanari poterat altare illud, quod perpetuo solebat sanguine cruentari: tota loci violatio consistebat in vi, quæ directè loci privilegium irritabat; inde enim Asyla dici certum est, quòd ab eorum quasi sinu reos abstrahere non liceret: ideoque rectè credidit Salomon perinde esse Joabum ad aram occidere, vel eum inde extractum alibi iugulare: utrovis enim modo locus violabatur, nisi legis dispensatio intervenisset, quæ hic ob scelerum enormitatem non requirebatur, ut dixi. Vers. 31

Reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum] q. d. Fecit Deus ut pœna malitiæ & maledictionis, quam maledixisti patri meo Davidi, in caput tuum noxium recideret. Ita enim omnia disposuit, ut tu pœnam mortis à me tibi propositam, si Jordanem transires, acceptans, tua te sententia condemnaris, & transeundo Jordanem reum mortis effeceris. Duplici ergo titulo Semei reus erat mortis. Primò, quod Jordanem contra præceptum Salomonis sub pœna mortis datum & à se acceptatum transgressus esset. ita Theodor. Josephus, Serarius & alii. Secundò, quòd Davidi maledixisset, & hoc maximè hic punire ex patris præcepto intendebat Salomon; sed tamen quia David pater per omnem suam vitam ei veniam dederat, noluit Salomon eam à patre datam simpliciter mutare, sed honesta conditione limitare, quam quia violavit Semei, hinc Salomon veniam patris abrogavit, ac Semei culpam & pœnam revocavit. Vers 44.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon postulans à Deo sapientiam impetrat. Mox vers. 16. litem duarum puerperarum de filio vivente litigantium mira sagacitate dirimit, itaque summam sibi auctoritatem & gratiam apud omnes conciliat.

1. Confirmatum est igitur regnum in manu Salomonis, & affinitate conjunctus est Pharaoni reg Ægypti: accepit namque filiam ejus, & adduxit in civitatem David, donec compleret ædificans domum suam, & domum Domini, & murum Jerusalem per circuitum. 2. Attamen populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templum nomini Domini usque in diem illum. 3. Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto quòd in excelsis immolabat, & accendebat thymiama. 4. Abiit itaque in Gabaon, ut immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum mille: hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon. 5. Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis ut dem tibi. 6. Et ait Salomon: Tu fecisti cum servo tuo David patre meo misericordiam magnam, sicut ambulavit in conspectu tuo in veritate, & justitia, & recto corde tecum: custodisti ei misericordiam tuam grandem, & dedisti ei filium sedentem super thronum eius, sicut est hodie. 7. Et nunc Domine Deus, tu regnare fecisti servum tuum pro David patre meo: ego autem sum puer parvulus, & ignorans egressum & introitum meum. 8. Et servus tuus in medio est populi, quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ mul-

multitudine. 9. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum quis enim poterit judicare populum istum, populum tuum hunc multum? 10. Placuit ergo sermo coram Domino, quòd Salomon postulasset hujuscemodi rem. 11. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiã ad discernendum judicium: 12. ecce feci tibi secundùm sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. 13. Sed & hæc, quæ non postulasti, dedi tibi: divitias scilicet, & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retrò diebus. 14. Si autem ambulaveris in viis meis, & custodieris præcepta mea, & mandata mea, sicut ambulavit pater tuus, longos faciam dies tuos. 15. Igitur evigilavit Salomon, & intellexit quòd esset somnium: cumque venisset Jerusalem, stetit coram arca fœderis Domini, & obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas, & grande convivium universis famulis suis. 16. Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steteruntque coram eo, 17. quarum una ait: Obsecro, mi domine; ego & mulier hæc habitabamus in domo una, & peperi apud eam in cubiculo. 18. Tertia autem die postquam ego peperi, peperit & hæc: & eramus simul, nullusque alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus. 19. Mortuus est autem filius mulieris hujus nocte, dormiens quippe oppressit eum. 20. Et consurgens intempestæ noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocavit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo. 21. Cumque surrexissem manè ut darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem genueram. 22. Respondit que altera mulier: Non est ita ut dicis, sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit, E contrariò illa dicebat: Mentiris: filius quippe meus vivit, & filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege. 23. Tunc rex ait: Hæc dicit, filius meus vivit, & filius tuus mortuus est. Et ista respondit, Non, sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit. 24. Dixit ergo rex: Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege, 25. Dividite, inquit, infantem vivum in duas partes, & date dimidiam partem uni, & dimidiam partem alteri. 26. Dixit autem mulier, cujus filius erat vivus, ad regem (commota sunt quippe viscera ejus super filio suo) Obsecro domine, date illi infantem vivum, & nolite interficere eum. E contrariò illa dicebat: Nec mihi nec tibi sit, sed dividatur. 27. Respondit rex, & ait: Date huic infantem vivum, & non occidatur: hæc est enim mater ejus. 28. Audivit itaque omnis Israel judicium quod judicasset rex, & timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium.

VERS. 1. AFFINITATE CONJUNCTUS EST PHARAONI REGI ÆGYPTI: ACCEPIT NAMQUE FILIAM EJUS] in uxorem Eupolemus apud Eusebium lib. 9. de Præpar. c. ult. asserit Pharaonem hunc fuisse eum, qui cognominatus est Vaphres, qui diversus est, & longè anterior Pharaone Vaphres, sive Ephree, vel Apries, qui fuit nepos Pharaonis Nechao occisoris Josiæ regis Juda, ultimusque Pharaonum, utpote à Nabuchodonosor victus & subactus, uti dixi Jerem. 44. v. 30.

Voluit Salomon per hoc matrimonium devincere sibi Pharaonem, utpote regem vicinum & potentem, cuius ope regnum suum stabiliret, illudque contra Chaldeorum, Assyriorum, Medorum, &c. vim & potentiam tueretur.

Porrò licitum fuit hoc matrimonium fidelis cum infideli, tum quia Deus expressè tantùm vetuerat Judæis ne ducerent in uxores filias Chananæorum, à quibus majus perversionis & idololatriæ periculum, non autem ceterarum gentium, etsi id quoque sibi non placere ob simile periculum satis ostendebat, ut patebit cap. 11. 1. tum quia verisimile est Ægyptiam hanc sponsam Salomonis ad judaismum esse conversam: quo facto licitum erat eam ducere; hoc enim permittit Deus Deuter. 21. v. 20. & seq. Sic enim Salomon jam duxerat Naamam Ammonitidem, & David filiam Tholmai regis Gessur, & Booz Ruth Moabiridem, & Salmon Raab Jerichuntinam, & Joseph filiam Putipharis Ægyptii, & Moyses filiam Jethro Madianitidem. Ita Abul. Pineda, Serarius, Salianus, Sanchez & alii. Minus rectè ergo Hebræi in Sederolam, Theodor. & Procop. censent Salomonem peccasse ducendo alienigenam, eò quòd Deus id vetuisset Exodi. 34. & Deuter. 7. 3.

Putant Hebræi harum nuptiarum Salomonis cum filia Pharaonis Epithalamium concinnasse in Cantico Canticorum, sed erant, uti in Cant. ostendi. Fateor tamen ibidem ad eas alludi, ut cum ait Cant. 1. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te.* Et c. 3. 11. *Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius*, quæ licet ad litteram competant nuptiis Christi cum Ecclesia, alludunt tamen ad connubium Salomonis cum Aegyptia, quod illarum fuit typus.

Denique Salomonem hanc Ægyptiam duxisse anno regni sui primo, vivente adhuc Davide, opinatur Jose- A phus, Serarius & Sanchez, licet Abulen. Cedrenus & Salianus in annum tertium id conferant.

DONEC COMPLERET ÆDIFICANS DOMUM SUAM] Salomon enim post ædificatum templum domum propriam ædificavit filiæ Pharaonis, de qua c. 7. 8. interim locum ei assiguavit in palatio suo, quod erat in arce Sion.

ATTAMEN POPULUS IMMOLABAT IN EXCELSIS: NON ENIM ÆDIFICATUM ERAT TEMPLUM] VERS. 2.
Quæres. quænam fuerint hæc excelsa, quorum tam crebra in libris Regum & Prophetarum fit mentio? Resp. *Excelsa quæ?*
Excelsa erant luci, sive sylvæ & nemora in excelsis montibus, collibus & umbrosis recessibus consita, in quibus gentes pleræque solebant sacella & altaria erigere, teste Homero, Virgilio & aliis, qui docent veteres in nemoribus sepulchra suis defunctis extruxisse, in quibus primò parentalia celebrabant, sive parentabant heroibus populi, ac mox iisdem quasi Diis sacrificare cœperunt. Id fecerunt, tum quia loca excelsa ceteris altiora sunt & viciniora cælo, ideoque plus venerationis apud rudem populum obtinent. Unde *altare* dictum est ab altitudine, B quasi *alta ara*, in qua altissimo Deo sacrificatur, & Græcum *Βωμὸς*, id est altare, dictum est ab Hebræo במה *Bama*, id est excelsum; quamquam altare propriè non erat excelsum. Nam Script. 4. Reg. 23. 15. distinguit inter altare & excelsum, sed potiùs altare erat in excelso, scilicet colle aut monte. Rursum nemora, quia condensa & silentia, sacrum quemdam horrorem Gentibus iniiciebant, qui superstitiosè censebant ibi habitare Deos, quos Satyros & Faunos quasi sylvarum Deos nuncupant. Unde templa dicta sunt fana à Faunis; nisi malis à fando, id est oracula dando, nomen sortita. Tertiò, sylvæ copiosam suppeditant lignorum materiam ad fabricandum sacella, altaria & strues pyrarum, quibus victimæ comburantur, idcircò in iis excelsa erigebant.

Denique sylvæ, quia frondosæ & amœnæ, excitabant Gentiles ut in eis sacra sua carnalia, quibus Bacco per symposia & crapulam, Veneri & Priapo per luxuriam serviebant, exercerent.

Sic Cyrus & Persæ, teste Xenophonte lib. 8. sacrificabant in locis excelsis. Idem de aliis docet Apollonius lib. 2. De Romanis. Idipsum constat ex Capitolio, in quo colebant Jovem Capitolinum. Audi Virgil. lib. 8. Æn.

Hinc

Hinc ad Tarpeiam sedem & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agrestes
Dira loci: jam tum sylvam, saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc inquit frondoso vertice collem
(Quis Deus incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem.

Idem Virgil. Ecloga 7. arbores proprias, quas Gentiles Diis suis in his lucis sacrabant, ita recenset.

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho, (Baccho)
Formosa myrtus Veneri, sua Laurea Phœbo,
Phyllis amat corylos,

Chananæos pariter in excelsis lucis sylvisque suos Deos coluisse patet ex eo quòd Deus crebrò jubeat Hebræis ut illas succendant & exstirpent, ut patet Exodi 34. 13. Deuteron. 7. 5. & cap. 12. vers. 2. & cap. 16. 21. quibus locis directè quidem & expressè vetat Deus ne excelsa habeant talia qualia habebant Chananæi, in quibus scilicet suos Deos falsos colebant; indirectè tamen vetat quoque ne sibi pariter in excelsis sylvis & lucis sacrificent, sed tantùm in Tabernaculo & altari ad id à se destinato, & à Moyse fabricato, ac præsertim in templo mox à Salomone fabricando.

Excelsa duplicia. Excelsa ergo Hebræorum, de quibus in libris Regum & Prophetarum crebra est mentio, erant duplicis generis. Una in quibus instar Gentium colebant earum Deos & idola. Hæc manifestè erant illicita, quia idolis dicata in Dei veri injuriam. Unde in ea gravissimè invehuntur & detonant Prophetæ, ut Jerem. cap. 7. 31. Ezechiel cap. 6. 3. Osee 10. 8. Hinc Salomon gravissimè peccavit, quòd in gratiam uxorum suarum Gentilium earum diis & idolis fecerit lucos & excelsa, ibique eos adoravit, quæ proinde Ezechias rex dissipavit, Manasses ejus filius impius restituit, Josias funditus abolevit.

Altera excelsa erant, in quibus Hebræi, non idolis, sed Deo vero sacrificabant. Sic Gedeon in excelsa petra sacrificium Deo obtulit. Judic. 6. 26. Idem fecit Samuel in excelso 1. Reg. 9. 19. & Salomon hic sacrificavit in excelso Gabaon, id est in Tabernaculo Moysis, quod tum situm erat in excelso & frondoso colle Gabaon.

Porrò Deus hæc secunda excelsa non amabat ob periculum gentilismi & idololatriæ, tolerabat tamen, donec ædificaretur fixum & stabile Templum à Salomone in Jerusalem: nam ante illud Tabernaculum Moysis erat mobile, & ab uno loco transportabatur in alium, imò separatum erat ab altari, ut superiùs dixi. Unde multis incommodum erat & difficile in eo sacrificare, ideoque alio loco excelso suas hostias immolabant.

Hinc pii reges, ut Asa & Josaphat, permiserunt excelsa Deo vero erecta, vel si illa erant idolis statuta, permiserunt ea, quia ob inveteratam populi idololatrantis consuetudinem, metuentes ejus seditionem & rebellionem illa impedire & tollere non potuerunt. Verius tamen est, quod censet Abulens. quæst. 2. & 5. hos reges tantùm permisisse excelsa, in quibus Deo verò sacrificabatur, non idolis: quæ tamen non permiserunt reges pientiores, sed everterunt, scilicet David, Ezechias & Josias, qui proinde soli è ceteris regibus Juda dicuntur non peccasse Ecclesi. 49. 5. Porrò quòd Samuel in Ramatha, Bethlehem, aliisque in locis sacrificavit 1. Reg. cap. 16. vers. 4. & 5 ac Elias in monte Carmelo 3. Reg. 18. 23. & David in area Ornan 2. Reg. ult. 18. credendum est id eos fecisse ob graves & urgentes causas, idque ex Dei instinctu & dispensatione, ut patet de Davide loco citato.

Hac de causa, ut scilicet excelsa omnia tollerentur, voluit Deus à Salomone ædificari templum, in eoque solo sibi sacrificari, ut in uno templo servaretur unitas religionis & Judaismi, ac Judæi planè arcerentur à profanis & excelsis sacrificiis Gentilium. Idem ante templum jusserat Deus fieri in Tabernaculo à Moyse fabricato Levit. 17. v. 3. & 4 Vide ibi dicta.

Vers. 3. Excepto quod in excelsis (Deo vero dicatis de quibus jam dixi) immolabat] Hinc Theod. Procop. Abul. & Ribera l. 1. de Templo c. 2. censent ante fabricam templi in excelsis sacrificare fuisse illicitum, & peccatum saltem veniale, eò quòd hic carpatur Salomon quòd in excelsis immolarit, esto in ceteris dilexerit Dominum, & præcepta ejus servarit. Hebræi tamen, Lyran. Serarius & alii censent id fuisse licitum, non quasi Deo absolutè gratum, sed tamquam ab eo concessum & permissum, donec ædificaretur templum firmum & stabile. Sic & S. August. quæst. 36. in Judic. *Deus*, ait, *consuetudinem populi sui, qua præter eius Tabernaculum, tamen non diis alienis offerebant, sed Domino Deo suo, sustinebat potiùs quàm vetabat, etiam sic exaudiens offerentes.* Post templi verò fabricam excelsa fuere illicita, ideoque David, Ezechias & Josias ea sustulerunt, licet Asa, Amasias & Josaphat ea tolerarint metu majoris mali, ne scilicet si excelsa Dei tollerentur, populus ad excelsa Deorum & Gentium, hoc est ad idola deflecteret. Unde de iis dicitur: *Fecit rectum ante conspectum Domini* &c. *verumtamen excelsa non abstulit* cap. 15. vers. 11. & 14. &c.

Abiit itaque in Gabaon ut immolaret ibi] quia in Gabaon erat Tabernaculum & altare Moysis, unde ibi immolare licebat, ideoque mox vocatur excelsum magnum, id est maximum & religiosissimum, licet Arca fœderis non esset in Gabaon, sed è Cariathiarim à Davide translata in Sion, ut disertè dicitur 2. Paralip. 1. vers. 4. & 5. Nota hic pietatem Salomonis, qui regnum auspicatur à cultu & invocatione Dei: obtulit enim mille hostias, ut sequitur, ideoque à Deo obtinuit sapientiam tantam, quantam nulli unquam concessit Deus. Vers. 4.

Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis ut dem tibi.] Quæres, quale fuit hoc Salomonis somnium, & an in eo habuerit usum arbitrii, ut liberè postularit à Deo sapientiam, ideoque eam impetrarit. Vers. 5.

Quæstio hæc est problema. Multi enim affirmant, multi negant, & utrique pro se rationes afferunt probabiles.

Primò ergo nonnulli censent hoc somnium fuisse naturale, ex speciebus diurnis noctu in somnis naturaliter recurrentibus; aut naturaliter à Deo immissum, ad hoc ut sciretur sapientiam omnibus hominibus, sed præsertim regibus & principibus ad sapienter gubernandum præ aliis rebus expetendam esse, utpote ad bonum regimen summè necessariam. Ita Abulens. Quia enim Salomon in Gabaon orans & sacrificans per diem crebrò & instanter à Deo flagitarat sapientiam, hinc effecit Deus ut naturaliter noctu ipsi eædem cogitationum species recurrerent; ut scilicet Salomon dormiens videretur sibi postulare sapientiam, Deumque illam ipsi annuere, juxta illud Claudiani.

Omnia, quæ sensu volvuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.

Idemque docet Arist. lib. de Somniis & Hipocr. libr. de insomniis.

Si dicas postulationem hanc Salomonis placuisse Deo, ac ipsum per eam reipsa impetrasse sapientiam, respondent illam postulationem in somnis per se non placuisse Deo, quia erat actus somniantis, non liberè postulantis, sed ob aliam Salomonis ejusdem in vigilia sapientiæ postulationem, ex qua illa in somnis ortum habuit, & quasi effectus ex causa, naturaliter profluxit. Ita S. Thomas 1. 2. quæst. 113. art. 3. ad 2. *Salomon*, ait, *dormiendo non meruit sapientiam, nec accepit: sed in somno declaratum est quòd per præcedens desiderium ei à Deo sapientia infunderetur.* Idem repetit de veritate quæst. 28. art. 3. & 2. 2. quæst. 154. art. 5 ad 1. Favet S. August. libr. 12. de Genesi ad Litter. cap. 15. quem citat S. Thom. Item S. Bonav. in 2. dist. 15. quæst. 6. num. 72. Alensis in 4. quæst. 101. membro 3. art. 3. Richardus quodl. 1. quæst. 17. Sanchez, Salianus, Serar. Pineda libr. 3. de Salomone cap. 8. Pererius lib. 2. in Daniel. quæst. 7.

Probatur primò, quia Salomon dormiebat, eratque in somnio: omnia ergo hæc non revera, sed per somnium ei repræsentabantur.

Secundò, quia v. 15. disertè ait Script. *Evigilavit Salomon, & intellexit quòd esset somnium.*

Resp. affirmative. Verùm contraria sententia non minus est probabilis; imò validiores affert rationes, nimirum somnium hoc non fuisse naturale, sed divinum, ac propriè à Deo (licet natura quoque & naturalibus per

diem cogitationibus Salomonis Deo subservientibus) immissum, ideoque non tam fuisse somnium, quàm visionem propheticam vel ecstasin, qualis fuit somnus Adæ, cùm ex eius costa Deus formavit Evam, quem Septuag. vocant ecstasin: in eo enim Adam Deo revelante cognovit Christi incarnationem, & Ecclesiæ ex eius latere formationem, uti docent S. Aug. S. Thomas, Rupert. & alii passim. Tale quoque fuit somnium Abrahæ Genes. 15. 12. in quo Deus Abrahæ revelavit, & promisit magnam posteritatem & Chananææ possessionem. Tale quoque fuit somnium Iosephi de futuro suo principatu in Ægypto Genes. 37. 5. & Iacobi Genes. 28. 12. ubi Deus in somnis idem ei promisit quod Abrahæ, imò plura.

Probatur prima. Probatur primò, quia hoc disertè significat Script. cùm ait, *Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte dicens.* Ergo fuit hæc vera Dei apparitio & locutio, quam Salomon excepit, ut prophetæ excipiebant Dei oracula per visiones tam nocturnas, quàm diurnas; Ergo non fuit somnium commune & naturale.

Secundo. Secundò, quia sequens prolixa narratio recenset historiam veram, non somniatam. Ait enim Deus reverà loquens Salomoni: *Postula quod vis ut dem tibi*, ac Salomon respondet prolixè, postulatque sapientiam, ac huius postulationis suæ multas & graves causas affert, idque tam sapienter & prudenter, ut vigilans prudentiùs loqui non potuisset. Ex qua narratione, & ex longo Salomonis sermone ad Deum constat, ipsum habuisse perfectissimum discursum & judicium, cum consideratione divinæ majestatis & beneficiorum eius, & propriæ infirmitatis ac necessitatis in illo regio statu, in quo erat constitutus; & ex hoc perfecto discursu ac judicio petitionem illam Deo proposuisse, & ideò illi placuisse.

Tertio. Tertiò, quia v. 11. Deus Salomoni præmium huius suæ postulationis tam sapientis & sanctæ largitur, & votis ejus annuit dicens: *Quia postulasti verbum hoc*, &c. *ecce feci tibi secundùm sermones tuos*, nec tantùm hoc, sed & longè plura adiicit, scilicet divitias, gloriam, longævitatem & magnificentiam præ omnibus regibus: quæ omnia ut reverà, & non per somnium gesta fusè & accuratè narrat Script. ut vix aliò torqueri possint, ac omne somnium superent & transcendant. Et hoc voluit Script. dicens v. 15. *Evigilavit Salomon, & intellexit quòd esset somnium*, scilicet non humanum, sed divinum, uti eo versu ostendam.

Quarto. Quartò, quia reverà Deus in somno hoc Salomoni indidit sapientiam, ut significat Script. nec enim aliud tempus, quo eam acceperit Salomon, reperire vel assignare possumus; ergo pariter reverà Salomon in somno oravit, petiitque sapientiam; nam per orationem eam impetravit, ut dicitur v. 11. & 12. *Ecce*, inquit, *feci secundùm sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens.* Ita sentit Lyran. Dion. Salmeron. tom. 3. tract. 22. Anton. Fernandius lib. de Visionibus Præludio 7. nu. 8. & seq. Hugo, Glossa, Consalvus Cervantes in Sapien. c. 7. v. 7. ac fusè & solidè Suarez tomo 2. de Relig. lib. 2. de Orat. c. 19. ubi docet primò, Deum in somno posse elevare intellectum & phantasiam ad perfectum usum rationis, & ad plenum judicium de veritate sive speculativa sive practica, idque fecisse in somno Adami Gen. 2. Posse enim Deum ita confortare & clarificare phantasiam, & vapores omnes, qui illam in somno impediunt, depellere, ut verè res non tantùm apprehendere, sed & rectè de iis judicare possit, conservatis interim sensibus externis in eadem dispositione, quam in somno naturali habent. Accedit S. Ambros. in Psalm. 118. Octonario 18. in fine, ubi asserit Salomonem *orasse* tunc & *promeruisse.* Imò Octonario 2. v. 2. addit: *Ex toto corde exquirens Deum, sapientiam postulavit, & quia non opes sibi regias sed divinæ munus gratiæ depoposcit, accipere meruit sapientiæ disciplinam.* Tertul. etiam lib. 4. contra Marcion. cap. 15. apertè sentit habuisse tunc Salomonem liberam electionem dicens: *Qua permissa sibi optione, maluit ea postulare, quæ sciebat Dei grata, sapientiam, meruit etiam divitias consequi.* Ad eum modum loquitur Eucher. quæst. 2. in 3. librum Reg. dicens Salomonem deprecatum esse Deum, &c.

Denique 2. Paral. 1. v. 7. ubi eadem hæc historia narratur, nulla somnii fit mentio: *Ecce*, inquit, *in ipsa nocte apparuit ei Deus.* Fuit ergo somnium hoc vera Dei apparitio & visio, qualem habuere ceteri Prophetæ.

In hanc quoque sententiam tandem propendent S. Bonav. Alensis & Richardus locis jam citatis, dum addunt Salomonem ex divino privilegio potuisse in somnis uti ratione & mereri, atque S. Thom. qui 1. 2. q. 113. art. 3. ad 2. secundam dat responsionem, dicens: *Vel potest dici quòd ille somnus non fuit naturalis, sed somnus prophetiæ, secundùm quod dicitur Num. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut in visione loquar ad eum. In quo casu aliquis usum liberi arbitrii habet.*

Dices: Somnus impedit usum rationis & liberi arbitrii, quia in somno sopiuntur, & quasi ligantur sensus & phantasia, sine quibus ratio non potest liberè operari. Resp. naturaliter, & in somno naturali hoc verum est, at non in supernaturali & divino, quale fuit hoc Salomonis. In eo enim Deus Prophetis infundere potest species sine conversione ad phantasmata somnum non impedientes, sicut nec visionem in Christo somnus impediebat, qui de se ait Cant. 5. 2. *Ego dormio & cor meum vigilat.* Sic & B. Virginem dormientem liberè Deum amasse, itaque meruisse, censent S. Bernardinus & alii, idque probabile judicat Suarez 3. p. q. 37. art. 4. disp. 18. sect. 2. Aut potiùs Deus Adæ, Salomoni & prophetis ita roborabat & clarificabat phantasiam in somnis, ut liberè intelligere, eligere & operari possent, ut paulò antè dixi ex Suarez. Hoc enim magis est homini connaturale.

Porrò totum hoc somnium Deus Salomoni immisit per Angelum, qui Deum repræsentabat, ac nominatim Deum filium ex Salomonis stirpe incarnandum, uti docent S. Chrysost. hom. 16. in Acta, S. Leo, S. Ambrof. Tertul. Origen. Theophyl. Euseb. Clemens, Niceph. & alii, quos citat Pineda lib. 3. de rebus Salomonis cap. 8. numer. 4.

Quæres: cur ergo hæc visio Salomoni exhibita est per noctem, non per diem? Resp. causa litteralis est, quia per diem Salomon occupatus fuerat in immolatione mille hostiarum. Unde tunc indispositus erat ad hanc visionem; per hostias tamen hasce se disposuit, & dignum reddidit ad visionem hanc recipiendam: quare in præmium suæ pietatis hanc visionem nocte sequenti, utpote quiescens, à Deo accepit. *Cur nocte?*

Symbolica causa fuit, quia Deus licet in se sit lux summa & infinita, mens tamen creata, præsertim humana, ad eam caligat; sicut oculus caligat & hebetatur ad intuitum solis. Quare Deus sanctis, præsertim veteris testamenti, ut Abrahæ, Mosi, Jacobo apparebat noctu, vel in caligine. Unde S. Dion. lib. de Mystica Theol. docet eum qui Deum vult contemplari, ingredi debere cum Mose in caliginem, qua Deus tegitur & velatur.

Mysticè S. Gregor. lib. 2. Moral. c. 2. notat noctem signum esse mali ominis & infelicis exitus: *Non rediturus*, inquit, *ad veniam Judas, quid ad traditionis perfidiam nocte exiisse perhibetur, dicente Joanne cap. 13. Erat autem nox. Et iniquo diviti dicitur Lucæ 12. Hac nocte repetent animam tuam abs te; anima quippe quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur. Hinc est quod Salomon, qui sapientiam non perseveraturus accepit, in somnis hanc & nocte accepisse describitur.* Hæc Gregor. ex quo Rupert. Eucherius & alii eadem descripserunt.

Addit Rupert. carpitque Salomonem, quòd sapientiam, non sanctitatem petierit: *Tamen in eo*, inquit, *reprehensibilis est, quòd data sibi optione, tam prona ad dandum largitate Domini, bonum illud, quod verum & summum est, non postulavit.*

Verùm hoc bonum includitur in sapientia, quam postulavit Salomon, uti docet S. Ambros. in Psalm. 118. ad illa: *In toto corde meo exquisivi te.* Unde Sap. 9. Salomon postulans à Deo sapientiam ait: *ut sciam quid acceptum sit coram te omni tempore*, de quo mox plura.

EGO AUTEM SUM PUER PARVULUS] quasi dicat. Sum valdè juvenis, rudis & inexpertus, ideoque quasi puer ad tantum onus, scilicet ad regimen tanti populi Israelis, ex me inidoneus: Salomon enim hoc tempore erat viginti annorum, ut superiùs dixi: unde explicans subdit. VERS. 7.

IGNORANS EGRESSUM ET INTROITUM MEUM] Est Hebraica phrasis significans omnes hominis actiones. q. d. Nescio quo modo me gerere debeam in administratione tanti regni. Unde 2. Paral. 1. 10. ait: *Da mihi sapientiam & intelligentiam, ut ingrediar & egrediar corā populo tuo.*

tuo, quasi ejus rex & pastor. Chald. vertit; *Non ego scio egredi nec ingredi*. Alludit ad puerum (quem se vocavit) qui docente matre, discit egredi & ingredi in domum.

Vers. 9. DABIS ERGO SERVO TUO COR DOCILE] id est, doctrinam excipiens, quod scilicet doctrinam, id est, prudentiam & sapientiam, à te audiat & in se hauriat, puta cor prudens, intelligens & sapiens: Hebr. est *cor audiens*, quod nimirum audiat & accipiat sapientiam. Unde 2. Paral. 1. 10. hoc explicans ait: *Da mihi sapientiam & intelligentiam*. Et hic v. 11. respondens ei Deus dicit: *Postulasti tibi sapientiam*, &c.

Porrò Salomon postulans hic sapientiam propriè postulat prudentiam, qua sapienter tam se quàm totum populum regere possit, ut scilicet prudenter omnes suas actiones instituat, tum privatas, tum publicas, juxta legem & voluntatem Dei. Unde Sapien. 9. 4. & 10. explicans hanc suam sapientiæ postulationem ait: *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam*, &c. *ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te*. Causam subdit v. 17. dicens. *Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis?* vide ibi dicta. Sapientia enim in libris Sapientialibus præcipuè practicam sive ethicam significat, quæ docet nos sapienter, id est, justè sanctèque vivere, quæ proinde Sap. 10. vocatur *scientia sanctorum*, & Lucæ 1. *prudentia justorum*. Deus tamen qui suorum preces superat & vota, longè ampliorem sapientiam Salomoni concessit, uti jam dicam.

Vers. 12. DEDI TIBI COR (id est, mentem) SAPIENS ET INTELLIGENS (Chald. *& considerans*; Septuag. *& peritum*) IN TANTUM UT NULLUS ANTE TE SIMILIS TUI FUERIT, NEC POST TE SURRECTURUS SIT] 2. Paral. 1. 12. dicitur, *Sapientia & scientia data sunt tibi*. Per quæ primò, intellige Ethicam & Politicam, ad gubernandum tam se quàm populum: hanc enim præcipuè postulabat Salomon. Secundò, Physicam, Medicinam, Logicam, Rhetoricam, Poeticam, Mathematicam Architectonicam (hac enim egebat ad fabricandum templum) omnesque scientias & artes naturales. Hæ enim ab Hebræis vocantur sapientia, ut patet Exodi 31. 3. Nam de his ipse ait Sapien. 7. 17. *Ipse enim dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes & commutationes temporum, anni cursus & stellarum dispositiones, naturas animalium & iras bestiarum, vim ventorum & cogitationes hominum, differentias virgultorum & virtutes radicum, & quæcumque sunt absconsa & improvisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientia*. Tertiò, sapientiam & prudentiam supernaturalem fidei mysteriorum, imò & donum prophetiæ. Salomonem enim eximium fuisse Theologum patet ex ejus Proverbiis & sapientia; Prophetam quoque extitisse patet Proverb. 30. v. 1. vide ibi dicta. Horum ergo omnium scientiam infusam à Deo hac nocte accepit Salomon, idque in gradu valde intenso, ut eorum oblivisci non posset. Ita Abulen. Serarius, Pineda, Salianus & alii. Addit Josephus Salomonem à Deo didicisse exorcismos ad conjurandum expellendumque dæmones, & alia plura, quorum meminit Origen. tract. 35. in Matth. Justinus Dialog. de Veritate Christianæ Relig. Epiphan. in hæresi Ebronuarum. Vide Baronium anno Christi 56. & Sixtum Senensem in Biblioth. verbo *Salomon*. Unde nonnulli putant Salomoni inditam gratiam gratis datam, ad componendum exorcismos, quibus pelleretur dæmon. Addit Josephus Salomonem incantationes ad morbos abigendos composuisse, quod est magicum: sed Josephus per incantationes fortè accepit preces, quas postea vulgus superstitiosè vertit in incantationes vel carmina magica.

Sapientia quæ & quanta Salomonis?

Addunt, vel potiùs fabulantur Rabbini Salomonem cognovisse garritus avium, latratus canum, ceterarumque bestiarum voces & sermocinationes intellexisse. Verùm, quis intelligat brutorum voces, quæ ratione & intellectu carent? frustra ergo id de se jactitant magi.

UT NULLUS ANTE TE SIMILIS TUI FUERIT] Salomon ergo sapientia superavit non tantùm Trismegistum, Orpheum, Homerum, Platonem, Solonem, Lycurgum, Aristotelem, omnesque Græcorum, Ægyp-

A tiorum, Chananæorum, &c. Sapientes, utpote quorum sapientia fuerit studio acquisita, cùm Salomoni fuerit à Deo immediatè infusa; sed etiam Abraham, Moysen, Davidem, Adamum, saltem post lapsum. Etsi enim hi certis in rebus excelluerint, ut Abraham in eminenti fide, Moyses in accipiendis à Deo legibus, David in psalmis dictandis, tamen Salomon eos superavit amplitudine sapientiæ, quia omnem omnino complexus est, ac Christum Dominum, ejusque sapientiam, unionemque cum S. Ecclesia, ad vivum tam verbis quàm factis expressit.

NEC POST TE SURRECTURUS SIT] Hinc rectè infert Abul. Salomonem sapientiorem fuisse non tantùm Adamo & Moyse, sed etiam prophetis & Apostolis, solumque Christum excipit, ejusque matrem B. Virginem, licet de ea dubitet Suarez tomo 2. disp. 18. sect. 5. Idem asserit S. Hieron. in c. 3. Ephes. *Salomonem*, inquit, *omnibus Apostolis sapientiorem fuisse, ut retrò Patriarchis vox divina pollicita est, qui de se ipso quoque loquitur confidenter: Deus docuit me sapientiam, & intellectum sanctorum cognovi*, Sap. 7. Intellige, in rebus naturalibus & politicis, nam B in mysteriis fidei & Evangelii Salomone sapientior erat Paulus & Apostoli. Lyran. tamen, Dionys. & Pererius lib. 5. in Genes. q. 3. censent hic Salomonem dici sapientiorem omnibus, sed ita ut pauci aliqui excipiantur, scilicet Apostoli, &c. Alii sic limitant: *Nullus similis tui*, scilicet in regibus; sed hoc nimis est arctum. Alii cum Serario meliùs sic: *Nullus*, scilicet eorum qui humano studio suaque industria sapientes evaserunt, *similis erit tui*, qui eam accepisti à Deo infusam: quare hic non fieri comparationem cum Adamo, B. Virgine & Apostolis, quorum sapientia fuit à Deo infusa. Vide Pinedam lib. 3. de Salom. cap. 8. qui & addit Salomoni cum sapientia datum fuisse spiritum sanctum, id est, majorem gratiam & sanctitatem: hanc enim ipse in sapientia & cum sapientia præcipuè postulabat. Audi Remigium, qui ad illud Coloss. 2. 9. *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, sic scribit: *Aliter habitat in singulis electorum, aliter in Christo: quia illis datur spiritus ad mensuram, in illo autem pleniter habitat. Habitavit enim in Salomone per sapientiam, in Daniele per castitatem, in prophetis per sanctitatem, in Moyse per mansuetudinem; in Christo verò per omnem virtutem & innocentiam*.

C SED ET HÆC, QUÆ NON POSTULASTI, DEDI (id est, dare decrevi, & illicò sensim dabo) TIBI, DIVITIAS SCILICET ET GLORIAM, UT NEMO FUERIT SIMILIS TUI IN REGIBUS CUNCTIS RETRO DIEBUS] Hinc Abul. putat Salomonem superasse opibus & gloria Nemrod, Ninum, Saulem, Davidem, ceterosque Reges anteriores, non autem posteriores, qui Salomonem secuti sunt, ut fuit Alexander Magnus, Julius Cæsar, Augustus. Verùm Serarius & alii meliùs censent Salomonem omnibus omnino regibus tam futuris, quàm præteritis anteferri, omnesque superasse opibus & gloria. Nam 2. Paral. 1. vers. 12. clarè dicitur: *Divitias autem & substantiam & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus nec ante te, nec post te fuerit similis tibi*: ubi ex Hebræo vertas: *Et gloriam quæ non fuit sic* (similis) *regibus ante & post te non erit sic*, id est, similis tui. Vers. 13.

Moral. disce hic quantum bonum Deique donum sit sapientia, quàmque ceteris omnibus anteferendum, imò cetera omnia secum adducat, atque illud comparari oratione magis quàm studio. Auctor enim datorque sapientiæ D est Deus, qui est pater luminum. Jacobi 1. v. 5. & 17. Vide ibi dicta, & S. August. Præfat. in lib. 1. de Doctrina Christ.

IGITUR EVIGILAVIT SALOMON, ET INTELLEXIT QUOD ESSET SOMNIUM] Vatabl. & alii exponunt, q.d. Evigilans Salomon recordatus est sui somnii, sive se somniasse de sapientia, putà non fuisse rem veram, sed somnium fugax, mendax & evanidum. Verùm hoc dici nequit: Salomon enim verè hic adeptus est sapientiam, ut patet ex verbis Script. v. 12. *Dedi*, inquit, *tibi cor sapiens & intelligens*, &c. quare hic sensus directè adversatur S. Script. eamque elidit & evertit. Vers. 15.

Dico igitur: *Evigilans Salomon intellexit quòd esset somnium*, scilicet non naturale, sed supernaturale & divinum, putà visio realiter & efficaciter unà cum reipsa, scilicet cum sapientia à Deo immissa sibique indita. Unde Hebr. Septuag. & Chald. habent: *Igitur evigilavit Salomon, &*

vero somnium, scilicet consecutum est effectum suum, ac verum apparuit. q. d. Salomon evigilans vidit revera se sapientem effectum sicuti somniarat, id est, sicut dormiens per visum divinum viderat. Vidit enim omnium rerum species menti suæ sese ingerentes & obvolitantes, quibus clarè res quaslibet perspiciebat, quas ante non cognoverat: intellexit ergo somnium hoc fuisse reale & verum, utpote supernaturale, & à Deo simul cum re somniata immissum. Unde mox intricatam meretricum litem sapientissimè diremit, ac cetera omnia sapientissimè administravit, ut patet ea sequent. Ita Suarez, Serarius, Pineda.

Similia somnia non somniata & falsa, sed realia & vera extant in S. Script. ut cùm S. Petrus ab Angelo liberandus è carcere, jubebatur se vestire & exire, *existimabat se visum videre*, & somniare, Actor. 12. 9. & tamen verè se vestiebat & exibat. Sic Hebræi è Babylone liberati redeuntes in Jerusalem, dicunt: *In convertendo Dominus captivitatem Sion facti sumus sicut consolati*: Hebr. *sicut somniantes*. q. d. Adeò lætus, novus, mirus & inexpectatus fuit nobis reditus ab exilio in patriam, ut videretur esse somnium, ut non revera redire, sed reditum somniare nos putaremus. Sic Salomon hic evigilans videbatur sibi somniasse; sed mox vidit somnium versum esse in rem veram. Sic S. Hieron. in somnio correptus à Deo quòd Ciceronem præ S. Script. legeret, audiensque: *Ciceronianus es, non Christianus*, acriter vapulavit & flagellatus est, non per somnium, sed reipsa. Audi eum Epist. 18. ad Eustochium: *Nec verò sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpe deludimur: testis est tribunal illud ante quod jacui: testis judicium triste, quod timui. Ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem. Liventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, & tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram.*

CUMQUE VENISSET (ex Gabaon, ubi à Deo postulaverat sapientiam & impetraverat) JERUSALEM, STETIT CORAM ARCA FOEDERIS DOMINI, ET OBTULIT HOLOCAUSTA] in gratiarum actionem pro tanto sapientiæ dono sibi à Deo indito. Arca enim erat in Sion, Tabernaculum verò & altare in Gabaon, uti dictum est v. 4.

VERS. 16. TUNC VENERUNT DUÆ MULIERES MERETRICES AD REGEM] Deo ita disponente ad Israeli patefaciendam Salomonis sapientiam illi paulò ante ab eo inditam, per solertem litis meretricum diremptionem. Pro *meretrices* Hebr. est זנות *zanot*, quod Chald. vertit, *tabernarias*, sive cauponas: *zona* enim, sivè meretria, dicitur illa, quæ meretur prostituendo vel edulia, vel operas, vel corpus, qualis est caupona, lotrix, sartrix, textrix, purpuraria quæ arte & opificio suo victum lucratur. Et tales has duas fuisse censet noster Sanchez, quia meretrices propriè dictæ vix suscipiunt filios ob vagum concubitum & seminum commistionem, nam cuilibet se prostituunt: secus est de concubinis, quæ uni soli amasio adhærent: hæ enim concipiunt perinde ut uxores.

Verùm S. Gregor. Ambros. Prosper, Pineda, Salianus & alii passim censent has duas fuisse meretrices propriè dictas, ut vertunt Septuag. & Noster; idque arguit quòd maritorum nulla hic fit mentio, sed ipsæ per se litem contestantur: Meretrices enim, quia sunt avaræ, cupidæ, impudentes, iracundæ, hinc pariter sunt litigiosæ, imò multarum litium, rixarum, duellorum, cædium & bellorum causa, uti experientia quotidiana docet.

VERS. 19. DORMIENS QUIPPE OPPRESSIT EUM] quia scilicet volvendo se incubuit super infantem, eumque mole corporis sui suffocavit. Quocirca Jure Canonico vetatur ne matres cum infantibus dormiant, ob periculum oppressionis eorundem, ut patet 2. q. 5. Can. *Consuluit*.

CONTENDEBANT CORAM REGE] quia deerant testes, aliæque probationes & indicia, hinc vocis & clamoris contentione more suo certabant inter se hæ mulierculæ.

Alleg. duarum mulierum. Alleg. duæ hæ mulieres repræsentant synagogam Judæorum, & Ecclesiam Christianorum, quæ inter se contendunt de puero Jesu & Messia vivo & vero: sed Salomon, id est, Christus, litem dirimit dicens Matth. 10. *Non veni pacem mittere sed gladium*. Veni enim dividere legem & gratiam, Judæos & Christianos, fideles & infideles, uti pulchre docet S. Hieron. Epist. 131. ad Ruffinum, ubi & addit Salomonem hoc judicium peregisse anno ætatis suæ duodecimo, hoc enim regnare cœpisse; sed superiùs ostendi id factum anno ætatis vigesimo.

Rursum repræsentant Ecclesiam Catholicam, & hæresim Arrianam, Nestorianam, & ceteras, quæ Christum dividunt in duos, ut alius in eo sit Deus, alius homo, ac veros fideles, qui sunt vivi Ecclesiæ filii, sibi arrogare, & ad suam hæresim pertrahere, ideoque perdere & interimere satagunt. Ita S. August. Serm. 200. de Temp. *Impia, ait, & crudelis hæresis clamat ut dividatur. Quid est dividatur, nisi non Filius æqualis sit Patri? dum enim filio subtrahit æqualitatem, & bonum omnipotentemque denegavit Patrem. Deus enim Pater si potuit filium sibi similem gignere & noluit, non est bonus: si voluit, & non potuit, non est omnipotens.* At vera mater, scilicet Ecclesia Catholica clamat: *Date illi puerum, & nolite dividere eum. Filius meus est, sed meliùs apud illam migret natus, migret totus, tamen apud me maneat maternus affectus. Date illi puerum, non auferantur vota membrorum, illius integritas non dividatur, ne mihi pietas auferatur. Quod dicit: Date illi puerum & nolite dividere, ecce & ego dico: Totum posside, & noli dividere Deum.* Hæc ad verbum ex S. August. transcripsit Angelom. Euchet. vel potiùs Beda, & S. Prosper lib. de Prædict.

Tropol. S. Gregor. lib. 21. Moral. cap. 8. per duas has mulieres accipit veros & falsos doctores: veri enim & boni discipulorum salutem, falsi & mali suam gloriam & lucra quærunt, cum discipulorum perditione: *Quia nonnulli*, ait S. Gregor. *magistri vigilantes quidem scientia, sed vita dormientes, auditores suos, quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt facere negligunt, per somnum torporis occidunt, & negligendo opprimunt, quos alere verborum lacte videbantur. Unde plerumque dum ipsi reprehensibiliter vivunt & habere discipulos vita laudabiles nequeunt, alienos sibi attrahere conantur: quatenus dum bonos se habere sequaces ostendunt, apud judicia hominum excusent mala quæ agunt, & quasi per subditorum vitam mortiferam tegant negligentiam. Unde illa mulier filium, quia extinxit proprium, quæsivit alienum: sed tamen veram matrem Salomonis gladius invenit; quia videlicet cujus fructus vivat, vel cujus intereat, extremo examine ira districti judicis demonstrat.* Solerter deinde advertendum monet S. Gregor. *quòd vivens filius, priùs dividi præcipitur, ut soli postmodum matri reddatur: quia in hac vita quasi partiri conceditur vita discipuli, dum ex illa nonnunquam alter apud Deum meritum, alter verò apud homines laudem habere permittitur. Sed falsa mater eum quem non genuit, occidi non metuit: quia arrogantes magistri, & charitatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitam crudeliter insequuntur. Invidia enim face succensi, nolunt alios vivere, quos se conspiciunt non posse possidere.* Eadem ex S. Gregorio transcripsit Angelom. & Eucherius. *Tropol.*

Symbolicè, S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Duæ, ait, mulieres sunt fides & tentatio, quæ postquam posteritatem suam carnalis vitæ conversationis & somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur aliena. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat, donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? illa de qua scriptum est: Gladium veni mittere in terram. Est enim gladius de quo scriptum est: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quis autem sit hic gladius, quæ machæra, cognosce: Verbum*, inquit, *acutum & validum, & penetrabilius omni gladio acutissimo: penetrans usque ad divisionem animæ & spiritus artuumque & medullarum.* *Symbolicè.*

DIVIDITE, inquit, INFANTEM VIVUM IN DUAS PARTES, ET DATE DIMIDIAM PARTEM UNI ET DIMIDIAM PARTEM ALTERI] Dixit hoc Salomon non seriò ut ferens sententiam, sed simulatè, ut exploraret in utra resideret maternus affectus, ut illi filium vivum adjudicaret: nec enim alia probatio, aut aliud medium litem hanc decidendi suppetebat. Nam à natura insita est matri arcanus erga prolem suam amor & commiseratio, cujus expers est illa quæ non est mater. Naturam ergo hic interrogavit Salomon, & illa respondens matrem genuinam suo affectu monstravit. Nam, ut ait S. Ambros. lib. 3. de Spiritu sancto c. 7. *Consideravit Salomon quòd vera mater plus consuleret filio quàm solatio, & gratiam juri, non gratia jura præferret. At verò illa quæ matris simularat affectum, vincendi studio cæca parvi* VERS. 25.

duce-

duceret ejus exitium, in quo nesciret pietatis dispendium. Itaque vir ille spiritalis qui dijudicaret omnia (spiritalis enim dijudicat omnia) naturam in affectibus quæsivit, quæ latebat in vocibus, & pietatem interrogavit ut proderet veritatem. Vicit itaque mater charitatis affectu, qua fructus est Spiritus.

Dices, matri veræ injiciebatur hic metus iniquus dissectionis filii. Resp. id necessarium erat hoc loco & tempore ad bonum matris; ut scilicet hac ratione perpetua lite cum sua æmula, & jugi periculo perdendi filium liberaretur, quod longe majus ei erat malum. Quare melius erat illam modico tempore hunc metum pati, ut per eum mater esse agnosceretur, eique filius suus redderetur.

Similia Salomoni indicia & judicia.

Simili indicio veritatem veramque matrem vel patrem explorarunt & deprehenderunt Imperatores. Claudius enim Cæsar, ait Sueton. in ejus Vita cap. 15. *Feminam non agnoscentem filium suum, dubia utrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio juvenis;* eo enim negato, quod horrebat natura, filium agnovit. Claudius igitur matrem negantem quendam juvenem, qui verè ei filius erat, proprium filium esse, coegit ad confessionem veritatis indicto ei cum ipso juvene matrimonio. Carolus item Magnus certus quòd vel pater vel filius, quos captos detinebat, quendam occidisset, incertus tamen uter eorum id fecisset, jussit utrumque suspendi. At cùm pater, qui verè deliquerat, nullam videret redemptionis spem, fassus est & agnovit propriam culpam, & ita filium ab imminente supplicio liberavit. Ita ex Vita Caroli refert Joannes Molanus Doctor Lovan. lib. 1. de fide hæret. servanda cap. 8. & Mart. Delrio tom. 2. disquis. Magic. lib. 4. in præamb. ex Andrea Barbario in cap. Præsenti, de Probatione.

Tertiò hoc Salomonis judicium imitatus est Alphonsus rex Aragonum, qui ut scribit Anton. Panorm. in ejus gestis lib. 2. cap. 39. cùm serva quædam ex hero suo concepisset, & filium peperisset, ideoque ex lege Hispaniensi ad libertatem proclamaret: herus verò ne matre cum filio privaretur, negaret puerum ex se natum, decrevit ut infans sub hasta venderetur, cùmque uni qui majus pretium obtulerat infans traderetur, pater pietate naturali victus à lachrymis temperare non potuit, & suum esse filium fassus est. Quare rex & patri filium, & debitam matri libertatem illicò adjudicavit.

Huc pertinet judicium Ariopharnis regis Thraciæ, qui cùm tres Cimmeriorum regis filii de paterno regno altercarentur, jussit patris cadaver è sepulchro extractum arbori alligari, & eos arcu contendere, ut qui patris cor transfigeret, ei in regno succederet. Primogenitus guttur transfixit, secundus pectus; tertius junior, sed pientior noluit in cor patris jaculari, dicens impium esse cor patris transfigere. Itaque huic Thrax regnum adjudicavit. Hoc exemplum recenset Theatrum vitæ humanæ vol. 7. lib. 4. post initium, ac auctorem citat Diodorum lib. 20. sed Diodorus præter nomina Ariopharnis & filiorum regis Cimmeriorum nil tale habet; quare mihi idipsum de fide historica suspectum, & mythicum videtur.

DIXIT AUTEM MULIER CUJUS ERAT FI-
Vers. 26. LIUS VIVUS AD REGEM (COMMOTA SUNT QUIPPE VISCERA EJUS SUPER FILIO SUO) OBSECRO DOMINE, DATE ILLI INFANTEM VIVUM, ET NOLITE INTERFICERE EUM. E CONTRARIO ILLA DICEBAT: NEC MIHI NEC TIBI SIT, SED DIVIDATUR] Hinc patet hanc

A non tantùm falsam fuisse matrem, sed etiam invidia & odio laborasse in veram matrem, ideoque petiisse ut ejus filius occideretur, sicut suus erat mortuus, alioqui enim petiisset sibi servari infantem, cùm mater vera illum ei dari à rege postularet, ne filius suus occideretur. Voluit ergo ut filius ejus moreretur, sicut ejus filius erat mortuus. Ita Abul. Audi S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Quæ audito illa quæ petebat alienum, non solùm acquievit, sed etiam divisionem parvuli depoposcit, nullo affectu commota materno. Illa quæ suum sciebat infantem, non vinci metuens, sed crbari, nec jam solatio suo proprio, sed pignori suo consulens orare cœpit, ut incolumis magis puer traderetur alienæ, quàm sectus in partes matri propriæ redderetur. Unde Salomon qui non majestate divina, sed argumento ut homo interiorem interrogabat affectum, illi potiùs judicavit parvulum esse reddendum, quam veram matrem dolor proprius prodidisset; illam verò quam morituri parvuli misericordia non movebat, exortem pronuntiavit esse naturæ, quam exortem vidit esse pietatis. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctuavit, diuque etiam bona mater eventu hæsit ambiguo, dum judicem periclitatur incerte.*

B Tropol. S. Greg. 21. Mor. cap. 8. per duas has mulieres accipiens falsos & veros doctores: *Perversa mulier*, inquit, *clamat: Nec meus sit, nec istius; Ut enim diximus, quos sibi obsequi non vident ad gloriam temporalem, eos aliis invident vivere per veritatem. Vera autem mater satagit, ut ejus filius saltem apud exteraneam sit, & vivat, quia concedunt veraces magistri, ut ex eorum discipulis alii quidem magisteris laudem habeant, si tamen integritatem vitæ iidem discipuli non amittant. Per quæ pietatis viscera hæc eadem vera mater agnoscitur, quia omne magisterium in examine charitatis approbatur: & sola recipere totum meruit, quæ quasi totum concessit, quia fideles præpositi pro eo quòd ex bonis discipulis suis non solùm aliis laudem non invident, sed utilitatem eis etiam profectus exorant, ipsi & integros & viventes filios recipiunt, quando in supremo examine ex eorum vita perfecta retributionis gaudia consequuntur.*

Simili modo, sed dissimili affectu, & dispari effectu mater Antonini Caracallæ & Getæ Cæsarum, ait Herodianus, ut eos discordes & imperium dividentes uniret, sed ab illis dividi postulavit, ut uterque eorum sui partem in suo regno haberet. Sed frustra: Caracalla enim metuens fra-
C trem suum Getam, utpote populo gratum, eum in sinu matris occidit, atque ut scelus velamine pietatis tegeret, eum inter Divos retulit dicens: *Ut non sit vivus, sit Divus.*

RESPONDIT REX ET AIT: DATE HUIC Vers. 27.
INFANTEM VIVUM, ET NON OCCIDATUR: HÆC EST ENIM MATER EJUS] Natura enim & naturalis compassio certò indicat hanc esse matrem. Vide hic solertiam & sapientiam Salomonis. *Itaque non immeritò*, ait S. Ambros. lib. 2. de Offic. cap. 8. *æstimatus est intellectus Dei in eo esse, in quo occulta sunt Dei. Quid autem occultius quàm internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus, velut quidam pietatis descendit arbiter, & velut quandam genitalis alvi vocem eruit, qua maternus patuit affectus qui elegerat filium suum vel apud alienam vivere quàm in conspectu matris necari. Sapientia igitur fuit, latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem, & velut quadam machæra ita spiritus gladio penetrare non solùm uteri, sed etiam animæ & mentis viscera. Justitia quoque, ut quæ suum necaverat, alienum non tolleret, sed vera mater reciperet suum. Denique*
D *etiam Scriptura hoc pronuntiat: Audivit, inquit, omnis Israel hoc judicium quod judicavit rex, & timuerunt a facie regis; eò quòd intellectus Dei in eo esset ut faceret justitiam.*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur vers. 1. Officiales & Principes Salomonis, & vers. 7. Præfecti annonæ 2. per singulas tribus. Mox vers. 20. Israelis pax & felicitas, ac Salomonis quotidianæ impensæ regni, amplitudo, opulentia, magnificentia, præsertim equorum & curruum. Denique vers. 29. ejus sapientia, parabolæ, carmina & libri.

1. Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israel: 2. & hi principes quos habebat: Aza-
rias filius Sadoc sacerdotis: 3. Elioreph & Ahia filii Sisa scribæ: Josaphat filius Ahilud à
commentariis: 4. Banajas filius Jojadæ super exercitum: Sadoc autem, & Abiathar sacerdotes.
5. Azarias filius Nathan, super eos qui assistebant regi: Zabud filius Nathan sacerdos, amicus re-
gis: 6. & Ahisar præpositus domus: & Adoniram filius Abda super tributa. 7. Habebat autem
Salomon duodecim præfectos super omnem Israel, qui præbebant annonam regi & domui ejus:
per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. 8. Et hæc nomina eorum:
Benhur, in monte Ephraim. 9. Bendecar, in Macces, & in Salebim, & in Bethsames, & in Elon,
& in Bethnan. 10. Benhesed in Aruboth: ipsius erat Socho, & omnis terra Epher. 11. Benadina-
dab, cujus omnis Nephath dor, Taphet filiam Salomonis habebat uxorem. 12. Bana filius Ahilud
regebat Thanac & Mageddo & universam Bethsan, quæ est juxta Sarthana subter Jezrael, à Beth-
san usque Abelmehula è regione Jecmaan. 13. Bengaber in Ramoth Galaad, habebat Avothjair
filii Manasse in Galaad, ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in Basan, sexaginta civita-
tibus magnis atque muratis, quæ habebant seras æreas. 14. Ahinadab filius Addo præerat in
Manaim. 15. Achimaas in Nephthali, sed & ipse habebat Basemath filiam Salomonis in conjugio.
16. Baana filius Husi, in Aser, & in Baloth. 17. Josaphat filius Pharve in Issachar. 18. Semei
filius Ela, in Beniamin. 19. Gaber filius Uri, in terra Galaad, in terra Sehon regis Amorrhæi
& Og regis Basan, super omnia quæ erant in illa terra. 20. Juda & Israel innumerabiles, sicut
arena maris in multitudine comedentes, & bibentes atque lætantes. 21. Salomon autem erat in
ditione sua habens omnia regna à flumine terræ Philisthiim usque ad terminum Ægypti: offeren-
tium sibi munera, & servientium ei cunctis diebus vitæ ejus. 22. Erat autem cibus Salomonis per
dies singulos, triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, 23. Decem boves pingues, & vi-
ginti boves pascuales, & centum arietes, excepta venatione cervorum, caprearum, atque buba-
lorum, & avium altilium. 24. Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, à
Thaphsa usque ad Gazan, & cunctos reges illarum regionum, & habebat pacem ex omni parte in
circuitu. 25. Habitabatque Juda & Israel absque timore ullo, unusquisque sub vite sua, & sub
ficu sua, à Dan usque Bersabee, cunctis diebus Salomonis. 26. Et habebat Salomon quadraginta
millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium. 27. Nutriebantque eos supra-
dicti regis præfecti, sed & necessaria mensæ regis Salomonis, cum ingenti cura præbebant in
tempore suo. 28. Hordeum quoque & paleas equorum & jumentorum, deferebant in locum ubi
erat rex, juxta constitutum sibi. 29. Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam
multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris. 30. Et præcede-
bat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorum, 31. & erat sapientior
cunctis hominibus, sapientior Ethan Ezrahita, & Heman, & Chalcol, & Dorda, filiis Mahol,
& erat nominatus in universis gentibus per circuitum. 32. Locutus est quoque Salomon tria
millia parabolas: & fuerunt carmina ejus quinque & mille. 33. Et disputavit super lignis, à cedro
quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, & disseruit de jumentis, & vo-
lucribus, & reptilibus, & piscibus. 34. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam
Salomonis, & ab universis regibus terræ, qui audiebant sapientiam ejus.

Vers. 4. SADOC AUTEM ET ABIATHAR SACERDOTES] scilicet summi, id est, pontifices. Dices, Salomon jam ablegarat Abiathar, eumque pontificatu privarat cap. 2. 27. Respon. recensentur hic omnes officiales Salomonis; sive qui jam tum erant, sive qui fuerant, sive qui futuri erant, ut patebit vers. 11. & 15. Voluit enim eos omnes Script. hic simul enumerare. Nominat ergo Abiathar, quia is tempore Davidis fuerat pontifex, eumque ut sibi fidelem David Salomoni commendarat, sed quia ipse cum Adonia contra Salomonem conspirarat, hinc eum Salomon pontificatu privavit. Ita Abul. Alii respondent Abiathar ab exilio à Salomone revocatum, non ad pontificatum, sed ad simplex sacerdotium, uti Deus minando prædixerat ejus abavo Heli 1. Reg. 2. 36. *Futurum est ut quicumque remanserit in domo tua, &c. dicat: Dimitte me ad unam portam sacerdotalem.* Ita Theodor. & Procop. Tertiò Serarius respondet Abiathar vocari sacerdotem, quia fuerat sacerdos.

Vers. 5. ZABUD FILIUS NATHAN SACERDOS] id est, princeps intimus regi, ut vertunt Septuag. Sic filii David vocantur sacerdotes, id est, aulæ principes & A proximi regi. 2. Reg. 8. vers. ult.

Vers. 11. TAPHET FILIAM SALOMONIS HABEBAT UXOREM] Est prolepsis, necdum enim eam habebat, sed postea habuit: Nam Salomon hoc tempore erat dumtaxat 20. annorum circiter. Unde non poterat habere filiam quæ esset nubilis. Idem dico de Achimaas, qui alteram habuit Salomonis filiam v. 15. Recensentur enim hic omnes officiales & principes Salomonis simul, sive qui tum erant, sive qui postea facti sunt, uti dixi v. 4.

Vers. 20. JUDA ET ISRAEL INNUMERABILES SICUT ARENA MARIS] q. d. Tempore Salomonis crevit tribus Juda & ceteræ undecim tribus Israelis in innumerabilem quasi multitudinem: eratque tum summa rerum omnium abundantia, ita ut omnes in suis opibus & deliciis gauderent & exultarent. Alleg. regni Salomonis felicitas repræsentavit felicitatem summam regni Christi in Ecclesia per gratiam, in cœlo per gloriam.

Vers. 21. SALOMON AUTEM ERAT IN DITIONE SUA HABENS OMNIA REGNA A FLUMINE TERRÆ PHILISTHIIM, USQUE AD TERMINUM

ÆGY-

A ÆGYPTI] Quæres quodnam sit *flumen terræ* Philisthiim? Primò, Gaspar Sanchez censet esse mare Palæstinorum, huic enim adjacent Philisthini. Secundò, Abul. censet esse Rinocoluræ rivum, qui disterminat Philisthæam ab Arabibus. Tertiò, alii censent esse Jordanem, vel potiùs originem Jordanis in Libano, ubi oriuntur duo rivi Jor & Dan, qui mox confluentes faciunt Jordanem. Verùm dico flumen hoc esse Euphratem. Nam τὸ *terra Philisthiim* non est referendum ad τὸ *flumine*, ut patet ex Hebræo (in Hebræo enim est נהר *nahar* in absoluto, non נהר *nehar*, uti esse deberet in regimine genitivi, si regeret genitivum terræ) sed ad τὸ *regna*. q. d. Salomon obtinebat omnia regna terræ Philisthiim, à flumine, id est, quæ interjacent à flumine Euphrate, usque ad terram Philisthiim inclusivè, sive Salomon obtinebat omnia regna regionum inchoando à flumine Euphrate usque ad terram Philisthiim. Maluit dicere *terra*, quàm *usque ad terram*; tum ut indicet in terra Philisthinorum non fuisse finitum regnum Salomonis, sed per illam extensum usque ad fines Ægypti: quasi dicat à flumine tendendo per terram Philisthiim usque ad fines Ægypti; tum quia loquitur concisè, & ex aliis Script. locis quasi pervulgatis, concisè terminos regni Salomonis à Deo promissos assignat. Script. enim terminos terræ Sanctæ Judæis promissos assignat flumen Euphratem ab Oriente, & Philisthæam ab Occidente, Ægyptum à Meridie. Hoc enim promiserat Deus Abrahæ Genes. 15. 18. dicens: *Semini tuo dabo terram hanc à fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphratem*. Itaque se explicat Auctor hujus libri Regum mox versu 24. dicens: *Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, à Thaphsa usque ad Gazam*, quæ est ultima satrapia Philisthinorum. Ita clarè non tantùm intelligit, sed & legit Sanctus Augustin. in quæst. in Josue, quæstione 21. *Et erat dominans*, inquit, *in omnibus regibus à flumine usque ad terram Philisthiim, & usque ad fines Ægypti. Ecce ubi impletum est, quod in Genesi Deus ad Abraham loquens promittensque prædixerat. A flumine quippe hic intelligitur ab Euphrate*. Neque enim de Jordane hic accipi potest, cùm & citra Jordanem, & ultra Jordanem jam terras Israelitæ obtinerent etiam ante regnum Salomonis. Sic & Chald. *A Perath* (id est, Euphrate) inquit, *terræ Philisthiim, usque ad fines Ægypti*. Sic & Benedictus: *A flumine terra*, inquit, id est, *usque ad terram Philisthiim*. Et Isidorus Clarius: *A flumine usque ad terram Philisthiim*. Sic & Lyranus ac Mariana-Vatab. *A flumine & terra Palæstinorum usque ad Ægyptum*. Dat enim hic tres terminos regni Salomonis, scilicet Euphratem ab Oriente, Philisthinos ab Occidente, & Ægyptum à Meridie, uti dixi.

Vers. 22. ERAT AUTEM CIBUS SALOMONIS (hoc est aulæ, sive aulicorum, putà principum, asseclarum & famulorum Salomonis) TRIGINTA CORI SIMILÆ, ET SEXAGINTA CORI FARINÆ, DECEM BOVES PINGUES, ET VIGINTI BOVES PASCUALES (aliti & saginati in pascuis) ET CENTUM ARIETES] Hinc patet multitudo eorum quos alebat Salomon, ejusque magnificentia.

Simila est flos, sive albior & purior farina tritici, ex qua fit panis similaganeus & delicatus, de qua Martial. lib. 13.

Non poteris similæ dotes numerare, nec usus.

Et Plinius lib. 18. c. 10. *Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo justum est è modiis redire semimodios, & pollinis sextarios quinque. Ita enim appellant in tritico, quod florem in siligine*. Unde Seneca Epist. 119. *Utrum panis hic*, inquit, *plebejus sit, an siliganeus ad naturam nihil pertinet*. Sic nobiles comedunt panem similaganeum, plebei & rustici triticeum & siligineum. Porrò *corus* est mensura continens modios Romanos triginta. Vide dicta de Mensuris in fine Pentateuchi.

EXCEPTA VENATIONE CERVORUM, CAPREARUM ATQUE BUBALORUM.] *Bubalus* hic non est is quem vulgus *buffalum* vocat, animal stolidum & pauperum cibus, cùm hic inter delicias cervorum & caprearum venatione captas ponatur. Unde Bubalum esse è caprearum genere asserit Oppianus lib. 2. de venatione. Et Plinius lib. 8. ait, *Africam gignere bubalos, vituli, cervive potiùs similitudine; bobus autem sylvestribus imperitum vulgus nomen bubalorum imponere*. Hebr. est יחמור *jachmur*, quod R. Jona vertit, *capram magnam*, Tigurina, *ibicem*; alii *damam*; alii, *hircum sylvestrem*.

Vers. 24. IPSE ENIM OBTINEBAT OMNES REGIONES TRANS FLUMEN A THAPHSA USQUE AD GAZAM] Thaphsa opponitur hic Gazæ; unde videtur sita fuisse juxta Euphratem. Hic enim limitabat regnum Salomonis ad Orientem, sicut Gaza ad Occidentem. Nonnulli suspicantur Thaphsa esse illam quæ Tharsacus dicitur à Ptolemæo, Strabone, Xenophonte & Stephano. Alia fuit Thaphsa cis Jordanem, cujus incolas Manahem occidit, 4. Reg. 15. 16. Hinc videtur Salomon regnasse ultra flumen, scilicet ultra Euphratem, ac partem Mesopotamiæ obtinuisse, à Thaphsa scilicet usque ad Gazam.

ET HABEBAT SALOMON QUADRAGINTA MILLIA PRÆSEPIA EQUORUM CURRILIUM, ET DUODECIM MILLIA EQUESTRIUM] hoc est, habebat 40. millia equorum in præsepiis. Sic enim explicatur 2. Paral. 9. 25. *Habuit*, inquit, *Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & curruum equitumque* (tum ad pompam, tum ad bellum) *duodecim millia*. Est hypallage: *Habebat præsepia equorum*, id est, habebat equos in præsepiis, sive in equilibus. Aut certè per *præsepia* intellige septa, quæ in equili cuique equo ad manducandum assignantur: præsepium enim commune in varia septa, quæ cuique equo deputantur dividitur, ut unus equus ab alio B sive muro exiguo, sive trabe interjecta separetur, ne equi vicini septum & pabulum invadat, cum equo pugnet & calcitret. Ita Vatabl. Vers. 26.

Porrò 2. Paral. 9. 25. in Hebr. jam est: *Habebat Salomon quatuor millia præsepium*, quia scilicet in quolibet præsepi sive equili habebat decem equos, ita ut universim haberet 40. millia equorum currilium, ut vertit Noster & Septuag. Nam quatuor millia multiplicata per decem faciunt 40. millia. Ita Vatab.

Curriles equi vocantur, qui currus trahunt, equestres qui equitem sustinent. Currilibus tot opus habuit Salomon ad vehendum suas reginas, quas habuit 700. & concubinas, id est, secundarias uxores, quas habuit trecentas. Item ad annonam, aquam, ligna, lapides, &c. ad fabricam templi & palatiorum suorum convehenda. Equestribus ad milites & equites, item ad principes & famulos honorarios, qui in iis se honoris & magnificentiæ causa stiparent & comitarentur.

Censent nonnulli Salomonem in copia tot equorum peccasse contra legem Deuter. 17. 16. *Cùm fuerit constitutus rex, non multiplicabit sibi equos*; sed magis peccavit in causa, scilicet in multiplicatione tot reginarum & uxorum, C tantoque fastu & pompa regia, quam alere debebat populus. Unde & murmuravit contra Roboam Salomonis filium, imò ab eo defecit ad Jeroboam, ut audiemus cap. 12. vers. 4. Abulensis tamen excusat Salomonem à peccato, saltem graviore, quòd bona intentione id fecerit, & ob necessitatem, idque in rerum omnium abundantia & summa opulentia. Volebat enim Deus in Salomone suam & Israelis gloriam & magnificentiam toti mundo ostendere.

DEDIT QUOQUE DEUS SAPIENTIAM SALOMONI ET PRUDENTIAM MULTAM NIMIS, ET LATITUDINEM (Chald. *dilatationem*) CORDIS, QUASI ARENAM, QUÆ EST IN LITTORE MARIS] *latitudinem cordis* vocat magnificentiam & magnanimitatem, putà cor regium, amplum, magnificum, magnanimum, ad tantum regimen ac tanta onera & opera, fabricarum præsertim, magno animo sustinenda & superanda, ut sicut arena plurima est & latissimè se porrigit, sic & cor Salomonis plurima etiam minutissima complecteretur, & ad omnia quæ mente D concipiebat opere exequendum sese extenderet. Parum enim prodest multa mente concipere & intelligere, nisi adsit virtus & strenuitas ad ea in praxim redigendum. Vers. 29.

SAPIENTIOR ETHAN] Hic Ethan fuit insignis poeta & musicus, ut patet 1. Paralip. 15. 19. unde & Psal. hoc titulo prænotatur: *Intellectus Ethan*. Vers. 31.

LOCUTUS EST (dictavit & scribi fecit) QUOQUE SALOMON TRIA MILLIA PARABOLAS] Partem earum habemus in Proverbiis, ubi à cap. 10. incipiunt parabolæ, & se porrigunt ad libri finem per versus 658. qui totidem quasi continent parabolas. Vers. 32.

ET FUERUNT CARMINA EJUS QUINQUE ET MILLE] Vatabl. *quinque super mille*: Sic & Hebr. Chald. & Josephus, q. d. liber Odarum Salomonis, continebat mille odas & quinque. Septuag. verò vertunt, *Erant carmina ejus quinque millia*. Hinc patet Salomonem fuisse Poe-

tam,

tam', Poesis prisca Hebræorom intercedit: nec jam numeros carminis in psalmis, aliisque carminibus advertimus, nisi in rythmo.

Vers. 33. ET DISPUTAVIT SUPER LIGNIS A CEDRO QUÆ EST IN LIBANO, USQUE AD HYSSOPUM QUÆ EGREDITUR DE PARIETE] hoc est à maximis usque ad minimas. *Hyssopum* hìc intellige parietariam, quam nonnulli apud Abulens. vocant origanum vel spartum. Levinus Lemnius cap. 26. de herbis & Pineda vocant adianthum, Serarius saturejam, quæ idcirco Arabicè nuncupatur *sator*.

ET DISSERUIT DE JUMENTIS, ET VOLUCRIBUS, ET REPTILIBUS, ET PISCIBUS] Verisimile est hæc olim in libris fuisse conscripta, uti de iisdem nuper fusè scripsit Ulysses Aldrovandus, Conradus Gesnerus, Gulielmus Rondeletius, Julius Scaliger & alii. Verùm hæc omnia penè interciderunt tot sæculorum intervallo, præsertim quia tum non erat typographia, sed pauca exemplaria manuscripta dumtaxat, quæ facilè intereunt. Sic & interciderunt omnia Patriarcharum & Sapientum Hebræorum, Ægyptiorum, Chaldæorum, Arabum,

A Græcorum scripta ante Moysen, cujus ferè solius ex prisco illo ævo libri & scripta extant. Addit Abulens. Dei providentia eos interiisse, eò quòd nimis curiosa continerent, vel quòd nos tanta scientiarum luce, quam ipse per revelationem acceperat, indigni essemus. Glossa censet eos combustos fuisse à Chaldæis; Eusebius verò, & ex eo Glycas ab Ezechia rege.

Hinc patet Salomonem tum privatim suos, tum publicè omnes docuisse Physicam & scientiam rerum naturalium; hoc enim significat τὸ *disputavit & disseruit*. Ad hoc enim ipse ædificavit scholam sive academiam in monte Sion, in qua ipse docebat, ut dixi Proverb. 9. vers. 1. unde ab eo suam doctrinam hauserunt Pythagoras, Socrates, Plato, Aristot. teste Eusebio, Sanct. Ambros. Clemente Alex. & aliis.

Addit Psellus Salomonem scripsisse libros de gemmis, & geniis sive dæmonibus evocandis, certo loco affigendis, & ad opera cogendis. Sed & magi nonnulli, proferunt Salomonis incantationes, claviculam & annulum: verùm hæc magica sunt, & Salomone indigna. Vide Pinedam.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pacificitur Salomon cum Hiram de lignis & operariis, ad fabricam templi.

1. Misit quoque Hiram rex Tyri servos suos ad Salomonem: audivit enim quòd ipsum unxissent regem pro patre ejus: quia amicus fuerat Hiram David omni tempore. 2. Misit autem Salomon ad Hiram, dicens: 3. Tu scis voluntatem David patris mei, & quia non potuerit ædificare domum nomini Domini Dei sui propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum ejus. 4. Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum: & non est satan, neque occursus malus. 5. Quamobrem cogito ædificare templum nomini Domini Dei mei, sicut locutus est Dominus David patri meo, dicens: Filius tuus, quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo. 6. Præcipe igitur ut præcidant mihi servi tui cedros de Libano, & servi mei sint cum servis tuis: mercedem autem servorum tuorum dabo tibi quamcumque petieris, scis enim quomodo non est in populo meo vir qui noverit ligna cædere sicut Sidonii. 7. Cùm ergo audisset Hiram verba Salomonis, lætatus est valdè, & ait. Benedictus Dominus Deus hodie, qui dedit David filium sapientissimum super populum hunc plurimum. 8. Et misit Hiram ad Salomonem, dicens: Audivi quæcumque mandasti mihi: ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & abiegnis. 9. Servi mei deponent ea de Libano ad mare: & ego componam ea in ratibus in mari, usque ad locum quem significaveris mihi: & applicabo ea ibi, & tu tolles ea, præbebisque necessaria mihi, ut detur cibus domui meæ. 10. Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna, juxta omnem voluntatem ejus. 11. Salomon autem præbebat Hiram coros tritici viginti millia in cibum domui ejus, & viginti coros purissimi olei: hæc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos. 12. Dedit quoque Dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei: & erat pax inter Hiram & Salomonem, & percusserunt ambo fœdus. 13. Elegitque rex Salomon operarios de omni Israel, & erat indictio triginta millia virorum. 14. Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis: & Adoniram erat super hujuscemodi indictione. 15. Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte: 16. absque præpositis qui præerant singulis operibus, numero trium millium & trecentorum, præcipientium populo, & his qui faciebant opus. 17. Præcepitque rex ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos, in fundamentum templi, & quadrarent eos: 18. quos dolaverunt cæmentarii Salomonis, & cæmentarii Hiram: porrò Giblii præparaverunt ligna & lapides ad ædificandam domum.

Vers. 1. MISIT QUOQUE HIRAM REX TYRI SERVOS SUOS AD SALOMONEM] ut ei quasi novo regi de inauguratione gratularetur. Litteras Hiram & Salomonis ex Archivis Tyriorum acceptas recenset Josephus & Eupolemus apud Eusebium libr. 9. de Præpar. Earum titulus est: *Suron Salomoni Regi magno salutem*, ubi vocat eum regem magnum, quasi regem regum, ob sapientiam æque ac opes & potentiam. Hiram enim Hebr. & Septuag. vocant *Chiram* vel *Churam*, quasi Chirom vel Tyrom, id est, Tyriorum rex, ait Serarius. A Phœnicibus Hiram vocatur *Suron* (Tyrus enim Hebr. dicitur צור *sor*, id est, petra, quia in rupe sita. Unde *Sarranum ostrum* vocatur Tyria purpura) à Theophylo Antiocheno Hieromus & Hieromenus,

A cujus filiam Salomoni nupsisse asserit Tatianus. A Josepho lib. 8. Antiq. cap. 2. & lib. 1. contra Apionem vocatur Iromus Abibali filius.

ET NON EST SATAN] q. d. Non est adversarius, non est mihi hostis, cum quo bella geram, vel qui me à fabrica templi impediat. Vers. 4.

BENEDICTUS DOMINUS DEUS HODIE, QUI DEDIT DAVID FILIUM SAPIENTISSIMUM] Vers. 7.
Hinc videtur quòd Hiram partim ex familiaritate cum Davide, partim ex sapientia & felicitate Salomonis cognoverit Deum verum, quem ipsi colebant. Vocat enim eum *Jova* (ut habent Hebr.) quod est nomen proprium Dei, Moysis & Hebræorum. Hinc quoque strenuè cooperatus est Salomoni ad fabricam templi Dei veri, mitten-

tendo, tot millia operariorum, ligna, lapides; quod utiq; non fecisset, si ipse putasset Deum Salomonis non esse verum, sed falsum: pro templo enim ædificasset idolum. Simile fecit Seleucus rex Asiæ 2. Machab. 3. v. 3. Antea enim Hiram coluerat Herculem & Astarten deos Tyriorum, eisque templa ædificarat, ut asserit Josephus lib. 1. contra Apion. Forte etiam Hiram cum hisce diis suis patriis simul coluit Deum Hebræorum, uti fecerunt Assyrii translati in Samariam, uti audiemus lib. 4. c. 17.

Hinc Eucherius & Angelomus Allegor. per Hiram intelligunt reges Gentium, ut Constantinum, Theodosium, Gratianum, Carolum, qui Christum & Apostolos, in ædificanda & propaganda Ecclesia adjuverunt. Unde & Hiram vel Chiram Hebr. idem est, quod *vita excelsus*, aut *vita celsitudo*: vel *principatus* aut *nobilitas*, aut *candor eorum*, ait Pagnin. in Nominib. Hebr.

Vers. 10. ITAQUE HIRAM DABAT SALOMONI LIGNA CEDRINA, ET LIGNA ABIEGNA] scilicet cedros & abietes. Addit liber 2. Paral. 2. 8. *Ligna arceuthina*, id est, juniperina, ut vertunt Septuag. scilicet juniperos, quæ ibi in magnam altitudinem & crassitiem excrescunt, ut inde fiant trabes pro fabricis. Licet enim David ligna reliquamque materiam ad fabricam templi præpararit, ut dicitur 1. Paralip. 22. 14. tamen hæc non suffecerunt Salomoni, majora, & plures fabricas palatiorum suorum meditanti. Ita Abul.

Alleg. Eucher. & Angel. *Conversa Gentilitas*, inquit, *misit ad Christum viros quosdam, & secundum sæculum claros, sed securi Dominicæ increpationis, de monte suæ superbiæ jam dejectos & humiliatos, qui ad normam evangelicæ veritatis instituti in ædificatione Ecclesiæ pro suo quisque merito vel tempore collocarentur. Misit etiam artifices: quia conversos ad veram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis populis quoque regendis jure præponerentur, Domino Gentilitas obtulit, qualis fuit ipsis Apostolorum temporibus Dionys. Areopagita, qualis deinceps Doctor suavissimus & fortissimus Martyr Cyprianus, aliique quamplurimi. Misit & aurum, quod in eadem penè significatione accipitur, quia nimirum viros sapientia & ingenio præclaros ostendit, pro quibus cunctis oblationibus Gentilitas à Deo dona expectat gratiæ cœlestis.*

Vers. 11. SALOMON AUTEM PRÆBEBAT HIRAM, COROS TRITICI VIGINTI MILLIA] Tyrus enim tunc erat insula & undique cincta mari, ut in ea nec seri nec meti posset. Unde Hiram petens à Salomone triticum in sua epistola apud Josephum ait: *Tritico indigemus, quippe insulares sumus*, postea verò Tyrus à Nabuchodonosor per tredecim annos obsessa, comportatis in mare terræ aggeribus, ut adiri & expugnari posset, facta est Peninsula, ut dixi Ezech. 29. v. 17. & 18. & Isaiæ 23. 10.

Vers. 13. ELEGITQUE REX SALOMON OPERARIOS DE OMNI ISRAEL, ET ERAT INDICTIO TRIGINTA MILLIUM VIRORUM] Per *operarios* intellige primarios & artifices, vel præfectos operum. Nam, ut dicitur capite 9. 22. *de filiis Israel non constituit Salomon servire quemquam, sed erant viri bellatores, & ministri ejus, & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum.*

FUERUNTQUE SALOMONI SEPTUAGINTA MIL-
Vers. 15. LIA EORUM, QUI ONERA PORTABANT ET OCTOGINTA MILLIA LATOMORUM IN MONTE] hoc est lapicidarum, qui lapides ex monte sive rupe exciderent. Hi enim non erant Israelitæ, ut jam dixi, sed proselyti, ut patet 2. Paralip. 2. vers. 17. & 18. Proselyti igitur hi erant Gabaonitæ, ceterique Chananæi Hebræis subjecti, & ad judaismum conversi. Proselytorum ergo onera portantium & latomorum in fabrica templi erant universim 150. millia, Hebræorum verò, triginta millia, ut dictum est vers. 13. quæ adde 150. millibus fient 180. millia. His adjice Tyrios & Sydonios, quos Salomon ab Hiram postularat, ipseque ei submiserat, ut patet versu 6. & 9. ac Ægyptios, quos Pharao socer Salomonis ei destinarat, evadent ducenta millia & ampliùs eorum qui laborarunt in fabrica templi, imò, si credimus Eupolemo apud Eusebium libr. 9. de Præpar. evadent trecenta & quadraginta millia. Eupolemus enim asserit Hiram misisse Salomoni octoginta millia Tyriorum, ac Pharaonem totidem millia Ægyptiorum, qui juncti faciunt 160. millia, quæ si addas 180. millibus à Salomone destinatis, fient 340. millia. Verùm hic numerus videtur nimius & quasi incredibilis. Unde nonnulli opinantur errorem esse in numeris Eupolemi vel Eusebii, ut octoginta millia irrepserint pro octo vel octodecim millibus. Sub latomis, id est, lapicidis, intellige lignorum cæsores, sed hic latomi soli numerantur, quia erant plures lapicidæ quam lignicidę. Sic sub onera portantibus intellige aurigas, nautas, muliones, agasones, &c.

ABSQUE PRÆPOSITIS, &c. NUMERO TRIUM MILLIUM ET TRECENTORUM] Dices, 2. Paralip. 2. numerantur tria millia & sexcenti. Resp. ex sexcentis erant trecenti, qui ipsis præpositis præerant, quos addit & supplet liber Paralip. Ita Vatabl. Dion. Cajet. & Salianus. Vers. 16.

UT TOLLERENT LAPIDES GRANDES, LAPIDES PRETIOSOS, IN FUNDAMENTUM TEMPLI] Ergo hi lapides pretiosi non erant adamantes, carbunculi, smaragdi, sed marmorei: hi enim sunt duri & fortes, ut in fundamenta mittantur, ibique fabricam omnem sustineant. Porro marmor est magni pretii & varii generis. Aliud enim dicitur Ophites, eò quòd habeat maculas instar serpentum: ὄφις enim est serpens. Aliud dicitur Porphyrites, quòd rubeat, ac candidis punctis dispungatur. Aliud est Parium & album, aliud nigrens, aliud viride. Aliud dicitur sphengites, quod splendet & tralucet. Vers. 17.

PORRO GIBLII PRÆPARAVERUNT LIGNA ET LAPIDES] Putant nonnulli fabros hos dictos Giblios ab Hebr. גבול *gobul*, id est, terminos, quòd dolando lapides eos eleganti figura terminarent. Verùm dico Giblios sive Biblios (litera enim g subinde commutatur cum litera b) dici ab urbe Biblo, de qua Adrichom. quæst. 185. n. 11. *Biblus*, inquit, *sive Byblus, & Biblium, olim Eve seu Evaa, nunc Gibel, Giblet & Bibleth dicta, inclyta Phœnices civitas est, quæ Hebraicè Gebal & Gobel, incola verò ejus Bibliì seu Gibli in sacris literis vocatur. Hæc versus Aquilonem à Cane fluvio tribus, contra Austrum verò à Civitate Botro quatuor milliaribus super mare sita, ab Evao sexto filio Chanaam fundata scribitur, de qua in tertio Regum libro hoc modo legimus. Porrò Biblii præparaverunt (Salomoni) ligna & lapides ad ædificandam domum.* Denique in Biblo erant Adonidis templa, ait Strabo l. 16. hodie Gaeta dicitur. Vers. 18.

C A P U T S E X T U M.

S Y N O P S I S C A P I T I S.

Salomon fabricat templum.

1. FActum est ergo quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de Terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, ædificari cœpit domus Domino. 2. Domus autem, quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. 3. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis juxta mensuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. 4. Fecitque in templo fenestras obliquas. 5. Et ędificavit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. 6. Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hærerent muris templi. 7. Domus autem cùm ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est: & malleus, & securis, & omne ferramentum, non sunt audita in domo cùm ædificaretur. 8. Ostium lateris medii in parte erat

te erat domus dextræ, & per cochleam ascendebant in medium cęnaculum, & à medio in tertium. 9. Et ædificavit domum, & consummavit eam: texit quoque domum laquearibus cedrinis. 10. Et ædificavit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, & operuit domum lignis cedrinis. 11. Et factus est sermo Domini ad Salomonem dicens: 12. Domus hæc, quam ædificas, si ambulaveris io præceptis meis, & judicia mea feceris, & custodieris omnia mandata mea, gradiens per ea: firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad David patrem tuum. 13. Et habitabo in medio filiorum Israel, & oon derelinquam populum meum Israel. 14. Igitur ædificavit Salomon domum, & consummavit eam. 15. Et ædificavit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, a pavimento domus usque ad summitatem parietum, & usque ad laquearia, operuit lignis cedrinis intrinsecus, & texit pavimentum domus tabulis abiegnis. 16. Ædificavitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, à pavimento usque ad superiora & fecit interiorem domum oraculi in Sanctum sanctorum. 17. Porrò quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi: 18. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas & juncturas suas fabrefactas, & cælaturas eminentes, omnia cedrinis tabulis vestiebantur: nec omnino lapis apparere poterat in pariete. 19. Oraculum autem in medio domus, in interiori parte fecerat, ut poneret ibi arcaio fœderis Domini. 20. Porrò oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, & operuit illud, atque vestivit auro purissimo; sed & altare vestivit cedro. 21. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clavis aureis. 22. Nihilque erat in templo quod non auro tegeretur, sed & totum altare oraculi texit auro. 23. Et fecit in oraculo duos cherubim de lignis olivarum, decem cubitorum altitudinis. 24. Quinque cubitorum ala cherub una, & quinque cubitorum ala cherub altera: id est, decem cubitos habentes, à summitate alæ unius usque ad alæ alterius summitatem. 25. Decem quoque cubitorum erat cherub secundus, in mensura pari, & opus unum erat in duobus cherubim, 26. id est, altitudinem habebat unus cherub, decem cubitorum, & similiter cherub secundus. 27. Posuitque cherubim in medio templi interioris: extendebant autem alas suas cherubim, & tangebat ala una parietem, & ala cherub secundi tangebat parietem alterum: alæ autem alteræ in media parte templi se invicem contingebant: 28. Texit quoque cherubim auro. 29. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cęlaturis & torno, & fecit in eis cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes. 30. Sed & pavimentum domus texit auro intrinsecus & extrinsecus. 31. Et in ingressu oraculi fuit ostiola de lignis olivarum, postesque angulorum quinque. 32. Et duo ostia de lignis olivarum, & sculpsit in eis picturam cherubim, & palmarum species, & anaglypha valde prominentia, & texit ea auro, & operuit tam cherubim, quàm palmas, & cetera auro. 33. Fecitque in introitu templi postes de lignis olivarum quadrangulatos: 34. & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus, & utrumque ostium duplex erat, & se invicem tenens aperiebatur. 35. Et sculpsit cherubim, & palmas, & cęlaturas valde eminentes, operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam. 36. Et ędificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri. 37. Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio: 38. & in anno undecimo, mense Bul (ipse est mensis octavus) perfecta est domus in opere suo, & in universis utensilibus suis, ędificavitque eam annis septem.

IDEA TEMPLI.

Templum Salomonis fuit instar Tabernaculi Moysis: tabernaculum enim erat quasi templum mobile Hebræorum peregrinantium in deserto: templum verò erat quasi tabernaculum fixum & stabile eorundem quietè habitantium in terra promissa. Quare sicut Deus ideam tabernaculi dedit Moysi Exodi capite 25. & sequenti, sic & ideam templi fabricandi dedit Davidi, ut is eam traderet Salomoni ut patet 1. Paralipomenon 28. 19. Templum ergo æquè ac Tabernaculum propriè duas habebat partes, una anterior dicebatur Sanctum, altera posterior dicebatur Sanctum sanctorum, id est, sanctissimum, uti est chorus in templis nostris. In Sancto erant tria, scilicet primò, candelabrum septiceps totidem lucernis impositis lucens. Secundò, mensa panum propositionis, continens duodecim panes, quos duodecim tribus offerebant Deo in gratiarum actionem, quasi protestantes se in terra promissa ali à Deo. Tertiò, altare thymiamatis vicinum & obversum Sancto sanctorum, in quo quotidie mane & vespere immolabatur thymiama Deo residenti in Sancto sanctorum. Jam in Sancta sanctorum erat arca fœderis cum suo operculo, id est, Propitiatorio, sustinens duos Cherubinos, qui junctis alis exhibebant quasi sedem & thronum Deo inde danti oracula & responsa de iis, quæ ab eo sciscitabatur pontifex indutus Rationali *Urim & Tummim*. Nam in Sanctum sanctorum nemo ingredi poterat nisi pontifex, in Sanctum verò nemo nisi sacerdos, quare pro populo ante Sanctum adjectum fuit atrium sub dio; quod erat quasi populi

A sive laicorum templum, ut in eo orarent & sacrificia spectarent.

Atrium hoc erat duplex. Prior enim ejus pars vicina Sancto cedebat sacerdotibus; in eo enim erat altare holocaustorum, in quo sacerdotes victimas immolabant, ac labrum sive mare æneum, in quo sacerdotes tam se quàm victimas abluebant. Posterior & remotior à Sancto atrii pars cedebat laicis, qui inde spectabant sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum; unde ab eo distinguebatur muro alto tres cubitos dumtaxat, ita ut laici ultra eum spectare possent sacerdotes eorumque actiones. In hoc atrio Christus docuit. Nam in Sanctum ingredi non poterat, eò quòd non esset sacerdos Leviticus. Io atrium utrumque nemo ingredi poterat nisi muodus. Quare pro immundis & Gentilibus Herodes adjecit tertium atrium, quod erat extimum & remotissimum à Sancto: ac separatum ab atrio Judæorum mundorum.

Porrò ad muros vel latera horum atriorum erant Exedræ, quæ & Gazophylacia & Pastophoria dicuntur, hoc est cubicula sacerdotum, & supellectilium templi, ut vestium sacrarum, quas hic induebant sacerdotes, ac deinde exuebant & reponebant.

B

Templum majus & magnificentius erat Tabernaculo. Tabernaculum enim longum erat cubitis triginta, (Sanctum enim longum erat cubitis viginti; Sanctum sanctorum decem) totidem altum; latum verò decem cubitis. Quare tam in Tabernaculo, quàm in templo, Sanctum

erat

erat quadrangulum, quia duplo longius erat quàm latius. Sanctum sanctorum verò erat quadratum, quia tam latum erat quàm longum. Templum autem longum erat sexaginta cubitis (Sanctum enim longum erat quadraginta cubitis, Sanctum sanctorum verò viginti) latum erat viginti cubitis, altum triginta usque ad primam contignationem, inde verò sursum per tabulata extendebatur ad nonaginta cubitos, ita ut universim in altitudine haberet centum & viginti cubitos.

Rursum in Tabernaculo unum erat candelabrum & una mensa, in templo verò erant decem mensæ & totidem candelabra.

Insuper atria in templo majora erant quàm in Tabernaculo. Erant enim atria quasi amplissimæ areæ, partim sub dio apertæ & patentes, partim porticibus ad latera contectæ, unde & porticus nominantur, ut tempore pluviæ ad eas se recipere posset populus. Ad atrium sacerdotum ingressos quoque fuisse Levitas; eò quòd ipsi sacerdotibus in immolatione victimarum subserviunt, censent Theodor. q.22. Angelomus cap.1. & Serarius, qui idem censet de Nathinæis, hi enim plurima ligna & aquas comportare debebant ad tot victimarum immolationem, quæ fiebat in atrio sacerdotum. Joannes Budinius lib.1. de Gloria Christi Domini cap.5. unicum atrium sacerdotum fuisse vult quatuor stadiorum, ita ut nimirùm totus templi ambitus quinque stadiorum fuerit. Adrichom. lib. de Jerusalem num.101. dicit atrium profanum fuisse quatuor stadiorum.

Allegor. templum repræsentabat Ecclesiam militantem, Anagogicè triumphantem in cælis; Tropolog. animam sanctam, quæ per fidem in hac vita, & per speciem in altera Deum facie ad faciem contemplatur, & hac contemplatione beatur.

Fusè & accuratè templi fabricam describunt Josephus lib.8. Antiq. cap.2. Pineda lib.5. de Rebus Salomonis, Franc. Ribera lib. de Templo, Joannes Baptista Vilalpando, Abulensis, Arias Montanus, Christianus Adrichomius, Richardus de S. Victore, Cajetanus. Mysticam templi explicationem fusè affert Beda libris tribus de Tabernaculo Eucherius, Angelom. Rupertus & Franc. Ribera libris 5. de Templo. Vide etiam si libet quæ annotavi Exodi 25. & seq. ubi Tabernaculum, omnesque ejus partes tam ad litteram quàm mysticè explicui. Multa quoque addidit Ezechielis c.40. & seq.

Templi magnificentia. Primò. Magnificentia templi quanta & quàm eximia fuerit ex variis conjici potest. Primò, quòd templum fuerit opus Salomonis, qui fuit rex sapientissimus, opulentissimus & magnificentissimus.

Secundò. Secundò, quòd templum factum sit ad ideam non hominis, sed Dei ipsius, qui illam dedit Davidi, ut eam traderet Salomoni, uti dixi. Volebat enim Deus ut Judæis & hominibus rudibus, qui Deum & divina æstimare & ponderare nesciunt, divina majestas in templi magnificentia repræsentaretur, ut ex illa discerent eum æstimare, revereri & admirari. Hanc causam dat Salomon 2. Paral. 2. v.5. dicens: *Domus quam ædificare cupio magna est, Magnus est enim Deus noster super omnes deos.*

Tertiò. Tertiò, ex eo quòd templum hoc ab omnibus habitum sit orbis miraculum. Insuper parietes & laquearia ejus tegebantur auro, ita ut omnia renitescerent auro, & intrantium oculos fulgor undique occurrens perstringeret, ait Josephus lib.8. c.2.

Quartò. Quartò, ex numero operariorum & præfectorum: laborarunt enim in eo ducenta hominum millia & ampliùs, per septem continuos annos, uti ostendi c.5. 15.

Quintò. Quintò, ex opibus ad templi fabricam Salomoni relictis. Reliquit enim ei pater David, ut dicitur 1. Paralip. 22. v.14. centum millia talentorum auri, quæ ad nostram monetam redacta faciunt mille & ducentos milliones. Millionem voco decies centena millia aureorum. Insuper reliquit ei mille millia talentorum argenti, quæ tantumdem efficiunt, putà mille & ducentos milliones auri. Libra enim una auri olim valebat decem libras argenti. Universim ergo reliquit ei bis mille & quadringentos milliones aureorum, præter æs, ligna, lapides, ceteramque fabricæ materiam innumeram. Unde 1. Paralip. 22. 14. additur: *Æris verò & ferri non est pondus: vincitur enim numerus magnitudine.*

Sextò. Sextò, *malleus & securis, & omne ferramentum non sunt* A *audita in domo cùm ædificaretur.* Addit Josephus in fine lib.15. *toto tempore* quo templum struebatur, numquam interdiu pluisse, noctu tantum imbribus descendentibus, ne interrumperetur ædificatio. licet Josephus ibi propriè loquatur de templo Herodis.

Septimò, Hebræi decem mira & quasi miracula templi recensent, penes quos sit fides. Primum, *Numquam abortivit mulier propter carnis nidorem in sanctuario. Secundum, numquam fœtuit caro sanctuarii. Tertium, neque conspecta fuit musca in domo mactationis. Quartum, non accidit casus nocturnus sacerdoti magno in die expiationis. Quintum, non extinxerunt pluviæ ignem qui erat in strue lignorum. Sextum, non vicit ventus columnam fumi. Septimum, non repertum ullum vitium in Gomer, nec in duobus panibus, nec in panibus facierum. Octavum, stabant coarctati & adorabant dilatati. Nonum, numquam læsit aliquem serpens & scorpio in Jerusalem. Decimum, nec dixit homo socio suo: angustior mihi est locus quàm ut possim pernoctare Hierosolymis.* *Septimò.*

FACTUM EST ERGO QUADRINGENTESIMO ET OCTOGESIMO ANNO EGRESSIONIS FILIORUM ISRAEL DE TERRA ÆGYPTI, IN B ANNO QUARTO, MENSE ZIO (IPSE EST MENSIS SECUNDUS) REGNI SALOMONIS SUPER ISRAEL, ÆDIFICARI COEPIT DOMUS DOMINO] *Vers. 1.* Perperam ergo Josephus ab exitu Hebræorum usque ad fabricam templi numerat annos 592.) sic enim legendum in Josepho ostendit Ribera lib. 1. de Templo cap. 1. non 612. uti jam habent Codices Latini Josephi) ac Beda numerat annos 490. Sulpitius 588. Theophilus 602. Cedrenus 672. Philastrius 713. Serarius hic in c.7. numerat annos 680. Hæc enim omnia repugnant huic loco, ubi Hebr. Septuag. Chald. & Latina constanter numerant annos dumtaxat 480. quorum computum præcisè per annos Judicum assignavi Judic. c.3. v.13. Ubi Nota Septuag. Roman. hìc habere annos 440. dumtaxat, sed non numerant annos 40. quibus Hebræi peregrinati sunt in deserto; quare egressum ex Ægypto completum intelligunt, & sub eo comprehendunt ingressum in terram promissam, qui contigit anno quadragesimo ab egressu ex Ægypto. Verùm Septuag. Complut. & Regia habent ut Noster & Hebr. C scilicet annos 480.

Cœpit igitur Salomon ædificare templum anno quarto regni sui, mense secundo; perfecit verò illud anno undecimo mense octavo, ut dicitur vers.37. Unde sequitur ædificationem hanc durasse septem annos, & septem menses præcisè. Sed Script. septem menses quasi quid minutum subticet, & integrum annorum dumtaxat numerum assignat. Cœpit ergo templum fabricare anno mundi 2933. qui fuit à diluvio annus 1276. ante Christi nativitatem anno 1017. juxta tabulam Chronologicam, quam præfixi Pentateucho.

Porrò Josephus ait fabricatum fuisse templum anno 12. Hiram regis Tyri, indeque numerat 143. annos usque ad ædificationem Carthaginis, quam fecit Dido ex Tyro navigans in Africam. Sed error irrepsit in computu Josephi; nam non 143. sed 125. dumtaxat fluxere anni, uti ex regum Tyri, qui Hiram successere, annorum numero, quem recenset Josephus, arithmeticè demonstrat Salianus anno mundi 3166. in fine quo ipse Carthaginem conditam asserit, qui fuit annus decimus Joas regis Juda, & 28. Elisæi Prophetæ: licet varii variè hac de re scribant.

D Porrò, cur hic numerentur anni fabricæ templi ab egressu Hebræorum ex Ægypto, causam dant Beda, Abulens. & ex eis Pineda lib.4. cap.5. quòd tunc primùm suum populum redigeret Deus sub forma reipubl. ac certis ritibus, certisque sanctæ religionis & fidei legibus communiret. Ideò ubi illuismet religionis templum amplissimum atque sanctissimum ædificabatur, & cujus erectione & opportunitate alia vel altaria vel loca religiosa cessare debebant; denique maximum incrementum religio & respub. perceptura erant, oportuit ejusdemmet religionis & reipublicæ initia designari.

Locus fabricæ templi describitur 2. Paral.3. v.1. ubi dicitur: *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem, in mōte Moria* (ubi Abraham jussus fuit immolare Isaac Genes. 22.) *qui demōstratus fuerat David patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornan Jebusæi.* Hinc & Christus ibidē, putà in mōte Calvariæ, qui pars est mōtis Moria, crucifixus se ipsū victimā Deo obtulit pro mūdi salute. Hoc enim adūbra-

brabat immolatio Isaac, & victimarum omnium in templo. Denique templum ædificatum fuit in loco pertinente ad tribum Beniamin, uti omnes Interpretes docent, & patet Deuter. 33. v. 12. Sic & Plato lib. 7. Politic. & Aristot. lib. 6. de legibus docent in montibus ædificanda esse templa, ut eminus sint conspicua, & cælo Deoque viciniora.

Rursum 2. Paral. 3. v. 3. dicitur Salomon *ædificasse longitudinis cubitos sexaginta in mensura prima*, id est ante distinctionem Sancti à Sancto sanctorum, prima mensura longitudinis totius templi fuit sexaginta cubitorum, quæ mensura deinde distincta & divisa est eo modo, ut ex ea Sanctum haberet 40. cubitos, reliquos verò viginti haberet Sanctum sanctorum. ita Vatabl. aliter Abulens. Prima mensura templi, inquit, fuit longitudo, quia primò in longum ædificarunt utrumque templi parietem, deinde in latum parietes transversos.

In mense zio] jam legunt Hebræi *in mense zif*, quia pro *vau* vocali cum puncto *cholem* legunt *vau* consonantem sine puncto. Idem mensis Hebr. dicitur אייר *iiar* ab אור *or*, id est lux, splendor. Unde Chald. vertit, *in mense apertionis sive splendoris florum*, eò quòd isto mense germina & flores se aperiant, eorumque viror & decor tunc splendescat.

Ipse est mensis secundus] qui partim respondet nostro Aprili, partim Majo, sicut primus Hebræorum mensis dictus Nisan, partim respondet nostro Martio, partim Aprili, quod tempus est aptissimum ad fabricam.

Vers. 2. Domus (templum) autem, &c. habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine, et triginta cubitos in altitudine] Dices, 2. Paralip. 4. vers. 4. dicitur: *Porrò altitudo centum viginti cubitorum erat*. Resp. altitudo templi usque ad primam contignationem, sive usque ad primum tabulatum, erat triginta cubitorum, ut hic dicitur: altitudo verò ejusdem usque ad summam contignationem, sive usque ad summum tectum & pinnaculum, erat 120. cubitorum, ut in libr. Paralip. dicitur. Erat enim quasi aliud ædificium supra templum, ubi repositi fuere templi thesauri, donaria, vota: item vetus tabernaculum Moysis, & Davidis altare, &c. ita Eucherius, Angelomus, Abulens. & passim interpretes. Vide Riberam libr. 1. de Templo cap. 5. & Vilalpandum pag. 267. Hic etiam latuit Joas puer, & posteà rex, ait Cajetan. fugiens Athaliam occidentem filios regis, 4. Reg. 11. 3. Tanta altitudo & moles templi sustentabatur crassis parietum muris, quibus incumbebat. Muri quoque fulciebantur per suas parastadas (vulgò *pilastras*) & antherides, de quibus Vilalpan.

Porrò ex templo hoc ad tabulata conscendebatur per cochleam de qua v. 8. *Et per cochleam*, inquit, *ascendebant in medium cænaculum* (tabulatum) *& à medio in tertium*.

Denique cùm Judæi post reditum ex Babylone templum à Chaldæis combustum reædificarunt, ad sexaginta dumtaxat cubitos altitudinis illud evexerunt, eò quòd Cyrus vetaret altius erigi, timens ne Judæi rebellantes ex templo facerent arcem, ut patet 1. Esdræ 6. & ex Josepho.

Allegor. Angelomus: *Longitudo domus Dei*, inquit, *longanimitatem designat Ecclesiæ, quia in exilio peregrinationis suæ patienter adversa quæque tolerat, donec ad patriam quam expectat perveniat. Latitudo insinuat charitatem, quæ dilatato sinu mentis non solum amicos in Deo, sed & inimicos diligere gaudet propter Deum: donec veniat tempus, quando sive ad pacem suam conversis, sive funditus omnibus extinctis inimicis, cum solis gaudeat amicis in Deo Altitudo spem denuntiat futuræ retributionis, cuius intuitu libenter infima quæque, sive quæ demulcent, sive quæ adversantur, contemnit usque dum utrisque transcensis sola mereatur videre bona Domini in terra viventium.*

Vers. 3. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, juxta mensuram latitudinis templi: et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi] ita scilicet, ut hi decem cubiti latitudinis porticus adiungerentur non latitudini, sed longitudini templi; quia latitudo porticus erat minor, utpote decem cubitorum dumtaxat, quàm latitudo templi, quæ erat viginti cubitorum, quare ei jungi & adæquari non poterat: adiuncta est ergo longitudini templi. Eadem verò erat longitudo porticus, quæ latitudo templi, scilicet viginti cubitorum; quare illa huic adiuncta & adæquata fuit: latitudo verò porticus, quæ erat decem cubitorum, adiuncta fuit longitudini templi, quæ erat sexaginta cubitorum, ita ut adjuncta latitudine porticus, templum cum porticu haberet septuaginta cubitos in longitudine & viginti cubitos in latitudine. Ita Ribera & alii.

Erat hæc porticus templi vestibulum ad elegantiam & magnificentiam, æquè ac ad usum addita Sancto, sive anteriori parti templi. Id imitati sunt Christiani primi, qui suis templis iisdem de causis adiecere porticus, quales videre est Romæ in basilica S. Petri, S. Mariæ Majoris, S. Joannis Lateranensis, S. Laurentii, S. Cæciliæ, &c. idque ad multiplicem usum. In porticibus enim manebant excommunicati, pœnitentes, catechumeni, quibus templum ingredi & Missam audire fas non erat. Item pauperes, mendicantes & peregrini, qui à prandio vel noctu basilica clausa, in porticu orabant & pernoctabant. Ad hæc, qui in templo litteras & nuntios accipiebant de rebus domesticis vel sæcularibus, è templo, ubi illa expedire & tractare non decebat, egrediebantur in porticum, ibique ea peragebant. In porticu etiam parabantur sedes, scamna, ornamenta, ceteraque inferenda in templum.

Porrò templum, inquit Angelomus & Eucher. *erat conversum ad Orientem, sicut & tabernaculum, habebatque ostium porticus ab Oriente contra ostium templi, iuxta quod historicus Judæorum Josephus apertissimè docet, ita ut sol æquinoctialis oriens directis radiorum suorum lineis per ostia tria, porticus videlicet, & templi & oraculi arcam testamenti perfundere posset.*

Unde Allegor. per porticum hanc significantur sancti, qui Christum præcesserunt, putà Patriarchæ & Prophetæ, qui orientem huic mundo solem justitiæ primi fulserunt, & nascenti in carne Domino testimonium, sive vivendo, sive prædicando, sive nascendo, sive etiam moriendo præbuerunt, ait Angelom. & Eucher.

Denique nonnulli censent hanc esse porticum Salomonis; in qua docuerunt Christus & Apostoli, ita Abulens. Titelm. Jansen. cap. 93. Concord. Evang. sed hallucinantur: hæc enim porticus erat vicina Sancto ante atrium sacerdotum, in quorum neutrum ingredi licebat Christo & Apostolis, eò quòd non essent sacerdotes veteris legis. Vide quæ de porticu Salomonis dixi Act. 3. 11.

Fecitque in templo fenestras obliquas] Vers. 4. Hebr. שקפים אטמים *sceku phim atumim*, id est *aspicientes clausas*, hoc est, ut Chald. *intrinsecus apertas extrinsecus clausas*, putà introrsum latiores, extrorsum angustiores (fortè etiam cancellis obductas unde Septuag. vertunt, *cancellatas* vel *reticulatas*) ideoque *obliquas*, ut vertit Noster, ut videlicet plus luminis admitterent: quia ut docent Optici sive Perspectivi: in obliquis hisce fenestris radii solares venientes forinsecus intersecant se in superficie extima fenestræ, ubi est locus angustior, ac deinde dilatantur, & longè lateque se per domum dispergunt (unde Symmach. pro *obliquas*, vertit *sagittarias*, quæ scilicet lucem quasi sagittam emittunt) sic enim lux solis in domum intrat per modum pyramidis inversæ. Ita S. Hieron. in cap. 40. Ezech. Ribera libr. 1. de Templo cap. 13. Eucher. Angelom. & alii. Audi S. Hieron. in cap. 41. Ezech. *Fenestræ quoque erant facta in modum retis, instar cancellorum, ut non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interrasilibus & vermiculatis clauderentur (pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habes) quæ in tribus tantùm erant partibus templi, ad dexteram videlicet, & ad sinistram, & post tergum, id est ad Meridiem & ad Aquilonem, & ad Occidentem. Orientalis autem pars non habebat fenestras, quia ipse introitus clarum immittebat lumen intrinsecus, & cuncta interiora templi ianuarum lumine complebantur, ita ut per singulas fenestras & cancellorum foramina intrò quis posset aspicere.*

Hæ fenestræ erant in Sancto dumtaxat. Nam Sanctum sanctorum carebat fenestris ad sui reverentiam: Deus enim habitat in caligine nobis invisibili per ostium tamen lux aliqua immittebatur in Sanctum sanctorum. Vide dicta Levit. 16. 13.

Allegor. hæ fenestræ obliquæ repræsentant sanctos Doctores, per quos Deus fideles docet & illuminat, *qui*, ut ait Angelom. *dum ea quæ in occulto vident publicè fidelibus pandunt; quasi suscepto lumine solis fenestræ, luncta templi penetralia replent. Unde bene eædem fenestræ obliquæ, id est intus latiores fuisse perhibentur, quia nimirum necesse, est ut quisque*

quisquis jubar supernæ contemplationis vel ad momentum perceperit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atque ad majora capessenda solerti exercitatione se præparet. Vide dicta Ezech. 41. v. 17.

Vers. 5. ET ÆDIFICAVIT SUPER PARIETEM TEMPLI TABULATA PER GYRUM, IN PARIETIBUS DOMUS PER CIRCUITUM TEMPLI (id est, Sancti) ET ORACULI (id est, Sancti sanctorum, ex quo Deus dabat oracula) ET FECIT LATERA IN CIRCUITU] Describit hic cellas ædificatas circa templum: hoc enim significat τὸ *fecit latera in circuitu*. Erant enim hæ cellæ laterales templo, illudque lateraliter ambiebant per tria latera, sive per tres mundi plagas, scilicet ad Occidentem, Meridiem & Septemtrionem. Nam plaga ad Orientem, ubi erat ostium & ingressus, cellas in circuitu habere non poterat. Quod ergo ait, *super parietem*, idem est quod juxta parietem, vel circa parietem templi. Simili enim modo de Christo dicitur Lucæ 4. 39. *Stans supra*, id est, juxta *illam imperavit febri*. Et Psalm. 136. 1. *Super*, id est, juxta, *flumina Babylonis sedimus & flevimus*, &c. Sensus ergo est quasi dicat: Salomon ædificavit juxta & circa tres parietes templi spectantes ad tres mundi plagas ordinem quendam cellarum, eumque circumcirca in terna tabulata erexit & divisit, idque fecit tum ob pulchritudinem, tum ob firmitatem & custodiam templi. In his enim cellis poterant orare sacerdotes, & in ipsum templum per fenestras inspicere. In iisdem cellis reponebantur divitiæ templi. Unde illæ à Septuag. vocantur *apothecæ*, & à Nostro 1. Paralipom. 28. 11. *cellaria*. Patet ex Josepho 8. Antiq. cap. 2.

ET FECIT LATERA IN CIRCUITU] *Latera* vocat tabulata cellarum, ut patet ex Hebr. & Septuag. Hæc enim latera explicat dum subdit: *Tabulatum quod subter erat quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis*. Ubi pro *tabulatum* Hebr. & Septuag. habent *latus*. Tabulata ergo vocat *latera*, tum quia lateraliter circuibant tria templi latera, tum potius quia unum super aliud lateraliter extabat & prominebat, ac superius erat latius quàm inferius, unde Chald. vocat *appendices*.

Sensus ergo est quasi dicat. Hæ cellæ, sive ordines cellarum, habebant tria latera, id est, tria tabulata circumcirca, quorum latus sive tabulatum infimum erat quinque cubitorum latitudinis; secundum vero sex; tertium autem septem cubitorum: hoc est, tres erant ordines cellarum in tribus earum tabulatis, quorum secundus ordo erat latior primo, & tertius latior secundo ob trabes extantes, de quibus mox subdit: *Trabes autem posuit*, &c. Ita Salianus, Ribera Cajet. & alii.

Porrò hujus inæqualitatis tabulatorum causa fuit, angustia areæ in monte Moria: hæc enim fecit ut imæ cellæ essent angustæ: quare superiores oportuit facere latiores per trabes prominentes. Ita Ribera.

Vers. 6. TRABES AUTEM POSUIT IN DOMO PER CIRCUITUM FORINSECUS, UT NON HÆRERENT MURIS TEMPLI] *Trabes*, id est, capita trabium ultra parietes, quibus incumbebant, extantia & prominentia: Unde Hebr. vocantur מגרעות *migrot*, id est, *deficientia*, quia scilicet non pertingebant ad vicinum parietem templi, sed ab eo deficiebant, erantque capita trabium extantia dumtaxat. Sensus est quasi dicat: fecit ut trabes ultra suum parietem porrigerentur & extarent per sua capita, ut in iis imponerentur tigna transversa, itaque tabulata superiora fierent majora, & majorem haberent latitudinem quàm tabulata inferiora. Neque enim hæ trabes & tabulata hærebant muris templi, sed cellæ hæ earumque tabulata distantes erant, licèt parvo intervallo, à parietibus templi. Unde necesse est ut cellæ hæ habuerint fenestras è regione fenestrarum templi, ut in eas lumen suum transmitterent. Hinc patet cellas & tabulata hæc non fuisse prominentia ex ipso templo, uti volunt Beda, Angelom. Lyran. & Abulens. sed fuisse separata à muro templi, uti disertè hìc asserit Script.

Porrò in imo ordine, sive in pavimento, quod suo tabulato tegebatur, erant cellæ sive cubicula 14. totidem in secundo ordine, sive in medio tabulato, totidem in tertio sive supremo, ita ut universim essent 42. cellæ, quæ omnes erant perviæ, ita ut ex una sine ostio transiretur in aliam, & inde in sequentem, &c. licèt Josephus asserat in singulis ordinibus triginta fuisse cellas sive domunculas,

A quæ quinque habebant cubitos in longitudine & totidem in latitudine. Sed errat in hoc, uti & in pluribus aliis Josephus, uti ostendit Salianus.

Tropolog. tres cellarum ordines, sive tria earum tabulata, notant tres status & gradus fidelium in Ecclesia, scilicet imum conjugatorum, medium sive secundum continentium, tertium & summum virginum. Ita Beda, Rupertus & alii. Vide dicta Ezech. 41. vers. 7.

DOMUS (templum) AUTEM CUM ÆDIFICARETUR, DE LAPIDIBUS DOLATIS ATQUE PERFECTIS (qui scilicet jam dolati & perfecti erant in monte Libano vel alibi, antequam in Sion ad fabricam templi adducerentur) ÆDIFICATA EST, ET (id est, idcirco) MALLEUS, ET SECURIS, ET OMNE FERRAMENTUM NON SUNT AUDITA IN DOMO CUM ÆDIFICARETUR] quia, ut dixit, jam lapides dolati erant, unde nec malleo, nec securi, nec ferro ad eos dolandos & aptandos opus erat, sed tantùm calce ad eos inter se conglutinandos, idque ad fabricæ reverentiam, ac ne Salomonis & ceterorum fabricam spectantium aures B strepitu malleatorum & ferratorum offenderentur. Fabulantur Rabbini malleum non auditum in templo, eò quòd Hebræi sanguine vermiculi, quem ipsi *Janni* vocant, lapides secuerint. Theodor. quæst. 21. & 22. Procopius & Glycas opinantur omnes lapides Deo ita disponente sic fuisse in montibus natos vel excisos, ut ferro non esset opus. Veriùs Lyran. Abulens. & Ribera libr. 1. de Templo cap. 12. respondent non fuisse auditum malleum vel securim, scilicet ad dolandum vel secandum lapides, quia jam in monte dolati & secti erant, ut dixi. Vers. 7.

Anagog. templum hìc repræsentat cœlum, ubi nulla erit passio vel afflictio, quia, ut ait Eucher. & Angelom. *hìc tundimur adversitatibus & disciplina veritatis exercemur, ut illic locis juxta meritum congruis disponamur, & castigatione cessante solo amoris glutino quo ad invicem copulemur, uno impleti spiritu perfundamur. Hìc enim foris tundimur, ut illic sine reprehensione inveniamur. Hìc malleus, hìc securis, hìc omnia tunsionum resonant ferramenta: in domo autem Dei nulli istius audiuntur, quia in æterna patria omnes jam percussionum strepitus conticescunt.*

C Hoc est quod canit Ecclesia in Dedicatione ecclesiæ: *Tunsionibus, pressuris expoliti lapides, suis coaptantur locis, per manus artificis disponuntur permansuri sacris ædificiis*.

OSTIUM LATERIS MEDII IN PARTE ERAT DOMUS DEXTRÆ: ET PER COCHLEAM ASCENDEBAT IN MEDIUM CŒNACULUM, ET A MEDIO IN TERTIUM] Describitur hic cochlea, per quam ascendebatur in tabulata tum ipsius templi, tum cellarum templo adjacentium, de quibus dictum est vers. 5. & seq. ac cochleæ ostium, quod erat in ipso pariete templi. Paries enim templi crassus erat novem vel decem cubitos. Unde in eo poterat cochlea sine damno parietis, uti Romæ in basilica S. Petri aliisque, imò in columna Trajani, æquè ac Antonini videmus cochleas, per quas ab imo in summum per 185. gradus intrinsecus ascenditur. Vocat hoc *ostium lateris medii*, id est, tabulati medii, quia per hoc ostium ejusque cochleam ascendebatur in medium, sive secundum tabulatum tam templi, quàm cellarum, & ex secundo in tertium sive summum: nam infima pars templi, æquè ac cellarum, non egebat cochlea nec ascensu, eò quòd sita esset in ipso pavimento. Hoc ergo D ostium cum sua cochlea erat *in parte domus dextræ*, id est, in muro templi dextro, hoc est Meridionali; nam spectantibus ad Orientem Meridies est ad dexteram, Septemtrio ad sinistram. In Meridionali ergo templi pariete & muro erat hæc cochlea, ejusque ostium, quæ ab imo assurgebat per gradus usque ad summum tam templi quàm cellarum fastigium. Triplex enim erat cellarum, ut dixi, æque ac templi, ordo & tabulatum, scilicet infimus, medius & summus. De ostio infimi ordinis & tabulati nil hìc dicitur, quia illud erat in terra, unde non egebat ascensu & gradibus cochleæ. *In parte* ergo *domus dextræ*, hoc est, in crassitie parietis Meridionalis ipsius templi, ex imo, sive ex pavimento, surgebat cochlea cum suo ostio, ascendebatque intra crassitiem parietis sive muri usque ad medium, hoc est, secundum tabulatum sive ordinem cellarum (unde patet cellas has, licèt à templo separatas, per cochleam tamen ipsi Vers. 8.

fuisse conjunctas: erant enim illi vicinæ) templo vicinarum & ex secundo protendebatur & ascendebat ad tertium & supremum tabulatum sive ordinem cellarum. Sufficiebat autem unum ostium & unus ingressus in singula tabulata, quia cellæ erant perviæ, ut dixi. Ita Cajet. Ribera lib. 1. de Templo cap. 15. & alii.

Porrò an una fuerit, eademque cochlea, qua ad ipsa templi tabulata, & simul ad tabulata cellarum templo vicinarum ascendebatur, an verò duæ, non planè liquet. Verisimile est duas fuisse. Primò, quia in Hebr. pro cochlea est לולים *lulim* in plurali, id est, cochleæ. Secundò, quia hoc erat commodius, & ad majorem templi majestatem. Tertiò, quia id insinuat Josephus lib. 8. cap. 2. qui crebrò in templo versabatur. Ita Salianus. Una ergo cochlea ascendebatur in tabulata templi, altera in tabulata cellarum.

Tropol. cochlea ascendens in gyrum, significat non nisi per tortuosam laborum & dolorum viam ad perfectionem virtutis, & ad gloriam Beatorum in cœlum conscendi. Ita Eucher. & Angelom. cujus rei appositum extat visum in Vita S. Perpetuæ, quæ per scalam cultris obsitam, vidit Satyrum in carcere socium suum in cœlum ascendere, ac per hanc visionem accepit omen martyrii. Ita habet Vita ejus apud Surium die 7. Martii.

Vers. 10. ET ÆDIFICAVIT TABULATUM SUPER DOMUM QUINQUE CUBITIS ALTITUDINIS] Videtur hoc intelligendum de tabulatis cellarum: nam tabulatum templi erat altum 90. cubitis, ut dixi; imò videtur loqui de summo dumtaxat cellarum tabulato, ait Abulens. & Cajet. nam Josephus asserit totam altitudinem cellarum fuisse sexaginta cubitorum.

Vers. 15. ET ÆDIFICAVIT PARIETES DOMUS INTRINSECUS TABULATIS CEDRINIS] *Ædificavit*, id est, texit, vestivit, ornavit: nam parietes ædificati erant ex lapidibus; lapides deinde vestivit tabulis cedrinis; sicut pavimentum vestivit tabulis abietum sive abiegnis, ut sequitur. Id ita esse patet ex vers. 18. ubi explicans ait, *omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete.*

Vers. 16. ÆDIFICAVITQUE VIGINTI CUBITORUM AD POSTERIOREM PARTEM TEMPLI TABULATA CEDRINA] quasi dicat. Sicut texit priorem partem templi tabulis cedrinis, uti jam dixi vers. 15. sic & iisdem texit posteriorem partem templi, id est, oraculum sive Sanctum sanctorum, ex quo Deus dabat oracula. Describitur enim hìc Sanctum sanctorum, quod erat interior sive posterior pars templi, habebatque in longitudine viginti cubitos, totidem in latitudine, sed triginta in altitudine, ut & reliqua templi sive Sancti pars; totum enim templum erat altum triginta cubitos, ut dictum est vers. 2. Dicitur tamen hìc tantum ad viginti cubitos ædificatum; quia videlicet ad viginti cubitos dumtaxat à pavimento sursum tectum fuit tabulis è cedro (ut hac parte tabulatum videretur esse quadratum, uti fuit in Tabernaculo Moysis) reliquis verò decem cubitis in altum assurgebat nudus paries sive murus. Ita Ribera libr. 1. de Templo capit. 6. Nonnulli tamen putant Sanctum sanctorum tantùm habuisse viginti cubitos in altitudine, sicut totidem habebat in longitudine & latitudine, ut perfectè esset quadrum, sive quadratum, totumque fuisse obtectum tabulis cedrinis: Sanctum verò solum habuisse triginta cubitos altitudinis, & proinde decem cubitis altius fuisse Sancto sanctorum, sicut Romæ in multis templis tribuna, sive chorus, demissior est reliquo templo. Cui sententiæ favet hic versus, qui viginti cubitos assignat Sancto sanctorum, & quòd deforme fuisset, si ejus pars una fuisset tecta cedro, altera verò nuda.

Verius videtur Sanctum sanctorum per omnia quadratum fuisse quoad tabulatum cedrinum, assurrexisse tamen ultra hoc tabulatum ad decem cubitos, ut absolutè esset altum triginta cubitos, uti erat Sanctum; sed tabulato huic viginti cubitorum tabulis cedrinis obtecto ram in Sancto, quàm in Sancto sanctorum impositam fuisse fornicem cedrinam, quæ cœlorum formam imitaretur & repræsentaret: fornix autem hæc ascendebat ad decem cubitos, qui supra viginti reliquos extabant usque ad tabulatum, uti solidè ostendit Vilalpandus in cap. 41. Ezech. Azor. lib. 6. cap. 53. nec aliud vult Ribera lib. 1. de Templo cap. 6. & Barradius tom. 2. lib. 12. cap. 13.

A ET FECIT INTERIOREM DOMUM ORACULI SANCTUM SANCTORUM] quasi dicat. Fecit ut interior domus, quæ oraculum dicebatur, esset Sanctum sanctorum, hoc est sanctissima templi pars. Hæc enim nunc vocatur oraculum, nunc interior domus, nunc secundum Tabernaculum, nunc Sanctum sanctorum.

PORRO QUADRAGINTA CUBITORUM ERAT IPSUM TEMPLUM PRÆ FORIBUS ORACULI] q. d. Anterior pars templi, quæ erat ante oraculum sive Sanctum Sanctorum, quodque dicebatur Sanctum, habebat quadraginta cubitos in longitudine. Vers. 17.

Porrò fores oraculi, sive Sancti sanctorum, erant magnæ, semperque apertæ: unde capita vectium arcæ fœderis prominentia, & velo tecta propè stantibus apparebant, sive quia velum erat transparens, sive potiùs quia ultra velum prominebant. Hinc & velo hoc scisso in passione Christi apparuerunt Sancta sanctorum: alioquin enim si fores oraculi fuissent clausæ, illa non patuissent: ita Ribera lib. 1. cap. 6.

ORACULUM (Sanctum sanctorum) AUTEM IN MEDIO DOMUS (id est, in ipsa domo, sive in ipso templo) FECERAT] non enim oraculum erat in medio, sed in fine templi: est Hebraismus. Vers. 19.

B

SED ET ALTARE VESTIVIT CEDRO] intellige altare thymiamatis, quod erat in Sancto obversum Sancto sanctorum, ut ex eo fumus thymiamatis ascenderet ad Deum residentem super arcam in Sancto sanctorum. Hinc videtur quòd Salomon fecerit novum altare thymiamatis, illud enim dicitur vestisse tabulis cedrinis, quas deinde auro texit vers. 21. perinde ac fabricavit novam mensam panum propositionis, novumque candelabrum majus: nam Mosaica minora erant & viliora, quàm ut congruerent magnitudini & magnificentiæ templi sui novi; quare Salomon illa è templo removit, & cum Tabernaculo Moysis reposuit in tabulatis. Id ita esse clarè liquet ex capite 7. vers. 48. ut ibi ostendam. Vers. 20.

ET AFFIXIT LAMINAS CLAVIS AUREIS) quod sine malleo & sonitu vix fieri poterat. Quod ergo dixit vers. 7. malleum, securim & ferrum non esse audita in templo, intellige quoad scindendum vel dolandum, ut ibidem præcessit, non autem quoad affigendum clavos: hi enim cùm essent plurimi malleo affigendi erant, ait Ribera lib. 1. cap. 12. nisi quis dicat vertiles fuisse clavos & vertilia foramina, quibus inserendi erant, ut sola eorum gyratione sine malleatione suis locis infigerentur. Sic enim Cyzici, ait Plinius lib. 36. 15. *Buleuterium* (domus concilii) *ædificatum est sine clavo ferreo, ita dispositâ consummatione, ut eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur.* Vers. 21.

C

ET FECIT IN ORACULO (in Sancto sanctorum) DUOS CHERUBIM DE LIGNIS OLIVARUM] ita Hebr. Chald. & cetera. Perperam ergo Regia & Complutens. habent, *de lignis cupressinis*: quare illud delent Septuag. Romana. Vers. 23.

Nota duo Cherubim jussu Dei à Moyse fabricati Exodi 25. vers. 18. erant duæ statuæ habentes speciem & formam imberbis & alati juvenis: significabant enim Angelos Deum stipantes. Arca enim fœderis erat quasi cista, cujus operculum erat propitiatorium: propitiatorio insistebant erecti duo Cherubini, qui alas extendentes & jungentes, iis quasi solium, in quo sederet Deus ita ut arcam haberet pro scabello pedum suorum, exhibebant; quare positi erant eo situ, perinde ac si duo homines vultibus in se mutuò conversis sese invicem aspiciant, seque manibus quasi alis teneant & complectantur.

D

Arcam hanc cum propitiatorio & Cherubinis (hæc enim à se invicem divelli non poterant) posuit Salomon in Sancto sanctorum: ibi enim ea collocari jusserat Deus Moysi. Salomon verò ad majestatem arcæ, propitiatorii & Cherubim Mosaicorum, in templo suo addidit duos alios Cherubinos longè majores, qui arcam cum Cherubinis suis (utpote exiguis & vix tres cubitos altis) suo corpore & alis velarent, & quasi umbella tegerent & obumbrarent: quare vultibus suis respiciebant & Orientem, sed tergo murum Sancti sanctorum & Occidentem. Porrò alium situm habebant & diversum à situ Cherubim, quos fabricarat Moyses: Mosaici enim erant supra arcam alis expansis utrimque se mutuò prensantes & complectentes: hi verò Salomonis consistebant pedi-

pedibus erectis in pavimento Sancti sanctorum, unusque A stabat juxta alterum in eodem latere quasi ejus collatero; stabat autem uterque alis in longum exporrectis, ita ut unus extremitate alæ suæ attingeret extremitatem alæ alterius Cherubim, altera verò extremitate alterius alæ attingeret parietem templi: quare unus extremitate alæ suæ attingebat unum templi parietem, alter verò extremitate alæ suæ attingebat alterum templi, putà Sancti sanctorum parietem. Quæque enim ala erat quinque cubitorum, quare duæ alæ unius Cherubim erant cubitorum decem, & totidem cubitorum erant alæ binæ alterius Cherubim: quare uti æquè expansæ erant viginti cubitorum, quæ erat longitudo æquè ac latitudo Sancti sanctorum: hoc enim longum erat vinginti cubitis, & totidem latum. Ita Beda, Abul. Adrichom. Ribera & alii.

Hinc Deus ex propitiatorio ad interrogata pontificis respondens, dansque oracula, dicebatur sedere super Cherubim, id est sapientissimos spiritus, & Angelos, etiam Cherubinos longè scientia transscendere eosque quasi pedibus premere. Hinc etiam Deus hic vocatur Dominus *Sabaoth*, id est exercituum, scilicet Angelorum, quos plurimos habet & quasi innumerabiles, eosque sapientissimos B atque potentissimos.

Anagog. Sanctum sanctorum repræsentabat cælum empyreum, arca Ecclesiam beatam, sive homines beatos, propitiatorium aureum humanitatem Christi gloriosam; Cherubini duo Angelos sanctos summè concordes in Dei obsequio & laude. His Deitas nobis invisibilis eminet & insidet, ac beatis tam Angelis, quàm hominibus summa inter se charitate flagrantibus, quod binario numero & faciebus Cherubinorum ad se invicem conversis significatur, videndum fruendumque se exhibet, hacque gloriosa visione eos in æternum beat. Ita Beda, Angelom. & ex iis Ribera libr. 2. de templo cap. 7. Vide quæ de Cherubinis dixi Exodi 25. 18. Ezechiel. 1. vers. 5. & seq. & Apocal. 4. vers. 6. & 7. quamquam hi Cherubini Salomonis, ab illis Mosaicis & Ezechielis tam forma & statura, quàm situ & habitu fuerint diversi, ut patet ex dictis. Ex hisce perspicua sunt ea quæ sequuntur usque ad v. 29.

DECEM CUBITORUM ALTITUDINIS] q. d. duo Cherubini erant alti quindecim pedes, cubitus enim est sesquipes. Erant ergo gigantea magnitudine. Quia enim gigas est quindecim pedum? idque ut magnitudinem C ac majestatem tum Angelicam, tum divinam repræsentarent.

Vers. 24. DECEM CUBITOS HABENTES A SUMMITATE ALÆ UNIUS USQUE AD ALÆ ALTERIUS SUMMITATEM] *summitatem* vocat extremitatem, q. d. Extremitas unius alæ Cherubini distabat ab extremitate alterius alæ decem cubitis, singulæ enim alæ erant quinque cubitorum, eratque utraque in rectum exporrecta: quare sub alis corpus sive dorsum Cherubini inter alas interjacens intellige; alioqui enim plusquam decem cubitorum fuisset distantia, ut patet. Ita Abul.

Vers. 25. POSUITQUE CHERUBIM IN MEDIO TEMPLI INTERIORIS: (putà oraculi, sive Sancti sanctorum) EXTENDEBANT AUTEM ALAS SUAS CHERUBIM, ET TANGEBAT ALA UNA PARIETEM, ET ALA CHERUB SECUNDI TANGEBAT PARIETEM ALTERUM: ALÆ AUTEM ALTERÆ IN MEDIA PARTE TEMPLI SE INVICEM CONTINGEBANT] Cherubini enim expandebant alas suas per totam oraculi latitudinem, ita ut unus Cherub alæ unius extremitate tangeret parietem oraculi Meridionalem, alter verò alæ unius extremitate tan- D geret parietem oppositum Septentrionalem. Latitudo enim oraculi erat viginti cubitorum, & totidem cubitorum erant quatuor alæ duorum Cherubinorum: quæque enim ala erat quinque cubitorum: quare hi duo Cherubini in medio oraculi tangebant se invicem per duas extremitates aliarum duarum alarum, illisque velabant arcam cum propitiatorio & Cherubinis Moysaicis illi insistentibus, ita ut arca interciperetur duabus alis Cherubim super arcam à Moyse extensis; quasi sub umbella, ait Josephus libr. 8. capit. 4. Cherubinos enim à Moyse ex auro fabrefactos fuisse cum arca in templo à Salomone repositos, sub alis duorum Cherubinorum majorum ab eo fabricatorum docent Beda, Abulens. Cajetan. & alii. Et ipsa Cherubinorum cum arca connexio idipsum poscit.

Porrò 2. Paral. 3. 13. additur: *Ipsi* (duo Cherubini Salomonis) *autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum*, hoc est ad Sanctum. Unde liquet situs horum Cherubinorum, scilicet eos locatos fuisse à Salomone ad extimum parietem Sancti sanctorum, ita ut faciebus suis respicerent tam arcam, quæ erat ante se, quàm Sanctum faciei suæ obversum; ac videlicet pontificem per Sanctum ingredientem in Sanctum sanctorum, æquè ac populum ante Sanctum in atrio orantem obverso vultu comiter respicerent & quasi salutarent. Vultu ergo respiciebant Orientem, tergo verò Occidentem. Nam Sanctum erat ad Orientem, Sanctum sanctorum verò, præsertim ejus extima pars, fuit extremus murus ad Occidentem. Ita Ribera lib. 2. c. 6. & alii.

Denique Judæi conversi ad Sanctum sanctorum, ut adorarent Deum in eo residentem, convertebantur ad Occidentem, Christiani verò orant conversi ad Orientem: unde & templa eorum spectant Orientem, ob causas quas alibi dixi. Vide Bellarm. libr. 3. de Sanctis cap. 0. sic & Vitruvius libr. 4 capit. 5. docet Gentiles eò unde terra illuminatur, id est ad ortum solis, templa sua extruxisse.

ET OMNES PARIETES TEMPLI PER CIRCUITUM SCULPSIT VARIIS CÆLATURIS, ET TORNO] id est tornatura sive opere tornatili, quo per tornum res in figuram orbicularem tornantur & rotundantur; sub torno tamen quamvis cælaturam & sculpturam accipe. Unde Vatabl. vertit: *cælaturis & sculpturis*. *Tornus* enim subinde idem est quod cælum sive scalptum, putà instrumentum quo res cælantur & sculpuntur. Sic enim Virgilius Ecloga 3. vitem torno elaboratam dicit, cùm constet vitem non esse rotundam, sed figuræ variantis. Et Horatius libr. de arte asserit carmina *tornari*, id est poliri & perfici, dum ait: Vers. 29.

Et male tornatos incudi reddere versus.

ita Sanchez, unde explicans subdit:

ET FECIT IN EIS CHERUBIM, q. d. Sculpsit in parietibus templi effigies Cherubinorum jam dictorum, ET PALMAS, figuras palmarum, ET PICTURAS VARIAS] Hebr. *apertiones florum*, Chald. *liliorum*.

SED ET PAVIMENTUM DOMUS (templi) TEXIT AURO INTRINSECUS ET EXTRINSECUS] hoc est, Vers. 30. tam in Sancto sanctorum, quàm in Sancto. Sanctum enim erat extrinsecus, sive exterior domus, Sanctum sanctorum verò erat intrinsecus, sive interior domus, ut dixi. Igitur Salomon pavimentum templi totius stravit tabulis abiegnis, quas deinde auro texit, æquè ac parietes templi obduxit tabulis cedrinis, quas deinde auro vestivit. Ita Varabl. Sanchez & alii.

ET IN INGRESSU ORACULI FECIT OSTIOLA DE LIGNIS OLIVARUM, POSTESQUE ANGULORUM QUINQUE. Vers. 31.

ET DUO OSTIA DE LIGNIS OLIVARUM, ET Vers. 32. SCULPSIT IN EIS PICTURAM CHERUBIM, ET PALMARUM SPECIES, ET ANAGLYPHA VALDE PROMINENTIA] q. d. Salomon in ingressu oraculi, id est Sancti sanctorum, fecit duo *ostiola* id est parva ostia ex eisdem lignis eaque pentagona, id est quinque angulos & totidem postes habentia; atque in eis exsculpsit effigies Cherubinorum, palmarum & *anaglypha*. Anaglypha vox est Græca, significans imagines & picturas è superficie parietis tabulæ vel ostii extantes & prominentes. Hæc de ostiis Sancti sanctorum, nunc de ostiis Sancti hæc subdit.

FECITQUE IN INTROITU TEMPLI POSTES DE Vers. 33. LIGNIS OLIVARUM QUADRANGULATOS.

ET DUO OSTIA DE LIGNIS ABIEGNIS ALTRIN- Vers. 34. SECUS: ET UTRUMQUE OSTIUM DUPLEX ERAT, ET SE INVICEM TENENS APERIEBATUR] q. d. Salomon in ingressu Sancti fecit postes quadrangulos ex olea, eisque annexuit duo ostia ex abiete, *altrinsecus*; ita scilicet ut unum ostium esset ex uno latere, alterum ab altero priori respondens & obversum.

ET UTRUMQUE OSTIUM DUPLEX ERAT, ET SE INVICEM TENENS APERIEBATUR] q. d. Utrumque ostium erat plicatile, & habebat vertebras, quibus una pars tenebat aliam, erantque in eis quasi duæ plicaturæ, ut vertunt Septuag. Hebr. *erant duæ*, גלילים *gelilim*, id est valvæ volubiles sive convolviles.

Addit Josephus huic ostio Sancti etiam oppansum fuisse velum, simile velo quod oppansum erat Sancto sanctorum.

Ceterum porticus, quæ erat ante Sanctum, nullum habebat velum, sed tota parebat anteriùs, & sine ulla contignatione surgebat in altitudinem 120. cubitorum, quæ erat altitudo templi: latera ejus duntaxat claudebant parietes. Erat enim hæc porticus quasi vestibulum aditum templo ad ejus decorem, majestatem & venerationem augendam.

Nota: Tres erant partes templi præcipuæ. Prima Hebr. vocabatur דביר *debir*, vel, ut Septuag. efferunt, *dabir*, id est Oraculum, puta Sanctum sanctorum. Secunda Hebr. vocabatur היכל *Hechal*, id est Templum, putà Sanctum Tertia אולם *ulam*, id est atrium, de quo vers. 36. Duo priora habebant tectum, non acuminatum, sed planum, ut in eo ambulare possent: sic enim ceteræ domus in Palæstina erant planæ, sed circumcirca habebant septum sive murum exiguum, juxta legem Deuter. 22. v. 8. ne quis in tecto inambulans incautè ex tecto in terram laberetur & collideretur. In Sanctum sanctorum solus ingrediebatur pontifex, idque semel in anno, scilicet in festo Expiationis Levit. 16. in Sanctum verò ceteri sacerdotes: in atrium populus, unde in eo docuit Christus & Apostoli. Igitur Sanctum sanctorum erat ultima, intima & sacratissima pars templi, post quam sequebatur Sanctum, post Sanctum porticus, post porticum atrium sacerdotum, post hoc atrium laicorum mundorum, post hoc ultimum erat atrium immundorum & Gentilium.

Vers. 36. Et ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri] *Ulam*, sive atrium jam dictum, erat duplex, scilicet interius vicinum Sancto, quod erat atrium sacerdotum & Levitarum, in eoque erat altare holocaustorum, in quo sacerdotes immolabant victimas. Alterum atrium erat exterius in quo populus & laici versabantur, orabant & spectabant sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum, ideoque erat amplissimum, & plura stadia ambitu suo complectebatur, ut tantam populi multitudinem caperet: unde 2. Paral. 4. 9. vocatur *basilica grandis*. Atrium utrumque erat sub dio, tum ut fumus tot victimarum in aerem exhalaret, tum quia erat amplissimum, ut tegi non posset; habebat tamen ad latera porticus tectas, ut ad eas populus se tempore pluviæ & æstus reciperet.

Atrium hoc laicorum, sive populi Israel, non tantùm à parte anteriore, ut putat Ribera; sed ex tribus partibus sive plagis mundi, ambiebat atrium sacerdotum, scilicet ab Oriente, Meridie & Septemtrione; nam ab Occidente atrium sacerdotum claudebatur Sancto & Sancto sanctorum Ita Josephus. Theodor. Serarius, Salianus, Vilalp. Hinc atrium laicorum in septem quadra vel quadratas areas, ut Vilalpando & Salianus, erat distributum; quare in eis erat locus feminarum separatus à viris, honestatis & castitatis causa, uti Romæ fit in templis plerisque. Porrò nulli Gentili, sed solis Judæis, iisque mundis, licebat ingredi atrium laicorum. Quare pro immundis Herodes, vel ipse Salomon, ut vult Vilalpando pag. 206. adjecit tertium atrium, sive porticum Gentium; quia Josephus docet Salomonem implesse voraginem Mello, eamque extimo muro cinxisse: alioqui enim inde in voraginem labi potuissent. Hic ergo murus fuit atrii Gentium, de quo & Ezechiel c. 40 5. Ex quo patet murum hunc fuisse quadratum, & in quolibet latere longum fuisse sexcentos cubitos, id est, ut Josephus ait, habuisse stadium cum dimidio. Stadium enim continet 400. cubitos: murus autem atrii Israel, separans illud ab atrio Gentium, erat 500. cubitorum in longitudine à quolibet latere.

Ex hoc tertio Gentium atrio gradibus ascendebatur ad secundum atrium Israel sive Judæorum, eratque intermedium vallum lapideorum cancellorum tres cubitos altum, cui inscriptum erat: *Ne quis Gentilis illud transiret sub pœna mortis*. Ita Josephus. Hinc intelligimus illud Actor. 21. 28. quomodo & cur murmurarint Judæi contra S. Paulum, eò quòd putarent ipsum Trophimum socium suum, qui erat Gentilis, induxisse in templum, hoc est in atrium Israel. Atria hæc multas habebant portas, inter quas una erat nomine Speciosa, Actor. 3. 2.

Tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri] q. d. ædificavit Salomon inter atrium sacerdotum & atrium laicorum murum tres cubitos altum, teste Josepho, ne laici ingredi possent atrium sacerdotum, sed sacrificia, quæ in eo fiebant ultra murum conspicerent: atque hic murus habebat tres ordines lapidum politorum, quorum alter alteri impositus erat: & super omnes lapidum ordines imposuit ordinem unum lignorum è cedro.

Atrium sacerdotum erat altius atrio laicorum, ut sacerdotes in eo celsiores essent populo, & ab eo digna afficerentur reverentia: sic & atrium laicorum altius erat atrio Gentium, quare ex atrio Gentium ad atrium Israel ascendebatur septem gradibus: ex atrio verò Israel ad atrium sacerdotum octo gradibus, inde ad Sanctum decem gradibus, uti docet Vilalpando p. 248. & patet Ezech 40. v. 6. Quare ab atrio Gentium ad Sanctum ascensus erat graduum 25. sed usque ad atrium sacerdotum quindecim, in quibus decantabant quindecim psalmos graduum sive Graduales, ut tradunt Hebræi, S. Hieron. & alii.

Intra hæc atria, puta in ipsis porticibus atriorum, ad eorum muros vel latera erant exedræ 1. Paral. 28. 12. exedra autem dicebatur cubiculum columnis fultum & epistyliis pluribus in quibus vacua erant spatia, quibus prospectus erat in viam. In his exedris partim manebant sacerdotes eo tempore quo ministrabant in templo, qui hic vestes sacras induebant & exuebant; partim servabatur supellex, oblationes & dona templi: unde & vocabantur *gazophylacia*, quia in eis servabatur gaza, id est opes templi, in eisque erant arcæ, in quas populus pecuniam, quam templo offerebat, injiciebat. Hinc intelligimus illud Joannis 8. 20. *Et hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio docens in templo*: gazophylacium enim nunc exedram, nunc arcam vel cistam quæ gazam continet, significat.

Hæ exedræ dicebantur quoque *pastophoria*, uti vertunt Septuag. à παστὸς, id est thalamus, quia habitabant in eis sacerdotes cùm templo deservirent; qui ideo vocabantur pastophori. Ita S. Hieron. lib. 7. in Isajam.

Allegor. Atrium repræsentat vitam incipientium Deo servire, Sanctum vitam proficientium, Sanctum sanctorum verò perfectorum: unde in atrio erat altare holocaustorum, quod significat mortificationem cupiditatum, & mare æneum sive lavacrum, quod symbolum est pœnitentiæ. Vide dicta Exodi 26. initio capitis.

Vers. 37. Anno quarto (regni Salomonis) fundata est domus Domini] Ad templi fundamenta, ait Vilalpando lib. 4. c. 71. & sequenti, pertinent subterranea loca plurima opere firmissimo constructa, & superioribus operibus accuratè respondentia, ubi cryptoporticus, & columnæ, & gazophylacia, horrea, cellæ vinariæ, & oleariæ, exedræ, officinæ, & id genus alia loca, quæ adeò ampla fuerunt atque capacia, ut in illa inferri possent ac conservari omnes primitiæ ac decimæ totius Israelis, ut suis temporibus multis sacerdotum, ac Levitarum millibus distribui possent.

Similia videmus Romæ in cryptis priscis Martyrum, Pontificum & fidelium, adeò ut Roma subterranea non tantùm Urbis, sed & orbis sit miraculum.

Vers. 38. Et in anno undecimo (Salomonis) mense Bul (ita legendum cum Hebr. Septuag. & Roman. malè ergo regia habent Hal) ipse est mensis octavus] qui nostro partim Octobri, partim Novembri respondent. Hebræi enim mensibus utebantur lunaribus, nos verò solaribus. October dicitur בול *bul* à נבל *nabal*, id est defluere, quòd in Octobri defluant folia, & depluant imbres. Ita Serarius; Chald. vertit, *mense quo congregantur novæ fruges*.

Ædificavitque eam annis septem] Adde, & septem mensibus, ut patet computanti à secundo mense quarti anni Salomonis usque ad mensem octavum anni undecimi ejusdem: sed Scriptura integros numeros annorum consignat, minutias omittit.

Allegor. Radulphus in Præfat. lib. 17. in Levit. Templum Salomonis, inquit, septem annis, & septem mensibus, constructum est, quia à Christi advento usque ad ejus reditum ad judicium per septiformem Spiritus gratiam Ecclesia construitur, donec in fine consummetur; idque fiet toto hoc sæculo, quod septem dierum cursu peragitur, ait Eucher. sic & Angelom.

CAPUT

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon ædificat domum suam, & domum reginæ, & domum saltus Libani: mox vers. 15. fabricat duas columnas ac versu 23. mare æneum, & vers. 38. decem luteres, cæteraque vasa templi.

1. DOmum autem suam ædificavit Salomon tredecim annis, & ad perfectum usque perduxit. 2. Ædificavit quoque domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis: & quatuor deambulacra inter columnas cedrinas: ligna quippe cedrina exciderat in columnas. 3. Et tabulatis cedrinis vestivit totam cameram, quæ quadraginta quinque columnis sustentabatur. Unus autem ordo habebat columnas quindecim. 4. contra se invicem positas. 5. & è regione se respicientes, æquali spatio inter columnas, & super columnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia. 6. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & alteram porticum in facie majoris porticus: & columnas, & epistylia super columnas. 7. Porticum quoque solii, in qua tribunal est, fecit: & texit lignis cedrinis à pavimento usque ad summitatem. 8. Et domuncula, in qua sedebatur ad judicandum, erat in media porticu, simili opere. Domum quoque fecit filiæ Pharaonis (quam uxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticum. 9. Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quamdam atque mensuram tam intrinsecus quàm extrinsecus serrati erant: à fundamento usque ad summitatem parietum, & extrinsecus usque ad atrium majus. 10. Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem sive octo cubitorum. 11. Et desuper lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant, similiterque de cedro. 12. Et atrium majus rotundum, trium ordinum de lapidibus sectis, & unius ordinis de dolata cedro: necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus. 13. Misit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro. 14. filium mulieris viduæ de tribu Nephthali. patre Tyrio, artificem ærarium & plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui cùm venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus ejus. 15. Et finxit has columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis columnam unam: & linea duodecim cubitorum ambiebat columnam utramque. 16. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum, fusilia ex ære: quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum: 17. & quasi in modum retis, & catenarum sibi invicem miro opere contextarum. Utrumque capitellum columnarum fusile erat: septena versuum retiacula in capitello uno, & septena retiacula in capitello altero. 18. Et perfecit, columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella, quæ erant super summitatem, malogranatorum: eodem modo fecit & capitello secundo. 19. Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilii fabricata erant in porticu quatuor cubitorum. 20. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper juxta mensuram columnæ contra retiacula: malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. 21. Et statuit duas columnas in porticu templi: cumque statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachin: similiter erexit columnam secundam, & vocavit nomen ejus Booz. 22. Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit: perfectumque est opus columnarum. 23. Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu: quinque cubitorum altitudo ejus, & resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum. 24. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarum striatarum erant fusiles. 25. Et stabat super duodecim boves, è quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem; & mare super eos desuper erat: quorum posteriora universa intrinsecus latitabant. 26. Grossitudo autem luteris, trium unciarum erat: labiumque ejus, quasi labium calicis, & folium repandi lilii: duo millia batos capiebat. 27. Et fecit decem bases æneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis. 28. Et ipsum opus basium, interrasile erat: & sculpturæ inter juncturas. 29. Et inter coronulas & plectas, leones et boves et cherubim: et in juncturis similiter desuper: et subter leones et boves, quasi lora ex ære dependentia. 30. Et quatuor rotæ per bases singulas, et axes ærei: et per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se invicem respectantes. 31. Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: et quod forinsecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum et dimidium: in angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant: et media intercolumnia, quadrata non rotunda. 32. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos basis erant, cohærebant sibi subter basim: una rota habebat altitudinis cubitum et semis. 33. Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri: et axes earum, et radii, et canthi, et modioli, omnia fusilia. 34. Nam et humeruli illi quattuor per singulos angulos basis unius, ex ipsa basi fusiles et coniuncti erant. 35. In summitate autem basis erat quædam rotunditas dimidii cubiti, ita fabrefacta, ut luter desuper possit imponi, habens cælaturas suas, variasque sculpturas ex semetipsa. 36. Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære, et in angulis, cherubim, et leones, et palmas, quasi in similitudinem hominis stantis, ut non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. 37. In hunc modum fecit decem bases, fusura una, et mensura, sculpturaque consimili. 38. Fecit quoque decem luteres æneos: quadraginta

batos capiebat luter unus, eratque quattuor cubitorum: singulos quoque luteres per singulas, id est, decem bases, posuit. 39. Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram: mare autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem. 40. Fecit ergo Hiram lebetes, & scutras, & hamulas, & perfecit omne opus regis Salomonis in templo Domini. 41. Columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos: & retiacula duo, ut operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum. 42. Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum. 43. Et bases decem & luteres decem super bases. 44. Et mare unum, & boues duodecim subter mare. 45. Et lebetes, & scutras, & hamulas: omnia vasa, quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. 46. In campestri regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochoth & Sartham. 47. Et posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris. 48. Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream; 49. & candelabra aurea, quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram, contra oraculum, ex auro puro: & quasi lilii flores, & lucernas desuper aureas: & forcipes aureos, 50. & hydrias, & fuscinulas, & phialas, & mortariola, & thuribula, de auro purissimo: & cardines ostiorum domus interioris Sancti sanctorum, & ostiorum domus templi, ex auro erant. 51. Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in domo Domini, & intulit quæ sanctificaverat David pater suus, argentum & aurum, & vasa, reposuitque in thesauris domus Domini.

Vers. 1. DOMUM AUTEM SUAM ÆDIFICAVIT SALOMON TREDECIM ANNIS] Tres domos hisce tredecim annis ædificavit Salomon, scilicet domum suam, domum filiæ Pharaonis reginæ, & domum saltus Libani, ut patet vers. 2. & 8. has enim tres domos fuisse distinctas patet ex seq. itaque censent Lyran. Abulens. Cajet. Dion. Hugo, Vatabl. & alii passim. Hæ tamen tres domus 3. Reg. 9. 10. & 2. Paralip. 8. 1. vocantur una domus, quia erant contiguæ & connexæ, ita ut non tam tres domus, quàm tres partes vel tria membra unius ejusdemque domus esse viderentur. Sic enim palatium regis vel Pontificis plures in se habitationes, & quasi plura palatia comprehendit. Ita Josephus, Vilalpando, Pineda & alii.

Porrò sicut David domum suam regiam ædificavit in Occidentali parte montis Sion juxta templum, sic Salomon suum palatium ædificavit in Orientali parte ejusdem montis Sion juxta templum, tum ut templum totumque montem Sion hisce duabus domibus, quasi duabus arcibus muniret, tum ut ex iis urbem Jerusalem eis subiectam defenderet, & in officio contineret, tum ut facilè templum adire, Deoque litare & sacrificare posset.

TREDECIM ANNIS] Pluribus annis, idemque tardiùs ædificata est regia quàm templum, hoc enim septem annis perfectum fuit, ut dictum est cap. 6. 37. Causa fuit prima, devotio & fervor Salomonis urgentis opus templi, quasi domus Dei; secunda, quia ad templi fabricationem materiam omnem & sumptus jam antè præparaverat David; tertia quia populus fabricam templi ardentiùs juvit & promovit. Ita Joseph. Adde, Salomonem bis tredecim annis tres domos ædificasse, scilicet suam, reginæ, & saltus Libani. Ita Abul.

Vers. 2. ÆDIFICAVIT QUOQUE DOMUM SALTUS LIBANI] Erat hæc domus ad elegantiam, amoenitatem & recreationem comparata. Sed cur dicitur *saltus*, sive sylva *Libani*? Resp. primò, quia in loco sylvoso montis Sion, ac instar Libani arboribus & viridariis cincta. Nam *saltus* propriè dicitur densior sylva & invia, quòd ibi arbores saliant, in quo æstivare & pasci pecudes solent, ait Valla lib. 4. Unde 2. Paralip. 9. 16. ubi nos habemus, *posuitque ea (scuta) rex in armamentario, quod erat consitum nemore*; Hebr. & Septuag. habent, *posuit scuta in domo saltus Libani*. In hac enim domo Salomon reposuit arma militaria, ibique erat ejus armamentarium. Secundò, quia domus hæc constructa erat ex lignis Libani. Ita Abul. & Serarius. Tertiò, quia suis nemoribus, amoenitate, viriditate, umbra speciem Libani referebat. Quartò, quia multitudine columnarum cedrinarum cedros Libani imitabatur. Ita Theodor. Quintò, quia ex ea prospici poterat Libanus, ejusque aura & frigus tempore æstivo captari & excipi. Ita Arias. Unde Josephus & Chald. eam vocant domum refrigerii. Perperam ergo Guilielmus Tyri Episcopus libr. 18. Belli sacri censet hanc domum dici *saltus Libani*, quòd in monte Libano foret ædificata. Sita enim erat in Jerusalem & in monte Sion.

ET QUATUOR DEAMBULACRA INTER COLUMNAS CEDRINAS] Nota: domus saltus Libani infernè, sive sub se habebat hæc quatuor deambulacra, ita videlicet ut infernè in longum porrecti essent tres ordines columnarum intercepti inter duos parietes domus: inde enim spatiis intermediis necessariò exurgebant quatuor deambulacra, Quisque autem columnarum ordo habebat quindecim columnas in longum, æqualiter ex adverso columnarum aliorum duorum ordinum dispositas, ita ut inter tres columnarum ordines duo essent ambulacra, atque tertium foret inter unum columnarum ordinem & parietem domus ex uno latere, quartum verò inter alium columnarum ordinem & parietem ex altero adversoque latere. Quare hæc ambulacra tam longa erant, quàm erat ipsa domus. Vide Abul. quæst. 2. & seq.

Vers. 3. ET TABULATIS CEDRINIS VESTIVIT TOTAM CAMERAM] *Cameram* vocat fornicem: hæc enim fit opere concamerato, estque ipsa domus concamerata.

Vers. 6. ET PORTICUM COLUMNARUM FECIT QUINQUAGINTA CUBITORUM LONGITUDINIS, ET TRIGINTA CUBITORUM LATITUDINIS] ita videlicet ut longitudo porticus hujus annecteretur latitudini domus saltus Libani, quæ etiam erat quinquaginta cubitorum: latitudo verò porticus annecteretur longitudini domus ejusdem transversim: unde fiebat ut domus centum cubitorum longitudinis, additis hisce 30. cubitis latitudinis porticus, evaderet longa 130. cubitos.

ET ALTERAM PORTICUM IN FACIE MAJORIS PORTICUS] quasi dicat. Salomon *in facie*, id est, ante hanc porticum majorem adhærentem domui saltus (erat enim porticus hæc domus ipsius quasi introitus & vestibulum) fecit aliam minorem porticum, ad majoris porticus proportionatam gradationem, decus & ornamentum.

Vers. 7. PORTICUM QUOQUE SOLII IN QUA TRIBUNAL EST FECIT] Est hæc tertia porticus, non vestibularis, sed judiciaria, ideoque non domui saltus Libani annexa, uti duæ priores jam dictæ, sed separata, & per se consistens, non longè tamen ab aliis duabus, & à domo saltus Libani dissita. Hæc porticus vocatur *solii*; quia in ea erat solium Salomonis regale & judiciarium, statuis leonum circumseptum, de quo cap. 10. 18 ita Abulens. & Pineda.

Vers. 8. ET DOMUNCULA IN QUA SEDEBATUR AD JUDICANDUM, ERAT IN MEDIA PORTICU] quasi dicat. In tertia hac porticu erat domuncula, in qua erat solium sive thronus Salomonis jam dictus, juxta quem, & circa quem humiliores erant throni sive sedes, in quibus sedebant consiliarii & principes cum Salomone judicaturi, quasi ejus assessores: ex quibus omnibus conflabatur judiciale tribunal, pluribus judicum sedibus constans, quod domuncula quadam claudebatur, & quasi tegebatur, ut assessores cum Salomone de re quapiam inter se secretò consultaturi, vel sententiam dictaturi, semoti essent à litigantibus, & à populo, qui circum-

circumcirca in porticu ambulabat, vel ad judicium veniebat. Quare domuncula hæc fuit minor quædam ædicula, compacta ex cedro, & undecumque clausa, ut contineret solum regem cum suis consiliariis: habens tamen suum ostium, per quod litigantes aliique jus suum vel gratiam quampiam postulantes ad solium regis accederent, & ab eo vel jus vel gratiam flagitarent & impetrarent. Habens etiam fenestras plures, ut iis apertis rex sententiam pronuntians, vel jus dicens, aut quid aliud promulgans à toto populo videri & audiri posset. Erat enim hoc quasi prætorium Salomonis. Ita Lyran. Dion. Salianus & Pineda lib. 7. de Rebus Salom. c. 7.

DOMUM (palatium) QUOQUE FECIT FILIÆ PHARAONIS] quasi primariæ suæ uxori & reginæ. Causa datur 2. Paral. 8. 11. ubi dicitur: *filiam verò Pharaonis transtulit de civitate David in domum quam ædificaverat ei. Dixit enim rex: Non habitabit uxor mea in domo David regis Israel, eò quòd sanctificata sit, quia ingressa est in eam arca Domini.*

OMNIA LAPIDIBUS PRETIOSIS] scilicet facta erant è marmore, vel pario, vel porphyretico, vel ophite, sive serpentino, &c. nimis enim pretiosum fuisset in domo tam vasta omnia ex gemmis, scilicet ex smaragdis, carbunculis, adamantibus, &c. fabricare. *Lapis* ergo *pretiosus* vocatur hic marmor pretiosum.

VERS. 9.

ET EXTRINSECUS (malè quidam legunt, *intrinsecus*) USQUE AD ATRIUM MAIUS] Hinc patet præter tres porticus jam dictas fuisse in domibus hisce Salomonis atrium majus; de quo v. 12. porticus enim ex eodem lapide pretioso sive marmore factæ videntur, ex quo ipsa domus, ut hic locus insinuat.

VERS. 11. SIMILITERQUE DE CEDRO] q. d. Cedri adhibitæ ad fabricam domorum Salomonis æquali mensura sectæ & aptatæ sunt, sicut secti erant lapides pretiosi earundem.

VERS. 12. ET ATRIUM MAIUS ROTUNDUM (in domibus Salomonis jam dictis v. 9.) subaudi fabricavit Salomon, TRIUM ORDINUM DE LAPIDIBUS SECTIS, ET UNIUS ORDINIS DE DOLATA CEDRO: NEC NON IN ATRIO DOMUS DOMINI INTERIORI, ET IN PORTICU DOMUS] q. d. Sicut Salomon in atrio templi interiori id est in atrio sacerdotum, fecit murum habentem tres ordines lapidum sectorum, & unum de dolata cedro, ut hoc muro separaret atrium interius sacerdotum ab atrio exteriori laicorum, uti dictum est c. 6. 36. sic prorsus idem fecit in atriis domorum à se ædificatarum, & in porticu.

Dices: Atrium sacerdotum æquè ac laicorum, erat quadratum, ut dixi c. 6. 36. quomodo ergo hic dicitur rotundum? Resp. Erat quadratum constans septenis areis quadratis; dicitur tamen rotundum, quia circumcirca cinctum erat tribus ordinibus lapidum jam dictis. Unde pro *rotundum* Hebr. סביב *sabib*, id est circumcirca, sive in circuitu, qui circuitus hic erat quadratus, non rotundus. Ita Pineda lib. 5. c. 16. in fine.

VERS. 14. MISIT QUOQUE REX SALOMON, ET TULIT HIRAM DE TYRO FILIUM MULIERIS VIDUÆ DE TRIBU NEPHTALI, PATRE TYRIO] *Tò de tribu Nephtali* refer non ad *mulieris viduæ*, sed ad *Hiram* artificem. Hic enim fuit ex tribu Nephtali, ut patet ex Hebræo, Chald. & Septuag. mater verò ejus fuit ex tribu Dan, ut dicitur 2. Paral. 2. 13.

Dices, quomodo ergo pater Hiram dicitur fuisse Tyrius? Resp. Hiram gente erat Judæus, putà Nephtalita; sed habitatione & exercitio artis erat Tyrius. Tyri enim habitabat, ibique artem affabrè laborandi didicerat & exercuerat. Ita S. Hieron. Hebræi, Lyran. Cajetanus & alii. Sic S. Paulus vocatur *Tharsensis*, quia Tharsi erat natus & educatus, cùm gente & genere esset Hebræus.

ET FINXIT DUAS COLUMNAS ÆREAS]

VERS. 15. Booz & Jachin. Hæ duæ columnæ templi fusè hic describuntur usque ad v. 23.

DECEM ET OCTO CUBITORUM ALTITUDINIS COLUMNAM UNAM] Intellige quoad stipitem sive scapum columnæ: nam 2. Paral. 3. 15. dicitur qualibet columna fuisse 35. cubitorum, scilicet addendo quoque & supputando quantitatem basis, capitis & coronæ, qua in apice ornabatur. Ita Abul. Lyran. & Cajet.

A Verùm hæc in justa architecturæ proportione non possunt ascendere ad tantam altitudinem, ut ipsi columnæ penè æquentur. Quare meliùs alii respondent quòd utraque columna simul juncta erat 35. cubitorum: licet enim universim esset 36. cubitorum (nam bis octodecim faciunt 36.) tamen in utraque medius cubitus insertus erat suo capitello, in eoque absconditus non apparebat. Ità Vatabl. & Ribera lib. 2. de Templo cap. 12. Tertiò, & verisimillimè, Vilalpandus lib. 5. c. 5. & ex eo Salianus, respondent singulas columnas cum basi sua fuisse septemdecim cubitorum cum dimidio, seclusa plintho quæ absoluit decimum octavum. Seclusionis autem plinthi causa fuit, quòd reliqua columna cum sua basi caua foret, quam propterea oportuit super solidam plinthum inniti, ideoque seorsim à columna plinthum fundi; plinthus enim est ultima pars basis, quæ spiris subjacet, ita dicta quòd πλίνθος, id est laterem, forma sua repræsentet (unde & Gallicè vocantur *plinthes*) plinthus enim est exæquata latitudine velut tabula. Unde & apud Virtuvium lib. 3. c. 2. spirarum plinthides, sunt plinthi

B basium. Plinthus ergo, id est ima pars basium hic non computatur, quia hanc architectus prudenter solidam fundere voluit, ut totum opus columnæ, quæ cava erat, firmiùs sustentaret & contineret: utraque igitur columna simul juncta erat 35. cubitorum seclusa plintho, quia qualibet erat alta septemdecim cubitos cum dimidio, hos enim duplica, & habebis 35. cubitos.

ET LINEA DUODECIM CUBITORUM AMBIEBAT COLUMNAM UTRAMQUE] Hebr. *Et filum duodecim cubitorum circuibat columnam secundam*: si secundam, ergo & primam: erant enim hæ duæ columnæ omnino æquales & pares. Per *lineam* vel, ut, Hebr. est, *filum*, intellige mensuram: filo enim mensuramus rerum crassitiem, q. d. columnæ hæ in ambitu & crassitie habebant mensuram duodecim cubitorum: *linea* ergo notat peripheriam, sive circumferentiam. Jam Vilalpandus, & ex eo Salianus, volunt non unam, sed *utramque* columnam simul junctam habuisse hanc duodecim cubitorum mensuram, ita ut dimidia pars lineæ sive fili 12. cubitorum ambiret unam columnam, altera pars fili

C alteram: sic ut una columna fuerit crassa sex cubitos, & totidem altera, ac consequenter utraque simul crassa fuerit 12. cubitos: hoc enim exigit symmetria & proportio, ut cum qualibet columna esset alta 18. cubitis, crassa non esset nisi sex cubitis: altitudo enim est tripla ad crassitiem.

Verùm unamquamque columnam crassam fuisse 12. cubitos disertè docet Josephus & Jeremias cap. 52. 21. ubi columnas has à Chaldæis Jerusalem vastantibus abductas describens ait: *Funiculus duodecim cubitorum circuibat eam*, scilicet columnam unam. Sic & Septuag. hic: *Et perimetrum*, inquiunt, *duodecim cubitorum filum ambiebat eam* (columnam primam) *& sic columna secunda*, scilicet erat pariter 12. cubitorum &c. & Chald. *Et filum*, inquit, *duodecim cubitorum ambiebat illam, & sic fecit columnæ secundæ*. Erant ergo hæ non tam columnæ ad symmetriam & proportionem architectonicam columnarum fabricatæ, quam moles & turres, vel arces quædam ingentes æneæ ad templi magnificentiam & munimen erectæ. Sic Romæ columna Traiana (æquè ac alia Antonini Imper.) est crassissima instar turris, adeò ut plures

D viri expansis brachiis eam in circuitu complecti nequeant. Unde & intrinsecus continet cochleam, qua per gradus ab imo ad summum conscenditur. Denique prisci alias fabricarum suarum rationes & proportiones spectabant, diversas ab iis quas spectavit Vitruvius & posteriores architecti. Ita Sanchez, Vatab. Pagnin. & alii.

Porrò addit Jeremias, columnas has intrinsecus cavas fuisse, ita tamen ut grossitudo æris extrinsecus esset quatuor digitorum in circuitu. Unde Vilalpandus lib. 5. c. 37. hasce mensuras justa proportione in sua opinione librans, censet singulas hasce columnas ponderasse quinque talentorum millia, utramque verò decem talentorum millia. Addit Eupolemus apud Eusebium, Salomonem totas columnas vestisse auro ad crassitudinem digiti unius. Unde colligit Vilalpandus in columnis his auro vestiendis expensos fuisse 95. milliones.

Denique si columna in circuitu habebat 12. cubitos crassitiei:

ficiei: ergo in circuitu sive circuli hujus diametro habebat 4. cubitos: diameter enim est tertia pars peripheriæ sive circuli: circulus enim continet diametrum ter, & insuper septimam ejus partem; quare inter diametrum & circulum illa est proportio, quæ est inter septem & viginti duo. Ita Abul. Ribera, Vatab. Porrò in proportione & symmetria crassitiei ad altitudinem spectatur crassities non tam circuli, vel circuitus, quàm diametri. Cùm ergo columna hæc in diametro crassa fuerit duntaxat 4. cubitos, alta verò 18. cubitos, fuit ea proportio inter crassitiem & altitudinem, quæ est inter 4. & 18. quæ satis est æqua & congrua. Columnarum enim proportiones ab hominum dimensionibus & proportionibus desumptæ sunt. Videmus autem inter homines alios esse graciles sed altos, alios verò crassos & breves; quia quod natura dat crassitiei, hoc demit altitudini: his ergo similis fuit hæc columna crassa & brevis. Adde, columnam hanc præter 18. cubitos sui scapi sive stipitis, insuper habuisse 5. cubitos capitelli, qui juncti 18. faciunt 23. ergo columna quælibet alta erat 23. cubitis.

Vers. 17. ET QUASI IN MODUM RETIS ET CATENARUM, &c.] q. d. Capitella hæc cingebantur fasciis quibusdam æneis (ait Josephus) in modum retis sive catenarum, quæ habebant per intervalla aperturas quasi annulos & cancellos, per quos capitellorum elegantia (erant enim liliata, ait Josephus, sive habebant formam liliorum) appareret.

SEPTENA VERSUUM RETIACULA IN CAPITELLO UNO] q. d. hæ fasciæ jam dictæ septies circuibant capitella singula, ita ut quasi septem fasciarum versus sive ordines & gyros efficerent: versus ergo vocat gyros.

Vers. 18. ET PERFECIT COLUMNAS, ET DUOS ORDINES PER CIRCUITUM RETIACULORUM SINGULORUM, UT TEGERENT CAPITELLA] q. d. Singula capitella, & consequenter singulæ columnæ, habebant duo retiacula, sive duplicem coronam reticulatam & cancellatam, quæ instar retis ambiebat capitellum, illudque tegebat & ornabat. Ita Sanchez. Meliùs Ribera per *duos ordines retiaculorum* accipit duos ordines malogranatorum ex retiaculis dependentium. Id patet ex Hebræo & Septuag. qui habent: *Duo ordines malogranatorum æneorum retibus contexti, opus pensile, ordo super ordinem*, & ex Josepho, qui ait: *Dependebant inde duæ series malorum punicorum ducentorum numero.* Sensus ergo est, q. d. Singuli septeni versus, sive gyri, retiaculi utriusque columnæ habebant duos ordines malogranatorum: centum enim malogranata in medio singulorum versuum sive gyrorum interposita & quasi inserta erant, ut patet 2. Paral. 3. 16. reliqua verò centum malogranata ex iisdem versibus sive gyris alternè suspensa dependebant, *ita ut bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungerentur*, ut dicitur 2. Paral. cap. 4. vers. 13.

UT TEGERENT CAPITELLA, QUÆ ERANT SUPER SUMMITATEM MALOGRANATORUM] q. d. fecit hæc duo retiacula, ut tegerent & circumdarent capitellum, quæ retiacula in septenos versus, sive gyros, distributa erant super summitatem malogranatorum: nam superior versus, sive gyri, pars erat super summitatem malogranatorum appensorum, sive ex gyro infernè dependentium. Ita Ribera lib. 2. c. 14.

Additur 2. Paral. 3. 16. *Nec non fecit quasi catenulas in Oraculo*, q. d. hæ fasciæ catenarum, sive hæc retiacula catenata erant talia, qualia erant illa quæ fabricata erant in Oraculo, sive in Sancto sanctorum. Ita Ribera l. 2. 14. Aliter Cajet. *Fecit*, ait, *catenas in oraculum*, id est, ad mysterium & significationem, scilicet ut catenæ illæ significarent, & tacitè loquerentur futuram regni illius sive Israelis captivitatem.

EODEM MODO FECIT ET CAPITELLO SECUNDO] Putà in capitello secundæ columnæ.

Vers. 19. CAPITELLA AUTEM, QUÆ ERANT SUPER CAPITA COLUMNARUM, QUASI OPERE LILII, FABRICATA ERANT IN PORTICU QUATUOR CUBITORUM] Locus hic totus valdè obscurus & implexus est: unde à variis variè exponitur, sed ut breviter & clarè eum explices: Nota, quælibet harum duarum columnarum habebat tria capitella; primum & imum erat, quod proximè stipiti, sive stylo & scapo co-

A lumnæ erat impositum, unde propriè vocatur *epistylium*; 2. Paral. 4. 12. eratque altum tres cubitos, ut dicitur 4. Reg. ult. v. 17. Secundum capitellum erat imo, sive epistylio, impositum, ac tegebatur retiaculo jam dicto, in quo visebantur duo ordines malogranatorum; supra hoc secundum extabat tertium capitellum. Ita Ribera.

Hoc v. 19. describitur capitellum imum, sive epistylium. Sensus ergo est q. d. In duabus hisce columnis capitella ima, quæ erant super capita columnarum, id est quæ summitati scapi sive stipitis columnarum incumbebant, ideoque *epistylia* vocantur, erant fabricata in formam lilii, idque *in porticu quatuor cubitorum*, id est, ita ut versus porticum, hoc est in latum, non verò in altum essent quatuor cubitorum: nam in altum erant trium duntaxat cubitorum, ut dixi. Unde Septuag. pro *in porticu* vertunt, *iuxta vestibulum*. De secundo capitello jam dictum est v. 16. & seq. nam circa illud erat retiaculum habens duos ordines malogranatorum. De tertio, sive summo, capitello dicetur v. proximo. Sic Vitruvius, & ex eo Architecti columnis triplex imponunt capitellum, nimirum epistylium, zophorum & coronicem. Epistylium B est capitellum, quod proximè stylo, sive scapo, columnæ imponitur. Zophorus est illud, quod inter epistylium & coronicem interponitur, quod pulvinatis sæpè figuris visitur ornamentisque diversis instructum. Galli vocant *la frize*: sicut hic capitellum secundum quasi zophorus retiaculis septenorum gyrorum, ac duobus ordinibus malogranatorum ornabatur. Coronicem vocant ipsam coronidem capitelli.

Tria capitella columnaris.

Zophorus quid?

Vilalpandus censet tria hæc capitella simul juncta fuisse quinque cubitorum, ut dicitur vers. 16. ita ut epistylium fuerit trium cubitorum, ut habetur 4. Reg. ult. 17. zophorus verò duorum cubitorum, coronis denique unius. Alii tamen illos quinque cubitos soli secundo capitello, utpote quod solum habebat retiaculum, attribuunt, tres cubitos epistylii, & aliquot coronicis. Verùm sic capitellum fuisset in quantitate dimidium columnæ: hæc enim erat 18. duntaxar cubitorum. Quare ut inter capitella & columnam congrua sit proportio, potiùs dicendum videtur, omnia capitella non excessisse mensuram quinque cubitorum, hæc enim proportionem C architectonicam habent cum columna 18. cubitorum.

Vers. 20. ET RURSUM ALIA CAPITELLA IN SUMMITATE COLUMNARUM DESUPER, JUXTA MENSURAM COLUMNÆ CONTRA RETIACULA] Hic agitur de tertio, sive summo capitello, quod erat quasi coronis columnæ addita, *contra retiacula*, id est, super retiacula & è regione retiaculorum, quod capitellum erat *iuxta mensuram columnæ*, id est habebat eamdem crassitiem, quam columna, scilicet duodecim cubitorum.

MALOGRANATORUM AUTEM DUCENTI ORDINES ERANT IN CIRCUITU CAPITELLI SECUNDI] hoc enim secundum capitellum, ut dixi, ambiebatur retiaculo, ex quo dependebant centum malogranata, & totidem inserta sive interposita erant: quodque enim retiaculum habebat ducenta malogranata. Altera ergo columna pariter in suo secundi capitelli retiaculo habebat totidem malogranata, putà ducenta. Ergo utrisque junctis erant universim 400. malogranata ex ære fabrefacta, ut dicitur v. 42. & 2. Paralip. 4. v. 13. Porrò dependentia malogranata præcisè fuerunt tantùm 96. sed Script. numerat centum, ut numerum integrum sive plenum assignet, & fortè quatuor reliqua erant quidem, sed D tecta non apparebant. Hoc est enim quod dicitur Jerem. ult. 23. *Et fuerunt malogranata nonaginta sex dependentia, & omnia malogranata centum retiaculis circumdabantur*, hoc est illa, quæ interposita erant retiaculis, erant centum, dependentia verò præcisè non erant centum, sed 96. ita Ribera lib. 1. de Templo c. 14.

Vers. 21. ET STATUIT DUAS COLUMNAS IN PORTICU TEMPLI] quæ scilicet porticus erat templi vestibulum, ideoque erat ante Sanctum, nimirum interiecta inter Sanctum & atrium sacerdotum, de qua c. 6. 3. ita ut una columna uni portæ porticus, altera alteri astaret. Ita Vilalpandus. In primo, inquit vestigio sanctuarii eas constituit ab utroque latere portæ aulæ sanctæ. Sic & Salianus, Adrichom. & alii. Malè ergo nonnulli has columnas statuunt ante atrium sacerdotum, alii ante atrium laicorum.

CUM-

Boox & Iachin quid?

CUMQUE STATUISSET COLUMNAM DEXTERAM, VOCAVIT EAM NOMINE JACHIN; SIMILITER EREXIT COLUMNAM SECUNDAM (à sinistris) ET VOCAVIT NOMEN EJUS BOOZ] *Jachin* Hebr. idem est quod *directio & rectitudo*, à rad. כון *cun*, id est dirigere. Unde Septuag. 2. Paral. 3. ult. vertunt Κατόρθωσις, id est correctio, directio, recta affectio *Booz* Hebr. idem est quod *in eo fortitudo*. Unde Septuag. vertunt, ἰσχύς id est vis & robur. Nonnulli, ut Beda, Abul. Vatabl. Ribera, censent Salomonem idem significasse duobus hisce nominibus *Jachin* & *Booz*, scilicet optare se firmitatem & stabilitatem templi. Nam etiam *Jachin* subinde significat firmitatem & fortitudinem. Meliùs Cajet. & alii hæc duo distinguunt, ac per *Jachin*, id est directionem, accipiunt prudentiam & sapientiam; per *Booz* verò fortitudinem & firmitatem; ut Salomon per *Jachin* significarit templum hoc miro artificio & sapientia esse elegantissimè fabricatum per *Booz* verò fortissimè fundatum, munitum & stabilitum: utque iisdem nominibus suum desiderium, & votum patefecerit. q. d. Utinam Deus meum hoc templum, quasi suum Jachim dirigat, ac quasi suum Booz roboret, ut à nullo hoste, à nullo fulmine deiiciatur. Utinam Deus diutissimè hoc B meum, imò suum templum tueatur, dirigat & confirmet.

Rursum dextra columna *Jachin*, ait Cajet. significabat directivum imperium tum Dei circa omnes creaturas & homines, sed maximè Israelitas eorumque templum, tum regum regnique Israel: unde utraque columna coronata erat. Sinistra verò columna *Booz* significabat fortitudinem ad exequendum ea, quæ per *Jachin*, id est per directivum imperium prudenter sunt ordinata: utrumque enim in Deo est Deique providentia, quæ sapienter & fortiter omnia gubernat: utrumque quoque regibus est necessarium. Utrumque ergo Salomon Deo est gratulatus, ac simul optavit & petit, ut utrumque Deus in templi & populi regnique custodia ostenderet, sibique & suis successoribus ad bene regendum eadem communicaret.

Allegor. Allegor. columnæ hæ templi significant Ecclesiæ sapientiam æquè ac firmitatem: ipsa enim est columna & firmamentum veritatis, uti huc alludens ait Apostolus 1. ad Timoth. 3. 15. Vide ibi dicta. Quare Jachin repræsentat Doctores & Rectores Ecclesiæ: hi enim alios docent & dirigunt in viam virtutis & salutis. Booz significat Martyres virosque fortes. Unde S. Hieronymus, Beda, Eucherius C & Angelom. Columnæ, inquiunt, sunt Apostoli, & Doctores, quia contemplatione ad superna sunt erecti, ac fortes fide & opere. Sunt duæ, quia Judæos & Gentiles fulciunt. Sunt ante fores templi, ut utrosque in templum, id est in cælum inducant. Rursum sunt duæ ita dispositæ, ut nobis in prosperis & adversis ingressum patriæ cælestis ante oculos mentis jugiter habendum esse doceant, ut nec adversis deiiciamur; nec prosperis extollamur, sed inter utraque constantes in fide & virtute ad cælum tendamus. Ita auctores citati. Linea 12. cubitorum, ait Beda, norma est Apostolicæ institutionis. Columnæ capitellum imponitur, quia *qui perseveraverit usque ad finem, & legitimè certaverit, coronabitur*, sicut ait Apostolus: Nam qui certat in agone, non coronatur nisi legitimè certaverit. Altitudo capitelli quinque cubitorum est, quia corona pro quinque sensuum voluptatibus animosè contemptis atque superatis redditur. Fascia cingens capitellum beatitudo est, quam Theologi accidentalem vocant: septies illud cingit, quia plurimis ex rebus hæc beatitudo oritur, & multæ sunt causæ gaudendi, septem enim pro multis ponitur.

D Insuper quilibet sancti in fide eminentes & virtute columnæ sunt, æneæ propter firmitatem in bonis operibus, erectæ per intentionem, altæ per contemplationem, striatæ seu excavatæ per mortificationem, qua pravas appetitiones coercent & sese per carnis macerationem extenuant, quæ excavatio potest etiam ad humilitatem referri. Secundò, duo capitella duo sunt testamenta, quorum meditationi & observationi Doctores sancti & animo subduntur & corpore. Tertiò, species catenarum & similitudo retis in capitellis, varietas est virtutum spiritualium in sanctis. Quartò, malogranata ducenta magnam & multiplicem eorum charitatem, unionem, concordiam, zelum significant. Quintò, capitella in florem lilii desinebant. Quid enim per lilium nisi æterna felicitas & immortalitatis floribus redolens amœnitas designatur, in quam Sancti omnes tandem desinunt, eamdemque eum aliis prædicant, quasi A in summo ostentant & promerendam proponunt. Ita Angelom. & Beda: *Quid*, inquiunt, *per lilia nisi supernæ claritas patriæ atque immortalitatis floribus redolens paradisi designatur amœnitas?* Plura minutiora vide apud Riberam lib. 2. de Templo cap. 15.

ET SUPER CAPITA COLUMNARUM OPUS IN MODUM LILII POSUIT] q. d. Toti operi columnarum & capitellorum quasi coronidem imposuit lilium, sive formam lilii ex eodem ære fabrefacti, tum ut decorem templi ostenderet, tum ut ejus florem à Deo postularet, ut scilicet in eo floreret pietas & Dei cultus purus & castus. Lilium enim puritatis & virginitatis est symbolum, æquè ac gloriosæ resurrectionis Christi & Sanctorum, juxta illud quod Martyribus accinit Ecclesia in Officio Ecclesiastico: *Sanctorum velut aquilæ juventus renovabitur, & florebunt sicut lilium in Civitate Domini*. Et tempore paschalis: *Sancti tui Domine florebunt sicut lilium, & sicut odor balsami erunt ante te Alleluia*. Et illud sponsi: *Ego flos campi & lilium convallium*. Cantic. 2. 1. Vide ibi dicta; & Eccles. 39. 19. & Osee 14. 6. ubi multa de symbolis liliorum dixi. Salomon ergo lilium imponens templo repræsentavit Christi, B. Virginis, & Sanctorum puritatem, splendorem, felicitatem & gloriam æternam: templum enim fuit figura cæli, ac cælestis conversationis, resurrectionis, & gloriæ. VERS. 22.

Tropol. quilibet fidelis & sanctus indiget columna duplici, ut fiat templum Dei, scilicet Jachin, id est prudenti rectaque directione ad decernendum id quod agendum est; & Booz, id est fortitudine ad illud exequendum. Prudentia enim præit quasi lux, viam virtutis & sanctitatis ostendens; unde dexteram occupat: fortitudo verò sequitur quasi sinistra, ut id quod prudentia faciendum ostendit fortiter in opus conferat. Utraque est opus Salomonis, id est Christi; quare ab eo supplicibus & assiduis precibus cuilibet est flagitanda. Neutra enim sola sufficit, sed si utraque jungatur, omnia perficit, omnia superat hominemque ad culmen sanctitatis & in cælum evehit: Spiritus sanctus enim nos dirigere debet in viam salutis, ac deinde roborare, ut eam per tot hostes, tentationes, difficultates constanter prosequamur. Unde Salomon Proverb. 3. 6. *In omnibus viis tuis*, inquit, *cogita illum, & ipse diriget gressus tuos*. Et parens ejus David crebrò in Psalmis idipsum postulat, ut Psalm. 118. 5. *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas*. Et vers. 133. *Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum*. Psalm. 26. 11. *Dirige me in semitam rectam*. Psalm. 89. 17. *Opus manuum nostrarum dirige*. Ad Josue verò ait Deus cap. 1. vers. 6. 7. & 9. *Confortare & esto robustus* ad debellandos Chananæos, *noli metuere, & noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris*. Et ad David; *Brachium meum confortabit eum*. Psalm. 88. 22. Tropol.

FECIT QUOQUE MARE FUSILE DECEM CUBITORUM A LABIO USQUE AD LABIUM, ROTUNDUM IN CIRCUITU] *Mare* vocat concham ingentem, quæ magnam vim aquarum capiebat, ad manus & pedes sacerdotum (hi enim nudis pedibus ministrabant in templo) aqua inde profluente abluendum. Unde vers. 26. & 31. vocatur *luter*, id est lavacrum à fine & usu, sed à capacitate hic vocatur *mare*, idque *fusile*, id est fusum ex ære. Erat *rotundum*: unde diameter ejus erat decem cubitorum à labio usque ad labium, id est ab uno extremo peripheriæ usque ad aliud ei oppositum: altitudo ejus erat quinque cubitorum. VERS. 23. Mare æneu

Rursum insistebat duodecim bobus ex ære fabrefactis, qui vultibus suis respiciebant quatuor mundi plagas. Adde huic mari sive conchæ insculptæ erant effigies Cherubim, leonum, boum & palmarum. Denique mare hoc erat in atrio sacerdotum juxta altare holocaustorum, ac respondebat labro æneo, quod Moyses fecit ex speculis mulierum in Tabernaculo Exodi 30. 18. ubi ostendi labrum hoc æquè ac mare non tam repræsentasse baptismum, ut volunt Eucherius & Angelomus (erat enim labrum hoc æquè ac mare non ante atrium, sed in ipso atro) quàm pœnitentiam, quæ fidelibus præmittenda est sacrificio & sacramento Eucharistiæ, uti docet S. Gregor. hom. 17. in Euang. ac Beda libr. 3. de Tabernac. cap. ult. Vide Riberam singula applicantem libr. 2. de Templo cap. 17. Concha hæc vasta & plena aquis, ideoque vocata *mare*, significat amaram & magnam debere esse contritionem & pœnitentiam peccatoris, quæ flumina lacrymarum si non ex oculis, certè ex corde

pro-

profundat, juxta illud: *Magna est velut mare contritio tua.* Thren. 2. 13.

ET RESTICULA (Hebr. קו kav, id est linea; Chald. *filum*, quod Noster vocat *resticulam*, id est parvam restem sive funiculum mensorium) TRIGINTA CUBITORUM CINGEBAT ILLUD PER CIRCUITUM] q.d. Mare hoc, sive concha ænea funiculo triginta cubitorum circumcirca cingi & mensurari poterat, hoc est, in ambitu vel circuitu continebat triginta cubitos. Circuitus enim sive circumferentia circuli est triplex ad diametrum: quare cùm diameter hujus conchæ fuerit decem cubitorum, ut dixi, sequitur ejus peripheriam sive circuitum fuisse triginta cubitorum.

Notat Abulensis circuitum præcisè fuisse triginta cubitorum & unius cum dimidio, quia circuitus continet diametrum ter, & insuper septimam diametri partem: sed Script. more suo minorem numerum omittit & supprimit. Hinc Josephus ait hanc concham fuisse semi orbis, vel potiùs, ut Græcè est, hemisphærii forma & specie.

ET SCULPTURA SUBTER LABIUM CIRCUIBAT

Vers. 24. ILLUD DECEM CUBITIS AMBIENS MARE] q.d. In summitate continuò post labium maris vel conchæ erat sculptura quædam cingens mare, non totum, sed quasi tertiam ejus partem, quæ erat decem cubitorum. hæc autem sculptura erant duo ordines sculpturarum striatarum, de quibus proximè sequitur. Ita Ribera. Aliter Cajet. & Abulens. qui per *subter labium* intelligunt imam partem conchæ, quæ erat decem cubitorum, ita ut sculptura hæc totam illam ambierit.

DUO ORDINES SCULPTURARUM STRIATARUM ERANT FUSILES] q.d. Sculptura jam dicta erant duo ordines sculpturarum striatarum ex ære fuso. *Striatarum*, ita legendum cum Hebr. & Roman. non *histriatarum*, ut legunt codices Regii, nec *historiatarum*, quasi ibi depictæ essent historiæ, ut legunt voluntque alii. *Striatarum* ergo, hoc est habentium strias. striæ autem sunt canaliculi aut sulci, qui per lignum aut æs ducuntur ad elegantiam, ita ut una pars emineat, altera subsidat, quales videmus Romæ in columnis basilicæ S. Petri ex ære fusis. Ita Ribera & alii; quin & Vitruvius libr. 6. cap. ult. unde Apulejus *striatam* frontem vocat contractam caperatamque, & quasi sulcos facientem præ tristitia.

Vers. 25. ET STABAT SUPER DUODECIM BOVES] qui anteriori sui parte, id est faciebus suis terni respiciebant quaternas mundi plagas, sed posteriori sui parte latitabant, id est abscondebantur sub concha quam sustinebant. Allegor. 12. boves sunt duodecim Apostoli, qui jussu Christi fidem & pœnitentiam per omnes mundi plagas prædicarunt.

GROSSITUDO AUTEM LUTERIS, TRIUM UNCIA-

Vers. 26. RUM ERAT] *Luteris*, id est lavacri. Græcè enim λούω, est lavo; inde λουτήρ est lavacrum. *Luteris* ergo, id est maris ænei jam dicti, ut patet ex Hebr. Chald. & Septuag. Frustra ergo Adrichom luterem à mari æneo distinguit, ac luterem ponit ad Septemtrionem, mare verò æneum ad Meridiem in atrio sacerdotum, ita ut inter utrumque medium fuerit altare holocaustorum, in lutere enim ablutas fuisse victimas, in mari æneo verò ipsos sacerdotes. Verùm ad utrumque sufficiebat mare æneum cum decem luteribus, de quibus vers. 27. Sensus igitur est q. d. Maris ænei crassities erat trium unciarum, id est quatuor digitorum, sive palmi, ut vertunt Septuag. hoc est trium pollicum, quæ est quarta pars pedis, sive palmaris crassitudo: nam uncia est duodecima pars pedis, pes autem sedecim digitos continet: tres ergo unciæ sunt quarta pars pedis, putà quatuor digiti. Hoc est, quod dicitur 2. Paral. 4. 5. *vastitas*, id est crassities *ejus habebat mensuram palmi*.

LABIUMQUE EJUS QUASI LABIUM CALICIS, ET FOLIUM REPANDI LILII.] q. d. Labium sive labrum maris ænei erat quasi labium calicis, & quasi repandum, id est apertum recurvumque lilium. *Repandum* enim idem est quod recurvum & sinuosum, quodque retrorsum patet. Sic cervix repanda est incurva: pectus vel dorsum repandum est incurvum. Unde Plinius lib. 14. 22. *Ad hæc pertinet*, inquit, *pectorosa cervicis repandæ ostentatio*.

Mysticè, Eucherius & Angelomus: *Per labium calicis*, inquiunt, *gustus Dominicæ passionis, per folium repandi lilii patefacta claritas resurrectionis ipsius exprimitur.* Utraque enim in lavacro baptismi & pœnitentiæ abluimur. Nam ut ait Eucherius: *Christus, qui ante passionem quidem suam quasi clausum adhuc lilium fuit, cum signis miraculorum quæ fecit clarus homo refulsit; post resurrectionem verò & ascensionem suam repandum se lilium supernæ patriæ civibus exhibuit, quòd in assumpta humanitate potentiam divinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priusquàm mundus esset, ostendit. Unde in amoris Cantico lilii se vocabulo designare voluit dicens: Ego flos campi, & lilium convallium. Labium enim maris in quo sacerdotes lavabantur quasi labium fuit calicis, & folium repandi lilii: quia lavacrum salutare quo membra summi sacerdotis efficimur, in fide nos sacrosanctæ passionis ejus à peccatorum omnium labe purificat, ac purificatos ad visionem gloriæ ipsius perennis intromittit.*

DUO MILLIA BATOS CAPIEBAT.] Batus, ephi & metreta æqualia sunt, suntque decima pars cori Ezech. 45. 11. scilicet erat mensura continens tres modios: corus enim continebat decies ampliùs, nimirum 30. modios. Batus erat mensura liquidorum, sicut ephi aridorum, continens tantum quantum amphora Romana, scilicet 48. sextarios, hoc est aquæ uncias 960. uti multis probat Alcazar tract. de Mensuris propos. 14. licet Vilalpandus longè majorem faciat batum. Dices, 2. Paralip. 4. 5. dicitur mare æneum continuisse *tria millia metretas*, id est batos. Resp. cum Vilalpando, Alcazario & aliis, batum fuisse duplicem, majorem & minorem, major erat sesquialter alterius, ut duo majores æquarent tres minores. Jam Vilalpando censet batum majorem continuisse 108. sextarios minorem 72. Alcazar verò tract. de Mensuris propos. 54. censet hos batos non fuisse communes, sed extraordinarios & minores, adeoque batum hunc fuisse tantùm decimam partem bati. Rursum hos batos fuisse duplices nimirum majorem & minorem, ita scilicet ut major esset sesquialter minoris. Decima autem pars bati est gomer, sive assaron, qui continet 96. uncias, hoc est octo libras duodecim unciarum. Quare putat Alcazar mare æneum continuisse Romanas amphoras 208. cùm Vilalpando ei tribuat amphoras Romanas 4500. Verùm uti hæc mensura Vilalpandi est nimis magna & immanis, ita illa Alcazarii est nimis exigua, & exilior, quàm ut mare vocari possit. Quare ab ordinaria & vulgari mensura bati recedendum non esse censeo, dicoque batum hic accipi communem, qui æqualis erat amphoræ Romanæ, continens 48. sextarios & uncias 960. quæ faciunt libras 80. quare mare hoc continens duo millia batorum continebat bis mille amphoras Romanas, hoc est sextariorum nonaginta sex millia, librarum aquæ verò centum & sexaginta millia. Hi autem bati majores bis mille, qui æquivalent batis minoribus ter mille: habent se enim sicut duo ad tria: quare batus minor continebat dumtaxat 640. uncias, quæ faciunt 53. libras & 4. uncias, ut patet proportionem utriusque supputanti & inter se conferenti.

Aliter respondent Cajet. & Ribera, scilicet mare æneum cepisse duo millia batorum dumtaxat, si communi modo moderatè tantum implebatur; sin verò ad summum omnino apicem, cepisse tria millia batorum: & hoc significare Hebr. מחזיק machezig, in Paral. 4. 5. machazig enim idem est quod *fortificans*, id est fortiter planèque implentis capiebat tria millia batorum. Peripheria enim superior quia erat amplissima, exiguo suo limbo paucorum digitorum facilè capiebat mille batos. Liber enim Paralipom. est supplementum libri Regum, supplet enim τὰ παραλειπόμενα id est quæ meis relicta & omissa sunt. Unde sæpe majorem recensent numerum. Ita Vatab.

ET FECIT DECEM BASES ÆNEAS] Pro decem luteribus: qui his basibus sustinebantur. Id patet ex v. 38. 2. Paral. 4. 6. ubi dicitur: *Fecit quoque conchas decem, & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, ut lavarent in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant; porrò in mari sacerdotes lavabantur.* Luteres ergo erant magnæ conchæ, sive labra & pelves, in quibus sacerdotes abluebant victimas jam excoriatas, & carnes earum dissectas, ut lotæ imponerentur altari holocaustorum ad eas Deo offerendum & cremandum: in mari æneo verò soli sacerdotes lavabant suas manus & pedes: licet enim Nathinæi victimas immolandas prius abluissent in probatica piscina, antequàm inducerentur in templum, tamen illi animalia integra & viva abluebant: quare in templo, id est in atrio iterum à sacerdotibus eadem jam mactata & dissecta à sanguine & sor- Vers. 27.

sordibus abluenda erant, ut pura offerrentur Deo in altari. Quocirca mare æneum erat in medio luterum, ac quinque luteres habebat à dextris, quinque à sinistris. Ita Ribera. Quisque autem luter capiebat quadraginta batos, ut dicitur vers. 38. Idem habet Josephus in versione Ruffini: malè enim Gelenius pro batis substituit congios.

QUATUOR CUBITORUM LONGITUDINIS BASES SINGULAS, ET QUATUOR CUBITORUM LATITUDINIS, ET TRIUM CUBITORUM ALTITUDINIS] Erant ergo bases luterum quadratæ, quia latæ quatuor cubitos totidem longæ, quare ex quaternis tabulis æneis inter se junctis conflatæ & compactæ fuerunt, ideoque juncturę hæ ut non apparerent, tectæ fuerunt sculpturis variis, ut sequitur.

VERS. 28. ET IPSUM OPUS BASIUM, INTERRASILE ERAT: ET SCULPTURÆ INTER JUNCTURAS.

VERS. 29. ET INTER CORONULAS ET PLECTAS, LEONES, ET BOVES, ET CHERUBIM; ET IN JUNCTURIS SIMILITER DESUPER: ET SUBTER LEONES ET BOVES, QUASI LORA EX ÆRE DEPENDENTIA.] Locus hic implexus est & difficilis. Omissis variis variorum explicationibus, ut breviter & clarè rem

Opus interrasile quid.

totam expediam, Nota primò, *opus interrasile* vocari, quod inter tabulas ligneas, aureas vel æneas planas & quasi rasas protuberat, extat & eminet, ut in conchis extant & eminent capita leonum, hominum & boum, &c. Unde Hebr. est מסגרות *misgeroth*, id est, *clausura*, vel ut Vatab. *conclusura*. *Clausuras* Hebr. vocant sculpturas extantes & eminentes, quia hæ quasi claudunt & terminant tabulam planam & rasam, putà spatia intermedia tabulæ plana. Unde Noster opus hoc interrasile, id est, sculpturas has vocat *coronulas & plectas*, tum quia coronulis & floribus aliisque rebus contextis & impleais cingebantur: tum quia ipsæ sculpturæ sive effigies sculptæ vocantur coronæ & coronamenta, id est, ornamenta, quia tabulam vel rem cui adducuntur coronant & ornant. Quocirca pro his omnibus est Hebraice una vox *misgeroth*, quam Noster vertit nunc *opus interrasile*, nunc *sculpturas*, nunc *coronulas*, nunc *plectas*.

Plecta.

Quædam enim erant in modum coronæ rotundæ, quædam alia figura & forma implexæ; quæ *plecta* dicebantur. Hæ ergo quatuor voces idem hic significant. Possunt tamen per *plectas* accipi juncturæ ipsæ tabularum, ut est in Hebræo, ut plecta derivetur a πλέκω, id est, plico, concinno, necto, jungo: nam inter juncturas tabularum erant hæ sculpturæ.

Nota secundò, pro *juncturas* Hebr. est שלבים *scelabbim*, quod Pagnin. vertit, *vestes*; Marinus, *gradus*; Vatablus *prominentias*; sed credendum est Nostro ac Sept. qui constanter vertunt *juncturas*, ac Chald. qui vertit *commissuras*. Unde Ex. 26. 17. Noster & alii passim vertunt *incastraturas*.

Hebræa ergo ad verbum sic habent: *Et hoc opus basis: clausura eis, & clausura inter juncturas & super* (id est, juxta vel inter) *clausuras, quæ erant inter juncturas, leones, bos & cherubim. Et super* (id est juxta vel inter) *juncturas sic desuper: & subter leonibus & bobus copulationes, opus descensionis. Clausuras*, ut dixi vocat sculpturas leonum, boum & cherubim, &c. quæ tegebant juncturas tabularum ænearum, ne apparerent esse compactæ, sed viderentur esse continuæ, & ex eodem ære productæ, sive ut non multæ, sed una integra & solida tabula esse videretur. Sensus ergo est q. d. Salomon sculpsit in basibus decem luterum varias sculpturas, ut illis tegeret juncturas tabularum ænearum, inter quas sculpturas eminebant sculpturæ leonum, boum & Cherubinorum. Itaque fecit has sculpturas & effigies tam inter juncturas superiores & altiores, quæ erant desuper, quàm inter inferiores quæ erant subter: addiditque sub leonibus & bobus copulationes, id est, lora quædam inter se copulata & connexa dependentia, id est, deorsum tendentia; hoc est enim *opus descensionis*, quod habent Hebræa. Appositè sculpsit hæc lora, quia boves & leones loris alligari & copulari solent. Ita Ribera lib. 2. de Templo c. 18.

VERS. 30. ET QUATUOR ROTÆ PER BASES SINGULAS] q. d. Singulæ bases impositæ erant quatuor rotis, ut huc illuc rotari & moveri viderentur.

ET PER QUATUOR PARTES QUASI HUMERULI SUBTER LUTEREM FUSILES, CONTRA SE INVICEM RESPECTANTES] q. d. Erant in basibus luterum partes quædam extantes, quibus quasi humeris luteres sustentabantur, ex ære fusæ & sibi invicem obversæ.

OS QUOQUE LUTERIS INTRINSECUS ERAT

VERS. 31. IN CAPITIS SUMMITATE] q. d. Os luteris, id est, ipsa superior pars basis, cui luter, sive concha luteris imponebatur, erat concava instar oris, ut ei luter pariter concavus aptè inseri posset, eratque in capitis summitate, hoc est, erat in summitate basis. Sic enim Auctor se explicat v. 35.

ET QUOD FORINSECUS APPAREBAT, UNIUS CUBITI ERAT TOTUM ROTUNDUM, PARITERQUE HABEBAT UNUM CUBITUM ET DIMIDIUM] Id clarè explicat Josephus dicens lib. 8. cap. 2. *Qua parte effigies leonum & aquilarum sic erant adaptata, ut connatas putares, interuenientibus inter eas palmarum arbusculis. Atque hac rotunditas habebat altitudinis cubitum & dimidium, sed dimidius cubitus tegebatur cælaturis, & tantum cubitus apparebat.*

IN ANGULIS AUTEM COLUMNARUM VARIÆ CÆLATURÆ ERANT] Nam, ut ait Josephus, tabulæ basium cùm essent quadratæ in angulis habebant columnas, id est, columellas quasdam ad elegantiam, quibus latera basium utrimque inserebantur & quasi incastrabantur, & hæ habebant suas sculpturas quibus ornabantur.

ET MEDIA INTERCOLUMNIA QUADRATA, NON ROTUNDA] *Intercolumnia* vocat ipsos scapos, sive stipites basium, qui inter columnas in angulis annexis quasi medii intercedebant. q. d. Ipse scapus basium quadratus erat, non rotundus: Hebr. & Chald. *Ipsa clausura*, id est, sculpturæ, *erant quadrata, non rotunda*. *Clausuras*, sive sculpturas, vocat ipsas bases sculptas & effigiatas.

TALES AUTEM ERANT ROTÆ] q. d. Tales erant rotæ basium, ut viderentur posse rotari, & moveri, cùm VERS. 33.
reipsa essent fixæ, nec rotari possent: & idcirco habebant omnia, quæ habent rotæ veræ & rotabiles, scilicet suos axes, radios, canthos & modiolos. Modiolus in rota vocatur ipse nodus sive centrum rotæ, ex quo oriuntur radii, qui inde perducuntur ad canthum, id est, ad peripheriam sive circumferentiam exteriorem rotæ.

VARIAS SCULPTURAS EX SEMETIPSA] id est, VERS. 35.
non additiuias, sed quasi agnatas & simul cum ipsa, ut ex ipsa basi fusæ viderentur.

SCULPSIT QUOQUE IN TABULATIS ILLIS VERS. 36.
QUÆ ERANT EX ÆRE] q. d. Sculpsit super summas tabulas basium effigies leonum, palmarum, &c. *Tabulata* enim *ex ære* vocat ipsas tabulas æneas inter se connexas & contabulatas.

FECIT QUOQUE DECEM LUTERES] Ecce hi sunt VERS. 38.
luteres, quorum bases huc usque descripsit.

MARE (æneum) AUTEM POSUIT AD DEXTERAM PARTEM TEMPLI CONTRA ORIENTEM VERS. 39.
AD MERIDIEM] q. d. Ita posuit mare æneum ad Meridiem, ut tamen verteretur ad Orientem. q. d. Non planè obversum erat Meridiei, sed ei parti Meridiei, quæ nonnihil declinat & vergit ad Orientem.

Denique mari æneo & decem luteribus ad abluendum victimas, adde ex Aristæa lib. de Septuag. Interpret. post initium, fuisse in templo occulta receptacula aquarum, quæ ad diluendum sanguinem jugulatarum hostiarum funduntur, quarum fluxus tam assiduus, inquit, est, ut perennis fons videatur. Et ad hoc sunt juxta aræ basim frequentes aperturæ solis ministris cognitæ. Sed mirabilius est, & ferè inenarrabile subterraneorum conceptaculorum magnitudo, quæ ad quinque usque stadia per circuitum templi cuncta penetrat. Plumbeæ ad ea fistulæ quacumque per muros & templi solum, quibus omnia abluantur, mundenturque, descendunt. De hisce superiùs quoque mentionem feci.

Allegor. & Tropol. luteres decem idem significant quod mare æneum, nimirum multiplicem & crebram pœnitentiam, qua in hac vita fragili ob multiplices lapsus & labendi pericula indigemus. Quadraginta bati, quos singuli luteres capiunt, significant dies 40. Quadragesimæ, qui omnes pœnitentiæ sunt addicti. Cetera vide apud Eucherium, Angelomum & Riberam lib. 2. de Templo c. 19. qui minutim singula applicant.

Primus hoc seculo pœnitentiæ sacramentum negavit & sustulit Mart. Lutherus, quare ipse non fuit luter, nec lotor; sed luteus & lutulentus, imò pollutor & profanator sacrorum, utpote suis poculis, ventri & Veneri totus indulgens, iisque corpus & animam conspurcans quasi *sus lota in volutabro luti*, ut ait S. Petrus Epist. 2. c. 2. v. 22.

FECIT ERGO HIRAM LEBETES, ET SCUTRAS, VERS. 40.
ET HAMULAS] Pro *scutras* Hebr. est יעים *iaim*, quod Chald. & recentiores vertunt *scopas*; Sept. *Calfactoria*; alii vertunt, *fuscinas, phialas, thuribula*; S. Hieronym. nunc

Scutra quid? nunc *scutras*, *forcipes*, *tridentes*, nunc *trullas & creagras* vertit. Nomina enim Hebræa sunt polysema, & multa significant. *Scutra* genus est vasis profundi & circularis, cujus diminutivum est scutella: quare aliud est *scutra*, aliud scruta, licèt Calepinus hæc duo pro eodem habeat. *Scruta* enim sunt usu attritæ vestes, jumentorum soleæ, clavi refixi, sulphurata, vitrorum fragmenta, ceteraque similia, quæ vilissimi proxenetæ venalia habent, quos *scrutarios* appellant, quales Romæ videmus Judæos, de qualibus ait Horat. l. 2. Epist. 7.

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Scutra ergo vel *scuta* est scutella magna, ita à scuto dicta, quod instar scuti rotunda sit & concava. Hinc Lucilius l. 6. ait: *scutam* (scutellam) *ligneolam cerebro infixit*. Et Papias: *Scutra*, ait, *vas æneum æquale fundo latum & apertum desuper*. Et Priscianus in fine lib. 3. *A scuto*, inquit, *dicitur scutula & scutella, quasi parva scuta vel scutra*. Scutra enim literam r mutuatur *à scetra, quæ est scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri & Mauritani*, ait Isidor. lib. 18. Etymol. c. 12. de quo Poeta: *Levam scetra tegit*. Porrò diminutiva r simplicis mutant in l sic à mitra diminutivum fit mitella, à capra capella, à sacrum sacellum, ab ager agellus, à piger pigellus, à miser misellus.

Hamula, Hebr. מזרקות *misraketh* sunt vasa sparsoria vel infusoria, quibus aqua, vel vinum, vel thus spargitur & funditur. Radix enim זרק *zarac* significat spargere, aspergere, quales sunt ampullæ, quibus in Missa aqua & vinum in calicem spargitur & infunditur. Septuag. vertunt *phialas*; Chald. *pelves*; S. Hier. hic *hamulas*, alibi *phialas*, alibi *thuribula*. Audi Columellam:

Aut habilem lymphis hamulam, Bacchove lagenam.

AD OPERIENDUM FUNICULOS CAPITELLORUM] *Funiculos* vocat spiras orbiculares, quæ capitello incitæ ipsum in orbem circuibant & ornabant. Unde Heb. est גלות כתרות *gulloth Ketoreth*, id est, *convoluta coronæ*; Sept. *vertibilia*; Chald. *vasa rotunda coronarum*; Vatab. *globos coronatos*. *Funiculos capitellorum* ergo, vocat media capitella, eò quòd in modum funis spiras & gyros haberent: hæc enim Hebr. vocantur *gulloth Ketoreth*, quasi revolutiones coronæ, vel capita suis spiris in gyrum circumdata & coronata.

Vers. 42.

OMNIA VASA QUÆ FECIT HIRAM (nam alii artifices fabricarunt vasa ex auro & argento) &c. DE AURICHALCO ERANT] Hebr. *de ære* ממרט *memorat*, id est, terso & polito, hoc est optimo, ut vertit Chald. & Septuag. quod *aurichalcum* vocatur, quia rubet & fulget ut aurum. Vide dicta Ezech. 1. 27. & Apoc. 1. 15.

Vers. 45.

Porrò *Hiram* 2. Paralip. 2. 13. à rege Tyri vocatur *pater meus*, quia scilicet rex eum ob præstantiam artis colebat ut patrem: *pater* enim Hebræis sæpe significat magistrum, ducem, præsidem, præfectum. Sic Joseph à Pharaone vocabatur *pater*, ob præstantiam prudentiæ & providentiæ tempore famis. Genes. 45. 8. Sic 4. Regum 13. 14. Rex Israel Eliseum vocat *patrem*, quia eum ut Prophetam & magistrum reverebatur. Porrò Josephus his vasis multa alia adjicit, primò mensarum aurearum, super quibus instrumenta varia essent, numerum extendit ad 10000. Secundò, phialarum & spondiorum aureorum 20000. argentearum 40000. candelabrorum 10000. Oechonocoarum 80000. phialarum aurearum 100000. argentearum 200000. Lancium aurearum 50000. argentearum 160000. Craterum aureorum 60000. argenteorum 120000. Metrorum seu mensurarum Moysis, Hin, & Assaron aurearum 20000. argentearum 400000. Thuribulorum quibus thus adoleretur aureorum 20000. argenteorum 40000. Quibus verò ad altare holocaustorum ignis auferretur, aureorum 50000. stolarum Hierarchicarum pro sacerdotum principibus 10000. pro sacerdotibus aliis 10000. Tubarum 20000. organorum musicorum, nablorum & cinyrarum ex electro 30000.

FECITQUE SALOMON OMNIA VASA AUREA IN DOMO DOMINI: ALTARE AUREUM, &c.] putà altare thymiamatis in Sancto, ante Sanctum sanctorum, de quo dixi Ex. 30. 1. Hinc patet Salomonem fecisse novum altare thymiamatis in Sancto pro veteri à Moyse fabricato, illudque vetus Moysis reposuisse in tabulato Sancti. Salomon enim omnia vasa templi nova fecit, excepta arca cum propitiatorio & cherubim: in arca enim servabatur lex in tabulis lapideis digito Dei scripta. Arcam ergo à Moyse factam reposuit in templo, nec novam fabricavit; cetera verò omnia innovavit. Unde sequitur: Vers. 48.

ET MENSAM, SUPER QUAM PONERENTUR PANES PROPOSITIONIS, novam fabricavit pro vetere à Moyse facta, ET CANDELABRA AUREA, QUINQUE AD DEXTERAM, ET QUINQUE AD SINISTRAM] Moyses unum dumtaxat fecit candelabrum ex auro septiceps, sive habens septem calamos & totidem lucernas; sed Salomon pro uno hoc fabricavit quinque. De mensa hac panum & de candelabro fusè dixi Exodi 25. v. 23. & 31. Quare hic ea non repetam. Vers. 49.

FORCIPES] hoc est emunctoria, ait Abulensis & Vatablus: *forceps* enim est instrumentum, quo forvum, id est, calidum tenetur, ait Festus, quod non solùm forcipibus, quibus ignem struimus, sed & emunctoriis, quibus favillas lucernarum & candelarum capimus & carpimus, convenit.

MORTARIOLA] sunt vasa propriè, in quibus pilo teruntur quæ solvenda sunt, ait Nonius Marcellus. Unde S. Isidor. lib. 4. Etymol. c. 11. *Mortaria*, inquit, *dicuntur quòd ibi jam semina in pulverem redacta & mortua condiantur*. Verùm hoc loco Hebr. est כפות *capporh*, quæ vox significat vascula curva (כפף *caphath* enim significat curvare) & concava, in quibus thus vel incensum vel quippiam tale reponitur. Ita Vatabl. & alii. Unde Septuag. vertunt *phialas*; Chald. & Vatabl. *cochlearia*. *Mortariola* ergo sunt parva mortaria; itaque vocantur vasa instar mortariorum curva & concava. Vers. 50.

QUÆ SANCTIFICAVERAT DAVID] id est, quæ David dicaverat, destinaverat & quasi consecraverat Deo in usum templi. Sept. *Intulit Salomon sancta* (Hebr. & Chald. *sanctitates*) *David patris sui*. Quæ enim Deo dicantur, adeò sunt sancta, ut sint quasi ipsæ sanctitates. Vers. 51.

Nota, in templo nil videri poterat præter marmor, cedrum, aurum, argentum; ut discas in anima sancta & religiosa dicataque Deo, nil nisi purum, solidum & pretiosum reperiri debere.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dedicatio templi, in qua supplicat Salomon Deo, ut orantes in illo, vel versùs illud, exaudiat.

1. TUnc congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum
filiorum Israel, ad regem Salomonem in Jerusalem: ut deferrent arcam fœderis Domini, de
civitate David, id est, de Sion. 2. Convenitque ad regem Salomonem universus Israel in mense E-
thanim, in solemni die, ipse est mensis septimus. 3. Veneruntque cuncti senes de Israel, & tulerunt
arcam sacerdotes, 4. & portaverunt arcam Domini, & tabernaculum fœderis, & omnia vasa San-
ctuarii, quæ erant in tabernaculo: & ferebant ea sacerdotes & Levitæ. 5. Rex autem Salomon,
& om-

& omnis multitudo Israel, quæ convenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oves & boves absque æstimatione & numero. 6. Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, in oraculum templi, in Sanctum sanctorum, subter alas cherubim. 7. Siquidem cherubim expandebant alas super locum arcæ, & protegebant arcam & vectes ejus desuper. 8. Cumque eminerent vectes & apparerent summitates eorum foris Sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultrà extrinsecus, qui & fuerunt ibi usque in præsentem diem. 9. In arca autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filiis Israel, cùm egrederentur de Terra Ægypti. 10. Factum est autem, cùm exissent sacerdotes de Sanctuario, nebula implevit domum Domini, 11. & non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam; impleverat enim gloria Domini domum Domini: 12. Tunc ait Salomon: Dominus dixit ut habitaret in nebula. 13. Ædificans ædificavi domum in habitaculum tuum, firmissimum solium tuum in sempiternum. 14. Convertitque rex faciem suam, & benedixit omni ecclesiæ Israel: omnis enim ecclesia Israel stabat. 15. Et ait Salomon: Benedictus Dominus Deus Israel, qui locutus est ore suo ad David patrem meum, & in manibus ejus perfecit, dicens: 16. A die qua eduxi populum meum Israel de Ægypto, non elegi civitatem de universis tribubus Israel, ut ædificaretur domus, & esset nomen meum ibi: sed elegi David ut esset super populum meum Israel. 17. Voluitque David pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israel: 18. & ait Dominus ad David patrem meum: Quòd cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente tractans. 19. Verumtamen tu non ædificabis mihi domum, sed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis, ipse ædificabit domum nomini meo. 20. Confirmavit Dominus sermonem suum, quem locutus est: stetique pro David patre meo, & sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus: & ædificavi domum nomini Domini Dei Israel. 21. Et constitui ibi locum arcæ, in qua fœdus Domini est, quod percussit cum patribus nostris, quando egressi sunt de Terra Ægypti. 22. Stetit autem Salomon ante altare Domini in conspectu ecclesiæ Israel, & expandit manus suas in cælum, 23. Et ait: Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cælo desuper, & super terram deorsum: qui custodis pactum & misericordiam servis tuis, qui ambulabant coram te in toto corde suo. 24. Qui custodisti servo tuo David patri meo qui locutus es ei: ore locutus es, & manibus perfecisti, ut hæc dies probat. 25. Nunc igitur Domine Deus Israel, conserva famulo tuo David patri meo quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filii tui viam suam, ut ambulent coram me sicut tu ambulasti in conspectu meo. 26. Et nunc Domine Deus Israel firmentur verba tua, quæ locutus es servo tuo David patri meo. 27. Ergò ne putandum est quòd verè Deus habitet super terram? si enim cælum, & cæli cælorum te capere non possunt, quantò magis domus hæc, quam ædificavi? 28. Sed respice ad orationem servi tui, & ad preces ejus, Domine Deus meus: audi hymnum & orationem, quam servus tuus orat coram te hodie: 29. ut sint oculi tui aperti super domum hanc nocte ac die: super domum, de qua dixisti: Erit nomen meum ibi: ut exaudias orationem, quam orat in loco isto ad te servus tuus. 30. Ut exaudias deprecationem servi & populi tui Israel, quodcumque oraverint in loco isto, & exaudies in loco habitaculi tui in cælo, & cùm exaudieris, propitius eris. 31. Si peccaverit homo in proximum suum, & habuerit aliquod juramentum, quo teneatur astrictus: & venerit propter juramentum coram altari tuo in domum tuam. 32. tu exaudies in cælo: & facies, & judicabis servos tuos, condemnans impium, & reddens viam sum super caput ejus, justificansque justum, & retribuens ei secundùm justitiam suam. 33. Si fugerit populus tuo Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agentes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo, venerint, & oraverint, & deprecati te fuerint in domo hac 34. exaudi in cælo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram, quam dedisti patribus eorum. 35. Si clausum fuerit cælum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto, pœnitentiam egerint nomini tuo, & à peccatis suis conversi fuerint propter afflictionem suam: 36. exaudi eos in cælo, & dimitte peccata servorum tuorum, & populi tui Israel: & ostende eis viam bonam per quam ambulent, & da pluviam super terram tuam, quam dedisti populo tuo in possessionem. 37. Famès si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus aer, aut ærugo, aut locusta, vel rubigo, & afflixerit eum inimicus ejus portas obsidens, omnis plaga, universa infirmitas, 38. cuncta devotatio, & imprecatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel: si quis cognoverit plagam cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac, 39. tu exaudies in cælo in loco habitationis tuæ, & repropitiaberis, & facies ut des unicuique secundùm omnes vias suas, sicut videris cor ejus (quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum) 40. Ut timeant te cunctis diebus, quibus vivunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. 41. & Insuper & alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cùm venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, & brachium tuum, 42. extentum, ubique) cùm venerit ergo, & oraverit in hoc loco, 43. tu exaudies in cælo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia pro quibus invocaverit te alienigena: ut discant universi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, & probent quia nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi. 44. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos, per viam, quocumque miseris eos, orabunt te contra viam civitatis, quam elegisti, & contra domum, quam ædificavi nomini tuo, 45. & exaudies in cælo orationes eorum, & preces eorum, & facies judicium eorum. 46. Quòd si peccaverint tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & captivi ducti fuerint in terram inimicorum longè vel propè, 47. & egerint pœnitentiam in corde suo

in loco captivitatis, & conversi deprecati te fuerint in captivitate sua, dicentes: Peccavimus, iniquè
egimus, impiè gessimus: 48. & reversi fuerint ad te in universo corde suo, & tota anima sua, in terra
inimicorum suorum, ad quam captivi ducti fuerint: & oraverint te contra viam terræ suæ, quam dedi-
sti patribus eorum, & civitatis quam elegisti, & templi quod ædificavi nomini tuo: 49. exaudies in
cælo, in firmamento solii tui, orationes eorum, & preces eorum, & facies judicium eorum: 50. & pro-
pitiaberis populo tuo qui peccavit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum, quibus prævaricati sunt in te:
& dabis misericordiam coram eis qui eos captivos habuerint, ut misereantur eis, 51. Populus enim tuus
est, & hereditas tua, quos eduxisti de Terra Ægypti, de medio fornacis ferreæ. 52. Ut sint oculi tui
aperti ad deprecationem servi tui, & populi tui Israel, & exaudias eos in universis pro quibus invocave-
rint te. 53. Tu enim separasti eos tibi in hereditatem de universis populis terræ, sicut locutus es per Moy-
sen servum tuum, quando eduxisti patres nostros de Ægypto, Domine Deus. 54. Factum est autem, cùm
complesset Salomon orans Dominum omnem orationem & deprecationem hanc, surrexit de conspectu al-
taris Domini: utrumque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in cælum. 55. Stetit ergo,
& benedixit omni ecclesiæ Israel voce magna, dicens: 56. Benedictus Dominus, qui dedit requiem po-
pulo suo Israel, juxta omnia quæ locutus est: non cecidit ne unus quidem sermo, ex omnibus bonis quæ
locutus est per Moysen servum suum. 57. Sit Dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus
nostris, non derelinquens nos, neque projiciens. 58. Sed inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus
in universis viis ejus, & custodiamus mandata ejus, & ceremonias ejus, & judicia quæcumque manda-
vit patribus nostris. 59. Et sint sermones mei isti, quibus deprecatus sum coram Domino, appropin-
quantes Domino Deo nostro die ac nocte, ut faciat judicium servo suo, et populo suo Israel per singulos
dies: 60. ut sciant omnes populi terræ, quia Dominus ipse est Deus, et non est ultrà absque eo. 61.
Sit quoque cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, ut ambulemus in decretis ejus, et custodia-
mus mandata ejus, sicut et hodie. 62. Igitur rex, et omnis Israel cum eo, immolabant victimas co-
ram Domino. 63. Mactavitque Salomon hostias pacificas, quas immolavit Domino, boum viginti
duo millia, et ovium centum viginti millia: et dedicaverunt templum Domini rex et filii Israel. 64.
In die illa sanctificavit rex medium atrii, quod erat ante domum Domini: fecit quippe holocaustum
ibi, et sacrificium, et adipem pacificorum: quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus
erat, et capere non poterat holocaustum, et sacrificium, et adipem pacificorum. 65. Fecit ergo Sa-
lomon in tempore illo festivitatem celebrem, et omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu
Emath usque ad Rivum Ægypti, coram Domino Deo nostro, septem diebus et septem diebus, id est,
quatuordecim diebus. 66. Et in die octava dimisit populos: qui benedicentes regi, profecti sunt in ta-
bernacula sua lætantes, et alacri corde super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus David servo suo,
et Israel populo suo.

Vers. 2. IN MENSE ETHANIM, IN SOLEMNI DIE, IPSE EST MENSIS SEPTIMUS] Malè nonnulli legunt, *Bethanim*. Legendum enim cum Hebr. Septuag. & Roman. *Ethanim*, id est *fortium*, quia hoc mense septimo fructus sunt *fortes*, id est maturi, ac cum frugibus collecti reponuntur in horrea, quibus cor hominis & vita confirmatur & roboratur, ait Vatabl. vel propter crebra festa quæ mense septimo celebrabantur, quibus à *fortibus* & piis Deus colebatur: festa enim quasi roborant homines in pietate, & Dei cultu. Ita Cajetan. vel quia eo mense manifestatur fortitudo & sanitas hominum, quæ maximè tentatur ægritudinibus Autumni, cùm folia defluunt, & hominum vires sole recedente deficiunt. Mensis ergo septimus, sive *Tisri* vocatur *Ethanim* hisce de causis, ac partim respondet nostro Septembri, partim Octobri, eratque olim primus mensis anni vulgaris, antequam Deus primum mensem anni sacri constitueret *Nisan*, sive Martium vel Aprilem, ob celebritatem Paschæ Exodi 12. v. 2. Unde Chald. hoc loco vertit, *congregatus est Israel in mense quem veteres vocabant mensem primum, & nunc ipse est mensis septimus.*

Dices, Templum perfectum est mense octavo, ut dictum est cap. 6. v. ult. quomodo ergo dicitur hìc dedicatum mense septimo? Respondet Abulens. Salianus, & alii, templum cùm fuit dedicatum, fuisse quidem perfectum quoad partes principales, non tamen habuisse omnimodam suam perfectionem, sed hanc post dedicationem illi additam, ita ut mense octavo omninò fuerit perfectum. Voluisse enim Salomonem anticipare omnimodam perfectionem ob solemnitatem festi Tabernaculorum in mense septimo, ut in illa coram toto populo templum suum dedicaret.

Aliter respondet Serarius, scilicet dilatam fuisse dedicationem in annum sequentem, mensemque ejus septimum, ut interim parietes meliùs siccarentur, & cetera omnia ad dedicationem necessaria pleniùs compararentur. Quare dedicatum esse templum anno 12. regni Salomonis mense septimo,

IN SOLEMNI DIE] id est, in festo Tabernaculorum, ait Abulens. Verùm id dici nequit: nam hoc festum incipiebat die 15. mensis septimi: hic autem celebrata est dedicatio templi per 14. dies, ut patet v. 65. qua peracta dimissus est populus die 23. ejusdem mensis, ut patet 2. Paralip. 7. 10. jam à die 15. mensis usque ad diem 23. non intercedunt 14. dies, sed octo dumtaxat. Ergo dies solemnis hic intelligitur festum hoc dedicationis, quod ob hanc dedicationem magnificentissimam fuit solemnissimum. Ita Vatabl. Tornellus, Serarius, Salianus, qui censent festum hoc dedicationis incidisse in diem octavum mensis septimi, sive *Ethanim*: inde enim usque ad diem 23. quo perfecta fuit dedicatio, intercedunt 14. dies, de quibus v. 65. Igitur in 14. hisce diebus includitur festum Tabernaculorum, quod erat solemnissimum, & incipiebat die 15. mensis septimi, durabatque per septem dies: unde eodem tenebantur omnes masculi ex toto Israele adire templum juxta legem Deuter. 16. 16. quare hanc temporis festique occasionem studio captavit Salomon, ut solemnior esset dedicatio majorique populi frequentia celebraretur.

Allegor. dedicatio templi significabat dedicationem Ecclesiæ, & cujuslibet templi Christiani, de qua vide nostrum Martinum de Roa lib. de Natali die c. 21.

Trop. significabat dedicationem animæ sanctæ, præsertim B. Virginis, de qua vide Petrum Damiani serm. 2. de Nativitate B. Virginis, ubi illam cum templo Salomonis comparat. Quomodo anima fiat domus & templum Dei, docet Philo lib. de Cherubim, S. Macarius hom. 1. & 10. S. Bernardus serm. de dedicat.

ET PORTAVERUNT ARCAM DOMINI SACERDOTES] sicut eamdem tulerant tempore Davidis in Sion 2. Reg. 6. sed major fuit pompa Salomonis, quàm Davidis. Vers. 4.

ET TABERNACULUM FOEDERIS] scilicet fabricatum à Moyse; hoc enim propriè dicitur *fœderis*. Ita Josephus, Ribera, Abulens. Serarius, Vilalp. Sanchez & alii, licet Salianus & Emmanuel Sà intelligant tabernaculum quod David fabricarat arcæ fœderis in Sion. Nam taberna-

culum

culum Moysis non erat in Sion, sed in Gabaon. Verùm non est dubium illud ex Gabaon fuisse à Salomone translatum in Sion, indeque in templum. Adde utrumque tabernaculum tam Moysis quàm Davidis, à Salomone fuisse translatum in templum, perinde ac cetera omnia vasa sacra à Moyse fabricata, præsertim altaria in templum translata sunt id est in tabulatum templi, idque prudenti consilio, ne scilicet alibi quàm in templo, Dei cultus celebraretur, itaque caveretur periculum superstitionis & idololatriæ, ait Cajetan.

Vers. 6. Et intulerunt arcam in oraculum templi, hoc est, in Sanctum sanctorum subter alas cherubim] quos scilicet Salomon novos fabricarat, altosque decem cubitos, ut arcam, quæ alta erat cubitum unum cum dimidio dumtaxat, velarent, alisque suis tegerent.

Vers. 9. In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ] Hac de re affatim dixi Hebr. 9. vers. 4. & 5.

Vers. 10. Nebula implevit domum Domini] Nebula enim Deus se suamque gloriam repræsentabat: & simul velabat. Caligo enim Deitatis est velamentum, æquè ac sacramentum. Significat enim eam hominibus esse invisibilem & inaccessam.

Vers. 11. Et non poterant sacerdotes stare et ministrare propter nebulam] tum ob reverentiam divinæ majestatis se ostendentis per nebulam; tum quia nebula hæc sensibiliter offendebat oculos sacerdotum, eorumque aciem obtundebat & hebetabat. ita Cajet.

Impleverat enim gloria Domini domum Domini] Nebulam vocat *gloria Domini*, quia ipsa erat index & symbolum gloriæ Domini, ut dixi: ideoque erat lucida & splendida. ita Cajetan. Nebula hæc, inquit, & nebula, & caligo & gloria Domini appellatur. Ex quibus nominibus colligitur, quòd erat nebula per modum caliginis lucidæ: & ratione lucis appellatur gloria, seu potius honor Domini; ratione verò formæ appellatur caligo; ratione autem materiæ, nebula: erant enim velut vapores nebulosæ caliginis cum splendore, & propterea sensibiliter offendebant oculos sacerdotum ministrantium in altari.

Vers. 12. Dominus dixit, ut habitaret in nebula] Dixit hoc Levit. 16. 13. ubi jubet Deus pontifici ut non nisi thurificando ingrediatur Sanctum sanctorum, idque ad hoc, ut vapor & nebula thymiamatis operiat propitiatorium, ac Deum in eo residentem; ne si pontifex eum videat, fulgore & terrore divinitatis exanimetur & moriatur. Idem dixit Psalm. 103. 3. *Qui ponis nubes ascensum tuum*. Et Psalm. 17. 10. *caligo sub pedibus ejus*. Et vers. 12. *Posuit tenebras latibulum suum*. Hinc Deus Moysi & Hebræis loquebatur per caliginem. Exodi 24. 16. Deut. 4. & 5.

Vers. 13. Firmissimum solium tuum] Hebr. *directionem ad solium tuum*. Officium templi, ait Cajetan. manifestatur esse, non præstare Deo habitationem, sed præbere hominibus directionem mentis eorum, ad solium divinum sempiternum, quod in cælis est: ad dirigendos siquidem homines in Deum, qui creavit cælos & terram, regitque universum, effectum est templum.

Vers. 22. Stetit autem Salomon ante altare, holocaustorum. Stetit ergo inter altare & populum à tribus lateribus circumfusum. Additur 2. Paralip. 6. 13. eum stetisse in suggesto æreo, ibidem pro persona regis collato, ut videretur ab universo populo, in conspectu (Hebr. *è regione totius*) ecclesiæ Israel] faciem siquidem versus altare & sanctuarium ad Occidentem habens (in qua etiam plaga erant sacerdotes ac Levitæ) populus autem per tres alias plagas Orientis, Meridiei & Septemtrionis erat. Sic enim incepit facere quod faciendum ab aliis in hac subjuncta oratione docuit; videlicet quòd versa facie ad templum preces Deo funderentur.

Porrò Salomon orationem hanc fudit quasi rex Israelis; ideoque diadema gerebat in capite. Unde Chald. Cantic. 3. v. 11. cum per ferculum Salomonis intellexisset ejus templum, pro eo quod Noster, Septuag. & Hebr. habent: *Egredimini & videte filiæ Sion, regem Salomonem in diademate*, &c. sic vertit: *Quando venit Salomon rex, ut faceret dedicationem domus sanctuarii, præco egressus est in fortitudine & sic ait: Egredimini & videte habitatores provinciarum terræ Israel & populus Sion diadema & coronam, qua coronaverunt domus Israel regem Salomonem in die dedicationis sanctuarii: & lætatus est in lætitia solemnitatis tabernaculorum, quam fecit rex Salomon in tempore illo 14. diebus*. Et capit. 4. vers. 1. addit: *Et in illo die obtulit rex Salomon mille holocausta, & suscepta est cum beneplacito oblatio ejus coram Domino: & venit vox de cælis & ait: Quàm pulcher es cœtus Israel, & quam pulchri sunt principes congregationis & sapientes habitantes in concilio: quia ipsi semper illuminant populum domus Israel*, &c. Videant hic reges & principes mitam pietatem Salomonis, qua ipse rex quasi sacerdos & pontifex templum à se fabricatum Deo dicat & consecrat; ac supplicat, ut Deus orantium in eo preces exaudiat, totique populo benedicit, ideoque à Deo exauditur, ac miraculosa caligine & igne de cælo in victimas delapso decoratur. Imitentur eum principes, & similiter à Deo benedicentur.

Et expandit manus suas in cælum] flexitque genua, ut dicitur 2. Paralip. 6. v. 13. ut hoc gestu testaretur reverentiam & devotionem suam erga Deum Deique templum, ac populum ad eamdem exemplo suo excitaret. Salomonem imitati sunt primi Christiani, qui flexis genibus & elevatis in cælum manibus orabant, cujus ceremoniæ varias causas ex Patribus recensui 1. Timoth. 2. 8. ad illa: *Levantes puras manus*.

Si enim cælum et cæli cælorum (id est summi, vastissimi & capacissimi cæli) te capere non possunt, quantò magis domus hæc quam ædificavi] non capiet te. Deus enim est immensus, ideoque est ubique, & omnia implet, ac ultra omnia per immensa vacui spatia extenditur, ideoque mille & milliones infinitos novorum mundorum in iis creare potest. Idem dixere philosophi, unde Aratus. Vers. 27.

Juppiter est quodcumque vides, Jovis omnia plena.

Et Æschylus apud Clemens. Alex. lib. 5. Strom.

Jupiter est æther, est terra,
Cælumque & omnia Jupiter, & siquid supra.

Et Orpheus ibidem.

Oceani ad fines expansa est & manus illi
Undique dextera. sub pedibus subjectaque terra est.

Erit nomen meum ibi] q. d. in domo mea ero præsens. ibi colar, illic respondebo, illic preces exaudiam, operabor mirabilia, & gloriam meam ostendam. Hinc rursum: *Nomen meum erit ibi*, id est ipsum ex nomine meo vocabitur, *templum Domini*, juxta illud: *domus mea, domus orationis vocabitur* Matth. 21. 13. Vers. 29.

Si peccaverit homo in proximum suum, et habuerit aliquod juramentum] quasi dicat. Si quis vocatus ad templum ut juret, ibidem juraverit se non peccasse in proximum, nec rem ejus abstulisse vel læsisse quasi dicat. Salomon: O Domine oro & supplico, ut in templo hoc ostendas veritatem vel falsitatem juramenti, ut videlicet pejerantem in templo punias quasi sacrilegum & profanantem domum tuam, ut omnibus pateat, quanta religio & reverentia templo tuo debeatur, quamque in eo tu sis præsens, & virtutem tuam specialem ostendas. ita enim phrasis hæc explicatur 2. Paralip. 6. vers. 22. & 23. ita Abulens. Sic olim suspecti de aliquo crimine ducebantur ad oratorium S. Stephani, ut ibi juramento se purgarent; nam si falsum jurabant, illicò à Deo puniebantur, cujus rei exempla recenset S. August. libr. 22. de Civit. capit. 8. Idem accidebat pejerantibus in templo S. Martini ad ejus reliquias, uti narrat Gregor. Turon. libr. 8. capit. 16. Vers. 31.

Cuncta devotatio (perperam nonnulli legunt *devoratio*) et imprecatio] Hebr. *Omnis oratio & supplicatio quæ facta fuerit à quocumque homine*, in templo, &c. Sic & Septuag. ac Chald. *Devotatio* enim est oratio & voti nuncupatio, & hæc vox olim fuit in usu, uti ex Apulejo & Cicerone ostendi Proverb. 20. 25. ad illa: *Ruina est homini devotare*, vel, ut legunt Beda, Lyran. & alii *devotare sanctos*. Vers. 38.

Imprecatio verò idem est quod *precatio*: ponitur enim nomen compositum pro simplici: minùs genuinè ergo per eam accipit anathematismum S. August. quæst. 51.

Si quis cognoverit plagam cordis sui] id est, si quis acrem animi dolorem senserit, eumque oratione coram te effuderit in templo, tu exaudies & ab eo liberabis eum.

Vers. 43. NOMEN TUUM INVOCATUM EST SUPER DOMUM HANC] quasi dicat domus hæc vocatur domus tua.

Vers. 45. FACIES JUDICIUM EORUM] id est, jus eis dices & facies, ulciscendo injurias eis factas, ipsosque liberando ab oppressoribus injustis & violentis.

Vers. 48. ET ORAVERINT TE CONTRA VIAM TERRÆ SUÆ, &c. ET CIVITATIS QUAM ELEGISTI, ET TEMPLI] q.d. Si Judæi extra Judæam apud gentes constituti te oraverint faciem suam convertentes ad terram suam, putà ad Jerusalem & templum. Sic Daniel cap. 6. 10. *in Babylone captivus contra Jerusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua*. Et Psaltes psal. 133. v. 2. *In noctibus*, inquit, *extollite manus vestras in Sancta*, id est versus templum sanctum. Quin & Turcæ hodie in suis Moschæis orantes superstitiosè convertunt se ad Meridiem, ut respiciant versus Mecham & suum Mahometem ibi sepultum.

Vers. 50. DABIS MISERICORDIAM CORAM EIS] Hebr. *Dabis eos in misericordias*. q.d. Conciliabis eis gratiam apud hostes, ut ab eis misericordiam consequantur, ac misericorditer tractentur & liberentur.

Vers. 54. UTRUMQUE ENIM GENU IN TERRAM FIXERAT] Notent hoc nobiles delicatuli & gloriosuli, qui orant uno genu in terra fixo, altero elevato quasi pugnaturi cum Deo, ni concedat quod petunt. Rex regum Salomon orans ecce utrumque flexit genu, & utrasque manus in cælum expandit, atque hoc gestu supplex perstitit toto tempore prolixæ orationis suæ: Et nos viles pauperesque homunculi dedignabimur utrumque genu flectere, ut uno supplicare Deo, altero minari eidem videamur?

Vers. 55. BENEDIXIT OMNI ECCLESIÆ ISRAEL] q.d. bene precatus est toti coetui, sive conventui populi Israel.

Vers. 59. SINT SERMONES MEI, &c. APPROPINQUANTES DOMINO] q.d. Sit Dominus jugiter memor hujus orationis meæ, quam ad eum pro futuris posteris sæculisque effudi. Ita Vatabl.

Vers. 60. QUIA DOMINUS IPSE EST DEUS, ET NON ULTRA EST ABSQUE EO] q.d. Non est alius Deus præter eum, sed ipse unus & solus est Deus verus.

Vers. 61. SICUT ET HODIE] subaudi, facitis, ut ita quoque faciatis in posterum, ut perfecto corde Deum ametis, ejusque mandata universa custodiatis. Additur 2. Paralip. 6. 41. *Nunc igitur consurge Domine Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ*; ut scilicet super arcam residens requiescas in templo hoc à me tibi fabricato. vocat *Arcam fortitudinis*, quia per eam Deus Jerichuntem & Chananæam duce Josue fortiter expugnavit. Pergit Paralip. *Sacerdotes tui Domine Deus induantur salutem*, ut undique sint sani & salvi, ac salute quasi veste circumquaque induantur & cingantur, ut eam quoque aliis, præsertim laicis, impertiri valeant: *Domine Deus ne averteris faciem christi*, q.d. Ne meas, putà Salomonis, qui sum tuus christus, id est rex Israelis a te unctus & creatus, preces jam recensitas, ò Domine, avertas, sed exaudias & adimpleas: stimulum adhibet concludens: *Memento misericordiarum* (Hebr. חסדי chasde, id est *pietatum*) *David servi tui*. q.d. Concede mihi quod peto propter merita Davidis patris mei, qui fuit vir A pietatum & misericordiarum, tam activè quàm passivè; quia opera misericordiæ multa & præclara in Saulem ceterosque Israelitas exhibuit, ideoque vicissim à te Domine magnam misericordiam & gratiam consecutus est.

Porrò Deum exaudisse orationem Salomonis patebit cap. sequenti v. 2. Nota hic, Deum magis exaudire orationes quæ in templo quasi in domo sua fiunt, quàm quæ alibi ob causas quas recensui 1. Timoth. 2. v. 1. & 2.

Vers. 63. MACTAVITQUE SALOMON HOSTIAS PACIFICAS (quæ pro pace, id est salute & felicitate sua & populi tam obtenta, quàm deinceps obtinenda offerebantur juxta legem Levit. 3.) BOUM VIGINTI DUO MILLIA, ET OVIUM CENTUM VIGINTI MILLIA] Vide hic rursum Salomonis pietatem & magnificentiam in cultu Dei.

Vers. 64. IN DIE ILLA SANCTIFICAVIT REX MEDIUM ATRII, QUOD ERAT ANTE DOMUM DOMINI] q.d. Illo die dedicationis templi Salomon per pontificem & sacerdotes dedicavit mediam partem atrii sacerdotum, quæ erat ante Sanctum, ut in ea multa erigerentur altaria B ad tot millia victimarum in eis offerenda. Unum enim altare à Deo præscriptum Exodi 27. v. 1. omnia hæc capere non poterat. Quare necessitas præsens excusavit Salomonem a peccato, ut non faceret contra Dei legem vetantem erigi aliud altare, præsertim quia simul offerebat in altari à Deo præscripto victimas tot quot illud capere poterat, ceteras verò obtulit in altaribus juxta illud in atrio sacerdotum à se erectis: onde tunc totum atrium sacerdotum, vel potiùs dimidia ejus pars erat quasi unum altare. Ita Abulens.

Deinceps verò Salomon in templo hoc quotidie sacrificia obtulit; sed plura & majori solemnitate ter in anno, scilicet in Paschate, Pentecoste, & festo Tabernaculorum, ut patet 2. Paralip 8. v. 13.

Vers. 65. FECIT ERGO SALOMON IN TEMPORE ILLO FESTIVITATEM CÆLEBREM, &c. SEPTEM DIEBUS, ET SEPTEM DIEBUS] Priores septem dies fuere dedicationis templi, posteriores septem festi tabernaculorum. Ita Abulens. Cajet. & alii.

Denique in hac dedicatione Levitæ & Cantores ac 120. C sacerdotes concinebant tam voce, quam tubis, cymbalis, organis, citharis, psalteriis, ceterisque musicis instrumentis personabant, ut dicitur 2. Paralip. 5. 11. Fabulantur Rabbini eo tempore portas templi sponte fuisse clausas, cumque cantaretur Psalmus 131. sponte apertas. Miracula verò quæ tunc contigerunt fuere, quòd Deus igne cælesti omnes victimas consumpserit, & suam majestatem ostenderit in nube splendida & gloriosa. Audi 2. Paralip. 7. 1. *Cumque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo, & devoravit holocausta & victimas: & majestas Domini implevit domum. Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eò quòd implesset majestas Domini templum Domini. Sed & omnes filii Israel videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super domum: & corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adoraverunt, & laudaverunt Dominum: Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEus apparet Salomoni, promittitque ei thronum æternum si in lege sua ambulet; sin autem, minatur ei regni templique exterminium. Mox v. 10. Salomon offert Hiram regi Tyri 20. civitates: inde v. 17. ædificat munitque varias urbes, ac omnes Chananæos reliquos sibi facit tributarios. Denique v. 26. classem mittit in Ophir, quæ ei affert 420. talenta.

1. FActum est autem cùm perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium regis, & omne
quod optaverat & voluerat facere, 2. apparuit ei Dominus secundò, sicut apparuerat ei in Ga-
baon. 3. Dixitque Dominus ad eum: Exaudivi orationem tuam & deprecationem tuam, quam depre-
catus es coram me: sanctificavi domum hanc, quam ædificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempi-
ternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. 4. Tu quoque si ambulaveris coram me,
sicut ambulavit pater tuus, in simplicitate cordis, & in æquitate: & feceris omnia quæ præcepi tibi,
& legitima mea, & judicia mea servaveris, 5. ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum,
sicut locutus sum David patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de solio Israel. 6. Si au-
tem aversione aversi fueritis vos & filii vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea, & cere-

monias

monias meas, quas proposui vobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraveritis eos: 7. au-
feram Israel de superficie terræ, quam dedi eis: & templum, quod sanctificavi nomini meo, projiciam
à conspectu meo, eritque Israel in proverbium, & in fabulam cunctis populis. 8. Et domus hæc erit in
exemplum: omnis qui transierit per eam, stupebit, & sibilabit, & dicet: Quare fecit Dominus sic ter-
ræ huic, & domui huic? 9. Et respondebunt: Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui edu-
xit patres eorum de Terra Ægypti, & secuti sunt deos alienos, & adoraverunt eos, & coluerunt eos:
idcircò induxit Dominus super eos omne malum hoc. 10. Expletis autem annis viginti postquam ædi-
ficaverat Salomon duas domos, id est, domum Domini, & domum regis, 11. (Hiram rege Tyri præ-
bente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurum juxtà omne quod opus habuerat) tunc dedit Salo-
mon Hiram viginti oppida in Terra Galilææ. 12. Et egressus est Hiram de Tyro, ut videret oppida
quæ dederat ei Salomon, & non placuerunt ei, 13. & ait: Hæccine sunt civitates, quas dedisti mihi,
frater? Et appellavit eas Terram Chabul, usque in diem hanc. 14. Misit quoque Hiram ad regem Sa-
lomonem centum viginti talenta auri. 15. Hæc est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon
ad ædificandam domum Domini, & domum suam, & Mello, & murum Jerusalem, & Heser, & Ma-
geddo, & Gazer. 16. Pharao rex Ægypti ascendit, & cepit Gazer, succenditque eam igni: & Chana-
næum, qui habitabat in civitate, interfecit, & dedit eam in dotem filiæ suæ uxori Salomoni. 17.
Ædificavit ergo Salomon Gazer, & Bethorom inferiorem, 18. & Baalath, & Palmiram in Terra so-
litudinis. 19. Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, & erant absque muro, munivit, & civitates cur-
ruum & civitates equitum, & quodcumque ei placuit, ut ædificaret in Jerusalem, & in Libano, & in
omni terra potestatis suæ. 20. Universum populum, qui remanserat de Amorrhæis, & Hethæis, &
Pherezæis, & Hevæis, & Jebusæis, qui non sunt de filiis Israel: 21. horum filios, qui remanserant
in terra, quos scilicet non potuerant filii Israel exterminare: fecit Salomon tributarios, usque in diem
hanc. 22. De filiis autem Israel non constituit Salomon servire quemquam, sed erant viri bellatores,
& ministri ejus, & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum. 23. Erant autem principes
super omnia opera Salomonis præpositi quingenti quinquaginta, qui habebant subjectum populum, &
statutis operibus imperabant. 24. Filia autem Pharaonis ascendit de civitate David in domum suam,
quam ædificaverat ei Salomon: tunc ædificavit Mello. 25. Offerebat quoque Salomon tribus vicibus
per annos singulos holocausta, & pacificas victimas, super altare, quod ædificaverat Domino, & ado-
lebat thymiama coram Domino: perfectumque est templum, 26. Classem quoque fecit res Salomon in
Asiongaber, quæ est juxtà Ailath in littore Maris rubri, in Terra Idumææ. 27. Misitque Hiram in
classe illa servos suos viros nauticos & gnaros maris cum servis Salomonis. 28. Qui cùm venissent in
Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem.

Vers. 2. APPARUIT EI DOMINUS SECUNDO, SICUT APPARUERAT EI (primò) IN GABAON] scilicet apparuit ei *nocte*, ut dicitur 2. Paral. 7. 12. in somnis: sic enim ei apparuerat in Gabaon, cap. 3. 4.

Vers. 3. SANCTIFICAVI DOMUM HANC] id est, *elegi locum istum mihi in domum sacrificii*, ut exponitur 2. Paral. 7. 12.

UT PONEREM NOMEN MEUM IBI IN SEMPITERNUM] quamdiu scilicet templum erit, & subsistet, vocabitur domus Domini, ibique ego me meamque præsentiam, gratiam & gloriam ostendam.

ET ERUNT OCULI MEI ET COR MEUM IBI CUNCTIS DIEBUS] q. d. Conjiciam oculos in domum meam, ipsaque erit mihi chara, cordi & curæ.

Vers. 4. TU QUOQUE SI AMBULAVERIS CORAM ME, SICUT AMBULAVIT PATER TUUS IN SIMPLICITATE, (Hebr. בתם *betom*, id est *in integritate*: Chald. *in veritate*: Septuag. *in sanctitate*) CORDIS ET IN ÆQUITATE] Hebr. ביושר *bejoscer*, id est *in rectitudine*, hoc est, si integro, vero, sancto & perfecto corde mihi servieris, ut totum cor mihi tradas, nec illud dividas, ut ejus partem unam mihi, alteram idolis & cupiditatibus tradas. Deus enim totum cor, totumque amorem nostrum poscit, juxtà illud: *Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua*. Deut. 6. 5. Vide ibi dicta. Unde explicans subdit:

ET FECERIS OMNIA QUÆ PRÆCEPI TIBI, ET LEGITIMA (leges) MEA, ET JUDICIA (jura & leges judiciales à me latas) MEA SERVAVERIS.

Vers. 6. SI AUTEM AVERSIONE AVERSI FUERITIS] à me meaque lege.

Vers. 7. AUFERAM ISRAEL DE SUPERFICIE TERRÆ, QUAM DEDI EIS: ET TEMPLUM, QUOD SANCTIFICAVI (dicavi) NOMINI MEO, PROJICIAM] uti jam ob occisum Christum videmus Judæos, toto orbe errones & vagos, & templum eorum excisum. Sic & Christianos ad hæresim aliaque scelera dilabentes Deus sæpiùs punivit, & etiamnum punit, excidio gentis & regni, ac templa & monasteria succendi evertique sinit.

Vers. 10. EXPLETIS AUTEM ANNIS VIGINTI (ab inchoata templi fabrica, putà anno 24. regni Salomonis) POSTQUAM ÆDIFICAVERAT SALOMON DUAS DOMOS, ID EST DOMUM DOMINI, ET DOMUM REGIS, &c.

TUNC DEDIT SALOMON HIRAM VIGINTI OPPIDA IN TERRA GALILÆÆ] Quæres, an licitè Salomon has urbes ab Israele abalienaverit, & tradiderit Hiram regi Tyri gentili? Resp. illum licitè non potuisse illas in æternum abalienare, ut faceret terram Phœnicum, quia injuriam fecisset Israelitis contra legem Dei, qui illas eis assignarat & dederat. Rursum Hiram Galilæos hos pertraxisset ad sua idola & gentilismum. Quare non tradidit Hiramo absolutum plenumque earum dominium, sed tantùm usumfructum, ut scilicet Hiram ex eis redditus & jura, quæ Salomon percipere solebat, reciperet, donec expensas suas pro Salomone factas compensaret; vel certe usque ad vitam suam, ut eo mortuo redirent ad regnum & reges Israelis. Ita Abul. Serarius, Salianus & alii. Vers. 11.

ET APPELLAVIT EAS TERRAM CHABUL] *Chabul* Phœnicum lingua, ait Josephus lib. 8. c. 5. significat *non placens*, vile, displicens. Ita Abulens. Cajetan. & alii: Hebræorum verò lingua חבל *chebel* significat *compedes*, inde *chabul* significat *terram tenacem* & lutosam, quæ gradientes remoratur, eisque quasi compedes injicit, ut vix progredi queant. Ita R. David, Vatabl. & Pagnin. Posset quoq; *chabul* per metharesin deduci à כלב *Keleb*, id est canis. q. d. *terra canina*, vilis & spurca instar canis; unde Josephus ait Hiram noluisse has urbes acceptare, itaque eas mansisse Israeli. Vers. 13.

HÆC EST SUMMA EXPENSARUM, QUAM OBTULIT REX SALOMON AD ÆDIFICANDAM DOMUM DOMINI, ET DOMUM SUAM, ET MELLO, ET MURUM JERUSALEM, ET HESER, &c.] q. d. Hæc est causa vel materia tot expensarum & sumptuum, quos fecit Salomon: nimirum fabrica templi, domus suæ, Mello, &c. In his enim fabricis maximas expensas fecit, & ærarium suum opulentissimum exhausit. Hebr. enim est: *Hoc est verbum tributi*, id est: hæc est ratio & causa tributi tanti, quod Salomon populo indixit (ob quod populus murmuravit, & à Roboam ad Jeroboam defecit) nimirum, ut ex eo fabricaret templum Vers. 15.

& tot urbes. Fabrica enim opes etiam regias & maximas A exhaurit. Ita Vatabl. Serarius, Sanchez & alii.

Posset secundò, cum Septuag. verti: *Hæc est summa distributionis*, in quam scilicet Salomon suas opes tantaque tributa distribuit & expendit, ut *summa expensarum*, sit summa rerum, in quas expensæ sunt factæ, nimirum fabrica templi & tot urbium. Nam alioqui propriè nulla summa tributorum vel opum Salomonis hic texitur.

Vers. 18. ET DEDIT EAM IN DOTEM FILIÆ SUÆ, UXORI SALOMONIS] Jam antè cùm nuberet Salomoni, dederat ei dotem. *In dotem* ergo, id est in augmentum dotis. Unde Hebr. habent: *Dedit ei* שלחים *scilluchim*: Sept. ἀποστολὰς id est *missilia*, scilicet munera, hoc est, *dedit ei dono*, ut vertit Chald.

ET PALMIRAM] Hebr. & Septuag. *Thamor*, id est *Palma*. Videtur ergo urbs hæc dicta *Palmira*, à palmarum copia, & palmetis ibidem abundantibus, ait S. Hieron. in Ezech. c. 47. & 48. Sita erat trans Jordanem in finibus Israel, pertinebatque ad dimidiam tribum Manasse, distans à Damasco 27. millibus passuum. Ædificavit eam ergo Salomon ibidem tamquam in extremo imperii sui limite, & validissimis mœnibus cinxit: postea ab Hadriano Imper. restaurata B dicta fuit *Hadrianopolis*. Ab hac urbe celebri tota regio & solitudo vicina dicta est *Palmirena*. Vide Adrichom. pag. 92. num. 73.

Vers. 23. FECIT SALOMON TRIBUTARIOS] scilicet Chananæos omnes, qui residui erant in Judæa, quos Hebræi non potuerant exterminare. Quæres, an peccarit hìc Salomon? nam Deus jusserat omnes Chananæos occidi. Resp: Abulnon peccasse, quia nec David pater ejus illos occiderat: unde vel Deum in lege sua dispensasse, vel potiùs tunc legem non obligasse, eò quòd tunc cessaret omne periculum, quod timebatur Israeli à Chananæis, ne scilicet ipsi Hebræos ad sua idola pellicerent: jam enim erant omninò à Davide & Salomone suppressi, ut id facere & capita elevare non auderent. Rursum metuere poterat Salomon, ne, si ipse omnes Chananæos occideret, Philisthini, aliæque gentes, in vindictam simili modo omnes Judæos apud se degentes trucidarent, imò ipsi bellum moverent. Adde, legem jubentem occidi Chananæos maximè pertinuisse ad Chananæos, qui tempore Josue vivebant & deinceps, cùm expugnanda & possidenda erat terra, ut indicatur hoc versu. Ita Cajet. & alii.

Vers. 26. CLASSEM QUOQUE FECIT REX SALOMON] Pineda C censet Salomonem hanc classem instruxisse initio regni, ad colligendum aurum pro fabrica templi. Verùm hoc abunde jam ante compararat David: unde Salianus opinatur ipsum hanc classem adornasse post fabricam templi anno regni sui 24. idque colligit ex v. 10. quod intellige de classibus posterioribus, & majoribus. Nam ante fabricam templi pro ejus æquè ac palatiorum urbiumque ædificandarum impensis, quod à Salomone communi sumptu, cum hanc classem instruxisse ad aurum comparandum, liquet ex c. 10. 12. ubi dicitur Salomon ex lignis thyinis allatis ex Ophir fecisse fulcra domus Domini & domus regiæ.

Vers. 27. GNAROS MARIS] Tyrii enim & Phœnices, utpote accolæ maris, in arte nautica & navigatione omni ævo apud omnes gentes fuere celebres.

Vers. 28. QUI CUM VENISSENT IN OPHIR, SUMPTUM INDE AURUM QUADRIGENTORUM VIGINTI TALENTORUM, DETULERUNT AD REGEM SALOMONEM] Quæres, quæ & ubi sit Ophir. Nonnulli putant fuisse Angolam, in qua sunt Æthiopes, qui in mancipia adducti sunt Salomoni, uti & hodie inde adducuntur in Hispaniam. Alii censent fuisse Malacam, alii Sefalam, alii cum Eugubino jmam Persiam, alii Africam.

Ophir ubi? D

In Perù.

Duæ sententiæ sunt probabiliores. Prior, Ophir esse regnum Perù in India Occidentali, tum quia ibi est aurum plurimum & laudatissimum, quod inde quotannis fere in Hispaniam exportatur; tum quia Ophir per metathesin litterarum est Perù; tum quia aurum Ophir vocatur aurum פרוים *Peruaim*, id est, duarum Perù, scilicet minoris, & majoris. 2. Paral. 3. 7. ita Vatabl. Arias, Genebr. & alii, qui censent novum orbem à Salomone fuisse apertum & cognitum.

vel potius in Sumatra.

Posterior & communior sententia est, Ophir fuisse in India Orientali, adeoque plures ejus auriferas regiones complecti, uti auream Chersonesum, ita dictam ab auri copia, Sumatram & Taprobanam, Pegù, Ceylam, aliasque Indiæ Orientalis regiones auriferaces. Ita Sanchez, Serarius, Salianus, Gaspar Varerius lib. de Ophir, Josephus Acosta lib. 1. de natura novi orbis c. 13. & 14. Favent Josephus, Hesychius, Theodor. Procop. & S. Hieron. Epist. 140. ad Principiam, qui *Ophir* dictum asserit ab *Ophir* filio Heber. Genes. 10. vers. 29.

Probatur primò.

Probatur primò, quia hæc classis solvebat ex Asiongaber sita in mari rubro, sive in sinu Arabico: ex hoc autem facilis, directa & vicina est navigatio per promontorium Comorinense in Sumatram & Taprobanam, utpote directè ei objacentem, ut patet ex tabulis Cosmographicis: longissima verò, & planè periculosa & anfractuosa fuisset navigatio ex mari rubro in Perù; oportuissent enim vel per Orientem gyrare totam Indiam Orientalem, Malacam, Japones & Sinas, ibique reflectere iter in Americam; vel certè per Occidentem circumnavigare Promontorium bonæ spei totamque Africam ac Oceanum vastissimum; indeper Brasiliam, Patagones, Chili & fretum Magellanicum tendere in Perù; longè autem facilior & vicinior in Perù fuisset navigatio ex Joppe & Tyro, putà ex mari mediterraneo, uti hodie est ex Hispali in Hispania.

Secundò.

Secundò, quia tunc incognitus erat usus magnetis: quare suos cursus navigantes metiebantur polo & stellis polaribus: unde littora vicina legebant, nec audebant transire Gades (ubi Hercules suas columnas, quasi navigationis terminum, quem nemo transire auderet, fixit) multò minùs lineam æquinoctialem. Hinc Gades habitæ sunt extremus terræ terminus, ipsis etiam Tyriis, uti testatur Strabo lib. 3. Diodor. lib. 5. Paterculus lib. 1. Unde vetus Proverbium: *Ad Gades*. Apud Petr. Apianum 1. Antiq. extat hoc Gadibus monumentum: *Heliodorus insanus Carthaginensis ad extremum orbis sarcophago testamentum, me hic condi jussi, ut viderem si quis me umquam insanior, ad me visendum ad hæc usque loca penetraverit.*

Tertiò.

Tertiò, si India Occidentalis, & navigatio in eam à Salomone fuisset reperta & trita, utique mansisset ejus memoria & continuatio: auri enim cupido ad eam omnes excitasset. Jam autem nulla ejus extat memoria, imò ante Americum Vespucium (unde dicta est America) terra illa ab omnibus habita fuit ut nova & incognita. Accedit, quòd ex sinu Arabico sive mari rubro, crebra tum erat Tyriorum aliorumque in Indiam Orientalem navigatio, uti ex priscis auctoribus ostendit Pineda.

Quartò.

Quartò, quia Sumatra, Taprobana & loca vicina abundant auro præstanti, gemmis, lignis thyinis, ebore, aliisque rebus pretiosis, quæ in Ophir & Tharsis esse dicuntur c. 10. v. 11. & 22. cum Perù careat lignis thyinis, simiis, pavonibus, ebore & elephantis, teste Josepho Acosta loco citato, qui in Perù vixit per 15. annos. Accedit, quod Maffæus lib. 16. histor. Indic. scribat Pegusios ex majorum traditione stirpem suam referre ad Judæos exules, à Salomone damnatos ad aurifodinas Ophirinas, missosque ad aurum in Pegù locisque vicinis effodiendum. Porrò ab Ophir aurum præstans vocatur Ophirisum, indeque obrizum, ait S. Hieron. loco citato.

Quintò.

Quintò, Ophir dicta est ab Ophir filio Jectan, & nepote Heber. Porro frater Ophir dictus est Hevila, amboq; incoluerunt Indiæ & plagæ Orientalis regiones ad Gangem fluvium, quæ ipsorum nominibus appellatæ, fuere auri & gemmarum feracissimæ.

Hinc patet responsio ad argumenta prioris sententiæ. Adde, Ophir nomine suo non tam ad Perù alludere, quàm ad Africam, quasi Africa sit Ophirica, sive Africa. Nam in Ophir prima littera est Aleph, quæ est in Africa. Unde Septuag. & Joseph. pro *Ophir* vertunt, *Sophir* vel *Sofira*, quam nonnulli putant esse Sofalam, quæ est Africæ regio, per quam e mari rubro venientes navigant in Sumatram ceteramque Indiam Orientalem. De auro *Peruaim* dicam 2. Paral. 3. 7. Denique nomen Perù fuit incognitum, imò etiamnum Peruanis ignotum est: Hispani enim nuper illud isti regioni indiderunt à flumine quodam ibidem sito, cui nomen est Perù, teste Acosta & aliis.

Denique cur Salomon rex sapientissimus, relictis opibus Indiæ Orientalis sibi vicinæ, iisque præstantissimis, quæsivisset eas in India Occidentali remotissima, ubi navigatio erat periculosissima? Si quis tamen omninò velit Ophir esse Perù, dicat partem hujus classis navigasse in Perù, aliam in Sumatram & Indiam Orientalem, sic, ut nunc ex divi-

divisione Pontificis Alexandri VI. Lusitani navigent in Indiam Orientalem; Hispani eis vicini in Occidentalem. Plura de Ophir vide apud Pinedam lib. 4. de Rebus Salom. c. 16.

AURUM QUADRIGENTORUM VIGINTI TALENTORUM] supplet liber 2. Paralipom. cap. 8. 18. more suo, numeratque 450. talenta. Mysticè, Salomon hac navigatione repræsentavit, imò viam aperuit Hispanis & Lusitanis in Indiam, tum ut Aurum, tum potiùs ut Indorum animas omni auro pretiosiores Christo, qui verus est Salomon, acquireret.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regina Saba visit Salomonem, ejusque sapientiam, & magnificentiam admiratur. Mox vers. 14. recensentur Salomonis annui redditus & opes, ac vers. 18. thronus eburneus, v. 22. classis in Tharsi, atque v. 26. equites & equitatus.

1 SEd & Regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmati-
bus. 2. Et ingressa Jerusalem multo cum comitatu, & divitiis, camelis portantibus aromata, &
aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas, venit ad regem Salomonem, & locuta est ei universa, quæ
habebat in corde suo. Et docuit eam Salomon omnia verba, quæ proposuerat: non fuit sermo, qui re-
gem posset latere, & non responderet ei. 4. Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, &
domum, quam ædificaverat. 5. & cibos mensæ ejus, & habitacula servorum, & ordines ministrantium,
vestesque eorum, & pincernas, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini: non habebat ultra spiri-
tum, 6. dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audivi in terra mea, 7. super sermonibus tuis & super
sapientia tua: & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probavi: quòd
media pars mihi nuntiata non fuerit: major est sapientia & opera tua, quàm rumor quem audivi. 8. Bea-
ti viri tui, & beati servi tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. 9. Sit Dominus
Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eò quòd dilexerit Dominus
Israel in sempiternum, & constituit te regem, ut faceres judicium & justitiam. 10. Dedit ergo regi cen-
tum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas: non sunt allata ultrà aromata
tam multa, quàm ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni. 11. sed & classis Hiram, quæ portabat au-
rum de Ophir, attulit de Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas pretiosas. 12. Fecitque rex de li-
gnis thyinis fulcra domus Domini, & domus regiæ, & cytharas lyrasque cantoribus: non sunt allata
hujuscemodi ligna thyina, neque visa usque in præsentem diem. 13. Rex autem Salomon dedit regi-
næ Saba omnia quæ voluit, & petivit ab eo: exceptis his, quæ ultrò obtulerat ei munere regio. Quæ
reversa est, & abiit in terram suam cum servis suis. 14. Erat autem pondus auri, quod offerebatur Sa-
lomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: 15. excepto eo, quod affere-
bant viri qui super vectigalia erant, & negotiatores, universique scuta vendentes, & omnes reges Ara-
biæ, ducesque terræ. 16. Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, sexcentos siclos
dedit in laminas scuti unius. 17. Et trecentas peltas ex auro probato: trecentæ minæ auri unam peltam
vestiebant: posuitque eas rex in domo saltus Libani. 18. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore
grandem & vestivit eum auro fulvo nimis, 19. qui habebat sex gradus: & summitas throni rotunda erat
in parte posteriori: & duæ manus hinc atque inde tenentes sedile: & duo leones stabant juxta manus
singulas. 20. Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus in
universis regnis. 21. Sed & omnia vasa, quibus potabat rex Salomon, erant aurea: & universa supel-
lex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec alicujus pretii putabatur in diebus
Salomonis, 22. quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, defe-
rens inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pavos. 23. Magnificatus est
ergo rex Salomon super omnes reges terræ, divitiis, & sapientia. 24. Et universa terra desiderabat vul-
tum Salomonis, ut audiret sapientiam ejus, quam dederat Deus in corde ejus. 25. Et singuli deferebant
ei munera, vasa argentea & aurea, vestes, & arma bellica, aromata quoque, & equos & mulos, per
annos singulos. 26. Congregavitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti cur-
rus, & duodecim millia equitum: & disposuit eos per civitates munitas, & cum rege in Jerusalem. 27.
Fecitque ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta & lapidum: & cedrorum præbuit mul-
titudinem, quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus. 28. Et educebantur equi Salomoni de
Ægypto, & de Coa. 29. Negotiatores enim regis emebant de Coa, & statuto pretio perducebant. 30.
Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta. At-
que in hunc modum cuncti reges Hebræorum & Syriæ equos venumdabant.

SED ET REGINA SABA, AUDITA FAMA SALOMONIS IN NOMINE DOMINI (hoc est, audita fama de
VERS. 1. mira Salomonis sapientia illi à Deo indita, deque ejus stupendis fabricis & operibus quæ faciebat *in nomine*, id est ope & virtute *Domini*: nam τὸ *in nomine Domini*, referendum ad *fama*, non ad *venit*, ut patet ex Hebræo) VENIT TENTARE EUM IN ÆNIGMATIBUS] ut per ænigmata obscura & intricata probaret ejus sapientiam.

Quæres, cujus erat, & ex qua regione venit hæc regina?

Nota, ex S. Hieron. in Tradit. in Genes. duplex est *Saba*, una est civitas Arabiæ Felicis, & tunc scribitur per litteram *schin*, unde ejus incolæ dicti sunt *Sabæi* (juxta illud: *India mittit ebur, molles sua thura Sabæi*) à *Saba* filio Regma ejus fundatore. Genes. 10. 7. Altera Saba est in Æthiopia, quæ scribitur per litteram *samech*, vel ei æquipollentem *sin*, fundata & appellata à Saba filio Chus, Genes. 10. v. 7. ex quo orti videntur Abyssini, quorum rex est Preto-Joannes. Hæc fuit Æthiopiæ metropolis, & postea à Cambyse nomine sororis suæ vocata est Meroe, teste Josepho lib. 2. Antiq. cap. 10. & Strabone lib. 16. & 17. Utriusque fit mentio Psalm. 71. v. 10. *Reges Arabum & Saba dona adducent*. Hebr. enim est *Reges* שבא *Saba*, id est Arabiæ) & סבא *Seba* (id est Æthiopiæ) *dona offerent*.

Jam nonnulli censent reginam hanc venisse ex Saba, quæ

quæ est in Arabia Felice: hæc enim abundat thure & aromatibus: & quia *Saba* hic scribitur per *schin*. ita censent Cajetanus; Eugubinus, Pererius, Gagnejus, Baronius, Suarez & alii, quos citat & sequitur Pineda lib. 5. de Rebus Salomonis c. 14. n. 5. & 6.

Venit ex Æthiopia. Alii verò passim censent reginam hanc venisse ex Saba, quæ est in Æthiopia.

Probatur Primò. Probant primò, quia regina hæc venit ex finibus terræ, ut ait Christus Matth. 12. v. 42. ergo non venit ex Arabia: hæc enim vicina est Judææ; sed ex Æthiopia, quæ longissime ab ea distat. *Secundò.* Secundò, quia Æthiopia præ Arabia auro abundat, aliudque nihil fere quam aurum mercatui exponit, ait Genebr. in Psalm. 71. Eadem thurifera & aromatica est. *Tertiò.* Tertiò, quòd in Æthiopia feminę dominari soleant, unde ejus reginæ communi nomine vocantur *Candaces*, ut patet Actor. 8. & ex Plinio lib. 6. 29. *Quartò.* Quartò, quòd illa sit apud Æthiopes, sive Abyssinos, continua & constans traditio, de qua mox plura. Rursum, quòd regina hæc à Christo vocetur *regina Austri*. Æthiopia autem Judææ est ad Austrum, cùm Arabia potiùs sit ei ad Orientem. Adhæc, cùm vocatur *regina Austri*, videtur latissime per totam quasi Meridionalem plagam regnasse, qualis est vasta Æthiopia, non parva Arabia. *Quintò.* Quintò, quia ab hac regina Æthiopes acceperunt Circumcisionem à Salomone, ac cognitionem S. Scrip. cultumque veri Dei Israelis; unde Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum in curru veniens Hierosolymam Deum adoraturus, legebat Isaiam Prophetam, quando ad eum accessit Philippus, eumque in fide Christi instruxit. Actor. 8. Hic enim primus e Gentibus factus est Christianus, & Christi fidem in Æthiopia propagavit. Unde de eo cecinit Psaltes: *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*, Psalm. 67. 32. Atque hujus rei typus fuit hæc regina: sicut enim ipsa prima ex longinqua regione venit ad Salomonem, ut ejus sapientiam audiret: sic & Æthiopia prima venit ad Christi fidem & cultum. Ita censent hoc loco Josephus, Rabanus, Abulensis, Hugo, Dionys. item Maldon. Toletus, Jansen. Baradius, Francisc. Lucas in Matth. 12. S. Hieron. in Isaiæ 43. Origen. homil. 2. in Cantic. S. August. serm. 152. de Temp. ait, *venisse à partibus Æthiopiæ*, Nazian. orat. 40. appellans *Æthiopum reginam*, Nyssenus homil. 7. in Cantica, vocans *Æthiopissam*, *dicensque eam transmisisse magnum quod intercedebat spatium, ut ad Salomonem accederet*.

Dices, Saba hic scribitur per *schin*; ergo notat eam quæ est in Arabia. Resp. Rabbinos male hic posuisse punctum in dextro cornu, itaque fecisse *schin*, cùm ponendum esset in sinistro, legendumque *sin*.

Porrò, Regina hæc à Josepho vocatur *Nicaule*, à Rabbinis in libro Inchasin *Nicolaa*, à Damiano Goes in legatione Æthiopica, *Maqueda*. Addit Josephus ab hac Regina fuisse in Judæam primùm allatam opobalsami radicem, quod tamen verisimile haud videri, alibi dicetur. Addit Glycas eam fuisse Sibyllam, & de dignoscendis puellorum & puellarum faciebus ænigma proposuisse.

Fabulantur nonnulli reginam hanc prædixisse in Cedrone suspendendum (Christum) qui Salomone foret sapientior. Vide Gretserum lib. 1. de Cruce c. 4.

Causa adventus ejus fuit, ut audiret disceretque sapientiam Salomonis, ut ait Christus Matth. 12. v. 42. Hinc sapienter S. Bernard. scribens ad Hierosolymæ reginam epist. 189. ipsi reginam hanc imitandam proponit: *Regina Austri*, ait, *venit audire sapientiam Salomonis, ut regi disceret & sic regeret: alioqui benè non regis, si benè non regeret*. Unde Cassiodor. lib. 10. Epist. ult. Amalesventham (id est cœli filiam) Gothorum reginam, sapientia & pietate insignem comparat cum regina Saba.

Allegor. Sicut regina Saba ex Æthiopia venit ad Salomonem, ut ab eo disceret sapientiam: sic Ecclesia è Gentibus venit ad Christum, ut hauriret scientiam salutis. Ita Eucherius, Angelomus, Beda & S. Bernard. serm. 12. in Cantic. S. Ambros. lib. 2. Offic. cap. 10. S. Gregorius in Psalm. 7. pœnit. v. 7. Prosper lib. 2. de Prædict. cap. 27. Idem satis insinuat Christus dicens Matth. 12. *Regina Austri venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis; & ecce plusquam Salomon hic*. Vide præ cęteris Eucherium lib. 3. in libros Regum ante finem. Imo Hebræi in *Beresit Rabba*, id est, in Genesi magna ad illud cap. 25. 6. *Emisit eos ad orientalem plagam*, censent reginam hanc venisse ad Salomonem, eo quòd ex fama tantæ sapientiæ & virtutum ejusdem, suspicaretur ipsum esse Messiam sive Christum, idque significare τὸ *In nomine Dei venit*, &c. ita refert Galatinus lib. 8. c. 3.

Vers. 5. Non habebat ultra spiritum] q. d. Extra se rapta est præ admiratione & stupore, ait Vatabl. Allegor. S. Gregor. in Psalm. 7. pœnit. v. 7. per reginam hanc accipiens Ecclesiam: *Electorum Ecclesia*, inquit, *de Gentibus congregata, cognita Christi gratia & Evangelica doctrina inventis magistris, abjecto superbiæ spiritu, omnique elationis fastu deposito, didicit de scipsa diffidere, & in regis sui misericordia magna sperare*.

Vers. 8. Beati viri tui, et beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam] Id verius est in Christo Salomonis antitypo, uti docet ipse, Lucæ 11. v. 31. Anagog. id verissimum erit in cœlo, ubi *videbimus Deum deorum in Sion*, & *non habebimus ultrà spiritum* præ admiratione gloriæ, *quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*. Ita Angelom. *Et revera*, ait Eucher. *id quod parat Deus diligentibus se, fide non comprehenditur, spe non attingitur, charitate non capitur, desideria & vota transgreditur; acquiri potest, æstimari non potest. Videbit homo merita sua insuspicabilis retributionum largitate succrescere; habebit de perceptione fructum, non habebit de satietate fastidium*.

Vers. 11. Attulit ex Ophir ligna thyina] Hebr. *Almugim*, vel *algumim*, de quibus dixi Apocal. 18. 12. Chald. vertit, *ligna coraliorum*, quæ sub aquis speciem habent ligni tamquam frutices, sed cùm ad aerem educuntur, durescunt in lapidem. Vatabl. vertit, *lignum Brasilirum*; alii, *Ebenum*; Septuag. vertunt πελεκητὰ, id est *dolata*. Angelomus, *Thyina ligna*, ait, *sunt imputribilia, & spinosa in similitudinem albæ spinæ*. Noster & Septuag. *pinea* vertunt 2. Paral. 2. 8. Hic Noster vertit, *thyina*, quia hæc ignota ligna, quæ Hebr. vocantur *almugim*, similia erant lignis ex *thyia* arbore, de qua sic scribit Plinius lib. 13. 16. *Theophrastus qui primus à Magni Alexandri ætate scribit, qua circa Urbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum jam huic arbori honorem tribuit, memoratus referens ex ea templorum veterum contignationes*. Tranversas intelligit trabes, qualia etiam fulcra domus Domini explicantur; ex quo valde proceram fuisse arborem liquet. Additque: *quamdamque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omnia incorrupta. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera*. Ita Plinius ex Theophr. undè rectè colligas instrumenta musica ex hac arbore confecta. Theophrastus autem ipse ait hanc arborem in Ægypto nasci circa Ammonis delubrum, & in Cyrenæa regione, cupresso similem ramis & foliis & trunco & fructu, maxime verò sicut cupressum sylvestrem. Ita Theophr. lib. 5. c. 5.

Vers. 12. Porrò, 2. Paralip. 2. 8. adduntur à Nostro & Septuag. *ligna arceuthina*, id est *juniperina*; recentiores *abiegna*, ברוש *beros* enim est *abies*: quia Hebræa nomina multis rebus competunt, pluresque res significant.

Vers. 13. Fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus Domini] Per *fulcra* intellige trabes. Additur 2. Paralip. 9. 11. ex iisdem thyinis Salomonem fecisse gradus in domo Domini.

Quæ reversa est] Postquam omnia Salomonis facta dictaque lustrasset, ideoque multos menses, vel annum, ut volunt nonnulli, cum eo mansit; familiariter & crebrò cum eo agens & colloquens, imò ut multi tradunt, ex eo concipiens filium. Adcò enim indubitatum est apud Æthiopes, quod eorum Imperatores originem ducant à Salomone, & regina Saba, ut res sit apud eos sine controversia, de qua omnes eorum libri pleni inveniuntur. Et propterea Imperatores eorum *Israelitæ* dicuntur, eoque nomine gloriantur. *Preto Janes filius Salomonis.* Et ne aliquando regnum ad alios hæreditate pervenire possit, in monte Guixem Amba asservari solent filii Imperatorum, ut deficiente prole mascula, quæ Imperatori præsenti succedat, inde Imperatorem accipere possint.

Historiam verò Reginæ Saba, & qua ratione prolem susceperit à Salomone, ita narrant antiquissimi libri, qui in Ecclesia *Agsum* asservantur. Narraverat mercator quidam Tamerin nomine, reversus ab Hierosolymis, reginæ Saba quæ viderat & audierat Salomonis gloriam & sapientiam: illa verò tanto regem visendi studio exarsit, ut statim de capessenda via agere cœperit, tandemque

patriam

patriam ac regnum relinquens, Hierusolymam profecta est magno suorum procerum comitatu & pompa verè regia stipata, adeò ut vel in ipsis Hierosolymis admirationi fuerit. Ibi à Salomone magnificentissimè excepta, & post septem menses edocta jam de vero unius Dei cultu, & de iis omnibus quæ scire optarat, cùm regressum ad patriam & regnum pararet, à Salomone ad cœnam lautissimam invitata in ejus palatio pernoctavit, & à Salomone prolem concepit, quam posteà transactis novem mensibus & quinque diebus in lucem edidit, cùm iam regni sui fines ingrederetur.

Filius ex ea natus in libris qui asservantur in Ecclesia *Agsum* plura habet nomina, nimirum *Bainelehaquem*, *Ebnaalehaquem*, *Ebnehaquem*, *Menilehec*, quod ultimum nomen frequentiùs auditur vulgò inter Æthiopes. Et idem valet in lingua antiqua atque, *assimilatur illi*: reliqua nomina idem valent ac, *filius sapientis*. Is grandior factus matrem de patre suo sæpiùs interrogavit, tandemque annum 22. agens re cognita, ab ea precibus impetravit ad Salomonem eundi facultatem, ductuque à mercatore illo Tamerin, cum magno comitatu & apparatu Hierosolymam pervenit, ibique à patre exceptus, cognitus est esse ejus filius.

Cùm ad matrem redire vellet, jussit eum Salomon in regem Æthiopiæ solitis insignibus ritè inaugurari, ac proinde introductus in templum per Sadoc & Joas sacerdotes, unctusque est manu propria filii principis Salomonis, vocatusque fuit *David* nomine avi sui, & acclamante universo populo: *Vivat rex*, ductus est per civitatem mula regia vectus. Post hæc discessit ad matrem cumulatus muneribus à patre acceptis, secumque filium sacerdotis Sadoc, Zachariam nomine, duxit: in domum suam introduxit ea omnia officia, quæ in domo Salomonis in usu erant, quorum aliqua hi Imperatores adhuc retinent.

Fingunt Æthiopes secum asportasse cum Zacharia prædicto ipsam quoque arcam Domini, quam ipsi *Sionem* vocant; nisi dicas, arcam aliam similem illi Mosaicæ & Salomonicæ fabricatam, eique datam fuisse.

Exceptus à matre in regem evectus fuit, & inde mos introductus creandi in regem filios regis, cùm anteà non nisi virgines, quæ semper innuptæ remanserant, reginæ creari solerent, qualis post Christum fuit Candaces regina, Actor. 8. 27.

Hæc omnia tradit P. Emmanuel Paz è Societate nostra, qui multos annos in Æthiopia vixit, adeoque nuper ejus Imperatorem ad orthodoxam fidem convertit, in Historia Æthiopiæ, quam diligenter & exactè conscripsit, qui & addit reginam Saba natam in regno Tigri, quod in Abyssia est primarium, eamque vocari reginam *Meridiei*. Habui historiam hanc ejus manu scriptam Romæ à R. P. Assistente Lusitaniæ.

Eadem tradunt rerum Æthiopicarum historici, ut Damianus Goes, Victorius, Franc. Alvarez, Barrius, Abrahamus Ortelius, ac Genebrar. in Chronol. anno mundi 3150. & Malvenda de Antichristo l. 5. cap. 23. etsi illa fabulosa æstiment Thomas Bozius lib. 21. de Signis Ecclesiæ cap. 1. & Pineda lib. 5. de Rebus Salomonis cap. 14. n. 46. Fieri potest, ut Æthiopes historiæ huic plura addiderint fabulosa, sed tamen rem ipsam scilicet Abyssinos Imper. oriundos esse à Salomone & regina Saba, tot seculorum traditione continua apud Æthiopes receptam certamque, uti mihi Romæ asseruere Abyssini sacerdotes orthodoxi, durum est negare, præsertim cùm Salomon trecentas habuerit concubinas, & septingentas uxores, quibus, si una hæc regina Saba inferatur vel addatur, quid erit incommodi: potuit enim eam uti ceteras uxorem ducere, ut per eam, ejusque & suos posteros fidem cultumque unius veri Dei apud Æthiopes induceret & firmaret; per filium enim spurium id ritè & efficaciter fieri non poterat. Favet quòd Imperatori Abyssinæ pro stemmate sit, *leo stans & manu tenens erectam crucem*: leo enim fuit stemma Davidis & tribus Juda Genes. 49. 9. crux est stemma Christi & Christianorum. Denique Preto Ianes, sive Abyssinus Imperator, hos sibi usurpat titulos, quos ea priscis Æthiopum monumentis recenset Ortelius in Theatro tabula 68. suntque hi:

Tituli Preto Janis.

David supremus meorum regnorum, à Deo unicè dilectus,
Columna fidei, ortus ex stirpe Juda,
Filius David, filius Salomonis, filius columnæ Sionis,
Filius ex semine Jacob, filius magnus Mariæ;
Filius Nahu secundùm carnem,
Filius Sanctorum Petri & Pauli secundùm gratiam;
Imperator superioris & maioris Aethiopiæ,
Et amplissimarum jurisdictionum & terrarum;
Rex Goa, Caffates, Fatigar, Angotæ, Baru.
Baliguanza, Adea, Vangue, Goiama,
Ubi Nili fontes, Amara, Bagnamedri, Ambea, Vaguuel,
Tigremahon, Sabaim patria reginæ Saba,
Barganassi, & dominus usque in Nubiam,
Quæ in Aegyptum extenditur.

Denique à Salomone per reginam Saba Abyssini acceperunt circumcisionem aliosque Judaicos ritus, quam etiamnum unà cum Baptismo usurpant.

Favet tempus: nam venit regina Saba ad Salomonem anno regni ejus 24. ut patet v. 10. cùm Salomon jam in mulieres pronus, nuptias sibi multiplicaret, ac videret reginam hanc tot naturæ dotibus instructam ad Judaismum conversam, optare illi connubio jungi, ut ex eo prolem honoratam, sapientem & fidelem conciperet: sicut de illa Thalestri Amazonum regina scribit Justinus lib. 12. occurrisse Alexandro cum trecentis millibus mulierum, viginti quinque dierum inter infestissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæsituram: post triginta igitur dies utero pleno discessisse.

Vers. 14

ERAT AUTEM PONDUS AURI, QUOD AFFEREBATUR SALOMONI (ex Ophir, Tharsis & aliunde quàm ex tributis, hæc enim mox excipiuntur) PER ANNOS SINGULOS SEXCENTORUM SEXAGINTA SEX TALENTORUM AURI] quæ faciunt octo milliones aureorum coronatorum Francicorum, exceptis octo eorundem millibus. jam octo milliones coronatorum Franc. faciunt 24. million. florenorum Belgicorum; unus enim coronatus Francicus valet tres florenos Brabanticos, sive Belgicos: licet enim initio ex Ophir tantùm allata sint Salomoni 420. talenta, ut dictum est c. 9. 28. tamen paulatim crescente cura, & numero fossorum, plura allata fuere. Imò Vilalpan. tom. 2. lib. 5. c. 46. & Pineda lib. 4. c. 6. in fine, censent pro immensis sumptibus fabricæ templi, palatiorum & urbium Salomonem triplicem misisse classem, quarum singulæ tertio quoque anno redirent confecto cursu; singulis tamen annis una rediret, & primam quidem classem quadringenta & viginti auri talenta devexisse, alteram quadringenta quinquaginta, tertiam verò crescente hominum industria, & fossorum multitudine, auri cupiditate etiam, sexcenta & plura talenta reportasse, uti hic dicitur: nam 450. talentorum secundæ classis mentio est 2. Paral. 8. 18. sicut 420. talenta primæ classi assignantur 3. Reg. 9. 28. Favet Anastasius Sinaita lib. 10. Hexam. dicens classem Salomonis singulis annis rediisse ex Tharsis.

Vers. 15

EXCEPTO EO QUOD AFFEREBANT VIRI QUI SUPER VECTIGALIA ERANT] Septuag. *Absque tributis subditorum & mercatorum, qui negotiabantur*. Hinc patet tributa & vectigalia Salomonis excludi à sexcentis sexaginta sex talentis jam dictis; ideoque illa ei allata fuisse ex Ophir & Tharsis, &c. ita Salianus. Porrò tributa hæc ingentia erant, adeò ut propter ea populus contra Roboam rebellarit, ut audiemus c. 12.

ET NEGOTIATORES] quos Salomon misit ad emendum & comparandum aurum, vel qui partem auri à se comparati Salomoni pendebant pro tributo.

ET SCRUTA (ita legendum cum Roman. non *scuta*, uti legunt Lyran. Abul. Hugo & alii) VENDENTES] qui scilicet non tantùm res veteres, sed & novas minutim per ulnas & libras divendebant, quos Galli *les merciers*, id est merciarios vocant, qui merces quascumque particulatim distrahunt. Hebr. est, *ex negotiatione aromatariorum*, q. d. Salomon ex minimis etiam mercibus & institoribus, quales sunt aromatarii, colligebat tributum. Nam ut ajebat Vespasian. Imper. *Lucrum ex qualibet re licet sordida bonus olet*, quia *dulcis odor lucri*.

ET OMNES REGES ARABIÆ, DUCESQUE TERRÆ] id est *satrapæ terrarum*, ut dicitur 2. Paral. 9. 14. putà Principes & præfecti terrarum Judææ vicinarum.

Ex his omnibus patet, quantæ & quàm immensæ fuerint opes Salomonis, Deus enim in sinum ejus aurum & argentum undequaque congerere videbatur: & ipse sua

sapien-

sapientia mille modos illud congerendi excogitabat. Vide Pinedam lib. 4. de Salomone cap. 19. & Vilalpand. tom 2. lib. 5. c. 44. usque ad caput 54. ubi docet Salomonis opes majores fuisse quàm fuerint Imperatorum Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Græcorum, Rumanorum, cæterorumque omnium.

Hæc munera reges obtulerunt Salomoni ob ejus divinam sapientiam & virtutem, optantes ab eo instrui & dirigi, imò se & sua regna, ait Severus Sulpitius, Salomoni regenda offerebant; idque satis innuitur v. 23.

Salomon hic fuit typus Christi, de quo cecinit David Psalm. 71. 9. *Coram illo procedent Aethiopes.* Et: *Reges Tharsis & insulæ munera offerent; reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.*

VERS. 16 FECIT QUOQUE REX SALOMON DUCENTA SCUTA] lib. 2. Paral. cap. 9. v. 15. pro scutis ponuntur *hastæ*, sed hastæ vocantur scuta acuminata instar hastarum; sic etiamnum sunt clypei hastati, id est umbonem & cuspidem habentes, tamque valent ad protegendum corpus, quàm ad hostem transfigendum. Idipsum ostendit Vilalpandus pag. 527. ex Polybio qui ait, *umbone posse averti vehementiores hostium ictus*, & ex Svetonio, qui in Julio Cæsare c. 68. ait eodem posse *impelli hostem*, imò *sterni*, ut ait Livius lib. 10. Et hoc significat Hebr. צנה *tsinna* à radice שנן *tsanan*, id est *acuere* & *esse acutum*. Unde Noster *tsinna*, nunc vertit *scutum*, nunc *hastam*, nunc *loricam*, nunc *contum*. Sic & Septuag. Vide Pinedam lib. 5. Salom. c. 6. num. 1.

SEXCENTOS AURI SICLOS DEDIT IN LAMINAS SCUTI UNIUS] Siclus est semuncia, sexcenti sicli ergo sunt sexcentæ semunciæ, quæ faciunt libras 25. Quare hæc scuta æquè ac peltæ non tam ad bellandum (quis enim miles cum armis ferret scutum 25. librarum?) quàm ad magnificentiam & ostentationem fabricata sunt. Unde ea Salomon reposuit in domo saltus Libani, ut sequitur.

VERS. 17 TRECENTAS PELTAS] Scutum est clypeus magnus totum penè tegens hominem, *pelta* est clypeus brevior, habens formam lunæ corniculatæ: Unde Virgil. 1. Æneid.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

TRECENTÆ MINÆ AURI UNAM PELTAM VESTIEBANT] Mina Hebræa continet 60. siclos, id est 30. uncias, puta duas libras cum media: *trecentæ minæ auri* ergo faciunt libras 750.

Verùm quia hoc pondus in pelta videtur enorme, hinc nonnulli per *minam* hic intelligunt siclum, cujus mentio facta est v. præced. nam hoc versu in Hebr. similis prorsus est sermo: sicut enim ibi dixit quodlibet scutum fuisse sexcentorum aureorum, scilicet siclorum (pondus enim sicli apud Hebræos erat usitatissimum) sic hic ait quamlibet peltam fuisse trecentorum aureorum, scilicet siclorum. Sic & Josephus *minam* pro siclo usurpat, cùm ait Josephum à fratribus venditum viginti minis, hoc est siclis argenti. Hinc Sept. & Chald. pro *trecentis siclis*, vertunt, *tres minæ* (unde suspicari quis posset, Nostrum qui sequi solet Sept. vertisse *tres* non *triginta*) porrò mina Romana æquè ac Attica continebat siclos 25. hoc est 100. drachmas, putà centum aureos. Aureus enim habet pondus unius drachmæ: quare tres minæ Atticæ pendent valentque trecentos aureos. Meliùs, ut dixi, per trecentos aureos, intelligas siclos, quorum quisque pendebat, & valebat quatuor drachmas, hoc est quatuor aureos.

VERS. 18 FECIT ETIAM REX SALOMON THRONUM DE EBORE GRANDEM, ET VESTIVIT EUM AURO FULVO NIMIS] tum ut in eo quasi rex magnificè, velut in solio regali consideret; tum ut in eo suorum lites causasque quasi judex decideret (judicum enim est sedere in soliis,) ut omnibus eum videre, audire & consulere cupientibus, aures & responsa daret.

Allegor. Salomon hic repræsentavit potestatem judiciariam datam à Deo Christo, quà homo est, ejusque solium gloriosum, in quo residebit in die judicii, judicabitque *omnes tribus terræ*. Ita Rupert. Eucher. & Angelom. Audi Eucherium: *Thronus eburneus æterni judicii potestatem auro divinitatis fulgentem, quam Dominicus homo à Patre accepit figuram gestasse non dubium est. Sex gradus hujus throni omnem creaturam visibilem & invisibilem, quæ sex diebus facta est, & Christo Domino à Patre subjecta, typicè demonstrabant. Quòd autem ipse thronus in posteriore sui parte rotundus esse describitur, hoc procul dubio datur intelligi, quia præsens mundus, qui per metas temporum volvitur, in sua extremitate à Domino sit judicandus. At verò duodecim leunculi per sex gradus bini stantes, sanctorum Apostolorum insinuabant potestatem, quibus dictum est à Domino: Sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel.*

Symbol. thronus hic significat B. Virginem, ex qua verus Salomon, putà æterna Dei Sapientia, carnem assumpsit, in eaque quasi in throno suo ebore puriore, leonibus fortiore, & auro per charitatem fulgentiore ad novem menses consedit: unde ipsa ab Ecclesia in litaniis vocatur & invocatur *thronus Salomonis*. Ita Lyran. hic. B. Petrus Damiani egregium sermonem de hoc throno Salomonis habuit in Nativit. B. Virginis, ubi illum Virgini eleganter accommodat & subiicit: *Fecit*, inquit, *thronum uterum videlicet intemeratæ Virginis, in quo sedit illa Majestas. Hanc sessionem filii & probavit & cognovit Pater, ipso dicente: Tu cognovisti sessionem meam*. Et: *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi*. Et: *Thronus iste sicut sol in conspectu meo*. Et post pauca: *Et vox de throno exivit dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti ejus. Et ex throno*, inquit, *hoc est ex Virgine laus Angelorum prorumpit & hominum, quia dum hic restituitur, ille resarcitur, utrique gratiarum debent devotionem. Nosti quidnam dicat qui sedet in throno? Ecce nova facio omnia. Felix thronus in quo sedit dominator dominus, in quo, & per quem non solùm omnes, sed etiam omnia renovantur.* Et post nonnulla: *Quid grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem summæ divinitatis intra sui ventris clausit arcanum? Attende Seraphim, & in illius superioris naturæ supervola dignitatem, & videbis quidquid majus est, minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi*. Vide plura apud eumdem, ubi singula throni hujus applicat B. Virgini.

Thronus Salomonis est B. Virgo.

ET DUO LEONES STABANT] Leo enim erat insigne tribus Juda, Davidis & Salomonis ob robur & regnum. Genes. 49. v. 9. ita & Christi eorum antitypi Apoc. c. 5. v. 5. Vide ibi dicta. Symbol. leo notat vigilantiam (leo enim apertis oculis dormit) & fortitudinem, quam debet habere rex & Judex, ut vires impiorum retundat & frangat. Unde Eccles. c. 7. v. 6. *Noli*, inquit, *quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua*. Vide ibi dicta. VERS. 19

NON ERAT ARGENTUM, scilicet in vasis & supellectile Salomonis, quia hæc tota erat ex auro: vel potiùs, *non erat*, scilicet in æstimatione. Unde explicans subdit: NEC ALICUIUS PRETII PUTABATUR] nam alioqui v. 22. addit ex Tharsis Salomoni allatum fuisse tam argentum, quàm aurum. VERS. 21

QUIA CLASSIS REGIS PER MARE CUM CLASSE HIRAM SEMEL PER TRES ANNOS IBAT IN THARSIS, DEFERENS INDE AURUM ET ARGENTUM, ET DENTES ELEPHANTORUM (ebur) ET SIMIAS ET PAVOS.] VERS. 22

Quæres, an hæc classis Salomonis navigans in Tharsis sit eadem cum classe navigante in Ophir, de qua v. 11. Putant nonnulli fuisse unam eamdemque, *Ophir* enim & *Tharsis* vocari immensum mare, vastissimas regiones & valdè peregrinas, qualis est India sive Orientalis sive Occidentalis. Ita Josephus Acosta lib. 1. de Novo orbe cap. 14. & alii. Hi ergo per *Ophir* & *Tharsis* accipiunt mare Indicum, ejusque emporia ad quæ navigarit classis Salomonis solvens ex Asiongaber sita in mari Rubro, uti ex eadem solvens classis Josaphat navigavit *in Tharsis*, id est in Indiam Orientalem, uti dicitur 2. Paral. 20. 36. Idem insinuat Josephus Hebræus.

Tharsis an sit Ophir?

Planiùs alii censent fuisse duas classes: nam illa ibat in *Ophir*, hæc in *Tharsis*: illa ex Ophir afferebat aurum Ophirinum & ligna thyina; hæc ex Tharsis aurum, argentum, ebur, simias & pavos: illa quotannis ibat in Ophir, ut patet v. 14. hæc semel in triennio ibat in Tharsis, ut hic dicitur: illa solvebat ex Asiongaber sita in sinu Arabico, hæc ex Joppe sita ad mare Mediterraneum. Quare per *Tharsis* accipe hic mare Mediterraneum. Tharsis enim fuit filius Javan, Genes. 10. 4. qui primus post diluvium incoluit Ciliciam, cujus metropolis est *Tharsus*; inde mare vicinum, & tandem reliquum mare Mediterraneum dictum est

Resp. negative.

Thar-

Tharsis: Cilices enim olim hoc toto ferè dominabantur Sic A Jonas cap. 1. v. 3. *fugit in Tharsis*, id est in mare Mediterraneum. Ita Ribera ibidem, Salianus & alii.

Hæc ergo classis solvens ex Tyro, vel ex Joppe, navigabat *in Tharsis*, id est in vicinum sibi mare Mediterraneum, variaque littora, portus & emporia tum Africæ, tum Europæ, tum Asiæ, ut Arabiæ, Anatoliæ, Græciæ, Dalmatiæ, Galliæ, Italiæ, Hispaniæ, Mauritaniæ, Cypri, Cretæ, Siciliæ, Sardiniæ, Cycladum, &c. mari huic adiacentia obibat, & quidquid alicubi præclarum pretiosumque erat, pro Salomone coemebat. Quare multis stationibus usa, non nisi tertio anno, ut ait Josephus, domum redibat. Quòd si quis velit eam ex mari Mediterraneo ulteriùs perrexisse in Oceanum, & navigasse in Brasiliam, Peru & Mexico, uti modò faciunt Hispani, non repugnabo, ac faciliùs id concesserim de hac classe, quàm de altera navigante in Ophir, hæc enim triennii impendebat in itu & reditu, illa verò in Ophir unũ annum dũtaxat.

An sit Tartessus Hisp.

Porrò, nova est opinio Pinedæ lib. 4. de Salomone cap. 14. ubi multis argumentis probare contendit *Tharsis* esse Tartessum, & Hispaniam Bæticam, ubi est sita Hispalis, B vulgò *Sevilla*, quæ olim auro abundabat, ut patriæ suæ hoc decus Salomonicæ classis arroget. Censet ergo ipse unam dumtaxat eamdemque fuisse Salomonis classem, quæ ex Asiongaber sita in sinu Arabico, sive mari Rubro, solvens, primo navigarit in Oceanum, ac per promontorium bonæ spei omnia Africæ littora Gades usque circumvecta, venerit *in Tharsis*, id est Tartessum & Hispalim: inde rediens, eadem Africæ littora relegens navigarit in Indiam Orientalem, putà in Taprobanam & Sumatram, indeque tertio demum anno in portum Asiongaber, ex quo solverat, redierit:

Verum sic priùs debuisset hæc classis ex Tharsis redire in Asiongaber, ibique merces suas in Tharsis & Tartesso comparatas exponere, ac deinde in Ophir, id est in Sumatram navigare. Cur enim merces in Tharsis comparatas novæ longæque navigationis in Indiam & Sumatram periculo exposuisset, cum facilè eas exponere posset in Asiongaber, quæ navis ex Tharsis sive ex Tartesso tendentibus in Indiam necessariò præternaviganda erat? Sanè fuisset hæc periculosa nimis, ut videtur, temeraria, & imprudens navigatio, qua tot pretiosæ merces credeban- C tur navi & mari infido, cùm in portum vicinum securè deponi possent.

Vers. 27. FECITQUE UT TANTA ESSET ABUNDANTIA ARGENTI IN JERUSALEM, QUANTA ET LAPIDUM] Est Hyperbole, q. d. fecit ut maxima esset abundantia argenti, qualis est lapidum. Nam alioqui lapidum major erat copia quàm argenti.

Vers. 28. NEGOTIATORES ENIM REGIS EMEBANT (equos) DE COA, ET STATUTO PRETIO PERDUCEBANT] Pro, *de Coa*, Hebr. est מקוה quod Noster & Septuag. accipiunt, ut nomen proprium loci punctantque & legunt מקוה *micoa*, vertuntque, *de Coa*, licet in Septuag. corruptè legatur, *de Ecuc*, vel *Thecue*. Videtur, *Coa* fuisse urbs vel regio occidentalis Ægypti, in qua erat equorum negotiatio celeberrima, de qua Stephanus Byzantius. Ita Serarius.

Chaldæus verò aliis punctis legens מקוה *micue*, vertit, *Collectio mercatorum regis emebant collectionem pretio.* Chaldæum secuti R. David, R. Salomon, R. Joseph, & R. Levi apud Pagnin. variè exponunt, sed omnium summa hæc est, multitudinem mercatorum dato pretio ex Ægypto eduxisse multitudinem vel byssi, vel telæ, vel equorum; vel aliarum rerum. Sed standum est versioni S. Hieron. & Septuag. Nonnulli putarunt *Coam* esse Goam, quæ est sedes proregis regis Lusitaniæ in India Orientali; sed hæc longissimè abest ab Ægypto & Jerosolymis.

Porrò dignitatem & magnificentiam regis maximè consistere in satellitum, equitum, curruum numero & pompa, ex Athenæo, Æliano, Xenophonte & aliis docet Brissonius lib. 1. de Regno Persarum. Unde Julianus Apostata, *cum removisset fastum palatii, contemptibile reddidit imperium*, ait Socrates lib 3. Histor. c. 1. & Cassiod. lib 6. Tripart. c. 1. sed hac in re, uti & in aliis omnibus, modus servandus est.

Vers. 29. EGREDIEBATUR AUTEM QUADRIGA EX ÆGYPTO SEXCENTIS SICLIS ARGENTI, ET EQUUS CENTUM QUINQUAGINTA] *Quadriga*, id est quatuor equi, qui currum sive quadrigam trahunt. Quisque enim equus stabat 150. siclis: quatuor ergo equi stabant sexcentis siclis; quocirca ipse currus sive quadriga, alio pretio comparanda erat. Ita Abulens. Siclus argenti est semuncia, sive quatuor drachmæ argenti, putà quatuor Julii Romani, sive quatuor regales Hispanici, qui faciunt florenum Brabanticum sive Belgicum. Sexcenti sicli igitur sunt sexcenti floreni Brabantici.

ATQUE IN HUNC MODUM CUNCTI REGES HETHÆORUM ET SYRIÆ EQUOS VENUMDABANT] Rectè vertit Noster Interpres. Nam articulus, *lamed* præfixus licet ordinariè sit nota Dativi, tamen subinde est nota Ablativi, idemque valet quod à ex de. Unde sic ex Hebræo vertas, *Et sic de cunctis regibus Hethæorum & Syrorum per manus eorum exibant*, id est vendebantur Salomoni.

Porro Septuag. Chald. & Rabbini *lamed* accipientes ut notam Dativi, contrariè vertunt, *Sic* (600. siclis) *educebant ex Ægypto* equos *cunctis regibus Hethæorum & Syrorum.* Vide Abulensem, qui egregiè Vulgatam versionem hic propugnat.

Gloriæ salomonis causæ. prima.

Denique tanta rerum omnium opulentia, felicitas & gloria à Deo data fuit Salomoni ob ejus sapientiam & virtutem, ut omnes Israelitæ eamdem imitarentur ob spem eorumdem præmiorum: ideoque Deo vero servirent, non idolis, videntes Deum verum majora dare soli Salomoni, quàm omnia idola suis cultoribus. Israelitæ enim crassi & rudes non nisi terrena capiebant & sapiebant, uti & modò faciunt posteri eorum Judæi.

Secunda.

Secundò, ut reges Syrorum, Ægyptiorum, Arabum, imò totius mundi incitarentur ad colendum Deum Salomonis, ut similem magnificentiam à Deo adipiscerentur, qualem adeptus erat Salomon, uti fecit regina Saba, aliique reges cordati.

Tertia.

Tertiò, ut in Salomone daret specimen & tenuem ideam felicitatis & gloriæ æternæ, quam suis electis ab æterno præparavit in cælo.

Quarta.

Quartò, ut ostenderet in Salomone quàm vana esset omnis opulentia & gloria huius mundi, utpote quæ mox cum ipso Salomone instar fumi evanuit, ut dicerent: *Sic transit gloria mundi.* Quare veram felicitatem & gloriam sitam esse in bonis cælestibus & æternis, ut ea homines ambirent; idque claré ostendit Deus in Salomone, cujus felicitas mera fuit infelicitas, uti jam patebit: gloria enim ejus mox facta est ingloria, & fama infamia, ac opulentia paupertas: nam filius ejus Roboam amissis decem tribubus Israel, unam solam tribum Juda ægrè retinuit.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon senex à mulieribus alienigenis illectus, colit earum idola. Quare vers. 11. Deus minatur ei regni amissionem, ac vers. 14. adversarium ei suscitat Adad Idumæum, & vers. 23. Razon Syrum; denique vers. 26. Jeraboam Hebræum, cui Deus per Ahiam scindentem pallium in duodecim partes, quarum decem dedit eidem, promittit regnum decem tribuum, ita ut sola duæ reliquæ, scilicet Juda & Beniamin, adhæreant filio Salomonis, scilicet Roboam.

1. REx autem Salomon adamavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis
& Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Hethæas:
2. de gentibus,
super quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras:

ſtras; certiſſimè enim evertent corda veſtra ut ſequamni deos earum. His itaque copulatus eſt Salomon ardentiſſimo amore. 3. Fueruntque ei uxores quaſi reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ: & averterunt mulieres cor ejus. 4. Cumque jam eſſet ſenex, depravatum eſt cor ejus per mulieres, ut ſequeretur deos alienos: nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor David patris ejus. 5. Sed colebat Salomon Aſtharten deam Sidoniorum, & Moloch idolum Ammonitarum, 6. Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino, & non adimplevit ut ſequeretur Dominum, ſicut David pater ejus. 7. Tunc ædificavit Salomon fanum, Chamos idolo Moab, in monte qui eſt contra Jeruſalem, & Moloch idolo filiorum Ammon. 8. Atque in hunc modum fecit univerſis uxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant diis ſuis. 9. Igitur iratus eſt Dominus Salomoni, quòd averſa eſſet mens ejus à Domino Deo Iſrael, qui apparuerat ei ſecundò, 10. & præceperat de verbo hoc ne ſequeretur deos alienos, et non cuſtodivit quæ mandavit ei Dominus. 11. Dixit itaque Dominus Salomoni; Quia habuiſti hoc apud te, et non cuſtodiſti pactum meum, et præcepta mea quæ mandavi tibi, diſrumpens ſcindam regnum tuum, et dabo illud ſervo tuo. 14. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum; de manu filii tui ſciendam illud, 13. nec totum regnum auferam, ſed tribum unam dabo filio tuo, propter David ſervum meum, et Jeruſalem quam elegi. 14. Suſcitavit autem dominus adverſarium Salomoni, Adad Idumæum de ſemine regio, qui erat in Edom. 15. Cùm enim eſſet David in Idumæa, et aſcendiſſet Joab princeps militiæ ad ſepeliendum eos qui fuerant interfecti, & occidiſſet omnem maſculinum in Idumæa (16. ſex enim menſibus ibi moratus eſt Joab, & omnis Iſrael, donec interimeret omne maſculinum in Idumæa) 17. fugit Adad ipſe, & viri Idumæi de ſervis patris ejus cum eo, ut ingrederetur Ægyptum: erat autem Adad puer parvulus, 18. Cumque ſurrexiſſent de Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque ſecum viros de Pharan, & introierunt Ægyptum ad Pharaonem regem Ægypti, qui dedit ei domum, & cibos conſtituit, & terram delegavit. 19. Et invenit Adad gratiam coram Pharaone valde, in tantum ut daret ei uxorem, ſororem uxoris ſuæ germanam Taphnes reginæ. 20. Genuitque ei ſoror Taphnes Genubath filium, & nutrivit eum Taphnes in domo Pharaonis; eratque Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis eius. 21. Cumque audiſſet Adad in Ægypto, dormiſſe David cum patribus ſuis, & mortuum eſſe Joab principem militiæ, dixit Pharaoni: Dimitte me, ut vadam in terram meam. 22. Dixitque ei Pharao: Qua enim re apud me indiges ut quæras ire ad terram tuam? At ille reſpondit: Nulla: ſed obſecro te ut dimittas me. 23. Suſcitavit quoque ei Deus adverſarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarezer regem Soba dominum ſuum; 24. & congregavit contra eum viros, & factus eſt princeps latronum cùm interficeret eos David: abieruntque Damaſcum, & habitaverunt ibi, & conſtituerunt eum regem in Damaſco, 25. eratque adverſarius Iſraelis cunctis diebus Salomonis: & hoc eſt malum Adad, & odium contra Iſrael, regnavitque in Syria. 26. Jeroboam quoque filius Nabath, Ephrathæus, de Sareda, ſervus Salomonis; cujus mater erat nomine Sarva, mulier vidua: levavit manum contra regem. 27. Et hæc eſt cauſa rebellionis adverſus eum, quia Salomon ædificavit Mello, & coæquavit voraginem civitatis David patris ſui, bonæ indolis & induſtrium, conſtituerat eum præfectum ſuper tributa univerſa. 28. Erat autem Jeroboam vir fortis & potens: videnſque Salomon adoleſcentem domus Joſeph, 29. Factum eſt igitur in tempore illo, ut Jeroboam egrederetur de Jeruſalem, & inveniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio novo: erant autem duo tantum in agro. 30. Apprehendenſque Ahias pallium ſuum novum, quo coopertus erat, ſcidit in duodecim partes. 31. Et ait ad Jeroboam: Tolle tibi decem ſciſſuras. hæc enim dicit Dominus Deus Iſrael: Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. 32. Porrò una tribus remanebit, ei propter ſervum meum David, & Jeruſalem civitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Iſrael: 33. eò quòd dereliquerit me, & adoraverit Aſtarthem deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon, & non ambulaverit in viis meis, ut faceret juſtitiam coram me, & præcepta mea, & iudicia ſicut David pater ejus. 34. Nec auferam omnem regnum de manu ejus, ſed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ ſuæ, propter David ſervum meum, quem elegi, qui cuſtodivit mandata mea & præcepta mea. 35. Auferam autem regnum de manu filii ejus, & dabo tibi decem tribus: 36. filio autem ejus dabo tribum unam, ut remaneat lucerna David ſervo meo cunctis diebus coram me in Jeruſalem civitate, quam elegi ut eſſet nomen meum ibi. 37. Te autem aſſumam, & regnabis ſuper omnia quæ deſiderat anima tua, eriſque rex ſuper Iſrael. 38. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaveris in viis meis, & feceris quod rectum eſt coram me, cuſtodiens mandata mea, & præcepta mea, ſicut fecit David ſervus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificavi David domum, & tradam tibi Iſrael: 39. & affligam ſemen David ſuper hoc, verumtamen non cunctis diebus. 40. Voluit ergo Salomon interficere Jeroboam: qui ſurrexit, & aufugit in Ægyptum ad Seſac regem Ægypti, & fuit in Ægypto uſque ad mortem Salomonis. 41. Reliquum autem verborum Salomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia ejus: ecce univerſa ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Salomonis. 42. Dies autem, quos regnavit Salomon in Jeruſalem ſuper omnem Iſrael, quadraginta anni ſunt. 43. Dormivitque Salomon cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in civitate David patris ſui, regnavitque Roboam filius ejus pro eo.

VERS. 1. REX AUTEM SALOMON ADAMAVIT MULIERES ALIENIGENAS MULTAS] gentiles ſcilicet & Chananæas, quæ ſuos deos & idola colebant, & ad eadem cotenda Salomonem maritum ſuum induxerunt. Vide hic quàm periculoſum ſit uxores ducere infideles, vel hæreticas.

VERS. 2. DE GENTIBUS SUPER QUIBUS DIXIT DOMINUS FILIIS ISRAEL: NON INGREDIEMINI AD EAS] Lex iſta extat Exodi 34. 16. loquiturq, dumtaxat de Chananæis, ut ibidem patet, quales erant Sidoniæ & Hethææ, quare peccavit Salomon contra legem eas ducendo Alias aliarum gentium fœminas in uxores duci lex permittebat

bat Hebræis, dummodo illæ prius abjuratis idolis ad Deum verum & religionem Hebræorum converterentur. In hoc quoque peccavit Salomon, quia duxit eas persistentes in sua idololatria: unde ab eis ad idola colenda pertractus est. Ita Abul.

Vers. 3. FUERUNTQUE EI UXORES QUASI REGINÆ SEPTINGENTÆ ET CONCUBINÆ TRECENTÆ] id est, universim mille. *Reginæ* vocantur primariæ uxores, quæ regum & principum erant filiæ, ideoque regio cultu & nomine utebantur: *concubinæ* erant secundariæ uxores, utpote plebejæ, licet S. Hieron. 132. eas vocet *scorta*.

Sex crimina Salomonis. Miserabilis fuit hic lapsus Salomonis viri sapientissimi & sanctissimi, quo in sex gravia scelera prolapsus est. Primum ejus scelus fuit, quòd contra legem duxerit alienigenas & idololatras. Secundum, quòd nimis multas, putà mille. Lex enim Deuter. 17. 17. jubebat regi dicebatque: *Non habebit uxores plurimas*. Tertium, quòd eis potestatem fecerit colendi sua idola, imò eis delubra in monte Oliveti ædificarit. Quartum, quòd ipse eadem adorarit. Quintum, quòd suo exemplo multos Hebræos ad eadem colenda impulerit. Sextum, quod immania tributa populo indixerit, quia ad tot reginas ornandas, & magnificè alendas, immensis opibus erat opus. Et hoc est grave jugum, de quo cap. sequenti apud Roboam filium queruntur Hebræi, ideoque ab eo schisma faciunt. In Salomone videre est, quàm verum sit illud vetus dictum:

Vestis pulchra, jocus, potus, cibus, otia, somnus,
Enervant mentem, luxuriamque fovent.

ET EVERTERUNT MULIERES COR EJUS] à Deo vero ad idola mentem & voluntatem ejus deflexerunt.

Vers. 4. CUMQUE JAM ESSET SENEX, DEPRAVATUM EST COR EJUS PER MULIERES, UT SEQUERETUR DEOS ALIENOS] Hinc patet Salomonem verè coluisse idola: quare mirum est, idipsum hic negare Robertum Stephanum. Nam id ipsum affirmat S. Iren. lib. 4. cap. 45. Justin. Dial. contra Tryphon. Tertull. libr. 5. contra Marcion. S. Basil. Epist. ad Chelid. S. August. 14. Civit. cap. 11. Adoravit ea autem, non quòd in eis aliquid inesse divinitatis censeret, sed ut suis concubinis morem gereret. Audi S. August. lib. 11. de Genesi ad literam cap. 42. *Ita Salomon vir tanta sapientia nunquid nam credendum est, quòd in simulacrorum cultu crediderit esse aliquid utilitatis? sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non evaluit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas, quibus deperibat atque diffluebat mortiferas delicias contristaret*. Confirmat idipsum exemplo Adæ, dum subdit: *Ita & Adam postquam de ligno prohibito seductu mulier manducavit, eique dedit ut simul ederent, noluit eam contristari, quam credebat posse sine suo solatio contabescere si ab ejus alienaretur animo, & omnino illa interire discordea. Non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ, sed amicali quadam benevolentia, qua plerumque fit, ut offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus; quod eum facere non debuisse, divina sententia justus exitus indicavit*.

SED COLEBAT SALOMON ASTARTHEN DEAM
Vers. 5. SIDONIORUM] Hæc erat Venus de qua dixi Judic. c. 13.

ET MOLOCH] sive *Melchom*, cui filios concremando immolabant, de quo dixi Levit. 18. 21. Unde & Salomonem eidem filium vel filios suos immolasse & concremasse, censet Pineda & Salianus.

TUNC ÆDIFICAVIT SALOMON FANUM, CHA-
Vers. 7. MOS.] *Chamos* est Κῶμος deus temulentiæ, putà Bacchus, unde ab eo dicta est comessatio. Vide dicta Roman. 13. 13. ad illa, *Non in comessationibus*.

Causa tanti lapsus fuit nimia Salomonis prosperitas, opulentia, deliciæ & libidines. Proxima causa fuere uxores, quas ardentissimè amabat: hæ enim eum dementarunt juxta illud: *Vinum & mulieres faciunt apostatare sapientes*.

Disce hic, quàm cavendæ sint feminæ: amor earum enim est insuperabilis, & quidvis licet pretiosissimum & scelestissimum ab amasiis extorquet: fuge ergo illas, quia nec sapientior es Salomone, nec fortior Sampsone, nec sanctior Davide, qui omnes per feminas ceciderunt. Sapienter Eucher. hic: *Admonendi sunt*, inquit, *quibus hoc seculum prosperatur, qui nullis adversitatibus hujus mundi feriuntur, quod Salomon post acceptam sapientiam usque ad idololatriam cecidisse describitur, quia nihil in hoc mundo, priusquàm caderet adversitatis habuisse memoratur: sed concessa sapientia eum funditùs deseruit, eò quod eum nulla saltem minima tribulationis disciplina custodivit, nisi postquàm Deum deseruit, & se à Deo desertum esse cognovit.*

Et S. Bernard. lib. 2. de Consider. ad Eugenium sub finem: *Adverte*, inquit, *quàm rarus semper extiterit, qui non vel modicè in prosperitate animum relaxaverit à sui custodia & disciplina. Quando hoc incautis non fuit ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod solis radius ad nivem vel glaciem? Sapiens David, sapiens Salomon fuit: sed blandientibus nimis secundis rebus alter ex parte, alter ex toto desipuit. Magnus qui incidens in adversa, non excidit vel parum à sapientia. Nec minor cui præsens felicitas arrisit, nec irrisit. Quamquam faciliùs inveneris qui sapientiam retinuerant contraria sibi fortuna, quàm qui propitia non perdiderunt.*

QUIA HABUISTI HOC APUD TE] quia in animum tuum induxisti à me apostatare & colere idola. Aut, quia in te inventum est scelus apostasiæ & idololatriæ. Vers. 11.

SCINDAM REGNUM TUUM] in duo; scilicet in regnum Juda & Israel, sive decem tribuum; ET DABO ILLUD SERVO TUO] Jeroboam, quem creabo regem Israelis cap. 12.

TRIBUM UNAM DABO FILIO TUO] *unam*, scilicet præter suam, q. d. præter tribum Juda, ex qua quia ortus est David, hinc ipsa nepotum ejus propria censetur, adjiciam & unam aliam tribum scilicet Beniamin. Ita Abul. vel, ut Cajet. Tribus Juda & Beniamin censebantur una eademque, & vocabantur *regnum Juda*. Vers. 13.

Porrò Abul. Tornielius & Salianus censent Deum hæc dixisse Salomoni, non per se nec per Angelum, eò quod eo indignus esset Salomon, sed per Ahiam Silonitem, de quo v. 29. Pineda tamen lib. 3. c. 2. num. 5. censet Deum hic per se tertiò apparuisse Salomoni, hoc enim simpliciter verba significant, cùm dicitur v. 11. *Dixit itaque Dominus Salomoni*. Denique Salomon nil Deo respondit, unde videtur in suo scelere periisse.

Quæres, an Salomon sit damnatus an salvatus? Problema hoc est priscum. Damnatum censent Tertul. lib. 2. de Præscript. c. 2. Cyprian. Epist. 7. S. August. 17. de Civit. cap. 8. & 20. S. Chrysost. serm. de Pœnit. Beda in lib. 3. Regum cap. 6. Raban. in lib. 4. Reg. cap. 23. Isidor. de vita & morte Proph. cap. 24. Lyran. Abul. & alii hic. *An Salomon salvatus?*

Ratio est prima, quia Scriptura commemorans ejus lapsum tam gravem, non adjicit ejus pœnitentiam, sicut adjicit in lapsu Davidis. Secundò quia ipse sua delubra idolis ædificata non destruxit: nam ea destruxit tandem Josias. Respondent aliqui, ipsum ea obserasse, vel destruxisse usque ad rudera, quæ ab impiis reædificata, vocantur *excelsa Salomonis*: sed id dicunt, non probant. Tertiò, quia ad hoc videtur Deus Salomonem in hac vita cumulasse omnibus bonis: ut ejus merita remuneraretur in hac vita, & scelera puniret in futura, juxta illud Abrahæ ad divitem epulonem: *Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris*. Quartò, quia amor ardens feminarum longa consuetudine roboratus penè est insuperabilis: talis autem fuit Salomonis, qui tot suis amasiis perditè amatis undique cingebatur, ut etiamsi pœnitere vellet, non posset. Huc facit, quod ante paucos annos in Italia uni è nostra Societate contigit. Vocabatur ille ut concubinario cuidam in morte adesset. Adfuit, & totis viribus eum ad pœnitentiam hortatus est, ut amoribus illicitis valediceret, nunc blandiendo, nunc minando instans Dei judicium & gehennam. Sed & concubina flens rogabat eum ut pœniteret, & moriendo animæ saluti consuleret: omnia frustra, surdo cecinerunt. Ille enim dixit, se nec velle nec posse amicam tamdiu dilectam abdicare. Quare impœnitens miseram exhalavit animam.

Ex adverso eum pœnituisse & salvatum esse opinantur Rabbini veteres, & ex eis S. Hieron. S. Gregorius Thaumaturgus, Rupertus, Pineda, Salianus, Barradius, Serarius, Sanchez, Delrio, & alii, qui asserunt eum post lapsum scripsisse Ecclesiasten, in quo quasi pœnitens se vanis amoribus & idolis vacasse exclamat: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*. Hoc argumentum foret validum, si constaret Ecclesiasten à Salomone scriptum post lapsum, non ante: qua de re dixi proœmio in Ecclesiasten: nam dicta & scripta ejus recensita sunt initio libri hujus cap. 4. & 5,

ante lapsum: lapsus verò ejus in senio demùm hoc cap. 11. narratur.

Probant primò, quia Deus 2. Reg. 7. promiserat Davidi se Salomonem, si peccaret, correpturum *in virga virorum*, qua scilicet homines castigari solent ut emendentur.

Secundò, quia Proverb. 24. 23. Septuag. addunt: *Novissimè ego quoque egi pœnitentiam, respexique ut eligerem disciplinam.*

Tertiò, quia Salomon fuit *Ididia*, id est, *dilectus Deo*, Christi typus & scriptor canonicus tot sacrorum librorum. Pluribus id probat Pineda lib. 8. de Rebus Salomonis cap. 1. sect. 6. Meam sententiam aperui Eccles. 47. vers. 22. ad illa: *Dedisti maculam in gloria tua.* Romæ concionator quidam insignis publice inter concionandum asseruit, nuper cuidam sanctæ personæ revelatum esse, Salomonem ad hæc usque tempora acres pœnas in purgatorio subiisse, at jam iis absolutum abiisse in cœlum. Sed hæ revelationes examinandæ sunt, nec feminis eas asserentibus facilè credendum.

Vers. 14. Suscitavit autem Dominus adversarium Salomoni Adad Idumæum] ab Austro, sicut ab Aquilone hostem ei suscitavit Razon vers. 23. Hæc pœna à Deo inflicta fuit Salomoni adhuc viventi; prior, scilicet regni scissio, eidem irrogata est post mortem.

Quomodo Deus suscitet Israeli & fidelibus hostes, exposui Judic. 3. 8.

Porrò Pineda libr. 7. cap. 28. num. 7. censet has Dei minas de regni scissione Salomoni intentatas anno regni ejus 32. ut reliquis octo annis maximas molestias & animo & corpore sustineret. Idem tamen in sua chronologia, hanc objurgationem ad finem anni 37. Salomonis refert. Trigesimo octavo vult suscitatos Salomoni adversarios, trigesimo nono ipsum resipuisse, quadragesimo denique defunctum esse: quæ videtur plurimum rationi consentanea distributio, ait Salianus.

Vers. 15. Et ascendisset Joab ad sepeliendum eos, qui fuerant interfecti] Probabile est, quod censet Cajet. tunc accidisse, ut præsidiarii Davidis relicti in Idumæa à se subacta, post ejus obitum cæsi sint ab Idumæis: itaque Joab ivisse eò ad illos sepeliendos, & ad vindicandam illorum necem: unde omnes Idumæorum masculos occidisse, exceptis fortè parvulis, qui excipiuntur lege Deuter. 20. 14.

Vers. 21. Dixit Pharaoni: Dimitte me ut vadam in terram meam] Hæc videtur fuisse series historiæ, quam Script. hic paucis convolvit. Adad ex semine regio Idumææ puer fugit, vel potiùs à servis suis abductus est in Ægyptum, cùm David vastaret Idumæam. In Ægypto gratiam invenit apud Pharaonem, adeò ut Pharao ei sororem conjugis suæ dederit uxorem. Hic audiens Davidem vastatorem Idumææ mortuum, petiit à Pharaone veniam redeundi in suum Idumææ regnum, quam Pharao tandem concessit. Anno ergo Salomonis tertio in Idumæam rediit, trigesimum circiter, ut ait Abulensis, agens annum, ubi cum bona venia Salomonis, interventu Pharaonis, qui utrumque sibi affinitate conjunxerat, videtur in Idumæa regnasse tributarius eadem lege ac conditione tributi, quam imposuerat David; nihil enim ab eo tempore in Idumæa mutatum aut turbatum invenitur. Hic ultimis Salomonis annis, videns eum effeminatum, infatuatum & contemptibilem factum, tributum ei negavit, ac rebellans se suamque Idumæam in libertatem vindicavit. Ita Abul. Salianus & alii.

Vers. 23. Suscitavit quoque ei Deus adversarium Razon] qui, ut sequitur, factus princeps latronum, constituit se regem Damasci. Justa congruaque fuit hæc pœna, ut Salomoni Deo rebellanti rebellarent pariter tam subditi quàm bello subacti. Sic Deus peccatori suscitat adversarios, qui eum stimulent, & ad Deum redire cogant.

Vers. 25. Eratque (Razon) adversarius Israeli cunctis diebus Salomonis: et hoc est malum Adad, et odium contra Israel, regnavitque in Syria] Josephus, Cajet. & alii sic exponunt, q. d. Adad junxit se cum Razon, ac ejus ope roboratus rebellavit Salomoni, fecitque se regem Syriæ. Sed aberrant: nam Syriæ, puta Damasci, regem se fecit Razon, ut dictum est vers. præced. Adad verò, ut filius regis Idumææ, in sua Idumæa regnavit. Sensus ergo est, q. d. Razon fuit adversarius Israelis & Salomonis; sicque adauxit malum hostilitatis Adad contra Israel, *regnavitque in Syria*, scilicet ipse Razon, non autem Adad. Unde Chald. vertit, *Et fuit* (Razon) *adversarius Israeli cunctis diebus Salomonis, & cum malo quod fecit Adad, rebellavit in Israel, & regnavit super Aram*, id est, Syriam: q. d. Razon cum Adad rebellavit Salomoni, & afflixit Israelem, fecitque se regem Syriæ. Ita Vatab. Pineda & Salianus. Id clarè significant Sept. Romana, quæ hæc verba transponunt junguntque versui 22. ubi sic legunt: *Et reversus est Ader in terram suam; hoc est malum quod fecit Ader, & aggravavit, sive afflixit Israel, & regnavit in terra Edom.* Pro ארם *Aram* enim legerunt, אדם *Edom*: literæ enim ר & ד sunt persimiles, ut una sæpe pro alia substituatur; sicut hìc pro *Adad* Sept. legunt *Ader*. Concludit ergo Script. jungendo duos Salomonis hostes, Adad scilicet & Razon, ac tertium maximumque addendo v. sequenti, nimirum Jeroboam. Denique utraque sententia conciliari potest; dicendo, Adad primò regnasse in Idumæa, deinde ex ea, utpote montosa ac sterili, migrasse in Syriam, utpote divitem & fertilem, ac mortuo Razon rebellionis socio successisse ei in regno Syriæ. Nam ejus filius Benadad fuit rex Syriæ, ut patet 3. Reg. 20. 1. imò ab Adad ceteri reges Syriæ post eum dicti sunt Benadad, id est, filii & successores Adad, ideoque infesti Israeli. Ita S. Hier. in cap. 1. Amos, Rabbini & Vatabl. 4. Reg. 6. 28.

Jeroboam quoque filius Nabath, Ephrathæus] Hic tertius fuit hostis Salomonis. Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. censent *Nabath* esse *Semei*, qui maledixit Davidi, ideoque occisus est à Salomone, quare ejus filium Jeroboam grave, & quasi ex parte ingenitum in Davidem & Salomonem odium concepisse, ideoque ei rebellasse. Verùm errant: nam Semei erat ex tribu Benjamin, Jeroboam verò erat *Ephrathæus*, id est, ex tribu Ephraim, quæ tribus fuit arrogans, æmula Judæ, & avida imperii. Unde in Jeroboamo illud occupavit, tenuitque penè toto tempore regum Israel. Pluribus exemplis Ephraimitarum arrogantiam & turbulentum ingenium, ostendit Salianus anno mundi 3057. n. 22. Vers. 26.

Mulier vidua] Ita Hebr. Chald. Septuag. hìc; sed cap. seq. Septuag. Rom. habent, *mulier fornicaria*, sive *meretrix*: & sic legit Lucifer Calarit. lib. de Regibus Apostaticis.

Levavit manum contra regem] postquam ab Ahia Propheta decem pallii scissuras, & per eas regni decem tribuum promissionem, à Deo accepit, ut sequitur; tunc enim videtur sollicitasse decem tribus per revelationem hujus prophetiæ, ut à Salomone tam duro tributorum exactore ad se quasi mitiorem futurum deficerent: fortè etiam apertè rebellavit Salomoni, & regnum invasit, uti hæc verba insinuant. Ita Joseph. Pineda & Salianus; licèt etiam ante Ahiæ prophetiam Jeroboam rebellasse censeant Abul. & Torniellus.

Quæ in re peccavit: Deus enim hìc ei tantùm per Ahiam promisit regnum decem tribuum, non autem illud reipsa ipsi nunc dedit, sed demùm post mortem Salomonis sub Roboam. Quare inique & injustè Jeroboam contra Salomonem regem suum insurrexit. Ita Abulens. sicut cùm Samuel secretò unxit Davidem in regem, non eo ipso dedit ei jus ad regnum, sed ut regnaret post mortem Saulis; unde David vivente Saule nil circa regnum attentavit.

Denique opinatur Salianus, Jeroboam pariter nil contra Salomonem attentasse, sed tantùm dici *levasse manum contra regem*, eò quòd ab Ahia designatus sit rex contra Salomonem, & designationem hanc Ahiæ acceptarit. Vulgi enim sermone qui regnum alicujus, licet sibi oblatum, acceptat, dicitur regi rebellare; Serarius verò ait eum *levasse manum* contra Salomonem, quia eam levavit contra Roboam, Salomonis filium. Verùm, cum aliquid mox contra Salomonem molitum esse, hac phrasi propriè significat Script. idque confirmat subdens: *Et hæc est causa rebellionis adversùs eum.* Rebellavit ergo ipse Salomoni. Unde Josephus lib. 8. c. 2. *Hic*, ait, *Propheta verbis erectus ad spes magnas Jeroboamus, cùm esset alioqui inquieto & ambitioso ingenio, quamprimùm in suam provinciam pervenit, non immemor præsagii prophetici, sollicitare populum cœpit, ut à Salomone deficeret, ipsique principatum deferret.* Josephum sequuntur Torniellus, Pineda, Abul. & alii.

Tolle tibi decem scissuras] ut per hoc cognoscas te sub Roboam è duodecim tribubus Salomonis re- Vers. 31.

regno sublaturum, & sibi arrogaturum decem tribus Israel, ut mox explicat Ahias.

Symbol. hæ decem scissuræ significabant regnum decem tribuum in decem familias sibi invicem succedentes, fore scindendum, ac decies dividendum, ait Rupert. Hic enim fuit ordo & successio regum Israel sive decem tribuum. Primam scissuram decem tribuum à duabus fecit Jeroboam. *Hujus filium*, ait Rupertus libr. 5. cap. 4. *nomine Nadab percussit Baasa. Hæc secunda Israel scissura regni est. Ejusdem Baasa filium Hela occidit Zambri, regnavitq; pro eo. Zambri se in palatio incendit obsidente Amri, qui & pro eo regnavit. Post hunc regnavit Achab, & post eum filius ejus Ochozias, & post eum frater ejus Joram. Sed istum occidit Jehu, regnavitque pro eo usque ad quartam generationem. Quintum ab illo percussit Sellum, regnavitque pro eo. Sed & istum percussit Manahem, regnavitque pro eo. Filium quoque hujus Phacejam percussit Phacee filius Romeliæ, regnavitque pro eo, sed & contra istum conjuravit Ozee, percussitque eum & interfecit, regnavitque pro eo. Contra istum ascendit rex Assyriorum & transtulit Israel in Assyrios. Hæc decima fuit scissura. Nam in Jeroboam prima, in Baasa secunda, in Zambri tertia, in Amri quarta, in Jehu quinta, in Sellum sexta, in Manahem septima, in Phacee filio Romeliæ octava, in Ozee nona, in rege Assyriorum, qui divisos à Deo & David rege suo, divisit etiam loco, transferendo in Assyrios, rectè computatur decima.*

Tropol. Jeroboam primus schismaticus notat hæreticos, qui Ecclesiam sua hæresi discindunt: ac præsertim principes, qui ut regnum sui regis orthodoxi invadant, hæresim inducunt, ac hæreticos in auxilium vocant, uti fecit Jeroboam (idem factum vidimus in Belgio) qui idcircò regnum perdidit, uti Deus hic ei prædicendo comminatur. Hinc appositè, ait Angelomus: *Jeroboam Hebr. interpretatur dijudicans populum. Nam & hæretici dijudicare populum videntur, cùm erroris sui sequacem faciunt.* Tunc enim fit illud: *Tolle tibi decem scissuras*. Sic & Rupertus lib. 5. cap. 5. Eucher. Beda & alii.

Vers. 32. PORRO UNA TRIBUS, Juda cum Beniamin sibi associata, REMANEBIT EI] scilicet Salomoni, putà Roboam Salomonis filios & successori.

Vers. 36. UT REMANEAT LUCERNA DAVID SERVO MEO] *Lucerna* vocatur Davidis regis posteritas, non qualiscumque sed regalis, splendida & gloriosa. Sicut enim lux solis se propagans, novam in aere spargit lucem, & sicut candela vel lucerna una accendit aliam, & hæc aliam & aliam; sic pariter David rex genuit Salomonem regem, & Salomon genuit Roboam regem, & ita de ceteris ejus posteris. *Lucerna* ergo appellatur hic successio regia posterorum Davidis, quæ erat quasi lucerna, & quasi residuum quoddam lucis, id est, splendoris & gloriæ Davidis refulgens in Jerusalem. Ita Cajet.

Vers. 38. ÆDIFICABO TIBI DOMUM FIDELEM] id est, familiam regalem, continuam & stabilem, ut scilicet posteri tui in regno decem tribuum continua serie succedant. Mirum est, quòd Jeroboam & Principes ei similes non credant hisce Dei, qui prima est veritas, verbis & promissis; sed contrariis modis per impietatem, fraudes & scelera conentur sibi parare regni regiæque sobolis stabilitatem: quo fit, ut Deum contra se concitent, itaque ab eo funditus evertantur, uti contigit Jeroboam, omnibusque regibus Israel ejus successoribus.

Vers. 39. ET AFFLIGAM SEMEN DAVID SUPER HOC] id est, propter hoc, scilicet propter te, si mihi fueris fidelis. q. d. si mihi fideliter servieris, te exaltabo & posteros Davidis æmulos tuos humiliabo, & deprimam.

VERUNTAMEN NON CUNCTIS DIEBUS] Rabbini in Sede rolam cap. 15. hoc referunt ad regnum Asa regis Juda, qui valde regnum Juda evexit. Salianus & alii referunt ad Ezechiam; nam ejus anno sexto decem tribus abductæ sunt in Assyriam, tuneque desiit regnum, & reges decem tribuum æmuli regum Juda. Mysticè, hoc maximè impletum est à Messia, putà à Christo, qui quasi Davidis filius rursùm regnavit super totum Israel, universumque orbem, ab eoque colitur ut Deus, Messias, & Rex regum. Ita Cajet. Abul. Serarius & alii. Unde à Christo in cœlum ascensuro quærebant discipuli: *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Act. 1.

Porrò Deus tam seriò Jeroboam inculcat veram sui religionem & cultum, quia prævidebat eum schisma facturum à Deo & templo propter regnum, cùm tamen Deus vellet per eum schisma à Salomone in Dei cultu factum resarcire. At cur Deus id præsciens nihilominùs eum regem constituit? Resp. ut puniret populum, eique impio similem, scilicet impium, daret regem, æque ac jam ante eidem dederat impium Saulem, ait Rupert. & ex eo Salianus. Populus enim jam magna ex parte erat corruptus, tam regis imitatione, quàm propria malitia, ad quam eum pellexit otium, deliciæ, & rerum omnium abundantia. Volens ergo Deus castigare populum impium, dedit regem Jeroboam, qui populi cupidinibus & desideriis ad idola colenda obsequeretur, itaque tot calamitatum, & tandem extremi excidii eidem fieret causa, juxta illud Job. 34. 30. *Qui regnare facit hypocritam* (id est, impium) *propter peccata populi.*

VOLUIT ERGO SALOMON (re intellecta, quòd scilicet Ahias Jeroboamo detulisset regnum decem tribuum) INTERFICERE JEROBOAM] quasi regni sui æmulum & invasorem. Addit Chald. Cant. 8. vers. 12. eum quoque voluisse occidere Ahiam, eò quòd ipsi regnum detulisset, ideoque Ahiam pariter fugisse in Ægyptum: sed de Ahia nil habet hic Script. est tamen id probabile. Nam delicati sunt reges, & quoslibet etiam sanctos, qui alios reges inducere satagunt, persequuntur, ut perduellionis reos, qui enim tangit regnum, tangit pupillam eorum. Verùm hæc magna, ait Dion. fuit Salomonis excæcatio, ambitio & impatientia, quasi vellet & posset impedire propositum Dei de regni divisione. Vers. 40.

IN LIBRO VERBORUM (id est, factorum vel gestorum) SALOMONIS] putà in Diariis, Chronicis & Annalibus Salomonis. Vers. 41.

DORMIVITQUE (somno mortis) SALOMON CUM PATRIBUS SUIS] anno ætatis 60. ajunt Lyran. Abul. &c. Narrant Zonaras & Cedrenus, ejus sepulchrum sub Hadriano Imper. dissiluisse ac concidisse, eamque rem motus & tumultus Judaicos portendisse. Sic & Dio in Hadriano lib. 69. de Judæorum desertione tractans, ob quam omnes fere ab eo interempti sunt, & tota Judæa desolata: *Id eis*, inquit, *antequam bellum gereretur fuerat denuntiatum ex eo quòd monumentum Salomonis, quem illi summa reverentia colunt, sua sponte divisum corruerat.* Vers. 43.

Figuram & formam Salomonis ex Cantic. 5. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus* &c. ita colligit Pineda lib. 6. cap. 4. & ex eo Salianus. Salomon fuit colore candido & rubicundo, natura calida & humida, sed paulò calidiore, cæsarie densa; capillis aurescentibus, & modicè crispantibus, sicut elatæ palmarum; oculi justæ magnitudinis, implentes orbem suum, splendentes ac cæsii, leni placidoque intuitu; genæ efflorescentes atque hilares, sicut lilia mixta rosis, labia ejus tenuia & mollia, ut rubentia Syriæ lilia, os ipsum afflans suavis odoris halitum; manus delicatæ, molles, articulatæ, quasi torno politæ, digiti longiores deductiora brachia; pectus & thorax candida, velut pixis eburnea, moderatæ magnitudinis & formæ, crura illius quasi columnæ marmoreæ, vel Pariæ candidissimæ. pedes sicut bases aureæ elaboratissimæ, mediocri magnitudine; incessus firmus & constans; statura procera & erecta; vox suavissima: dignus qui speciosum forma præ filiis hominum repræsentaret. Sed pleraque horum supervenientes anni vitaque Salomoni ademerunt; ac præsertim effusa libido atque morbi, mœrores & angores ob idololatriam illi à Deo in senio immissi: unde Ecclesiast. cap. 47. ejus elogia hac flebili catastrophe threnoque concludit: *Et inclinasti femora tua mulieribus: potestatem habuisti in corpore tuo, dedisti maculam in gloria tua, profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & incitari stultitiam tuam, ut faceres imperium bipartitum.* Vide ibi dicta. *Forma Salomonis.*

Sub annum regni Salomonis vigesimum natus est Homerus poeta Græcorum sapientissimus, quem passim imitatus & Latino versu conjectatus est Virgilius Latinorum poetarum princeps. Quare de Homeri natali loco certant septem Græciæ urbes, nimirum *Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ios, Argus, Athenæ*: Imo Ietas, id est, incolas insulæ Io, Homero aram excitasse, eiq; quasi Deo sacrificasse, testatur Gellius lib. 3. c. 11. Homero coævus & suppar fuit Hesiodus. Ita decuit ut sub Salomone Hebræorum, imò mortalium omnium, sapientissimo, sapientia apud Græcos nasceretur, indeq; ad Latinos transferretur. Ita ex S. Cyrillo l. 7. contra Julian. & aliis Salianus anno Salomonis vigesimo, qui fuit ab excidio Trojæ annus 168. ante *Sub Salomone natus Homerus.*

Romam conditam 160. tunc quoque regnabat in Latio sextus rex Sylvius, Æneæ Sylvii filius, ac Dido condidit Carthaginem, ait Euseb. in Chronico.

Denique Josephus lib. 8. c. 3. hoc Salomoni epitaphium ponit: *Moritur Salomon regum omnium felicissimus, opulentissimus & prudentissimus, excepto peccato, ad quod à mulieribus jam senescens pertractus est.* Jam ante proclamarat, totique mundo concionatus erat Salomon: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, & tamen vanitas vanaque species mulierum eum in senio dementavit, vanumque reddidit, ut seipsum fecerit summum vanitatis speculum. Evanuit enim ejus sapientia, evanuit ejus sanctitas, evanuit ejus potentia, evanuit ejus felicitas & gloria, evanuit denique sanitas & vita præsens, utinam non æterna. Quid est homo etiam sapientissimus, ditissimus, potentis-

A simus, si Deum deserat, & à Deo deseratur? utique non est aliud quàm mancipium vanitatis, imago stultitiæ, præda mortis, ærumnarum abyssus. O si Salomoni liceret ad vitam redire, qualem ageret pœnitentiam, qualem institueret vitam, quid mortalibus inclamaret! utique illud S. Salvii à morte ad vitam revocati apud Gregor. Turon. lib. 7. Histor. cap. 1. *Audite filii Adæ & intelligite, quia nihil est quod cernitis in hoc mundo; sed omnia vanitas. Omnia ergo ut vana contemnite, ut veram gloriam Dei mereamini adspicere in cœlo.* Vana sunt sceptra, vanæ tiaræ, vana Venus, vanæ opes, vana vina, vanus orbis universus. O *curas hominum, ò quantum est in rebus inane!* Nil verum, nil bonum, nil magnum, nisi æternum. Æterna cogitate, æterna ambite; ut Deus vos beet in æternum, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Populus à Roboam poscit tributorum gravium Salomonis relaxationem: ille negat & duriora minatur, quare decem tribus eo relicto regem sibi creant Jeroboam: parat contra eas bellum Roboam v. 21. sed revocat eum Deus per Semejam prophetam. Mox v. 26. Jeroboam metuens ne populus veniens ad templum, rediret pariter ad Roboam, vitulos aureos quasi idola erigit in Dan & Bethel.

1. VEnit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum
eum regem. 2. At verò Jeroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Ægypto profugus à
facie regis Salomonis, audita morte ejus, reversus est de Ægypto. 3. Miseruntque & vocaverunt
eum: venit ergo Jeroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes: 4.
Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui
durissimo, & de jugo gravissimo quod imposuit nobis, & serviemus tibi. 5. Qui ait eis: Ite usque
ad tertium diem, & revertimini ad me. Cùmque abiisset populus, 6. Iniit consilium rex Roboam
cum senioribus, qui assistebant coram Salomone patre ejus cùm adhuc viveret, & ait: Quod datis
mihi consilium, ut respondeam populo huic? 7. Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, &
servieris, & petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi servi cunctis die-
bus. 8. Qui dereliquit consilium senum, quod dederant ei, & adhibuit adolescentes, qui nutri-
ti fuerant cum eo, & assistebant illi, 9. dixitque ad eos: Quod mihi datis consilium, ut respon-
deam populo huic, qui dixerunt mihi: Levius fac jugum quod imposuit pater tuus super nos?
10. Et dixerunt ei juvenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loqueris populo huic, qui locuti sunt
ad te, dicentes: Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu releva nos. Sic loqueris ad eos: Mi-
nimus digitus meus grossior est dorso patris mei. 11. Et nunc pater meus posuit super vos jugum
grave, ego autem addam super jugum vestrum: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cæ-
dam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Jeroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, sicut
locutus fuerat rex dicens: Revertimini ad me die tertia. 13. Responditque rex populo dura de-
relicto consilio seniorum, quod ei dederant, 14. & locutus est eis secundùm consilium juvenum,
dicens: Pater meus aggravavit jugum vestrum, ego autem addam jugo vestro: pater meus ceci-
dit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. 15. Et non acquievit rex populo: quoniam
aversatus fuerat eum Dominus, ut suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silo-
nitæ, ad Jeroboam filium Nabat. 16. Videns itaque populus quòd noluisset eos audire rex, respon-
dit ei, dicens: Quæ nobis pars in David? vel quæ hereditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Is-
rael, nunc vide domum tuam David. Et abiit Israel in tabernacula sua. 17. Super filios autem Is-
rael, quicumque habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam. 18. Misit ergo rex Roboam
Aduram, qui erat super tributa: & lapidavit eum omnis Israel, & mortuus est. Porrò rex Roboam
festinus ascendit currum, & fugit in Jerusalem: 19. recessitque Israel à domo David, usque in præ-
sentem diem. 20. Factum est autem cùm audisset omnis Israel, quòd reversus esset Jeroboam, mi-
serunt, & vocaverunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec
secutus est quisquam domum David præter tribum Juda solam. 21. Venit autem Roboam Jerusalem,
& congregavit universam domum Juda, & tribum Beniamin, centum octoginta millia electorum
virorum bellatorum, ut pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salo-
monis. 22. Factus est autem sermo Domini ad Semejam virum Dei, dicens: 23. Loquere ad Ro-
boam filium Salomonis regem Juda, & ad omnem domum Juda, & Beniamin, & reliquos
de populo dicens: 24. Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres
vestros filios Israel: revertatur vir in domum suam, à me enim factum est verbum hoc. Au-
dierunt sermonem Domini, & reversi sunt de itinere, sicut eis præceperat Dominus. 25.
Ædificavit autem Jeroboam Sichem in monte Ephraim, & habitavit ibi: & egressus inde ædifica-
vit Phanuel. 26. Dixitque Jeroboam in corde suo: Nunc revertetur regnum ad domum David,
27. si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem: & converte-
tur cor populi hujus ad dominum suum Roboam regem Juda, interficientque me,

&re-

& revertentur ad eum. 28. Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Nolite ultrà ascendere in Jerusalem: Ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de Terra Ægypti. 29. Posuitque unum in Bethel, & alterum in Dan: 30. & factum est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan. 31. Et fecit fana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Levi. 32. Constituitque diem solemnem in mense octavo, quintadecima die mensis, in similitudinem solemnitatis, quæ celebrabatur in Juda. Et ascendens altare, similiter fecit in Bethel: ut immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat: constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum, quæ fecerat. 33. Et ascendit super altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octavi, quem finxerat de corde suo: & fecit solemnitatem filiis Israel, & ascendit super altare, ut adoleret incensum.

VERS. 1. VENIT AUTEM ROBOAM IN SICHEM] Sichem enim erat locus Patriarcharum incolatu & sepultura celebris, & quasi sacer: unde illic conventum egit Josue cap. ult. 1. Abimelech Judic. cap. 9. 1. Igitur hic Israelitæ comitia regni celebrabant in Sichem, ut ibidem Roboam sibi regem creent.

VERS. 4. PATER TUUS DURISSIMUM JUGUM IMPOSUIT NOBIS] Salomon enim ad suam & mille uxorum suarum magnificentiam in vestitu, mensa, famulis, equis & curribus sustentandam, immania populo tributa imposuerat, à quibus ex parte liberari hic jure suo postulat populus.

VERS. 7. SI HODIE OBEDIERIS POPULO &c. LOCUTUSQUE FUERIS AD EOS VERBA LENIA, ERUNT TIBI SERVI CUNCTIS DIEBUS] Prudentissimum fuit hoc senum consilium, quia utilissimum, tum ad tollendam populi exacerbationem contra Salomonem & Roboam, tum ad oppressionem ejus sublevandam. Nimia enim tributa exsugunt subditorum opes, spiritum & sanguinem, ac subinde vitam: quare iis eorumque tributis & servitiis privat se rex, dum eos iisdem opprimit. Commoditas enim subditorum est bonum & commoditas Principum, quare lenitas & clementia est summa dos principum, qua subditos sibi conciliant, ut regi se sinant, & ad omnia principis sui jussa exequenda faciles se præbeant. Prudentia politica ergo dictat, ut à lenitate auspiceris regnum, ac lenitate tibi subditos devincias: postea jam tibi devinctis onera necessaria facilè impones. Notum est illud Lucani:

Nil pudet assuetos sceptris: mitissima sors est
Regnorum sub rege novo.

Longum enim imperium robur sibi comparavit & auctoritatem, æquè ac audaciam quidlibet imperandi; recens verò sensim lenitate hæc tria sibi comparare debet.

Audi S. Hieron. epist. 62. Episcopi cujusdam clementiam in subditos celebrantem: *Amari*, inquit, *parens & Episcopus debet, non timeri. Antiqua sententia est: Quem metuit quis, odit; quem odit, periisse cupit. Unde & in nostris literis cùm initia parvulorum in timore consistant; perfecta dilectio foras mittit timorem. Non quæris monachos tibi esse subjectos, & ideò magis subjectos habes. Tu offers osculum, illi colla submittunt; exhibes militem, & ducem impetras, quasi unus in pluribus es, ut sis unus ex pluribus. Citò indignatur libertas, si opprimitur. Nemo plus impetrat à libero, quàm qui servire non cogit. Novimus canones Ecclesiasticos, non ignoramus ordines singulorum, & lectione & quotidianis exemplis multa didicimus, multa usque ad hanc ætatem experti sumus. Qui scorpionibus cadit, & lumbis patris habere se putat digitos crassiores, citò regnum mansueti David dissipat. Certè Romanus populus ne in rege quidem superbiam tulit. Dux ille Israelitici exercitus, qui decem plagis afflixerat Ægyptum, & ad cujus imperium cœlum & terra & maria serviebant, inter cunctos homines, quos tunc terra generavit mansuetissimus prædicatur, & ideò per quadraginta annos obtinuit principatum, quia potestatis superbiam lenitate & mansuetudine temperabat. Lapidabatur à populo, & pro lapidantibus rogabat, quia potiùs deleri ipse vult de libro Dei, ne commissus sibi grex pereat, cupiebat enim illum imitari pastorem, quem sciebat etiam errantes oves suis humeris portaturum. Pastor, inquit, bonus ponit animam suam pro ovibus suis.*

VERS. 8. QUI DERELIQUIT CONSILIUM SENUM, ET ADHIBUIT ADOLESCENTES, QUI NUTRITI FUERANT CUM EO] Vide hîc stultitiam & fastum Roboam, qui maturo senum consilio spreto, sequitur juvenilem & stolidam adolescentum sententiam, ideoque subditos offendit, avertit, & ad Jeroboam sibi regem creandum adegit. Vide ergo hîc vanitatem à Salomone prædictam, in ipsomet impletam: quam describit Eccles. c. 2. v. 18. dicens:

A *Rursùs detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissimè laboravi, habiturus heredem post me, quem ignoro utrum sapiens an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus desudavi & sollicitus fui: & est quidquam tam vanum?*

Audi Spartianum in Severo: *Reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem propè magnorum virorum optimum & utilem filium reliquisse, satis claret. Denique aut sine liberis viri interierunt, aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis sine posteritate decedere.*

Hebræorum est gnome: sicut bona sunt quatuor, scilicet opes, scientia, senum consilium, animus demissus; sic ex adverso quatuor sunt mala eis contraria, scilicet paupertas, ignorantia, juvenile consilium, & animus superbus, quæ Rempub. æquè ac privatum quemque evertunt; uti Romanum imperium eversum est per juvenes imprudentes & arrogantes. Hinc in porticu tabernæ meritoriæ, in qua olim alebantur veterani & emeriti milites, olim hæc carmina literis aureis descripta erant:

Roma vetus, veteres dum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus ullus erat.
B *Defunctis patribus successit prava juventus,*
Cujus consilio præcipitata ruis.

Vide Ciceronem libro de Senectute, Plutarchum in Nicia, & Thucydidem lib. 6. Hac de causa Augustus Cæsar, teste Suetonio, consiliarios habuit graves & senes, Agrippam & Mecœnatem, quorum consiliis tanta & tam præclara gessit: unde iis mortuis in infamiam ob filiæ libidines prolapsus ingemuit, dictitans sibi hanc infelicitatem non fuisse obventuram, si Agrippa & Mecœnas vixissent. *Consilia juvenum fugienda.*

Crœsus Lydorum rex nimia felicitate ebrius, Solonis senis sapientissimi monita negligens, ac juvenibus ipsius potentiæ adulantibus aures præbens, dum Cyri imperium perdere conatur, suum perdidit. Itaque sublatus in pyram, ut illic vivus cremaretur, inclamato Solonis nomine, & re tota detecta, singularem victoris Cyri clementiam expertus est, uti refert Herodotus lib. 1.

Si Xerxes patrui sui senis Artabani prudentia consilia quàm juveniles Mardonii adulationes audire maluisset, utique Græcos bello tot centenorum millium non lacessivisset, nec è Græcia summa cum infamia fugere coactus fuisset, teste Herodoto lib. 7. *Exempla.*

C Dionysius Siciliæ Tyrannus si Platonis senis sapientissimi consiliis obtemperasset, acceptum à patre imperium liberis suis firmus reliquisset; at quia ipsi juvenum adulationes antepofuit, regno dejectus, compulsus est fieri Ludimagister.

Feliciter imperasset Nero, si senis Senecæ & Burrhi consiliis perpetuò ut cœperat, paruisset. At dum eis primò rejectis, deinde interfectis, juvenis juvenum adulantium voces sequitur, sibi acceleravit exitium, & perpetuam apud posteros ob tot flagitia & dedecora infamiam peperit. Ita Sueton. in ejus vita.

Quocirca sapienter Corn. Tacitus: *Adulatio*, inquit, *perpetuum malum principum, quorum opes sæpiùs assentatio quàm hostis evertit*. Et reges abundant omnibus rebus in aula, excepta veritate. Quid Neronem castissimè educatum crudelem fecit? Adulatio. Quid Cæsarem contra patriam rebellare fecit? Adulatio. Quid Roboam tyrannum reddidit? Adulatio. In aula igitur unus Clytus præferendus sexcentis Aristippis. Verè Ovidius:

Agmen adulantum media procedit in aula.

D MINIMUS (Hebr. קטני *Katanni*, id est, parvus, sive minimus, scilicet) DIGITUS MEUS GROSSIOR EST DORSO PATRIS MEI] Est Adagium, q. d. Ego multò sum fortior & excellentior patre meo: ego majorem habeo majestatem & magnificentiam præ illa quam habuit VERS. 10.

pater; quare majora vobis imponam tributa & onera, quàm imposuerit pater meus Salomon. Unde Chald. vertit: *Debilitas mea fortior est robore patris mei;* Septuag. *parvitas mea grossior est dorso patris mei;* Vatab. *Exiguum meum, crassius erit lumbis patris mei.* Ecce ut fastus Roboam faciat stolidum & stultum.

Vers.14. Ego cadam vos scorpionibus] id est, *flagris aculeatis*, ut vertit Vatabl. Vox hæc dignior est carnifice, quàm rege.

Vers.16. Quæ nobis pars in David? vel quæ hereditas in filio Isai?] quasi dicat: Quæ nobis est communio, quæ societas, quæ spes & utilitas in Davidis stirpe, putà in Roboam, ut eum nobis regem creemus? q. d. Nulla: non ergo illum regem nobis constituamus. Contemptim Davidem vocant *filium Isai*, sive Jesse. q. d. David fuit vir plebejus & pauper, utpote filius Jesse civis nostri: nos eum eveximus in Regem, ut nos protegeret: jam autem Roboam ejus nepos ob Davidis nomen insolescens, nos non protegit, sed laniat & diripit. Cur eum igitur nobis regem statuamus, eò quòd sit è familia Davidis, cùm recenter illa à nobis ad regnum sit promota? Deprimamus ergo eum cum sua familia, ac redigamus in ordinem, & ad statum pristinum vitæ plebejæ reducamus, atque ex alia familia modestiorem & benigniorem nobis regem eligamus.

Nunc vide domum tuam David] Chald. *Nunc regna super viros domus tuæ David;* Sept. *nunc pasce* (id est, rege) *domum tuam David*, q. d. Tu ò Roboam fili Davidis rege tuos contribules, putà tribum Juda; nos decem tribus de alio clementiore nobis providebimus.

Recessitque Israel a domo David] pro

Vers.19. Roboam creans sibi regem Jeroboam.

Quæres, an decem tribus licitè fecerint schisma, seque separarint à Roboam, qui erat legitimus regni heres & Salomonis successor? Resp. Abul. id licitè eos fecisse: quia ipsi, inquit, liberi erant: Roboam verò volebat eos in servitutem redigere: poterant ergo ab eo recedere: populus enim vel respubl. regem creans illi dat imperium & jus regendi. Ergo illa id ipsum ei potest auferre vel minuere, si is eo abutatur in populi perniciem: populus enim non absolute, sed certis conditionibus se principi regendum tradit, quas si princeps non servat, potest eum abdicare. Hæc Abul. de quibus alibi dicendum. Veriùs dicas id factum esse ex voluntate & decreto Dei, ut patet v. 24.

Præclarè monet Principem Corn. Tacitus lib. 4. Annal. *Dura*, inquit, *vectigalia populo non imponant: nimia enim in exigendo tributo severitas, & nimium ipsum tributum impositum movet subditos frequenter ad seditionem.*

Vers.20. Præter tribum Juda solam] Adde, & Beniamin: hæc enim unita cum Juda unum cum eo constituit regnum.

Vers.26. Dixitque Jeroboam in corde suo: Nunc revertetur regnum ad domum David,]

Vers.27. Si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem] Timuit Jeroboam, ne populus vadens Jerusalem ad templum, rediret pariter ad regem Roboam regnantem in Jerusalem, diceretque: Volumus adhærere Jerosolymæ & templo: ergo & regi ejus Roboam: hinc jussit ne quis adiret Jerusalem & templum, sed ut in Dan & Bethel vitulis à se erectis omnes sacrificarent. Videbatur hoc ejus consilium politicè prudens, & ad regnum suum statumque politicum tuendum salutare: sed revera fuit imprudens & perniciosum, statumque & regnum ejus prorsùs labefactavit & evertit. Hoc enim ei comminatus erat Deus, *in cujus manu sunt omnium jura regnorum;* & ita contigit: nam quia Jeroboam ad schisma regni sui tuendum, fecit schisma pariter in religione & fide: idcircò *deleta est* universa ejus *domus* & familia *de superficie terræ*, ut dicitur c. 13. Regnavit enim ipse 22. annis dumtaxat cum multis doloribus & incommodis. Successit ei filius Nadab, qui vix per biennium regnavit, & à servo suo Baasa regno & vita privatus est, qui mox omnem familiam Jeroboam adeò extinxit, ut ne unus quidem ex ea fuerit superstes, uti jam antè idipsum ei per Ahiam Prophetam Deus comminatus fuerat: quæ omnia patent 3. Reg. 15. vers. 25. & sequent. fuit ergo ipse stolidus æque ac impius, quod Deo promittenti stabilitatem regni in posteris suis, si sibi soli serviret, non crediderit. Esto enim populus ejus ivisset in Jerusalem adoratum Deum in templo, ta-

A men Deus populum ipsi subjectum & obedientem fecisset, impedivissetque ne ad Roboam rediret, hoc enim expressè ei promiserat; ac mille modos id præstandi in mente & manu habebat. Talia ferè sunt consilia politicorum & Machiavellistarum (quorum iste Jeroboam clarissimum est exemplar) qui religionem faciunt servire politiæ, & talem fidem & religionem amplectuntur, qualem regno vel obtinendo, vel retinendo, vel augendo, aliisque scopis sibi propositis putant aptiorem. Etsi enim eorum consilia initio videantur speciosa & utilia, tamen plerumque successu temporis maximis difficultatibus principes involvunt, & eis perniciem afferunt, ita disponente divina providentia, quæ omnibus hominum consiliis dominatur. Audiant ipsi Nazianz. in laudem S. Athanas. Orat. 21. *Constantius Imper.* inquit, *de tribus in morte doluit, primò, quòd propinquis suis necem intulisset; secundò, quòd Julianum Apostatam Imperatorem nominasset; tertiò, quòd novis fidei dogmatibus studuisset, simulque cum his vocibus è vita discessit. Princeps enim religionem roborando, ab ea quoque roboratur.* Jeroboam in schismate secuti sunt Donatistæ, de quibus S. August. Epist.

B 171. *Donatistæ*, ait, *Episcopum contra Episcopum ordinaverunt, altare contra altare erexerunt*, idque *in civitate Carthaginensi, in capite Africæ*, sicut Jeroboam erexit altare contra altare.

Denique veram religionem, Deique cultum & pietatem regni & Reipubl. esse fundamentum, docet S. August. libr. 1. de Civit. & seq. S. Ambros. de fide ad Gratian. S. Cyrillus ad Reginas, quin & Philosophi. Audi Platonem lib. 4. de Legibus: *Ante omnia Deum invocemus, ut civitatem nostram stabiliamus, obsecremusque ut nos exaudiat, & nobis propitius sit atque benignus, ad nos veniat & leges ipse nos doceat, nostramque civitatem adornet.* Et Mercurium Trismegistum apud Rhodig. lib. 9. c. 19. *Est hominis mensura ante omnes religio quam sequitur bonitas: ea demum tunc videtur esse perfecta, si etiam cupiditatem omnium alienarum rerum despectui habeat virtute munita. Unusquisque pietate, religione, prudentia, cultu & veneratione Dei clarescit, quasi oculis vera ratione perspecta, & fiducia credulitatis suæ eatenus inter homines præstans, quatenus astra reliqua sol luminis majestate agnoscitur præcellere.* Pythagoræ sententia est, accedendo ad Deum effici unumquemque optimum.

C Xenophon libr. 8. Pædiæ Cyri, Cambysen filio suo Cyro ad Astyagem avum proficiscenti, ita loquentem facit: *Hoc unum præcipuè commendo, idque tanquam pretiosum thesaurum à patre donatum in tua memoria perpetuò recondi cupio: Dei esto amicus, in eundem pius, nihilque aggrediaris nisi Dei numine implorato. Imbecilla enim est & hebes mortalium natura, nil Dei sapientiam latet, omnia ex sententia iis cedunt, quibus illa præsto est.* Quæ paterna admonitio tam altè filii animo insedit, ut non absque admiratione passim lectoribus inculcet Xenophon, qua pietate Cyrus deos coluerit, & quo studio ac diligentia operam dederit, ut eos votis, precibus, sacrificiis placaret. Cicero Orat. de Aruspicum resp. *Quàm*, inquit, *volumus, licèt P. C. ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione, atque hac sapientia quod deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.* Valerius Maximus lib. 1. c. 1. *Omnia*, ait, *post religionem ponenda semper nostra civitas duxit, etiam in quibus summæ majestatis conspici decus voluit, quapropter non dubitarunt sacris imperia servire: ita se humana-*

D *rum rerum futura regimen existimantia, si divinæ potentiæ benè atque constanter fuissent famulata.* Et eodem in loco. *Non mirum igitur, si pro ejus imperio augendo custodiendoque pertinax deorum indulgentia semper excubuit, quod tam scrupulosa cura parvula quoque momenta religionis examinare videtur, quia nunquam remotos ab exactissimo cultu cæremoniarum oculos habuisse nostra civitas existimanda est.*

Porrò omnia præcepta regibus danda his duobus concluduntur: Memento quòd es homo: memento quòd est Deus, judex & vindex. Prius ad refrænandam eorum potentiam, posterius ad voluntatem pertinet.

Fecit duos vitulos aureos] fecit Jeroboam vitulos potiùs quàm arietes vel equos, quia vitulum aureum patres Judæorum conflarant & adorarant in deserto, Vers.28.
idque ad similitudinem Apis, quam specie vituli vel bovis coluerant in Ægypto, Exodi 32. 4. Vide ibi dicta. Unde contra hos vitulos detonat Osee, cæterique prophetæ. Hinc etiam

etiam iisdem verbis hic utitur Jeroboam, quibus usi erant majores ejus, Exodi 32. dicendo: *Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* De his multa dixi in Osee & prophetis. Rursùm Jeroboam fugiens Salomonem ivit in Ægyptum ad Sesac regem, ibique vidit coli (& fortè ipse ad conciliandam sibi gratiam Sesac, coluit) Apin specie vituli: unde mortuo Salomone rediens in Judæam, faciensque schisma à Juda & Jerusalem, erexit vitulos aureos quos viderat coli in Ægypto, ut Ægyptiorum auxiliis fretus resisteret Roboamo & Judæis.

Vers.29. POSUITQUE UNUM IN BETHEL, ET ALTERUM IN DAN] quasi in duobus regni sui limitibus: Bethel enim erat limes Israelis ad Meridiem, Dan verò ad Austrum. Rursùm, Bethel erat locus celebris, & sacer ob visionem Dei in scala exhibitam Jacobo patriarchæ, Genes. 32. indeque dicta est *Bethel*, id est, *domus Dei*; sed Jeroboam ex *Bethel*, id est, *domo Dei*, fecit *Bethaven*, id est, *domum iniquitatis* & idoli, ut ait Osee. Bethel nunc ponitur in tribu Beniamin, nunc in tribu Ephraim, unde multi putant duas fuisse Betheles, atque hic intelligi eam, quæ est in Ephraim; hujus enim rex erat Jeroboam. Alii tamen cum Adrichomio unam eandemque censent fuisse Bethel, quæ nunc Beniamin, nunc Ephraim attribuitur, eò quòd sita esset in confinio utriusque tribus, aut quòd hæc una ex Beniamin adhæserit Jeroboam, permiseritque apud se collocari hoc idolum vituli.

Vers.30. ET FACTUM EST VERBUM HOC (id est, res hæc, est Metonymia) IN PECCATUM] q. d. occasione horum vitulorum Jeroboam totus Israel lapsus est in idololatriam, illosque ut deos suos adoravit. Quare gravissimè peccavit Jeroboam peccato non tantùm idololatriæ, sed & scandali, quia causa fuit, cur totus Israel deinceps usque ad sui excidium, vitulos hos quasi idola & deos suos coluerit per annos 256. qoibus novemdecim reges Jeroboam secuti ejus vitulos coluerunt.

Vers.31. ET FECIT FANA (vitulorum & idolorum delubra, non sacra, sed profana & sacrilega) IN EXCELSIS] montibus & collibus, in quibus idololatræ solebant idola sua collocare & adorare.

ET SACERDOTES DE EXTREMIS POPULI] q. d. Non ex tribu Levi, ut statuerat Deus, sed ex qualibet alia vilissimos homines constituit sacerdotes suorum vitulorum & idolorum. Ita profanantes religionem, profanant cetera omnia. Sed id decebat vilissimos vitulos, ut vilissimos haberent sacerdotes. Fuit ergo hoc justum Dei judicium. Sic & hæretici hoc ævo ministros suæ hæresis incipientis constituerunt cerdones, sutores, apostatas, & quisquilias hominum. Dignum tali patella operculum.

Sane Aristot. ex mero lumine naturæ & philosophiæ l. 7. Politic. cap. 9. præcipit, ut homines viles non constituantur sacerdotes, propter honorem qui religioni & majestati divinæ debetur.

Vide ergo unum eundemque utrobique spiritum diaboli, qui quia contemptor sacrorum, ea omnia ad vilitatem traducit, ut irrideat & omnibus irridenda proponat, utque eos sensim deducat ad atheismum, ut nihil credant, negentque animæ immortalitatem, gehennam, & omne numen, uti hoc ævo multos hæreticos fieri videmus atheos, ut sapienter advertit & annotavit Cardinal. Hosius.

Audi Tertul. lib. de Præscript. adversus hæreticos c. 41. *Ordinationes eorum temeraria, leves, inconstantes; nunc neophytos collocant, nunc sæculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quàm in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promoveri est. Itaque alius hodie Episcopus, cras alius: hodie Diaconus, qui cras lector: hodie presbyter, qui cras laicus: nam & laicis sacerdotalia munera injungunt.*

CONSTITUITQUE DIEM SOLEMNEM IN MENSE OCTAVO, QUINTADECIMA DIE MENSIS, IN SIMILITUDINEM SOLEMNITATIS QUÆ CELEBRABATUR IN JUDA] scilicet festi Tabernaculorum, quod Judæi ex Dei decreto celebrabant die 15. mensis septimi; sed Jeroboam ex proprio cerebro illud transtulit in diem 15. mensis octavi, ne videretur Judæos sequi, sed ipse esse auctor novi festi æque ac novæ religionis & novorum deorum, sed ridiculorum, scilicet vitulorum. Quid enim stolidius vitulo? utique non aliud, nec alius quàm is, qui vitulos irrationales ut rationales habet, ac eis rationem, providentiam & divinitatem attribuit. Vers.32.

ET ASCENDIT SUPER ALTARE UT ADOLERET INCENSUM] Vide hic ut Jeroboam ex uno peccato schismatis, labatur in profundum scelerum. Arrogat enim hic sibi non tantùm regnum, sed & pontificatum, seseque facit pontificem & caput Ecclesiæ. Nam ut pontifex, adolet incensum, festa instituit, sacerdotes consecrat, fana ædificat. Ita Josephus. Quare in Jeroboam rectè torqueas illud Synesii Episcopi Epist. 101. ad Pylæmenem: *Alia ratione in foro verè ditescere non licet, nisi cuncta & divina & humana jura confundas, & pro ingenuo veterator evadas.* Vers.33.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Propheta altari Jeroboam scissionem & excidium per Josiam regem intentat. Jubet eum capi Jeroboam, sed manus ipsius exarescit, quam illi veniam precanti restituit propheta, qui contra jussum Dei comedens cum alio propheta in Bethel, rediens domum à leone occiditur.

1. ET ecce vir Dei venit de Juda in sermone Domini in Bethel, Jeroboam stante super altare,
& thus jaciente. 2. Et exclamavit contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, al-
tare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine, & immolabit super
te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet.
3. Deditque in illa die signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare
scindetur, & effundetur cinis qui in eo est. 4. Cùmque audisset rex sermonem hominis Dei quem
inclamaverat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum.
Et exaruit manus ejus, quam extenderat contra eum, nec valuit retrahere eam ad se. 5. Altare
quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, juxta signum quod prædixerat vir Dei in sermo-
ne Domini. 6. Et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem Domini Dei tui, & ora pro me,
ut restituatur manus mea mihi. Oravitque vir Dei faciem Domini, & reversa est manus regis
ad eum, & facta est sicut priùs fuerat. 7. Locutus est autem rex ad virum Dei: Veni mecum
domum ut prandeas, & dabo tibi munera. 8. Responditque vir Dei ad regem: Si dederis mihi
mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in
loco isto: 9. sic enim mandatum est mihi in sermone Domini præcipientis: Non comedes pa-
nem, neque bibes aquam, nec reverteris per viam qua venisti. 10. Abiit ergo per aliam viam,
& non est reversus per iter, quo venerat in Bethel. 11. Prophetes autem quidam senex habita-
bat in Bethel, ad quem venerunt filii sui, & narraverunt ei omnia opera, quæ fecerat vir Dei
illa die in Bethel; & verba quæ locutus fuerat ad regem, narraverunt patri suo. 12. Et dixit eis
pater eorum: Per quam viam abiit? Ostenderunt ei filii sui viam, per quam abierat vir Dei, qui
vene-

venerat de Juda. 13. Et ait filiis suis: Sternite mihi asinum. Qui cùm stravissent, ascendit,
14. & abiit post virum Dei, & invenit eum sedentem subtus terebinthum: & ait illi: Tu ne es
vir Dei qui venisti de Juda? Respondit ille: Ego sum. 15. Dixitque ad eum: Veni mecum do-
mum, ut comedas panem. 16. Qui ait: Non possum reverti, neque venire tecum, nec come-
dam panem, neque bibam aquam in loco isto: 17. quia locutus est Dominus ad me in sermo-
ne Domini, dicens: Non comedes panem & non bibes aquam ibi, nec reverteris per viam qua
ieris. 18. Qui ait illi: Et ego propheta sum similis tui: & angelus locutus est mihi in sermone
Domini, dicens: Reduc eum tecum in domum tuam, ut comedat panem, & bibat aquam. Fe-
fellit eum, 19. & reduxit secum: comedit ergo panem in domo ejus, & bibit aquam. 20.
Cùmque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam, qui reduxerat eum. 21.
Et exclamavit ad virum Dei, qui venerat de Juda, dicens: Hæc dicit Dominus: Quia non obe-
diens fuisti ori Domini, & non custodisti mandatum quod præcepit tibi Dominus Deus tuus,
22. & reversus es, & comedisti panem, & bibisti aquam, in loco in quo præcepit tibi ne come-
deres panem, neque biberes aquam, non inferetur cadaver tuum in sepulchrum patrum tuorum.
23. Cùmque comedisset & bibisset, stravit asinum suum prophetæ, quem reduxerat. 24. Qui
cùm abiisset, invenit eum leo in via, & occidit: & erat cadaver ejus projectum in itinere: asi-
nus autem stabat juxta illum, & leo stabat juxta cadaver. 25. Et ecce, viri transeuntes vide-
runt cadaver projectum in via, & leonem stantem juxta cadaver. Et venerunt & divulgaverunt
in civitate, in qua prophetes ille senex habitabat. 26. Quod cùm audisset propheta ille, qui
reduxerat eum de via, ait: Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, & tradidit eum Domi-
nus leoni, & confregit eum, & occidit juxta verbum Domini, quod locutus est ei. 27. Dixit-
que ad filios suos: Sternite mihi asinum. Qui cum stravissent, 28. & ille abiisset, invenit ca-
daver ejus projectum in via, & asinum & leonem stantes juxta cadaver: non comedit leo de ca-
davere, nec læsit asinum. 29. Tulit ergo prophetes cadaver viri Dei, & posuit illud super asi-
num, & reversus intulit in civitatem prophetæ senis ut plangeret eum. 30. Et posuit cadaver
ejus in sepulchro suo: & planxerunt eum: Heu heu mi frater. 31. Cùmque planxissent eum,
dixit ad filios suos: Cùm mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus
est: juxta ossa ejus ponite ossa mea. 32. Profectò enim veniet sermo, quem prædixit in ser-
mone Domini contra altare quod est in Bethel, & contra omnia fana excelsorum, quæ sunt
in urbibus Samariæ. 33. Post verba hæc non est reversus Jeroboam de via sua pessima, sed econ-
trariò fecit de novissimis populi sacerdotes excelsorum: quicumque volebat, implebat manum
suam, & fiebat sacerdos excelsorum. 34. Et propter hanc causam peccavit domus Jeroboam,
& eversa est, & deleta de superficie terræ.

Vers. 1. ET ECCE VIR DEI (propheta à Deo missus ad nascentem idololatriam Jeroboam castigandam & comprimendam) VENIT DE JUDA (ex Judæa) IN SERMONE (instinctu & jussu) DOMINI IN BETHEL] Propheta hic à Josepho *Jadon* vocatur, à S. Hieron. 2. Paralip. 10. *Jaddo*, ab Hugone, Lyran. Dion. Serario & Sanchez, *Addo*, qui 2. Paral. 9. 29. dicitur scripsisse gesta Salomonis in visione, quam habuit contra Jeroboam. Verùm cum noster hic propheta statim à visione & prophetia sua contra Jeroboam occisus sit à leone, non videtur habuisse tempus & vitam ad scribenda gesta Salomonis, uti habuit Addo, qui insuper scripsit gesta Abiæ filii & successoris Roboam, ut patet 2. Paral. 13. 22. quare non potuit esse is, de quo hoc cap. utpote qui initio regni Roboam occisus est. Addit S. Hieron. & Glossa in cap. 1. Zachar. v. 1. Addo hunc fuisse avum Zachariæ prophetæ, qui ibidem nominatur. Verùm inter Addo hunc & Zachariam hunc fluxere anni plusquàm quadringenti. Verisimilius est quod ait Epiphan. in Vitis Prophetarum sub initium, prophetam hunc fuisse *Joam* (quem Theodor. & Glycas vocant *Joel*) qui ibidem ejus vitam ex hoc 13. cap. describit. Denique Tertul. lib. de Jejuniis contra Psychicos c. 16. eum vocat *Semejam*. Sic & Clemens Alex. lib. 1. Strom. c. 1. eum nuncupat *Samejam* filium Amame.

A

B

Vers. 2. ALTARE, ALTARE, HÆC DICIT DOMINUS: ECCE FILIUS NASCETUR DOMUI DAVID, JOSIAS NOMINE, ET IMMOLABIT (mactabit) SUPER TE SACERDOTES EXCELSORUM] Edita est hæc prophetia de Josia rege trecentis annis ante ejus nativitatem, simulq; ejus nomen est editum, scilicet quòd vocaretur *Josias*, id est, *salus Dei*, quia ipse idola evertens, fidem veri Dei ejusque salutem omnibus attulit. Sic Isaias cap. 45. 1. ducentis annis ante Cyrum ejus nomen edidit, & de eo plura præclara vaticinatus est, quæ Judæi posteà ostendentes Cyro, ab eo liberationem è Babilone obtinuerunt, teste Josepho.

Vers. 3. HOC ERIT SIGNUM, QUOD LOCUTUS EST DOMINUS: ECCE ALTARE SCINDETUR] Signum hoc edidit propheta, non sub Josia, sed hoc ipso tempore cùm Jeroboam in eum extenderet manum, ut dicitur v. 5.

ET EXARUIT MANUS EJUS] Audi S. Chrysost. homil. 4. in verba Isaiæ: *Christus*, inquit, *cùm ipse quidem in faciem colaphis cæderetur; in servum qui colaphum impegerat, nihil durius fecit: Jeroboam verò cùm extenta manu conaretur apprehendere Prophetam à quo coarguebatur, manus illi exaruit. Per hæc te erudiens, ut quæ tibi ipsi inveh[u]ntur cum mansuetudine feras, quæ verò in Dominum ingeruntur, multa cum vehementia ulciscaris.* Vers. 4.

ET REVERSA EST MANUS REGIS AD EUM] Causam dat S. Ambros. lib. 2. de Virg. ad finem: *Rogavit*, inquit, *veniam, statimque manus ejus, quæ aruerat sacrilegio, sanata est religione. Tam maturum in uno & misericordiæ divinæ & indignationis exemplum extitit, ut sacrificanti subitò dextera adimeretur, pœnitenti venia daretur.* Vers. 6.

Porrò Propheta hic tria insignia miracula patravit: primò enim, scidit altare, ut Jeroboam videret illud à Deo velut sibi exosum, scindi & disrumpi: secundò, manus ejus contra prophetam extensam obriguit: tertiò, illa per preces prophetæ sanata est. Et tamen Jeroboam hæresiarcha à sua hæresi & idololatria non resipuit, sed in ea mansit obfirmatus & obduratus. Mira ergo fuit ejus cæcitas, durities & malignitas.

NON COMEDES PANEM, NEQUE BIBES AQUAM, NEC REVERTERIS PER VIAM QUA VENISTI] Jusserat hoc prophetæ Deus ad detestationem idololatriæ, ut ipso facto ostenderet Bethelitas idololatras adeò esse detestabiles, & à Deo quasi excommunicatos, ut nullam fidelibus cum eis cibi vel potus, imò nec viæ communionem habere velit. Jussit ergo eum in reditu aliam inire viam, quasi via in Bethel ob ejus idola esset polluta & execranda, nec ullo modo revisenda. Adeò severè verò vetuit Deus ei comedere in Bethel, ut, si à Jeroboam conjectus fuisset in carcerem, debuisset potius mori fame, quàm cibum à Bethelitis oblatum sumere. Figura hæc erat Ecclesiasticæ censuræ, & excommunicationis, qua Ecclesia vetat cum excommunicatis communicare & cibum sumere, ut illi bonorum consortio exclusi confundantur & resipiscant. Ita S. Cyprian. Epist. 75. Lucifer Calarit. lib. de non conveniendo cum hæreticis, & ex iis Rupertus lib. 5. c. 6. & Vers. 9.

Abul.

Abul. hic quæst. 8. quare hoc eis maleficium non est, sed beneficium, uti fuit ipsi Jeroboam, de quo Josephus: *Rex, ait, miratus viri continentiam eò magis de se cœpit esse sollicitus, ex iis quæ viderat & audierat parum felicem rerum suarum exitum augurans.*

VERS. 11. PROPHETA AUTEM QUIDAM SENEX HABITABAT IN BETHEL] Chald. *Propheta falsus nomine Michah.* &c. Josephus quoque eum vocat *pseudoprophetam.* Sic & S. Gregor. Rupert. Angelom. Eucher. Lyran. Hugo, Dionys. Cajet. & alii. Unde nonnulli opinantur eum fuisse idololatram & vatem diaboli. Abul. verò fidelem fuisse putat, sed malum & impium. Verùm id redarguunt sequentia, arguuntque eum fuisse fidelem & prophetam Dei, non pseudoprophetam, eò quòd, ut ait Theodor. *Deus per ipsum prædixerit homini Dei, id quod esset eventurum, & quòd crediderit ea quæ prædicta fuerant de Josia, & quòd filiis suis mandarit, ut, cùm decessisset, se cum ejus corpore sepelirent,* quæ omnia ostendunt eum fuisse fidelem & pium. Vocatur ergo à S. Gregorio, Ruperto & aliis jam citatis *pseudopropheta*, id est, mendax propheta, quia mentitus est dicendo sibi ab angelo revelatum esse, Deum velle ut secum cibum sumeret. Theodoreto consentit S. August. mox citandus, S. Hieron. Serarius, Torniellus, Salianus & alii.

VERS. 18. ANGELUS LOCUTUS EST MIHI IN SERMONE (jussu) DOMINI, DICENS: REDUC EUM TECUM IN DOMUM TUAM, UT COMEDAT PANEM] Mentitur hic propheta, ut alium prophetam ad prandium deducat. Videbat enim eum de via fessum, famentem & sitientem nolle in Bethel comedere nec bibere; sed jejunum redire: quare motus compassione, ex studio hospitalitatis virum Dei ad hospitium suum invitat, & per mendacium quasi compellit. Sic subinde viros religiosos carnibus vinoque abstinentes decipiunt sæculares, ut carnes liquatas sub oleribus absconditas comedant. Dum agerem in Belgio, extitit quidam eremita ob simplicitatem cognominatus Joannes simplex, qui in monasterium B. Virgini dicatum veniens, vinum à procuratore oblatum recusavit, dicens se profiteri jugem à vino abstinentiam. Unde procurator eum fallens: Dabimus ergo tibi, inquit, lac B. Virginis nostræ, jussitque ei aliud vinum suavius apponi: Bibe, inquit, lac à B. Virgine tibi propinatum loco vini quod respuis. Quod ille ut gustavit, valdè exhilaratus: Utinam, inquit, in eremo nostra tale lac haberemus, cùm vinum non bibamus.

Verùm fuit intempestiva & imprudens prophetæ hujus hospitalitas, nam alteri prophetæ mortem peperit: sed id ipse ignorabat: quare venialiter tantùm peccavit; atque officiosum fuit ejus mendacium dumtaxat, non perniciosum.

Porrò permisit id Deus, ut prophetiæ suæ veritatem prophetæ ipsius inobedientis, & contra jussum suum in Bethel cibum sumentis, morte sanciret, ut ex ea cognosceret Jeroboam, eum verum fuisse prophetam à Deo missum, ac minas ab eo sibi intentatas verè obventuras.

Nota, Josephus quem sequitur Glossa, & Abul. censent hunc prophetam ex malo dolo invitasse prophetam; ut eum faceret mendacem vel perderet. Audi Glossam: *Iste pseudopropheta princeps erat sacerdotum, & valdè à rege colebatur tanquam divinans: timens autem ne per sermonem viri Dei Rex ab idolorum cultura recederet, & se tanquam maleficum interficeret, excogitavit ut virum Dei deciperet satis acutè, agens, ut dum transgrederetur præceptum Dei, illius iram incurreret; sicut postea fecit, cùm magis homini quàm Deo credidit; ac per hoc monstrarentur esse falsa, quæ prædixit, sicque regi persuadere posset, sicut fecit.* Verùm prius quod dixi, longè verius est.

VERS. 19. FEFELLIT EUM ET REDUXIT SECUM: COMEDIT ERGO PANEM IN DOMO EJUS] Peccavit hic propheta, quia nimis facilè & temerè credidit alteri prophetæ mentienti Deum revocasse suum præceptum ei datum de non comedendo in Bethel: debuisset enim magis eum, ejusque oraculum suo contrarium examinare. Cùm enim Deus ipse ipsimet clarè jussisset non comedere in Bethel, non debebat credere alteri prophetæ dicenti Deum hoc præceptum revocasse. Poterat enim & debebat cogitare: Deus mentiri nequit, hic homo mentiri & fallere potest: cur ergo Deo meo relicto credam homini mendaci? cur pro certo incertum & dubium amplectar? Certò enim mihi constat, Deum absolutè mihi vetasse comedere in Bethel: quare hic homo dicens contrarium à Deo esse decretum, utique de fraude & de mendacio suspectus est. Nam, ut notat Abul. Deus omnia quæ præceptis ejus supervenire possunt, prævidet & præcogitat. Quare in ejus præceptis non est utendum interpretatione & epiikia: secùs est in mandatis hominum, qui omnia futura prævidere nequeunt, ideoque patiuntur epiikiam.

Fuit tamen hoc ejus peccatum veniale dumtaxat, quia prophetam credidit esse veracem, non mendacem. Unde ob peccatum à leone quidem occisus est, sed corpus ejus quasi sancti à leone integrum intactumque servatum est. Ita S. August. mox citandus, Eucherius, Angelom. Cajetan. Salianus, Serarius & alii.

CUMQUE SEDERENT AD MENSAM, FACTUS EST SERMO DOMINI AD PROPHETAM QUI REDUXERAT EUM] Propheta in mensa peccans per inobedientiam, comedensque contra jussum Domini, in mensa pariter punitur, & à Deo sententiam mortis accipit, idque ab hospite suo, putà à propheta qui eum seduxerat & invitarat, *ut inde pœnam veraciter sumeret, unde culpam negligenter admisit*, ait S. Gregor. & ex eo Eucherius & Angelomus. VERS. 20.

QUI CUM ABIISSET, INVENIT EUM LEO IN VIA ET OCCIDIT] putà suffocavit, vel morsu interemit; at non devoravit, sed corpus integrum servavit: ita punitus fuit à Deo propheta, ut Jeroboam ex hac ejus punitione cognosceret, ipsum verum fuisse prophetam. Ipse enim inter alia dixerat, sibi à Deo mandatum ne comederet in Bethel, ut ostenderet quàm odisset Bethel. Nota, Deus hic peccatum veniale dumtaxat punit morte, quia ipse summus est vitæ necisque omnium Dominus: secus est de principe & judice, qui debet peccata pro sui merito proportionaliter punire, gravia graviter, levia leviter. Unde lex humana peccata venialia morte punire nequit. Sic Deus Moysen ob peccatum veniale incredulitatis punivit morte in deserto; Num. 20. Sic uxor Loth, quia respexit retrò, quod tantùm veniale fuit peccatum, exanimata est; & in statuam salis conversa, Genes. 19. Ita Cassian. collat. 7. c. 25. & S. Thom. 3. q. 8. art. 2. ad 3. VERS. 24.

Moral. S. Chrysost. in Psal. 3. *Sicut, inquit, canis aut qualibet fera, quam homo beneficiis cicuravit, sibique in omnibus obsequentem reddidit, si vultum simulet alienum, aut proprium mutet vel obscuret fuligine puta, aut cœno, aut colore non proprio, non minùs illum allatrat morsuque appetit domesticus canis, aut lacerat mansuefactus leo, quàm si esset alienus: Sic,* inquit Chrysost. *quia propheta iste per inobedientiam vultum fuligine fœdaverat, non agnovit leo tanquam dominum suum atque ideò tanquam alienum interfecit. Longè aliter sese leones habuere cum Daniele; cùm tamen essent in lacu famelici, quia in eo talem invenerunt speciem & vultum, qualem venerari & osculari jussi sunt: neque enim fœdaverat aut mutaverat faciem fuligine peccati, sicut hic propheta, qui vultui priùs puro ac candido, inobedientiæ stercus aut cœnum aspersit.*

Rursùm, S. Hieron. lib. 2. contra Jovin. *Qui,* inquit, *jejunus miracula fecerat, pransus illicò saturitatis pœnas luit.* Denique S. Brigidæ lib. 5. Revel. inter. 14. quæst. 1. quærenti, cur subinde justi mala morte, injusti bona morte moriantur? Christus respondit: *Quandoque justis flebilis exitus contingit ad majus eorum meritum, ut qui semper per vitam in virtutibus fuere solliciti, per mortem contemptibilem liberi evolent ad cœlum*, atque exemplum affert hujus prophetæ à leone occisi.

ASINUS AUTEM STABAT JUXTA ILLUM, ET LEO STABAT JUXTA CADAVER] quasi custos cadaveris viri sancti, æquè ac asini ipsius: quare prædo factus est prædæ suæ custos. Hic ergo Deus prophetæ sanctitatem ostendit: nam, ut ait Theod. *eum honoravit post mortem, quia occisorem* (leonem) *ei induxit custodem: hac quidem ratione honorans, ut prophetam: illa vero puniens ut transgressorem, & eos qui nunc sunt terrens, ut ne parva quidem Dei mandata despiciant.* Pergit Theod. & post eum Procopius, ex hoc loco ostendere quantam Deus corporum sanctorum habeat curam, ut etiam leones eis custodes apponat. Leo ergo qui fuit carnifex vivi factus est defensor mortui, ut qui pro inobedientia cæsus cernebatur, pro pœnitentia salvus crederetur. Ita Lyran. pœnitens enim pro culpa, mortem à Deo immissam patienter excepit.

Audi S. Aug. lib. de cura pro mort. c. 7. *Hactenus enim voluit Dominus servum suum plectere, qui non sua contumacia spreverat præceptum ejus implere, sed aliena decipiente fallacia obedire.*

obedire se credidit, quando non obedivit. Neque enim putandum est ita fuisse interemptum morsu bestiæ, ut ad supplicium tartareum ejus deinde anima raperetur; quandoquidem ipsum ejus corpus, idem leo qui occiderat, custodivit, jumento etiam, quo vehebatur, illæso, & simul cum illa immani fera intrepida præsentia ad sui domini funus astante. Quo mirabili signo apparet, hominem Dei coercitum potiùs temporaliter usque ad mortem, quàm punitum esse post mortem.

Audi & S. Greg. 4. Dial. 24. *Stetit leo juxta asinum, & non comedit de cadavere. Ex qua re ostenditur, quòd peccatum inobedientiæ in ipsa fuerit morte laxatum, quia idem leo, quem viventem præsumpsit occidere, contingere non præsumpsit occisum. Qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit: quia iis qui culpabilis in vita fuerat, punita inobedientia erat jam justus ex morte. Leo ergo qui priùs peccatoris vitam necaverat, custodivit postmodùm cadaver justi.*

Eadem ex S. Greg. transcripserunt Eucher. & Angelom. qui & addunt morale documentum, neminem se alicujus virtutis æstimare debere, licèt quid fortiter gesserit: nam hic propheta permissus est labi & occidi, qui gloriabatur se regem Jeroboam contempsisse & increpasse. Simile exemplum S. Eremitæ ob levem culpam à Deo lethali morbo percussi, & tamen multa miracula patrantis recenset Cassianus coll. 7. c. 26.

TULIT ERGO PROPHETES CADAVER VIRI DEI]
Vers. 29. ut honorificè sepeliret & de more plangeret, præsertim quia ipse necis ejus per mendacium fuerat causa. Unde ex sequentibus liquet prophetam hunc fuisse fidelem & pium, qui per præposteram hospitalitatem seduxerat prophetam. Quare Josephus lib. 8. Antiq. cap. 3. valdè à narratione S. Script. discrepat & aberrat, dum ait quòd pseudopropheta hic regem Jeroboam minis & miraculis prophetæ territum volentemque ab idolis resipiscere, in idololatria confirmarit, ac miracula prophetæ apud eum elevarit, & confutarit. *Ajebat enim*, inquit Josephus, *præ lassitudine manum ejus obtorpuisse, dum altari inferret victimas, ac deinde post quietem, vigorem pristinum recepisse. Altare quoque recentis etiam tum structura, quod tot ac tantarum victimarum molem non ferret, disruptum concidisse. Postremò vatis mortem indicat, à leone esse necatum: adeo nihil divinum, nec in vita, nec in verbis ejus fuisse. His dictis regi persuasit, & mentem ejus à Deo & justis ac piis operibus in totum aversam, in extremam impietatem præcipitavit. In tantum enim posthac contra omne jus ac fas debacchatus est, ut nihil aliud quæreret, quàm quomodo in dies magis ac magis semetipse novis sceleribus superaret.* Verùm hæc à narratione S. Script. in sequent. aliena sunt, & quasi contraria.

ET REVERSUS INTULIT IN CIVITATEM PROPHETÆ SENIS] id est, in civitatem suam, putà in Bethel, ut patet vers. 32. ipse enim erat *propheta senex*, qui eum suo mendacio seduxerat, ideoque eum à leone occisum sepelivit & planxit.

CUM MORTUUS FUERO SEPELITE ME IN SE- Vers. 31.
PULCHRO, IN QUO VIR DEI (propheta à leone occisus) SEPULTUS EST] Id jussit hoc fine, ne ossa sua cremarentur à Josia: omnia enim ceterorum, utpote idololatrarum, sepulchra effodit, & ossa in Bethel combussit Josias, excepto sepulchro prophetæ, qui contra Jeroboam hic detonuerat, & Josiam ejus idola & idololatras eversurum prædixerat, ut patet lib. 4. Reg. cap. 23. quare in ejus sepulchro sua quoque ossa sepeliri voluit, ut ossa ejus servarentur intacta.

QUICUMQUE VOLEBAT IMPLEBAT MANUM Vers. 33.
SUAM] oleo & victimis, curando scilicet manus suas ab alio sacerdote inungi, seque consecrari, ac manu sua victimas in consecratione offerri solitas offerendo. Unde sequitur: & hoc ritu FIEBAT SACERDOS EXCELSORUM, id est, vitulorum, qui in excelso monte Bethel erecti adorabantur. Jeroboam enim expulit Levitas & sacerdotes Aaronicos, qui proinde cum ceteris Israelitis fidelibus idola Jeroboam detestantibus profugerunt in Jerusalem ad Roboam, ejusque regnum firmarunt, ut dicitur 2. Paral. 11. 13.

ET PROPTER HANC CAUSAM PECCAVIT DOMUS Vers. 34.
JEROBOAM, peccatum grande idololatriæ, quia scilicet vitulos aureos erexit, ad eosque adorandos compulit totum populum, ET (idcircò) EVERSA EST, ET DELETA DE SUPERFICIE TERRÆ] quasi de terra funditùs abrasa, ut nemo ex ea remaneret superstes, uti patet c. seq. v. 10.

Nota hìc veram causam interitus & excidii familiarum etiam regalium, qualis fuit Jeroboam, esse idololatriam, hæresin, & scelera cetera ex ea consequentia; idque toto hoc libro, & quarto sequenti, per exempla omnium regum Israel, qui Jeroboam in idololatria vitulorum æquè ac in regno secuti sunt, ostenditur. Ubi mira eorum cæcitas liquet, quòd cùm audirent hasce Dei minas, ac reipsa eas in Jeroboam ceterisque antecessoribus suis impleri viderent, ipsi tamen quasi dementati, eorum idololatriam secuti sint, ideoque ipsi pariter cum suis familiis à Deo excisi sint.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Uxor Jeroboam adiens Ahiam prophetam pro salute filii, diras ab eo Dei minas excipit. Mox v. 29. reliqua gesta tam Jeroboam, quàm Roboam recensentur.

1. IN tempore illo ægrotavit Abia filius Jeroboam. 2. Dixitque Jeroboam uxori suæ: Sur-
ge, & commuta habitum, ne cognoscaris quòd sis uxor Jeroboam: & vade in Silo, ubi
est Ahias propheta, qui locutus est mihi, quòd regnaturus essem super populum hunc. 3. Tol-
le quoque in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse enim
indicabit tibi quid eventurum sit puero huic. 4. Fecit ut dixerat, uxor Jeroboam: & consur-
gens abiit in Silo, & venit in domum Ahiæ: at ille non poterat videre, quia caligaverant oculi
ejus præ senectute. 5. Dixit autem Dominus ad Ahiam: Ecce uxor Jeroboam ingreditur ut con-
sulat te super filio suo qui ægrotat, hæc & hæc loqueris ei. Cùm ergo illa intraret, & dissimu-
laret se esse quæ erat, 6. audivit Ahias sonitum pedum ejus introeuntis per ostium, & ait: In-
gredere uxor Jeroboam: quare aliam te esse simulas? ego autem missus sum ad te durus nuntius,
7. Vade & dic Jeroboam: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quia exaltavi te de medio populi,
& dedi te ducem super populum meum Israel: 8. & scidi regnum domus David, & dedi illud
tibi, & non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, & secutus est me in toto
corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo: 9. sed operatus es mala super omnes qui
fuerunt ante te, & fecisti tibi deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem
projecisti post corpus tuum: 10. idcircò ecce ego inducam mala super domum Jeroboam, &
percutiam de Jeroboam mingentem ad parietem, & clausum, & novissimum in Israel: & mun-
dabo reliquias domus Jeroboam, sicut mundari solet fimus usque ad purum. 11. Qui mortui fue-
rint de Jeroboam in civitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos
aves cœli: quia Dominus locutus est. 12. Tu igitur surge, & vade in domum tuam: & in ipso introitu
pedum tuorum in urbem, morietur puer, 13. & planget eum omnis Israel, & sepeliet; iste enim

solus

solus inferetur de Jeroboam in sepulchrum, quia inventus est super eo sermo bonus à Domino
Deo Israel, in domo Jeroboam. 14. Constituit autem sibi Dominus regem super Israel, qui per-
cutiet domum Jeroboam in hac die, & in hoc tempore: 15. & percutiet Dominus Deus Israel, si-
cut moveri solet arundo in aqua: & evellet Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, &
ventilabit eos trans Flumen: quia fecerunt sibi lucos, ut irritarent Dominum. 16. Et tradet Do-
minus Israel propter peccata Jeroboam, qui peccavit, & peccare fecit Israel. 17. Surrexit itaque
uxor Jeroboam, & abiit, & venit in Thersa; cùmque illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est,
18. & sepelierunt eum. Et planxit eum omnis Israel juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu
servi sui Ahiæ prophetæ. 19. Reliqua autem verborum Jeroboam, quomodo pugnaverit, & quomodo
regnavit, ecce scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel. 20. Dies autem, quibus regna-
vit Jeroboam, viginti duo anni sunt: & dormivit cum patribus suis; regnavitque Nadab filius
ejus pro eo. 21. Porro Roboam filius Salomonis regnavit in Juda. Quadraginta & unius anni
erat Roboam, cùm regnare cœpisset: decem & septem annos regnavit in Jerusalem civitate, quam
elegit Dominus ut poneret nomen suum ibi, ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris
ejus Naama Ammanitis. 22. Et fecit Judas malum coram Domino, & irritaverunt eum super om-
nibus, quæ fecerant patres eorum in peccatis suis quæ peccaverunt. 23. Ædificaverunt enim &
ipsi sibi aras, & statuas, & lucos, super omnem collem excelsum, & subter omnem arborem fron-
dosam: 24. sed & effeminati fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas
attrivit Dominus ante faciem filiorum Israel. 25. In quinto autem anno regni Roboam, ascen-
dit Sesac rex Ægypti in Jerusalem, 26. & tulit thesauros domus Domini, & thesauros regios, &
universa diripuit; scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon: 27. pro quibus fecit rex Roboam scu-
ta ærea, & tradidit ea in manum ducum scutariorum & eorum qui excubabant ante ostium do-
mus regis. 28. Cùmque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea qui præeundi habe-
bant officium: & postea reportabant ad armamentarium scutariorum. 29. Reliqua autem ser-
monum Roboam, & omnia quæ fecit, ecce scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda.
30. Fuitque bellum inter Roboam & Jeroboam cunctis diebus. 31. Dormivitque Roboam cum
patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David: nomen autem matris ejus Naama Amma-
nitis: & regnavit Abia filius ejus pro eo.

A

Vers. 1. ÆGROTAVIT ABIA FILIUS JEROBOAM] puniente Deo idololatriam Jeroboam per morbum & mortem filii.

COMMUTA HABITUM (ut deposita regali, vestem plebejam induas, abeasque sola sine comitatu) NE COGNOSCARIS QUOD SIS UXOR JEROBOAM] ne scilicet Ahias, qui mihi regnum detulit cum obligatione servandi veram fidem, cultumque Dei, videns me erexisse vitulos aureos in idola, te & me acriter objurget aut repellat, nec responso dignetur. Hanc uxorem Septuag. Roman. asserunt fuisse sororem Reginæ Ægypti natu majorem, eamque vocant *Ano*; Lucifer Calarit. de Regibus Apostaticis vocat *Annam*. Ita Serarius & Salianus.

Vers. 3. ET CRUSTULAM] Chald. *& placentas*; Sept. *& collyria*; Vatab. *dulciarios panes*; Gallicè, *des gauffres*: nam solebant illis imprimere formam quandam in qua erant foramina. Heb. enim נקדים *nickudim* significat *punctata*, puta liba vel crustulas punctis notatas & distinctas. Regina hæc munera non regia, sed plebeja & rusticana, (qualem se simulabat) offert, scilicet panes, placentas, vas mellis.

B

Vers. 6. EGO AUTEM MISSUS SUM AD TE DURUS NUNTIUS] ut denuntiem filium, pro quo me consulis, moriturum, & alias longè majores clades Dei jussu infligam: quia Jeroboam Deo fuit durus & refractarius: duro autem nodo durus quærendus est cuneus.

ET PERCUTIAM DE DOMO JEROBOAM MINGENTEM AD PARIETEM] id est, omnem masculum: soli enim masculi ad parietem mingunt, ait Elias in Thisbi. Aut potiùs, q. d. Occidam omne vivens in domo Jeroboam usque ad canem, ut ne canem vivum in ea relinquam: soli enim canes elevata tibia parietem aqua sua conspergunt. q. d. ne canibus quidem parcam. Ita Theod. Vatab. Serarius.

Vers. 10. ET CLAUSUM] id est, carcere conclusum, vel domi abditum.

ET NOVISSIMUM] id est, ultimum, qui scilicet usque ad finem belli relictus fuerit, q. d. reliqui omnes tandem peribunt. Aut *novissimum*, id est, vilissimum, abjectissimum. Hac phrasi utitur Script. cùm omnes omnino vult significare, q. d. Delebo omnes reliquias & quisquilias tuæ familiæ. Simili modo Deus occidit omnes primogenitos Ægypti, *à primogenito Pharaonis usque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere*, Exodi 12. 29.

C

ET MUNDABO (scopabo, scopis everram, evertam) RELIQUIAS DOMUS JEROBOAM, SICUT MUNDARI SOLET FIMUS (Chald. *stercus*) USQUE AD PURUM] ut nil fimi remaneat, sed totum domus pavimentum sit puri-

IN IPSO INTROITU PEDUM TUORUM IN URBEM MORIETUR PUER] ut pateat à Deo per me mortem filio, Vers. 11.
intentatam & immissam ob tua & tui mariti idola, ideoque graviùs doleatis, quòd vestri filii fueritis, quasi parricidæ. Sic Valens Imp. morbum filio suo ob Arianismum immissum depulit per preces S. Basilii; at mox vocans Arrianos ad eum visendum, eundem perdidit.

ILLE ENIM SOLUS INFERETUR DE JEROBOAM IN SEPULCHRUM, QUIA INVENTUS EST SUPER Vers. 13.
EO SERMO BONUS A DOMINO] Aliqui putant filium hunc aliquid boni gessisse, ob quod meruerit apud Deum sepulturam, v. g. quòd fideles euntes in Jerusalem ad adorandum Deum in templo, ire permiserit. Ita Rabbini. Verùm illius hic erat puer, ut dictum est v. 12. Meliùs alii, non filii, sed alicujus domestici meritis id attribuunt; hoc enim significat τὸ *in domo Jeroboam*, q. d. Aliqui è familia Jeroboam nonnulla bona fecerunt, ob quæ Deus eos remunerabitur hac mercede, ut filius hic Jeroboam sepultura digna donetur. Ita Vatab.

CONSTITUIT (constituere decrevit) AUTEM SIBI Vers. 14.
DOMINUS REGEM ISRAEL (Baasa servum Jeroboam) QUI PERCUTIET DOMUM JEROBOAM IN HAC DIE ET IN HOC TEMPORE] hoc est brevi, post paucos dies, post modicum tempus. Pro *in hoc tempore*, Hebr. ad verbum habent: *Et quid? etiam nunc*. q. d. Quin imò ex nunc, ex hoc instanti incipiam percutere Jeroboam, occidendo filium ejus parvulum ægrotantem. Aliter Vatab. q. d. *Quid nunc?* id est, quantula & quàm parva est hæc pœna, & tribulatio, præ illis quæ regi Jeroboam parantur in futurum, putà in gehenna? Aliter quoque Chald. qui vertit; *Exterminabit domum Jeroboam, eum qui vivit hodie, & etiam qui gignetur ex nunc & ultra*.

ET PERCUTIET DOMINUS DEUS ISRAEL, SI- Vers. 15.
CUT MOVERI SOLET ARUNDO] q. d. Deus percutiet regem Jeroboam, ejusque populum Israel assiduè ab omnibus partibus undequaque, sicut assiduè ab omnibus ventis agitatur arundo, ut nulla ei sit requies, sed continuis hostium incursionibus, deprædationibus, præliis conquassetur, donec cadat & intereat.

Rursùm, VENTILABIT, id est, in omnem ventum disperget, ac per quatuor mundi ventique plagas dissipabit, EOS (Israelitas) TRANS FLUMEN] scilicet Euphratem, qui erat terminus terræ Judæis promissæ. Id reipsa præstitit, cùm sub Osee ultimo rege decem tribus abductæ sunt à Salmanasar in Assyriam anno 6. Ezechiæ regis, uti audiemus c. 16. & 17.

QUIA

QUIA FECERUNT SIBI LUCOS] putà sylvas arboribus consitas, umbrosas, amœnas & nemorosas, in quibus more Gentium sua colebant idola, quibus hosce lucos dicabant. Unde in iis comessando, inebriando, fornicando serviebant Baccho & Priapo, ut patet c. 15. v. 13. Causas alias lucorum affert Plinius lib. 12. c. 1. *Hæc*, ait, *fuere quondam numinum templa, priscoque ritu simplicia rura; etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia atque ebore simulachra, quàm lucos & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata, perpetuò servantur, ut Jovi æsculus; Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & sylvanos faunosque & dearum genera sylvis, ac sua numina non secùs ac cælo attributa credimus.*

Luci vetiti quatuor de causis. Causas verò cur Deus lucos adeò vetuerit, recenset Philo lib. de Monarch. *Primò*, inquit, *quoniam verum Dei templum non amœnitates postulat, sed severam castimoniam. Deinde quia non est fas illuc importare quæ faciunt ad vigorem arborum, hoc est, brutorum & hominum excrementa. Tertiò quia sylvestris materiæ nullus est usus, cùm sit, ut poetæ loquuntur, telluris inutile pondus: fructifera autem arbores parùm cordatos & pios ab intentione animi, religioneque sacris debita retraherent. Præterea condensa sylvarum maleficis conveniunt, ex latebris securitatem & insidiarum occasionem quærentibus: at patentia & oculis exposita loca, quæ introgressi & videri ab aliis & videre alios possunt, sacris maximè apta sunt & accommodata.*

Vers. 16. ET TRADET DOMINUS ISRAEL; hoc est Israelem, putà decem tribus in manus hostium, scilicet Assyriorum, PROPTER PECCATA JEROBOAM] Nota hic quatuor plagas gravissimas, quibus Deus castigavit idololatriam publicam Jeroboam. Primò enim prædicit filium ejus puerum moriturum: secundò, ipsum periturum cum omnibus posteris, idque cum infamia, ut careant sepultura, atque à canibus & feris lanientur. Tertiò, regnum à Jeroboam, ejusque familia ad alium regem transferendum. Quartò, totum populum in captivitatem abducendum.

Vers. 19. RELIQUA AUTEM VERBORUM (id est factorum, est Metonymia) JEROBOAM, &c. SCRIPTA SUNT IN LIBRO VERBORUM (factorum) DIERUM REGUM ISRAEL] putà in Annalibus, Chronicis & Diariis, in quibus scribebantur gesta regum populique Israel per singulos dies. Aliqui putant hunc librum esse librum Paralipom. sed errant, quia hic liber citatur in libro Paralip. quare ante librum Paral. æque ac ante libros Regum (nam in iis hic & alibi citatur) conscriptus est. Vide Abulens. Procem. in lib. Paralip.

Vers. 21. PORRO ROBOAM] finitis gestis Jeroboam primi Regis Israel, transit ad gesta Roboam primi regis Juda.

UT PONERET NOMEN SUUM IBI] *Nomen*, id est, nominis sui cognitionem, fidem, cultum, adorationem æquè ac celebritatem, famam, gloriam, miracula, oracula, &c. In Jerusalem enim erat templum, sacerdotes, pontifices & Prophetæ, qui populum in Dei fide cultuque instruerent & promoverent.

NOMEN AUTEM MATRIS EJUS NAAMA AMMONITIS] nimirùm soror aut filia Sobi, quem David loco Hanon bello victi regem Ammonitarum constituerat, qui proinde ut arctiùs sibi Davidem devinciret, petiit, ut Naama daretur uxor Salomoni filio Davidis, ut dixi 2. Reg. 17. 27. Concessit id David, eò quòd Naama ad Judaismum se converti velle diceret; sed Vatab. & Emman. Sà aliique suspicantur fictam & simulatam fuisse ejus conversionem, adeoque ipsam in corde mansisse gentilem, & deorum suorum cultricem; imò ad eorum cultum Roboam filium suum traduxisse: atque hanc fuisse causam invalescentis in Juda idololatriæ. Idcircò enim statim hic subdit Script. *Et fecit Judas malum coram Domino*, &c. *Ædificaverunt enim & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos*. Discant hic Principes, quàm periculosum sit, & Deo ingratum ducere filias infidelium vel hæreticorum, licet dicant se velle ad fidem converti: hoc enim dicunt ob spem regni vel principatus; quia difficile est ut hære-

Conjugia cum infidelibus perniciosa. Exempla.

A sim, quam à puero imbiberunt, seriò ex animo eradicent. Hinc & David ducens Maacha filiam regis Gessur, ex ea genuit Absalonem. At qualis fuit Absalom? utique fratricida & patricida, quia in necem patris cum toto Israele conjuravit. Porrò Absalomis filia vel neptis fuit Maacha; quæ hoc nomen ab avia, putà matre Absalomis accepit, fuitque uxor Roboam, atque aviæ idololatriam & scelera imitata, facta est ipsa, vel potiùs ejus soror aut neptis, princeps & sacerdotissa sacrorum Priapi, quam proinde Asa filius loco movit, ut audiemus cap. seq. v. 13. Propago ergo idololatriæ æquè ac hæresis (uti ex S. Hieron. ostendi 2. Timoth. 3. 6.) facta est per feminas, utpote novitatis amantes & in suo sensu pertinaces.

Vers. 22. ET FECIT JUDAS MALUM] putà idola, quæ antonomasticè vocantur *malum*, sive *peccatum*, quia ipsa summum sunt scelus. Nota, Roboam primis tribus regni sui annis, cum sua tribu Juda in fide & cultu veri Dei perstitit: sed iis elapsis, illam deseruit, variasque effeminatorum spurcitias permisit: qua de causa Deus in eum anno regni sui quinto immisit Sesac regem Ægypti, qui Jerosolymam cepit & spoliavit, quæ omnia patent ex seq. & ex 2. Paral. B c. 11. v. 17. & c. 12. Causa idololatriæ fuit partim mater Roboam, putà Naama jam dicta, partim uxor Maacha, de qua v. 21. partim vicinia idololatrarum: omnes enim Gentes in circuitu, ac præsertim decem tribus Israel colebant idola, ac multæ ex eis florebant pace, opibus, deliciis, atque Judæos sibi vicinos illiciebant ad sua idola colenda, promittentes eis à diis suis similem rerum abundantiam.

Vers. 24. SED ET EFFEMINATI FUERUNT IN TERRA] q. d. Idololatræ permittente Roboam constituerunt lupanaria, non tantùm meretricum, sed & puerorum meritoriorum, seu scortorum masculorum, catamitorum, ad præposteram & execrandam libidinem, qualia constituit impius Simon 2. Machab. c. 4. v. 9.

Ecce fructus idololatriæ, æquè ac hæresis, est libido, eaque infamis & horrenda; hac enim coli volunt spurci dæmones, quos in idolis adorabant, ut homines ad omnem spurcitiam omneque scelus impellant, ad Dei creatoris sui injuriam, æque ac ad ejus offensam & vindictam concitandam.

Vers. 25. IN QUINTO AUTEM ANNO REGNI ROBOAM (puniente Deo ejus apostasiam & idololatriam) ASCENDIT C SESAC REX ÆGYPTI IN JERUSALEM] cum sexaginta millibus equitum, & peditatu innumerabili ex Ægyptiis, Libyis, Troglodytis & Æthiopibus collecto, ut dicitur 2. Paral. 12. 3. *Sesac* Herodotus apud Josephum vocat *Sesostrim*, à Diodoro lib. 1. vocatur *Sesoosis*, qui & addit, columnas ab eo in Palæstina erectas, quibus insculpta erant genitalia muliebria, ut notaret incolarum libidinem, & per eam effeminationem & ignaviam, quasi qui virilitatem amisissent, ac pavidi instar feminarum non fuissent ausi arma capere, & sibi resistere. Videtur hic Sesac cognatus fuisse Roboam: nam ejus pater Salomon duxerat filiam Pharaonis, cujus in regno Ægypti *Sesac* videtur fuisse successor & filius.

Vers. 26. ET TULIT THESAUROS DOMUS DOMINI, &c.] Sesac diripuit Jerusalem, non tamen eam evertit, tum quia in Jerusalem inventa sunt opera bona pœnitentiæ, scilicet religionis, deprecationis, sacrificiorum, eleemosinarum, quibus viri pii eversionem deprecati sunt à Deo 2. Paral. 12. 12. tum quia rex Roboam videns Sesac vastare Judæam, cum suis resipuit dicens: *Justus est Dominus*, D ut dicitur 2. Paral. 12. 6. ubi & additur: *Cùmque vidisset Dominus, quòd humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semejam dicens: Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii, & non stillabit furor meus super Jerusalem per manum Sesac. Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, & servitutis regni terrarum*: quid scilicet intersit inter servire Deo, & servire homini, putà Sesac regi. Deus enim suos servos ditat & exaltat; Sesac verò deprimit & spoliat. Denique ibidem de Roboam v. 14. dicitur: *Fecitque malum, & non præparavit cor suum ut quæreret Dominum.*

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Impio Roboam succedit filius impius Abia, huic pius filius Asa, qui v. 12. aufert idola & effeminatos, ac Maacha matrem suam sacerdotissam Priapi. Asæ pio succedit pius filius Josaphat v. 24. Jeroboam verò impio regi Israel succedit impius filius Nadab, quem Baasa occidit, totamque ejus familiam succidit.

1. IGitur in octavo decimo anno regni Jeroboam filii Nabat, regnavit Abia super Judam. 2.
Tribus annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Maacha filia Abessalom. 3. Ambu-
lavitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum: nec erat cor ejus perfectum cum Do-
mino Deo suo, sicut cor David patris ejus. 4. Sed propter David dedit ei Dominus Deus suus lu-
cernam in Jerusalem, ut suscitaret filium ejus post eum, & statueret Jerusalem: 5. eò quòd fecisset
David rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vi-
tæ suæ, excepto sermone Uriæ Hethæi. 6. Attamen bellum fuit inter Roboam & Jeroboam,
omni tempore vitæ ejus: 7. Reliqua autem sermonum Abiæ, & omnia quæ fecit, nonne hæc
scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? Fuitque prælium inter Abiam & inter Jero-
boam. 8. Et dormivit Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in civitate David: regnavit-
que Asa filius ejus pro eo. 9. In anno ergo vigesimo Jeroboam regis Israel regnavit Asa rex Juda,
10. & quadraginta & uno anno regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Maacha, filia Abessa-
lom. 11. Et fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut David pater ejus: 12. & abstulit
effeminatos de terra, purgavitque universas sordes idolorum, quæ fecerant patres ejus. 13. Insu-
per & Maacham matrem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi, & in luco ejus, quem con-
secraverat: subvertitque specum ejus, & confregit simulachrum turpissimum, & combussit in Tor-
rente Cedron: 14. excelsa autem non abstulit. Verumtamen cor Asa perfectum erat cum Domi-
no cunctis diebus suis: 15. & intulit ea, quæ sanctificaverat pater suus, & voverat in domum Do-
mini, argentum & aurum, & vasa. 16. Bellum autem erat inter Asa, & Baasa regem Israel,
cunctis diebus eorum. 17. Ascendit quoque Baasa rex Israel in Judam, & ædificavit Rama, ut
non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Asa regis Juda. 18. Tollens itaque Asa omne argen-
tum & aurum, quod remanserat in thesauris domus Domini, & in thesauris domus regiæ, dedit il-
lud in manus servorum suorum: & misit ad Benadad filium Tabremon filii Hezion, regem Syriæ,
qui habitabat in Damasco, dicens: 19. Fœdus est inter me & te, & inter patrem meum & patrem
tuum: ideò misi tibi munera, argentum & aurum: & peto ut venias, & irritum facias fœdus, quod
habes cum Baasa rege Israel, & recedat a me. 20. Acquiescens Benadad regi Asa, misit principes
exercitus sui in civitates Israel, & percusserunt Ahion, & Dan, & Abel domum Maacha, & uni-
versam Cenneroth, omnem scilicet Terram Nephtali. 21. Quod cùm audisset Baasa, intermisit
ædificare Rama, & reversus est in Thersa. 22. Rex autem Asa nuntium misit in omnem Judam,
dicens: Nemo sit excusatus, & tulerunt lapides de Rama, & ligna ejus, quibus ædificaverat Baasa,
& extruxit de eis rex Asa Gabaa Beniamin, & Maspha. 23. Reliqua autem omnium sermonum
Asa, & universæ fortitudines ejus, & cuncta quæ fecit, & civitates quas extruxit, nonne hæc scri-
pta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? Verumtamen in tempore senectutis suæ doluit pe-
des. 24. Et dormivit cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Civitate David patris sui. Re-
gnavitque Josaphat filius ejus pro eo. 25. Nadab verò filius Jeroboam regnavit super Israel anno
secundo Asa regis Juda: regnavitque super Israel duobus annis. 26. Et fecit quod malum est in
conspectu Domini, & ambulavit in viis patris sui, & in peccatis ejus, quibus peccare fecit Israel.
27. Insidiatus est autem ei Baasa filius Ahiæ de domo Issachar, & percussit eum in Gebbethon, quæ
est urbs Philisthinorum: siquidem Nadab & omnis Israel obsidebant Gebbethon. 28. Interfecit er-
go illum Baasa in anno tertio Asa regis Juda, & regnavit pro eo. 29. Cùmque regnasset, percus-
sit omnem domum Jeroboam: non dimisit ne unam quidem animam de semine ejus, donec deleret eum,
juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu servi sui Ahiæ Silonitis, 30. propter pec-
cata Jeroboam, quæ peccaverat, & quibus peccare fecerat Israel: & propter delictum, quo irrita-
verat Dominum Deum Israel. 31. Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quæ operatus est,
nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 32. Fuitque bellum inter Asa, &
Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum. 33. Anno tertio Asa regis Juda, regnavit Baasa filius
Ahiæ, super omnem Israel, in Thersa, viginti quatuor annis. 34. Et fecit malum coram Domi-
no, ambulavitque in via Jeroboam, & in peccatis ejus, quibus peccare fecit Israel.

VERS. 1. IGITUR IN OCTAVO DECIMO ANNO JEROBOAM FILII NABAT, regis Israel, REGNAVIT ABIA, filius Roboam, SUPER JUDAM.

VERS. 2. TRIBUS ANNIS REGNAVIT] Dices, vers. 9. Abia dicitur mortuus anno vigesimo Jeroboam: ergo non tribus, sed duobus tantùm annis regnavit: nam ab anno 18. ad 20. sunt tantùm duo anni. Resp. numerandum hic esse annum 18. eumque fuisse primum regni Abiæ, secundum verò fuisse 19. tertium vero 20. regni Jeroboam. Ita Abul. Cajet. Salianus & alii. Ubi Nota, in Chronologia annum subinde a principio, subinde à fine computari: quocirca unus annus additus vel demptus in Chronologia nullam facit diversitatem. Porro Abul. hic tres alios modos conciliandi diversam chronologiam assignat, valde utiles & notandos.

Tres canones conciliandi diversa tempora.

Primus. Primus est per Synecdochen, qua pars anni, mensis, vel diei ponitur pro integro anno, mense, vel die. Sic Christus dicitur tribus diebus fuisse in sepulchro,

quia per partem diei primæ & tertiæ fuit in sepulchro, solo autem die secundo integro in eodem mansit.

Secundus. Secundus, quòd aliquando numerentur anni, quibus filius regnavit cum patre, aliquando verò anni quibus solus ipse regnavit post patrem.

Tertius. Tertius, quòd quandoque interregnum jungitur annis sequentis regis vel Judicis, uti ostendi Judicum capite 3. quandoque non. Eosdem modos tradit Richardus de Sancto Victore tractatu de Concordia temporum regum Juda.

NOMEN MATRIS EJUS MAACHA, FILIA ABESSALOM,] id est, *Absalom*, ut dicitur 2. Paral. 11. 21. Hebr. enim *Abisalom*, idem est, quod *Absalom*. Quare vix dubitandum est quin Absalom hic sit filius Davidis, de quo lib. 2. crebra facta est mentio: nec enim alium legimus Absalom. Ideò ergo Absalom hic nominatur, quia ipse ex gestis ejus recensitis lib. 2. toti Israel fuit notissimus. Quare *Maacha* hæc eadem est cum *Thamar*: hanc enim solam filiam genuit Absalom, ut patet 2. Reg. 14. 27. ita censent Hebræi, Josephus, Lyran. Cajet. Sanchez & alii. Minùs rectè ergo Abulens. & Salianus censent alium esse hunc Absalom ab Absalome filio Davidis.

B

Dices, 2. Paral. 13. 2. hæc *Maacha*, vocatur *Michaja*, *filia Uriel de Gabaa*. Resp. Cajet. Absalom fuisse binomium, alioquè nomine vocatum esse *Uriel*, fortè ob pulchritudinem, quòd adeò esset pulcher, ut Angelus videretur, dicique posset *Uriel*, id est, *lux & splendor Dei*. Aut certè Absalom fuisse patrem naturalem Maachæ, Urielem verò ejusdem fuisse patrem legalem: quod difficile est concipere, cùm nullus Davidis filius legatur vocatus *Uriel*, cui quasi fratri sine liberis defuncto Absalom semen suscitare debuerit.

Posset planiùs dici Maacham dici *filiam*, id est, *neptem* Absalomis, more Script. quo nepotes vocantur *filii*. Videtur enim Thamar Absalomis unica filia nupsisse Urieli, ex eoque genuisse Maacham hanc Roboami uxorem, & Abiæ

Uriel quis? matrem. Id variis conjecturis confirmatur. Nam Uriel hic fuit de Gabaa, quæ erat urbs in tribu Beniamin; fuit ergo ipse Beniaminita; ergo Uriel non est Absalom: hic enim erat de tribu Juda, æquè ac David.

Secundò, quia Thamar videtur fuisse hoc tempore grandævior, quàm ut nuberet Roboamo. Nata est enim facilè 12. vel 13. annis ante mortem Davidis (nam pater ejus Absalom occisus est novem annis ante mortem Davidis, uti dixi in Chron. Davidis sub finem lib. 2. Reg.) Adde annos 40. regni Salomonis, habebis 52. annos vitæ Thamar. Esto enim Roboam eam videatur duxisse ante mortem Salomonis: nam ex ea genuit Abiam, qui post triennium moriens regni successorem reliquit filium Asa, Roboam autem regnavit 17. annis dumtaxat: quare Abia à Roboam ante initum regnum genitus videtur, ut eo moriente esset plusquam 17. annorum: nam post triennium moriens reliquit filium Asa jam grandævum, & habilem ad regnum. Esto, inquam; id ita sit; tamen non videtur diu ante mortem Salomonis eam duxisse, eò quòd illam duxerit tertio loco, ut patet 2. Paral. 11. 20. filii enim regum ante regnum & ante mortem patris, non solebant multiplicare uxores.

Tertiò, quia hæc semper vocatur *Maacha*, nunquam Thamar, ergo non fuit ipsa Thamar, sed Thamaris filia.

Quartò, quia hìc vers. 10. de Asa filio Abiæ idem dicitur quòd hìc de Abia, scilicet: *nomen matris ejus Maacha filia Abessalom*. Hæc ergo Maacha vel fuit eadem cum Maacha matre Abiæ, ut dicatur *mater*, id est, *avia* Asæ: vel certè fuit ejus soror junior, ait Cajetan. ut posset duci ab Asa filio Abiæ. Ergo Maacha non fuit Thamar, utpote quæ nullam sororem habuit, sed fuit unica filia Absalumis: fuit ergo Maacha filia Thamaris.

Quintò, id disertè asserit Josephus, qui cùm priùs Maacham vocasset filiam Absalomis, mox lib. 8. c. 3. eandem vocat Absalomis neptem, scilicet ex Uriele & Thamar progenitam.

VERS. 3. AMBULAVITQUE IN OMNIBUS PECCATIS PATRIS SUI] colendo idola Roboami, permittendo effeminatos, &c. Hos cum idolis sustulit filius ejus Asa, ut sequitur.

VERS. 4. DEDIT EI DOMINUS DEUS SUUS LUCERNAM, id est, prolem gloriosam & regiam, scilicet UT SUSCITARET FILIUM EJUS POST EUM; ut Asa filius ei in regno succederet, ET, per eum, STATUERET JERUSALEM] stabiliendo eam in fide & cultu veri Dei, itaque pariter stabiliendo ejus pacem, opes & regnum.

EXCEPTO SERMONE, (id est, re & facto, putà homicidio) URIÆ HETHÆI] Dices, David multa VERS. 5.
alia peccata commisit, ut illum ex superbia numeravit populum, quod peccatum Deus punivit peste & morte 70. millium hominum 2. Regum 24. 15. dum voluit occidere Nabal, omnesque ejus domesticos 1. Regum 25. v. 21. dum Miphiboseth innocenti partem dimidiam facultatum ademit 2. Regum 19. vers. 29. Verùm hæc peccata nec tam gravia fuerunt, quàm fuit adulterium & homicidium Uriæ, nec tam certa & à vulgo taxata; quin imò habebant velum & prætextum aliquem honestatis & justitiæ, saltem apud homines, qui proinde ea vel excusabant, vel non æstimabant. Hoc verò peccatum contra Uriam ab omnibus habitum fuit ut injustum, enorme & infame; ideoque Deus qui peccata tanta & tam scandalosa non finit impunita, acriter illud punivit. Ob hoc enim omnia mala Davidi acciderunt, eique dictum est à Deo, quòd nunquam recederet gladius à domo ipsius, idque ita accidisse reipsa hic ostendit, dum subdit, inter Roboam & Jeroboam æquè ac Abiam perpetua fuisse bella, cædes & spoliationes. Ita Abul. Cajet. & alii.

ATTAMEN BELLUM FUIT INTER ROBOAM ET VERS. 6.
JEROBOAM OMNI TEMPORE VITÆ EJUS,] quasi dicat, Deus ob merita Davidis voluit ei dare *lucernam*, id est, posteritatem regiam, scilicet Salomonem, Roboam & Abiam; sed tamen ob eorum peccata, præsertim idololatriæ, fecit ut perpetua haberent bella cum Jeroboam.

FUITQUE PRÆLIUM INTER ABIAM ET INTER VERS. 7.
JEROBOAM] Illud enarratur fusè 2. Paral. 13. ubi dicitur Abiam in aciem eduxisse 400. millia, Jeroboam verò 800. millia, cùmque hi, utpote plures, illos cingerent, ipsos invocasse Deum, ac ejus ope ex 800. millibus cecidisse 500. millia.

NOMEN MATRIS EJUS MAACHA FILIA ABESSALOM] id est, Absalom filii Davidis, *Filia*, id est, VERS. 10.
neptis, ut liquet. Hæc enim Maacha mater Asæ, vel est eadem cum Maacha matre Abiæ, ut vult Lyran. & Serar. ut dicatur *mater*, id est, avia Asæ, sicut vers. 3. David

C

dicitur Abiæ *pater*, id est, avus; vel potiùs ejus soror junior, ex eadem matre Thamar Absalomis filia genita, ut ex Cajetan. dixi vers. 2. aut certè ejus neptis. *Maacha* Hebr. idem est quod compressio, attritio, fixio, ait Pagnin. Videtur hoc nomen commune fuisse reginis sive filiabus regum Gessur: unde filia regis Gessur, quam duxit David, vocata est *Maacha*, quæ fuit mater Absalomis, indeque Thamar filia Absalomis suam filiam, quæ nupsit Roboamo vocavit *Maacha*, ac ejus sororem, quæ nupsit Abiæ, vocavit quoque *Maacha*: hanc enim tam Hebr. quàm Sept. Noster, & Josephus constanter vocant matrem Asæ. Simili modo S. Paula, Melania, Macrina S. Basilii amita, Eudoxia, Constantia, suum nomen ad filias & neptes transmiserunt.

Porrò nominatur hìc Maacha *mater*, vel avia Asæ, ut Asæ insignis virtus & religio ostendatur, quòd à tam impia matre educatus, tamen tam pius evaserit, adeoque ipsam matrem à sacerdotio idolorum amoverit. Sic Plinius lib. 7. Epist. laudat Quadratum juvenem, quòd in deliciis aviæ degens viveret tamen severissimè.

D

INSUPER ET MAACHAM MATREM SUAM AMOVIT, NE ESSET PRINCEPS (sacerdotissa prima) IN VERS. 13.
SACRIS PRIAPI] Hebr. ad verbum est, *Ne esset domina, quia fecit idolum horrendum*: ubi Sept. Chald. Vatabl. Pagnin. & alii *ne esset domina*, exponunt, *ne esset regina*, ne regeret regnum. Unde & Noster 2. Paral. 15. 16. vertit: *Sed & Maacham matrem Asa regis de augusto deposuit imperio, eò quòd fecisset in luco simulachrum Priapi*. Hic tamen vertit, *Ne esset princeps in sacris Priapi*; hic enim principatus sacrorum Priapi apud Judæos & idololatras erat augustum imperium, & summa dignitas, ut אשר *ascer*, id est, *quia, quòd*, capiatur pro באשר *baascer*, id est, *in eo quòd fecit idolum*, putà in cultura sui Priapi. Pro *Priapi* Hebr. est מפלצת *miphletset*, id est, *tremor*, horror; sic vocatur Priapus, tum quia pingebatur vel sculpebatur turpi & horrenda forma: tum quia horrore suo terrorem incutiebat furibus & avibus volentibus deprædari hortos, quorum ipse erat Deus & tutor; unde illud Horatii lib. 1. Sat. 8. de Priapo:

Deus

Deus inde ego furum, aviumque
Maxima formido.

Hinc & ab Hebr. *mephletset*, Priapus Latinè dictus est *Phallus* & *Mutinus*: sic enim eum appellat Juven. Satyra 6. Virgilius & Ovidius: Ita Serar. Vatab. & Sanchez. Fuit ergo Maacha obscena & sacrilega, imò obscenitatis & sacrilegii princeps, ac meretricum & scortorum regina, ideoque suo Priapo sacravit lucum; quia libido, utpote pudenda, quærit lucos, id est, sylvas umbrosas, & tenebras, quibus suam turpitudinem tegat. Unde *lucus* dicitur per antiphrasin, eò quòd luce careat, sitque opacus. Ita Eucherius.

Porro Hebræi coluerunt Priapum nomine *Beelphegor*, quasi Deum obscenitatis, ritibus & actibus obscenissimis. Vide dicta Numer. 25. 3. fecit autem hæc Asa initio regni, cum esset penè puer: eo major fuit ejus zelus & pietas. Quocirca Deus hunc Asæ zelum remuneratus est: primò, pace felici & longa; secundò ædificatione multarum urbium; tertiò, victoria illustri, qua decies centena millia Æthiopum prostravit 2. Paral. 14. 7.

EXCELSA AUTEM NON ABSTULIT] Abulens. per
Vers.14. *excelsa* accipit templa à Salomone extructa idolis, quæ manserunt usque ad Josiam, qui ea evertit, qua in re, inquit, non peccavit Asa, nec Josaphat, nec Ezechias, quia templa hæc jam eviluerant, erantq; clausa, nec in eis colebantur idola; quare cùm jam non essent ampliùs scandalosa, permissa sunt ad futuram rei gestæ memoriam.

Meliùs Cajet. *excelsa*, intelligit templa in montibus & locis excelsis Deo vero dicata, in quibus Israelitæ Deo vero sacrificabant, quæ licet à Deo essent vetita, prudenter tamen ea permisit Asa, ne populi delectatio & consuetudo immolandi in excelsis eum abduceret à cultu Dei ad

A idololatriam: zelosi tamen reges, quales fuere Ezechias & Josias, eadem sustulerunt: quamquàm dici posset Asa peccasse, quòd excelsa permiserit, sicut in pluribus aliis peccavit, ut jam dicam.

VERUMTAMEN COR ASA PERFECTUM ERAT CUM DOMINO CUNCTIS DIEBUS SUIS] *Perfectum*, intellige in fide & cultu unius veri Dei, ac in extirpatione idololatriæ; nam in aliis multis peccavit Asa, ut cùm ægrotans non speravit in Domino, sed confisus est in arte medicorum, de quo mox. Item cùm diffidens Deo vasa sacra dedit regi Syriæ vers. 18. ad evertendum bellum regis Israel. Rursùm, cùm prophetam se increpantem conjecit in nervum, id est, *in carcerem*, & vincula, multosque e populo interfecit 2. Paral. 16 10. Vide Abul. quæst. 18.

ET INTULIT EA QUÆ SANCTIFICAVERAT, id Vers.15.
est, dicaverat, consecraverat, PATER SUUS, ET VOVERAT IN DOMUM DOMINI.

AURUM QUOD REMANSERAT IN THESAURIS Vers.18.
DOMUS DOMINI (aurum templi) &c. MISIT AD BENADAD] Peccavit hac in re Asa, tum quòd aurum templi usurparit & alienarit; tum quòd magis in Benadad impio, quàm in Deo spem reposuerit, ideoque increpitus B est à propheta 2. Paral. 15. 1.

VERUMTAMEN IN TEMPORE SENECTUTIS Vers.23.
SUÆ DOLUIT PEDES] Res hæc fusius narratur 2. Paral. 16. 12. *Ægrotavit*, inquit, *Asa anno trigesimo nono regni sui, dolore pedum* (podagra) *vehementissimo, & nec in infirmitate sua quæsivit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est*; ideoque mortuus: unde illicò subjungitur: *Dormivitque cum patribus suis & mortuus est anno quadragesimo primo regni sui.*

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jehu filius Hanani Propheta Baasæ regi Israel minatur exitium, ideoque ab ejus filio Ela occiditur: hinc vers. 9. Ela à Zambri regno & vita mulctatur. Mox v. 16. Zambri obsessus ab Amri se cum domo succendit. Inde v. 24. Amri rex creatus ædificat Samariam. Denique vers. 29. Amri morienti succedit impius Achab cum sua Jezabele. Additur v. ult. Hiel ædificasse Jericho, ideoque filios omnes amisisse.

1. FActus est autem sermo Domini ad Jehu filium Hanani contra Baasa, dicens: 2. Pro eo quòd
exaltavi te de pulvere, & posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti
in via Jeroboam, & peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum: 3.
ecce ego demetam posteriora Baasa, & posteriora domus ejus: & faciam domum tuam sicut domum
Jeroboam filii Nabat. 4. Qui mortuus fuerit de Baasa in civitate, comedent eum canes,
& qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres cœli. 5. Reliqua autem sermonum Baasa,
& quæcumq; fecit, & prælia ejus nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel?
6. Dormivit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Thersa: & regnavit Ela filius ejus pro
eo. 7. Cùm autem in manu Jehu filii Hanani prophetæ verbum Domini factum esset contra Baasa, &
contra domum ejus, & contra omne malum, quod fecerat coram Domino, ad irritandum eum in
operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Jeroboam: ob hanc causam occidit eum, hoc est,
Jehu filium Hanani, prophetam. 8. Anno vigesimosexto Asa regis Juda, regnavit Ela filius Baasa
super Israel in Thersa duobus annis. 9. Et rebellavit contra eum servus suus Zambri, dux mediæ partis
equitum: erat autem Ela in Thersa bibens, & temulentus, in domo Arsa præfecti Thersa. 10. Irruens
ergo Zambri, percussit & occidit eum, anno vigesimoseptimo Asa regis Juda, & regnavit pro
eo. 11. Cùmque regnasset, & sedisset super solium ejus, percussit omnem domum Baasa, & non dereliquit
ex ea mingentem ad parietem, & propinquos & amicos ejus. 12. Delevitque Zambri omnem
domum Baasa, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baasa in manu Jehu prophetæ, 13.
propter universa peccata Baasa, et peccata Ela filii ejus, qui peccaverunt, & peccare fecerunt Israel,
provocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. 14. Reliqua autem sermonum Ela, & omnia
quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 15. Anno vigesimo septimo
Asa regis Juda, regnavit Zambri septem diebus in Thersa: porrò exercitus obsidebat Gebbethon urbem
Philisthiinorum. 16. Cùmque audisset rebellasse Zambri, & occidisse regem, fecit sibi regem
omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ super Israel in die illa in castris. 17. Ascendit ergo Amri,
& omnis Israel cum eo de Gebbethon, & obsidebant Thersa. 18. Videns autem Zambri quòd expugnanda
esset civitas, ingressus est palatium, & succendit se cum domo regia: & mortuus est 19. in peccatis
suis, quæ peccaverat faciens malum coram Domino, & ambulans in via Jeroboan, & in peccato
ejus, quo fecit peccare Israel. 20. Reliqua autem sermonum Zambri, & insidiarum ejus, & tyrannidis,
nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 21. Tunc divisus est po-

pulus Israel in duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, ut constitueret eum regem: & media pars Amri. 22. Prævaluit autem populus qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Gineth: mortuusque est Thebni, & regnavit Amri. 23. Anno trigesimoprimo Asa regis Juda, regnavit Amri super Israel, duodecim annis: in Thersa regnavit sex annis. 24. Emitque montem Samariæ à Somer duobus talentis argenti & ædificavit eum, & vocavit nomen civitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis, Samariam. 25. Fecit autem Amri malum in conspectu Domini, & operatus est nequiter, super omnes qui fuerunt ante eum: 26. Ambulavitque in omni via Jeroboam filii Nabat, & in peccatis ejus quibus peccare fecerat Israel: ut irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. 27. Reliqua autem sermonum Amri, & prælia ejus quæ gessit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 28. Dormivitque Amri cum patribus suis, & sepultus est in Samaria: regnavitque Achab filius ejus pro eo. 29. Achab verò filius Amri regnavit super Israel anno trigesimooctavo Asa regis Juda. Et regnavit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti & duobus annis. 30. Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu Domini, super omnes qui fuerunt ante eum. 31. Nec suffecit ei ut ambularet in peccatis Jeroboam filii Nabat: insuper duxit uxorem Jezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit, & servivit Baal, & adoravit eum. 32. Et posuit aram Baal in templo Baal, quod ædificaverat in Samaria. 33. & plantavit lucum: & addidit Achab in opere suo, irritans Dominum Deum Israel, super omnes reges Israel qui fuerunt ante eum. 34. In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel, Jericho: in Abiram primitivo suo fundavit eam & in Segub novissimo suo posuit portas ejus: juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun.

Vers. 2. TU AUTEM AMBULASTI IN VIA JEROBOAM] q. d. Tu secutus es ejus idololatriam, & coegisti populum ad adorandum vitulos aureos à Jeroboam in idola erectos.

Vers. 3. ET FACIAM DOMUM TUAM SICUT DOMUM JEROBOAM] q. d. Sicut per te funditùs excidi familiam Jeroboam ob idololatriam vitulorum, sic ob eandem stirpitùs evertam tuam progeniem per Zambri, tuo filio, Elæ rebellantem versic. 9. Mira fuit perversitas & stoliditas regum Israel, quòd, cùm viderent jussu Dei planè everti familias regum præcedentium ob cultum vitulorum, imò ipsi easdem everterent, ipsi tamen eosdem vitulos colerent, & colendos proponerent populo, ne ad templum, & Asa regem Jerusalem rediret; esto reclamarent prophetæ, & excidium eis minarentur. Nimirùm diabolus & ambitio regnandi excæcabat, & dementabat eos. Hinc justo Dei judicio factum est, ut omnes sibi invicem fuerint carnifices: Baasa enim fuit carnifex filiorum Jeroboam, Zambri fuit carnifex filiorum Baase, Zambri verò carnifex fuit Amri: sic apud Romanos Julius Cæsar sustulit Pompejum, Julium Brutus & Cassius, hos Augustus. Mox Neronem ad necem adegit Senatus, Galbam Otho, Othonem Vitellius, Vitellium Vespasianus, Titum Domitianus, Domitianum Nerva & Trajanus, uti narrat Sextus Aurelius Victor in Epitome Cæsarum: Ecce hic verum illud Juvenalis:

Ad generum Cereris (Plutonem) *sine cæde & sanguine pauci*
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

Unde de Galba Tacitus dixit: *Omnium consensu capax imperii, nisi imperasset*. De Vespasiano verò: *Solus imperantium*, inquit, *mutatus in melius*. Sed hac de re fusior erit sermo v. 31. in Achab.

Vers. 5. SCRIPTA SUNT IN LIBRO VERBORUM DIERUM REGUM ISRAEL] putà in Diariis & Annalibus Regum Israel, ut superiùs dixi.

Vers. 7. OB HANC CAUSAM OCCIDIT EUM] putà ob prophetiam, qua Elæ idololatræ intentabat excidium. Fuit ergo Jehu hic verè propheta æquè ac martyr, ac prophetia eum martyrem effecit.

Vers. 9. ET REBELLAVIT CONTRA EUM SERVUS SUUS ZAMBRI] Nota hìc justa Dei judicia in reges infideles & idololatras: quia enim Ela rebellavit Deo summo Domino suo; hinc justa Dei vindicta ei vicissim rebellavit servus & chiliarcha suus Zambri: sicut Ela occidit Jehu prophetam Dei, sic & ipse occisus est à Zambri Dei nutu.

Vers. 18. VIDENS AUTEM ZAMBRI QUOD EXPUGNANDA ESSET CIVITAS, INGRESSUS EST PALATIUM, ET SUCCENDIT SE CUM DOMO REGIA] A Nimirùm Zambri tyrannus ambiens aulam, invenit urnam, ac ascendens in regiam resiliit in pyram. Idem fecit Sardanapalus ultimus rex Assyriorum, qui in Ninive obsessus ab Arbaco militiæ suæ præfecto, ne in ejus manus veniret, rogum in regia ingentem extruxit, quo aurum & argentum omne, & quidquid erat regiæ supellectilis congessit. Tum concubinis & Eunuchis in domunculam, quam in medio pyræ extruxerat, conclusis, se regiamque cum illis omnibus absumpsit incendio. Ita Diodorus, Justinus, Strabo, & ceteri passim. Sic uxor Asdrubalis capta à Scipione incensaque Carthagine, dextra lævaque tres filios mortem non recusantes trahens, *incendio se flagrantis patriæ objecit*, ait Valerius Maxim. libro secundo capit. 2. Sic Numantini per 14. annos à Romanis obsessi cùm fame deficerent, maluerunt se suaque omnia incendere, quàm Scipioni se tradere. Vide Florum lib. 2.

MORTUUSQUE EST THEBNI] occisus à factione adversa Amri, teste Josepho. Addunt Septuag. fratrem quoque Thebni occisum, nomine Joramum. Vers. 22.

B

ANNO TRIGESIMO PRIMO ASA REGIS JUDA REGNAVIT AMRI SUPER ISRAEL] Licèt enim Amri occiso Zambri, à populo acclamatus sit rex anno 27. Asæ, uti dictum est vers. 15. & 16. tamen regni æmulum habuit Thebni, cum quo colluctatus est per quinque annos, donec eo mortuo solus regnavit, quod factum anno 31. Asæ, ut hic dicitur. Ita Abulens. Richard. de S. Victore, Torniellus, Salianus & alii. Unde explicans subdit: SUPER ISRAEL REGNAVIT DUODECIM ANNIS: cœpit enim regnare mortuo Zambri anno 27. Asæ, uti dictum est vers. 15. & 16. mortuus est autem anno 38. Asæ, ut dicitur vers. 29. jam à 27. anno Asæ usque ad 38. sunt 12. anni inclusivè. Vide hic, ut Deus prolonget regna piorum regum, abbreviet verò impiorum. Ecce tibi Asa 41. annis regnavit in Juda, quibus annis octo reges successivè regnarunt in Israel, scilicet Jeroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zambri, Thebni, Amri & Achab, quorum omnium ortus & occasus (excepto Achab) vidit Asa. Vers. 23.

C

IN THERSA REGNAVIT SEX ANNIS] *Thersa* ante Amri erat metropolis & regia regum Israel. Quare in ea regnavit Amri quinq; annis, quibus cum Thebni de regno contendit: eo verò mortuo, anno sexto regni sui ex Thersa regiam transtulit in Samariam, quam ædificavit, ut sequitur, ibique regnavit aliis sex annis, hoc est universim tam in Thersa, quàm in Samaria, 12. annis, uti dictum est. Causa translationis fuit, quòd Zambri regiam in Thersa secum combussisset, moxque urbs capta ab Amri, spoliata & vastata fuisset, ut dictum est vers. 18. Rursùm, quòd Samaria ob montem cui insidebat, munitior foret. Unde ipsa diu hostium postea eam obsi-

obsidentium insultus sustinuit. Ita Salianus. His ergo de caussis Amri ex Thersa regnum & regiam transtulit in Samariam.

Vers. 24. EMITQUE MONTEM SAMARIÆ A SOMER (nomen est viri, qui erat dominus montis) DUOBUS TALENTIS ARGENTI] Talentum Hebræum continebat tria millia siclorum, sive mille quingentas uncias (siclus enim est semuncia) quæ faciunt 12. millia drachmarum. Drachma argenti est Julius Romanus, sive Regalis Hispanicus: quare talentum argenti continebat tria millia florenorum Brabanticorum, sive Francorum Gallicorum, quæ faciunt aureos Romanos mille ducentos: Ergo duo talenta argenti faciunt 6. millia florenorum Brabant. quæ conficiunt bis mille & quadringentos aureos.

ET VOCAVIT NOMEN CIVITATIS, QUAM EXTRUXERAT, NOMINE SEMER (vel Somer) DOMINI MONTIS, SAMARIAM] Putant aliqui priùs Samariam fuisse ædificatam, nam nominis Samariæ mentio facta est cap. 13. v. 32. sed hic urbi veteri ab Amri adjunctum fuisse montem vicinum, & civitatem eousque extensam, ac totam deinde vocatam Samariam. Ita Sanchez. Alii verò putant urbem totam primitùs ædificatam ab Amri, ac nominatam Samariam: quare cap. 13. per anticipationem vocari Samariam, eò quòd posteà, cùm Auctor libri hæc scribebat, vocata sit Samaria. Hæc est celebris illa metropolis regum Israel, contra quam detonat Isaias ceterique prophetæ.

Vers. 31. ET ABIIT ET SERVIVIT BAAL] *Baal*, sive *Bal*, *Bel* & *Belus*, est Juppiter Belus, putà *Nemrod*. Nemrod enim est Belus, qui fuit pater Nini primi regis Assyriorum, à quo condita & appellata fuit *Ninive*, cujus uxor fuit Semiramis. Nemrod ergo dictus est *Baal*, id est, dominus, fuitque auctor idololatriæ sub annum trecentesimum à diluvio, ut dixi Genes. 10. 9. unde ab eo ceteri deinceps gentium dii & idola dicta, vel agnominata sunt *Baal* vel *Baalim*. Unde Abul. in lib. 4. Reg. c. 3. q. 5. censet Baal hunc Sidoniorum & Tyriorum fuisse Herculem; hic enim apud eos magno in honore fuit. Unde Hiram rex Tyri tempore Salomonis eidem statuam erexit teste Josepho lib. 8. cap. 2. Hinc in Tyro quinquennales ludi Herculi celebrabantur, ut patet 2. Machab. 4. 18. ergo idolis & vitulis Jeroboam adjunxit idolum Baal sive Jovis Beli, quod more gentis suæ Sidoniæ colebat Jezabel ejus uxor.

Tragica est impiorum regum vita. Tropol. hinc disce quàm Deo invisa, ideoque infelix sit impietas, nimirùm quòd continua & funestissima sit tragœdia impiorum principum vita, pauca ex dictis cap. 12. 15. 16. & lib. 4. c. 9. 10. 11. 15. hæc tragica accipe.

Exempla. Postquàm occupavit regnum Israel Jeroboam propter delictum Salomonis, vindicatum per eum in persona Roboam filii ejus, translatis decem tribubus in Jeroboam, regnavit & filius ejus in Israel. Vindicta in persona filii successit, & ipse cum omni semine & domo Achab erasus fuit per regem novum Baasa. Baasa Tyranni finita potestas in filio Ela, qui necatus cum omni semine per Zambri ejus servum. Zambri tantùm per septem dies regnavit, & obsessus ab Amri, coactus se in palatio comburere sustulit regiam progeniem. Amri & Achab stirpem sustulit Jehu, servus Joram regis, qui erat ex progenie Achab. Advenit autem in quarta generatione vindicta super progeniem Jehu, juxta verbum Domini, & ideò Zacharias, qui ex Jehu descenderat, obtruncatus est à servo suo, nomine Sellum, qui tantùm regnavit pro eo in Israel per unum mensem, occisus pariter à Manahem filio Gadi de Thersa, qui regnavit pro eo decem annis in Israel, & post eum Phaceja filius ejus biennio tantùm: nam eum occidit Phaceas filius Romeliæ dux ejus; sed & hunc occidit Oseas filius Ela, hic autem translatus cum populo in Assyrios. Sic Saladinus, ait Æmilius lib. 6. domito Oriente tandem mortuus, & omnes ejus filii à patruo eorum necati; uno evadente tantum è manibus Sephadini patrui. Verus est dictum, tyrannos Principes quàm rarissimè senescere, propter varia pericula, quibus involvuntur; & quàm

A ægerrimè communem livoris & periculi sortem possunt evadere, & paucissimi omnino fuerunt, qui suo fato seu morte naturali perierunt. Quare & Saturninus apud Flavium Vopiscum cùm à suis purpura esset indutus: *Nescitis*, inquit, *amici, quid mali sit imperare. Nam & gladii & tela cervicibus nostris impendent, imminent hastæ, undique spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro studio. Adde, quòd omnis ætas in imperio reprehenditur; senex est quispiam, inhabilis videtur: si juvenis, insit furor. Nam quòd imperatorem me cupitis, in mortis necessitatem me trahitis: sed habeo solatium hoc mortis, solus perire non potero.* Subit mentem quod Ælianus lepidè refert de Tyrannis ex Æsopi scriptis: si quis suem comprehendat, eam vociferari, idque non temerè. Etenim cùm nec lanam portet, neque quidquam aliud ejus generis, statim conjecturat mortem augurari, scientem seipsam usui & esui esse capientibus. Similes autem videri suibus Tyrannos, qui semper in suspicionibus & metu versantur, cùm sciant sicut sues, suam vitam solam omnibus deberi. Ita Ælianus lib. 9. var. histor.

B IN DIEBUS EJUS ÆDIFICAVIT HIEL DE BETHEL, JERICHO: IN ABIRAM PRIMITIVO SUO FUNDAVIT EAM, ET IN SEGUB NOVISSIMO SUO POSUIT PORTAS EJUS: JUXTA VERBUM DOMINI, QUOD LOCUTUS FUERAT IN MANU JOSUE] Vers. 34. Josue evertens Jericho statuit eam anathema, ac maledixit ei, qui illam reædificare vellet, dicens cap. 6. vers. 26. *Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit & ædificaverit urbem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciat, & in novissimo liberorum ponat portas ejus.* Quare nemo usque ad tempora Achab ausus fuit reædificare Jericho, tunc autem id ausus fuit Hiel illectus fertilitate loci. Jericho enim erat fœcundissima & amœnissima, adeoque sola proferebat balsamum. Addit hoc Script. ut indicet quanta fuerit sub Achab scelerato idololatra Dei & prophetarum oblivio, ac quàm corrupti mores avaritia: hæc enim stimulavit Hiel ad reædificandum Jericho contra jussum Josue. Rursum ut ejus punitione terreret Achab & idololatras. Si enim Hiel ob reædificatam Jericho contra jussum Josue, mulctatus est filiis omnibus: multò magis filiis omnibus se mulctandum à Deo cogitare debebat Achab, qui in Dei injuriam Baalem suum C pro Deo coli volebat.

IN ABIRAM PRIMOGENITO SUO FUNDAVIT EAM, ET IN SEGUB NOVISSIMO SUO POSUIT PORTAS EJUS] q. d. Hiel jaciens fundamenta Jericho, statim perdidit filium suum primogenitum, nomine *Abiram*: deinde pergens illam ædificare, ex ordine perdidit ceteros usque ad ultimum *Segub*, quem amisit dum portas urbis locaret. Quantùm ergo crescebat Jericho, tantùm decrescebat familia Hiel, adeoque ipsa perfecta, plane hæc extincta est, *mira pertinacia*, ait Rupertus *fulciente conditoris nomen, ut totum eum effectus perderet genitoris honorem*. Ubi mira apparet Hielis cæcitas, avaritia & ambitio, qui cùm videret in se impleri minas Josue, ac sensim filios suos omnes emori, ab ædificatione tamen urbis non destitit, malens eam perficere cum amissione omnium filiorum, quàm illa omissa filios in vita retinere; forte etiam hoc fecit ut placeret impio Achab, eique ostenderet se, æquè ac ipsum, esse Dei & prophetarum ejus contemptorem.

Tropol. Eucher. *Ille*, inquit, *qui postquàm in Ecclesia habitum religionis assumpserat, ad agenda scelera, quæ ei Dominus Jesus in die baptismatis condonaverat, redit, quasque* D *ipse anathematizaverat diaboli pompas, luxuriosè vivendo repetit, cùm errorum dogmata, vel gentilium fabulas, veritati Ecclesiasticæ, qua imbutus est, quasi de Bethel egrediens ruinas Jericho resuscitat. Meritoque talis coram Domino maledictus, & primum filiorum in fundatione nefariæ civitatis, & novissimum in portarum positione amittit, quia & fundamenta fidei, à quibus bona ædificia inchoare, & claustra bonæ actionis, quibus perfici debuerat, perdit.* Eadem ad verbum habet Angelomus.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elias inducit Israeli siccitatem & sterilitatem. Unde jussu Dei in torrente Carith se abscondit, pasciturque à corvis. Mox v. 10. in Sarephta viduæ farinam in hydria, & oleum in lecytho multiplicat. Denique v. 17. filium ejus mortuum, expandens se super eum, ad vitam revocat.

1. ET dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab: Vivit Dominus Deus Israel, in cu-
jus conspectu sto, si erit annis his ros & pluvia, nisi juxta oris mei verba. 2. Et factum est
verbum Domini ad eum, dicens: 3. Recede hinc, & vade contra Orientem, & abscondere in tor-
rente Carith, qui est contra Jordanem, 4. & ibi de torrente bibes: corvisque præcepi ut pascant te
ibi. 5. Abiit ergo, & fecit juxta verbum Domini: cùmque abiisset, sedit in torrente Carith, qui
est contra Jordanem. 6. Corvi quoque deferebant ei panem & carnes manè, similiter panem & car-
nes vesperi, & bibebat de torrente. 7. Post dies autem siccatus est torrens: non enim pluerat super
terram. 8. Factus est ergo sermo Domini ad eum, dicens: 9. Surge, & vade in Sarephta Sidonio-
rum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ ut pascat te. 10. Surrexit, & abiit in Sarephta.
Cùmque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocavit eam, dixit-
que ei: Da mihi paululum aquæ in vase, ut bibam. 11. Cùmque illa pergeret ut afferret, clama-
vit post tergum ejus, dicens, Affer mihi, obsecro, & buccellam panis in manu tua. 12. Quæ re-
spondit: Vivit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest fa-
rinæ in hydria, & paululum olei in lecytho: en colligo duo ligna, ut ingrediar & faciam illum mihi
& filio meo, ut comedamus, & moriamur. 13. Ad quam Elias ait: Noli timere, sed vade, &
fac sicut dixisti: verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem parvulum, &
affer ad me: tibi autem & filio tuo facies posteà. 14. Hæc autem dicit Dominus Deus Israel. Hy-
dria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque ad diem in qua Dominus daturus est plu-
viam super faciem terræ. 15. Quæ abiit, & fecit juxta verbum Eliæ: & comedit ipse, & illa, &
domus ejus: & ex illa die 16. hydria farinę non defecit, & lecythus olei non est imminutus, juxta
verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Elię. 17. Factum est autem post hęc, ęgrotavit fi-
lius mulieris matris familias, & erat languor fortissimus, ita ut non remaneret in eo halitus. 18. Di-
xit ergo ad Eliam: Quid mihi & tibi vir Dei? ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meę,
& interficeres filium meum? 19. Et ait ad eam Elias: Da mihi filium tuum. Tulitque eum de sinu
ejus, & portavit in cœnaculum ubi ipse manebat, & posuit super lectulum suum. 20. Et clamavit
ad Dominum, & dixit: Domine Deus meus etiam ne viduam, apud quam ego utcumque sustentor,
afflixisti ut interficeres filium ejus? 21. Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vici-
bus, & clamavit ad Dominum, & ait: Domine Deus meus, revertatur obsecro anima pueri hujus
in viscera ejus. 22. Et exaudivit Dominus vocem Eliæ; & reversa est anima pueri intra eum, &
revixit. 23. Tulitque Elias puerum, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum, & tradi-
dit matri suæ, & ait illi: En vivit filius tuus. 24. Dixitque mulier ad Eliam: Nunc in isto cogno-
vi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est.

VERS. 1. ET DIXIT ELIAS THESBITES DE HABITATORIBUS GALAAD AD ACHAB] Quæres primo, cur Deus suscitarit Eliam, eumque miserit ad Achab? Resp. ut ejus æquè ac Jezabelis ardorem in propaganda idololatria reprimeret & restingueret, ac Israelem in vera unius Dei fide & religione conservaret, ideoque eum armavit zelo & spiritu fortitudinis admirabili, ut solus ipse se opponeret tyrannis, sacerdotibus & idololatris omnibus. Sic Pharaone opprimente fideles Hebræos, Deus suscitavit Moysen, qui se illi opponeret, & populum ex ejus servitute educeret. Sic Jeroboam vitulos pro diis erigenti opposuit Ahiam prophetam, Manassi Isaiam, Antiocho Machabæos. Sic toti orbi penè Arriano unum opposuit Athanasium fidei Orthodoxæ Atlantem, Pelagianis Sanct. Augustinum, Nestorianis S. Cyrillum, Iconomachis S. Joannem Damascenum, Albigensibus S. Dominicum, Lutheranis & Calvinistis S. Ignatium & similes. Fuit ergo Elias (quod S. Bernard. scribit Eugenio Pontifici in fine lib. 4. de Consider.) *forma justitiæ, & sanctitatis speculum, pietatis exemplar, assertor veritatis, fidei defensor, doctor Israelis, magister insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatus, judex viduarum, oculus cæcorum, lingua mutorum, ultor scelerum, malorum metus, bonorum gloria, virga potentium, malleus tyrannorum, regum pater, sal terræ, orbis lumen, propheta altissimi, præcursor Christi, Christus Domini, Deus Achab, Baalitarum terror, idololatrarum fulmen.*

Quæres secundò, quid significat Elias? Resp. *Elias* Hebr. dicitur *Eliahu*, id est, *Deus Domini*, vel potius *Deus meus Dominus*, ait Paguin. Aut, q. d. *El ia hu*, id est, *potens est Deus ipse*. El enim est nomen Dei, qua fortis est & potens ad omnia debellandum: *ia* est abbreviatum *Jehova*: *hu* est *ipse*. Eliæ enim officium fuit ostendere Achab & Israeli non Baal, sed Deum Israelis esse verum Deum, fortem, & omnipotentem omnium Dominum. Ita S. Hieron. Angelom. & alii. Unde Hebræi censent Eliæ nomen sumptum ex illa populi ad Eliam acclamatione: *Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus*, c. 18. v. 39. nam anteà eum vocatum fuisse *Jaberseyth*, tradunt iidem in Genesi Magna c. 27. Hinc S. Hieron. in Michææ c. 5. *Elias*, inquit, *idem est quod, Dominus Deus.*

Audi S. Isidor. l. 7. Orig. c. 8. *Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri ergo præsagio sic vocatur. Nam dum altercaretur in sacerdotio cum quadringentis sacerdotibus Baal, invocato nomine Domini, descendit ignis de cælo super holocaustum. Quod cùm vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac ergo causa tale priùs nomen accepit, pro eo quòd per eum posteà cognoverit populus Dominum Deum; idem & fortis Dominus interpretatur, vel propterea quòd interfecit eosdem sacerdotes, vel propterea quòd Achabi adversitatem toleravit.*

Rursum, *Elias* idem est, quod *fortis Domini*, ait S. Hieron. vel *Deus Domini*, ait Pagnin. quia, sicut Moyses à Domino constitutus est Deus Pharaonis Exodi 7. vers. 1. sic ab eodem Elias constitutus est Deus Achabi & Jezabelis: sicut enim Moyses decem plagas cœlestes, & terre-

strcs

ſtres infligens Pharaoni, coegit eum dimittere Hebræos: A sic & Elias omnia elementa commovit per ſtupenda miracula, quaſi eorum eſſet Deus & Dominus, quibus Achab & Baalitas perculit, imò occidit.

Tropol. Aliam cauſam Tropologicam dat S. Ambroſ. lib. 1. de Cain cap. 2. ubi Eliam hiſce elogiis ornat: *Victor paſſionum*, inquit, *nec ullis captus illecebris, qui omnem iſtam ſecundùm corpus habitationem cœleſtis puritate converſationis obduxerat, mentem regens, carnem ſubiciens & regia quadam auctoritate caſtigans, nomine Dei vocatus eſt, ad cujus ſimilitudinem ſe perfectæ virtutis ubertate formaverat; & ideò non legimus de eo ſicut de ceteris, quia deficiens mortuus eſt.* Deo enim perſimilis eſt, qui ab omni vitio purus & ſanctus eſt. Audi S. Dionyſ. epiſt. ult. ad S. Joannem Evangeliſtam quæſt. 10. *Quicumque veri ſtudioſi ſunt, ab omni quidem rerum corporearum voluptate abducuntur; liberi autem ab omnibus malis, Deique amore impulſi, omnium bonorum pacem diligunt & ſanctimonium; atque ab hac vita principium futura faciunt, cùm inter homines Angelorum vitam imitentur cum omni animi tranquillitate, Dei nominis appellatione digni, cum benignitate ceteriſque virtutibus*, &c. Rurſum, Eliæ competit fortitudo Dei, quam depingens Iſaias cap. 25. 4. ait: *Factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à turbine, umbraculum ab æſtu; ſpiritus enim robuſtorum quaſi turbo impellens parietem. Sicut æſtus in ſiti tumultum alienorum humiliabis, & quaſi calore ſub nube torrente propaginem fortium marceſcere facies.* Simili enim fortitudine Elias dejecit Achab, Jezabelem & Baalitas, B juxta illud Eccli. 48. 2. *Irritantes illum* (Eliam) *invidia ſua, pauci facti ſunt; non enim poterant ſuſtinere præcepta Domini.* Et paulò poſt: *Qui dejeciſti reges ad perniciem, & confregiſti facilè potentiam ipſorum, & glorioſos de lecto ſuo.*

Elias ἥλιος, id eſt Sol. Porrò Beda, & Angelom. in lib. 4. Regum cap. 23. quin & Sanct. Chryſoſt. hom. 3. de Elia aſſerunt *Eliam* dici quaſi ἥλιον, id eſt, ſolem, eò quòd ipſe fuerit ſol Iſraelis, & curru igneo vectus ſit in cœlum, indeque à poetis fingi ſolem vehi curru igneo, quem quia Phaethon ſolis filius regere neſcivit, hic ſe & orbem combuſſit, de quo plura lib. 4. cap. 2. Hæc per alluſionem dicuntur: conſtat enim *Elias* eſſe nomen Hebræum, non Græcum. Simili modo Nazianzen. Hebr. nomen *paſcha* derivat à Græco πάσχω, id eſt, patior, quòd in paſchate paſſus ſit Christus.

Eliæ dotes. Prima. Quæres tertiò, quæ fuerint eximiæ virtutes & dotes C Eliæ, quibus debellavit idololatriam? Reſp. prima ejus dos fuit vitæ innocentia, auſteritas & ſanctitas. Audi S. Iſidor. lib. de ortu & interitu prophet. cap. 35. *Elias*, inquit, *ſacerdos magnus atque propheta, habitator ſolitudinis, fide plenus, devotione ſummus, in laboribus fortis, induſtria ſolers, excellenti ingenio præditus, in exercitatione diſciplinæ rectus, in ſancta meditatione aſſiduus, metuque mortis intrepidus.*

Secunda. Secunda Eliæ dos fuit ſolitudo & contemplatio. Secedens enim in Carmelum vacabat orationi & contemplationi, ibique Eliſæum & alios diſcipulos collegit quaſi auctor vitæ monaſticæ & eremiticæ. Unde Carmelitæ ſuum nomen & inſtitutum ab Elia in monte Carmelo accepiſſe profitentur, de quo plura cap. 18.

Tertia. Tertia fuit ejus dicendi & arguendi libertas, qua inter cetera ait Achab regi & Jezabeli in faciem, quòd venumdati ſunt ſub peccato, & quòd Deus omnem eorum ſtirpem exſcindet, quòdque canes lingent ſanguinem Jezabelis cap. 21. 20.

Quarta. Quarta, invicta animi patientia & fortitudo, qua D omnes regum & idololatrarum perſecutiones generosè ſuſtinuit & ſuperavit, imò omnes ſacerdotes Baal occidit cap. 18.

Quinta. Quinta, zelus honoris & cultus divini, qui eum ad omnia certamina cum rege & Baalitis ineunda compulit, unde ipſe ad Deum ait: *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael, &c. prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam*, cap. 19. 14. Hinc Elias à nonnullis vocatur Angelus, ac de Joanne Baptiſta ait Angelus, quòd præcedet Chriſtum *in ſpiritu & virtute Eliæ*, Lucæ 1. Hinc raptus eſt Elias, ut præcurrat Chriſtum ad judicium, certetque contra Antichriſtum, à quo proinde occidetur, & martyrio laureabitur Jeroſolymæ; ſed tertia die coram toto populo glorioſè à morte reſurget, & conſcendet in cœlum, uti dixi Apocal. 11. 3. Denique vide elogia Eliæ apud Eccleſ. cap. 48. 1. *Surrexit*, inquit, *Elias quaſi ignis, & verbum ejus quaſi facula ardebat.* Vide ibi dicta. Fuit enim Elias totus igneus & fulmineus.

Hinc Allegor. Elias fuit typus Chriſti, qui verè fuit *Elias*, id eſt, *Dominus Deus*. Chriſtus enim inſtar Eliæ magna certamina habuit de fide Meſſiæ cum Scribis & Phariſæis, ac continuas ab eis perſecutiones ſuſtinuit, tandemque mortem crucis, ſed ab ea die tertia glorioſus reſurrexit, & die 40. in cœlum conſcendit. Ita Angelom. Eucher. Rupert. & alii.

Sexta. Denique Elias fuit Dux & Princeps Prophetarum ceterorum: atque hac de cauſa unà cum Moyſe legiſlatore apparuit in Transfiguratione Chriſti, eique nomine omnium prophetarum teſtimonium perhibuit, quòd ipſe verus eſſet Meſſias ab eis prophetatus, Matth. 17.

THESBITES] oriundus ex *Thesba* vel *Thesbe* vico, ſito in Tribu Gad inter Jebaa & Saron, ait Adrichom. in Deſcript. terræ Sanctæ. Hinc S. Epiphan. Dorotheus, Iſidorus, Metaphraſtes & alii in Vita Eliæ docent Eliam natum in Thesbe, quæ Arabiæ eſt contermina. Audi S. Epiphan. *Elias ex Thesbis erat è continente Arabia: morabatur autem in Galaad, quoniam Thesbis erant ædes ſacerdotibus conſecratæ ac deſtinatæ.* Sed clariùs Metaphraſtes: *Elias*, inquit, *à ſacerdotibus* (Hieroſolymitanis ſcilicet, ad quos de viſione conſulendos Sobachus pareos profectus eſt) *appellatus eſt Thesbites, eò quòd eſſet domus, quæ ſorte obtigerat ſacerdotibus in qua is habitabat, virtutem exercens ab adoleſcentia, & flammeam efficiens animam per ignem ſpirantem Spiritus ſancti gratiam.*

Falluntur ergo Abulenſ. Hugo, Lyran. qui cenſent Eliam oriundum ea urbe Thebe, in qua occubuit Abimelech Gedeonis filius Judic. 9. 50. Thebe enim erat in tribu Ephraim juxta Sichem, Thesbe verò patria Eliæ erat trans Jordanem in Galaadite, putà in tribu Gad. Quare Elias videtur fuiſſe Gaddita, indeque naſcendo viriles, fortes & militares hauſiſſe ſpiritus. Tales enim erant Gadditæ juxta illud Geneſ. 49. 19. *Gad accinctus* (hoc enim Hebr. ſignificat *Gad*) *præliabitur ante eum, & ipſe accingetur retrorſum.*

Porrò, *Thesbites* Hebr. idem eſt quod *captivans*, vel *convertens*, ait Angelom. & alii. Elias enim captivavit & *convertit cor patris in filios, & cor filiorum ad patres eorum*, ut ait Malach. cap. 4. verſ. 6. De nativitate & educatione Eliæ hæc habet Dorotheus in ejus Vita: *Cùm naſciturus eſſet Elias, pater ejus Sabacha vidit illum ab angelis albicantibus ſalutari, & igne tanquam faſciis involvi, & flamma ignis veluti cibo ali, & Hieroſolymam profectus, rem iſtam indicavit, dictumque illi eſt ex oraculo, ne timeret; fore enim ut puer naſciturus in luce habitaret, & quæ diceret firmam ſententiam haberent, judicaretque Iſraelem in gladio & igne.* *Elia igne veſtitus & alitus.* Eadem habet S. Epiphan. & Metaphraſtes in Vita Eliæ. Hinc Eliam perpetuam coluiſſe virginitatem conſentiunt Patres, ſcilicet S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. & ad Euſtochium de Cuſtod. Virgin. Ambroſ. lib. 1. de Virgin. Idem aſſerit S. Chryſoſt. lib. de Virgin. tomo 5. S. Ephrem. non uno loco: pulchrè paræn. 1. tomo 2. fol. 90. ait: *Donum optimum monachi eſt virginitas, curru ipſum ad cœlum cum Elia vehens:* & fol. 91. *Elias in ſua pelle caprina cooperiens in cœlos introducet.*

Virgines quoque vel cœlibes fuiſſe Eliſæum ceteroſque Eliæ diſcipulos, non eſt dubium: quin & ex ipſis plures pro vera Dei religione à Jezabele occiſos martyrii lauream adeptos eſſe, ſatis liquet ex cap. 18. 13.

Porrò, Elias non videtur fuiſſe ſacerdos, ait Abulenſ. Sanchez & alii, quia non oriundus ex Levi, ſed ex Gad: D unde & Script. nuſquam eum vocat ſacerdotem, uti vocat Jeremiam & Zachariam patrem Joannis Baptiſtæ. S. Epiphan. tamen, S. Iſidorus & alii eum vocant ſacerdotem, ortumque ex Levi, quia Levitæ & ſacerdotes, cùm propriam non haberent poſſeſſionem, ſpargebantur per omnes tribus, ut eas in fide & Dei cultu erudirent. Poterat ergo in tribu Gad naſci Elias Levita.

Denique Hebræi cenſent Eliam eſſe Phinees, filium Eleazari filii Aaron, ſed errant, ut oſtendi Numer. 25.

DE HABITATORIBUS GALAAD] Migravit Elias à patria ſua Teſbe in vicinam Galaaditim. Cur? Reſp. primò, quia Galaaditæ tunc valdè corruptis erant moribus, idololatræ & homicidæ. Ivit ergo ad eos Elias, ut ipſos per ſe & ſuos diſcipulos ad meliorem frugem revocaret. Id liquet ex Oſee propheta, qui ſub Ozia rege paulò poſt Eliam prophetavit, ac cap. 6. 8. ſic ait: *Galaad*

cevi-

civitas operantium idolum, supplantata sanguine. Et quasi fauces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem. Vide ibi dicta.

Rursum, Galaad erat ferax resinæ, opobalsami & aliorum aromatum, ex quibus conficiuntur emplastra & medicinæ ad curandos morbos & vulnera. Hinc repræsentat prophetas, qui quasi medici spiritales animarum vulnera & ægritudines curant. Hoc est, quod ait Jeremias cap. 8. 22. *Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare ergo non est obducta cicatrix filiæ populi mei?* Unde ibi Chaldæus Paraphrastes vertit, *Desiderabam doctrinam Eliæ prophetæ, qui fuit de Galaad, cujus verba erant medicina.* Elias ergo & Eliseus, uti in Carmelo, Bethel, Jericho, Galgalis, sic & in Galaad commorati sunt, ut incolas ad verum Dei cultum traducerent, ut *ubi super abundavit delictum, superabundaret & gratia*, Rom. 5. 20. ideoque hisce in locis Collegia discipulorum, qui proinde *filii prophetarum* vocantur, instituit: unde ad eos spectat illud Cantic. 4. 1. *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.* Hac de causa Elias rapiendus in cœlum, Collegia hæc in Bethel, Jericho, Galgalis, &c. obivit 4. Regum 2. B ut suis discipulis valediceret, eosque in aspero vitæ eremiticæ & cœnobiticæ studio prosequendo confirmaret. Ita Abul.

VIVIT DOMINUS DEUS ISRAEL, IN CUJUS CONSPECTU STO, SI ERIT ANNIS HIS ROS ET PLUVIA, NISI JUXTA ORIS MEI VERBA] Non dubium est Eliam zelo æstuantem prius Achab regem monuisse de abdicando cultu Baal, & colendo Deo vero: sed cùm ille surdas adhiberet aures, Elias à verbis ad verbera venit, ac totam terram percussit sterilitate, ut Achab & idololatræ discerent non Baal, ut ipsi putabant, sed Deum verum dare pluviam, messem, ceteraque terræ bona, ideoque ad hæc obtinenda eum invocarent, non Baal; ait ergo: *Vivit Dominus*, id est, juro per vitam Dei, quòd non erit pluvia fœcundans terram, nisi juxta meum beneplacitum, quando scilicet ego precibus meis cœlum ad pluendum aperiam, sicut nunc illud precibus meis clausi: Eliam enim precibus hæc omnia à Deo impetrasse docet Jacobus in Epist. cap. 5. 17. *Elias*, inquit, *homo erat similis nobis passibilis: & oratione oravit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. Et rursum oravit, & cœlum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum.* C

IN CUJUS CONSPECTU STO] Septuag. *cui astiti coram eo*; Chald. *ante quem ministro*, quasi dicat: Ego semper mente Deum habeo præsentem, conorque illum amare, laudare, revereri, eique per omnia placere, ideoque illum invocavi & invoco, ut mihi hanc potestatem sistendi laxandique pluvias, ad evertendum cultum Baal, concedat, uti de facto concessit. Nec enim Elias juraret ita fore, nisi Deus ei id concessisset, eumque fecisset quasi Dominum aeris. Unde exclamat Eucher. *Magna vis propheticæ dignitatis, humanus sermo est, divinus effectus. In terris homo loquitur, & imperio ejus cœlestes obediunt potestates. Commovit omnem creaturam unus sermo prophetæ, & miro modo humi sonans aera cœlumque concussit; turbatus est humani ministerii ordo, & à sæculis instituta elementorum harmonia contabuit, cùm sicco humidum, calido frigidum negaretur: sed elementa pœnam suam læta suscipiunt, dummodo vel in salute hominum, vel in honore proficiat conditoris.*

SI ERIT ANNIS HIS ROS ET PLUVIA] Hebr. *si* idem est, quod *non*. Causam dat Auctor de Mirabil. D Script. lib. 2. cap. 15. *Quatenus*, inquit, *qui Deum per mala in terra exacerbastent, cœli clementia & aeris commoditate carerent.*

NISI JUXTA ORIS MEI VERBA] Ut nulla futura sit pluvia, nisi quando ego verbis & precibus meis illam adduxero. Concionatoriè Sanctus Chrysostomus homil. 1. de Elia, ait eum ex rigido zelo vindicandi idololatriam, noluisse Deo (utpote quem misericordem, facilè precibus flectendum ad dandam veniam & pluviam sciebat) relinqui, sed sibi reservari; utpote qui jam mentem obfirmarat de non danda idololatris venia, nec pluvia. Quare ipsum tandiu precibus Deum fatigasse, donec id ei concederet: quo obtento constanter & severè edixisse: Juro per Deum, quòd non pluet nisi quando ego voluero: non volam autem nisi sacerdotibus Baalitis occisis, & cultu Baal subverso, ut patet c. 18. 41. Hæc A Chrysost. qui homil. 1. graphicè hæc depingens ait: *Cùm Elias propheta sanctissimus populum prævaricatum aspiceret, cùmque Baal & lucos despecto Domino coli à sacrilegis perVideret; cùmque creatore despecto figmentis sese nemoribusque omnis populus addixisset; zelo Dei commotus Judæam terram siccitatis sententia, & pluviarum sterilitate addixit. Tunc subitò anhelat terra, siccatur cœlum, sitiunt omnes, fontes arescunt, omnis humor ima petit, supera deserit, aer fervet, serenitas torquet, tranquillitas pœna est, æstuant noctes, dies arescunt, sata torrentur, arbusta ægrotant, & c. iram Dei universa creatura testatur.*

ABSCONDERE IN TORRENTE CARITH] Vers. 3. Quæret enim te, quasi sterilitatis auctorem rex Achab, & si invenerit, occidet. Fuge ergo & late, ne in tuum caput siccitatis causa revolvatur. *Torrens Carith* descendit de montibus Ephraim juxta urbem Phaselum, unde juxta eum multæ erant cavernæ & speluncæ, in quas se abdere poterat Elias. Hic ergo latuit per triennium siccitatis, pastus à corvis. Unde in ejus memoriam S. Helena ibidem ecclesiam extruxit, teste Nicephoro libr. 8. capit. 30. *Carith* Hebr. idem est quod *excisio succisio*, quia hic Elias terræ germina & sata per ariditatem a se inductam succidit. Unde Sanctus Chrysostomus homil. de Petro & Elia, ait Eliam igneum ardorem & quasi febrim terræ induxisse: *Vix dum*, ait, *exierat sermo ejus, cùm subitò mutatur aer, cœlum æneum factum, idemque sermo in terra viscera tanquam febris incubuit. Et è vestigio exaruerunt omnia, omnia solitudine ac vastitate horruerunt, herbæ siccatæ sunt, plantæ simul & arbores tum frugiferæ, tum steriles.*

Meminit hujus sterilitatis & famis Menander historicus Gentilis apud Josephum libr. 8. capit. 7. sed mutilè & imperfectè, more Gentilium cùm de rebus Judaicis loquuntur. Ait enim famem hanc durasse uno tantùm anno, cùm Sanctus Jacobus capit. 5. 17. asserat eam durasse tres annos & sex menses. Videtur hæc fames tantùm fuisse in Israele: ejus enim idololatriam Elias puniebat. Quare quod Lucæ 4. 25. dicitur eam fuisse *in omni terra*, accommode accipe, scilicet *in omni terra* Achab regi subjecta, & peccatis idololatriæ ejus contaminata.

CORVISQUE PRÆCEPI,] id est, instar præcipientis ordinavi, & instinctum hunc eis indidi, ut tibi afferant panem. Ita Cajetan. Vers. 4.

CORVI QUOQUE DEFEREBANT PANEM ET CARNES MANE, SIMILITER PANEM ET CARNES VESPERE] Corvus est avis vorax, inhumana, maligna: illa ergo usus est Deus ad cibandum Eliam, ut ostenderet se omnibus animalibus imperare, eorumque indolem mutare & convertere eò quò lubet, ac sanctis, qualis erat Elias, omnes creaturas Deo jubente servire & obsequi. Sic corvi afferebant quotidie dimidium panem ad S. Paulum primum eremitam, integrum verò adveniente S. Antonio. Unde ad eum conversus S. Paulus ait: *Eja Dominus nobis prandium misit, verè pius, verè misericors. Sexaginta anni sunt, cùm accipio quotidie dimidii panis fragmentum, nunc ad adventum tuum militibus suis Christus duplicavit annonam.* Ita S. Hieron. in Vita S. Pauli. S. Benedictus verò corvo, qui hora prandii ad se venire & cibum è manu sua sumere solebat, jussit panem veneno infectum à Florentio invido sibi submissum tollere, & in locum, ubi à nemine inveniri posset asportare; cui obediens corvus idipsum præstitit, uti refert Sanctus Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 8. hujus corvi progenies etiamnum superest, ac à Benedictinis continuè alitur in monte Casino. Vers. 6. *Corvi alunt sanctos. Exempla.*

Porrò quòd corvis potiùs quàm aliis avibus Deus usus fit, causa literalis fuit, quòd corvi ament loca solitaria, ac præsertim torrentes, eò quòd siccissimæ & calidissimæ sint naturæ. Unde Proverb. 30. 17. dicitur: *Oculum qui subsannat patrem, &c. effodiant eum corvi de torrente.* *Cur?*

Corvis ergo, quasi maximè obviis avibus, usus fuit ad alendum Eliam in torrente Carith, ut ex corvo cibum, ex torrente potum in tanta omnium siccitate caperet. Aqua enim ad potum sufficit, estque potus maximè naturalis, quo ante Noe omnes prisci usi sunt.

Tropol. vide hic, & revere miram Dei in suos fideles providentiam: corvi enim Deo instigante quotidie bis apportabant panem & carnes Eliæ, scilicet mane ad prandendum, & vespere ad cœnandum. Angeli autem hos panes & carnes apparabant, ideoque meliores & sapi- *Tropol.*

ſapidiores erant noſtris, qui à piſtoribus & cocis apparantur, juxta illud Pſal. 77. 25. *panem Angelorum manducavit homo:* mox eoſdem corvis ad Eliam deferendos dabant, eoſque continebant, ne illos atringerent, ac impellebant ut ad Eliam intactos deſerrent. Nam, ut in vita S. Onuphrii legimus, Deus & Angeli ſingularem habent curam Eremitarum, qualis erat Elias, eò quòd ipſi omnia deſeruerint, & ab omnibus ſint deſerti, juxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper, & orphano tu eris adjutor.* Pſal. 9. 14. Quocirca S. Baſil. hom. 8. in divites avaros: *Carmelus, ait, mons ſublimis ac deſertus Eliam habuit, cui viaticum cibuſque fuit ſpes in Deo; & cùm ita viveret, fame tamen extinctus non eſt, ſed avium rapaciſſimi corvi, cibum ei attulere; & qui alienas ſolebant eſcas invadere, viro juſtiſſimo miniſtri fuere: natura quoque obliti in pane carneque ei afferendis Dominico præcepto paruerunt.*

Et carnes] Deus ergo non tantùm panes ad vitam neceſſarios, ſed etiam carnes ad lautitiam pro obſonio Eliæ ſubmittebat. Quærit Abul. quid comederit Elias diebus jejuniorum, quibus non licet veſci carnibus; ac reſpondet eum comediſſe quidquid corvi afferebant. Deus enim mittendo carnes ad Eliam, hoc ipſo cum eo in jejunio diſpenſabat, volebatque, ut eas comederet, ac dono ſuo tam liberali frueretur, ne fruſtra eas miſiſſe videretur.

Allegor. Allegor. S. Proſper lib. 2. de prædict. & promiſſ. cap. 28. *Panis Eliæ*, inquit, *eſt corpus Chriſti, quod Judæi ut corvi gentibus miniſtrarunt, carnem in crucis ligno decoctam gentibus præparantes, ac ut corvi una & raucisona voce clamantes ad Pilatum: Crucifige, crucifige eum.*

Aliter S. Auguſt. Serm. 101. de temp. ubi omnia geſta Eliæ Allegor. applicat Chriſto & Eccleſiæ: *B. Elias*, inquit, *typum habuit Domini Salvatoris. Sicut enim Elias à Judæis perſecutionem paſſus eſt, ita & verus Elias Dominus noſter ab ipſis Judæis reprobatus eſt & contemptus. Elias reliquit gentem ſuam, & Chriſtus deſeruit ſynagogam. Elias abiit in deſertum, & Chriſtus venit in mundum. Elias in deſerto corvis miniſtrantibus paſcebatur, & Chriſtus in deſerto mundi hujus gentium fide reficitur. Corvi enim illi, qui beato Eliæ jubente Domino miniſtrabant, gentium populum figurabant. Propterea & de gentium Eccleſia dicitur: Nigra ſum ſed formoſa filia Jeruſalem. Unde nigra? Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Unde formoſa? Asperges me hyſſopo, & mundabor; lavabis me, & ſuper nivem dealbabor.* Et mox: *Verè Eccleſia gentium corvis ſimilis erat, quando viventem Dominum contemnebat, & ante acceptam gratiam, velut morticinis cadaveribus, idolis miniſtrabat.*

Symbol. Symbol. Auctor mirabil. S. Script. apud S. Auguſt. lib. 2. cap. 17. *A corvis, ait, miniſtrari propheta præcipitur, ut ſcilicet culpam, quam in diluvio commiſerat in terra, purgare avis illa videretur, dum ut fidelis miniſter efficitur Eliæ, qui negligens & fallax erat ante Noe. Præterea quoque in hoc miniſterio illud etiam oſtenditur, qualiter homo ſi non peccaſſet, etiam infructuoſorum animalium nunc miniſteriis uteretur. Unde verò eas carnes & panes ille corvus detulerit, ipſe viderit qui tale officium committebat. In quo tamen notandum eſt, quòd ex aliquorum hominum ſcientium aut neſcientium induſtria corvi hæc acciperent, qui coctos panes & carnes qualibet qualitercumque præparabant.*

Vade in Sarephta Sidoniorum] Urbs hæc
Vers. 9. ſita erat inter Tyrum & Sidonem in via publica, non procul à littore maris, & ab Eleuthero fluvio, duobus milliaribus diſtans à Sidone. Dicta eſt, *Sarephta*, id eſt, *conflatoria*, à צרף *tſaraph*, id eſt, *conflate*, quòd in ea eſſent officinæ conflatoriæ vaſorum ex ære, ferro, aliiſque metallis.

Jubet ergo Deus Eliam extra Iſraelis fines & Achab perſecutoris ſui dominium, abire in ditionem Sidoniorum, ut ibi ſub rege gentili ſecure & quietè degeret. Hinc Alleg. Elias ſignificat Chriſtum, qui perſecutionem patiens à Judæis, Evangelium ſuum tranſtulit ad gentes, uti explicat ipſe Chriſtus Lucæ 4. 25.

Audi Auctorem mirabil. S. Script. lib. 2. cap. 18. *Idcirco ad Sarephtam Sidoniorum ſaturandus propheta mittitur, ut per illum bona & fidelis vidua paſceretur. Ne verò quem moveat, quòd Sidoniorum terra hanc eandem plagam pariter cum Iſrael perpeſſa erat, dum inde Jezabel perſecutrix prophetarum & totius vindictæ & facinoris cauſa, Sidoniorum regis filia paternam originem ducebat.*

Præcepi enim ibi mulieri] *Præcepi*, id eſt, ordinavi, diſpoſui, providi: non enim propriè Deus præceperat viduæ, cùm ei non eſſet locutus, imò vidua petenti Eliæ fruſtum panis, negavit ſe illud habere verſ. 12. Si quis tamen contendat Deum revelaſſe viduæ adventum Eliæ, ac juſſiſſe ut eum exciperet & paſceret eo modo quo Elias poſtulaturus erat, non repugnabo. Fuit hæc mulier gentilis, utpote Sidonia, ſed religioſa & devota, ait S. Chryſoſt. hom. 3. de Elia & Abul. q. 24.

En colligo duo ligna, ut faciam (coquam) Vers. 12.
illum mihi et filio meo, ut comedamus et moriamur] q.d. Poſtquàm modicum hoc farinæ comederimus, moriemur fame, quia non habemus aliud quod comedamus.

Allegor. S. Auguſt. Serm. 101. de Temp. notat *duo ligna* ſignificare crucem Chriſti, in ea enim ſunt duo ligna, ſcilicet unum erectum, alterum tranſverſum. *Ideo*, inquit Auguſt. *duo ligna colligebat, quia in typo Eliæ Chriſtum excipiebat. Duo ligna volebat colligere, quia crucis myſterium deſiderabat cognoſcere. Crux enim Domini Salvatoris duobus lignis aptata eſt, ideò duo ligna colligebat vidua illa, quia in illum qui in duobus lignis pependit creditura erat Eccleſia. Dixit ergo vidua illa: Collige duo ligna ut faciam cibum mihi & filio meo, & manducabimus, & moriemur: Verum eſt, fratres dilectiſſimi, nemo in Chriſtum crucifixum credere merebitur, niſi huic ſæculo moriatur: nam quicumque corpus Chriſti dignè manducare voluerit, neceſſe eſt ut moriatur præteritis, & vivat futuris.*

Et filio meo] ſic & Chald. hoc enim eſt Hebr. לבני *libni*. Verùm Septuag. aliis punctis legentes לבני *lebanai*, vertunt, *filiis meis*; ſignificant ergo eam plures habuiſſe filios, quibus panem eripuit, ut daret Eliæ. Eò major fuit ejus virtus. Ita Eucher.

Veruntamen mihi primum fac de ipsa Vers. 13.
farinula subcinericium panem] qui ſcilicet ſub cinere feſtinatò citòque coquitur, ut præſenti urgentique fami Eliæ ſtatim ſuccurreret. Sic Abraham Angelis feſtinantibus coxit panes ſubcinericios Geneſ. 18. 6.

Myſticè, Eucherius: *Panis ſubcinericius*, inquit, *eſt pœnitentium ſatisfactio juxta illud Pſalm. 101. Quia cinerem ſicut panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam; his enim ſatisfactionibus Dominus ſe paſci hortatur.*

Mihi primum fac] Cauſam dat S. Proſper par. 2. Prædict. c. 29. *Ut miſericordia*, ait, *primum occupet locum, quam prœire ante faciem Dei Script. teſtatur; ex ipſo enim omnis cœpit.* Sic S. Ludovicus rex Franciæ priuſquam ipſe pranderet, centum pauperibus prandium dabat.

Quæ abiit, et fecit juxta verbum Eliæ] Vers. 15.
Mira fuit hujus viduæ fides, obedientia, liberalitas, ut modicum farinæ ſibi ad vitam neceſſarium daret Eliæ, qui famem hanc induxerat. Unde exclamat Eucher. *O magnificum mulieris animum, ò immutabile mentis propoſitum, ò verè venerabile per ſæcula factum: poculum petit, mox offert: & quod regibus jam forſitan deerat, quod divites non habebant, hoc vidua ex abundantia erogabat. Paſcit pane, quo cum filio die poſtero erat moritura, nec habere ſe negat, ſed fatetur ſimpliciter, nec metuit prodere veritatem: & non tam poſtulanti, quàm quodammodo exigenti omnem cauſam pandit in medium: quantitatem victus, & numerum perſonarum, ut non tam hoſpitem velit habere quàm judicem.* Et inferiùs: *Erat in illo tempore ſpectaculum angelis hominibuſque gratiſſimum, quòd inter gentes in terra profana, vidua mulier jam tunc eſſet filia Abrahæ, multo hoſpitalior ipſo parente, multo humanior fidei genitore. Erat quidem Abraham hoſpitalis, & erga peregrinos magno detentus affectu: ſed erat verè opulentus, erat dives.* Et paulò poſt: *ſtudio humanitatis omnem vim deſpexit naturalis affectus, non de ſe, non de parvulis ſollicita: nihil eam à mentis propoſito revocavit, nec propriæ ſexus infirmitas, nec materna erga parvulos viſcera pietatis, accidit in ſe naturæ officia hoſpitalitatis intuitu, & effectus eſt devotus erga hoſpitem matris animus filiorum crudele ſepulchrum.*

Et ex illa die hydria farinæ non defecit, et lecythus olei non est imminu- Vers. 16.
tus] non per rarefactionem, ſed additionem novæ farinæ & olei continuam, ait Abul. Unde ex eo deinceps ſuſtentata fuit vidua cum filio, quin & Elias ipſe, ut patet verſ. 20. Merebatur hoc fides & ſanctitas Eliæ, item obedientia & eleemoſyna viduæ, quæ modicum farinæ quod habebat, dederat Eliæ. Ita Sanct. Proſper lib. ſecundo de prædict. & promiſſ. cap. 29.

quum

quem audi: *Sic anima fœneratur Deum, sic dum dat in necessitate, sibi consulit ad salutem. Sic repletur anima quæ corpore abscedente Domino, castigantem diligens, unius thori fidem pudico amore custodit, sacramento farris & olei unctione munita, secura exspectans gratam pluviam, cùm ei dixerit Dominus: Euge serve bone, quia in modico fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui.*

Audi & Eucherium liberalitatem & virtutem hujus viduæ admirantem, & hoc elogio remunerantem: *Facta est igitur manus viduæ perenne torcular, & mola jugiter fundens. Ecquid dico mulieris manum? In verbo prophetæ tota domus viduæ piorum cellarium facta est. Non ibi ros, non pluvia, non veris aura, non calidi soles, non nimbus necessarius, non aratrum, non agricola, non colonus, sed omnia & in omnibus sermo prophetæ affatim viduæ ministrabat.* Pascentem se viduam pavit Elias.

Audi S. Hieron. Epist. 10. ad Furiam: *Recordemur viduæ Sarephtanæ quæ & suæ & filiorum saluti Eliæ prætulit famem; ut in ipsa nocte moritura cum filio superstitem hospitem relinqueret, malens vitam perdere, quàm eleemosynam; & in pugillo farinæ seminarium sibi messis Dominicæ præparavit. Farina seritur, & olei capsaces nascitur; in Judæa frumenti est penuria: granum enim tritici ibi mortuum fuerat, & in gentium vidua olei fluenta manabant.* Simili modo S. Euthymius (cujus sanctitas toti orbi sub Justiniano Imp. inclaruit) farina in monasterio deficiente illam multiplicavit, dicens: *Bono estote animo: quantum enim egentibus impertitis, duplum nobis Dominus elargietur. Spero enim, quòd sicut olim hydria farinæ non defecit, ita nunc minimè sit defectura.* Ita Eustachius in ejus Vita, & ex eo Baronius anno Christi 564. Pari ratione Masymas Anachoreta instar Eliæ in duobus doliis pro pauperibus multiplicavit frumentum, & oleum, uti refert Theodor. in Histor. Religiosa cap. 14. quem audi: *Hospitum autem & pauperum tam alacri animo curam gerebat, ut patefaceret portas omnibus, qui aderant. Dicitur enim habuisse duo dolia: unum quidem frumenti, alterum verò olei. Ex his semper quidem suppeditabat omnibus egentibus: habebat autem ea semper plena benedictione, quæ data est viduæ Sarephtanæ & immissa fuerat in hæc dolia, ipse enim Dominus omnes opes effundit in omnes eos, qui ipsum invocant: & sicut illius hydriam & guttam jussit scaturire, præbens manipulos seminum hospitalitatis; ita etiam huic viro admirabili exhibuit suppeditationem, quæ ex æquo respondebat ejus animi alacritati.*

Similia sæpè fecit S. Joannes Eleemosynarius Archiepiscopus Alexandrin. teste Leontio in ejus Vita. Unde ejus axioma erat: *Quò plura erogo in pauperes, eò plura semper & majora à Deo recipio.* Unde S. Basil. hom. de eleemosyna cum comparat puteo, vel fonti, qui quò plus aquæ effundit, eò amplius aquæ ebullientis admittit, & recipit. Vide S. Chrysost. hom. cui titulus: *Quod eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima.*

Alleg. hydria farinæ significabat panem Eucharistiæ, qui quotidie à fidelibus comeditur, nec tamen consumitur, aut deficit unquam. Ita Lanfrancus, Algerus, & alii scribentes contra Berengarium.

QUOD LOCUTUS FUERAT IN MANU ELIÆ,] id est, per Eliam: manus enim est instrumentum instrumentorum; unde notat causam instrumentalem; talis enim respectu Dei fuit Elias.

ÆGROTAVIT FILIUS MULIERIS MATRIS FAMILIAS] putà viduæ jam dictæ: hæc enim mortuo ma-
VERS. 17. rito erat sola materfamilias. Permisit, vel immisit hunc morbum Deus puero hoc fine, ut mortuus ab Elia suscitaretur; itaque Eliæ fides, & virtus apud Achab, & Baalitas splendesceret. Ita Eucher. & alii. Audi S. August. ad Simplician. quæst. 5. *Non malefaciendi causa mortificavit filium ejus, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tantum prophetam, & tunc viventibus, & posteris commendaret. Sicut dicit Dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed ut glorificaretur Deus in Filio, & ideò consequentia probant, & ipsa etiam fiducia, qua credidit Elias, non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu ejus hospita affligeretur, sed potiùs ad hoc factum esse, ut Deus magnificentiùs ostenderet viduæ, qualem Dei famulum suscepisset.*

Nonnulli censent, hunc viduæ filium suscitatum ab Elia fuisse Jonam prophetam. *Tradunt Hebræi*, inquit Hieron. in præfat. in Jonam, *hunc esse filium viduæ Sarephtanæ, quem Elias propheta mortuum suscitavit, matre postea dicente ad eum: Nunc cognovi, quia vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo est veritas; & ob hanc causam etiam ipsum puerum sic vocatum. Amathi enim in nostra lingua veritatem sonat, & ex eo, quod verum Elias locutus est, ille qui suscitatus est, filius esse dicitur veritatis.* Sic ipse, utique recitando non probando. Jonas enim Hebræus erat, hic verò filius erat Sidonius. Vide dicta proœmio in Jonam.

INGRESSUS ES AD ME, UT REMEMORARENTUR INIQUITATES MEÆ, ET INTERFICERES VERS. 18.
FILIUM MEUM] q. d. Num venisti ad me, ò Elia, tanquam minister Elohim, idest, Dei summi judicis & vindicis, ut ad tuum ingressum puniar morte filii? Videbat enim ipsa Eliam quasi ministrum Dei punire scelera & scelestos, ut cùm toti Israeli ob cultum Baal induxit sterilitatem, & famem. Est enim naturalis quasi antipathia inter sanctitatem & iniquitatem, ac inter sanctos & iniquos, ut una prædominans aliam excludat, & quasi interimat. Sic Eliæ severa sanctitas, & sancta severitas videbatur hic elidere omnem iniquitatem familiæ viduæ, ac in ejus punitionem occidere viduæ filium. Notat Theodor. humilitatem, & pœnitentiæ spiritum in hac vidua, quòd mortem filii suis peccatis adscribat; ideoque meruit eum resuscitari. Audi Theodor. hic q. 52. *Sunt*, inquit, *admiratione digna verba viduæ: tuo, inquit, lumine aperta sunt mea peccata, quæ occulta erant. Non dixit, fuisti mihi malum auspicium; mala conciliavit mihi tuus adventus; sed potiùs suis peccatis tribuit, quod acciderat. Tantum enim ei profuit prophetæ doctrina*: Quasi præ humilitate doluerit, se prophetam in domum suam indignè suscepisse.

ET EXPANDIT SE, ATQUE MENSUS EST SU- VERS. 21.
PER PUERUM] Heb. יתמודד *iitmoded*, id est, *seipsum admensus est* (est enim conjugationis *Hitpael*, quæ notat actionem reflexam agentis in seipsum) super puerum commensus est, & coæquavit seipsum puero, scilicet os suum ori pueri, manibus manus, pectus pectori, tibias tibiis, pedes pedibus applicando, & quoad fieri poterat per contractionem coæquando. Unde Chald. vertit, *Coarctavit se super puerum*; Septuag. *Inflavit puero ter*; Vatab. *incubuit puero*.

Quæres, cur id fecit Elias? Resp. variæ fuere causæ. Prima ethica & pathetica, ut ostenderet eximium suum in viduam, & filium ejus amorem, indeque dolorem de ejus morte. Quos enim summè diligimus, hos amplexamur, arctèque complectimur, nec nos ab eis avelli patimur, quasi eis nostras vires, spiritum, & vitam inspirare velimus. Sic S. Ambr. Orat. funebri in obitu fratris sui Satyri, idem se illi fecisse commemorat: *Nihil*, inquit, *mihi profuit ultimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti.* *Elias incubuit puero. Causa prima.*

Secunda physica causa fuit, ait Abul. quòd Elias hoc suo in puerum incubitu, & insufflatione volebat corpus ejus ex morte frigidum calefacere, itaque disponere ad animam, vitamque recipiendam, sicut disponit mater corpus embryonis in utero, ut Deus deinde jam calefacto, & disposito, infundat animam rationalem: hoc enim est opus solius Dei, matris verò opus est materiam disponere. Sic gallina ova incubando calefacit, ut deinde in pullos formentur, & animentur. *Secunda.*

Tertia symbolica, ut ostenderet, quàm ardua & difficilis res esset, mortuum è morte suscitare ad vitam. Unde idem fecit Elisæus imitans Eliam magistrum suum 4. Reg. 4. 34. Rursùm, ut liqueret, quanta esset distantia inter miracula Eliæ & Christi: Elias enim laboriosè se fatigando & sudando suscitavit mortuum; Christus verò facillimè solo jussu, & verbo, utpote mortis vitæque Dominus. *Tertia.*

Quarta Theologica, ut sancti corporis sui contactu cadaver pueri Deo commendaret, ait Serarius. Corpora enim sanctorum non tantùm viva sunt, sed & vivifica; adeò ut corpus Elisæi jam mortui mortuum suscitarit quondam à latronibus occisum, qui in sepulchrum Elisæi projectus, dum sacra ejus ossa tetigisset, divina virtute revixit, uti narratur 4. Reg. 13. 20. Aliam magisque propinquam causam dat Abul. Elias, ait, ter puero incubuit: nam primò ei incubuit orans Deum, ut eum resuscitaret: sed cùm id videret non fieri, secundò incumbens puero, oravit ferventiùs. Verùm, cùm nec tum quidem surgeret puer, tertiò eidem incumbens oravit *Quarta.*

oravit ardentissimè, sicque tandem vitam puero impetravit. Idem fecit Elisæus. Idem nos imitari & facere convenit. Deus enim in rebus arduis vult sæpiùs & ardentiùs rogari, ut illud ferventibus, & zelo quasi armatis & inflammatis precibus ab eo extorqueamus. Hoc enim res meretur, sicque crescit nostra devotio, virtus, & meritum. Atque hic est fructus perseverantiæ, & orationis perseverantis, seseque intendentis, & ardentis.

Quinta, Quinta Mathematica; ut enim corpus majus æquetur minori, debet illud amplecti; ac vicissim minus majori se subjiciat oportet. Id patet in circulo minori incluso in majori. Hic enim subjicit se majori: unde major eum amplectitur & proportionaliter sibi æquat, quia uterque idem centrum ambit, & ad illud circumcirca gyrat, ita ut nulla linea diametralis à majori circulo ad centrum duci possit, nisi illa prius circulum minorem intermedium secet, & pertranseat. Quare nulla pars in circulo majori assignari potest, cui non pars similis & proportionaliter æqualis in minori respondeat. Quare docemur, quòd ut inferiores superioribus uniantur, & quasi adæquentur, necesse sit ut superiores ad inferiores se per amorem inclinent, eosque complectantur; inferiores verò superioribus debita obedientia, & subordinatione se submittant, & substernant. Hæ ergo sunt duæ virtutes sublimes, quæ omnia complanant, adæquant, & uniunt, nimirum charitas, & humilitas. Sicut Elias charitate amplexans puerum, & puer naturaliter se submittens Eliæ, ei se quasi adæquavit, itaque ab eo animam, spiritum, & vitam recepit.

Allegor, Allegoricam, & præcipuam causam dat S. Prosper parte 2. Prædict. cap. 31, scilicet, ut Elias suo gestu repræsentaret mysterium Incarnationis, quo Deus filius suam Deitatem commensus est, & quasi coæquavit nostræ humanæ naturæ, quam assumpsit, ut per eam nos peccato mortuos vivificaret. *Elias & post eum Elisæus*, ait Prosper, *ut mortuum parvulum suscitaret, juvenilia membra contexit. Et Dominus Jesus seipsum exinanivit, formam servi accipiens: parvum se illi parvo coaptavit, ut efficeret istud corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Jacens subter se frigidum suo calore succendit: similiter & noster Salvator Dominus mundum, à cujus calore non est jam qui se abscondat. Insufflavit ille tertiò jacenti, ut trina confessio infunderetur credenti: sic suscitatus est mortuus, dum à morte perpetua justificatus est impius.*

Unde Chald. vertit, *Coarctavit se super puerum*; Sept. *insufflavit ter in puerum*. Sicut enim gallina incubat ovis, totamque se super ea expandit, & quasi commensurat, ut ea calefaciat, & vivificet: sic & Deitas Christi se expandit super totam humanitatem nostram, eique quasi seipsam admensa est & coæquavit, ut eam frigidam calefaceret, exanimem animaret, mortuam vivificaret, singula enim hominis membra omnesque animæ potentiæ, per peccatum spiritualiter erant mortuæ, frigidæ, aridæ & exanimes; quare in singulas Deitas incumbens, insufflavit in eas, & inhalavit spiritum gratiæ, & vitæ spiritalis. Ter- A tiò autem Elias incubuit puero, eique seipsum coarctando admensus est, quia Christus tertiò seipsum coarctavit, & commensus est humanæ naturæ, scilicet primò, in utero, secundò, in præsepio, tertiò, in cruce; itaque mortuum genus humanum vivificavit, eique spiritum charitatis, paupertatis, & patientiæ inspiravit, & *cum clamore valido ac lachrymis preces offerens exauditus est pro sua reverentia*; ita Lyran. Angel. Euch. Salianus.

Audi S. August. serm. 201. de Temp. *Filius viduæ defunctus jacebat, quia filius Ecclesiæ, id est, populus Gentium, multis peccatis & criminibus mortuus est. Orante Elia filius viduæ suscitatur, veniente Christo filius Ecclesiæ, id est, populus Christianus de carcere mortis reducitur. Elias inclinatur in oratione, & vivificatur viduæ filius; & Christus procumbit in passione, & suscitatur populus Christianus.* Et post nonnulla: *Nam quod tribus vicibus inclinatur, mysterium Trinitatis ostenditur. Vidua enim filium, id est, populum Gentium, non solus Pater sine Filio, nec Pater & Filius sine Spiritu sancto; sed tota Trinitas suscitavit. Denique hoc etiam in Sacramento Baptismatis demonstratur,* B *dum tertia vice vetus homo mergitur, ut novus surgere mereatur.* Hoc igitur est verbum abbreviatum, de quo Apostolus Rom. 9. 28. *Ut quod cælo non capiebatur, præsepio caperetur*, ait S. Cyprianus lib. 2. contra Judæos c. 3. nimirùm Verbum infans, puer sapiens, Deus lactens.

Tropol, Tropologica causa fuit, ut ostenderet Elias virum zelosum & charitate flagrantem, qui convertere satagit animas vitiis, & concupiscentiis mortuas, debere per magnam compassionem, commiserationem, & zelum iis quasi se coæquare, & commetiri, ut eis frigidis, & torpentibus spiritum vitæ inhalet: peccator enim est quasi cadaver mortuum & frigidum, quare ingenti & crebro concionatoris, confessarii, & monitoris ardore opus est ut calorem pœnitentiæ & devotionis ei aspiret, quo ad vitam gratiæ à Deo recipiendam se disponat. Sic enim ignis frigidum lignum prius calefacit, ut deinde illud igniat. Et gallina ova diu calefacit, ut animentur. Ita faciebat Paulus dicens: *Factus sum infirmis infirmis, ut infirmos lucrifaciam. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos*, 1. Corinth. 9. 22. Et: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* 2. Corinth. C 11. 29. Et: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*, Galat. 4. 19.

Anagog, Anagogica causa fuit, ut significaret Christum in resurrectione commensurum, & quasi coæquaturum nos suæ gloriæ, & corpori glorioso, juxta illud: *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Philip. 3. 21.

Vers. 22. ET REVERSA EST ANIMA PUERI INTRA EUM] *Reversa*, scilicet è limbo. Hinc patet animæ hominis immortalitas. Hic puer est primus ab origine mundi à morte ad vitam suscitatus; nec enim alium eo priorem suscitatum legimus: ita Cajetan. Denique cœnaculum, sive locus in quo Elias hunc puerum è morte suscitavit, etiamnum ostenditur, ait Adrichom. in Sarepta.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elias sistit se regi Achab, & non se, sed ipsum suis idolis turbasse Israelem asseverat. Mox v. 21. miraculo evocationis ignis è cælo in victimam certat cum prophetis Baal, vincensque jubet omnes mactari. Denique v. 41. pluviam Israeli à se siccitate damnato, indeque fœcunditatem restituit.

1 POst dies multos factum est verbum Domini ad Eliam, in anno tertio, dicens: Vade
& ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ. 2. Ivit ergo Elias, ut
ostenderet se Achab; erat autem fames vehemens in Samaria. 3. Vocavitque Achab Abdiam
dispensatorem domus suæ: Abdias autem timebat Dominum valdè. 4. Nam cùm interficeret Jezabel prophetas Domini, tulit ille centum prophetas, & abscondit eos quinquagenos &
quinquagenos in speluncis, & pavit eos pane & aqua. 5. Dixit ergo Achab ad Abdiam:
Vade in terram ad universos fontes aquarum, & in cunctas valles, si fortè possimus invenire herbam, & salvare equos & mulos, & non penitus jumenta intereant 6. Diviseruntque
sibi regiones, ut circuirent eas: Achab ibat per viam unam, & Abdias per viam alteram seorsum. 7. Cùmque esset Abdias in via, Elias occurrit ei: qui cùm agnovisset eum, cecidit
super faciem suam, & ait: Num tu es, domine mi, Elias? 8. Cui ille respondit: Ego. Vade, & dic

domino

domino tuo: Adest Elias. 9. Et ille, Quid peccavi, inquit, quoniam tradis me servum tuum in
manu Achab, ut interficiat me? 10. Vivit Dominus Deus tuus, quia non est gens aut regnum,
quò non miserit dominus meus te requirens: & respondentibus cunctis: Non est hic: adjuravit re-
gna singula & gentes, eò quòd minimè repertreris. 11. Et nunc tu dicis mihi: Vade, & dic domi-
no tuo: Adest Elias. 12. Cùmque recessero à te, Spiritus Domini asportabit te in locum, quem
ego ignoro: & ingressus nuntiabo Achab, & non inveniens te, interficiet me: servus autem tuus
timet Dominum ab infantia sua. 13. Nunquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim
cùm interficeret Jezabel prophetas Domini, quòd absconderim de prophetis Domini centum viros,
quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & paverim eos pane & aqua? 14. Et nunc tu dicis:
Vade, & dic domino tuo: Adest Elias: ut interficiat me? 15. Et dixit Elias: Vivit Dominus exer-
cituum, ante cujus vultum sto, quia hodie apparebo ei. 16. Abiit ergo Abdias in occursum Achab,
& indicavit ei: venitque Achab in occursum Eliæ. 17. Et cùm vidisset eum, ait: Tune es ille qui
conturbas Israel? 18. Et ille ait: Non ego turbavi Israel, sed tu, & domus patris tui, qui dereli-
quistis mandata Domini, & secuti estis Baalim. 19. Verumtamen nunc mitte, & congrega ad me
universum Israel in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque
lucorum quadringentos, qui comedunt de mensa Jezabel. 20. Misit Achab ad omnes filios Israel,
& congregavit prophetas in monte Carmeli. 21. Accedens autem Elias ad omnem populum, ait:
Usquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini
eum. Et non respondit ei populus verbum. 22. Et ait rursus Elias ad populum: Ego remansi pro-
pheta Domini solus: prophetæ autem Baal quadringenti & quinquaginta viri sunt. 23. Dentur
nobis duo boves, & illi eligant sibi bovem unum, & in frusta cædentes, ponant super ligna, ignem
autem non supponant: & ego faciam bovem alterum, & imponam super ligna, ignem autem non
supponam. 24. Invocate nomina deorum vestrorum, & ego invocabo nomen Domini mei: & Deus
qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Respondens omnis populus ait: Optima propositio. 25.
Dixit ergo Elias prophetis Baal: Eligite vobis bovem unum, & facite primi, quia vos plures estis:
& invocate nomina deorum vestrorum ignemque non supponatis. 26. Qui cùm tulissent bovem,
quem dederat eis, fecerunt: & invocabant nomen Baal de manè usque ad meridiem, dicentes:
Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transiliebantque altare quod fecerant.
27. Cùmque esset jam meridies, illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce majore: Deus enim
est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur. 28.
Clamabant ergo voce magna, & incidebant se juxta ritum suum cultris & lanceolis: donec perfunde-
rentur sanguine. 29. Postquam autem transiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo
sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebat orantes, 30.
dixit Elias omni populo: Venite ad me. Et accedente ad se populo; curavit altare Domini quod de-
structum fuerat. 31. Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob, ad quem
factus est sermo Domini, dicens: Israel erit nomen tuum. 32. Et ædificavit de lapidibus altare in
nomine Domini: fecitque aquæductum, quasi per duas aratiunculas, in circuitu altaris. 33. & com-
posuit ligna: divisitque per membra bovem, & posuit super ligna, 34. & ait: Implete quatuor
hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. Rursumque dixit: Etiam secundò hoc fa-
cite. Qui cùm fecissent secundò, ait: Etiam tertiò idipsum facite. Feceruntque tertiò, 35. & currebant
aquæ circum altare, & fossa aquæductus repleta est. 36. Cùmque jam tempus esset ut offerretur
holocaustum, accedens Elias propheta, ait: Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, osten-
de hodie quia tu es Deus Israel, & ego servus tuus, & juxta præceptum tuum feci omnia verba hæc.
37. Exaudi me Domine, exaudi me: ut discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, & tu con-
vertisti cor eorum iterùm. 38. Cecidit autem ignis Domini, & voravit holocaustum, & ligna, &
lapides, pulverem quoque, & aquam quæ erat in aquæductu lambens. 39. Quod cùm vidisset om-
nis populus, cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus. 40.
Dixitque Elias ad eos: Apprehendite prophetas Baal, & ne unus quidem effugiat ex eis. Quos cum
apprehendissent, duxit eos Elias ad torrentem Cison, & interfecit eos ibi. 41. Et ait Elias ad
Achab: Ascende, comede, & bibe: quia sonus multæ pluviæ est. 42. Ascendit Achab, ut come-
deret & biberet: Elias autem ascendit in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam
inter genua sua, 43. & dixit ad puerum suum: Ascende, & prospice contra mare. Qui cùm ascen-
disset, & contemplatus esset, ait: Non est quidquam. Et rursum ait illi: Revertere septem vicibus:
44. In septima autem vice, Ecce nubecula parva quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Qui
ait: Ascende, & dic Achab: Junge currum tuum & descende, ne occupet te pluvia. 45. Cùmque
se verteret huc atque illuc, ecce cœli contenebrati sunt, & nubes & ventus, & facta est pluvia gran-
dis. Ascendens itaque Achab abiit in Jezrahel: 46. & manus Domini facta est super Eliam, accin-
ctisque lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Jezrahel.

Vers. 1. IN ANNO TERTIO] siccitatis, & famis ab Elia inductæ Israeli.

Vers. 3. ABDIAS AUTEM TIMEBAT DOMINUM VALDE] Hebræi, Lyranus & Rupertus putant hunc *Abdiam* esse Abdiam prophetam, qui inter minores prophetas ordine est quartus. Addit Lyranus, Abdiam merito hujus beneficentiæ in prophetas, à Deo in præmium accepisse donum prophetiæ: S. Epiphan. verò lib. de Prophetis censet, Abdiam hunc fuisse quinquagenarium illum, qui lib. 4. cap. 1. Eliæ supplex mortem effugit. Sed hunc Abdiam ab utroq. esse diversum, ostendi proœmio in Abdiã.

Vers. 4. TULIT ILLE CENTUM PROPHETAS, ET ABSCONDIT EOS] Abulens. putat, prophetas hosce fuisse prophetas propriè dictos. Planiùs Lyranus & Cajetan. censent, eos fuisse viros religiosos, qui abdicatis curis terrenis seorsim simul habitantes divinis laudibus insistebant, ut faciunt jam Cœnobitæ. Simili modo legimus 1. Reg. 19. 20. chorum prophetarum non tantùm vocali cantu, sed & musicis instrumentis unà cum Samuele & Saule laudasse Deum. Sic Heman, & Idithun cantores dicun-

dicitur *prophetasse*, id est, cecinisse psalmos in citharis & A
psalteriis 1. Paral. 25.

Vers.18. Non ego turbavi Israel, sed tu, et domus patris tui, qui dereliquisti mandata Domini, et secuti estis Baalim] putà idola, & deos gentium. Vide hìc libertatem Eliæ qua Achab regi culpam, causamque siccitatis, & famis à se inductæ in faciem objectat. Idem fecere Lucifer Caler. S. Athanas. & S. Hilar. in Epistolis, & libris scriptis ad Constantium Imper. Arrianum.

Congrega ad me universum Israel in
Vers.19. montem Carmeli, et prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos] Petiit hoc Elias, ut omnes occideret, ac iis occisis excideret pariter idola Baal, & *lucorum*, id est, aliorum deorum, qui in sylvis, & lucis colebantur. Fuere ergo universim pseudoprophetæ, sive pseudodoctores hæresis, & idololatriæ 850. quos omnes Elias partim per se, partim per populum interemit. Esto enim soli subinde Baalitæ quasi præcipui nominentur, tamen ceteros quoque fuisse interemptos patet cap. 19. v. 1. B

Vers.23. Et ego faciam alterum bovem] *faciam*, id est, sacrificabo. Summum enim & nobilissimum opus, quod facit homo, est sacrificium. Sic Virgilius:

Cùm faciam (id est, sacrificabo) *vitulo pro frugibus ipse venito*.

Vers.24. Deus, qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus] qui scilicet ignem in hostiam sibi oblatum è cælo dimiserit. Hic enim hoc ipso ostendet se ignis æquè ac cœli esse Dominum, ac sacrificium illud esse suum, id est, verum & divinum. Solebat enim Deus in igne apparere, ac per ignem è cœlo missum absumere sacrificia sibi oblata, uti fecit in sacrificio Abelis Genes. 4. 4. Aaronis Levit. 9. 24. Salomonis 2. Paralip. 7. 1. Davidis 1. Paralip. 21. 20. Gedeonis Judic. 6. 21. Manue Judic. 13. 20. & aliorum. Ignis enim repræsentat majestatem Dei. Unde Deuter. 4. 24. Moyses ait Hebræis: *Dominus Deus tuus ignis consumens est*. Ignis enim symbolum est castitatis & puritatis, æquè ac efficacitatis divinæ, uti per 17. analogias ostendi Levit. 9. 23. Hinc & Spiritus sanctus in specie ignis descendit in Apostolos die Pentecostes Actorum 2. Vide ibi dicta. C

Et hæc populus sciebat, atque illa tum ex Scripturis, tum ex Levitis audierat; unde statim succlamàvit, dixitque: *Optima propositio*. Miraculo enim hæc lis de Deo vero decidenda erat, uti hic Eliæ suggessit Deus, eò quòd Achab, Jezabel & Baalitæ in cultu Baal essent obstinati, nec ullas rationes in contrarium ad aures admitterent.

Vers.26. Qui cum tulissent bovem quem dederat eis, fecerunt] id est, immolarunt Baal. Tradunt, vel potiùs more suo fabulantur (teste Lyrano & Abulens.) Rabbini bovem hunc fugisse à Baalitis ad Eliam, quasi qui dedignaretur immolari Baal, velletque ab Elia immolari Deo vero, ut hoc prodigio adverteret populus, Baal non esse Deum, & ad Deum verum, quem colebat Elias, rediret.

Transiliebant altare quod fecerant] Sic & Sept. sed Hebr. & Chald. habent *quod fecerat*, scilicet Elias, ait Serarius, & Sanchez, qui censent, Baalitas insultasse hic altari Eliæ, illudque saltando diruisse, ideoque paulò post Eliam v. 30. illud restaurasse. Favet Chald. qui vertit: *Insaniebant super aram, quam fecerat*, scilicet Elias. Verùm v. 30. contrarium potiùs D
significat, scilicet Eliam necdum erexisse suum altare.

Quare Vatabl. Hebr. *quod fecerat* exponit subaudiendo *unus eorum*, scilicet Baalitarum, vel eorum dux, *rex Achab*. Saltabant ergo Baalitæ inconditi quasi amentes, ut vertit Chald. cùm viderent, Baal à se invocatum non respondere; tum ex pudore & anxietate, ne ab Elia malè mulctarentur, uti reipsa eis mox contigit; tum ut Baalem anxio hoc suo transultu placarent, commoverent & quasi cogerent ad respondendum: hoc enim gestu significabant suum erga Baalem ejusque altare studium & devotionem, quasi qui cuperent ipsimet fieri victimæ, & in altari immolare se Baalj, ideoque lanceolis se incidentes, sanguine suo altare cruentabant, ut sequitur. Similes saltus & gestus inconditos more bacchantium edebant Corybantes, Luperci, & Salii apud Romanos. Ita Salianus, Vatab. & alii.

Et forsitan loquitur] colloquitur cum aliquo ut ad vestras preces attendere nequeat. Vers.27.

Aut in diversorio est] ut comedat, bibat & epuletur. Putabant enim Gentiles deos instar hominum manducare, & potare, ac vesci nectare & ambrosia. Unde Homerus Iliad. 2. inducit Jovem apud Ægyptios, & Æthiopes epulantem cum aliis diis.

Incidebant se juxta ritum suum cultris et lanceolis] ut Baali se, suumque sanguinem litarent, & offerrent, itaque eum flecterent ad respondendum. Idem fecere Syri, Græci, & Romani, teste Apulejo lib. 8. Luciano in Dea Syria, Plutarcho lib. de Superstitione. Audi Lactantium lib. 1. de falsa relig. cap. 21. *Alia virtutis* (sacrificia) *quam eandem Bellonam vocant, in quibus ipsi sacerdotes non alieno, sed suo cruore sacrificant. Sectis namque humeris, & utraque manu districtos gladios exerentes currunt, efferuntur, insaniunt*. De hac Tibullus, ubi feminam sacrificantem induxit: Vers.28.

Ipsa bipenne suos cædit violenta lacertos,
Sanguineque effuso spargit inepta Deam.
Statque latus præfixa veru, stat saucia pectus,
Et canit eventus, quos Dea magna movet.

Nimirùm dæmon æmulus Deis, & invidus homini, divinis honoribus gaudet, ideoque humano sanguine sibi quasi Deo litari vult, itaque simul homines sibi exosos excruciat, vulnerat & sæpè necat.

Et illis (*Baalitis*) prophetantibus,] id est, Baalem laudantibus & invocantibus, Chald. *insanientibus*. Vers.29.

Curavit (Elias) altare (Domini) quod destructum fuerat] Abulens. q. 27. putat hoc altare primitùs erectum à Saule 1. Reg. 15. 12. sed Saul ibi erexit fornicem triumphalem, non altare. Dico ergo Eliam, ut populum avocaret ab altari, & cultu Baal, jam ante instinctu Dei erexisse altare in monte Carmelo, & ad illud populum convocasse, ut in eo Deo vero sacrificaret; quare Jezabelem, & Baalitas Eliæ indignantes hoc ejus altare destruxisse; Eliam verò illud hic rursum erexisse, & instaurasse. Vers.30.

Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob] Duodecim enim filii Jacob per suos filios, nepotes, & abnepotes constituerunt 12. tribus Israel. Fecit hoc Elias, ut ostenderet se Deum verum colere, illique sacrificare, quem coluerat Jacob, ceterique Patriarchæ, & prisci Israelitæ, ac proinde præsentes quoque Israelitas, utpote eorum posteros, debere iisdem vestigiis insistere, ac eundem Deum colere. Unde subditur. Vers.31

Ad quem factus est sermo Domini dicens: Israel erit nomen tuum] Appositè q. d. Sicut Jacob luctans cum Deo (id est, Angelo Dei vicario) cumque volentem vincens, vocatus est Israel, id est, dominans Deo Genes. 32. sic pariter vos, si patriarchæ vestri Jacobi fidem & cultum veri Dei imitati fueritis, fietis veri Israelitæ, id est, dominantes Deo, ac omnia, quæ ab eo postulaveritis impetrabitis: quod ut faciatis ecce ישרא אל *iisra el*, id est, *dominabitur Deus* in hoc meo sacrificio, per ignem è cœlo in illud missum, ac Baalitas prosternet: licèt enim & ipsi ope sui Baal, id est, dæmonis potuissent ignem è cœlo in bovem suum demittere (hoc enim faciet Antichristus ope dæmonis Apocal. 13. 13.) tamen sciebat Elias ex Dei revelatione, Deum id non permissurum, ut Baalem confunderet, & se solum Deum verum ostenderet.

Fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas, in circuitu altaris] scilicet quasi per duos sulcos, sive per duo spatia, quæ arari poterant. In Hebræo significatur aquæductus fuisse tantus, ut caperet duo sata. Habet enim: *juxta domum*, id est, saccum vel mensuram *duorum satorum seminis*, quasi dicat: fecit alveum, vel areolam excavatam circum altare tantam, ut caperet saccum continentem duo sata, id est, duos modios seminis. Ita Vatabl. Malè ergo quidam sic exponit, q. d. fecit tantum alveum, quantus est in quo seminantur duo sata. Sic enim alveus hic fuisset major alveo Tiberis vel Rheni. Satum enim est mensura Hebræa capiens tantum, quantum modius apud Romanos. Jam modius, dum seminatur integrum agrum implet. Porrò Hebræi *domum* vocant saccum vel vas quodlibet, quod semen aliamve rem continet. Vers.32.

Fecit hoc Elias, tantumque aquæ circa altare effudit, ne quis putaret eum sub altari abscondisse ignem, ac proinde ignem ab eo è cœlo evocatum, non è cœlo descendisse, sed in terra ab eo absconditum, inde in altare more suo ascendisse. Audi S. Chrysost. homil. de Petro & Elia, quam ex Metaphraste recitat Surius die 1. Augusti: *Attende quod dicturus sum, vidi enim ipse quod dicam. In idolorum altaribus foramina quædam sunt ex inferiore parte altaris, & fovea quædam obscura: descendunt autem erroris artifices in foveam illam, & ex foraminibus ignem sufflant ad sacrificium conficiendum, ita ut multi decepti ignem illum cœlestem existiment esse. Ne igitur & Elias in suspicionem veniret quòd & ipse aliquid tale machinatus esset, aquam effudit, ut aqua illa, nulla esse infra altare foramina ostenderet, ubi enim aqua foramen invenerit, illic aqua non consistit, sed per foramina ipsa defluat, necesse est.*

Fabulatur R. Salomon Eliam, cùm tantum alveum aqua in hydria allata implere non posset, fecisse ut pars aquæ ex hydria à se effusæ manus suas attingeret, itaque novo miraculo ex Eliæ manibus, quasi è duobus fontibus aquas largissimas emanasse, quæ totum alveum implerent, ideoque 4. Reg. 3. 11. dici ab Elisæo in Eliæ manus aquam effusam.

Vers. 38. Cecidit autem ignis Domini, et voravit holocaustum] quasi cibum Dei. Victimæ enim sunt quasi cibus Dei. Scribit Josephus lib. 8. Antiq. cap. 13. locum hunc igne Dei consumptum usque ad sua tempora perdurasse. Vide dicta Isaiæ 64. 2. ad illa: *Aquæ arderent igni*.

Vers. 39. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, et ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus] Hebr. *Jehova ipse est Elohim, Jehova ipse est Elohim*, q. d. יהוה *Jehova* qui primus hoc nomen suum indicavit Moysi Exodi 6. 3. ac hoc nomine ab eo & ceteris Israelitis invocatus est, ipse est solus, verusque Elohim, id est, Deus, & Numen omnia gubernans, cœlum, & terram moderans, à quo proinde nos, ceterique homines omnem alimoniam, omneque bonum expectare, & postulare debemus. אלהים *Elohim* enim significat Deum, quatenùs habet providentiam rerum omnium, omniaque regit, judicat & vindicat. Hinc Hebræi dicunt sumptum nomen Eliæ, sive, ut Hebr. vocantur, אליהו *Eliahu*, qui priùs vocabatur *Jaberschuab*. *Eliahu* enim idem est, quod

Eliæ etymon. אל יה הו *El Ia hu*, id est, *fortis Deus ipse*. Jam *El* est abbreviatum *Elohim*, *Ia* est contractum *Jehova*, *Hu* est *ipse*. Sic מכבי *Machabi*, idest, *Machabæi* nomen à Juda

Machabæorum. & fratribus sumptum est ex illo Exodi 15. מי כמוך באלים יהוה *Mi camocha Baelim Jehova*, id est: *Quis similis tui in fortibus Domine?* Hoc enim velut insigne & emblema suæ pugnæ & victoriæ præferebant Machabæi, nullam in sua fortitudine spem, sed totam in Deo collocantes. Elias enim Dei ope fortior evasit Achabo, Jezabele, & Baalitis, non tantùm passivè, eorum persecutiones fortiter sustinendo, sed & activè, omnes

& aliorum. mactando. Sic S. Lidvvina, quæ in morbis plurimis & acerbissimis per annos 30. & ampliùs admirabile fuit patientiæ speculum, hoc nomen quasi omen futuræ patientiæ accepit. *Lidvvina* enim Belgicè idem est, quod *lata patientia*, uti habet ejus Vita in initio apud Surium tom. 7. die 14. Aprilis. Sic Mars Græcè dictus est, ἄρης quòd naturam habeat ἄῤῥατον, id est, infractam, invictam, & immutabilem, ait Plato in Cratylo. Unde ad hoc etymon alludens Virgil.

Infractos adverso Marte Latinos,

nuncupat. Sic *Agamemnon*, ait Plato, hòc nomen accepit ob laborum, quos perpessurus erat, tolerantiam; decem enim annis obsidens Trojam multa perpessus est. Unde ἀγαμέμνων dictus quasi ἄγαν μένων; id est, *valde manes* in obsidione Trojæ. Sic *Elias* Athleta divinus idem est, quod *fortis Domini*, vel *fortis Dominus*, in eo ejusque operibus.

Notat Beniamin in itinerario, in Carmelo antrum Eliæ adhuc visi, altarisque diruti vestigia; cujus locus circularis fuerit, diametro ferè cubitorum quatuor.

Apprehendite prophetas Baal] & lucorum, putà universim 850. ut dixi v. 19. quos omnes Elias jussu Dei, ut ipse ait v. 36. præcepit occidi; quia ipsi erant Antistites, doctores, & auctores idololatriæ, ideoque blasphemi in Deum, quos Deus per Moysen jusserat occidi; ita Abulens. & alii. Audi Auctorem de Mirabil. S. Script. lib. 2. *Quippè qui Elias erat in ea lege, quæ dicit Levit. cap. 24. blasphemum non patieris vivere. Nullus hominum idolum colit, nisi Dei blasphemus extiterit. Ac per hoc qui idololatriæ cultores mactaverat, blasphemos & sacrilegos de terra purgabat.* Et S. Basil. hom. 20. de Ira: *Illum, qui tanquam pharmaco ad ea, quæ oportet, ira utitur, Dominus minimè condemnat. Moyses omnium hominum mansuetissimus vituli idololatriam damnans, Levitarum manus in cædem fratrum armavit. Phinees justa contra publicè fornicantes ira, ut oportebat, usus, protinus utrumque trucidavit. Samuel regem Amalec justa ira in medium trahens, occidit. Sic itaque fit ira sæpenumero bonarum actionum ministra. Elias verò zelotes quinquaginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, & quadringentos sacrorum nemorum comedentes de mensa Jezabel justa sapientique indignatione in totius Israel utilitatem, ut morte mulctarentur, effecit.*

Duxit eos ad torrentem Cison (ubi Barac cæcidit Sisaram cum suis copiis Judic. 4. v. 7.) et interfecit eos ibi] ne terra sancta eorum scelesto sanguine pollueretur, neve eorum cadavera aerem inficerent, idcircò ea devolvit in *torrentem Cison*, nec in terra, sed in aquis decurrentibus sepelivit. Vers. 40.

Et ait Elias ad Achab: Ascende, comede et bibe, quia sonus multæ pluviæ est.] q. d. Jam peracta est justa vindicta de impiis idololatris Deo injuriis: quare Deus jam quasi placatus reconciliari cupit Israeli, ac pluviam & fœcunditatem illi denegatam restituere. Quocirca nunc mihi Deus revelavit, pluviam mox venturam, imò ego eam video quasi venientem, ac sonitum venti vel tonitrui, qui ingentem pluviam præire solet, videor mihi audire; nullum enim adhuc signum pluviæ in aere apparebat, ut patet ex sequentibus. *Ascende* ergo, ò Achab, *comede*, *bibe*, & exulta ob tam lætum pluviæ, & fertilitatis nuntium, quod tibi affero. Vers. 41.

Elias autem ascendit in verticem Carmeli, et pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua] ut attentiùs, & ardentiùs oraret Deum pro pluvia ab eo promissa, ut eam statim exhiberet. Hic enim gestus significabat humilitatem, & attentionem orantis Eliæ, & Dei misericordiam, toto affectu implorantis: hoc enim situ est embryo in ventre matris, eoque quasi tacitè suam miseriam ostendens, implorat Dei misericordiam, ut se in lucem educat. Audi S. Isidor. lib. 11. Orig. cap. 1. *Genua sunt commissiones femorum & crurum, & dicta genua, eò quòd sint in utero genis opposita, cohærent enim sibi, & cognata sunt oculis lachrymarum indicibus & misericordiæ: nam à genis genua dicuntur. Denique complicatum gigni formarique hominem dicunt, ita ut genua sursum sint, quibus oculi formentur, ut cavi & reconditi fiant. Ejus genua comprimit arcta gena: inde est quòd homines dum ad genua se prosternunt statim lachrymantur. Voluit enim eos natura uteri materni rememorari, ubi, quasi in tenebris considebant, antequàm ad lucem pervenirent.* Hoc ipsum dixit Arist. lib. 7. de Hist. anim. c. 8. *Homo in semet conglobatus sic gestatur, ut nasus inter genua, aures extra genua habeat.* Vers. 42.

Porrò Abulens. hinc colligit, Eliam ab hoc tempore quo in monte Carmelo cœlitùs ignem devocavit, eoque Baalitas prostravit, habitationem suam in eodem monte ad memoriam tanti beneficii & miraculi deinceps fixisse, atque eòdem confluxisse ad ipsum plures viros religiosos, qui se totos Deo, orationi, & divinis rebus, laudibusque tradebant. Quos post Christum imitati sunt, qui in eodem monte religiosè Deum coluerunt; indeque orta est antiqua, & sancta Carmelitarum religio, & familia. Unde septem Summi Pontifices Sixtus IV. Joannes XXII. Julius III. Pius V. Gregorius XIII. Sixtus V. & Clemens VIII. in bullis huic Ordini concessis, de professoribus hujus sacri instituti ita loquuntur: *tanquam religionis speculum, & exemplar claritate fulgentes, sanctorumque prophetarum Eliæ & Elisæi, & aliorum patrum, qui montem sanctum Carmeli juxta Eliæ fontem habitarunt, successionem hereditariam tenentes.* Unde & Sixtus V. huic Religioni concessit, ut Eliam & Elisæum tanquam suæ institutionis patronos coleret, dies festos in eorum honorem celebrando, propriaque officia in eorum memoriam recitando, quod & ipsa Religio studiosè servat, & in ipso officio nomen, & solemnitatem patroni Eliæ tribuunt. *Carmelitæ oriundi ex Carmelo.*

Hinc

A Hinc & Niceph. lib. 8. cap. 3. asserit, Helenam Magni Constantini matrem in Carmelo templum ædificasse Eliæ Prophetæ. Sane tempore Eliæ, & Elisæi in Carmelo fuisse oratorium, vel synagogam, ad quam festis diebus populus conveniret tum orationis causa, tum ut Eliam, Elisæum, & similes concionatores audiret, satis significatur lib. 4. Reg. 4. 23. idque ibidem docent Lyran. Abulen. & alii. Porrò etiamnum Carmelitæ Eliæ festum solemne celebrant die 20. Julii, quo die Elias Martyrologio Romano ascriptus est. Vide Suarez lib. 2. de Relig. cap. 10.

Extat in Biblioth. Patrum tom. 4. editionis tertiæ Coloniensis p. 275. liber Joannis XLIV. Jerosolymorum Episcopi ad Caprasium de institutione monachi, in quo Carmelitarum institutum per omnia ab Elia derivatum ostenditur, quem librum nonnulli Recentiores vetustum esse autumant, auctoremque faciunt Joannem Jerosolymitanum Episcopum, qui vixit tempore S. Hieron. & ab eo velut Origenista notatus est: sed id multis refutant Doctores Colonienses in præfat. libri, ac Baronius tom. 5. anno Christi 444. & Bellarm. de Script. Eccles. pag. 95. qui censent, stylum esse hominis Latini, & posteriorum temporum.

B Denique Salomon montis hujus meminit Cantic. 7. 15 dicens: *Caput tuum ut Carmelus*. Vide ibi dicta. Porrò *Carmeli* nomen aptè repræsentat statum Religionis, tum quia hic piis institutis & meritis abundat, sicut Carmelus frugibus & fructibus; tum quia *Carmel* Hebr. idem est quod *scientia circumcisionis*, scilicet mortificationis passionum, cupiditatum, & affectuum terrenorum, quæ discitur in Religione, quasi in propria hujus rei schola.

Quamobrem jure S. Hieron. hos omnes quos diximus, veteris testamenti *monachos* vocat, idemque alio loco seipsum monachis annumerans: *Noster*, inquit, *princeps Elias, noster Elisæus, nostri duces filii prophetarum*, quod iisdem penè verbis dicit Isidorus lib. 2. cap. 35. qui in libro de Ecclesiasticis officiis hunc utrumque & ceteros prophetas *monachorum* appellat *principes*. Ad quos etiam accedit apertè Cassianus libr. 1. capit. 2. qui ab iis ait monasticæ professionis primordia esse fundata. Elias enim sine uxore, sine liberis, sine familia castam cælibemque semper egit vitam; in tanta insuper paupertate, ut vestium loco, zona pellicea amictus describatur; victum autem modò à vidua, modo à corvo quasi mendicatum acciperet.

C Hinc & S. Chrysost. ait hom. 2. ad populum: *Quid, dic mihi, Elia pauperius? sed propterea omnes divites vincebat, quoniam pauper erat: ipsam verò paupertatem ex mentis opulentia elegit, &c. rex pauperis indigebat, & verbis nihil plus quàm meloten habentis inhiabat.*

Addit Adrichom. in Carmelo: In hoc monte spelunca est & fons, ubi habitabant Elias & Elisæus, & filii prophetarum: postea habitaverunt (& etiamnum habitant) ibi Fratres Carmelitæ, unde & originem & nomen habent.

PROSPICE CONTRA MARE] Mediterraneum: inde
enim in terra sancta nubes, & pluviæ ex maris vaporibus
Vers. 43. exoriri solent. Sciebat Elias ex Dei revelatione, mox
venturam pluviam; sed ut regem & populum eam avidissimè expectantem solaretur, & in pluviæ spe confoveret, utque appareret, à Deo per preces Eliæ hanc pluviam singulari dono dari; hinc mittit puerum septies, ut in mare signum pluviæ, putà nubes prospectet, illudque cùm apparuerit, sibi populoque renuntiet.

ECCE NUBECULA PARVA QUASI VESTIGIUM
Vers. 44. (pedis) HOMINIS ASCENDEBAT DE MARI] Hebr.
parvula quasi vola hominis; Vatabl. *ad magnitudinem volæ hominis*; Chald. *Nubes parva, sicut vola manus hominis ascendit de Occidente*, id est de mari Mediterraneo: hoc enim est ad Occidentem Judææ.

A Nota, vola tam de pedibus quàm de manibus dicitur: Hebr. enim כף *caph*, id est *vola*, propriè est curvitas, sive concavitas tam pedum, quàm manuum, imò & cochlearium, aliarumque rerum curvarum. Chald. hic accipit volam manus: Noster verò *volam pedum*. Unde vertit, *vestigium hominis*; idque congruentiùs: videbatur enim Deus hic in nube quasi pedibus descendere ad dandam Israeli pluviam, & terram fœcundandam. *Elias typus Christi.*

Allegor. S. August. Serm. 201. de Temp. *Elias*, inquit, *figuram habuit Domini Salvatoris. Elias oravit & sacrificium obtulit, & Christus pro universo mundo seipsum immaculatum sacrificium tradidit. Elias oravit in monte Carmeli, & Christus in monte Oliveti, Elias oravit, ut pluvia in terram veniret, & Christus, ut in cordibus humanis gratia divina descenderet. Quòd autem Elias dixit ad puerum suum: Vade, & considera septies, septiformem sancti spiritus gratiam, quæ danda erat Ecclesiæ, designabat. Et quia ipse dixit se vidisse nubeculam parvulam ascendentem de mari carnem Christi figurabat, quæ in mari: mundi istius nascitura erat*, Probat idipsum ex Euang. dum subdit: *Quamobrem ne forte aliquis dubitet, nubem illam vestigium hominis habuisse dixit, illius utique hominis,* B *qui dixit: Quem dicunt homines esse filium hominis? sicut ergo orante Elia, post tres annos & sex menses pluvia de cælo descendit; ita & in adventu Salvatoris tribus annis & sex mensibus, quibus prædicare dignatus est, pluvia verbi Dei totum mundum feliciter irrigavit. Et sicut tunc in adventu Eliæ omnes sacerdotes idolorum interfecti sunt, & deleti; ita in adventu veri Eliæ, id est Domini nostri Jesu Christi observatio sacrilegii paganorum destructa est.* Eadem ex August. transscripsere Beda, Angelomus, & Eucherius.

Simile & quasi parallelum Eliæ fuit Aniani Episcopi factum. Cùm enim Attila rex Hunnorum obsideret Aureliam ad Ligerim, Anianus cives hortatus est, ut sperarent in Deum, ejusque opem implorarent, quòd cùm illi humi prostrati fecissent, tum ad eos conversus dixit: *Prospicite de muris, num subsidium adveniat*. Putabat enim Ætium adventare. Prospicientes autem, neminem viderunt, At ille: *Orate iterùm cum fide: vos enim hodie Dominus liberabit*. Et cùm fecissent: *Prospicite iterùm*, inquit, Nemine autem apparente dixit illis: *si cum fide orabitis, Dominus sine dubio nobis aderit*. Illi verò cum fletu magno misericordiam Dei invocare cœperunt. Inde ex sancti C Episcopi præcepto de integro prospicientes, nebulam quasi de terra surgentem viderunt; quod renuntiantibus dixit: *Atqui hoc Domini auxilium est*. Hunnis proinde id oppidum invadentibus, tanta vix aquæ de cælo decidit, ut coacti sint in castra reverti. Sequenti die trementibus & fatiscentibus assiduis jam ictibus arietum muris, ecce Ætius Valentiani III. Dux, & Theodoricus Gothorum rex, ac Thorismundus filius ejus cum suis quisque exercitibus prodierunt, commissoque certamine Attilam ab urbe propulerunt. Hæc ita acta Gregorius Turonensis refert libr. 2. capit. 7.

ET MANUS DOMINI FACTA EST SUPER ELIAM
ACCINCTISQUE LUMBIS CURREBAT ANTE ACHAB] Vers. 46.
Manus, id est vis, virtus, alacritas, agilitas ad currendum: q. d. Deus dedit robur, vires & alacritatem Eliæ, ut licet ipse esset jejunus, fessus, & debilis ex longa concertatione cum Baalitis: item ex prolixa oratione, sacrificio & impetratione pluviæ, tamen curreret, imò præcurreret currum Achab, qui concitatis equis procurrebat, ut pluviam evaderet. *Currebat* ergo Elias, ut Achab & Israelitæ agnoscerent, auctore Deo datam esse pluviam per preces Eliæ: item ut officium honorarium præstaret regi suo Achab, eum stipando, præeundo, & præcurrendo.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jezabel minatur mortem Eliæ: ille fugit, ac sub iunipero pastus ab Angelo, pergit in montem Horeb: ubi v. 10. rogatus à Deo, quid ibi agat, queritur prophetas occisos, se quoque posci ad necem; mox Deus ei apparens in sibilo auræ tenuis iubet, ut ungat Hazael in regem Syriæ, & Jehu in regem Samariæ, ac Elisæum in prophetam sibi successurum; idipsum mox exequitur v. 19. ac proiecto in Elisæum pallio illum sibi socium adoptat.

1. NUntiavit autem Achab Jezabel omnia quæ fecerat Elias, & quo modo occidisset universos pro-
phetas gladio. 2. Misitque Jezabel nuntium ad Eliam, dicens: Hæc mihi faciant dii, &
hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam unius ex illis, 3. Timuit ergo
Elias, & surgens abiit quocumque eum ferebat voluntas, venitque in Bersabee Iuda, & dimisit ibi
puerum suum, 4. & perrexit in desertum, viam unius diei. Cumque venisset, & sederet subter unam
juniperum, petivit animæ suæ ut moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: ne-
que enim melior sum, quàm patres mei. 5. Projecitque se, & obdormivit in umbra juniperi: & ecce
Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi: Surge, & comede. 6. Respexit, & ecce ad caput suum
subcinericius panis, & vas aquæ: comedit ergo, & bibit, & rursum obdormivit. 7. Reversusque
est Angelus Domini secundò, & tetigit eum, dixitque illi: Surge, comede: grandis enim tibi restat
via. 8. Qui cùm surrexisset, comedit, et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius, quadraginta
diebus & quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb. 9. Cumque venisset illuc, mansit in spe-
lunca: & ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis Elia? 10. At ille respondit: Zelo ze-
latus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel: altaria tua
destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, & quærunt animam
meam ut auferant eam. 11. Et ait ei: Egredere, & sta in monte coram Domino: & ecce Domi-
nus transit, & spiritus grandis & fortis subvertens montes, & conterens petras ante Dominum: non in
spiritu Dominus, post spiritum commotio: non in commotione Dominus, 12. & post commotionem
ignis: non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis. 13. Quòd cùm audisset Elias, operuit
vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce vox ad eum dicens: Quid hic agis Elia?
Et ille respondit: 14. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum: quia dereliquerunt pactum tuum
filii Israel: altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, &
quærunt animam meam ut auferant eam. 15. Et ait Dominus ad eum. Vade, & revertere in viam tuam
per desertum in Damascum: cumque perveneris illuc, unges Hazael regem super Syriam, 16. & Jehu
filium Namsi unges regem super Israel: Eliseum autem filium Saphat, qui est de Abelmeula, unges pro-
phetam pro te. 17. Et erit, quicumque fugerit gladium Hazael, occidet eum Jehu: & quicumque fu-
gerit gladium Jehu, interficiet eum Eliseus. 18. Et derelinquam mihi in Israel septem millia virorum,
quorum genua non sunt incurvata ante Baal, & omne os, quod non adoravit eum osculans manus. 19.
Profectus ergo inde Elias, reperit Eliseum filium Saphat, arantem in duodecim jugis boum, et ipse in
duodecim jugis boum arantibus unus erat: cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super il-
lum. 20. Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait: Osculer, oro, patrem meum, et ma-
trem meam, et sic sequar te. Dixitque ei: Vade, et revertere: quod enim meum erat, feci tibi. 21.
Reversus autem ab eo, tulit par boum, et mactavit illud, et in aratro boum coxit carnes, et dedit po-
pulo, et comederunt: consurgensque abiit, et secutus est Eliam, et ministrabat ei.

Vers. 3. TIMUIT ERGO ELIAS furorem, & potentiam Jezabelis, de quo v. 4. Vide Abulens. q. 3.

DIMISSIT PUERUM] scilicet famulum, ut solus secretiùs fugeret & lateret.

Vers. 4. PERREXIT IN DESERTUM, &c. CUMQUE VENISSET, ET SEDERET SUBTER UNAM JUNIPERUM] *Juniperus* enim amat loca calida & sicca; unde abundat in Syria, ac præsertim in deserto. Unde Plinius lib. 16. cap. 30. *Junipero*, ait, *eadem virtus quæ cedro*. Et cap. 40. *Cariem, vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotus, buxus, taxus, juniperus*. Hinc baccæ juniperi sunt calidæ, robustæ, & efficaces ad stomachum calefaciendum, siccandum, & roborandum instar piperis & sinapis. Talis vir zelosus, de quo verè dicas illud Arabum adagium: *Præstat granum piperis* (vel juniperi) *decem peponibus*. Zelosus enim instar parvi piperis, vel juniperi, si frangatur, vel confricetur, ignes amoris divini exhalat, quibus auditores ad bonum stimulat, pungit, accendit.

Appositè ergo sub juniperi umbra quievit Elias; Juniperi enim baccæ, quæ ardent instar piperis, repræsentant ardorem, & zelum Eliæ; sed hic temperandus erat umbra patientiæ, & humilitatis: juniperus enim cùm sit parva, parvam humilemque dat umbram. Talis fuit *Juniperus* unus è primis sociis S. Francisci, de quo in Annalibus

B. Juniperus. Waddingi ita legimus, anno Domini 1210. n. 35. *Suæ etiam tunc aggregavit* (S. Franciscus) *Sodalitati B. Juniperum tantæ humilitatis, & simplicitatis virum, ut ab imperito vulgo fatuus crederetur. Incredibilia penè videntur quæ fecit & dixit ad imam sui dejectionem, nec alius quisquam tam honoris avidus, quàm hic vituperii. Proinde cùm ab aliquo afficeretur opprobriis, fimbrias pauperis lacernæ expandens dicebat ei: Amice proiicias huc liberaliter, imple gremium lapidibus istis pretiosis, imple, ne timeas: injurias & opprobria, lapides appellans pretiosos. Quando redibat domum, hujusmodi secum habebat sermonem: O inutilis frater qua fronte redis ad patres? quo te admittent titulo? certè si hospitii gratia te sub tecto colligant, & panem arctum & aquam brevem dederint, rem magnam &* A *tuis meritis majorem præstabunt: imò certè te repellent tamquam sua indignum societate. Ejus simplicitatem S. Franciscus admirans, adstantibus dicebat: Utinam, fratres, de hujusmodi Juniperis integram sylvam haberemus*; alludens ad nominis etymologiam, & proprietatem, quia teste B. Isidoro, ut cinis Juniperi diutissimè accensos ejusdem ligni carbones servat, sic hic in sacro pectore accensum servabat amorem. Et sicut Juniperus est obsita aculeis, & secundùm Hieron. semper floret, semper novos affert fructus, & nunquam deponit virorem suum; sic hic pœnitentiæ compunctione & asperitate fovebat in se divinæ charitatis viriditatem. Pro *juniperum* Hebr. est רתם *rothem*, quod retinentes Septuag. verterunt *Rathem*, ut habent Complutens. vel *Rathmen*, ut habent Romana: hinc aliqui putarunt *Rathmen*, esse *rhamnum*. Audi S. Methodium tract. de Castitate apud Photium in Bibliotheca: *Rhamnus virginitatem denotat*, (quia enim aculeatus est & pungit, hinc denotat vitam asperam & mortificationem, quæ parens est, & nutrix castitatis) *Rhamnus enim arbor casta est, & fortasse ex simili quadam cum virgine natura stirps hæc ἄγνος appellatur; rhamnus quidem propter robur, & fortitudinem contra voluptates; ἄγνος* B *verò, quòd omni ex parte casta & pura sit. Unde & Eliam ferunt à facie Jezabelis mulieris fugientem ad rhamnum primùm venisse, atque exauditum fuisse, cibumque accepisse; quia fugientibus stimulum carnis & feminam & voluptatem, perfugium & tegumentum castitatis lignum germinavit, quod ab auctore virginitatis Christo plantatum est eis, qui virginitatem complectuntur*. Sicque explicat illud Judic. 9. 14. *Dixerunt omnia ligna ad rhamnum: Veni & impera super nos*, quia cum ficus, id est lex naturæ in paradiso, & vitis, id est lex naturæ data Noe post diluvium, qui reperit vitem & vinum, ac olea, id est lex Moysis & prophetarum (hi enim ungebantur oleo) fœtentia hominum vulnera curare nequissent, *misit quartò Deus rhamnum, id est castitatem, quæ illis imperaret, quæ voluptatibus superatis, etiam in reliquum tempus illis interminata est, quòd nisi sibi parerent omnes, & sincerè ad se accederent, futurum, ut omnes flammis absumerentur*

unl.

A *nullam enim post hanc aliam legem secuturam, sed judicium & ignem. Hinc cœpit homo justitiam colere, Deoque constanter per fidem adhærere, & se à diabolo sejungere.* Hucusque S. Methodius.

Juniperus est crux Christi.

Allegor. Rupertus lib. 5. cap. 10. per juniperum accipit sanctam & vivificam Dei crucem, ad quam confugit fidelis, dum timore, aliave tentatione pulsatur: illic ambit mortem, illic optat commori Christo, quia ejus cruci totum se subjicit, optatque ei configurari & concrucifigi.

PETIVIT ANIMÆ SUÆ (id est, *sibi*, est Hebraismus) UT MORERETUR] Unde tantus pavor, tanta consternatio in Elia, qui paulò ante impavidus certarat cum Achab & Baalitis, eosque superaverat? Resp. primò, quia subduxit Deus illi robur à se inditum ut agnosceret Elias, illud fuisse donum Dei, se verò ex natura sua timidum, uti sunt alii homines. Hac de causa solet Deus sanctos, qui præclara gesserunt, objicere timoribus & tentationibus, ut eos conservet in humilitate, ne efferantur, sed cogantur ad Deum recurrere. Ita S. Chrys. homil. de Elia & Petro, quæ extat apud Surium die prima Augusti: *Deus*, inquit, *declarare volens* B *miracula illa, quæ ostensa fuerant, non ab Elia, sed à sua ipsius potentia facta fuisse. Vide, quid faciat, quo tempore Deus ipse oppugnabatur Reges, Principes, & populi Eliæ succumbebant; cùm verò Deus abscessisset, etiam mulier una propheta illi terribilis visa est. Abscessit Deus, & natura humana redarguta fuit.* Et paulò post: *Nemine, aut altero, sed quadraginta diebus aufugit, & ad regionem omnino desertam se contulit, non nutrimentum, non cibum aliquem secum ferens; nam tanquam ebrius præ metu, cetera nihil curabat, sed desertas tantùm regiones sequebatur.* Idem pene hic habent Angelom. & Rabanus. *Sancti*, inquiunt, *viri sublevante spiritu ad summa rapiuntur, quamdiu verò in hac vita sunt, ne superbiant, tentationibus reprimuntur.*

Addit S. Chrys. Deum voluisse hoc metu punire crudelitatem Eliæ, qua 800. pseudoprophetas occiderat. Verùm hoc est improbabile, cùm hoc fecerit jussu Dei ex zelo, ad tollendam idololatriam.

Secundò, quia Jezabel videns prophetas suos omnes ab Elia occisos, furebat contra Eliam, ad eum dirissimè excarnificandum, & habebat in manu Achab regem mari- C tum suum, per quem poterat innumeros milites in Eliam immittere. Quare magis timuit Elias Jezabelem, quam Achab & Baalitas. Nam, ut ait Eccles. cap. 25. 23. *Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super iram mulieris.* Unde S. Ambros. Epist. 23. graviores ait esse tentationes mulierum, quàm virorum, utpote quibus viri fortes victi, prostratique sint. Sic & S. Bernardus Serm. 64. inter parvos. Hinc S. Petrus, qui pugnarat contra totam cohortem, & Malcho aurem amputarat, timuit ancillam, ejusque metu Christum negavit.

UT MORERETUR] Dices, Elias fugiebat Jezabel volentem se occidere, fugiebat ergo mortem. Cur ergo eandem hic optat? Resp. primò, quia in fuga, ejusque difficultatibus, & viæ ærumnis crevit labor, indeque dolor, & mœror Eliæ, quia ita eum depressit, ut optaret mortem ad ærumnas tot tantasque evadendas, quam priùs fugerat. Sic videmus eos, qui pestem mortemque evaserunt, si posteà in graviores tribulationes & pericula incidant, optare dicereque: Utinam mortuus fuissem cum sociis, utinam pestis me cum ceteris abstulisset. Tales fuere Græ- D ci, qui capta Troja redeuntes, acerrima tempestate jactati optarunt se in obsidione Trojæ occubuisse.

Quid fata possunt? invidet Pyrrhus patri;
Ajaci Ulysses; Hectori Atrides minor;
Priamo Agamemnon. Quisquis ad Trojam jacet
Felix putatur, ait Seneca in Agamenone.

Secunda & potior causa fuit, quòd Elias timeret occidi à Jezabele, non quòd mortem metueret, sed ne videretur superatus & victus à Jezabele, & cum ipso vera Dei religio. Jezabel enim jactasset, se occidisse Eliam, & cum eo supplantasse Dei fidem, & cultum. Optat ergo a Deo sibi mortem immitti, ne illa à Jezabele inferatur non tam sibi, quàm Dei cultui, & religioni. Sic Herodias occidit Sanctum Joannem Baptistam Eliæ antitypum, & Eudoxia, Sanctum Chrysostomum. Vide S. Petrum Damiani tom. 2. serm. 2. de S. Vitali.

A Allegor. Elias repræsentat hic infirmitatem Christi paventis in horto. Ita Rupert. lib. 5. cap. 10.

SUFFICIT MIHI DOMINE, huc usque vixisse, ac tot tantisque beneficiis à te ornatum fuisse. Sufficit mihi, vicisse Achab & pseudoprophetas occidisse. TOLLE ergo ANIMAM MEAM] ne eam tollat Jezabel cum meo æquè, ac tuo dedecore, & infamia.

NEQUE ENIM MELIOR SUM QUAM PATRES MEI] tum prisci Abraham, Isaac, Jacob & ceteri proximi, nimirum prophetæ jam ante à Jezabele occisi, quos ego ut me seniores & patres, imò ut Martyres veneror.

PROJECITQUE SE ET OBDORMIVIT IN UMBRA JUNIPERI] ex lassitudine itineris, & ex mœrore animi. Vers. 5.
Porrò umbra juniperi exilis est, cùm juniperus pro frondibus spinas habeat, & noxia. Nam, ut ait Virgil. Ecloga 10. *Juniperi gravis umbra*: quare umbra hæc potiùs capitis dolorem & mœrorem in Elia auxit, quàm minuit. Unde umbra hæc typus est humanorum præsidiorum, quæ cùm vana sint & noxia, ad ea taman confugiunt homines, dum potiùs ad Dei Christique umbram & protectionem, velut utilem & solidam confugere deberent cum sponsa, quæ B ait Cantic. 2. 3. *Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi, & fructus ejus dulcis gutturi meo.* Et cum Jerem. Thren. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua vivemus in Gentibus. Christus* enim, ut ait S. Bernardus serm. 2. super *missus est, parvulos ad se confugientes sub umbra alarum suarum protegere non desinit, sive ab æstu carnalium desideriorum, sive à facie impiorum, qui eos afflixerunt. Bona & desiderabilis umbra sub alis Jesu ubi tutum est fugientibus refugium, gratum fessis refrigerium.* Hinc rursum Jerem. cap. 17. 5. *Maledictus*, inquit, *homo qui confidit in homine*, &c. *Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cùm venerit bonum. Benedictus vir qui confidit in Domino.*

GRANDIS TIBI RESTAT VIA] usque in montem Horeb, ut ibi videas, & audias Deum vers. 11. uti vidit & audivit Moyses. Sic cuique fideli grandis restat via ad culmen sanctitatis & perfectionis & grandior via restat in cœlum empyreum. Vers. 7.

AMBULAVIT IN FORTITUDINE CIBI ILLIUS QUADRAGINTA DIEBUS ET QUADRAGINTA NOCTIBUS USQUE AD MONTEM DEI HOREB] Hinc C patet huic cibo & pani admirandam à Deo inditam fuisse virtutem, ut Eliæ vires sufficerent ad iter agendum sine alio alimento per 40. dies & noctes. Unde Auctor Mirabil. S. Scriptur. lib. 2. 19. asserit, panem hunc mirabiliter factum manibus Angelorum, licèt Abul. naturalem & communem potest fuisse, cui Deus hanc vim ad confortandum Eliam indiderit, ut alio cibo non indigeret. Vers. 8.

Tropologiam totius historiæ habet S. Bernard. toto Ser. 64. inter parvos.

Allegor. per panem hunc Eliæ, Patres accipiunt Eucharistiam, cujus virtute per 40. dies, id est, per totam vitam, quæ nobis est tempus jejunii & pœnitentiæ, ambulamus *ad montem Dei Horeb*, ut scilicet videamus *Deum deorum in Sion*. Ita Paschasius Radbertus lib. de Sanguine & Corpore Domini cap. 10. Algerus lib. 2. de Sacramento Altaris cap. 1. Rupert. lib. 5. cap. 10. R. Samuel Maroch lib. de Adventu Messiæ cap. 20.

Anagog. panis hic repræsentat suavissimam refectionem sanctorum in cœlo, per quam non 40. diebus, sed per omnem æternitatem sine cibo sani, fortes, læti & gloriosi permanebunt. Ita Rupert.

QUADRAGINTA DIEBUS] sine alio cibo, ideoque D jejunus. Paucorum dierum iter est à Bersabee usque in montem Horeb, scilicet quatuor, vel quinque; præsertim cùm Elias tam nocte quàm die ambularet, & timor ei adderet alas, ait Serarius. Unde patet eum metu, pavore, mœrore & angore perculsum, vagabundum incessisse, huc illucque divertendo, quò eum voluntas ferebat, non autem rectum tenuisse iter; ac forte nec sibi in animo præfixisse viæ terminum, scilicet ire in Horeb. Ita Abulens.

Nota hic Eliam jejunasse 40. diebus, æquè ac fecit Moyses, & posteà Christus, cujus imitatione Ecclesia instituit jejunium Quadragesimæ.

Scripsit S. Ambros. lib. de Elia & jejunio, in quo ostendit commoda jejunii, adfertque varia hac de re è sacra Script. exempla, æquè ac nocumenta ebrietatis & intemperantiæ.

HOREB] *Horeb* est mons Sinai, uti ostendi Exodi 17. v. 6. in

quo Moyses legem à Deo accipiens cum eo collocutus est, Exodi 19. ut scilicet in eodem Elias pro lege Dei patiens & pugnans, cum eodem colloqueretur, & modum ad eam propugnandam ab eo acciperet.

Vers. 9. Mansit in spelunca] In hac spelunca (ut videtur) Moyses à Deo obtectus Exodi 33. 22. vidit tergum, & gloriam Dei pertranseuntis, ideoque in illa eadem vidit hic Elias, sed alio schemate. Moyses enim vidit in specie ingentis lucis, & splendoris, Elias verò in specie sibili auræ tenuis. Ita R. Salomon, Lyran. & alii. Hinc spelunca hæc priscis fuit in magna veneratione, adeoque Josephus lib. 2. Antiq. cap. 12. tradit ante Moysis ætatem locum illum ita antiquis visum esse sacrum, ut pastores religione quadam prohiberentur, greges ad illum montem appellere, quia ibi divinum esse aliquid suspicabantur.

Symbol. S. Gregor. lib. 2. in Ezech. hom. 13. *Elias*, ait, *cùm vocem Domini secum loquentis audiret, in spelunca sua ostio stetisse describitur, & faciem velasse; quia cùm per contemplationis gratiam vox superna intelligentiæ fit in mente, totus homo jam intra speluncam non est, quia animam carnis cura non possidet, sed stat in ostio, quia mortalitatis angustias exire meditatur. Sed jam qui in ostio speluncæ consistit, & verba Dei in aure cordis percipit, necesse est ut faciem velet: quia dum per supernam gratiam ad altiora intelligenda ducimur, quantò sublimius levamur, tantò semper per humilitatem nosmetipsos intellectu nostro premere debemus, ne conemur plus sapere, quàm oportet sapere.* Et nonnullis interjectis: *Aurem enim intendere, & faciem operire, est vocem interioris substantiæ audire per mentem, & tamen ab omni specie corporea oculos cordis avertere, ne quid sibi in illa corporale animus fingat, quæ ubique tota, & ubique circumscripta est.*

Vers. 10. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum] ut tollerem cultum Baal & idolorum, & ideo 850. eorum antistites occidi. Rursum verti potest cum Vatab. *Mira zelotypia teneor pro Domino Deo.* q. d. Crucior in honorem Dei quadam quasi zelotypia, & quasi sustinerem Dei personam, crucior, cùm videam synagogam, quæ sponsa est Dei, ab eo deficere, & ad Baal quasi ad adulterum transire.

Altaria tua destruxerunt] Præter altare enim à Deo constitutum in templo Jerosolymæ, multi ab ea remoti in montibus vicinis altaria Deo vero erexerant, quæ vocabantur *excelsa*, in iisque sacrificabant, quæ licèt Deo minùs placerent, tamen ipse ea spiritu hæretico, & impio, quasi illa essent Dei falsi, non veri, everti nolebat. Ita Abul. & Serar.

Vers. 11. Et ait (Angelus Dei vicarius) ei: Egredere et sta in monte coram Domino: et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum: non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio: non in commotione Dominus, et post commotionem ignis: non in igne Dominus, et post ignem sibilus auræ tenuis.] Hebr. *sibilus*, vel *vox tacita*, sive submissa & gracilis. Septuag. addunt [illegible], id est, *& ibi* (in sibilo) *Dominus*.

Deus in sibilo auræ tenuis, Cur? Causa prima. Nota, finem & scopum hujus visionis fuisse, ut Deus Eliam ira, tædio, & dolore ob licentiam, impunitatem, & scelera Jezabelis, & Baalitarum succensum consolaretur, mitigaret, & erudiret. Primò ergo ipsius oculis, & sensibus offert ventum validissimum, adeò ut is videretur subversurus montes, & contriturus petras; mox ingentem terræ motum; deinde ignem ardentem, & flagrantem, q. d. Mihi, ô Elia, venti, terra, ignes, adeoque omnia elementa, omnesque creaturæ mediæ, summæ, & imæ, ad manum sunt, ut idololatras, & Jezabelem perdam; at hic modus providentiæ, & clementiæ meæ non est ordinarius & usitatus, nec congruus; ideoque nolo eo uti, unde ait: *Non in eo Dominus.* Quartò denique loco Deus auribus Eliæ offert lenem auram, sive spiritum, & sibilum repræsentantem se, & suam clementiam ac providentiam: spiritus enim hic lenis significat Dei patientiam, & longanimitatem ad punienda peccata, quam imitari & induere debeat Elias, & quivis vir Apostolicus. Ita S. Iren. lib. 4. contra hæres. cap. 37. *Docebatur*, ait, *propheta turbatior & concitatior ad vindictam mitiùs agere.* Et Tert. lib. de Patien. c. 15. *Sedet in Throno spiritus ejus* (id est Dei) *mitissimi & mansuetissimi, qui non turbine glo-*A *meratur, non nubilo livet, sed est teneræ serenitatis apertus, & simplex, quem tertiò vidit Elias: nam ubi Deus, ibi & alumna ejus, patientia scilicet.* Et S. Macharius homil. 6. *Ecce*, inquit, *vox auræ tenuis & in ea Dominus. Liquet ergo quòd quies Domini sita est in pace, & tranquillitate.* Et Theod. quæst. 57. *Per hoc*, ait, *ostendens, quòd lenitas, benignitas, & clementia sola est Deo grata: unumquodque autem aliorum attrahit hominum improbitas.* S. Chrysostomus homil. 1. de Elia in fine asserit, ideò Deum citò rapuisse Eliam, ne, si diutiùs viveret, igne, & zelo ejus perderetur orbis, sed in zelum severum Eliæ severior est Chrysost. Sic & Procop.

Secundò, hic lenis spiritus sive sibilus detulit vocem Dei ad Eliam, qua Deus eum nimis perturbatum, pusillanimem, putantemque, se unicum superesse Dei cultorem, & prophetam, erudivit; unde ait: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.* Roman. 11. 4. *Secunda.*

Tertiò, spiritus hic subtilis significabat Dei virtutem, efficacitatem, & vindictam omnia penetrantem. Unde indicavit Eliæ modum vindictæ in Baalitas exercendæ B per Hazael, Jehu, & Elisæum, non per ventum, terræ motum, & ignem. Ita Cajet. & Antonius Fernandius in visionibus veteris testamenti, visione 9. *Tertia.*

Igitur spiritus hic lenis simul erat subtilis, & acer, Deus enim Deique sapientia, & providentia operatur, & castigat tam fortiter, quàm suaviter. Igitur Deus hac visione non volebat Eliæ zelum vindictæ improbare, sed moderari dumtaxat, ut non fieret ex ira, & perturbatione animi, qualis erat in Elia; sed ex lenitate, & amore justitiæ. Unde mox eidem vindictæ rationem, & modum præscribit, scilicet ut ungat in regem Hazael, & Jehu, ac Elisæum in prophetam, ut ipsi eandem peragant.

Porrò hæc omnia per Angelos, utpote Dei administros, ut ait Apostolus Hebr. 1. ult. facta sunt. Unde Chald. vertit: *Ecce gloria Domini revelatur, & ante eum erat exercitus Angelorum venti disrumpentium montes, & confringentium petras ante Dominum: non erat in exercitu Angelorum venti majestas Domini: & post exercitum Angelorum venti erat exercitus Angelorum commotionis* (excitantium terræ motum) C *non erat in exercitu Angelorum commotionis majestas Domini: & post exercitum commotionis, exercitus Angelorum ignis: non erat in exercitu Angelorum ignis majestas Domini: & post exercitum Angelorum ignis vox canentium in silentio*, quasi demulcentium Eliæ animum mœrentem & perturbatum.

Symbolicè, hac visione significabatur Dei natura, & majestas, quæ non est ventus, nec terra, nec ignis, nec aliud corpus, sed subtilissimus, mitissimus, & purissimus spiritus. Hæc ergo Dei apparitio fuit quasi *scintillatio divinitatis*, ut loquitur Tert. quæ sui reverentiam à nobis extorquet. Rursum, significatur hìc Dei indoles, cui propria est lenitas & clementia. Tonat Deus, fulminat, fulgurat, concutit montes, sed id quodammodo facit invitus, & *tactus dolore cordis intrinsecus*, quia proprium est illius misereri & parcere: atque ideò non inhabitare dicitur in turbine, & igne, quia hæc aliquid sonant horribile, & humanis commodis importunum, sed in aura tenui, quæ recreat, & reficit laborantem spiritum, ait Sanchez ex Theodor. sic & S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 26. cujus verba mox recitabo. *Symbol.*

D Allegoricè, repræsentabatur Christi Salvatoris in mundum venturi spiritus fore diversus, & adversus spiritui Moysis, Eliæ, & legis veteris. Deus enim in Horeb, sive Sina, dans legem Moysi audiri fecit tonitrua, micare fulgura, ignes coruscare, montem tremere, Exodi 19. & 20. ut duros judæos sui, suæque legis metu percelleret. Idem fecit hic Elias, cùm per eum violatam legem, suique cultum restaurare vellet. At verò cùm filius Dei in carnem descendit, venit in spiritu lenitatis, & mansuetudinis, juxta illud Isaiæ 42. 1. quod citat Matt. cap. 12. 19. *Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in platea vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.* Unde cùm Joannes, & Jacobus vellent, ut Christus in Samaritanos eum non recipientes instar Eliæ è cœlo vibraret ignes, & fulmina, ipse eos repressit, dixitque: *Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*; Lucæ 9. 55. ita S. Irenæus lib. 4. cap. 37. *Domini*, inquit, *adventus significabatur post legem, quæ data est per Moysen mitis & tranquillus*, *Alleg.*

quillus, & regni ejus mitis, & mansueta requietio. Et Rupert. *Non in variis*, inquit, *Judæorum captivitatibus erat pius, nondum venerat Messias; sed in spiritu auræ lenis, id est, occultus & secretus fuit ejus adventus, quem quasi de aura tenui, id est, de Spiritu Sancto Maria Virgo concepit.* Hunc spiritum lenitatis Christus commendavit & impressit S. Petro, Paulo, cæterisque Apostolis, & fidelibus. Unde hic est spiritus legis gratiæ & novi testamenti, qui longe potentior & efficacior est spiritu timoris & terroris veteris testamenti. Huc facit Apologus de Euro vento validissimo certante cum sole, uter esset potentior, uter scilicet viatori pallium excuteret. Sanè non excussit Eurus, imò viator Euro flante magis pallio se involvit, ut Euro resisteret; sed illud ei suo ardore & calore sudorem ei excutiens extorsit sol: similimodo plus valet, plus potest lenitas, quàm violentia: plus amor, quàm timor; plus ardor, quàm terror. Recitat fusiùs hunc Apologum B. Petrus Damiani lib. 1. Epist. 16. ad Alexandrum II. Pont. additque: *Si Roboam seniorum consiliis acquiescens populo mitia respondere, totum Israel sui juris imperio subdidisset; sed quia coævorum suorum superbia credidit, divisis à se decem tribubus, sublimem regni potentiam humilem fecit. Rhinoceros etiam qui rabida persequentium canum ora celerrima pernicitate contemnit, capi se gremio blanda virginis non pavescit.*

Porrò S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 25. explicans illud Job cap. 4. *Et vocem quasi auræ lenis audivi*: Quid, inquit, *per vocem auræ lenis, nisi Spiritus Sancti cognitio designatur? Qui tamen super Apostolos veniens per exteriorem sonum, tanquam per vehementem demonstratur, cùm dicitur: Factus est repentè de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis. Sanctus enim Spiritus cùm se notitiæ humanæ imbecillitatis insinuat, & sonitu vehementis spiritus, & voce auræ lenis exprimitur: quia scilicet veniens & vehemens est & lenis: lenis, quia notitiam suam quatenùs cognosci utcumque valeat nostris sensibus temperat: vehemens, quia, quantumlibet hanc temperet, adventu tamen suo infirmitatis nostræ cæcitatem illuminando perturbat.*

Tropol. Tropolog. significatur hic primò, modus, quo Deus pœnitentes & perfectionis studiosos exercet & disponit, ut eos ad perfectionem suamque familiaritatem perducat. Primò enim eos terrore mortis, judicii, & gehennæ quasi vento validissimo, terræ motu, & igne percellit, compungit, ciet lachrymas, ac deinde ut spiritus auræ lenis eos mulcet, adoptat, recreat, & ad altum contemplationis verticem sustollit. Audi S. Gregor. 5. Moral. 26. *Spiritus ante Dominum evertit montes, & petras conterit, quia pavor qui ex adventu ejus irruit, & altitudinem cordis nostri dejicit, & duritiam liquefacit; sed spiritus commotionis & igni non inesse Dominus dicitur; esse verò in sibilo auræ tenuis non negatur. Quia nimirùm mens cùm in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfectè conspicere prævalet Deus non est. Cùm verò subtile aliquid conspicit, hoc est quod de incomprehensibili substantia æternitatis audit. Quasi enim sibilum tenuis auræ percipimus, cùm saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione subita degustamus.*

Idem præstitit Deus Eliæ, dum eum, post terrores, luctas, & pugnas cum Baalitis, curru igneo rapuit in cœlum, ubi aura leni, id est, plena pace mentis & corporis fruitur. Simili modo ergo, qui tentationibus agitur non demittat animum, sed sciat, ei successurum *spiritum auræ lenis*, id est, consolationem, quietem, & gaudium.

Secundò, traditur hic forma, ait Sanchez, viris Apostolicis, & Prælatis, quæ in corrigendis, aut puniendis divinæ legis transgressoribus servari debeat; nempe ut illa imitetur, quæ maximè sunt in rerum natura violenta, ventum nimirùm, qui concutit, atque subvertit montes: & ignem, qui consumit, & dissipat omnia, idque celeritate incredibili, neque suavitatem assumat tenuis & refrigerantis auræ, donec Deum advenire videat, quem antecedunt quasi stratores viarum & præcursores ad parandum hospitium, ventus, commotio, ignis.

QUOD CUM AUDISSET ELIAS] Audiebat enim ventum validè perstrepentem, terræ motum locum conquassantem, auram tenuem sibilantem; ignem verò partim audiebat, utpote stridentem, partim verò videbat, utpote lucentem.

Vers. 13. OPERUIT VULTUM SUUM PALLIO] ut Deo se hisce signis ostendenti reverentiam exhiberet, quasi indignus qui in eum aspiceret, eumque contueretur.

PROPHETAS TUOS OCCIDERUNT GLADIO (quia sese opponebant cultui Baal) DERELICTUS SUM EGO SOLUS (propheta & zelator veræ religionis, qui me valide eidem oppono) ET QUÆRUNT ANIMAM MEAM] ut me occidant: me ergo occiso nullus superérit propheta, nullus zelator, qui tuum cultum propugnet, & Baalitis sese opponat. Actum ergo est de vera religione, de tuo cultu, de tota Synagoga: omnia occupat impia Jezabel: ubique colitur Baal: ubique exundat perfidia, & idololatria. Hæc est causa mei doloris & mœroris, meæ fugæ & exilii, ut mori optem potiùs, quàm vivere, & videre tanta mala gentis meæ, & populi Dei. Ita Elias mœrore, ira & zelo confectus. Vers. 14.

UNGES HAZAEL REGEM SUPER SYRIAM, ET JEHU FILIUM NAMSI UNGES REGEM SUPER ISRAEL: ELISÆUM AUTEM, &c. UNGES PROPHETAM PRO TE] ut hi ultionem justam de Baalitis, quam tu ò Elia adeò desideras, reipsa peragant. Unde in Eliæ laudibus dicitur Ecclesi. 48. v. 8. *Qui unges reges ad pœnitentiam*, id est, ad pœnam & ultionem impiorum, ut sint divini cultus vindices. *Unges regem*, id est, regem designabis, regnum ei deferes. Est catachresis: quia enim unctione creabantur reges, hinc *ungere*, est regem creare. Nam Hazael non fuit unctus ab Elia, sed designatus rex ab Elisæo, quem ad eum misit Elias; Jehu verò in regem Israel unctus fuit ab uno Elisæi discipulo ut patet 4. Reg. 8. 13. & seq. Itaque Elias hæc jussa Dei executus fuit per Elisæum, quem idcirco jussu Dei sibi subrogavit. Sic Elisæum non legimus unctum, sed immisso ab Elia in eum pallio designatum prophetam v. 19. Ita Theodor. Raban. Dionys. Abulens. Salianus. Vers. 15. & 16.

Sanchez tamen τὸ *unges* propriè accipit, censetque omnes hos tres ab Elia fuisse unctos, licet id Script. factum non narret. Ideò enim videtur Elias jussu Dei rediisse per desertum in Damascum, quæ longior & inamœnior erat via, ut ibi Hazaelem in regem ungeret: esto enim Hazael postea rursum ab alio unctus sit, tamen nil prohibet, eum priùs ab Elia fuisse unctum. Sic enim David & Saul bis uncti fuere. Hæc sententia probabilis est, atque hunc versum propriè ad literam accipit.

QUI EST DE ABELMEULA] Erat hæc urbs in tribu Manasse cis Jordanem. Fuit ergo Elisæus de tribu Manasse, sicut Elias de tribu Gad. Ita S. Hieron. Salianus, Adrichom. & alii; licet S. Epiphan. & Isidor. in vita Elisæi dicant, eum fuisse oriundum ex tribu Ruben, qui & addunt; in ortu Elisæi mugiisse unum è vitulis aureis, quos conflavit Jeroboam, & illius mugitum auditum fuisse Hierosolymis, & ex eo Sacerdotem quendam prudentem conjectasse, eo die aliquem esse natum, qui futurus esset sculptilibus omnibus atque idolis exterminium.

ET ERIT, QUICUMQUE FUGERIT GLADIUM HAZAEL, OCCIDET EUM JEHU] Quomodo Hazael & Jehu occiderint idololatras, audiemus in sequentibus. Vers. 17.

ET QUICUMQUE FUGERIT GLADIUM JEHU, INTERFICIET EUM ELISÆUS] gladio non corporali, sed spirituali, puta gladio linguæ, qua eos acriter redarguet, minabiturque mortem præsentem, & æternam, inquit Angelom. Rabanus, & Hugo. Planiùs accipias hæc de gladio & morte corporali: illo enim idololatras occiderunt Hazael & Jehu, quibus hic Elisæus comparatur. Elisæus enim occidit 42. pueros idololatrarum filios sibi insultantes, dicentesque: *Ascende calve* 4. Reg. 2. ac verisimile est eum instar Eliæ magistri sui, juxta hoc oraculum plures alios idololatras interfecisse, etsi Script. id non commemoret. Ita Abul. Lyran. Cajetan. Sanchez & alii.

ET DERELINQUAM MIHI IN ISRAEL SEPTEM MILLIA VIRORUM QUORUM GENUA NON SUNT CURVATA ANTE BAAL] Opponit Deus septem millia, illi quod dixerat Elias v. 14. *derelictus sum ego solus*: q. d. Falleris Elia, non es solus. En Elisæus tibi accedit: en septem millia virorum Deicolarum, quæ *derelinquam*. Hebr. והשארתי *hisarti*, id est, remanere faciam, reservabo, custodiam, ne à Jezabel occidantur, aut pervertantur, & ad cultum Baal traducantur. Vers. 18.

ET OMNE OS QUOD NON ADORAVIT EUM, OSCULANS MANUS] repete *derelinquam*, id est, custodiam & in vita conservabo. Sensus totius versus est, q. d. Et custodiam septem millia virorum, qui non flexerunt genua ante Baal, nec osculando manum eum adorarunt: erat enim hoc duplex genus adorationis, genuflexio & osculatio manus.

Oscu-

Osculans manus, Hebr. *osculans eum*, scilicet Baal, ut eum osculo hoc salutet, & adoret, quasi suum Deum & Dominum. Noster vertit: *osculans manus*, ut notet ritum modumque adorandi, qui erat osculari manum idoli; vel manum propriam eo ritu & gestu quasi oscularetur manum idoli, utpote remoti, vel longè positi. Hunc ritum insinuat Job cap. 31. 26. *Si vidi solem, cùm fulgeret, & lunam incedentem clarè, & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo*. Hujus consuetudinis externi quoque meminerunt. Plin. lib. 28. cap. 2. *Inter adorandum dexteram ad osculum referimus*. Minutius in Octavio. *Cæcilius simulachro Serapidis viso, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovens, osculum labiis impressit*.

Vers. 19. REPERIT ELISÆUM FILIUM SAPHAT ARANTEM IN (cum) DUODECIM JUGIS BOUM] Erat ergo Eliseus agricola locuples, utpote qui haberet duodecim juga boum, iisque agrum ingentem coleret. Nam boves hos ipsius fuisse patet ex v. ult. ubi ipse par boum mactavit pro epulo, quo suis valedixit.

ET IPSE IN DUODECIM JUGIS BOUM ARANTIBUS UNUS ERAT] Nam quodque jugum boum, sive par boum suum habebat aurigam & aratorem; quare duodecim erant hic juga boum, & pariter duodecim aratores, è quibus unus erat Elisæus.

MISIT PALLIUM SUUM SUPER ILLUM] ut eum vocaret ad se sequendum, eumque faceret sibi socium, suique instituti participem, uti jam novitiis in Religione datur pallium, sive vestis ejusdem Religionis. Simili modo olim sponsus sponsam sibi adoptans, tegebat eam pallio suo. Unde illud Ruth ambientis nuptias Booz cap. 3. 9. *Expande pallium tuum super famulam tuam*, & illud Ezech. 16. 8. *Expandi amictum meum super te*. Hac ergo cæremonia institutus est Elisæus propheta socius & successor Eliæ, ejusque cor omninò à Deo immutatum est, atque ex laico factus est Religiosus, ex agricola Propheta, ex idiota theodidactos. Unde statim reliquit boves, domum, parentes, & secutus est Eliam. Addit Sanchez eum fuisse unctum ab Elia; hoc enim jusserat Deus vers. 16. Unctio, inquit, Elisæum fecit Prophetam (hic enim ungi solebat) pallium autem, Eliæ contubernalem & monachum.

QUOD ENIM MEUM ERAT, FECI TIBI] q. d. Vers. 20.
Ego non nisi pallio te tetigi, sed Deus cor tuum tetigit, illudque ex carnali fecit spirituale, & cœleste, ut omnia relinquas, & alacer me sequaris, cæterisque ut ego cum idololatris.

TULIT PAR BOUM ET MACTAVIT ILLUD, ET IN Vers. 21.
ARATRO BOUM COXIT CARNES, ET DEDIT POPULO ET COMEDERUNT] Elisæus quia festinabat, & gestiebat illicò sequi Eliam, idcircò usus est aratro pro lignis, ad coquendum carnes boum. Dedit ergo typum & exemplum nobis, ut Dei vocationem illicò, resolutè & constanter sequamur, uti notant Cajet. & Abul. Celebravit enim convivium, quo suis valedixit; ut ostenderet se boves, aratrum, agrum, omniaque relinquere, ac lætum sequi Eliam. Hinc colligit Abulens. eum fuisse juvenem & ἄγαμον, id est, sine uxore & cœlibem: alioqui enim petiisset ab Elia facultatem salutandi tam uxorem & filios, quàm patrem & matrem. Rursum Eliseus, ait Abulens. nihil voluit sibi reliquum manere in sæculo, ut liber & expeditus transiret totus ad Dominum: idcircò aratrum, & boves consumpsit, qua in re exemplum dedit Religiosis, ut idem faciant. Hinc & S. Ignatius Epist. ad Philadelph. Elisæum asserit fuisse cœlibem & virginem: nimirùm Elisæus Dei vocantis instinctu jam superior erat omni terrena cupiditate. Nam, ut ait S. Cyprian. tract. de Orat. Domin. ad illa: *Adveniat regnum tuum: Qui renuntiavit jam sæculo, major est & honoribus ejus & regno: & ideò, qui se Deo & Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat*; imò Deum ipsum, *qui in illo regnaturi sumus*. Et S. Ambr. lib. 6. de Sacram. cap. 5. *Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat; sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio*.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Benadad rex Syriæ obsidet Samariam, & Achab; sed ab eo Dei ope cæditur. Unde vers. 23. dicens Deum Israel esse Deum montium, in valle reparat bellum, in qua rursum Dei ductu profligatur captusque ab Achab veniam vitamque contra jussum Dei impetrat vers. 35. Achab à propheta vulnerato redarguitur, auditque se simili modo vulnerandum, imò occidendum, eò quòd Benadad dignum morte liberum dimiserit.

1. Porrò Benadad rex Syriæ, congregavit omnem exercitum suum, & triginta duos reges secum, & equos & currus: & ascendens pugnabat contra Samariam & obsidebat eam. 2. Mittensque nuntios ad Achab regem Israel in civitatem, ait: 3. Hæc dicit Benadad: Argentum tuum, & aurum tuum meum est: & uxores tuæ, & filii tui optimi, mei sunt. 4. Responditque rex Israel: Juxta verbum tuum, domine mi rex, tuus sum ego, & omnia mea. 5. Revertentesque nuntii, dixerunt: Hæc dicit Benadad, qui misit nos ad te: Argentum tuum, & aurum tuum, & uxores tuas, & filios tuos dabis mihi. 6. Cras igitur hac eadem hora mittam servos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum servorum tuorum: & omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, & auferent. 7. Vocavit autem rex Israel omnes seniores terræ, & ait: Animadvertite, & videte, quoniam insidietur nobis: misit enim ad me pro uxoribus meis, & filiis, & pro argento & auro: & non abnui. 8. Dixeruntque omnes majores natu, & universus populus, ad eum: Non audias, neque acquiescas illi. 9. Respondit itaque nuntiis Benadad: Dicite domino meo regi: Omnia propter quæ misisti ad me servum tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum. 10. Reversique nuntii retulerunt ei. Qui remisit, & ait: Hæc faciant mihi dii, & hæc addant, si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me. 11. Et respondens rex Israel, ait: Dicite ei: Ne glorietur accinctus æquè ut discinctus. 12. Factum est autem, cùm audisset Benadad verbum istud, bibebat ipse & reges in umbraculis, & ait servis suis: Circumdate civitatem. Et circumdederunt eam. 13. Et ecce propheta unus accedens ad Achab regem Israel, ait ei: Hæc dicit Dominus: Certè vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce, ego tradam eam in manu tua hodie: ut scias, quia ego sum Dominus. 14. Et ait Achab: Per quem? Dixitque ei: Hæc dicit Dominus: Per pedissequos principum provinciarum. Et ait: Quis incipiet præliari? Et ille dixit: Tu. 15. Recensuit ergo pueros principum provinciarum, & reperit numerum ducentorum triginta duorum: & recensuit post eos populum, omnes filios Israel, septem millia: 16. & egressi sunt meridie. Benadad autem bibebat temulentus in umbraculo suo, & reges triginta duo cum eo, qui ad auxilium ejus venerant. 17. Egressi sunt autem pueri principum provinciarum in prima fronte. Misit itaque Benadad. Qui nuntiaverunt ei, dicentes: Viri egressi sunt de Samaria. 18. Et ille ait: Sive pro

pace

pace veniunt, apprehendite eos vivos : sive ut prælientur, vivos eos capite . 19. Egressi sunt ergo pueri principum provinciarum , ac reliquus exercitus sequebatur : 20. & percussit unusquisque virum , qui contra se veniebat : fugeruntque Syri , & persecutus est eos Israel . Fugit quoque Benadad rex Syriæ in equo cum equitibus suis. 21. Necnon egressus rex Israel percussit equos & currus, & percussit Syriam plaga magna. 22.(Accedens autem propheta ad regem Israel , dixit ei : Vade, & confortare , & scito, & vide quid facias : sequenti enim anno rex Syriæ ascendet contra te .) 23. Servi verò regis Syriæ dixerunt ei : Dii montium sunt dii eorum , ideò superaverunt nos ; sed melius est ut pugnemus contra eos in campestribus , & obtinebimus eos , 24. Tu ergo verbum hoc fac ; Amove reges singulos ab exercitu tuo, & pone principes pro eis: 25. & instaura numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos secundùm equos pristinos , & currus secundùm currus quos antè habuisti : & pugnabimus contra eos in campestribus , & videbis quòd obtinebimus eos . Credidit consilio eorum , & fecit ita . 26. Igitur postquam annus transierat , recensuit Benadad Syros, & ascendit in Aphec, ut pugnaret contra Israel. 27. Porro filii Israel recensiti sunt, & acceptis cibariis profecti ex adverso, castraque metati sunt contra eos, quasi duo parvi greges caprarum : Syri autem repleverunt terram . 28.(Et accedens unus vir Dei, dixit ad regem Israel : Hæc dicit Dominus: Quia dixerunt Syri : Deus montium est Dominus, & non est Deus vallium : dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua , & scietis quia ego sum Dominus .) 29. Dirigebantque septem diebus ex adverso hi atque illi acies , septima autem die commissum est bellum : percusseruntque filii Israel de Syris centum millia peditum in die una . 30. Fugerunt autem qui remanserant in Aphec , in civitatem : & cecidit murus super viginti septem millia hominum , qui remanserant. Porrò Benadad fugiens ingressus est civitatem , in cubiculum quod erat intra cubiculum . 31. dixeruntque ei servi sui; Ecce, audivimus quòd reges domus Israel clementes sint: ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris , & egrediamur ad regem Israel: forsitan salvabit animas nostras. 32. Accinxerunt saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis , veneruntque ad regem Israel, & dixerunt ei : Servus tuus Benadad dicit. Vivat, oro te, anima mea. Et ille ait: Si adhuc vivit , frater meus est. 33. Quod acceperunt viri pro omine; & festinantes rapuerunt verbum ex ore ejus, atque dixerunt : Frater tuus Benadad. Et dixit eis : Ite , & adducite eum ad me . Egressus est ergo ad eum Benadad, & levavit eum in currum suum , 34. Qui dixit ei : Civitates, quas tulit pater meus à patre tuo , reddam, & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria , & ego fœderatus recedam à te. Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum. 35. Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini . Percute me . At ille noluit percutere , 36. Cui ait. Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes à me , & percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, invenit eum leo, atque percussit . 37. Sed & alterum inveniens virum , dixit ad eum . Percute me . Qui percussit eum , & vulneravit . 38. Abiit ergo propheta , & occurrit regi in via , & mutavit aspersione pulveris os et oculos suos. 39. Cumque rex transisset, clamavit ad regem , et ait: Servus tuus egressus est ad præliandum cominus : cumque fugisset vir unus, adduxit eum quidam ad me, et ait : Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus, aut talentum argenti appendes . 40. Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem , subitò non comparuit . Et ait rex Israel ad eum. Hoc est judicium tuum, quod ipse decrevisti . 41. At ille statim abstersit pulverem de facie sua, et cognovit eum rex Israel , quòd esset de prophetis. 42. Qui ait ad eum . Hæc dicit Dominus. Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua , erit anima tua pro anima ejus , et populus tuus pro populo ejus, 43. Reversus est igitur rex Israel in domum suam , audire contemnens , et furibundus venit in Samariam.

Vers. 1. PORRO BENADAD REX SYRIÆ, &c. PUGNABAT CONTRA SAMARIAM .] *Benadad* idem est quod *Ben Adad* , id est filius Adad, ait Joseph lib. 8. cap. 8. nimirum rebellis illius Idumæi, qui debellata à Davide Idumæa, fugit in Ægyptum, indeque mortuo Davide , rediens, animos regnumque resumens, rebellavit Salomoni cap. 11. 25. Ideoque paternam indolem, & odium contra Israelem fovens , graviter & continuò eum afflixit. Unde c. 11. 25. de eo dictum & prædictum est : *Hoc est malum Adad, & odium contra Israel* .

Politicè , disce hic, quàm rebellio obstinata Principum sit periculosa, & in filios per multa sæcula derivetur . Experiuntur idipsum Hispani in Hollandia . Rebellio ergo in suo principio vel succidenda , vel concilianda est juxta illud: *Principiis obsta* .

Vers. 3. HÆC DICIT BENADAD (ad Achab , ejusque populum Israel) ARGENTUM TUUM , ET AURUM TUUM MEUM EST] non jure, sed potestate & imperio, quia ego illud habere volo, & deposco, qui te sum potentior , ut mihi resistere nequeas . Erant enim res Achab & Israelis afflictæ , ita ut in aciem educere non posset nisi septem millia v. 15. Hìc ergo incipit Deus punire Achab & Israelitas ob cultum Baal .

Vers. 5. REVERTENTESQUE NUNTII] Missi à Benadad obsidente Samariam ad Achab in ea obsessum, dixerunt.

Vers. 6. CRAS IGITUR HAC EADEM HORA MITTAM SERVOS MEOS AD TE , ET SCRUTABUNTUR DOMUM TUAM ,] Est hæc nova Benadad petitio, qua petit ab Achab , ut permittat à suis diripi non tantùm regiam , sed & totam Samariæ civitatem, ait Joseph. ut scilicet spoliet urbem, & pretiosissima quæque ex ea ad libitum auferat .

A

HÆC FACIANT MIHI DII, &c. SI SUFFECERIT PULVIS SAMARIÆ PUGILLIS OMNIS POPULI , Vers. 10.
QUI SEQUITUR ME , q. d. Juro me deleturum totam Samariæ urbem , itaque eam eversurum, ut nec parum pulveris in ea remaneat , sed quidquid in ea est auferatur in pugillis exercitus mei numerosissimi . Unde Chald. vertit, *si sufficeris pulvis Someron* (Samariæ) *ut feratur soleis plantarum pedum populi qui mecum erit* . ita Abulens. Est Hyperbole, & proverbialis locutio qua gloriosus Benadad in 32. regibus se sequentibus , & copiis innumeris superbiens , jactat , juratque se Samariam eversurum , spoliaturum & rasurum , ut nihil in ea rapina dignum remaneat. Nec enim tā curiosi vel otiosi erant ejus milites, ut omnē pulverem è Samaria, quàm ut omnes thesauros , & omnia pretiosa ex ea efferrent. Aurum enim quærebant non arenam.

B

NE GLORIETUR ACCINCTUS ÆQUE UT DISCINCTUS] Est Adagium, q. d. Ne canas triumphum ante victoriam: accinctus enim miles vadit ad prælium , parta verò victoria se discingit , arma ponit, & spoliis hostilibus incubat. Unde Chald. *Ne laudes*, inquit , *se expeditus &* Vers. 11.

de-

descendens in prælium, sicut vir vincis & ascendit (victor). ex eo, Vatabl. *ne glorietur, qui accinctus est prælium perinde ac is, qui iam vicit.*

Vers. 23. Servi vero regis Syriæ (Benadad) dixerunt ei: Dii montium sunt dii eorum, ideo superaverunt nos: sed melius est ut pugnemus contra eos in campestribus, et obtinebimus eos] q. d. Victi sumus à Samaritis montanis, quia pugnavimus in Samariam, quæ sita est in monte, ideoque in tutela est Deorum, qui montibus & montanis præsunt; descendamus ergo in valles, ubi dii vallium nobiscum erunt, ut montanos & Deos montium in vallibus superemus. Ita illi stolidi putabant Deum Hebræorum esse Deum montium dumtaxat. Sed unde hic eorum error, & stulta persuasio? Resp. ex multis conglobatis, nimirum primò, quia Moses Hebræorum Dux in monte Sina cum Deo collocutus ab eo legem acceperat. Secundò, quia in monte Sion erectum à Salomone erat templum, in quo Deus habitabat. Tertiò, quia Hebræi Deum colebant in Excelsis, scilicet collibus. Quartò denique, & quod maximè ad præsentem cladem facit, quia Syri in monte Samariæ hanc stragem ab Israelitis acceperant. Hæc fuit Gentilium superstitio, ut montibus Deas Oreades, id est montanas, sylvis sylvanos, mari marinos, ut Neptunum, &c. præficerent, de quibus S. August. lib. 4. de Civit. c. 8. ubi eos montium jugis Jugatinum Deum, Collinus Collatinam Vallibus Valloniam Deam præfecisse asserit. De iisdem canit Ovidius l. 1. fastor. eosque sic loquentes inducit:

Dii montium unde

Dii sumus agrestes, & qui dominamur in altis
Montibus, imperium est in sua secla Jovi.

Vers. 24. Tu ergo verbum hoc fac: Amove reges singulos ab exercitu tuo, et pone Principes pro eis] qui scilicet belli sint periti, & in rebus bellicis experti, non verò quieti & deliciis assueti, uti sunt reges, quique spe gloriæ & honoris à te adipiscendi fortiùs pugnent, ita Abul. Hos enim significat Hebr. פחות *Pachot*, id est *Duces*. Chald. *Imperatores*.

Vers. 28. Quia dixerunt Syri: Deus montium est Dominus (Hebr. *Jehova*, id est Deus Israelitarum et (idem *Jehova*) non est Deus vallium; dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua] ut ostendam me tam esse vallium Deum, quam montium, utque tu, ô Achab, me Deum verum agnoscas & colas, non verò Baal.

Porro Benadad fugiens ingressus est
Vers. 30. civitatem (Aphec jam dictam) in cubiculum, quod erat intra cubiculum] id est in intimum & secretissimum cubiculum, ut ibi se absconderet.

Vers. 31. Ponamus ergo saccos in lumbis nostris] quasi serviles vestes, & luctus ac pœnitentiæ indices, ut iis profiteamur nos pœnitere facti, quòd scilicet Israeli bellum moverimus; eique quasi victori nos victos in servitutem dedamus.

Et funiculos in capitibus nostris] ut profiteamur nos reos esse mortis, meritosque esse restim & laqueum, qui fauces nobis præcludat nosque strangulet. Audi Josephum: *Illi induti saccos, & restibus capita redimiti, qui priscus apud Syros supplicandi mos fuit, Achabum adeunt & salutis tantum gratiam petere Adamum significantes, dedititium eius in perpetuum futurum.*

Vers. 32. Si adhuc vivit, frater meus est] Putabat Achab ex tanta hostium strage occubuisse Benadad. Unde audiens eum cladi superstitem, de tanta victoria exultans, ejus misertus, inconsultè & temerè in hanc vocem erupit: *Si adhuc vivit frater meus est*: q. d. charus mihi erit ut frater, tractabo eum quasi fratrem. Solent reges se mutuò fratres vocare. Hoc dictum Achab servi Benadad ex ore ejus illicò rapuerunt, acceperuntque ut omen vel augurium quasi illud verbum amicum quod ipsi exciderat, signum esset misericordiæ & salvationis Benadad, quem proinde statim ad Achab adduxerunt, illeque eum supplicem, ut dicto stetet, quasi fratrem excepit, & in currum suum sustulit: sed paulò post pœnas hujus temeritatis dedit, cùm bellum renovante Benadad, in eo Achab occubuit, ut dicetur cap. ult.

Symbolicè, Benadad est typus diaboli, qui semper fideles & sanctos persequitur, nunc vi, nunc fraude & dolo. Quare qui cum eo pacem vel fœdus init, uti fecit Achab, certò certius ab eodem evertitur. ita Euchet.

Plateas fac tibi in Damasco] in quibus jus & judicia, item forum rerum venalium ac vectigalia constituas in signum subjectionis, q. d. Partem urbis meæ regiæ, scilicet Damasci, tibi concedam, ut ostendam illam tibi æquè ac mihi esse subiectam, imò me tibi esse subditum ideoque pendere hoc tributum. ita Abul. Cajet. & Vatab. Vers. 34.

Tunc vir quidam de filiis Prophetarum] Josephus censet hunc fuisse Prophetam Michæam, qui cap. ult. Achab exitium prædixit. Idem tradit Glycas, & Hebræi in Sederolam & colligitur ex cap. ult. v. 26. ubi pro *tollite*, Hebr. est והשיבהו *vahascibehu*, id est facite eum redire. Verùm hæc res incerta est. Unde Serarius & alii censent hunc alium fuisse à Michæa, ideoque non nominari. Vers. 35.

Dixit ad socium suum in sermone Domini, ex oraculo & jussu Dei: Percute me] ut proprii capitis mei vulnere, repræsentem Achab regi vulnus ipsius, quod parcendo Benadad accepit in anima sua, ac vulnus populi, quod scilicet populus totus accepit in Achab rege quasi capite suo, ac tertiò vulnus, quod tam Achab quàm populus accipiet, cum à Benadad reparante bellum occidetur ut patebit c. ult. & l. 4. c. 6. v. 8. & seq. ita Cajet. Addit Abul. aliam causam hujus vulneris, scilicet ut per illud Propheta ab Achab non agnosceretur, sed videretur esse miles, itaque accessum haberet ad eum, eique parabolam hanc vulneris exponeret: si enim fuisset agnitus, noluisset eum Achab idololatra audire. Tertia, & potissima causa hujus percussionis & vulneris fuit exemplum; ut scilicet Deus in propheta hoc tam percutiente quam percusso, daret exemplum & speculum perfectæ obedientiæ. Unde credendum est, ait Abul. quòd paulò pòst Deus hoc vulnus supernaturaliter curarit, ita ut ne cicatrix quidem ejus remaneret, idque ad hoc, ut ostenderet, quanti meriti sit pura & simplex obedientia, quamque ex adverso Deo exosa sit inobedientia, cùm propter eam illum, qui Prophetam percutere noluerat, leoni mactandum objecerit. Audi S. Chrysost. Orat. 1. contra Judæos sub initium: *Qui percussit Prophetam, evasit incolumis: qui pepercit, dedit pœnas! nimirum ut intelligeres, in jussis divinis non oportere curiosum esse, examinareque rerum, quæ præcipiuntur naturam, sed nihil aliud quam obtemperare. Etenim ne prior ille vetitus parceret Prophetæ non dixit ille simpliciter: Percute me, sed addidit: In verbo Domini, hoc est, Deus præcipit, ne quæras ulterius. Rex est, qui hanc præscribit legem: reverere jubentis auctoritatem, summaque cum animi promptitudine obtempera. At id facere non sustinuit, eoque pœnas dedit gravissimas, suoque exemplo facturos audientes, ut quidquid præceperit Deus, per omnia obtemperarent, morem que gererent in posterum.*

Denique R. Salomon, & Lyran. volunt Prophetæ hujus sanguinem pro populi Israelitici peccatis satisfecisse, ne cum Achabo periret cap. ult. sed populus ille victus est, & pro eo satisfacere istiusmodi plaga non potuit, nec voluit Propheta.

Quia dimisisti virum dignum morte] Benadad regem Syriæ, qui reus erat mortis tum ob continuum odium & bellum contra Israelitas, tum præcipuè ob blasphemiam, qua dixit me esse Deum montium, non vallium; hæc enim valde Deum irritavit, ut patet v. 28. ita Hebræi, Rupert. Lyran. Dion. & alii. Vers. 42.

Erit anima tua pro anima ejus] Occideris pro Benadad, quem occidere debuisti.

Et populus tuus pro populo ejus] occidetur pro Syris Benadad subiectis, quos occidere debuit. Ita reipsa contigit, ut audiemus cap. ult.

Est hoc exemplum neglectæ justitiæ, justæque vindictæ notandum, alteque infigendum mentibus Regum & Judicum: *Homicida es, eò quòd hostem dimiseris*, ait S. Chrysost. loco citato.

Reversus est igitur Rex Israel (Achab) in domum suam, audire contemnens] Addit Josephus lib. 8. Antiq. capit. 8. cum adeo indignatum, ut Prophetam incarcerarit: fuisse enim Michæam existimat; quem ab eo incarceratum audiemus capit. ult. Ita Hugo, Dion. & alii.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achab petit vineam à Naboth, ille negat: unde Jezabel eum per falsos testes quasi blasphemum lapidari curat, agrumque ejus Achabo tradit. Quocircà vers. 17. mittit Deus Eliam, qui Achab & Jezabeli exitium denuntiet, quòdque canes lingent sanguinem eorum in agro Naboth. Quo audito pœnitet Achab v. 27. quare Deus ab eo in filium pœnam comminatam transfert.

1. POst verba autem hæc, tempore illo vinea erat Naboth Jezrahelitæ, qui erat in Jezrahel, jux-
ta palatium Achab regis Samariæ. 2. Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi
vineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & prope domum meam, daboque tibi
pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto digna est. 3. Cui
respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi. 4. Ve-
nit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Na-
both Jezrahelites, dicens: Non dabo tibi hereditatem patrum meorum. Et projiciens se in lectulum
suum, avertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem. 5. Ingressa est autem ad eum Je-
zabel uxor sua, dixitque ei: Quid est hoc, unde anima tua contristata est? & quare non comedis pa-
nem? 6. Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Jezrahelitæ, & dixi ei: Da mihi vineam tuam,
accepta pecunia: aut, si tibi placet, dabo tibi vineam meliorem pro ea. Et ille ait: Non dabo tibi
vineam meam. 7. Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus: Grandis auctoritatis es, & benè regis re-
gnum Israel. Surge, & comede panem, & æquo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth Iezra-
helitæ. 8. Scripsit itaque litteras ex nomine Achab, & signavit eas annulo ejus, & misit ad majores
natu & optimates, qui erant in civitate eius, & habitabant cum Naboth. 9. Litterarum autem hæc
erat sententia: Prædicate jejunium, & sedere facite Naboth inter primos populi, 10. & submittite
duos viros filios Belial contra eum, & falsum testimonium dicant: Benedixit Deum & regem: &
educite eum, & lapidate, sicque moriatur. 11. Fecerunt ergo cives ejus majores natu & optima-
tes, qui habitabant cum eo in urbe, sicut præceperat eis Jezabel, & sicut scriptum erat in litteris quas
miserat ad eos: 12. prædicaverunt jejunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi. 13.
Et adductis duobus viriis filiis diaboli, fecerunt eos sedere contra eum: at illi, scilicet ut viri dia-
bolici, dixerunt contra eum testimonium coram multitudine: Benedixit Naboth Deum & regem:
quam ob rem eduxerunt eum extra civitatem, & lapidibus interfecerunt. 14. Miseruntque ad
Jezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est. 15. Factum est autem, cùm audisset
Jezabel lapidatum Naboth, & mortuum, locuta est ad Achab: Surge, & posside vineam Na-
both Jezrahelitæ, qui noluit tibi acquiescere, & dare eam accepta pecunia; non enim vivit Na-
both, sed mortuus est. 16. Quod cùm audisset Achab, mortuum videlicet Naboth, surrexit,
& descendebat in vineam Naboth Jezrahelitæ, ut possideret eam. 17. Factus est igitur sermo
Domini ad Eliam Thesbiten, dicens: 18. Surge, & descende in occursum Achab regis Israel,
qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, ut possideat eam: 19. & loqueris ad
eum, dicens: Hæc dicit Dominus: Occidisti, insuper & possedisti. Et post hæc addes: Hæc di-
cit Dominus: In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sangui-
nem tuum. 20. Et ait Achab ad Eliam: Num invenisti me inimicum tibi? Qui dixit: Inveni,
eò quòd venumdatus sis, ut faceres malum in conspectu Domini. 21. Ecce ego inducam super
te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clau-
sum & ultimum in Israel. 22. Et dabo domum tuam sicut domum Jeroboam filii Nabat, &
sicut domum Baasa filii Ahia: quia egisti, ut me ad iracundiam provocares, & peccare fecisti
Israel. 23. Sed & de Jezabel locutus est Dominus, dicens: Canes comedent Jezabel in agro
Jezrahel. 24. Si mortuus fuerit Achab in civitate, comedent eum canes: si autem mortuus fue-
rit in agro, comedent eum volucres cœli. 25. Igitur non fuit alter talis sicut Achab, qui ve-
numdatus est, ut faceret malum in conspectu Domini: concitabat enim eum Jezabel uxor sua,
26. & abominabilis factus est, in tantum ut sequeretur idola, quæ fecerant Amorrhæi, quos
consumpsit Dominus a facie filiorum Israel. 27. Itaque cùm audisset Achab sermones istos, sci-
dit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, jejunavitque & dormivit in sacco, & ambu-
lavit demisso capite. 28. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten dicens: 29. Nonne
vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum
in diebus ejus, sed in diebus filii sui inferam malum domui ejus.

Vers. 1. VINEA ERAT NABOTH] *Naboth* hic fuit vir probus, ut patet ex sequentibus. Unde *Naboth* Hebr. idem est quod *prophetia*, vel *loquela fructus*, ait ex S. Hieronymo Pagninus. Vineam ejus, quia sibi vicinam concupivit Achab: inexplebilis enim est divitum avaritia & cupiditas, qua de re in hoc caput insignem tractatum scripsit S. Ambros. de Naboth, sive de Nabuthe, in quo acriter perstringit divites avaros & rapaces, qualis erat Achab: unde cap. 1. *O dives*, inquit, *nescis quàm pauper sis, quàm inops tibi ipsi videaris, qui te divitem dicis? quantò plus habueris, plus requiris; & quanquam acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflam-*

A *matur lucro avaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet, quò plures ascenderit, eò ad altiora festinat unde sit gravior ruina lapsuro.* Et post nonnulla: *Denique docet nos Scriptura divina, quàm miserè egeat, mendicet abjectè. Rex Achab in Israel erat, & pauper Naboth. Ille regnis opibus affluebat, iste angusti soli cespitem possidebat: nihil pauper de possessionibus divitis concupivit, rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur? qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certè pauper censu videtur, alter est pauper affectu.*

DA MIHI VINEAM TUAM] Hæc verba urget egregiè S. Am- Vers. 2.

S. Ambros. cap. 2. jam dicto: *Quæ*, inquit, *vox alia est stipem publicè postulantis, nisi: Da mihi, hoc est, da mihi, quia egeo. Da mihi, quia aliud vivendi subsidium habere non possum. Da mihi, quia non est mihi panis ad victum, nummus ad potum, sumptus ad alimentum, ad indumentum substantia. Da mihi, quia tibi Dominus dedit unde largiri debeas, mihi non dedit. Da mihi, nisi tu dederis, habere non potero. Da mihi, quia scriptum est: Date eleemosynam. Hæc quàm abjecta, quàm vilia!*

Ut faciam mihi hortum olerum] Notat S. Ambros. cap. 3. regis avari impudentiam. *Hæc erat igitur*, inquit, *omnis insania, hic omnis furor, ut spatium, vilibus oleribus quæreretur. Non tam ergo ipsi cupitit quasi utile possidere, sed alios vultis excludere. Major vobis cura de pauperum spoliis, quàm de vestris emolumentis. Injuriam vestram putatis, si quid pauper habeat, quod dignum possessione divitis æstimetur. Damnum vestrum creditis, quidquid alienum est.*

Vers. 3. Propitius sit mihi Dominus] Hebr. *prohibeat Dominus*, id est, absit; Septuag. *Non mihi fiat à Domino*; Chald. *Absit mihi à Domino.*

Ne dem hereditatem patrum meorum tibi] q. d. Hereditas à parentibus consignata mihi conservanda est, non tam ut mea, quàm ut eorum hereditas: hanc enim memoriam & reverentiam filius debet parentibus, ut eorum bona tueatur, & ad posteros transmittat. Porrò idem S. Ambros. cap. 3. jam citato: *Quasi contagionem quandam*, inquit, *sui pecuniam esse divitis arbitretur: quasi dicat: Pecunia tua tecum sit in perditionem; ego autem hereditatem patrum meorum non possum vendere.*

B

Tropol. vinea est anima, quæ est tota hereditas nostra, quare cave, ne eam vili pretio voluptatis, vel honoris vendas diabolo, morti & gehennæ. Unde S. Ambros. exhort. ad Virgines, per vineam accipit virginitatem, per Jezabel concupiscentiam, per Naboth Christum: *Vinea*, inquit, *quidam fructus virginalis est; conjugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est: & ideò sicut olera herbarum citò cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiscat vineam vestram delere & extinguere; nec veniat in vos Jezabel vanum illud & sæculare profluvium; hoc enim significatur vocabulo vana & vacua redundantia, sed veniat Nabuthi, qui venit à Patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis.*

C

Vers. 4. Et non comedit panem] ex ira & tristitia, quòd Naboth ejus cupiditati restitisset, atque eum quasi contempsisset. Audi S. Ambros. cap. 6. *Non manducavit panem suum, quoniam quærebat alienum. Etenim divites magis alienum panem, quàm suum manducant, qui raptu vivunt, & rapinis sumptum exercent suum. Aut certè non manducavit panem suum, volens se morte mulctare, quòd ei aliquid negaretur.* Et eleganter cap. 6. *Ditem*, inquit, *dicunt Gentiles inferorum præsulem, arbitrum mortis. Ditem appellant & divitem, quòd nisi mortem dives inferre non noverit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferi sint. Quid est enim dives, nisi quidam inexplebilis gurges divitiarum, inexplebilis auri fames? Quò plus hauserit, plus inardescit.* Et nonnullis interjectis: *Dulcis enim somnus servi, etsi modicum vel multum edat: at satiato divitiis non est, qui eum sinat dormire: excitat eum cupiditas, exagitat cura pervigil aliena rapiendi, torquet invidia, mora vexat, sterilitas proventuum infœcunda perturbat, sollicitat abundantia.*

D

Vers. 7. Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus] Impio marito Jezabel fuit impientior, avaro avarior, crudeli crudelior, rapace rapacior, cupido cupidior. Unde S. Ambros. cap. 9. docet Jezabel esse typum avaritiæ, quæ divitibus promittit contra justitiam possessionem, quam desiderant. Ipsa enim Achab & Israeli fuit fax & incentrix idololatriæ & malorum omnium quasi furia quædam inferni, ut patet v. 25.

Vers. 9. Prædicate (*indicite*) jejunium] ut sceleri (putà cædi injustæ Naboth) prætexatis speciem pietatis & zeli Dei: jubet enim Jezabel indici jejunium, ut per illud quasi per publicam populi pœnitentiam expietur blasphemia Naboth, quam illi falsò impingi curabat. Blasphemia enim erat Hebræis horrenda; unde ea audita vestes scindebant, aliaque publici doloris & detestationis rei tam indignæ signa edebant.

A

Benedixit (Naboth) Deum et regem] *Benedixit*, id est, maledixit. Est Euphonismus per Antiphrasin: quia enim blasphemia res est adeò horrenda; hinc eam Judæi ne nominare quidem audebant, sed eam significabant per contrarium, putà per benedictionem & laudem: ita S. Hieron. Epist. 34. ad Julian. Vers. 10.

Et lapidibus interfecerunt] Blasphemus enim lapidibus obruendus erat ex lege Levit. 24. 16. Additur 4. Reg. 9. 26. filios Naboth quoque fuisse interfectos, ut sic vinea eorum ab iis ad Achab transiret, quasi deficiente herede heres foret rex. Vers. 13.

Simili modo Eudoxia uxor Arcadii Imper. ambiens vineam Callitropes viduæ, S. Chrysostomum, qui viduæ causam agebat, in exilium egit, & per mille ærumnas itinerum, famis, sitis, militum eum vexantium, &c. ad mortem adegit; ut verè S. Chrysost. non tantùm sit Confessor, sed & Martyr; utpote pro justitia injustè occisus, non una morte, sed centum.

Allegor. Naboth fuit typus Christi, qui à Scribis & Pharisæis ambientibus ejus vineam, id est, Synagogam, per falsos testes accusatus blasphemiæ, quòd se diceret filium Dei, ideoque occisus est juxta parabolam vineæ, quam hac ipsa de re eis objecit Christus Matth. 21. 33. Scribarum enim de Christo vox est v. 38. *Hic est heres: venite, occidamus eum, & habebimus hereditatem ejus.* Hinc & canes, id est, Gentiles (hos enim Judæi despiciebant quasi canes) Romani, duce Tito & Vespasiano, linxerunt sanguinem Judæorum Christicidarum, in eodem loco, putà Jerosolymæ, & in eodem tempore, scilicet in Paschate, quo ipsi occiderant Christum. Ita Angelomus.

Surge, et posside] Hebr. רש *resch*, id est, *hereditas*, scilicet titulo confiscationis; quia Naboth accusatus erat criminis læsæ Majestatis tam divinæ, quàm regiæ, ideoque condemnatus. Quare vinea ejus à Jezabele fisco regis Achab fuit addicta. Vers. 15.

Occidisti, insuper et possedisti] Occidisti Naboth, ut ejus vineam invaderes & possideres, itaque iniquæ cædi iniquam possessionem addidisti: quare lege talionis tu pariter occideris, & vineam omniaque amittes, tamque possessione, quàm vita privaberis. Vers. 19.

In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum.] Id ita reipsa per congruam justamque Dei vindictam contigisse narratur c. 22. 38. Dices, ibi dicitur quòd canes linxerint sanguinem Achab in Samaria, at verò Naboth sanguinem canes linxerunt in Jezrahel, ubi occisus est. *Resp.* Jezrael pertinuisse ad Samariam, quæ erat metropolis & caput totius regni Israel. Idem ergo locus hic intelligendus est in genere, non in individuo. Ita Abul. Lyran. Vatabl. Aliter respondent Hebræi, scilicet arma Achab sanguine ejus tincta abluta fuisse in Piscina Jezrahel, cùm eò ad armamentarium deferrentur; quare tunc canes sanguinem ejus ablutum linxisse: sed id confutat Abul. ex eo quòd cap. 22. 38. prophetia hæc impleta dicatur cùm ejus sanguinem linxerunt canes in Samaria, pro qua perperam Josephus substituit Jezrahel. Posset quoque dici Deum mitigasse & revocasse hanc pœnam ob pœnitentiam Achab, ut insinuatur vers. 29.

Denique planiùs & pleniùs Salianus & Sanchez censent id impletum in Joram filio Achab: hic enim occisus est in agro Jezrahel. Sanguis enim sæpè significat filios; hi enim ex sanguine parentum gignuntur; unde illud Anchisæ de Julio Cæsare:

Projice tela manu sanguis meus ——

hoc est ò fili mi Jule Æneid. 6. Idipsum probatur tum ex vers. 29. ubi Deus mitigans pœnam hanc Achabo intentatam ob ejus pœnitentiam, ait se illam ab Achab translaturum in ejus filium Joram, tum ex lib. 4. Reg. cap. 9. vers. 25. & 26. ubi occiso Joram jussit Jehu ejus cadaver projici in agrum Naboth lingendum & vorandum canibus, ut hæc de eo Dei prophetia impleretur.

Sic Aristobulus primus è Machabæis Judæorum rex, occidit fratrem Antigonum, sed justo Dei judicio doloribus excruciatus vomuit sanguinem; qui eodem loci effusus est, quo ipse fratris sanguinem effuderat. Unde ipse ingemiscens exclamavit, ait Joseph. 13. Antiq. 19. *Ergo non latet Deum, inquit, meum impium & sceleratum facinus quando tam citò repescor ad pœnas cognati sanguinis. O corpus impudens*

dens quousque retinebis animam, quam materni simul ac fraterni manes flagitant? cur non semel eam reddis, ne sic per partes opus sit libare meum sanguinem, atque ita parentare oppressis per nefas & parricidium? vix ea fatus erat, cùm exhalavit animam, uno tantùm anno in regno exacto.

VERS. 20. EO QUOD VENUMDATUS SIS, UT FACERES MALUM] *Venumdatus*, quasi servus addictus peccato, unde Cajet. *venumdatus*, inquit, id est, traditus peccato; nam quod venditur, traditur ementi quasi Domino, quasi dicat: Tu ò Achab, tua mala voluntate totus addictus es peccato, quasi ad nihil aliud venditus vel locatus sis quàm ad peccandum. Alludit ad servos, qui ad certa opera se elocant, iisque totos se addicunt: sic enim Achab seipsum addixerat non tantùm idolis, sed & suæ Jezabeli, ut quasi servus ab ea ageretur ad omne scelus, ita Abulens. Sensus ergo est, q. d. Tu ò Achab revera non es rex, nec Israelita, id est, liber, & ingenuæ conditionis, sed mancipium Baal & Jezabelis, quia iis te totum addixisti & mancipasti, ut eis per omnia obsequaris, ac facias quicquid ipsi volunt. B Causa fuit, quòd Ithobaal rex Tyri & pater Jezabelis, ideoque socer Achab, esset Sacerdos Asthartes, ut ait Josephus lib. 1. contra Apionem, ac nomine suo profiteretur cultum Baal; ideò enim dictus est *Ithobaal*, vel, ut Noster vertit cap. 16. 31. *Ethbaal*. Hic ergo pater Baali & Astarthæ addictissimus, imò consecratus sacerdos, suam impietatem & idololatriam transfudit in filiam suam Jezabel, & in maritum ejus Achab, unde Joseph. lib. 9. c. 7. *Baal*, ait, *Tyriorum Deus erat quem Achabus in gratiam Ithobaalis Tyriorum & Sidoniorum regis, soceri sui coluit, templo ei Samariæ dicato, & prophetis cum reliquo cultu assignatis.*

Intuere hic & admirare libertatem Eliæ, qui Achab regem in faciem objurgat, eique objectat, quòd sit peccati mancipium, ideoque extremam perniciem denuntiat. Sic S. Athanasius, S. Hilarius, & Lucifer Calaritan. acriter objurgant Constantium Imperat. Arrianum, eumque vocant Herodem, Neronem, & Antichristum. Eorum verba recitavi Apocal. 11. v. 5.

Tropol. vide hic quàm vilis, miser & infelix sit peccator, C qui instar Achab ob modicam voluptatem, imò ob unum aurum, vendit se suamque animam diabolo, eamque ut mancipium tradit suæ cupiditati, ut fiat pabulum mortis & fomentum gehennæ.

VERS. 21. DEMETAM POSTERIORA TUA] id est, posteritatem tuam funditùs excindam.

VERS. 27. SCIDIT VESTIMENTA SUA] Videtur hæc Achab pœnitentia fuisse ex metu pœnæ, non ex amore justitiæ, A ideoque servilis, imperfecta, & extorta: unde non videtur Deus ei condonasse culpam, sed pœnam tantùm distulit, eamque ab eo in filium transtulit, ut dicitur vers. 29. Ita Lyran. Dionys. Cajetan. imò S. Gregor. hom. 19. in Ezech. *In quibus verbis*, ait, *pensandum est, quomodo ei in electis suis mœror amaritudinis placeat, qui amittere timent Deum, si sic ei & reprobi pœnitentia placuit, quia timebat perdere præsens sæculum; aut quomodo ei grata sit spontanea afflictio pro culpis in eis qui placent, si hæc ad tempus placuit & in eis, qui displicebant.*

Veramtamen & seriam fuisse hoc tempore Achab pœnitentiam, censent Abul. Hugo, Vatabl. Sanchez, Serarius, imò S. Chrysost. Epist. ad Theodorum (Mopsuestenum) lapsum, ubi ait: *Achab, perturbatus ipsius sceleris immanitate pœnituit, & cilicio circumdatus facinus suum flevit, atque ita erga se Domini misericordiam provocavit, ut à cunctis eum absolverit peccatis. Sic enim ait Deus ad Eliam: Vidisti quomodo compunctus est Achab à facie mea, quia flevit in conspectu meo, non inducam mala in diebus ejus.*

B Sic quoque S. Ambros. libr. de Nabuthe cap. 17. ac Tertul. lib. 4. contra Marcion. cap. 10. Quæ sententia pariter probabilis est, eamque insinuat id quod Deus ait ad Eliam vers. 29. *Nonne vidisti humiliatum Achab?* &c. Nec obstat, quòd Achab post pœnitentiam mox ad pristina scelera redierit. Erat enim homo levissimus, ait Theodor. & totus à sua Jezabele agebatur. Sic enim hodie multi verè pœnitent, sed mox data occasione, in sua solita peccata relabuntur.

Utramque sententiam concilies dicendo, pœnitentiam Achab fuisse veram attritionem, at non assurrexisse ad contritionem charitate formatam. Seriò enim de peccatis doluit ob imminentes sibi clades ab Elia intentatas; at non doluit de iis amore Dei, quòd scilicet eum, qui est summum bonum, offendisset. Quare pœnam evasit, at culpam non delevit, nec justificatus est: quæ sententia videtur verissima & S. Scripr. summè consentanea. Quare perperam Calvinus censet hanc Achab pœnitentiam fuisse fictam.

C QUIA IGITUR HUMILIATUS EST MEI CAUSA, VERS. 29. scilicet mei non tam amore, quàm metu & timore, unde & temporalem tantùm veniam & præmium ei rependo, scilicet, NON INDUCAM MALUM IN DIEBUS EJUS, SED IN DIEBUS FILII SUI] Quare jure exclamat S. Hieron. Epist. 30. ad Oceanum. *O felix pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos, quæ furentem Dei sententiam confesso errore mutavit!* Loquitur autem de pœnitentia Achab.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achab regi eunti ad bellum pseudoprophetæ prædicunt victoriam, Michæas verò Propheta exitium: Quare in prælio Achab sagitta transfixus, occumbit, canesque lingunt sanguinem ejus. Mox v. 41. describuntur gesta Josaphat regis Juda, ejusque classis missa in Ophir. Denique ei morienti v. 51. succedit filius Joram, Achab verò succedit filius Ochozias.

1. Transierunt igitur tres anni absque bello inter Syriam & Israel. 2. In anno autem tertio, descendit Josaphat rex Juda ad regem Israel. (3. Dixitque rex Israel ad servos suos: Ignoratis quòd nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ?) 4. Et ait ad Josaphat: Veniesne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad? 5. Dixitque Josaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita & tu: populus meus, & populus tuus, unum sunt, & equites mei, equites tui. Dixitque Josaphat ad regem Israel: Quære, oro te, hodie sermonem Domini. 6. Congregavit ergo rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, & ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt: Ascende, & dabit eam Dominus in manu regis. 7. Dixit autem Josaphat: Non est hic propheta Domini quispiam, ut interrogemus per eum? 8. Et ait rex Israel ad Josaphat: Remansit vir unus: per quem possumus interrogare Dominum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Jemla. Cui Josaphat ait: Ne loquaris ita rex. 9. Vocavit ergo rex Israel eunuchum quendam, & dixit ei: Festina adducere Michæam filium Jemla. 10. Rex autem Israel, & Josaphat rex Juda, sedebant unusquisque in solio suo, vestiti cultu regio, in

ar ea juxta ostium portæ Samariæ, & universi prophetæ prophetabant in conspectu eorum. 11.
Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ven-
tilabis Syriam, donec deleas eam. 12. Omnesque prophetæ similiter prophetabant, dicentes:
Ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere, & tradet Dominus in manus regis. 13. Nun-
tius verò, qui ierat ut vocaret Michæam, locutus est ad eum, dicens: Ecce sermones prophe-
tarum ore uno regi bona prædicant: sit ergo sermo tuus similis eorum, & loquere bona. 14.
Cui Michæas ait: Vivit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Dominus, hoc loquar. 15.
Venit itaque ad regem, & ait illi rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad prælian-
dum, an cessare? Cui ille respondit: Ascende, & vade prospere, & tradet eam Dominus in
manus regis. 16. Dixit autem rex ad eum: Iterùm atque iterùm adjuro te, ut non loquaris mi-
hi nisi quod verum est, in nomine Domini. 17. Et ille ait: Vidi cunctum Israel dispersum in
montibus, quasi oves non habentes pastorem, & ait Dominus: Non habent isti dominum: re-
vertatur unusquisque in domum suam in pace. 18. (Dixit ergo rex Israel ad Josaphat: Nun-
quid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum: sed semper malum?) 19. Ille verò ad-
dens, ait: Propterea audi sermonem Domini: Vidi Dominum sedentem super solium suum,
& omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris & à sinistris: 20. & ait Dominus: Quis deci-
piet Achab regem Israel, ut ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus verba huju-
scemodi, & alius aliter. 21. Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego
decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo? 22. Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus
mendax in ore omnium prophetarum ejus. Et dixit Dominus: Decipies, & prævalebis: egrede-
re, & fac ita. 23. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophe-
tarum tuorum, qui hic sunt, & Dominus locutus est contra te malum. 24. Accessit autem Se-
decias filius Chanaana, & percussit Michæam in maxillam, & dixit: Mene ergo dimisit Spiritus
Domini, & locutus est tibi? 25. Et ait Michæas: Visurus es in die illa, quando ingredieris cu-
biculum intra cubiculum, ut abscondaris. 26. Et ait rex Israel: Tollite Michæam, & maneat
apud Amon principem civitatis, & apud Joas filium Amelech, 27. & dicite eis: Hæc dicit rex:
Mittite virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustiæ, donec
revertar in pace. 28. Dixitque Michæas: Si reversus fueris in pace, non est locutus in me Domi-
nus. Et ait: Audite populi omnes. 29. Ascendit itaque rex Israel, & Josaphat rex Juda, in
Ramoth Galaad. 30. Dixit itaque rex Israel ad Josaphat: Sume arma, & ingredere prælium,
& induere vestibus tuis. Porrò rex Israel mutavit habitum suum, & ingressus est bellum. 31.
Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens: Non pugnabitis con-
tra minorem & majorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. 32. Cùm ergo vidissent
principes curruum Josaphat, suspicati sunt quòd ipse esset rex Israel, & impetu facto pugnabant
contra eum, & exclamavit Josaphat. 33. Intellexeruntque principes curruum quòd non esset
rex Israel, & cessaverunt ab eo. 34. Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam
dirigens, & casu percussit regem Israel inter pulmonem & stomachum. At ille dixit aurigæ suo:
Verte manum tuam, & ejice me de exercitu, quia graviter vulneratus sum. 35. Commissum est
ergo prælium in die illa, & rex Israel stabat in curru suo contra Syros, & mortuus est vespe-
re: fluebat autem sanguis plagæ in sinum currus, 36. & præco insonuit in universo exercitu
antequam sol occumberet, dicens: Unusquisque revertatur in civitatem, & in terram suam.
37. Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariam: sepelieruntque regem in Samaria,
38. & laverunt currum ejus in piscina Samariæ, & linxerunt canes sanguinem ejus, & habenas la-
verunt, juxta verbum Domini quod locutus fuerat. 39. Reliqua autem sermonum Achab, &
universa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificavit, cunctarumque urbium quas extruxit,
nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? 40. Dormivit ergo Achab cum
patribus suis, & regnavit Ochozias filius ejus pro eo. 41. Josaphat verò filius Asa regnare cœ-
perat super Judam anno quarto Achab regis Israel. 42. Trigintaquinque annorum erat cùm re-
gnare cœpisset, & vigintiquinque annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Azuba filia Sa-
lai. 43. Et ambulavit in omni via Asa patris sui, & non declinavit ex ea: fecitque quod re-
ctum erat in conspectu Domini. 44. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus sa-
crificabat, & adolebat incensum in excelsis. 45. Pacemque habuit Josaphat cum rege Israel.
46. Reliqua autem verborum Josaphat, & opera ejus, quæ gessit, & prælia, nonne hæc scripta
sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 47. Sed & reliquias effeminatorum, qui remanse-
rant in diebus Asa patris ejus, abstulit de terra. 48. Nec erat tunc rex constitutus in Edom.
49. Rex verò Josaphat fecerat classes in mari, quæ navigarent in Ophir propter aurum: & ire
non potuerunt, quia confractæ sunt in Asiongaber. 50. Tunc ait Ochozias filius Achab ad Jo-
saphat: Vadant servi mei cum servis tuis in navibus. Et noluit Josaphat. 51. Dormivitque Jo-
saphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Civitate David patris sui: regnavitque Joram
filius ejus pro eo. 52. Ochozias autem filius Achab regnare cœperat super Israel, in Samaria,
anno septimodecimo Josaphat regis Juda, regnavitque super Israel duobus annis. 53. Et fecit
malum in conspectu Domini, & ambulavit in via patris sui & matris suæ, & in via Jeroboam
filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 54. Servivit quoque Baal, & adoravit eum, & irritavit
Dominum Deum Israel, juxta omnia quæ fecerat pater ejus.

VERS. 3. DIXITQUE JOSAPHAT AD REGEM ISRAEL: SICUT EGO SUM, ITA ET TU] Hebr. *Sicut ego, sicut tu*, hoc est, ego sum, sicut tu, A & tu es sicut ego. Hebræi enim in comparatione repetunt τὸ *sicut*, vel ita. Sensus ergo est, q. d. Quod tu facturus es, faciam & ego;

& ego; si tu eas in bellum contra Syros, ibo & ego: omnia erunt nobis communia, & communis quoque erit belli alea & periculum. Causa datur 2. Paral. 18. 1. quòd Josaphat erat regi Achab affinitate conjunctus: nam Athaliam filiam Achab dederat filio suo Joram uxorem, ideoque ipse Achabum hic invisit, & cum eo ivit ad bellum. Qua in re peccavit præbendo auxilia, & amicitiam fovendo cum impio Achab, ideoque penè in prælio fuit occisus, ut dicitur v. 32. Hinc & revertens à bello, obvium habuit Jehu prophetam, qui eum graviter increpuit dicendo: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris: & idcircò iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te*, &c. Ubi vides quàm Deo displiceant connubia & fœdera cum impiis, quàmque eadem toti regno sint periculosa. Nam impia Athalia extinxit omne semen regium, id est omnes suos ex Joram filios & nepotes, unico Joas excepto & abscondito, ut ipsa sola regnaret 4. Reg. 11. vers. 1. Eadem de causa naves, quas misit Josaphat cum navibus Ochoziæ filii Achab in Tharsis contractæ sunt, ut dicitur 2. Paral. 20. 37. Ibi enim Eleazar Propheta ad Josaphat dixit: *Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritaque sunt naves, nec potuerunt ire in Tharsis*. E contrario Deus benedicit & prosperat connubia & fœdera cum probis & sanctis, ac sancti suam sanctitatem & felicitatem suis conjugibus & fœderatis aspirant, uti aspiravit Abraham Hethæis Genes. 23. 6. Jacob Labano Genes. 30. 27. Joseph Putiphari Genes. 39. 3. Moses Hebræis quos ex Ægypti servitute eduxit Exodi 12. Samuel Davidi, David Sauli, &c. Hoc est quod sanxit Apostolus 2. Corinth. 6. 14. dicens: *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? quis autem consensus templo Dei cum idolis? vos enim*
VERS. 5. *estis templum Dei vivi.*

QUÆRE, &c. SERMONEM DOMINI] oraculum à Deo per prophetam aliquem, an felix sit futurus belli eventus, an infelix: si enim sit felix, ibimus ad illud, sin infelix,
VERS. 6. domum redibimus.

CONGREGAVIT ERGO REX ISRAEL (Achab) PROPHETAS QUADRINGENTOS] non Dei, sed Baal sive dæmonis, ideoque pseudoprophetas, idololatras & hæreticos. Hinc Lucifer Calarit. lib. 1. de Apostat. Reg. notat principes Hæreticos suis adhærere pseudoprophetis, id est, Prædicantibus hæreticis, ac veros Dei Prophetas despicere, imò persequi & occidere, uti fecere Constantius, Valens, Julianus & alii, qui proinde à suis Arrianis seducti miserè perierunt.

ASCENDE, ET DABIT EAM DOMINUS IN MANUM REGIS] puta tuam, ò Achab. Diabolus ab his pseudoprophetis per auguria, & sortilegia eis consueta consultus de belli eventu, victoriam promittit: sed mentitur. Quare ipse decipit prophetas, & hi decipiunt Achab, eumque nimis sibi credentem in decipulam cædis quasi murem
VERS. 7. inducunt.

DIXIT AUTEM JOSAPHAT: NON EST HIC PROPHETA DOMINI QUISPIAM, UT INTERROGEMUS PER EUM] Josaphat erat veri Dei cultor; quare displicuit ei, quòd Achab prophetas Baal, ipsumque Baal, hoc est dæmonem, consuluisset, nec eis utpote mendacibus credidit. Petiit ergo, quæri verum veri Dei Prophetam ejusque
VERS. 8. oraculum sciscitari & sequi.

MICHÆAS] Est hic alius & diversus à Michæa, qui inter minores Prophetas numeratur sextus, imò hic eum præcessit 150. annis; hic enim prophetavit sub Josaphat & Achab, ille verò sub Jonatham & Achaz; hic in Israel, ille in Juda.

VERS. 15. ASCENDE, ET VADE PROSPERE, ET TRADET EAM DOMINUS IN MANUS REGIS] Primò, Cajetan. censet Michæam id dixisse antequam à Deo oraculum accepisset, ideoque aliis Prophetis assensum fuisse, errasse, & falsum prædixisse, ac mox adjuratum à rege, à Deo illustratum, verum oraculum de regis nece à Deo accepisse & pronuntiasse.

Secundò, Dionys. ait hanc responsionem esse ambiguam, tamque de Benadad rege Syriæ hoste regis Achab, quàm de ipso Achab accipi posse. Sic enim dæmon consultus ambiguè respondendo fefellit Crœsum, dicens:

Crœsus Halym penetrans, magnam disperdet opum vim.

Cornel. à Lapide in lib. III. Regum.

Et Pyrrhum, dicens, teste Ennio:

Ajo te Æacida Romanos vincere posse.

Vide Ciceron. lib. 2. de Divin.

Tertiò, Theodor. & Lyranus censent Michæam hic nil asserere, sed ut ostendat se non odisse regem Achab, ut ipse putabat, optare illi dumtaxat prosperum belli successum, ut *tradet*, idem sit quod, *opto ut tradat*.

Quartò & genuinè Michæas, hic loquitur ironicè. q. d. Quandoquidem, ò Achab, prophetæ tui tibi victoriam spondent, tuque eis credis, vade ad prælium: illi enim dicunt te victorem rediturum. Experire ergo eorum oraculum, quia mihi meoque non credis. Ego enim scio te in prælio periturum, sed illud nolo tibi edicere, quia tu indignus es qui audias à Deo veritatem, cùm mendacem Baalem consulas, ejusque oracula mendacia audire malis, quàm mea ex Deo vero verissima. Ita Abulens. Vatab. Sanchez, Serarius.

ITERUM ATQUE ITERUM ADJURO TE] Videbat rex ex vultu, gestu, & modo dicendi, Michæam non seriò, sed figuratè & ironicè loqui. Adjurat ergo eum, ut non nisi veritatem verumque oraculum seriò ex animi sui sensu depromat. VERS. 16.

VIDI CUNCTUM ISRAEL DISPERSUM IN MONTIBUS, QUASI OVES NON HABENTES PASTOREM] VERS. 17.
Prædicit Michæas Israelis fugam, & mortem regis Achab, eumque occidendum in prælio, q. d. *pastor*, id est, rex occidetur; quare ejus subditi & milites, quasi oves sine pastore e prælio montis Samariæ diffugient.

VIDI DOMINUM SEDENTEM SUPER SOLIUM VERS. 19.
SUUM, ET OMNEM EXERCITUM CŒLI ASSISTENTEM EI A DEXTRIS, ET A SINISTRIS] A dextris erant Angeli, à sinistris diaboli; unde inde exivit is, qui dixit v. 22. *Egrediar, & ero spiritus mendax, in ore omnium Prophetarum ejus*. Sic Job 1. *cùm filii Dei* (Angeli) *assisterent coram Domino, affuit inter eos & satan*. Ubi S. Gregor. lib. 2. Moral. cap. 16. citans hanc Michææ visionem: *A dextra ergo Dei*, inquit, *& sinistra Angelorum exercitus stat, quia & voluntas electorum spirituum divinæ pietati concordat, & reproborum sensus sua malitia serviens judicio districtionis ejus obtemperat.*

Nota, hanc visionem Michææ non fuisse rem veram, verèque gestam, sed imaginariam: Deus enim in imaginatione Michææ pingebat hanc speciem & formam concilii, ut videretur sibi videre Deum cum Angelis & dæmonibus consultantem de modo decipiendi regem Achab. Nec enim verè Deus concilium cum Angelis, multò minùs cum dæmonibus celebrat, neque cum eis consultat, utpote qui sciat certissimò omnes modos rei conficiendæ, quique sint futuri efficaces & habituri effectum, qui non. *Quis enim consiliarius ejus fuit?* Roman. 11. 34. Idem patet ex Angelorum dissensione & ignorantia, quæ hic tacitè inducitur, cùm eorum omnium sententiis dæmonis consilium præferatur v. 22.

Igitur fuit imaginaria & symbolica hæc visio, à Deo immissa Prophetæ, ut per eam rex Achab intelligeret se decipi à suis pseudoprophetis victoriam promittentibus, idque fieri Deo permittente & disponente ad justam ejus castigationem & interitum. Accommodat enim Deus se suumque oraculum Achab regis captui & conceptui. Ita Serarius, Sanchez & alii.

ET AIT DOMINUS: QUIS DECIPIET ACHAB] VERS. 20.
Ista Dei inquisitio præter demerita & scelera Achab, quibus meruit decipi & perire, duo significat. Prius, quòd decipere alienum est à Deo. Unde Deus illud hic inquirit quasi idipsum non habeat in se, nec inter divina illud reperiatur, sed in cœtu dæmonum, qui hic inter se agitabant consilium de modo decipiendi Achab: unde Deus eos in hac visione interrogans inducitur, q. d. Quis ex vobis, ò dæmones, decipiat Achab? scio enim vos hac de re agitare consilium.

Posterius, quòd ipsum decipere dæmonum fuerit exactè cognitum, & ordinatum à Deo ad Achabi punitionem: Deus enim volebat punire Achab, ideoque permisit eum consulere dæmonem per suos pseudoprophetas, ac dæmoni permisit mentiri & decipere Achab, promittendo victoriam in prælio, quo ipse erat occidendus. Ita S. August. quæst. 44. in lib. Judicum. Unde

Theod. & Procop. docent hic significari divinam voluntatem fuisse causam exitii Achab: hæc enim voluit Achabi impietatem punire, ideoque nonnulla ejus peccata, quæ tamen liberè fiunt, permisit, nimirum ut consuleret suos magos, eisque crederet, itaque deciperetur & periret. Hæc duo, ait Cajetan. significat ista Dei inquisitio. Nam alioqui Deus propriè nihil inquirit, cùm omnia perfectè perspiciat & sciat. Loquitur ergo hic Script. anthropopathôs, sive humano more, quia omnes in re dubia & futura inquirunt, & consultant de modo congruo rei peragendæ.

Et dixit unus verba hujuscemodi, et alius aliter] Varii modi decipiendi Achab ab astantibus non tam Angelis, quàm dæmonibus in symbolica hac visione Dei suggesti narrantur, qui in particulari non recensentur, quia iis uti noluit Deus. In genere tamen referuntur, ut pateat omnes modos decipiendi à Deo esse cognitos, & in promptu ad manum, ut iis exequatur decretum suæ providentiæ, & vindictæ de occidendo impio Achab. Ita Cajet.

Vers. 21. Egressus est autem spiritus] q. d. Obtulit se Domino ad decipiendum Achab diabolus quispiam, hujus enim officium est mentiri & decipere: hoc enim facere nequeunt Angeli boni, ideoque veraces & fideles: *Neque enim*, ut ait S. Gregor. 2. Moral. 16. *fas est credere bonum spiritum fallacia deservire voluisse, ut diceret: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus: sed quia Achab ex præcedentibus peccatis dignus erat, ut talis debuisset deceptione damnari, quatenus qui sæpè volens ceciderat in culpam, quandoque nolens caperetur ad pœnam. Occulta justitia licentia malignis spiritibus datur, ut quos volentes in peccati laqueo strangulant, in peccati pœnam etiam nolentes trahant.* Idem docet S. August. lib. 83. quæst. q. 53.

Vers. 22. Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus] q. d. Suggeram mendacium & mendax promissum omnibus pseudoprophetis Achab, ut illi uno ore, regi promittant victoriam in prælio, cùm ipse in eodem sit necandus. Porrò Philastrius lib. de Hæresib. hæresi de Pythonissa hæc addit, incertum unde: *Et ait immundus spiritus ad Dominum. Faciam me quasi Angelum lucis, & verba similia eloquar, & ducam eum in prælium, & ibi eum deseram & sic morietur. Et ait Dominus: Vade, sic facies.* Rursum, S. Epiphan. hæres. 25. *Spiritus*, inquit, *erroris est velut flatus in tibia, diversis modis unumquemque stolidum concitans adversus veritatem: nam & ipsa tibia imitamentum est draconis, per quem locutus est diabolus & decepit Evam.*

Et dixit Dominus: Decipies et prævalebis: egredere, et fac ita] verba sunt Dei non jubentis, sed permittentis diabolo parato decipere, ut decipiat Achab. Sic Christus ait Judæ: *Quod facis fac citiùs.* Joan. c. 13. 27. id est, permitto ut illico me prodas.

Vers. 23. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium Prophetarum tuorum] *Dedit*, laxando dæmoni habenas, non impediendo, sed volenti decipere permittendo deceptionem; Dæmon enim neminem decipere vel tentare potest, nisi positivè id ei permittat Deus. Quare sicut qui leonem fune ligatum manu tenet, si funem laxet, ut leo aliquem invadat & occidat, dicitur is qui funem laxavit, eum occidisse, sic, & Deus dicitur *dare spiritum mendacii*, cùm funem laxat diabolo eique paratissimo ad mentiendum permittit ut mentiatur, & decipiat. Hisce enim phrasibus significat Script. altissimam Dei providentiam ita sua manu continere omnium hominum voluntates, tam malorum quàm bonorum, ut nihil omnino velle aut agere possint, nisi quod Deus permiserit.

Vers. 24. Percussit Michæam in maxillam] quæ ignominiosa & probrosa est percussio, uti dixi Thren. 3. 30.

Vers. 25. Visurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum intra cubiculum (id est, intimum, obstrusissimum cubiculum, quoniam non invenies locum in quo possis esse tutus à metu Syrorum hostium) ut abscondaris]

Vers. 27. Sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustiæ] vel afflictionis. Vatab. *qualis afflictis dari solet*, q. d. Sustentate eum exiguo pane, & exigua aqua. Chal. *pane qui erit in afflictione*, id est, non ad saturitatem, sed ad necessitatem tantùm, ut vivere possit, nec fame vel siti moriatur.

Audite populi omnes] hoc meum oraculum, illudque notate, ut cùm illud verè evenire videritis, me verum prænuntiasse fateamini. Vers. 28.

Dixit itaque rex Israel ad Josaphat, &c. induere vestibus tuis] regiis & solitis quasi belli dux, ut animos militibus addas ad fortiter pugnandum. Vers. 30.

Porro rex Israel (Achab) mutavit habitum suum] ac deposito regio induit plebejum gregarii militis. Fecit hoc Achab non ad honorandum Josaphat, quasi ipse esset imperator, & belli dux (esto id ipse coram Josaphat simularet) sed ex terrore prophetiæ Michææ. Esto enim non planè crederet eum vera dicere, scilicet se occidendum in prælio; tamen idipsum timuit, præsertim accedente præcepto regis Syriæ, quo jusserat ut omnes sui in unum Achab arma converterent. Hoc enim præceptum videtur ei innotuisse. Porrò Josephus addit, id eum fecisse ut faciliùs & certiùs prophetiam Michææ eluderet, & falsam fuisse ostenderet, cùm mutato habitu, & in ultimo agmine positus, procul esset à gladiis & ictibus hostium, ut nihil ei de vulnere & morte metuendum videretur.

Non pugnabitis, &c. nisi contra regem Israel solum] putà contra Achab, ut eum solum occidatis vel capiatis: ille enim est fax belli. Josaphat enim sequitur eum ut comes ducem. Quare illo sublato, auferetur omne bellum. Rursum, jussit hoc rex Syriæ instinctu Dei, ut videtur, volentis Achab impium punire & trucidare. Unde Josephus addit, solum Achab in prælio occubuisse, idque prædixisse Michæam. Vers. 31.

Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel] Fuit hic casus fortuitus respectu militis Syri sagittam ex arcu jacientis, at respectu Dei non fuit casus, sed destinatus ictus: Deus enim per Angelos direxit hanc sagittam, ut non alium feriret, quàm impium Achab. Sic Julianus Apostata, quasi novus Achab, idolorum cultum restituens, cœlesti telo, ait Nazianz. orat. 2. in Julianum, in bello Persico ictus occubuit anno Domini 363. nimirum à S. Mercurio Martyre confossus, ut ex Helladio docet Damasc. orat. 1. de Imagin. Nicephorus lib. 10. cap. 35. & alii; ideoque fremens & frendens manum sanguine suo implens, eumque in aerem jaciens: *Vicisti*, inquit, *Galilæe* (ita ipse Christum per contemptum vocabat) teste Theodor. lib. 3. c. 20. Porrò occisus est Julianus eodem die, quo ipse anno præcedente SS. Joannem & Paulum S. Constantiæ Constantini Magni filiæ primicerios occiderat, & martyrio coronarat, nimirum die 26. Junii, uti solerter advertit Baronius. Vers. 34.

Inter pulmonem et stomachum] Hebr. בין הדבקים ובין השרין *ben debakim uben hassirian*, quod Rabbini vertunt, *inter juncturas, & thoracem*; Chald. *inter juncturas loricæ*; Noster 2. Paralip. 18. 33. vertit: *inter cervicem & scapulas.* Utrumque verum est, ait Abul. nam sagitta hæc adunca intravit inter cervicem & scapulas Achabi, exiit verò inter stomachum & pulmonem ejusdem: hic ergo sagittæ exitus, in Paralip. verò ejusdem ingressus narratur.

Et laverunt currum ejus in piscina Samariæ (perperam Josephus habet, *Jezrael* vel *Jezrahel*) et linxerunt canes sanguinem ejus, et habenas laverunt, juxta verbum Domini] Pro *habenas*, Hebr. est זונות *zonoth*, quod Septuag. & Joseph. vertunt, *meretrices*. *Meretrices*, inquit, *lotæ sunt in sanguine ejus.* Josephus verò: *meretrices posthac ex eo fonte aquabantur*, quia illæ *vestem flumine purgant, dum mane se lavant*; ait ex Procopio & Theodor. Serarius. Chald. & Rabbini vertunt, *arma*, adduntque hæc relata esse in armamentarium, quod erat in Jezrael; ibique canes sanguinem iis inhærentem linxisse, itaque ad amussim impletum esse Eliæ oraculum. Vers. 38.

Verùm Noster optimè vertit, *habenas*. Agitur enim hic de curru, ejusque habenis sanguine Achab cruentatis, ideoque lotis in piscina Samariæ: unde canes ibidem eum linxisse. Atque sic impleta est prophetia Eliæ non per omnia, sed ex parte: quoad omnia verò impleta est in cæde Ochoziæ filii Achab, ut dixi cap. 21. vers. 19.

Domus eburnea] Quomodo domus fiant ex ebore dixi Amos 3. ad illa: *Peribunt domus eburneæ.*

Nonem

VERS.42. NOMEN MATRIS EJUS AZUBA] In libris Regum nominatur crebrò eorum mater, quia à matre pendet educatio prolium, vel in bonum, vel in malum, & qualis est mater, talis est & proles. Ita Spartani fortes fuerunt in bellis & laboribus, quia matres habebant, quæ ex instructione Lycurgi, laboribus & duritiei se & proles assuefaciebant. Unde Gorgon Leonidæ uxor dicenti sibi cuidam: *Vos solæ Spartanæ vestris viris imperatis*, respondit: *Quia solæ etiam viros parimus*. Ita Plutarch. in Apophteg. Clarius exemplum est in S. Vvenceslao Duce Bohemiæ, ejusque fratre Boleslao: ille enim à pia avia Ludmilla piè educatus, pius & sanctus effectus est; hic ab impia matre Dabronucia impiè enutritus, impius & fratricida evasit: nam ut regnum occuparet, S. Vvenceslaum occidit, sed Martyrem effecit, uti habet Vita S. Vvenceslai, quam ex Æneа Sylvio recenset Surius die 28. Septembr. Hoc est quod ait Apostolus: *Quòd si delibatio sancta est, & massa: & si radix sancta, & rami*. Rom. 11. 16. Sic S. Machabæa, S. Symphorosa, S. Felicitas, tres inquam matres & heroinæ, septem filiis suis fuere duces ad martyrium.

VERS.43. VERUMTAMEN EXCELSA NON ABSTULIT] Dices, 2. Paralip. 17. 6. dicitur ea abstulisse. Resp. non abstulit ea initio regni, ne seditionem populi contra se concitaret; sed in progressu, cùm sat regnum suum firmasset. Unde in Paral. additur: *cùm sumpsisset audaciam*. Aut abstulit ea, sed non ita, quin rursùm succreverint ex nimia populi ad illa propensione, ut insinuatur 2. Paralip. 20. 33. Denique Lyran. & alii respondent, Josaphat sustulisse *excelsa* idolis erecta, permisisse verò excelsa Deo vero dicata. Hæc responsio uti planior, ita verior est. Nam cùm Script. dixisset 2. Paral. 17. 6. Josaphat sustulisse *excelsa & lucos*, scilicet idololatricos, postea cap. 20. 33. subjicit: *Verumtamen excelsa*, scilicet Deo vero dicata, sed ab eo vetita, *non abstulit*.

VERS.46. RELIQUA AUTEM VERBORUM (id est, rerum & factorum; est Metonimia in hisce libris frequens) JOSAPHAT, &c. NONNE HÆC SCRIPTA SUNT IN LIBRO VERBORUM DIERUM REGUM JUDA?] Nimirum in Chronicis & Diariis in quibus *verba*, id est, gesta, regum Juda per singulos dies descripta erant.

Plurima enim heroica facta Josaphat hìc brevitatis studio subticentur, è quibus nonnulla recensentur 2. Paralip. cap. 17. 2. ubi celebratur zelus Josaphat in cultu Dei propagando, & in erudiendo populo, ideoque gloria illi in præmium à Deo retributa. Rursùm, eodem libro cap. 19 narratur quòd ipse in Juda reformarit tribunalia, ac Judices constituerit Levitas, aliosque viros pios & incorruptos. Ad hæc cap. 20. recensetur insignis victo-

A ria, quam ipse sua pietate & prece à Deo contra Ammon & Moab obtinuit, ubi inter alia v. 12. orans ait: *In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere quæ irruit super nos. Sed cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te*. Quocircà Deus suscitavit prophetam Jahaziel, qui ait v. 17. *Confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos*. Fidens ergo ipse castra præcessit, sed ita ut præmitteret cantores Deum laudantes & concinentes: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus*. Cùmque hi cœpissent canere, Deus hostium insidias convertit in ipsosmet, ut se invicem invaderent, & mutua se cæde truncarent. Unde ad unum omnes perierunt, ac supervenit Josaphat cum suis ad spolia eis detrahenda.

NEC ERAT TUNC REX CONSTITUTO IN EDOM] VERS.48. quia Idumæa subacta à Davide, regebatur ab ejus præfectis, sed mox sub Joram filio Josaphat, *recessit Edom, ne esset sub Juda, & constituit sibi regem*, ut dicitur 4. Reg. 8. 20.

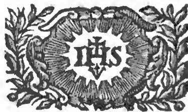
QUÆ NAVIGARENT IN OPHIR] ubi sit Ophir, VERS.49.
B dixi c. 9. 28.

CONFRACTÆ SUNT IN ASION GABER] quia fœderatæ & junctæ erant classi impii regis Israel, nimirum Ochoziæ filii Achab, ut dicitur 2. Paralipom. 20. 37. Unde Ochozias videns naves suas confractas, petiit à Josaphat, ut sui servi irent cum servis Josaphat in ejus navibus, sed id noluit Josaphat, ut sequitur; nimirùm quia timebat eandem vel pejorem Dei vindictam ob societatem cum impio Ochozia.

DORMIVITQUE JOSAPHAT CUM PATRIBUS SUIS, ET SEPULTUS EST CUM EIS IN CIVITATE DAVID] putà in Sion; mausolæum tamen ipsi erectum est in valle, quæ inde dicta est *Josaphat*, quæ sita est inter Jerusalem & montem Oliveti, ubi fiet judicium universale, uti ex Beda & aliis dixi Joelis 3. 2. VERS.51.

Hìc finitur liber tertius regum, qui complectitur historiâ Regum Juda per annos 126. Salomon enim regnavit annis 40. Roboam 17. Abia 3. Asa 41. Josaphat 25. junge hos omnes, habebis annos 126.

Denique quoad synchronismum historiæ Gentilium, hæc tradit Eusebius in Chron. Genebr. Salianus & alii
C Tempore Josaphat imperavit in Israel Achab, & Ochozias illius filius; in Assyria Orphratanes; in Lacedæmone Archelaus; Athenis Mecades, Corinthi Agelas, apud Latinos Capetus Sylvius, & Tiberinus Sylvius, qui fluvio Tiberi nomen dedit, cum priùs vocaretur Albula, & Agrippa Sylvius; in Ægypto Nepher, Cheres, Amenophis, Osochor, Spinaces.

COMMENTARIUS IN LIBRUM QUARTUM REGUM.

ARGUMENTUM.

HEbræi hunc librum jungunt libro tertio, & cum eo unum efficiunt. Verùm latini aptiùs dividunt, & hìc quartum inchoant. Hìc enim cœpit prolapsus regni Juda, quod sub Salomone ceterisque hucusque regibus, fuerat forte amplum & opulentum. Porrò libro primo Regum audivimus gesta Heli, Samuelis & Saulis per 80. annos. lib. secundo gesta Davidis regis per 40. annos. lib. tertio gesta Salomonis, Roboam, Abiæ, Asæ & Josaphat, per annos 126. jam verò hoc lib. quarto audiemus gesta Joram, Ochoziæ, Athaliæ, Joas, Amasiæ, Oziæ, Joatham, Achaz, Ezechiæ, Manassis, Amon, Josię, Joachaz, Joakim, Joachin, & Sedecię per annos 304. ex Davide recta generationis serie successivè descendentium; quibus in Israele sive in decem tribubus regnarunt Ochozias filius Achab, Joram, Jehu, Joachas, Joas, Jeroboam, Zacharias, Sellum, Manahem, Phaceja, Phacee, & Osee, sub quo desiit regnum Israel anno sexto Ezechiæ, cùm totus ejus populus à Salmanasar abductus est in Assyriam, ut audiemus cap. 18. 10. Regnum Juda verò desiit anno ultimo Sedeciæ, cùm ejus populus abreptus fuit à Nabuchodonosor in captivitatem Babylonicam, ut audiemus c. ult.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ochoziæ ægrotanti, & de sanitate per nuntios consulenti Beelzebub Elias per eosdem mortem denuntiat, mox vers. 9. duos quinquagenarios ab eo ad se capiendum missos, igne cœlesti cum 50. militibus comburit; tertio verò sibi supplici parcit, ac cum eo Ochoziam adit, eique necem intentat. Moritur ergo Ochozias, eique succedit frater Joram.

PRÆVARICATUS est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Achab. 2. Cecidítque Ochozias per cancellos cœnaculi sui, quod habebat in Samaria, & ægrotavit: misítque nuntios, dicens ad eos: Ite, consulite Beelzebub deum Accaron, utrùm vivere queam de infirmitate mea hac. 3. Angelus autem Domini locutus est ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, & ascende in occursum nuntiorum regis Samariæ, & dices ad eos: Nunquid non est Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? 4. Quam ob rem hæc dicit Dominus: De lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias. 5. Reversíque sunt nuntii ad Ochoziam. Qui dixit eis: Quare reversi estis? 6. At illi responderunt ei: Vir occurrit nobis, & dixit ad nos: Ite, & revertimini ad regem, qui misit vos, & dicetis ei: Hæc dicit Dominus: Nunquid, quia non erat Deus in Israel, mittis ut consulatur Beelzebub deus Accaron? Idcircò de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 7. Qui dixit eis: Cujus figuræ & habitus est vir ille, qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? 8. At illi dixerunt: Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait: Elias Thesbites est. 9. Misítque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant sub eo. Qui ascendit ad eum: sedentíque in vertice montis, ait: Homo Dei, rex præcepit ut descendas. 10. Respondensque Elias, dixit quinquagenario: Si homo

Dei sum, descendat ignis de cœlo, & devoret te, & quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis de
cœlo, & devoravit eum, & in quinquaginta qui erant cum eo. 11. Rursumque misit ad eum prin-
cipem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus est illi: Homo Dei, hæc
dicit rex: Festina, descende. 12. Respondens Elias ait: Si homo Dei ego sum, descendat ignis
de cœlo, & devoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cœlo, & devoravit illum,
& quinquaginta ejus. 13. Iterum misit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta qui
erant cum eo. Qui cùm venisset, curvavit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait: Ho-
mo Dei, noli despicere animam meam, & animas servorum tuorum qui mecum sunt. 14. Ecce de-
scendit ignis de cœlo, & devoravit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui
cum eis erant: sed nunc obsecro ut miserearis animæ meæ. 15. Locutus est autem Angelus Domi-
ni ad Eliam, dicens: Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem,
16. & locutus est ei: Hæc dicit Dominus: Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum
Accaron, quasi non esset Deus in Israel, à quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo, su-
per quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 17. Mortuus est ergo juxta sermonem
Domini, quem locutus est Elias, & regnavit Joram frater ejus pro eo, anno secundo Joram filii
Josaphat regis Judæ, non enim habebat filium. 18. Reliqua autem verborum Ochoziæ, quæ
operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

Vers. 1. Prævaricatus est autem Moab in Israel] id est, ut vertit Chald Moabitæ rebellarunt Israeli, putà Ochoziæ filio Achab, qui regnabat in Israel. Cùm enim viderent Achab in prælio cæsum, & exercitum ejus dissipatum, ac Ochoziam juvenem, animos sumpserunt, & ei, cui hucusque subjecti fuerant, rebellarunt negando tributum, sibique proprium regem constituerunt: sicut sub idem tempus Idumæi à Davide subacti, rebellarunt Joram regi Juda, ut audiemus cap. 8. Ita Abul.

Vers. 2. Ceciditque Ochozias (filius Achab rex Israel) per cancellos cœnaculi sui] id est, per fenestras cancellatas & reticulatas tabulati, inquit Pagn. Vatab. & alii. Aut *cœnaculum* vocat solarium sive tectum, quod in Palæstina erat planum, ut in eo ambulare, cœnare, dormire possent. Porrò hoc tectum circumcirca cingebatur lorica sive muro, ne quis incautè ex eo laberetur juxta legem Deuter. 22. 8. Murus hic reticulatus & cancellatus erat, ex quo fatiscentibus vel ruptis cancellis, lapsus est Ochozias. Ita Sanchez.

Tropol. Eucher. *Ochozias*, inquit, *rex Samariæ, qui se à domo David separavit, & per cancellos decidit, hoc significare videtur; quòd hæretici sive schismatici, etsi aliquam bonæ actionis arcem conscendere videntur, quia tamen compagem Ecclesiæ unitatis non habent, quasi patentibus & non solidis laterum præsidiis, semper ad vitiorum infima relabuntur, dum divino destituti auxilio sua pertinacia fastu intereunt.*

Consulite Beelzebub Deum Accaron] Sept. *Consulite Baal muscam, deum Accaron.* Josephus: *Consulite Myodis (id enim Deo nomen erat) oraculum;* μῦα est musca, inde *Myodes* est Deus muscarum, qui scilicet invocabatur ad abigendas muscas, quibus abundabant Accaronitæ ob solum humidum & calidum, ex maris vicinia. Idem dicebatur Jupiter ἀπόμυος teste Pausan. lib. 5. & Plinio lib. 29. c. 6. ubi *Myodem* vocat *Achorem*, fortè quia in Accarone, ut hic dicitur, colebatur. Simili modo colebatur Deus Smintheus, ad abigendos mures; hos enim Cretenses vocant Sminthas; & Parnopius ad abigendas parnopas, id est, culices, vel ut alii volunt locustas, teste Pausania in Atticis. Gentiles enim rebus omnibus Deos præficiebant, adeoque colebant Febrim, Cloacinam, Pavorem & Gallorem quasi numina, teste S. Aug. lib. 4. de Civit. cap. 16. & 23. Sic *Beelzebub* Hebr. idem est quod *Baal* sive *Beel* & *Bel* זבוב *Zebub*, id est, *musca*, vel *Baal Musca*, ut vertunt Sept. idolum enim hoc instar muscæ erat efformatum, ait Nazian. lib. 2. contra Julian. & Theodor. q. 3. Hinc & Philastrius inter hæreses numerat *Myolatras*, id est, muscæ adoratores, sive *Muscaccaronitas*, hæresi 13. Vide dicta Matth. 10. 25. Quibus adde, nonnullos cum Serario sentire, quod *Beelzebub* sive *Myodes*, id est, *Deus musca*, fuerit libidinis Deus, aut Dea quæpiam, ob impudicitiam & libidinem quæ in muscis notatur; unde Lucianus in Encomio muscæ tradit olim fuisse meretrices, quæ *musca* vocabantur. Insuper Dii (dæmones) omnes propter multitudinem, insolentiam, impudicitiam, mordacitatem, sordes, fœtorem, muscæ vocari possunt; unde hoc sæculo dæmon specie magnæ muscæ vel crabronis involans in eum, qui relicta fide orthodoxa Anabaptismum profitebatur, illicò eum quasi possidens, S. Script. peritum efficiebat, eundemque hac peritia privabat, si ab Anabaptismo ad fidem rediret, uti oculati testes narrant. Rursùm dæmones *muscæ* vocantur; quia, ut

Beelzebub quis?

A ait lib. de Sacrificiis Lucian. *Victimarum sanguini muscarum instar inhiarent. Adde, in gentilium vates, muscæ instar, dæmones quandoque involasse, ut oracula ederent; quemadmodum Sacerdotale Romanum tradit, eum interdum ad Energumenos obsidendum accedere. Hinc igitur apud Judæos, qui contemptus & detestabilis erat, vocatur Beelzebub, Matth. 10. Ipseque dæmonum princeps, Math. 12. tanquam omnium sagacissimus, impudentissimus, contemptissimus*, ait Serarius; aut quia *Myodes* erat *Jupiter* ἀπόμυος, ut dixi, Jupiter autem est Deorum omnium primus & princeps.

Tropol. colunt Beelzebub, id est, Deum muscam vel muscarum, impudentes, luxuriosi, insolentes, inquieti, litigiosi. Audi S. Greg. lib. 18. Mor. c. 25. explicantem quartam Ægypti plagam, quæ fuit muscarum, Exodi 8. 21. *Ægyptus, quæ hujus mundi speciem tenet, muscis percutitur. Musca enim nimis insolens & inquietum animal est. In qua, quid aliud, quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Unde aliàs dicitur: Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti: quia cogitationes superfluæ, quæ assiduè in animo carnalia cogitante & nascuntur & deficiunt, eam suavitatem qua unusque intrinsecus per spiritum* B *est, perdunt; quoniam integritate ejus perfrui non permittunt. Ægyptus ergo muscis percutitur; quia eorum corda qui terrenam vitam diligunt, dum desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur, turbis cogitationum carnalium ad ima depressa sunt, & ad quietis intimæ desiderium non levantur. Unde cùm ope pietatis ad cor veritas venit, priùs ab eo cogitationum carnalium æstus ejicit, & post in eo virtutum dona mira disponit.* Plura de muscarum symbolis dixi Ecclesiastæ 10. 1. ad illa: *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti.*

Quamobrem (quia scilicet relicto Deo consuluisti Beelzebub) &c. morte morieris] Elias intentat mortem Ochoziæ ob consultum dæmonem; quod notent ii qui consulunt divinos & magos; hos enim Deus plectet morte æterna & sæpè temporali. Sic enim Saul occisus est in prælio, eò quòd consuluisset Pythonissam, 1. Reg. 28. 16. Sic Achab telo confossus est, quòd à Pseudoprophetis Baal eventum belli esset sciscitatus, lib. 3. Reg. cap. ult. Est enim hæc consultatio scelus grave, & Deo valdè injurium; quia per illud præscientia futurorum & divinatio adimitur ejus divinitati, cui propria est, ac traditur diabolo. Unde Deus ostendit, quàm acriter hanc sui contumeliam sentiat, dum eam tam atrociter castigat. Vers. 4.

C Vir pilosus et zona pellicea accinctus] Incedebat enim Elias intonsus, prolixa barba & capillis, hispido vestitu & piloso, putà melote, sive pelle ovina vel caprina intonsa circumdatus, & zona pelliceea accinctus: id est, corio non apparato, sed adhuc piloso & villoso, quasi eremita mundi contemptor, & paupertatis priscæque simplicitatis amator. Vide Cassian. lib. 1. instit. cap. 1. Fabulatur R. Eliezer c. 31. zonam hanc Eliæ fuisse ex pelle illius arietis, quem pro Isaac immolavit Abraham Genes. 22. Vers. 8.

Homo Dei, (Ironicè ita eum vocat, q. d. O Elia, qui te vocas jactasque virum Dei) rex præcepit ut descendas] ex vertice montis Carmeli ad nos, ut te quasi captivum deducamus ad regem Ochoziam, cui mortem prænuntiasti, ut hujus funesti oraculi rationem reddas, & pœnas luas. Itaque quinquagenarius hic peccavit primò impietate, quia impietati Ochoziæ volentis Vers. 9.

Eliam

A Eliam castigare consensit, ejusque fuit administer. Secundo falsu, quia imperiosè & superbè quasi regii mandati executor jussit eum descendere; ideoque ab Elia, imò à Deo igne cœlesti sideratus occubuit.

Vers. 10. RESPONDENSQUE ELIAS DIXIT QUINQUAGENARIO: SI HOMO DEI SUM, DESCENDAT IGNIS DE COELO ET DEVORET TE ET QUINQUAGINTA TUOS.] Elias titulum ironicum sibi datum, serium efficit, eumque in caput dicentis, per seriam vindictam retorquet. Unde nota: pro *Dei* Hebr. est, *Elohim*, quæ vox significat Deum quà judicem & vindicem: q. d. Si ego sum minister *Elohim*, id est, summi judicis & vindicis, ut tu ironice dixisti, ipse *Elohim* me, ut suum ministrum, defendat, ac puniat tuam insolentiam & violentiam, qua me ejus ministrum vis capere, & ad regem invitum pertrahere. Hæc enim violentia, in Deum ipsum, qui meus est herus & Dominus, redundat. Quare hanc sui, imò Dei injuriam Elias ultus est, spiritu vehementi ignem e cœlo devocans. Idem faciet in fine mundi cum Enoch decertans contra Antichristum, ejusque asseclas: unde Apocal. 11. 5. de utroque dicitur: *Et si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore* (jussu) *eorum, & devorabit inimicos eorum*: & Eccles. cap. 48. 1. *Surrexit Elias propheta, quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat*: & v. 3. *Dejecit ignem de cælo ter.* Vide ibi dicta.

B Symbol. S. Ambr. lib. de iis qui myster. initiantur c. 9. cum Elia comparat sacerdotem consecrantem Eucharistiam. Sicut enim Elias igne cœlesti consumpsit quinquagenarium cum suis, sic sacerdos vi divina verborum Christi, consumit substantiam panis & vini, illamque in Christi corpus convertit: nam, ut ait Lanfrancus contra Bereng. *Si tantùm valuit sermo Eliæ, ut ignem de cœlo deponeret; non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum?*

FESTINA DESCENDE] Impudentior fuit hic secundus Pentacontarchus priore; tum quia audito ejus supplicio non resipuit; tum quia auxit impudentiam, addendo: *festina*: ideoque eadem pœna plexus, ac igne cœlesti consumptus est. Vers. 11.

OBSECRO UT MISEREARIS ANIMÆ MEÆ] Hic tertius duorum præcedentium supplicio territus, & sapientior factus, fit supplex Eliæ: unde non audet petere, dicereque ut descendat, sed misericordiam postulat, ut scilicet sibi parcat, & dicat quid sibi facto sit opus; quid scilicet regi renuntiare debeat. Quare ei Elias non tantùm pepercit, sed & monente Angelo ultrò se comitem ad regem adjunxit. Vers. 14.

REGNAVIT (in Israel) JORAM FRATER EJUS PRO EO, ANNO SECUNDO JORAM FILII JOSAPHAT REGIS JUDÆ] qui scilicet cum patre Josaphat adhuc vivente, sed eunte cum Achab ad pugnam contra Syros ideoque absente, regnabat in Jerusalem, de quo cap. 3. vers. 1. Cæso enim Achab in bello, illicò successit ei in regnum filius Ochozias, & eo primo regni sui anno è morbo moriente, frater ejus Joram. Vers. 17.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elias curru igneo rapitur in cœlum: succlamat ei Elisæus: Pater mi, currus Israel & auriga ejus. *Mox v. 14. pallio Eliæ dividens Jordanem, sicco pede eum pertransit. Inde v. 19. aquas pessimas immisso sale persanat. Denique v. 23. pueros 42. sibi insultantes*: Ascende calve, *immissis duobus ursis dilacerat.*

1. FActum est autem, cùm levare vellet Dominus Eliam per turbinem in cœlum, ibant Elias & Elisæus de Galgalis. 2. Dixitque Elias ad Elisæum: Sede hic, quia Dominus misit me usque in Bethel. Cui ait Elisæus: Vivit Dominus, & vivit anima tua, quia non derelinquam te. Cùmque descendissent Bethel, 3. egressi sunt filii prophetarum, qui erant in Bethel, ad Elisæum, & dixerunt ei: Nunquid nosti, quia hodie Dominus tollet dominum tuum à te? Qui respondit: Et ego novi: silete. 4. Dixit autem Elias ad Elisæum: Sede hic, quia Dominus misit me in Jericho. Et ille ait: Vivit Dominus, & vivit anima tua, quia non derelinquam te. Cùmque venissent Jericho, 5. accesserunt filii prophetarum, qui erant in Jericho, ad Elisæum, & dixerunt ei: Nunquid nosti quia Dominus hodie tollet dominum tuum a te? Et ait; Et ego novi; silete. 6. Dixit autem ei Elias; Sede hic, quia Dominus misit me usque ad Jordanem. Qui ait; Vivit Dominus, & vivit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, 7. & quinquaginta viri de filiis prophetarum secuti sunt eos, qui & steterunt econtra, longè: illi autem ambo stabant super Jordanem. 8. Tulitque Elias pallium suum, & involvit illud, & percussit aquas, quæ divisæ sunt in utramque partem, & transierunt ambo per siccum. 9. Cùmque transissent, Elias dixit ad Elisæum: Postula quod vis ut faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitque Elisæus: Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus. 10. Qui respondit: Rem difficilem postulasti: attamen si videris me, quando tollar a te, erit tibi quod petisti; si autem non videris, non erit. 11. Cumque pergerent, & incedentes sermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diviserunt utrumque: & ascendit Elias per turbinem in cœlum. 12. Elisæus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga ejus. Et non vidit eum ampliùs: apprehenditque vestimenta sua, & scidit illa in duas partes. 13. Et levavit pallium Eliæ, quod ceciderat ei: reversusque stetit super ripam Jordanis, 14. & pallio Eliæ, quod ceciderat ei, percussit aquas, & non sunt divisæ, & dixit: Ubi est Deus Eliæ etiam nunc? percussitque aquas, & divisæ sunt huc atque illuc, & transiit Elisæus. 15. Videntes autem filii prophetarum, qui erant in Jericho econtra, dixerunt: Requievit spiritus Eliæ super Elisæum. Et venientes in occursum ejus, adoraverunt eum proni in terram, 16. dixeruntque illi: Ecce, cum servis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quærere dominum tuum, ne fortè tulerit eum spiritus Domini, & projecerit eum in unum montium, aut in unam vallium. Qui ait: Nolite mittere. 17. Coegeruntque eum, donec acquiesceret, & diceret: Mittite. Et miserunt quinquaginta viros, qui cùm quæsissent tribus diebus, non invenerunt. 18. Et reversi sunt ad eum, at ille habitabat in Jericho, & dixit eis: Nunquid non dixi vobis: Nolite mittere. 19. Dixerunt quoque viri civitatis ad Elisæum: Ecce habitatio civitatis hujus optima est, sicut tu ipse domine perspicis, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis. 20. At ille ait: Afferte mihi vas novum, & mittite in illud sal. Quod cùm attulissent, 21. egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait: Hæc dicit Dominus: Sanavi aquas has, & non erit ultrà in eis mors, neque

que sterilitas. 22. Sanatæ sunt ergo aquæ usque in diem hanc, juxta verbum Elisæi, quod locutus est. 23. Ascendit autem inde in Bethel: cùmque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calve, ascende calve. 24. Qui cùm respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini, egressique sunt duo ursi de saltu, & laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros. 25. Abiit autem inde in montem Carmeli, & inde reversus est in Samariam.

Vers. 2. SEDE HIC] Elias ex modestia & humilitate voluit occultare suum raptum, ideoque Elisæum à se dimittere. Dona enim Dei, quæ pertinent ad aliqualem, inquit Abul. personæ excellentiam, occultari debent, ne homines videantur in eis gloriari, quia Dei est ea manifestare, uti hic manifestavit raptum Eliæ per filios prophetarum. Quocircà Elias non tam præcipit, quàm hortatur Elisæum dicens: *sede*, id est, mane *hic*: non est necesse ut me comiteris. Verùm Elisæus sapienter ab Eliæ latere discedere noluit, ut ejus benedictionis fieret particeps, & zeli spiritusque hæres: unde ait:

Vers. 3. VIVIT DOMINUS, ET VIVIT ANIMA TUA [id est, juro per vitam Dei & animæ tuæ) QUIA (quòd) NON DERELINQUAM TE] Hinc liquet Deum Elisæo revelasse, Eliam propediem rapiendum fore, illique suggessisse ut caveret, ne eum desereret.

EGRESSI SUNT FILII PROPHETARUM] Erant hi discipuli Eliæ, Elisæi, aliorumque prophetarum, qui quasi viri religiosi, totos se dabant Deo: quorum multa jam erant collegia in Galgalis, Bethel, Jericho, Carmelo &c. ab Elia & aliis instituta, ideoque Elias ante raptum ea hic visitavit, ut suos alumnos in vera fide, & aspero B vitæ eremiticæ instituto confirmaret, ultimaque salutis & perfectionis monita eis daret, & Elisæum successorem suum promulgaret. Exhortationem Eliæ ad eos graphicè hic repræsentat Salianus. Porrò inter eos erant aliqui veri prophetæ, qui hic raptus Eliæ revelationem à Deo acceperant, eamque Elisæo & aliis revelarunt, ut patet ex seq.

Vers. 7. ILLI AUTEM (Elias & Elisæus) STABANT SUPER, id est, juxta, JORDANEM] ut eum Elias divideret, & sicco pede transiret.

Vers. 9. OBSECRO, UT FIAT IN ME DUPLEX SPIRITUS TUUS] *Duplex*, id est, duplo major, ajunt nonnulli cum Theodor. q. 7. & Græcis. Accedit B. Petrus Damiani serm. 2. de nativit. S. Joan. Bapt. *In Elisæo*, ait, *fuit duplex Eliæ spiritus, non meritorum cumulo, sed exhibitione*

Duplex spiritus. Primò. *miraculorum, quia 24. miracula fecit, cùm Elias fecerit 12. dumtaxat*, licèt alii pauciora numerent. Unde Anastasius Nicænus q. 55. numerat Eliæ signa septem, Elisæi verò 14. Accedit & S. Ambr. serm. 2. de Elisæo, qui exclamat: *O hereditas pretiosa, in qua plus heredi relinquitur quàm habetur! plus consequitur qui accipit, quàm possideret* C *qui largitur! Pretiosa planè hereditas, quæ dum à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fœnore duplicatur. Igitur Elias, cùm simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Elisæo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Elias gratiæ dimisit in terris, quàm secum portavit ad cœlos, & licèt ipse ad altiora totus transfertur corpore, apud filium tamen majore manet sanctitate.*

Secundò. Alii: *duplex*, inquiunt, respectu tertiæ partis residuæ, ita ut si spiritus Eliæ in tres divideretur partes, Elisæus postularet sibi duas, idque videtur innuere: *os duorum*, quod est in Hebr. Unde Pagn. vertit: *Fiat mensura duarum partium de spiritu tuo super me.*

Tertiò & optimè. Meliùs alii τὸ *duplex* tribuunt Eliæ, q. d. Oro, ò Elia, ut *tuus spiritus duplex*, id est, multiplex, validus & eximius, in me derivetur; ut te abeunte, ego quasi filius tibi in spiritu tuo eximio, quasi in hereditate spirituali succedam, eodemque zelo, quo tu, cultum veri Dei contra Baalitas propugnem. Unde Angelomus: *spiritus duplex*, inquit, *est spiritus prophetiæ & miraculorum*. Probatur id primò ex Hebræo qui habet: *Os duorum in spiritu tuo fiat mihi*; primogenitus enim duplicem habebat portionem hereditatis paternæ, ceteri verò filii simplicem & unam dumtaxat. D q. d. Peto ut ego quasi primogenitus tuus, ò Elia, tibi in utroque tuo spiritu succedam. Secundò, quia Eccles. 48. 4. dicitur de Elia: *Quis poterit gloriari ut Elias?* Ergo ille majori fuit spiritu, quàm Elisæus. Tertiò, quia ibidem v. 13. dicitur: *Et in Elisæo completus est spiritus ejus.* Vide ibi dicta.

Vers. 10. SI VIDERIS ME QUANDO TOLLAR A TE, ERIT TIBI QUOD PETISTI: SI AUTEM NON VIDERIS NON ERIT] Ratio hujus conditionis à Deo

A & Elia propositæ Elisæo fuit, ut magis accenderet Elisæi desiderium & studium, itaque eum præpararet ad tantum spiritus Eliæ duplicis donum, utque ipsius Eliæ preces crescerent pro Elisæo, proque hoc spiritu ei impetrando, ad ipsius & totius Israelis bonum. Erat enim uterque incertus, an Elisæo præsente raperetur Elias, ut ejusdem spiritus heres & successor fieret. Ita S. Chrysost. hom. 1. in Acta: qui & addit Eliam hîc præfigurasse Christum, qui non statim post resurrectionem misit Spiritum in Apostolos, sed voluit priùs eos videre suam ascensionem in cœlum, indeque decimo die, putà in festo Pentecostes, misit in eos Spiritum sanctum, ut ad eum per plures dies se compararent.

ECCE CURRUS IGNEUS, ET EQUI IGNEI DIVISERUNT UTRUMQUE] Non erat hic currus verè igneus, sic enim adussisset Eliam, sed habebat formam & speciem ignis, sicut habent meteora in aere formata. Erant enim revera Angeli, qui assumentes formam ignis, sursùm vectabant Eliam, juxta illud: *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem*, Psalm. 103. 4. Fuit ergo hic ignis aer crassior, splendens, rubensque ut ignis, ait Abul. q. 17. Serarius & alii. Hic ergo currus igneus ab Angelis ex nubibus fuit formatus, quo Elias, quasi triumphator & civis cœli, raptus est in altum. *Igneus enim currus congruebat igneo Eliæ animo, ad eum vehendum in cœlum*, ait S. Chrysost. hom. 1. de Elia. Item officio ad quod Elias reservatur, videlicet ad præveniendum secundum Christi ad judicium adventum. Plures alias hujus currus raptusque causas literales, allegoricas, tropologicas & anagogicas recensui Eccles. 48. 9. ad illa: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.* Porrò Elias hoc curru igneo non tantùm de Achab, Jezabele & idololatris, sed & de morte, ipsoque igne triumphavit: fuit enim hic currus triumphi, uti fuit currus Cherubim Ezechielis 1. ait noster Prado ibidem. q.d. Par est, ut tu ò Elia, qui in vita imperaveras igni in cœlo, jam ab igne quasi ejus imperator & triumphator, veharis in cœlum: unde patet quàm ineptè dicat R. Kimchi, Eliam in sphæra ignea ab igne fuisse consumptum. Audi S. Ambr. serm. 2. de Elisæo. *Elias magister Elisæi nonne Angelis ducentibus raptus ad cœlum est, & quadriga ignea impositus quasi in quodam triumpho victor ascendit? Victor enim extiterat non gentium barbararum, sed sæcularium voluptatum. Siquidem graviores inimici sunt pravi mores, quàm hostes infesti: ut faciliùs intelligamus hoc tempore malignitatem hostium vinci posse, quàm morum.*

Vers. 11. *Currus igneus quis?*

ET ASCENDIT ELIAS PER TURBINEM IN COELUM] Septuag. *Et assumptus est Elias in commotione usque ad cœlum*. Chald. *Ad summitatem cœlorum*. Eccles. 48. 9. habetur: *Qui receptus es in turbine ignis*. Græcè ἐν λαίλαπι, id est, *procella ignea*. Videtur ergo Deus emisisse fulgetra, coruscationes & fulgura, similesque igneas procellas, quæ Eliam raperent & veherent in cœlum. Unde Vatabl. ibidem vertit: *Qui procella ignea sublatus sis in curru equorum ardentium*. Sic ergo Elias turbine sive vento impellente, curru igneo vehente, & Angelo auriga utrumque moderante, vectus est in cœlum, ait Abul. Vatabl. Serar. Salian. & alii. Audi S. Ambr. in symb. Apost. sub finem: *Enoch translatus est*, inquit, *ne videret mortem: similiter & Elias in corpore isto positus, curru igneo, id est, Angelorum subvectione, qui sunt spiritus & flamma ignis, qui faciunt voluntatem Dei, in illa commotione usque ad cœlum assumptus est*. Author mirabilium Scripturæ lib. 2. c. 22. *Jam* D *jamque Elias igneo curru receptus velut ad cœlum, considerante Elisæo rapitur*. Rursùm Ambrosius lib. de Nabuthe cap. 14. *Cùm reciperetur Elias, & curru quasi ad cœlum ferretur; clamavit ad eum Elisæus. Pater, pater, agitator Israel, & eques ejus: hoc est, qui populum Domini bono ductu regebas, constantiæ merito hos accepisti currus, hos equos ad divina currentes, quia moderatorem te humanarum mentium Dominus comprobavit. Ideo tanquam boni auriga certaminis, victor æterno præmio coronaris.*

In

Elia cœlum quod? Resp. primò.

IN COELUM] Septuag. verſ. 1. vertunt: *quaſi in cœlum*. Hinc primò nonnulli cenſent Eliam verè raptum in cœlum, non aereum, ſed æthereum, ibique quaſi cœlitem degere. Ita Dorotheus in ſynopſi cap. de vita Eliæ, S. Hieron. in cap. 9. Amos, & S. Ambr. lib. de Paradiſo cap. 3. Alcimus l. 4. & Serar. Secundò alii cenſent Eliam raptum *in cœlum*, id eſt, in aerem, indeque traductum in paradiſum terreſtrem; in illum enim raptus fuit Enoch. Eccleſ. 48. 7. Ita Iren. lib. 5. cap. 5. S. Juſtin. q. 85. Iſidor. lib. de ortu & obitu Sanctor. cap. 5. S. Thom. 1. p. q. 102. art. 2. Tertiò alii cenſent Eliam ductum in ſecretam aliquam terræ regionem. Ita S. Gregor. hom. 29. in Evang. & Rupert. lib. 3. de Trinit. c. 33. Quartò certiùs alii dicunt incertum eſſe Eliæ & Enoch locum. Ita S. Chryſoſt. hom. 22. in Epiſt. ad Hebr. ibique Theoph. & Oecum. S. Auguſt. de gratia Chriſti cap. 2. & 3. S. Cypr. de montibus Sion & Sina, Theodor. q. 45. in Geneſ. ſive ergo in terra, ſive in aere ſit Elias, vitam agit quietam & ſanctam, in jugi Dei contemplatione, ut ex S. Auguſt. oſtendi Geneſ. 5. 22.

Secundò. *Tertiò.* *Quartò verius.*

Ex hoc Eliæ raptu in cœlum, Poetas accepiſſe fabulas de ſolis quadriga, aſſerit Beda q. 37. & S. Chryſ. hom. 1. de Elia: ubi docet, *Eliam* dici quaſi ἥλιον, id eſt, ſolem, imo ab *Elia* ſolem dictum eſſe ἥλιον.

Anagogicè raptus Eliæ fuit expreſſus typus aſcenſus Chriſti in cœlum, uti docet S. Bernard. ſerm. 3. & 6. de Aſcenſ. ac S. Gregor. homil. 29. in Evang. quem audi: *In cœlum aereum Elias ſublevatus eſt, ut in ſecretam quandam terræ regionem repentè duceretur, ubi in magna jam carnis & ſpiritus quiete viveret, quouſque ad finem mundi redeat, & mortis debitum ſolvat. Ille etenim mortem diſtulit, non evaſit. Redemptor autem noſter, quia non diſtulit, ſuperavit, eamque reſurgendo conſumpſit, & reſurrectionis ſuæ gloriam aſcendendo declaravit*. Deinde Chriſti aſcenſum præfert raptui Eliæ, ſubjiciens: *Notandum quoque eſt, quòd Elias in curru legitur aſcendiſſe: ut videlicet apertè demonſtraretur, quia homo purus adjutorio indigebat alieno. Per Angelos quippe facta illa & oſtenſa ſunt adjumenta: quia nec in cœlum quidem aereum per ſe aſcendere poterat, quem natura ſua infirmitas gravabat. Redemptor autem noſter, non curru, non Angelis ſublevatus legitur; quia is, qui fecerat omnia, nimirum ſuper omnia ſua virtute ferebatur. Illò etenim revertebatur, ubi erat: & inde redibat, ubi remanebat: quia cùm per humanitatem aſcenderet in cœlum, per divinitatem ſuam & terram pariter continebat & cœlum*. Et nonnullis interjectis: *Nam Enoch tranſlatus, Elias verò ad cœlum ſubvectus eſſe memoratur: ut veniret poſtmodùm, qui nec tranſlatus, nec ſubvectus cœlum æthereum ſua virtute penetraret*.

Addit deinde, in hiſce tribus ſenſim creviſſe caſtitatem & ſanctimoniam uſque ad ſummum: *Tranſlatus namque eſt Enoch*, inquit, *& per coitum genitus, & per coitum generans. Raptus eſt Elias per coitum genitus, ſed non per coitum generans. Aſſumptus verò eſt Dominus, neque per coitum generans, neque per coitum generatus*.

Vita Eliæ & Enoch qualis?

Denique Elias & Enoch jam ſunt æternitatis candidati, & paradiſi (ſive illius primi, de quo Geneſ. 2. ſive alterius ſimilis aut melioris) coloni, confirmati in gratia, ait Franc. Suarez: ac licet non videant Deum, nec ſint Beati, multa tamen à Deo lumina & ſolatia hauriunt, verſantur enim quaſi *in atrio domus Domini*. Unde crebriùs ab Angelis, quàm cæteri mortales viſitantur, cum eiſque colloquuntur. Hinc & vivunt ex verbo Dei, ſine cibo & potu corporeo. Deus enim eos conſervat incorruptos (æquè ac veſtes eorum, ut ſervavit veſtes Hebræorum per 40. annos in deſerto) ſanos, vegetos, alacres, & de ſuo gradu, ſtatu & officio gaudentes & exultantes. Juges enim agunt gratias Deo, quòd ſoli ipſi duo ex tot millibus hominum electi ſint, qui in fine mundi pro Chriſto contra Antichriſtum certaturi ſint, ac gentes & Judæos converſuri, tandemque martyrio glorioſo coronandi, quique fidem & ſpem reſurrectionis ſua tranſlatione, incorruptione & longævitate hominibus perſuadeant, & reipſa repræſentent.

An mereantur?

An ſint in ſtatu merendi necne, problema eſt. Affirmant Abulen. quæſt. 24. Viegas in cap. 11. Apoc. com. 5. Malvenda lib. 9. de Antichriſto cap. 5. Henriquez lib. ult. de fine hominis cap. 23. & alii. Ratio eſt, quia adhuc ſunt viatores, ac cùm differatur eorum beatitudo, quæ aliis eorum coævis jampridem data eſt, videtur hujus dilationis vice eis conceſſa facultas augendi ſua merita. Negant Franc. Suarez tom. 2. in 3. p. diſp. 55. ſect. 1. Pererius lib. 7. in Geneſ. diſp. de Enoch, q. 5. Gabriel Vaſquez 1. 2. diſp. 216. c. 1. & alii. Ratio eſt, quòd raptus eis reputetur quaſi mors, in qua ceſſat omne meritum: & quia alioqui ipſi continuè augendo ſua merita per tot annorum millia, omnes ſanctos gratia & gloria ſuperarent, excepta B. Virgine.

ELISÆUS AUTEM VIDEBAT ET CLAMABAT: PATER MI, PATER MI, CURRUS ISRAEL ET AURIGA EJUS] Hebr. *Currus Iſrael & equites ejus*. Septuaginta: *Et eques ejus*, q. d. Vale ô Elia, pater mi, qui eras totum robur Iſraelis, ac magis Iſraelem juvabas tuo zelo & oratione, quàm magna curruum & equitum multitudo. Ita Procop. Vatab. Cajet. & alii. VERS. 12.

Unde Chald. vertit: *Magiſter mi, magiſter mi, qui melior eras Iſraeli oratione tua curribus & equitibus*. Sic & Joas rex viſitans Eliſæum morientem, ei ſucclamavit c. 13. v. 24. *Pater mi, currus Iſrael & auriga ejus*. Talis enim poſt Eliam fuit Eliſæus.

Tropol. Elias, id eſt, doctor & prædicator mores populi corrigens, currus eſt, quia eum tolerando portat; auriga, quia eum exhortando agitat. Audi S. Gregor. lib. 2. in Ezech. hom. 21. *Quid eſt, quòd Elias, currus Iſrael & auriga dicitur, niſi quia auriga agitat, currus portat? Doctor ergo qui mores populi & per patientiam ſuſtinet, & ſacri eloquii verbis docet, & currus dicitur & auriga. Currus, quia tolerando portat; auriga, quia exhortando agitat. Currus, quia mala ſuſtinet; auriga, quia populum bonis admonitionibus exercet*. Hinc & Cyrill. in Collectan. *Currus*, ait, *ſignificat excelſam & illuminatam vitæ rationem Eliæ*. Rurſùm S. Ambroſ. lib. de Iſaac cap. 8. *Currus*, inquit, *eſt anima ſancta, auriga & agitator eſt Chriſtus, equi ſunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, juſtitia; hi animam ad cœlum evehunt*. *Velociores*, inquit, *prudentia tardat; juſtitia admonet flagello proprio ſegniores; temperantia manſuetiores, fortitudo duriores reddit: novit copulare diſcordes, ne fortè currum ſuum diſſipent. Itaque licèt intelligibili ſpectaculo videre unamquamque animam cum ſummo certamine ad cœlum rapi, feſtinantes equos, qui priores perveniant ad bravium Chriſti, quorum priùs imponatur palma cervicibus. Iſti ſunt equi ſubjecti fidei jugo, adſtricti vinculo charitatis, juſtitiæ frenis, retinaculis ſobrietatis*.

Politicè: *currus Iſrael & auriga ejus*, eſt princeps, qui ſuſtinet quaſi currus onera Reip. & populi, ac dirigit, ut auriga jugales: aurigatur, & præſidet, & ſimul bajulat & portat. Princeps & prælatus ergo ſit ut mater, quæ regit & portat infantem. Hinc princeps Hebr. dicitur, נשׂא *naſu*, q. d. portitor, bajulus, qui populi onera levat. Sic Iſaiæ 9. de Chriſto dicitur: *cujus imperium ſuper humerum ejus*.

Moraliter hìc ſignificatur, quòd ſi te totum divino imperio ſubdideris; facilè à tuis ſubditis debita obſequia impetrabis. Elia per turbinem in cœlum abeunte exclamat de terra Eliſæus: *Pater mi, pater mi; currus Iſrael, & auriga ejus*. Currum appellat ſimul & aurigam; currum, qui regitur; & aurigam, qui regit: ut oſtenderet, eum optimi principis munia expleviſſe, quòd non ſolùm alios prudenter regeret, ſed etiam ſeipſum ab ipſo Deo regi facilè pateretur. Unde Lyran. in Commentario Morali ad 1. Reg. 9. *Currus*, inquit, *qui ducitur hìc ponitur primò, & auriga, qui ducit ſecundò: ad oſtendendum, quòd ille benè ducit regendo, qui primò fuit ductilis in obediendo*.

Quæres, quo anno, menſe & die Elias ſit raptus in cœlum? Reſp. raptus eſt ante finem regni Joſaphat: nam ejus geſta huc uſque audivimus, & audiemus c. ſeq. ubi poſt Eliæ raptum, coram eo prophetavit Eliſæus. Videtur ergo raptus paulò poſt mortem Ochoziæ regis Iſrael, quam ipſe ei prædixerat cap. 1. poſt illam enim ſtatim ejus raptus hoc cap. 2. ſubjungitur. Mortuus eſt autem Ochozias anno regni ſui ſecundo; qui fuit regni Joſaphat annus 18. & filii ejus Joram cum patre regnantis ſecundus, ut patet hoc libro cap. 3. v. 17. & lib. 3. c. ult. verſ. 52. Unde Salian. Genebrardus & alii aſſerunt, Eliam raptum ſub annum 19. regni Joſaphat, qui fuit à creato mundo, ait Salian. annus 3139. poſt raptum Enoch 2162. ante Chriſti ortum, 914. Hiſce ferè conſentiunt Hebræi in Seder Olam, Joſeph. Abul. Torniellus, Serar. & alii. Hoc ergo anno Chriſti 1638. Elias à raptu ſuo agit annum 2552. Inde Syri cùm longam & felicem alicui vitam precan-

Elias raptus anno 19. Joſaphat.

cantur, optant ei Eliæ annos & vitam. Vivit enim adhuc Elias & vivet usque ad finem mundi, quando pro Christo certans contra Antichristum ab eo martyrio laureabitur. Raptus est Elias mense Julio, ac die ejus vigesima: illa enim die raptus ejus consignatur in Martyrologio Romano & Menologio Græcorum: quin & Græci in honorem Eliæ templa erexerunt, ut docet Baron. in Martyrol. ad diem 20. Julii. Quoto anno vitæ suæ raptus sit Elias, præcisè definiri nequit. Cœpit ipse prophetare paulò post initium regni Josaphat, ait Salian. anno ejus tertio, vel quarto ut vult Torniellus: raptus est anno ejus 19. quare per sedecim annos prophetavit. Adde his triginta annos, & plures quos habebat cùm cœpit prophetare (nemini enim ante annum ætatis trigesimum apud Hebræos prophetare licebat) habebis ut minimum annos Eliæ ante raptum 46. Denique Elias in multis fuit typus Christi, ut ostendunt Patres, præsertim S. Cyprian. l. de Spiritu sancto, & S. August. ser. 201. de temp. atque ex iis exactè noster Salian. anno mundi 3139. num. 33. & seq.

die 20. Julii.

Successit Eliæ Elisæus dignus tanto magistro discipulus, anno natus 40. qui sub sex regibus Juda : sub Josaphat, Joram, Ochozia, Athalia, Jo[as], & Amasia (quibus synchroni & coævi fuerunt Jehu, Joachas & Joas, regnantes in Israel) prophetavit per annos 66. mortuusque est anno ætatis 106. qui fuit annus Amasiæ regis octavus, mundi 3204. ante Christum 849. uti ex S. Cyrillo lib. 1. contra Julian. & Clemente Alex. l. 1. Strom. docet Salian. anno mundi jam dicto, scholio 1. Porrò S. Epiphan. in vita Elisæi, ait eo die quo natus est Elisæus, vitulum aureum a Jeroboam conflatum, vocem edidisse tam sonoram, ut audiretur Jerosolymis, qua significabatur illo die natum esse infantem, qui vitulos aureos ceteraque idola everteret.

Apprehenditque (Elisæus) vestimenta sua, et scidit illa in duas partes] in signum luctus, quòd tanto magistro, scilicet Elia, per ejus raptum foret orbatus. Hic enim raptus erat instar mortis Elisæo: privabat enim eum solita instructione, colloquio & consolatione Eliæ. Vestis scissione ergo Elisæus luxit Eliæ abitum, indeque suam orbitatem & solitudinem.

Vers. 13. Et levavit pallium Eliæ, quod ceciderat ei] quod scilicet Elias ascendens dimittebat Elisæo, ad sui memoriam, ac ad Elisæi solatium & auxilium. Abul. censet hoc pallium fuisse cilicinum ex pilis camelorum, uti fuit vestis S. Joannis Baptistæ. Verisimiliùs Serar. & alii censent fuisse melotem, id est, vestem factam ex pelle ovina: nam Septuaginta vertunt: *Et tulit melotem Eliæ, quæ ceciderat super eum.*

Et non sunt divisæ] Sic & Sept. Hæc tamen verba desunt in Hebr. & Chald. sed subintelliguntur: ideò enim Elisæus secundò percussit aquas, quia prima percussione non fuerant divisæ. Noluit enim Deus in prima aquas dividi, ne novus propheta Elisæus ex patrato miraculo superbiret de novo suo spiritu, sed per preces ad Deum recurreret. Rursùs ut sciret se hanc aquarum divisionem, ceteraque miracula secutura, non suis sed Eliæ meritis obtinere. Ita Abul. & Cajet.

Vers. 14. Ubi est Deus Eliæ etiam nunc?] Hebr. & Sept. *etiam ipse*, qui scilicet semper idem est, fidelis, omnipotens, & servos suos se invocantes exaudiens. *Non quòd Deum putaret absentem, sed quia præsentiam ejus in beneficiis requirebat*, ait S. Ambr. in Psalm. 37. Unde Chald. vertit: *Suscipe petitionem meam Domine Deus Eliæ etiam ipse.* Hoc est primum Elisæi miraculum, scilicet quòd pallio Eliæ percutiens Jordanem, eum diviserit & sicco pede transierit. Nota pro, *etiam ipse* Hebr. est אף הוא *aph hu*, quam vocem Hebræam retinent Sept. & vertunt ἀφφω (quam proinde perperam Theodor. accipit ut Græcam, vertitque: *occultum*) quasi illud sit nomen proprium Dei. Dei enim nomen est illud: *Ipse est qui fecit nos, ipse fecit cœlum & terram, ipse est Dominus Deus noster*: הוא *hu* enim derivatur ab הוה *hava*, quare idem est quod *Jehova*, sive ὁ ὤν, id est, *qui est*. Exodi 3. v. 6.

Ipse nomen Dei, scilicet qui est.

Vers. 19. Aquæ pessimæ sunt et terra sterilis] quia scilicet terra hæc juxta aquas pessimas est sita, unde in Hebr. & Chald. est: *terra orbatrix*, sive *terra orbat*, vel perimit, scilicet semina in se jacta, per suam amaritiem vel putredinem. Quocircà sanatis ab Elisæo aquis, sanata & fœcundata pariter fuit terra: alioqui enim ager

A Jerichuntis erat fertilis & dives: tantùm ergo aqua salsuginosa terræ sibi vicinæ nocebat, eamque sterilem reddebat. Porrò Aristot. in Polit. docet in fundandis urbibus & domibus duo maximè esse spectanda, scilicet an aer sit bonus, & aquæ salubres, aer enim in potu, & aer in respiratione penetrant intima hominis, itaque ea benè vel malè afficiunt, ac sanitatem vel morbum mortemque conciliant.

Afferte mihi vas novum, et mittite in illum sal] Vasis novitas significabat, per preces & merita Elisæi deinceps fore novitatem aquarum & terræ, ut ex sterili fieret fertilis. Quare videtur Elisæus vas totum cum sale in fontem immersisse ut asserit Joseph. S. Ambr. Beda, Angelom. & Euch. Vers. 20.

Egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, et ait: Hæc dicit Dominus: Sanavi aquas istas] Videntur enim aquæ istæ, si non salsæ, certe putres & olidæ fuisse, ideoque convenienter salem adhibuit, licet miraculo, aquarum tantum perpurgarit, & perpurgatas tam diu conservarit, ut ait c. 34. Sacræ Philos. Franc. Vallesius. Imitatur B hoc Ecclesia in benedictione salis & aquæ, cùm benedicitur aqua lustralis, dum orat ut aqua sic benedicta, sit salus mentis & corporis. Ita Abul. Vers. 21.

Fontem] Hinc patet non omnes aquas Jerichuntis fuisse pravas, sed hujus fontis dumtaxat, quem fusè describit Joseph. multaque addit more suo amplificando, & Romanorum auribus accommodando. Audi eum l. 5. de bello cap. 4. *Hunc fontem aliquando ferunt non solùm terræ atque lignorum fructus, sed etiam feminarum partum obtundere solitum, cunctaque pariter morbo ac peste corrumpere. Posteà verò mansuevisse, contraque saluberrimum ac feracissimum esse factum ab Elisæo quodam propheta: qui Eliæ notus fuerat atque successerat. Receptus enim hospitio ab Hierichuntinis habitatoribus, quòd humaniores eos expertus erat, ipsos & omnem illam regionem perpetua gratia remuneratus est: progressusque ad fontem, lagenam fictilem salis plenam in profluentem aquam misit. Juxtà deinde ad cœlum dextram tendens, fontique invergens blanda libamina, ipsum quidem precabatur ut flumina leniret, ac dulciores aquarum venas aperiret. Deum verò, ut fœcundioribus auris flumina temperaret, orabat: tamque ubertatem fructuum quàm successionem prolis daret indigentis; nec eos genitrix filiorum aqua deficeret, quoad* C *casti manerent. Ad has preces ex disciplina manibus quoque multa operatus fontem immutavit: & qui anteà causa erat his orbitatis ac famis, idem victus ac fœcunditatis auctor est effectus.* Et nonnullis interjectis. *Optimos autem in ea paradisos ac densissimos educat, palmarumque irriguarum genera, tam sapore quàm nominibus varia: quarum pinguissima calcibus pressa plurimum mellis emittunt, non multùm alio melle deterius: quanquam & mellis altrix est illa regio, & opobalsami ferax, qui omnium carissimus est fructus ibi nascentium; itemque cyprum & myrobolanum gignit: ut qui divinum esse illum tractum dixerit, non erraverit, ubi & larga & optima generantur, quæ sunt carissima. Sed nec in aliis et fructibus aliqua facilè toto orbe regio certaverit: adeò multiplicatum quod satum est, reddit. Cujus rei causa mihi videtur esse aquarum vis læta & aeris calor.* Ubi ridiculè, si non impiè, Joseph. asserit Elisæum precatum esse fontem & cœlum ut mansuesceret & dulcesceret; nimirùm voluit se accommodare Romanis Gentilibus, qui superstitiosè fontes & cœlum precabantur, imò subinde ut numina adorabant. Porrò quod ait aquas has steriles fecisse feminas colligit ex textu Hebræo hic, qui habet terram fuisse משכלת *meschacheleth*, D id est, *orbatricem*, quòd directè de terræ fructibus dicitur. Joseph. autem idipsum extendit ad feminas, hæ enim propriè dicuntur orbæ dum filiis orbantur. Josephum secutus S. Ambros. sermon. 2. de Elisæo: *Videte*, ait, *quanta Elisæi sint merita, cujus prima in civitate hospitalitas, magna est filiorum fœcunditas. Dum enim sterilitatem avertit aquarum, successionem largitur heredum.* Censet ergo ipse cum Josepho Elisæum non tantùm terræ, sed & feminis sterilibus fœcunditatem dedisse. Pergit Ambros. *Non enim hoc facto unum Elisæus sanavit hominem, aut unius domus præstitit medicinam, sed totius civitatis populum reparavit. Si enim tardiùs hoc fecisset, interveniente sterilitate, senescentibus cunctis civitas sine habitatore remansisset. Igitur Elisæus dum curavit aquam, curavit & plebem: & dum fontem benedixit undarum, fontem quendam indulsit animarum. Nam sicut sanctificatione ejus, de occultis terra venis aqua sana prodivit, ita de occultis vulva visceribus soboles*

sana

sana processit. Non enim sola tantùm fluenta benedixit Elisæus, quæ fontium jam gremio tenebantur, sed & illa quæ humido terræ solo adhuc indiscreta, paulatim erant in posterum defluxura.

Tropol. S. Ambr. serm. 87. qui est de Elisæo; per sal accipit Christum & Apostolos, qui suo sapientiæ sale condierunt & fœcundum effecerunt totum orbem: *Sterilis civitas*, ait, *fuit Ecclesia ante Christi adventum: at ubi venit Christus velut vas fictile assumens corpus humanum, sanavit aquarum vitia, id est, resecavit sacrilegia populorum. Et statim Ecclesia quæ erat sterilis, cœpit esse fœcunda insperso sale, id est, Apostolis, de quibus dicitur: Vos estis sal terræ.* Sic & Beda 10 quæst. qui per sal accipit sapientiam Christi: Elisæus enim fuit typus Christi tam factis quàm nomine proprio *Elisæus* enim Hebr. idem est quod *salus Dei*, vel *Deus Salvator*. Ita ex Beda Eucher. & Angelom. Elisæus, inquiunt, vasi indidit sal, illudque in aquam immittens, itaque eam sanans & fœcundans significabat, quòd omnes aquæ, id est, omnes populi, antea virtutibus steriles, per Christi incarnationem, fœcunditatem & benedictionem accepturi essent. Hinc in nomine *Elisa*, id est, *Elisæus* continetur nomen Jesu. *Elisa*, enim idem est *El Jesua*, id est, *Deus*, vel *potens* (omnipotens) *Jesus*. Paulò aliter S. August. libr. contra Fulgentium Donatistam non longè ante finem, per fontem Elisæi accipit Jordanem, in quo baptizatus Christus aquas baptismi salutares effecit: *Elisæus*, ait, *est Christus Salvator, qui aquarum sterilitatem, id est, gentium infœcunditatem dissassa morte sanavit. Accepit vas fictile, hoc est corpus fragilitatis humanæ: sal misit, id est, sapientia divina replevit. In aquam projecit, hoc est in Jordanem descendit: aquas suo descensu sanavit, id est, gentes suo adventu redemit, & maritante sermone, Ecclesiam ex gentibus congregavit, & in fœtus uberes longè latèque diffudit.*

Vers. 23. Ascendit autem inde Elisæus in Bethel] ubi Jeroboam rex alterum ex vitulis suis aureis quasi idolum constituerat, ut contra illud depugnaret.

Calvities unde?

Pueri parvi egressi sunt de civitate, et illudebant ei dicentes: Ascende calve] Calvities est capitis depilatio, ideoque deformitas, sicut ejus pulchritudo & quasi corona est cæsaries & coma, præsertim apud Syros & Palæstinos, ubi, utpote in regione calida & sicca, plerique omnes comati sunt, densosque & duros habent capillos. Unde Ovidius:

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Et Arist. lib. 5. de gener. animal. asserit in homine idem esse calvescere, quod in avibus deplumari, aut in arboribus frondes defluere. Hinc olim Romani servis caput radebant; & Caligula Imper. ait Svetonius in ejus vita cap. 35. adolescentulos pulchros & comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat ad ludibrium. Ex adverso quantus capitis decor sit coma, ostendit S. Ambr. lib. 6. Hexam. cap. 9. *Ipse autem vertex*, inquit, *capitis quàm suavis & gratus? quàm speciosa cæsaries, quàm reverenda in senibus, quàm veneranda in sacerdotibus, quàm terribilis in bellatoribus, quàm decora in adolescentibus, quàm compta in mulieribus, quàm dulcis in pueris.* Deinde addit, quod proximè Aristoteles: *Ex arboribus licet quæ humani sit gratia capitis æstimare. In capite arboris omnis est fructus, ibi omnis est pulchritudo: tolle arbori comam, tota arbor ingrata est.*

Hoc ergo puerorum in Elisæum probrum & convicium: *Ascende calve*, partim Physicum est, partim Ethicum. Physicum, quia exprobrant ei vitium naturæ, putà calvitiem; Ethicum, quia tacitè exprobrant ei libidinem. Calvi enim à multis habentur luxuriosi. Unde illud Juvenalis Satyra 4. de Domitiano Imper. luxurioso & crudeli:

Calvi luxuriosi.

Cùm jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, & calvo serviret Roma Neroni.

Et illud Svetonii de Julio Cæsare: *Urbani servate uxores, mœchum calvum deducimus.* Imò Plinius & Aristoteles propriam calvitiei causam assignant libidinem. Plinius enim libr. 11. cap. 37. sic ait: *Defluvium eorum* (pilorum) *in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in ullo ante Veneris usum.* Idem tamen ibidem ait: *Quædam animalia naturaliter calvent, sicut struthio, cameli, & corvi aquatici.* Arist. lib. 5. de gener. anim. cap. 3. *Nemo*, inquit, *antequam coire incipiat, calvescit; sed à venereo coitu potiùs evenit, scilicet iis, qui sua natura sunt eò propensiores.* Causam subdit: *Cùm enim cerebrum frigidissimum omnium corporis partium sit, tum res venerea usus refrigerat, quo fit ut calor cerebro ad producendos in capite pilos deficiat, itaque fiat calvities.* Et mox: *Qui semen ferunt, ea ipsa ætate calvescunt, qua semen emittunt.* Verùm hi authores sic explicandi sunt, quòd velint calvitiem in multis oriri ex nimia venere, non tamen in omnibus: rursus quòd proni in venerem citiùs calvescant quàm alii. Insuper quod nemo calvescat antequam potens sit semen emittere, hoc est, ante pubertatem. Sic Aristotelem explicat Cardanus lib. 4. de sanitate tuenda cap. 15. Nam etiam castos calvescere patet experientia, ut Elisæus fuit calvus, quem tamen S. Ignatius Epist. ad Philadelph. virginibus annumerat. Alloquens enim virgines sic ait: *Virgines solum Christum præ oculis habete, & ejus patrem in animabus vestris, illuminatæ à Spiritu sancto. Memor sum sanctitatis vestræ sicut Eliæ, sicut Jesu Nave, sicut Melchisedec, sicut Elisæi, sicut Jeremiæ, sicut Joannis Baptistæ, sicut dilectissimi discipuli* (S. Joannis) *sicut Timothei, sicut Titi, sicut Evodii, sicut Clementis, & eorum qui in castitate de vita exierunt; non detraho autem cæteris beatis qui nuptiis copulati fuerunt, quorum nunc non memini.*

Casti quoque calvescunt.

Avicenna docet calvitiem in nonnullis esse hereditariam affectionem, ideoque calvescere, quia à calvis progeniti sunt; sicut vice versa Æthiopes & ab eis progeniti, ob magnum calorem vix calvescunt. Sic constat alios senio, alios morbo, alios continuo intensoque studio, alios profunda meditatione &c. hæc enim cerebrum desiccant & debilitant, calvescere. Variis enim ex causis potest caput infrigidari, cerebrum debilitari & contrahi, ac cranium capitis siccitate durari, quæ tres sunt calvitiei causæ, ut docet Arist. Galenus 14. Meth. cap. 18. cæterique medici. Unde S. Thomas Aquinas ex parte fuit calvus ob continuum contentumque studium, qui tamen perpetim fuit virgo, imò virginitatis zona ab Angelis cinctus, ut habet ejus vita. Porrò alii prisci & moderni calvitiem æquè ac canitiem non probrum sed decus senectutis æstimant, imò calvos olim habitos fuisse pulchros, quasi lunæ splendenti similes, ideoque eos à luna adamari docet vetus ille versus:

Calvi similes lunæ.

Mavors imberbes, & calvos luna adamasti.

Idem docet Lucian. cujus verba recitat Robertus Titius lib. 3. controvers. cap. 17. Lucianus enim agens de hominibus, qui fabulosè in luna habitare dicuntur: *Pulcher*, inquit, *apud illos habetur calvus, & sine coma: comatos autem abominantur. Apud eos verò, qui cometas inhabitant stellas, comati contrà, formosi habentur.* Unde etiam factum puto, ut calvi à Synesio *lunula* nuncupentur: nisi si quis malit hujus appellationis causam ad splendorem cranii depilis referre, quod lucet instar lunæ: certè ab Isocrate dicterium commemoratur, quòd per calvum ejus cerebrum eluceret: Valerius quidem Maximus de Æschylo poeta loquens ait: *In Sicilia mœnibus urbis, in qua morabatur, egressus aprico in loco resedit: super quem aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis* (*erat enim capillis vacuum*) *perinde, atque lapidi eam illisit.* Itaque Petronius Arbiter epigrammate quodam calvariam ridere dixit, id est, splendescere, id enim interdum significat vox illa, sicut apud Horatium, *Ridet argento domus.* Denique Nicetas Choniates agens de Duca: *Ceterùm Ducas e loquit, cujus ante meminimus, illi astans, detracto capitis pileo, orabat, ut sibi diadema imponeretur calvitio ostenso, quod instar plenæ lunæ relucebat.*

Denique nonnulli putant Elisæum non natura vel ætate & senio, sed pro religiosorum & Nazaræorum ritu caput rasisse, ideoque fuisse calvum, id est, rasum. Sicut illius illorumque veterum exemplo in nova lege Pontifices, Sacerdotes & monachi per tonsuram Ecclesiasticam orbiculariter rasi, & quasi calvo sunt capite, tum ut Christi coronam spineam repræsentent, tum ut mundo valedicentes, totos se Deo dedicent, uti olim fecere Nazaræi: ab eis enim tonsuram hanc acceptam esse tradit S. Isidor. lib. de divin. officiis in conc. Aquisgran. cap. 1. quem audi: *Tonsuræ Ecclesiasticæ usus à Nazaræis, ni fallor, exortus est: qui priùs crine servato, denuò post vitæ magnam continentiam, devotione completa, caput radebant, & capillos in ignem sacrificii ponere jubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Hujus ergo exempli usus ab Apostolis introductus est, ut qui divinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est Sancti Dei crine præciso innoventur. Hoc quoque & Ezechieli propheta jubetur, dicente Domino: Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces super caput tuum & barbam. Videlicet quia ipsa Sa-*

Nazaræi quasi calvi

Abeie tonsura, religiosorum.

Sacerdotali genere Deo in ministerio sacrificationis serviebat. Hoc & Nazaræos Priscillam & Aquilam in Actis Apostolorum primos fecisse legimus; Paulum quoque Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui hujusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem clericis tonsura signum quoddam quod in corpore figuratur, & in anima agitur: scilicet ut hoc signo & religione vitia recesentur, & criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, atque inde innovatis sensibus, ut comis rudibus, enitescamus; expoliantes nos, juxta Apostolum, veterem hominem cum actis suis, induentes novum, qui renovatur in agnitione Dei; quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. Quòd verò detonso capite superiùs, inferiùs circuli corona relinquitur; sacerdotium regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari.

Quare sicut hæretici jam Sacerdotes & monachos irrident, vocantque rasos & calvos, juxta illud uniusex ipsis: *Turba Sacerdotum vertice rasa caput:* sic quoque hi pueri à parentibus hæreticis & idololatris instructi, videntur Elisæum ejusque discipulos Nazaræos, indeque eremitas ideoque capite tonsos & rasos per ludibrium vocasse, calvos. Hi enim pueri erant Bethelitarum idololatrarum, vitulum aureum colentium filii, teste Sancto August. cujus verba mox citabo. Elisæo ergo quasi viro religioso illudentes succlamarunt: *Ascende calve*, scilicet in montem nostræ urbis Bethel, aut etiam, ascende in aerem, uti ascendit magister tuus Elias, q. d. rapiat & auferat te malus aliquis genius in auras, uti abstulit Eliam magistrum tuum: sequere discipulus magistrum, ut nobis desinas esse molestus; nec ampliùs nos ob cultum vituli aurei castiges & objurges. Ita S. Justin. in qu. 80. ad Orthodoxos: *Proscindendæ*, inquit, *per detractionem Eliæ assumptionis gratia proferebant, perinde ac si dicerent: Abripiat te quoque spiritus, & in juga montium invia & inaccessa abjiciat, quemadmodum illum abjecit, ut itidem à te liberemur, sicut ab illo liberati sumus.*

Porrò vocantur hi pueri parvi, quia non erant adolescentes, sed pueri novem vel decem annorum, ideoque doli & culpæ capaces, ut patet tum ex ipsa petulanti & maledica irrisione, tum ex ejus acerrima punitione.

Alleg. Judæi Christo à se depilato, & corona spinea coronato illuserunt dicentes: Ascende in crucem. Unde S. Bern. serm. 1. ad milites templi c. 1. ait: *Ascendit itaque crucem calvus noster, mundo pro mundo expositus: & revelata facie ac discooperta fronte purgationem peccatorum faciens, probrosa & austera mortis tam non erubuit ignominiam, quàm nec pœnam exhorruit, ut nos ab opprobrio sempiterno eriperet, restitueret gloriæ. Nec mirum; quid enim erubesceret, qui ita lavit nos à peccatis, non quidem ut aqua diluens, & retinens sordes, sed velut solis radius desiccans & retinens puritatem? est quippe Dei sapientia ubique attingens propter munditiam suam.*

Vers. 22. *Elisæus maledixit pueris. Cur?* QUI CUM RESPEXISSET VIDIT EOS, ET MALEDIXIT EIS IN NOMINE DOMINI] id est, imprecatus est eis à Deo justam punitionem & vindictam. Fecit hoc Elisæus ex justo religionis zelo, primò quia dum servi
Causa prima. & prophetæ Dei irridentur, Deus ipse irridetur. Ita Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 108. art. 1. ad 4. Secundò, magis parentes, quàm pueros punire voluit; parentes enim idololatræ pueris instillabant suam idololatriam, & contemptum veri Dei, ejusque prophetarum. Nam, ut ait S. August. serm. 204. de temp. *Rem parentibus instigantibus fecisse*
Secunda.

A *pueri contumeliosi credendi sunt. Neque enim illi clamarent, si parentibus displiceret.* Et S. Justin. q. 80. citata: *Deus*, ait, *puerorum clade parentes flagellavit, ac simul posteros monuit ut in vero Dei cultu, modestia & probitate filios suos educent, ne similiter castigentur.* Unde S. Greg. l. 4. Dial. c. 18. narrat parvulum quendam blasphemare solitum è sinu patris à dæmonibus abreptum: *quatenus*, inquit, *reatum suum pater ejus agnosceret, qui parvuli filii animam negligens, non parvulum peccatorem gehennæ ignibus nutrivisset.* Addit Auctor mirabil. S. Script. lib. 2. c. 22. fortè pueros istos à parentibus vitulo aureo & idolis fuisse consecratos. Tertiò, Elisæus benè consuluit pueris; effecit enim ne impunitate deteriores fierent, ait Theodor. qu. 13. si enim diutiùs vixissent, sceleratiores & idololatræ parentum doctrina & exemplo evasissent, ideoque graviùs damnandi. *Tertia.*

EGRESSIQUE SUNT DUO URSI DE SALTU, ET LACERAVERUNT EX EIS QUADRAGINTA DUOS PUEROS] Appositè ursos immisit Deus ad devorandos pueros ante ora patrum, ut quos ad informandos puero imitari neglexerant, eosdem experirentur in illorum internecione lictores. Ostendit enim hosce parentes qui in formandis filiis fuerant socordes, imò impii,
B ursis esse pejores. Ursi enim informes fœtus suos lambendo formant & figurant, teste Plinio lib. 8. c. 36. & lib. 10. c. 63. Unde S. Ambr. *Ursa*, ait, *partus suos* (lambendo) *ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instruere similes tui non potes?*

Alleg. Abulens. Serar. & alii passim, Elisæus, inquiunt, ascendens in montem, est Christus montem Calvariæ ascendens, ibique crucifixus: illuserunt ei 42. pueri, id est, Judæi dicentes: *Si tu es Christus Dei filius, descende de cruce.* Maledixit eis Christus ordinando eis in pœnam, excidium Jerusalem, ut scilicet post quadraginta annos ab ascensu suo in *Bethel*, id est, *in domum Dei*, putà in cœlum, de sylva gentium venirent duo ursi, scilicet Titus & Vespasianus, qui eos lacerarent & perderent. Ita Angel. Eucher. Beda, Rupert. & S. Hieron. in tit. Psal. 46. *Elisæus*, ait, *figuram Christi tenet: pueri, Judæorum, qui dixerunt: Ave rex Judæorum: ursi propriè dæmones intelliguntur: quia devoraverunt corda illorum, ideoque Psal. ille inscribitur pro filiis Core, qui sunt filii Calvi.* Et S. August. lib. 12. contra Faustum c. 35. *Elisæo*, ait, *pueros insultantes & clamantes: Calve, calve, bestiæ comedunt: puerili stultitia deridentes Christum,*
C *in loco Calvariæ crucifixum, invasi à dæmonibus pereunt.* *Elisæus typus Christi crucifixi.*

Tropol. Origen. homil. 4. in Ezech. per duos ursos accipit dæmones & bestias vitiorum, quæ in animam peccatricem immittuntur. Denique Marcion. hæresiarcha, ut probaret Moysen Christo, & vetus testamentum novo contrarium, illudque à malo & crudeli Deo, hoc à bono & benigno editum: Christus, inquit, jubet nos esse ut parvulos; at verò Deus ille vetus immisit ursos in parvulos Elisæum irridentes; Hic ergo illi est contrarius. Respond. Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 23. *Satis impudens Antithesis, cùm tam diversa committit, parvulos & pueros; innocentem adhuc ætatem, & judicii jam capacem quæ conviciari poterat, ne dicam blasphemare. Quia ergo justus Deus, nec pueris impiis pepercit, exigens majori ætati honorem, & utique magis à minore. Quia verò bonus, adeò diligit parvulos, ut apud Ægyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus Hebræos periclitantes edicto Pharaonis. Ita & hæc affectio Christi, cum creatore est.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elisæus exercitui regis Israel siti laboranti dat aquam, & victoriam contra Moab. Unde v. 26. rex Moab undique circumsessus filium suum immolat; quare rex Israel indignans ab eo recedit.

1. JOram verò filius Achab regnavit super Israel in Samaria anno decimo octavo Josaphat regis Judæ. Regnavitque duodecim annis. 2. Et fecit malum coram Domino, sed non sicut pater suus & mater: tulit enim statuas Baal, quas fecerat pater ejus. 3. Verumtamen in peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis. 4. Porrò Mesa rex Moab, nutriebat pecora multa, & solvebat regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum, cum velleribus suis. 5. Cùmque mortuus fuisset Achab, prævaricatus est fœdus, quod habebat cum rege Israel. 6. Egressus est igitur rex Joram in die illa de Samaria, & recensuit universum Israel. 7. Misitque ad Josaphat regem Juda, dicens: Rex Moab recessit à

me, veni mecum contra eum ad prælium. Qui respondit: Ascendam: qui meus est, tuus est:
populus meus, populus tuus: & equi mei, equi tui. 8. dixitque: Per quam viam ascendemus?
At ille respondit: Per desertum Idumææ. 9. Perrexerunt igitur rex Israel, & rex Juda, & rex
Edom, & circuierunt per viam septem dierum, neque erat aqua exercitui, & jumentis quæ se-
quebantur eos. 10. Dixitque rex Israel: Heu, heu, heu, congregavit nos Dominus tres reges,
ut traderet in manus Moab. 11. Et ait Josaphat: est ne hic propheta Domini, ut deprecemur
Dominum per eum? Et respondit unus de servis regis Israel: Est hic Elisæus filius Saphat, qui
fundebat aquam super manus Eliæ. 12. Et ait Josaphat: Est apud eum sermo Domini. Descen-
ditque ad eum rex Israel, & Josaphat rex Juda, & rex Edom. 13. Dixit autem Elisæus ad re-
gem Israel: quid mihi & tibi est? vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. Et ait illi rex Is-
rael: quare congregavit Dominus tres reges hos, ut traderet eos in manus Moab? 14. Dixitque
ad eum Elisæus: Vivit Dominus exercituum, in cujus conspectu sto, quòd si non vultum Josa-
phat regis Judæ erubescerem, non attendissem quidem te, nec respexissem. 15. Nunc autem ad-
ducite mihi psaltem. Cùmque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini & ait: 16.
Hæc dicit Dominus: Facite alveum torrentis hujus fossas & fossas. 17. Hæc enim dicit Domi-
nus: Non videbitis ventum, neque pluviam: & alveus iste replebitur aquis, & bibetis vos, & fa-
miliæ vestræ, & jumenta vestra. 18. Parumque est hoc in conspectu Domini: insuper tradet
etiam Moab in manus vestras. 19. Et percutietis omnem civitatem munitam, & omnem urbem
electam, & universum lignum fructiferum succidetis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, &
omnem agrum egregium operietis lapidibus. 20. Factum est igitur mane, quando sacrificium of-
ferri solet, & ecce aquæ veniebant per viam Edom, & repleta est terra aquis. 21. Universi au-
tem Moabitæ, audientes quòd ascendissent reges ut pugnarent adversum eos, convocaverunt om-
nes qui accincti erant balteo desuper, & steterunt in terminis. 22. Primoque mane surgentes,
& orto jam sole ex adverso aquarum, viderunt Moabitæ econtra aquas rubras quasi sanguinem,
23. dixeruntque: Sanguis gladii est: pugnaverunt reges contra se, & cæsi sunt mutuò; nunc per-
ge ad prædam Moab. 24. Perrexeruntque in castra Israel: Porrò consurgens Israel, percussit
Moab: at illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, & percusserunt Moab, 25. &
civitates destruxerunt: & omnem agrum optimum, mittentes singuli lapides, repleverunt; &
universos fontes aquarum obturaverunt; & omnia ligna fructifera succiderunt, ita ut muri tan-
tùm fictiles remanerent, & circumdata est civitas a fundibulariis, & magna ex parte percussa. 26.
Quod cùm vidisset rex Moab, prævaluisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educentes gla-
dium, ut irrumperent ad regem Edom, & non potuerunt. 27. Arripiensque filium suum primoge-
nitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum: & facta est indignatio magna
in Israel, statimque recesserunt ab eo, & reversi sunt in terram suam.

Vers. 1. JORAM VERO FILIUS ACHAB REGNAVIT SUPER ISRAEL IN SAMARIA ANNO DECIMO OCTAVO JOSAPHAT REGIS JUDA] Dices, hic versus pugnare videtur cum v. 17. cap. 1. ubi dicitur Joram rex Israel cœpisse regnare anno secundo Joram filii Josaphat, qui utique post patrem Josaphat regnavit: quomodo ergo hic dicitur cœpisse regnare anno 18. Josaphat? Respond. Joram in Juda regnare cœpisse cum patre Josaphat anno 17. regni ejus: quare annum 18. Josaphat fuit annus secundus regni Joram filii ejus, quo Joram filius Achab cœpit regnare in Israel. Josaphat enim pergens ad bellum cum Achab contra Syros, ut dictum est c. ult. l. 3. surrogavit sibi filium Joram, eumque constituit regem in Juda, tum ne se absente regnum destitueretur rege, tum ne careret successore, si contigisset ipsum in bello mori, uti sæpe fit. Ita Abul. Cajet. Salian. & alii.

Disputat hic Abul. q. 21. an deceat religiosos qualis erat Elisæus, in aulis Principum versari, ac respondet decere si sint magnæ solidæque prudentiæ & virtutis, uti erant Elias & Elisæus, quos Deus ad reges mittebat, ut eos in Dei cultu erudirent, vitia castigarent, sana consilia suggererent. Sic Plutar. scripsit libellum hoc titulo: *Maximè cum principibus viris philosopho esse disputandum.* Unde Pericles usus est Anaxagora, Dionysius Tirannus Siciliæ Platone, Pythagora Principes Italiæ, Cato Athenodoro, Scipio Panætio. Ceterùm ad castra magis religiosos probatæ virtutis mitti expedit, ut milites instruant, coërceant, sacramenta ministrent; unde multi militum per eos salvantur, qui sine eis damnarentur, ut patet ex missionibus castrensibus in Belgio, Germania, Italia, Gallia, &c. Adde religiosorum exempla sanctitatis, preces & sacrificia multùm prodesse exercitibus, uti profuit hic Elisæus. Ceterùm Religiosi, qui honoris, libertatis vel vanitatis causa aulas ambiunt, tam aulas quàm seipsos perdunt, ac religionum superioribus magnas creant molestias, ut satius esset eos esse seculares, quam religiosos, ut experientia docet.

Vers. 2. TULIT ENIM STATUAS BAAL] scilicet abstulit & amovit è Samaria & regno Israel idola & cultum Baal,

A quia viderat patrem suum Achab ob ejus cultum in prælio cæsum.

Vers. 3. VERUMTAMEN IN PECCATIS JEROBOAM &c. ADHÆSIT] colendo vitulos aureos à Jeroboam erectos, & populum ad eorum cultum impellendo, ne a se deficeret ad Josaphat regem Juda, si Jerosolymam ejus metropolim ad colendum verum Deum in templo adiret. Magna fuit regum Israel judicii perversitas, cæcitas & obstinatio in sustentandis hisce vitulorum idolis, ideoque omnes perierunt & excisi sunt.

Vers. 5. CUMQUE MORTUUS FUISSET ACHAB, PRÆVARICATUS EST FOEDUS] hoc est, rex Moab, rebellavit, ut vertit Chald. Joramo regi Israel, eique solitum tributum negavit: quia eum ob juventutem, & ob cæsum in prælio Achab patrem contempsit.

Vers. 8. PER DESERTUM IDUMÆÆ] Imprudens fuit hoc responsum & consilium. *Desertum* enim est locus aridus, ubi desunt aquæ pro tantis copiis, quantæ erant in tribus exercitibus, scilicet regis Juda, regis Israel, & regis Edom: unde milites mox siti laborarunt & defecerunt, ut sequitur.
B Permisit id Deus, ut puniret Joram regem idololatram, utque viam sterneret ad miraculum abundantiæ aquarum dandæ per se & Elisæum; ut ex eo rex agnosceret se esse verum Deum, ac idola vitulorum abdicaret.

Vers. 11. EST HIC ELISÆUS, &c. QUI FUNDEBAT AQUAM SUPER MANUS ELIÆ] id est, qui Eliæ quasi minister serviebat; ministrorum enim est, fundere aquas super manus dominorum, cùm eas mane vel ante prandium abluunt.

Vers. 13. QUID MIHI ET TIBI EST?] q. d. Quæ mihi societas vel communio est tecum? Tu enim colis vitulos aureos, ego verò verum Deum. *Vade* ergo *ad prophetas patris tui*, putà sacerdotes & cultores vitulorum, quos hucusque in consilium adhibuisti: illos etiam nunc consule, cùm tibi oraculum & consilium in rebus naturaliter desperatis dare non poterunt; unde in iis confugis ad me & ad Deum verum, quem hucusque sprevisti. Mira fuit hic dicendi & regem arguendi libertas in Elisæo,

digna

A digna tanto propheta, & viris Apostolicis imitanda, cùm ab hæreticis principibus ad temporalia commoda evocantur. Vide hac de re exempla Mosis, Eliæ, Pauli, aliorumque quæ recenset Sanctus Gregorius 7. Moral. 15.

Vers. 14. VIVIT DOMINUS (id est, juro per Dominum) IN CUJUS CONSPECTU STO (quem ut mihi præsentem semper in mente habeo, revereor, colo & amo æquè, ac magister meus Elias, à quo hoc didici) QUOD SI NON VULTUM JOSAPHAT REGIS JUDA) qui mecum Deum verum colit) ERUBESCEREM, NON ATTENDISSEM QUIDEM TE, NEC RESPEXISSEM] sed despexissem, nec te dignatus essem responso, multò minùs oraculo, quia tu Deum meum negligis & despicis. Qui enim Deum habet præsentem nullius præsentiam timet aut curat. Quocircà Sextus Philosophus in sententiis (quæ falsò Sixti Pontif. nomine impressæ extant) num. 293. *Ad omnia quæ agis*, inquit, *Deum invoca testem*. Et n. 278. *Exordium in agendo à Deo sume. Ore autem prius Deum habeto & mente, quàm respires*. Et n. 277. *Sapientum animæ insatiabiles sunt in amore Dei*. Et n. 304. *Particeps Dei est vir sapiens*. Et n. 430. *Sapiens mens speculum est Dei*. Et n. 368. *Optimè honorat* B *Deum, qui mentem, quoad potest, similem Deo facit*.

Vers. 15. NUNC AUTEM (in honorem & auxilium fidelis piique regis Josaphat) ADDUCITE MIHI PSALTEM] qui instrumentum musicum manu pulset (hunc enim significat Hebr. מנגן *menaggen*) unde Chald. vertit *adducite mihi virum qui norit psallere cithara*. Jussit Elisæus *psaltem* psallere, ut sono suavi & harmonia Musices, animum omnino in indignatione in regem Israel commotum colligeret, sedaret, eumque in Deum orando sustolleret, & ad recipiendam à Deo prophetiam disponeret. Fuit enim hic Psaltes Levita, ait Theodor. qui Psalmos pios à Davide compositos psallere solebat. Ita Rupert. Abul. & alii. Audi S. Greg. hom. 1. in Ezech. *Cùm eum* (Elisæum) *Josaphat de futuris requireret, & prophetiæ ei spiritus deesset, psaltem fecit applicari, ut prophetiæ ad hunc spiritus per laudem psalmodiæ descenderet, atque ejus animum de venturis repleret: Vox enim psalmodiæ cùm per intentionem cordis agitur, per hanc omnipotenti Domino ad cor iter paratur, ut intentæ menti vel prophetiæ mysteria, vel compunctionis gratiam infundat*. Sic S. Franciscus audiens harmoniam lyræ mente in Deum sustollebatur. Idem de se fatetur S. August. 10 Confession. dum audiret psalmodiam. C

CUMQUE CANERET PSALTES, FACTA EST SUPER EUM MANUS) id est, operatio & illustratio) DOMINI] q. d. canente & personante psalte, Deus Elisæi mentem illustravit, eique futura revelavit, ac aquam victoriamque promisit. Sic sæpè de Ezech. & aliis prophetis, dum prophetant, dicitur: *facta est super eum manus Domini*, hoc est, Deus ei lumen propheticum indidit.

Vers. 16. FACITE ALVEUM TORRENTIS HUJUS FOSSAS ET FOSSAS] q. d. facite multas & profundas fossas in alveo hujus torrentis, ut iis excipiatis copiam aquarum, quam Deus mox daturus est vobis.

Vers. 20. FACTUM EST IGITUR MANE QUANDO SACRIFICIUM OFFERRI SOLET] ut intelligamus ait Cajet. virtutem sacrificii matutini, quod jugiter ex lege manè Deo offerebat Josaphat in templo, cooperatam esse ad hoc miraculum.

ET ECCE AQUÆ (adductæ per Angelos) VENIEBANT PER VIAM EDOM] in castra Josaphat & regum sociorum, ut ex iis sitim restinguerent. D

Vers. 22. PRIMOQUE MANE SURGENTES, ET ORTO JAM SOLE EX ADVERSO AQUARUM, VIDERUNT MOABITÆ E CONTRA AQUAS RUBRAS, QUASI SANGUINEM] ex reflexione radiorum solis matutini, qui ob vapores nocturnos, per quos transparebant, rubri videbantur, sicut iidem rubri videntur, cùm transeunt per vitrum rubrum: rubri quoque nobis apparent, cùm è nube vel terra ad oculum repercutiuntur. Hæc enim est ratio optica, ut patet ex perspectiva & ex quotidiana experientia. Unde Hebr. est: *Sol illuminavit super aquas, & viderunt aquas rubras*. Et Joseph. *Aqua*, inquit, *videbantur rubra eò quòd illo tempore* (manè) *maximè aqua radiis solis ictu rutilat*. Non ergo verè rubræ erant aquæ, sed ob radiorum reflectionem rubræ apparebant. Ita Abulensis & alii.

A Porrò hac aquarum rubedine decepti Moabitæ, putarunt illas sanguine hostium inter se dimicantium rubricari, ideoque in eos irruentes ab eis cæsi sunt ad internecionem.

ITA UT MURI TANTUM FICTILES REMANERENT] Hebr. est: *Donec dimitterent lateres ejus in pariete charesseth*, id est, *fictili*, sive lateritio, scilicet ex lateribus fabricato. Ita Sept. Pagn. & alii. Secundò, Rabbini & Vatabl. vertunt: *Dumtaxat in Kir Haresch reliquos fecerunt lapides ejus*, quasi *Kir Haresch* fuerit primaria civitas Moab, quæque lateritios habebat muros, ad quam proinde ceteris omnibus ab Hebræis vastatis, rex Moab cum suis profugerat; unde de ea mox subdit: *Et circumdata est civitas à fundibulariis*: utraque ergo versio consonat, utraque vera est, ut dixi Isaiæ 16. 7. Et Jerem. 48. 31. Vers. 25.

ARRIPIENSQUE FILIUM SUUM PRIMOGENITUM, &c. OBTULIT HOLOCAUSTUM SUPER MURUM] tum ut Dii placati hoc tam dilecto & insigni holocausto tutarentur murum, tum ut Israelitis murum obsidentibus commiserationem moveret, dum viderent regem, ad tantas angustias redactum, ut filium suum primogenitum immolaret, itaque eum obsidere, & persequi desinerent, eoque relicto domum redirent, uti & fecerunt. Hoc etiam in extremis angustiis facere solitos reges Phœnicum, ut rem dilectissimam, scilicet filium, Deo suo sacrificarent, tradit Porphyr. apud Eusebium lib. 4. de Præpar. capit. 7. *Phœnices*, inquit, *ubi graviùs sive bello sive fame, sive etiam æstu laborarent, necessariorum suorum aliquem Saturno communibus addictum suffragiis immolabant: cujusmodi exemplorum plena est Phœnicum historia, quam Phœnicia lingua Sanchoniatho conscripsit*, &c. Ita Joseph. Theodor. Procop. Abul. & alii. Vers. 27.

Porrò R. Salomon & cum eo alii nonnulli בנו *beno*, id est, *filium suum*, vertentes: *filium ejus*, regis Edom scilicet, fabulantur regem Moab erumpentem ex urbe cum 700. viris filium regis Edom cepisse, eumque in urbem captivum duxisse. Quare regem Edom, ut filium liberaret, obsidionem deseruisse, ac indignatum regi Israel obsidionem pertinaciùs urgenti ab eo recessisse. Eo verò abeunte, regem Moab filium ejus captivum super murum mactasse & immolasse. Verùm hoc non habet speciem verisimilitudinis.

ET FACTA EST INDIGNATIO MAGNA IN ISRAEL, STATIMQUE RECESSERUNT AB EO] q. d. Israelitæ indignati sunt ob tam crudele & indignum facinus, quod scilicet rex Moab filium suum immolasset, ideoque miserti sunt ejus, cùm viderent eum ad tantam necessitatem & miseriam redactum, ut filium suum immolaret. Ita Joseph. *Reges verò*, inquit, *hoc viso, tantam necessitatem miserati, & humanarum vicissitudinum memores, soluta obsidione domum quisque suam reversi sunt*. Eum secutus Theodor. *Cùm Moabitæ*, inquit, *funditus de medio tollerentur, tentavit quidem fugere rex eorum. Postquàm autem valida & strenua cohors ei non permisit, filium primogenitum & regni successorem, in quadam turre obtulit in holocaustum. Hæc cùm conspexisset multitudo hostium, miserata est casum illum, & solvit obsidionem*. Ita quoque Abul. Serar. Vatabl. Salian. & alii. Quocircà Moabitæ postmodùm ossa regis Idumææ exhumarunt & incenderunt (eò quòd ipse regem eorum ad immolandum filium suum compulisset) ut ait Amos cap. 2. 1. Vide ibi dicta. Audi nunc aliorum sententias. Primò R. Salomon & ex eo Lyran. censent regem Moab Deum verum in tanta necessitate invocasse eique sacrificasse, eò quòd nec homines nec Dii eum ex illa eripere possent, ad illudque impulsum fuisse exemplo Abrahæ, qui immolare volens Isaac filium Deo, mirè illi placuit, magnaque ab eo dona recepit. Verùm Abraham id fecit jussu Dei, sine quo id fuisset illicitum, imò homicidium & parricidium. Ita Abul. & Burgensis. Adde, rex Moab non colebat Deum verum, sed idola, id est, dæmonem qui eum impellebat ad hoc scelus; dæmon enim humano sanguine sibi litato delectatur, eumque à suis cultoribus exigit, ideoque eis persuadet se, cùm offensus est, talibus hostiis placari, & inductas calamitates avertere, ac optata bona largiri.

Secundò Burgensis ait, regem Moab consuluisse suos sacerdotes, cur Hebræi adeò fortes forent & felices, illosque respondisse, eò quòd ipsi colerent Deum Moloch, illi-

que suos filios immolarent & concremarent; regem ergo voluisse eos imitari, & Deum simili filii victima in tantis angustiis sibi conciliare. Verùm Moloch erat Deus Ammonitarum, Moabitarum verò erat Chamos, quem sacerdotes regi Moab, ut proprium & domesticum commendasse, non est dubium. Addit Burgen. indignationem magnam, cujus hic fit mentio, non fuisse hominum, putà Israelitarum, sed Dei: Deus enim, inquit, indignabatur Israelitis, quòd ipsi immolando filios idolo Moloch, Moabitis dedissent exemplum idem faciendi. Sic & Lyran. indignationem Dei accipit, non Israelitarum. Ait enim Deum indignatum Hebræis eò quod Angelus ei repræsentaret peccata Hebræorum, eaque graviora esse ostenderet sceleribus Moabitarum. Idcirco Deum immisisse pestem in castra Hebræorum, ut coacti fuerint deserere obsidionem urbis Moab.

Tertiò, Cajet. & ex eo Pererius in cap. 22. Gen. num. 105. indignationem Israelitarum contra semvicem intelligit, & ejus causam & modum sic explicat: Quia, inquit, causa iræ narratur holocaustum primogeniti regis, & effectus illius, narratur recessus ab oppugnatione regis Moab: intelligere licet, Israelitas idololatras, viso illo holocausto, cooperante diabolo, magni pendisse illud, & desperasse de victoria adversùs regem, munitum præsidio tanti holocausti. Quocircà commoti sunt ad iram, contra Israelitas volentes persistere in bello: denique magnitudo iræ vicit, & fecit recessum à bello. Intellige tamen recessum hunc esse factum, renovato fœdere cum rege

A Moab de tributo dato regi Israel; ita ut finem suscepti belli recessus non abstulerit.

Hæc sententia duabus prioribus est verisimilior, sed prima, quam initio assignavi, est verisimillima.

Denique sacrilegum & execrabilem hunc filios in gravi calamitate immolandi ritum imitati sunt Carthaginenses, utpote à Phœnicibus (quorum hic ritus fuit proprius, ut paulò ante dixi) oriundi. Carthago enim fuit Tyriorum colonia. Audi Q. Curtium lib. 4. *Sacrum multis sæculis intermissum repetendi auctores quidam erant, ut ingenuus puer Saturno immolaretur: quod sacrilegium veriùs quàm sacrum Carthaginenses à conditoribus traditum, usque ad excidium urbis suæ fecisse dicuntur.* Et Diodorus lib. 20. historiæ de Carthaginensibus loquens sic ait: *Dicebant autem Saturnum illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant. Postea verò clàm emptis infantibus, atque educatis, liberorum loco immolabant.* Unde Imilce Hannibalis uxor, cùm Aspar filius ejus esset mactandus, apud Silium Italicum in calce lib. 4. Punicorum sic lamentatur:

Sit satis ante aras casos vidisse juvencos;
Aut si velle nefas superis fixumque sedetque,
B *Me me, quæ genui vestris absumite votis,*
Cur spoliare juvat Lybicas hac indole gentes?

Porrò in sacrilegum & parricidale hoc sacrificium detonant Patres, ut Tertull. Apolog. c. 9. Cyrillus lib. 4. contra Julian. Lactan. l. 1. de falsa religione c. 2. S. Aug. l. 7. de Civit. c. 19. Theodor. l. 7. de Providentia.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elisæus primò viduæ pauperi oleum multiplicat. 2. vers. 8. Sunamitidi hospitæ suæ sterili filium impetrat, eumque mortuum ad vitam revocat. 3. vers. 38. ollam colocynthidarum amarissima injecta farina dulcorat. 4. vers. 42. panes per miraculum multiplicat, ut centum viris sufficiant.

1. MUlier autem quædam de uxoribus prophetarum clamabat ad Elisæum, dicens: Servus
tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia servus tuus fuit timens Dominum: & ec-
ce creditor venit ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi. 2. Cui dixit Elisæus: Quid vis ut
faciam tibi? Dic mihi, quid habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quid-
quam in domo mea, nisi parum olei, quo ungar. 3. Cui ait: Vade, pete mutuò ab omnibus
vicinis tuis vasa vacua non pauca. 4. Et ingredere, & claude ostium tuum, cùm intrinsecus
fueris tu, & filii tui: & mitte inde in omnia vasa hæc: & cùm plena fuerint, tolles. 5. Ivit itaque mulier,
& clausit ostium super se, & super filios suos: illi offerebant vasa, & illa infundebat. 6. Cùm-
que plena fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit: Non habeo.
Stetitque oleum. 7. Venit autem illa, & indicavit homini Dei. Et ille: vade, inquit, vende oleum,
& redde creditori tuo: tu autem, & filii tui vivite de reliquo. 8. Facta est autem quædam dies, &
transibat Elisæus per Sunam: erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum ut comederet panem:
cùmque frequenter inde transiret, divertebat ad eam ut comederet panem. 9. Quæ dixit ad virum
suum. Animadverto quòd vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. 10. Faciamus er-
go ei cœnaculum parvum, & ponamus ei in eo lectulum, & mensam, & sellam & candelabrum, ut
cùm venerit ad nos maneat ibi. 11. Facta est ergo dies quædam, & veniens divertit in cœnaculum,
& requievit ibi. 12. Dixitque ad Giezi puerum suum: Voca Sunamitidem istam. Qui cùm vocasset
eam, & illa stetisset coram eo, 13. dixit ad puerum suum: Loquere ad eam: Ecce, sedulè in omni-
bus ministrasti nobis, quid vis ut faciam tibi? nunquid habes negotium, & vis ut loquar regi, sive prin-
cipi militiæ? Quæ respondit: In medio populi mei habito. 14. Et ait: Quid ergo vult ut faciam ei?
Dixitque Giezi: Ne quæras: filium enim non habet, & vir ejus senex est. 15. Præcepit itaque ut vo-
caret eam: quæ cum vocata fuisset, & stetisset ante ostium, 16. dixit ad eam: In tempore isto, & in
hac eadem hora, si vita comes fuerit, habebis in utero filium. At illa respondit: Noli quæso domine
mi, vir Dei, noli mentiri ancillæ tuæ. 17. Et concepit mulier, & peperit filium, in tempore, & in ho-
ra eadem, qua dixerat Elisæus. 18. Crevit autem puer. Et cùm esset quædam dies, & egressus isset ad
patrem suum, ad messores, 19. ait patri suo: Caput meum doleo, caput meum doleo. At ille dixit pue-
ro: Tolle, & duc eum ad matrem suam. 20. Qui cum tulisset, & duxisset eum ad matrem suam, posuit
eum illa super genua sua usque ad meridiem, & mortuus est. 21. Ascendit autem, & collocavit eum
super lectulum hominis Dei, & clausit ostium, & egressa 22. vocavit virum suum, & ait: Mitte me-
cum, obsecro, unum de pueris, & asinam, ut excurram usque ad hominem Dei, & revertar. 23.
Qui ait: Quam ob causam vadis ad eum? hodie non sunt Calendæ, neque Sabbathum. Quæ respon-
dit: Vadam. 24. Stravitque asinam, & præcepit puero. Mina, & propera, ne mihi moram facias
in eundo: & hoc age quod præcipio tibi. 25. Profecta est igitur, & venit ad virum Dei in
montem Carmeli: cùmque vidisset eam vir Dei econtra, ait ad Giezi puerum suum: Ecce Suna-

mitis

mitis illa. 26. Vade ergo in occursum ejus, & dic ei: Rectene agitur circa te, & circa virum tuum, & circa filium tuum? quæ respondit: Rectè. 27. Cùmque venisset ad virum Dei in montem, apprehendit pedes ejus: & accessit Giezi ut amoveret eam. Et ait homo Dei: Dimitte illam: anima enim ejus in amaritudine est, & Dominus celavit a me, & non indicavit mihi. 28. Quæ dixit illi: Nunquid petivi filium à domino meo? nunquid non dixi tibi: Ne illudas me? 29. Et ille ait ad Giezi: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutaverit te quispiam, non respondeas illi: & pones baculum meum super faciem pueri. 30. Porrò mater pueri ait: Vivit Dominus, & vivit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, & secutus est eam. 31. Giezi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculum super faciem pueri, & non erat vox, neque sensus: reversusque est in occursum ejus, & nuntiavit ei, dicens: Non surrexit puer. 32. Ingressus est ergo Elisæus domum, & ecce puer mortuus jacebat in lectulo ejus: 33. ingressusque clausit ostium super se, & super puerum: & oravit ad Dominum. 34. Et ascendit, & incubuit super puerum: posuitque os suum super os ejus, & oculos suos super oculos ejus, & manus suas super manus ejus: & incurvavit se super eum, & calefacta est caro pueri. 35. At ille reversus, deambulavit in domo, semel huc atque illuc: & ascendit, & incubuit super eum: & oscitavit puer septies, aperuitque oculos. 36. At ille vocavit Giezi, & dixit ei: Voca Sunamitidem hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait: Tolle filium tuum. 37. Venit illa, & corruit ad pedes ejus, & adoravit super terram: tulitque filium suum, & egressa est, 38. & Elisæus reversus est in Galgala. Erat autem fames in terra, & filii prophetarum habitabant coram eo, dixitque uni de pueris suis: Pone ollam grandem, & coque pulmentum filiis prophetarum. 39. Et egressus est unus in agrum ut colligeret herbas agrestes: invenitque quasi vitem silvestrem, & collegit ex ea colocynthidas agri, & implevit pallium suum, & reversus concidit in ollam pulmenti: nesciebat enim quid esset. 40. Infuderunt ergo sociis, ut comederent: cùmque gustassent de coctione, clamaverunt, dicentes: Mors in olla vir Dei. Et non potuerunt comedere. 41. At ille: Afferte, inquit, farinam. Cùmque tulissent, misit in ollam, & ait: Infunde turbæ, ut comedant. Et non fuit ampliùs quidquam amaritudinis in olla. 43. Vir autem quidam venit de Baalsalisa deferens viro Dei panes primitiarum, viginti panes hordeaceos, & frumentum novum in pera sua. At ille dixit: Da populo, ut comedat. 43. Respònditque ei minister ejus: Quantum est hoc, ut apponam centum viris? Rursum ille ait: Da populo, ut comedat: hæc enim dicit Dominus: Comedent, & supererit. 44. Posuit itaque coram eis: qui comederunt, & superfuit juxta verbum Domini.

Vers. 1. MULIER AUTEM QUÆDAM] Joseph. lib. 9. cap. 2. quem sequuntur Hebræi, Theodor. Lyran. Abulens. & alii, asserit hanc mulierem fuisse uxorem Abdiæ dispensatoris Achab. 3. Reg. 18. 3. illamque hoc beneficium & miraculum multiplicati olei obtinuisse ab Elisæo, ob merita & eleemosynas mariti sui, qui in persecutione Jezabelis absconderat & aluerat centum prophetas Domini. Deus enim liberalitatem liberalitate remunerat, ac in misericordes summe misericors est, juxta illud: *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Matth. 5.

Vers. 2. ET ECCE CREDITOR VENIT] Hebræi tradunt hunc creditorem fuisse Joram regem Israel, qui pecunias dederit Abdiæ, quas ille erogarit in alendis secretò centum prophetis, ideòque illas ab uxore ejus jam à rege repeti. Verùm id confutat Abul. q. 4.

UT TOLLAT DUOS FILIOS MEOS AD SERVIENDUM SIBI] Solebant Hebræi filios vendere aut servos abducere pro debitis parentum, ut patet Matth. 18. 25. & Isaiæ 50. vers. 1. Idem olim fecere Romani, teste Dionys. Halicarn. lib. 2. & Athenienses, teste Plutarcho in Solone: quin & Christiani, ut patet ex lege 2. de patribus qui filios distraxerunt lib. 4. Cod. tit. 43. Quod & suo tempore factum graviter queritur & deplorat S. Ambr. lib. de Job c. 8.

NISI PARUM OLEI QUO UNGAR.] Sic & Sept. Hebr. est, *nisi lecythus olei*. Noster & Sept addunt: *quo ungar*, id est, quo semel dumtaxat ungi possim, ut significent modicum esse vas, & modicum esse olei. Olei enim usus propriè est ad unctionem, quæ apud Hebræos erat usitata & frequens. Alii cum Sanchez, *quo ungar*, scilicet post mortem illicò, quæ mihi ob famem imminet. Moris enim Hebræis æquè ac gentibus erat mortuos ungere ante sepulturam.

Vers. 3. PETE MUTUO AB OMNIBUS VICINIS TUIS VASA VACUA NON PAUCA] Ego enim efficiam, ut omnia oleo impleantur, & quò plura vacua attuleris, eò plura oleo plena recipies. Tropol significatur cor vacuandum esse à cupiditatibus terrenis, ut Deus illud oleo gratiæ suæ impleat. Audi S. Bern. serm. 6. de Ascens. *Unde spiritualis gratiæ inopia tanta quibusdam, cùm aliis copia tanta exuberet? Profectò nec avarus, nec inops est gratiæ distri-*

A *butor, sed ubi vasa vacua desunt, stare oleum necesse est. Undique stringerit amor mundi cùm consolationibus, imo desolationibus suis, observat aditus; per fenestras irruit, mentem occupat; sed non ejus qui dixit: Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, & delectatus sum. Præoccupatum nempe sæcularibus desideriis animum delectatio sancta declinat: nec misceri poterunt vera vanis, æterna caducis, spiritualia corporalibus, summa imis, ut pariter sapias quæ sursùm sunt, & quæ super terram.* S. Gregor. verò homil. 3. in Ezech. per oleum accipit doctrinam, quæ per doctores in vacuas hominum mentes effunditur. *Quia dum*, inquit, *ab unius ore doctoris, parvum quid de amore divinitatis multorum vacuæ mentes audiunt, exuberante gratia, unguento divini amoris usque ad summum replentur. Etiam multorum nunc corda, quæ priùs fuerant vacua vascula, unguento spiritus plena sunt, quæ ex paucitate olei solummodo infusa videbantur.* Unde S. Aug. serm. 206. de Temp. docet viro Apostolico quærenda esse *vasa vacua*, id est, homines instructione indigentes, in quos oleum doctrinæ infundat: sic enim illa crescentibus hominibus crescet.

ET CLAUDE OSTIUM TUUM] tum ne quis supervenions tuam infusionem olei in vasa interturbet, vel Vers. 4.
B remoretur & sistat; tum ut miraculum hoc & beneficium sit secretum, utque videas solum Deum illud operari, nec ullum hominem ei cooperari; tum ut sola oleo fruaris, ne quis quippiam ex eo postulet aut decerpat. Mystice Sanct. Aug. serm. 206. de Temp. *Significatur*, inquit, *ut unusquisque eleemosynam clauso ostio faciat, id est, pro solo Dei amore, non ideò ut laudetur ab hominibus, sed ut apud Deum invenire gratiam mereatur. Qui enim pro laude humana eleemosynam facit, aperto ostio facit, quia apertum omnibus patet. Qui verò pro sola vita æterna, & pro remissione peccatorum bona opera fecerit, etiamsi publicè faciat, clauso ostio facit, quia de illa eleemosyna non hoc quærit quod videtur, sed quod non videtur: laus enim humana videtur, æternum præmium non videtur.*

ILLI OFFEREBANT VASA, ET ILLA INFUNDEBAT] infundendo ergo crescebat oleum. Angeli enim Vers. 5.
continuò aliud & aliud oleum lecytho suggerebant & iodebant, donec omnia vasa implerentur, quo facto stetit oleum, subducente se Angelo. Alleg. S. Aug. serm. 206. de Temp. *In oleo*, ait, *misericordia intelligitur. Ergo vidua illi idcò debitum creverat, quia oleum misericordiæ peccando perdiderat.*

Considerate fratres: Defecit oleum & debitum crevit. Crevit oleum, & periit debitum. Creverat cupiditas, & periit charitas. Redit charitas, & periit iniquitas. Veniente verò Elisæo Christo Domino vidua, hoc est Ecclesia, per augmentum olei, id est, donum gratiæ & misericordiæ, vel charitatis pinguedine de peccatorum debito liberatur.

Tropologicè idem Sanctus Augustinus ibidem per oleum accipit charitatem, quæ erogando non minuitur sed sui diffusione semper accrescit. *Considerate*, inquit, *fratres charissimi, quamdiu vidua illa oleum in vasculo proprio habuit, nec sibi sufficiebat, nec debitum reddere poterat. Verum est charissimi. Qui se solum diligit, nec sibi sufficit, nec peccatorum suorum debitum reddit. Cùm verò in alienis vasculis, id est, omnibus vicinis & propinquis, & omnibus omninò hominibus cœperit oleum charitatis infundere, tunc & sibi sufficere, & ab omnibus se debitis poterit liberare. Et verè fratres talis est natura sancti amoris, & veræ charitatis, ut erogando crescat, & quantùm in aliis plus expenditur, tantùm in se abundantiùs cumuletur.* Idem confirmat ex antithesi cibi & olei, sive charitatis: *Cibum corporis si volueris egenti tribuere, ad præsens, quod illi dederis, tu habere non poteris. Panem charitatis si dederis centum hominibus, integer manet. Si universo mundo largiri volueris, tibi nihil deficit, imò non solùm non deficit, sed omnium illorum quibus largitus fueris, lucrum tibi multipliciter crescit. v. g. Unum panem charitatis habebas, si nemini dedisses, ipsum solum haberes. Mille hominibus dedisti, mille panes acquisivisti.* Rationem à priori subjicit: *quia tanta est possessio charitatis, ut & singulis tota sit, & omnibus integra esse possit. Ergo & aliis dedisti, & tu nihil penitùs perdidisti. Imò non solùm non perdidisti, sed sicut jam dixi, quidquid aliis à te collatum est, tu centupliciter acquisisti.* Unde subdit quærendos esse homines pane corporali vel spirituali egentes, ut eis charitatem exhibentes, faciamus eam tam in nobis, quàm in ipsis continuò crescere. Eadem habent & ex S. August. transcripsere Eucher. Angelom. Beda, Rupert. & alii.

Vers. 8. TRANSIBAT ELISÆUS PER SUNAM: ERAT AUTEM IBI MULIER MAGNA] tum opibus & fama, scilicet opulenta, honorata, celebris: tum probitate & pietate. Unde Chald. vertit: *Ibi erat mulier timens peccata.* Fabulatur R. Salomon Sunamitidem hanc fuisse sororem Abisag Sunamitidis, quæ Davidi seni data est uxor, ad eum calefaciendum 3. Reg. 1. nam à morte Davidis usque ad Elisæum, fluxere plusquam 80. anni. Quare hæc mulier debuisset excedere annum ætatis centesimum.

Vers. 9. ANIMADVERTO, QUONIAM VIR DEI SANCTUS EST ISTE] Id advertebat ex Elisæi modestia, abstinentia, gravitate, sermone, precatione assidua, aliisque virtutibus heroicis. Quare fabulatur R. Salomon, id illam cognovisse ex eo quòd mensæ, quam toties straverat Elisæo, nunquam musca insedisset, vel quid sordidum inhæsisset.

Vers. 10. FACIAMUS ERGO EI CŒNACULUM PARVUM] Hebr. & Chald. *Cœnaculum muri parvum: muri*, id est, ex muro & solida fabrica, non verò ex levibus asseribus: vel ut Vatab. *muri*, id est, muro conclusum & septum, ac semotum ab aliis domus partibus, ut quietè & secretò ibi solus degat, oret & meditetur Elisæus.

ET PONAMUS EI IN EO LECTULUM ET MENSAM ET SELLAM ET CANDELABRUM] scilicet nil nisi præcisè necessarium: sciebat enim Elisæum paupertatis studiosum pulvinaria, tapetes, aliaque ornamenta, quasi superflua non admissurum.

Vers. 13. IN MEDIO POPULI MEI HABITO] q. d. Ego pacificè inter meos cives & vicinos vivo, omnes amo, & ab omnibus amor: quare nulla mihi cum quopiam lis est, ut propterea regis vel principis opem implorare debeam; imò si ea egerem, cives mei me juvarent, & pro me regem interpellarent: omnibus enim nota & chara sum.

Vers. 16. IN TEMPORE ISTO (q. d. proximo anno sub hoc idem tempus) HABEBIS IN UTERO FILIUM]

NOLI MENTIRI ANCILLÆ TUÆ] *Mentiri*, non formaliter: sciebat enim Elisæum virum sanctum nolle illam fallere & contra mentem loqui, ut falsò ei promitteret filium; sed materialiter, q. d. utinam verus, non falsus reipsa accidat sermo tuus: utinam sermo tuus non sit tantùm apprecatio benevola, sed & efficax prophetia, ut revera sequente anno nascatur mihi filius.

Vers. 17. ET CONCEPIT MULIER, ET PEPERIT FILIUM] Tropologicè audi ex vitis Patrum lib. 6. cap. 1. de contemplatione. *Dixit aliquando senex: Sunamitis Elisæum suscepit, eò quòd non haberet affectum cum aliquo homine. Dicitur Sunamitis personam habere animæ, Elisæus spiritus sancti: quacumque ergo hora recedit anima à sæculari confusione & perturbatione, adveniet ei spiritus Dei, & tunc poterit parere cùm sit sterilis.*

QUAM OB CAUSAM VADIS AD EUM? HODIE NON SUNT CALENDÆ (scilicet Neomenia, quæ erat prima dies lunæ & mensis ideoque quasi festa Hebræis) NEQUE SABBATHUM] Hinc liquet, ait Abulensis qu. 30. Vatabl. Serar. & alii, solere Hebræos festis diebus Elisæum aliosque sanctos prophetas adire, ut ejus exhortationes & pia monita exciperent, utque ejus preces & benedictionem poscerent. Vers. 23.

QUÆ RESPONDIT: VADAM] q. d. Omninò ire ad Elisæum cupio, opto & destino. Causam subticet, ne maritus audiens filium unicum mortuum, dolore exanimetur.

MINA] Duc asinum, & me in asino ad Elisæum. Vers. 24.

RECTENE AGITUR CIRCA TE? &c. QUÆ RESPONDIT: RECTE] *Rectè*: licet enim filius meus sit mortuus magno meo dolore, tamen scio eum mortuum ex voluntate & decreto Dei, quæ rectissima & sanctissima est. Aut quia mox, *rectè* mecum agetur: omnino enim confido eum à te resuscitandum. Sic de puella mortua ait Christus: *Non est mortua, sed dormit*, quia scilicet ego eam mox a morte suscitabo, ut non tam esse mortua, quàm dormire videatur, Lucæ 8. Sunamitis autem hoc prætexit apud Giezi, ut per eum pateat sibi accessus ad Elisæum, qui virgo & castus vitans consortia feminarum, si audisset ejus filium jam mortuum, ad eum suscitandum misisset suum servum Giezi, uti & reipsa postmodum fecit. Vers. 26.

APPREHENDIT PEDES EJUS, ET ACCESSIT GIEZI, UT AMOVERET EAM] Sciebat enim Giezi Elisæi humilitatem, religionem & castitatem, ut nollet tangi, & hoc pedum tactu honorari, & quasi adorari à femina. Vers. 27.

TOLLE BACULUM MEUM] Hinc Elisæum gestasse baculum, ideoque priscos monachos eum gestasse docet Cassian. lib. 1. Instit. c. 9. additque mysticam ejus significationem dicens: *Cujus gestatio spiritaliter monet, nunquam debere eos inter tot oblatrantes vitiorum canes, & invisibiles nequitiarum spiritualium bestias inermes incedere: de quibus beatus David liberari postulans dicit: Ne tradas Domine bestiis animam confitentem tibi; sed irruentes eas retundere crucis signaculo, ac longiùs propulsare, atque adversùs se sævientes, jugi memoria Dominicæ passionis, & imitatione illius mortificationis extinguere.* Vers. 29.

SI OCCURRERIT TIBI HOMO, NON SALUTES EUM] Causa fuit prima, ne Giezi salutando obvios, cum eisque colloquendo moras in via necteret, sed illicò puerum apposito baculo suscitaret, antequam maritus eum esse mortuum rescisceret, q. d. ait S. August. serm. 106. de Temp. *Ita velociter ambula, ut nullis fabulis occupari aut retardari præsumas.* Secunda, ut res maneret secreta. Tertia, quia Giezi ait Theodor. & Procop. erat laudis avidus, unde obviis gloriando dixisset: Meus herus Elisæus misit me ut suscitem mortuum, ideoque id facturus ad eum pergo: quare hac jactatione offendisset Deum, itaque impedivisset miraculum, nec Deus per eum puerum suscitasset. Quarta, ut Giezi vitaret omnem oculorum auriumque distractionem, totumque se disponeret per preces ad tanti miraculi patrationem. Ita Cajet. Abul. & S. Ambr. in c. 10. Lucæ lib. 7. ad illa: *Neminem salutaveritis: Festinarè enim*, inquit, *jubebat eum contendere, ut celebrandæ resurrectionis exequeretur officium, ne confabulatione alicujus obvii mandato deflecteretur à munere. Ergo & hic non salutationis officium aufertur, sed obstaculum impediendæ devotionis aboletur: ut quando divina mandantur, paulisper sequestrentur humana.*

Neminem salutat Giezi Cur. *Causa prima.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.*

POSUIT BACULUM SUPER FACIEM PUERI, ET NON ERAT VOX NEQUE SENSUS] Allegoricam causam dat Sanctus Augustinus sermone 106. de Tempor. dicens: *Puer iste* (Giezi) *typum habuit beati Moysi. Misit enim eum Deus cum baculo in Ægyptum: sed baculus sine Christo flagellare Ægyptum potuit, de originali vel actuali peccato liberare, vel resuscitare non potuit. Nil enim, dicente Apostolo ad perfectum adduxit lex. Opus erat ut qui baculum miserat, ipse descenderet. Baculus sine Elisæo nihil valebat, quia crux sine Christo nihil poterat.* S. Petr. per baculum à se missum è morte suscitavit S. Maternum suum disci- Vers. 31.

discipulum, & primum Trevirensem Episcopum, ut habet ejus vita, & S. Macedonius per baculum suum suscitavit Theodoretum pene exanimem, uti ipse refert in Philoth. c. 3.

PUER NON SURREXIT] Cur? Rationem reddit Rabbi Salomon apud Lyran. *Hoc*, inquit, *fuit propter demeritum Giezi, qui non servavit præceptum Elisæi, sed occurrentibus sibi hominibus jactanter dicebat, se missum ad suscitandum mortuum.* Indignus enim est, qui miracula faciat, qui de illis faciendis gloriatur. Hoc profectò & prævidit & præcavit Elisæus dicens ad puerum quem mittebat: *Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutaverit te quispiam, non respondeas illi.* Nam, ut rectè Theodor. quæst. 17. *Sciebat*, inquit, *eum esse honoris cupidum & causam dictarum: inanem autem gloriam fore impedimento ne faciat miraculum.* Aliam causam dat R. Eliezer cap. 33. *Ridebat*, inquit, *Giezi dicendo obviis: Credisne baculum istum vitam restituere?*

Vers. 34. ET INCURVIT SUPER PUERUM, POSUITQUE OS SUUM SUPER OS EJUS, &c.] Franciscus Vallesius sacræ Philosoph. c. 35. si liceret dicere, inquit, puerum non fuisse omninò mortuum, sed syncopen passum, naturalis fuisset hæc Elisæi curatio: nam syncope correpti, extinctione naturalis caloris periclitantur mori, solentque fotu & calefactione (maximè anhelitus humani: is enim calor congener est & vitalis) revocari. Rursùm discurrebat Elisæus, ut suum calorem puero infundendum excitaret: is enim maxime exercitio excitatur: unde mox per eum sibi incumbentem excipiens, cœpit oscitare, calore jam incipiente flatum agitare, & discutere, & crescente vigore & spiritibus animalibus moveri, aperti sunt oculi, & deinde aliorum sensuum instrumenta, & puer ad officia vitæ revocatus est. Verùm ex narratione S. Script. clare liquet puerum verè fuisse mortuum, non syncopen passum: incubuit ergo puero Elisæus easdem ob causas, ob quas Elias magister suus simili mortuo incubuerat, quas recensui 3. Reg. 17. 21.

Allegorica & præcipua causa fuit, ut Elisæus, ut nomine, ita & facto repræsentaret Filii Dei incarnationem, in qua ipse carnem nostram induit, & quasi os ori, manus manibus, pedes pedibus accommodavit. Ita S. August. serm. 11. de verbis Apostoli: *Quid*, inquit, *significavit mortuus puer, nisi Adam?* (& peccatorem Adæ filium per peccata mortuum) *posuit baculum supra mortuum, non surrexit. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia. Non ergo potuit lex vivificare. Venit ipse grandis ad parvulum, Salvator ad salvandum, vivus ad mortuum, venit ipse. Et quid fecit? Juvenilia membra contraxit tanquam se ipsum exinaniens, ut formam servi susciperet. Juvenilia ergo membra contraxit, parvum se parvo coaptavit, ut efficeret corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Itaque in isto typo Christi prophetice expresso suscitatus est mortuus, tanquam justificatus est impius.* Rursum idem S. Aug. serm. 106. de Temp. *Venit*, inquit, *Elisæus & ascendit in cœnaculum, quia venturus erat Christus, & ascensurus crucis patibulum. Inclinavit se Elisæus, ut puerum resuscitaret: humiliavit se Christus, ut mundum in peccatis jacentem erigeret. Misit Elisæus oculos super oculos, manus super manus. Videte fratres quantum se vir ille perfectæ ætatis contraxit, ut parvulo mortuo & jacenti congrueret. Quod enim Elisæus in puero præfiguravit, hoc in toto genere humano Christus implevit. Audi Apostolum dicentem: Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Quia parvuli eramus, parvulum se fecit. Quia mortui jacebamus, prius se medicus inclinavit: quia & verè à fratres nemo potest jacentem erigere, si se noluerit inclinare. Quòd autem puer oscitavit septies, septiformis gratia sancti Spiritus ostenditur, quæ humano generi ut resurgeretur in adventu Christi tributus.* Eadem ex S. August. habent Eucher. Angelom. Beda, Rupert. & alii. Audi quoque S. Ambr. tom. 2. in cap. 4. Ecclesiastæ Exhort. ad Clericos, qui hæc de Christo in cruce se nobis commensurante, calefaciente & vivificante explicat. *Christus nobis commortuus est, ut nos calefaceret, qui ait: Ignem veni mittere in terram. Mortuus eram, sed quia in baptismate commortuus Christo sum, accepi lumen vitæ à Christo. Et qui in Christo moritur, per Christum calefactus, vitæ & resurrectionis vaporem accipit. Frigidus erat puer, calefacit eum Elisæus spiritu suo, dedit ei vitæ calorem. Condormivit ei, ut eum calor quietis ejus, qui in symbolo consopitus ei fuerat, excitaret. Frigidus itaque est, qui non moritur in Christo. Calefieri non potest, cui ignis ardens non appropinquat. Invalescere non potest alteri, qui secum non habet Christum.* Audi denique S. Bern. serm 16. in Cant. *Oculis suis tetigit meos, interioris hominis frontem claris luminaribus ornans, fide & intellectu. Ori meo junxit suum, & me suo signum pacis impressit: quoniam cùm adhuc peccatores essemus, reconciliavit nos Deo, justitia mortuos. Os ori applicuit, iteratò inspiravit in faciem meam spiraculum vitæ: sed sanctioris, quàm primò. Nam primò quidem in animam viventem creavit me: secundo in spiritum vivificantem reformavit me. Manus suas meis superposuit, exemplum præbens bonorum operum, formam obedientiæ; aut certè manus suas misit ad fortia, ut doceret manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Et oscitavit puer septies, quia septies in die laudem dicere consuevit.* Psalm. 118.

Symbol. B. Petrus Damiani lib. de contemptu sæculi cap. 28. *Is*, inquit, *quem terroris virga suscitare non poterat, per amoris spiritum ad vitam redit, dumque se parvulo accommodavit & composuit, facilè erexit & suscitavit.* Rursùm Elisæus hic symbolum dedit Eucharistiæ, in qua Christus, ut ait S. Cyrill. totum se nobis commiscet, ac quasi oculos oculis, os ori, manus manibus, animam animæ nostræ applicat; id quod pulchra specie per visum repræsentatum fuit Ruperto Abbati Tuitiensi: cùm enim ipse à superiore juberetur capessere sacerdotium, putaretque se tanto gradu indignum, per visum vidit Christum crucifixum se ad amplexum invitantem. Quare Rupert. Christum arctissimè amplexus & osculatus, narrat Christum, quò profundiùs oscula admitteret, divinum os suum apertum, & hians præbuisse: simul etiam factum esse, ut inter eos amplexus, tum divino amore majorem in modum inflammaretur, tum etiam sacerdotii, quod anteà fugiebat, desiderium sibi inspirari senserit; quod, simul ac illuxit, cùm suo Abbati indicasset, paulò post cum omnium gaudio executum esse. Adjungit etiam aliud, quo post eum ordinem susceptum, non minùs sit confirmatus. Nam jacenti in lectulo, hominis species apparuit de cœlo labens, capite obvoluto, quasi agnosci nollet, eaque se ita in eum totam dimisit, ut caput capiti, pedes pedibus, reliqua membra cum omnibus membris intimè commisceret: quin etiam ipsam animæ substantiam modo quodam, qui verbis exprimi non posset, ita pervaderet, atque imprimeret, & quidem citiùs & profundiùs, quàm mollissima cera signo imprimatur. Addit verò, quod facile credi possit, secutam esse tantam tamque incredibilem jucunditatem ac suavitatem, ut nisi ea celeriter à Deo inhibita esset, is quasi torrens voluptatis sine dubitatione animam de corpore abstracturus fuerit. Hoc uti narravi, de seipso refert ipse Rupert. lib. 12. in Matth. pag. 162. & ex eo Hieron. Platus lib. 1. de bono status relig. c. 37.

Elisæus typus Eucharistiæ.

Visio Ruperti.

Tropol. qui vult proximos peccato mortuos ad vitam gratiæ revocare, eorum infirmitati se accommodet oportet, ac per excessum charitatis os ori, manus manibus, linguam linguæ quasi applicet. Idem faciat religiosus, ut tam aliis religiosis, quàm sæcularibus, quoad licèt, per omnia se accommodet, ut faciebat Apostolus dicens: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem.* Est enim in religione summa omnium unio, concordia, familiaritas, opitulatio, uti ex S. Basil. Chrysost. & aliis docet Platus lib. 1. de bono status relig. c. 27. & 28.

ET INCURVAVIT SE SUPER EUM] contrahendo membra sua magna, ut ea quasi adæquaret parvis membris pueri. Addunt Sept. *& insflavit super eum*, id est, halitu suo afflando calefecit puerum. Unde sequitur.

ET CALEFACTA EST CARO PUERI] ut videlicet per calorem disponeretur ad animationem & vitam: sicut ergo mater disponit embryonem in utero, calefaciendo, ad animam illi à Deo infundendam, sic fecit & Elisæus hic. Voluit enim Deus eum miraculum hoc operari eo modo, qui naturæ esset conformis. Simili modo Deus Adamum efformans in hominem viventem, *inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.* Genes. 2.

AT ILLE REVERSUS DEAMBULAVIT IN DOMO SEMEL HUC ATQUE ILLUC] ut ambulando excitaret tum majorem calorem, quem puero deinde incumbendo aspiraret, tum majorem fervorem orandi pro pueri resuscitatione. Alleg. Elisæus ambulans repræsentabat Christum ambulantem per Judæam, & ubique semina Evangelii spargentem. Ita Eucher. Vers. 35.

ET OSCITAVIT PUER SEPTIES, APERUITQUE OCULOS] Vatab. & alii: *sternutavit.* Sept. *Confortatus est.* Cùm enim puer capite laborasset, ut dictum est v. 19. videtur caput habuisse oppletum humoribus, qui spirituum

rituum vitalium meatus occupantes, eum suffocarunt. Quare jam per Elisæum calore, vita, & vigore ei redditis, caput confortatum, sternutando expulit humores se gravantes, ita cerebrum purgavit, puerumque perfectæ sanitati reddidit.

Vers. 39. Et collegit ex ea colocynthidas] *Colocynthis* est cucurbita agrestis, qua medici utuntur, ut pituitam vehementer expurgent; estque amarissima, unde vocatur *fel terræ*, ait Vallesius S. Phil. capit. 36. additque: non tantùm amara est, sed & perniciosa; adeò ut si supra quatuor obolos etiam emendata sumatur, possit super purgationes & exulcerationes ventris & mortem afferre, atque adeò admota exteriùs enecet fœtus. Hinc disce studium paupertatis. Audi Theodor. *Quòd autem vita Prophetarum,* inquit, *nullas habuerit possessiones, docet historia. Nam qui erat eorum primus* (Elisæus) *nunc quidem eos excepit convivio olerum agrestium: nunc autem panes hordeaceos viginti apposuit centum viris, eosque ab aliis allatos. Eis autem tantam benedictionem impertiit, ut & illos centum satiaret, & post satietatem superessent permulti.*

Vers. 40. Mors in olla] q. d. pulmentum hujus ollæ amarissimum est, & pessimum, ut videatur esse venenum mortiferum. Tropol. *mors est in olla* deliciarum mundi, quæ gulam & venerem provocant, ideoque varios morbos ac mortem præsentem & æternam accersunt; amaræ sunt ergo, ut colocynthides. Aliter S. Bern. uti mox dicam.

Vers. 41. Afferte inquit farinam] Farina enim, quia glutinosa & leniens instar amyli, ait Vallesius, colocynthidarum mordacitatem & acrimoniam temperat, unde

A prudenter adhibita hic fuit ab Elisæo, licèt potissima causa correctionis pulmenti fuerit virtus divina & miraculosa. Simili modo in lepra Naaman curanda, aliquid juvit aqua Jordanis cap. 5. & in ulcere Ezechiæ sanando, aliquid juverunt Isaiæ ficus cap. 20. v. 7. quia extergunt & discutiunt tumores, si fiat cataplasma ex eis & farina hordeacea vel triticea. Ita Vallesius & Serar. licet contrarium sentiant Angelom. & alii, scilicet hæc non juvisse, sed potiùs obfuisse, ut ostenderetur curationem hanc fieri non vi naturali, sed supernaturali & divina.

Infunde turbæ] Notat Theodor. quæst. 19. filios prophetarum nil proprii possedisse, sed vixisse in communi, ut jam faciunt religiosi.

Tropol. S. Bernard. serm. 65. inter parvos: *Prælatus ex debito officii sui apponit subjectis ollam grandem, herbas agrestes continentem, id est, admonitionem de gravibus differentem, acerbitate refertam, sed tamen igne sancti Spiritus succensam. Subditi ergo perhorrescentes sermonum austeritatem, clamant: Mors in olla, & non possunt gustare. Sapiens igitur dispensator non affert, imò afferri jubet farinam, quoniam non prabet, sed hortatur habere charitatem, cujus condimento redduntur dulcia,* B *quæ priùs videbantur amara. Potest namque prædicator monita salutis auribus circumstantium insonare, sed nemo nisi solus Deus valet saporem charitatis palato cordis infundere.*

Ut apponam coram viris centum] Vers. 43. Elisæus hic miraculosè multiplicans panes repræsentat Christum, qui his paucis panibus pavit plura hominum millia. Mysticè singula hæc adaptantem prædicatoribus, vide Angelomum.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elisæus liberat Naaman à lepra, eamque immittit avaro & Simoniaco Giezi.

1. Naaman princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ: erat autem vir fortis & dives, sed leprosus. 2. Porrò de Syria egressi fuerant latrunculi, & captivam duxerant de Terra Israel puellam parvulam, quæ erat in obsequio uxoris Naaman, 3. quæ ait ad dominam suam. Utinam fuisset dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria, profectò curasset eum a lepra, quam habet. 4. Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, & nuntiavit ei, dicens: Sic & sic locuta est puella de terra Israel. 5. Dixitque ei rex Syriæ: Vade, & mittam litteras ad regem Israel. Qui cùm profectus esset, & tulisset secum decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria vestimentorum, 6. detulit litteras ad regem Israel, in hæc verba: Cùm acceperis epistolam hanc, scito quòd miserim ad te Naaman servum meum, ut cures eum à lepra sua. 7. Cùmque legisset rex Israel litteras, scidit vestimenta sua, & ait: Numquid Deus ego sum, ut occidere possim, & vivificare, quia iste misit ad me, ut curem hominem a lepra sua? animadvertite, & videte quòd occasiones quærat adversum me. 8. Quod cùm audisset Elisæus vir Dei, scidisse videlicet regem Israel vestimenta sua, misit ad eum, dicens: Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, & sciat esse prophetam in Israel. 9. Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisæi: 10. misitque ad eum Elisæus nuntium, dicens: Vade, & lavare septies in Jordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. 11. Iratus Naaman recedebat, dicens: Putabam quòd egrederetur ad me, & stans invocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me. 12. Numquid non meliores sunt Abana & Pharphar, fluvii Damasci, omnibus aquis Israel, ut laver in eis, & munder? Cùm ergo vertisset se, & abiret indignans, 13. accesserunt ad eum servi sui, & locuti sunt ei: Pater, & si rem grandem dixisset tibi propheta, certè facere debueras: quantò magis quia nunc dixit tibi: Lavare, & mundaberis? 14. Descendit, & lavit in Jordane septies juxta sermonem viri Dei, & restituta est caro ejus, sicut caro pueri parvuli & mundatus est. 15. Reversusque ad virum Dei cum universo comitatu suo, venit, & stetit coram eo, & ait: Verè scio quòd non sit alius Deus in universa terra, nisi tantùm in Israel. Obsecro itaque ut accipias, benedictionem à servo tuo. 16. At ille respondit: Vivit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam. Cùmque vim faceret, penitus non acquievit. 17. Dixitque Naaman: Ut vis, sed obsecro, concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra: non enim faciet ultra servus tuus holocaustum aut victimam diis alienis, nisi Domino. 18. Hoc autem solùm est, de quo depreceris Dominum pro servo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon, ut adoret, & illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re. 19. Qui dixit ei: Vade

Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terræ tempore. 20. Dixitque Giezi puer viri Dei:
Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, ut non acciperet ab eo quæ attulit, vivit Domi-
nus, quia curram post eum, & accipiam ab eo aliquid. 21. Et secutus est Giezi post tergum
Naaman, quem cùm vidisset ille currentem ad se, desiliit de curru in occursum ejus, & ait:
Rectène sunt omnia? 22. Et ille ait. Rectè, dominus meus misit me ad te, dicens: Modò
venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filiis prophetarum, da eis talentum
argenti, & vestes mutatorias duplices. 23. Dixitque Naaman; Melius est ut accipias duo ta-
lenta. Et cogit eum, ligavitque duo talenta argenti in duobus saccis, & duplicia vestimenta,
& imposuit duobus pueris suis, qui & portaverunt coram eo. 24. Cùmque venisset jam ves-
peri, tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt. 25. Ipse au-
tem ingressus, stetit coram domino suo. Et dixit Elisæus: Unde venis Giezi? Qui respondit:
Non ivit servus tuus quoquam. 26. At ille ait? Nonne cor meum in præsenti erat, quan-
do reversus est homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, & ac-
cepisti vestes, ut emas oliveta, & vineas, & oves, & boves, & servos, & ancillas. 27. Sed
& lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo, usque in sempiternum. Et egressus est ab eo
leprosus quasi nix.

Vers. 2. De Syria egressi fuerant latrunculi] id est, milites ad prædandum hostilem terram Israel: sic milites olim vocabantur *latrones* ob causas quas superiùs dedi: nunc sæpe non tantùm vocantur, sed reipsa sunt latrones.

Captivam duxerant puellam parvulam] per quam Deus Naaman principem Syriæ sanavit tum corpore, tum mente, ut fieret fidelis & Dei cultor. Sic sub Constantino Imper. femina Christiana captiva assiduis suis precibus, jejuniis & pietatis exercitiis Iberos ad Christi fidem traduxit, teste Niceph. lib. 8. cap. 34.

Vers. 5. Et decem mutatoria vestimentorum] ut ea offerret Elisæo, qui iis uteretur, cùm vestem quotidianam mutare vellet. Vestes elegantiores & pretiosiores intelligit, quibus utimur in publico & diebus solemnibus, ait Vatabl.

Vers. 6. Ut cures eum a lepra] ut cures eum à lepra liberari per prophetam, quem audio apud te esse thaumaturgum. Nec enim rex noverat Elisæum, ideoque non ad eum, sed ad regem Israel sibi notum scribit, ut per Elisæum curet Naaman sanari.

Vers. 7. Numquid ego sum Deus?] Rex Israel crudè accipit verba regis Syriæ: nec enim sciebat quid puella regi Syriæ de Elisæo dixisset, quodque rex non per se, sed per Elisæum peteret curari Naaman à lepra. Unde suspicatus est regem sibi insidiari, bellumque meditari, & hanc belli occasionem prætexere.

Vers. 10. Misitque ad eum Elisæus nuntium] Cur ipse Elisæus non ivit ad Naaman, ut eum quasi principem honorificè exciperet? Respondent primò Theodot. & Procop. quòd legis adeò studiosus esset Elisæus, ut ne immundi quidem hominis aspectum, multò minùs contactum ferre vellet, ut scilicet intelligeremus, quàm eorum mores & consuetudinem defugere oporteat, quos graviorum scelerum infidelitatis & hæreseos lepra inquinat.

Secundò, & veriùs, ut ostenderet se ab aula & aulicis abstractum, Deo soli quasi religiosum vacare, ideoque parvi facere principum præsentiam, famulos, equos, & pompam, quæ mundus admiratur. Non ergo id fecit ex superbia, utpote qui, *non solùm se conspici, sed tangi etiam à muliere permisit* cap. 4. ait S. Greg. lib. 7. Mor. cap. 15. qui & sub initium capitis celsitudinem animi in Elisæo similibusque sanctis deprædicans ait: *Cuncta quippe quæ foris eminent, occultis eorum obtutibus per despectum jacent. Nam super se interiùs rapti in alto animum figunt: & quæque in hac vita patiuntur, quasi longè infra labentia atque à se aliena conspiciunt: atque, ut ita dixerim, dum mente extra carnem fieri decertant, penè ipsa quæ tolerant, ignorant. In horum profectò oculis quidquid temporaliter eminet, altum non est. Nam velut in magni vertice montis siti, præsentis vitæ gaudia plenè despiciunt: seque ipsos per spiritalem celsitudinem transcendentes, subjecta sibimet intus vident, quæcumque per carnalem gloriam foris tument. Unde & nullis contra veritatem potestatibus parcunt, sed quos attolli per elationem conspiciunt, per spiritus authoritatem premunt.*

Sic S. Antonius salutatus à Constantino Magno per litteras, vix voluit respondere; respondit tamen coactus penè à discipulis, eique monita salutis dedit, teste S. Athan.

Tertiò, voluit Elisæus miraculi & sanitatis futuræ magnitudinem augere, dum per famulum internuntium illud peragit, ait Abul. idque non contactu, sed solo verbo, ait Author mirab. S. Script. lib. 2. c. 28.

Putabam, quod egrederetur ad me, et stans invocaret nomen Domini Dei sui, et tangeret manu sua locum lepræ, et curaret me] Loquitur Naaman ex sensu principum gentilium superborum, qui ex suo judicio præfigunt sibi modum patrandi miraculi; sed Deus volens eos humiliare, alium ejus modum præscribit, ut discant Deo se suumque judicium submittere, ac à Deo legem accipere, non dare, illique simpliciter per omnia obedire. Vers. 11.

Numquid non meliores sunt Abana et Pharphar fluvii Damasci?] Audi Beniamin in itinerario: *Urbs ipsa Damascus maxima atque pulcherrima est muris cincta: regio verò tota hortis & paradisis instructissima, ex singulis lateribus quindena continens milliaria. Nusquam aliàs in tota terra fructiferum urbs huic similis visitur, quam duo flumina ex Hermone monte delapsa beant, Amma & Pharphar: sita est enim urbs sub Hermone monte. Amma urbem ipsam influit, cujus aqua per tubos in omnes magnatum domos, atque etiam in fora & plateas deducuntur, estque regio ipsa negotiis omnium terrarum frequens. Pharphar verò urbem ipsam præterfluens, hortos & paradisos omnes irrigat.* Vers. 12.

Pater, etsi rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras; quanto magis quia (quod) nunc dixit tibi: Lavare et mundaberis] Benignus in famulos instar patris erat Naaman, adeò ut ab eis pater vocaretur, & ut pater amaretur, qui proinde benevolè consilium salutare illi suggesserunt, quod ipse placidè audivit & acceptavit. Sic & Elisæus Eliam magistrum suum vocabat patrem dicens: *Pater mi, currus Israel & auriga ejus.* Sic etiamnum Hollandi natura sua benigni suos heros & dominos vocant *Vaer*, id est, pater. Vers. 13.

Descendit et lavit septies in Jordane] Cur septies? ut septenarius numerus, qui universitatis numerus censetur, demonstraret omnia scelera capitalia, quæ septem numerantur; & in omne tempus, quod septem hebdomadæ diebus circumvertitur, penitùs ex animis eradicanda. Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 9. nationum, ait: *quæ septem maculis capitalium delictorum inhorrerent. Quapropter septies, quasi per singulos titulos, in Jordane lavit; simul & ut totius hebdomadis caveret expiationem, quia unius lavacri vis & plenitudo Christo soli dicabatur, facturo in terris sicut sermonem compendiatum, ita & lavacrum.* Vers. 14.

Secundò septies, ut significetur perfecta corporis & animi ablutio & sanitas: illa enim constat elementis quatuor, eorumque justa temperie producitur, hæc verò invocata S. Trinitatis nomine in baptismo peragitur. Ita Theodot. & Procop.

Tertiò, septena lotio septem Ecclesiæ Christi Sacramenta adumbrat, quibus omnis peccati lepra obstergitur, hæc ergo sunt quasi septem baptismata & ablutiones animæ.

Et mundatus est] Ecce hic est fructus simplicis obedientiæ. Sic Constantinus Magnus à lepra purgatus est aqua baptismi collati à S. Sylvestro, non vi aquæ, nec etiam vi baptismi præcisè (Baptismi enim effe-

effectus est abluere peccata animæ, non lepram corporis) sed quia aqua hæc *divinæ voluntatis, & propheticæ jussionis instrumentum fuit*, ut ait S. Ambr.

Alleg. lotio Naaman in Jordane, significat primò baptismum, qui lavat lepram animæ. Hic enim in Jordane, dum Christus in eo baptizatus est, ad hoc quasi consecratus fuit. Secundò, pœnitentiæ; Jordanis enim Hebr. idem est quod, *fluvius judicii*, quod in sacramento pœnitentiæ peragitur. Ita Angelom. Prosper & alii. Audi S. Ambr. lib. 4. in cap. 4. Lucæ. *Disce spiritalia sacramenta signari, Corporis remedium petitur, mentis acquiritur. Abluitur caro, affectus diluitur. Non enim magis corporis, quàm mentis lepram vides fuisse mundatam; quando post baptismum veteris erroris colluvione detersa, negat se Diis alienis hostias, quas spoponderat Domino, litaturum.*

Vers. 15. OBSECRO ITAQUE UT ACCIPIAS BENEDICTIONEM A SERVO TUO] scilicet munera quæ tibi attuli v. 5. Hæc enim ab Hebræis vocantur, *benedictio*, quia signa sunt amoris & benevolentiæ. Adde hæc *benedictio* est realis, idemque quod *benefactio*. Sic benedicere Dei est efficax, idemque quod benefacere.

Vers. 16. *Sanctis renuit ut munera. Cur?* VIVIT DOMINUS, ANTE QUEM STO, QUIA NON ACCIPIAM] q. d. esto sim cum meis discipulis in summa egestate & paupertate, tamen juro me tua munera non accepturum, ut ostendam hoc miraculum non esse meum, sed Dei: utque illud me pure ex amore Dei, non ob munera patrasse demonstrem; utque tu dicas servos Dei, non munera hominum sed Dei ambire.

Idem fecit S. Hilarion. Audi quid de Oriono à legione dæmonum per eum liberato in ejus vita scribat S. Hieron. *Curatus*, ait, *cum uxore & liberis, venit ad monasterium, plurima, quasi gratiam redditurus, dona afferens. Cui sanctus: Non legisti*, inquit, *quid Giezi, quid Simon passi sint: quorum alter accepit pretium, alter obtulit: ut ille venderet gratiam Spiritus sancti, hic mercaretur? Cùmque Orionus flens diceret: Accipe, & da pauperibus, respondit: Tu melius potes tua distribuere, qui per urbes ambulas, & nosti pauperes, ego, qui mea reliqui, cur aliena appetam?*

Perfecta ergo sanctitas munera quælibet & quantalibet refutat, uti fecit Abraham Genes. 14. 22. de quo S. Ambr. lib. 1. de Abraham cap. 3. *Quantum*, inquit, *est illud, quòd de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triumphi, mercedis susceptio, & beneficii arrodit gratiam. Plurimùm enim refert, utrum pecuniæ, an gloriæ dimicaveris.*

Hinc à Deo audire meruit: *Ego protector tuus sum & merces tua magna nimis*. Genes. 15. vers. 1. Ubi D. Ambros. citatus: *Quoniam*, inquit, *sibi mercedem ab homine non quæsivit, à Deo accepit*. Hinc Elisæus hic fuit typus Christi jubentis Apostolis: *gratis accepistis, gratis date*, ait S. August. serm. 208. de Temp.

Vers. 17. OBSECRO, CONCEDE MIHI SERVO TUO, UT TOLLAM ONUS BURDONUM DUORUM DE TERRA] Israel. *Burdonum*, id est, *mulorum*, ut vertit Chal. Sept. Vatab. Pagn. & alii. Heb. enim פרד *Pered* est *mulus*, ac forte à *Pered* dictus est burdo, literam P in vicinam labialem B commutando. Fit in D. libr. 32. tom. 49. mentio *burdonum*, ubi malè Accursius baculos intelligit, qui Gallicè *bourdons* vocantur. Unde Cujacius lib. 11. observat. cap. 16. *burdones* asserit esse mulos, qui manni & burici vocantur, geniti ex asino & equa, vel equo & asina; ideoque Hebr. dicuntur *peradim*, id est, divisi, separati, quòd divisæ & diversæ a suis genitoribus sint speciei: פרד *parad* enim est dividere, separare. Sensus est quasi dicat, concede ut possim tollere de terra tua tantum quantum possunt ferre duo *burdones*, id est, muli, ut ex ea quasi sancta erigam in patria mea altare Deo Israel, quem solum verum esse Deum ex hoc miraculo sanationis meæ agnosco, veneror & amo. Unde verisimile est Naaman circum altare erexisse templum vel sacellum, in eoque cum tota familia sua Deum coluisse, ac multos alios ad illum ibi colendum induxisse. Potuisset Naaman ex terra Syriæ altare erigere. Israeliticam tamen optavit, quòd eam, uti monet Theodor. q. 19. Abulens. quæst. 22. sanctam crederet, quam præ ceteris Deus elegisset, in qua populum templumque suum collocasset, quæ tot sanctissimorum virorum domiciliis & virtutibus celebraretur.

Nota hunc locum pro cultu reliquiarum Sanctorum; nam votum Naaman probavit Elisæus propheta Dei.

A NON ENIM FACIET SERVUS TUUS HOLOCAUSTUM AUT VICTIMAM DIIS ALIENIS, NISI (sed tantùm) DOMINO] Hebr. *Jehova*, qui verus & unicus est Moysis & Israelis Deus. Huc ecce Naamanum perduxit Elisæi sanctitas & munerum despicentia. Unde sanctiorem, ait Mendoza in lib. 1. Reg. cap. 12. vers. 4. judicavit terram illam, in qua munerum cupiditas sepelitur, quàm illam aquam in qua corporum lepra expiatur. Ob eam rationem sananti lepram Elisæo obtulit aurum, tanquam Medico: repudianti aurum obtulit preces, tanquam Deo: neque propria auctoritate, sed illius obtenta priùs facultate, terræ portionem ausus est exportare.

HOC AUTEM SOLUM EST, DE QUO DEPRECERIS DOMINUM PRO SERVO TUO, QUANDO INGREDIETUR DOMINUS MEUS (rex Syriæ) TEMPLUM REMMON, UT ADORET, ET ILLO INNITENTE SUPER MANUM MEAM, SI ADORAVERO IN TEMPLO REMMON, ADORANTE EO IN EODEM LOCO, UT IGNOSCAT MIHI DOMINUS SERVO TUO PRO HAC RE.] Vers. 18.

B QUI DIXIT EI: VADE IN PACE] Gregor. de Valentia tract. de fide & fidei professione disp. 1. quæst. 3. puncto 2. ad 3. censet hanc petitionem Naaman continere rem illicitam, scilicet professionem idololatriæ: Naaman enim cooperatum fuisse idololatriæ regis in adoratione idoli Remmon, ideoque Elisæum non annuere nec directe respondere, sed permittere, id est, negativè se habere, quia videbat eum hoc tempore incapacem correctionis, ad deponendam hanc idololatriæ simulationem, ideoque illam in aliud tempus distulisse, ac pro hac vice suffecisse ei, quòd Naamanum ad veri Dei cognitionem perduxisset. Verùm si Naaman cooperabatur idololatriæ, debuisset Elisæus eum hac de re docere nec dissimulare. Nam ex eo quod ait: *Vade in pace*, omninò colligebat Naaman Elisæum suæ petitioni annuere, & concedere ut rege adorante, adoraret & ipse in templo Remmon; quare Elisæus fovisset & confirmasset Naaman in sua idololatria, quod absit. Vers. 19.

Pejùs Priscillianistæ, quos sequitur Machiavellus, dicebant, licitum esse simulare exteriùs hæresim vel idololatriam, dummodo in animo veram fidem retineas; unde C ajebant: *Jura perjura, secretum prodere noli*. Mitiùs, perperam tamen Adrianus in 4. quæst. 1. de Baptismo resp. ad 5. asserit, licitum esse extrinsecus simulare idololatriam, si absit scandalum, nec instet præceptum confitendi fidem.

Nota ergo adorationem hanc Naaman, non fuisse propriè dictam: sic enim fuisset impia & idololatrica: sed impropriam, scilicet incurvationem corporis, vel genuflexionem obsequii causa, ut scilicet regem ex officio sibi commisso fulciret & sustentaret in templo, uti & alibi facere consueverat; quod facere non poterat, nisi rege genuflectente, ipse pariter genuflecteret. Est Catachresis. Id patet ex Hebr. שחה *sacha*, quod propriè significat, curvare vel incurvare se, uti vertit hic Arias. Alia ergo fuit adoratio regis, alia Naaman; rex enim propriè adorabat idolum suum Remmon. Naaman verò adorabat impropriè, id est, curvabat se, ut regi suo se curvanti accommodaret, eumque sustentaret & honoraret. Erat ergo hæc ejus adoratio non religiosa, sed politica & civilis; sicut *Abraham adoravit*, id est, reverentiam exhibuit, *filios Heth*, Genes. D 23. 7. & Jacob *adoravit*, id est, veneratus est filium suum Joseph principem Ægypti. Hebr. 11. 21. *Adoratio Naaman fuit curvatio politica.*

Solebat enim rex Syriæ cùm incederet, aut se quacumque de causa prosterneret, inniti aut manibus aut humeris Naaman: quare necesse erat, ut sese Naaman ad regis motum, atque habitum accommodaret. Ex quo fiebat, ut cum stante staret, cum incedente incederet, & procedente ipse quoque procederet. Hoc enim si omisisset, incivilis & rusticus, imò infidelis habitus fuisset.

Dices, Naaman cooperabatur regi adoranti Remmon: ergo cooperabatur ejus idololatriæ. Respondetur negando consequentiam. Cooperabatur enim Regi ad actionem naturalem, scilicet ad curvationem corporis dumtaxat, non autem ad moralem, vel ad intentionem regis, quæ erat curvando se adorare Remmon. Sic nobiles, ait Cajet. comitantes suum regem euntem ad concubi-

cubinam, non peccant, quia non comitantur eum, ut vadat ad fornicandum & peccandum, sed absolutè ut vadat quocumque libuerit; comitantur enim eum dumtaxat honoris & obsequii causa, ceu famuli dominum suum.

Sensus ergo Naaman fuit q. d. Peto ô Elisæe facultatem, ut curvante se rege in templo Remmon, ad eum adorandum, liceat & mihi regem sustentanti curvare me, non ad adorandum Remmon, sed ut hoc obsequium & servitium regi meo præstem ad quod ex officio meo teneor, tam in templo quàm alibi, ne gradu & dignitate apud regem excidam. Rex enim innititur super me; quare quocumque ipse se flectit, & vertit, ego pariter me vertere & flectere debeo. Erat ergo actus hic curvandi adiaphorus & indifferens, eratque cultus non sacer, sed civilis & politicus. Nam sustentare regem sive stantem, sive ambulantem, sive genuflectentem per se est actus observantiæ; per accidens verò, est quòd contingat eum sustentari dum ille coram idolo incurvatur. Id enim non est idolo, sed regi reverentiam exhibere.

Dices secundò, Naaman dabat scandalum aulicis: putabant enim ipsi eum adorare cum Rege idolum Remmon. Resp. nullum fuit scandalum, tum quia sciebant Naaman ex officio teneri ad sustinendum regem in hac corporis curvatione, nec aliud prætendere; tum quia Naaman publicè abdicarat idola, & profitebatur cultum veri Dei Israelis, eique altare & sacellum erexerat, in quo totam suam familiam Deum verum secum adorare compellebat. Ita Abul. Lyran. Burgen. Cajet. Serar. Sanchez, Salianus hic, & Suarez de fide, tract. 1. disputatione 14. sectione 4. numero 8.

Quin & Tertul. lib. de Idololatria cap. 15. in fine: *Sed quoniam*, inquit, *ita malis circumdedit sæculum idololatria, licebit adesse in quibusdam, quæ nos homini, non idolo officiosos habent. Planè ad sacerdotium & sacrificium vocatus non ibo (proprium enim idoli officium est) sed neque consilio neque sumptu aliave opera in hujusmodi fungar. Si propter sacrificium vocatus assistam, ero particeps idololatriæ: si me alia causa conjungit sacrificanti, ero tantùm spectator sacrificii.*

Porrò hæc in re circumspectè agendum est; una enim circumstantia subinde speciem facti mutat, & quod erat licitum, facit illicitum; ut si rex velit suos famulos cogere ad idololatriam, ideoque eos compellat secum ire ad templum, ut secum idolum adorent, ut fecit Julianus apostata. Unde Valentinianus dux militiæ postea imperator, Julianum quidem euntem ad idolorum fanum, honoris causa comitatus est, sed cùm ibidem sacrificus idololatra roscidis quibusdam frondibus eum aspersisset, ipse illi alapam impegit, conviciisq; eum proscidit, ac partem vestis in quam asperginis illius gutta ceciderat, abscidit. Quocircà ipse ob Christianam fidem à Juliano militia exutus, & in exilium actus hac sua in fide constantia meruit Juliano post Jovianum in imperio succedere. *Qui ergo omnia pietati posthabuit, omnia consecutus est munere pietatis*: ait Baron. anno Christi 364.

Sic SS. Serg. & Bacchus primicerii Maximiani Imper. comitati sunt eum sacrificaturum Jovi usque ad januas templi, sed illud ingredi noluerunt. Causam rogati dixerunt, se religione prohiberi: se enim Christianos esse, nec Jovem sed Deum verum colere. Qua de causa excruciati gloriosum obiere martyrii agonem die 7. Octobris: quia nimirùm tunc asseclæ Imperatoris solebant injicere thus thuribulo in honorem idoli, & idolo acclamare, aliisque signis & modis cooperari idololatriæ Imperatoris. Adde tunc flagrante Imperatorum in Christianos persecutione, signum idolorum cultus erat astare sacrificiis. Denique sub decem primis Imper. fideles persequentibus, Christiani ferventes erant, & quamlibet idololatriæ speciem & umbram horrebant & cavebant.

Porrò Naaman hic factus est veri Dei cultor, non tamen Judæus vel proselytus, quia non fuit circumcisus: quare legem Moysis servare non tenebatur, ut ad eam æquè ac ad circumcisionem obligabantur omnes Judæi, tanquam Abrahæ, Isaac & Jacob posteri: mansit ergo Naaman gentilis, & Deum verum colebat, uti colebant patres omnes ante diluvium in statu legis naturæ. Vide S. August. serm. 207. de temp. quiest de Naaman Syro.

Remmon] nonnulli censent *Remmon* esse Jovem summum Deorum, itaque dici quasi רם *ram*, id est, *excelsum*, utpote altitonantem. Melius Serarius, Sanchez & alii censent esse Venerem, tum quia Venus erat Dea Syriæ, tum quia Syri Venerem faciebant tam Deum quàm Deam teste Macrobio: tum quia *Remmon* Hebr. significat *malum punicum*. Veneri autem poma præsertim aurea, & punica, ob pulchritudinem & seminum fœcunditatem sacra fuisse testantur Theocritus, Virg. Lucian. & Ovid. lib. 10. Metamor. Vide Pererium Hierogliph. lib. 54. Sic Romani colebant Pomonam quasi Deam pomorum, teste S. Aug. lib. 3. civit. 24. *Remmon est Venus.*

Abiit ergo ab eo electo tempore] Chald. & Pagn. *Abiit ab eo milliare terræ*. Sept. *In spatio terræ*. Isidorus *quasi per stadium terræ*. Vatab. *jugerum agri*. Cajet. ex R. David, *prandio terræ*, id est, tanto spatio Naaman abierat ab Elisæo, cùm ad eum venit Giezi petens munera, quantum durante prandio confici potest, scilicet milliare. Et huic expositioni vulgatam versionem accommodat Sanchez, ut *electum tempus* vocetur milliare: milliare enim est communis & electa hominum mensura, quam scilicet omnes communi consensu elegerunt ad demetiendum locorum spatia & distantias.

Verùm Noster Genes. 35. 16. vertit, *verno tempore*, alibi vertit *tempus viridationis*. Ergo *tempus electum*, est tempus vernum quo omnia virent. Ita Rupert. addit hoc Script. ut significet Elisæum prudenter Naamano præscripsisse lotionem in Jordane, ex eo quòd erat tempus vernum; tunc enim tepente aura lotiones corpori salutares sunt, cùm in hyeme ob frigus sint noxiæ. Rursùm ut significet lætiorem hanc à lepra curationem accidisse Naamano, ex tempore, utpote quæ acciderit in vere, cùm omnia florent & lætitiam homini aspirant: lætissimum ergo ipsum rediisse domum. Vide dicta Genes. 35. 16.

Vivit Dominus, quia curram post eum, et accipiam ab eo aliquid] q. d. Juro per Deum quòd petam à Naaman aliquod antidoton, sive munus pro sanitate ei data à meo magistro Elisæo. Hinc patet Giezi propriè non fuisse Simoniacum, quia miraculosam sanitatem Naamano non vendidit pretio, nec de eo cum ipso pactus est; sed post gratis ei datam ab Elisæo sanitatem, munus aliquod ab eo petiit: Simoniacus verò primus fuit Simon magus, qui à S. Petro emere voluit pretio Spiritum sanctum, Actor. 8. unde ab eo hoc peccatum nomen *Simonia* accepit. Peccavit tamen graviter Giezi, primò, quòd inscio & invito Elisæo hoc munus à Naaman petierit & acceperit. Secundò, quòd mentitus sit Elisæum id petere. Tertiò, quòd Elisæo hanc notam cupiditatis inusserit, quæ multum ejus sanctitati & honori derogabat. Ipse enim respuens munera Naaman ab eo habitus fuit ut vir divinus, & propheta cœlestis: jam verò petens munera videri ei potuit homo egens & cupidus, ac similis pseudoprophetis, qui pro suis vaticiniis accipiebant munera. Quare poterat Naaman deficere à fide quam conceperat de Deo vero, ex sanctitate & integritate Elisæi. Unde valdè verisimile est Elisæum effecisse, ut Naaman resciret, Giezi se inscio munera hæc ab eo petiisse, ideoque à se lepra punitum, ut hac ratione integritas sua in munerum contemptu Naamano constaret; itaque ille in opinione, quam de eo conceperat, ac vera in Deum fide confirmaretur. Quartò, Giezi peccavit furto, quia Naaman munera hæc mittebat Elisæo, pro quo ea Giezi petebat: Giezi autem illa in suos usus convertere destinabat: Unde ea abscondit v. 24. ne quid Elisæus de iis sciret. Quocirca mox Elisæus illi exprobrat v. 26. *Accepisti argentum*, inquit, *ut emas oliveta & vineas*. Quintò, peccavit Simonia mentali, animum enim habuit Simoniacum: petiit enim munera à Naaman intuitu sanitatis miraculosè illi ab Elisæo collatæ, quasi hæc merces & hoc pretium Elisæo pro sanitate deberetur. Unde S. Ambr. lib. de dignit. Sacerd. c. 4. ait Simoniacos esse sectatores Giezi & Simonis magi, ideoque lepram simoniæ adhærere eorum non corporibus, sed mentibus.

Vers. 20. *Peccavit Giezi. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò.*

Nonne cor meum in præsenti (præsens) erat, quando reversus est homo (Naaman) de curru suo in occursum tibi] *Cor*, id est, mens & oculi mentis meæ à Deo supernaturaliter elevati & adjuti fuere, ut absentem & remotam tuam munerum à Naaman acceptionem, quasi præsentem cognoscerent, & cernerent. q. d. Putabas me absentem cùm munera petiisti: at ego spiritu tibi præsens eram; mentis enim intuitu vidi omnia quæ fecisti. Multò ergo magis ait Sanctus Augustinus lib. 22. de civit. 29. Sancti in cœlis absentia & remota quæ in terra fiunt, cernere possunt. Vers. 26.

Simili modo S. Benedictus vidit absentia multa, uti narrat

rat S. Greg. 2. dial. cap. 13. 18. 19. unde addit S. Greg. eum A habuisse spiritum Elisæi.

Vers. 26. Accepisti argentum, &c. ut emas oliveta et vineas et oves et boves et servos et ancillas] Talentum argenti continebat sex millia siclorum argenti, hoc est, sex millia florenorum Brabanticorum sive Francorum ut vocant Galli: quare duo talenta quę accepit Giezi valebant duodecim millibus Francorum, quæ faciunt quatuor millia coronatorum Francicorum: quorum quisque continet duodecim Julios sive Regales, hac summa autem illo ævo, cùm omnia essent vili pretio, ac rarum foret argentum, poterant emi hæc omnia. Alii disjunctivè explicant, q. d. Ut emas vel oliveta vel vineas vel oves & boves. Hinc videtur quòd Elisæus munera hæc sibi à Naaman per Giezi missa, ipsi Giezi concesserit & dederit, ne ipse injustè ea possidens continue peccaret.

Vers. 27. Sed et lepra Naaman adhærebit tibi et semini tuo usque in sempiternum] B non absolute ut patet. sed q. d. ad longissimum & immemorabile tempus, v. g. per trecentos annos, sive in tertiam & quartam generationem. Ex. 34. 7. ita Ser. Abul. Sanch. & alii.

A Argentum ergo quod iniquè accepit Giezi, fuit veneno infectum & pestiferum, instar vestium nummorumque, quibus in domo peste infecta pestis adhærescit, ut ea accipientem invadat & inficiat. Sic enim lepra Naaman quasi adhæsisset argento, infecit Giezi illud recipientem, eumque leprosum effecit.

Quare deinceps Giezi cum Elisæo versatus non est, sed ut leprosus hominum consortium ex lege Levit. 13. & 14. vitare debuit: nec enim eum Elisæus legis studiosissimus ad se admisisset. Ita Abul. q. 10. quòd ergo Giezi c. 8. cum rege Joram collocutus dicitur, eique miracula Elisæi narrasse, id videtur contigisse antequam percussus esset lepra; unde Abul. Serar. Salian. & alii censent hic esse Hysterologiam, ac Giezi lepram, & consequenter Naaman ad Elisæum adventum & sanationem, posteriùs contigisse, scilicet anno ultimo regni Joram, cùm paulo post ipse occisus est à Jehu: si quis tamen ordinem S. Scripr. retinere velit, dicat B oportet, Giezi pœnitentiam egisse, sicque Deum & Elisæum placasse, lepramque a se, si non a posteris omnibus repulisse, ait Serarius, itaque jam mundatum collocutum esse cum rege Joram.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elisæus ferrum securis in aqua mersum ad lignum, quasi ad suum manubrium enatare facit: inde vers. 8. consilia secreta regis Syriæ revelat regi Israel. Mox v. 14. milites Syros ad se capiendum missos excæcat, ducitque ad regem Israel, eosque vetat percuti, imò cibo refici jubet. Denique v. 24. rex Syriæ obsidet Samariam, eamque ad extremam famem redigit, Quare rex Israel Elisæum ad necem deposcit, sed ille legatis regis ostium occludi præcipit.

1. DIxerunt autem filii prophetarum ad Elisæum: Ecce locus, in quo habitamus coram te,
angustus est nobis. 2. Eamus usque ad Jordanem, & tollant singuli de sylva materias
singulas, ut ædificemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit: ite. 3. Et ait unus ex
illis: Veni ergo & tu cum servis tuis. Respondit: Ego veniam. 4. Et abiit cum eis. Cùmque
venissent ad Jordanem, cædebant ligna. 5. Accidit autem, ut cùm unus materiam succidisset,
caderet ferrum securis in aquam: exclamavitque ille, & ait: Heu heu heu domine mi, & hoc
ipsum mutuò acceperam. 6. Dixit autem homo Dei: Ubi cecidit? At ille monstravit ei lo-
cum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc: natavitque ferrum. 7. Et ait: Tolle. Qui exten-
dit manum, & tulit illud. 8. Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumque iniit
cum servis suis, dicens: In loco illo & illo ponamus insidias. 9. Misit itaque vir Dei ad regem Israel,
dicens: Cave ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt. 10. Misit itaque rex Israel
ad locum quem dixerat ei vir Dei, & præoccupavit eum, & observavit se ibi non semel neque
bis. 11. Conturbatumque est cor regis Syriæ pro hac re: & convocatis servis suis, ait: Quare
non indicatis mihi quis proditor mei sit apud regem Israel? 12. Dixitque unus servorum ejus:
Nequaquam Domine mi rex, sed Elisæus propheta, qui est in Israel, indicat regi Israel omnia
verba quæcumque locutus fueris in conclavi tuo. 13. Dixitque eis: Ite, & videte ubi sit: ut
mittam, & capiam eum. Annuntiaveruntque ei dicentes: Ecce in Dothan. 14. Misit ergo illuc
equos & currus, & robur exercitus: qui cùm venissent nocte, circumdederunt civitatem. 15.
Consurgens autem diluculò minister viri Dei, egressus, vidit exercitum in circuitu civitatis, &
equos & currus, nuntiavitque ei, dicens; Heu heu heu domine mi, quid faciemus? 16. At ille
respondit; Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis. 17. Cùmque orasset Eli-
sæus, ait: Domine, aperi oculos hujus, ut videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit;
& ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum, in circuitu Elisæi. 18. Hostes verò descen-
derunt ad eum: porrò Elisæus oravit ad Dominum, dicens: Percute obsecro, gentem hanc cæcita-
te. Percussitque eos Dominus, ne viderent, juxta verbum Elisæi. 19. Dixit autem ad eos Elisæus:
Non est hæc via, neque ista est civitas: sequimini me, & ostendam vobis virum quem quæritis. Du-
xit ergo eos in Samariam: 20. cùmque ingressi fuissent in Samariam, dixit Elisæus: Domine aperi
oculos istorum, ut videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Sama-
riæ. 21. Dixitque rex Israel ad Elisæum, cùm vidisset eos: Nunquid percutiam eos, pater mi?
22. At ille ait: Non percuties: neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias: sed pone pa-
nem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. 23. Appositaque est
eis ciborum magna præparatio, & comederunt & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum
suum, & ultra non venerunt latrones Syriæ in terram Israel. 24. Factum est autem post hæc, con-
gregavit Benadad rex Syriæ, universum exercitum suum, & ascendit, & obsidebat Samariam.
25. Factaque est fames magna in Samaria: & tamdiu obsessa est, donec venumdaretur caput asini
octo-

octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarum quinque argenteis. 26. Cùmque rex
Israel transiret per murum, mulier quædam exclamavit ad eum, dicens: Salva me domine mi rex.
27. Qui ait: Non te salvat Dominus: unde te possum salvare? de area, vel de torculari? Dixitque
ad eam rex: quid tibi vis? Quæ respondit: 28. Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum, ut come-
damus eum hodie, & filium meum comedemus cras. 29. Coximus ergo filium meum, & comedi-
mus. Dixique ei die altera: Da filium tuum, ut comedamus eum. Quæ abscondit filium suum.
30. Quod cùm audisset rex, scidit vestimenta sua, & transibat per murum. Viditque omnis populus
cilicium, quo vestitus erat ad carnem intrinsecus. 31. Et ait rex: Hæc mihi faciat Deus, & hæc
addat, si steterit caput Elisæi filii Saphat super ipsum hodie. 32. Elisæus autem sedebat in domo sua,
& senes sedebant cum eo. Præmisit itaque virum: & antequam veniret nuntius ille, dixit ad senes:
Nunquid scitis quòd miserit filius homicidæ huc, ut præcidatur caput meum? videte ergo, cùm ve-
nerit nuntius, claudite ostium, & non sinatis eum introire: ecce enim sonitus pedum domini ejus post
eum est. 33. Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius, qui veniebat ad eum. Et ait: Ecce,
tantum malum a Domino est: quid ampliùs expectabo à Domino?

Vers. 1. DIXERUNT AUTEM FILII PROPHETARUM AD ELISÆUM: ECCE LOCUS IN QUO HABITAMUS CORAM TE (nos regente, docente & dirigente, quasi nostro duce & magistro) ANGUSTUS EST NOBIS] quia in dies crescebat discipulorum ad eos & ad Elisæum confluentium, ac religiosam vitam ambientium numerus, ob eorum vitæ sanctitatem, & famam virtutis.

Vers. 2. EAMUS USQUE AD JORDANEM, ET TOLLANT SINGULI DE SYLVA MATERIAS SINGULAS, UT ÆDIFICEMUS] tuguria in quibus tanta multitudo religiosorum habitet. Vide hic priscorum religiosorum paupertatem, laborem, & unanimitatem. Audi Theodor. *Chorus prophetarum extremam amplectebatur* (ultrò & voluntariè) *paupertatem; non enim habebant domos, sed utebantur tuguriis. Quamobrem à magno illo propheta supplices petierunt, ut abiret cum ipsis ligna secantibus ad ea construenda. Tanta autem utebantur paupertate, ut ne securim quidem sustinerent possidere.* Et S. Hieron. Epist. 4. ad Rustic. *Filii prophetarum*, ait, *quos monachos in veteri testamento legimus, ædificabant sibi casulas prope fluenta Jordanis, & turbis urbium derelictis, polenta & herbis agrestibus victitabant.* Idem prorsùs fecere monachi & eremitæ post Christum, tempore S. Antonii, S. Basilii, S. Hieronymi: unde juxta Jordanem ædificabant sibi casulas & tuguria, ut patet ex vitis Patrum. Hinc & ipse S. Hieronymus, per S. Paulam quinque ædificavit monasteria, ad quæ Romanam nobilitatem evocavit, atque uni eorum ipse præerat. Quocirca Francisc. Suarez tomo 3. de Religione lib. 3. cap. 1. num. 6. & seq. ex S. Ignatio, Hieron. Ambros. & Damasceno docet hos filios, id est, discipulos prophetarum fuisse typum & præludium Religiosorum novi testamenti, ac instar eorum coluisse castitatem, paupertatem & obedientiam, sed sine voto.

Vers. 5. HEU, HEU, HEU DOMINE MI] Tropol. Eucher. *Rectè*, inquit, *is qui ferrum amiserat, clamabat, Heu, heu, heu, Domine mi, & hoc ipsum mutuò acceperam. Habent enim hoc electi proprium, si quando in ea sua scientia furtiva vana gloria culpa subripitur, ad cor velociter redeunt, & quidquid in se ante districti judicis oculos damnabile inveniunt, lachrymis insequuntur. Qui flentes non solùm cautè inspiciunt quæ malè commiserunt, sed ex accepto munere, quæ reddere etiam bona debuerant.*

Vers. 6. DIXIT AUTEM HOMO DEI (Elisæus Dei servus.) UBI CECIDIT FERRUM? AT ILLE MONSTRAVIT EI LOCUM: PRÆCIDIT ERGO LIGNUM ET MISIT ILLUC, NATAVITQUE FERRUM] Idem prorsus Gotho cuidam pauperi præstitit S. Benedictus, qui, ut ait S. Gregorius 2. Dialog. cap. 6. *accessit ad locum* (ad lacum in quem ceciderat ferrum ex falce) *tulit de manu Gothi manubrium, & misit in lacum: & mox ferrum de profundo rediit, atque in manubrium intravit. Qui statim ferramentum Gotho reddidit dicens: Ecce labora, & noli contristari.*

Quæres, an verum hic fuerit miraculum? Asserit Vallesius S. Phil. c. 37. dicens Deum ferro gravitatem detraxisse & indidisse levitatem, ut e fundo enatando ferretur in altum. Verùm dico non fuisse hic propriè dictum miraculum, quod omnem naturæ & naturalium causarum vim excedat oportet, ut à solo Deo patrari possit. Omnia enim hæc facta sunt per Angelum, qui lignum ab Elisæo præcisum & in manubrium adaptatum apprehendit, in fundum aquæ detulit, ferro inseruit, in altum extulit, & securim ibi fluitantem sustentavit, donec eam lignator apprehenderet. Ita Abul.

Ferri enatantis Allegoria. Alleg. Tertullian. lib. contra Judæos cap. 13. per aquas Jordanis accipit baptismum; per lignum, crucem Christi; per ferrum, dura peccatorum corda. *Quid*, inquit, *manifestius hujus ligni Sacramento? quod duritia hujus sæculi mersa in profundo erroris, & à ligno Christi, id est, passionis ejus in baptismo liberatur; ut quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum Christi.* Sic & S. Ambros. lib. 2. de Sacram. cap. 2. *Ecce*, inquit, *aliud genus baptismatis. Quare? Quia omnis homo ante baptismum, quasi ferrum premitur atque demergitur. Ubi baptizatus fuerit, non tanquam ferrum, sed tanquam jam levior fructuosi ligni species levatur.* Et mox: *Vides ergo, quod in cruce Christi omnium hominum levatur infirmitas.* Et Theodor. q. 19. *Hoc*, inquit, *præfiguravit Servatoris nostri dispensationem; quomodo enim lignum quidem, quod est levissimum fuit demersum; quod est autem gravissimum, nempe ferrum, supernatavit: ita divina natura descensus effecit, ut humana natura ascenderet.*

S. August. verò serm. 210. de Temp. per fluvium accipit fluentes voluptates & concupiscentias, ex quibus nos mersos liberat Elisæus, id est, Christus per lignum crucis. *Securis illa*, inquit, *in profundo jacebat, quia genus humanum in omnium criminum abyssum infelici ruina corruerat, sicut scriptum est: Infixus sum in limo profundi. Et iterum, Deveni in altitudinem maris; & tempestas demersit me. Fluvius enim ille, ubi securis cecidit, significat præterfluentem & fugitivam, & in abyssum descendentem voluptatem, vel luxuriam sæculi hujus. Fluvius enim à fluendo nomen accepit. Et quia omnes peccatores transitoriis voluptatibus inhærentes, fluere dicuntur; ideò securis illa in fluvio & in limo jacebat oppressa.* Pergit deinde ad Elisæum, id est, Christum Salvatorem: *Veniens verò Elisæus misit lignum, & natavit ferrum. Quid est lignum mittere, & ferrum in medium producere, nisi patibulum crucis ascendere, & de profundo inferni humanum genus erigere, ac de omnium peccatorum limo per crucis mysterium liberare? Postquam verò natavit ferrum, misit manum Propheta, & recepit illud, & rediit ad utiles usus domini sui. Ita & de nobis factum est, dilectissimi fratres, qui de manu Domini superbiendo cecideramus, per crucis lignum iterum ad manum vel ad potestatem Domini redire meruimus. Et ideò quantum possumus, cum ipsius adjutorio laboremus, ne iterùm superbiendo de manu Domini corruamus.*

S. Irenæus autem lib. 5. cap. 17. per ferrum accipit firmum Dei verbum, quod per lignum (comedendo ex ligno scientiæ boni & mali à Deo vetito Genes. 3.) negligenter amiseramus, nec inveniebamus, sed per lignum crucis Christi recepimus. *Quòd autem securis similis sit verbo Dei*, inquit, *docet Joannes Baptista dicens: Jam autem securis ad radicem arborum posita est.* Matthæi 3.

Tropol. Tropol. Angelom. *Ferrum in manubrio*, inquit, *donum intellectus in corde est: ligna vero per hoc cædere est, pravè agentes increpare; quod nonnunquam dum fluxè agitur, dum lapsus vana gloria in accepta eadem scientia, non vitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia fatuatur. Quam profectò intelligentiam ad hoc novimus dari, ut ante dantis oculos ex bona actione debent restitui. Unde rectè is, qui ferrū amiserat, clamabat: Heu, heu, heu domine mi, & hoc ipsum mutuum*

accipe ram. Idem iisdem verbis habet Eucher. ac penè Rupert. A

Anagog. Anagog. Beda: sicut ferrum aquis mersum Elisæus reduxit ad manubrium; sic Christus corpus suum aquis passionis & mortis demersum revocavit ad vitam. Idem faciet nobis in communi omnium resurrectione. Corpus enim nostrum instar ferri est durum, grave, frigidum, ferruginosum, & pronum ut in abyssum ruat; sed Christus ferro huic contrarias dotes corporis gloriosi inferet, illudque quasi igniet, ut sit clarum, agile, leve, subtile, impassibile, gloriosum.

Vers. 12. DIXITQUE UNUS SERVORUM EJUS] Abulens. putat hunc fuisse Naaman, quem Elisæus à lepra curarat: sed videtur incredibile, quòd ipse Elisæum sibi tam beneficum regi prodiderit, ut sub initium cap. 8. fatetur Abulens.

ELISÆUS PROPHETA QUI EST IN ISRAEL, INDICAT REGI ISRAEL OMNIA VERBA QUÆCUNQUE LOCUTUS FUERIS IN CONCLAVI TUO] Spiritus enim prophetiæ est cognoscere tam arcana, absentia, & remota, quam futura prædicere. Utrumque enim eandem virtutem requirit, scilicet opem & revelationem B divinam.

Vers. 16. NOLI TIMERE: PLURES ENIM NOBISCUM SUNT QUAM CUM ILLIS] *Plures*, nimirum Angeli, qui pro Deo & sanctis ejus, quasi cœlestes acies innumeræ & fortissimæ militant, ob quas ipse vocatur *Deus sabaoth*, id est, *exercituum*, juxta illud Psal. 33. *Immittet* (Hebr. חנה *chone*, id est, *castra metabitur*) *Angelus Domini in circuitu timentium eum*. Sic de Jacobo fugiente Esau dicitur Genes. 32. 1. *Fueruntque ei obviam Angeli Dei, quos cùm vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc*. Sic Angeli pugnarunt pro Mose & Hebræis contra castra Pharaonis in mari rubro. Exodi 14. Unde S. Ambros. serm. 1. de Elisæo: *Divinus timor*, inquit, *terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos Salvator instruxit, oratio, misericordia, atque jejunium. Jejunium enim meliùs quàm murus tuetur; misericordia faciliùs liberat, quàm rapina: oratio longiùs vulnerat, quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proximè conspectum percutit adversarium, oratio autem etiam longiùs positum vulnerat inimicum*. Et paulò post: *Mirum est: plures è cœlo defensores meretur sanctitas, quàm in terris oppugnatores adduxit improbitas*. Causam subdit: *Scire enim debet, quòd adversarii meritis magis quàm virtute* C *vincuntur, & non tam virtute quàm sanctitate superantur, sicut sanctus Elisæus hostes suos non armis superabat, sed oratione vincebat*.

Vers. 17. ET APERUIT DOMINUS OCULOS PUERI] *Non mirum*, ait S. Ambros. serm. de Elisæo, *si oratio aperuit oculos, ut videret exercitus; non mirum, inquam, si novos inserit oculos, qui nova promeretur auxilia. Aut cur non aciei produceret obtutum, qui acies instruxerit Angelorum? Cur, inquam, non oratione sua hebetudinem pupillarum detergeret, qui meritis suis caliginem nubium penetravit? Necessario ergo S. Elisæus hoc facto ministro formidoloso præstitit securitatem, cui jam refuderat claritatem*.

ET ECCE MONS PLENUS EQUORUM, ET CURRUUM IGNEORUM, IN CIRCUITU ELISÆI] Angeli hos equos & currus specie ignis ex aere & nubibus ac radiis solis, apposité ad ignis colorem exhibendum per eas transparentibus, efformarunt, ut Elisæo suam cœlestem naturam igneamque celeritatem, fortitudinem, vim & efficaciam repræsentarent, uti repræsentarant Eliæ in ejus raptu. Spiritus enim Eliæ successor & heres fuit Elisæus; in eo ergo impletum fuit illud Dei promissum: *Ego* D *ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ejus*, Zachar. 2. 5. vide ibi dicta. Causam dat S. Ambros. serm. 2. de Elisæo. *Quid mirum*, ait, *si is auxilia meretur è cœlo cujus animus semper in cœlo est; sicut ait Apostolus: Nostra autem conversatio in cœlis est? Ergo si nostra conversatio in cœlis est, & cœlestium conversatio potest esse nobiscum: hoc est, ut qui vita vivimus, Angelorum oculò consortium mereamur. Est ergo sanctè viventibus quadam inter se cognatio, conjunctio atque societas; nec interest utrumne in cœlis maneant, an in terris; angelicis sint habitus vel humani, dummodo in iis sit eadem vita vel sanctitas. Conversatio enim connectit, quos separat elementum, & diversis licet corporibus dividantur, iisdem tamen actibus conjunguntur. Atque ideò fit ut sancti sibi quodam consortio cohærentes, à se invicem non discedant: & modò Angeli ad terras veniant modò homines ad cœlestia transferantur: ac professu*

A *meliore quibus vita communis est, incipiunt illis vivendi etiam elementa esse communia*.

PERCUTE OBSECRO GENTEM HANC CÆCITATE] Septuag. ἀορασίᾳ, id est, *avidentia*, ut scilicet videntes non videant, nec advertant. Hinc ea percussi hic Syri Elisæum quidem & civitatem videbant, sed non agnoscebant nec advertebant. Simili cæcitate & aorasia percussi sunt cives Sodomæ, invadentes domum Loth Genes. 19. Audi S. Ambr. serm. 1. de Elisæo: *Tunc igitur oravit Elisæus, & omnem hostilem exercitum cæcitate percussit. Non mirum si adversariis cæcitatem intulit, qui famulo largitus est claritatem, & si hostibus aufert visum, qui ministro præstat aspectum. Ubi sunt, qui dicunt, plus quàm preces sanctorum, hominum arma posse? Ecce una oratio Elisæi totum exercitum vulneravit, & unius prophetæ meritis omnis est hostium numerus captivatus. Quæ caterva regum, quæ turba militum talem victoriam perpetrarunt, ut ita hostes prosternerent, ut de illis nullus occumberet? Hæc est vera, hæc incruenta victoria, ubi sic adversarius vincitur, ut de vincentibus nemo lædatur*. Vers. 18.

DIXIT AUTEM AD EOS ELISÆUS: NON B EST HÆC VIA, NEQUE ISTA EST CIVITAS] Abul. putat Elisæum hic officiosè mentitum. Videbant enim Syri civitatem Dothain, in qua, vel juxta quam tunc degebat Elisæus, quem quærebant: hoc autem videtur negare Elisæus dicens: *Neque ista est civitas*, quem quæritis. Excusat Elisæum Lyran. dicens eum locutum esse non de civitate Dothaim, in qua tunc degebat, sed de Samaria ubi habebat domum & fixerat sedem, ut patet v. 32. Non enim respondet hic Elisæus ad quæsita Syrorum, utpote qui nihil interrogarant, sed ad mentem eorum, q. d. Quæritis Elisæum ò Syri, venite mecum, ego ostendam vobis viam in Samariam, in qua ipse habitat, ibique ego eum vobis ostendam, faciamque ut agnoscatis, quem modò præsentem quidem habetis, sed tamen percussi aorasia non cognoscitis. Nolebat enim ab eis agnosci in Dothain, sed in Samaria; ut eos ad regem deduceret, & convivio exciperet. In hisce autem verbis nullum fuit mendacium, sed celatio veritatis duntaxat, quæ licita est, & sæpè necessaria: si enim veritatem aperuisset, dixissetque: *Ego sum Elisæus quem quæritis*, non potuisset eos tradere regi Israel, nec suam in eos potentiam æquè ac beneficentiam ostendere. Quòd si Syri rogarint Elisæum: Quæ est via in C Dothain, ubi est Elisæus? uti nonnulli censent, idque responsio Elisæi subindicat, non tenebatur Elisæus ad eorum, utpote hostium mentem respondere, sed ad propriam & suam; scilicet hanc non esse Samariam patriam suam, ubi Elisæum, quem quærebant, erant agnituri uti dixi. Vers. 19.

NON PERCUTIES] id est, non occides Syros, quos ad te perduxi: *si enim occidantur*, ait Theodor. *non cognosceretur magnitudo miraculi: sin autem revertantur ad eum qui misit, ille quoque discet Dei nostri potentiam*. Vers. 22.

SED PONE PANEM ET AQUAM CORAM EIS, UT COMEDANT ET BIBANT] Noluit Elisæus Syros licèt hostes, occidi à rege Israel, sed benignè & lautè tractari, ut eos charitate superaret, & ex inimicis amicos faceret, ut deinceps terram Israel non invaderent, nec prædarentur; quod & fecerunt victi ab Elisæi tum potentia, tum potiùs amore. Vide S. Chrys. (vel quisquis est auctor: styli enim elegantia arguit fuisse Latinum non Græcum) hom. de Elisæo & Syrorum insidiis detectis tomo 1. ubi inter cætera ait de Syris: *Mirantur & stupent sibi pro morte victum, pro interitu cibum, convivium pro pœna parari*. Et inferius: *Factum propheta sanctissimus gloriosus in suis, glorio-* D *sior in alienis. Exhibet suis signa virtutum, & alienis causas exhibet gloriarum. Docuit prior inimicos foveri, docuit primus debere hostibus parci, docuit adversariis pro pœna epulas exhiberi*. Deinde docet Elisæum fuisse typum Christi, unde subjicit: *O Dominum Christum, & in veteribus novum, & in novis exemplis veterem figuratum! Elisæus sanctissimus claudit visum, & reserat: cæcos efficit, & illuminat: aspectum adimit & condonat; persequentibus adimit, & se sequentibus tribuit: cæcos efficit alienos, & videntes efficit in civitate inclusos. Qui captivare prophetam venerant, excæcantur; & qui capti jam fuerant, oculantur. Hujus utriusque veritas completur, ut & figura Christi, & exemplum futuri populi monstraretur; ut jam fierent ex alienis proprii, ex inimicis amici & ex hostibus sui. Dimittit Elisæus exercitus istos ad suos; dimittit, inquam, tot prædicatores, quot habuit hostes, tot relatores virtutum, quot homines hostium*. Denique concludit dicens: Quod tunc temporis defuit postmodum completum esse

per Apostolos in Pentecoste & deinceps, dicente Script. Psal. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Vers. 23. ET ULTRA NON VENERUNT LATRONES SYRIÆ IN TERRAM ISRAEL] scilicet vivente Elisæo, sive ad longum tempus: nam postea rursum venisse liquet ex sequent. Hic fuit fructus beneficentiæ Elisæi in prædones Syros, uti jam dixi. Ita Sanctus Chrys. hom. 1. de Elisæo.

Vers. 25. DONEC VENUNDARETUR CAPUT ASINI OCTOGINTA ARGENTEIS] hoc est 80. siclis, puta 80. florenis Brabanticis sive 80. Francis. *Argenteus* enim erat siclus, licet nonnulli putent fuisse dimidium sicli duntaxat, & sic 80. argentei essent 40. Franci. Aliqui per *caput asini* accipiunt totum asinum, ut sit Synecdoche, qua caput significat totum corpus vel animal, ut cùm dicimus quid sibi vult istud *caput* hominis, vel istud insanum *caput?* id est, iste homo. Simpliciùs alii accipiunt solum caput asini; hoc enim arguit ingentem fuisse famem, & asinus magno præ ceteris animalibus est capite, si proportio ad reliquum corpus spectetur. Sic cùm Hannibal Casilinum obsideret, mus unus vendebatur ducentis denariis, teste Valer. Maxim. lib. 7. cap. 6.

ET QUARTA PARS CABI STERCORIS COLUMBARUM QUINQUE ARGENTEIS] *Cabus* sive chœnix erat mensura victus diurni, continens quatuor libras & quinque uncias, ut dixi in fine Pentateuchi: quarta pars cabi ergo erat libra cum uncia, puta tredecim unciæ. Lyran. Hugo & Dion. per *stercus* intelligunt grana frumenti, quę in columbarum gurgulione, vel ventriculo inveniuntur. Verùm alii simpliciter *stercus* ut sonat accipiunt. Unde Joseph. & Theodor. censent stercus hoc columbinum fuisse pro sale: habet enim vim acrem & causticam teste Galeno. Planiùs alii stercus columbæ censent fuisse pro edulio, tum quia fit ex granis aliisque cibis purioribus, tum quia humidius est, & rebus integrioribus constat, unde homini est edule. Addit Plinius lib. 26. cap. 6. fimum columbarum ex aceto valere ad curandas ægilopas, albugines & cicatrices; ac lib. 30. cap. 4. ad faucium asperitates & distillationes leniendas. Insuper margaritas, quæ contra cardiacos & melancholicos affectus celebrantur, & quarum siccitate innata, corporum redundantiæ consumuntur, puriores reddit. Ita enim scribit l. de gemmis cap. 13. Franc. Ruæus: Est apud Vogesum in Lotharingia montem, amnis margaritarum ferax; verùm non usque adeò splendidæ sunt: mirum tamen, quòd quæ per genesin gratia in eis desideratur, per columbas resarcitur: quæ scilicet devoratas, puriores tandem eas cum fæcibus reddunt, testituuntque, ait Serarius & ipse Lotharingus.

QUI AIT: NON TE SALVAT DOMINUS: UNDE TE POSSUM SALVARE? DE AREA VEL TORCULARI?] hoc est, ut Vatab. vertit: *Quandoquidem Dominus tibi non fert opem, unde ego tibi feerem opem? de horreone an de torculari?* q. d. Cùm Dominus famem hanc toti urbi immiserit, nisi ipse tibi in ea succurrerit, ego tibi succurrere nequeo; quia non habeo frumentum in horreo, nec vinum in torculari: q. d. mihi ipsi deest panis & vinum ad victum. Unde Chald. vertit: *Nō salvet te Dominus, unde salvabo te?* Hinc & Regia in vulgata editione sic legunt: *Non, salvet te Dominus*, q. d. Non ego, sed Dominus te salvet & pascat, quia ego non habeo cibum quem tibi dem.

Vers. 27. Aliter Joseph. Abul. & Sanch. Rex, inquit, ob famem & ob importunam interpellationem mulieris iratus indignanter respondit: *Non te salvet Deus*: q. d. Deus te affligat. Sic Gentiles irati mala imprecantes dicebant: *Dii te perdant, Dii tibi malè faxint*. Unde Vatab. sic quoque vertit: *Dispereas, quare quæris à me cibum, cùm me scias omni cibo carere?*

Vers. 29. COXIMUS ERGO FILIUM MEUM, & COMEDIMUS] Barbarum fuit hoc epulum, quod matri extrema fames extorsit, ut matrem se oblita, fieret mactatrix & voratrix filii. Simile accidit in obsidione Jerosolymæ sub Tito, teste Josepho; ac ultimis hisce annis Sveco Germaniam populante multi fame adacti, carnes humanas vorarunt. Permisit Deus Samaritas ad hæc extrema adigi, primò, ad puniendum eorum schisma & idololatriam. Secundò, ut illustrior fieret sua ex iis liberatio, & Elisæi illam promittentis prophetia. Sic Deus permittit homines subinde ad ipsa mortis limina pervenire, ut eò ferventiùs Deum invocent, ac Deus eos exaudiens majorem ab eis gratiarum actionem & laudem referat. Quare in rebus naturaliter desperatis maxime sperandum est in Deo, qui illis solet succurrere juxta illud: *Deus ex machina.* Audi S. August. serm. 211. de Temp. *Natum convertit in cibum, quem Deus condidit in solatium. Sed postquàm ad funestas epulas ventum esset, altera mulier alteram exhortatur: Recipe, inquit, recipe miseranda mater in viscera filium, nuper visceribus procreatum. Esto tui nati sepulchrum, esto ejus corporis diversorium. Esto ejus, ut ita dixerim, monumentum: intra te paululum comestus infans redeat, qui per famem vivere jam jamque non poterat. Recipiat nunc comestum uterus, quem vivum ediderat partus. Repetat habitaculum mortuus, unde nuper exierat vivus.*

VIDITQUE OMNIS POPULUS CILICIUM QUO VESTITUS ERAT (rex) AD CARNEM INTRINSECUS] Rex hic, licèt impius & idololatra, censuit pœnitentia & cilicio placandum esse Deum: pientior ergo fuit nostris hæreticis, qui cuticulam curantes, respuunt cilicia, eaque superstitioni addicunt. Vide hic quàm antiquus sit usus cilicii in pœnitentia. Sic rex Ninives cum toto populo vestivit se sacco (cilicio) seditque in cinere, Jonæ 3. 6. itaque excidium sibi à Deo per Jonam comminatum pœnitendo evasit. Sic rex Arrianus cilicium induit, eoque & precibus Deum placavit, teste Salviano lib. 7. Porrò longe antiquior est usus cilicii: primus enim eo usus legitur Jacob Patriarcha, audiens filium suum Joseph à bestia devoratum, Genes. 37. 34. ubi multa de usu cilicii dixi. Vers. 30.

ET AIT REX: HÆC MIHI FACIAT DEUS, ET HÆC ADDAT: SI STETERIT CAPUT ELISÆI FILII SAPHAT SUPER IPSUM HODIE] q. d. hodie amputabo caput Elisæo, eò quòd ipse suaserit nobis sustinere hanc in Samaria obsidionem, promittendo Dei in ea solvenda auxilium, cùm in ea extremam famem patiamur, simusque desperati: sine eo enim tempestivè composuissemus cum Rege Syriæ nos obsidente, itaque famem hanc evasissemus, quam Elisæus videt & dissimulat, nec suis precibus avertere satagit. Ita Theodor. Vers. 31.

NUNQUID SCITIS, QUOD MISERIT FILIUS HOMICIDÆ (scilicet Joram rex Israel, qui *filius* est Achabi *homicidæ*; Achab enim occidit Naboth) HUC UT PRÆCIDATUR CAPUT MEUM] q. d. Joram patrissat & imitatur patrem suum; sicut enim Achab pater ejus occidit Naboth, sic ipse me vult occidere, æquè ac ipse occidit sex fratres suos, ut dicitur 2. Paral. 21. 3. & seq. Vers. 32.

VIDETE ERGO CUM VENERIT NUNTIUS, CLAUDITE OSTIUM, ET NON SINATIS EUM INTRARE. ECCE ENIM SONITUS PEDUM DOMINI EJUS POST EUM EST] q. d. Rex ipse nuntium à se missum ad me occidendum illicò subsequitur, mandati sui pœnitens, illudque revocans. Ita Ioseph. q. d. ne timeatis resistere nuntio regis, quia rex eundem statim revocabit; adeò enim sestinus eum sequitur, ut videar sonitum pedum ejus festinantis audire. Hinc patet Elisæum suasisse regi ne Samariam dederet Syris, sed à Domino speraret auxilium & subsidium. Fuit hic rex Ioram filius Achab, qui ei successit; ejus enim acta hic describuntur usque ad cap. 8. v. 14. ubi mors ejus narratur. Igitur Ioram præcipitanter ex cholera miserat nuntium ad occidendum Elisæum; sed mox subsidente cholera ad se reversus pœnituit: quare metuens ne nuntius Elisæum occideret, ut jusserat, illicò nuntium secutus accurrit, ut cædem inhiberet. Sciebat enim Elisæum esse prophetam, virum sanctum, & beneficum Samariæ, atque aliàs sæpè ejus oracula fidelia & verissima esse expertus erat: ut de hoc quoque, de obsidione inquam solvenda, vix dubitare posset. Ita disertè Joseph. Theodor. & Abul.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicit Elisæus Samariam obsidione & fame crastino die liberandam: ita fit. Deus enim terrorem per spectra hostium immittens Syris, eos in fugam agit. Unde Hebræi eorum castra prædantur, & annonæ fit copia.

1. DIxit autem Elisæus: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras modius similæ uno statere erit, & duo modii hordei statere uno, in porta Samariæ. 2. Respondens unus de ducibus, super cujus manum rex incumbebat, homini Dei, ait: Si Dominus fecerit etiam cataractas in cœlo, nunquid poterit esse quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. 3. Quatuor ergo viri erant leprosi juxta introitum portæ: qui dixerunt ad invicem: Quid hic esse volumus donec moriamur? 4. Sive ingredi voluerimus civitatem, fame moriemur; sive manserimus hic, moriendum nobis est: venite ergo, & transfugiamus ad castra Syriæ, si pepercerint nobis, vivemus; si autem occidere voluerint, nihilominus moriemur. 5. Surrexerunt ergo vesperi, ut venirent ad castra Syriæ. Cùmque venissent ad principium castrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. 6. Siquidem Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syriæ, curruum & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque ad invicem: Ecce mercede conduxit adversum nos rex Israel reges Hethæorum & Ægyptiorum, & venerunt super nos. 7. Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris, & dereliquerunt tentoria sua, & equos & asinos, in castris: fugeruntque, animas tantùm suas salvare cupientes. 8. Igitur cùm venissent leprosi illi ad principium castrorum, ingressi sunt unum tabernaculum, & comederunt & biberunt: tuleruntque inde argentum, & aurum, & vestes, & abierunt, & absconderunt: & rursum reversi sunt ad aliud tabernaculum, & inde similiter auferentes absconderunt. 9. Dixeruntque ad invicem: Non rectè facimus: hæc enim dies boni nuntii est. Si tacuerimus, & noluerimus nuntiare usque manè, sceleris arguemur: venite, eamus, & nuntiemus in aula regis. 10. Cùmque venissent ad portam civitatis, narraverunt eis, dicentes: Ivimus ad castra Syriæ, & nullum ibidem reperimus hominem, nisi equos & asinos alligatos, & fixa tentoria. 11. Ierunt ergo portarii, & nuntiaverunt in palatio regis intrinsecus. 12. Qui surrexit nocte, & ait ad servos suos: Dico vobis quid fecerint nobis Syri: Sciunt quia fame laboramus, & idcircò egressi sunt de castris, & latitant in agris, dicentes: Cùm egressi fuerint de civitate, capiemus eos vivos, & tunc civitatem ingredi poterimus. 13. Respondit autem unus servorum ejus: Tollamus quinque equos, qui remanserunt in urbe (quia ipsi tantùm sunt in universa multitudine Israel, alii enim consumpti sunt) & mittentes explorare poterimus. 14. Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex in castra Syrorum, dicens: Ite & videte. 15. Qui abierunt post eos usque ad Jordanem: ecce autem omnis via plena erat vestibus & vasis, quæ projecerant Syri cùm turbarentur: reversique nuntii indicaverunt regi. 16. Et egressus populus diripuit castra Syriæ: factusque est modius similæ statere uno, & duo modii hordei statere uno, juxta verbum Domini. 17. Porrò rex ducem illum, in cujus manu incumbebat, constituit ad portam: quem conculcavit turba in introitu portæ, & mortuus est, juxta quod locutus fuerat vir Dei, quando descenderat rex ad eum. 18. Factumque est secundùm sermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait: Duo modii hordei statere uno erunt, & modius similæ statere uno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ: 19. quando responderat dux ille viro Dei, & dixerat: Etiamsi Dominus fecerit cataractas in cœlo, nunquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. 20. Evenit ergo ei sicut prædictum fuerat, & conculcavit eum populus in porta, & mortuus est.

Vers. 1. IN TEMPORE HOC (hac hora) CRAS MODIUS SIMILÆ UNO STATERE ERIT] id est, vendetur uno siclo, hoc est, uno Franco Gallico, putà quatuor Juliis, sive Regalibus, q. d. cras summa erit frumenti abundantia, per quam omnis Samariæ inopia & fames tolletur, omniaque vili pretio comparabuntur.

Alleg. Benadad est diabolus, qui obsidebat Samariam, id est, Ecclesiam veterem, faciebatque ut esset magna fames spiritualis verbi Dei, ac salutis, rerumque cœlestium. Venit Elisæus, id est, Christus, qui per se & Apostolos ubique prædicando, hanc famem sustulit; fecitque ut ubique sint doctores, qui prædicent verbum Dei, quique doceant viam salutis, virtutis & perfectionis. Ita Eucher. & Angelom.

SI DOMINUS FECERIT ETIAM CATARACTAS IN COELO] ut per eas depluat triticum, sicut depluerant aquæ in diluvio Noe, & manna in deserto, Exodi 16. *Nunquid poterit esse quod loqueris?* q. d. impossibile est ut in tanta rerum inopia, tanta fiat subitò copia, ut tam vili pretio vendatur triticum, unusque modius comparetur uno statere.

Vers. 2. VIDEBIS OCULIS TUIS, ET INDE NON COMEDES] quia à turba populi opprimeris in porta; idque fiet justo Dei judicio ob tuam incredulitatem, qua hoc meo ex Deo oraculo non credis; quia videris putare hoc factum esse impossibile etiam Deo, cui omnia sunt possibilia; quare negas Deo suam omnipotentiam. Ita Abul.

Vers. 6. SIQUIDEM DOMINUS SONITUM AUDIRI FECERAT IN CASTRIS SYRIÆ CURRUUM ET EQUORUM] hostilium se invadentium, itaque Syros terrefecit, ut consternati fugerent, & Samariam relinquerent liberam. Ita Joseph. Vide hìc ut ludat in humanis divina potentia rebus. Poterat enim in Syros immittere Angelos, qui illicò omnes trucidarent, poterat fulgetris eos siderare, poterat igne cœlesti, milleque aliis modis eos perdere. Sed noluit, voluitque eorum superbiam deprimere per inanem sonitum, per falsam imaginationem, per ridiculum metum, quo percuti timebant, ubi non erat timor, ac projectis rebus omnibus fugiebant, ut vitam dumtaxat servarent. Similem timorem panicum hostium plurimorum contra se venientium, immisit Deus in castra Madian, quando Gedeon cum trecentis militibus lagenas flammantes complodentibus, & tubis concrepantibus ea invasit. Judic. c. 7. 19.

Vers. 13. TOLLAMUS QUINQUE EQUOS QUI REMANSERUNT IN URBE, QUIA IPSI TANTUM SUNT IN UNIVERSA MULTITUDINE ISRAEL.] putà in tota Samaria, quæ est caput & metropolis regni Israel,

sive

sive decem tribuum. Legit Interpres בכל *bechal*, id est, *in universa*; jam pro ב legunt assine כ, ככל *chechal*, id est, *sicut universa*. Unde Chald. Pagn. Vatabl. vertunt: *Ecce illi sicut universa multitudo Israel*, q. d. sicut totus populus in Samaria macer & fame confectus est, sic & hi qui residui sunt in ea quinque equi, macilenti & fame confecti sunt.

Vers. 17. QUEM CONCULCAVIT TURBA IN INTROITU PORTÆ] quia porta erat angusta, & turba ingens; quæ fame rabida quasi furebat ad cibum, qui erat in castris Syrorum; unde ipse dux portæ volens hanc turbam moderari, & in partes dividere, ne se mutuò comprimeret, ab eadem violenter irrumpente oppressus & contritus est: ita Elisæi oraculum per omnia verum certumque fuit.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elisæus prædicit famem septennem, & vers. 7. Benadad regi Syriæ mortem, Hazaeli verò regnum ejus, inde vers. 17. describuntur gesta Joram filii Josaphat regis Juda, ac vers. 25. gesta Ochoziæ filii Joram.

1. Elisæus autem locutus est ad mulierem, cujus vivere fecerat filium, dicens: Surge, vade tu & domus tua, & peregrinare ubicumque repereris: vocavit enim Dominus famem, & veniet super terram septem annis. 2. Quæ surrexit, & fecit juxta verbum hominis Dei: & vadens cum domo sua, peregrinata est in Terra Philisthiim diebus multis. 3. Cùmque finiti essent anni septem, reversa est mulier de terra Philisthiim, & egressa est ut interpellaret regem pro domo sua, & pro agris suis. 4. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens: Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Elisæus. 5. Cumque ille narraret regi quo modo mortuum suscitasset, apparuit mulier, cujus vivificaverat filium, clamans ad regem pro domo sua, & pro agris suis. Dixitque Giezi: Domine mi rex, hæc est mulier, & hic est filius ejus, quem suscitavit Elisæus. 6. Et interrogavit rex mulierem: quæ narravit ei. Deditque ei rex eunuchum unum, dicens: Restitue ei omnia quæ sua sunt, & universos redditus agrorum, à die qua reliquit terram usque ad præsens. 7. Venit quoque Elisæus Damascum, & Benadad rex Syriæ ægrotabat: nuntiaveruntque ei, dicentes: Venit vir Dei huc. 8. Et ait rex ad Hazael: Tolle tecum munera, & vade in occursum viri Dei, & consule Dominum per eum, dicens: Si evadere potero de infirmitate mea hac? 9. Ivit igitur Hazael in occursum ejus, habens secum munera, & omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum. Cùmque stetisset coram eo, ait: Filius tuus Benadad rex Syriæ misit me ad te, dicens: Si sanari potero de infirmitate mea hac? 10. Dixitque ei Elisæus: Vade, dic ei: Sanaberis: porrò ostendit mihi Dominus quia morte morietur. 11. Stetitque cum eo, & conturbatus est usque ad suffusionem vultus: flevitque vir Dei. 12. Cui Hazael ait: Quare dominus meus flet? At ille dixit: Quia scio quæ facturus sis filiis Israel mala. Civitates eorum munitas igne succendes, & juvenes eorum interficies gladio, & parvulos eorum elides, & prægnantes divides. 13. Dixitque Hazael. Quid enim sum servus tuus canis, ut faciam rem istam magnam? Et ait Elisæus: Ostendit mihi Dominus te regem Syriæ fore. 14. Qui cùm recessisset ab Elisæo, venit ad dominum suum. Qui ait ei: Quid dixit tibi Elisæus? At ille respondit: Dixit mihi: Recipies sanitatem. 15. Cùmque venisset dies altera, tulit stragulum, & infudit aquam, & expandit super faciem ejus, quo mortuo, regnavit Hazael pro eo. 16. Anno quinto Joram filii Achab regis Israel, & Josaphat regis Juda, regnavit Joram filius Josaphat rex Juda. 17. Triginta duorum annorum erat cùm regnare cœpisset, & octo annis regnavit in Jerusalem. 18. Ambulavitque in viis regum Israel, sicut ambulaverat domus Achab, filia enim Achab erat uxor ejus, & fecit quod malum est in conspectu Domini. 19. Noluit autem Dominus disperdere Judam, propter David servum suum, sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam, & filiis ejus cunctis diebus. 20. In diebus ejus recessit Edom, ne esset sub Juda, & constituit sibi regem. 21. Venitque Joram Seira, & omnes currus cum eo, & surrexit nocte, percussitque Idumæos, qui eum circumdederant, & principes curruum, populus autem fugit in tabernacula sua. 22. Recessit ergo Edom ne esset sub Juda, usque ad diem hanc. Tunc recessit & Lobna in tempore illo. 23. Reliqua autem sermonum Joram, & universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 24. Et dormivit Joram cum patribus suis, sepultusque est cum eis in Civitate David, & regnavit Ochozias filius ejus pro eo. 25. Anno duodecimo Joram filii Achab regis Israel, regnavit Ochozias filius Joram regis Judæ. 26. Viginti duorum annorum erat Ochozias cùm regnare cœpisset, & uno anno regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Athalia filia Amri regis Israel. 27. Et ambulavit in viis domus Achab, & fecit quod malum est coram Domino, sicut domus Achab: gener enim domus Achab fuit. 28. Abiit quoque cum Joram filio Achab, ad præliandum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad, & vulneraverunt Syri Joram. 29. Qui reversus est ut curaretur, in Jezrahel, quia vulneraverant eum Syri in Ramoth, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Porrò Ochozias filius Joram rex Juda, descendit invisere Joram filium Achab in Jezrahel, quia ægrotabat ibi.

Vers. 1. VOCAVIT (voce, id est, jussu suo adducet) ENIM DOMINUS FAMEM, ET VENIET SUPER TERRAM SEPTEM ANNIS] Est Hysterologia: hæc enim prophetia Elisæi de fame septenni, anteriùs facta est, scilicet ante quinque vel sex annos: hìc autem recensetur, eò quòd mulieri hospitæ suæ, cui hanc famem prædixerat Elisæus, post famis septennium in terram suam revertenti contigerint ea, quæ hìc v. 5. & seq. narrantur. Idem confirmatur ex eo quòd Giezi hìc v. 4. colloquatur cum rege: Ergo necdum erat leprosus: leprosi enim arcebantur hominum commercio. Ergò hæc contigerunt ante adventum & sanationem Naaman, tunc enim Giezi percussus est lepra, uti superiùs dixi. Ita Torniel. Salia. & alii.

Vers. 7. VENIT QUOQUE ELISÆUS DAMASCUM (quæ erat metropolis Benadad regis Syriæ) ET BENADAD

REX SYRIÆ ÆGROTABAT] in Damasco. Benadad paulò post solutam obsidionem Samariæ, ex terrore & mœrore hunc morbum, in quo mortuus est, incurrit. Audi Josephum lib. 9 cap. 2. *Rex autem Syrorum Damascum reversus incolumis, ubi cognovit divinitùs immisso terrore, se una cum exercitu in fugam conjectum, & vanum fuisse, quod de adventu hostium crediderant, ratus omninò adversum se habere Numen, per animi ægritudinem in morbum etiam corporis incidit.* Nimirum voluit Deus Benadad, qui tot clades Israeli intulerat, morbo & morte punire, ideoque Elisæum misit Damascum, qui Hazaeli ejus mortem prædiceret, eumque regni successorem declararet.

VERS. 9. HABENS SECUM MUNERA ET OMNIA BONA DAMASCI, ONERA QUADRAGINTA CAMELORUM] Obtulit tot tantaque munera Hazael Elisæo pro salute Benadad regis sui; sed certum est Elisæum ea non acceptasse; tum quia ipse Benadad non sanavit, sed ejus mortem prædixit: tum quia ipse constanter refutavit c. 5. munera Naaman, quem a lepra curarat, ac Giezi ea acceptantem lepra punivit. Ita Abul. & alii.

VADE, DIC EI: SANABERIS. PORRO OS-
VERS. 10. TENDIT MIHI DOMINUS, QUIA MORTE MORIETUR] Est hic locus difficilis: nam videtur Elisæus jubere Hazaeli mendacium, ut scilicet dicat Benadad regi eum sanandum, cùm mox esset moriturus. Primò, Rabbini, & ex eis Abulens. legunt contrariè, scilicet, *non sanaberis:* nam pro לו *lo*, per vau, hoc est, *ei* legunt לא *lo* per aleph, hoc est, *non*. Verùm Chald. Septuag. & Latini omnes Codices legunt affirmativè: *sanaberis*. Secundò, alii respondent Elisæum ironicè locutum, q. d. scilicet sanaberis; speras te sanandum, sed erras: nam non sanaberis, sed morieris.

Tertiò & genuinè, *sanaberis*, scilicet quantum est ex parte morbi: q. d. morbus tuus non est lethalis, ex morbo hoc non morieris, quod erat verum: nam non morbus, sed vis Hazaelis occidit & suffocavit Benadad. Ita Cajet. Serar. Salian. & alii.

QUID ENIM SUM SERVUS TUUS CANIS, UT
VERS. 13. FACIAM REM ISTAM MAGNAM?] Hazael negat se esse canem, non tantùm quoad vilitatem, sed etiam & potiùs, quoad impudentiam & feritatem caninam: q. d. ego non sum tam impudens, barbarus & ferus, ut instar canis sæviam in viscera humana, eaque devorem. Cur ergo tu o Elisæe asseris, mihique dicis: *parvulos eorum elides, & prægnantes divides?* ita tum quidem sentiebat Hazael, sed factus rex Syriæ sensum mutavit, fecitque quod hic prædicit Elisæus, quodque ipse hic abominatur. Honores enim mutant mores, sed rarò in meliores. Causam subdit:

OSTENDIT MIHI DOMINUS TE REGEM SYRIÆ FORE] quasi dicat, tu fies rex Syriæ, ideoque factus rex innatum Syrorum in Israelitas odium indues, ut *eorum parvulos elidas & prægnantes dividas*, uti prædixi. Odium hoc cœpit ab Adad, dum Salomoni rebellavit fecitque se regem Syriæ; illudque ex eo quasi patre suxit filius Benadad, ac ex eo ceteri reges Syriæ. Vide dicta 3. Reg. 11. vers. 14. Hac regni prædictione audacior factus Hazael regem Benadad suffocavit, ejusque regnum occupavit, ut sequitur: ac immemor & ingratus Elisæo, hostem se fecit Israeli, in eumque sævit, implevitque barbariem ab Elisæo sibi prædictam.

TULIT STRAGULUM, ET INFUDIT AQUAM,
VERS. 15. ET EXPANDIT SUPER FACIEM EJUS] Addunt Hebr. Chald. & Septuag. *& mortuus est*: quod Noster expressit subdens: *Quo mortuo regnavit Hazael*. Videtur Benadad æstu febrili æstuans petiisse aquam ad se refrigerandum: porrexit illam ei in stragulo, aqua madefacto Hazael, itaque vel per imprudentiam, vel potiùs per dolum distillante continuò ex stragulo aqua in os & fauces Benadad, eum suffocavit, ut ei in regno succederet. Addit Serarius, aquam hanc & stragulum fortasse venenato quopiam humore fuisse infectum; sicut de Herculis Dejaniræa veste tradunt veteres, ac de Othonis III. Imper. Ladislai Hungarorum regis, & Solimanni tunica. Josephus ait simpliciter strangulatum fuisse: ita nimirum Deus punivit Benadad ob sævitiam in Israelitas exercitam. Porrò Benadad videtur regnasse 56 annos; tot enim intercedunt ab anno 17. Asa regis Juda, quo Benadad regnare cœpit, ut patet 3. Reg. 15. 18. usque ad primum annum regni Hazaelis. Ita Salianus. Nonnulli tamen putant plures reges in Syria intercessisse, omnesque dictos fuisse *Benadad*, id est, filios & successores Adad, primi regis Syriæ. Unde Hebræi tradunt, *Benadad* fuisse nomen commune regum Syriæ. Denique Josephus libr. 11. Antiquit. capit. 2. asserit tam Benadad quam Hazael apud Syros in summa esse veneratione, imò *utrumque divinis honoribus coli*, & utriusque effigiem quotidianis pompis honorari, tum propter aliam beneficentiam, tum quia magnifice templis extructis Damascum ornatiorem reddiderint.

ANNO QUINTO JORAM FILII ACHAB REGIS ISRAEL, REGNAVIT JORAM FILIUS JOSAPHAT REX JUDA] scilicet solus post mortem patris Josaphat. Objicies, id videtur factum anno septimo Joram, non quinto: nam cap. 3. vers. 1. dictum est, quòd Joram rex Israel cœperit regnare anno 18. Josaphat regis Juda, Josaphat autem regnavit annis 25. ab anno autem 18. ad 25. sunt septem anni, post quos moriente Josaphat successit ei filius Joram. Respondent Lyran. & Cajetan. Joram filium Achab regnasse post mortem Achab cum Ochozia fratre primogenito per biennium; scilicet ab anno 18. Josaphat, usque ad annum ejus vigesimum, quo mortuus est Ochozias; tumque solus regnare cœpit Joram ejus frater junior. Ergo quod hic dicitur: *anno quinto Joram*: intellige à tempore, quo Joram solus post fratris mortem regnare cœpit, quod fuit anno Josaphat vigesimo; verum obstat quod dicitur 3. Reg. ult. 52. scilicet Ochoziam in Israel regnare cœpisse anno 17. Josaphat, ac mortuum anno 18. ejusdem; nam per biennium duntaxat regnavit: quare cùm Ochozias sit mortuus anno Josaphat 18. eique statim frater Joram successerit, hinc sequitur Joram cœpisse regnare anno 18. Josaphat, non vigesimo. Meliùs Abulens. respondet non esse numerandum annum 18. Josaphat, eò quòd illo expleto cœperit regnare Joram, nec 19. eò quod sub finem ejus cœperit regnare, nec 25. eò quod is fuerit imperfectus; ablatis autem his tribus annis manent ab anno 18. Josaphat, ad annum ejusdem 25. duntaxat anni quinque integri, de quibus hic dicitur: *Anno quinto Joram filii Achab*, &c. *regnavit Joram filius Josaphat*, scilicet post mortem Josaphat, qui anno 25. regni sui mortuus est: tunc enim successit ei filius Joram.

VERS. 16.

Optime Richardus de Sancto Victore in conciliatione libr. Reg. & Paralip. Arias in Daniele, Salian. Torniellus, Sanchez & Serar. hic respondent Joram regem Juda, bis à patre nuncupatum fuisse regem, ob duo ejus bella, scilicet primò, anno 17. Josaphat, quo ipse cum Achab iturus erat ad bellum contra Syros 3. Reg. 22 tumque videtur Joram à Josaphat patre duntaxat regis titulum accepisse, ut si quid mali in bello accidisset, sibi succederet Joram. Secundo, post sex annos, scilicet anno 23. Josaphat, quo ipse in bellum contra Moabitas profectus est, ut dictum est hoc libr. capit. 3. tunc enim Josaphat rursum Joram filium declaravit regem, & regni administrationem se absente eidem tradidit, indeque numerandi sunt anni octo, quibus dicitur regnasse Joram; ita scilicet, ut tribus annis Joram regnarit cum Josaphat patre vivente, quatuor verò ceteris post mortem patris; octavus verò & ultimus fuerit imperfectus, ideoque non numeretur. Quare licèt nonnulli censeant Joram post mortem patris Josaphat regnasse octo annis, tamen verius est quod dixi, nimirum ipsum quatuor integris annis duntaxat, & quinto incompleto regnasse post mortem Josaphat, cum eo verò vivente tribus ultimis ejus annis regnasse. Id patet ex capit. 9. vers. 29. ubi Ochozias filius Joram regis Juda, mortuo Joram patre, dicitur cœpisse regnare anno 11. Joram regis Israel: jam computa annos ab anno quinto Joram regis Israel, usque ad annum ejus undecimum, habebis annos duntaxat quinque integros, quibus solis alter Joram post mortem patris Josaphat regnavit in Juda.

Vice versa cùm capit. 1. vers. 17. dicitur Joram rex Israel regnare cœpisse anno secundo Joram filii Josaphat regis Juda; intellige annum secundum ab eo tempore, quo Joram primùm à patre Josaphat ituro contra Syros titulum regis accepit, quod fuit anno Josaphat 17. Unde secundus Joram filii Josaphat annus incidit in annum 18. Josaphat, quo cœpit regnare Joram filius Achab in Israel.

AMBU-

Vers. 18. Ambulavitque (Joram filius Josaphat rex Juda) in viis regum Israel (colendo idola eorum) sicut ambulaverat domus Achab. Filia enim Achab erat uxor ejus] nomine Athalia; hæc enim fuit uxor Joram, & mater Ochoziæ, ut patet v. 26.

Vers. 19. Ut daret illi lucernam] id est, stirpem & prosapiam regiam, scilicet nepotum sibi invicem continuò in regno Juda succedentium.

Vers. 21. Venitque Joram rex Seira] id est, in Idumæam. Hæc enim sicut ab Esau fundatore, qui alio nomine vocatus est *Edom*, dicta fuit *Idumæa*, sic ab eodem qui pariter vocatus est *Seir*, id est, pilosus, hirsutus, dicta est *Seira*.

Vers. 23. Reliqua autem sermonum, (id est, rerum & gestorum) Joram, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta in libro verborum dierum regum Juda?] puta in Diariis & annalibus regum Juda? Nota, hic tacentur multa de Joram, quæ proinde supplentur in lib 2. Paral. cap. 21. ubi v. 3. Josaphat rex dicitur filiis suis, qui erant fratres Joram, dedisse *pensitationes* (malè nonnulli legunt: *pensationes*) id est, annuos redditus. Rursùm, quòd Joram omnes fratres suos numero sex occiderit, ut solus securè regnaret. Insuper, quòd Elias jam raptus (ante novem annos) ad eum miserit litteras ex paradiso, quibus ei ob hæc fratricidia & ob idololatriam minatus est Dei vindictam, quæ mox ei obvenit: nam Deus percussit eum morbo insanabili, ita ut viscera egereret; filios quoque ejus omnes occidit per Philisthæos & Arabes, unico excepto Ochozia, qui licèt minimus natu, ei successit, idque in pœnam talionis, ut sicut ipse fratres suos occiderat, sic & filii ejus occiderentur. Addit Joseph. uxores ejus fuisse occisas. Ita barbari isti justo Dei judicio cæde filiorum regis, regiorum fratrum manibus parentarunt: nec tamen dixit rex insipiens in corde suo: *Justus es Domine, & rectum judicium tuum.*

Vers. 25. Anno duodecimo Joram filii Achab regis Israel, regnavit Ochozias filius

A Joram regis Juda] Dices, cap. seq. v. 29. dicitur Ochozias regnare cœpisse anno undecimo Joram, non duodecimo. Resp. cœpit anno undecimo regnare cum patre Joram, qui erat in tormentis sui morbi; sequenti autem anno, qui est duodecimus, mortuo patre solus regnavit in Juda. Ita Abulens. Sanchez, Salian. & alii.

Viginti duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpisset] Dices 2. Paral. 22. 3. dicitur fuisse 42. annorum. Resp. hæc antilogia est perdifficilis & quasi irreconciliabilis, quam discutiam suo loco in lib. Paralip. Vers. 26.

Nomen matris ejus Athalia, filia Amri] id est, neptis Amri; erat enim Athalia filia Achab, ut dictum est vers. 18. Achab autem erat filius Amri. Sic Matth. 1. 8. Ozias dicitur filius Joram, cùm ejus fuerit nepos, imò trinepos; omittuntur enim ibi tres generationes, & tres filii intermedii, scilicet Ochozias, Joas & Amasias, eò quòd Joram miscuisset se stirpi impiæ Achab, & cum sua uxore Athalia filia Jezabelis, idololatriam invexisset in regnum Juda.

B Aliter respondent Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. & Cajetan. scilicet, Athaliam verè fuisse filiam Amri, dici tamen filiam Achab, vel imitatione, vel nutritione, quòd ab Achab sit educata, ideoque ejus idololatriam imitata.

Gener enim domus Achab fuit.] Ochozias ergo videtur duxisse filiam Joram filii Achab, sicut Joram pater Ochoziæ duxerat Athaliam filiam Achab, aut certè duxisse filiam fratris, aut sororis Joram: ideò enim dicitur, *gener domus Achab*, quia scilicet socer ejus fuit Joram, vel frater Joram; nimirùm tota hæc impietatis & idololatriæ propago invecta fuit in regnum Juda per impiam Jezabel; hujus enim filia fuit Athalia, ac neptis ejus fuit uxor Ochoziæ, quarum utraque à Jezabele, quæ unius erat mater, alterius avia, educata ejus impietatem & mores gentilitios imbibit. Vide hic quàm periculosum & noxium sit ducere uxores infideles vel hæreticas. Vers. 27.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elisæus mittit unum è suis, qui ungat Jehu in regem Israel, ut familiam Achab deleat; ungit ille Jehu: id ex Jehu intelligentes principes, eum regem creant. Jehu ergo rex factus pergit in Jezrahel, ibique occidit Joram regem Israel, & Ochoziam regem Juda, ac Jezabelem ex domo præcipitari jubet, quam deinde canes devorant juxta oraculum Eliæ.

1. Elisæus autem propheta vocavit unum de filiis prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos,
& tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad. 2. Cùmque veneris il-
luc, videbis Jehu filium Josaphat filii Namsi; & ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum,
& introduces in interius cubiculum. 3. Tenensque lenticulam olei, fundes super caput ejus, & dices:
Hæc dicit Dominus: Unxi te regem super Israel. Aperiesque ostium, & fugies, & non ibi subsistes.
4. Abiit ergo adolescens puer prophetæ in Ramoth Galaad. 5. Et ingressus est illuc: ecce autem princi-
pes exercitus sedebant, & ait: Verbum mihi ad te, ò princeps. Dixitque Jehu: ad quem ex omnibus
nobis? At ille dixit: Ad te, ò princeps. 6. Et surrexit & ingressus est cubiculum: at ille fudit oleum
super caput ejus, & ait: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Unxi te regem super populum Domini
Israel, 7. & percuties domum Achab domini tui, & ulciscar sanguinem servorum meorum prophe-
tarum, & sanguinem omnium servorum Domini, de manu Jezabel. 8. Perdamque omnem domum
Achab, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum & novissimum in Israel. 9. Et
dabo domum Achab, sicut domum Jeroboam filii Nabat, & sicut domum Baasa filii Ahia. 10. Jeza-
bel quoque comedent canes in agro Jezrahel, nec erit qui sepeliat eam. Aperuitque ostium, & fugit.
11. Jehu autem egressus est ad servos domini sui: qui dixerunt ei: Rectene sunt omnia? quid venit in-
sanus iste ad te? Qui ait eis: Nostis hominem, & quid locutus sit. 12. At illi responderunt: Falsum
est, sed magis narra nobis. Qui ait eis: Hæc & hæc locutus est mihi, & ait: Hæc dicit Dominus:
Unxi te regem super Israel. 13. Festinaverunt itaque, & unusquisque tollens pallium suum po-
suerunt sub pedibus ejus, in similitudinem tribunalis, & cecinerunt tuba, atque dixerunt: Regnavit
Jehu. 14. Conjuravit ergo Jehu filius Josaphat filii Namsi contra Joram: porrò Joram obsederat
Ramoth Galaad, ipse & omnis Israel, contra Hazael regem Syriæ: 15. Et reversus fuerat ut curaretur
in Jezrahel propter vulnera, quia percusserant eum Syri, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Di-
xitque Jehu: Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de civitate, ne vadat, & nunciet in Jezra-
hel.

hel. 16. Et ascendit, & profectus est in Jezrahel: Joram enim ægrotabat ibi, & Ochozias rex Ju-
da descenderat ad visitandum Joram. 17. Igitur speculator qui stabat super turrim Jezrahel, vidit
globum Jehu venientis, & ait: Video ego globum. Dixitque Joram: Tolle currum, & mitte in oc-
cursum eorum, & dicat vadens: Rectene sunt omnia? 18. Abiit ergo, qui ascenderat currum, in
occursum ejus, & ait: Hæc dicit rex: Pacata ne sunt omnia? Dixitque Jehu: Quid tibi & paci? transi,
& sequere me. Nuntiavit quoque speculator, dicens: Venit nuntius ad eos, & non revertitur. 19.
Misit etiam currum equorum secundum: venitque ad eos, & ait: Hæc dicit rex: Nunquid pax est? Et
ait Jehu: Quid tibi & paci? transi, & sequere me. 20. Nuntiavit autem speculator, dicens: Venit us-
que ad eos, & non revertitur: est autem incessus quasi incessus Jehu filii Namsi, præceps enim gradi-
tur. 21. Et ait Joram: Junge currum. Junxeruntque currum ejus, & egressus est Joram rex Israel,
& Ochozias rex Juda, singuli in curribus suis, egressique sunt in occursum Jehu, & invenerunt eum
in agro Naboth Jezrahelitæ. 22. Cumque vidisset Joram Jehu, dixit: Pax est Jehu? At ille respon-
dit: Quæ pax? adhuc fornicationes Jezabel matris tuæ, & veneficia ejus multa vigent. 23. Convertit
autem Joram manum suam, & fugiens ait ad Ochoziam; Insidiæ Ochozia. 24. Porrò Jehu tendit ar-
cum manu, & percussit Joram inter scapulas: & egressa est sagitta per cor ejus, statimque corruit in
curru suo. 25. Dixitque Jehu ad Badacer ducem: Tolle, projice eum in agro Naboth Jezrahelitæ:
memini enim quando ego & tu sedentes in curru sequebamur Achab patrem hujus, quòd Dominus
onus hoc levaverit super eum, dicens: 26. Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum
ejus, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus. Nunc ergo tolle, & pro-
jice eum in agrum, juxta verbum Domini. 27. Ochozias autem rex Juda videns hoc, fugit per viam
domus horti: persecutusque est eum Jehu, & ait: Etiam hunc percutite in curru suo: & percusserunt
eum in ascensu Gaver, qui est juxta Jeblaam: qui fugit in Mageddo, & mortuus est ibi. 28. Et im-
posuerunt eum servi ejus super currum suum, & tulerunt in Jerusalem: sepelieruntque eum in sepul-
chro cum patribus suis in Civitate David. 29. Anno undecimo Joram filii Achab, regnavit Ochozias
super Judam, 30. venitque Jehu in Jezrahel. Porrò Jezabel introitu ejus audito, depinxit oculos suos
stibio, & ornavit caput suum, & respexit per fenestram, 31. ingredientem Jehu per portam, & ait:
Nunquid pax potest esse Zambri, qui interfecit dominum suum? 32. Levavitque Jehu faciem suam
ad fenestram, & ait: Quæ est ista? & inclinaverunt se ad eum duo vel tres eunuchi. 33. At ille dixit
eis: Præcipitate eam deorsum, & præcipitaverunt eam, aspersusque est sanguine paries, & equorum
ungulæ conculcaverunt eam. 34. Cùmque introgressus esset, ut comederet, biberetque, ait: Ite, &
videte maledictam illam, & sepelite eam: quia filia regis est. 35. Cùmque issent ut sepelirent eam,
non invenerunt nisi calvariam, & pedes, & summas manus. 36. Reversique nuntiaverunt ei. Et ait
Jehu: Sermo Domini est, quem locutus est per servum suum Eliam Thesbiten, dicens: In agro Jez-
rahel comedent canes carnes Jezabel, 37. & erunt carnes Jezabel sicut stercus super faciem terræ in
agro Jezrahel; ita ut prætereuntes dicant: Hæccine est illa Jezabel?

Vers. 1. VADE IN RAMOTH GALAAD] Jam enim urbs illa post regis Joram eam obsidentis vulnus capta erat vel tota, vel ejus pars, ait Abul. Sanchez & Serar. idque patet ex v. 15.

Vers. 2. SUSCITABIS EUM DE MEDIO FRATRUM SUORUM, id est, ut Vatab. *jube ut surgat è medio fratrum*, id est, principum collegarum suorum: qui enim hic fratres, paulò post vocantur principes.

ET INTRODUCES IN INTERIUS CUBICULUM] ut secretò eum ungas in regem: ne si publicè id facias, seditio concitetur à Jorami regis asseclis & fautoribus, ideoque ubi eum secretò unxeris, statim *fugies & non ibi subsistes*.

Vers. 6. UNXI TE] Hæc videtur fuisse secunda unctio Jehu; nam prima facta videtur ab Elia; hoc enim ei jusserat Deus 3. Reg. 19. 15. ideoque cum ire jusserat in Damascum, ut ibi ungeret Hazael in regem Syriæ, ac deinde in Samariam, ut ungeret Jehu in regem Israel: sed prima illa Eliæ unctio fuit prævia & prognostica regni; hæc verò secunda facta ab Elisæo fuit regni collatio, ejusque in regem creatio. Ita Cajet. Histor. Scholast. Sanchez & alii.

Vers. 11. QUID VENIT ISTE INSANUS AD TE?] Vide hic ut principes idololatræ, hominesque militares prophetam rideant, vocentque *insanum* & fanaticum. Vita enim prophetarum aspera, vestitus horridus, sermo propheticus eis videbatur esse insania, ac prophetæ videbantur eis insanire: erant enim quasi emotæ mentis, & altiori numinis spiritu afflati. Unde Plato in Phædone: *Quidam*, ait, *divino beneficio sunt insani, ut prophetæ & Sybilla*, & Cicero lib. 2. de divinat. *Quid habet auctoritatis furor iste, quem divinum vocatis, ut quæ sapiens non videt ea videat insanus, & is qui humanos sensus amiserit, divinos assecutus sit: & vaticinari, idem sit, quod insanire. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei*, Corinth. 2. & 3. Idem & magis faciebant prophetæ diaboli, qui gestus inconditos edebant, & furere videbantur: unde de Sybylla ab Ænea consulta, ita canit Virg. lib. 6. Æneid.

Non vultus non color unus:
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument majorque videri
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore Dei.

NOSTIS HOMINEM, ET QUID LOCUTUS SIT] quasi dicat: nostis eum insanum esse, ac proinde insana locutum, ideoque non credenda, nec à me enarranda. Id dicit Jehu, ne si se revera ab eo unctum dicat in regem, sibi creet periculum: ne scilicet aliquis vel pro Joram pugnans, vel Jehu regnum invidens, eum invadat & occidat. *Percunctantibus autem illis*, inquit Joseph. *qua de causa venisset juvenis & insanum videri dicentibus: Rectè, inquit. conjecturam facitis, nam insani verba locutus est. Illis verò magis etiam sibi exponi quid esset orantibus, regnum populi sibi à Deo delatum, ait illum dixisse.*

AT ILLI DIXERUNT: FALSUM EST, SED MAGIS NARRA NOBIS] quasi dicat: non insana, sed seria & magni momenti locutus est propheta, cupimusque omninò ut ea nobis enarres. Unde Chald. vertit: *Falsum tu dicis, indica nunc nobis*. Suspicati sunt Dei instinctu, id quod res erat, scilicet Jehu à propheta accepisse regni oraculum, illudque ab eo extorquere satagunt, unde sequitur: Vers. 12.

FESTINAVERUNT ITAQUE, ET UNUSQUISQUE TOLLENS PALLIUM SUUM (vestem extimam) POSUERUNT SUB PEDIBUS EJUS IN SIMILITUDINEM TRIBUNALIS] Septuag. *super ascensum graduum*; Vatabl. *in fastigio graduum*, id est, supremo gradu, nimirum summo & eminentissimo loco, quasi dicat, loco excelso vestibus suis erexerunt ei quasi thronum regium, ut in eo velut rex sederet: hoc enim ritu eum regem crearunt. Vers. 13.

Nimirùm ad vocem Prophetæ, quam à Jehu audierant principes, hi & milites divinitùs excitati regnum ei detulerunt, ideoque gradus aliquos opere tumultuario construxerunt, quos palliis suis quasi aulæis constraverunt, & in summo eorum Jehu collocarunt, eique acclamarunt; *Regnavit Jehu*, quasi dicat: rex noster est Jehu.

Jehu, vivat ergo & regnet prosperè per multos annos. Sic Plutarchus scribit in Catone Uticensi in ejus vita, stratas esse à militibus vestes per ea loca, quæ ipse pedibus calcaturus erat: quod honoris genus refert Imperatoribus impendi solere. Et in Deorum suorum quibusdam sacris, dum illos festa pompa traducerent, vestes sterni solitas esse scribit idem Plutarchus in Alcibiade.

Idem de sacris Junonis tradit Athenæus lib. 12. c. 9. Sic & Christo quasi Messiæ regi, solemni pompa ingredienti Jerusalem in die Palmarum, turba viam stravit palmis & vestibus, Matthæi 21.

Vers. 18. Quid tibi et paci?] q. d. non pacem veho, sed bellum: conjuravi enim contra tuum regem Joram, ut eum occidam regnumque ejus occupem.

Vers. 21. Et egressus est Joram rex Israel, et Ochozias rex Juda, &c. in occursum Jehu; et invenerunt eum in agro Naboth Jezraelitæ] Justum congruumque fuit hoc Dei judicium, qui eos congregavit in agrum Naboth, ut in eo cæderentur, in quo Achab pater eorum Naboth vinea sua spoliarat & occiderat, uti ipse per Eliam eidem prædixerat 3. Reg. 21. 23.

Vers. 22. Adhuc fornicationes Jezabel matris tuæ, et veneficia ejus multa vigent] putà idololatria & magia Jezabelis; idololatria enim est fornicatio mystica, qua quis relicto Deo sponso, adhæret idolis, quasi adulteris. Eadem est magia, quia sacerdotes idolorum sunt magi; consulunt enim dæmonem, & ab eo oracula accipiunt. Dicit hoc Jehu, q. d. Ego ex parte Dei judicis venio, ut puniam idololatriam & magiam tuam, tuæque matris Jezabelis.

Vers. 25. Quod Dominus onus hoc levaverit super eum] *Onus* vocatur prophetia minax, & onerosa, qua Deus per Eliam prædixerat posteros Achab ob ejus scelera occidendos 3. Reg. 21. 23.

Vers. 27. Etiam hunc percutite] ad exterminium domus Achab à Deo prædictum & decretum. Erat enim Ochozias rex Juda, ex parte matris Athaliæ, nepos Achab ejusque scelera & idololatriam imitabatur.

Dices, 2. Paral. 22. 9. dicitur Ochozias fugisse & latuisse in Samaria. Resp. hac vice fugit & latuit in Samaria, sed ut ibidem additur, in Samaria posteà deprehensus, deductus est ad Jehu in Gaber, ibique percussus fugit in Mageddo, ibique mortuus est: ita Liran.

Vers. 29. Anno undecimo Joram filii Achab regis Israel regnavit Ochozias super Judam] *Regnavit*, id est, regnare cœpit, & vix uno anno regnavit; nam anno duodecimo Joram unà cum eo occisus est à Jehu.

Vers. 30. Porrò Jezabel introitu ejus (Jehu regicidæ) audito, depinxit oculos suos stibio] non ad illiciendum Jehu in sui amorem. Erat enim vetula, & sciebat Jehu esse juratum suum hostem, sed ad animositatem ostendendam, quasi quæ non timeret nec curaret Jehu; unde eum increpuit vocavitque domini sui (Joram regis) interfectorem, ut eum percelleret: putabat enim quòd Jehu in se, utpote feminam & reginam, non auderet manus injicere, nec ejus sanguine se cruentare. Quod

A si auderet, volebat animosè & nobiliter mori, quasi mortem contemnens. Hæc est vanitas sæculi & sæcularium, æquè ac mulierum vanitas est stibium & purpurissa, quam proinde Magdalena dum pœnituit, despexit; nam, ut ait S. Hier. Epist. ad Furiam: *non habuit crispantes mitras, nec stridentes calceolos, nec orbes stibio fulginatos*. Unde S. Cyprian. tract. de opere & eleemosyna: *Inunge oculos tuos*, inquit, *non stibio diabolico, sed collyrio Christi*.

Nunquid pax potest esse Zamri qui interfecit dominum suum?] quasi dicat: quæ pax & societas potest esse cum Jehu, qui est quasi alter Zamri tyrannus. Sicut enim Zamri occidit Ela regem suum 3. Reg. 16. 10. ejusque regnum invasit, sic Jehu occidit Joram regem suum, ejusque regnum invadit. Vers. 31.

Et erunt carnes Jezabel sicut stercus] Alludit ad Etymon nominis Jezabel. *Jezabel* enim Hebr. idem est, quod אי זבל *e zebel*, id est, *ubi stercus*. *Zebel* enim Chaldaicè, Syriacè & Arabicè idem est quod, *stercus*. Aut *Jezabel* idem est, quod אי זבל *i zebel*, id est, *insula sterquilinii, vel væ sterquilinio*, ait Pagn. unde nonnulli putant à *zebel*, id est, *stercus* diabolum per contemptum vocari *zabulum*, id est, *stercorarium*, ac Græcos Beelzebub vocare *Beelzebub*, quasi *Deum stercoris*; stercori enim insidet *zebub*, id est, *musca*. Porrò S. Ambros. exhort. ad virgin. *Jezabel*, inquit, *idem est quod vanitatis profluvium, vel vana & vacua redundantia; qualis est in avaritia, ambitione, omnique concupiscentia, cujus idæa est Jezabel*. Vers. 37. *Jezabelis etymon.*

B

Haeccine est illa Jezabel?] q. d. Itane fortuna vices commutans Jezabelem ex summo gloriæ in imum ignominiæ prostravit? Erat illa decor & pulchritudo orbis, jam putet ut sordidum stercus. Erat illa regum uxor & mater, imò domina & rectrix, en tibi jam à canibus laniatur. Erat illa terror Eliæ & prophetarum, imò totius Israelis: Ecce jam illa ungulis equorum calcatur.

Notat S. Chrysost. hom. 25. in Epist. ad Roman. Jezabelem graviùs punitam esse, quàm Achab, qui in bello sagitta confixus decorè occubuit: eò quòd Jezabel fuerit ei omnis mali occasio, imò suggestrix & incentrix: *Jezabel*, ait, *majores pœnas dedit, quàm Achab vineæ raptor: ipsa quippe universum istud negotium texuerat, regique lapsus occasionem dederat*.

Sic B. Francisc. Borgia nuper Dux Gandiæ, cùm Isabellæ uxoris Caroli V. defunctæ corpus ad regium sepulchrum Granatam deferret, illud adeò deforme, fœdum & horridum conspexit, ut non agnosceret

C nec auderet jurare, hoc esse corpus Imperatricis. Quare illud contentis oculis intuens & admirans: *Hæccine*, inquit, *est Isabella mundi Imperatrix*? Hæccine sapiens & sancta illa Isabella, gaudium Hispaniæ, decus imperii, spes orbis? ubi nuperus ille vultus decor, ubi oculorum splendor, ubi coronæ regiæ majestas? Itane caro ejus versa est in putredinem, decor in fœtorem, splendor in horrorem? Quare Deo mentem illuminante, attentè considerans, quanta esset regum regnorumque & omnium bonorum mundi vanitas, eis valedicere & soli Deo servire decrevit, ac Societatem Jesu ingressus, rarum virtutum omnium tam religiosis, quàm sæcularibus, quin & principibus ac regibus dedit exemplar, ut patet ex ejus vita.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jehu occidit septuaginta filios Achab, & quadraginta duos fratres Ochoziæ, ac per dolum omnes cultores Baal, unde meruit progeniem in regno usque in quartam generationem: Idem tamen coluit vitulos aureos Jeroboam, ideoque domus ejus tandem excisa.

1. Erant autem Achab septuaginta filii in Samaria: scripsit ergo Jehu litteras, & misit in Samariam,
ad optimates civitatis, & ad majores natu, & ad nutritios Achab dicens: 2. Statim ut acceperitis litteras has, qui habetis filios domini vestri, & currus, & equos, & civitates firmas, & arma, 3.
eligite meliorem, & eum qui vobis placuerit de filiis domini vestri, & eum ponite super solium patris
sui, & pugnate pro domo domini vestri. 4. Timuerunt illi vehementer, & dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, & quo modo nos valebimus resistere? 5. Miserunt ergo præpositi
domus, & præfecti civitatis, & majores natu, & nutritii, ad Jehu, dicentes: Servi tui sumus, quæcumque jusseris faciemus, nec constituemus nobis regem: quæcumque tibi placent fac. 6. Rescripsit
autem

autem eis litteras secundò, dicens: Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum domini vestri, & venite ad me hac eadem hora cras in Jezrahel. Porrò filii regis, septuaginta viri, apud optimates civitatis nutriebantur. 7. Cùmque venissent litteræ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & miserunt ad eum in Jezrahel. 8. Venit autem nuntius, & indicavit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit: Ponite ea ad duos acervos juxta introitum portæ usque manè. 9. Cùmque diluxisset, egressus est, & stans dixit ad omnem populum: Justi estis: si ego conjuravi contra dominum meum, & interfeci eum, quis percussit omnes hos? 10. Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus super domum Achab, & Dominus fecit quod locutus est in manu servi sui Eliæ. 11. Percussit igitur Jehu, omnes qui reliqui erant de domo Achab in Jezrahel, & universos optimates ejus, & notos, & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquiæ. 12. Et surrexit, & venit in Samariam: cùmque venisset ad Cameram pastorum in via, 13. invenit fratres Ochoziæ regis Juda, dixitque ad eos: Quinam estis vos? Qui responderunt: Fratres Ochoziæ sumus, & descendimus ad salutandos filios regis, & filios reginæ. 14. Qui ait: Comprehendite eos vivos. Quos cùm comprehendissent vivos, jugulaverunt eos in cisterna juxta Cameram, quadraginta duos viros, & non reliquit ex eis quemquam, 15. Cùmque abiisset inde, invenit Jonadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei. Et ait ad eum. Nunquid est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Jonadab: Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille levavit eum ad se in currum: 16. dixitque ad eum: Veni mecum, & vide zelum meum pro Domino. Et impositum in curru suo, 17. duxit in Samariam. Et percussit omnes qui reliqui fuerant de Achab in Samaria usque ad unum, juxta verbum Domini, quod locutus est per Eliam. 18. Congregavit ergo Jehu omnem populum, & dixit ad eos: Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius. 19. Nunc igitur omnes prophetas Baal, & universos servos ejus, & cunctos sacerdotes ipsius, vocate ad me: nullus sit qui non veniat, sacrificium enim grande est mihi Baal: quicumque defuerit, non vivet. Porrò Jehu faciebat hoc insidiosè, ut disperderet cultores Baal. 20. Et dixit: Sanctificate diem solemnem Baal. Vocavit, 21. & misit in universos terminos Israel, & venerunt cuncti servi Baal, & non fuit residuus ne unus quidem qui non veniret. Et ingressi sunt templum Baal, & repleta est domus Baal, à summo usque ad summum. 22. Dixitque his qui erant super vestes: Proferte vestimenta universis servis Baal. Et protulerunt eis vestes. 23. Ingressusque Jehu, & Jonadab filius Rechab, templum Baal, ait cultoribus Baal: Perquirite, & videte, ne quis fortè vobiscum sit de servis Domini, sed ut sint servi Baal soli. 24. Ingressi sunt igitur ut facerent victimas & holocausta: Jehu autem præparaverat sibi foris octoginta viros, & dixerat eis: Quicumque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus vestras, anima ejus erit pro anima illius. 25. Factum est autem, cùm completum esset holocaustum, præcepit Jehu militibus & ducibus suis: Ingredimini, & percutite eos, nullus evadat. Percusseruntque eos in ore gladii, & projecerunt milites & duces, & ierunt in civitatem templi Baal, 26. & protulerunt statuam de fano Baal, & combusserunt, 27. & comminuerunt eam. Destruxerunt quoque ædem Baal, & fecerunt pro ea latrinas usque in diem hanc. 28. Delevit itaque Jehu Baal de Israel, 29. verumtamen à peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, & in Dan. 30. Dixit autem Dominus ad Jehu: Quia studiosè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Achab: filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. 31. Porrò Jehu non custodivit ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit à peccatis Jeroboam, qui peccare fecerat Israel. 32. In diebus illis cœpit Dominus tædere super Israel, percussitque eos Hazael in universis finibus Israel, 33. à Jordane contra Orientalem plagam, omnem Terram Galaad, & Gad, & Ruben, & Manasse, ab Aroer, quæ est super Torrentem Arnon, & Galaad, & Basan.. 34. Reliqua autem verborum Jehu, & universa quæ fecit, & fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 35. Et dormivit Jehu cum patribus suis, sepelieruntque eum in Samaria: & regnavit Joachaz filius ejus pro eo. 36. Dies autem, quos regnavit Jehu super Israel, viginti & octo anni sunt, in Samaria.

Vers. 1. ERANT AUTEM ACHAB SEPTUAGINTA FILII] A non ex sola Jezabele, sed ex aliis multis uxoribus ab eo procreati.

AD NUTRITIOS ACHAB] id est, ut Septuag. *ad nutritios filiorum Achab*, scilicet ad primates, qui septuaginta filios Achab enutrierant.

Vers. 4. ECCE DUO REGES (Joram rex Israel, & Ochozias rex Juda, utrumque enim occidit Jehu) NON POTUERUNT STARE CORAM EO] id est, resistere illi, unde sequitur.

ET QUOMODO NOS (privati & plebei) VALEBIMUS RESISTERE?]

Vers. 5. MISERUNT ERGO PRÆPOSITI DOMUS] qui scilicet præerant palatio regio, quod Amri ædificarat in Samaria, in quo habitarat Achab, ejusque filius Joram, occisus à Jehu.

OCCIDERUNT SEPTUAGINTA VIROS] Non peccavit Jehu jubendo occidi septuaginta filios Achab, quia id fecit jussu Dei, qui summus vitæ tam nocentum quàm innocentum est Dominus, eò quòd essent filii nocentis Achab, cujus utpote nequissimi semen omne, omnemque stirpem funditùs delere volebat Dominus: verisimile enim est inter hos septuaginta aliquos fuisse minores & innocentes, nec idololatriæ Achab capaces vel participes. Peccarunt tamen Samaritæ, quòd hoc mandatum Jehu de eis occidendis executi sint, non ut ministri Judicis, sed timore Jehu, quem nesciebant esse regem à Deo electum, & ab Elisæo unctum, ideoque nesciebant eum esse Judicem Israelis, ac habere à Deo potestatem occidendi hos filios Achab. Fortè etiam peccavit Jehu jubendo eis hoc facinus, si priùs non satis eis probavit suam auctoritatem, Vers. 7.

& jus

& jus regni sibi à Deo datum, nisi ipsi illud aliunde facile scire potuerint. Ita Abul.

ET POSUERUNT CAPITA EORUM IN COPHINIS] Apposité ad culpam Achab, qui in cophinis collegerat uvas ex vinea Naboth à se occisi: idcirco igitur in pœnam peccati filiorum ejus capita in cophinis deferuntur ad Jehu. In eo ergo punitur tum ipse, tum filii, in quo peccarant.

VERS. 8. PONITE EA AD (Chald. in) DUOS ACERVOS JUXTA INTROITUM PORTÆ USQUE MANE] ut totus populus ingrediens & exiens per portam, videat hoc justum Dei judicium contra domum Achab, itaque ab ejus idololatria & cultu Baal recedat.

VERS. 9. JUSTI ESTIS] id est, justam Dei vindictam implestis, licèt inscii & non cogitantes. Cogitabant enim implere jussum Jehu de eis occidendis, non autem jussum Dei.

SI EGO CONJURAVI CONTRA DOMINUM MEUM (Joram regem Israel) ET INTERFECI EUM, QUIS PERCUSSIT OMNES HOS?] q. d. non ego sed vos, esto meo jussu meique metu. q. d. Ex hac ultione patet manifestè vindicta Dei contra domum impiam Achab; quòd scilicet Deus tam me, quàm vobis usus sit ad illam peragendam. Nam ego licèt occiderim Joram, non tamen potuissem occidere septuaginta ejus fratres, nisi Deus immisisset vobis mei metum, ut me jubente eos occideretis. Alioqui enim potuissetis meo jussui resistere, aut vi, aut honesta excusatione, aut filios hos Achab, quos occidistis, abscondendo, vel aliò amandando. Deus ergo vobis mentem eripuit, ne id faceretis, sed eos occideretis.

VERS. 11. PERCUSSIT IGITUR JEHU OMNES QUI RELIQUI ERANT DE DOMO ACHAB] *Omnes*, id est, ferè omnes, quia pauci iique ferè pauperes, abjecti & imbelles fuere relicti. Remansere quoque fratres Ochoziæ regis Juda, prognati ex Athalia filia Achab, quos paulò post occidit v. 14. Remansit quoque Joas, qui Ochoziæ patri in regno Judæ successit. Simili modo dixit Script. nullum relinquendum ex domo Jeroboam, Baasa, Ela, &c. quia digniores omnes sublati, & pauci vilesque relicti fuere.

VERS. 13. FRATRES OCHOZIÆ,] id est, filii fratrum Ochoziæ, ut explicatur 2. Paral. 22. 9. nam fratres Ochoziæ fuere occisi ab Arabibus 2. Paral. 21. 17.

DESCENDIMUS AD SALUTANDOS FILIOS REGIS] scilicet Ochoziæ regis Israel, ejusque uxoris & reginæ.

VERS. 14. JUGULAVERUNT EOS] quasi posteros impii Achab ex impia matre Athalia. Fecit id Jehu instinctu Dei, unde ait ad Jonadab: *Vide zelum meum pro Domino*. Ita Abul.

JUXTA CAMERAM] *pastorum*, ut dictum est v. 12. Chald. *Ad domum congregationis pastorum*. Hebr. *ad domum ligationis*, in qua scilicet oves ligabantur ad tondendum. q. d. in tonstrina ovium. Ita Pagn. Fortè tondebantur tum ibidem oves, ideoque de more læta instruebantur convivia, ad quæ invitati fuere hi filii fratrum Ochoziæ, ibique inter epulas occisi, ut in similibus occisus fuit Amnon à fratre suo Absalom. 2. Reg. 13.

VERS. 15. INVENIT JONADAB FILIUM RECHAB IN OCCURSUM SIBI, ET BENEDIXIT EI) scilicet bene precatus est, salutavit eum dicendo more Hebræo: *pax tibi*. Hic *Jonadab* est ille qui laudatur Jeremiæ cap. 35. 6. ubi Jeremias propinans vinum Rechabitis, posteris & discipulis Jonadab, audit ab eis: *Non bibemus vinum, quia Jonadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum vos, & filii vestri usque in sempiternum, & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas non plantabitis, nec habebitis; sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, ut vivatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini.* *Jonadab pater Rechabitarum.* Joannes Jerosolymit. lib. de Institut. monach. cap. 25. asserit hunc *Jonadab* fuisse Elisæi discipulum, ejusque vitæ religiosæ vestigia, excepta continentia, sectatum esse cum suis filiis & nepotibus. Rechabitæ hi fuere Cinæi, posteri Jethro Madianitæ, soceri Mosis. Vide dicta Jeremiæ 35. 6.

NUNQUID EST COR TUUM RECTUM SICUT COR MEUM CUM CORDE TUO?] q. d. amasne me sincerè & ex animo, sicut ego amo te. Hinc videtur Jehu ante regnum fuisse probus, utpote amicus & familiaris Jonadabo viro probo & religioso. Amicitia enim non coalescit inter probos & improbos, poscit enim sibi similes.

ET IMPOSITUM IN CURRU SUO DUXIT IN SAMARIAM] ut auctoritatem sibi apud Samaritas nomenque probitatis conciliaret per Jonadabum sibi socium, quem omnes habebant pro viro integro & sancto, ut hac ratione facilius perageret cædem Baalitarum, quam moliebatur, nec aliquis ei resistere auderet. VERS. 17.

ACHAB COLUIT BAAL PARUM, EGO AUTEM COLAM EUM AMPLIUS] Mentitur Jehu, sed officiosè, & ad bonum finem, ut omnes cultores Baal in unum colligat & mactet, quod Deus ei jusserat, quodque alia ratione perfici vix poterat. Unde ipse putabat hoc mendacium sibi esse licitum, imò necessarium, honestum & pium. Ita Theodor. & Procop. VERS. 18. *Jehu ait se culturum Baal.*

Licèt enim hoc ejus mendacium ex genere suo esset perniciosum, quia erat simulatio imò professio idololatriæ, ideoque scandalum publicum, uti docet S. Thom. 2. 2. qu. 111. art. 1. ad 2. Franc. Suarez tract. 1. de fide disput. 14. sect. 4. num. 9. Greg. de Valentia tract. de fide disput. 1. quæst. 3. puncto 2. imò S. Aug. lib. contra mendacium cap. 2. hoc Jehu mendacium vocat impium, ideoque eum non pro illa simulatione, sed pro obedientia, qua jussu Dei occidit posteros Achab, à Deo fuisse laudatum & remuneratum asserit, additque: *Visum est quibusdam Catholicis Priscillianistas se debere simulare, ut eorum latebras penetrarent; quòd ego prohibens*, ait Aug. *scripsi librum contra mendacium*. *An peccarit?*

Tamen multa sunt quæ Jehu excusant, & hoc ejus mendacium potiùs officiosum quàm perniciosum fuisse ostendunt. Primum est, intentio loquentis, nimirùm quòd illud dixerit non seriò, non enim intendebat colere Baal, sed fictè & simulatè ut omnes cultores Baal in unum colligeret, & collectos omnes quasi victimas divinæ justitiæ mactaret, uti Deus ei jusserat; quod aliàs facere nequivisset. Unde S. Hieron. in cap. 2. Epist. ad Galat. omninò excusat Jehu, docetque utilem esse simulationem, & quandoque exhibendam, dummodò caveatur mendacium. *Utilem*, ait Hier. *simulationem assumendam esse in tempore Jehu regis nos docet exemplum*. Idem censet Abul. Cajet. & alii. Imò Adrianus in 4. q. 1. de Baptismo in resp. ad 5. ait licere celare fidem per professionem falsæ religionis, si justa subsit causa: quod tamen alii passim improbant & refellunt, ac meritò. *Multa eum excusant. Primum.*

Secundum, quòd simulatio & fictio hæc Jehu brevissimo tempore durarit; unde exiguum fuit scandalum: nam mox visuri erant universi animum loquentis planè contrarium: moram ergo modici temporis Jehu pro nihilo reputavit. *Secundum.*

Tertium, quòd non jusserit vel exhortatus sit Baalitas ad sacrificandum Baal, sed tantum dixerit: *Ego colam eum ampliùs*: qua voce tantùm intendit occasionem dare Baalitis, ut animum suum aperirent, & malitiam idololatriæ mente conclusam proderent, ut illam deinde ipse succideret. Sic medici dant pharmaca, quæ humores pravos commoveant, ut eos deinde emicantes expellant, itaque homini sanitatem restituant. Sic principes mittunt exploratores ad hostes, qui se eorum amicos simulent, ut eorum consilia rescitcant, & Principibus renuntient; uti fecit Chusai transfugiens ad Absalomem, ibique dissipans consilia Achitophelis 2. Reg. 15. 14. Sic heri explorant fidem servorum & ancillarum, hinc inde ponendo nummos, ut videant an ipsi eos auferant & furentur, an verò fideliter ad herum referant. Hi ergo dant quidem occasionem furti, non tamen ad illud incitant vel invitant. *Tertium.*

Dices, Jehu implicitè suo exemplo invitavit Baalitas ad sacrificandum Baal. Resp. Jehu non invitavit, sed occasionem tantùm eis dedit sacrificandi (ut jam dixi de heris) quam sciebat illos arrepturos, idque permisit, ut quod ipsi quotidie faciebant privatim, hoc jam facerent publicè, itaque se detegerent, ut ab eo puniri plectique possent. Satius enim erat unum actum sacrificii publicum permittere ad redimenda tot privata eorum sacrilegia. Satius erat sinere eos publicè semel idola colere, quam privatim millies & millies; ut hac promissione idololatriam Baal funditus excinderet.

Quartum, quia magna tunc erat rerum & religionis perturbatio: alii enim colebant Baal, alii vitulos aureos, alii *Quartum.*

alii Melchom, alii Chamos, alii Deum verum: quare exiguum fuit hoc Jehu scandalum: quisque enim liberè colebat quod volebat. Addunt nonnulli Jehu ambiguè fuisse locutum, & per Baal intellexisse Deum verum: hic enim verus est *Baal*, id est, omnium Dominus; aut potiùs per Baal intellexisse dæmonem. q. d. Achab coluit Baal, id est, dæmonem victimis animalium, ego ampliùs eum colam, sed materialiter tantùm, victimis hominum, quia Baalitas mactabo & offeram illi, non quasi Deo, sed quasi Dei archicarnifici, qui merè delectatur sanguine & morte hominum impiorum, ut animas eorum abripiat in tartara: magnum enim festum egit dæmon in mactatione idololatrarum, quam fecit Jehu, eosque quasi victimas suas lætissimè acceptavit.

Quintum. Quintum, quia Jehu erat homo militaris; militari ergo sensu & astu hoc militare stratagema adinvenit, ad perdendos simul & semel omnes Baalitas, Dei æquè ac suos hostes: quare non studuerat casibus conscientiæ, sed quod zelus honoris Dei & militaris industria ad detegendos hostes, ut ex inopinato eos opprimeret, illi suggerebat, hoc bona fide peregit, idque præsente, B juvante, & ut videtur probante Jonadab viro probo, prudente & religioso.

Denique Jehu à Domino laudatus & remuneratus fuit vers. 30.

Simili modo Constantius Imperator Constantini Magni pater, ut agnosceret quinam in familia sua essent veri & cordati Christiani, qui ficti vel timidi, & inconstantes, edixit ut qui Deos colere vellent, in aula manerent, pristinisque honoribus fruerentur; qui verò id facere nollent, aula excederent. Mox omnes eos qui se Deos colere velle dicebant, aula ejecit; ceteros in ea retinuit, causamque dedit: *Quomodo*, inquit, *mihi fidi erunt, qui Deo perfidi fuerunt?* ita refert Euseb. lib. 1. de vita Constantini c. 9. & 10. & Sozom. lib. 1. c. 6.

Vers. 19. Sacrificium enim grande est mihi Baal] q. d. Volo grande & solemne sacrificium offerre Baal, ideoque volo Baalitas omnes esse præsentes. Hoc simulabat Jehu, sed verè intendebat ipsosmet Baalitas, quasi victimas mactare Deo, eosque offerre dæmoni, C quasi Dei carnifici, qui eorum utpote sui cultorum erat dominus & possessor, ideoque eos secum abrepturus erat in gehennam.

Vers. 20. Sanctificate diem solemnem Baal] hoc est, indicite diem festum & sanctum, quo solemniter colamus Baal: sed vos ò Baalitæ, coletis cum formaliter victimis boum, ego verò eum colam materialiter dumtaxat mactando & tradendo vos ipsos quasi victimas dæmoni, cui vosmetipsos dicastis, & quasi servos addixistis. Et verè solemne festum egit cum dæmon, cùm tot idololatrarum quasi servorum suorum à Jehu cæsorum animas & corpora rapuit. Vocati ergo venerunt ad festum solemne non epuli, sed macelli sui. Sic diabolus in morte Lutheri indixit solemne festum dæmonibus sibi subditis, adeoque omnes circumquaque convocavit ad ejus animam cum triumpho deducendam ad tartara. Id fassi sunt dæmones qui energumenos possidebant Geilæ, quæ civitas est in Brabantia inter Antuerpiam & Lovanium, ubi S. Dympna virgo & martyr à suo patre rege Hyberniæ pro virginitate occisa requiescit, & multis miraculis præsertim in energumenis à dæmone liberandis resplendet, uti oculis meis olim conspexi, cùm sanctæ hujus virginis lipsana sacra visitarem. Geilæ, inquam, eo die quo mortuus est Lutherus, omnes energumeni à dæmonibus fuere liberi; sed postero die rursum ab iisdem possessi & exagitati. Rogati dæmones causam, dixere, se pridie convocatos ad magni amici sui Martini Lutheri funus, illi interfuisse ac festum agitasse: principem enim ipsorum & archidæmonem præcepisse, ut universi spiritus maligni ad sui prophetæ & fidelis cooperarii Lutheri exequias confluerent: congruere enim ut qui quamplurimos ad inferos deduxisset, à quamplurimis ad eosdem solemniter deduceretur. Uti inter alios narrat Tilmannus Bredenbachius lib. 7. Collat. sacr. cap. 39. qui & addit innumerabilem corvorum horrendum in modum crocitantium copiam (erant illi dæmones) cadaver Lutheri supervolitasse, illudque Islebio VVittenbergam ad sepulchrum usque comitatam fuisse. Simile festum egerunt dæmones in morte Udonis Magdeburgensis præsulis, uti idem Bredenbac. lib. 8.

Festum dæmonum in morte Lutheri.

A capit. 14. ex Nauclero, Fulgosio, P. Canisio fusè enarrat.

Et venerunt cuncti servi Baal] *Servos* vocat devotos Baal, præsertim sacerdotes, ut patet v. 19. unde & v. seq. jussit eis dari vestes, scilicet sacerdotales & sacras: nec enim videntur omnes omninò qui Baal adorabant venisse, aut templo uno capi potuisse. Sic Actor. 17. 4. *colentes*, vocantur viri pii & religiosi Deum piè colentes. Abul. tamen censet omnes omninò profitentes cultum Baal vocatos venisse ad diem solemnem Baal: licèt enim tempore Achab fuerint illi in magno numero, tamen paulò post agente Josaphat rege pio, multi ex eis ad cultum unius veri Dei redierunt. Vers. 21.

Et repleta est domus Baal a summo usque ad summum] scilicet ab extremo in extremum. Sept. *Et repleta est domus super os*. Chald. *ex angulo in angulum*.

Proferte vestimenta universis servis Baal] scilicet sacerdotalia vel sacra, qualibus utebantur Levitæ & Nathinæi, sive ministri sacerdotum: non ergo dedit eis vestes laicas in præmium. Hæc enim magna multis fuisset idololatriæ & peccati illecebra, ut pro vestibus se cultores Baal esse mentirentur. Addit Abul. Jehu eis victimas ad sacrificium suppeditasse & invitasse ad sacrificandum, idque sine culpa. Verùm id dici nequit: invitare enim ad sacrificandum idolo, culpa est & scelus, quocumque fine id fiat. Sufficit ergo Jehu, quòd eos paratos ad sacrificandum permitteret sacrificare. Vers. 22.

Sed ut sint servi Baal soli] *Nolle se dicens*, ait Josephus, *ut sacris eorum alienus ac prophanus ullus se ingerat*. Prudenter id providit Jehu, ne quis innocens Deique cultor, sed soli nocentes Baalitæ mactarentur. Vers. 23.

Anima ejus erit pro anima illius] *Interminatus*, ait Josephus, *quicumque aliquem eorum elabi permiserit, vicarium pro illo moriturum*. Vers. 24.

Factum est autem cum completum esset holocaustum] Hebr. Chald. & Septuag. Rom. habent in singulari: *cùm consummasset*, scilicet summus sacerdos Baal. Sept. Regia & Complut. habent in plurali: *Et factum est ut compleverunt facientes holocaustum*: utrumque verum: plures enim in pluribus altaribus plura offerebant holocausta. Vers. 25.

Et projecerunt (cadavera eorum) milites et duces] Jehu.

Et ierunt in civitatem templi Baal, et protulerunt statuam de fano Baal, et combusserunt] Videtur civitas quædam propriè fuisse dicata Baal, è cujus templo statuam Baal eduxerunt & combusserunt. Vatab. & Salian. per *civitatem* intelligunt civitates, ut sit Enallage numeri. q. d. Jussu missuque Jehu iverunt in quaslibet civitates Israel, ex eisque eduxerunt idola Baal & combusserunt, idque eos fecisse valdè est probabile, nam ut sequitur: *Delevit itaque Jehu Baal de Israel*: quod non fecisset si in una tantùm civitate eum delevisset. Denique posset esse Hypallage: *Ierunt in civitatem templi*, id est, ierunt in templum civitatis: templum enim hoc ab Achab in Samaria ædificatum erat vastum & amplum, habens varia domicilia annexa instar parvæ civitatis. q. d. postquàm in templo cæsi sunt omnes & soli cultores Baal, D Jehu cum suis ingressus est ipsum templum, ac statuam Baal eduxit & combussit. Unde Septuag. Regia & Complut. non habent τὸ *civitatem*, sed tantùm *ierunt usque ad templum Baal*, idque valdè huic loco est appositum & congruum. Vers. 26.

Verumtamen a peccatis (à vitulis aureis adorandis) Jeroboam, &c. non recessit] Mira fuit hæc Jehu & ceterorum regum Israel vel cæcitas vel fatuitas, quòd cùm viderent se jussu Dei delere domos Achab, aliorumque regum ob idolorum culturam, ipsi tamen eadem si non numero, certè specie coluerint; ideoque eandem Dei manum vindicem senserunt, ac cum posteris excisi sunt. Causa fuit politica, quòd metuerent, ne si rediret populus ad Deum adorandum in Jerusalem, rediret pariter ad stirpem Davidis & reges regnantes in Juda. Sed vanus fuit hic eorum metus: Deum enim vadem habebant; ille enim promiserat, si se solum colerent, regnum eis fore stabile, & propagandum in posteros per multa sæcula. Vers. 29.

Quia

Vers. 30. QUIA STUDIOSE EGISTI, &c. FILII TUI USQUE AD QUARTAM GENERATIONEM SEDEBUNT SUPER THRONUM ISRAEL] promissa Dei respondit eventus: nam Jehu regnavit 28. annis, huic successit filius Joachas per 17. annus, huic filius Joas per sedecim, huic filius Jeroboam per 41. huic filius Zacharias per sex menses.

Porrò Hebræi censent prophetam hæc promittentem Jehu fuisse Jonam prophetam quartum è minoribus. Verùm Jonas non floruit sub Jehu, sed sub Jeroboam abnepote Jehu. Quare melius Nicephorus, in Chron. & Salian. censent prophetam hunc fuisse Elisæum, qui primitùs unxerat Jehu in regem, ut dictum est cap. 9. vers. 1. & 2.

Videtur Jehu statim post cæsos Baalitas & eversum Baal, hanc promissionem à Deo in præmium accepisse, licèt Abul. censeat id factum postquàm Jehu cœpit colere vitulos, ideoque à Deo limitari hanc promissionem ad quartam generationem. Sed cultum vitulorum punivit mox Deus per Hazael regem Syriæ invadentem terram Israel, uti illicò subditur: tunc ergo non præmii, sed punitionis fuit tempus.

Denique contra idola & vitulos Jehu misit Deus prophetas; qui sua oracula & minas in eum, & Israelem illi in scelere applaudentem dictarent & scriberent; quorum primus fuit Osee, qui cœpit prophetare sub Jehu, vel paulò post Jehu. Unde cap. 1. 4. ait: *Adhuc modicum, & visitabo sanguinem Jezrahel super domum Jehu*, & c. 7. 1. *Cùm sanare vellem Israel, revelata est iniquitas Ephraim*, putà Jehu & decem tribuum, quarum caput erat Ephraim. Causam subdit populi in idola pronitatem consuetudine firmatam, quæ Jehu idololatriam fovit & promovit, unde ait v. 3. *In malitia sua lætificaverunt regem*, &c. *quievit paululum civitas à commistione fermenti donec fermentaretur totum*, &c. *Quia applicaverunt quasi clibanum cor suum, cùm insidiaretur eis*. Vide ibi dicta.

PERCUSSITQUE EOS HAZAEL IN UNIVERSIS FINIBUS ISRAEL] urbes cremando, juvenes occidendo, parvulos elidendo, prægnantes dissecando, ut eis prædixerat Elisæus cap. 8. v. 12. Vers. 32.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Athalia extincto semine regio regnat: occidit eam Jojada Pontifex, ac regem constituit Joas Ochoziæ filium.

1. Athalia verò mater Ochoziæ, videns mortuum filium suum, surrexit, & interfecit omne semen regium. 2. Tollens autem Josaba filia regis Joram, soror Ochoziæ, Joas filium Ochoziæ, furata est cum de medio filiorum regis qui interficiebantur, & nutricem ejus, de triclinio: & abscondit eum a facie Athaliæ, ut non interficeretur. 3. Eratque cum ea sex annis clam in domo Domini: porrò Athalia regnavit super terram. 4. Anno autem septimo misit Jojada, & assumens centuriones & milites, introduxit ad se in templum Domini, pepigitque cum eis fœdus: & adjurans eos in domo Domini ostendit eis filium regis: 5. & præcepit illis, dicens: iste est sermo, quem facere debetis: 6. Tertia pars vestrum introeat sabbatho, & observet excubias domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur: & tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum: & custodietis excubias domus Messa. 7. Duæ verò partes è vobis, omnes egredientes sabbatho, custodiant excubias domus Domini circa regem. 8. Et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris, si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur: eritisque cum rege introeunte & egrediente. 9. Et fecerunt centuriones, juxta omnia quæ præceperat eis Jojada sacerdos: & assumentes singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbathum, cum his qui egrediebantur sabbatho, venerunt ad Jojadam sacerdotem. 10. Qui dedit eis hastas, & arma regis David, quæ erant in domo Domini. 11. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua, a parte templi dextera, usque ad partem sinistram altaris & ædis, circum regem. 12. Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium: feceruntque eum regem, & unxerunt: & plaudentes manu, dixerunt: Vivat rex. 13. Audivit autem Athalia vocem populi currentis: & ingressa ad turbas in templum Domini, 14. vidit regem stantem super tribunal juxta morem, & cantores & tuba prope eum, omnemque populum terræ lætantem, & canentem tubis: & scidit vestimenta sua, clamavitque: Conjuratio, conjuratio. 15. Præcepit autem Jojada centurionibus, qui erant super exercitum, & ait eis: Educite eam extra septa templi, & quicumque eam secutus fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim sacerdos; Non occidatur in templo Domini. 16. Imposueruntque ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum, juxta palatium, et interfecta est ibi. 17. Pepigit ergo Jojada fœdus inter Dominum, et inter regem, et inter populum, ut esset populus Domini, et inter regem et populum. 18. Ingressusque est omnis populus terræ templum Baal, et destruxerunt aras ejus, & imagines contriverunt validè. Mathan quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari. Et posuit sacerdos custodias in domo Domini. 19. Tulitque centuriones, et Cerethi et Phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxeruntque regem de domo Domini: et venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, et sedit super thronum regum. 20. Lætatusque est omnis populus terræ, et civitas conquievit: Athalia autem occisa est gladio in domo regis. 21. Septemque annorum erat Joas, cùm regnare cœpisset.

Vers. 1. ATHALIA VERO MATER OCHOZIÆ, VIDENS MORTUUM FILIUM SUUM, (Ochoziam occisum a Jehu cap. 9. 27.] SURREXIT (erexit se) ET INTERFECIT OMNE SEMEN REGIUM] scilicet omnes Ochoziæ regis filiique sui filios, idemque nepotes suos ceterosque ex regibus prognatos. *Athalia* impia filia fuit impii Achab & Jezabelis, nupta Joram filio Josaphat regi Juda, ex eoque genuit Ochoziam: quare videns Ochoziam filium suum, occisum à Jehu, invasit regnum, & omnes filios regis, quorum ipsa erat avia, interfecit. Mira fuit & barbara hæc ejus feritas & impietas, qua quasi altera Medea (cujus tragœdiam vide apud Senecam) suos filios, id est, nepotes jugulavit. Fecit hoc partim ex rabie & furia, partim ambitione, ut sola nomine proprio, non quasi avia & tutrix nepotum, liberè regnaret; partim ex invidia, ut eversa familia Achab & Jezabelis, quorum ipsa erat filia, everteret pariter domum Davidis, cui ipsa posteritatem & propagationem regni invidebat. Ita

Josephus. Addit Theodor. *Athalia*, inquit, *impia & tyrannica voluit omne genus Davidis, tanquam pium radicitùs extinguere, ut arrepto imperio populum suum impietatem doceret*. Addunt alii, ut se totis regni viribus armaret contra Jehu, qui domum Achab everterat, ejusque eversionem, bellum vel necem Jehu inferendo, ulcisceretur. Athaliæ similis fuit Drahomira impia & idololatra mater S. Vvenceslai regis Bohemiæ & martyris, quæ fratrem ejus Boleslaum in Vvenceslai necem impulit; sed castigavit eam Deus: nam vivam terra absorpsit, uti fusiùs ex Ænea Sylvio & aliis enarravi Genes. c. 4.

Sub Athalia floruit Lycurgus, qui paulò post ex Minois legibus, quas ille Cretensibus dederat, aliisque, leges dedit Lacedæmoniis: floruit enim Lycurgus ante Solonem, & Draconem circa annum à capta Troja 290. ante Romam conditam anno 150. ante Olympiades anno 125. ante Christum anno 900. ait ex Clemente & Eusebio Salianus anno mundi 3153.

Vers. 2. TOLLENS AUTEM JOSABA FILIA REGIS JORAM, SOROR OCHOZIÆ, JOAS FILIUM OCHOZIÆ, FURATA EST EUM, &c. ET ABSCONDIT EUM A FACIE ATHALIÆ, UT NON INTERFICERETUR] Joseph. lib. 9. Antiq. cap. 7. asserit Josabam fuisse uxorem Jojadæ Pontificis, ideoque Jojadam quasi avunculum Joas, & quasi Pontificem eum in regnum restituisse. Errat ergo Philo, vel potiùs Pseudo Philo in breviario temporum, quem secuti sunt Joannes Annius & Joannes Lucidus, dicens, in Ochozia defecisse stirpem Salomonis, quotquot enim eum sequuntur, descendere ex Nathan non ex Salomone: nam disertè Joas hic vocatur filius Ochoziæ, qui ex Salomone, non ex Nathan descendit. Frivolum ergo est quod iidem addunt, idcircò Joas, Amasiam & Ochoziam omitti in genealogia Christi, Matth. 1. quòd in Ochozia defecerit stirps Salomonis.

Vers. 6. TERTIA PARS VESTRUM INTROEAT SABBATHO (domum Domini sive templum) ET OBSERVET CUSTODIAS DOMUS REGIS] id est, custodiat portam templi vergentem ad regiam. Ita Abul. Cajet. & alii. Divisit Jojada milites in tres partes, ut tria loca necessaria ad novi regis tutelam, & ad Athaliæ comprehensionem custodirent. Porrò militum horum majorem partem Jojada assumpsit ex Levitis, quibus ipse præerat quasi Pontifex, ut conjuratio foret secretior & tutior: si enim sæculares assumpsisset, utique id statim rescisset Athalia, eosque oppressisset. Hinc & sabbatho detinuit Levitas, qui vice sua hebdomadaria perfuncti, de more domum suam erant redituri, ut majorem ex eis militum numerum conflaret. Hinc quoque Centuriones quinque assumpsit ex Levitis, qui reliquos Levitas per urbes Juda sparsos ad se congregarent, nimirum Azariam filium Jeroham, Ismael filium Johanan, Azariam filium Obed, Maasiam filium Adajæ, & Elisaphat filium Zechri, ut dicitur 2. Paral. 23. 1. Porrò Levitæ hi sine armis veniebant ad templum, quasi in eo ministraturi: sed Jojada Pont. ibidem dabat eis hastas, lanceas, clypeos & peltas, ut ibidem dicitur v. 9. & hic 10.

ET TERTIA PARS SIT AD PORTAM QUÆ EST POST HABITACULUM SCUTARIORUM] Hæc est porta, qua à domo Domini sive à templo descendebatur in regiam, ut patet vers. 3. quæ 2. Paral. 23. 20. vocatur *superior*.

Vers. 7. DUÆ VERO PARTES E VOBIS, OMNES EGREDIENTES SABBATHO, CUSTODIANT EXCUBIAS DOMUS DOMINI CIRCA REGEM] Nota, singulis sabbathis ministros, putà sacerdotes & Levitas, in templo ad ministrandum mutari solitos, ut per habdomades successivè, singuli sua vice ministrarent, juxta ordinem à Davide præscriptum 1. Paralip. 24. 3. & seq. utrosque ergo, hoc est utriusque septimanæ, scilicet unius finientis, & alterius inchoantis ministros detinuit Jojada, & novos quidem ingredientes ad ministerium templi, in tres partes sive classes divisit, singulisque portam unam custodiendam demandavit: veteres verò sive egredientes, in duas partes distribuit, quæ novum regem Joas puerum custodirent, ut hoc versu dicitur. Ita Abul.

SI QUIS AUTEM INGRESSUS FUERIT SEPTUM TEMPLI INTERFICIATUR] Arctissimè enim hìc servanda erat disciplina militaris custodiæ, ne vel ordines turba affluente turbarentur, vel Athalia milites sive ministros suos immitteret, qui puerum regem interciperent, aut occiderent.

PRODUXITQUE FILIUM REGIS, ET POSUIT SUPER EUM DIADEMA (coronavit eum in regem) Vers. 12.
ET TESTIMONIUM] Pro *diadema* Hebr. est נזר *nezer*, pro quo Sept. vertunt ἁγίασμα, id est, *sanctificationem*, per quam Theodor. intelligit *Chrisma*, verùm de chrismate & unctione Joas paulò post sequitur, ac *nezer* significat *diadema*, sive coronam regiam, quam Sept. vocant *sanctificationem*, quia illa in sancto templo asservabatur, ut regi fideli Israelis, quasi à Deo electo & sanctificato imponeretur. Ita Abul. Per *testimonium* Pagn. & Vatabl. intelligunt vestem regiam, putà purpuram sive paludamentum purpureum. Melius alii accipiunt Deuteronomium: hoc enim regi novo dari jusserat Deus Deuter. 17. vers. 18. & 19. ut rex ex eo disceret officii sui esse & Deum piè colere, & subditos benevolè instar parentis regere. Ita Abul. Cajetan. & alii, ac S. Hier. in lib. 2. Paral. Id ita esse patet ex 2. Paral. 23. 11. ubi sic clarè explicatur: *Dederunt*, inquit, *in manu ejus tenendam legem*. Hæc enim cæremonia in auguratione regis erat præscripta à Deo Deuter. 17. Lex enim, sive Deuteronomium (id est, secunda lex, hoc est legis repetitio facta à Moyse in Deuter.) vocatur *testimonium*, scilicet voluntatis divinæ, quia in ea edicebat & protestabatur Deus, quid ab Hebræis vellet fieri. Hæc omnia jure egit Jojada, tum quia avunculus erat pueri Joas cui regnum debebatur; ideoque quasi ejus tutor, curare debebat ut illud ab Athalia, quæ invaserat, auferretur, & Joas regi restitueretur, ac vice Joas sui pupilli illud administrare tenebatur; tum quia erat Pontifex, ad quem deficiente rege vel principe spectabat cura uti Synagogæ, sic & Reipub. Itaque illius erat curare, ut Athalia hostis Israelis, quæ Remp. simul & religionem evertebat, à regno amoveretur, & alius princeps sive rex, cui illud jure competebat, crearetur, qui utramque conservaret & promoveret.

POPULUM TERRÆ] id est, plebem, hæc enim vilis Vers. 14.
est, & *in terram* quasi abjecta, ac in terrena projecta.

ET IMPEGERUNT EAM] id est, impactis manibus Vers. 16.
vi extraxerunt eam extra templum, ut foris eam occiderent, ne templum cæde & sanguine tam impiæ mulieris pollluerent.

CERETHI ET PHELETHI] quinam hi fuerint dixi l. 2. Vers. 19.
cap. 8. Hebr. est *duces & cursores*, id est, milites expeditos, ut sunt velites. Noster nominavit, *Cerethi & Phelethi*, quia hi erant prætoriani & fortissimi milites, qui in hoc facinore maximè erant necessarii.

OCCISA EST IN DOMO REGIS] id est, juxta do- Vers. 20.
mum, sive palatium regis, ut dictum est v. 16. Congruè ibi cæditur, ubi peccarat: invaserat enim palatium & regnum. Quare verum non est quod ait Josephus lib. 9. c. 7. Athaliam protractam fuisse ad torrentem Cedron, ibique occisam; fieri tamen potuit ut cadaver occisæ in torrentem Cedron projiceretur.

Athaliæ & Jezabeli similis in impietate æquè ac Numinis vindicta tempore S. Gregorii Magni Pont. fuit Brunichildis multorum regum Franciæ mater & avia. *Brunichildis similis Athaliæ.* Hæc enim ut perpetuò regnaret; ac regina moreretur, Theodoricum regem, cujus ipsa erat avia, concubinarum amoribus implexum detinebat, ideoque S. Columbanum eum redarguentem Gallia expulit, ac Desiderium Viennensem, & Delfinum Lugdunensem Episcopos occidit, atque decem reges sua opera & consilio extinxit; sed tandem à Clothario rege capta, ac camelo primò imposita & circumducta ludibrium fuit toti populo, deinde indomiti equi caudæ per capillos alligata, raptataque calcibus equi dispersum fuit ejus cerebrum, reliqua verò membra per aspera saxa, sentes & rupes protracta, discerpta fuere, uti ex Almoino narrat Baronius anno Christi 614.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joas rex restaurat templum, mox vers. 17. redimit bellum & excidium Jerosolymæ auro tam sacro quàm profano misso ad Hazael bellum molientem. Denique vers. 20. à servis suis occiditur.

1. Anno septimo Jehu, regnavit Joas: & quadraginta annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Sebia de Bersabee. 2. Fecitque Joas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Jojada sacerdos. 3. Verumtamen excelsa non abstulit, adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelsis incensum. 4. Dixitque Joas ad sacerdotes: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animę, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini: 5. accipiant illam sacerdotes juxta ordinem suum, & instaurent sartatecta domus, si quid necessarium viderint instauratione. 6. Igitur usque ad vigesimumtertium annum regis Joas, non instauraverunt sacerdotes sartatecta templi. 7. Vocavitque rex Joas Jojadam pontificem & sacerdotes, dicens eis: Quare sartatecta non instauratis templi? nolite ergo ampliùs accipere pecuniam juxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam. 8. Prohibitique sunt sacerdotes ultrà accipere pecuniam à populo, & instaurare sartatecta domus. 9. Et tulit Jojada pontifex gazophylacium unum, aperuitque foramen desuper, & posuit illud juxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantque in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini. 10. Cùmque viderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat scriba regis, & pontifex, effundebantque, & numerabant pecuniam, quæ inveniebatur in domo Domini, 11. & dabant eam juxta numerum & mensuram, in manu eorum qui præerant cęmentariis domus Domini; qui impendebant eam in fabris lignorum, & in cęmentariis iis, qui operabantur in domo Domini, 12. & sartatecta faciebant: & in iis, qui cædebant saxa, & ut emerent ligna, & lapides, qui excidebantur, ita ut impleretur instauratio domus Domini, in universis quæ indigebant expensa ad muniendam domum. 13. Verumtamen non fiebant ex eadem pecunia hydriæ templi Domini, & fuscinulæ, & thuribula, & tubæ, & omne vas aureum & argenteum, de pecunia quæ inferebatur in templum Domini. 14. Iis enim qui faciebant opus, dabatur ut instauraretur templum Domini: 15. & non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam. 16. Pecuniam verò pro delicto, & pecuniam pro peccatis, non inferebant in templum Domini, quia sacerdotum erat. 17. Tunc ascendit Hazael rex Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepitque eam; & direxit faciem suam ut ascenderet in Jerusalem. 18. Quam ob rem tulit Joas rex Juda omnia sanctificata, quæ consecraverant Josaphat & Joram & Ochozias, patres ejus reges Juda, & quę ipse obtulerat: & universum argentum, quod inveniri potuit in thesauris templi Domini, & in palatio regis; misitque Hazaeli regi Syrię, & recessit ab Jerusalem. 19. Reliqua autem sermonum Joas, & universa quę fecit, nonne hęc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 20. Surrexerunt autem servi ejus, & conjuraverunt inter se, percusseruntque Joas in domo Mello in descensu Sella. 21. Josachar namque filius Semaath, & Jozabat filius, Somer servi ejus, percusserunt eum, & mortuus est, & sepelierunt eum cum patribus suis in Civitate David, regnavitque Amasias filius ejus pro eo.

Vers. 3. VERUMTAMEN EXCELSA NON ABSTULIT] timore populi in illa propensi, ne ille seditionem moveret. Vide quæ de excelsis dixi superiùs l. 3. Reg. c. 3. v. 2. A

Vers. 4. OMNEM PECUNIAM SANCTORUM] id est, sanctificatorum, sive consecratorum; q. d. omnem pecuniam Deo oblatam & consecratam accipiant sacerdotes, &c.

A PRÆTEREUNTIBUS] Hebr. *à transeunte*, scilicet in numerum & censum, id est, ab omni qui numeratur, solvitque censum. Ad hunc enim tenebantur soli illi qui attigerant vel excesserant annum vigesimum. Exodi 30. 14.

QUÆ OFFERTUR PRO PRETIO ANIMÆ] id est, pro censu suo: Jusserat enim Deus, ut quisque Hebræus in censu pro capite suo solveret dimidium siclum, id est, duos Julios sive duos Regales. Hoc *pretium* vocatur *animæ*, id est, vitæ sive hominis viventis, tum quia Hebræi qui tunc erant Deo dicati, hoc pretio quasi vitam ab eo redimebant; tum quia solvendo hoc pretium, à Deo tacitè postulabant & impetrabant, ut Deus eis vitam prorogaret, eamque faceret longam, sanam & prosperam, uti dixi Exodi 30. 12.

Vers. 5. UT INSTAURENT SARTATECTA DOMUS] Dei, scilicet templi, ut scilicet restaurent quæ longitudine temporis vetustate consumpta, corrosa & ruinosa sunt, quæque Athalia demolita est & abstulit. Nam, ut dicitur 2. Paral. 24. 7. *Athalia impiissima, & filii ejus destruxerunt domum Dei, & de universis quæ sanctificata fuerant in templo Dei ornaverunt fanum Baalim.* B

QUARE SARTATECTA NON INSTAURATIS TEMPLI?] Dupliciter peccabant sacerdotes. Primò, quòd negligentes essent in exigenda pecunia pro censu debita templo ex lege Exodi 30. v. 12. Secundo, quòd eam non in sartatecta templi, sed in alios ac subinde in privatos & proprios usus expenderent. Quare jure cum eis expostulavit rex Joas, eisque hoc colligendæ & servandæ pecuniæ pro templi fabrica, officium abstulit, eosque pecuniam in gazophylacium inferre præcepit v. 9. Vers. 7.

PROHIBITIQUE SUNT SACERDOTES] non inviti sed volentes & consentientes. Unde pro *prohibiti sunt* Hebr. est יאתו *jeotu*, id est, *consenserunt*, voluerunt, annuerunt. Chald. *contenti fuerunt*; quia ut ait Josephus, sciebant multos è populo esse difficiles ad solvendum censum ac neminem libenter argentum erogare. Vers. 8.

VERUMTAMEN NON FIEBANT EX EADEM PECUNIA HYDRIÆ TEMPLI DOMINI, ET FUSCINULÆ, ET THURIBULA, &c.] quamdiù scilicet durabat restauratio templi: hæc enim utpote magis necessaria præire debebat: qua peracta reliquum pecuniæ expensum est in hydrias, aliaque vasa templi, ut patet 2. Paral. 24. Ita Abul. Cajet. & alii. Vers. 13.

ET NON FIEBAT RATIO, &c.] q. d. non exigebatur ratio, & computus à receptoribus pecuniæ, quia sciebant omnes quòd IN FIDE TRACTABANT EAM] quòd scilicet omnia expenderent in fabricam templi, & nihil in proprios usus decerperent. Ita Chald. Vatab. & alii. Vers. 15.

Vers.16. PECUNIAM VERO PRO DELICTO, ET PECUNIAM PRO PECCATIS, NON INFEREBANT IN TEMPLUM DOMINI, QUIA SACERDOTUM ERAT] Vatab. *pecunia quæ supererat empta victima pro delicto vel peccatis, non inferebatur in ædem Domini, quòd sacerdotum esset.* Qui enim longè à templo habitabant, non victimam, sed pecuniam mittebant ad unum è sacerdotibus, qui victimam emebat, & quod reliquum erat pecuniæ empta victima, id cedebat in utilitatem sacerdotum. Ita Vatabl. Abulens. verò sic explicat, quasi hìc agatur de delicto & peccato contra sacerdotem admisso, ut si quis abstulisset id quod de victimis ad sacerdotem pertineret; tunc enim præter illatum damnum, & victimam pro illo peccato, quintam etiam partem insuper in pecunia debuit offerre sacerdoti. Audi legem Levit. 5. vers. 15. *Anima si prævaricans cæremonias per errorem, in his quæ Domino sunt sanctificata, peccaverit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, juxta pondus sanctuarii; ipsumque quod intulit damnum restituet, & quintam partem ponet suprà, tradens sacerdoti.* Idem de delicto sancitur Numer. 5. v. 6. Quid intersit inter *delictum & peccatum* dixi Levit. 7. v. 1.

Vers.17. TUNC ASCENDIT HAZAEL REX SYRIÆ, &c. ET DIREXIT FACIEM SUAM, UT ASCENDERET IN JERUSALEM] Quia Deus per Hazael, castigare volebat Joas regem, qui post mortem Jojadæ depravatus à consiliariis Athaliæ, deflexit ad idola, ideoque occidit Zachariam filium Jojadæ, eò quòd eum de idololatria argueret. Atque ob hanc cædem sacrilegam Joas ipse cæsus A est à suis famulis, & regia sepultura caruit; quæ omnia fusè narrantur 2. Paral. 24. Porrò ad hanc idololatrarum castigationem peragendam, jusserat Deus Eliæ, ut Hazael ungeret in regem Syriæ 3. Reg. 19. 16.

QUAMOBREM TULIT JOAS REX JUDA OMNIA SANCTIFICATA QUÆ CONSECRAVERANT JOSAPHAT, &c. ET UNIVERSUM AURUM, QUOD INVENIRI POTUIT IN THESAURIS TEMPLI DOMINI ET IN PALATIO REGIS, MISITQUE HAZAEL REGI SYRIÆ, ET RECESSIT AB JERUSALEM] Vers.18. Ab hoc exemplo colligi potest, ait Cajet. quòd pecunia & thesauri Ecclesiarum licite impenduntur pro redimenda vexatione populi, qualis erat hìc obsidio Jerusalem; simul tamen cum toto thesauro regio. Iniquum enim esset inchoare lytrum ab expilatione Ecclesiarum: sed ubi publicus regiusque thesaurus non sufficit, Ecclesiarum opes subvenire & supplere debent. Hæc Cajetan. Audi S. Ambros. libr. 2. offic. cap. 28. tres casus recensentem, in quibus licet vasa sacra in laicos usus convertere. *Sanè si quis in sua derivat emolumenta, crimen est: sin verò pauperibus erogat, captivum redimit; misericordia est. Nemo enim potest dicere, cur pauper vivit?* B *Nemo potest queri quia captivi redempti sunt: nemo potest accusare quia templum Dei ædificatum est: nemo potest indignari quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt: nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere licet:* quæ S. Ambros. verba transcripta sunt in jus canonicum, extantque 12. q. 2. c. *aurum* §. *nemo potest.*

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnant in Israel successivè Joachaz, Joas & Jeroboam. vers. 14. moriens Elisæus victoriam triplicem contra Syros regi Joas promittit, ac vers. 21. jam mortuus mortuum contactu ossium suorum suscitat. Denique vers. 24. moritur Hazael, cui succedit Benadad filius, quem tertiò pugnando vincit Joas juxta oraculum Elisæi.

1. Anno vigesimo tertio Joas filii Ochoziæ regis Juda, regnavit Joachaz filius Jehu super Is-
rael in Samaria decem & septem annis. 2. Et fecit malum coram Domino, secutusque est
peccata Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinavit ab eis. 3. Iratusque est
furor Domini contra Israel, & tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Benadad filii
Hazael cunctis diebus. 4. Deprecatus est autem Joachaz faciem Domini, & audivit eum Dominus;
vidit enim angustiam Israel, quia attriverat eos rex Syriæ: 5. & dedit Dominus salvatorem Is-
raeli, & liberatus est de manu regis Syriæ: habitaveruntque filii Israel in tabernaculis suis sicut
heri & nudiustertius. 6. Verumtamen non recesserunt à peccatis domus Jeroboam, qui peccare
fecit Israel, sed in ipsis ambulaverunt: siquidem & lucus permansit in Samaria. 7. Et non sunt
derelicti Joachaz de populo nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia pedi-
tum: interfecerat enim eos rex Syriæ, & redegerat quasi pulverem in tritura areæ. 8. Reliqua
autem sermonum Joachaz, & universa quæ fecit, & fortitudo ejus, nonne hæc scripta sunt in Li-
bro sermonum dierum regum Israel? 9. Dormivitque Joachaz cum patribus suis, & sepelierunt
eum in Samaria; regnavitque Joas filius ejus pro eo. 10. Anno trigesimo septimo Joas regis
Juda, regnavit Joas filius Joachaz super Israel in Samaria sedecim annis, 11. & fecit quod ma-
lum est in conspectu Domini, non declinavit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui pec-
care fecit Israel, sed in ipsis ambulavit. 12. Reliqua autem sermonum Joas, & universa quæ fecit,
& fortitudo ejus, quomodo pugnaverit contra Amasiam regem Juda, nonne hæc scripta sunt in Li-
bro sermonum dierum regum Israel? 13. Et dormivit Joas cum patribus suis; Jeroboam autem sedit
super solium ejus. Porrò Joas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. 14. Eliseus autem ægrota-
bat infirmitate, qua & mortuus est: descenditque ad eum Joas rex Israel, & flebat coram eo, dice-
batque: Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga ejus. 15. Et ait illi Eliseus: Affer ar-
cum, & sagittas. Cùmque attulisset ad eum arcum, & sagittas, 16. dixit ad regem Israel: Po-
ne manum tuam super arcum. Et cùm posuisset ille manum suam, superposuit Eliseus manus suas ma-
nibus regis, 17. & ait: Aperi fenestram orientalem. Cùmque aperuisset, dixit Elisæus. Jace sagit-
tam. Et jecit. Et ait Elisæus: Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam; percu-
tiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam. 18. Et ait; Tolle sagittas. Qui cùm tulisset,
rursum dixit ei; Percute jaculo terram. Et cùm percussisset tribus vicibus, & stetisset, 19. iratus est
vir Dei contra eum, & ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, sive septies, percussisses Syriam
usque ad consumptionem, nunc autem tribus vicibus percuties eam. 20. Mortuus est ergo Eli-
seus, & sepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso anno. 21.

Qui-

Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & projecerunt cadaver in sepulchro Elisęi. Quod cùm tetigisset ossa Elisęi, revixit homo, & stetit super pedes suos. 22. Igitur Hazael rex Syrię afflixit Israel cunctis diebus Joachaz: 23. & misertus est Dominus eorum, & reversus est ad eos propter pactum suum, quod habebat cum Abraham, & Isaac, & Jacob: & noluit disperdere eos, neque projicere penitus, usque in pręsens tempus. 24. Mortuus est autem Hazael rex Syrię, & regnavit Benadad filius ejus pro eo. 25. Porrò Joas filius Joachaz tulit urbes de manu Benadad filii Hazael, quas tulerat de manu Joachaz patris sui jure pręlii, tribus vicibus percussit eum Joas, & reddidit civitates Israel.

Vers. 1. ANNO VIGESIMO TERTIO JOAS FILII OCHOZIÆ REGIS JUDA, REGNAVIT JOACHAZ FILIUS JEHU SUPER ISRAEL] A Tempore Joas regis Juda, scilicet anno regni ejus decimo conditam esse Carthaginem Romæ æmulam à Didone, quæ ex Tyro, regnante Pygmalione, navigavit in Africam, eamque condidit, tradit Joseph. ex Tyriorum annalibus lib. 1. contra Appionem, quem sequuntur Torniellus, Gordonus, Salianus, Scaliger, licèt alii alio tempore conditam velint. Sunt enim ea de re variæ variorum sententiæ. Juxta hanc sententiam Carthago condita est centum & triginta annis ante Romam. Rursus anno decimoquarto Joas, Lycurgus leges dedit Spartanis, quas Gentiles celebrant, sed Christianis legibus longè sunt inferiores; nam & mulieribus luxuriosè vivere, & adulterari, atque pueris & adolescentibus furari permittunt, ut scilicet fiant callidi, utque quisque rem suam diligentiùs custodiat. Quare eas improbat, culpatque Aristot. lib. 2. de Repub. capit. 9. Eodem anno 14. Joas, cœperunt certamina Olympica, indeque nominatæ & computatæ Olympiades, institutæ vel potiùs instauratæ ab Iphito rege Elidis, qui Lycurgo fuit coævus; uti ex Plutarch. in Lycurgo B Aristot. & Pausania docet Salianus. Nomina tamen victorum in Olympicis cœpta fuere describi post 27. Olympiades, nimirùm Olympiade 28. in qua primus victor describitur Coræbus: quare communiter ab hac 28. Olympiade numerantur Olympiades, ac vigesima vocatur prima, quæ juxta computum Saliani incidit in annum Joatham regis Juda primum, qui fuit annus mundi 3278. ante Christum 775. licèt alii aliter hos annos assignent: nusquam enim major sententiarum diversitas, quàm in chronologia.

Vers. 5. ET DEDIT DOMINUS SALVATOREM ISRAEL] Quis hic Salvator? Aliqui censent fuisse Angelum præsidem & tutelarem Israelis, qui pro eo contra Syros pugnarit & vicerit, uti pugnavit Angelus pro Ezechia contra Sennacherib occidens 185. millia Assyriorum. Alii volunt fuisse hominem & ducem certum à Deo missum, sed in Scriptura innominatum, ideoque nobis incognitum & incertum. Meliùs alii censent fuisse Elisęum. Ita Cajet. aut certè Joas regem Israel ab Elisæo confortatum, qui tertiò Syros superavit, ut sequitur. Quare toto tempore Joachaz afflictus fuit Israel à Syris, ut dicitur vers. C 22. Post Joachaz verò succedens Joas Syros depressit, & Israeli libertatem restituit. Unde Joachaz orans Deum pro salute Israelis, eam impetravit pro tempore regni, non sui sed filii sui Joas. Ita Abulens.

Vers. 7. ET NON SUNT DERELICTI JOACHAZ DE POPULO NISI QUINQUAGINTA EQUITES] Hic versus confirmat id quod jam dixi: quare connectendus est cum vers. 3. & ponendus ante vers. 4. ubi per Hyperbaton interjicitur deprecatio Joachaz, ejusque exauditio, ac promissio liberationis faciendæ per Joas. Ita Sanchez.

ET REDEGERAT QUASI PULVEREM IN TRITURA AREÆ] id est, Hazael comminuit & contrivit Israelitas, sicut comminui & conteri solet gluma & pulvis in area. Ita Abul.

Vers. 8. ET FORTITUDO EJUS] Joachaz licèt victus ab Hazaele, utpote potentiore, fortiter tamen in præliis se gessit, & defendit se quoad potuit.

Vers. 14. ELISÆUS AUTEM ÆGROTABAT INFIRMITATE, QUA ET MORTUUS EST: DESCENDITQUE AD EUM REX ISRAEL (Joas) ET FLEBAT CORAM EO, D DICEBATQUE; PATER MI, CURRUS ISRAEL ET AURIGA EJUS] quasi dicat. Tu ò Elisæe, meus & Israelis es pater, utpote qui me, meumque regnum magis defendebas, quàm magna equitum & curruum multitudo: tu ergo vivens quasi auriga, aurigabas & regebas

Cornel. à Lapide in Lib. IV. Regum.

A regnum Israel: nunc te moriente, quis me meosque contra Hazael & Syros defendet? Idem succlamabat Elisæus Eliæ dum in cœlum raperetur capit. 2. vers. 12. Vide ibi dicta.

DIXIT AD REGEM ISRAEL: PONE MANUM TUAM SUPER ARCUM, ET CUM POSUISSET ILLE MANUM SUAM, SUPERPOSUIT (perperam Regia legunt *supposuit*) ELISÆUS MANUS SUAS MANIBUS REGIS] ut significaret suum illi auxilium affuturum, etiamsi absentis, imò vita functi: Deum enim propter merita sua ei daturum victoriam: ac se in limbo pro ea Deum oraturum certoque impetraturum. Post mortem ergo viva erat vis & virtus Elisæi, ac mira quæ solebat dum viveret, etiam mortuus operabatur. Ita Abulens. Cajetan. & alii. Unde discant hæretici Sanctos, præsertim post Christum in cœlo regnantes per Deum esse potentes, ut nobis eos invocantibus opitulari possint & velint. Vers. 16.

Discant hìc principes & ceteri hominum, quantum sanctorum virorum oratio & merita prosint, ac nisi ipsi manus suas manibus & operibus nostris apponant, frustra nos B laborare.

Tropol. Doctor ori prædicationis admoveat manum operationis bonæ, ut quod docet verbo, doceat primus exemplo. Sic efficax erit prædicatio, & auditoribus persuadebit quod prædicat. Ita Angelom. & Eucher.

APERI FENESTRAM ORIENTALEM (ut jacias sagittam victricem contra Syros, qui Israeli sunt ad Orientem) CUMQUE APERUISSET, DIXIT ELISÆUS: JACE SAGITTAM: ET JECIT, ET AIT ELISÆUS: SAGITTA SALUTIS DOMINI, ET SAGITTA SALUTIS CONTRA SYRIAM] quasi dicat: Oro Deum ut tuas tuorumque militum sagittas (quas hac mea sagitta ejusque jactu repræsento) & arma, pugnas & prælia secundet, dirigat & roboret, ut Syros feriant, mactent & subjiciant: nec tantùm id oro, sed idipsum ut propheta ex ore Dei tibi prænuntio, & de Syris victoriam promitto, unde subdit: Vers. 17.

PERCUTIESQUE SYRIAM IN APHEC] Alludit ad veterum ritum, qui bellum hostibus denuntiabant, & prælium inchoabant jacta in terram hostilem sagitta vel telo, ut fecerunt Romani, teste Servio in illud Turni apud C Virgil. 9. Æneidos:

En, ait, & jaculum intorquens emittit in auras
Principium pugnæ.

Idem fecere Græci: unde mox ut Persidem attigit *primus Alexander* (Magnus) *jaculum velut in terram hostilem jecit*, ait Justin. lib. 2. Vide Gellium lib. 16. c. 4. & Alexand. ab Alex. lib. 4. Genial. cap. 3.

Tropolog. Angelom. *Cum exemplis suis*, inquit, *Dominus actiones Doctorum dirigit & confortat, orientalem fenestram aperire mandat, & jacere sagittam, quia lumine scientiæ & vera doctrina, suos hortatur primùm illustrari, & sicut jacula verborum mittere*. Et paulò post: *Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam: percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam. Sagitta ergo salutis Domini, est prædicatio sancta, cùm decenter exhibetur, & spiritualium hostium certissima interfectio, si perseveranter agitur. Nec fas est ut aliquando dispensator verbi Dei segniter torpeat, cui jussum est, ut gregis Dominici curam habeat, quia multum obest devotis auditoribus, si inertia prævalet Doctoribus. Dicit enim Propheta*: *Clama ne cesses*. Sic & Eucherius.

D IN APHEC] Aphec urbs erat in tribu Issachar hostium clade celebris, nam regem Aphec Josue occidit. *In hac Philisthæi posuerunt castra pugnaturi contra Israel, postea contra Saul: ibidem etiam Syri pugnaverunt contra Achab regem Israel, quando dixerunt: Dii montium sunt dii eorum, pugnemus contra eos in vallibus & campestribus, & obtinebimus*

eos: ubi & Benadad rex Syriæ victus est, ait Adrichomius.

DONEC CONSUMAS EAM] subaudi nisi tu impedias, uti factum est. Nam Joas ter tantùm percutiens terram, ter tantùm percussit Syros, qui utique sæpiùs & ad consumptionem eos delevisset, si sæpiùs terram percussisset, ut patet v. 19.

VERS. 19. SI PERCUSSISSES QUINQUIES, AUT SEXIES, AUT SEPTIES, PERCUSSISSES SYRIAM USQUE AD CONSUMPTIONEM] Illa erat voluntas & decretum Dei, qui ita liberè disposuerat & decreverat, ut Joas toties percuteret Syriam, quoties percussisset terram; quod decretum Dei sciebat Elisæus, sed jussu Dei noluit indicare regi Joas, ut illius permitteretur arbitrio toties percutere, quoties vellet terram. Si enim Joas scivisset decretum Dei, utique sæpiùs terram sagitta percussisset.

Simili modo victoriam Josue contra Amalec Deus alligavit extensioni manuum & orationi Moysis, Exodi 17. 11. & ejusdem Josue victoriam contra Chananæos alligavit elevationi clypei Josue 8. vers. 18. Porrò quòd Joas ter tantùm percusserit terram, ideoque ter tantùm Syros percusserit, ejus peccatis & culturæ vitulorum attribuit Abulens. Mirum enim fuit & indignum, regem toties monitum ab Elisæo, ejusque miracula cernentem, imò victorias contra Syros Dei ope nancis centem, non reliquisse cultum vitulorum, ac ad veri Dei sibi tam benefici venerationem se totum transtulisse. Verisimile est eum coluisse Deum verum, quem per Elisæum agnoverat, & simul Deos patrios, scilicet vitulos aureos Jeroboam. Utrosque enim coluit pater ejus Joachaz, ut patet v. 4. & 6. Hinc in eum eique similes reges Israel detonans Deus per Osee c. 10. 2. ait: *Divisum est cor eorum, nunc interibunt.*

VERS. 20. MORTUUS EST ERGO ELISÆUS, ET SEPELIERUNT EUM] Morienti affuisse Joas regem, ac filios Prophetarum discipulos suos jam per totum Israelem propagatos, ultimaque ab eo sanctitatis & religiosæ vitæ monita accepisse, non est dubium. Affuisse quoque Amos prophetam, Amasiæ regis fratrem & Isaiæ patrem, asserunt Hebræi in Seder Olam. Prophetavit Elisæus circiter 66. annos sub sex regibus Israel, scilicet sub Achab, Ochozia, Joram, Jehu, Joachaz & Joas. Vixit centum annis & amplius, in religiosa disciplina octoginta, mortuusque est anno mundi 3204. ait Salianus, Amasiæ regis Juda anno octavo, Joas regis Israel anno decimo, ante Christum anno 849. Ascriptus est catalogo Sanctorum in Martyrolog. Roman. die 14. Junii, ubi sic legimus: *Samariæ in Palæstina S. Elisæi prophetæ, cujus sepulchrum dæmones perhorrescere scribit S. Hieron.* Audi S. Hieron. scribentem in principium Abdiæ Prophetæ: *Abdiæ sepulchrum cum Mausolæo Elisæi, & Joannis Baptistæ in Sebaste venerationi habetur, quæ olim Samaria.* Idem in Epitaphio Paulæ addit; illic variis dæmones rugire cruciatibus, & ante sepulchra sanctorum ululare homines more luporum, fremere more leonum, sibilare instar serpentum, mugire boatu taurorum. Refert Cedrenus in Leone Magno Imper. Elisæi reliquias Alexandriam translatas fuisse.

Hinc Julianus Apostata ossa Elisei & Baptistæ cum brutorum ossibus commiscens exurere voluit, ut habet S. Artemii vita apud Lipomanum.

Elogia Elisæi vide Ecclesi. 48. v. 13. *In Elisæo*, ait, *completus est spiritus ejus* (Eliæ) *in diebus suis non pertimuit principem, & in potentia nemo vicit illum.* Vide ibi dicta. Denique Eliseo in prophetia mox successit Osee, qui sub Ozia filio Amasiæ regis Juda prophetavit, Isaias, Amos, Jonas, cæterique prophetæ majores & minores.

QUOD CUM TETIGISSET OSSA ELISÆI, REVIXIT HOMO] Mira Elisei virtus & sanctitas, quòd mortuus mortuum ad vitam suscitarit. Fuit ipse hac in re typus Christi, cujus in cruce mortui gratia & meritorum contactu omnes resurgemus. Ita Angel. Euch. & alii. Hinc Elisæo Ecclesi. hoc dat Elogium c. 48. 14. *Et mortuum prophetavit corpus ejus. Prophetavit*, id est, miraculum fecit suscitando mortuum. Miracula enim erant opera *Prophetarum*, id est, virorum & Doctorum sanctorum Israelis. VERS. 21

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gesta Amasiæ filii Joas regis Juda, ac bellum ejus cum Joas rege Israel, in quo Amasias victus captusque est, ac Jerusalem spoliata: qui tandem à suis occisus filium reliquit successorem Azariam, sicut Joas regi Israel successit filius Jeroboam, & huic filius Zacharias.

1. IN anno secundo Joas filii Joachaz regis Israel, regnavit Amasias filius Joas regis Juda. 2. Viginti quinque annorum erat cùm regnare cœpisset: viginti autem & novem annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Jojadan de Jerusalem. 3. Et fecit rectum coram Domino, verumtamen non ut David pater ejus. Juxta omnia, quæ fecit Joas pater suus, fecit: 4. nisi hoc tantùm, quòd excelsa non abstulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis. 5. Cùmque obtinuisset regnum, percussit servos suos, qui interfecerant regem patrem suum; 6. filios autem eorum qui occiderant, non occidit, juxta quod scriptum est in libro legis Moysi, sicut præcepit Dominus, dicens: Non morientur patres pro filiis, neque filii morientur pro patribus: sed unusquisque in peccato suo morietur. 7. Ipse percussit Edom in Valle Salinarum decem millia, & apprehendit petram in prælio, vocavitque nomen ejus Jectehel, usque in præsentem diem. 8. Tunc misit Amasias nuntios ad Joas filium Joachaz, filii Jehu regis Israel, dicens: Veni, & videamus nos. 9. Remisitque Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda, dicens: Carduus Libani misit ad cedrum quæ est in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem. Transieruntque bestiæ saltus, quæ sunt in Libano, & conculcaverunt carduum. 10. Percutiens invaluisti super Edom, & sublevavit te cor tuum: contentus esto gloria, & sede in domo tua: quare provocas malum, ut cadas tu & Judas tecum? 11. Et non acquievit Amasias: ascenditque Joas rex Israel, & viderunt se, ipse & Amasias rex Juda, in Bethsames oppido Judæ. 12. Percussusque est Juda coram Israel, & fugerunt unusquisque in tabernacula sua. 13. Amasiam verò regem Juda, filium Joas filii Ochoziæ, cepit Joas rex Israel in Bethsames, & adduxit eum in Jerusalem: & interrupit murum Jerusalem, à porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis. 14. Tulitque omne aurum & argentum, & universa vasa, quæ inventa sunt in domo Domini, & in thesauris regis, & obsides, & reversus est in Samariam. 15. Reliqua autem verborum Joas quæ fecit, & fortitudo ejus qua pugnavit contra Amasiam regem Juda, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 16. Dormivitque Joas cum patribus suis, & sepultus est in Samaria cum regibus Israel: & regnavit Jeroboam filius ejus pro eo. 17. Vixit autem Amasias, filius Joas, rex Juda, postquam mortuus est Joas filius Joachaz regis Israel, quindecim annis. 18. Reliqua autem sermonum Amasiæ, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 19. Factaque est contra eum conjuratio

tio in Jerusalem, at ille fugit in Lachis. Miseruntque post eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi.
20. Et asportaverunt in equis, sepultusque est in Jerusalem cum patribus suis in Civitate David. 21.
Tulit autem universus populus Judæ Azariam annos natum sedecim, & constituerunt eum regem pro
patre ejus Amasia, 22. Ipse ædificavit Ælath, & restituit eam Judæ, postquam dormivit rex cum
patribus suis. 23. Anno quintodecimo Amasiæ filii Joas regis Juda, regnavit Jeroboam filius Joas
regis Israel in Samaria, quadraginta & uno anno: 24. & fecit quod malum est coram Domino.
Non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 25. Ipse restituit
terminos Israel, ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis, juxta sermonem Domini Dei Israel,
quem locutus est per servum suum Jonam filium Amathi, prophetam qui erat in Geth, quæ est in O-
pher. 26. Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, & quòd consumpti essent usque
ad clausos carcere, & extremos, & non esset qui auxiliaretur Israeli. 27. Nec locutus est Dominus
ut deleret nomen Israel de sub cœlo, sed salvavit eos in manu Jeroboam filii Joas. 28. Reliqua au-
tem sermonum Jeroboam, & universa quæ fecit, & fortitudo ejus qua præliatus est, & quomodo re-
stituit Damascum & Emath Judæ in Israel, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum
Israel? 29. Dormivitque Jeroboam cum patribus suis regibus Israel, & regnavit Zacharias filius
ejus pro eo.

Vers. 1. IN ANNO SECUNDO JOAS FILII JOACHAZ REGIS ISRAEL REGNAVIT AMASIAS] Dices, hoc videtur repugnare capiti præcedenti vers. 10. ubi dicitur Joas rex Israel regnare cœpisse anno 37. Joas regis Juda, qui 40. annis regnavit, cui mortuo demum successit filius Amasias: ergo Amasias non secundo, sed quarto anno Joas regis Israel regnare cœpit. Respond. Joas rex Israel regnare cœpit anno 37. Joas regis Juda, sed cum patre suo Joachaz: ac post biennium mortuo patre solus regnare cœpit anno 39. Joas regis Juda, ab eoque anno hic anni ejus numerantur. Quare moriente Joas rege Juda anno sequente, putà 40. regni sui, qui erat annus secundus Joas regis Israel, quo solus post patrem Joachaz regnavit, Amasias patri Joas in Juda succedens, ibidem regnare cœpit solus anno secundo Joas regis Israel. A

Vers. 2. NOMEN MATRIS EJUS JOADAN] Multas rationes hic congerit Abulens. cur in lib. Regum Regibus Juda semper addantur nomina matrum, nunquam autem regibus Israel. Potissima est, quòd regnum Juda potius erat, & celebrius templo veroque Dei cultu, & Messia ex eo nascituro. Adde regnum Israel fuisse schismaticum & idololatricum, Juda verò legitimum & divinum. B

Vers. 3. ET FECIT RECTUM CORAM DOMINO] quia scilicet Amasias initio regni solum Deum verum coluit.

VERUMTAMEN NON FUIT UT DAVID PATER EJUS] qui non tantùm idola non coluit, sed nec ea subditos colere permisit, quod tamen fecit Amasias, permittens populum immolare in excelsis, quod 2. Paralip. 25. 2. dicitur: *Fecitque bonum in conspectu Domini, verumtamen non in corde perfecto.*

JUSTA OMNIA QUÆ FECIT JOAS PATER EJUS, FECIT] quia sicut Joas vivente Jojada Pontifice solum Deum coluit, eo verò mortuo deflexit ad idola: sic fecit & Amasias ejus filius, qui sub finem declinavit ad Deos Idumæorum, ut patet 2. Paral. 25. 14.

Vers. 4. NISI TANTUM QUOD EXCELSA NON ABSTULIT] hæc verba non ad proximè præcedentia: *juxta omnia quæ fecit Joas pater ejus*, quia Joas quoque excelsa non abstulit, sed ad superiora: *Et fecit rectum coram Domino*, referenda sunt. q. d. Amasias rectè Deum coluit, sed non rectè permisit populum in excelsis immolare. Quare illa verba (*juxta omnia quæ fecit Joas pater suus, fecit*) parenthesin continent, ut advertit Sanchez, & quasi parenthesi inclusa à sequentibus sejungenda sunt. C

Vers. 5. IPSE PERCUSSIT EDOM IN VALLE SALINARUM] Idumæi enim rebellarant Judæis ante sexaginta annos, scilicet à sexto anno Joram regis Juda usque ad duodecimum Amasiæ (ajunt in Seder Olam) qui eos rursum debellavit & Judæ servire coegit, vide 2. Paral. 21. 8. & cap. 25. 11. Porrò post hanc victoriam Amasias lapsus est in idololatriam, coluitque Deos Idumæorum, ideoque cæsus captusque est à Joas rege Israel, ut dicitur 2. Paralipom. 25. vers. 20.

ET APPREHENDIT PETRAM IN PRÆLIO] id est, cepit rupem hostium celsam & munitam, ex qua præcipitavit alia decem millia Idumæorum, ut dicitur 2. Paralip. 25. 12. ita Cajet. sic Gabaitæ cæsi fugerunt ad petram Remmon Judic. 20. 4.

A Alii per *petram* accipiunt, *Petram* Arabiæ urbem, quæ posteà à Ptol. Philadelpho restaurata dicta est *Philadelphia*.

VOCAVITQUE NOMEN EJUS JECTEHEL] id est, *obedientia* vel *expectatio Dei*, ut Noster vertit Genes. 49. 10. ut nossent omnes, quòd Amasias ex Dei mandato æquè ac auxilio vicerat & punierat rebelles Idumæos. Ita Cajet. Aliter Vatabl. Vocavit eam *Jectehel*, inquit, quia sic vocabatur is qui eam expugnavit. Pagnin. *Jectehel*, vertit, *congregatio Dei*.

TUNC (cùm gestiens & exultans, imò se exaltans de victoria Idumæorum putaret se pari modo domiturum Israelitas) MISIT AMASIAS NUNTIOS AD JOAS (regem Israel) DICENS: VENI ET VIDEAMUS NOS] in prælio, id est, duellemus & præliemur, ut videamus uter sit fortior: ita Chald. *Veni*, inquit, *excipiamus ad invicem facies in bello*, id est, Veni & statuto die confligamus. Vatabl. *Age spectemus nos mutuò coram*. Vers. 8.

Hebræi teste Vatabl. censent causam belli fuisse, quòd, ut narratur 2. Paralip. 25. Amasias conductos à se milites ex Israel contra Idumæos jussu prophetæ dimiserit: illi dimissi, indignantes spoliarunt regnum Judæ: spolia ergo hæc à Joas & Israelitis bello repetere voluisse Amasiam. B Verùm nil tale indicat Script. quin potiùs Joas Amasiæ objicit, quòd victoria de Idumæis elatus ex fastu se provocet ad prælium. Audi Joseph. lib. 9. cap. 10. *Amasias felicitatem suam, cujus tamen authorem Deum non agnoscebat, non capiens, sed fastu inflatus, scripsit Joa regi Israelitarum, ut ipsius imperata faceret cum populo suo, sicut ante hac idem populus majoribus ejus Davidi & Salomoni paruit; quòd si nolit ultrò facere officium, bello esse decernendum de Imperii juribus*. Sic & Abul. Histor. Scholast. Salianus & alii. Sperabat Amasias se victorem fore, eò quod propheta sibi dixisset 2. Paral. 25. Deum non esse cum Israelitis, sed idem cogitare debebat de se, utpote jam apostata & colente Deos Idumæorum, præsertim quia Deus voluerat regnum Israel dividi à regno Juda, ut audivimus lib. 3. c. 12. & seq. Quare Amasias volens rursum illud sibi unire & subjicere, faciebat contra voluntatem Dei, ideoque in bello succubuit.

CARDUUS LIBANI MISIT AD CEDRUM QUÆ EST IN LIBANO, DICENS: DA FILIAM TUAM FILIO MEO UXOREM. TRANSIERUNTQUE BESTIÆ SALTUS QUÆ SUNT IN LIBANO, ET CONCULCAVERUNT CARDUUM] Hoc Apologo Joas retundit fastum Amasiæ provocantis se ad bellum. Contemptim enim Amasiam vocat *carduum* humilem, vilem & aculeatum. *Libani* tamen, quia ipse ex Judæa & semine regio erat oriundus; se verò vocat *cedrum* excelsam, nobilem & pretiosam, quam humilis *carduus*, id est, Amasias, vix queat aspicere, multò minùs ei se viribus æquare, ut dicere audeat: *da filiam tuam filio meo uxorem*. q. d. regnum tuum Israel junge & subde regno meo Juda, uti olim sub Davide ei junctum & quasi conjugio copulatum fuit. Vers. 9. C

TRANSIERUNTQUE BESTIÆ SALTUS QUÆ SUNT IN LIBANO. Ita vocat milites suos Israelitas (per *Libanum* enim intelligit totam Palæstinam, scilicet tam Israel quàm Juda) fortes & feroces quasi leones, ET CONCULCAVERUNT CARDUUM] scilicet conculcabunt te,

te, ò Amasia, capient & spoliabunt. Ita factum est, uti hic minatus, & ominatus est Joas, quia Deus per eum volebat castigare superbiam, æquè ac idololatriam Amasiæ, ut dicitur 2. Paralip. 25. 12.

Unde Apologo huic hoc Epimythium addit Joseph. lib. 9. cap. 10. *Hoc exemplum*, ait, *te moneat ne majora quàm par est appetas, neve propter recentem ex Amalecitis* (potiùs Idumæis) *victoriam elatus, & te & regnum tuum incerta committas aleæ.*

Similis Apologus est Judic. 9. 10. ubi Joatham filius Gedeonis Abimelech tyrannum comparat rhamno, bonos verò principes ficui, viti & oleæ, vide ibi dicta.

Vers. 13. AMASIAM VERO REGEM JUDA, &c. CEPIT JOAS REX ISRAEL] Ecce hic impletur Apologus Joas: sic enim merentur puniri, qui alios bello lacessunt. Sic videmus non rarò eos, qui alios provocant ad duellum, in eo succumbere & occidi, Deo eorum audaciam & superbiam castigante.

Vers. 17. VIXIT AUTEM AMASIAS, &c. POSTQUAM MORTUUS EST JOAS VIGINTIQUINQUE ANNIS] Corrige cum Roman. Chald. & Septuag. 15. annis, uti habetur 2. Paral. 25. 25.

Vers. 19. ET INTERFECERUNT EUM] Justum hoc fuit Dei judicium, ut sicut Joas pater deflectens ad idola occisus fuit à suis, sic & Amasias filius ejus ad eadem declinans à suis conjuratis necaretur, ut patet 2. Paral. 25. v. 27. Probabiliter tamen Salian. & alii opinantur eum ante mortem pœnituisse, & pie in unius veri Dei cultu obiisse.

Vers. 25. IPSE RESTITUIT TERMINOS ISRAEL AB INTROITU EMATH USQUE AD MARE SOLITUDINIS, JUXTA SERMONEM DOMINI DEI ISRAEL, QUEM LOCUTUS EST PER SERVUM SUUM JONAM FILIUM AMATHI] Hinc patet Jonam prædixisse Jeroboam regi, quòd ipse restituturus esset Israeli urbes illas, quas Syri ei ademerant ab Emath usque ad mare mortuum, etsi hoc oraculum in prophetia Jonæ non extet. Est autem *Emath* in tribu Nephtalim, contigua Syris, non longè à Damasco, quæ Syriæ erat caput. *Emath* erat ingressus & quasi porta in terram sanctam. Eadem postea ab Antiocho Epiphane in ea regnante dicta est *Epiphania*, vide dicta Amos 6. v. 2. Audi nunc Joseph. lib. 9.

A c. 11. *Jeroboamo propheta Jonas prædixit, quòd devictis Syris ditionem suam esset amplificaturus, prolatis ejus terminis ad Septentrionem usque ad Amatham urbem: ad Meridiem verò usque ad Asphaltitem lacum: his enim olim terminis Chananæa terra finiebatur, juxta Josue Imperatoris definitionem. Quo oraculo excitatus Jeroboamus totos eos tractus ademptos Syris ad suum regnum addidit nihil fallente Jonæ vaticinio.*

Hinc patet Jonam prophetam prophetasse sub Jeroboam rege Israel, & Azaria, sive Ozia rege Juda, ac proinde coævum fuisse Isaiæ (quem Hebræi Amasiæ regis fratrem, vel fratris filium fuisse tradunt, teste S. Hieron.) Osee, Joeli, Amos & Nahum. Quare non rectè Abul. censet Jonam hunc esse diversum à Jona qui est quartus inter minores Prophetas.

QUOMODO RESTITUIT DAMASCUM ET EMATH JUDÆ IN ISRAEL] Quomodo erant hæ civitates Judæ in Israel? aliud enim erat regnum Judæ, aliud Israel. Omissis Abul. & aliorum sententiis, dico breviter, Davidem has urbes cepisse & attribuisse suæ tribui Judæ, quia ipse ex ea erat oriundus, indeque hæ urbes, licet extra sortem Judæ sitæ, vocabantur tamen Judæ. Diviso autem Vers. 28.
B regno Israel à regno Judæ, urbes hæ utpote vicinæ cesserunt Israeli, sensus ergo est, q. d. Jeroboam fecit ut Damascus & Emath à Davide subjugatæ, & tribui Judæ attributæ, sed deinde à Syris occupatæ, restituerentur Israeli, cujus ipse erat rex, ac aliis civitatibus Judæ, quæ erant in ditione Israelis, rursum annumerarentur, uti à Davide annumeratæ fuerant. q. d. Jeroboam fecit ut Damascus & Emath olim subactæ & tributariæ Davidi, jam sibi & Israeli forent tributariæ. Ita Salianus & Sanchez.

DORMIVITQUE (naturali morte defunctus est) Vers. 29.
JEROBOAM CUM PATRIBUS SUIS] Dices Amos capit. 7. versic. 11. dicitur: *In gladio morietur Jeroboam.* Respond. hæc verba non esse Amos, sed Amasiæ pseudoprophetæ, qui ut Amos prophetam traduceret apud Jeroboam, mentitur & fingit Amos, id dixisse. Non enim dixerat Amos: *In gladio morietur Jeroboam*, sed, *consurgam super domum Jeroboam in gladio*, scilicet occidendo non ipsum Jeroboam, sed filium ejus Zachariam.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Azarias in Juda, succedit ei filius Joathan. In Israel regnant successivè Jeroboam, Zacharias, Sellum, Manahem, Phaceja, Phacee, & ultimus Osee. Nam Phul & Theglathphalasar reges Assyriorum invadunt Israelem, & partem ejus transferunt in Assyriam.

1. ANno vigesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasiæ regis Juda: 2. Sedecim annorum erat cùm regnare cœpisset, & quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem. 3. Fecitque quod erat placitum coram Domino, juxta omnia quæ fecit Amasias pater ejus. 4. Verumtamen excelsa non est demolitus: adhuc populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. 5. Percussit autem Dominus regem, & fuit leprosus usque in diem mortis suæ, & habitabat in domo libera seorsum. Joathan verò filius regis gubernabat palatium, & judicabat populum terræ. 6. Reliqua autem sermonum Azariæ, & universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 7. Et dormivit Azarias cum patribus suis, sepelieruntque eum cum majoribus suis in civitate David, & regnavit Joathan filius ejus pro eo. 8. Anno trigesimo octavo Azariæ regis Juda, regnavit Zacharias filius Jeroboam super Israel in Samaria sex mensibus, 9. & fecit quod malum est coram Domino, sicut fecerant patres ejus: non recessit à peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 10. Conjuravit autem contra eum Sellum filius Jabes: percussitque eum palam, & interfecit, regnavitque pro eo. 11. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 12. Iste est sermo Domini, quem locutus est ad Jehu, dicens: Filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Factumque est ita. 13. Sellum filius Jabes regnavit trigesimo nono anno Azariæ regis Juda, regnavit autem uno mense in Samaria. 14. Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa: venitque in Samariam, & percussit Sellum filium Jabes in Samaria, & interfecit eum regnavitque pro eo. 15. Reliqua autem verborum Sellum, & conjuratio ejus per quam tetendit insidias, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 16. Tunc percussit Manahem Thapsam, & omnes qui erant in ea, & terminos ejus de Thersa, noluerant enim aperire ei, & interfecit omnes prægnantes ejus, & scidit eas. 17. Anno trigesimo nono Azariæ regis Juda, regnavit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria. 18. Fe-

citque

citque quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Jeroboam filii Nabat, cui peccare fe-
cit Israel cunctis diebus ejus. 19. Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, & dabat Manahem Phul
mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium, & firmaret regnum ejus. 20. Indixitque Manahem
argentum super Israel cunctis potentibus & divitibus, ut daret regi Assyriorum, quinquaginta siclos
argenti per singulos: reversusque est rex Assyriorum, & non est moratus in terra. 21. Reliqua au-
tem sermonum Manahem, & universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum
regum Israel? 22. Et dormivit Manahem cum patribus suis: regnavitque Phaceja filius ejus pro eo.
23. Anno quinquagesimo Azariæ regis Juda, regnavit Phaceja filius Manahem super Israel in Sama-
ria biennio. 24. Et fecit quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Jeroboam filii Na-
bat, qui peccare fecit Israel. 25. Conjuravit autem adversus eum Phacee filius Romeliæ, dux
ejus, & percussit eum in Samaria in turre domus regiæ, juxta Argob, & juxta Arie, & cum eo quin-
quaginta viros de filiis Galaaditarum, & interfecit eum, regnavitque pro eo. 26. Reliqua autem ser-
monum Phaceja, & universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum
Israel? 27. Anno quinquagesimo secundo Azariæ regis Juda, regnavit Phacee filius Romeliæ super
Israel in Samaria viginti annis. 28. Et fecit quod erat malum coram Domino; non recessit à pecca-
tis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. 29. In diebus Phacee regis Israel venit Theglat-
phalasar rex Assur, & cepit Ajon, & Abel Domum, Maacha & Janoe, & Cedes, & Asor, & Ga-
laad, & Galilæam, & universam Terram Nephtali: & transtulit eos in Assyrios. 30. Conju-
ravit autem, & tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, & percussit eum, &
interfecit: regnavitque pro eo vigesimo anno Joatham filii Oziæ. 31. Reliqua autem sermonum Pha-
cee, & universa quę fecit, nonne hęc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 32. An-
no secundo Phacee, filii Romelię regis Israel, regnavit Joatham filius Ozię regis Juda. 33. Viginti
quinque annorum erat cùm regnare cępisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem: nomen matris
ejus Jerusa, filia Sadoc. 34. Fecitque quod erat placitum coram Domino: juxta omnia quę fecerat
Ozias pater suus operatus est. 35. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat, &
adolebat incensum in excelsis: ipse ędificavit portam domus Domini sublimissimam. 36. Reliqua au-
tem sermonum Ioatham, & universa quæ fecit, nonne hęc scripta sunt in Libro verborum dierum re-
gum Iuda? 37. In diebus illis cępit Dominus mittere in Iudam Rasin regem Syrię, & Phacee filium
Romelię. 38. Et dormivit Ioatham cum patribus suis, sepultusque est cum eis in civitate David patris
sui, & regnavit Achaz filius ejus pro eo.

Vers. 1. ANNO VIGESIMO SEPTIMO JEROBOAM REGIS ISRAEL REGNAVIT (regnare cœpit) AZARIAS AMASIÆ FILIUS REGIS JUDA] Azarias hic alio nomine dictus est Ozias. *Azarias* enim Hebraicè idem est, quod *auxilium Dei*, Ozias, idem quod *fortitudo Dei*: ubi autem est auxilium Dei, ibi est, & fortitudo. Deus enim est fortissimus & potentissimus. Unde 2. Paralip. 26. v. 7. de eo dicitur: *& adjuvit eum Deus contra Philisthiim, & contra Arabes, & contra Ammonitas*, &c. Ex hoc loco Franc. Ribera in Amos cap. 1. vers. 1. censet interregnum fuisse tredecim annorum inter Amasiam & Azariam, eò quòd Azarias trimulus esset moriente patre Amasia. Id probat, quòd anno decimo quinto Amasiæ uti dictum est c. præced. v. 23. cœpit regnare Jeroboam, cujus anno vigesimo septimo, ut hìc dicitur cœpit regnare Azarias. Amasias autem regnavit annis viginti novem. Ergo 29. ejus annus fuit decimus quartus Jeroboami. Ergo vacavit regnum Juda ab anno 14. Jeroboami usque ad 27. ejusdem, putà per spatium tredecim annorum. Verùm resp. annum hunc 27. Jeroboam esse annum 27. ab eo tempore quo Jeroboam simul cum patre Joas regnare cœpit; nam regni, quo ipse post patrem solus regnavit, erat hic annus decimus quartus dumtaxat, quo Amasias moriens anno regni sui vigesimo nono, successorem reliquit Azariam filium. Id ita esse liquet ex 2. Paralipom. 25. v. 25. ubi Amasias post mortem Joas dicitur vixisse quindecim annis. Mortuus est ergo anno 14. finiente, & 15. inchoante Jeroboami, qui Joas patri immediatè successit. Ita Salian. Cajet. & alii. Fugienda enim hic sunt interregna, ne chronologiæ series continua turbetur, & incerta dubiaque reddatur. Unde Eusebius, Joseph. & alii passim regno & annis Amasiæ immediatè subjiciunt, & connectunt regnum & annos Azariæ.

ET QUINQUAGINTA DUOBUS ANNIS REGNA-
Vers. 2. VIT] Tempore Azariæ vixit Sardanapalus, quem Gentiles Historici ultimum collocant regem Assyriorum, ajuntque eum utpote effeminatum ab Arbace Mediæ præfecto obsessum in Ninive, ibi seipsum cum gaza regia concremasse. Quare Arbacem se fecisse regem Mediæ sub annum Azariæ decimum, regnante apud Latinos Proca Sylvio, apud Corinthios Agemone, apud Spartanos legislatore Lycurgo. Ita Eusebius, Diodorus, Justinus, Ptolemæus, Strabo, & ex iis Torniellus, Salianus, Gordonus, Samerius & alii.

A Verùm paulò post restituta est Ninive, ejusque regnum; nam, ut mox audiemus, paulò post sub eodem Azaria regnavit Phul rex Assyriorum, cui successit Theglathphalasar, huic Salmanasar, huic Sennacherib, huic Asarhaddon, sub quo ob cæsos paulò ante Assyrios, Ezechiam & Jerusalem obsidentes, ab Angelo, Ben Merodach Babylonius caput erexit, seque regem Babylonis effecit, qui fuit avus Nabuchodonosoris primi monarchæ Babyloniorum. Omnes enim hi reges jam nominati vocantur reges Assyriorum, non Babyloniorum, nec ante Baladan quispiam in Script. rex Babylonis nuncupatur.

Videtur ergo Phul Assyrius cum Arbace præfecto divisisse Sardanapali imperium, ut Arbaces Mediæ & Persidi, Phul verò Assyriæ & Babyloniæ dominaretur, ita ex Metasthene Annii Genebrardus, Torniellus, Samerius, Gordonus, Salianus & alii.

Huic chronologiæ consentit tempus prophetiæ Jonæ, qui ut audivimus cap. præcedenti vers. 25. prophetavit sub Jeroboam, cui coævus fuit Azarias. Jonas ergo missus à Deo Sardanapali & Ninivitarum luxum & luxuriam castigavit. Pœnituit Sardanapalus cum Ninivitis, sed non
B multò post in solita vitia relapsi, ab Arbace Medo obsessi & vastati fuere, uti dixi in Jona.

PERCUSSIT AUTEM DOMINUS REGEM (Aza- Vers. 5.
riam) ET FUIT LEPROSUS] quia scilicet ipse usurpabat munus Pontificis, adolendo incensum super altare thymiamatis, quod erat in Sancto, ut dicitur 2. Paralip. 26. v. 16. de quo ibidem plura.

ANNO TRIGESIMO OCTAVO AZARIÆ REGIS
JUDÆ REGNAVIT ZACHARIAS FILIUS JEROBO- Vers. 8.
AM SUPER ISRAEL] Hic fuit abnepos Jehu: unde Jehu stirps regia finita fuit in Zacharia, quasi in quarta generatione, uti ei promiserat Deus cap. 10. v. 30. *Anno trigesimo octavo Azariæ*, scilicet ex eo tempore, quo ipse regnare cœpit cum patre Amasia: nam ex eo tempore quo post patrem solus regnavit Azarias, erat hic annus 26. vel 27. Si ergo annos 38. Azariæ numeres ab anno 18. Amasiæ patris ejus, quo ipse eum in regnum socium ascivit, annus hic Azariæ 38. erit 41. Jeroboami regis Israel, quippe qui anno 15. Amasiæ patris Azariæ solus regnare cœperit. Hic enim annus quadragesimus primus fuit ultimus Jeroboam: unde eo moriente successit ei filius Zacharias per sex menses. Verùm quia Azarias post patrem Amasiam solus regnavit 52. annis qui hic sigillatim consignantur;

nam

nam verſ. 37. numeratur annus Azariæ 39. & verſ. 23. annus 50. & verſ. 27. annus. 52. & ultimus, ut ſic conſequens certaque chronologia temporum per annos regum Juda contexatur: hinc meliùs cum Richardo à S. Victore, Lyrano, Abulenſe & aliis dicemus, Jeroboam regem Iſrael mortuum eſſe anno vigeſimo ſeptimo Azariæ regis Judæ: inde per undecim annos, ſcilicet uſque ad annum 38. Azariæ fuiſſe interregnum, & regnum Iſrael caruiſſe rege, eò quòd Zacharias filius Jeroboam, vel propter ætatem teneriorem, vel propter rebellionem ſubditorum, vel aliam ob cauſam prævalere & regnum patris obtinere non poſſet. Ratio eſt, quòd 41. anni Jeroboami computandi ſint ab anno decimoquinto Amaſiæ, ita ut cum Amaſia qui 29. annis regnavit, Jeroboam regnarit annis quatuordecim, quare reliquos 27. annos (regnavit enim Jeroboam 41. annis) regnare debuit cum Azaria filio Amaſiæ, ita ut mortuus ſit anno vigeſimoſeptimo Azariæ; tumque ſucceſſerit ei filius Zacharias. Itaque cùm hic dicitur de aliquo regum Juda, quòd tot annis regnarit, intellige ſolus poſt patrem, quia per reges Juda chronologia hìc texitur, quæ alioqui foret incerta & ambigua; verùm aliàs cùm dicitur, tali anno regnavit talis rex, præſertim in Iſrael; accipi poteſt non de regno, ſed de corregno, quo ſcilicet non ſolus ſed cum patre regnavit.

Nota, ſub Azaria cœpere computari Olympiades, ſed quoto ejus anno id factum, variant chronologi. Euſebius lib. 3. de Præpar. & in chronico initium Olympiadum collocat anno 50. Azariæ, ac conſequenter urbis Romæ initium, cùm eam Romulus condidit anno Achaz quarto vel quinto: nam initium Olympiadum antecedit initium Romæ 23. annis, uti omnes Hiſtorici & Chronologi conſentiunt. Jam adde duos annos Azariæ (regnavit enim 52. annis) & ſedecim filii ejus Joatham, ac quinque Achaz; habebis annos 23. quos quærimus.

Olympiadum initium.

Alii Olympiades cœpiſſe cenſent anno quarto vel quinto Azariæ. Serarius anno 47. ejuſdem. Pererius lib. 11. in Danielem, quaſi anno octavo Achaz. Torniellus, Salianus & alii anno 52. Azariæ, vel potiùs anno primo Joatham, qui Azariæ patri ſucceſſit. Exigua enim eſt hæc paucorum annorum in tanta temporum priſcorum intercapedine differentia. Juxta tabulam chronologicam quam præfixi Pentateucho, cœperunt Olympiades anno quadrageſimo Azariæ. Roma verò condita eſt anno decimo vel undecimo Joatham, de quo v. 33.

Porrò ante Olympiades nihil apud hiſtoricos profanos Græcos & Latinos eſt certum, ſed omnia incerta & confuſa; unde hoc ſæculum ipſi vocant μυθικόν, id eſt, fabuloſum: poſt eas verò, æquè ac poſt conditam Romam, omnia ſuis annis inde deductis aſſignari cœperunt, uti teſtatur Euſebius libr. 10. de Præpar. capit. 3. & Cenſorinus libr. de die natali capit. 21. Olympias autem ſpatium erat quatuor annorum, quod intererat inter duos ludos Olympicos, qui Jovi Olympio totius Græciæ concurſu, quarto quolibet anno, apud Piſam & Elidem ob memoriam diei intercalaris celebrabantur ſub initium æſtatis, ſive ſolſtitii æſtivi, à luna undecima uſque ad decimam ſextam, teſte Livio, Cenſorino & aliis. Audi Solinum Polyhiſtor. cap. 2. *Certamen Olympicum (quod olim Hercules in honorem atavi ſui materni Pelopis ediderat, in omni genere certaminum victor) jam pridem intermiſſum Iphitus Elidenſis inſtauravit poſt excidium Trojæ anno 408. Roma deinde condita incipiente Olympiade 7. poſt excidium Trojæ anno 433.* Idem ſcribunt Diodorus Siculus, Dinoyſius Halicarnaſſeus, Eratoſthenes apud Clementem Alexandrinum, & ex his alii.

Vers. 16. Et ascendit Manahem de Thersa] quam nomine regis ſui Zachariæ obſidebat, ait Joſeph. & occiſo in Samaria Sellum, qui occiderat Zachariam regem, rapuit imperium; cùmque Therſam rediiſſet, nec Therſenſes eum ut regem admitterent, in eos ſævriit, & maximè in Thapſenſes diſcindendo prægnantes in ea, ut dicitur verſ. 16.

Et terminos ejus de Thersa] nam ager urbis Thapſæ pertingebat uſque ad Therſam, ait Vatabl.

Et scidit eas] hoc eſt, diſſecuit prægnantes, ut fœtum educeret, ait Abulenſ. Magna fuit hæc crudelitas & barbaries.

Vers. 19. Veniebat Phul rex Assyriorum] Hic eſt *Phul*, qui alio nomine *Belochus* dicitur, qui cum Arbace Medo Sardanapalum in Ninive per biennium obſedit, coegitque ut exſtructa in regia pyra altiſſima, in eam ſe cum uxoribus & filiis ac mille myriadibus auri & decem mille myriadibus argenti injiceret & concremaret. Duravit incendium ad quindecim dies. In eo deſiit monarchia Aſſyriorum, quæ à Belo uſque ad Sardanapalum ſtetit annis mille trecentis. Porrò Phul cum Arbace diviſit Monarchiam, ac ſibi ſervavit Aſſyriam & Babyloniam; Arbaci conceſſit Mediam & Perſiam. Porrò *Phul* Hebraicè idem eſt quod *faba*, ait Pagnin. ſicut Romæ à faba cognominati ſunt *Fabii*, inter quos eminuit Fabius Maximus Romæ liberator, & Hannibalis domitor. Notat Scaliger Regum Aſſyriorum & Babyloniorum nomina alia eſſe ſimplicia, ut Phul, Aſar, Teglat; alia compoſita, ut Theglathphalaſar componitur ex tribus, ſcilicet ex Teglat, Phul, & Aſar. Salmanaſar componitur ex Salman, & Aſar. Aſarhaddon conflatur ex Aſar & Haddon. Nabuchodonoſor ex Nabo, qui erat Deus Babyloniorum, Chad, & Netſer. Vide dicta Iſaiæ 46. v. 1.

Et dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium] contra rebelles Therſæ, Thapſæ, &c. ut dictum eſt verſ. 14. Hæc fuit occaſio cur Theglathphalaſar ſucceſſor Phulis invaſerit Iſraelem, eumque abduxerit in Aſſyriam, ut dicetur verſ. 29. Phul ergo vocatus in auxilium fuit à Manahem, non à Therſenſibus, ut ſcribit Joſeph.

Vers. 29. In diebus Phacee venit Theglathphalasar rex Assur] Qui fuit filius Phulis, de quo verſ. 19. ideoque dictus eſt Phul, Aſſar, vel Teglat-Phul-Aſſar. Hic ecce vaſtavit Iſraelem, ac ex eo quinque tribus in Aſſyriam abduxit, nimirum incolas *Galaad*, ſcilicet Rubenitas, Gadditas, & dimidiam tribum Manaſſe; & *Galilæ*, putà Zabulonitas, & Nephtalitas, de quibus Iſaias cap. 9. verſ. 1. cùm paulò ante vocatus in auxilium ab Achaz rege Juda, contra Reſin regem Syriæ, & Phacee regem Iſrael, veniſſet Damaſcum, & occiſis illis regibus ut dicitur cap. ſeq. v. 6. & 7. ipſum quoque Achaz, à quo vocatus fuerat, oppreſſit, ejuſque ditionem expilavit. 2. Paralipom. 28. verſ. 8. Hoc ipſum paulò ante Iſaias cap. 7. verſ. 17. ipſi Achaz prædixerat. Hæc ergo fuit prima Iſraelis, id eſt, decem tribuum captivitas. Hinc appoſitè *Theglathphalaſar* Hebr. (cui affinis eſt lingua Aſſyriaca & Chald.) idem eſt, quod *captivitas mirabilis ligationis*, ait Pagnin. in nomin. Hebr.

Vers. 30. Regnavitque pro eo (putà Oſee pro Phacee) vigesimo anno Joatham filii Oziæ] Dices, Joatham tantùm ſedecim annis regnavit, ut dicitur verſ. 33. quis eſt ergo hic annus ejus vigeſimus? Reſp. fuit viceſimus ab eo tempore quo Joatham regnare cœpit cum patre Azaria: hic enim à Deo percuſſus lepra, ideoque à contubernio hominum ſeparatus, regni regimen permiſit Joatham filio ſuo, ut dictum eſt verſ. 5. ita Cajetan. & alii. Dices, Oſee non potuit regnare cum Joatham; nam Phacee cui ſucceſſit Oſee, fuit ſuperſtes Joathamo per tres annos, ut patet hìc verſ. 27. collato cum verſ. 1. cap. ſeq. Reſp. Oſee cœpiſſe regnare & invadere regnum Phacee, vivente Joatham, tandemque eo mortuo, poſt aliquot annos eum omninò ſuperaſſe, & occidiſſe anno quarto Achaz regis Juda, tumque ſolùm plenè regnaſſe. Ita Cajetan. Secundò, meliùs Hebræi in Seder Olam, Abulenſ. Genebrard. Torniellus, Salianus, ſic exponunt, *viceſimo anno Joatham*, id eſt, qui viceſimus futurus erat Joatham ſolius poſt patrem regnantis, ſi ipſe adhuc vixiſſet, qui ante quadriennium erat mortuus. Erat ergo hic annus vigeſimus ex quo Joatham regnare cœpit; ſed quia ipſe ſedecim tantùm annis regnavit, hinc revera hic erat annus quartus Achaz, qui ſucceſſit Joatham; ſed maluit Scriptura nominare Joatham quàm Achaz, quia necdum Achazi mentionem fecerat. Porrò Scriptura annos Oſee bifariam numerat; primò, ab hoc anno quarto Achaz uti hìc fit; ſecundò, ab anno Achaz duodecimo, uti fit 4. Reg. 17. verſ. 1. Ratio eſt, quòd prioribus octo annis Oſee non fuerit rex pacificus, ſed cum familia Phacee adhuc luctans, aut Aſſyriorum potiùs ſervus quàm rex, aut aliis de cauſis à regno impeditus. Itaque ab anno quarto Achaz precario magis quàm pleno jure regnabat. Ita Abulenſ. Serar. Salian. & alii jam citati. Denique hic annus vigeſimus tam erat regni Phacee (hic enim 20. annis regnavit) finientis quàm Joathami inchoantis. Joatham enim ſi vixiſ-

ſet

fet illo anno inchoasset annum regni 20. ipse enim cœpit regnare anno secundo Phacee, ut sequitur.

Vers.32. ANNO SECUNDO PHACEE, &c. REGNAVIT JOATHAM FILIUS OZIÆ REGIS JUDA] Phacee enim cœpit regnare anno 52. & ultimo Oziæ; quare hic primus fuit regni Phacee annus, secundus fuit quo mortuo Ozia successit ei Joatham, qui sexdecim annis regnavit: quare 17. anno Phacee, mortuo Joatham, successit ei filius Achaz, ut dicitur cap. seq. vers. 1. quia nimirum ultimus annus Joatham non fuit integer sed dimidiatus, ita ut 17. Phacee fuerit simul ultimus Joathami morientis, & Achazi ei succedentis. Quocirca unus annus additus vel demptus in chronologia, nullam facit differentiam, quia anni dimidiati nunc numerantur, nunc non numerantur.

Porrò, *Joatham*, ait Author imperf. hom. 1. in Matth. *interpretatur perfectus, vel dominus immaculatus. Et verè perfectus fuit hic Joatham, & quantum ad reges se præcedentes dominus immaculatus: quia fecit quod placitum erat Deo, & nulla reprehensio ejus legitur in scriptura regnorum.*

Vers.33. SEDECIM ANNIS REGNAVIT] probè & piè; unde præ aliis laudatur à Script. & à Josepho. Tempore Joatham prophetavit Isaias & Michæas, ut patet ex ejus titulo. Anno undecimo Joatham Romulus agens annum ætatis 18. urbis Romæ fundamenta jecit 21. die Aprilis (unde hic dies deinceps quasi Romæ natalis quotannis celebratus est) ipsis scilicet Palilibus, hoc est festo Palis Deæ Pastorum; quæ pro felici pecorum partu illa die ab eis colebatur. Hinc enim vocatum est Palilia vel Parilia. Factum id est Olympiadis sextæ anno tertio, ut vult

Roma condita anno 11. Joathā.

A Varro; vel quarto, ut vult Cato, & eum secuti Cicero, Plinius, Tacitus, Gellius, Censorinus, Eusebius, S. Augustinus, Orosius, & Cardin. Baronius. Quare Olympiades antecedunt Romam 23. annis, ut dixi; tot enim annos conficiunt sex Olympiades jam dictæ; quælibet enim quatuor continet annos. Hoc computus Olimpiadum initium assignandum est anno 40. Azariæ, uti dixi, & juxta eundem Roma condita est anno 751. ante nativitatem Christi.

Alii, quia paulò tardiùs vel seriùs hoc initium Olympiadum assignant, hinc consequenter tardiùs vel seriùs assignant fabricam Romæ. Unde Torniellus & Salianus, quia initium Olympiadum combinant cum primo anno Joatham, hinc Romæ initium combinant cum anno octavo vel nono Achaz. Sed in re tam antiqua post tot sæcula exigua est hæc temporis differentia.

Hinc illud Propertii:

Urbi festus erat, dixere Palilia Patres:
Hic primus cœpit mœnibus esse dies.

B Hinc quoque S. Hieronymus in cap. 1. Isaiæ v. 1. ait, Ezechiam regnare cœpisse anno duodecimo Romuli: primus ergo Romuli annus incidit in quartum annum Achaz, cùm scilicet ipse Romæ fundamenta jaciens anno undecimo Joatham, ejusdem fabricam per septem vel octo annos sequentes perfecisset, ac solium regale in ea erexisset anno quarto Achaz. Sic & S. Augustinus libro 18. Civit. cap. 22. *Quem* (Ezechiam) inquit, *constat optimum & piissimum regem Romuli regnasse temporibus.*

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Achaz filius Joatham: contra eum conspirant reges Syriæ & Israel: ille invocat Theglathphalasar ipsique ingens pondus auri & argenti mittit, qui invocatus Syriam & Israelem vastat. Interim Achaz idola colit, & templum profanat.

1. ANno decimo septimo Phacee filii Romeliæ, regnavit Achaz filius Joatham regis Juda. 2. Viginti annorum erat Achaz cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem: non
fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui, sicut David pater ejus, 3. sed ambulavit in
via regum Israel: insuper & filium suum consecravit, transferens per ignem secundùm idola Gentium:
quæ dissipavit Dominus coram filiis Israel. 4. Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in
excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. 5. Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee
filius Romeliæ rex Israel, in Jerusalem ad præliandum: cùmque obsiderent Achaz, non valuerunt
superare eum. 6. In tempore illo restituit Rasin rex Syriæ, Ailam Syriæ, & ejecit Judæos de Aila:
& Idumæi venerunt in Ailam, & habitaverunt ibi usque in diem hanc. 7. Misit autem Achaz nuntios ad Theglathphalasar regem Assyriorum, dicens: Servus tuus, & filius tuus ego sum: ascende,
& salvum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt adversum me. 8.
Et cùm collegisset argentum & aurum, quod inveniri potuit in domo Domini, & in thesauris regis,
misit regi Assyriorum munera, 9. qui & acquievit voluntati ejus: ascendit enim rex Assyriorum in
Damascum, & vastavit eam: & transtulit habitatores ejus Cyrenen, Rasin autem interfecit. 10.
Perrexitque rex Achaz in occursum Theglathphalasar regi Assyriorum in Damascum; cùmque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Uriam sacerdotem exemplar ejus, & similitudinem juxta omne opus ejus. 11. Extruxitque Urias sacerdos altare: juxta omnia quæ præceperat rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Urias, donec veniret rex Achaz de Damasco. 12. Cùmque venisset rex de
Damasco, vidit altare, & veneratus est illud: ascenditque et immolavit holocausta, et sacrificium suum,
13. et libavit libamina, et fudit sanguinem pacificorum, quæ obtulerat super altare. 14. Porrò
altare æreum, quod erat coram Domino, transtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi Domini; posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem. 15. Præcepit quoque rex Achaz Uriæ
sacerdoti, dicens: Super altare majus offer holocaustum matutinum, & sacrificium vespertinum, &
holocaustum regis, & sacrificium ejus, & holocaustum universi populi terræ, & sacrificia eorum, &
libamina eorum; & omnem sanguinem holocausti, et universum sanguinem victimæ super illud effundes: altare verò æreum erit paratum ad voluntatem meam. 16. Fecit igitur Urias sacerdos, juxta omnia quæ præceperat rex Achaz. 17. Tulit autem rex Achaz cælatas bases, et luterem, qui erat
desuper; et mare deposuit de bobus æreis, qui sustentabant illud, et posuit super pavimentum stratum
lapide. 18. Musach quoque sabbathi, quod ædificaverat in templo, et ingressum regis exteriùs,
convertit in templum Domini, propter regem Assyriorum. 19. Reliqua autem verborum Achaz,
quæ fecit, nonne hęc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 20. Dormivitque Achaz
cum patribus suis, et sepultus est cum eis in Civitate David, et regnavit Ezechias filius ejus pro eo.

Vers. 3. FILIUM SUUM CONSECRAVIT (idolo Moloch) TRANSFERENS PER IGNEM] Nota dupliciter Ammonitæ & Hebræi filios suos consecrabant idolo Moloch, primò, eos igne comburendo: ritum modumque recensui Levit. 18. 21. Secundò traducendo eos per ignem, tum ut eos igne expiarent à peccatis & immunditiis, tum ut hoc ritu eos idolo Moloch initiarent & dedicarent. Ritum describit Theodor. *Vidi*, inquit, *in aliquibus civitatibus semel in anno accendi rogos, & trans eos saltare aliquos, non solùm pueros, sed etiam viros; infantes autem per flammam ferri à matribus. Videbatur autem istud quadam esse expiatio, & purgatio. Existimo autem hoc quoque fuisse Achazi peccatum.* Quare Theodor. & ex eo Salian. censent Achaz filium non combussisse sed traduxisse tantùm per ignem, itaque eum lustrasse, & dicasse idolo. Unde 2. Paralip. 28. vers. 3. dicitur: *Et lustravit filios suos in igne.* Ex quo loco liquet Achaz non unum sed plures, & fortè omnes filios hoc ritu lustrasse: nec enim verisimile est eum plures vel omnes combussisse, successit enim ei in regno filius Ezechias.

Joseph. tamen, & ex eo Abulens. & Adricom. censent eum filium suum immolasse & cremasse idolo Moloch; Lyran. censet eum utrumque fecisse, scilicet unum è filiis cremasse, alios traducendo per ignem lustrasse. Porrò non dubium est plures Judæos hoc exemplo Achaz regis sui excitatos filios suos consecrasse Moloch.

Vers. 7. MISIT AUTEM ACHAZ NUNTIOS AD THEGLATHPHALASAR] Ut se adjuvaret contra Rasin regem Syriæ, & Phacee regem Israel, ideoque misit omne aurum & argentum tam templi, quàm palatii sui. Peccavit hac in re Achaz, eò quòd Deus per Isaiam cap. 7. vers. 4. ipsi opem promisisset contra Rasin & Phacee; sed ipse diffisus Deo, fisus est regi Theglathphalasar, ideoque ab eodem spoliatus & oppressus est. Audi 2. Paralip. 28. vers. 19. *Humiliaverat enim Dominus Judam propter Achaz regem Juda, eò quòd nudasset eum auxilio, & contemptui habuisset Dominum. Adduxitque contra eum Theglathphalasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & nullo resistente vastavit. Igitur Achaz spoliata domo Domini, & domo regum, ac principum, dedit regi Assyriorum munera, & tamen nihil ei profuit. Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominum, ipse per se rex Achaz, immolavit diis Damasci victimas percussoribus suis, & dixit: Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, & aderunt mihi, cùm è contrario ipsi fuerint ruina ei, & universo Israel.*

Vers. 9. TRANSTULIT HABITATORES EJUS (Damasci) CYRENEM] non illam quæ est in Æthiopia, nec illam quæ est in Africa, sed in Cyrenem quæ est in Media. Unde Joseph. ait Damascenos translatos in Mediam.

Vers. 10. CUMQUE VIDISSET ALTARE DAMASCI] egregia forma, materia & arte elaboratum, placuit ei: unde jussit Uriæ Pontifici, ut ad ejus ideam simile fieri curaret Hierosolymis in templo, loco altaris à Salomone fabricati. An altare hoc idolis (uti Damasceni) erexerit, iisque sacrificarit Achaz, an verò Deo vero, Scriptura non exprimit: verisimile tamen est, eum idolis illud erexisse; quia illa colebat ipse æquè ac Damasceni, eisque ubique aras erigi jubebat, ut iniret gratiam Theglathphalasar, eumque sibi devinciret colendo ejus deos & idola, sed frustrà: idcirco enim ab eo expilatus & subactus est, ut dixi. Ita Abulens. & alii.

Vers. 11. EXSTRUXITQUE URIAS SACERDOS ALTARE] Peccavit Urias Pontifex, impium hoc altare erigens, malens placere regi Achaz quàm Deo: secùs fecit S. Ambrosius, nam, ut ipse refert, lib. 5. Epistol. 32. *Cùm esset impositum ut Ecclesiæ vasa jam traderemus Imperatori, hoc responsi reddidi: me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum; id quod mei juris esset, libenter offerre: templo Dei nihil posse decerpere: nec tradere illud, quod custodiendum, non tradendum acceperim. Deinde consulere me etiam Imperatoris saluti, quia nec mihi expedit tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis: si vult sibi esse consultum, recedat à Christi injuria, & absit à me ut tradam Christi hereditatem, & hereditatem Dionysii, qui in exilio, fidei causa, defunctus est, hereditatem Eustorgii confessoris, hereditatem Mirocles atque omnium retrò fidelium Episcoporum.*

Vers. 14. PORRO ALTARE ÆREUM (à Salomone fabricatum) QUOD ERAT CORAM DOMINO (id est coram Sancto, & Sancto sanctorum, in quo residebat Deus dans

A oracula) TRANSTULIT] per contemptum, ut dicitur 2. Paralipom. 28. v. 19. & 22. quia Achaz fuit impiissimus, ideoque contemptor Dei, ejusque altaris & templi. Idcircò enim altare Dei suo loco movit, illique suum Damascenum substituit, ac altare Dei ad latus sui altaris, quasi vicarium & precarium in angulo collocavit.

SUPER ALTARE MAJUS (quod ego amoto Salomonico, instar altaris Damasceni erigi curavi) OFFER HOLOCAUSTUM] Vers. 15.

ET POSUIT SUPER PAVIMENTUM] Fecit Achaz hæc omnia ad contemptum, ut dixi, altaris (huic enim luteres & mare æneum subserviebant) utque illud ad usus suos, putà ad sacrificia foret inutile, itaque Judæi non in eo, Deo vero, sed in suo idolis sacrificare cogerentur. Vers. 17.

MUSACH QUOQUE SABBATHI QUOD ÆDIFICAVERAT IN TEMPLO] Repete ex vers. præced. *tulit*, & *deposuit*, hoc est, sustulit & dejecit. Quid fuerit *Musach*, variæ sunt sententiæ, sed duæ probabiliores: prior, *Musach* Hebraicè idem est quod, *opertorium* sive *tectum*; significat ergo vel solium opertum, in quo sabbatho aliisque festis diebus sedebant reges, ut sacrificiis interessent ac legem Dei audirent; unde cap. 23. vers. 3. *gradus* vocatur, ut vult R. Salomon. Hinc Septuag vertunt, *fundamentum cathedræ sabbathorum*, per quod videntur accipere basin cui imponebatur cathedra regis, cùm veniret sabbatho ad templum oraturus & legem auditurus. Ezech. 46. v. 1. *Musach sabbathi*, ergo Hebraicè significat tentorium sabbathinum conopeo splendido coopertum, quod erat juxta atrium sacerdotum, sed extra illud, in quo rex sabbatho & festis sedebat spectans sacrificia. Et hoc est tribunal in quo sedit Joas, cùm creatus est rex à Jojada Pontifice 4. Reg. 11. vers. 14. aut certè, *Musach* significat *pulpitum*, ut vertit Vatabl. sive suggestum opertum & tectum, in quo sedebant Levitæ & Sacerdotes dum legem & prophetas populo interpretabantur, ut vult Villalpandus, uti fecit Esdras Nehem. 8. vers. 4. Posterior sententia est, quòd *Musach* erat tegmen, putà velum vel tabulatum paratum pro Levitis aliisque templi custodibus, qui singulis sabbathis per vices munia sacra obibant in templo, ait Vatabl. Aut *Musach* erat locus contectus in atrio populi, ut sub illo tuti ab æstu, pluvia & ventis degerent homines, qui ad templum oraturi vel legem audituri confluebant. Unde Marianus in Lexico *Musach* vertit, *porticum*. Omnes hi sensus probabiles sunt. Impius enim Achaz videtur hæc sustulisse. Unde 2. Paralipom. 20. vers. 24. dicitur clausisse templum Domini. Verùm quia *Musach sabbathi* pertinere videtur ad ingressum *regis*, qui hoc eodem versu continetur, hinc alius sensus quem mox subjiciam videtur probabilior. Vers. 18. *Musach sabbathi quid?*

B

C

ET INGRESSUM REGIS EXTERIUS CONVERTIT IN TEMPLUM DOMINI PROPTER REGEM ASSYRIORUM] Primò nonnulli sic explicant q. d. Achaz profanavit templum, cùm illud fecit esse quasi vestibulum regii sui palatii, ut in illud non pateret aditus nisi per templum; ut scilicet ipse esset tutior à rege Assyriorum, qui templum priùs expugnare debuisset, antequàm pergeret ad expugnationem palatii. Verùm alia ex parte quæ templo non adjacebat, poterat oppugnari palatium, & faciliùs expugnari quàm templum.

D Secundò, Theodoretus & Lyranus censent Achaz obstruxisse iter quo è palatio ibatur ad templum, hoc fine ut rex Assyriorum intelligeret ipsum planè deseruisse Deum verum Deique cultum, ut ejus deos sequeretur & coleret. Favet Chald. qui pro *convertit*, vertit, *avertit* (*convertere* enim est aliò vel in contrariam partem vertere) Hebr. est הסב *hesèb*, id est, *circuire fecit*, ut nimirùm si quis è regia in templum ire vellet, magno circuitu descendere cogeretur ex monte Sion, & trajicere totum Ophel, ut veniret ad radices montis Moria, indeque in templum 900. gradibus ascenderet, ut hæc molestia tam longi circuitus & molesti ascensus, eos qui erant regis familiæ, à templo adeundo avocaret, ait Salian. Verùm τὸ *convertit in templum*, non avertere, sed vertere in templum, significat. Unde tertiò, planiùs sic nonnulli exponunt, q. d. Achaz vestibulum palatii sui, per quod ibatur in templum, quodque erat extra templum, adjecit templo, fecitque ut quod priùs erat exterius templo, jam esset

esset intra templum, ut sic imitaretur regem Assyriorum, A qui palatium habebat ita innexum templo ut pars templi esse videretur; quæ erat quædam templi vilitas & profanatio. Sic enim fiebat, ut in palatium ingredi nemo posset nisi per templum. Ita Vatabl.

Denique hic videtur maximè obvius & congruus totius hujus versiculi esse sensus, ut per *Musach sabbathi*, accipiamus tentorium & conopæum in quo rex sedebat in sabbathis & festis in atrio laicorum, sed primo loco vicinissimus atrio sacerdotum, ut proximè spectaret sacrificia, & audiret hymnos quos canebant sacerdotes & Levitæ in suo atrio, ut patet Ezechiel. 46. v. 2. Nemini enim laico, ne regi quidem, atrium sacerdotum ingredi fas erat, sed solis sacerdotibus & Levitis. Achaz verò in gratiam regis Assyriorum, qui vile, & indecorum sibi esse existimabat foris stare cum vili plebe, *Musach* hoc, sive tentorium *convertit in templum Domini*, id est, diruto muro intermedio junxit atrio sacerdotum, ut vicinum esset Sancto & Sancto sanctorum, ut jam non inter laicos & plebem, sed inter sacerdotes rex uterque consistere vel considere posset, quasi separatus à vulgo B & sacerdotibus annumeratus, ut proximè omnia sacra quæ sacerdotes peragebant tam in atrio, quàm in Sancto, cerneret & audiret. Porrò, quia ad hoc regis *Musach*, sive tentorium & tribunal ingressus patebat ex ipsa domo regia per intermedia atria, hunc Achaz hunc quoque ingressum qui domus suæ regiæ pars erat, qua rex è regia ad *Musach* descendebat, quæ idcirco hic vocatur *ingressus regis*, quæque quasi domus laica antea erat extra atrium sacerdotum, fecit ut jam dejecto septo intermedio intra ipsum atrium sacerdotum concluderetur, cum eoque pertingeret usque ad Sanctum & Sanctum sanctorum. Hunc sensum exigit τὸ *convertit in templum Domini*, quòd tam ad *ingressum regis*, quàm ad *Musach sabbathi* pertinet.

Ita Gaspar Sanchez ex R. Salomone, Lyran. & alii; nec improbat Abul. qui tamen aliam expositionem adjicit, dicens, duas fuisse è regia vias ad templum, unam patentem & publicam, per quam spectante populo rex ibat ad templum; alteram occultam & clausam, per quam rex secretò, cùm videri nollet, adibat templum; publicam viam clausit Achaz, ut regi Assyriorum (cujus gratiam ambiebat) videretur patriæ religionis desertor, & idolorum ejus cultor: occultam verò servavit, ut per eam occultè templum ingredi posset, nec regem Assyriorum, utpote id ignorantem offenderet, ideoque de eo hic dici quòd *ingressum regis externus converterit in templum Domini propter regem Assyriorum*. Ita Abul. Verùm obstat, quòd ingressus hic ad templum jam ante erat: quare nequit dici, quòd Achaz eum converterit in templum Domini.

Minùs verè quoque Glossa, quam sequuntur Dionys. & Hugo, censent *Musach sabbathi* fuisse ædificium in templi vestibulum, in quod reges sabbathis ad templum venientes eleemosynas conjicerent: *Musach* ergo fuisse gazophylacium regum, sicut *Corbona* erat gazophylacium laicorum.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OSee ultimus regnat in Israel: illo enim negante tributum Salmanasar reliquas quinque tribus Israelis transfert in Assyriam, ac Assyrios colonos mittit in Samariam, qui in ea tam Deo Israelis, quàm suis diis & idolis serviunt.

1. ANno duodecimo Achaz regis Juda, regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel no-
vem annis. 2. Fecitque malum coram Domino: sed non sicut reges Israel, qui ante
eum fuerant. 3. Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Osee servus,
reddebatque illi tributa. 4. Cùmque deprehendisset rex Assyriorum Osee, quòd rebellare nitens
misisset nuntios ad Sua regem Ægypti, ne præstaret tributa regi Assyriorum, sicut singulis annis
solitus erat, obsedit eum, & vinctum misit in carcerem. 5. Pervagatusque est omnem terram:
& ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis. 6. Anno autem nono Osee, cepit rex Assy-
riorum Samariam, & transtulit Israel in Assyrios: posuitque eos in Hala, & in Habor, juxta
fluvium Gozan, in civitatibus Medorum. 7. Factum est enim, cùm peccassent filii Israel Do-
mino Deo suo, qui eduxerat eos de Terra Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, coluerunt
deos alienos, 8. Et ambulaverunt juxta ritum Gentium, quas consumpserat Dominus in con-
spectu filiorum Israel, & regum Israel, quia similiter fecerant. 9. Et offenderunt filii Israel
verbis non rectis Dominum Deum suum: & ædificaverunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis, à
Turre custodum usque ad Civitatem munitam. 10. Feceruntque sibi statuas, & lucos, in omni
colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum: 11. & adolebant ibi incensum super aras in
morem Gentium, quas transtulerat Dominus à facie eorum: feceruntque verba pessima irritan-
tes Dominum: 12. & coluerunt immunditias, de quibus præcepit eis Dominus ne facerent ver-
bum hoc. 13. Et testificatus est Dominus in Israel & in Juda, per manum omnium Propheta-
rum & Videntium, dicens: Revertimini à viis vestris pessimis, & custodite præcepta mea, & ce-
remonias, juxta omnem legem quam præcepi patribus vestris: & sicut misi ad vos in manu ser-
vorum meorum Prophetarum. 14. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam juxta
cervicem patrum suorum, qui noluerunt obedire Domino Deo suo. 15. Et abjecerunt legitima
ejus, & pactum, quod pepigit cum patribus eorum, & testificationes, quibus contestatus est eos:
secutique sunt vanitates, & vanè egerunt: & secuti sunt Gentes, quæ erant per circuitum eo-
rum, super quibus præceperat Dominus eis, ut non facerent sicut & illæ faciebant. 16. Et dereli-
querunt omnia præcepta Domini Dei sui: feceruntque sibi conflatiles duos vitulos, & lucos,
& adoraverunt universam militiam cæli: servieruntque Baal, 17. & consecraverunt filios suos,
& filias suas, per ignem: & divinationibus inserviebant & auguriis: et tradiderunt se ut facerent
malum coram Domino, ut irritarent eum. 18. Iratusque est Dominus vehementer Israeli, et
abstulit eos à conspectu suo, et non remansit nisi tribus Juda tantummodò. 19. Sed nec ipse
Juda custodivit mandata Domini Dei sui: verùm ambulavit in erroribus Israel, quos operatus
fuerat. 20. Projecitque Dominus omne semen Israel, et afflixit eos, et tradidit eos in manu
diripientium, donec projiceret eos à facie sua: 21. ex eo jam tempore, quo scissus est Israel à
domo David, & constituerunt sibi regem Jeroboam filium Nabat: separavit enim Jeroboam Israel

à Domino, & peccare eos fecit peccatum magnum. 22. Et ambulaverunt filii Israel in universis
peccatis Jeroboam quæ fecerat: & non recesserunt ab eis, 23. usquequò Dominus auferret Israel
à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium servorum suorum Prophetarum: translatusque
est Israel de terra sua in Assyrios, usque in diem hanc. 24. Adduxit autem rex Assyriorum
de Babylone, & de Cutha, & de Avah, et de Emath, & de Sepharvaim: & collocavit eos in ci-
vitatibus Samariæ pro filiis Israel: qui possederunt Samariam, & habitaverunt in urbibus ejus.
25. Cùmque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum: & immisit in eos Dominus leones,
qui interficiebant eos. 26. Nuntiatumque est regi Assyriorum, & dictum: Gentes, quas tran-
stulisti, & habitare fecisti in civitatibus Samariæ, ignorant legitima Dei terræ: & immisit in eos
Dominus leones, & ecce interficiunt eos, eò quòd ignorent ritum Dei terræ. 27. Præcepit au-
tem rex Assyriorum, dicens: Ducite illuc unum de sacerdotibus, quos inde captivos adduxistis,
& vadat, & habitet cum eis: et doceat eos legitima Dei terræ. 28. Igitur cùm venisset unus de
sacerdotibus his, qui captivi ducti fuerant de Samaria, habitavit in Bethel, et docebat eos quo-
modo colerent Dominum. 29. Et unaquæque Gens fabricata est deum suum: posueruntque
eos in fanis excelsis, quæ fecerant Samaritæ, Gens et Gens in urbibus suis, in quibus habitabat.
30. Viri enim Babylonii fecerunt Sochothbenoth: viri autem Chutæi fecerunt Nergel: et viri de
Emath fecerunt Asima. 31. Porrò Hevæi fecerunt Nebahaz et Tharthac. Hi autem qui erant
de Sepharvaim, comburebant filios suos igni, Adramelech et Anamelech diis Sepharvaim, 32.
et nihilominùs colebant Dominum. Fecerunt autem sibi de novissimis sacerdotes excelsorum, et
ponebant eos in fanis sublimibus. 33. Et cùm Dominum colerent, diis quoque suis serviebant
juxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam: 34. usque in præsentem
diem morem sequuntur antiquum; non timent Dominum, neque custodiunt ceremonias ejus, ju-
dicia, et legem, et mandatum, quod præceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Israel:
35. et percusserat cum eis pactum, et mandaverat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, et
non adoretis eos, neque colatis eos, et non immoletis eis: 36. Sed Dominum Deum vestrum,
qui eduxit vos de Terra Ægypti in fortitudine magna, et in brachio extento, ipsum timete, et
illum adorate, et ipsi immolate. 37. Ceremonias quoque, et judicia, et legem, et mandatum,
quod scripsit vobis, custodite ut faciatis cunctis diebus: et non timeatis deos alienos. 38. Et
pactum, quod percussit vobiscum, nolite oblivisci: nec colatis deos alienos, 39. sed Dominum
Deum vestrum timete, et ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum. 40. Illi ve-
rò non audierunt, sed juxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant. 41. Fuerunt igitur
Gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominùs et idolis suis servientes: nam et filii eorum,
et nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usque in præsentem diem.

Vers. 1. ANNO DUODECIMO ACHAZ REGIS JUDA REGNAVIT OSEE FILIUS ELA IN SAMARIA] Hic annus 12. Achaz erat octavus post mortem Phacee; Phacee enim regnavit 20. annis, & mortuus est anno quarto Achaz, ut patet ex dictis cap. 16. v. 1. Quare fuit hic interregnum 8. annorum in Israel, scilicet ab anno quarto Achaz, quo mortuus est Phacee, usque ad annum duodecimum Achaz, quo Phacee successit Osee. Videtur ergo regnum Osee in Israel interruptum armis vel Syrorum, vel æmulæ familiæ Phacee, ait Abulens. q. 17. per octo annos, donec octavo anno Osee iterum viribus resumptis cœpit regnare anno 12. Achaz. Ita Richardus de S. Victore in concordia annorum regum Israel & Juda, Cajet. & alii, vide dicta cap. 15. 30.

Vers. 2. FECITQUE MALUM (Israeli solitum, scilicet colendo vitulos aureos à Jeroboam ibidem erectos, quasi Deos penates, sive Israeli proprios & patrios) CORAM DOMINO, SED NON SICUT REGES QUI ANTE EUM FUERANT] quia ut tradunt Hebræi in Seder Olam c. 22. Osee licèt ipse coleret vitulos aureos, permisit tamen suis qui vellent ire in Jerusalem; ibique adorare Deum Judæorum in templo, quod ceteri reges Israel non permiserant, imò per dispositos à se custodes, euntes intercipiebant. Hinc Osee permisit Israelitas ab Ezechia invitatos Jerosolymam ad celebrandum pascha, eòdem pergere, ut patet 2. Paralip. 30. vers. 11. & 18.

Vers. 3. CONTRA HUNC ASCENDIT SALMANASAR] filius Theglathphalasar filii Phul. Genebrar. putat Salmanasar esse eum, qui à Ptolemæo Nabonassar vocatur. Verùm Salmanasar fuit Assyrius, Nabonassar verò Chaldæus, ut nomina ipsa indicant. Ita Serarius. Quare Nabonassar fuit Baladan, de quo c. 20. v. 12.

ET FACTUS EST EI OSEE SERVUS, REDDEBATQUE ILLI TRIBUTA] per quinque vel sex annos, quibus exactis negavit tributum, fretus ope regis Ægypti. Quare Salmanasar invasit Israelem, ac Osee vinxit, & Samariam per tres annos obsedit, ac anno tertio cepit; qui fuit annus nonus & ultimus Osee, quo Salmanasar reliquas quinque tribus Israelis abduxit in Assyriam & Mediam, sicut Theglathphalasar pater ejus ante quatuordecim annos quinque

A viciniores tribus eòdem abduxerat. Fuit hæc secunda plenaque captivitas Israelis, sive decem tribuum, ex qua nunquam redierunt, facta anno sexto Ezechiæ regis Juda, idque ut testimonio esset Christum, expectatum esse Messiam sibi jam olim ex libris veteris testamenti, ait Cajet. nulla enim eis spes restat restituendi regni terreni, cùm plane sint dissipati & dispersi, sed tantùm spes regni spiritualis, & salutis æternæ quam attulit Christus omnibus gentibus quæ in eum credere volunt. Porrò tunc ex Israel in Assyriam abductus fuit Tobias, erat enim ipse ex tribu Nephtali: quare ejus historia hìc subnectenda est: hoc enim tempore sub Salmanasar contigit.

POSUITQUE EOS IN HALA ET HABOR JUXTA FLUVIUM GOZAN, IN CIVITATIBUS MEDORUM] Joseph. ait abductos in Mediam & Persidem. Scaliger censet translatos ad Colchos & Iberos. Ego verò, ait Genebr. puto veterem Tartariam esse ad desertum Belgiam in Orientis Septemtrionalis angulo, è qua illi sub annum Christi 1200. Duce Cignis erumpentes, cùm anteà ignoti essent, & loco & nomine, Imperium Cham Tartarorum, quod hodie memoratur, constituerunt. Nam in Hebræorum annalibus apud R. Salomonem in 27. Isaiæ, decem tribus in Oriente fuerunt perditæ, ibique facilè amplexæ B sunt Mahometismum: quòd jam ab ævo circumciderentur, & corrupta quadam Mosaicæ religioni specie tinctæ essent. Confirmat id Genebrar. ex eo quòd hodie, quædam apud Tartaros nomina Dan, & Nephtalim & Zabulon retinuisse dicuntur, aliaque apud eos extare legis & rerum Hebraicarum monumenta: ut non mirum sit Russiam, Sarmatiam, Livoniam & Moscoviam Judæis abundare, qui etiam nunc, sicut & in Europa, patriæ superstitionis retinentissimi sunt. Addit Genebrar. plerosque in Americam penetrasse: nam ibi sepulchra subterranea, cum literarum Hebraicarum inscriptionibus esse reperta, & eam prefectionem indicari 4. Esdr. 13. v. 40. *Hæ sunt decem tribus*, inquit, *quæ captivæ factæ sunt de terra sua in diebus Osee regis, quem captivum duxit Salmanasar rex Assyriorum, & transtulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam*, &c. Deniquè censet Genebrar. hanc Israelitarum per Orientem & Septemtrionem dispersionem Vers. 6.

& quasi

& quasi infusionem Judæorum, fabulæ quòd Caspiis montibus clausi teneantur, occasionem dedisse. Hic ergo finis fuit regnum Israel sive decem tribuum, quod à primo eorum rege Jeroboam, qui fecit schisma à Roboam rege Juda, stetit per annos 256. hæcque est Assyriaca captivitas, quæ Babylonicam in qua abducta est tribus Juda, & excisa Jerusalem sub Sedecia rege, præcessit annis 134.

Porrò multi hanc captivitatem prævidentes fugerant in alias provincias, multi etiam veri Dei cultores migrarunt in tribum Juda, eique se junxerunt, ut patet ex seq.

Vers. 9. ET IRRITAVERUNT FILII ISRAEL VERBIS NON RECTIS DOMINUM] *verbis*, id est, rebus & operibus, putà idololatriis & superstitionibus. *Verbum* enim sæpe in Script. significat rem verbo significatam per Metonymiam, ut: hic v. 11.

A TURRE CUSTODUM USQUE AD CIVITATEM MUNITAM] *Turrem custodum*, vocat turrim rusticanam, quæ erigitur in agris & vineis, ut in ea degant custodes, qui uvas, fructus & segetes custodiant, q. d. Israelitæ statuerunt idola in locis & municipiis tam parvis quam magnis, scilicet tam in pagis & villis, quàm in oppidis & urbibus munitis. Ita Vatabl.

Vers. 11. FECERUNTQUE VERBA (id est, opera) PESSIMA] uti jam dixi.

Vers. 13. ET TESTIFICATUS (protestatus) EST DOMINUS IN ISRAEL ET IN JUDA PER MANUM OMNIUM PROPHETARUM] tunc enim Deus misit prophetas, scilicet Osee, Isaiam, Joelem, Amos, Abdiam, & Michæam, ut patet ex eorum proœmio. Nam sub Azaria, sive Ozia rege cœpit prophetare Osee & Isaias qui ex parte Dei protestati sunt Israeli & Judæ de injuria & impietate in Deum commissa; quòd scilicet relicto Deo colerent idola, ac de ejus castigatione, quòd scilicet Deus eos per Assyrios vastaret, & captivos abduceret; hanc enim eis comminati & vaticinati sunt.

Vers. 15. ET SECUTI SUNT GENTES QUÆ ERANT PER CIRCUITUM] Ecce hæc fuit Israelitis occasio & causa idololatriæ, quòd scilicet per commercium, connubia, & familiaritatem cum gentibus vicinis, earum mores & superstitiones didicerint & imbiberint. Sic nostro sæculo Germania, Gallia, Svetia, Dania, Anglia, Scotia, &c. à vicina Saxonia Saxonis Lutheri hæresim imbiberunt per mutua commercia, præsertim mercatorum hæreticorum.

Vers. 16. ET ADORAVERUNT UNIVERSAM MILITIAM COELI] putà solem, lunam, luciferum, ceteraque astra, quę sunt quasi militia & ordinata acies Dei, quę semper circumit, & stationes suas obit, militatque Deo, ac ejus jussu in infideles & impios vibrat procellas, tonitrua & fulmina.

Vers. 20. PROJECITQUE DOMINUS OMNE SEMEN ISRAEL (scilicet tam decem tribuum, quàm tribus Juda, de qua sermo præcessit) DONEC PROJICERET EOS A FACIE SUA] id est, donec plenè & irrevocabiliter eos à se abjiceret. Notent hic Judæi, scilicet se planè à Deo abjectos & projectos esse, ut suæ gentis è captivitate, quam per 1600. annos patiuntur, liberationem, & Synagogæ restitutionem sperare non debeant, sed ceteris gentibus immixti & permixti, cùm eis in Christum credere debeant, si à servitute tam temporali quàm æterna liberari velint.

Vers. 24. ADDUXIT AUTEM REX ASSYRIORUM VIROS DE BABYLONE] Hinc patet Salmanasar dominatum fuisse non tantùm Assyriæ, sed & Babyloni: nam inde colonos transtulit in Samariam.

ET DE CUTHA] hinc coloni hi translati in Samariam, dicti sunt Cuthæi, sicut à Samaria dicti sunt Samaritani. Quare ipsi fuere Babylonii & Assyrii, non verò Judæi vel Israelitæ.

IGNORANT LEGITIMA DEI TERRÆ] id est, ignorant ritum & cæremonias, quibus legitimè coli vult Deus Samariæ: Idcircò enim ipse iratus immisit in eos leones, ut præcessit. Vers. 26.

VIRI ENIM BABYLONII FECERUNT SOCOTH BENOTH] quasi suum simulachrum & idolum. Notat Vatabl. voces has esse Syriacas & Chaldaicas, atque hæc significare: *Soccoth Benoth*, idem est quod *gallina cum pullis suis*. *Nergel* est *gallus gallinaceus*. *Asima*, est *hircus sylvestris*. *Nebahaz*, est canis, eò quòd latrare soleat, aut iratus exerat dentes. *Tharthac*, est *asinus*. *Adramelech & Anamelech*, est *mulus & asinus*. Vide & mirare hic stoliditatem Cuthæorum sive Samaritarum, qui stolidissima animalia, uti sunt mulus, equus & asinus, pro Diis coluerunt: permisit hoc Deus, ut ostenderet in quæ absurda numina incidunt illi, qui verum Dei numen deserunt. Vers. 30.

ET CUM DOMINUM COLERENT, DIIS QUOQUE SUIS SERVIEBANT] Nova fuit hæc Cuthæorum stultitia, quòd Deum cum idolis suis colerent, quasi Deus esset Dominus terræ Israel, quam ipsi incolebant; idola verò essent dii patrii suarum terrarum, ex quibus adducti erant in Samariam. Vers. 33.

FUERUNT IGITUR GENTES ISTÆ TIMENTES (adorantes, sacrificantes, colentes) QUIDEM DOMINUM, NIHILOMINUS ET IDOLIS SUIS SERVIENTES. NAM FILII EORUM ET NEPOTES, SICUT FECERUNT PATRES EORUM, ITA FACIUNT USQUE IN PRÆSENTEM DIEM] Hi ergo sunt Cuthæi sive Samaritæ vel Samaritani, qui simul colebant Deum Israel cum idolis gentium, ideoque Judæis Deum solum colentibus fuere exosi quasi anathemata, ut patet ex Samaritana cum Christo colloquente Joan 4. Ex tota enim gentium Deorum & religionum colluvie & permistione, religionem quandam ex multis compactam, quasi centonem monstrosum effecere. Quare errores varios habuere, quos recenset S. Epiphanius, Philastrius, & alii in eorum hæresi. A Judæis mutuati sunt circumcisionem, sabbathi cultum, cæremonias à Moyse præscriptas. Solum enim Moysis Pentateuchum admittebant, ceteros verò prophetas & Hagiographa spernebant. Ab aliis gentibus mutuati sunt eorum idola, ritus gentilitios, superstitiones, &c. Addit Philastrius, & ex eo Gabriel Prateolus in hæresi Samaritanorum, eos 1. judicium futurum non expectare. 2. resurrectionem mortuorum negare. 3. animæ immortalitatem inficiari. 4. JESUM esse Christum Dei filium à prophetis promissum non credere. 5. S. Epiphan. heresi 9. sub medium: *Habent*, inquit, *alias quasdam dementia consuetudines antiquas, quòd videlicet urina se proluunt, ubi ab externis venerint, polluti nimirùm. Et quòd in aquam se unà cum vestibus immergunt, ubi contigerint alium ex alia gente*. De aliis Samaritanorum erroribus vide Epiphanium hæresi 10. 11. 12. 13. Porrò Samaritæ, cùm Judæis omnia prosperè succederent, volebant esse Judæi, cùm sinistrè, eos aversabantur, instar vespertilionis Æsopici, qui cum avibus volebat esse avis propter alas quas habet, cum muribus mus; corpore enim est mus, sed alis avis. Unde Joseph. lib. 11. Antiq. c. 8. & lib. 12. c. 7. scribit Samaritas, cùm viderent Alexandrum Magnum Judæis amicum, jactasse se esse Judæos, & eandem cum eis religionem colere: cùm verò Antiochum Epiphanem eis infensum & infestum conspicerent, negasse se esse Judæos, eosque aversatos esse. Vers. 41.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Ezechias, idola subvertit, rebellat regi Sennacherib, qui vers. 17. mittit Rabsacen. Hic Deum blasphemat, & Ezechiæ insultat, suadetque Judæis ut se dedant Sennacherib.

1. ANno tertio Osee filii Ela regis Israel, regnavit Ezechias filius Achaz regis Juda. 2. Viginti quinque annorum erat, cùm regnare cœpisset: & viginti novem annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Abi filia Zachariæ. 3. Fecitque quod erat bonum coram Domino, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus. 4. Ipse dissipavit excelsa, & contrivit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem æneum, quem fecerat Moyses: siquidem usque ad illud tempus filii Israel

adolebant ei incensum: vocavitque nomen ejus Nohestan. 5. In Domino Deo Israel speravit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Juda, sed neque in his qui ante eum fuerunt: 6. & adhæsit Domino, & non recessit a vestigiis ejus, fecitque mandata ejus, quæ præceperat Dominus Moysi. 7. Unde & erat Dominus cum eo, & in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se agebat. Rebellavit quoque contra regem Assyriorum, & non servivit ei. 8. Ipse percussit Philisthæos usque ad Gazam: & omnes terminos eorum, à Turre custodum usque ad Civitatem munitam. 9. Anno quarto regis Ezechiæ, qui erat annus septimus Osee filii Ela regis Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariam, & oppugnavit eam, 10. & cepit. Nam post annos tres, anno sexto Ezechiæ, id est, nono anno Osee regis Israel, capta est Samaria: 11. & transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocavitque eos in Hala & in Habor fluviis Gozan in civitatibus Medorum: 12. quia non audierunt vocem Domini Dei sui, sed prætergressi sunt pactum ejus: omnia, quæ præceperat Moyses servus Domini, non audierunt neque fecerunt. 13. Anno quartodecimo regis Ezechiæ, ascendit Sennacherib rex Assyriorum ad universas civitates Juda munitas: & cepit eas. 14. Tunc misit Ezechias rex Juda nuntios ad regem Assyriorum in Lachis, dicens: Peccavi, recede à me, & omne, quod imposueris mihi, feram. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechiæ regi Judæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri. 15. Deditque Ezechias omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, & in thesauris regis. 16. In tempore illo confregit Ezechias valvas templi Domini, & laminas auri, quas ipse affixerat, & dedit eas regi Assyriorum. 17. Misit autem rex Assyriorum Tharthan, & Rabsaris, & Rabsacen, de Lachis ad regem Ezechiam, cum manu valida, Jerusalem: qui cùm ascendissent, venerunt Jerusalem, & steterunt juxta aquæductum piscinæ superioris, quæ est in via Agrifullonis. 18. Vocaveruntque regem: egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciæ, præpositus domus, & Sobna scriba, & Joahe filius Asaph à commentariis. 19. Dixitque ad eos Rabsaces: Loquimini Ezechiæ; Hęc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quę est ista fiducia, qua niteris? 20. Forsitan inisti consilium, ut præpares te ad prælium. In quo confidis, ut audeas rebellare? 21. an speras in baculo arundineo atque confracto Ægypto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingredietur manum ejus, & perforabit eam? sic est Pharao rex Ægypti, omnibus qui confidunt in se. 22. Quòd si dixeritis mihi: In Domino Deo nostro habemus fiduciam: nonne iste est, cujus abstulit Ezechias excelsa & altaria: & præcepit Judę & Jerusalem: Ante altare hoc adorabitis in Jerusalem? 23. Nunc igitur transite ad dominum meum regem Assyriorum, & dabo vobis duo millia equorum, & videte an habere valeatis ascensores eorum. 24. Et quo modo potestis resistere ante unum satrapam de servis domini mei minimis? An fiduciam habes in Ægypto propter currus & equites? 25. Nunquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum, ut demolirer eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire eam. 26. Dixerunt autem, Eliacim filius Helcię, & Sobna, & Joahe, Rabsaci: Precamur ut loquaris nobis servis tuis Syriacè: siquidem intelligimus hanc linguam: & non loquaris nobis Judaicè, audiente populo, qui est super murum. 27. Responditque eis Rabsaces, dicens: Nunquid ad dominum tuum, & ad te misit me dominus meus, ut loquerer sermones hos, & non potiùs ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stercora sua, & bibant urinam suam vobiscum? 28. Stetit itaque Rabsaces, & exclamavit voce magna Judaicè, & ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum. 29. Hęc dicit rex: Non vos seducat Ezechias: non enim poterit eruere vos de manu mea. 30. Neque fiduciam vobis tribuat super Dominum, dicens: Eruens liberabit nos Dominus, & non tradetur civitas hęc in manu regis Assyriorum. 31. Nolite audire Ezechiam. Hęc enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum quod vobis est utile, & egredimini ad me: & comedet unusquisque de vinea sua, & de ficu sua, & bibetis aquas de cisternis vestris: 32. donec veniam, & transferam vos in terram, quę similis est terrę vestrę, in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram olivarum, & olei ac mellis, & vivetis, & non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos. 33. Nunquid liberaverunt dii Gentium terram suam de manu regis Assyriorum? 34. Ubi est deus Emath, & Arphad? ubi est deus Sepharvaim, Ana, & Ava? nunquid liberaverunt Samariam de manu mea. 35. Quinam illi sunt in universis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit eruere Dominus Jerusalem de manu mea. 36. Tacuit itaque populus, & non respondit ei quidquam: siquidem pręceptum regis acceperant, ut non responderent ei. 37. Venitque Eliacim filius Helciæ, prępositus domus, & Sobna scriba, & Joahe filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam, scissis vestibus, & nuntiaverunt ei verba Rabsacis,

Vers. 2. VIGINTI QUINQUE ANNORUM ERAT CUM REGNARE COEPISSET] Dices: Ex cap. præcedenti liquet, quòd Achaz vixerit dumtaxat triginta sex annis. Ergo Achaz genuit Ezechiam anno ætatis undecimo, nam cum ipse mortuus est anno ætatis trigesimo sexto, succedens ei Ezechias erat 25. annorum; tolle enim 25. à 36. remanent anni undecim. Consequentiam admittit Cajetan. Sanchez & S. Hieronym. epist. 132. ad Vitalem, ubi pluribus exemplis id fieri posse probat. Abulens. tamen censet Achaz fuisse quatuordecim annorum cùm genuit Ezechiam, quia, inquit, in Scriptura tacentur anni ejus incompleti. Erat enim Achaz, inquit Abul. cùm cœpit regnare viginti annorum scilicet completorum, & unius incompleti, quem Scriptura non numerat. Rursum sedecim annis regnavit,

A scilicet completis, insuper decimo septimo incompleto, quare mortuus est anno ætatis trigesimo octavo. Ezechias quoque erat tantùm 24. annorum completorum cùm regnare cœpit, sed inchoarat annum 25.

CONFREGITQUE SERPENTEM ÆNEUM, QUEM FECERAT MOYSES (ad sanandum eos qui à serpentibus morsi erant. Numer. 21. 8.) SIQUIDEM USQUE AD ILLUD TEMPUS FILII ISRAEL ADOLEBANT EI INCENSUM] tanquam numini benefico, utpote qui patres eorum curasset à morsu serpentum. Addit Philastrius Episc. Brixiensis coævus S. Ambrosio lib. de hæresibus cap. 21. Ezechiam jussisse deleri & terro radi, penitusque excindi impressiones sive insculptiones quasdam, quas Judæorum populus faciebat in lapide quodam magno, velut Vers. 4.

ob:-

obelisco, qui in templo, loco columnæ, erectus erat: ex quo tollentes diversas formulas velut quarumdam literarum, & in lamina ponentes, in collo bajulabant, quibus incantationes quasdam & maleficia exercebant, atque percolebant ea velut tutamina quædam, in pectore suo illa portantes, quæ Dominus in lege passim fieri vetuerat, quòd paganæ cæcitatis hæc esset impietas. A

Vocavitque nomen ejus Nohestan] id est, *annulum*, scilicet ex parvo, vili & tinnulo ære conflatum. *Nohestan* enim est nomen diminutivum, quo utitur Ezechias ad simulachri contemptum. q. d. quid putatis ò Judæi parum æris vilis sordidique habere divinitatem? Erratis, nil in eo est numinis, nil magni, nam non est aliud quàm modica abjecti nigrique æris portio.

Addit Anastasius Nicænus ex Eusebio: *Libros*, inquit, *Salomonis qui scripserant de Proverbiis, & odis, in quibus tractabatur de natura plantarum & omni genere animalium, & de curatione omnium morborum, de medio sustulit Ezechias: propterea quòd morborum medelas inde acciperet populus, & nihili facerent, à Deo petere curationes.*

Vers. 5. In Domino Deo Israel speravit] ideoque dicitur vers. 7. *Unde & erat Dominus cum eo, & in cunctis ad quæ procedebat, sapienter se agebat.* Unde & apposite vocatus est *Ezechias*. Hebr. חזקיהו *Chiskiahu*, id est, *fortitudo mea Dominus*, ait Pagnin. quasi hoc ejus fuerit lemma & symbolum. B

Non fuit similis ei] Ezechiæ, quoad hoc scilicet, quòd abstulerit excelsa & serpentem æneum confregerit, quæ alii reges omnes ante eum permiserant. Nam alioqui David videtur religiosior & sanctior fuisse Ezechia: David enim vir fuit secundùm cor Dei, cui proinde à Deo facta est promissio de Christo ex se nascituro, adeoque David à Deo statutus est in exemplar quod imitarentur, regibus omnibus ex eo nascituris. Ita Abulens. Vel certè est Hyperbole, q. d. adeò pius & zelosus in Dei cultu tuendo fuit Ezechias, ut vix videatur habuisse parem vel similem. Idem dicitur de Abraham Eccles. 44. 20. *Non est*, inquit, *inventus similis illi in gloria, qui conservavit legem excelsi*, vide ibi dicta.

Vers. 7. Rebellavit quoque contra regem Assyriorum] cui se pater ejus Achaz subjecerat pendebatque tributum, quod negavit Ezechias, indignum reputans regem Juda fidelem servire regi infideli, confidensque in Deo, quòd ipse se ab hac servitute liberaret, uti & fecit, per miraculosam victoriam. C

Vers. 8. A Turre custodum] rusticana, ut dixi c. 17. 9.

A Collocavitque eos in Hala et in Habor fluviis Gozan, in civitatibus Medorum] Vers. 11.
Pro *fluviis*, Serarius & alii censent legendum *fluvii*. Unde Vatab. vertit: *juxta fluvium Gozan*, & sic vertit Noster c. 17. 6. Hebr. enim est נהר *nehar*, id est, fluvii, in singulari: at certè fluvii vocantur urbes adjacentes fluviis per Metonymiam; nam in urbibus habitant homines, non in fluviis, nisi apud Synas, ubi tanta est hominum copia, ut terra eos non capiat: quare multi in pontibus & navibus fluminum habitare coguntur, teste nostro Nicolao Trigaultio in historia Chinensi.

Anno quartodecimo regis Ezechiæ ascendit Sennacherib] qui jam Salmanasar patri vita functo, in regno Assyriorum successerat. Ascendit autem contra Judam, eò quòd Ezechias rebellasset & tributum negasset v. 7. id factum est ex Dei providentia, qui non obstante pietate Ezechiæ volebat punire tribum Juda, ob idololatriam & scelera ab ea commissa. Vers. 13.

Misit autem rex Assyriorum] Nota hic perfidiam Sennacherib, qui acceptis ab Ezechia trecentis argenti talentis, & triginta auri, nihilominùs mitrit contra eum exercitum, qui proinde ab Angelo cæsus est, ac dum aliena invasit, sua domi amisit. Vers. 17.

B Quæ est in via agri fullonis] ita dictus est ager, quòd in eo fullones aqua piscinæ pannos abluerent.

Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, et demolire eam] Mentitur Rabsaces se Dei jussu invadere Judæos, ut eos terreat, & ad deditionem compellat. Ita Abul. Vers. 25.

Reliqua hujus capitis transcripta sunt ex Isaiæ cap. 36. ubi ea explicui: Isaias enim fuit internuntius inter Deum & Ezechiam, eique victoriam contra Sennacherib prædixit & promisit.

Præceptum regis (Ezechiæ) acceperant, ut non responderent ei] Cur? Resp. primò S. Cyrill. Alexandr. in cap. Isaiæ citatum: *Quia*, inquit *imperitis sermonibus, & fastus barbarico, linguaque contra Deum petulanti illachrymari potiùs, quàm reclamare oportuit.* Respondet secundò Procop. ad locum citatum Reg. *Nihil*, inquit, *ad blasphemias istas respondere passus est pius rex, ne ad majores provocaret.* Resp. tertiò Abul. ibid. q. 44. *Quia ad honorem*, inquit, *regis pertinebat, quòd negotia sua fierent prudenter, ordinatè, & cum maturatione: si autem quilibet de populo posset respondere Rabsaci, sicut vellet; esset quadam deordinatio magna, & posset irridere Rabsaces ordinationem, quam habebat Ezechias in subditis & negotiis suis.* Vers. 36.
C

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Isaias prædicit Ezechiæ victoriam de Sennacherib: quare Angelus ex ejus castris cædit 185. millia.

1. Quæ cùm audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusque est domum Domini. 2. Et misit Eliacim præpositum domus, & Sobnam scribam, & senes de sacerdotibus, opertos saccis, ad Isaiam prophetam filium Amos. 3. Qui dixerunt: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemiæ, dies iste: venerunt filii usque ad partum, & vires non habet parturiens. 4. Si fortè audiat Dominus Deus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret Deum viventem, & argueret verbis, quæ audivit Dominus Deus tuus: & fac orationem pro reliquiis, quæ repertæ sunt. 5. Venerunt ergo servi regis Ezechiæ ad Isaiam. 6. Dixitque eis Isaias: Hæc dicetis domino vestro: Hæc dicit Dominus: Noli timere à facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. 7. Ecce, ego immittam ei spiritum, & audiet nuntium, & revertetur in terram suam, & dejiciam eum gladio in terra sua. 8. Reversus est ergo Rabsaces, & invenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam: Audierat enim quòd recessisset de Lachis. 9. Cùmque audisset de Tharaca rege Æthiopiæ, dicentes: Ecce, egressus est ut pugnet adversum te: & iret contra eum, misit nuntios ad Ezechiam, dicens. 10. Hæc dicite Ezechiæ regi Juda: Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Non tradetur Jerusalem in manus regis Assyriorum. 11. Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorum universis terris, quo modo vastaverunt eas: num ergo solus poteris liberari? 12. Nunquid liberaverunt dii Gentium singulos, quos vastaverunt patres mei, Gozan videlicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar? 13. Ubi est rex Emath, & rex Arphad, & rex

civitatis Sepharvaim, Ana, & Ava? 14. Itaque cùm accepisset Ezechias litteras de manu nuntiorum,
& legisset eas, ascendit in domum Domini, & expandit eas coram Domino, 15. & oravit in conspe-
ctu ejus, dicens: Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus regum omnium
terræ, tu fecisti cœlum & terram. 16. Inclina aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, &
vide: audi omnia verba Sennacherib, qui misit ut exprobraret nobis Deum viventem. 17. Verè Do-
mine dissipaverunt reges Assyriorum Gentes, & terras omnium. 18. Et miserunt deos eorum in
ignem: non enim erant dii, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdiderunt eos. 19.
Nunc igitur Domine Deus noster, salvos nos fac de manu ejus, ut sciant omnia regna terræ, quia
tu es Dominus Deus solus. 20. Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens: Hæc dicit Do-
minus Deus Israel: Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. 21. Iste
est sermo, quem locutus est Dominus de eo: Sprevit te, & subsannavit te, virgo filia Sion: post
tergum tuum caput movit, filia Jerusalem. 22. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti? contra
quem exaltasti vocem tuam, & elevasti in excelsum oculos tuos? contra sanctum Israel. 23. Per ma-
num servorum tuorum exprobrasti Domino, & dixisti: In multitudine curruum meorum ascendi ex-
celsa montium in summitate Libani, & succidi sublimes cedros ejus, & electas abietes illius. Et in-
gressus sum usque ad terminos ejus, & saltum carmeli ejus 24. ego succidi. Et bibi aquas alienas,
& siccavi vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas. 25. Nunquid non audisti quid ab initio fece-
rim? Ex diebus antiquis plasmavi illud, & nunc adduxi: eruntque in ruinam collium pugnantium
civitates munitæ. 26. Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt & confusi sunt, facti sunt
velut fœnum agri, & virens herba tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem. 27.
Habitaculum tuum, & egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præscivi, & furo-
rem tuum contra me. 28. Insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas; ponam itaque cir-
culum in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti. 29. Tibi
autem Ezechia hoc erit signum: Comede hoc anno quæ repereris: in secundo autem anno, quæ spon-
te nascuntur: porrò in tertio anno seminate & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum.
30. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum.
31. De Jerusalem quippe egredientur reliquiæ, & quod salvetur de monte Sion: zelus Domini exer-
cituum faciet hoc. 32. Quam ob rem hæc dicit Dominus de rege Assyriorum: Non ingredietur ur-
bem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio.
33. Per viam, qua venit, revertetur: & civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. 34. Pro-
tegamque urbem hanc, & salvabo eam propter me, & propter David servum meum. 35. Factum
est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octoginta
quinque millia. Cùmque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum: & recedens abiit,
36. & reversus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Ninive. 37. Cùmque adoraret in tem-
plo Nesroch deum suum, Adramelech & Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio, fugeruntque in
terram Armeniorum, & regnavit Asarhaddon filius ejus pro eo.

VERS. 34. HOc caput pariter transcriptum est ex Isaiæ cap. 37. ubi illud explicui.

PROPTER DAVID] Quæres, cur non dixit: *propter Ezechiam & Isaiam*, quorum sine dubio preces Deo gratissimæ extiterunt? Optime Glycas 2. parte Annalium citatus in Glossa: *Hæc verba*, inquit, *ita divinitùs prolata sunt, ne putaret Ezechias orationem suam, justitia causa, qua præditus erat, exauditam esse.*

VERS. 37. ET REGNAVIT ASARHADDON FILIUS EJUS PRO EO] Genebrar. in Chronol. Pererius, Arias Montanus, & Serarius in cap. 1. Judith v. 1. censent *Asarhaddon* esse Sardanapalum; primò, quia sicut Sardanapalus a gentilibus Historicis ponitur ultimus rex & monarcha Assyriorum, sic & à Scriptur. ultimus Assyriorum rex

Asarhaddon an sit Sardanapalus?

A ponitur *Asarhaddon*: post eum enim nominantur Baladan Merodach, Nabuchodonosor, Evelmerodach & Balsasar, qui omnes fuere principes & reges Babyloniorum. Secundò, quia Sardanapali nomen videtur conflatum ex Asar & Don vel Haddon addito nomine Phul. Ergo est idem cum Asarhaddon. Tertiò, quia quæ de eversione Ninives futura per eluvionem Tigris fluvii prædicunt Jonas & Nahum, ea sub Sardanapalo contigisse testatur Diodorus.

Verùm Eusebius, Torniellus, Salianus, ceterique Chronologi Sardanapalum anteriùs collocant, scilicet sub Azaria rege Juda: tunc enim prophetavit Jonas, & Sardanapalo excidium Ninives prædixit, ut dixi cap. 15. 2. & Jonæ cap. 3. v. 6. & seq.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EZechias æger invocans Deum per Isaiæ ficus sanatur, signumque accipit, reversionem umbræ in horologio: mox v. 12. Merodach rex Babylonis mittit legatos ad Ezechiam, quibus ipse omnes suos thesauros ostendit, ideoque ab Isaia audit illos omnes à Babyloniis diripiendos.

1. IN diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem: & venit ad eum Isaias filius Amos, prophe-
ta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus Deus: Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non
vives. 2. Qui convertit faciem suam ad parietem, & oravit Dominum, dicens: 3. Obsecro
Domine, memento quæso quomodo ambulaverim coram te in veritate, & in corde perfecto, &
quod placitum est coram te, fecerim. Flevit itaque Ezechias fletu magno. 4. Et antequam egrede-
retur Isaias mediam partem atrii, factus est sermo Domini ad eum, dicens: 5. Revertere, & dic
Ezechiæ duci populi mei: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Audivi orationem tuam,
& vidi lachrymas tuas, & ecce sanavi te, die tertio ascendes templum Domini. 6. Et addam diebus
tuis quindecim annos: sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & civitatem hanc, & protegam
urbem istam propter me, & propter David servum meum. 7. Dixitque Isaias: Afferte massam ficorum.

Quam

Quam cùm attulissent, & posuissent super ulcus ejus, curatus est. 8. Dixerat autem Ezechias
ad Isaiam: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, & quia ascensurus sum die tertia tem-
plum Domini? 9. Cui ait Isaias: Hoc erit signum à Domino, quòd facturus sit Dominus sermo-
nem, quem locutus est: Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus?
10. Et ait Ezechias: Facile est, umbram crescere decem lineis: nec hoc volo ut fiat, sed ut re-
vertatur retrorsum decem gradibus. 11. Invocavit itaque Isaias propheta Dominum, & reduxit
umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus. 12.
In tempore illo misit Berodach Baladan, filius Baladan, rex Babyloniorum, litteras & munera
ad Ezechiam: audierat enim quòd ægrotasset Ezechias. 13. Lætatus est autem in adventu eorum
Ezechias, & ostendit eis domum aromatum, & aurum & argentum, & pigmenta varia, unguen-
ta quoque & domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit
quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua. 14. Venit autem Isa-
ias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid dixerunt viri isti? aut unde venerunt ad te?
Cui ait Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. 15. At ille respondit: Quid
viderunt in domo tua? Ait Ezechias: Omnia quæcumque sunt in domo mea, viderunt: nihil est
quod non monstraverim eis in thesauris meis. 16. Dixit itaque Isaias Ezechiæ: Audi sermonem
Domini: 17. Ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tua, & quæ condi-
derunt patres tui usque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quidquam, ait Dominus.
18. Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt eunuchi in pa-
latio regis Babylonis. 19. Dixit Ezechias ad Isaiam: Bonus sermo Domini, quem locutus es: fit
pax & veritas in diebus meis. 20. Reliqua autem sermonum Ezechię, & omnis fortitudo ejus,
& quomodo fecerit piscinam, & aqueductum, & introduxerit aquas in civitatem, nonne hęc scri-
pta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 21. Dormivitque Ezechias cum patribus suis,
& regnavit Manasses filius ejus pro eo.

HOc caput transcriptum quoque est ex Isaiæ c. 38. & 39. ubi illud explicui. Multa de Ezechiæ pietate & zelo religionis adduntur 2. Paralip. cap. 29. 30. & 31. Unde meruit ipse à Deo obtinere victoriam contra Sennacherib & sanitatem miraculosam, in qua Deus ei adjecit 15. annos vitæ.

Vers. 12. Baladan quis? IN TEMPORE ILLO MISIT MERODACH BALADAN, FILIUS BALADAN] *Baladan* fuit primus princeps Babyloniorum: eorum enim nomen hucusque non audivimus, sed Assyriorum dumtaxat. Quare videtur quòd Baladan præfectus Babyloniæ, vel potius filius ejus Merodach Baladan videns Sennacherib (cui ipse erat subditus & vectigalis) & Assyriorum copias ab Angelo cæsas in Judæa, ejusque vires attritas, jugum excusserit, seque principem absolutum & regem Babyloniorum effecerit, imò Asarhaddonem regno & vita privarit sub annum Ezechiæ vigesimum sextum, ut vult Salianus; tuncque defecit regnum Assyriorum: unde deinceps in Scriptura nulli reges Assyriorum nominantur, sed omnes Babyloniorum, quorum primus fuit Baladan. Unde *Baladan* Hebr. idem est, quod *sine Domino*, ait Pagnin. Porrò Baladan patrem non esse Salmanasar regem Assyriorum, ut vult Genebrardus, sed Nabonassar, qui à Ptolemæo in Almagesto ponitur primus princeps Babyloniorum, censent ex Eusebio, Beroso, Josepho, Scaliger, Serarius, Bellarminus, Torniellus, Salianus in chronol. unde ab eo constituta fuit æra Nabonassarea, à qua Babylonii ceterique annos suos computant deinceps; sicut Persæ à Cyro, Græci ab Alexandro, Romani ab Augusto. Hinc Chaldaicè dictus est *Baladan* à *Bal* & *Haddon*. *Bal* enim sive *Bel* & *Baal*, erat *Nemrod* sive Jupiter Belus, primus post diluvium turris Babel conditor, ut dixi Gen. 10. qui (vel cujus socius) alio nomine dictus est *Nabo*, id est, prophetia vel divinatio, ut dixi Isaiæ c. 46. v. 1. ad illa: *confractus est Bel, contritus est Nabo*. Nam, ut ait Tertullianus Apolog. 20. *Testimonium divinitatis, est veritas divinationis*. Dei enim proprium est divinare, præscire, & prædicere futura, juxta illud Isaiæ 41. vers. 23. *Annuntiate quæ ventura sunt, & sciemus quia dii estis vos*. Hinc à Nabo Deo & Assar conflatus est dictusque Nabonassar. Rursum filius Baladan, sive Nabonassar fuit hic *Merodach* sive Berodach, qui primus se regem Babylonis nuncupavit misitque legatos ad Ezechiam. Merodacho successit filius Ben Merodach, uti asserunt Euseb. l. 9. de Præpar. Berosus apud Josephum, Methasthenes Annii, Josephus, Scaliger lib. 5. de Emendat. temp. Torniellus, Salian. & alii, qui Baladan tribuunt 27. annos, Merodach

Series regum Babyloniorum. 52. Ben Merodach 44. qui in unum conflati faciunt 123. unde Chronologi à Nabonassaro usque ad Nabopolassar, quem Berosus vocat Nabolassar, qui Ben Merodacho successit, fuitque Nabuchodonosor senior, uti asserunt Eusebius, Berosus, Scaliger, Bellarminus, Torniellus, Salianus

A & alii, numerant annos 123. Nabuchodonosori seniori post annos regni 19. defuncto successit Nabuchodonosor junior, cognomento Magnus, qui Jerusalem cepit, & Judæos in Babylonem abduxit, ac Monarchiam ab Assyriis ad Babylonios transtulit, regnavitque annis 45. cui successit filius Evel Merodach, alio nomine dictus Baltassar, per 34. annos, ut dixi Daniel. 5. v. 1. Hæc chronologia virorum eruditorum est probabilis, licèt alii aliam assignent in nonnullis à jam dicta differentem. Nil enim certi de temporibus tam antiquis, & historia certa carentibus, asseri potest. Vide dicta Ezechielis 1. sub initium. Denique qui privatus dictus est Baladan, assumpto imperio vocatus est Nabonassar Baladan, filius verò ejus vocatus est Merodach Baladan. Porrò primum annum Nabonassar multi cum Ptolemæo assignant anno primo vel secundo octavæ Olympiadis, sive anno trigesimo ab initio Olympiadum, quem Torniellus contendit esse annum regis Achaz 13. conditæ verò Romæ sextum, Scaliger & Serarius volunt esse annum Achaz nonum, Salianus Achaz decimum quartum; alii malunt esse annum Joatham nonum. Nil enim certi in re tam incerta statui potest. Rursum Ptolemæus ab anno primo Nabonassar numerat annos 123. usque ad annum primum Nabopolassar, quem Eusebius, Berosus, Josephus, Scaliger,
B Salianus & alii censent esse Nabuchodonosorem seniorem. Alii verò censent esse juniorem, qui cognominatus est Magnus, & Judæos in Babylonem abduxit. Nec enim Monarcham tam potentem videtur omisisse Ptolemæus. Difficile enim est & subinde impossibile historicos prophanos adaptare, & per omnia adæquare historiæ sacræ Scripturæ, mox tamen eam illi adæquabo.

Porrò Merodach inchoans regnum Babylonis misit legatos ad Ezechiam, quia audierat eum idem jugum regis Assyriorum excussisse, quod ipse excusserat, ut cum eo fœdus iniret, junctisque viribus Assyrio resisterent.

Ad extremum hos chronologiæ limites, & quasi canones ex Ptolemæo & aliis statuunt, figuntque Scaliger, Serarius, Salianus & alii. *Canones chronolog.*

1. Nabonassari annus primus incidit in annum primum octavæ Olympiadis, sive in annum vigesimum nonum ab initio Olympiadum. Id patet ex eo quòd Ptolemæus asserat Alexandrum Magnum mortuum esse anno 424. Nabonassaris. Constat autem Alexandrum mortuum esse anno primo Olympiadis 114. à quo anno ad superiora regrediendo, primus Nabonassaris in primum octavæ Olympiadis
C necessariò incidit. Nam 113. Olympiades faciunt annos 452. à quibus si demas septem Olympiades jam devolutas, id est, annos 28. reliqui erunt 424. qui à primo Nabonassaris usque ad mortem Alexandri fluxere. *Primus.*

2. Hinc sequitur annum primum Nabonassari esse sextum à Roma condita: hæc enim condita est in fine Olympiadis sextæ, sive anno 23. ab initio Olympiadum, ab hoc autem *Secundus*

autem initio annus primus Nabonassari est 29. jam 29. annus posterior est 23. sex annis, ut liquet.

Tertius. 3. Annus 151. ab initio Olympiadum est annus primus Nabopolassar, hoc est Nabuchodonosoris senioris, qui fuit pater Nabuchodonosoris Magni, sive primi Monarchæ Chaldæorum.

Quartus. 4. Annus Nabonassar 122. est annus primus Nabopolassar, ita Scaliger & Serarius; negat tamen hoc Salianus & Tornicllus, qui annum primum Nabonassaris consignant anno 13. vel 14. Achaz, annum verò primum Nabopolassar anno 13. Josiæ, jam a 14. Achaz ad 13. Josiæ fluxere anni centum & unus duntaxat, non 122.

Juxta hos canones ita horum omnium anni annis regum Juda assignandi & combinandi videntur, ut initium Olympiadum assignemus anno 40. Azariæ; Romæ conditionem, A anno 10. vel 11 Joatham, annum primum Nabonassaris anno 15. Joatham, annum primum Nabopolassaris sive Nabuchodonosoris senioris, anno 18. Josiæ. Nam ab anno 40. Oziæ usque ad decimum Joatham sunt 23. anni. Inde ad 15. Joatham sunt anni sex, inde ad 18. Josiæ fluxere anni 122. inde ad annum quintum à captivitate Joachin, sunt anni triginta, quando cœpit prophetare Ezechiel, ut ipse ait cap. 1. vers. 1. Videtur enim Nabuchodonosor senior cœpisse quidem regnum in Babylone moliri anno 13. Josiæ, sed anno 18. Josiæ absolute regnasse, tùmque cum Cyaxare rege Medorum obsedisse Niniven, ad evertendam Monarchiam Assyriorum, quam paulò post reipsa cepit & evertit Nabuchodonosor junior senioris filius, itaque Monarchiam ab Assyriis ad se & Chaldæos transtulit, uti ostendi Nahum 2. v. 1.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Manasses impius regnat & idola restituit, ac prophetas occidit. Succedit ei v. 18. Impius filius Amon, qui post biennium à suis occiditur, succedente sibi filio pio Josia.

1. Duodecim annorum erat Manasses cùm regnare cœpisset, & quinquaginta quinque annis
regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Haphsiba. 2. Fecitque malum in conspectu
Domini, juxta idola Gentium, quas delevit Dominus a facie filiorum Israel. 3. Conversusque
est, & ædificavit excelsa, quæ dissipaverat Ezechias pater ejus: & erexit aras Baal, & fecit lucos
sicut fecerat Achab rex Israel, & adoravit omnem militiam cœli, & coluit eam. 4. Extruxitque
aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Jerusalem ponam nomen meum. 5. Et extruxit
altaria universæ militiæ cœli in duobus atriis templi Domini. 6. Et traduxit filium suum
per ignem: & ariolatus est, & observavit auguria, & fecit pythones, & aruspices multiplicavit,
ut faceret malum coram Domino, & irritaret eum. 7. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat,
in templo Domini, super quod locutus est Dominus ad David, & ad Salomonem filium ejus:
In templo hoc, & in Jerusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in
sempiternum. 8. Et ultra non faciam commoveri pedem Israel de terra, quam dedi patribus eorum:
si tamen custodierint opera omnia quæ præcepi eis, & universam legem quam mandavit eis
servus meus Moyses. 9. Illi verò non audierunt: sed seducti sunt a Manasse, ut facerent malum,
super gentes quas contrivit Dominus a facie filiorum Israel. 10. Locutusque est Dominus in manu
servorum suorum Prophetarum, dicens: 11. Quia fecit Manasses rex Juda abominationes
istas pessimas, super omnia quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Judam in
immunditiis suis: 12. propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego inducam mala super
Jerusalem & Judam: ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures ejus. 13. Et extendam super
Jerusalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Jerusalem, sicut deleri solent
tabulæ: & delens vertam, & ducam crebriùs stylum super faciem ejus. 14. Dimittam verò reliquias
hereditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum ejus: eruntque in vastitatem, & in rapinam
cunctis adversariis suis; 15. eò quòd fecerint malum coram me, & perseveraverint irritantes
me, ex die qua egressi sunt patres eorum ex Ægypto, usque ad hanc diem. 16. Insuper & sanguinem
innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os: absque
peccatis suis, quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino. 17. Reliqua autem
sermonum Manasse, & universa quæ fecit, & peccatum ejus quod peccavit, nonne hæc scripta
sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 18. Dormivitque Manasses cum patribus suis,
& sepultus est in horto domus suæ, in horto Oza: & regnavit Amon filius ejus pro eo. 19.
Viginti duorum annorum erat Amon cùm regnare cœpisset: duobus quoque annis regnavit in
Jerusalem, nomen matris ejus Messalemeth filia Harus de Jeteba. 20. Fecitque malum in conspectu
Domini, sicut fecerat Manasses pater ejus. 21. Et ambulavit in omni via, per quam ambulaverat
pater ejus: servivitque immunditiis, quibus servierat pater ejus, & adoravit eas, 22.
& dereliquit Dominum Deum patrum suorum, & non ambulavit in via Domini. 23. Tetenderuntque
ei insidias servi sui, & interfecerunt regem in domo sua. 24. Percussit autem populus
terræ omnes qui conjuraverant contra regem Amon: & constituerunt sibi regem Josiam filium
ejus pro eo. 25. Reliqua autem sermonum Amon quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro
sermonum dierum regum Juda? 26. Sepelieruntque eum in sepulchro suo, in horto Oza: & regnavit
Josias filius ejus pro eo.

Vers. 7. POSUITQUE IDOLUM LUCI QUEM FECERAT, idolum in luco ante à se constructo positum, jam luco sculptili circumdatum posuit IN TEMPLO] quasi dicat: Manasses priùs construxerat lucum sive sylvam diis sacram, in eoque collocarat idolum, quod deinde ex luco transtulit in templum; sed quia lucum cum idolo transferre non poterat, hinc loco luci, fecit simulachrum sive similitudinem luci ex auro, argento vel ære, in eoque posuit idolum; illudque cum luco transtulit in templum, ut ibidem jam non Deus in templo, sed dæmon in luco coleretur. A Unde utrumque posteà destruxit Josias Manassis nepos c. 23. vers. 6. & 7.

Vers. 10. LOCUTUSQUE EST DOMINUS IN MANU SERVORUM SUORUM PROPHETARUM] scilicet per Osee, Amos, Joelem, Nahum, Jonam, Abdiam, ac maximè Isaiam Manassis socerum, qui proinde à Manasse serra lignea dissectus, Christi in ligno crucifixi fuit typus, ut dixi proœmio in Isaiam, ac plures alios prophetas, adeò ut Joseph. lib. 10. c. 4. asserat, *ex eorum numero per singulos dies aliquem supplicio a Manasse affectum fuisse.*

Ex-

Vers.13. Extendam super Jerusalem funiculum Samariæ] *Funiculus* mensorius metaphoricè significat eandem pœnæ mensuram, q.d. qua mensura punivi, vastavi, & abduxi è Samaria Israelitas in Assyriam, eadem puniam, vastabo, & abducam Judæos è Jerusalem in Babylonem; sicut enim fuerunt pares in culpa & idololatria, sic pares erunt in pœna & captivitate. Est Metaphora à fabris, qui utuntur ferro sive funiculo, quem extendunt plumbi massa, ut juxta illum ad perpendiculum fabricam construant, vel constructam diruant & destruant. q. d. Ego Jerusalem destruam, & quasi funiculo ad solum coæquabo, sicut solet faber domos diruere, & per funiculum mensorium terræ coequare & complanare; unde explicans idipsum per aliam similitudinem ceræ declarat, dicens: *Delebo Jerusalem sicut deleri solent tabulæ: & delens vertam & ducam crebriùs stylum super faciem terræ.* q.d. delebo Jerusalem sicut deleri solent literæ in tabula ex cera exaratæ. Solebant enim olim ante inventionem chartæ, scribere in tabulis cera obductis, & in ea stylo quasi calamo literas efformare. Quare stylus hic infernè acutus erat, supernè verò obtusus, ut eodem literas in cera scriptas cùm vellent obducerent, & cera complanata alias in illa literas pingerent; si ergo una vox vel litera duntaxat delenda foret, id faciebant uno alterove styli per ceram ductu: sin plures, pluribus ductubus, sin omnes, omnibus ductubus, donec erasis literis pura & complanata restitueretur cera. Ita fecit hic Deus in excidio Judææ & Jerosolymæ. Nam primò induxit in eam stylum hostilem regis Babylonis, cùm ex ea Manassen, & primores regni in Babylonem captivos abduxit. 2. Paral. 33. vers. 11. Secundò, cùm Pharao Nechao Josiam, qui tota erat Judæorum spes, occidit, ejusque filium Joachaz in Ægyptum abripuit c. 23. v. 33. Tertiò, cum Nabuchodonosor Joakim fratrem Joachaz cepit & vinxit. Quartò, cùm idem Joachin filium Joakim cum magno nobilium & populi numero in Babylonem transmisit. Quintò & ultimò, cùm idem Sedeciam ultimum regem cum reliquis abduxit, urbemque & templum concremavit.

Sensus ergo est: *Extendam super Jerusalem funiculum.* q.d. non tantùm urbem demoliar, sed fundamenta refodiam, eaque terræ quasi per funiculum admetiens coæquabo, ut nullum sit reliquum ejus vestigium, neque delineatio prima illius; non secus ac fieri solet, cùm tabellæ ceratæ, lineæ, vel caracteres delentur.

Pro *tabula* Hebr. est צלחת *tsallachat*, quod passim vertunt scutellá, frixorium, lebes, caldaria. Unde Vatab. sic vertit: *Detergam Jerusalem, sicut quis patinam detergit & eam vertit.* Sicque explicat q. d. Repurgabo Jerusalem ab hominibus sceleratis, quos ubi fugavero, invertam illam, uti inverti solet à rusticis scutella expurgata. Noster verò Hieron. Prado in Ezech. cap. 5. vers. 11. sic vertit, & exponit: *Abstergam Jerusalem, ut mundari solet caldarium abstersione, & verti super faciem suam.* Id est, ut solet, cùm probè extersum est, converti dorsum in faciem ut nil lustramenti fiat reliquum, sed ad ultimam guttam distillet in terram: sic mundabo Jerusalem abstergens ex ea omnes incolas & domos, eamque à fundamentis evertens.

Vers.16. Insuper et sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis] præsertim eorum qui suæ impietati resistebant, illumque de ea arguebant, uti erant Isaias, cæterique prophetæ; ita ut quotidie aliquem è Prophetis occideret, ait Joseph. Hinc appositè vocatus est *Manasses*, id est, *ab insurgente vel ex oblivione*, ait Auctor imperf. Hom. 1. in Matth. *Providentia enim Dei sic eum dispensavit vocari, quia oblituras fuerat omnem conversationem patris sui sanctam, & omnia beneficia Dei pro merito ejus colla-* A *ta in ipsum, & stimulatus ab insurgente diabolo, qui solet insurgere super genus humanum ad evertendum, gesturus omnia quæ Deum ad iracundiam provocarent.* Addit inde Auctor de Manasse quid novi & miri, aitque: *Denique cùm ægrotasset Ezechias in tempore quodam, & venisset ad eum Esaias propheta visitandum, vocavit Ezechias filium suum Manassen, & cœpit ei mandare, quod debeat Deum timere, quomodo regere regnum, & alia multa. Et dixit ad eum Esaias: Verè quia non descendunt verba tua in cor ejus, sed & meipsum oportet per manum ejus interfici. Quod audiens Ezechias, volebat filium suum interficere, dicens: Quia melius est me sine filio mori, quàm talem filium relinquere, qui & Deum exasperet, & sanctos ejus persequatur. Tenuit autem eum vix Esaias propheta, dicens: Irritum faciat Deus consilium tuum hoc, videns Ezechiæ religionem, quia plus amabat Deum, quàm filium suum.* Verùm hæc videtur Rabbinorum fabella. Nam ægrotante Ezechia necdum natus erat Manasses, quia post morbum Ezechias supervixit 15. annos, eique deinde morienti succedens Manasses erat duodecim annorum. Natus est ergo Manasses tertio à morbo & sanitate recuperata Ezechiæ patris sui anno.

B Dormivitque (somno mortis) cum patribus suis] Nota 2. Paral. 33. 11. narratur pœna à Deo inflicta Manassi, scilicet captivitas in Babylone, indeque seria ejus pœnitentia & conversio ad Deum. Vers.18.

Porrò Manasses in Babylonem abductus videtur à Merodach Baladan: hic enim tunc in Babylone regnabat: unde huic Ezechias pater Manassis opes suas ostenderat, ideoque cum illexerat ad eas abripiendas, quod & futurum ei prædixit Deus cap. 20. 17. atque idipsum paulò post præstitit, dum effecit ut Manasses ob sua scelera, per eundem Baladan cum gaza regia in Babylonem vinctus abduceretur. Ita Bellarm. Salianus & alii. Dicitur tamen Manasses captus à rege Assyriorum, vel quia Babylonii vocantur Assyrii, vel quia Merodach vectigalis fuit Asarhaddon regi Assyriorum, cujus postea jugum excussit.

Et sepultus est in horto domus suæ, in horto Oza] ubi scilicet Oza occisus est à Deo, eò quòd temerè tetigisset arcam titubantem 2. Reg. 6. 8. Hic hortus erat prope Jerusalem, & regiis hortis copulatus, in quo C Manasses Babylone rediens regium sibi Mausolæum construxit, atque in eo ipse & filius ejus Amon sepulti sunt.

Fecitque malum] ita Script. vocat idololatriam, quasi malum malorum summum; nam, ut ait Sapiens c. 13. 27. *Infandorum idolorum cultura omnis mali causa est, & initium, & finis.* Imitatus est Amon patrem Manassen peccantem sed non pœnitentem. Addit Glycas eum dixisse: *Pater meus à puero multa scelera fecit, ac in senecta pœnitentiam egit; quare & ego in hac ætate pro animi libidine me geram, & deinceps ad Dominum me convertam.* Quocircà Deus hanc ejus præsidentiam cita morte punivit: nam post biennium à suis servis occisus est. Audi S. Clem. l. 2. Const. Apost. c. 23. *Talis*, inquit, *extitit Amon filius Manassis, de quo ait Scriptura: Decepit se Amon mala cogitatione transgressionis, & dixit: Pater meus multa peccata ab adolescentia commisit, & cùm senex esset, commisisse pœnituit; & nunc ego ambulabo, ut expetit anima mea, & posteà convertam me ad Dominum: & egit improbè coram Domino super omnes natos ante se, & delevit eum* D *Deus celeriter ex terra ejus bona, & servi impetum in eum fecerunt & domi ejus interfecerunt, & regnavit duobus tantùm annis.* Vers.20.

Notent hoc juvenes qui in juventute voluptuantur & luxuriantur, eamque dicant diabolo, promittentes se senectam dicaturos Deo: nam plerique talium variis humanæ vitæ casibus intercipiuntur & moriuntur, justoque Dei judicio ad senectam indeque ad vitæ emendationem & salutem æternam non pertingunt.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pius Josias piè regnat, ac repertum Deuteronomium studiosè perlegit, auditque ab Helda prophetissa supplicia quæ in eo Deus impiis comminatur, non sibi sed filiis suis obventura.

1. Octo annorum erat Josias cùm regnare cœpisset, triginta & uno anno regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Idida, filia Hadaia de Besecath. 2. Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulavit per omnes vias David patris sui: non declinavit ad dexteram, sive

ve ad finistram. 3. Anno autem octavodecimo regis Josiæ, misit rex Saphan filium Aslia, filii
Messulam, scribam templi Domini, dicens ei: 4. Vade ad Helciam sacerdotem magnum, ut
confletur pecunia, quæ illata est in templum Domini, quam collegerunt janitores templi a popu-
lo, 5. deturque fabris per præpositos domus Domini: qui & distribuant eam his qui operantur
in templo Domini, ad instauranda sartatecta templi: 6. tignariis videlicet & cæmentariis, & iis
qui interrupta componunt: & ut emantur ligna, & lapides de lapicidinis, ad instaurandum tem-
plum Domini. 7. Verumtamen non supputetur eis argentum quod accipiunt, sed in potestate
habeant, & in fide. 8. Dixit autem Helcias Pontifex ad Saphan scribam: Librum Legis reperi
in domo Domini: deditque Helcias volumen Saphan, qui & legit illud. 9. Venit quoque Saphan
scriba ad regem, & renuntiavit ei quod præceperat, & ait: Conflaverunt servi tui pecuniam,
quæ reperta est in domo Domini: & dederunt ut distribueretur fabris à præfectis operum tem-
pli Domini. 10. Narravit quoque Saphan scriba regi, dicens: Librum dedit mihi Helcias sa-
cerdos. Quem cùm legisset Saphan coram rege, 11. & audisset rex verba Libri Legis Domini,
scidit vestimenta sua. 12. Et præcepit Helciæ sacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achobor fi-
lio Micha, & Saphan scribæ, & Asajæ servo regis, dicens: 13. Ite & consulite Dominum su-
per me, & super populo, & super omni Juda, de verbis voluminis istius, quod inventum est:
magna enim ira Domini succensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri verba libri hu-
jus, ut facerent omne quod scriptum est nobis. 14. Ierunt itaque, Helcias sacerdos, & Ahicam,
& Achobor, & Saphan, & Asaia, ad Holdam prophetidem, uxorem Sellum, filii Thecuæ, fi-
lii Araas custodis vestium, quæ habitabat in Jerusalem in Secunda: locutique sunt ad eam. 15.
Et illa respondit eis; Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dicite viro, qui misit vos ad me; 16.
Hæc dicit Dominus: Ecce, ego adducam mala super locum istum, & super habitatores ejus,
omnia verba Legis quæ legit rex Juda: 17. quia dereliquerunt me, & sacrificaverunt diis alie-
nis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum: & succendetur indignatio mea in loco hoc,
& non extinguetur. 18. Regi autem Juda, qui misit vos ut consuleretis Dominum, sic dicetis:
Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro eo quòd audisti verba voluminis, 19. & perterritum est
cor tuum, & habitatores ejus, quòd videlicet fierent in stuporem & maledictum: & scidisti vesti-
menta tua, & flevisti coram me, & ego audivi, ait Dominus: 20. idcircò colligam te ad pa-
tres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala, quæ
inducturus sum super locum istum.

Vers. 1. OCTO ANNORUM ERAT JOSIAS CUM REGNARE COEPISSSET.] Hoc nomen ei impositum fuit à Deo prædictumque ante 327. annos, tot enim fluxere à Roboam & Jeroboam usque ad Josiam 3. Reg. 13. 2. Josias enim Hebr. dicitur quasi יאשי *iascai*, id est, *Dei munus* vel oblatio; aut quasi יה אש *ia es*, id est, *Dei ignis*, ob ejus zelum & ignita sacrificia, & quia idololatras igne combussit. Audi Authorem operis Imperfecti apud Chrysostom. hom. 1. in Matth. *Josias interpretatur hostia Domino, vel, salus Domini. Providentia autem Dei secundùm quod futurus fuerat Josias, dispensavit ei nomen imponi, uti est hostia Domino, aut salus Domini, quoniam verè in illo fuit hostia Domini. Tale enim sacrificium obtulit Domino Deo, quale nec ante eum aliquis regum, nec post eum. Et ipse fuit hostia Deo secundùm quod mandat Apostolus: Ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem. Et ipse fuit populi sui in tempore suo à Domino salus.* Et inferiùs: *Tertius enim Josias est, cujus nomen prophetatum est priusquàm nasceretur. Hi tres sunt, Sampson, Josias, Joannes.*

AD INSTAURANDA SARTATECTA TEMPLI]
Vers. 5. Josias in templi instauratione imitatus est suum proavum Joas regem Juda, ejusque methodum in instauratione secutus est.

Vers. 7. NON SUPPUTETUR EIS ARGENTUM] id est, non exigatur ab eis ratio & computus, sed fidei eorum omnis pecunia & sumptus credatur, quod Joas alia phrasi jusserat c. 12. v. 15. dicens: *non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam.*

Vers. 8. LIBRUM LEGIS REPERI IN TEMPLO DOMINI] putà Deuteronomium, ut ait Chrysost. hom. 9. in cap. 2. Matth. S. Athanas. Epist. ad Marcel. & Abul. vel totum Pentateuchum, ut ait Josephus, qui adjungit illud repertum in gazophylacio, dum ex eo acciperent aurum pro sartis templi tectis. Nimirum tempore impii Manassis, qui 55. annis regnavit, per tot annorum spatia adeo neglecta fuit

A lex, & profanatus Dei cultus, ut liber legis, tanquam res noviter inventa scribatur; ait Cajet. Addit Lyran. ex R. Salomone impium Achaz, qui Manassis erat avus, combussisse libros legis, ne ab eis violatæ legis & idololatriæ argueretur. Quare sacerdotes clàm librum legis abscondisse in muro templi à se perfosso & occluso: cæmentarios autem, dum jussu Josiæ sartatecta templi instaurarent, invenisse librum, eumque detulisse ad Pontificem, & hunc ad regem Josiam.

IERUNT ITAQUE HELCIAS SACERDOS, &c. Vers. 14.
AD HOLDAM PROPHETIDEM, UXOREM (Septuag. Sixtini habent, matrem) SELLUM] Hunc *Sellum* Hebræi tradunt fuisse avunculum patris Jeremiæ. Cur non ierunt ad Jeremiam, qui tum prophetabat? Fortè quia ab urbe aberat. Addit S. Hier. l. 2. contra Pelagianos, in eo quòd consulitur mulier, occultam regis, sacerdotum & omnium virorum reprehensionem esse, quòd nullus virorum sanctus potuerit reperiri, qui posset futura prædicere. Denique *Holda* hæc & senio & prudentia, & sanctitate & oraculis apud omnes erat celebris & venerabilis, æquè ac Debbora Judic. 4. & Anna mater Samuelis 1. Reg. 2.

QUÆ HABITABAT IN JERUSALEM IN SE-
B CUNDA] scilicet in ea urbis parte quæ vocabatur *Secunda civitas* juxta secundum (erant enim universim tres muri) urbis murum, ac juxta portam secundam, sive mediam, quæ vocabatur *piscium*, per quam ibatur in templum; unde per eam Chaldæi invaserunt Jerosolymam & templum. Ita S. Hieron. loco jam citato, Vilalpandus, Ribera, Salian. Serar. & alii. Vide Adrichom. in descript. Jerusalem. Chaldæus pro *Secunda* vertit: *domum doctrinæ*, id est, scholam, Vatab. *locum dignitatis secundæ à templo*, quo loco dabatur opera eruditioni & doctrinæ. In eo enim habitabant prophetæ & doctores, ac inter eos Rechabitæ. Hinc & Thalmud dividitur in Misnam & Gemaram. *Misna* enim *secundam* significat, quasi prima sit lex Moysis, secunda sit legis Thalmudica repetitio & explicatio.

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josias sancit fœdus inter Deum & populum, ideoque abolet idola, fana, aruspices, equos Solis, excelsa, vitulos aureos Jeroboam, ac vers. 21. solemne pascha celebrat. Denique vers. 29. occiditur in prælio à Pharaone Nechao, qui Josiæ Joachaz filium, deinde eo abducto Joakim ejus fratrem regem substituit.

1. ET renuntiaverunt regi quod dixerat. Qui misit: & congregati sunt ad eum omnes senes
Juda & Jerusalem. 2. Ascenditque rex templum Domini, & omnes viri Juda, universique
qui habitabant in Jerusalem cum eo sacerdotes & prophetæ, & omnis populus à parvo usque ad
magnum: legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inventus est in domo Domini.
3. Stetitque rex super gradum: & fœdus percussit coram Domino, ut ambularent post Dominum, &
custodirent præcepta ejus, & testimonia, & cæremonias, in omni corde, & in tota anima, & susci-
tarent verba fœderis hujus, quæ scripta erant in libro illo: acquievitque populus pacto. 4. Et præ-
cepit rex Helciæ pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis, & janitoribus, ut projicerent de templo
Domini omnia vasa, quæ facta fuerant Baal, & in luco, & universæ militiæ cœli: & combussit ea
foris Jerusalem in Convalle Cedron, & tulit pulverem eorum in Bethel. 5. Et delevit aruspices,
quos posuerant reges Juda ad sacrificandum in excelsis per civitates Juda, & in circuitu Jerusalem: &
eos, qui adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunæ, & duodecim signis, & omni militiæ cœli. 6.
Et efferri fecit lucum de domo Domini foras Jerusalem in Convalle Cedron, & cumbussit eum ibi, &
redegit in pulverem, & projecit super sepulchra vulgi. 7. Destruxit quoque ædiculas effeminatorum,
quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci. 8. Congregavitque
omnes sacerdotes de civitatibus Juda: & contaminavit excelsa, ubi sacrificabant sacerdotes, de Gabaa
usque Bersabee: & destruxit aras portarum in introitu ostii Josue principis civitatis, quod erat ad sini-
stram portæ civitatis. 9. Verumtamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in
Jerusalem: sed tantùm comedebant azyma in medio fratrum suorum. 10. Contaminavit quoque
Tophet, quod est in Convalle filii Ennom: ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Mo-
loch. 11. Abstulit quoque equos, quos dederant reges Juda, Soli, in introitu templi Domini juxta
exedram Nathamelech eunuchi, qui erat in Phaturim: currus autem Solis combussit igni. 12. Alta-
ria quoque, quæ erant super tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerant reges Juda, & altaria, quæ fecerat
Manasses in duobus atriis templi Domini, destruxit rex: & cucurrit inde, & dispersit cinerem eorum
in Torrentem Cedron. 13. Excelsa quoque, quæ erant in Jerusalem ad dexteram partem Montis of-
fensionis, quæ ædificaverat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensioni
Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit rex. 14. Et contrivit statuas, & suc-
cidit lucos: replevitque loca eorum ossibus mortuorum. 15. Insuper & altare, quod erat in Bethel,
& excelsum quod fecerat Jeroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel: & altare illud, & excelsum
destruxit, atque combussit, & comminuit in pulverem, succenditque etiam lucum. 16. Et conver-
sus Josias, vidit ibi sepulchra, quæ erant in monte: misitque & tulit ossa de sepulchris, & combussit
ea super altare, & polluit illud juxta verbum Domini, quod locutus est vir Dei, qui prædixerat ver-
ba hæc. 17. Et ait: Quis est titulus ille, quem video? Responderuntque ei cives urbis illius: Se-
pulchrum est hominis Dei, qui venit de Juda, & prædixit verba hæc, quæ fecisti super altare Bethel.
18. Et ait: Dimittite eum, nemo commoveat ossa ejus. Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus
prophetæ qui venerat de Samaria. 19. Insuper & omnia fana excelsorum, quæ erant in civitatibus
Samariæ, quæ fecerant reges Israel ad irritandum Dominum, abstulit Josias: & fecit eis, secundùm
omnia opera quæ fecerat in Bethel. 20. Et occidit universos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi su-
per altaria: & combussit ossa humana super ea: reversusque est Jerusalem. 21. Et præcepit omni
populo, dicens: Facite Phase Domino Deo vestro, secundùm quod scriptum est in libro fœderis hu-
jus. 22. Nec enim factum est Phase tale à diebus Judicum, qui judicaverunt Israel, & omnium die-
rum regum Israel, & regum Juda, 23. sicut in octavo decimo anno regis Josiæ factum est Phase
illud Domino in Jerusalem. 24. Sed & pythones, & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias,
& abominationes, quæ fuerant in terra Juda & Jerusalem, abstulit Josias: ut statueret verba legis,
quæ scripta sunt in Libro, quem invenit Helcias sacerdos in templo Domini. 25. Similis illi non fuit
ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in universa
virtute sua, juxta omnem legem Moysi: neque post eum surrexit similis illi. 26. Verumtamen non
est aversus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor ejus contra Judam: propter irrita-
tiones, quibus provocaverat eum Manasses. 27. Dixit itaque Dominus: Etiam Judam auferam à
facie mea, sicut abstuli Israel: & projiciam civitatem hanc, quam elegi, Jerusalem, & domum, de
qua dixi: Erit nomen meum ibi. 28. Reliqua autem sermonum Josiæ, & universa quæ fecit, non-
ne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 29. In diebus ejus ascendit Pharao Ne-
chao rex Ægypti, contra regem Assyriorum, ad flumen Euphratem: & abiit Josias rex in occursum
ejus: & occisus est in Mageddo, cùm vidisset eum. 30. Et portaverunt eum servi sui mortuum de
Mageddo: & pertulerunt in Jerusalem, & sepelierunt eum in sepulchro suo. Tulitque populus terræ
Joachaz filium Josiæ: & unxerunt eum, & constituerunt eum regem pro patre suo. 31. Viginti
trium annorum erat Joachaz cùm regnare cœpisset, & tribus mensibus regnavit in Jerusalem: nomen

matris

matris ejus Amital, filia Jeremiæ, de Lobna. 32. Et fecit malum coram Domino, juxta om-
nia quæ fecerant patres ejus, 33. Vinxitque eum Pharao Nechao in Rebla, quę est in terra E-
math, ne regnaret in Jerusalem: & imposuit mulctam terrę, centum talentis argenti, & talen-
to auri. 34. Regemque constituit Pharao Nechao Eliacim filium Josię pro Josia patre ejus: ver-
titque nomen ejus Joakim. Porrò Joachaz tulit, & duxit in Ægyptum, & mortuus est ibi. 35.
Argentum autem & aurum dedit Joakim Pharaoni, cùm indixisset terrę per singulos, ut confer-
retur juxta pręceptum Pharaonis: & unumquemque juxta vires suas exegit, tam argentum quàm
aurum de populo terrę, ut daret Pharaoni Nechao. 36. Vigintiquinque annorum erat Joakim
cùm regnare cępisset: & undecim annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Zebida filia
Phadaja de Ruma. 37. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia quę fecerant patres ejus.

Vers. 3. STETITQUE REX SUPER GRADUS] super quos erectum erat sedile regium quasi solium; unde 2. Paral. 34. 31. vocatur *tribunal*, in quo Josias ante Joam simile fœdus inter Deum & populum pepigit 4. Reg. 11. v. 14. æquè ac Salomon 2. Paralip. 6. 12. Et hoc videtur esse *Musach sabbathi*, ut dixi cap. 16. 18. Porrò Josias adjuravit populum, ut fœdus hoc exactè servaret, ut dicitur 2. Paralip. 34. 32. Simili modo primùm populi cum Deo fœdus sancivit Moyses Exodi 24. cum variis ceremoniis, quæ illud populo magis inculcarent.

ET SUSCITARENT VERBA FOEDERIS] *suscitare* est à morte ad vitam excitare; verba autem legis & fœderis divini jam per idola Manassis à multis erant oblivioni tradita, & quasi mortua, quare Josias ea populo prælegens & inculcans, videtur ea quasi à morte ad vitam, vel certè è somno quasi dormientia ad vigiliam suscitasse.

Vers. 4. ET PRÆCEPIT REX HELCIÆ PONTIFICI ET SACERDOTIBUS SECUNDI ORDINIS] id est, minoribus, qui maximo sacerdoti, putà Helciæ Pontifici subetant, ita Abul. Vatab. Sauch. & alii. Licet alii per secundum ordinem intelligant secundam classem. Erant enim sacerdotes à Davide juxta familias in varias classes distributi.

ET TULIT PULVEREM EORUM (idolorum & vasorum eis dicatorum, ideoque à se combustorum) IN BETHEL] ut scilicet ne pulvis tam impius remaneret in terra Juda, quæ erat sancta: *Bethel* enim erat locus profanatus ab idololatria Jeroboam, qui fuit primus rex Israel. Ita Cajet.

Vers. 7. DESTRUXIT QUOQUE ÆDICULAS EFFEMINATORUM] scilicet scortorum masculorum Veneri & Priapo dicatorum, uti easdem destruxit Aza lib. 3. cap. 15. versu 12. & 13.

PRO QUIBUS MULIERES TEXEBANT (è liciis, filis vel ramis) QUASI DOMUNCULAS LUCI] ut iis quasi cortinis & peristromatis suam obscœnitatem velarent & tegerent effeminati, in luco quem erexerant in templo, ad infandas libidines.

Vers. 8. ET CONTAMINAVIT EXCELSA] scilicet templa & fana profana in locis excelsis erecta, profanando, destruendo, sordibus & ossibus mortuorum, ut dicitur v. 14. implendo: unde explicans subdit:

ET DESTRUXIT ARAS] Quæ & qualia fuerint *excelsa*, dixi lib. 3. c. 3. v. 2.

Vers. 9. VERUMTAMEN NON ASCENDEBANT SACERDOTES EXCELSORUM IN ALTARE DOMINI IN JERUSALEM, SED TANTUM COMEDEBANT AZYMA IN MEDIO FRATRUM SUORUM] q. d. Josias non permisit sacerdotes illos, qui impiè vel illicitè in excelsis sacrificarant, ire in Jerusalem ac ministrare in templo, utpote impuris idolorum vel superstitionum victimis pollutos: sed tamen permisit eos ali azymis, aliisque cibis, quibus ceteri sacerdotes & Levitæ sibi à populo oblatis vescebantur. Ita Abul. & alii.

Vers. 10. CONTAMINAVIT QUOQUE TOPHETH] Locus erat in *Gehennom*, id est, in valle filiorum Ennom, juxta Jerusalem, in quo parentes filios suos cremabant idolo Moloch, ac ne eorum vagitus audirentur, pulsabant תף *toph*, id est, *tympanum*, unde locus dictus est *Topheth*, vide dicta Isaiæ 30. 33. & Jeremiæ 7. v. 31. Hunc ergo locum cum idolo Moloch, cui sacer erat, Iosias *contaminavit*, id est, profanavit, destruxit & ossibus implevit, fimoque.

Vers. 11. *Equi Solis qui?* ABSTULIT QUOQUE EQUOS, QUOS DEDERANT REGES IUDA, SOLI] Qui & quales erant hi Solis equi? Resp. Persæ aliæque gentes Solem ob eximium fulgorem, pulchritudinem & utilitatem colebant ut Deum, eumque vocabant *Mithram & Apollinem*, eique dicabant *equos*,

A partim pictos & sculptos, partim veros & vivos; eò quòd equus animalium velocissimus, repræsentet Solis motum velocissimum. Testis est Xenoph. l. 8. Cyropædiæ, Herodot. l. 1. in fine, Iustin. l. 1. & alii. Unde Ovidius 1. Fastor.

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

Hinc Poetæ fabulantur Solem quadriga vehi, quam trahant quatuor equi celerrimi, nimirum, ut ait Ovidius 2. Metamorph.

Pirois, Eous & Aethon,
Solis equi, quartusque Phlegon.

Per quos Abul. significari putat quatuor anni & diei partes.

Solis simulachrum & idolum ita pingit Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 30. *Nunc verò*, inquit, *eundem Jovem Solemque esse, tum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulachrum enim aureum specie imberbi instat, dextra elevata cum flagro in auriga modum, leva tenet fulmen & spicas. Quæ cuncta Jovis Solisque potentiam consociatam demonstrant.*
B *Hujus templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atque Sol est. Vehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulachra, & subeunt plerumque provinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri, feruntur que divino spiritu, non suo arbitrio, sed quò Deus propellit vehentes.* Subdit Macrobius: hinc Deum à Syris vocari *Adad*, id est, *unum*, quia unus est Sol, æque ac Deus in mundo. Idem l. 1. in Somn. Scipion. *Cicero*, inquit, *asserit, quòd Sol sit dux & princeps & moderator luminum reliquorum, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis majestate præcedit. Princeps, quia ita eminet, ut propterea quòd talis solus appareat, sol vocetur. Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusque certa definitione spatii moderatur.* Et mox: *mens mundi appellatur, ut Physici eum cor cœli vocaverunt: eò quòd Sol diem & noctem, dein veris clementem temperiem, torridum cancri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis auræ, vim frigoris inter utramque temperiem; omnia hæc Solis cursus & ratio dispensat. Jure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quę divina ratione fieri videmus.* Quæres secundò, quo ritu co- *Ritus colendi Solem.*
C lebant Solem per equos? Primò Histor. Schol. censet Iudæos hisce equis & curru repræsentasse currum & equos igneos, quibus Elias quasi [illegible] id est, Sol, raptus est in cœlum, ut audivimus c. 2. Sic & Eucher. & Angelom. qui & addunt: *Audientes Græci ab Israelitis quòd Elias curru igneo, & equis sit igneis ad cœlestia translatus, vel certè hoc ipsum inter alia depictum in pariete videntes, crediderunt, vicinia decepti nominis, Solis hic transitum per cœlos esse designatum; & miraculum divinitùs factum Dei, mutarunt in argumentum erroris, humana stultitia commentatum. Quos imitati ipsi Judæi satégerunt, ne in aliquo gentilium stultissimis minùs stulti apparerent.* Secundò, meliùs Rabbi Salomon: Summo manè, inquit, orienti Soli obviam ducebant equos ut eum salutarent, eique reverentiam exiberent. Carpit hoc Abul. sed immeritò: nam equos Cyri ante Solis ortum ei ad pompam sacrificii obviam prodiisse testatur Xenoph. cujus verba mox recitabo. Sic & Romani Solem orientem salutabant, quos redarguit S. Leo serm. de Epiph. & idipsum facere so- *Primò.* *Secundò.*
D litum Socratem testatur Plato & Plutarch. qui inde natum proverbium asserit: *Plures adorant Solem orientem quàm occidentem.* Unde nonnulli putant equos hos Solis fuisse illos, quibus vehebantur ii, qui Solem orientem salutabant & colebant.

Tertiò, Abul. vult equos hos pictos vel sculptos cum *Tertiò.*
curru

currui ante Solis statuam suspensos fuisse, vel eam currui impositam ab equis tractam fuisse.

Quartò. Quartò, ipsos equos vivos Soli mactabant & sacrificabant. Causam dat Herodotus lib. 1. quod Deorum pernicissimo vellent mortalium etiam omnium pernicissimum immolare. Audi Xenophontem lib. 8. ubi Cyri e Babylone capta triumphantem egressum describit: *Cùm palatii portæ apertæ fuissent, primò agebantur ipsi Jovi tauri pulcherrimi quaterni, & aliis quibusdam Diis, quos Magi delegissent. Post boves verò equi, ut Solis sacrificium existerent. Post hos autem currus educebatur candidus, jugum habens aureum, coronatus, Jovi sacer. Post hunc educebatur Solis currus, candidus & coronatus similiter uti superior. Post hunc etiam alius tertius currus educebatur, cujus equi strati erant puniceis amictibus, & post eum viri sequebantur, qui in magno quodam foco, ignem portarent.* Hinc, *Cyrus*, Persicè idem est quod Sol, ait Plutarch. in Artaxerxe Mnemone. Sic Philostratus in Heroicis scribit, Palamedem Græcis jussisse, ut orienti Soli equum candidum mactarent.

Hunc ergo Solis quasi Dei cultum à gentibus vicinis hausere Judæi. Porrò equos hos vivos fuisse liquet ex eo, quòd Josias dicitur eos abstulisse non combussisse, currum verò Solis combussisse, non abstulisse: si enim equi ex ligno, ære vel auro picti sculptique fuissent, utique eos cum curru combussisset. Porrò hi Solis equi erant *juxta exedram Nathanelech Eunuchi. Nathan melech* Hebr. idem est quod *donum regis*. Sic ergo vocabatur hic Eunuchus ut significaretur quanti ab illis fieret esse Solis cultorem & aurigam. Cùm enim ipse esset horum equorum stabularius dumtaxat & stabuli præfectus, vocabatur tamen augusto nomine *Nathan Melech*, id est, *donum regis*. Septuag. vertunt: *juxta gazophylacium Nathan Eunuchi regis*. Alii vertunt: *de exedra Nathan melech Eunuchi*, sicque explicant quasi dicat de exedra sive curru Solis, qui dicitur *Nathan melech*, id est, donans rex; Sol enim est rex qui omnia donat; id est *Eunuchus*, quia imberbis, utpote juvenis semper fortis & agilis. Hinc & custodem hujus simulachri Solis voluerunt esse *Eunuchum*, id est, imberbem, quia talis est Sol. Ita Vilalpandus lib. 3. cap. 32. in cap. 40. Ezech. p. 555. Porrò *exedra* erat locus, ver. 3. cubiculum in quo sunt sedes, ut fiat hominum consessus, qualia multa erant juxta templum pro sacerdotibus, Levitis & aliis.

Tropolog. docet nos Josias, quòd idola & equos Solis, id est, effrænes impetus animi domare & destruere debeamus.

Allegor. & Anagog. Josias repræsentat Christum, qui in die judicii omnem impietatem destruet; nil enim coinquinatum sinet ingredi in cœlum. Ita Angelom.

Vers. 13. Ad dexteram partem Montis offensionis] id est, montis Oliveti, qui ab idolis & fanis in eo a Salomone erectis, dictus est *offensionis*. Idola enim & idolorum cultus sunt summa Dei injuria & offensio. Unde mox additur:

Vers. 14. Et Chamos offensione (id est, idolo Deum offendenti) Moab] Hinc idolum in Script. vocatur *offensio*. Ita Eucher. & Angelom.

Replevitque loca ussibus mortuorum] Hisce enim locus idolis sacer profanabatur, contaminabatur, fiebatque vilis, immundus & horridus, præsertim apud Judæos, qui ex ossium & cadaverum contactu immunditiam legalem contrahebant. Sic & Gentiles, ossa & cadavera insepulta horrebant. Audi Virgil. 6. Æneid.

Præterea jacet exanimum tibi corpus amici.
Heu nescis, totamque incestat funere classem.

Vers. 15. Insuper et altare quod erat in Bethel, et excelsum quod fecerat Jeroboam] scilicet fanum in quo collocarat idola sua, putà vitulos aureos, ut à toto Israele colerentur) destruxit] Licèt enim Bethel esset in Israele, non in Juda ubi regnabat Josias, tamen Israelitis jam à Salmanasar ex Israele in Assyriam abductis, regeque & regno eorum everso videbatur terra Israel ad pristinum Dominum, putà ad Davidis familiam & Josiam regem Juda redire; præsertim quia Deus id Josiam in Bethel facturum ante trecentos annos prædixerat & promiserat lib. 3. cap. 13. 2. atque hoc ipso jus & potestatem id faciendi Josiæ dederat, imò ordinaverat & jusserat, ut id faceret.

Vers. 17. Quis est titulus ille quem video?]

A *Titulus* erat sepulchrum prophetæ contra Jeroboam & vitulos aureos in Bethel collocatos vaticinantis, & eorum hoc excidium per Josiam futurum prædicentis. Vocatur *titulus*, quia erat aliquo signo insignitum, ut Josias sciret ibi sepultum esse prophetam veri Dei cultorem, ideoque illi parceret. Quale hoc signum fuerit, Script. non explicat. Fabulatur R. Salomon ex ossibus prophetæ succrevisse herbas visu elegantes, odore fragrantes, usu salubres, ex quibus Josias collegerit, illa ossa esse viri sancti & prophetæ. Meliùs alii suspicantur fuisse signum crucis, aut nomen Jehova, aut quid simile.

Et occidit sacerdotes excelsorum qui erant ibi super altaria] Abeuntibus enim Assyriis Samariam vastantibus, multi Israelitæ profugi & exules ad suas sedes redierunt, ibique ut ante, sua idola in excelsis coluerunt; ideoque sacerdotes ad iis sacrificandum constituerunt, quos proinde Josias zelator honoris divini occidit, & quasi victimas in illis ipsis altaribus justitiæ divinæ mactavit & consecravit. Vers. 20.

Et combussit ossa humana super ea] Ossa tum sacerdotum à se occisorum, tum priorum quæ è sepulchris extraxit, & in altari combussit, sicque altare

B contaminavit & polluit. Hoc enim prædictum erat à propheta illo qui à leone occisus est libr. 3. capit. 13. vers. 10. *Exclamavit*, inquit, *vir Dei contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, Altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domus David Josias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet.* Hinc patet mortuos ob scelera posse plecti cadaverum exustione, publica infamia & ignominia. Unde cùm in quinta Synodo universali quæsitum esset, an liceret olim defunctos anathemate ferire? Eutychius Episcopi Amaseni à responsis, neque concilio neque deliberatione ulla eam rem egere dixit: propterea quòd & Josias rex non tantùm viventes dæmonum sacerdotes olim jugularit, sed & eorum qui longo antè tempore sepulti fuerant, sepulchra effoderit. Ita Niceph. lib. 17. hist. 27.

Facite Phase] id est, immolate agnum paschalem, ceterasque victimas paschales, quæ per septem dies azymorum in lege offerri jubentur Num. 28. ver. 16. & seq. Vers. 21.

Alleg. Josias instituens *Phase* solemnissimum, typus fuit

C Jesu Christi qui instituit Eucharistiam, imò seipsum fecit *Phase*, id est, agnum paschalem; juxta illud Pauli 1. Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur in azymis sinceritatis & veritatis.*

Similis illi non fuit ante eum rex] nimirùm quoad omnimodam idololatriæ tam in Israele quàm in Iuda excisionem, ac religionis reformationem, qua in re Josias omnes antecessores suos, etiam Ezechiam superavit: nam alioqui absolute Josia melior & sanctior videtur fuisse David, ait Abul. Vers. 25.

In diebus ejus ascendit Pharao Nechao (id est, claudus) rex Ægypti contra regem Assyriorum] ut ulcisceretur injurias Ægypto à Sennacherib illatas, & spolia ab eo ablata repeteret, præsertim quia videbat à clade castris Sennacherib ab Angelo in Judæa illata, rex Assyriorum in pejus ire, eisque rebellasse Medos & Babylonios. Perrexit ergo Pharao cum castris ad Euphratem & Ninivem, spe illius potiundæ, sed quia transeundum erat per Judæam, occurrit illi Josias metuens ne Judæam invaderet & spoliaret; ac licèt Pharao assereret, se nil contra Josiam & Judæam moliri; ta- Vers. 29.

D men Josias ei non credens, instruxit contra eum aciem, in qua dum audaciùs & incautiùs præliatur, à sagittariis confixus occubuit. Porrò Abulens. omninò à culpa excusat Josiam, quòd vereretur Pharaonem, si ingrederetur Iudæam, aliquid contra eam machinaturum, imò eam occupaturum ut expelli non posset. Script. tamen 2. Paralip. 35. 22. innuit eum aliqua temeritate peccasse: licèt enim non teneretur Pharaoni dicenti verum, scilicet se à Deo aliò mitti, credere; tamen priùs debebat Deum consulere, antequam bellum tam anceps & periculosum aggrederetur. Ita Cajetan. ideoque permisit Deus eum succumbere & occidi.

Et occisus est in Mageddo] Licèt enim *Mageddo* esset in sorte Manasse & Israel, non Iuda, cui præerat Iosias, tamen Iosias illam quoque terram habuit sibi subjectam, ob causam quam dedi vers. 15. Cui aliam adjungit Abul. scilicet quòd Israelitæ reliqui à captivitate Salmana-

manasar junxerint se regno Judæ, ac Josiam pro rege suo acceptarint, ut juncti Judæis fortiores essent, ac facilius Syris, Ægyptiis, aliisque hostibus circumjacentibus resisterent.

Cum vidisset eum] scilicet in prælio, hoc est cùm eum præliando cepisset. Sic videre per Catachresin sumitur pro præliari c. 14. 8. *Veni & videamus nos*, id est, veni & pugnemus.

Porrò mirabile fuit judicium Dei, quòd permiserit regem tam pium in justa piaque Israelis defensione occidi: nam occiso Josia interiit tota Israelis spes, ac regnum Davidis & Judæ excisum est. Nimirum *judicia Dei abyssus multa*. Voluit Deus tollere Josiam, ne videret mala gentis suæ, scilicet excidium regni & templi ob peccata Judæorum jam à Deo decretum. Causam aliam affert S. Justin. quæst. 79. ad Orthod. nimirum quòd, Josias *jusso Prophetæ non paruerit, qui ei ex mandato Dei dixerat, ut ne progrederetur ad obviandum regi Ægypti in bellum, sicut ait Jeremias. Quapropter ut eum purum à peccatis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideò permisit illum inobedientiæ ejus, ferro Ægyptio pœnas exolvere: ad posterorum hominum documentum, ut prophetis immorigeri non essent, tum autem ut illud discerent: Si justus vix salvatur, impius & peccator ubi comparebit?* Hucusque Justinus.

Verùm hæc prophetia Jeremiæ nusquam extat, quod sciam. Alleg. Josias in flore ætatis pro suis pugnans, fuit typus Jesu Christi pro hominum salute à Judæis occisi anno ætatis suæ 34. Plura de pietate & zelo Josiæ audiemus 2. Paralip. 34. & seq. Elogium Josiæ habet Eccles. capit. 49. v. 1. & seq. Simili modo permisit Deus S. Ludovicum conantem terram Sanctam Saracenis eripere, ab eis capi, ac secundò redeuntem peste mori, ut discamus regna terræ parvi pendere, ac ambire regnum cœleste, gloriosum & æternum, uti ajebat S. Ludovicus, in omni sua infelicitate Deum laudans, eique gratias agens, unde moriens, in cœlum suspiciens canebat illud Psalm. 5. *Introibo in domum tuam Domine, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo.* Ita habet ejus vita apud Surium die 25. Augusti.

Tulitque populus terræ Joachaz filium Josiæ: et unxerunt eum] *Joachaz* licèt ætate junior, erat enim 23. annorum, & tribus tantùm mensibus regnavit cùm mox successit ei frater senior Joakim, qui 25. erat annorum, prælatus tamen in regno est seniori Joakim, sive quòd animosior & bellicosior foret; unde Pharao timens eum deposuit & substituit Joakim: sive quòd Joakim timens Pharaonem, regnum detrectarit. Pharao enim victo, cæsoque Josia, arrogabat sibi jus constituendi reges in Judæa, ut patet ex sequent. Vers. 30.

Vinxitque eum Pharao] Pharao cæso Josia perrexit contra Assyrios, ac re bene gesta victor rediens Judæam reliquam subjugavit, ideoque amoto Ioachaz quem populus constituerat regem, constituit Ioakim, ac mulctam centum talentorum argenti Iudææ quasi à se subactæ imposuit; bellum enim hoc cruentum fuit, utpote in quo Ioachaz & Iudæi multos Ægyptios vulnerarint & occiderint, ut indicat Ezechiel cap. 19. v. 4. vide ibi dicta, æquè ac Ierem. cap. 22. vers. 10. & seq. ac timebat Pharao Ioachaz, ne rursum rebellaret. Vers. 33.

Vertitque nomen eius Ioakim] Moris erat regibus & principibus bello subactis nomen mutare, novumque indere in signum subjectionis, ut patet Daniel. 1. Adde *Joakim* idem esse quod *Eliakim* utrumque enim Hebr. significat *Deus firmabit*: Dei enim nomen tam est, *El*, id est, fortis, quàm *ia*, quod est abbreviatum *Iehova*. Vers. 34.

Et fecit malum coram Domino] id est, coluit idola, insuper avarè expilavit subditos, fuitque superbus & ambitiosus, ideoque occisus à Chaldæis, *sepultura asini sepultus est*, hoc est, insepultus in sterquilinium projectus est instar asini, uti docet Ierem. cap. 22. 13. & seq. vide ibi dicta. Vers. 37.

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Joakim, & post eum filius Joachin vers. 6. quem Nabuchodonosor abduxit in Babylonem, eique substituit Sedeciam patruum vers. 17.

1. IN diebus ejus ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Joakim servus tribus
annis: & rursum rebellavit contra eum. 2. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæo-
rum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon: & immisit
eos in Judam, ut disperderent eum, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat per servos suos
prophetas. 3. Factum est autem hoc per verbum Domini contra Judam, ut auferret eum coram
se, propter peccata Manasse universa quæ fecit, 4. & propter sanguinem innoxium, quem ef-
fudit, & implevit Jerusalem cruore innocentium: & ob hanc rem noluit Dominus propitiari.
5. Reliqua autem sermonum Joakim, & universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermo-
num dierum regum Juda? Et dormivit Joakim cum patribus suis: 6. & regnavit Joachin filius ejus
pro eo. 7. Et ultra non addidit rex Ægypti, ut egrederetur de terra sua; tulerat enim rex Babylo-
nis, à rivo Ægypti usque ad fluvium Euphratem, omnia quæ fuerant regis Ægypti. 8. Decem &
octo annorum erat Joachin cùm regnare cœpisset, & tribus mensibus regnavit in Ierusalem; no-
men matris ejus Nohesta filia Elnathan de Jerusalem. 9. Et fecit malum coram Domino, juxta
omnia quæ fecerat pater ejus. 10. In tempore illo ascenderunt servi Nabuchodonosor regis Babylo-
nis in Ierusalem, & circumdata est urbs munitionibus. 11. Venitque Nabuchodonosor rex Baby-
lonis ad civitatem cum servis suis, ut oppugnarent eam. 12. Egressusque est Ioachin rex Iuda
ad regem Babylonis, ipse & mater ejus, & servi ejus, & principes ejus, & eunuchi ejus: & suscepit
eum rex Babylonis anno octavo regni sui. 13. Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, &
thesauros domus regiæ: & concidit universa vasa aurea, quæ fecerat Salomon rex Israel in templo
Domini juxta verbum Domini. 14. Et transtulit omnem Ierusalem, & universos principes & om-
nes fortes exercitus, decem millia, in captivitatem: & omnem artificem & clusorem: nihilque re-
lictum est, exceptis pauperibus populi terræ. 15. Transtulit quoque Ioachin in Babylonem, & ma-
trem regis, & uxores regis, & eunuchos ejus: & judices terræ duxit in captivitatem de Ierusalem in
Babylonem. 16. Et omnes viros robustos, septem millia, & artifices, & clusores mille, omnes vi-
ros fortes & bellatores: duxitque eos rex Babylonis captivos in Babylonem. 17. Et constituit
Matthaniam patruum ejus pro eo; imposuitque nomen ei Sedeciam. 18. Vigesimum & primum
annum ætatis habebat Sedecias cùm regnare cœpisset, & undecim annis regnavit in Ierusalem:
nomen matris ejus erat Amital, filia Ieremiæ, de Lobna. 19. Et fecit malum coram Domino,
juxta

juxta omnia quæ fecerat Joakim. 20. Irascebatur enim Dominus contra Jerusalem & contra Judam, donec projiceret eos a facie sua: recessitque Sedecias à rege Babylonis.

Vers. 1. IN DIEBUS EJUS ASCENDIT NABUCHODONOSOR REX BABYLONIS, ET FACTUS EST EI JOAKIM SERVUS (subjectus & tributarius) TRIBUS ANNIS, ET RURSUM REBELLAVIT] anno quarto regni sui. Fusiùs hæc narrat Joseph. lib. 10. cap. 7. & seq. ubi recenset quomodo Ægyptii cum Babyloniis, devictis Assyriis, de imperio decertarint. Primò enim Ægyptii, occiso Josia, subjugarunt Syriam, deinde revertentes in Judæam, amoto Joachaz, regem constituerunt Joakim, qui spe Ægyptii auxilii tributum, quod Babyloniis tribus annis dederat, quarto anno dare recusavit. Quare contra eum venit Nabuchodonosor eodem anno, eumque in Babylonem abduxit, ubi eundem promittentem tributum in Jerusalem remisit. Stetit Joakim in fide septem annis: sed octavo anno, qui fuit regni sui undecimus, rursùm rebellavit. Quare à militibus Nabuchodonosoris intercepta Jerusalem, in ea captus & occisus est, suffecto ei filio Joachin. Verùm cùm Nabuchodonosor metueret ne Joachin filius patrem Joakim in rebellione imitaretur, ejusque necem ulcisceretur, eum cepit, duxitque in Babylonem, eique in regnum substituit Sedeciam patruum, qui etiam nutavit in fide & subjectione Nabuchodonosori promissa, fretus inani spe auxilii Ægyptiaci: qua de causa sæpiùs à Jeremia admonitus & increpitus fuit, tandemque rebellans à Nabuchodonosore in Jerusalem obsessus fuit, cùmque Ægyptii ei vellent succurrere, à Nabuchodonosore prohibiti & fugati sunt. Cepit Nabuchodonosor ergo Jerusalem, & in ipsa Sedeciam, eumque excæcavit & filios ejus occidit, ac quinto post anno Ægyptum invasit & subegit, & Pharaonem ejus regem trucidavit. Vide etiam Jeremiam c. 52. vers. 13. & seq. & auctorem de mirabil. S. Script. apud S. August. tomo 3. lib. 2. c. 9.

Porrò hic quartus annus Joakim, fuit primus regni Nabuchodonosoris, quo ipse Joakim cum Daniele & aliis nobilibus abduxit in Babylonem. Post octo deinde annos, putà anno regni Joakim undecimo & ultimo, eo occiso abduxit ejus filium Joachin cum omnibus principibus, militibus & civibus Jerosolymæ, ut dicitur c. 24. 14. unde ab hoc anno undecimo Joakim, qui fuit octavus Nabuchodonosoris, numerandi sunt anni 70. captivitatis Babylonicæ: nam Nabuchodonosor post abductum Joachin regnavit annis 36. deinde ejus filius Evelmerodach, sive Balsasar, annis 34. qui simul juncti faciunt 70. Balsasari successit Cyrus rex Persidis, qui expletis jam 70. captivitatis annis, Babylonem capiens & Balsasarem occidens, Judæos è Babylone liberavit. Vide dicta Jerem. 29. v. 10.

Vers. 2. IMMISITQUE EI DOMINUS LATRUNCULOS CHALDÆORUM] *Latrunculi* vocantur milites qui grassantur, & prædatum excurrunt quasi latrunculi. Hos misit Nabuchodonosor, ut cum Syris, Moabitis & Ammonitis juncti interciperent Jerusalem, ac Joakim rebellantem caperent & occiderent, quod & fecerunt, uti jam dixi.

ET REGNAVIT JOACHIN FILIUS EJUS PRO EO.] Nota, differunt Joakim pater, & Joachin filius, sive Jeconias & Jechonias Matth. 1. Pater enim Joakim scribitur Hebr. per liter. *Coph* & *Mem*, filius verò Joachin scribitur per *Caph* & *Nun*. *Joakim* Hebr. idem est quod, *Deus firmabit*; *Joachim* verò, quod *Deus præparabit* vel *diriget*. Joachin sive Jeconias à Jeremia c. 22. 24. in Hebræo decurtatum vocatur *Conias*, id est, *præparatur*, scilicet ad interitum.

Vers. 8. DECEM ET OCTO ANNORUM ERAT JOACHIN, CUM REGNARE COEPISSET.] Dices, 2. Paral. ult. v. 9. dicitur anno octavo regnasse. Resp. anno 18. solus post patrem regnavit, anno verò octavo cœpit cum patre Joakim regnare. Videtur enim Joachin anno tertio vel quarto Joakim patris sui declaratus Rex, cùm scilicet Nabuchodonosor patrem cepit, & abduxit in Babylonem. Ita Abul.

ET TRIBUS MENSIBUS REGNAVIT.] Quomodo ergo 2. Paral. ult. v. 10. dicitur post annum abductus à Nabuchonosor? Resp. Cajet. fluxisse aliquot menses interregni inter Joakim & Joachin antequam Joachin assumeret regnum. Aliam responsionem afferam 2. Paral. ult. 10.

Vers. 12. EGRESSUSQUE EST JOACHIN.] suadente Jeremia, ut se traderet Nabuchodonosori, ut patet Jerem. 38. 2. & seq. ideoque ductus est quidem in Babylonem, sed post Nabuchodonosoris mortem ab ejus filio Evelmerodach è carcere liberatus fuit, & summo honore affectus anno post hunc trigesimo septimo, ut habetur cap. sequenti v. 27.

Vers. 14. ET TRANSTULIT OMNEM JERUSALEM,] id est, omnes cives & incolas Jerusalem. Fuit hæc secunda captivitas. Prima enim facta est ante octo annos, anno quarto Joakim, cùm ipse rebellans abductus est cum primoribus in Babylonem, ut dixi v. 1. Secunda fuit hæc, qua Joachin cum suis principibus & militibus, ac cum Ezechiele propheta abductus fuit. Tertia & extrema facta est post undecim annos, scilicet ultimo anno Sedeciæ, quo Jerusalem cum templo à Nabuchodonosor capta & eversa est, ut dicetur c. sequenti.

ET OMNEM ARTIFICEM ET CLUSOREM] id est, *inclusorem*, ut vertit Noster Jerem. 24. 1. per quem S. Hieron. ibidem accipit eum qui gemmas pretiosis metallis includit, & palis annulorum aureorum illigat. Meliùs alii intelligunt eos, qui castra metandi sunt periti, noruntque ea vallis quasi claustris suis includere, æquè ac urbes vallare & munire. Ita Vatabl. Sanchez & alii. Unde Chal. vertit: *janitores*, id est, urbium custodes & clausores portarum. Agitur enim hic de militibus & fortibus, quos Chaldæi abstulerunt Judæis, ne iterum rebellarent, æque ac fecere Philisthæi 1. Reg. 13. 19. ita Angelom. Sic per *artificem* intellige *fabrum*, uti vertit Noster Jerem. 24. 1. eum scilicet qui enses aliaque arma fabricat. Eadem arte utitur diabolus, dum viros zelosos e Republ. amovere satagit, ut eam præsidio destitutam pessumdet.

Vers. 17. ET CONSTITUIT MATTHANIAM PATRUUM EJUS (scilicet Joachin, ideoque fratrem Joakim) IMPOSUITQUE EI NOMEN SEDECIAM] ut scilicet ipse nomine suo semper admoneretur, fidem & subjectionem quam promiserat Nabuchodonosori servare. *Sedecias* enim Hebr. idem est quod *justitia mea Deus*. Ita Cajet. Josias pius rex filiis suis pia nomina imposuit, quæ eos admonerent pietatis in Deum. Unde unum appellavit *Joachaz*, id est, *Dei apprehensio* vel *possessio*, ut quoties audiret se nominari, cogitaret se à Deo apprehendi & possideri: alterum vocavit *Heliakim*, id est, *Dei firmitas*, ut cogitaret se non nisi a Deo firmari: tertium, vocavit *Matthaniam*, id est, *donum Dei*; vel juxta Syrum *expectatio Dei*, ut in omnibus adversis ad Dominum quasi ad asylum confugeret; sed omnes obliti Dei æque ac nominis sui, ad idola confugerunt; ideoque Deo vindicante perierunt.

CAPUT VIGESIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nabuchodonosor capit Jerusalem; Sedeciam excæcatum cum populo in Babylonem abducit: templum succendit.

1. FActum est autem anno nono regni ejus, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & omnis exercitus ejus in Jerusalem, & circumdederunt eam: & extruxerunt in circuitu ejus munitiones. 2. Et clausa est civitas atque vallata, usque ad undecimum annum regis Sedeciæ, 3. nona die mensis: prævaluitque fames in civitate, nec erat panis populo terræ. 4. Et interrupta est civitas: & omnes viri bellatores nocte fugerunt, per viam

portæ, quæ est inter duplicem murum ad hortum regis (porrò Chaldæi obsidebant in circuitu
civitatem) fugit itaque Sedecias per viam quæ ducit ad campestria solitudinis. 5. Et persecutus
est exercitus Chaldæorum regem, comprehenditque eum in planitie Jericho: & omnes bellato-
res, qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquerunt eum. 6. Apprehensum ergo regem duxerunt
ad regem Babylonis in Reblatha: qui locutus est cum eo judicium. 7. Filios autem Sedeciæ oc-
cidit coram eo, & oculos ejus effodit, vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem. 8. Men-
se quinto, septima die mensis, ipse est annus nonus decimus regis Babylonis: venit Nabuzardan
princeps exercitus, servus regis Babylonis, in Jerusalem. 9. Et succendit domum Domini, &
domum regis, & domos Jerusalem, omnemque domum combussit igni. 10. Et muros Jerusalem
in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe militum. 11. Reli-
quam autem populi partem, quæ remanserat in civitate, & perfugas qui transfugerant ad regem
Babylonis, & reliquum vulgus, transtulit Nabuzardan princeps militiæ. 12. Et de pauperibus
terræ reliquit vinitores & agricolas. 13. Columnas autem æreas, quæ erant in templo Domini,
& bases, & mare æreum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldæi, & transtulerunt
æs omne in Babylonem. 14. Ollas quoque æreas, & trullas, & tridentes, & scyphos, & mor-
tariola, & omnia vasa ærea, in quibus ministrabant, tulerunt. 15. Necnon & thuribula, &
phialas; quæ aurea, aurea; & quæ argentea, argentea; tulit princeps militiæ: 16. id est,
columnas duas, mare unum, & bases quas fecerat Salomon in templo Domini: non erat pondus
æris omnium vasorum. 17. Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna una: & capitel-
lum æreum super se altitudinis trium cubitorum; & retiaculum, & malogranata super capitellum
columnæ, omnia ærea: similem & columna secunda habebat ornatum. 18. Tulit quoque princeps
militiæ Saraiam Sacerdotem primum, & Sophoniam Sacerdotem secundum, & tres janitores. 19.
Et de civitate eunuchum unum, qui erat præfectus super bellatores viros: & quinque viros de his
qui steterant coram rege, quos reperit in civitate: & Sopher principem exercitus, qui probabat
tyrones de populo terræ: & sexaginta viros è vulgo, qui inventi fuerant in civitate. 20. Quos
tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha. 21. Percussitque
eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & translatus est Juda de terra
sua. 22. Populo autem qui relictus erat in terra Juda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Ba-
bylonis, præfecit Godoliam filium Ahicam filii Saphan. 23. Quod cùm audissent omnes duces mi-
litum, ipsi & viri qui erant cum eis, videlicet quòd constituisset rex Babylonis Godoliam: vene-
runt ad Godoliam in Maspha, Ismahel filius Nathaniæ, & Johanan filius Caree, & Saraia filius
Thanehumeth Netophatites, & Jezonias filius Maachati, ipsi & socii eorum. 24. Juravitque Go-
dolias ipsi & sociis eorum, dicens: Nolite timere servire Chaldæis: manete in terra, & servite re-
gi Babylonis, & bene erit vobis. 25. Factum est autem in mense septimo, venit Ismael filius
Nathaniæ, filii Elisama de semine regio, & decem viri cum eo: percusseruntque Godoliam, qui
& mortuus est: sed & Judæos, & Chaldæos, qui erant cum eo in Maspha. 26. Consurgensque
omnis populus à parvo usque ad magnum, & principes militum, venerunt in Ægyptum, timentes
Chaldæos. 27. Factum est verò in anno trigesimo septimo transmigrationis Joachin regis Juda,
mense duodecimo, vigesima septima die mensis: sublevavit Evilmerodach rex Babylonis, anno quo
regnare cœperat, caput Joachin regis Juda de carcere. 28. Et locutus est ei benignè: & posuit
thronum ejus super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone. 29. Et mutavit vestes ejus,
quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper in conspectu ejus cunctis diebus vitæ suę.
30. Annonam quoque constituit ei sine intermissione, quę & dabatur ei à rege per singulos dies,
omnibus diebus vitę suę.

HOc caput idem prorsùs est cum cap. ultimo Jeremiæ, ubi illud explicui: Jeremias enim toti huic cladi interfuit, & eam impedire conatus fuit, ut patet ex ejus prophetiis, sed frustrà. Vide Abul. hic q. ult. seriem singularum Jeremiæ prophetiarum cum serie gestorum Regum horum combinantem. Vide & chronotaxim, quam Jeremiæ præfixi.

Vers. 4. INTERRUPTA EST CIVITAS] crebris scilicet ictibus arietum hostilium, unde ex ea fugerunt cives per occultam viam & exitum. Ita Abul. & Vatabl. licèt Cajet. velit murum ruptum fuisse ab ipsis civibus, ut per rupturam effugerent.

Vers. 6. LOCUTUS EST CUM EO JUDICIUM] id est, judicio cum eo disceptavit justèque eum condemnavit dicendo: Tu fidem mihi datam fregisti & rebellasti, juste ergo mereris à me extrecari. Alia addit R. Salomon, sed more suo fabulatur.

Vers. 8. SEPTIMA DIE MENSIS] Jerem. cap. ult. habet *decima die*: utrumque sic concilia, quòd die septima venerit Jerusalem, sed decima combusserit templum. Ita Cajet. Aut potiùs die septima discessit ex Reblata, ubi erat Nabuchodonosor, & die decima (tridui enim est iter) pervenit in Jerusalem.

Vers. 11. RELIQUUM VULGUS TRANSTULIT NABUZARDAN PRINCEPS MILITIÆ] Sept. vertunt *archimagirus*, id est, *princeps cocorum*. Hebr. *princeps mactantium*. Chald. *magister homicidarum*; unde per eum S. Gregor. mysticè accipit gulam, quæ templum animæ nostræ ever-

A tit. Audi eum 3. p. Pastor. Admonit. 20. *Princeps cocorum destruxit muros Jerusalem. Princeps namque cocorum venter est: cui magna cura obsequium à cocis impenditur, ut ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Jerusalem virtutes sunt animæ, ad desiderium supernæ pacis elevatæ. Cocorum igitur princeps muros Jerusalem dejicit; quia dum venter ingluvie extenditur, virtutes animæ per luxuriam destruuntur.* Quocircà Abbas Pœmen in vitis Pat. *Nisi*, inquit, *Nabuzardan princeps cocorum venisset, templum Dei non arsisset; hoc est, nisi desiderium gastrimargiæ irrepsisset, anima libidine non conflagrasset.* Angel. verò per *Nabuzardan* intelligit diabolum, qui omnia fidelium bona diripere satagit.

TRULLAS] non cæmentarias, sed *trullas*, id est, opercula ollarum. Dicta *trulla* ait Abul. à trudendo, quia trudit, id est, claudit ollam, ut *trullis* sit quasi *trusilis*: *trullas* enim Noster jungit ollis. Nam in Hebr. Chald. & Sept. nulla vox trullis respondet. Vers. 14.

Verùm prisci Auctores per *trullam* accipiunt vas fundens aquam. Ita Nonius Marcellus. *Trullaum*, inquit, *quo manus perluuntur*. Titin. Setina: *Sapientia*, inquit, *gubernator torquet navem, haud valentia. Cocus magnum ahenum*
B *quando fervit, paula confutat trua.* Varro lib. 4. *Trulla*, ait, *à similitudine truæ, quæ quod magna, & hæc pusilla ut trulla. Hinc Græcè τρυβλίον, nos trullam. Trua, quâ à culina in lavatrinam aquam fundunt. Trua, quòd travolat ea aqua, ab eodem est appellatum.* Varro ergo trullam dictam putat à travolando, Nonius Marcellus verò à terendo quasi terulam, Isidorus

rus autem à trudendo. Audi cum lib. 19. Orig. c. 18. *Trullæ nomen factum, eò quòd trudit & detrudit, id est, includit calce vel luto lapides.*

Allegoria & Tropologia hic est facilis & apposita. Ierusalem enim est Ecclesia, æque ac anima fidelis per fidem contemplans Deum: idola sunt res creatæ & vanæ, quas contra Dei legem ambit, v. g. idolum avari est aurum, luxuriosi libido, superbi honor. Nabuchodonosor est diabolus, qui capta Ierusalem, id est, anima, ejus regem Sedeciam, id est, mentem (*Sedecias* enim Hebr. idem est quod *justitia Dei*, quam mens cogitare, timere & imitari debet) excæcat: inde eam gratiis bonisque omnibus dispoliat, templum ejus, id est, omnem Dei timorem, cultumque exurit, ac deinde captivam libertate sua privat, vinctamque deducit in Babylonem, id est, in extremam rerum omnium confusionem, qualis est in anima cupiditatibus suis subdita, præsertim dum in gehennam conjicitur. Verùm antequam id fiat, multas ex hac captivitate liberat Cyrus, id est, Christus. Ita Ang. lom. & Eucherius.

Vers. 17. FACTUM EST VERO IN ANNO TRIGESIMOSEPTIMO TRANSMIGRATIONIS IOACHIN] Fuit ergo Ioachin in carcere Babylonio quàm diu superstes fuit Nabuchodonosor per 37. annos: eo verò mortuo, Evilmerodach patri succedens Ioachin liberavit & exaltavit. Caussam dedi Ieremiæ 52. sub finem capitis.

Synchronismus Regum Juda, Prophetarum, Regum & Heroum Gentilium.

SAlomoni synchronos, sive coævus fuit Nathan propheta, Hiram rex Tyri, Hesiodus, & Homerus Græcorum Salomon.

Roboamo coævus fuit Ahias propheta, ac Ieroboam primus rex Israel & Laosthenes rex Assyriorum.

Asæ coævus fuit Ieho propheta, ac Baasa rex Israel, & Ophratæus rex Assyriorum.

Tempore Iosaphat floruit Elias propheta, qui curru igneo raptus est in cœlum.

Sub Ioram prophetavit Elisæus per sexaginta sex annos, mortuusque est sub Amasia rege.

Sub Ioas vixit Iojada Pontifex, ejusque filius Zacharias martyr. In Israel successivè regnarunt Iehu, qui domum Achab succidit, Ioachaz & Ioas.

Amasiæ regis frater fuit Amos, pater Isaiæ prophetæ. Isaias ergo avum habuit Ioas regem, patruum verò Amasiam. Hoc tempore Lycurgus leges dedit Spartanis.

Tempore Azariæ sive Oziæ cœpit prophetare Isaias, ac prophetavit per sexaginta annos sub Ozia, Ioatham, Achaz, Ezechia & Manasse regibus: prophetarunt tunc quoque Osee, Ioel, Amos, Ionas & Abdias. Sub annum 40. Azariæ cœperunt computari Olympiades, sive anni Iphyti regis, qui eas instituit. Olympiades antecedunt Romæ conditionem annis 23. Quare sub annum decimum Ioatham Roma condita est à Romulo, qui primus in ea regnavit annis 36. Huic successit Numa Pompilius per annos 44. huic Tullus Hostilius per annos 32. huic Ancus Martius per annos 24. huic Tarquinius Priscus per annos 38. huic Servius Tullius per annos 44. huic Tarquinius superbus per annos 25.

Sub Ioatham prophetarunt Nahum & Michæas. Sub idem tempus Sardanapalus obsessus in Ninive ab Arbace Mediæ præfecto, seipsum cum regia totaque gaza combussit. Quare Arbaces Mediæ se regem fecit, Baladan verò qui alio nomine dictus est Nabonassar Babyloniam occupavit, à quo constituta est Æra Nabonassaræa, quæ incipit ab anno 15. Ioatham.

Sub Achaz capta est Damascus ab Assyriis, ac Theglathphalasar eorum rex dimidiam partem decem tribuum Israel in Assyriam abduxit.

Ezechiæ coævus fuit Merodach filius Baladan, sive Nabonassaris primus rex Babylonis, & Salmanasar rex Assyriorum, qui Israelem, id est, decem tribuum reliquias, ac inter eas Tobiam in Assyriam abduxit. Item ejus filius Sennacherib, qui obsidens Ierosolymam ab Angelo fugatus est cæsis 185. millibus.

Tunc quoque floruit Sibilla Erythræa, teste S. August. lib. 18. de Civit. cap. 23. Manasses Isaiam prophetam sibi consanguineum lignea serra dissecuit. Tunc floruit apud Lydos Gyges, qui Candaule occiso regnum obtinuit: ejus pronepos fuit Crœsus, quem Cyrus prælio vicit & subjugavit. Tunc quoque in Ægypto regnavit Psammetichus, cujus filius Nechao Iosiam superavit & occidit. Tunc quoque claruit Thales Milesius unus è septem Græciæ sapientibus, ac successivè ceteri sex sapientes. Sub Manasse quoque Romæ regnavit Numa Pompilius, floruit Sibylla Samia. Tunc pariter historiam Iudith contigisse multi opinantur.

Sub Iosia cœpit prophetare Ieremias, ac tempore Ioakim, Ioachin & Sedeciæ prophetavit per 45. annos, tandemque in Ægypto à Judæis lapidibus obrutus martyr occubuit. Sub eodem prophetavit Baruch, Sophonias & Holda prophetissa. Romæ regnarunt Tullus Hostilius & Ancus Martius. Floruere Aristomenes, Phalaris tyrannus, Zeleucus legislator, Terpander Musicus, Sapho & Stesichorus poetæ. Anno quarto Ioakim cœpit regnare Nabuchodonosor, qui Monarchiam ab Assyriis ad Chaldæos transtulit, ac Ierusalem cum templo evertit & Iudæos in Babylonem abduxit, ac Ægyptum subjugavit, & Pharaonem Nechao qui Pharaonum fuit ultimus trucidavit, ut dixi Ierem. 44. 30.

Sub Ioachin & Sedecia prophetavit in Babylonia Ezechiel per annos 22, cui successit Daniel, qui usque ad centesimum annum vixit & prophetavit. Vide dicta in proœmio Ieremiæ, Ezechielis & Danielis.

Hoc tempore in Media regnabat Cyaxares, cui successit filius Astyages, & huic nepos ex filia Cyrus, qui Babylonem cum Dario Medo avunculo suo cepit, & Monarchiam à Chaldæis ad Persas transtulit, ac Iudæos ex Babylone liberos in Iudæam remisit.

Tunc quoque floruere Draco Atheniensium legislator, æquè ac Solon, Epimenides philosophus, qui teste Laertio Atheois aram erexit *Ignoto Deo*, de qua Paulus Actor. 17. Item Anaximenes, Xenophanes, Anacharsis philosophus, Arion Musicus, Æsopus Fabularum Dictator, Sibylla Cumæa, quæ Tarquinio regi Romano novem libros oraculorum obtulit pretio 300. aureorum: cùmque is illud abnueret, Sibylla magnam eorum partem combussit ac pro paucis reliquis tantumdem exegit & obtinuit, uti narrat Plinius, Solinus, Gellius, Servius & alii. Hæc Eusebius, Torniellus, Gordonus, Salianus, ceterique chronologi.

Audi S. Augustinum lib. 18. de Civitate cap. 25. *Regnante apud Hebræos Sedecia, & apud Romanos Tarquinio Prisco, qui successerat Anco Martio, ductus est captivus in Babyloniam populus Iudæorum, eversa Ierusalem, & templo illo à Salomone constructo. Eo tempore Pittacus Mitylenæus unus de septem sapientibus fuisse perhibetur; & quinque ceteros, qui ut septem numerantur, Thaleti quem suprà commemoravimus, & huic Pittaco adduntur, eo tempore fuisse scribit Eusebius, quo captivus Dei populus in Babylonia tenebatur. Hi sunt autem Solon Atheniensis, Chilo Lacedæmonius, Periander Corinthius, Cleobulus Lyndius, Bias Prienæus. Eo captivitatis Iudaicæ tempore & Anaximander, & Anaximenes, & Xenophanes Physici claruerunt. Tum & Pythagoras, ex quo cœperunt appellari philosophi.*

COMMENTARIUS
IN LIBRUM PRIMUM
PARALIPOMENON.

SAnctus Hieron. Epist. ad Paulinum, quæ Bibliis præfigitur: *Paralipomenon liber*, inquit, *id est*, *Instrumenti veteris* [illegible] *, tantus ac talis est, ut absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina, juncturasque verborum, & prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Evangelii quæstiones.*

Ergo hic liber est Epitome sive compendium gestorum Regum Juda, non verò Regum Israel, utpote schismaticorum & idololatrarum. Hebr. inscribitur דברי הימים *dibre Haiamim*, id est, *verba dierum*, quasi dicas Diarium, sive Chronicon breviter gesta Davidis & posterorum regum Juda, quasi per singulos dies, id est, per singula tempora & sæcula enarrans. A Sept. inscribitur hic liber, παραλειπομένων, id est, *relictorum* sive *residuorum*, ut ait S. Hier. Epist. ad Domnionem, quòd ea quæ in libris Regum omissa sunt, suppleat & historicè recenseat. Multa tamen repetit, quæ in libris Regum audivimus. Quare iis omissis, paucis quæ huic libro relicta & propria sunt, explicabo. Nonnulla enim quæ ibi strictim dicta sunt, hic fusiùs pertractantur, quædam etiam ibi obscuriùs scripta, hìc clariùs explicantur.

Author sive compendiator, ut censent Rabbini, Lyran. Sixtus Senensis, Driedo & alii, fuit Esdras, qui ex publicis Annalibus sive Diariis eum conscripsit. Id ita esse colligunt ex eo, quòd ultima verba libri Paralipomenon eadem planè sint cum primis libris Esdræ. Vide dicta in præfatione in libros Regum. Sic & quæ cap. 9. v. 2. & seq. dicuntur eadem sunt cum iis quæ habet Esdras lib. 2. cap. 11. similia plura in ipso libri decursu notabo. Denique Catalogi genealogiarum & personarum, qui decem primis capitibus fusè hic texuntur similes sunt Catalogis Esdræ cap. 2. cap. 8. cap. 12. & seq.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REcensetur genealogia Adæ usque ad Abraham ejusque posteros præsertim Idumæos, quorum reges & duces enarrantur v. 35. & seq.

ADAM, Seth, Enos, 2. Cainan, Malaleel, Jared, 3. Henoch, Mathusale, Lamech, 4. Noe, Sem, Cham, & Japheth. 5. Filii Japheth: Gomer, & Magog, & Madai, & Javan, Thubal, Mosoch, Thiras. 6. Porrò filii Gomer: Ascenez, & Riphath, et Thogorma. 7. Filii autem Javan: Elisa et Tharsis, Cethim et Dodanim. 8. Filii Cham: Chus, et Mesraim, et Phut, et Chanaan. 9. Filii autem Chus: Saba, et Hevila, Sabatha, et Regma, et Sabathacha. Porrò filii Regma, Saba, et Dadan, 10. Chus autem genuit Nemrod: iste cœpit esse potens in terra. 11. Mesraim verò genuit Ludim,

dim, & Anamim, & Laabim, & Nephthuim. 12. Phetrusim quoque & Casluim: de quibus
egressi sunt Philisthiim, & Caphtorim. 13. Chanaan verò genuit Sidonem primogenitum suum.
Hethæum quoque, 14. & Jebusæum, & Amorrhæum, et Gergesæum, 15. Hevæumque et
Aracæum, et Cinæum; 16. Aradium quoque et Samaræum, & Hamathæum. 17. Filii Sem: Ælam,
& Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram, & Hus, & Hul, & Gether, & Mosoch. 18.
Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipse genuit Heber. 19. Porrò Heber nati sunt duo filii, no-
men uni Phaleg, quia in diebus ejus divisa est terra, & nomen fratris ejus Jectan. 20. Jectan autem ge-
nuit Elmodad, & Saleph, & Asarmoth, & Jare, 21. Adoram quoque, & Huzal, & Decla, 22.
Hebal etiam, & Abimael, & Saba, necnon 23. & Ophir, & Hevila, & Jobab omnes isti
filii Jectan: 24. Sem, Arphaxad, Sale, 25. Heber, Phaleg, Ragau, 26. Serug, Nachor,
Thare, 27. Abram, iste est Abraham. 28. Filii autem Abraham, Isaac & Ismahel. 29. Et
hæ generationes eorum. Primogenitus Ismahelis, Nabajoth, & Cedar, & Adbeel, & Mab-
sam, 30. & Masma, & Duma, Massa, Hadad, & Thema, 31. Jetur, Naphis, Cedma hi
sunt filii Ismahelis. 32. Filii autem Ceturæ concubinæ Abraham, quos genuit: Zamran, Jec-
san, Madan, Madian, Jesboc, & Suc. Porrò fili Jecsan: Saba, & Dadan. Filii autem Da-
dan: Assurim, & Latussim, & Laomim. 33. Filii autem Madian: Epha & Epher, & He-
noch, & Abida, & Eldaa, omnes hi, filii Ceturæ. 34. Genuit autem Abraham Isaac: cujus
fuerunt filii, Esau & Israel. 35. Filii Esau: Eliphaz, Rahuel, Jehus, Ihelom, & Core.
36. Filii Eliphaz: Theman, Omar, Sephi, Gathan, Cenez, Thamna, Amalec. 37. Filii Ra-
huel: Nahath, Zara, Samma, Meza. 38. Filii Seir: Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Di-
san. 39. Filii Lotan: Hori, Homam. Soror autem Lotan fuit Thamna. 40. Filii Sobal: Alian,
& Manahath, & Ebal, Sephi, & Onam, filii Sebeon: Aja & Ana. Filii Ana: Dison. 41. Fi-
lii Dison: Hamram, & Eseban, & Jethran, & Charan. 42. Filii Eser: Balaan, & Zavan,
& Jacan. Filii Disan: Hus & Aran. 43. Isti sunt reges, qui imperaverunt in terra Edom, an-
tequam esset rex super filios Israel: Bale filius Beor, & nomen civitatis ejus, Denaba. 44.
Mortuus est autem Bale, et regnavit pro eo Jobab filius Zare de Bosra. 45. Cùmque & Jo-
bab fuisset mortuus, regnavit pro eo Husam de Terra Themanorum. 46. Obiit quoque & Hu-
sam, & regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in Terra Moab: & nomen
civitatis ejus Avith. 47. Cùmque et Adad fuisset mortuus, regnavit pro eo Semla de Masreca.
48. Sed et Semla mortuus est, et regnavit pro eo Saul de Rohoboth, quæ juxta amnem sita est.
49. Mortuo quoque Saul, regnavit pro eo Balanan filius Achobor. 50. Sed et hic mortuus est
et regnavit pro eo Adad: cujus urbis nomen fuit Phau, et appellata est uxor ejus Meetabel fi-
lia Matred filiæ Mezaab. 51. Adad autem mortuo, duces pro regibus in Edom esse cœperunt:
dux Thamna, dux Alva, dux Jetheth, 52. dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, 53. dux
Cenez, dux Theman, dux Mabsar, 54. dux Magdiel, dux Hiram, hi duces Edom.

PRIMA decem capita nonnisi genealogias continent, A quia in eis exacti erant Hebræi, tum ad 12. tribuum distinctionem, tum propter Christum, ut constaret eum ex Abraham, Davide, & tribu Juda natum. Verùm quia hæc decem capita parvum habent usum, nec nisi nomina genitorum recensent, hinc ea paucis expediam. Ubi nota, nomina propria virorum & feminarum in hoc libro sæpe esse alia & diversa à nominibus, quæ iisdem personis dantur in Genesi, ceterisque libris. Ratio est quòd Hebræi erant Polyonomi, & plura habebant nomina. Exempli instar sit, quòd filii Beniamin Genes. cap. 46. vers. 21. nominentur, *Bela & Bechor & Asbel & Gera & Naaman & Echi & Ros & Mophim & Ophim & Ared*: hìc verò cap. 8. v. 1. nominantur *Balo Asbel Ahara Nohaa, Rapha* ac ceteri tacentur: quandoque etiam idem nomen aliter & aliter mutatione unius alterinsve literæ inflectitur & pronuntiatur. Rursum hìc non omnes filii recensentur, sed magis celebres & clari. Multi ergo hisce decem capitibus reticentur. Sic cap. 7. 6. tres tantùm recenset filios Beniamin, cùm Genes. 46. 21. decem numerentur.

Vers. 1. ADAM, SETH, ENOS, CAINAN, &c.] q. d. Adam genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos genuit Cainan, B & ita consequenter de ceteris quos subnectit, studio enim brevitatis omittit τὸ *genuit*, ne illud in singulis repetere cogatur: quare nomina tantùm generantium & genitorum assignat.

Vers. 3. NOE (subaudi genuit) SEM, CHAM ET JAPHET] ut dictum est Genes. c. 6. & seq. ubi hæc omnia explicui.

Vers. 32. CETURÆ CONCUBINÆ ABRAHAM] Concubina hic vocatur non pellex, sed secundaria uxor, quæ non erat materfamilias; unde ejus filii non succedebant in hereditatem patris.

Vers. 36. THAMNA AMALEC] putant nonnulli τὸ *Thamna* esse genitivi casus, quia Genes. 36. 12. dicitur Esau ex Thamna concubina genuisse Amalec. Verùm alia vel alius est hic Thamna, à Thamna Geneseos; illa enim fuit concubina Esau, hæc verò ejus filia vel filius, ut patet ex Hebr. & Sept. qui habent, *& Thamna, & Amalec*.

Vers. 38. FILII SEIR] Alius est hic Seir ab Esau, qui pariter cognominatus est *Seir*, id est *pilosus*: quia erat hirsutus: ille enim fuit filius Abrahæ & Isaac, ejusque filii ab hisce Seir diversi, recensiti sunt v. 35. Hic verò non fuit ex posteris Abrahæ & Isaac, sed gente fuit Horræus, qui ante Esau Idumæam occupavit, cujus genealogia texitur Genes. 36. v. 20. Hoc loco verò ad hoc tantùm inducitur, ut cognoscatur prosapia Thamna, ex qua genitus est Amalec.

Vers. 43. ISTI (qui sequuntur) SUNT REGES QUI IMPERAVERUNT IN TERRA EDOM] cum sceptro, diademate & potestate regia. Nota, sicut Hebræi primò habuere judices quasi Duces, à Josue usque ad Saul, deinde reges à Saule usque ad Sedeciam & captivitatem Babylonicam, ac post eam rursùm duces à Zorobabele usque ad Machabæos; sic & Idumæi primò habuere Duces usque ad Bale, deinde reges à Bale usque ad mortem secundi Adadæ, mox rursum duces à Thamna usque ad Hiram, ut patet v. 51. & 52.

Vers. 44. MORTUUS EST AUTEM BALE PRIMUS REX EDOM, ET REGNAVIT PRO EO JOBAB FILIUS ZARE] Tunc ergo regnum non erat hereditarium, nec in eo patri succedebat filius, sed is qui erat dignior. Bale enim primo regi Idumeę successit Jobab, qui erat filius Zare, non Bale. Hic *Jobab* est *Job* speculum patientiæ, ut dixi Genes. 36. 31. Job ergo fuit secundus rex Idumææ, ejus abavus Esau tantùm dux ejusdem fuerat. Esau enim genuit Raguel, Raguel genuit Zare, Zare genuit Jobab, sive Job.

CAPUT

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Genealogia Judæ Patriarchæ usque ad Isai sive Jesse, qui fuit pater Davidis, ejusque fratrum & sororum.

1. Filii autem Israel: Ruben, Simeon, Levi, Juda, Issachar, & Zabulon, 2. Dan, Joseph, Beniamin, Nephthali, Gad, & Aser. 3. Filii Juda: Her, Onan, & Sela, hi tres nati sunt ei de filia Sue Chananitide. Fuit autem Her primogenitus Juda, malus coram Domino, & occidit eum. 4. Thamar autem nurus ejus peperit ei Phares & Zara. Omnes ergo filii Juda, quinque. 5. Filii autem Phares: Hesron & Hamul. 6. Filii quoque Zaræ: Zamri, & Ethan, & Eman, Calchal quoque, & Dara, simul quinque. 7. Filii Charmi: Achar, qui turbavit Israel, & peccavit in furto anathematis. 8. Filii Ethan: Azarias. 9. Filii autem Hesron qui nati sunt ei: Jerameel, & Ram, & Chalubi. 10. Porrò Ram genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Nahasson, principem filiorum Juda. 11. Nahasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz: 12. Booz verò genuit Obed, qui & ipse genuit Isai. 13. Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Simmaa, 14. quartum Nathanael, quintum Raddai, 15. sextum Asom, septimum David, 16. quorum sorores fuerunt, Sarvia, & Abigail. Filii Sarviæ, Abisai, Joab, & Asael, tres. 17. Abigail autem genuit Amasa, cujus pater fuit Jether Ismahelites, 18. Caleb verò filius Hesron accepit uxorem nomine Azuba, de qua genuit Jerioth, fueruntque filii ejus, Jaser, & Sobab, & Ardon. 19. Cùmque mortua fuisset Azuba, accepit uxorem Caleb, Ephrata: quæ peperit ei Hur. Porrò Hur genuit Uri: & Uri genuit Bezeleel. 21. Post hæc ingressus est Hesron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam cùm esset annorum sexaginta: quæ peperit ei Segub. 22. Sed & Segub genuit Jair; & possedit viginti tres civitates in Terra Galaad. 23. Cepitque Gessur, & Aram, oppida Jair; & Chanath, & viculos ejus sexaginta civitatum: omnes isti, filii Machir patris Galaad. 24. Cùm autem mortuus esset Hesron, ingressus est Caleb ad Ephrata. Habuit quoque Hesron uxorem Abia, quæ peperit ei Ashur patrem Thecuæ. 25. Nati sunt autem filii Jerameel primogeniti Hesron, Ram primogenitus ejus & Buna, & Aram, & Asom, & Achia, 26. duxit quoque uxorem alteram Jerameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam. 27. Sed & filii Ram primogeniti Jerameel, fuerunt Moos, Jamin, & Achar. 28. Onam autem habuit filios, Semei, & Jada. Filii autem Semei: Nadab, & Abisur. 29. Nomen verò uxoris Abisur, Abihail, quæ peperit ei Ahobban, & Molib. 30. Filii autem Nadab fuerunt, Saled, & Apphaim. Mortuus est autem Saled absque liberis. 31. Filius verò Apphaim, Jesi: qui Jesi genuit Sesan. Porrò Sesan genuit Oholai. 32. Filii autem Jada fratris Semei: Jether, & Jonathan. Sed & Jether mortuus est absque liberis. 33. Porrò Jonathan genuit Phaleth, & Ziza, isti fuerunt filii Jerameel. 34. Sesan autem non habuit filios, sed filias, & servum Ægyptium nomine Jeraa. 35. Deditque ei filiam suam uxorem: quæ peperit ei Ethei. 36. Ethei autem genuit Nathan, & Nathan genuit Zabad. 37. Zabad quoque genuit Ophlal, et Ophlal genuit Obed. 38. Obed genuit Jehu, Jehu genuit Azariam. 39. Azarias genuit Helles, & Helles genuit Elasa, 40. Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum, 41. Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Elisama. 42. Filii autem Caleb fratris Jerameel: Mesa primogenitus ejus, ipse est pater Ziph: & filii Maresa patris Hebron. Porrò filii Hebron, Core, & Taphua, & Recem, & Samma. 44. Samma autem genuit Raham, patrem Jercaam, & Recem genuit Sammai. 45. Filius Sammai, Maon: & Maon pater Bethsur. 46. Epha autem concubina Caleb peperit Haran, & Mosa, & Gezez. Porrò Haran genuit Gezez. 47. Filii autem Johaddai Regom, & Joathan, & Gesan, & Phaleth, & Epha, & Saaph. 48. Concubina Caleb Maacha, peperit Saber, & Tharana. 49. Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena, & patrem Gabaa. Filia verò Caleb, fuit Achsa. 50. Hi erant filii Caleb, filii Hur, primogeniti Ephratha, Sobal pater Cariathiarim, 51. Salma pater Bethlehem, Hariph pater Bethgader. 52. Fuerunt autem filii Sobal patris Cariathiarim, qui videbat dimidium requietionum. 53. Et de cognatione Cariathiarim, Jethrei, & Aphuthei, & Semathei, & Maserei. Ex his egressi sunt Saraitæ, & Esthaolitæ. 54. Filii Salma, Bethlehem & Netophathi, Coronæ domus Joab, & Dimidium requietionis Sarai. 55. Cognationes quoque scribarum habitantium in Jabes Canentes, atque Resonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinæi, qui venerunt de Calore patris domus Rechab.

Vers. 3. FUIT HER PRIMOGENITUS JUDA] quem ob scelus mollitiei & pollutionis occidit Deus, ut dixi Genes. 38. 7.

Vers. 7. ACHAR] Hic est Achan, qui furto suo turbavit castra Hebræorum, ideoque dictus est *Achar*, id est, *turbator*. Vide dicta Josue 7.

Vers. 9. RAM] Hic est *Aram* pater Aminadab Matth. 1. qui per Aphæresim vocatur *Ram*.

Vers. 15. SEPTIMUM DAVID] Quomodo 1. Reg. 16. 10. non septem, sed octo numerantur filii Jesse, ibidem explicui.

Vers. 16. FILII SARVIÆ ABISAI, JOAB ET ASAEL] Hinc videtur quòd Abisai fuerit senior Joab fratre suo duce exercitus Davidis.

Vers. 31. SESAN AUTEM GENUIT OHOLAI] filiam non filium, ut patet v. 34.

A

QUI VIDEBAT DIMIDIUM REQUIETIONUM] Quis hic? Primò S. Hier. lib. 1. contra Pelag. ait fuisse prophetam: prophetæ enim vocabantur *Videntes*, id est, prævidentes & prædicantes futura. q. d. Sobal erat *videns*, id est, prophetabat, sed ex dimidio dumtaxat, id est, non plane perfectè videbat cœlestia, ubi est locus requietionis, hoc est perfectæ quietis. — Vers. 52. *Videns dimidium requietionum qui? Resp. Primò.*

Secundo, Vatab. q. d. Sobal videbat & contemplabatur, id est, curam gerebat, vel princeps erat dimidii loci, qui Hebr. vocabantur *Hammenuchoth*, id est, *requietionum*, fortè à fertilitate agri & amœnitate loci: *videre* enim est esse principem, principis enim est suos circumspicere, lustrare & contemplari, ut iis de omnibus prospiciat. Princeps ergo est *videns*, ut quasi Argus centoculus omnia inspiciat. — *Secundò.*

Tertiò, alii per *requietionem* accipiunt sepulchrum; in — *Tertiò.*

co

eo enim post mortem requiescit corpus usque ad resurrectionem communem futuram in die judicii. Unde Benedictus in suis Bibliis v. 54. ubi nos habemus: *dimidium requietionis Sara*, vertit, vel potiùs explicat: *qui possidebat dimidium sepulchri Sara* (uxoris Abrahæ) & quatuor Patriarcharum, scilicet Adæ, Abrahæ, Isaac, & Jacob; quod sepulchrum erat in Hebron.

Quartò. Quartò, noster Sanchez per *requietionem* accipit regionem in qua quis habitat, quamque quietè quasi Dominus possidet: unde de Italia sic ait Æneas apud Virg. lib. 8. Æneid.

Hic locus urbis erit, requies & certa laborum.

Nam *videre* sive cernere hereditatem dicimur, cùm eam adimus, occupamus & possidemus; ut sensus sit q. d. Sobal *videbat*, id est, quasi propriam possidebat, & tam *oculis* quàm manibus usurpabat dimidiam partem regionis, in qua requieverant, seu quietè habitarant parentes ejus: & hanc dimidiam partem hereditatis *Sobal* transcripsit filiis suis. Eadem phrasis recurrit iterum post duos versus; & eadem phrasi dicitur de *Issachar* Gens. 49. v. 15. *Vidit requiem, quòd esset bona*, id est (ut per epexegesim mox additur) vidit *terram* requietioni seu inhabitationi suæ assignatam, *quòd esset optima*. Psal. quoque 131. v. 8. *Surge Domine in requiem tuam*. Et v. 14. *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo.*

Quintò. genuinè. Quintò & genuine, τὸ *Qui videbat dimidium requietionum* est nomen proprium filii Sobal. q. d. filii Sobal quasi patris fuere hi duo, scilicet *Cariathiarim* (itaque fortè vocatus, quòd in sylvis, hæ enim Hebr. vocantur יערים *jearim*, quasi in urbe habitaret venationi deditus,) הראה חצי המנחות *haroe chatsi hammenuchot*, id est, *videns dimidium requietionum*; ita vocatus, quòd dimidiam Sobal patris *requietionem*, id est, habitationem sive regionem & hereditatem possideret, alteram enim dimidiam possidebat ejus frater Cariathiarim. Id ita esse patet primò, quia Septuag. nomina Hebraica (licèt vitio scriptorum corrupta) retinent quasi propria. Secundò, quia Romani codices τὸ *Qui videbat* scribunt per majusculum Q. quasi oomen proprium. Tertiò, quia simili modo ferè omnia sequentia scilicet *Corona domus*, *Canentes*, *Resonantes*, *in tabernaculis commorantes*. *Qui venerunt de Calore*, sunt nomina propria, uti mox patebit. Quartò, quia eadem prorsùs ratione v. 54. unus Salmæ filius vocatur, *dimidium requietionis Sarai*, de quo mox.

Vers. 43. FILII SALMA, BETHLEHEM ET NETOPHATHI, CORONÆ DOMUS JOAB, ET DIMIDIUM REQUIETIONIS SARAI] Benedictus vertit, *qui possidebat dimidium sepulchri Sara* & quatuor Patriarcharum. Verùm *Sarai*, hic non est. *Sara* uxor Abrahæ; nam Sarai hic in Hebr. scribitur per literam *Tsade & Ain*. Sara verò scribitur per *Schin & He*. Sensus ergo est, q. d. Salma quatuor genuit filios, scilicet 1. Bethlehem, 2. Netophati, 3. qui vocabatur Hebr. *Ateret beth Joab*, id est, Coronæ domus Joab, 4. cui nomen *dimidium requietionis Sarai*. Hæc enim omnia esse oomina propria, patet ex Sept. qui nomina Hebræa ut propria retinent, & quia hic oomina filiorum Salma recensentur. Cur duo ultimi ita vocati sint, incertum est: fortè quia pater Salma optabat ut tertius fieret *corona*, id est, decus & gloria domus Joab, ac quartus occuparet *dimidium requietionum*, id est, regionum & possessionum Sarai.

Vers. 55. COGNATIONES QUOQUE SCRIBARUM (Legis peritorum) HABITANTIUM IN JABES, CANENTES ATQUE RESONANTES, ET IN TABERNACULIS COMMORANTES] Hæc quoque esse nomina propria liquet ex Hebræo & ex Roman. qui omnia hæc majusculis literis prænotant, & ex Septuag. qui nomina Hebræa ut propria retinent, vertuntque; *& populi Sopherim* (id est, scribarum) *habitantium Jabis*, *Tarathim*, *Samathim*, *Suchatim*. sensus ergo est, q. d. *Cognationes*, Hebr. משפחות *mispachoth*, id est, familiæ scribarum (putà Cinæorum ut sequitur) ex Salma descendentium erant tres, scilicet *Tarathim*, id est, *Canentes*: *Samathim*, id est, *Resonantes*, & *Suchathim*, id est, *In tabernaculis habitantes*: quia verè Cinæi Dei laudes canebant & resonabant, nec in urbibus sed in tabernaculis habitabant, ut dixi Jerem. 35. 2.

HI SUNT CINÆI (putà posteri Jethro soceri Moysis, ex quibus prognati sunt Rechabitæ, ut dixi Judic. 1. 16. Exod. 18. 1. & seq.) QUI VENERUNT DE CALORE PATRIS DOMUS RECHAB] Hinc patet Rechabitas fuisse Cinæos, eosdem quoque fuisse Scribas, Psaltes & Cantores, qui Psalmos & hymnos Deo canerent. Sed quid est τὸ *de Calore*? Primò, Dion. Carth. *de Calore*, inquit, hoc est de semine quod est calidum. Verùm dico τὸ *Calore*, esse nomen proprium; quare Roman. id scribunt per majusculum C. ac Sept. retinent nomen Hebr. *Hemath*. Unde secundò, Vatab. vertit; *qui venerunt de Hemath patre domus Rechab*, q. d. Cinæi prognati sunt de Hemath, qui fuit paterfamilias Rechabitarum. Verùm quia Noster vertit; *patris* in genitivo, non *patre* in ablativo, hinc tertiò, meliùs per *Hemath*, accipias urbem hoc nomine celebrem in Script. scilicet *Epiphaniam*, ita dictam ab Antiocho Epiphane. Et favet quòd non dicat, *qui nati sunt*, sed *qui venerunt de Hemath*. q. d. Cinæi venerunt de *Emath*, id est, *Epiphania*, quæ urbs fuit sedes & patria domus, id est, familiæ *Rechab* sive Rechabitarum. Dices, cur ergo Noster nomen *Emath* non retinet, sed vertit *Calore*? Resp. id facit more suo, ut significet etymon *Emath* congruere huic loco: *Emath* enim Hebr. significat *calorem*. Significat ergo Cinæos hosce appositè venisse de *Emath*, quæ urbs nomine suo significat *calorem*, ut innuat Cinæos hosce imitatos fuisse *calorem*, id est, zelum & fervorem devotionis, qui fuerat in patre eorum *Rechab*. Ita Lyran. & Hugo. Sic Roma olim dicta fuit Valentia, teste Solino in Polyhist. Græcè enim ῥώμη, idem est, quod robur, valor & valentia. Romani enim erant valentes & valentini, utpote qui orbem sibi subjugarunt. Similes allusiones sunt Michææ 1. 10. *in domo pulveris* (Hebr. in *Aphra* urbe Beniamin, *Aphra* enim significat *pulverem*) *pulvere vos conspergite*, Et v. 11. *Et transite vobis Habitatio pulchra*. Hebr. *habitatrix Sappir*, id est, pulchræ Samariæ, & v. 12. *Quæ habitat in amaritudinibus*, Hebr. *In Maroth* urbe, vide ibi dicta.

De Calore quid? Resp.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur filii Davidis, ejusque nepotes reges Juda cum suis filiis & filiabus.

1. DAvid verò hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron, primogenitum Amnon ex Achinoam Iezrahelitide, secundum Daniel de Abigail Carmelitide. 2. Tertium Absalom filium Maacha filiæ Tholmai Regis Gessur, quartum Adoniam filium Aggith, 3. quintum Saphatiam ex Abital, sextum Iethrahaim de Egla uxore sua. 4. Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi regnavit septem annis, et sex mensibus. Triginta autem et tribus annis regnavit in Ierusalem. 5. Porrò in Ierusalem nati sunt ei filii, Simmaa, et Sobab, et Nathan, et Salomon, quatuor de Bethesabee filia Ammiel, 6. Iebaar quoque, & Elisama, 7. & Eliphaleth, & Noge, & Nepheg, & Iaphia, 8. necnon Elisama, & Eliada, et Eliphelet, novem, 9. omnes hi, filii David, absque filiis concubinarum: habueruntque sororem Thamar, 10. filius autem Salomonis, Roboam: cujus Abia filius genuit Asa. De hoc quoque natus est Iosaphat, 11. pater Ioram: qui Ioram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Ioas: 12. et hujus Amasias filius genuit Azariam. Porrò Azariæ filius Ioathan, 13. procreavit Achaz patrem Ezechiæ, de quo natus est Manasses. 14. Sed et Manasses genuit Amon patrem Iosiæ. 15. Filii autem Iosiæ fuerunt, primogenitus Iohanan, secundus Ioakim,

xim, tertius Sedecias, quartus Sellum. 16. De Joakim natus est Jechonias, & Sedecias. 17. Fi-
lii Jechoniæ fuerunt, Asir, Salathiel, 18. Melchiram, Phadaja, Sennefer, & Jecemia, Sama,
& Nadabia. 19. De Phadaja orti sunt Zorobabel, & Semei. Zorobabel genuit Mosollam, Hananiam,
& Salomith sororem eorum: 20. Hasaban quoque, & Ohol, & Barachian, & Hasadian, Josabhe-
sed, quinque. 21. Filius autem Hananiæ, Phaltias pater Jesejæ, cujus filius Raphaja: hujus quo-
que filius Arnan, de quo natus est Obdia, cujus filius fuit Sechenias. 22. Filius Secheniæ, Semeja:
cujus filii, Hattus, & Jegaal, & Baria, & Naaria, & Saphat, sex numero. 23. Filius Naariæ,
Elioenai, & Ezechias, & Ezricam, tres. 24. Filii Elioenai, Oduia, & Eliasub, & Pheleja, &
Accub, & Johanan, & Dalaja, & Anani, septem.

VERS. 1. DAVID VERO HOS HABUIT FILIOS] hæc & sequentia explicui 2. Reg. 3. v. 2. & seq.

VERS. 5. QUATUOR DE BETHSABEE] nonnulli censent tres priores, scilicet *Simmaa*, *Sobab*, & *Nathan*, fuisse Uriæ filios, quos posteà David sibi adoptavit; ut injuriam adulterii & homicidii Uriæ factam compensaret; quartum verò, scilicet Salomonem fuisse unicum Davidis ex Bethsabee filium, eò quòd Salomon Prov. 4. 3. dicat se fuisse *unigenitum coram matre sua*. Verùm meliùs alii censent hos omnes fuisse Davidis filios, Salomonem verò dici *unigenitum*, id est, unicè dilectum à matre, ut dixi Prov. 4. 3.

FILIA AMMIEL] *Ammiel* alio nomine dictus est *Eliam*, qui fuit filius Achitophel & unus è triginta fortibus, sive heroibus Davidis 2. Reg. 23. 34.

VERS. 15. PRIMOGENITUS (Josiæ) JOHANAN, SECUNDUS JOAKIM, TERTIUS SEDECIAS, QUARTUS SELLUM] *Johanam* cita morte defunctus est, & fortè cum Josia patre in prælio occisus, unde Josiæ in regno successit Joachas, deinde Joakim, tertiò Sedecias. Joachas hic fuit binomius: alio enim nomine vocatus est *Sellum*, fuitque tertio loco à Josia genitus. Cùm enim Joachas regnare incipiens esset 18. annorum, Joakim post tres menses ei succedens erat 25. annorum, cui post undecim regni annos succedens Sedecias erat 21. annorum dumtaxat. A Dices, cur ergo ultimus hic ponitur *Sellum*, id est, *Joachas*, cum revera junior omnium fuerit Sedecias? Resp. causa est, quod Joachaz tribus tantùm mensibus regnarit, post quos à Pharaone captus, adductus est in Ægyptum; Joakim verò regnavit undecim annis, & totidem Sedecias, vide dicta Jerem. 22. 11. Joachaz ergo quartus fuit non ætate, sed regni dignitate, vel potiùs indignitate & brevitate. Nam ætate primus Josiæ filius fuit Johanan, 2. Joakim, 3. Joachaz, sive Sellum, 4. Sedecias.

FILII JECHONIÆ FUERUNT ASIR] Octo hic filii Jechoniæ recensentur: ipse tamen vocatur sterilis Jerem. 22. 30. quia nullus ei in regno successit, ut ibidem explicat Jeremias. VERS. 17.

DE PHADAJA ORTI SUNT ZOROBABEL ET SEMEI] Alius est hic *Zorobabel*, à *Zorobabele* atavo Christi Matth. 1. Ejus tamen fuit patruelis: nam iste Matth. 1. fuit filius Salathielis. Nonnulli tamen censent unum eundemque esse *Zorobabel*, qui natura fuerit filius Phadajæ, adoptione verò Salathielis. Sed hi consequenter dicere debent aliquem B filiorum *Zorobabel* qui hic recensentur, alio nomine vocatum fuisse Abiud. Nam Matth. 1. *Zorobabel* dicitur genuisse Abiud. Unde Mariana opinatur Hananiam qui hic sequitur, alio nomine vocatum fuisse Abiud. VERS. 19.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Posteri Judæ & Simeonis, eorumque victoria & facinora heroica.

1. FIlii Juda: Phares, Hesron, & Charmi, & Hur, & Sobal. 2. Raja verò filius Sobal ge-
nuit Jahath, de quo nati sunt Ahumai, & Laad: hæ cognationes Sarathi. 3. Ista quoque
stirps Etam: Jezrahel, & Jesema, & Jedebos. Nomen quoque sororis eorum, Asalelphuni.
4. Phanuel autem pater Gedor, & Ezer pater Hosa. Isti sunt filii Hur primogeniti Ephratha pa-
tris Bethlehem. 5. Assur verò patri Thecuæ erant duæ uxores, Halaa, & Naara. 6. Peperit
autem ei Naara, Oozam, & Hepher, & Themani, & Ahasthari. Isti sunt filii Naara. 7. Por-
rò filii Halaa, Sereth, Isaar, & Ethnan. 8. Cos autem genuit Anob, & Soboba, & cognatio-
nem Aharehel filii Arum. 9. Fuit autem Jabes inclytus præ fratribus suis, & mater ejus voca-
vit nomen illius Jabes, dicens: Quia peperi eum in dolore. 10. Invocavit verò Jabes Deum Is-
rael, dicens: Si benedicens benedixeris mihi, & dilataveris terminos meos, & fuerit manus tua me-
cum, & feceris me à malitia non opprimi. Et præstitit Deus quæ præcatus est. 11. Caleb au-
tem frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthon. 12. Porrò Esthon genuit Bethrapha, &
Phesse, & Thehinna patrem urbis Naas: hi sunt viri Recha. 13. Filii autem Cenez, Othoniel,
& Saraja. Porrò filii Othoniel, Hathath, & Maonathi. 14. Maonathi genuit Ophra, Saraja
autem genuit Joab patrem Vallis artificum: ibi quippe artifices erant. 15. Filii verò Caleb filii
Jephone, Hir, & Ela, & Naham. Filii quoque Ela: Cenez. 16. Filii quoque Jaleleel: Siph,
& Zipha, Thiria, & Asrael. 17. Et filii Ezra, Jether, & Mered, & Epher, & Jalon, genuit-
que Mariam, & Sammai, & Jesba patrem Esthamo. 18. Uxor quoque ejus Judaja, peperit
Jared patrem Gedor, & Heber patrem Socho, & Icuthiel patrem Zanoe. Hi autem filii Bethiæ
filiæ Pharaonis, quam accepit Mered. 19. Et filii uxoris Odajæ sororis Naham patris Ceila, Gar-
mi, & Esthamo, qui fuit de Machathi. 20. Filii quoque Simon, Amnon, & Rinna filius Ha-
nan, & Thilon. Et filii Jesi, Zoheth, & Benzoheth. 21. Filii Sela, filii Juda: Her pater Le-
cha, & Laada pater Maresa, & cognationes domus operantium byssum in domo juramenti.
22. Et qui stare fecit Solem, virique Mendacii, & Securus, & Incendens, qui principes fuerunt
in Moab, & qui reversi sunt in Lahem. Hæc autem verba vetera. 23. Hi sunt figuli habitan-
tes in Plantationibus, & in Sepibus, apud regem in operibus ejus, commoratique sunt ibi. 24.
Filii Simeon: Namuel & Jamin, Jarib, Zara, Saul. 25. Sellum filius ejus, Mapsam filius ejus,
Masma filius ejus. 26. Filii Masma: Hamuel filius ejus, Zachur filius ejus, Semei filius ejus.
27. Filii Semei sedecim, & filiæ sex: fratres autem ejus non habuerunt filios multos, & universa
cognatio non potuit adæquare summam filiorum Juda. 28. Habitaverunt autem in Bersabee, &
Molada, & Hasarsuhal, 29. & in Bala, & in Asom, & in Tholad, 30. & in Bathuel, & in Hor-

ma, &

ma, & io Siceleg, 31. & in Bethmarchaboth, & in Hasarsusim, & in Bethberai, & in Saarim: hę civitates eorum usque ad regem David. 32. Villæ quoque eorum: Etam & Aen, Remmon, & Thochem, & Asan, civitates quinque. 33. Et universi viculi eorum per circuitum civitatum istarum usque ad Baal, hæc est habitatio eorum, & sedium distributio. 34. Mosobab quoque & Iemlech, & Iosa filius Amasiæ, 35. & Ioel, & Iehu filius Iosabiæ filii Sarajæ filii Asiel, 36. & Elioenai, & Iacoba, & Isuaja, & Asaja, & Adiel, & Ismiel, & Banaja, 37. Ziza quoque filius Sephei filii Allon filii Idaja filii Semri filii Samaja. 38. Isti sunt nominati principes in cognationibus suis, & in domo affinitatum suarum multiplicati suot vehementer. 39. Et profecti sunt ut ingrederentur in Gador usque ad Orientem vallis, & ut quęrerent pascua gregibus suis. 40. Ioveneruntque pascuas uberes & valde bonas, & terram latissimam et quietam et fertilem, in qua ante habitaverant de stirpe Cham. 41. Hi ergo venerunt, quos supra descripsimus nominatim, in diebus Ezechiæ regis Iuda: et percusserunt tabernacula eorum, et habitatores qui inventi fuerant ibi, et deleverunt eos usque in præsentem diem: habitaveruntque pro eis, quooiam uberrimas pascuas ibidem repererunt. 42. De filiis quoque Simeon abierunt in montem Seir viri quingenti habentes principes Phalthiam et Naariam et Raphajam et Oziel filios Iesi: 43. et percusserunt reliquias, quæ evadere potuerant, Amalecitarum, et habitaverunt ibi pro eis usque ad diem hanc.

Vers. 1. FILII JUDA: PHARES, HESRON ET CHARMI, &c.] *Filii*, id est, posteri: nam Judas genuit Phares, Phares genuit Herson, Hesron genuit Charmi, &c. *Filii* ergo hic vocantur nepotes & pronepotes, qui longa serie à Juda descendunt. Scopus enim Authoris hoc libro fuit, nominare viros virtute vel familia ampla celebres, qui à Juda vel alio quopiam Patriarcha prognati sunt.

Vers. 4. EPHRATHA PATRIS BETHLEHEM] *Patris*, id est, principis, ait Vatab. sic enim servi Naaman eum vocant patrem 4. Reg. 5. Alii tamen censent Bethlehem esse nomen filii *Ephrathæ*, non urbis, ita dictæ. Sic enim cap. 2. 54. *Bethlehem* vocatur *filius Salma*.

Vers. 5. ASSUR VERO PATRI, (id est, principi) THECUÆ] ait Vatabl. Alii tamen censent *Assur* propriè fuisse patrem filii, cui nomen erat *Thecua*.

Vers. 9. VOCAVIT NOMEN EJUS JABES, DICENS, QUIA PEPERI EUM CUM DOLORE] *Jabes* enim Hebr. dolorem significat. Videtur hic Jabes fuisse filius Aram qui præcessit, frater Aharelis vers. 8. & Othonielis vers. 13. Est Metathesis sive transpositio literarum; dicitur enim *Jabes* Hebr. *Jaabes* pro *Jaaseb*: nam עצב *oseb* est dolor, ut sequitur. Ita Pagnin. Sic pro *Kebes*, id est, *agnus*, dicitur *Keseb*, scilicet pro כבש dicitur כשב.

Vers. 14. SARAJA AUTEM GENUIT IOAB PATREM (id est, principem) VALLIS ARTIFICUM] *Ideò*, ait S. Hieron. dicitur *pater Vallis artificum, quia de filiis ejus fuere architecti ad ædificandam domum Domini*.

Vers. 21. IN DOMO JURAMENTI] Hebr. *Esbaa*, est nomen proprium significans, *juramentum*; unde Septuag. vertunt: *In domo Aseba*. Noster his decem capitibus sæpe nomina Hebræa propria non retinet, sed vertit eorum significata, quia in significatis putat latere aliquod mysterium, vel allusionem rei vel personæ congruam. Adde, sæpè Latinos nomina propria Græcorum vel Hebræorum vertere in Latina idem significantia. Sic pro *Theodosius* vel *Theodorus*, dicunt, *Adeodatus*: pro *Chrysostomus*, *aureum os*; pro *Anna Gratia*; pro *Salomon*, *Pacificus*; pro *Jesus*, *Salvator*; pro *Gregorius*, *Vigilantius*; pro *Macharius*, *Felix*; pro *Nicon*, *Victor*.

Vers. 22. ET QUI STARE FECIT SOLEM, VIRIQUE MENDACII, SECURUS ET INCENDENS] Omnia hæc sunt nomina propria, quorum significata Noster vertendo reddidit, Septuag. verò, Pagn. Vatab. & alii nomina Hebr. ut propria retinent, vertuntque: *Joacim quoque & viri Chozeba & Joas & Saraph, qui dominati sunt in Moab*. *Joacim* enim, vel ut Hebr. est *Jokim*, idem est, quod, *qui stare fecit*, scilicet solem. *Chozeba*, idem est, quod *mendacium*; *Joas*, est *securus*; *Saraph* est *incendens*, q. d. omnes hi jam nominati, sunt filii & nepotes qui descendunt à Juda per Selam, licet Hebræi velint eos per Pharez descendere.

Audi eos, apud S. Hieron. in Trad. *Qui stare fecit solem: redit ad progeniem Pharez, de quo ortus est David, opportunum judicans progeniem Juda, de qua tribus regia orta est, in David terminare. Tradunt enim Hebræi hunc fuisse Elimelech, virum Noemi, patrem Maalon & Chelion, in cujus tempore sol steterit, propter prævaricatores legis, ut tanto miraculo viso converterentur ad Dominum Deum suum. Quod quia facere contempserunt, idcircò fames invaluit, & ille qui in tribu Juda prior videbatur, famis inopia cum uxore & filiis, non solùm patria pelleretur; sed etiam in eadem peregrinatione cum filiis moreretur. Viros autem mendacii, esse Maalon & Chelion, qui hic Securus & Incendens appellantur, & de quibus dicitur,*

Qui stare fecit solem. Quis? Historia Hebr.

quòd principes fuerint in Moab, eò quòd uxores Moabitidas duxerint, in Hebræo expressius ponitur, & ab eruditis illius linguæ didicimus, ut non principes, sed mariti dicantur. Quod verò sequitur: Quæ reversæ sunt in Lehem, Noemi & Ruth demonstrat, quia in לחם *Lechem, id est, panem post inopiam famis audita ubertate panis, in Bethlehem reversæ sunt. Et quia hæc historia in libro Ruth scribitur, idcircò subsequitur: Hæc autem verba vetera.*

Hebræos sequuntur Lyran. Glossa, Abul. Hugo, Dion. Fevardentius in cap. 1. Ruth, Barradius in Matth. 1. qui dicunt *Elimelech* fuisse virum sanctissimum, ideoque dum videret suos cives ad idola deflectere, rogasse Deum ut sisteret solem, eoque portento terreret idololatras, & ad se compelleret.

Verùm hanc esse Rabbinorum fabulam liquet: primò, quia hic agitur de posteris Selæ; *Elimelech* autem fuit ex posteris Phares. Secundò, quia Joacim vel ut Hebr. est *firmans*: *Jokim*, tantùm significat *sistens*, *stare faciens*, *con-* יקים unde nonnulli ex Rabbinorum fabula adjecerunt in margine τὸ *solem*, quod posteà in textum irrepsit ait Serarius in Josue cap. 10. quæst. 25. Aut potiùs, quia Josue eò quòd stiterit solem, ab Hebræis cognominatus est *Jokim*, id est, *stare faciens* & sistens, scilicet *solem*: hinc *Jokim* ex vulgi usu significabat idem quod, *qui stare fecit solem*, ut vertit Noster. Omnia enim exemplaria habent τὸ *solem*. Hic enim *Jokim* ponitur inter *filios*, id est, posteros Selæ, unde potuit post Josue vixisse: si autem vixit ante, certè Esdras qui hæc scripsit, vixit post Josue, à quo *JoKim* significat eum *qui stare fecit solem*. Tertiò, quia Biblia Romæ correcta pro, *quæ reversæ sunt*, corrigit, *qui reversi sunt in Lechem*. Jam autem Chelion & Mahalon, non sunt reversi in Bethlehem, sed in Moab mortui. Quartò, quia *viri mendacii*, alii sunt à *Securus & Incendens*, ut patet ex copula &, quæ inter utrumque interjicitur, & diversa jungit. Quintò, quia *Elimelech* non est *Joacim* vel *JoKim*, nec significat, *qui stare fecit solem*, sed *Deus rex* vel *Dei mei rex*: nec *Mahalon* significat *securum*, sed *infirmum* & ægrum, aut *qui chorum agit* fistulamque inflat: *Chelion* verò non significat *incendentem*, sed *consectum* & perfectum, aut eum *qui totus columbinus est*. Sextò, Mahalon & Chelion non fuerunt principes in Moab, utpote externi & peregrini, pauperes & famelici. Septimò; rem tantam non tacuisset liber Ruth, qui famem & vitam Elimelech, Mahalon & Chelion enarrat. Denique res tota insulsa Rabbinorum traditione nititur, quam S. Hier. (vel quisquis est author) nude more suo retulit, sed non approbavit. Ita Cajet. Serar. Salian. Sanchez & alii passim. Nulla ergo miraculosa solis statio inducenda est, præter illam quæ enarratur facta sub Josue c. 10. & sub Ezechia Isaiæ 38. Quare hic *JoKim* videtur fuisse vir insignis, qui heroica fortitudinis opera ediderit, ut videretur esse quasi alter Josue qui solem stitit, ideoque æquè ac Josue vocatus est Jokim, id est, *stator solis*, etsi revera ipse solem non stiterit, uti stitit Josue. Sic hodie vocantur Hercules, Sampsones, Julii, Alexandri, Pompeii, Sciones, ut priscos illos heroes sic nominatos imitentur, etsi heroica eorum facta non patrarint. Porrò quòd *Jokim* Hebræis ex usu vulgi significaret *statorem solis*, liquet ex Rabbinis jam citatis apud S. Hier. qui putantes *JoKim* esse *Elimelech*, inde commenti sunt ipsum stitisse solem.

Fabula esse probatur 7. argum. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò. Septimò.

Similimodo Jupiter à Romanis nuncupatus est *JoKim* sive *stator*, scilicet aciei fugientis, eò quòd stare fecisset Romanos

manos

manos in fugam à Samnitibus versos. Audi Cicer. Orat. Antequàm iret in exilium: *Jupiter stator, quem verè hujus imperii statorem majores nostri nominaverunt, cujus in templo hostilem impetum Catilinæ repuli à muris, cujus in templum à Romulo victis Sabinis in Palatii radice cum victoria est collocatum.* Et Ovidium lib. 4. Fastorum:

Tempus idem statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora jugi.

Sic *JeKim* vel *JoaKim*, ait Pagn. componi potest ex *Jehova* abbreviato, & יקים *Jakim*, ut significet *Deus statuit*, vel *Deus stator*, scilicet solis ad preces Josue.

ET QUI REVERSI SUNT IN LAHEM] hoc est in *Bethlehem*, quæ per Aphæresim vocatur *Lahem*, vel *Lehem* sicut 1. Paral. 20. 5. *Adeodatus* in Hebr. vocatur *Lehemites*, id est, *Bethlehemites*, ut vertit Noster: sic cap. v. 9. *Aram* vocatur *Ram*, & *Jechonias* vocatur *Chonias* Jerem. c. 22. v. 24.

HÆC AUTEM VERBA VETERA] q. d. hæc sunt nomina pisca priscorum Heroum. Ita Vatab.

Vers. 23. HI SUNT FIGULI (malè nonnulli legunt: *singuli*) HABITANTES IN PLANTATIONIBUS ET IN SEPIBUS APUD REGEM IN OPERIBUS EJUS] Vatabl. *Isti sunt figuli illi habitantes in Nathaim & Gedera cum rege in opere ejus.* Locorum sunt nomina ab hortis & sepibus, q. d. illi sunt *figuli* illi clari qui habitabant in *Nathaim* & *Gedera*, scilicet inter *plantas* & *sepes*, nimirùm qui versabantur in hortis apud regem Davidem, ut opera ejus regia adjuvarent, ideoque apud eum magno fuere in pretio. Hæc Vatab sic & Pag.

IN QUA ANTE HABITAVERANT DE STIRPE CHAM] id est, Chananæi; hi enim prognati sunt ex Chanaan filio Cham filii Noe. Sensus est q. d. Simeonitæ crescente numero filiorum suæ tribus, cùm arctè habitarent, præsertim in medio tribus Juda, quæ in schismate facto sub Roboam suas urbes à Simeonitis recepit; hac de causa Chananæos vicinos, qui post Josue in terra sancta restiterant, nec ab Hebræis expelli potuerant, invaserunt, eorumque urbes, agros & pascua occupaverunt initio regni Ezechiæ: sed modico tempore iis gavisi sunt, nam anno sexto Ezechiæ cum reliquis novem tribubus à Salmanasar captivi abducti sunt in Assyriam. 4. Reg. 17. 6. & c. 18. v. 10. Vers. 40.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filii, id est, posteri tribus Ruben, Gad & dimidiæ Manasse recensentur, qui pariter vicinos Chananæos suis regionibus ejecerunt sub Joatham rege, sed mox sub Ezechia ob idololatriam primi abducti sunt in Assyriam.

1. Filii quoque Ruben primogeniti Israel (ipse quippe fuit primogenitus ejus: sed cùm violasset thorum patris sui, data sunt primogenita ejus filiis Ioseph, filii Israel, et non est ille reputatus in primogenitum. 2. Porrò, Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt: primogenita autem reputata sunt Ioseph, 3. filii ergo Ruben primogeniti Israel: Enoch, et Phallu, Esron, et Carmi. 4. Filii Ioel: Samaja filius ejus, Gog, filius ejus, Semei filius ejus, 5. Micha filius ejus, Reja filius ejus, Baal filius ejus, 6. Beera filius ejus, quem captivum duxit Thelgathphalnasar rex Assyriorum, et fuit princeps in tribu Ruben. 7. Fratres autem ejus, & universa cognatio ejus, quando numerabantur per familias suas, habuerunt principes, Iehiel & Zachariam. 8. Porrò Bala filius Azaz, filii Samma, filii Ioel, ipse habitavit in Aroer usque ad Nebo & Beelmeon. 9. Contra Orientalem quoque plagam habitavit usque ad introitum eremi, & flumen Euphratem. Multum quippe jumentorum numerum possidebant in terra Galaad. 10. In diebus autem Saul præliati sunt contra Agareos, & interfecerunt illos, habitaveruntque pro eis in tabernaculis eorum, in omni plaga, quæ respicit ad Orientem Galaad. 11. Filii verò Gad è regione eorum habitaverunt in Terra Basan usque Selcha: 12. Ioel in capite, & Saphan secundus: Ianai autem, & Saphat, in Basan. 13. Fratres verò eorum secundùm domos cognationum suarum, Michael, & Mosollam, & Sebe, & Iorai, & Iachan, & Zie, & Heber, septem. 14. Hi filii Abihail, filii Huri, filii Iara, filii Galaad, filii Michael, filii Iesesi, filii Ieddo, filii Buz. 15. Fratres quoque filii Abdiel, filii Guni, princeps domus in familiis suis. 16. Et habitaverunt in Galaad, & in Basan, & in viculis ejus & in cunctis suburbanis Saron, usque ad terminos. 17. Omnes hi numerati sunt in diebus Ioathan regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Israel. 18. Filii Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, viri bellatores, scuta portantes & gladios, & tendentes arcum, eruditique ad prælia, quadraginta quatuor millia & septingenti sexaginta, procedentes ad pugnam. 19. Dimicaverunt contra Agareos: Ituræi verò, & Naphis, & Nodab, 20. præbuerunt eis auxilium. Traditique sunt in manus eorum Agarei, & universi qui fuerant cum eis, quia Deum invocaverunt cùm præliarentur: & exaudivit eos, eò quòd credidissent in eum. 21. Ceperuntque omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta millia, & ovium ducenta quinquaginta millia, & asinos duo millia, & animas hominum centum millia. 22. Vulnerati autem multi corruerunt, fuit enim bellum Domini. Habitaveruntque pro eis usque ad transmigrationem. 23. Filii quoque dimidiæ tribus Manasse, possederunt terram a finibus Basan usque Baal, Hermon, & Sanir, & montem Hermon, ingens quippe numerus erat. 24. Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum, Epher, & Iesi, et Eliel, & Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel, viri fortissimi & potentes, & nominati duces in familiis suis. 25. Reliquerunt autem Deum patrum suorum, & fornicati sunt post deos populorum terræ; quos abstulit Deus coram eis. 26. Et suscitavit Deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritum Thelgathphalnasar regis Assur: & transtulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse, & adduxit eos in Lahela, & in Habor, et Ara, et fluvium Gozan, usque ad diem hanc.

DATA SUNT PRIMOGENITA EJUS (Ruben) FILIIS JOSEPH] scilicet *Ephraim* & *Manasse*. Primogenitus enim habebat duplicem portionem hereditatis paternæ (cùm ceteri fratres singuli haberent singulas) uti sancitur Deuteronom. 21. 16. & hanc debebat habere Ruben, utpote primogenitus Jacob, sed ob ejus incestum illa translata est ad Joseph, qui per duos filios jam dictos duplicem terræ sanctæ portionem obtinuit. Rursùm primogenito competebat jus sacerdotii, & hoc à Ruben translatum est ad Levi: adhæc jus primatus & regni,

regni, & hoc delatum est Judæ. Vide dicta Genes. 49.

Vers. 12. Joel in capite] hoc est, *Joel* fuit *caput* & princeps tribus Gad, ut patet ex Hebræo & Græco: secundus post Joel fuit Saphan, tertius Janai & Saphat, qui Basanitidem occuparunt. Fuere hi non filii, sed nepotes Gad, ut patet Genes. 46. v. 16.

Vers. 17. In diebus Jeroboam regis Israel] Hic *Jeroboam* non fuit primus ille rex Israel, qui schisma fecit à Roboam, sed longè posterior, scilicet abnepos Jehu: hic enim coævus fuit Joatham regi Juda.

Vers. 19. Dimicaverunt contra Agareos] id est, contra Saracenos, qui ab Agar ancilla Abraham dicti sunt Agarei. Porrò Agareis præbuere auxilium Ituræi, Nephissæi, & Nodabæi (ut habent Hebr. & Sept.) contra Rubenitas; sed turpiter ab eis, utpote Deum invocantibus cæsi, bonisque & agris spoliati sunt, ut sequitur.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filii, id est, posteri Levi, atque ex iis cantores & ministri templi à Davide constituti. Nominatim verò enumerantur posteri Aaronis sacerdotes, urbesque sacerdotales & refugii.

1. Filii Levi: Gerson, Caath, & Merari. 2. Filii Caath: Amram, Isaar, Hebron, & Oziel. 3. Filii Amram: Aaron, Moyses, & Maria: Filii Aaron: Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue, 5. Abisue verò genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi. 6. Ozi genuit Zaraiam, & Zaraias genuit Meraioth. 7. Porrò Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob, 8. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas, 9. Achimaas genuit Azariam, Azarias genuit Iohanan, 10. Iohanan genuit Azariam: ipse est qui sacerdotio functus est, in domo quam ædificavit Salomon in Jerusalem. 11. Genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob, 12. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum, 13. Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam, 14. Azarias genuit Saraiam, & Saraias genuit Iosedec. 15. Porrò Iosedec egressus est, quando transtulit Dominus Judam & Jerusalem per manus Nabuchodonosor. 16. Filii ergo Levi: Gerson, Caath, & Merari. 17. Et hæc nomina filiorum Gerson: Lobni, & Semei. 18. Filii Caath: Amram, & Isaar, & Hebron, & Oziel. 19. Filii Merari: Moholi & Musi. Hæ autem cognationes Levi secundùm familias eorum. 20. Gersom, Lobni filius ejus, Jahath filius ejus, Zamma filius ejus. 21. Ioah filius ejus, Addo filius ejus, Zara filius ejus, Iethrai filius eius. 22. Filii Caath, Aminadab filius eius, Core filius eius, Asir filius eius, 23. Elcana filius eius, Abiasaph filius eius, Asir filius eius, 24. Thahath filius eius, Uriel filius eius, Ozias filius eius, Saul filius eius. 25. Filii Elcana, Amasai & Achimoth, 26. & Elcana: Filii Elcana: Sophai filius eius, Nahath filius eius, 27. Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elcana filius eius. 28. Filii Samuel, primogenitus Vasseni, & Abia. 29. Filii autem Merari, Moholi: Lobni filius eius, Semei filius eius, Oza filius eius. 30. Sammaa filius eius, Haggia filius eius, Asaia filius ejus. 31. Isti sunt, quos constituit David super cantores domus Domini, ex quo collocata est arca: 32. & ministrabant coram tabernaculo testimonii, canentes donec ædificaret Salomon domum Domini in Jerusalem: stabant autem iuxta ordinem suum in ministerio. 33. Hi verò sunt qui assistebant cum filiis suis, de filiis Caath, Hemam cantor filius Johel, filii Samuel, 34. filii Elcana, filii Jeroham, filii Eliel, filii Thohu, 35. filii Suph, filii Elcana, filii Mahath, filii Amasai, 36. filii Elcana, filii Johel, filii Azariæ, filii Sophoniæ, 37. filii Thahath, filii Asir, filii Abiasaph, filii Core, 38. filii Isaar, filii Caath, filii Levi, filii Israel. 39. Et frater eius Asaph, qui stabat a dextris eius, Asaph filius Barachiæ, filii Samaa, 40. filii Michael, filii Basaiæ, filii Melchiæ, 41. filii Athanai, filii Zara, filii Adaia, 42. filii Ethan, filii Zamma, filii Semei, 43. filii Jeth, filii Gersom, filii Levi. 44. Filii autem Merari fratres eorum, ad sinistram, Ethan filius Cusi, filii Abdi, filii Maloch, 45. filii Hasabiæ, filii Amasiæ, filii Helciæ, 46. filii Amasai, filii Boni, filii Somer, 47. filii Moholi, filii Musi, filii Merari, filii Levi. 48. Fratres quoque eorum Levitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus Domini. 49. Aaron verò, & filii eius adolebant incensum super altare holocausti & super altare thymiamatis, in omne opus Sancti sanctorum: & ut precarentur pro Israel, juxta omnia quæ præceperat Moyses servus Dei. 50. Hi sunt autem filii Aaron, Eleazar filius eius, Phinees filius eius, Abisue filius eius, 51. Bocci filius eius, Ozi filius eius, Zarahia filius eius, 52. Meraioth filius eius, Amarias filius eius, Achitob filius eius, 53. Sadoc filius eius, Achimaas filius eius. 54. Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron, iuxta cognationes Caathitarum: ipsis enim sorte contigerant. 55. Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, & suburbana eius per circuitum: 56. agros autem civitatis, & villas, Caleb filio Jephone. 57. Porrò filiis Aaron dederunt civitates ad confugiendum, Hebron, & Lobna & suburbana eius: 58. Jether quoque & Esthimo cum suburbanis suis, sed & Helon & Dabit cum suburbanis suis. 59. Asan quoque & Bethsemes & suburbana earum. 60. De tribu autem Beniamin, Gabee & suburbana eius, & Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoque cum suburbanis suis: omnes civitates, tredecim, per cognationes suas. 61. Filiis autem Caath residuis de cognatione sua, dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionem urbes decem. 62. Porrò filiis Gersom per cognationes suas, de tribu Issachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephthali, & de tribu Manasse in Basan, urbes tredecim. 63. Filiis autem Merari per cognationes suas, de tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt sorte civitates duodecim. 64. Dederunt quoque filii Israel Levitis civitates, & suburbana earum: 65. dederuntque per sortem, ex tribu filiorum Juda, &

da, et ex tribu filiorum Simeon, et ex tribu filiorum Beniamin, urbes has quas vocaverunt nominibus suis, 66. & his qui erant de cognatione filiorum Caath, fueruntque civitates in terminis eorum de tribu Ephraim. 67. Dederunt ergo eis urbes ad confugiendum, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer cum suburbanis suis, 68. Iecmaam quoque cum suburbanis suis, & Bethoron similiter, 69. necnon & Helon cum suburbanis suis, & Gethremmon in eundem modum. 70. Porrò ex dimidia tribu Manasse, Aner & suburbana ejus, Baalam & suburbana ejus: his videlicet, qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. 72. Filiis autem Gerson, de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon in Basan & suburbana ejus, & Astharoth cum suburbanis suis. 72. De tribu Issachar, Cedes & suburbana ejus, & Dabereth cum suburbanis suis. 73. Ramoth quoque & suburbana ejus, & Anen cum suburbanis suis. 74. De tribu verò Aser: Masal cum suburbanis suis, & Abdon similiter. 75. Hucac quoque & suburbana ejus, & Rohob cum suburbanis suis. 76. Porrò de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa & suburbana ejus, Hamon cum suburbanis suis, & Cariathaim & suburbana ejus. 77. Filiis autem Merari residuis: de tribu Zabulon, Remmono & suburbana ejus, & Thabor cum suburbanis suis: 78. trans Jordanem quoque ex adverso Iericho contra Orientem Jordanis, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cum suburbanis suis, & Iassa cum suburbanis suis. 79. Cademoth quoque & suburbana ejus, & Mephaat cum suburbanis suis. 80. Necnon & de tribu Gad, Ramoth in Galaad & suburbana ejus, & Manaim cum suburbanis suis, 81. sed & Hesebon cum suburbanis suis, & Iezer cum suburbanis suis.

Vers. 3. FILII AARON: NADAB ET ABIU] qui adolentes ign malienum à Deo occisi sunt Levit. 10. v. 2. superfuere ergo soli duo *Eleazar* & *Ithamar*, Eleazar fuit senior, ideoque Aaroni successit in pontificatu, ejusque posteri usque ad Ozi, de quo mox.

Vers. 5. BOCCI GENUIT OZI] post hunc *Ozi* Pontifex factus est Heli, qui erat abnepos Ithamar, non Eleazar: Heli successere quatuor ejus posteri, quorum ultimus fuit Abiathar, qui à Salomone ob conjurationem cum Adonia contra se factam pontificatu privatus fuit, suffecto in ejus locum Sadoc, qui erat ex posteris Eleazar: unde pontificatus mansit in ejus posteris usque ad captivitatem Babylonicam. Quare quatuor medii, qui hic nominantur ab Ozi usque ad Sadoc, scilicet *Zaraias*, *Merajoth*, *Amarias* & *Achitob*, non fuere Pontifices; ceteri verò post Sadoc fuere.

Vers. 14. AZARIAS AUTEM GENUIT ZARAIAM] *Azarias* hic fuit animosus ille Pontifex, qui restitit Oziæ, sive Azariæ regi volenti offerre incensum, eumque è templo ejecit, uti dicitur lib. 2. cap. 26. Filius *Azariæ* fuit *Zaraias*, qui Pontifex fuit post patrem usque ad excidium Jerosolymæ & templi, ac cum septuaginta primoribus Judæorum a Nabuchodonosor occisus est, ut dictum est lib. 4. Reg. cap. ult. v. 18. Filius *Saraiæ* fuit *Iosedec*, qui abductus in Babylonem ex ea Judæos captivos abduxit cum Zorobabele Duce, anno primo Cyri. Filius *Iosedec* fuit *Iosue* sive *Iesus* Pontifex, qui cum Zorobabele templum instauravit, ut dicitur 1. Esdræ 5. 2. uti eidem jusserat Deus per Zachariam cap. 3.

CORE FILIUS EJUS] Hic est *Core*, qui Moysi rebellans vivus à terra dehiscente cum tabernaculo suo absorptus fuit, sed filii ejus innocentes à Deo per miraculum illæsi servati sunt, qui proinde hic recensentur. Ex quibus fuit *Elcana* pater Samuelis prophetæ, ut patet v. 27. & 34. & 37. Vers. 22.

FILII SAMUEL] qui fuit filius *Elcana* proximè v. 27. nominati. Ideò enim proximè post eum nominatur, ut indicetur ejus fuisse filius. Ita Vatabl. Vers. 28.

PRIMOGENITUS VASSENI ET ABIA] Dices, 1. Reg. 8. 2. dicitur *nomen filii ejus* (Samuelis) *primogeniti*, *Joel*, *& nomen secundi*, *Abia*. Resp. *Joel* fuisse binomium, & alio nomine vocatum *Vassem*. Aut certè *Joel* hic excidit; & *Vassem*, Hebr. ושני idest, *& secundus Abia*; unde Sept. clarè vertunt, *Et filii Samuel primogenitus ejus Joel*, *& secundus Abia*. Hi sunt qui degeneres à Samuele occasionem dederunt populo petendi regem, unde Samuel regem eis dedit Saulem 1. Reg. 8.

HÆC HABITACULA] q. d. hæ sunt sacerdotum urbes eis à Josue assignatæ cap. 21. ubi ferè eodem ordine recensentur quo hic. Vers. 54.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filii, id est, posteri Issachar, Beniamin, Nephthali, Manasse, Ephraim & Aser.

1. PORRÒ filii Issachar: Thola, & Phua, Iasub, & Simeron, quatuor. 2. Filii Thola: Ozi & Raphaia, & Ieriel, & Iemai, & Iebsem, et Samuel, principes per domos cognationum suarum. De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus David, viginti duo millia sexcenti. 3. Filii Ozi: Izrahia, de quo nati sunt Michael, et Obadia, et Iohel, et Iesia, quinque omnes principes. 4. Cumque eis per familias et populos suos, accincti ad prælium, viri fortissimi, triginta sex millia: multas enim habuerunt uxores, et filios. 5. Fratres quoque eorum per omnem cognationem Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem millia numerati sunt. 6. Filii Beniamin: Bela, et Bechor, et Iadiel, tres. 7. Filii Bela: Esbon, et Ozi, et Oziel, et Ierimoth, et Urai, quinque principes familiarum, et ad pugnandum robustissimi: numerus autem eorum, viginti duo millia et triginta quatuor. 8. Porrò filii Bechor: Zamira, et Ioas, et Eliezer, et Elioenai, et Amri, et Ierimoth, et Abia, et Anathoth, et Almath: omnes hi, filii Bechor. 9. Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum, ad bella fortissimi, viginti millia et ducenti. 10. Porrò filii Iadihel: Balan. Filii autem Balan: Iehus, et Beniamin, et Aod, et Chanana, et Zethan, et Tharsis, et Ahisahar. 11. omnes hi filii Iadihel, principes cognationum suarum, viri fortissimi, decem et septem millia et ducenti, ad prælium procedentes. 12. Sepham quoque, et Hapham filii Hir: et Hasim filii Aher. 13. Filii autem Nephthali: Iasiel, et Guni, et Ieser, et Sellum, filii Bala. 14. Porrò filius Manasse, Esriel: concubinaque ejus Syra peperit Machir patrem Galaad. 15. Machir autem accepit uxores filiis suis Happhim et Saphan, et habuit sororem nomine Maacha: nomen autem secundi, Salphaad, natæque sunt Salphaad filiæ. 16. Et peperit Maacha uxor Machir filium, vocavitque nomen ejus Phares: porrò nomen fratris eius, Sares: et filii eius Ulam, et

Re-

Recen. 17. Filius autem Ulam, Badan. Hi sunt filii Galaad, filii Machir, filii Manasse. 18. Soror autem ejus Regina peperit Virum decorum, & Abiezer, & Mohola. 19. Erant autem filii Semida, Ahin, & Sechem, & Leci, & Aniam. 20. Filii autem Ephraim: Suthala, Bared filius ejus, Thahat filius ejus, Elada filius ejus, Thahath filius ejus, hujus filius Zabad, 21. & hujus filius Suthala, & hujus filius Ezer & Elad: occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia descenderant ut invaderent possessionem eorum. 22. Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus, & venerunt fratres ejus ut consolarentur eum. 23. Ingressusque est ad uxorem suam: quæ concepit, & peperit filium, & vocavit nomen ejus Beria eò quòd in malis domus ejus ortus esset: 24. filia autem ejus fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron inferiorem & superiorem, & Ozensara. 25. Porrò filius ejus Rapha, & Reseph, & Thale, de quo natus est Thaan, 26. qui genuit Laadan: hujus quoque filius Ammiud, qui genuit Elizama, 27. de quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue. 28. Possessio autem eorum & habitatio, Bethel cum filiabus suis, & contra Orientem Noran, ac Occidentalem plagam Gazer & filiæ ejus, Sichem quoque cum filiabus suis, usque ad Aza cum filiabus ejus. 29. Juxta filios quoque Manasse, Bethsan & filias ejus, Thanach & filias ejus, Mageddo & filias ejus, Dor & filias ejus: in his habitaverunt filii Joseph, filii Israel. 30. Filii Aser: Jemna, & Jesua, & Jessui, & Baria, & Sara soror eorum. 31. Filii autem Baria: Heber, & Melchiel: ipse est pater Barsaith. 32. Heber autem genuit Jephlat, & Somer, & Hotham, & Suaa sororem eorum. 33. Filii Jephlat: Phosech, & Chamaal, & Asoth: hi filii Jephlat. 34. Porrò filii Somer: Ahi, & Roaga, & Haba, et Aram. 35. Filii autem Helem fratris ejus: Supha, & Iamna, et Selles, & Amal. 36. Filii Supha: Sue, Harnapher, & Sual, & Beri, & Jamra, 37. Bosor, et Hod, & Samma, & Salusa, & Jethran, & Bera. 38. Filii Jether: Jephone, & Phaspha, & Ara. 39. Filii autem Olla: Aree, & Haniel, & Resia. 40. Omnes hi filii Aser, principes cognationum, electi atque fortissimi duces ducum: numerus autem eorum ætatis quæ apta esset ad bellum, viginti sex millia.

Vers. 3. FILII OZI] *Filii*, id est, *filius*, unus enim tantùm nominatur, scilicet *Izrahia*, eò quòd ejus solius, velut eximii, prosapiam deinceps pertexere voluerit Esdras: verisimile enim est Ozi plures habuisse filios, sed minùs claros. Certum enim est hisce decem capitibus multorum posterorum Patriarcharum nomina reticeri: prolixum enim & quasi infinitum fuisset omnes enumerare. Quare aliqui tantùm illustriores hìc recensentur, ceteri reticentur. Sic Genes. 46. 23. dicitur: *Filii Dan, Husim*. *Filii*, id est, *filius*, unum enim dumtaxat habuit, à quo tota tribus Dan propagata est. Est Enallage numeri. Recenset enim omnes Patriarcharum filios, quorum unum dumtaxat habuit Dan.

Vers. 6. FILII BENIAMIN: BELA ET BECHOR ET JADIEL, TRES] Tres hi fuere illustriores: nam universim fuere decem, qui recensentur Genes. 46. 21.

Vers. 18. SOROR AUTEM EJUS REGINA PEPERIT VIRUM DECORUM] Hebr. *Et soror ejus Molech & peperit Ischod*. Ita Septuag. Pagn. Vatab. & alii; sed Noster nomina propria per significata more suo transtulit: *Molechet* enim significat *reginam*, *Ischod* verò *virum decorum*. Vide dicta cap. 4. v. 22. & 23.

Vers. 21. OCCIDERUNT AUTEM EOS (filios Ephraim primogeniti Joseph) VIRI GETH INDIGENÆ, QUIA DESCENDERANT UT INVADERENT POSSESSIONES EORUM] Verisimile est Pharaonem Josepho, quem ob famem depulsam Ægypto præfecerat, in ea possessiones aliquas donasse, præsertim in ejus finibus, & terra Gessen quam fratribus ejus ad pecora alenda assignaverat. Joseph verò moriens has possessiones reliquit filio suo Ephraim: Ephraim autem illas tradidit filiis suis: sed eos occiderunt Ægypto vicini Gethæi, & possessiones eorum occuparunt, & hoc est, quod hìc dicitur. Meminit hujus cædis Chaldæus Paraphrastes Cant. 2. vers. 7. sed veris multa fabulosa more suo admiscet.

Vers. 24. FILIA AUTEM EJUS FUIT SARA, QUÆ ÆDIFICAVIT BETHORON] *Filia*, id est, neptis, vel potiùs proneptis; nec enim filia Ephraim habitans cum eo in Ægypto potuit ædificare *Bethoron*, & duas alias urbes quæ erant in Chanaan.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Posteri Beniamin pleniùs recensentur, ut deinde pertexatur genealogia Saulis v. 33.

1. BEniamin autem genuit Bale primogenitum suum Asbel secundum, Ahara tertium, 2. Nohaa quartum, et Rapha quintum. 3. Fueruntque filii Bale: Addar, et Gera, et Abiud. 4. Abisue quoque et Naaman, et Ahoe, 5. sed et Gera, et Sephuphan, et Huram. 6. Hi sunt filii Ahod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manahath. 7. Naman autem, et Achia, et Gera ipse transtulit eos, et genuit Oza, et Ahiud. 8. Porrò Saharaim genuit in regione Moab, postquam dimisit Husim et Bara uxores suas. 9. Genuit autem de Hodes uxore sua Jobab, et Sebia, et Mosa, et Molchom, 10. Iehus quoque, et Sechia, et Marma. Hi sunt filii ejus, principes in familiis suis. 11. Mehusim verò genuit Abitob, et Elphaal. 12. Porrò filii Elphaal: Heber, et Misaam, et Samad: hic ædificavit Ono, et Lod, et filias ejus. 13. Baria autem et Sama, principes cognationum habitantium in Ajalon: hi fugaverunt habitatores Geth. 14. Et Ahio, et Sesac, et Ierimoth, 15. et Zabadia, et Arod, et Heder, 16. Michael quoque, et Iespha, et Joha, filii Baria. 17. Et Zabadia, et Mosollam, et Hezeci, et Heber, 18. et Jesamari, et Jezlia, et Jobab, filii Elphaal, 19. et Jacim et Zechri, et Zabdi, 20. et Elioenai, et Selethai, et Eliel, 21. et Adaia, et Baraia, et Samarath, filii Semei. 22. Et Jespham, et Heber, et Eliel. 23. et Abdon, et Zechri, et Hanan, 24. et Hanania, et Ælam, et Anathothia, 25. et Jephdaia, et Phanuel, filii Sesac. 26. et Samsari, et Sohoria, et Otholia, 27. et Jersia, et Elia, et Zechri, filii Jeroham. 28. Hi patriarchæ, et cognationum principes, qui habitaverunt in Jerusalem. 29. In Gabaon autem habitaverunt Abigabaon, et nomen uxoris ejus Maacha: 30. filiusque

ejus primogenitus Abdon, & Sur, & Cis, Baal, & Nadab. 31. Gedor quoque, & Ahio, & Za-
cher, & Macelloth: 32. & Macelloth genuit Samaa: habitaveruntque ex adverso fratrum suo-
rum in Jerusalem cum fratribus suis. 33. Ner autem genuit Cis & Cis genuit Saul. Porrò Saul
genuit Jonathan, & Melchisua, & Abinadab, & Esbaal. 34. Filius autem Jonathan, Meribbaal;
& Meribbaal genuit Micha. 35. Filii Micha, Phithon, & Melech, & Tharaa, & Ahaz. 36. &
Ahaz genuit Joada: & Joada genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri: porrò Zamri genuit Mosa,
37. & Mosa genuit Baana, cujus filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel. 38. Por-
rò Asel sex filii fuerunt his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismael, Saria, Obdia, & Hanan: om-
nes hi filii Asel. 39. Filii autem Esec fratris ejus, Ulam primogenitus, & Jehu secundus, & Elipha-
let tertius. 40. Fueruntque filii Ulam viri robustissimi, & magno robore tendentes arcum: &
multos habentes filios ac nepotes, usque ad centum quinquaginta. Omnes hi, filii Beniamin.

Vers. 7. NAAMAN AUTEM ET ACHIA ET GERA, supple, sunt filii Abod, quos vers. præcedenti me recensiturum promisi: IPSE, scilicet *Gera*, qui proximè præcessit, TRANSTULIT EOS] scilicet Ahoditas ex Gabaa in Manahath ut dictum est v. 6. Idemque Gera *genuit Oza & Abiud*, ac tertium *Saharaim* existens *in regione Moab*, ut sequitur v. 8. ad quam Gera migravit fortè cum Elimelech famis causa, Ruth 1.

Vers. 28. QUI HABITAVERUNT IN JERUSALEM] Jerusalem enim spectabat ad tribum Beniamin, quæ eandem cessit Judæ, ut ex illa ejiceret Jebusæos, ut dixi Josuæ 18. & Judic. 1.

Vers. 29. IN GABAON AUTEM HABITAVERUNT ABIGABAON, &c.] id est, *pater Gabaon*, scilicet princeps Gabaon, cujus nomen proprium erat *Jehiel*, ut dicitur cap. seq. v. 35. qui fuit pater Cis patris Saulis, ut sequitur. Dices, quomodo ergo v. 33. dicitur Ner fuisse pater Cis & avus Saulis? Resp. *Jehiel*, alio nomine dictum fuisse *Ner*, id est, *lucerna*, eò quòd ipse ut lucerna toti familiæ præfulgeret. Ita Emanuel Sà & Mariana, licet alii putent *Jehiel* fuisse patrem *Ner*, cujus filius fuit *Cis*, nepos *Saul*, idque colligunt ex cap. seq. v. 36. ubi *Jehiel* dicitur genuis-
A se *Ner*, sed ibidem dicitur *Jehiel* genuisse *Cis*, quare *Ner* ibidem non fuit pater, sed frater *Cis*, cui *Ner* pater suum nomen imposuit.

ESBAAL] Hic alio nomine dictus est *Isboseth*, qui fuit quartus Saulis filius, & Davidis antagonista 2. Reg. 2. 8. Vers. 33.

FILIUS AUTEM JONATHAN, MERIBBAAL] *Meribbaal*, est *Miphiboseth*; hic enim unicus fuit filius Jonathæ, ac pater Michæ, ut sequitur. Porrò *Miphiboseth* vocatur *Meribaal*, id est, *litigans cum domino*, vel *Meribbaal*, id est, *rebellans domino*: qua de causa ita vocatus sit, nescitur. Hebr. apud S. Hier. in Tradit. causam dant, quòd murmurarit contra Dominum, qui Davidem in regnum reduxerat, eò quòd David sibi bona ademisset, eaque Sibæ servo suo se calumnianti dedisset 2. Reg. 19. 29. Verùm hoc planè incertum est. Alii ita dictum volunt, quòd idola Baal destruxerit: hac enim de causa Gedeon vocatus est *Jerobaal*, id est, *litigator cum Baal*. Judic. 6. 32. Verisimiliùs est eum vocatum *Meribaal*, eò quòd cum servo suo Siba, falsò se de affectato regno apud Davidem accusante, non quasi cum servo, sed quasi cum hero & domino litigare, imò hereditatem suam (ita jubente Davide) dividere coactus sit. Hæc enim insignis ei fuit injuria & vilipensio. Vers. 34.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur primores Judæorum, qui è Babylone redierunt in Jerusalem cum sacerdotibus, Levitis, & Nathinæis: item Beniaminitæ, ac parentes & posteri Saulis.

1. UNiversus ergo Israel dinumeratus est: & summa eorum scripta est in Libro regum Israel,
& Juda: translatique sunt in Babylonem propter delictum suum. 2. Qui autem habitave-
runt primi in possessionibus, & in urbibus suis: Israel, & Sacerdotes, Levitæ, & Nathinæi. 3.
Commorati sunt in Jerusalem de filiis Juda, & de filiis Beniamin, de filiis quoque Ephraim, &
Manasse. 4. Othei filius Ammiud, filii Amri, filii Omrai, filii Bonni, de filiis Phares filii
Juda. 5. Et de Siloni: Asaia primogenitus, & filii ejus, 6. De filiis autem Zara: Jehuel,
& fratres eorum, sexcenti nonaginta. 7. Porrò de filiis Beniamin: Salo filius Mosollam, filii
Oduia, filii Asana: 8. & Jobania filius Jeroham; & Ela filius Ozi, filii Mochori; & Mosollam
filius Saphatiæ, filii Rahuel, filii Jebaniæ, 9. & fratres eorum per familias suas, nongenti quin-
quaginta sex. Omnes hi, principes cognationum per domos patrum suorum. 10. De sacerdoti-
bus autem: Jedaia, Jojarib, & Jachin, 11. Azarias quoque filius Helciæ, filii Mosollam, filii
Sadoc, filii Maraioth, filii Achitob, pontifex domus Dei. 12. Porrò Adaias filius Jeroham, filii
Phassur, filii Melchiæ: & Maasai filius Adiel, filii Jezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii
Emmer, 13. fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta, for-
tissimi robore ad faciendum opus ministerii in domo Dei. 14. De Levitis autem: Semeia filius
Hassub, filii Ezricam, filii Hasebia, de filiis Merari. 15. Bacbacar quoque carpentarius, & Ga-
lal, & Mathania filius Micha, filii Zechri, filii Asaph: 16. & Obdia filius Semeiæ, filii Galal,
filii Idithun: & Barachia filius Asa, filii Elcana, qui habitavit in atriis Netophati. 17. Jani-
tores autem: Sellum, & Accub, & Telmon, & Ahimam, & frater eorum Sellum princeps, 18.
Usque ad illud tempus, in porta regis ad Orientem, observabant per vices suas de filiis Levi.
19. Sellum verò filius Core, filii Abiasaph, filii Core, cum fratribus suis, & domo patris sui,
hi sunt Coritæ super opera ministerii, custodes vestibulorum tabernaculi: & familiæ eorum per vi-
ces castrorum Domini custodientes introitum. 20. Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum
coram Domino. 21. Porrò Zacharias filius Mosollamia, janitor portæ tabernaculi testimonii.
22. Omnes hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim: & descripti in villis propriis: quos
constituerunt David, & Samuel Videns, in fide sua, 23. tam ipsos, quàm filios eorum in
ostiis domus Domini, & in tabernaculo, vicibus suis. 24. Per quatuor ventos erant ostiarii, id
est ad Orientem, & ad Occidentem, & ad Aquilonem, & ad Austrum. 25. Fratres autem eorum
in vi-

in viculis morabantur & veniebant in sabbathis suis de tempore usque ad tempus. 26. His quatuor Levitis creditus erat omnis numerus janitorum, & erant super exedras, & thesauros domus Domini. 27. Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodiis suis: ut cum tempus fuisset, ipsi manè aperirent fores. 28. De horum genere erant & super vasa ministerii: ad numerum enim & inferebantur vasa, & efferebantur. 29. De ipsis, & qui credita habebant utensilia sanctuarii, præerant similæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. 30. Filii autem sacerdotum unguenta ex aromatibus conficiebant. 31. Et Mathathias Levites primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum quæ in sartagine frigebantur. 32. Porrò de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, ut semper novo per singula sabbatha præpararent. 33. Hi sunt principes cantorum per familias Levitarum, qui in exedris morabantur, ut die ac nocte jugiter suo ministerio deservirent. 34. Capita Levitarum, per familias suas principes, manserunt in Jerusalem. 35. In Gabaon autem commorati sunt, pater Gabaon Jehiel, & nomen uxoris ejus Maacha. 36. Filius primogenitus ejus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab, 37. Gedor quoque, & Ahio, & Zacharias, & Macelloth. 38. Porrò Macelloth genuit Samaan: isti habitaverunt è regione fratrum suorum in Jerusalem, cum fratribus suis. 39. Ner autem genuit Cis: & Cis genuit Saul: & Saul genuit Jonathan, & Melchisua, & Abinadab, & Esbaal. 40. Filius autem Jonathan, Meribbaal: & Meribbaal genuit Micha. 41. Porrò filii Micha, Phithon, & Melech, & Tharaa, & Ahaz. 42. Ahaz autem genuit Jara, & Jara genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri. Zamri autem genuit Mosa. 43. Mosa verò genuit Banaa: cujus filius Raphaia, genuit Elase, de quo ortus est Asel. 44. Porrò Asel sex filios habuit his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismahel, Saria, Obdia, Hanan. Hi sunt filii Asel.

Vers. 1. UNIVERSUS ERGO ISRAEL DINUMERATUS EST] à Davide 2. Reg. 24.

TRANSLATIQUE SUNT IN BABYLONEM] Hucusque ergo Esdra recensuit Hebræos, qui captivitatem Babylonicam antecesserunt: deinceps verò recensebit eos qui ex ea redierunt, & post eam vixerunt; ubi nota multos ex Israel, id est, decem tribubus, post schisma transmigrasse in Jerusalem: tum quia horrebant schisma factum à Jeroboam, volebantque priscam Judæorum religionem sequi, & colere Deum in templo; tum quia cùm decem tribus à Teglathphalasar & Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, multi ex eis fugerunt in Jerusalem, & Judæis sese associarunt. Hi cum Judæis posteà abducti sunt in Babylonem, indeque post 70. annos cum eisdem redierunt in Jerusalem; & hoc est, quod hic dicitur. Unde subdit:

Vers. 2. QUI AUTEM HABITAVERUNT PRIMI (priùs) IN POSSESSIONIBUS ET URBIBUS SUIS: nimirùm ISRAEL (id est, Israelitæ) ET SACERDOTES ET LEVITÆ ET NATHINÆI] habitantes scilicet cum Judæis in Judæa, indeque cum eis translati in Babylonem; soluta deinde captivitate cum eis pariter in Jerusalem & Judæam ad pristinas suas possessiones & urbes redierunt, in eisque habitarunt, uti ante fecerant. Quocircà

Vers. 3. COMMORATI SUNT IN JERUSALEM DE FILIIS JUDA, ET DE FILIIS BENIAMIN, DE FILIIS QUOQUE EPHRAIM ET MANASSE] Hos deinde enumerat dicens:

Vers. 4. OTHEI FILIUS AMMIUD, &c.] Porrò *Nathinæi*, id est, *donati*, & oblati templo, fuere Gabaonitæ, qui ob fraudem admissam à Josue deputati sunt templo, damnati scilicet, ut ad illud aquam & ligna comportarent. Vide dicta Josue 9. 23. & 2. Esdræ 11. v. 1. & seq. ubi iidem recensentur.

Vers. 5. ET DE SILONI] subaudi, filiis: *Siloni* erat vir celebris, oriundus ex tribu Juda; verùm non ex Phares vel Zare, ut ex hoc loco patet, sed ex Sela descendens: Nam hi tres soli fuere Judæ filii superstites, quia Her & Onan à Deo occisi sunt. Genes. 38.

Vers. 16. IN ATRIIS Hebr. *in villis*, quæ nuncupabantur NETOPHATI]

Vers. 18. USQUE AD ILLUD TEMPUS (scilicet à prima ostiariorum templi institutione, usque ad eversionem templi per Chaldæos) OBSERVABANT, Hebr. *excubabant*, hi Levitæ, PER VICES SUAS; tum in aliis templi portis, tum maximè IN PORTA REGIS AD ORIENTEM] id est, in porta orientali templi, quæ vicina erat palatio regis, per quam proinde rex templum introire solebat, quæ exinde dicebatur, *porta regis*.

Vers. 22. OMNES HI ELECTI IN OSTIARIOS, &c. DESCRIPTI IN VILLIS PROPRIIS] Habitabant enim Levitæ aliqui in Jerusalem, alii verò per alias urbes, vicos & villas erant distributi: unde v. 25. dicitur: *in viculis morabantur*; certis tamen temporibus, quibus per vices ministrare debebant in templo, veniebant in Jerusalem. Has autem eorum ministrandi vices & ordines CONSTITUERUNT DAVID, & ante eum SAMUEL, VIDENS sive propheta, idque IN FIDE SUA, hoc est in potestate & authoritate sibi à Deo & Rep. ad id faciendum credita & commissa. Secundò, *in fide sua*, Vatab. *propter fidem ipsorum*; *fidem*, id est, fidelitatem; quia scilicet sciebat eos fideles esse & fore, ac fideliter hoc munus obituros. Tertiò, per *fidem*, accipias officium fidele, id est, firmum, stabile, perpetuum & irrevocabile, quasi dicat, David & Samuel constituere hosce ostiarios *in fide*, hoc est fideles, id est, firmos, stabiles; ut scilicet officium ostiariorum *fideliter*, id est, stabiliter, & perpetim exercerent. Ita Vatabl. Hoc enim significat Hebr. באמונתם *beemunatam*, id est, *in fide*, sive *in stabilitate ipsorum*.

Vers. 33. QUI IN EXEDRIS, (id est, cubiculis & aulis templo annexis) MORABANTUR] ut jugiter canendis Dei laudibus, hymnis & psalmis vacarent, utque populum in lege Dei erudirent. Unde & *Synagogæ* sunt appellatæ.

Vers. 35. IN GABAON AUTEM] Transit à Levitis ad Beniaminitas, ut ad Saulem primum regem Israelis, deinde eo amoto ad Davidem descendat; Davidis enim causa hæc omnia scribuntur, quia ejus familia regia perduravit usque ad captivitatem Babylonicam, imò usque ad Machabæos; sed tum non regia, sed Ducali authoritate præfuit populo.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Rex Saul ob peccata à Deo rejectus, unà cum filiis à Philisthæis occiditur. Ejus caput in templo Dagon suspenditur, reliquum corpus à Jabesitis sepelitur.

1. Philisthiim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Palæstinos, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. 2. Cùmque appropinquassent Philisthæi persequentes Saul, & filios ejus, percusserunt Jonathan, & Abinadab, & Melchisua, filios Saul. 3. Et aggravatum est prælium contra Saul, inveneruntque eum sagittarii, & vulneraverunt jaculis. 4. Et dixit Saul ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, & interfice me: ne forte veniant incircumcisi isti, & illudant mihi. Noluit autem armiger ejus hoc facere, timore perterritus: arripuit ergo Saul ensem, & irruit in eum. 5. Quod cùm vidisset armiger ejus, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, & mortuus est. 6. Interiit ergo Saul, & tres filii ejus, & omnis domus illius pariter concidit. 7. Quod cùm vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt: & Saul ac filiis ejus mortuis, dereliquerunt urbes suas, & huc illucque dispersi sunt: veneruntque Philisthiim, & habitaverunt in eis. 8. Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæsorum, invenerunt Saul, & filios ejus jacentes in monte Gelboe. 9. Cùmque spoliassent eum, & amputassent caput, armisque nudassent, miserunt in terram suam, ut circumferretur, & ostenderetur idolorum templis, & populis; 10. arma autem ejus consecraverunt in fano dei sui, & caput affixerunt in templo Dagon. 11. Hoc cùm audissent viri Jabes Galaad, omnia scilicet quæ Philisthiim fecerant super Saul, 12. consurrexerunt singuli virorum fortium, & tulerunt cadavera Saul & filiorum ejus, attuleruntque ea in Jabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercum, quæ erat in Jabes, & jejunaverunt septem diebus. 13. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eò quòd prævaricatus sit mandatum Domini quod præceperat, & non custodierit illud: sed insuper etiam pythonissam consuluerit, 14. nec speraverit in Domino: propter quod interfecit eum, & transtulit regnum ejus ad David filium Isai.

Gesta hujus capitis audivimus 1. Reg. ult. ubi ea explicui.

Vers. 10. Arma autem ejus consecraverunt in fano Dei sui] Astaroth ut dicitur 1. Reg. ultim. 10. *Astaroth* erat Venus, quæ nunc ut Dea, nunc ut Deus colebatur.

Caput affixerunt in templo Dagon] quasi sic Dagoni adscribentes victoriam, ideoque caput cæsi Saulis regis, velut nobilissimum spolium eidem offerentes.

Vers. 14. Nec speravit in Domino] Hæc fuit prima peccati Saulis causa, quod nimirùm, diffisus Deo, utpote quem per inobedientiam offenderat, fisus fuerit diabolo, eumque per Pythonissam advocarit.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David ungitur in regem Israelis, ac Jebusæos ex arce Sion expellit. Mox vers. 10. ad finem nomina & heroica facta fortium ejus recensentur.

1. Congregatus est igitur omnis Israel ad David in Hebron, dicens: Os tuum sumus, & caro tua. 2. Heri quoque, & nudiustertiùs, cùm adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas, & introducebas Israel: tibi enim dixit Dominus Deus tuus: Tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super eum. 3. Venerunt ergo omnes majores natu Israel ad regem in Hebron, & iniit David cum eis fœdus coram Domino: unxeruntque eum regem super Israel, juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Samuel. 4. Abiit quoque David, & omnis Israel, in Jerusalem. Hæc est Jebus, ubi erant Jebusæi habitatores terræ. 5. Dixeruntque qui habitabant in Jebus ad David: Non ingredieris huc. Porrò David cepit arcem Sion, quæ est Civitas David, 6. dixitque: Omnis qui percusserit Jebusæum in primis, erit princeps & dux. Ascendit igitur primus Joab filius Sarviæ, & factus est princeps. 7. Habitavit autem David in arce, & idcircò appellata est Civitas David: 8. Ædificavitque urbem in circuitu à Mello usque ad gyrum, Joab autem reliqua urbis extruxit. 9. Proficiebatque David vadens & crescens, & Dominus exercituum erat cum eo. 10. Hi principes virorum fortium David, qui adjuverunt eum ut rex fieret super omnem Israel, juxta verbum Domini, quod locutus est ad Israel. 11. Et iste numerus robustorum David: Jesbaam filius Hachamoni princeps inter triginta: iste levavit hastam suam super trecentos vulneratos una vice. 12. Et post eum Eleazar filius patrui ejus Ahohites, qui erat inter tres potentes. 13. Iste fuit cum David in Phesdomim, quando Philisthiim congregati sunt ad locum illum in prælium, & erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratque populus à facie Philisthinorum. 14. Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum, cùmque percussissent Philisthæos, dedit Dominus salutem magnam populo suo. 15. Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petram, in qua erat David, ad speluncam Odollam, quando Philisthiim fuerant castrametati in Valle Raphaim,

16. Por-

16. Porrò David erat in præsidio, & statio Philisthinorum in Bethlehem. 17. Desideravit igitur David, & dixit: O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlehem, quæ est in porta. 18. Tres ergo isti per media castra Philisthinorum perrexerunt, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat in porta, & attulerunt ad David ut biberet: qui noluit, sed magis libavit illam Domino, 19. dicens: Absit ut in conspectu Dei mei hoc faciam, & sanguinem istorum virorum bibam: quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere: hæc fecerunt tres robustissimi. 20. Abisai quoque frater Joab ipse erat princeps trium, & ipse levavit hastam suam contra trecentos vulneratos, & ipse erat inter tres nominatissimus, 21. & inter tres secundos inclytus, & princeps eorum: verumtamen usque ad tres primos non pervenerat. 22. Banajas filius Jojadæ viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabseel: ipse percussit duos Ariel Moab: & ipse descendit, & interfecit leonem in media cisterna tempore nivis. 23. Et ipse percussit virum Ægyptium, cujus statura erat quinque cubitorum, & habebat lanceam ut liciatorium texentium: descendit igitur ad eum cum virga, & rapuit hastam, quam tenebat manu, & interfecit eum hasta sua. 24. Hæc fecit Banajas filius Iojadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, 25. inter triginta primus, verumtamen ad tres usque non pervenerat: posuit autem eum David ad auriculam suam. 26. Porrò fortissimi viri in exercitu, Asahel frater Ioab, & Elchanan filius patrui ejus de Bethlehem, 27. Sammoth Arorites, Helles Phalonites, 28. Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites, 29. Sobbochai Husathites, Ilai Ahohites, 30. Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites, 31. Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaja Pharathonites, 32. Hurai de Torrente Gaas, Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. 33. Filii Assem Gezonites, Ionathan filius Sage, Ararites, 34. Ahiam filius Sachar, Ararites, 35. Eliphal filius Ur, 36. Hepher Mecherathites, Ahia Phelonites, 37. Hesro Carmelites, Naarai filius Asbai, 38. Ioel frater Nathan, Mibahar filius Agarai, 39. Selec Ammonites, Naarai Berothites armiger Ioab filii Sarviæ, 40. Ira Iethræus, Gareb Iethræus, 41. Urias Hethæus, Zabad filius Oholi, 42. Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, & cum eo triginta, 43. Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mathanites, 44. Ozia Astarothites, Samma & Iehiel filii Hotham Arorites, 45. Iedihel filius Samri, & Ioha frater ejus Thosaites, 46. Eliel Mahumites, & Ieribai & Iosaia filii Elnaem, & Iethma Moabites, Eliel, & Obed, & Iasiel de Masobia.

PRiorem partem audivimus 2. Reg. 3. vers. 9. & toto cap. 5. posteriorem eodem lib. cap. 23. vers. 8. & seq. ubi ea explicui.

VERS. 2. TU PASCES] id est, tu reges. Rex enim est pastor populorum, uti de Agamemnone, ait Homerus.

VERS. 22. IPSE (Banajas) PERCUSSIT DUOS ARIEL MOAB] id est, duos leones Moab, ut dicitur 2. Reg. 23. 20. Vocantur hi *Ariel*, id est, *leones Dei*, hoc est maximi & robustissimi. Hebræi, Joseph. Lyran. Glossa, Cajet. A censent hos duos fuisse duces Moabitarum fortissimos, & sævissimos instar leonum. Verùm alii simpliciter leones, ut sonant accipiunt. Vide dicta 2. Reg. 23. 20.

POSUIT AUTEM EUM DAVID AD AURICULAM SUAM] id est, fecit eum sibi secretarium, intimumque consiliarium & monitorem, qui eum de agendis commoneret, omniaque quæ ei facienda erant, suggereret, uti faciunt Romæ Cardinalibus Auditores, quos vocant. VERS. 25.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RElensentur ii qui Davidem, cùm fugeret Saulem, secuti sunt; & ii qui primi venerunt ad eum in Hebron, ut eum ungerent in regem.

1. HI quoque venerunt ad David in Siceleg, cùm adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi & egregii pugnatores, 2. tendentes arcum, & utraque manu fundis saxa jacientes, & dirigentes sagittas: de fratribus Saul ex Beniamin. 3. Princeps Ahiezer, & Ioas, filii Samaa Gabaathites, & Iaziel, & Phallet filii Azmoth, & Baracha, & Iehu Anathothites. 4. Samajas quoque Gabaonites fortissimus inter triginta & super triginta. Ieremias, & Ieheziel, & Iohanan, & Iezabad Gaderothites: 5. & Eluzai & Ierimuth, & Baalia, & Samaria, & Saphatia Haruphites. 6. Elcana, & Iesia, & Azareel, & Ioezer, & Iesbaam de Carehim: 7. Ioela quoque, & Zabadia, filii Ieroham de Gedor. 8. Sed & de Gaddi transfugerunt ad David, cùm lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam: facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreæ in montibus: 9. Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius, 10. Masmana quartus, Ieremias quintus, 11. Ethi sextus, Eliel septimus, 12. Iohanan octavus, Elzebad nonus, 13. Ieremias decimus, Machbanai undecimus. 14. Hi de filiis Gad principes exercitus: novissimus centum militibus præerat, & maximus mille. 15. Isti sunt qui transierunt Iordanem mense primo, quando inundare consuevit super ripas suas: & omnes fugaverunt qui morabantur in vallibus ad Orientalem plagam, & Occidentalem. 16. Venerunt autem & de Beniamin, & de Iuda, ad præsidium in quo morabatur David. 17. Egressusque est David obviam eis, & ait: Si pacificè venistis ad me ut auxiliemini mihi, cor meum jungatur vobis: si autem insidiamini mihi pro adversariis meis, cùm ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & judicet. 18. Spiritus verò induit Amasai principem inter triginta, & ait: Tui sumus, ò David, & tecum fili Isai: pax, pax tibi, & pax adjutoribus tuis, te enim adjuvat Deus tuus. Suscepit ergo eos David, & constituit principes turmæ. 19. Porrò de Ma-

nasse

nasse transfugerunt ad David, quando veniebat cum Philisthiim adversùs Saul, ut pugnaret: & non dimicavit cum eis, quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum, dicentes: Periculo capitis nostri revertetur ad dominum suum Saul. 20. Quando igitur reversus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse, Ednas, & Jozabad, & Jedihel, & Michael, & Eddas, & Jozabad, & Eliu, & Salathi, principes militum in Manasse. 21. Hi præbuerunt auxilium David adversùs latrunculos: omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu. 22. Sed & per singulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei. 23. Iste quoque est numerus principum exercitus, qui venerunt ad David, cùm esset in Hebron, ut transferrent regnum Saul ad eum, juxta verbum Domini. 24. Filii Juda portantes clypeum & hastam, sex millia octingenti expediti ad prælium. 25. De filiis Simeon, virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum. 26. De filiis Levi, quatuor millia sexcenti. 27. Jojada quoque princeps de stirpe Aaron, & cum eo tria millia septingenti. 28. Sadoc etiam puer egregiæ indolis, & domus patris ejus, principes viginti duo. 29. De filiis autem Beniamin fratribus Saul, tria millia: magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul. 30. Porrò de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis. 31. Et ex dimidia tribu Manasse, decem & octo millia, singuli per nomina sua venerunt ut constituerent regem David. 32. De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti: omnis autem reliqua tribus, eorum consilium sequebatur. 33. Porrò de Zabulon qui egrediebantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta millia venerunt in auxilium, non in corde duplici. 34. Et de Nephtali, principes mille: & cum eis instructi clypeo & hasta, triginta & septem millia. 35. De Dan etiam præparati ad prælium, viginti octo millia sexcenti. 36. Et de Aser egredientes ad pugnam, & in acie provocantes, quadraginta millia. 37. Trans Jordanem autem de filiis Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manasse, instructi armis bellicis, centum viginti millia. 38. Omnes isti viri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, ut constituerent regem David super universum Israel: sed & omnes reliqui ex Israel, uno corde erant, ut rex fieret David. 39. Fueruntque ibi apud David tribus diebus comedentes & bibentes, præparaverant enim eis fratres sui. 40. Sed & qui juxta eos erant, usque ad Issachar, & Zabulon, & Nephthali, afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus, ad vescendum: farinam, palathas, uvam passam, vinum, oleum, boves, arietes, ad omnem copiam: gaudium quippe erat in Israel.

Vers. 2. De fratribus Saul ex Beniamin] putà A de cognatis Saul ex Beniaminitis: Saul enim erat ex tribu Beniamin. Mirum hoc fuit, & quasi miraculum, quo Deus honestavit Davidem exulem & profugum, ut multi ex tribu Beniamin & cognati Saulis, eum, quàm Saulem regem eum persequentem, sequi maluerint: nimirum Deus pugnabat pro Davide contra Saulem, ac Davidis innocentia, modestia & sanctitas omnes ad se alliciebat, quos Saul sua superbia, insolentia & pravitate à se avertebat. Hinc & tria millia Beniaminitarum maluerunt sequi Davidem quàm Isboseth Saulis filium, ut dicitur vers. 29.

Vers. 6. De Carehim] id est, ut habent Hebræi & Septuag. *de Coritis*, sive de posteris Core.

Vers. 8. De Gaddi] id est, de tribu Gad, sive de Gadditis.

Vers. 15. Isti sunt qui transierunt Jordanem mense primo (Nisan sive Paschali, qui nostro partim Martio, partim Aprili respondet) quando inundare consuevit super ripas suas, et omnes fugaverunt] q. d. Isti sunt Gadditæ, qui heroico animo & virtute Jordanem à Josue divisum B primi ingredi ausi sunt, ac Chananæos ex adversa ripa consistentes, & transitum Hebræorum prohibere conantes invaserunt, & in fugam compulerunt.

Vers. 22. Quasi exercitus Dei] id est, quasi exercitus maximus; Dei enim maximi omnia sunt maxima.

Vers. 28. Sadoc etiam puer egregiæ indolis] Hic videtur esse Sadoc Pontifex, quem Saul occiso Abimelech, qui erat ex Heli & Ithamar, Pontificem constituit. Vocatur puer, quia illo tempore erat junior; unde postea vixit toto tempore Davidis, & pontificatu simul cum Abiathar functus est. Deinde à Salomone amoto Abiathar, solus Sadoc Pontifex ab eodem auctoratus mansit. Licèt enim Iojada vers. præcedenti vocetur *princeps*, ipse tamen non erat Pontifex, sed *princeps*: id est, dux agminis militaris, quod è sacerdotibus & Levitis ad Davidem deducebat.

Vers. 32. De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora ad

A præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti] Vatab. *principes gnari occasionum*, id est, scientes quo tempore quidve gerendum esset captatis occasionibus, v. g. quòd hoc tempore, quo à Philisthæis cæsus erat Saul cum totis castris, Rex creandus esset David, utpote bello assuetus & victoriosus, ideoque terror Philisthinorum ad compescendam eorum ex recenti victoria superbiam & audaciam, quodque jam tempus advenisset, quo promissio regni facta à Deo Davidi implenda foret. Nullus enim erat alius, qui rebus Israelis jam adeò prolapsis & afflictis succurrere, easque restaurare posset, nisi David: quare hi principes suaserunt populo non tantùm suæ tribus, sed & aliarum, ut Davidem crearent regem. Erant ergo hi eruditi in scientia, sive intelligentia temporum, id est, occasionum, ut habent Hebr. quæ est scientia practica ad vitam humanam utilissima, adeoque in ea consistit vera & perfecta prudentia, tum ethica, tum œconomica, tum politica, uti docet Salomon Eccles. cap. 3. 2. *Omnia tempus habent: tempus*, inquit, *nascendi, & tempus moriendi. Tempus occidendi, & tempus sanandi. Tempus flendi,* B *& tempus ridendi. Tempus custodiendi, & tempus abjiciendi. Tempus belli, & tempus pacis*, &c. Et cap. 8. 6. *Omni negotio tempus est, & opportunitas.* Secundò, *scientia temporum* hic accipi potest physica & astrologica. Erant enim Issachariani agricolæ, ideoque observabant temporum mutationes, aerisque & ventorum commoditates, ut scirent quando foret tempus seminandi, quando metendi, quando plantandi, quando navigandi. Hæc enim scientia agricolis est necessaria teste Virgil. in Georg. Hanc autem scientiam temporum partim continua observatione & usu, scilicet ex prognosticis ventorum, siderum, &c. continuè observatis didicerant Issachariani, ait Abul. & Sanchez; partim ex vicinis Phœnicibus, putà Tyriis & Sidoniis (ad quos illi suas segetes, vinum & oleum deferebant, ut illi per mare eas ad vicinas insulas deveherent & divenderent) hauserant. Phœnices enim, quia accolæ maris, vacabant navigationi & mercimoniis, ideoque observabant astrorum & temporum vicissitudines, ut scirent quando, quomodo & ubi foret navigandum. Unde Plinius lib. 8. cap. 56. Phœnicibus quasi proprium inven-

Scientia temporum. Primò.

Secundò.

ventum tribuit siderum observationem in navigando. Et Aratus in Phœnom.

Phœnicas, inquit, *Cynosura regit sulcantibus æquor.*

Et ex eo Cicero lib. 1. Academ. *Ego*, inquit, *& magnus quidem sum opinator, & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam parvulam Cynosuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in altum, ut ait Aratus, eoque directiùs gubernant, quòd eam tenent,*

Quæ cursu interiore brevi convertitur orbe.

sed ad Helicen & clarissimos Septemtriones, id est, rationes has, latiore specie, non ad tenues elimatas; eo fit, ut errem, & vager latius. Hinc Tibullus:

Prima ratem ventis tradere docta Tyrus.

Tertiò. Tertiò, S. Hieron. per *scientiam temporum*, accipit scientiam computus Ecclesiastici, v. g. quando celebrandum sit Pascha, Pentecostè, ceteraque festa, quid quolibet festo faciendum & offerendum sit. Erant enim Issachariani in quieta suæ agriculturæ vita, studio sapientiæ & religionis dediti. Unde Moyses Deut. 33. 19. hanc eis benedictionem impertit: *Et Issachar in tabernaculis suis*, scilicet quietè agriculturæ & mercaturæ vacabit. *Populos vocabunt ad montem*, putà ad templum in monte Sion, ut in eo Deum piè colant. *Erant enim ipsi*, ait S. Hieron. *doctores, computatores & magistri, sive ad festivitates sive ad cetera.* Refutat hoc Abul. quòd agricolæ non soleant vacare studiis, sed immeritò: nam contrarium sæpe fieri videmus, & olim ita fiebat. Certè agricolæ multi filios habent doctos & doctores, ego quoque filius agricolæ sum.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David arcam è Cariathiarim reducens, coram ea psallit & salit. Oza arcam tangens occiditur. Arca divertens in domum Obededom, eam benedicit.

1. Init autem consilium David cum tribunis, & centurionibus, & universis principibus, 2. & ait ad omnem cœtum Israel: Si placet vobis: & à Domino Deo nostro egreditur sermo, quem loquor: mittamus ad fratres nostros reliquos in universas regiones Israel, & ad Sacerdotes, & Levitas, qui habitant in suburbanis urbium, ut congregentur ad nos, 3. & reducamus arcam Dei nostri ad nos: non enim requisivimus eam in diebus Saul. 4. Et respondit universa multitudo, ut ita fieret: placuerat enim sermo omni populo. 5. Congregavit ergo David cunctum Israel, a Sihor Ægypti, usque dum ingrediaris Emath, ut adduceret arcam Dei de Cariathiarim. 6. Et ascendit David, & omnis vir Israel, ad collem Cariathiarim, qui est in Juda, ut afferret inde arcam Domini Dei sedentis super cherubim, ubi invocatum est nomen ejus. 7. Imposueruntque arcam Dei super plaustrum novum, de domo Abinadab: Oza autem, & frater ejus, minabant plaustrum. 8. Porrò David, & universus Israel, ludebant coram Deo omni virtute in canticis, & in citharis, & psalteriis, & tympanis, & cymbalis, & tubis. 9. Cùm autem pervenissent ad Aream Chidon, tetendit Oza manum suam, ut sustentaret arcam: bos quippe lasciviens paululùm inclinaverat eam. 10. Iratus est itaque Dominus contra Ozam, & percussit eum, eò quòd tetigisset arcam: & mortuus est ibi coram Domino. 11. Contristatusque est David, eò quòd divisisset Dominus Ozam: vocavitque locum illum: Divisio Ozæ, usque in præsentem diem. 12. Et timuit Deum tunc temporis, dicens: Quo modo possum ad me introducere arcam Dei? 13. Et ob hanc causam non adduxit eam ad se, hoc est, in Civitatem David, sed avertit in domum Obededom Gethæi. 14. Mansit ergo arca Dei in domo Obededom tribus mensibus: & benedixit Dominus domui ejus, & omnibus quæ habebat.

Vers. 5. A SIHOR ÆGYPTI] *Sihor*, Hebr. שחור *Sichor*, id est, *niger*, vocatur Nilus, quòd aqua ejus, quia limosa & turbida, videatur esse nigra. Unde à Græcis vocatur μέλας, id est, *niger*: verùm quia Nilus longè abest à Judæa, meliùs per *Sihor* accipias rivum juxta *Rhinocoluram*, qui est terminus Australis Judææ, & alibi *torrens Ægypti* vocatur, de quo dixi Numer. 34. 5.

Vers. 7. OZA AUTEM ET FRATER EJUS] 2. Reg. 6. 3. habetur: *Oza & Ahio*, sed *Ahio* Hebr. idem est quod *frater ejus*, vereque hic *Ahio* erat frater Ozæ; uterque enim erat filius Abinadab, ut ibi dicitur.

CHIDON] alio nomine vocabatur *Nachon*, ut patet 2. Reg. 6. 6.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hiram mittit ad Davidem ligna & artifices, qui ei domum ædificent. David multiplicat uxores & filios, ac vers. 9. cædit Philisthæos in valle Raphaim, & iterum vers. 14. cùm Deus veniret ei in auxilium ex adverso pyrorum.

1. Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, & ligna cedrina, & artifices parietum, lignorumque: ut ædificarent ei domum. 2. Cognovitque David quòd confirmasset eum Dominus in regem super Israel, & sublevatum esset regnum suum super populum ejus Israel. 3. Accepit quoque David alias uxores in Jerusalem: genuitque filios, & filias: 4. Et hæc nomina eorum, qui nati sunt ei in Jerusalem: Samua, & Sobad, Nathan, & Salomon, 5. Jebahar, & Elisua, & Eliphalet, 6. Noga quoque, & Naphegh, & Japhia, 7. Elisama, & Baaliada, & Eliphalet. 8. Audientes autem Philisthiim eò quòd unctus esset David in regem super universum Israel, ascenderunt omnes ut quærerent eum: quod cùm audisset David, egressus est obviam eis. 9. Porrò Philisthiim venientes, diffusi sunt in Valle Raphaim. 10. Consuluitque David Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthæos, & si trades eos in manu mea? Et dixit ei Dominus: Ascende, & tradam eos in manu tua. 11. Cùmque illi ascendissent in Baalpharasim, percussit eos ibi David, & dixit: Divi-

Divisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut dividuntur aquæ: & idcircò vocatum est nomen illius loci Baalpharasim. 12. Dereliqueruntque ibi deos suos, quos David jussit exuri. 13. Alia etiam vice Philisthiim irruerunt, & diffusi sunt in valle. 14. Consuluitque rursum David Deum, & dixit ei Deus: Non ascendas post eos, recede ab eis, & venies contra illos ex adverso pyrorum. 15. Cùmque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum. Egressus est enim Deus ante te, ut percutiat castra Philisthiim. 16. Fecit ergo David sicut præceperat ei Deus, & percussit castra Philisthinorum, de Gabaon usque Gazera. 17. Divulgatumque est nomen David in universis regionibus, & Dominus dedit pavorem ejus super omnes gentes.

HOc caput explicul 2. Reg. 5.

Vers. 2. COGNOVITQUE DAVID, QUOD CONFIRMASSET EUM DOMINUS IN REGEM ISRAEL] ex eo quòd videret omnes Israelitas ultrò & communi consensu eum in regem acceptasse, seque illi subjecisse, ac suam opem & operam ei liberaliter obtulisse. Hiram quoque & vicinos reges, se ut regem Israel honorare, amare & timere.

Vers. 14. VENIESQUE CONTRA EOS (non directè sed castra eorum circumeundo, à tergo scilicet) EX ADVERSO PYRORUM] Cur hoc? Respondent Hebræi apud S. Hieron. Angelom. & Hist. Scholastica, eò quòd ibi Philisthæi collocassent sua idola, ideoque putarent eum locum esse tutissimum & munitissimum: Deus ergo ut ostenderet idola nihil esse, & nihil posse; jubet Davidem ex ea parte quasi infirmissima, & expugnatu facillima, castra hostium invadere, promittens ei certam tam de idolis, quàm de idololatris victoriam.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David arcam cum pompa deducit in Sion, ac coram ea saltando exultat. Idcircò despicit eum uxor Michol, sed à Deo sterilitate castigatur.

1. FEcit quoque sibi domos in Civitate David: & ædificavit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum. 2. Tunc dixit David: Illicitum est ut à quocumque portetur arca Dei nisi à Levitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, & ad ministrandum sibi usque in æternum. 3. Congregavitque universum Israel in Jerusalem, ut afferretur arca Dei in locum suum, quem præparaverat ei. 4. Necnon & filios Aaron, & Levitas. 5. De filiis Caath, Uriel princeps fuit, & fratres ejus centum viginti. 6. De filiis Merari, Asaia princeps, & fratres ejus ducenti viginti. 7. De filiis Gersson, Joel princeps, & fratres ejus centum triginta. 8. De filiis Elisaphan, Semejas princeps, & fratres ejus ducenti. 9. De filiis Hebron, Eliel princeps, & fratres ejus octoginta. 10. De filiis Oziel, Aminadab princeps, & fratres ejus centum duodecim. 11. Vocavitque David Sadoc & Abiathar Sacerdotes, & Levitas, Uriel, Asaiam, Joel, Semejam, Eliel, & Aminadab: 12. & dixit ad eos: Vos qui estis principes familiarum Leviticarum, sanctificamini cum fratribus vestris: & afferte arcam Domini Dei Israel, ad locum qui ei præparatus est: 13. ne ut à principio, quia non eratis præsentes, percussit nos Dominus, sic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus. 14. Sanctificati sunt ergo Sacerdotes, & Levitæ, ut portarent arcam Domini Dei Israel. 15. Et tulerunt filii Levi arcam Dei, sicut præceperat Moyses juxta verbum Domini, humeris suis, in vectibus. 16. Dixitque David principibus Levitarum, ut constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis videlicet, & lyris, & cymbalis, ut resonaret in excelsis sonitus lætitiæ. 17. Constitueruntque Levitas: Hemam filium Joel, & de fratribus ejus, Asaph filium Barachiæ: de filiis verò Merari, fratribus eorum, Ethan filium Casajæ. 18. Et cum eis fratres eorum: in secundo ordine, Zachariam, & Ben, & Jaziel, & Semiramoth, & Jahiel, & Ani, Eliab, & Banajam, & Maasiam, & Mathathiam, & Eliphalu, & Maceniam, & Obededom, & Jehiel, janitores. 19. Porrò cantores, Heman, Asaph, & Ethan, in cymbalis æneis concrepantes. 20. Zacharias autem, & Oziel, & Semiramoth, & Jahiel, & Ani, & Eliab, & Maasias, & Banajas, in nablis arcana cantabant. 21. Porrò Mathathias, & Eliphalu, & Macenias, & Obededom, & Jehiel, & Ozaziu, in citharis pro octava canebant epinicion. 22. Chonenias autem princeps Levitarum, prophetiæ præerat, ad præcinendam melodiam: erat quippe valdè sapiens. 23. Et Barachias, & Elcana, janitores arcæ. 24. Porrò Sebenias, & Josaphat, & Nathanael, & Amasai, & Zacharias, & Banajas, & Eliezer, sacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei: & Obededom, & Jehias, erant janitores arcæ. 25. Igitur David, & omnes majores natu Israel, & tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis Domini de domo Obededom, cum lætitia. 26. Cùmque adjuvisset Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri, & septem arietes. 27. Porrò David erat indutus stola byssina, & universi Levitæ qui portabant arcam, cantoresque, & Chonenias princeps prophetiæ inter cantores: David autem etiam indutus erat ephod lineo. 28. Universusque Israel deducebant arcam fœderis Domini in jubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes. Cùmque pervenisset arca fœderis Domini usque ad Civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem David saltantem atque ludentem, & despexit eum in corde suo.

Vers. 13. QUIA NON ERATIS PRÆSENTES] Hinc colligunt nonnulli Ozam percussum à Deo, quòd ipse cùm non esset sacerdos, tetigerit arcam. Sacerdotum enim erat eam tangere & humeris portare. Vide dicta 2. Reg. 6.

Alii

A Alii ex τὸ *sanctificamini*, colligunt Ozam percussum eò quòd maculam aliquam contraxisset, nec ab ea se ante arcæ contactum expiasset & sanctificasset. Verùm τὸ *sanctificamini*, ad sacerdotes pertinet, qui arcam tangere non poterant, nisi priùs ab omni immunditie legali se purgassent & sanctificassent, alioqui percutiendi à Deo perinde ac Oza, & tantùm hoc vult hic David.

Vers. 20. In nablis arcana cantabant] putà Psalmos, qui Hebr. inscribuntur *Olamoth*, id est, *arcana* & occulta, qualis est Psalm. 9. & 45. qui duo Psalmi ita huic loco sunt appositi, ut de hac arcæ translatione videantur esse à Davide compositi. Porrò *Nablum*, erat instrumentum musicum, quod ventriculo, quasi utriculo (נבל *nebel* enim est *uter*) excipiebat aerem, & eundem per fistulam cum harmonia emittebat, sine inflatu cujusquam. Unde contens vocabatur *Utricularius* & *Ascaules*: ἀσκὸς enim est uter.

Vers. 21. In citharis pro octava canebant epinicion] quasi dicat, canebant Psalmos, qui inscribuntur Hebr. על שמינית *al scemminith*, id est, *super octava* vel *pro octava*, sive quòd octo vocibus, sive quòd octachordo, v. g. cithara octo chordis instructa (aliæ enim erant tetrachordæ, aliæ heptachordæ, aliæ decachordæ) canendi forent; *scemmna* enim sunt octo. Vide dicta 2. Reg. 6. 13.

B Pro *epinicion*, Hebr. est נצח *netsach*, quod Vatabl. vertit: *ad prævalendum*, id est, ad elevandam vocem, ita ut vincantur alii cantores, qualis nunc est in Alto sive Superiore; Canens enim Altum, elevatione vocis superat Tenorem, Contra tenorem & Bassum. Meliùs Noster vertit: *Epinicion*, id est, *carmen triumphale*, sive *pro victoria*. Vide dicta 2. Reg. 6. 13.

Vers. 22. Chonenias autem princeps Levitarum, prophetiæ præerat ad præcinendam melodiam] Pro *prophetia* Hebr. est משא *massa*, id est, *elevatio, assumptio*, indeque *onus elevatum*, & in humeros assumptum, indeque *prophetia tristis & onerosa* per metaphoram; unde primò, aliqui hic vertunt: *Chonenias præerat oneri & oneratis*, eò quòd ipsi incumberet munus erudiendi arcæ bajulos, qua ratione progredi deberent, interquiescere, vices mutare, &c.

Secundò, alii vertunt: *præerat prophetiæ*, id est, præscribebat cantoribus prophetias quas canerent: Cantores enim subinde vocantur *prophetæ*, & *prophetare* idem est quod canere, & laudare Deum. Sic Saul *prophetabat*, id est, canebat Dei laudes 1. Reg. 10. 5.

Tertiò, Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. *præerat prophetiæ*, hoc est, inquiunt, prophetiæ melodias & verba cantoribus ad memoriam revocabat.

Quartò optime Septuag. vertunt: *Erat princeps in elevatione*. Vatabl. *in exaltatione vocis*: q. d. Chonenias erat *præcentor*, & altiori voce intonabat, præibatque melodiam Psalmi cantandi, quam deinde ceteri cantores prosequebantur, uti faciunt Cantores & præfecti Musices in choro. Id ita esse patet ex eo quòd Noster explicans subdit *ad præcinendam melodiam*, ubi Hebr. est idem nomen משא *massa* quod paulò ante Noster vertit, *prophetia*; hæc ergo non aliud erat quàm melodia.

Erat quippe valde sapiens] Hebr. מבין *mebin*, id est, *intelligens*, hoc est Musices, & canendi peritissimus. Tales enim decet esse præcentores.

Cumque adjuvisset Deus Levitas] ut nullum in portanda arca sentirent onus, ajunt Rabbini. Vers.
B Verùm hoc est fabula. Audi Lyran. ex Hebræis apte ad rem præsentem: *Dicunt*, inquit, *Hebræi quòd istud adjutorium intelligitur per hoc, quòd arca portabat seipsam; hoc est, quòd divina virtute sic portabatur quòd Levitæ portatores ejus nullum pondus sentiebant: & pro illo miraculo facta fuit immolatio*. Verùm dico, Deus adjuvit eos animando, vires & præsertim amorem suggerendo, ut libenter bajularent arcam, ideoque onus vix sentirent. Quare illud miraculum non tam fuit potestatis, quàm charitatis. Hæc enim efficiebat ut illud onus, alioqui gravissimum, amantibus levissimum videretur. Addit Josephus illos, qui cantando & saltando & pulsando musica instrumenta præibant arcam, quamvis totam diem in eo labore extraherent, nullam tamen ex suo labore defatigationem sensisse. Amor enim, quo illi divino oraculo famulabantur, non sinebat ut minuerentur vires; sed potiùs ut in singulas horas vegetiores redderentur.

Porro David erat indutus stola byssina] scilicet ephod lineo, quod alibi *byssinum* vocatur: Vers. 27.
byssus enim est linum subtilius & delicatius.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David collocata arca in tabernaculo Sionis victimas offert, inde populo benedixit, eique epulum largitur. Mox Levitis sua circa arcam ministeria distribuit, ac vers. 8. Cantico Deum laudat.

1. Tulerunt igitur arcam Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi quod tetenderat ei David: & obtulerunt holocausta, & pacifica coram Deo. 2. Cùmque complesset David offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine Domini. 3. Et divisit universis per singulos à viro usque ad mulierem, tortam panis, & partem assæ carnis bubalæ, & frixam oleo similam. 4. Constituitque coram arca Domini de Levitis, qui ministrarent, & recordarentur operum ejus, & glorificarent atque laudarent Dominum Deum Israel: 5. Asaph principem; & secundum ejus Zachariam: Porrò Jahiel, & Semiramoth, & Jehiel, & Mathathiam, & Eliab, & Banajam, & Obededom: Jehiel super organa psalterii, & lyras: Asaph autem ut cymbalis personaret: 6. Banajam verò & Jaziel sacerdotes, canere tuba jugiter coram arca fœderis Domini. 7. In illo die fecit David principem ad confitendum Domino Asaph, & fratres ejus.

8. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus: notas facite in populis adinventiones ejus.
9. Cantate ei, et psallite ei: et narrate omnia mirabilia ejus.
10. Laudate nomen sanctum ejus: lætetur cor quærentium Dominum.
11. Quærite Dominum, et virtutem ejus: quærite faciem ejus semper.
12. Recordamini mirabilium ejus, quæ fecit: signorum illius, et judiciorum oris ejus.
13. Semen Israel servi ejus: filii Jacob electi ejus.
14. Ipse Dominus Deus noster: in universa terra judicia ejus.
15. Recordamini in sempiternum pacti ejus: sermonis, quem præcepit in mille generationes.
16. Quem pepigit cum Abraham: et juramenti illius cum Isaac.
17. Et constituit illud Jacob in præceptum: et Israel in pactum sempiternum.
18. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ.
19. Cùm essent pauci numero, parvi et coloni ejus.
20. Et transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.
21. Non dimisit quemquam calumniari eos, sed increpavit pro eis reges.
22. Nolite tangere christos meos: et in prophetis meis nolite malignari.

23. Can-

23. Cantate Domino omnis terra: annuntiate ex die in diem salutare ejus.
24. Narrate in gentibus gloriam ejus; in cunctis populis mirabilia ejus.
25. Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis: & horribilis super omnes deos.
26. Omnes enim dii populorum, idola: Dominus autem cœlos fecit.
27. Confessio & magnificentia coram eo: fortitudo & gaudium in loco ejus.
28. Afferte Domino familiæ populorum: afferte Domino gloriam & imperium.
29. Date Domino gloriam, nomini ejus, levate sacrificium, & venite in conspectu ejus: & adorate Dominum in decore sancto.
30. Commoveatur à facie ejus omnis terra: ipse enim fundavit orbem immobilem.
31. Lætentur cœli, & exultet terra: & dicant in nationibus, Dominus regnavit.
32. Tonet mare, & plenitudo ejus: exultent agri, & omnia quæ in eis sunt.
33. Tunc laudabunt ligna saltus coram Domino: quia venit judicare terram.
34. Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia ejus.
35. Et dicite: Salva nos Deus salvator noster: & congrega nos, & erue de gentibus, ut confiteamur nomini sancto tuo, & exultemus in carminibus tuis.
36. Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno usque in æternum: & dicat omnis populus: Amen, & hymnum Domino.
37. Reliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini, Asaph & fratres ejus, ut ministrarent in con-
spectu arcæ jugiter, per singulos dies, & vices suas. 38. Porrò Obededom, & fratres ejus sexa-
ginta octo: et Obededom filium Idithun, et Hosa, constituit janitores. 39. Sadoc autem sacer-
dotem, et fratres ejus sacerdotes, coram tabernaculo Domini in excelso, quod erat in Gabaon,
40. ut offerrent holocausta Domino super altare holocautomatis jugiter, manè et vespere, juxta
omnia quæ scripta sunt in lege Domini, quam præcepit Israeli. 41. Et post eum Heman, et Idi-
thun, et reliquos electos, unumquemque vocabulo suo ad confitendum Domino: Quoniam in æter-
num misericordia ejus. 42. Heman quoque et Idithun canentes tuba, et quatientes cymbala, et
omnia musicorum organa, ad canendum Deo, filios autem Idithun fecit esse portarios. 43. Re-
versusque est omnis populus in domum suam: et David, ut benediceret etiam domui suæ.

Vers. 8. CONFITEMINI DOMINO] David jussit Asaph & socios canere hunc hymnum Deo in gratiarum actionem, quòd arcam (& in ea Deum residentem) transtulisset in suam arcem Sion, ut Deum in ea quasi semper præsentem, protegentem, dirigentem & roborantem, penes se haberet. Porrò hic hymnus conflatus est ex Psalm. 104. usque ad vers. 23. ubi deinceps conflatur ex Psal. 95. Porrò paulò aliter hic recensetur, quàm illis Psalmis contineatur, quia David videtur eum primò hic rudi forma dictasse, deinde eum in Psalterio magis expolivisse & elimasse. Psalmus est, & ad Psalterium pertinet; quare ibidem, quasi loco sibi proprio eum explicabo. Interim paucis hic annotabo ea, in quibus à Psalmis citatis differt.

Vers. 11. QUÆRITE DOMINUM ET VIRTUTEM EJUS] Legit Interpres עזו *Uzzo*, id est, *virtutem* sive *fortitudinem ejus*, id est, arcam, in qua Deus suam potentiam ostendit, per eam debellando Jericho & Chananæos. Invitat enim David omnes, ut ad arcam veniant, & coram ea Deum adorent. Septuag. verò aliis punctis legentes עזו *Azu* in imperativo *Cal*, vertunt Psal. 104. v. 5. *confirmamini*, id est, *confirmabimini*. Deus enim vos confirmabit & roborabit, ut nullus hostis, nulla adversitas, nulla tentatio vobis prævalere valeat.

Vers. 21. NON DIMISIT QUEMQUAM CALUMNIARI EOS] Vatabl. *vim facere eis*. Hebr. enim עשק *Asac* & *calumniari*, & *vim facere* significat. Unde Septuag. Psalm. 104. 15. vertunt: *Non reliquit hominem nocere eis*.

Vers. 27. CONFESSIO (Septuag. *laus*) ET MAGNIFICENTIA CORAM EO: FORTITUDO ET GAUDIUM IN LOCO EJUS] Vatabl. *celebritas & magnificentia est coram ipso, potentia & hilaritas in loco ejus*: at Psal. 95. vers. 6. Septuag. vertunt: *Confessio & pulchritudo in conspectu ejus: sanctimonia & magnificentia in sanctificatione ejus*. Hebr. *in sanctuario ejus*, putà in arca, & tabernaculo arcæ à Davide erecto.

AFFERTE DOMINO GLORIAM ET IMPERIUM] Vers. 28.
Hebr. *& fortitudinem*. Sensus horum duorum versuum est, q. d. Exhibete Deo in tabernaculo hoc coram arca *confessionem*, id est, laudem, & *magnificentiam*, id est, magnificam magnificorum ejus operum prædicationem, quæ Deum *magnificat*, id est, magnum, imò maximum esse demonstrat; item *fortitudinem & gaudium*, ut scilicet celebretis fortia ejus facta, quibus pro Israele pugnavit, itaque nobis gaudendi & triumphandi materiam dedit.

ADORATE DOMINUM IN DECORE SANCTO] Vers. 29.
Hebr. *in decore sanctitatis*, id est, sanctæ arcæ. Vatabl. *in splendido & magnifico sanctuario*. At Psalm. 95. 9. *Adorate*, inquit, *Dominum in atrio sancto ejus*.

TONET MARE ET PLENITUDO EJUS] Vatabl. Vers. 32.
Reboet mare, & quidquid in eo est; putà omnes pisces, gemmæ, margaritæ, &c. fluctus enim maris in tempestate inter se collisi boatum & quasi tonitruum edunt. At Psalm. 95. 12. habetur: *Commoveatur* (contremiscat coram Dei majestate & omnipotentia) *mare & plenitudo ejus*. Rursum, tonat mare cùm vapores in altum emittit, qui in nubibus conclusi & collisi, dum vi erumpunt, tonitrua & fulmina concitant. Tonet ergo mare, ut Dei creatoris sui potentiam ostendat, impiosque ejus metu percellat.

SADOC AUTEM SACERDOTEM (Pontificem) ET FRATRES EJUS SACERDOTES (minores) CORAM Vers. 39.
TABERNACULO DOMINI QUOD ERAT IN GABAON] *Sadoc* functus erat pontificatu coram Saule, postquàm ille occidisset Achimelech Pontificem. Tunc enim filius Achimelech, scilicet Abiathar fugit ad Davidem. Quare Pontifex apud Saulem erat Sadoc; apud Davidem verò Abiathar. Mortuo verò Saule, David noluit abrogare pontificatum Sadoc, sed ita inter eos divisit, ut Abiathar pontificatu fungeretur in Jerusalem, ubi erat arca, Sadoc verò in Gabaon, ubi erat tabernaculum à Moyse fabricatum.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David volens ædificare templum audit à Nathan, fabricam hanc Salomoni ejus filio à Deo reservari, ac sibi idcirco longam in regno posteritatem promitti. Quare amplas Deo agit gratias.

1. CUm autem habitaret David in domo sua, dixit ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina: arca autem fœderis Domini sub pellibus est. 2. Et ait Nathan ad David: Omnia, quæ in corde tuo sunt, fac: Deus enim tecum est, 3. Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan, dicens: 4. Vade, & loquere David servo meo: Hæc dicit Dominus: Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum. 5. Neque enim mansi in domo, ex eo tempore quo eduxi Israel, usque ad diem hanc, sed fui semper mutans loca tabernaculi, & in tentorio 6. manens cum omni Israel. Nunquid locutus sum saltem uni judicum Israel, quibus præceperam ut pascerent populum meum, & dixi: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? 7. Nunc itaque sic loqueris ad servum meum David: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te, cùm in pascuis sequereris gregem, ut esses dux populi mei Israel. 8. Et fui tecum quocumque perrexisti: & interfeci omnes inimicos tuos coram te, fecique tibi nomen quasi unius magnorum, qui celebrantur in terra. 9. Et dedi locum populo meo Israel: plantabitur, & habitabit in eo, & ultra non commovebitur: nec filii iniquitatis atterent eos, sicut à principio, 10. ex diebus quibus dedi judices populo meo Israel, & humiliavi universos inimicos tuos. Annuntio ergo tibi, quòd ædificaturus sit tibi Dominus domum. 11. Cùmque impleveris dies tuos ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis: & stabiliam regnum ejus. 12. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium ejus usque in æternum. 13. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: & misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. 14. Et statuam eum in domo mea, & in regno meo, usque in sempiternum: & thronus ejus erit firmissimus in perpetuum. 15. Juxta omnia verba hæc, & juxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David. 16. Cùmque venisset rex David, & sedisset coram Domino, dixit: Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, ut præstares mihi talia? 17. Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, ideoque locutus es super domum servi tui etiam in futurum: & fecisti me spectabilem super omnes homines, Domine Deus. 18. Quid ultra addere potest David, cùm ita glorificaveris servum tuum, & cognoveris eum? 19. Domine propter famulum tuum juxta cor tuum fecisti omnem magnificentiam hanc, & nota esse voluisti universa magnalia. 20. Domine, non est similis tui: & non est alius Deus absque te, ex omnibus quos audivimus auribus nostris. 21. Quis enim est alius, ut populus tuus Israel, gens una in terra, ad quam perrexit Deus, ut liberaret, & faceret populum sibi, & magnitudine sua atque terroribus ejiceret nationes à facie ejus, quem de Ægypto liberarat? 22. Et posuisti populum tuum Israel tibi in populum usque in æternum, & tu Domine factus es Deus ejus. 23. Nunc igitur Domine, sermo, quem locutus es famulo tuo, & super domum ejus, confirmetur in perpetuum, & fac sicut locutus es. 24. Permaneatque & magnificetur nomen tuum usque in sempiternum: & dicatur: Dominus exercituum Deus Israel, & domus David servi ejus permanens coram eo. 25. Tu enim Dominus Deus meus revelasti auriculam servi tui, ut ædificares ei domum: & idcircò invenit servus tuus fiduciam, ut oret coram te. 26. Nunc ergo Domine, tu es Deus; & locutus es ad servum tuum tanta beneficia. 27. Et cœpisti benedicere domui servi tui, ut sit semper coram te: te enim Domine benedicente, benedicta erit in perpetuum.

VERS. 9. HOc caput explicui 2. Reg. 7.

ET DEDI LOCUM POPULO MEO ISRAEL,] in Chananæa, expulsis prioribus ejus incolis, scilicet impiis Chananæis, in qua, PLANTABITUR] id est, firmiter habitabit instar plantæ & arboris solidè in terra sua radicatæ, ut ab ea non divellatur, nec in servitutem redigatur à Madianitis, Ammonitis, Moabitis, Syris, Philisthæis, uti redactus fuit sæpiùs tempore Judicum, ut sequitur: intellige & subaudi conditionem solitam, si A videlicet Israel me ut Deum suum colat, nec ad idola vitiaque deflectat: unde quia post Davidem ab ea deflexit, hinc meritò à Deo tandem traditus fuit in prædam Gentibus, præsertim Assyriis & Babyloniis.

REVELASTI AURICULAM SERVI TUI] id est, VERS. 25. benevolè & secretò mihi, utpote amico tuo, revelasti, & quasi in aurem dixisti magnifica bona quæ mihi promisisti, quæque hic subtexo.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur Davidis bella & victoriæ de Philisthæis, Moabitis, Syris, Idumæis, Ammonitis & Amalecitis, ac v. 15. officiales ejusdem.

1. FActum est autem post hæc, ut percuteret David Philisthiim, & humiliaret eos, & tolleret Geth, & filias ejus, de manu Philisthiim, 2. percuteretque Moab, & fierent Moabitæ servi David, offerentes ei munera. 3. Eo tempore percussit David etiam Adarezer regem Soba regionis Hemath, quãdo per-

perrexit ut dilataret imperium suum usque ad flumen Euphratem: 4. Cepit ergo David mille quadri-
gas ejus, & septem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum, subnervavitque om-
nes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi. 5. Supervenit autem & Syrus
Damascenus, ut auxilium præberet Adarezer regi Soba: sed & hujus percussit David viginti duo mil-
lia virorum. 6. Et posuit milites in Damasco, ut Syria quoque serviret sibi, & offerret munera.
Adjuvitque eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexerat. 7. Tulit quoque David pharetras aureas,
quas habuerant servi Adarezer, & attulit eas in Jerusalem. 8. Necnon de Thebath & Chun, urbi-
bus Adarezer, æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vasa ænea.
9. Quod cùm audisset Thou Rex Hemath, percussisse videlicet David omnem exercitum Adarezer
regis Soba, 10. misit Adoram filium suum ad regem David, ut postularet ab eo pacem, & congra-
tularetur ei, quòd percussisset & expugnasset Adarezer: adversarius quippe erat Thou Adarezer.
11. Sed & omnia vasa aurea, & argentea, & ænea, consecravit David rex Domino, cum argento
& auro, quod tulerat ex universis gentibus, tam de Idumæa, & Moab, & filiis Ammon, quam de
Philisthiim & Amalec. 12. Abisai verò filius Sarviæ percussit Edom in Valle Salinarum, decem &
octo millia: 13. & constituit in Edom præsidium, ut serviret Idumæa David: salvavitque Dominus
David in cunctis, ad quæ perrexerat. 14. Regnavit ergo David super universum Israel, & faciebat
judicium atque justitiam cuncto populo suo. 15. Porrò Joab filius Sarviæ erat super exercitum, &
Josaphat filius Ahilud a commentariis. 16. Sadoc autem filius Achitob, & Ahimelec filius Abiathar,
sacerdotes: & Susa, scriba. 17. Banajas quoque filius Jojadæ super legiones Cerethi, & Phelethi:
porrò filii David, primi ad manum regis.

Vers. 12. 2. Reg. 8. Ps. 58. 59. 1. Paral. 18. 2. Par. 25. 4. Reg. 14. Hier. in Genes. 14. in loc. Heb. in 2. Reg. 8. & 1. Paral. 18.

HOc caput idem est cum cap. 8. lib. 2. Reg. ubi illud exposui.

IN VALLE SALINARUM] ubi erant salinæ in quibus conficiebatur sal. Audi Adrichom. in descript. tribus Judæ num. 211. *Vallis Salinarum seu salis Hebraicè Gemela, aliis Mela dicta; in qua David percussit actodecim millia Idumæorum, & rediens erexit sibi fornicem triumphalem. Ibidem & Joab duodecim millia delevit. Et Amasias decem vel viginti Idumæorum millia, atque alia decem millia præcipitavit de rupe & petra Jetheel.* Fuit ergo hæc A vallis Idumæis exitialis, &, ut ita dicam, fatalis.

AHIMELEC FILIUS ABIATHAR] Hebr. est *Abimelech*. Septuag. *Achimelech*. Affines enim & vicinæ sunt Hebraicæ literæ ב & כ Porrò ב *Ahimelech*, hic est genitivi casus: nam Abiathar filius Ahimelech erat sacerdos, id est, Vers. 16.
Pontifex Davidis unà cum Sadoc; nisi malis hunc Ahimelech fuisse filium Abiatharis, qui pro parente sene vel aliis occupato, subinde cum Sadoc pontificatu functus sit, uti fecere filii Heli & Samuelis. 1. Reg. 2. 12. & c. 8. 1. Idque ita factum esse satis colligitur ex c. 24. v. 6.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hanon rex Ammon legatos Davidis deturpans illudit; quare David bello eum invadit, ac cum Syris ei auxiliantibus prosternit.

1. ACcidit autem ut moreretur Naas rex filiorum Ammon, & regnaret filius ejus pro eo. 2. Di-
xitque David: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas: præstitit enim mihi pater ejus
gratiam. Misitque David nuntios ad consolandum eum super morte patris sui. Qui cùm pervenissent
in terram filiorum Ammon, ut consolarentur Hanon, 3. dixerunt principes filiorum Ammon ad Ha-
non: Tu forsitan putas, quòd David honoris causa in patrem tuum miserit qui consolentur te: nec ani-
madvertis, quòd ut explorent, & investigent, & scrutentur terram tuam, venerint ad te servi ejus.
4. Igitur Hanon pueros David decalvavit, & rasit, & præcidit tunicas eorum à natibus usque ad pedes,
& dimisit eos. 5. Qui cùm abiissent, & hoc mandassent David, misit in occursum eorum (grandem enim
contumeliam sustinuerant) & præcepit ut manerent in Jericho, donec cresceret barba eorum, & tunc
reverterentur. 6. Videntes autem filii Ammon, quòd injuriam fecissent David, tam Hanon, quam re-
liquus populus, miserunt mille talenta argenti, ut conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maa-
cha, & de Soba, currus & equites. 7. Conduxeruntque triginta duo millia curruum, & regem Maacha
cum populo ejus. Qui cùm venissent, castrametati sunt è regione Medaba. Filii quoque Ammon con-
gregati de urbibus suis, venerunt ad bellum. 8. Quod cùm audisset David, misit Joab, & omnem
exercitum virorum fortium: 9. egressique filii Ammon, direxerunt aciem juxta portam civitatis: reges
autem, qui ad auxilium ejus venerant, separatim in agro steterunt. 10. Igitur Joab, intelligens bellum
ex adverso & post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de universo Israel, & perrexit contra
Syrum. 11. Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui: & perrexerunt contra
filios Ammon. 12. Dixitque: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: si autem superaverint te filii Ammon,
ero tibi in præsidium. 13. Confortare, & agamus viriliter pro populo nostro, & pro urbibus Dei nostri:
Dominus autem, quòd in conspectu suo bonum est, faciet. 14. Perrexit ergo Joab, & populus qui cum
eo erat, contra Syrum ad prælium: & fugavit eos. 15. Porrò filii Ammon videntes quòd fugisset Sy-
rus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem ejus, & ingressi sunt civitatem: reversusque est etiam Joab
in Jerusalem. 16. Videns autem Syrus quòd cecidisset coram Israel, misit nuntios, & adduxit Syrum,
qui erat trans fluvium: Sophach autem princeps militiæ Adarezer, erat dux eorum. 17. Quod cùm
nuntiatum esset David, congregavit universum Israel, & transivit Jordanem, irruitque in eos, & dire-
xit ex adverso aciem, illis contra pugnantibus. 18. Fugit autem Syrus Israel: & interfecit David de Sy-
ris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum, & Sophach exercitus principem. 19. Viden-
tes

tes autem ſervi Adarezer ſe ab Iſrael eſſe ſuperatos transfugerunt ad David, & ſervierunt ei: noluitq; ultra Syria auxilium præbere filiis Ammon.

Vers. 4. DECALVAVIT) Hebr. יגלח *jegallech*, id eſt, *raſit*, ſcilicet dimidiam capitis comam & barbam, ut dicitur 2. Reg. 10. 4.

Vers. 7. CONDUXERUNTQUE TRIGINTA DUO MILLIA CURRUUM,] id eſt, equitum ex curribus falcatis depugnantium. Eſt metonymia, ponitur enim continens pro contento, putà currus pro milite curuli. Atque olim ſæpè ſinguli milites potentiores ſuum habebant currum, ſicut equites ſuum habent equum ex quo depugnant, patet ex v. 18.

INTERFECIT DAVID DE SYRIS SEPTEM MILLIA CURRUUM,] id eſt, militum ex curribus depugnantium, vel certè equorum currus trahentium; nam currus ipſi comburi queunt, at non interfici. Vers. 18.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David Ammonitas tribulis & ferris comminuit; mox v. 4. tribus præliis Philiſthæos ſuperat, & tres gigantes occidit.

1. FActum eſt autem poſt anni circulum, eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere, con-
gregavit Joab exercitum, & robur militiæ, & vaſtavit terram filiorum Ammon, perrexitque
& obſedit Rabba: porrò David manebat in Jeruſalem, quando Joab percuſſit Rabba, & deſtruxit eam.
2. Tulit autem David coronam Melchom de capite ejus, & invenit in ea auri pondo talentum, &
pretioſiſſimas gemmas, fecitque ſibi inde diadema, manubias quoque urbis plurimas tulit: 3. popu-
lum autem, qui erat in ea eduxit: & fecit ſuper eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta tranſi-
re, ita ut diſſecarentur, & contererentur: ſic fecit David cunctis urbibus filiorum Ammon, & re-
verſus eſt cum omni populo ſuo in Jeruſalem. 4. Poſt hæc initum eſt bellum in Gazer adverſum Phi-
liſthæos: in quo percuſſit Sobochai Huſathites, Saphai de genere Raphaim, & humiliavit eos. 5.
Aliud quoque bellum geſtum eſt adverſus Philiſthæos, in quo percuſſit Adeodatus filius Saltus
Bethlehemites fratrem Goliath Gethæi, cujus haſtæ lignum erat quaſi liciatorium texentium. 6.
Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longiſſimus, ſenos habens digitos, id eſt, ſi-
mul viginti quatuor: qui & ipſe de Rapha fuerat ſtirpe generatus. 7. Hic blaſphemavit Iſrael: &
percuſſit eum Jonatham filius Samaa fratris David. Hi ſunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in
manu David & ſervorum ejus.

HOc caput idem eſt cum cap. 10. & 11. lib. 2. Reg. ubi illud explicui.

Vers. 2. TULIT AUTEM DAVID CORONAM MELCHOM] Hebr. *Malcham*, id eſt, *regis eorum*, ſcilicet Ammonitarum. Ita & Septuag. nam *corona* idolorum, qualis erat Melchom, comburenda erat cum ipſis idolis, uti jubetur Deut. 7. quare ex ea coronam regalem ſibi fabricare nequibat David.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David numerans populum, Deum ad iram provocat, ac ex tribus pœnis à Deo oblatis peſtem eligit, quæ proinde immiſſa multos è medio tollit, ſed tandem David oratione & ſacrificio Deum placando, eam ſopit.

1. COnſurrexit autem Satan contra Iſrael: & concitavit David, ut numeraret Iſrael. 2. Di-
xitq; David ad Joab, & ad principes populi: Ite, & numerate Iſrael à Berſabee uſque Dan:
& afferte mihi numerum ut ſciam. 3. Reſponditque Joab: Augeat Dominus populum ſuum
centuplum, quàm ſunt: nonne domine mi rex, omnes ſervi tui ſunt? quare hoc quærit dominus
meus, quod in peccatum reputetur Iſraeli? 4. Sed ſermo regis magis prævaluit: egreſſuſque eſt
Joab, & circuivit univerſum Iſrael: & reverſus eſt Jeruſalem. 5. Deditque Davidi numerum eo-
rum, quos circuierat: & inventus eſt omnis numerus Iſrael, mille millia & centum millia vi-
rorum educentium gladium: de Juda autem quadringenta ſeptuaginta millia bellatorum. 6. Nam
Levi, & Beniamin non numeravit: eò quòd Joab invitus exequeretur regis imperium. 7. Diſ-
plicuit autem Deo quod juſſum erat: & percuſſit Iſrael. 8. Dixitque David ad Deum: Pec-
cavi nimis ut hoc facerem: obſecro aufer iniquitatem ſervi tui, quia inſipienter egi. 9. Et locu-
tus eſt Dominus ad Gad Videntem Davidis, dicens: 10. Vade, & loquere ad David, & dic ei: Hęc
dicit Dominus: Trium tibi optionem do; unum, quod volueris, elige, & faciam tibi. 11. Cùm-
que veniſſet Gad ad David, dixit ei: Hęc dicit Dominus: Elige quod volueris: 12. aut tribus an-
nis famem: aut tribus menſibus te fugere hoſtes tuos, & gladium eorum non poſſe evadere, aut
tribus diebus gladium Domini, & peſtilentiam verſari in terra, & angelum Domini interficere in
univerſis finibus Iſrael: nunc igitur vide quid reſpondeam ei, qui miſit me. 13. Et dixit David ad
Gad: Ex omni parte me anguſtiæ premunt, ſed melius mihi eſt, ut incidam in manus Domi-
ni, quia multæ ſunt miſerationes ejus, quàm in manus hominum. 14. Miſit ergo Dominus peſti-
lentiam in Iſrael, & ceciderunt de Iſrael ſeptuaginta millia virorum. 15. Miſit quoque angelum in
Jeruſalem, ut percuteret eam, cùmque percuteretur, vidit Dominus, & miſertus eſt ſuper magnitu-

dine mali, & imperavit angelo, qui percutiebat: Sufficit, jam cesset manus tua. Porrò angelus Domini stabat juxta aream Ornan Jebusæi. 16. Levansque David oculos suos, vidit angelum Domini stantem inter cœlum & terram, & evaginatum gladium in manu ejus, & versum contra Jerusalem, & ceciderunt, tam ipse quàm majores natu vestiti ciliciis, proni in terram. 17. Dixitque David ad Deum: Nonne ego sum, qui jussi ut numeraretur populus? Ego, qui peccavi, ego qui malum feci: iste grex quid commeruit? Domine Deus meus, vertatur obsecro manus tua in me, & in domum patris mei, populus autem tuus non percutiatur. 18. Angelus autem Domini præcepit Gad, ut diceret Davidi ut ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan Jebusæi. 19. Ascendit ergo David juxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine Domini. 20. Porrò Ornan cùm suspexisset, & vidisset angelum, quatuorque filii ejus cum eo, absconderunt se, nam eo tempore terebat in area triticum. 21. Igitur cùm veniret David ad Ornan, conspexit eum Ornan, & processit ei obviam de area, & adoravit eum pronus in terram. 22. Dixitque ei David: Da mihi locum areæ tuæ, ut ædificem in ea altare Domino, ita ut quantum valet argenti accipias, & cesset plaga à populo. 23. Dixit autem Ornan ad David: Tolle, & faciat dominus meus rex quodcumque ei placet, sed & boves do in holocaustum, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificium: Omnia libens præbebo. 24. Dixitque ei rex David: Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum valet: neque enim tibi auferre debeo, & sic offerre Domino holocausta gratuita. 25. Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos. 26. Et ædificavit ibi altare Domino, obtulitque holocausta, & pacifica & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de cęlo super altare holocausti. 27. Præcepitque Dominus angelo, & convertit gladium suum in vaginam. 28. Protinus ergo David, videns quòd exaudisset eum Dominus in area Ornan Jebusæi, immolavit ibi victimam. 29. Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moyses in deserto, & altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon. 30. Et non prævaluit David ire ad altare, ut ibi obsecraret Deum, nimio enim fuerat in timore perterritus, videns gladium angeli Domini.

Vers. 12. AUT TRIBUS ANNIS FAMEM] 2. Reg. 24. v. 13. dicitur: *Aut septem annis famem*, nimirùm prima oblatio Dei facta Davidi fuit septem annorum; sed Davide tantam moram deprecante Deus pœnam moderatus est, & ad tres annos redegit. Sic Genes. 18. Deus à quinquaginta justis descendit ad decem, quos si invenisset in Sodoma, ei pepercisset; ac Ezechieli capit. 4. deprecanti pro fimo humano, concedit bovinum in cibum.

ORNAN] 2. Reg. 24. 23. paululùm inflexo nomine vocatur, *Areuna*, idemque *rex*, id est, regulus sive princeps inter Jebusæos.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David omnem materiam praeparat ad fabricam templi, ejusque ideam à Deo acceptam tradit Salomoni, ac illum hortatur ut Deum semper religiosè colat, atque monet principes ut eum in fabrica adjuvent.

1. Dixitque David: Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel. 2. Et pręcepit ut congregarentur omnes proselyti de Terra Israel, & constituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliendos, ut ædificaretur domus Dei. 3. Ferrum quoque plurimum ad clavos januarum, & ad commissuras atque juncturas præparavit David, & æris pondus innumerabile. 4. Ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonii & Tyrii deportaverant ad David. 5. Et dixit David: Salomon filius meus puer parvulus est & delicatus, domus autem, quam ædificari volo Domino, talis esse debet ut in cunctis regionibus nominetur, pręparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam ante mortem suam omnes pręparavit impensas. 6. Vocavitque Salomonem filium suum, & pręcepit ei ut ædificaret domum Domino Deo Israel. 7. Dixitque David ad Salomonem: Fili mi: voluntatis meę fuit ut ædificarem domum nomini Domini Dei mei, 8. sed factus est sermo Domini ad me, dicens: Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me: 9. filius, qui nascetur tibi, erit quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hanc causam Pacificus vocabitur, & pacem & otium dabo in Israel: cunctis diebus ejus. 10. Ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem, firmaboque solium regni ejus super Israel in æternum. 11. Nunc ergo fili mi, sit Dominus tecum, & prosperare, & ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te. 12. Det quoque tibi Dominus prudentiam & sensum, ut regere possis Israel, & custodire legem Domini Dei tui. 13. Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata & judicia quæ præcepit Dominus Moysi ut doceret Israel: confortare & viriliter age, ne timeas, neque paveas. 14. Ecce ego in paupertate mea præparavi impensas domus Domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris verò & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparavi ad universa impendia. 15. Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artificesque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos, 16. in auro & argento, & ære & ferro, cujus non est numerus. Surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum. 17. Præcepit quoque David cunctis principibus Israel, ut adjuvarent Salomonem filium suum. 18. Cernitis, inquiens, quòd Dominus Deus

vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes inimicos vestros in manus vestras, & subjecta sit terra coram Domino, & coram populo ejus. 19. Præbete igitur corda vestra & animas vestras, ut quæratis Dominum Deum vestrum, & consurgite, & ædificate sanctuarium Domino Deo, ut introducatur arca fœderis Domini, & vasa Domino consecrata, in domum quæ ædificatur nomini Domini.

Vers. 1. HÆC EST DOMUS DEI] q. d. hoc loco, putà in *area Ornam*, quæ est in monte Moria, jubet Deus condi templum.

SALOMON PUER PARVULUS EST] q. d. Salo-
Vers. 5. mon respectu tantæ tamque magnificæ fabricæ templi, est instar pueri parvuli, nam alioqui erat ipse jam viginti annorum.

Vers. 14. AURI TALENTA CENTUM MILLIA,] hoc est duodecim cum dimidio milliones librarum auri, quæ faciunt mille & ducentos milliones aureorum Francicorum: tantumdem reliquit ei in argento, scilicet, MILLE MILLIA TALENTI ARGENTI] quæ faciunt totidem, sci-
2400 milliones in templum insumpti. licet mille & ducentos milliones aureorum Francicorum, olim enim una libra auri valebat decem libras argenti, universim ergo reliquit ei bis mille & quadringentos milliones aureorum. Vide dicta de monetis & mensuris in fine Pentateuchi. Immensa & pene incredibilis videtur hæc auri & argenti summa, sed Deo nihil est impossibile, nihil difficile; quare ei facile fuit omnem hanc copiam, Davidi suggerere ad fabricam tam magnifici templi, unde ipse volens templum hoc à Chaldæis exustum restaurari per Zorobabel & Judæos, pauperes eos ad fabricam animat dicens: *Meum est argentum, & meum est aurum.* Aggæi 2. 9. Sic Sanctus Franciscus Assisias, alter de Paula, ille Minorum, hic Minimorum fundator, uterque pauper jussi à Deo templum ædificare, illud ædificarunt Deo ad illud sumptus per eleemosynas piorum spondente & præstante. Multò magis si a Deo vocemur, ut templum mysticum perfectionis in anima nostra vel proximorum fabricemus, alacriter de ejus ope confisi idipsum præstemus.

A Deus enim aderit, viresque & animos dabit: *Domini enim, est terra & plenitudo ejus;* atque, ut ait S. Leo: *Justè instat præcepto, qui prævenit auxilio.*

Porrò noster Vilalpandus sub finem tomi 2. in Ezechielem per plura capita censet Davidem tantas opes collegisse partim ex vectigalibus, partim ex Ophir, partim ex hostium spoliis & tributo, partim ex annuo Israelis censu quo quisque pendebat quotannis templo dimidium siclum juxta legem Exodi 30. 13. Quocirca Israelitæ etiam extra Judæam degentes, per totum orbem dispersi, hanc capitationem quotannis mittebant Jerosolymam, cùmque eorum ingens esset numerus, ingentem conflabant auri summam.

Addit Vilalpandus, Davidem & Salomonem annuo reditu & opibus superasse tributa & opes Romanorum, Chaldæorum, Persarum, omniumque regum & monarcharum.

Dices, quomodo ergo David hoc vers. ait hæc se collegisse *in paupertate?* Resp. primò, quia hæc omnia præ Dei dignitate & majestate erant parva & pauca. Secundò, *in paupertate*, id est, in multo labore & afflictione. Tertiò,
B & maximè, quia, ut sequitur, hæc omnia erant Dei: quare Davidis non erant, quia ipse ex se pauper erat, & nihil habebat nisi quod à Deo acceperat.

AD UNIVERSA IMPENDIA] Hebr. & Chald. habent; *Et super hæc adde.* Septuag. *Et appone in his.* Vatabl. *Quibus tu adjicere poteris.* Unde Salomon & populus his quæ reliquit David, multa donaria addidere ad fabricam templi tam magnificam magnificentiùs instruendam & adornandam.

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM:

SYNOPSIS CAPITIS.

DAvid sub mortem Salomonem regem designat, ac Levitas in suas classes distribuit, eisque sua officia partitur: Levitis quoque filios, id est, posteros Moysis annumerat.

1. IGitur David senex & plenus dierum, regem constituit Salomonem filium suum super Israel. 2. Et congregavit omnes principes Israel, & Sacerdotes atque Levitas. 3. Numeratique sunt Levitę a triginta ann[...]& supra: & inventa sunt triginta octo millia virorum. 4. Ex his electi sunt, & distributi in ministerium domus Domini, vigintiquatuor millia: præpositorum autem & judicum sex millia. 5. Porrò quatuor millia janitores: & totidem psaltes canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum. 6. Et distribuit eos David per vices filiorum Levi, Gerson videlicet, & Caath, & Merari. 7. Filii Gerson: Leedan, & Semei. 8. Filii Leedan: princeps Jahiël, & Zethan, & Joel, tres. 9. Filii Semei: Salomith, & Hosiel, & Aran, tres: isti principes familiarum Leedan: 10. Porrò filii Semei, Leheth, & Ziza, & Jaus, & Baria, isti filii Semei, quatuor. 11. Erat autem Leheth prior, Ziza secundus, porrò Jaus & Baria non habuerunt plurimos filios, et idcircò in una familia, unaque domo, computati sunt. 12. Filii Caath: Amram & Isaar, Hebron, & Oziel, quatuor. 13. Filii Amram: Aaron, & Moyses. Separatusque est Aaron ut ministraret in Sancto sanctorum, ipse & filii ejus in sempiternum, & adoleret incensum Domino secundùm ritum suum, ac benediceret nomini ejus in perpetuum. 14. Moysi quoque hominis Dei filii annumerati sunt in tribu Levi. 15. Filii Moysi: Gersom, & Eliezer. 18. Filii Gersom: Subuel primus. 17. Fuerunt autem filii Eliezer: Rohobia primus, & non erant Eliezer filii alii. Porrò filii Rohobia multiplicati sunt nimis. 18. Filii Isaar: Salomith primus. 19. Filii Hebron: Jeriau primus, Amarias secundus, Jahaziel tertius, Jecmaam quartus. 20. Filii Oziel: Micha primus, Jesia secundus. 21. Filii Merari: Moholi, & Musi. Filii Moholi: Eleazar, & Cis. 22. Mortuus est autem Eleazar, & non habuit filios, sed filias, acceperuntque eas filii Cis fratres earum. 23. Filii Musi: Moholi, & Eder, & Jerimoth tres. 24. Hi filii Levi in cognationibus & familiis suis, principes per vices, et numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerii domus Domini, a viginti annis et supra. 25. Dixit enim David: Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, et habitationem Jerusalem usque in æternum. 26. Nec erit officii Levitarum ut ultra portent tabernaculum, et omnia vasa ejus ad ministrandum. 27. Juxta præcepta quoq; David novissima, supputabitur numerus filiorum

Levitæ à viginti annis & suprà. 28. Et erunt sub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in vestibulis, & in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, & in universis operibus ministerii templi Domini. 29. Sacerdotes autem, super panes propositionis, & ad similæ sacrificium, & ad lagana azyma, & sartaginem, & ad torrendum, & super omne pondus atque mensuram. 30. Levitæ verò, ut stent manè ad confitendum & canendum Domino, similiterque ad vesperam, 31. tam in oblatione holocaustorum Domini, quàm in sabbathis & Calendis & solemnitatibus reliquis, juxta numerum, & cæremonias uniuscujusque rei, jugiter coram Domino. 32. Et custodiant observationes tabernaculi fœderis, & ritum sanctuarii, & observationem filiorum Aaron fratrum suorum, ut ministrent in domo Domini.

NOta, David Levitas ita distribuit. Erat numerus Levitarum 38. millium. Ex eis David 24. millia deputavit ministerio templi, sex alia millia fecit præpositos, & judices vers. 4. unde patet Levitas hosce fuisse judices, & quasi senatores ac Patres conscriptos. Quatuor millia Janitores. Deinde alia quatuor millia constituit cantores & Musicos. Confla hos omnes numeros in unum & invenies 38. millia jam dicta.

Nota secundò, David insuper constituit 24. ordines sacerdotum, qui sibi per vices succederent ad ministrandum in templo: quisque enim ordo per septimanam ministrabat. Unde Lucæ 1. 9. dicitur de Zacharia: *Exiit sorte ut poneret incensum*: erat enim Zacharias *de vice Abia*, quæ ordine est octava. Hæ vices & ordines sacerdotum recensentur cap. sequenti. Porrò David cuique ordini sacerdotum attribuit ordinem unum Levitarum, qui eis ministrarent, & per omnia subservirent, unde tot erant ordines Levitarum, quot sacerdotum ministrantium templo, scilicet 24. Totidem (scilicet 24.) ordines constituit Levitarum psallentium tam voce, quàm instrumentis Musicis, quorum quisque sua vice & sub suo sacerdotum ordine psallebat, ut patet cap. 25. psallebant autem non tantùm in sabbathis, Calendis, omnique alia festivitate, sed & quotidie in omni sacrificio holocaustorum, ut patet v. 31. Hinc sequitur quemlibet sacerdotem æquè ac Levitam, bis tantùm in anno ministrasse in templo, nam erant eorum 24. classes, quarum quælibet per hebdomadam in templo serviebat. Quare in 24. hebdomadis quisque una tantùm hebdomada ministrabat, iis verò duplicatis bis; ergo in 48. hebdomadibus (quot complectitur annus additis quatuor) bis, hoc est duabus hebdomadis duntaxat quisque ministrabat.

Porrò fecit hæc David non tam ut rex (hic enim non habet jus in sacerdotes & sacra) quàm ut propheta. Rursum, non fecit hæc per se, sed per Pontifices Sadoc & Ahimelech, ut audiemus cap. seq. v. 3. idque jacta sorte, ut ibidem dicitur v. 5. & 31.

VERS. 11. JAUS ET BARIA NON HABUERUNT PLURIMOS FILIOS] q. d. hi duo simul non habuerunt plures filios quàm unus solus ex jam recensitis; quare hi duo unam tantùm classem constituerunt, cùm alii singuli singulas constituerent.

A SEPARATUSQUE EST AARON] q. d. A Deo per Moysen electus est Aaron, ut ipse ejusque posteri primogeniti essent summi sacerdotes sive Pontifices: ceteri verò non primogeniti essent minores sacerdotes. Unde Pontifices soli ingrediebantur Sanctum sanctorum, ceteri verò sacerdotes adolebant thymiama in altari thymiamatis, quod erat in Sancto ante Sanctum sanctorum.

MOYSI QUOQUE HOMINIS (amici) DEI FILII ANNUMERATI SUNT IN TRIBU LEVI] Mira fuit Moysis resignatio & humilitas, qua se submisit ordinationi Dei statuentis, ut principatum populi transferret in Josue, filios verò suos non sacerdotibus sed Levitis annumeraret. Nam sacerdotium à Deo addictum erat posteris Aaronis, qui erat frater senior Moysis. VERS. 13.

FILII LEVI A VIGINTI ANNIS ET SUPRA] David bis numeravit Levitas, scilicet primò vers. 3. *à triginta annis & suprà*, secundò hìc *à viginti annis & suprà*. Ratio fuit, quia primitùs à Deo per Moysen statutum erat, ut Levitæ à trigesimo ætatis anno & deinceps servirent tabernaculo, eò quod eorum officium esset portare supellectilem Tabernaculi per desertum, in quo continue peregrinabantur, ad quod ætas valida & robusta, qualis est triginta annorum, requirebatur. David verò cessante hoc onere, ædificato jam templo, & Israele quiescente in terra sancta, statuit hoc versu, ut à vigesimo anno numerentur, & servire incipiant, nimirùm ut prioribus senioribus jam recensitis, & in suas ministrantium, janitorum, præpositorum, judicum, cantorum, classes distributis in rebus minoribus subserviant. Hanc rationem dat hic David v. 26. VERS. 14.

SACERDOTES AUTEM] Hæc verba non sunt in Hebr. nec in Græco, quare officia quæ hic subnectuntur, competunt tam Levitis quàm sacerdotibus; quia scilicet Levitarum erat illa parare, sacerdotum verò parata jam Deo offerre in sacrificium. VERS. 29.

ET SUPER OMNE PONDUS ET MENSURAM] tum quia sacerdotum & Levitarum erat omnia Deo offerenda mensurare, an scilicet justum pondus à lege præscriptum haberent: tum quia eorum erat asservare justas rerum mensuras & pondera in templo, ut si per fraudem aliquorum in populo illa vitiarentur & minuerentur, vel augerentur, ad mensuras & pondera templi restituerentur & corrigerentur.

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DIstribuuntur sacerdotes in 24. classes, ac cuique sua Levitarum classis ad subserviendum in sacrificio assignatur.

1. POrrò filiis Aaron hæ partitiones erant: filii Aaron: Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar. 2. Mortui sunt autem Nadab & Abiu ante patrem suum absque liberis, sacerdotioque functus est Eleazar, & Ithamar. 3. Et divisit eos David, id est, Sadoc, de filiis Eleazari, & Ahimelech de filiis Ithamar, secundùm vices suas & ministerium. 4. Inventique sunt multò plures filii Eleazar in principibus viris, quàm filii Ithamar. Divisit autem eis, hoc est filiis Eleazar, principes per familias sedecim, & filiis Ithamar per familias & domos suas octo. 5. Porrò divisit utrasque inter se familias sortibus, erant enim principes sanctuarii, & principes Dei, tam de filiis Eleazar, quàm de filiis Ithamar. 6. Descripsitque eos Semejas filius Nathanael scriba Levites, coram rege & principibus, & Sadoc sacerdote, & Ahimelech filio Abiathar, principibus quoque familiarum sacerdotalium & Leviticarum: unam domum, quæ ceteris præerat, Eleazar: & alteram domum, quæ sub se habebat ceteros, Ithamar. 7. Exivit autem sors prima Jojarib, secunda Jedei, 8. tertia Harim, quarta Seorim, 9. quinta Melchia, sexta Maiman, 10. septima Accos, octava Abia, 11. nona Jesua, decima Sechenia, 12. undecima Eliasib, duodecima Jacim, 13. tertiadecima Hoppha, decimaquarta Isbaab, 14. decimaquinta Belga, decimasexta Emmer, 15. decimaseptima Hezir, decimaoctava Aphses, 16. decima-

decimanona Phetcia, vigesima Hezechiel, 17. vigesimaprima Jachin, vigesimasecunda Gamul, 18. vigesimatertia Dalajau, vigesimaquarta Maaziau. 19. Hæ vices eorum secundùm ministeria sua, ut ingrediantur domum Domini, & juxta ritum suum sub manu Aaron patris eorum: sicut præceperat Dominus Deus Israel. 20. Porrò filiorum Levi, qui reliqui fuerant, de filiis Amram erat Subael, & de filiis Subael, Jehedeia. 21. De filiis quoque Rohobiæ princeps Jesias. 22. Isaari verò filius Salemoth, filiusque Salemoth Jahath: 23. filiusque ejus Jeriau primus, Amarias secundus, Jehaziel tertius, Jecmaan quartus. 24. Filius Oziel, Micha: filius Micha, Samir. 25. Frater Micha, Jesia: filiusque Jesiæ, Zacharias. 26. Filii Merari, Moholi & Musi. Filius Oziahu, Benno. 27. Filius quoque Merari, Oziahu & Soam & Zachur & Hebri. 28. Porrò Moholi filius, Eleazar, qui non habebat liberos. 29. Filius verò Cis, Jerameel. 30. Filii Musi, Moholi, Eder, & Jerimoth. Isti filii Levi secundùm domos familiarum suarum. 31. Miseruntque & ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron, coram David rege, & Sadoc, & Ahimelech, & principibus familiarum Sacerdotalium & Leviticarum, tam majores, quàm minores, omnes sors æqualiter dividebat.

Vers. 3. ET DIVISIT EOS DAVID, ID EST SADOC DE FILIIS ELEAZARI, ET AHIMELECH DE FILIIS ITHAMAR, SECUNDUM VICES SUAS] scilicet divisit omnes sacerdotes posteros Eleazar & Ithamar in 24. classes. Divisit inquam David non per se, sed per duos Pontifices scilicet per Sadoc qui erat ex posteris Eleazar, & per Ahimelech qui erat ex posteris Ithamar. Ad Pontificem enim spectabat hæc sacerdotum distributio, non ad regem. A

Vers. 5. PORRO DIVISIT UTRASQUE INTER SE FAMILIAS SORTIBUS] ne quis queri posset se inique postpositum, & alterum ex favore antepositum, sed omnes pari jure & conditione censerentur. quare sorte res acta est, & sors cuique suum ordinem & vicem assignavit.

ERANT ENIM PRINCIPES SANCTUARII] Erant 24. familiæ sacerdotales, & quæque suum habebat principem, puta primogenitum, qui in vice sua omnibus præerat, omniaque in templo dirigebat; quare erat ipse summus classis suæ sacerdos, ideoque vocabatur Pontifex. Erant ergo 24. Pontifices sive principes sacerdotum, de quibus in Evangeliis crebra est mentio, sed his omnibus eminebat & præerat summus Pontifex, scilicet Sadoc.

Vers. 6. AHIMELECH FILIO ABIATAR] Hinc videtur quòd Abiathar Pontifex ægrotans, aut alius occupatus vices suas demandarit filio Ahimelech, ut ipse cum Sadoc Pontifice assisteret, & distribueret has 24. sacerdotum classes.

Vers. 10. OCTAVA ABIA] Ex hac fuit Zacharias pater Joannis Baptistæ; quare certum est eum non fuisse summum Pontificem. Pontifex enim non habebat vicem, sed omnibus præerat. An Zacharias fuerit Pontifex, id est, princeps & primogenitus suæ familiæ Abia, ut vult S. Dionys. cœlest. Hier. c. 4. item an fuerit ex posteris Eleazar, an verò ex posteris Ithamar, incertum est.

Vers. 26. FILIUS OZIAHU: BENNO] & cæteri qui recensentur v. 27. uti jam dicam.

Vers. 27. FILIUS MERARI, OZIAHU] Hæc verba parenthesi intercipienda videntur, nam sequentes scilicet, *Soam & Zachur, & Hebri*, sunt filii *Oziahu*. Id patet ex Hebr. & Chald. qui sic habent: *Filii Merari de Oziahu, vel per Oziahu, Benno & Soam & Zachur & Hebri*. Quia enim dixerat: *Filius Oziahu Benno*, & non dixerat cujus filius esset *Oziahu*, hinc idipsum explicat subdens: *Filius Merari Oziahu*: deinde reliquos præter Bennonem jam nominatum Oziahu filios prosequitur dicens:

ET SOAM ET ZACHUR ET HEBRI.] Nam Merari filios scilicet, *Moholi & Musi* jam recensuit ver. 26. ita Vatab. Pagn. & alii.

Vers. 31. B MISERUNTQUE ET IPSI SORTES CONTRA FRATRES SUOS] scilicet ex opposito vel contraposito *fratrum*, id est, cognatorum suorum; &, ut vertit Vatab. *è regione fratrum suorum*: Sept. *sicut fratres eorum*, q. d. sicut sacerdotes posteri Aaronis divisi in 24. classes sortem jecerant, quo quisque ordine in tabernaculo ministraret, sic etiam Levitæ vices ministrandi jacta sorte acceperunt.

CAPUT VIGESIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NUmerantur 24. classes Levitarum ad canendum, psallendum & citharizandum deputatorum.

1. IGitur David & magistratus exercitus, segregaverunt in ministerium filios Asaph, & Heman, & Idithun: qui prophetarent in citharis, & psalteriis, & cymbalis, secundùm numerum suum dedicato sibi officio servientes. 2. De filiis Asaph: Zachur, & Joseph, & Nathania, & Asarela, filii Asaph: sub manu Asaph prophetantis juxta regem. 3. Porrò Idithun: filii Idithun, Godolias, Sori, Jeseias, & Hasabias, & Mathathias, sex, sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat super confitentes & laudantes Dominum. 4. Heman quoque: filii Heman, Bocciau, Mathaniau, Oziel, Subuel, & Jerimoth, Hananias, Hanani, Eliatha, Geddelthi, & Romemthiezer, & Jesbacassa, Mellothi, Othir, Mahazioth: 5. omnes isti filii Heman Videntis regis in sermonibus Dei, ut exaltaret cornu: deditque Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres. 6. Universi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini distributi erant, in cymbalis, & psalteriis, & citharis, in ministeria domus Domini juxta regem: Asaph videlicet, & Idithun, & Heman. 7. Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini, cuncti doctores, ducenti octogintaocto. 8. Miseruntque sortes per vices suas, ex æquo tam major quàm minor, doctus pariter, & indoctus. 9. Egressaque est sors prima Joseph, qui erat de Asaph. Secunda Godoliæ, ipsi & filiis ejus, & fratribus ejus duodecim. 10. Tertia Zachur, filiis & fratribus ejus duodecim. 11. Quarta Isari, filiis & fratribus ejus duodecim. 12. Quinta Nathaniæ, filiis & fratribus ejus duodecim. 13. Sexta Bocciau, filiis & fratribus ejus duodecim. 14. Septima Isreela, filiis & fratribus ejus duodecim. 15. Octava Jesaiæ, filiis & fratribus ejus duodecim. 16. Nona Mathaniæ, filiis & fratribus ejus duodecim. 17. Decima Semeiæ, filiis & fratribus ejus duodecim. 18. Undecima Azareel, filiis & fratribus ejus duodecim. 19. Duodecima Hasabiæ, filiis & fratribus ejus duodecim. 20. Tertiadecima Subael, filiis & fratribus ejus duodecim. 21. Quartadecima Mathathiæ, filiis & fratribus ejus duodecim. 22. Quintadecima Jerimoth, filiis & fratribus ejus duodecim.

23. Sexa-

23. Sextadecima Hananiæ, filiis & fratribus ejus duodecim. 24. Septimadecima Jesbacasse, filiis & fratribus ejus duodecim. 25. Octavadecima Hanani, filiis & fratribus ejus duodecim. 26. Nonadecima Mellothi, filiis & fratribus ejus duodecim. 27. *Vigesima* Ellatha, filiis & fratribus ejus duodecim. 28. *Vigesima* prima Othir, filiis & fratribus ejus duodecim. 29. *Vigesima*secunda Geddelthi, filiis & fratribus ejus duodecim. 30. *Vigesima*tertia Mahazioth, filiis & fratribus ejus duodecim. 31. *Vigesima*quarta Romemthiezer, filiis, & fratribus ejus duodecim.

Vers. 1. MAGISTRATUS EXERCITUS] id est, principes tam politici, quàm Ecclesiastici: *exercitus* enim vocatur totus populus tam laicorum, quàm Levitarum ob multitudinem: erant enim multi & constipati, iique per ordines quasi acies dispositi, uti sunt milites in exercitu. Magistratus Levitarum c. 24. 6. vocantur, *principes Sanctuarii*.

QUI PROPHETARENT (id est, qui canerent laudarentque Deum) IN CITHARIS, SECUNDUM NUMERUM SUUM ORDINATO SIBI OFFICIO SERVIENTES] q. d. quilibet in sua vice tanto numero canebant, quanto ad canendum destinati erant, una enim familia numerosior unum cantorum ordinem constituens plures habebat cantores, quàm illa quæ pauciores in se domesticos continebat. Hebr. est *viri operis in ministerio suo*, id est, viri diligentes, & scite fungentes munere suo, q. d. isti omnes fuere musici peritissimi, inquit Vatab.

SUB MANU (sub regimine & directione) ASAPH PROPHETANTES (canentis Dei laudes.) JUXTA REGEM] scilicet in arce Sion coram arca, juxta sedem Davidis, ubi nimirùm ipse sedere, & Dei laudibus interesse solebat, nam verisimile est alios cantores fuisse deputatos ad canendum in Tabernaculo Moysis, quod erat in Gabaon; unde aliqui, ut utrosque comprehendant, explicant τὸ *juxta regem*, q. d. juxta regis præscriptum & distributionem, ut hi in Sion, illi in Gabaon canerent.

Vers. 3. FILII IDITHUN GODOLIAS, SORI, JESEIAS ET HASABIAS ET MATHATHIAS, SEX] Recensiti hic sunt quinque dumtaxat, ut patet eos numeranti. Deest ergo sextus, quem verisimile est esse *Semeiam*, qui nominatur v. 17. in decima sorte: Semeias enim non nominatur inter filios Asaph, nec inter filios Heman. Fuit ergo filius Idithun: horum trium enim filii hic describuntur, ut patet vers. 1.

Vers. 5. OMNES ISTI FILII HEMAN VIDENTES REGIS IN SERMONIBUS DEI] *Heman* vocatur *Videns*, id est, propheta, hoc est Cantor divinarum laudum apud Davidem. *In sermonibus Dei*, id est, cùm *Dei sermones*, id est, res & laudes canerentur, q. d. David in aula & mensa habebat suos symphoniacos, qui prophana canebant ad regis honestam recreationem; hic verò Heman curabat dumtaxat sacra cani in Tabernaculo, cùm David divinis officiis vacaret. *Sermones* ergo *Dei*, erant Psalmi, hymni & cantica divinarum laudum.

UT EXALTARET CORNU] id est, ut canendo exaltaret magnitudinem, magnificentiam, & immensam majestatem, sapientiam, misericordiam, potentiam, clementiam, & beneficentiam Dei. Ita Abul. Secundò, & magis præcisè q. d. Heman curabat cani Psalmos, in quibus David orat, & prædicit exaltandum *cornu*, id est, regnum, potentiam, & gloriam imperii tam sui, quàm antitypi Christi. Hoc enim audire Davidi erat gratissimum & desideratissimum. Unde crebrò in Psalmis de *hac cornu exaltatione* agit. Hinc Vatabl. sic vertit: *Qui erat regis videns in verbis divinis ut erigeretur cornu*; eòque sic explicat q. d. Heman Prophetavit de Davide quòd assequeretur magnam famam & gloriam. *Cornu* enim significat dignitatem & gloriam, item robur & vires, ac si dicatur, ad exaltandam dignitatem & potentiam regiam: Asaph enim & Idithun canebant alios Psalmos, qui ad populum erudiendum & consolandum spectabant, eumque ad pietatem & ad Deum secum laudandum excitabant.

QUI ERUDIEBANT CANTICUM] id est, *doctores*, Vers. 7.
ut sequitur, qui docebant reliquos scitè canere & psallere tam voce, quàm instrumentis musicis.

DOCTUS PARITER ET INDOCTUS] q. d. æquè Vers. 8.
peritus canendi ac imperitus, æquè doctor ac discipulus, q. d. David distribuit cantores in 24. classes, & cuique classi dedit duodecim magistros Musices peritos, qui ceteros docerent canere, eosque in cantu dirigerent & perficerent. Quocircà magistri hi universim fuere 288. ut dictum est vers. 7. Multiplica enim 24. per 12. resultabit numerus 288.

CAPUT VIGESIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur ordines & classes Levitarum, qui erant janitores templi. Adhæc custodum thesaurorum tam templi quàm regis.

1. Divisiones autem janitorum: de Coritis Meselemia, filius Core, de filiis Asaph. 2. Filii Meselemiæ: Zacharias primogenitus, Jadihel secundus, Zabadias tertius, Jathanael quartus. 3. Ælam quintus, Johanan sextus, Elioenai septimus. 4. Filii autem Obededom: Semeias primogenitus, Jozabad secundus, Joaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus. 5. Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollathi octavus: quia benedixit illi Dominus. 6. Semei autem filio ejus nati sunt filii, præfecti familiarum suarum: erant enim viri fortissimi. 7. Filii ergo Semeiæ: Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, fratres ejus viri fortissimi: Eliu quoque & Samachias. 8. Omnes hi, de filiis Obededom: ipsi, & filii, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexaginta duo de Obededom. 9. Porrò Meselemiæ filii, & fratres eorum robustissimi, decem & octo. 10. De Hosa autem, id est, de filiis Merari: Semri princeps (non enim habuerat primogenitum, & idcircò posuerat eum pater ejus in principem.) 11. Helcias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus, omnes hi filii, & fratres Hosa, tredecim. 12. Hi divisi sunt in janitores, ut semper principes custodiarum, sicut & fratres eorum, ministrarent in domo Domini. 13. Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & parvis, & magnis, per familias suas in unamquamque portarum. 14. Cecidit ergo sors Orientalis, Selemiæ. Porrò Zachariæ filio ejus, viro prudentissimo, & erudito, sortitò obtigit plaga Septemtrionalis. 15. Obededom verò & filiis ejus ad Austrum; in qua parte domus erat seniorum concilium. 16. Sephim & Hosa ad Occidentem, juxta portam, quæ ducit ad viam ascensionis: custodia contra custodiam. 17. Ad Orientem verò Levitæ sex: & ad Aquilonem quatuor per diem: atque ad Meridiem similiter in die quatuor: & ubi erat concilium, bini & bini. 18. In cellulis quoque janitorum ad Occidentem quatuor in via, binique per cellulas. 19. Hæ sunt divisiones janitorum, filiorum Core & Merari. 20. Porrò Achias erat super thesauros domus Dei, & vasa sanctorum. 21. Filii Ledan, filii Gersonni: de Ledan principes familiarum, Ledan, & Gersonni,

sonni,

ſonni, Jehieli. 22. Filii Jehieli: Zathan, & Joel fratres ejus, ſuper theſauros domus Domini. 23. Amramitis, et Iſaaritis, et Hebronitis, et Ozihelitis. 24. Subael autem filius Gerſom, filii Moyſi præpoſitus theſauris. 25. Fratres quoque ejus Eliezer, cujus filius Rahabia, et hujus filius Iſaias, et hujus filius Joram, hujus quoque filius Zechri, et hujus filius Selemith. 26. Ipſe Selemith, et fratres ejus, ſuper theſauros ſanctorum, & ſanctificavit David rex, et principes familiarum, et tribuni, et centuriones, et duces exercitus, 27. de bellis, et manubiis præliorum, quæ conſecraverant ad inſtaurationem, et ſupellectilem templi Domini. 28. Hæc autem univerſa ſanctificavit Samuel Videns, et Saul filius Cis, et Abner filius Ner, & Joab filius Sarviæ; omnes, qui ſanctificaverant ea per manum Selemith, et fratrum ejus. 29. Iſaaritis verò præerat Chonenias, et filii ejus, ad opera forinſecus ſuper Iſrael, ad docendum et judicandum eos. 30. Porrò de Hebronitis Haſabias, et fratres ejus viri fortiſſimi, mille ſeptingenti, præerant Iſraeli trans Jordanem contra Occidentem, in cunctis operibus Domini, et in miniſterium regis. 31. Hebronitarum autem princeps fuit Jeria, ſecundùm familias et cognationes eorum. Quadrageſimo anno regni David recenſiti ſunt, et inventi ſunt viri fortiſſimi in Jazer Galaad, 32. fratreſque ejus robuſtioris ætatis, duo millia ſeptingenti principes familiarum. Præpoſuit autem eos David rex Rubenitis, et Gadditis, et dimidiæ tribui Manaſſe in omne miniſterium Dei, et regis.

Vers. 5. QUIA BENEDIXIT ILLI (Obededom) DOMINUS] ob arcam quam domi ſuæ religioſè habuit, & ſedulò cuſtodivit 2. Reg. 6. Hac de cauſa ipſe ceteros Levitas filiorum numero, æquè ac robore tum corporis tum animi ſuperavit; unde verſ. 8. dicitur: *Omnes hi de filiis Obededom ipſi & filii & fratres eorum fortiſſimi ad miniſtrandum, 62. de Obededom.*

Vers. 10. NON ENIM HABUERAT PRIMOGENITUM] quaſi dicat. Hoſa tunc temporis non habebat primogenitum, quia is jam erat mortuus; quare ejus loco conſtituit principem familiæ ſuæ *Semri*, qui erat ſecundogenitus.

Vers. 12. HI DIVISI SUNT IN JANITORES, UT SEMPER PRINCIPES CUSTODIARUM, &c. MINISTRARENT IN DOMO DOMINI] Erat ergo magna Janitorum horum dignitas: primò, quia ipſi erant *principes cuſtodiarum*, q. d. ſicut prætoriani milites præſunt cuſtodiæ regis & domus regiæ, ſic hi janitores præerant cuſtodiæ & cuſtodibus omnibus domus Dei, ſcilicet templi. Secundò, quia iidem præerant cuſtodiæ theſauri tam templi, quàm regis, ut patet verſ. 20. 26. & 30. Item ſartis tectis templi verſ. 27. Tertiò, quia ex iis creabantur populi doctores, præfecti, & Judices in cauſis tam ſacris, quàm profanis, ut patet verſ. 29. 30. & 32.

Vers. 14. SELEMIA] Hic eſt ille qui v. 1. & ſeq. vocatur *Meſelemias*. Ille enim decurtatè ad brevitatem vocatur *Selemias*, ſicut *Jechonias* à Jerem. c. 22. vocatur *Chonias*.

A IN QUA PARTE DOMUS ERAT SENIORUM CONCILIUM] q. d. in parte Auſtrali templi erat locus ſummi concilii, quod *Sanhedrim* dicebatur, & 72. primoribus, quaſi ſenatoribus conſtabat. Vide dicta Num. 11. Vers. 15.

QUÆ DUCIT AD VIAM ASCENSIONIS] qua aſcendebatur in montem Sion, & in tabernaculum ibidem erectum; ac deinde in templum in eodem à Salomone fabricatum. Vers. 16.

CUSTODIA CONTRA CUSTODIAM] Vatabl. *cuſtodia è regione cuſtodiæ*. q. d. una excubiarum cuſtodia reſpondebat alteri ex adverſo poſitæ. Videtur enim hæc porta templi Occidentalis præ ceteris duplicem habuiſſe cuſtodiam, ob majorem in ea populi frequentiam, ideoque majus in ea tumultus periculum. Id ita eſſe liquet ex v. 18.

IN CELLULIS QUOQUE JANITORUM AD OCCIDENTEM QUATUOR IN VIA, BINIQUE PER CELLULAS] quaſi dicat. Ad portam templi Occidentalem, Vers. 18.
B *in cellulis janitorum*, excubabant *quatuor* Levitæ janitorum principes, *in via* aſcenſionis, de qua dictum eſt verſ. 16. ac inſuper *bini* alii principes, *per cellulas* ſtatas excubitorum diſtributi agebant excubias cum Levitis minoribus ſibi ſubditis. Hinc vides plures & majores fuiſſe excubias ad portam Occidentalem, quàm ad ceteras templi, ut dixi.

AD OPERA FORINSECUS] putà ad ligna & lapides cædendos & poliendos, ad vineas, prata, & agros templi colendos, &c. Vers. 19.

CAPUT VIGESIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECenſentur 12. *Principes, qui viciſſim per* 12. *anni menſes præerant* 24. *millibus militum. Inſuper Principes ſingularum tribuum, ac Officiales Davidis, tum qui domi rebus domeſticis, tum qui foris ejus agris; vineis, bobus, camelis, & ovibus præerant.*

1. FIlii autem Iſrael ſecundùm numerum ſuum, Principes familiarum, tribuni, centuriones, & præfecti qui miniſtrabant regi juxta turmas ſuas, ingredientes, et egredientes per ſingulos menſes in anno, vigintiquatuor millibus ſinguli præerant. 2. Primæ turmæ in primo menſe Jesboam præerat filius Zabdiel, & ſub eo vigintiquatuor millia. 3. De filiis Phares, princeps cunctorum principum in exercitu menſe primo. 4. Secundi menſis habebat turmam Dudia Ahohites, & poſt ſe alter nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus, vigintiquatuor millium. 5. Dux quoq; turmæ tertiæ in menſe tertio, erat Banajas filius Jojadæ ſacerdos: & in diviſione ſua vigintiquatuor millia. 6. Ipſe eſt Banajas fortiſſimus inter triginta, & ſuper triginta, præerat autem turmæ ipſius Amizab filius ejus. 7. Quartus, menſe quarto, Aſahel frater Joab, & Zabadias filius ejus poſt eum: & in turma ejus vigintiquatuor millia. 8. Quintus, menſe quinto, princeps Samaoth Jezerites: & in turma ejus vigintiquatuor millia. 9. Sextus, menſe ſexto, Hira filius Acces Thecuites: & in turma ejus vigintiquatuor millia. 10. Septimus, menſe, ſeptimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim; & in turma ejus vigintiquatuor millia. 11. Octavus, menſe octavo, Sobochai Huſathites de ſtirpe Zarahi: et in turma ejus vigintiquatuor millia. 12. Nonus, menſe nono, Abiezer Anathothites de filiis Jemini; & in turma ejus vigintiquatuor millia. 13. Decimus, menſe decimo, Marai, et ipſe Netophathites de ſtirpe Zarai: & in turma ejus vigintiquatuor millia. 14. Undecimus, menſe undecimo, Banajas Pharathonites de filiis Ephraim: & in turma ejus vigintiquatuor millia. 15. Duodecimus, menſe duodecimo, Holdai Netophathites, de ſtirpe Gothoniel: & in turma ejus vigintiquatuor millia. 16. Porrò tribubus præerant Iſrael, Rubenitis, dux Eliezer filius

filius Zechri: Simeonitis, dux Saphatias filius Maacha: 17. Levitis, Hasabias filius Camuel: Aaro-
nitis, Sadoc: 18. Juda, Eliu frater David: Issachar, Amri filius Michael. 19. Zabulonitis, Jesmaias
filius Abdiæ: Nephthalitibus, Jerimoth filius Ozriel: 20. Filiis Ephraim, Osee filius Ozaziu: dimidiæ
tribui Manasse, Joel filius Phadaiæ. 21. & dimidiæ tribui Manasse in Galaad, Jaddo filius Zachariæ:
Beniamin autem, Jasiel filius Abner. 22. Dan verò, Ezrihel filius Jeroham: hi principes filiorum
Israel. 23. Noluit autem David numerare eos à viginti annis inferiùs: quia dixerat Dominus ut mul-
tiplicaret Israel quasi stellas cœli. 24. Joab filius Sarviæ cœperat numerare, nec complevit; quia su-
per hoc ira irruerat in Israel, & idcircò numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fa-
stos regis David. 25. Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel; his autem thesauris, qui
erant in urbibus, & in vicis, & in turribus, præsidebat Jonathan filius Oziæ. 26. Operi autem ru-
stico, & agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub: 27. vinearumque cultori-
bus, Semeias Romathites: cellis autem vinariis, Zabdias Aphonites. 28. Nam super oliveta &
ficeta, quæ erant in campestribus, Balanan Gederites: super apothecas autem olei, Joas. 29.
Porrò armentis, quæ pascebantur in Saron: præpositus fuit Setrai Saronites: & super boves in
vallibus, Saphat filius Adli: 30. super camelos verò, Ubil Ismahelites: & super asinos, Ja-
daias Meronathites: 31. super oves quoque, Jaziz Agareus, omnes hi, principes substantiæ re-
gis David. 32. Jonathan autem patruus David, consiliarius, vir prudens & litteratus: ipse &
Jahiel filius Hachamoni erant cum filiis regis. 33. Achitophel etiam consiliarius regis, & Chu-
sai Arachites amicus regis. 34. Post Achitophel fuit Jojada filius Banaję, & Abiathar. Princeps
autem exercitus regis erat Joab.

NOta, sicut David duobus capitibus præced. Sacerdotes æquè ac Levitas in 24. classes distribuit, quæ vicissim Deo in templo hebdomadatim deservirent; sic hìc reliquum populum, putà Israelitas ad bellum idoneos, in 12. classes distribuit, & cuique classi suum præficit principem, ut singulæ classes vicissim semel in anno per mensem Regi & Reip. ad bellum deserviant, ut scilicet vicissim 24. millia armatorum cum suo duce sibi sint præsto ad omnem bellicam expeditionem. Fuit hæc politica & prudens Davidis sanctio; tum ut hac ratione omnes subditos exerceret in armis, ut discerent belligerare; tum ad sui, regnique tutelam. Cùm enim Israelitæ pauci undique hostibus cingerentur, scilicet Philisthæis, Idumæis, Ammonitis, Arabibus, Ægyptiis, necessum fuit eis, semper paratos esse ad bellum. Ne ergo subita hostium irruptione opprimerentur, statuit David, ut 24. millia semper in armis pro regis regnique custodia excubarent, & hostibus irruentibus illicò occurrerent. Hoc autem subditis non erat grave, quia uno tantùm mense in anno quisque cum armis in aciem prodire debebat, reliquis vero mensibus domi res suas curabat. Rursùm, hac ratione parcebatur exactionibus pecuniarum, quæ ingentes pro exercitu conscribendo & alendo indici solent. Nam quisque suo mense, quo in exercitu armatus comparere debebat, seipsum alebat. Hac ratione effecit, ut semper ad manum haberet numerosum militem, eumque recentem & veteranum, ut quibusvis & quantisvis hostibus resistere posset: quia pro numero hostium poterat tot millia ex singulis classibus evocare quot opus erat. Denique totus Israelis populus distributus in duodecim classes bellatorum, conflabat quasi totidem exercitus validos: quæque enim classis constabat 24. millibus armatorum, suumque habebat ducem sive principem, quorum quilibet hic ordine suo recensetur. Dux autem quilibet suum habebat vicarium, qui ei ægrotanti vel aliis occupato succederet, & classem ejus in aciem duceret regeretque, ut patet vers. 4. & 7. Sic Romani olim rerum domini multas semper legiones in armis habebant, easque per provincias distribuebant, ut eas in officio & obedientia continerent, ac provinciarum sumptibus alebant. Sic Chinenses semper in armis habent centum millia militum, qui contra Tartaros excubant, ne Chinam invadant.

ET POST SE ALTER NOMINE MACELLOTH] VERS. 4.
q. d. *Dudia*, qui dux erat secundæ turmæ, absenti vel impedito datus fuit vicarius *Macelloth*, qui ejus vice turmam duceret, uti jam dixi.

ET ZABADIAS FILIUS EJUS POST EUM] q. VERS. 7.
d. *Asabeli* principi quartæ turmæ, datus fuit vicarius ejus filius *Zabadias*.

PORRO TRIBUBUS PRÆERANT] Hìc recensentur VERS. 16.
singularum duodecim tribuum principes, qui erant earum primogeniti. At verò militiæ principes non erant hi primogeniti, sed viri animo, robore & scientia militari præstantes, ideoque à Davide selecti.

QUIA SUPER HOC IRA (Dei) IRRUERAT SU- VERS. 24.
PER ISRAEL] Deus enim ob numeratum à Davide populum, immisit pestem quæ 70. millia absumpsit. Vide dicta 2. Reg. ult.

POST ACHITOPHEL FUIT JOJADA FILIUS BA-
NAJÆ, ET ABIATHAR] q. d. *Achitopheli* consiliario VERS. 34.
Davidis vita per laqueum functo successit *Jojada & Abiathar* Pontifex, qui Davidi fuere ab intimis consiliis.

CAPUT VIGESIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAvid convocatos regni Principes æquè ac Salomonem hortatur, ut Dei leges exactè custodiant: inde vers. 1. Salomoni dat ideam templi, omniumque ejus partium & vasorum, quam cœlitùs à Deo acceperat.

1. COnvocavit igitur David omnes principes Israel, duces tribuum, & præpositos turmarum, qui
ministrabant regi: tribunos quoq; & centuriones, & qui præerant substantiæ & possessionibus
regis, filiosque suos cum eunuchis, & potentes, & robustissimos quosque in exercitu Jerusalem. 2.
Cùmque surrexisset rex, & stetisset, ait: Audite me fratres mei & populus meus: Cogitavi ut ædifica-
rem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri, & ad ædi-
ficandum, omnia præparavi. 3. Deus autem dixit mihi: Non ædificabis domum nomini meo, eò
quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis. 4. Sed elegit Dominus Deus Israel me de universa do-
mo patris mei, ut essem rex super Israel in sempiternum: de Juda enim elegit principes: Porrò de
domo Juda, domum patris mei: & de filiis patris mei placuit ei ut me eligeret regem super cunctum
Israel. 5. Sed & de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salomonem filium
meum, ut sederet in throno regni Domini super Israel, 6. dixitque mihi: Salomon filius tuus ædifica-

ficabit domum meam, & atria mea: ipsum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem. 7. Et
firmabo regnum ejus usque in æternum, si perseveraverit facere præcepta mea, & judicia, sicut &
hodie. 8. Nunc ergo coram universo cœtu Israel, audiente Deo nostro, custodite, & perquirite
cuncta mandata Domini Dei nostri: ut possideatis Terram bonam, & relinquatis eam filiis vestris
post vos usque in sempiternum. 9. Tu autem Salomon fili mi, scito Deum patris tui, & servito ei
corde perfecto, & animo voluntario: omnia enim corda scrutatur Dominus, & universas mentium
cogitationes intelligit. Si quæsieris eum, invenies: si autem dereliqueris eum, projiciet te in æter-
num. 10. Nunc ergo quia elegit te Dominus ut ædificares domum Sanctuarii, confortare, &
perfice. 11. Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellario-
rum, & cœnaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis, 12. necnon & omnium quæ
cogitaverat atriorum, & exedrarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros san-
ctorum, 13. divisionumque Sacerdotalium & Leviticarum, in omnia opera domus Domini, & in
universa vasa ministerii templi Domini. 14. Aurum in pondere per singula vasa ministerii. Argen-
ti quoque pondus pro vasorum & operum diversitate. 15. Sed & in candelabra aurea, & ad lucernas
eorum, aurum pro mensura uniuscujusque candelabri & lucernarum. Similiter & in candelabra ar-
gentea, & in lucernas eorum pro diversitate mensuræ, pondus argenti tradidit. 16. Aurum quo-
que dedit in mensas propositionis pro diversitate mensarum: similiter & argentum in alias mensas ar-
genteas. 17. Ad fuscinulas quoque, & phialas, & thuribula, ex auro purissimo, & leunculos au-
reos, pro qualitate mensuræ pondus distribuit in leunculum & leunculum. Similiter & in leones ar-
genteos diversum argenti pondus separavit. 18. Altari autem, in quo adoletur incensum, aurum
purissimum dedit: ut ex ipso fieret similitudo quadrigæ cherubim, extendentium alas, & velantium
arcam fœderis Domini. 19. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem
universa opera exemplaris. 20. Dixit quoque David Salomoni filio suo: Viriliter age, & conforta-
re, et fac: ne timeas, et ne paveas: Dominus enim Deus meus tecum erit, et non dimittet te, nec
derelinquet, donec perficias omne opus ministerii domus Domini. 21. Ecce divisiones Sacerdotum
et Levitarum, in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, et parati sunt, et noverunt tam
principes quàm populus facere omnia præcepta tua.

VERS. 1. CUM EUNUCHIS] Eunuchi olim præerant aulæ regiæ, ac præsertim gynecæo; hinc quilibet præfecti aulæ sive palatini vocantur *Eunuchi*, ut dixi Genes. 37. 36.

VERS. 2. ET SCABELLUM DEI NOSTRI] Ita vocatur arca fœderis, quia super arcam extantes Cherubini junctis alis sedem quasi Deo exhibebant, ita ut arca subjecta esset quasi scabellum pedum ejus, ut dixi Exodi 25.

VERS. 4. DE JUDA ENIM ELEGIT PRINCIPES] Heb. Chald. & Septuag. habent in singulari *principem*, sed *principem*, hoc est *principes* sibi continua serie succedentes, juxta illud Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est*, nimirùm Messias, sive Christus de Juda & Davide nasciturus.

VERS. 9. TU AUTEM SALOMON FILI MI SCITO DEUM] *scito*, id est, cognosce Deum, ut scilicet firmiter credas, sæpeque cogites & æstimes immensam Dei majestatem, potentiam, justitiam, bonitatem; ut hæc cognitio crebraque cogitatio & meditatio te impellat ad jugiter eum colendum, timendum & amandum.

VERS. 11. DOMUS PROPITIATIONIS] id est, Sancti sanctorum; in eo enim erat propitiatorium supra arcam, ex quo Deus propitius Pontifici oracula, & populo beneficia præstabat.

VERS. 12. THESAUROS SANCTORUM] intelligit gazophylacia, sive æraria in quibus pecunia Deo oblata & sanctificata, id est, consecrata asservabatur.

VERS. 13. DIVISIONUMQUE SACERDOTALIUM ET LEVITICARUM] Ita vocat 24. classes in quas divisi erant sacerdotes & Levitæ, de quibus dixit cap. 23. & 24.

VERS. 17. LEUNCULOS AUREOS, &c. ET IN LEONES ARGENTEOS] Horum leunculorum & leonum nulla facta est mentio in descriptione templi 3. Reg. cap. 7. & 8. quare incertum est, quo loco, & ad quem usum collocati sint. Porrò Septuag. Vatabl. Pagnin. & Abulens. pro כפיר *Kephir*, id est, *leunculus*, legentes כפור *cappor* vertunt: *crateres*, aut *cyathos*.

VERS. 18. ALTARI AUTEM IN QUO ADOLETUR INCENSUM (putà altari thymiamatis, quod erat in Sancto obversum Sancto sanctorum) AURUM PURISSIMUM DEDIT, UT (Hebr. Septuag. & Latina Regia habent, *& ut*) EX EO FIERET SIMILITUDO QUADRIGÆ CHERUBIM EXTENDENTIUM ALAS, ET VELANTIUM ARCAM FOEDERIS DOMINI] Quæres, Quæ & qualis fuit hæc *quadriga Cherubim*? an eadem cum Cherubinis Moysaicis

Quadriga Cherubim quæ?

A & Salomonicis, qui recensentur 3. Reg. capit. 7. & 8. Noster Hieron. Prado in caput 1. Ezech. pag. 35. censet esse eosdem. Ait enim Salomonem ex biga Cherubinorum à Moyse factorum, fecisse quadrigam, quia duobus Cherubinis Moysis adjecit duos alios, itaque ex biga fecit quadrigam. Addidit enim plaustrum cum rotis, cui arca imponeretur. Ita Prado.

Verùm dico aliam prorsus esse hanc quadrigam, aliosque Cherubinos ab iis duobus, quos Moyses fabricavit, & aliis duobus, quos iisdem adjecit Salomon 3. Reg. cap. 7. & 8. Patet id primò, quia illi erant juxta arcam in Sancto sanctorum; hi verò facti sunt in Sancto super altare Thymiamatis, uti hìc dicitur.

Secundò, quia hìc Script. ait Salomonem eos fecisse *in similitudinem*; ergo non erant iidem, sed similes Cherubinis arcæ.

Tertiò, quia Cherubini Salomonis additi Moysaicis non faciebant quadrigam, nec unum quid; sed ab eis prorsus erant disparati. Nam Mosaici supra arcam positi vultus sibi obvertebant, seque mutuò alis quasi manibus expansis complectebantur; Salomonici verò positi erant ad
B latus arcæ, ut eam cum Cherubinis Mosaicis velarent & tegerent: ac uterque eorum erat ex eodem latere, expandendo alas per totam Sancti sanctorum longitudinem, ita ut unus Cherub ala sua extima tangeret parietem Meridionalem, alter verò ala sua extima tangeret parietem Septemtrionalem Sancti sanctorum. Ergo non poterant facere quadrigam, sed tantùm unum latus quadrigæ, sive currus.

Quartò, de plaustro cum rotis cui insisteret arca, quod astruit Prado, nihil uspiam habet Script.

Dico ergo Cherubinos non tantùm circa arcam, sed etiam in altari Thymiamatis fuisse fabricatos, de iisque hìc agi. Erant illi similes Cherubinis arcæ. Sicut enim isti alis expansis junctisque velabant arcam, ita hi alis expansis junctisque velabant altare Thymiamatis, ut sedem sive solium quasi præberent Deo, ac Deus iis insidens videretur excipere fumum Thymiamatis, qui ei adolebatur in altari.

Dicitur *quadriga* Hebr. מרכבה *merkaba*, id est, *currus*, non quòd essent quatuor Cherubini; erant enim bini dumtaxat, quorum uterque sese invicem vultu obverso respicientes, duabus alis expansis, & cum alis alterius ex adverso positi conjunctis, faciebant quadrum sive quadratum, itaque quasi *quadrigam*, id est, currum quadratum. Ita Abul.

Sen-

Sensus ergo est q. d. David dedit *aurum purissimum*, ut ex eo fabricaretur altare Thymiamatis, & in eodem currus Cherubim, similis currui Cherubim velantium arcam fœderis, quem fabricarat Moyses. Hunc sensum exigunt Hebræa, quæ pro *ut*, habent, *& ut*.

Quid Cherubini ad literam & mysticè significarint, fusè dixi Exodi 25. Ezech. 1. & Apocal. 4.

OMNIA INQUIT VENERUNT SCRIPTA MANU DOMINI AD ME, UT INTELLIGEREM UNIVERSA OPERA EXEMPLARIS] Deus ergo in tabula descripsit totam ideam templi, illamque per manus Angeli tradidit Davidi ut is eandem traderet Salomoni, qui juxta eam templum ædificaret. Similem ideam tabernaculi Deus tradidit Moysi Exodi 25, 40. *Inspice*, inquit, *& fac secundum*

A *exemplar quod tibi in monte* (Sinai) *monstratum est. Exemplar* enim sive *paradigma*, ut vertunt Sept. vocat ideam, sive delineationem tabernaculi & templi, tum exemplarem, tum literalem & verbalem, ut scilicet literis & verbis scriptis explicaret ipsam ideæ delineationem, quæ alioqui cùm esset obscura & involuta, ex solo intuitu vix à Davide intelligi potuisset. Quare ut ipse & Salomon eam intelligerent, Deus verbis eandem explicuit, scribendo literis expressis: ita facies Sanctum, ita Sanctum sanctorum, ita atrium, ita altare utrumque, ita candelabrum, ita mensam panum propositionis, idque ex tali materia, tali forma, tanta altitudine. Et hoc est, quod hic ait David: *venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris*. Ita Abul.

CAPUT VIGESIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur impensæ à Davide præparatæ ad fabricam templi: Item ea quæ illis adjecere principes & populus. Mox vers. 22. Salomon secundò publicè ungitur in regem, ac David plenus dierum & meritorum moritur.

1. LOcutusque est David rex ad omnem ecclesiam: Salomonem filium meum unum elegit Deus, adhuc puerum & tenellum: opus namque grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo. 2. Ego autem totis viribus meis præparavi impensas domus Dei mei. Aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea: & lapides onychinos, & quasi stibinos, & diversorum colorum, omnemque pretiosum lapidem, & marmor Parium abundantissimè: 3. & super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum & argentum, do in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparavi in ædem sanctam. 4. Tria millia talenta auri de auro Ophir: & septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi. 5. Et, ubicumque opus est aurum de auro, & ubicumque opus est argento de argento, opera fiant per manus artificum: & si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit Domino. 6. Polliciti sunt itaque principes familiarum, & proceres tribuum Israel, tribuni quoque, & centuriones, & principes possessionum regis. 7. Dederuntque in opera domus Dei auri talenta quinque millia, & solidos decem millia: argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia: ferri quoque centum millia talentorum. 8. Et apud quemcumque inventi sunt lapides, dederunt in thesauros domus Domini, per manum Jahiel Gersonitis. 9. Lætatusque est populus, cùm vota sponte promitterent, quia corde toto offerebant ea Domino, sed & David rex lætatus est gaudio magno. 10. Et benedixit Domino coram universa multitudine, & ait: Benedictus es Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum. 11. Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus, cuncta enim quæ in cœlo sunt, & in terra, tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes. 12. Tuæ divitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium, in manu tua virtus & potentia: in manu tua magnitudo, & imperium omnium. 13. Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum. 14. Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere? tua sunt omnia: et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. 15. Peregrini enim sumus coram te, et advenæ sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora. 16. Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam paravimus ut ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia. 17. Scio Deus meus quòd probes corda, & simplicitatem diligas, unde & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli universa hæc, & populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria. 18. Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, patrum nostrorum, custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, & semper in venerationem tui mens ista permaneat. 19. Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, ut custodiat mandata tua, testimonia tua, & ceremonias tuas, & faciat universa: & ædificet ædem, cujus impensas paravi. 20. Præcepit autem David universæ ecclesiæ: Benedicite Domino Deo nostro. Et benedixit omnis ecclesia Domino Deo patrum suorum, & inclinaverunt se, & adoraverunt Deum, & deinde regem. 21. Immolaveruntque victimas Domino, & obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille, cum libaminibus suis, & universo ritu abundantissimè in omnem Israel. 22. Et comederunt, & biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia. Et unxerunt secundò Salomonem filium David. Unxerunt autem eum Domino in principem, & Sadoc in pontificem. 23. Seditque Salomon super solium Domini in regem pro David patre suo, & cunctis placuit, & paruit illi omnis Israel. 24. Sed & universi principes, et potentes, et cuncti filii regis David dederunt manum, et subjecti fuerunt Salomoni regi. 25. Magnificavit ergo Dominus Salomonem super omnem Israel, et dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eũ rex Israel. 26. Igitur David filius Isai regnavit super universum Israel. 27. Et dies, quibus regnavit super Israel, fuerunt quadraginta anni: in Hebron regnavit septem annis, et in Jerusalem annis trigintatribus. 28. Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, et divitiis, et gloria, et regnavit Salomon filius ejus pro eo. 29. Gesta autem David regis priora, et novissima, scripta sunt in Libro Samuelis Videntis, et in

Libro

Libro Samuelis Videntis, & in Libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad Videntis: 30.
universique regni ejus, & fortitudinis, & temporum, quæ transierunt sub eo, sive in Israel, sive in cunctis regnis terrarum.

Vers. 2. QUASI STIBINOS] id est, similes stibio, quo mulieres faciei fucum inducunt, ut videantur esse formosiores quàm sint. Unde Heb. est *Lapides fuci*, qui scilicet intuentibus facerent fucum, ut in iis apparerent miræ & elegantes variarum rerum formæ, quæ tamen revera in eis non erant, quales sunt quos appellant *Agates*, in quibus arborum, avium, insularum natantium, & quarumlibet rerum effigies quasi expictæ apparent, quæ oculatissimos etiam decipiunt, ut verè putent illas ibidem existere; hi ergo sunt lapides *stibini* sive *fuci*, qui fucum faciunt oculis, eosque suis imaginibus quas repræsentant, deludunt.

ET MARMOR PARIUM] ex Paro insula una ex Cycladibus, quod est album & præstantissimum. τὸ *Parium* non est in Hebræo, sed in Sept. & Nostro, quia marmor hoc à Davide ad Dei templum paratum fuit selectum & optimum quale est Parium.

EXCEPTIS HIS QUÆ PRÆPARAVI IN DOMUM SANCTAM] q. d. præter illa quæ ex spoliis hostium & regnis subactis præparavi & congessi ad fabricam templi, quæ summam faciunt centum millium talentorum auri, & mille millium talentorum argenti, ut dictum est c. 22. 14. insuper in eandem domus Dei mei fabricam ex meo peculio do ea, quæ jam pridem obtuli & promisi, nimirum tria millia talentorum auri ex Ophir allati, ideoque præstantissimi, &c.

Vers. 5. IMPLEAT MANUM SUAM] auro & donis quæ liberaliter vult offerre Deo pro fabrica templi.

Vers. 6. PRINCIPES POSSESSIONUM REGIS] scilicet præfecti vineis, agris, armentis, ovibus, cæterisque opibus Davidis.

A

Vers. 17. IN SIMPLICITATE CORDIS MEI LÆTUS OBTULI] Hebr. *in rectitudine cordis*; Sept. *in justitia*, q. d. obtuli hæc *simpliciter*, id est, syncero, recto & candido corde, & purissima intentione, non aliud spectans vel intendens, quàm Dei honorem & gloriam. Hoc enim omnino dignum & justum est.

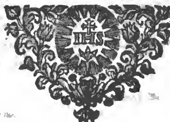
Vers. 21. IMMOLAVERUNTQUE VICTIMAS] tum holocausta, tum pacificas, è quibus comedere & epulari poterant laici; unde ex his omnes epulati sunt. Subdit enim:

ABUNDANTISSIME IN OMNEM ISRAEL] q. d. tot victimę abundè suffecerunt ut ex eis omnes Israelitę tunc præsentes lautè epularentur.

ET UNXERUNT SECUNDO SALOMONEM] priùs enim privatim coram paucis unctus fuerat 3. Reg. 1. v. 39. hic ergo secundò ungitur publicè, ut omnes sciant eum esse regem Israelis, ac ut talem revereantur & colant. Hac de causa David convocavit totum populum, ut Salomon iterum præsente universo Israel & approbante ungeretur.

B

ET SADOC IN PONTIFICEM] Quia Sadoc fuerat Pontifex à Saule designatus, Abiathar verò succedens Achitob & Heli pontificibus apud Davidem functus fuerat pontificatu; hinc nonnulli Saulis hostes & Davidis asseclæ, nolebant Sadoc recipere ut Pontificem: quare David jubet eum ungi in Pontificem, ut omnes eum ut talem accepterent, & honorent. Noluit enim David Sadoc privare suo gradu, quem apud Saulem per tot annos habuerat, quique ei jure debebatur, eò quòd esset ex posteris Eleazar, qui erat primogenitus Aaronis, ideoque ei in pontificatu successor.

COMMENTARIUS
IN LIBRUM SECUNDUM
PARALIPOMENON.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon oblatis victimis in Gabaon, petit à Deo sapientiam, & impetrat cum maximis opibus & gloria pompaque equitum & curruum.

CONFORTATUS est ergo Salomon filius David in regno suo, & Dominus Deus ejus erat cum eo, & magnificavit eum in excelsum. 2. Præcepitque Salomon universo Israeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus & judicibus omnis Israel, & principibus familiarum: 3. & abiit cum universa multitudine in Excelsum Gabaon, ubi erat tabernaculum fœderis Dei, quod fecit Moyses famulus Dei in solitudine. 4. Arcam autem Dei adduxerat David de Cariathiarim, in locum quem præparaverat ei, & ubi fixerat illi tabernaculum, hoc est, in Jerusalem. 5. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Uri filii Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini: quod & requisivit Salomon, & omnis ecclesia. 6. Ascenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hostias. 7. Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, ut dem tibi. 8. Dixitque Salomon Deo: Tu fecisti cum David patre meo misericordiam magnam: & constituisti me regem pro eo. 9. Nunc ergo Domine Deus impleatur sermo tuus, quem pollicitus es David patri meo: tu enim me fecisti regem super populum tuum multum, qui tam innumerabilis est, quàm pulvis terræ. 10. Da mihi sapientiam & intelligentiam, ut ingrediar & egrediar coram populo tuo: quis enim potest hunc populum tuum dignè, qui tam grandis est, judicare? 11. Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti divitias, & substantiam, & gloriam, neque animas eorum qui te oderant, sed nec dies vitæ plurimos: petisti autem sapientiam & scientiam, ut judicare possis populum meum, super quem constitui te regem, 12. Sapientia & scientia data sunt tibi: divitias autem & substantiam & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus nec ante te nec post te fuerit similis tui. 13. Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Jerusalem coram tabernaculo fœderis, & regnavit super Israel. 14. Congregavitque sibi currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & fecit eos esse in urbibus quadrigarum, & cum rege in Jerusalem. 15. Præbuitque rex argentum & aurum in Jerusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. 16. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, & de Coa, à negotiatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio, 17. quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de universis regnis Hethæorum, & à regibus Syriæ, emptio celebrabatur.

HOc caput usque ad v. 13. explicui lib. 3. Reg. c. 3. cætera verò cap. 10. v. 26.

Vers. 5. ALTARE QUOQUE ÆNEUM] id est, altare holocaustorum, in quo cremabantur victimæ, quod proinde *erat æneum*; alterum enim altare thymiamatis, in quo Deo adolebatur incensum, erat aureum.

REQUISIVIT] proficiscendo in Gabaon, ubi erat altare æneum, ut in eo offerret mille victimas.

UT INGREDIAR ET EGREDIAR CORAM POPULO] ut quasi rex populum ducam & reducam, quocumque opus est, sicut pastor oves ad pascua educit, & vespere ad caulam reducit. Vers. 10.

CORAM TABERNACULO FOEDERIS] Heb. *de coram tabernaculo*. Septuag. *à facie tabernaculi*: hoc enim erat in Gabaon, à quo discedens Salomon redibat in Jerusalem. Vers. 13.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon ad templi fabricam destinat 70. millia bajulorum, & 80. millia latomorum: pacifcitur cum Hiram de insigni architecto lignisque transmittendis.

1. Decrevit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium sibi. 2. Et nume-
ravit septuaginta millia virorum portantium humeris, & octoginta millia qui cæderent lapi-
des in montibus, præpositosque eorum tria millia sexcentos. 3. Misit quoque ad Hiram regem Tyri,
dicens: Sicut egisti cum David patre meo, & misisti ei ligna cedrina ut ædificaret sibi domum, in qua
& habitavit: 4. sic fac mecum, ut ædificem domum nomini Domini Dei mei, ut consecrem eam ad
adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam,
& ad holocautomata manè, & vespere, sabbathis quoque, & neomeniis, & solemnitatibus Domini
Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli. 5. Domus enim, quam ædificare cupio, ma-
gna est: magnus est enim Deus noster super omnes deos. 6. Quis ergo poterit prævalere, ut ædificet
ei dignam domum? si cœlum, & cœli cœlorum capere eum nequeunt: quantus ego sum, ut possim
ædificare ei domum? sed ad hoc tantùm, ut adoleatur incensum coram illo. 7. Mitte ergo mihi vi-
rum eruditum, qui noverit operari in auro, & argento, ære, & ferro, purpura, coccino, & hya-
cintho, & qui sciat sculpere cælaturas, cum his artificibus, quos mecum habeo in Judæa & Jerusa-
lem, quos præparavit David pater meus. 8. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pi-
nea, de Libano: scio enim quòd servi tui noverint cædere ligna de Libano, & erunt servi mei cum ser-
vis tuis, 9. ut parentur mihi ligna plurima. Domus enim, quam cupio ædificare, magna est nimis,
& inclyta. 10. Præterea operariis qui cæsuri sunt ligna, servis tuis dabo in cibaria tritici coros vigin-
ti millia, & hordei coros totidem, & vini viginti millia metretas, olei quoque sata viginti millia. 11.
Dixit autem Hiram rex Tyri per litteras, quas miserat Salomoni: quia dilexit Dominus populum suum,
idcircò te regnare fecit super eum. 12. Et addidit, dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui
fecit cœlum & terram, qui dedit David regi filium sapientem & eruditum & sensatum atque pruden-
tem, ut ædificaret domum Domino, & palatium sibi. 13. Misi ergo tibi virum prudentem & scien-
tissimum Hiram, patrem meum, 14. filium mulieris de filiabus Dan, cujus pater fuit Tyrius, qui
novit operari in auro, & argento, ære, & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoque & hya-
cintho, & bysso, & coccino: & qui scit cælare omnem sculpturam, & adinvenire prudenter quod-
cumque in opere necessarium est, cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei David patris tui.
15. Triticum ergo, & hordeum, & oleum, & vinum, quæ pollicitus es domine mi, mitte servis
tuis. 16. Nos autem cædemus ligna de Libano, quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus
per mare in Joppe; tuum autem erit transferre ea in Jerusalem. 17. Numeravit igitur Salomon om-
nes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumeravit David pater
ejus, & inventi sunt centum quinquaginta millia, & tria millia sexcenti. 18. Fecitque ex eis septua-
ginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent;
tria autem millia & sexcentos præpositos operum populi,

Hoc caput exposui lib. 3. Reg. cap. 5.

Vers. 2. NUMERAVIT SEPTUAGINTA MILLIA VIRORUM] Hi non erant Israelitæ sed proselyti, ut patet v. 17.

PRÆPOSITOS] qui dirigerent, & simul urgerent operarios ad fabricam templi accelerandam, & concin- A nè adornandam. Hoc enim significat Hebraicè נצח *natsach*.

HIRAM PATREM MEUM] quem scilicet ego ob virtutem, sapientiam, & industriam, veneror ut patrem. Vers. 13.
Vide dicta 3. Reg. 7. v. 13. Heb. Sept. & Chald. habent *Hiram patris mei*, subaudi, architectum & famulum.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon magnificum extruit templum, & ante illud duas collocat columnas, Jachin & Booz.

1. Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstra-
tus fuerat David patri ejus, in loco, quem paraverat David in area Ornan Jebusæi. 2.
Cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui. 3. Et hæc sunt fundamenta, quæ
jecit Salomon, ut ædificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudi-
nis cubitos viginti. 4. Porticum verò ante frontem, quæ tendebatur in longum juxta mensuram la-
titudinis domus, cubitorum viginti: porrò altitudo centum viginti cubitorum erat: & deauravit eam
intrinsecùs auro mundissimo. 5. Domum quoque majorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas
auri obrizi affixit per totum: sculpsitque in ea palmas, & quasi catenulas se invicem complectentes.
6. Stravit quoque pavimentum templi pretiosissimo marmore, decore multo. 7. Porrò aurum erat
probatissimum: de cujus laminis texit domum, & trabes ejus, & postes, & parietes, & ostia: &
cælavit cherubim in parietibus. 8. Fecit quoque domum Sancti sanctorum; longitudinem juxta la-

titudinem domus, cubitorum viginti: & latitudinem similiter viginti cubitorum: & laminis aureis texit eam, quasi talentis sexcentis. 9. Sed & clavos fecit aureos, ita ut singuli clavi siclos quinquagenos appenderent: cœnacula quoque texit auro. 10. Fecit etiam in domo Sancti sanctorum cherubim duos, opere statuario: & texit eos auro. 11. Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur, ita ut una ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus: & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius cherub. 12. Similiter cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, & tangebat parietem: & ala ejus altera quinque cubitorum, alam cherub alterius contingebat. 13. Igitur alæ utriusque cherubim expansæ erant, & extendebantur per cubitos viginti: ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum. 14. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & bysso: & intexuit ei cherubim. 15. Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis: porrò capita earum, quinque cubitorum. 16. Necnon & quasi catenulas in oraculo, et superposuit eas capitibus columnarum: malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit. 17. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, unam a dextris, et alteram à sinistris: eam, quæ a dextris erat, vocavit Jachin; et quæ ad lævam, Booz.

HOc caput explicui lib. 3. Reg. c. 6.
IN MONTE MORIA] in quo olim Abraham fi-
Vers. 1. lium suum Isaac Deo obtulerat Genes. 22. 14. unde in eodem Christus antitypus se in eodem holocaustum Deo obtulit pro mundi salute. Calvariæ enim mons pars est, vel appendix montis Moria.

LONGITUDINIS CUBITOS IN MENSURA PRI-
Vers. 3. MA] quia secunda mensura fuit, qua hi 60. cubiti divisi & dimensi sunt in duas sectiones, scilicet ut ex eis Sanctum haberet 40. cubitos, reliquos verò 20. haberet Sanctum sanctorum. Vide dicta lib. 3. Reg. c. 6. v. 1. sub finem.

Vers. 5. DOMUM MAJOREM (ita vocat *Sanctum*, quod erat majus Sancto sanctorum) TEXIT TABULIS ABIEGNIS] ex abiete; sed immixtis *laquearibus cedrinis*, ut dicitur 3. Reg. 6. 9.

PORRO AURUM ERAT PROBATISSIMUM] Heb.
Vers. 7. *erat aurum Paruaim*, scilicet effossum ex loco dicto *Ophir*, & per Aphæresin *Paruaim*, vel ut Septuag. vertunt: *aurum ex Pharuim*. Sic & Pagnin. Vatabl. Arias, Marinus, & alii qui putant *Paruaim* esse *Peru*. Videtur enim utrobique esse eadem vox eædemque literæ. Dici verò *Paruaim* in Duali, quia regio *Peru* est duplex, major scilicet & minor. Verùm nomen *Peru* tunc erat incognitum, & etiamnum indigenis *Peru* est ignotum. Inditum est enim isti regioni nuper ab Hispanis, à flumine vicino quodam ita dicto, uti testatur Josephus Acosta, qui in *Peru* vixit quindecim annis, lib. 1. de novo orbe cap. 14.

Marinus in Lexico scribit nonnullos *Paruaim* deducere à *Par*, id est, *juvencus*, eò quòd aurum *Paruaim* rubeat ut sanguis juvenci.

Melius dicas *Ophir* & *Paruaim* esse in India Orientali, esseque Sumatram, Taprobanam, Pegu, & alias ibidem auriferas regiones, quæ a Salomone & Hebræis nuncupatæ sint, *Ophir* & *Paruaim* à rad. פרה *Para*, id est, *fructificavit*, eò quòd summe sint frugiferæ, & auriferacissimæ. Hæ voces quoque alludunt ad עפר *Epher*, id est, *cineris*, eò quòd massæ terreæ, è quibus liquatur aurum, habeant colorem cinereum; sicut rubrica, e qua liquatur ferrum, habet colorem terræ rubræ. Alludit quoque ad פאר *Pear*, id est, *decus* splendor, q. d. sub *Epher*, id est, *cinere* latet *Pear*, id est, *aurum decorum* fulgidum & splendidum. Vide dicta 3. Reg. 9. v. ult.

IN ORACULO] id est, sicut in oraculo. Erant enim Vers. 16.
hæ catenulæ in columnis, similes catenulis oraculi, sive Sancti sanctorum.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAlomon fabricat altare holocaustorum, mare fusile, duas conchas aureas, decem candelabra aurea, mensas, phialas, ceteraque vasa templi.

1. FEcit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, et viginti cubitorum latitudinis, et decem cubitorum altitudinis. 2. Mare etiam fusile decem cubitis à labio usque ad labium, rotundum per circuitum: quinque cubitos habebat altitudinis, et funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum ejus. 3. Similitudo quoque boum erat subter illud, et decem cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus alvum maris circuibant. Boves autem erant fusiles: 4. et ipsum mare super duodecim boves impositum erat, quorum tres respiciebant ad Aquilonem, et alii tres ad Occidentem: porrò tres alii Meridiem, et tres qui reliqui erant Orientem, habentes mare superpositum: posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari. 5. Porrò vastitas ejus habebat mensuram palmi, & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilii: capiebatque tria millia metretas. 6. Fecit quoque conchas decem: & posuit quinque a dextris, & quinque a sinistris, ut lavarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant: porrò in mari sacerdotes lavabantur. 7. Fecit autem & candelabra aurea decem, secundùm speciem qua jussa erant fieri: & posuit ea in templo, quinque à dextris, & quinque a sinistris. 8. Necnon & mensas decem: & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque a sinistris: phialas quoque aureas centum. 9. Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem: & ostia in basilica, quæ texit ære. 10. Porrò mare posuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem: 11. Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas: & complevit omne opus regis in domo Dei: 12. hoc est, columnas duas, & epistylia, & capita, & quasi quædam retiacula, quæ capita tegerent super epistylia. 13. Malogranata quoque quadringenta, & retiacula duo, ita ut bini ordines malogranatorum singulis retiaculis jungerentur, quæ protegerent epistylia, & capita columnarum. 14. Bases etiam fecit, & conchas, quas superposuit basibus: 15. mare unum, boves quoque duodecim sub mari. 16. Et lebetes, & creagras, & phialas. Omnia vasa fecit Salomoni Hiram pater ejus in domo Domini ex ære mundissimo. 17. In regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochot & Saredatha.

tha. 18. Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita ut ignoraretur pondus æris. 19. Fe-
citque Salomon omnia vasa domus Dei, & altare aureum, & mensas, & super eas panes propo-
sitionis: 20. candelabra quoque cum lucernis suis, ut lucerent ante oraculum juxta ritum ex au-
ro purissimo: 21. & florentia quædam, & lucernas, & forcipes aureos: omnia de auro mun-
dissimo facta sunt. 22. Thymiatheria quoque, & thuribula, & phialas, & mortariola, ex auro
purissimo. Et ostia cælavit templi interioris, id est, in Sancta sanctorum: & ostia templi forin-
secus aurea. Sicque completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

HOc caput explicui 3. Reg. 7.

Vers. 2. FUNICULUS TRIGINTA CUBITORUM] Funiculum vocat circulum, sive peripheriam maris ænei quæ erat 30. cubitorum, scilicet triplo major diametro ejusdem.

Vers. 3. SIMILITUDO QUOQUE BOUM ERAT SUBTER ILLUD, &c.] q.d. præter duodecim boves æneos, quibus mare fusile incumbebat, erant in anteriore maris parte per spatium decem cubitorum (quæ erat tertia peripheriæ pars; tota enim erat triginta cubitorum) alia boum capita eminentia ad elegantiam; fortè etiam ut per illa quasi epistomia aqua educeretur. Porrò hæc capita erant *duobus versibus*, Hebr. *duobus ordinibus* distincta; unus enim ordo erat infra labium, alter versùs fundum. Erantque *fusilia*, Heb. *fusa in fusuras ejus*, scilicet maris, q. d. hæc capita non erant forinsecùs adjecta & appacta mari, sed cum ipso mari primitùs fusorio opere fusa.

Vers. 9. FECIT ATRIUM SACERDOTUM ET BASILICAM GRANDEM] id est, ut habent Hebr. & Septuag. *atrium magnum*, in quo populus orabat, quæ erat subdialis area undique porticibus cincta, ut tempore pluvio iis tegeretur populus, eò se recipiens, quæ porticus triplici columnarum ordine, & triplici contignatione distinguebantur. Porrò hoc atrium populi cingebat & ambie-

A bat à tribus lateribus atrium sacerdotum, eratque quasi templum populi. Hinc Hebr. dicitur *azara*, id est, *adjutorium*, quia Deum ibi orans populus ejus auxilium sentiebat in hujus divini adjutorii exemplum, in eo Deus, quin & gentiles asilum constituerunt; & fortè ex *azar azirum*, & inde *asilum* dictum est. Testis est Strabo libr. 14. & Cicero 3. in Verrem, Ephesi Dianæ templum id juris habuisse, ut ad illud confugientes mancipia vinculis & servitute solverentur. Quin & Ælian. lib. 11. de animal. 6. & Gyrald. syntag. 15. de diis gentium, memorant in Parthenio monte delubrum fuisse Panis, ibique locum nomine Aulam omnibus animalibus fuisse velut asylum, quem leones & lupi dum feras insectabantur adire non auderent, sed repentè subsisterent feris relictis. Sicut ferunt in Dianæ Ætoliæ luco canes, dum feras insequuntur, ubi ad lucum confugerint, ab insectatione quiescere. Quæ omnia, ait Vilalpandus in Ezech. tom. 2. p. 202. dæmonis figmenta, ad æmulandam Dei opem in templis sibi dicatis demonstratam excogitata sunt. Sic Barbari quasi à Deo territi, templis abstinuerunt, ait Sanctus Augustinus lib. 1. civit.
B Dei cap. 2. 3. 4. 6.

ET FLORENTIA QUÆDAM] Hebr. *& flores*, v. g. rosarum, liliorum, gariophyllorum, &c. erant hi flores ex auro fabrefacti. Vers. 21.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAlomon vasa sacra cum donariis in templum, ac arcam fœderis in Sanctum sanctorum inducit: Deus per nebulam in eodem gloriam suam ostendit.

1. INtulit igitur Salomon omnia, quæ voverat David pater suus, argentum, & aurum, & uni-
versa vasa posuit in thesauris domus Dei. 2. Post quæ congregavit majores natu Israel, &
cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filiis Israel in Jerusalem, ut adducerent arcam
fœderis Domini de Civitate David, quæ est Sion. 3. Venerunt itaque ad regem omnes viri Is-
rael in die solemni mensis septimi. 4. Cùmque venissent cuncti seniorum Israel, portaverunt Le-
vitæ arcam, 5. & intulerunt eam, & omnem paraturam tabernaculi. Porrò vasa sanctuarii,
quæ erant in tabernaculo, portaverunt Sacerdotes cum Levitis. 6. Rex autem Salomon, & uni-
versus cœtus Israel, & omnes qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes, & boves
absque ullo numero: tanta enim erat multitudo victimarum. 7. Et intulerunt Sacerdotes arcam
fœderis Domini in locum suum, id est, ad oraculum templi, in Sancta sanctorum subter alas
cherubim: 8. ita ut cherubim expanderent alas suas super locum, in quo posita erat arca, & ip-
sam arcam tegerent cum vectibus suis. 9. Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paulu-
lum longiores erant, capita parebant ante oraculum: si verò quis paululum fuisset extrinsecus, eos
videre non poterat. Fuit itaque arca ibi usque in præsentem diem. 10. Nihilque erat aliud in
arca, nisi duæ tabulæ, quas posuerat Moyses in Horeb, quando legem dedit Dominus filiis Is-
rael egredientibus ex Ægypto. 11. Egressis autem Sacerdotibus de sanctuario (omnes enim Sa-
cerdotes, qui ibi potuerant inveniri, sanctificati sunt: nec adhuc in illo tempore vices, & mini-
steriorum ordo inter eos divisus erat) 12. tam Levitæ quàm cantores, id est, & qui sub Asaph
erant, & qui sub Eman, & qui sub Idithun, filii, & fratres eorum, vestiti byssinis, cymbalis,
& psalteriis, & citharis concrepabant, stantes ad Orientalem plagam altaris, & cum eis Sacerdo-
tes centum viginti canentes tubis. 13. Igitur cunctis pariter, & tubis & voce, & cymbalis, &
organis, & diversi generis musicorum concinentibus, & vocem in sublime tollentibus; longè so-
nitus audiebatur, ita ut cùm Dominum laudare cœpissent & dicere: Confitemini Domino quo-
niam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus: impleretur domus Dei nube, 14. nec possent
Sacerdotes stare & ministrare propter caliginem. Compleverat enim gloria Domini domum Dei.

CAput hoc exposui 3. Reg. 8.

Vers. 9. VECTIUM AUTEM, &c.] Sensus est q. d. Vectes quibus portabatur arca, longiores erant non oraculo, sed ipsa arca; quare apparebant sacerdotibus qui stabant in Sancto, ad fores Oraculi, sive Sancti sanctorum; si quis verò EXTRINSECUS, id est, extra

A fores Oraculi remotiùs constitisset, eos videre non poterat.

FUIT ITAQUE ARCA IBI USQUE IN PRÆSENTEM DIEM] quo scilicet hæc scripsit ille qui Diaria sive Chronica Regum Juda conscripsit, ex quibus hos libros Paralipomenon conscripsit & concinnavit Esdras.

Esdras. Nam tempore ipsius Esdræ arca non erat in templo, utpote jam a Chaldæis exusto, sed ante urbis templique excidium Arca à Jeremia translata fuit in locum incognitum, ut dicitur 2. Machab. 2. 4.

Vers. 10. Nihilque erat in arca, nisi duæ tabulæ] Quomodo urna cum manna, & Deuteronomium dicantur fuisse in arca, explicat Hebr. 9. 4.

Vers. 11. Nec adhuc in illo tempore (dedicationis A templi) vices et ordo inter Sacerdotes divisus erat] Hebr. *non observabatur*, sicut exactè observatus fuit post templi dedicationem. Ad hanc enim ob victimas plurimas in ea sacrificandas non sufficiebant sacerdotes, & Levitæ, quorum vices ministrandi erant illa hebdomade, sed convocati omnes confluxere ex toto Israele, quotquot venire potuerunt.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon populo benedicit, ac Deo gratias agit, quòd promissa Davidi de fabrica templi in se complesset, eumque obsecrat, ut vota orantium in templo exaudiat.

1. TUnc Salomon ait: Dominus pollicitus est ut habitaret in caligine; 2. ego autem ædifi-
cavi domum nomini ejus, ut habitaret ibi in perpetuum. 3. Et convertit rex faciem suam,
& benedixit universæ multitudini Israel (nam omnis turba stabat intenta) & ait: 4. Benedictus
Dominus Deus Israel, qui quod locutus est David patri meo, opere complevit, dicens: 5. A die,
qua eduxi populum meum de Terra Ægypti, non elegi civitatem de cunctis tribubus Israel, ut
ædificaretur in ea domus nomini meo: neque elegi quemquam alium virum, ut esset dux in po-
pulo meo Israel, 6. sed elegi Jerusalem, ut sit nomen meum in ea, & elegi David, ut consti-
tuerem eum super populum meum Israel. 7. Cùmque fuisset voluntatis David patris mei, ut æ-
dificaret domum nomini Domini Dei Israel, 8. dixit Dominus ad eum: Quia hæc fuit voluntas
tua, ut ædificares domum nomini meo, benè quidem fecisti hujuscemodi habere voluntatem: 9.
sed non tu ædificabis domum, verùm filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipse ædificabit
domum nomini meo. 10. Complevit ergo Dominus sermonem suum, quem locutus fuerat: &
ego surrexi pro David patre meo, & sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus, &
ædificavi domum nomini Domini Dei Israel. 11. Et posui in ea arcam, in qua est pactum Do-
mini, quod pepigit cum filiis Israel: 12. Stetit ergo coram altari Domini ex adverso universæ
multitudinis Israel, & extendit manus suas. 13. Siquidem fecerat Salomon basim æneam, & po-
suerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque cubitos latitudinis,
& tres cubitos altitudinis: stetitque super eam: & deinceps flexis genibus contra universam multi-
tudinem Israel, & palmis in cœlum levatis, 14. ait: Domine Deus Israel, non est similis tui
Deus in cœlo & in terra: qui custodis pactum & misericordiam cum servis tuis, qui ambulant coram te
in toto corde suo. 15. Qui præstitisti servo tuo David patri meo quæcumque locutus fueras ei:
& quæ ore promiseras, opere complesti, sicut & præsens tempus probat. 16. Nunc ergo Domine
Deus Israel, imple servo tuo patri meo David quæcumque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir
coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filii tui vias suas, & ambulave-
rint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me. 17. Et nunc Domine Deus Israel, firmetur sermo
tuus, quem locutus es servo tuo David. 18. Ergone credibile est ut habitet Deus cum hominibus su-
per terram? Si cœlum & cœli cęlorum non te capiunt, quantò magis domus ista, quam ædificavi?
19. Sed ad hoc tantùm facta est, ut respicias orationem servi tui, & obsecrationem ejus, Domine
Deus meus: & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te: 20. ut aperias oculos tuos super
domum istam diebus ac noctibus, super locum, in quo pollicitus es ut invocaretur nomen tuum, 21.
& exaudires orationem, quam servus tuus orat in eo: & exaudias preces famuli tui, & populi tui Is-
rael. Quicumque oraverit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de cęlis, & propitiare. 22.
Si peccaverit quispiam in proximum suum, & jurare contra eum paratus venerit, seque maledicto
constrinxerit coram altari in domo ista: 23. tu audies de cęlo, & facies judicium servorum tuorum,
ita ut reddas iniquo viam suam in caput proprium, & ulciscaris justum, retribuens ei secundùm justi-
tiam suam. 24. Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conversi
egerint penitentiam, & obsecraverint nomen tuum, & fuerint deprecati in loco isto, 25. tu exau-
dies de cęlo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terram, quam dedisti eis, & patribus
eorum. 26. Si clauso cœlo, pluvia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco isto,
& confessi nomini tuo, & conversi a peccatis suis, cùm eos afflixeris, 27. exaudi de cęlo Domine,
& dimitte peccata servis tuis & populi tui Israel, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur;
tur: & da pluviam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum. 28. Fames si orta fuerit in
terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & bruchus, & hostes, vastatis regionibus,
portas obsederint civitatis, omnisque plaga & infirmitas presserit: 29. si quis de populo tuo Is-
rael fuerit deprecatus, cognoscens plagam & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in do-
mo hac, 30. tu exaudies de cęlo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde uni-
cuique secundùm vias suas, quas nosti eum habere in corde suo: (tu enim solus nosti corda filio-
rum hominum:) 31. ut timeant te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus, quibus vivunt super
faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. 32. Externum quoque, qui non est de populo tuo
Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam
robustam, & brachium tuum extentum, & adoraverit in loco illo, 33. tu exaudies de cęlo fir-
missimo habitaculo tuo, et facies cuncta, pro quibus invocaverit te ille peregrinus: ut sciant omnes

populi

populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel, & cognoscant, quià nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi. 34. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra adversarios suos per viam in qua miseris eos, adorabunt te contra viam, in qua civitas hæc est, quam elegisti, & domus, quam ædificavi nomini tuo: 35. tu exaudies de cœlo preces eorum, & obsecrationem, & ulciscaris. 36. Si autem peccaverint tibi (neque enim est homo, qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captivos duxerint eos in terram longinquam, vel certè quæ juxta est, 37. & conversi in corde suo, in terra, ad quam captivi ducti fuerant, egerint pœnitentiam, & deprecati te fuerint in terra captivitatis suæ, dicentes: Peccavimus, iniquè fecimus, injustè egimus: 38. & reversi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, in terra captivitatis suæ, ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, & urbis, quam elegisti, & domus, quam ædificavi nomini tuo: 39. tu exaudies de cœlo, hoc est, de firmo habitaculo tuo, preces eorum, & facias judicium, & dimittas populo tuo, quamvis peccatori: 40. tu es enim Deus meus: aperiantur, quæso, oculi tui, & aures tuæ intentæ sint ad orationem quæ fit in loco isto. 41. Nunc igitur consurge Domine Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ: Sacerdotes tui Domine Deus induantur salutem, & sancti tui lætentur in bonis. 42. Domine Deus ne averteris faciem Christi tui; memento misericordiarum David servi tui.

HOc caput explicui 3. Reg. 8. 12.

Vers.13. FECERAT SALOMON BASIM ÆNEAM] per modum suggestus altioris, in quo sedens docensque vel genuflectens & orans audiretur à toto populo circumstante. Unde addit.

IN MEDIO BASILICÆ] id est, in medio atrii populi, ut dixi cap. 4. 9.

Vers.28. ÆRUGO ET AURUGO] vitia sunt segetum cùm illæ instar æris & auri rubiginem & quasi icterum, ictericumque colorem contrahunt, ut contabescant & exinaniantur.

Vers.41. CONSURGE DOMINE IN REQUIEM TUAM] ut in templo hoc, quod à me fieri jussisti, nobiscum & inter nos quiescas habitesque jugiter. *Requies* ergo Dei est templum, ibi enim colitur ipse precibus, votis, sacrificiis, &c.

TU ET ARCA FORTITUDINIS TUÆ] In arca A enim Deus ostendere solebat suam potentiam & fortitudinem, cùm ad ejus præsentiam Jordanem divisit, Jerichuntis muros prostravit, Chananæos, Philisthæos, aliosque hostes Israelis debellavit.

SACERDOTES TUI DOMINE DEUS INDUANTUR SALUTEM] ut planè plenèque sint sani & salvi, ut & laicos salvare queant. *Salutem* intelligit tum corporalem, tum potiùs spiritualem, nimirum justitiam & sanctitatem. Alludit enim ad Psalm. 131. 9. *Sacerdotes tui induantur justitiam*, id est, justitia & vitæ sanctitate ita abundent, ut ea quasi veste undique ambiri cingique videantur.

NE AVERTERIS FACIEM CHRISTI TUI] id est, Vers.42. mei ipsius, qui à te factus sum *Christus*, id est, unctus in regem; q. d. ne me à te creatum regem & facie supplici in cœlum ad te intenta orantem repellas; ne me meamque faciem & orationem spernas, & pudore suffundas.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEus igne è cœlo misso victimas Salomonis inflammat, eique revelat se ejus preces exaudisse, ut orantes in templo pro qualibet necessitate exaudiat.

1. CUmque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cœlo, & devoravit holocausta & victimas: & majestas Domini implevit domum. 2. Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eò quòd implesset majestas Domini templum Domini. 3. Sed & omnes filii Israel videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super domum: & corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adoraverunt, & laudaverunt Dominum: Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. 4. Rex autem, & omnis populus, immolabant victimas coram Domino. 5. Mactavit igitur rex Salomon hostias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia: & dedicavit domum Dei rex, & universus populus. 6. Sacerdotes autem stabant in officiis suis: & Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David rex ad laudandum Dominum: Quoniam in æternum misericordia ejus, hymnos David canentes per manus suas: porrò Sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat. 7. Sanctificavit quoque Salomon medium atrii ante templum Domini: obtulerat enim ibi holocausta & adipes pacificorum: quia altare æneum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta, & sacrificia, & adipes. 8. Fecit ergo Salomon solemnitatem in tempore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo, Ecclesia magna valdè, ab introitu Emath usque ad Torrentem Ægypti. 9. Fecitque die octavo collectam, eò quòd dedicasset altare septem diebus, & solemnitatem celebrasset diebus septem. 10. Igitur in die vigesimo tertio mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua, lætantes atque gaudentes super bono, quod fecerat Dominus Davidi, & Salomoni, & Israeli populo suo. 11. Complevitque Salomon domum Domini, & domum regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo, ut faceret in domo Domini, & in domo sua, & prosperatus est. 12. Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audivi orationem tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificii. 13. Si clausero cœlum, & pluvia non fluxerit, & mandavero & præcepero locustæ, ut devoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: 14. conversus autem populus meus, super quos invocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis: & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. 15. Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit. 16.

Elegi

Elegi enim, & sanctificavi locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneant
oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus. 17. Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambula-
vit David pater tuus, & feceris juxta omnia quæ præcepi tibi, & justitias meas judiciaque servave-
ris: 18. suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum David patri tuo, dicens: Non auferetur
de stirpe tua vir, qui sit princeps in Israel. 19. Si autem aversi fueritis, & dereliqueritis justitias
meas, & præcepta mea, quæ proposui vobis, & abeuntes servieritis diis alienis, & adoraveritis eos,
20. evellam vos de terra mea, quam dedi vobis: & domum hanc, quam sanctificavi nomini meo,
projiciam à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. 21. Et do-
mus ista erit in proverbium universis transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit Dominus sic ter-
ræ huic, & domui huic? Respondebuntque: Quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum,
qui eduxit eos de Terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos & adoraverunt eos, & coluerunt:
idcircò venerunt super eos universa hæc mala.

VERS. 2. HOc caput explicui 3. Reg. 8. & 9.
MAJESTAS] Hebr. כבוד *cabod*, id est, *gloria*, putà caligo sive nubes splendida & gloriosa, Dei invisibilis majestatem & gloriam repræsentans.

VERS. 6. SACERDOTES AUTEM STABANT IN OFFICIIS SUIS. Hebr. per *custodias suas*, scilicet divisi in suas tur- A mas, per officia singulis à Davide imposita. Sic & stabant Levitæ IN ORGANIS CARMINUM, hoc est, cum instrumentis musicis, &c. hymnos CANENTES PER MANUS SUAS] manibus scilicet pulsando instrumenta musica, quibus psallebant hymnos & carmina, putà psalmos à Davide ad Deum laudandum compositos.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon suum palatium multasque urbes ædificat: reliquias Chananæorum subjugat: sancit victimas statas impensis regis sacrificandas: Sacerdotum & Levitarum officia juxta Davidis descriptionem distribuit: missa classe in Ophir, inde recipit 450. auri talenta.

1. EXpletis autem viginti annis, postquam ædificavit Salomon domum Domini et domum suam: 2.
civitates, quas dederat Hiram Salomoni, ædificavit, et habitare ibi fecit filios Israel. 3.
Abiit quoque in Emath Suba, et obtinuit eam. 4. Et ædificavit Palmiram in deserto, et alias civi-
tates munitissimas ædificavit in Emath. 5. Extruxitque Bethoron superiorem, et Bethoron inferio-
rem, civitates muratas habentes portas et vectes et seras: 6. Balaath etiam et omnes urbes firmissi-
mas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque urbes quadrigarum, et urbes equitum, omnia quæcum-
que voluit Salomon atque disposuit, ædificavit in Jerusalem et in Libano, et in universa terra pote-
statis suæ. 7. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, et Ammorrhæis, et Pherezæis,
et Hevæis, et Jebusæis, qui non erant de stirpe Israel, 8. de filiis eorum, et de posteris, quos non
interfecerant filii Israel, subjugavit Salomon in tributarios, usque in diem hanc. 9. Porrò de filiis
Israel non posuit ut servirent operibus regis: ipsi enim erant viri bellatores, et duces primi, et prin-
cipes quadrigarum et equitum ejus. 10. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt
ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. 11. Filiam verò Pharaonis transtulit de Civitate
David, in domum quam ædificaverat ei. Dixit enim rex: Non habitabit uxor mea in domo David
regis Israel, eò quòd sanctificata sit: quia ingressa est in eam arca Domini. 12. Tunc obtulit Salo-
mon holocausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticum, 13. ut per singulos
dies offerretur in eo juxta præceptum Moysi in sabbathis et in calendis, et in festis diebus, ter per an-
num, id est, in solemnitate azimorum, et in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate tabernacu-
lorum. 14. Et constituit juxta dispositionem David patris sui, officia Sacerdotum in ministeriis suis:
et Levitas in ordine suo, ut laudarent, et ministrarent coram Sacerdotibus, juxta ritum uniuscujus-
que diei: et janitores in divisionibus suis per portam et portam: sic enim præceperat David homo Dei.
15. Nec prætergressi sunt de mandatis regis, tam Sacerdotes quàm Levitæ, ex omnibus quæ præce-
perat, et in custodiis thesaurorum. 16. Omnes impensas præparatas habuit Salomon, ex eo die quo
fundavit domum Domini usque in diem quo perfecit eam. 17. Tunc abiit Salomon in Asiongaber, et
in Ailath ad oram Maris rubri, quæ est in Terra Edom. 18. Misit autem ei Hiram per manus servo-
rum suorum naves, et nautas gnaros maris, et abierunt cum servis Salomonis in Ophir, tuleruntque
inde quadringenta quinquaginta talenta auri, et attulerunt ad regem Salomonem.

HOc caput explicui 3. Reg. 9. vers. 10. & sequentibus.

VERS. 2. CIVITATES QUAS DEDERAT (id est, reddiderat) HIRAM SALOMONI.

VERS. 17. ABIIT SALOMON (vel in persona, vel per suos ministros & officiales) IN ASIONGABER] Hic portus est maris rubri, ex quo in Indiam Orientalem facilis & vici- A nus est trajectus; unde colligas *Ophir* fuisse in India Orientali, non Occidentali, scilicet in Pegu, non in Peru. Nec enim in Peru, sed in Pegu inveniuntur simiæ, pavones, ebur, gemmæ, aromata, ligna thyina, quæ classis hæc Ophirina detulit ad Salomonem. Portus hic à Josepho lib. 8. Antiq. cap. 6. appellatur *Berenice*, à S. Hieron. *Essia*, hodie *Suez* vocatur.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regina Saba venit ad Salomonem. Redditus annui Salomonis, hastæ, scuta, cæteraque supellex aurea, solium ex ebore intertextum auro, mors & sepultura.

1. Regina quoque Saba, cùm audisset famam Salomonis, venit ut tentaret eum in ænigmatibus in Jerusalem, cum magnis opibus, & camelis qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmasque pretiosas. Cùmque venisset ad Salomonem, locuta est ei quæcumque erant in corde suo. 2. Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat: nec quidquam fuit, quod non perspicuum ei fecerit. 3. Quæ postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, & domum quam ædificaverat, 4. nec non & cibaria mensæ ejus, & habitacula servorum, & officia ministrorum ejus, & vestimenta eorum, pincernas quoque & vestes eorum, & victimas quas immolabat in domo Domini; non erat præ stupore ultra in ea spiritus. 5. Dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audieram in terra mea de virtutibus & sapientia tua. 6. Non credebam narrantibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis. 7. Beati viri tui, & beati servi tui, qui assistunt coram te omni tempore, & audiunt sapientiam tuam. 8. Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum, regem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Israel, & vult servare eum in æternum, idcircò posuit te super eum regem, ut facias judicia atque justitiam. 9. Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosissimas: non fuerunt aromata talia ut hæc, quæ dedit regina Saba regi Salomoni. 10. Sed & servi Hiram cum servis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thyina, & gemmas pretiosissimas; 11. de quibus fecit rex, de lignis scilicet thyinis, gradus in domo Domini, & in domo regia, citharas quoque & psalteria cantoribus: nunquam visa sunt in Terra Juda ligna talia. 12. Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit, & quæ postulavit, & multò plura quàm attulerat ad eum: quæ reversa, abiit in terram suam cum servis suis. 13. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos, sexcenta sexaginta sex talenta auri: 14. excepta ea summa, quam legati diversarum gentium, & negotiatores afferre consueverant, omnesque reges Arabiæ, & satrapæ terrarum, qui comportabant aurum, & argentum Salomoni. 15. Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: 16. trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta: posuitque ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore. 17. Fecit quoque rex solium eburneum grande, & vestivit illud auro mundissimo. 18. Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad solium, & scabellum aureum, & brachiola duo altrinsecus, & duos leones stantes juxta brachiola, 19. sed & alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex utraque parte: non fuit tale solium in universis regnis. 20. Omnia quoque vasa convivii regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur. 21. Siquidem naves regis ibant in Tharsis cum servis Hiram, semel in annis tribus: & deferebant inde aurum & argentum, & ebur, & simias, & pavos. 22. Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ præ divitiis & gloria. 23. Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, ut audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde ejus: 24. & deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos, & mulos, per singulos annos. 25. Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & curruum equitumque duodecim millia, constituitque eos in urbibus quadrigarum, & ubi erat rex in Jerusalem. 26. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges, a flumine Euphrate usque ad terram Philisthinorum, & usque ad terminos Ægypti. 27. Tantamque copiam præbuit argenti in Jerusalem quasi lapidum: & cedrorum tantam multitudinem velut sycomororum, quæ gignuntur in campestribus. 28. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, cunctisque regionibus. 29. Reliqua autem operum Salomonis priorum & novissimorum, scripta sunt in verbis Nathan prophetæ & in libris Ahiæ Silonitis, in visione quoque Addo Videntis, contra Jeroboam filium Nabat. 30. Regnavit autem Salomon in Jerusalem super omnem Israel quadraginta annis. 31. Dormivitque cum patribus suis, & sepelierunt eum in Civitate David: regnavitque Roboam filius ejus pro eo.

Hoc caput explicui 3. Reg. 10.

Vers. 5. De virtutibus tuis] Hebr. Septuag. & Chald. *de verbis tuis*, id est, de tuis rebus à te patratis, vel ad te spectantibus.

Vers. 16. In armamentario quod erat consitum (circumdatum) nemore] id est, *in domo saltus Libani*, ut vertunt Septuag. Porrò trecenti & sexcenti aurei scuto- A rum & hastarum fuere sicli, quorum quisque pendebat & valebat quatuor drachmas, id est, quatuor coronatos, uti ostendi 3. Reg. 10. v. 16.

In Tharsis] Hebræi mare indeque transmarinas regiones vocabant *Tharsis*, præsertim longinquas, sibique ignotas, uti erat Ophir & India, vide dicta 3. Reg. 9. 28. & Jonæ 1. 3. Vers. 21.

CA-

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam sua duritie populum à se avertit, unde sola tribus Juda ei adhæsit, cætera verò decem tribus regem sibi crearunt Jeroboam.

1. PRofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Israel convenerat, ut constituerent eum regem. 2. Quod cùm audisset Jeroboam filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem) statim reversus est. 3. Vocaveruntque eum, & venit cum universo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes: 4. Pater tuus durissimo jugo nos pressit, tu leviora impera patre tuo, qui nobis imposuit gravem servitutem, & paululum de onere subleva, ut serviamus tibi. 5. Qui ait: Post tres dies revertimini ad me. Cùmque abiisset populus, 6. iniit consilium cum senibus, qui steterant coram patre ejus Salomone dum adhuc viveret, dicens: Quid datis consilii ut respondeam populo? 7. Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic, & leniveris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore. 8. At ille reliquit consilium senum, & cum juvenibus tractare cœpit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. 9. Dixitque ad eos: Quid vobis videtur? vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi: Subleva jugum quod imposuit nobis pater tuus? 10. At illi responderunt ut juvenes, & nutriti cum eo in deliciis, atque dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu subleva: & sic respondebis ei: Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. 11. Pater meus imposuit vobis grave jugum, & ego majus pondus apponam: pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Jeroboam, & universus populus, ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis. 13. Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum: 14. locutusque est juxta juvenum voluntatem: Pater meus grave vobis imposuit jugum, quod ego gravius faciam: pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædam vos scorpionibus. 15. Et non acquievit populi precibus; erat enim voluntatis Dei, ut compleretur sermo ejus, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Jeroboam filium Nabat. 16. Populus autem universus, rege duriora dicente, sic locutus est ad eum: Non est nobis pars in David, neque hereditas in filio Isai. Revertere in tabernacula tua Israel, tu autem pasce domum tuam David. Et abiit Israel in tabernacula sua. 17. Super filios autem Israel, qui habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam. 18. Misitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, & lapidaverunt eum filii Israel, & mortuus est: porrò rex Roboam currum festinavit ascendere, & fugit in Jerusalem. 19. Recessitque Israel a domo David, usque ad diem hanc.

HOc caput audivimus 3. Reg. 11. vide ibi dicta.
ERAT ENIM VOLUNTATIS DEI] Hebr. *erat*
Vers. 15. *causatum à Deo.* Volebat Deus dividere Israelem, decemque tribus adimere Salomoni, ad castigandam illius idolo-
A latriam, easque dare Jeroboam, ideoque permisit Roboam tam durè & stultè populo respondere, unde sciebat futurum ut populus à se Roboam subduceret, & ad Jeroboam confugeret, quod ipse intendebat.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam volens armis subjugare decem tribus, prohibetur à Semeia propheta. Multi sacerdotes Levitæ & fideles relicto Jeroboam idololatra in Jerusalem transmigrant. Roboam ex multis uxoribus multas procreat proles.

1. VEnit autem Roboam in Jerusalem, & convocavit universam domum Juda & Beniamin, centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Israel, & converteret ad se regnum suum. 2. Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: 3. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, & ad universum Israel, qui est in Juda & Beniamin. 4. Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros: revertatur unusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cùm audissent sermonem Domini, reversi sunt, nec perrexerunt contra Jeroboam. 5. Habitavit autem Roboam in Jerusalem, & ædificavit civitates muratas in Juda. 6. Extruxitque Bethlehem, & Etam, & Thecue, 7. Bethsur quoque, & Socho, & Odollam, 8. necnon & Geth, & Maresa, & Ziph, 9. sed & Aduram, & Lachis, & Azeca, 10. Saraa quoque, & Ajalon, & Hebron, quæ erant in Juda & Beniamin, civitates munitissimas. 11. Cùmque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei, & vini. 12. Sed & in singulis urbibus fecit armamentarium scutorum & hastarum, firmavitque eas summa diligentia, & imperavit super Judam & Beniamin. 13. Sacerdotes autem & Levitæ, qui erant in universo Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, 14. relinquentes suburbana & possessiones suas, & transeuntes ad Judam & Jerusalem: eò quòd abjecisset eos Jeroboam, & posteri ejus, ne sacerdotio Domini fungerentur. 15. Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, & dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat. 16. Sed & de cunctis tribubus Israel, quicumque dederant cor suum ut quærerent Dominum Deum Israel, venerunt in Jerusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo

patrum

patrum suorum. 17. Et roboraverunt regnum Juda, & confirmaverunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulaverunt enim in viis David & Salomonis, annis tantùm tribus. 18. Duxit autem Roboam uxorem Mahalath, filiam Jerimoth, filii David: Abihail quoque filiam Eliab filii Isai, 19. quæ peperit ei filios, Jehus, & Somoriam, & Zoom. 20. Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalom, quæ peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salomith. 21. Amavit autem Roboam Maacha filiam Absalom, super omnes uxores suas, & concubinas: nam uxores decem & octo duxerat, concubinas autem sexaginta: & genuit viginti octo filios, & sexaginta filias. 22. Constituit verò in capite, Abiam filium Maacha, ducem super omnes fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, 23. quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios ejus, & in cunctis finibus Juda & Beniamin, & in universis civitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas, & multas petivit uxores.

VERS. 1. ELECTORUM ATQUE BELLANTIUM] id est, *electorum bellatorum*. Est Hendiadys. Hebr. בחורים *bahurim*, & electos, & juvenes significat. Juvenum enim sunt bella, senum consilia, ut ait ille.

VERS. 11. POSUIT IN EIS PRINCIPES] id est, belli duces, cum commeatu sufficienti, ut vicini hostis, scilicet Jeroboami antagonistæ sui insultus sustinere possent. Erant enim civitates limitaneæ, in confinio Judæ & Israelis.

VERS. 14. EO QUOD ABJECISSET EOS JEROBOAM] id est, privasset eos officio Sacerdotali & Levitico, eò quòd nollent suis vitulis quasi idolis, sed Deo vero deservire.

VERS. 17. AMBULAVERUNT ENIM IN VIIS DAVID ET SALOMONIS] intellige antequàm Salomon in senio à Deo ad idola apostataret.

VERS. 22. CONSTITUIT ABIAM IN CAPITE] id est, caput & principem ceterorum fratrum, qui erant 28. eò quòd ipse, licèt ætate esset junior, prudentia tamen, vigore, & industria omnes superaret.

VERS. 23. ET POTENTIOR SUPER OMNES FILIOS EJUS, ET IN CUNCTIS FINIBUS JUDA ET BENIAMIN, ET IN UNIVERSIS CIVITATIBUS MURATIS] repete, *potentior*, fuit Abia. q.d. Abia occupavit cunctos limites regni, omnesque civitates muratas & munitas, itaque se omnium dominum effecit ac potentem, utpote cui omnes limites regni omnesque urbes munitæ parerent.

PRÆBUITQUE EIS (civitatibus muratis & regni finibus) ESCAS PLURIMAS (ne hostes eas obsidere, & fame ad deditionem cogere possent) ET MULTAS PETIVIT UXORES] scilicet Abia sibi, ut ex eis multos gigneret filios, quibus suum regnum stabiliret & roboraret, ne à fratribus suis invadi posset. Hunc sensum exigit nostra versio, æquè ac Septuag. qui pro, *potentior super omnes filios* vertunt: *profecit super omnes filios ejus, & in cunctis finibus Juda*, &c.

Porrò, ex Hebræo aliter verti potest cum Pagnino, Vatablo, Marino, & aliis, nimirum sic: *Dispersit* (Roboam) *omnes filios suos super omnes fines Juda & Beniamin, & per omnes civitates munitas*; ut scilicet ipsi separati forent ad invicem, nec capita conferre possent, ut simul contra Abiam juniorem, quem omnibus prætulerat, conspirare possent, juxta illud politicum & tyrannicum Machiavelli præceptum: *si vis regnare, divide*. Atque ut forte sua contenti viverent, nec de regno cogitarent, *præbuit eis escas plurimas, & dedit eis multitudinem uxorum*, ut ventri & veneri vacantes, in delicioso otio torperent & consenescerent. Idem facit Turcarum Imperator fratribus suis donec prolem habeat, qua habita, fratres occidit, ne imperium invadant.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam & Judæi post tres annos à Deo ad idola desciscunt. Quare à Sesac rege Ægypti spoliantur & subjugantur. Morienti Roboam succedit Abia.

1. CUmque roboratum fuisset regnum Roboam & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Israel cum eo. 2. Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sesac rex Ægypti in Jerusalem (quia peccaverunt Domino) 3. cum mille ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum: nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex Ægypto, Libyes scilicet, & Troglodytæ, & Æthiopes. 4. Cepitque civitates munitissimas in Juda, & venit usque in Jerusalem. 5. Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, & principes Juda, qui congregati fuerant in Jerusalem, fugientes Sesac, dixitque ad eos: Hæc dicit Dominus: Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sesac. 6. Consternatique principes Israel & rex dixerunt: Justus est Dominus. 7. Cùmque vidisset Dominus, quòd humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii, & non stillabit furor meus super Jerusalem per manum Sesac. 8. Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, & servitutis regni terrarum. 9. Recessit itaque Sesac rex Ægypti ab Jerusalem, sublatis thesauris domus Domini, & domus regis, omniaque secum tulit, & clypeos aureos, quos fecerat Salomon, 10. pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii. 11. Cùmque introiret rex domum Domini, veniebant scutarii, & tollebant eos, iterumque referebant eos ad armamentarium suum. 12. Verumtamen quia humiliati sunt, aversa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt penitus: siquidem & in Juda inventa sunt opera bona. 13. Confortatus est ergo rex Roboam in Jerusalem, atque regnavit: quadraginta autem & unius anni erat cum regnare cœpisset, & decem & septem annis regnavit in Jerusalem, urbe, quam elegit Dominus, ut confirmaret nomen suum ibi, de cunctis tribubus Israel: nomen autem matris ejus Naama Ammanitis. 14. Fecit autem malum, & non præparavit cor suum ut quæreret Dominum. 15. Opera verò Roboam prima & novissima, scripta sunt in Libris Semeiæ prophetæ, & Addo Videntis, & diligenter exposita: pugnaveruntque adversum se Roboam & Jeroboam cunctis diebus. 16. Et dormivit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in Civitate David. Et regnavit Abia filius ejus pro eo.

SESAC REX ÆGYPTI] qui *Sesostris* ab Herodoto lib. 2. & Diodoro lib. 2. (quos citat Josephus lib. 8. cap. 4.) nuncupatur, quique, ut iidem referunt, quando imbelles & mulierosos vicerat, trophæum mulierosum erigebat, ac reges à se victos solebat currui suo triumphali jungere, ut se super reges esse, imò super omnes homi-

homines ostenderet. Causam belli hanc fuisse suspicantur noster Samerius & Salianus, quòd Jeroboam, qui Salomonis iram fugiens in Ægypto duxerat cognatam vel filiam Sesac, post mortem Salomonis rediens, rexque Israelis creatus, sollicitarit cognatum vel socerum suum Sesac, ut imbellem, mulierosum, & pavidum Roboam invaderet, ne ipse Jeroboam à Roboam invaderetur, & regno novo spoliaretur, sed potius ejus regnum suo adjiceret, & Sesaci soceri sui dono possideret. Certiorem causam dat Scrip. scilicet Apostasiam & idololatriam Roboami & Judæorum: hanc enim Deus per Sesac punire destinabat. Addunt Herodotus & Diodorus Sesac e Jerusalem victa perrexisse ad reliquam Asiam, eamque sibi subjugasse, ac terra marique tam multa occupasse, ut Alexandrum Magnum superarit.

Vers. 3. Troglodytæ] populi sunt Æthiopiæ, quæ adjacet Ægypto, cujus rex erat Sesac, *nullarum opum domini*, ait Mela lib. 1. *strident magis quàm loquuntur, specus subeunt, aluntur que serpentibus*. Hebr. vocantur סכיים *suckym*, id est, *latibula, & antra habitantes*. Græcè τρωγλοδύται, id est, cavernas subeuntes & incolentes: τρώγλη enim est foramen, nidus, caverna. Audi Aristot. lib. 8. de historia anim. c. 12. *Grues ex Scythicis campis ad paludes Ægypto superiores, unde Nilus profluit, veniunt, quo in loco pugnare cum Pygmæis dicuntur: non enim id fabula est, sed certè, genus tum hominum, tum etiam equorum pusillum, ut dicitur, est, deguntque in cavernis, unde nomen Troglodytæ à subeundis cavernis accepere*. Verùm hæc de Pygmæis cum gruibus pugnantibus communis olim fuit opinio per traditionem accepta, sed fabulosa, uti ostendi Ezech. 27. v. 11. Quare minùs rectè nonnulli Troglodytas putant esse Arabes in tabernaculis habitantes, ideoque vagabundos, qui Nomades vocantur. Constat enim eos fuisse Æthiopes.

Non stillabit furor meus super Jerusalem] scilicet ulteriùs per continuas cædes, rapinas & strages, quas parat Sesac. Vide hic quàm citò placatur Deus ad pœnitentiam qualem qualem Roboami & Judæorum. Nam vel non veram & seriam, vel non firmam & stabilem fuisse pœnitentiam, patet ex eo quòd instinctu matris suæ Naamæ Ammonitis, ideoque idololatræ, reversus sit ad idola, ut dicitur v. 13. & 14. Vers. 7.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Abia rex Juda pius de impio Jeroboam triumphat, cæsis quingentis millibus Israelitarum, ac ex 14. uxoribus 38. filios generat.

1. Anno octavodecimo regis Jeroboam, regnavit Abia super Judam. 2. Tribus annis regnavit
in Jerusalem, nomenque matris ejus Michaia, filia Uriel de Gabaa: & erat bellum inter
Abiam, & Jeroboam. 3. Cùmque iniisset Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & ele-
ctorum quadringenta millia: Jeroboam instruxit econtra aciem octingenta millia virorum, qui & ipsi
electi erant, & ad bella fortissimi. 4. Stetit ergo Abia super montem Semeron, qui erat in Ephraim,
& ait: Audi Jeroboam, & omnis Israel. 5. Num ignoratis quòd Dominus Deus Israel dederit re-
gnum David super Israel in sempiternum, ipsi & filiis ejus in pactum salis? 6. Et surrexit Jeroboam
filius Nabat, servus Salomonis filii David: & rebellavit contra dominum suum. 7. Congregatique
sunt ad eum viri vanissimi, & filii Belial: & prævaluerunt contra Roboam filium Salomonis: porrò
Roboam erat rudis, & corde pavido, nec potuit resistere eis. 8. Nunc ergo vos dicitis quòd resistere
possitis regno Domini, quod possidet per filios David, habetisque grandem populi multitudinem, at-
que vitulos aureos, quos fecit vobis Jeroboam in deos. 9. Et ejecistis Sacerdotes Domini, filios Aaron,
atque Levitas: & fecistis vobis Sacerdotes sicut omnes populi terrarum: quicumque venerit, & initia-
verit manum suam in tauro de bobus, & in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dii. 10.
Noster autem Dominus, Deus est, quem non relinquimus, Sacerdotesque ministrant Domino de fi-
liis Aaron, & Levitæ sunt in ordine suo: 11. Holocausta quoque offerunt Domino per singulos dies,
manè & vespere, & thymiama juxta legis præcepta confectum, & proponuntur panes in mensa mun-
dissima, estque apud nos candelabrum aureum, & lucernæ ejus, ut accendantur semper ad vesperam:
nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis. 12. Ergo in exercitu no-
stro dux Deus est, & Sacerdotes ejus, qui clangunt tubis, & resonant contra vos: filii Israel nolite pu-
gnare contra Dominum Deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit. 13. Hæc illo loquente,
Jeroboam retrò moliebatur insidias. Cùmque ex adverso hostium staret, ignorantem Judam suo am-
biebat exercitu. 14. Respiciensque Judas vidit instare bellum ex adverso & post tergum, & clama-
vit ad Dominum: ac Sacerdotes tubis canere cœperunt. 15. Omnesque viri Juda vociferati sunt: &
ecce illis clamantibus, perterruit Deus Jeroboam, & omnem Israel qui stabat ex adverso Abia & Juda.
16. Fugeruntque filii Israel Judam: & tradidit eos Deus in manu eorum. 17. Percussit ergo eos
Abia & populus ejus, plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Israel quingenta millia virorum for-
tium. 18. Humiliatique sunt filii Israel in tempore illo, & vehementissime confortati: filii Juda, eò
quòd sperassent in Domino Deo patrum suorum. 19. Persecutus est autem Abia fugientem Jero-
boam, & cepit civitates ejus, Bethel & filias ejus, & Jesana cum filiabus suis, Ephron quoque & fi-
lias ejus: 20. nec valuit ultra resistere Jeroboam in diebus Abia: quem percussit Dominus, & mor-
tuus est. 21. Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores quatuordecim: procreavitque vi-
ginti duos filios, & sedecim filias. 22. Reliqua autem sermonum Abia, viarumque, & operum
ejus, scripta sunt diligentissime in Libro Addo Prophetæ.

Vers. 2. Michaia filia Uriel] Vide dicta 3. Reg. 15. 2.

Vers. 4. Stetit Abia super montem] ut ejus oratio ab omnibus Israelitis circumcirca castrametantibus audiri posset. Est autem hæc ejus oratio pia & efficax, qua multis rationibus eis persuadere conatur, ut relicta novitia religione & rege, ad avitum Deum regnumque David in Jerusalem redeant; ac præsertim quòd ipse habeat Deum pugnantem pro se, quem ipsi, utpote idololatræ, habeant adversum, q. d. Insane agitis, si contra Deum pugnare vultis. Lege eam & expende.

Vers. 5. In pactum salis] id est, in pactum firmum, stabile & æternum. Sal enim res à putredine integras salvasque conservat: hinc sal est symbolum æternitatis, ut dixi Levit. 2. vers. 12. Addit noster Sanchez, aitque: Constat hoc pactum de regno in Davidis familia perpetuo esse conditionatum, nempe si Davidis progenies pactum servet, Psal. 88. vers. 30. Dedit itaque Deus regnum Davidis domui cum grano salis, nempe si

pè si à fide, quam integram servare debuit, non deficiat, aut si ipsa Davidis progenies salem adhibeat, neque percussum fœdus corrumpi atque tabescere permittat.

Vers. 9. QUICUMQUE INITIAVERIT (Hebr. & Sept. *impleverit*) MANUM SUAM IN TAURO DE BOBUS (Hebr. *in juvenco filio bovis*) ET IN ARIETIBUS SEPTEM, FIT SACERDOS EORUM QUI NON SUNT DII] q. d. Sicut falsos habetis Deos, sic & falsos sacerdotes, non enim Deus elegit eos, uti elegit Aaronem & posteros ejus; sed quicumque, licèt vilis & sceleratus, manibus suis offerendo taurum & septem arietes consecrarit suas manus, hoc ipso fit sacerdos idolorum, puta vitulorum aureorum. Nota, *implere manum*, Hebr. idem est quod, consecrare sacerdotem. Nam manus implendo victimis, easque manibus suis offerendo consecrabat se sacerdotem. Hoc enim ritu fiebat sacerdotis consecratio, ut patet Levit. 8.

Vers. 11. PROPONUNTUR PANES IN MENSA MUNDISSIMA, &c.] Ex hoc loco & seq. ubi non nisi unius mensæ & unius candelabri fit mentio, colligit Torniellus, Sesacum regem Ægypti, cùm expilaret thesauros templi, ex *denis mensis & denis candelabris*, quæ rex Salomon collocarat in templo, non reliquisse nisi unam mensam unumque candelabrum, eoque Judæos deinceps contentos fuisse, sicut fuerant antequàm templum à Salomone excitaretur.

QUEM PERCUSSIT DOMINUS, ET MORTUUS EST] Quem, scilicet Jeroboam, de eo enim sermo proximè præcessit; Jeroboam enim post duos tresve annos miserè interiit. Hebræi verò in Seder Olam non Jeroboam, sed ipsum Abiam intelligunt, quem ajunt ingratum fuisse Deo, nec dignas egisse gratias pro tanta victoria, ideoque paulò post obiisse, nec nisi triennium regnasse, ac biennio ante Jeroboam esse vita functum. Verùm hoc non satis consentit cum eo quod proximè subditur: *Igitur Abia confortato imperio suo accepit uxores 14. &c.* Vers. 20.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Abiæ succedit filius Asa, qui excisa idololatria confortatus à Deo Zaram regem Æthiopum cum mille militum millibus profligat.

1. Dormivit autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in Civitate David: regnavitque Asa filius ejus pro eo, in cujus diebus quievit terra annis decem. 2. Fecit autem Asa quod bonum & placitum erat in conspectu Dei sui, & subvertit altaria peregrini cultus, & excelsa, 3. & confregit statuas, lucosque succidit: 4. & præcepit Judæ ut quæreret Dominum Deum patrum suorum, & faceret legem, & universa mandata: 5. & abstulit de cunctis urbibus Juda aras, & fana, & regnavit in pace. 6. Ædificavit quoque urbes munitas in Juda, quia quietus erat, & nulla temporibus ejus bella surrexerant, pacem Domino largiente. 7. Dixit autem Judæ; Ædificemus civitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris, donec à bellis quieta sunt omnia, eò quòd quæsierimus Dominum Deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per gyrum. Ædificaverunt igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit. 8. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta & hastas de Juda trecenta millia, de Beniamin verò scutariorum & sagittariorum ducenta octoginta millia, omnes isti viri fortissimi. 9. Egressus est autem contra eos Zara Æthiops cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus trecentis: & venit usque Maresa. 10. Porrò Asa perrexit obviam ei, & instruxit aciem ad bellum in Valle Sephata, quæ est juxta Maresa: 11. & invocavit Dominum Deum, & ait: Domine non est apud te ulla distantia, utrùm in paucis auxilieris, an in pluribus: adjuva nos Domine Deus noster; in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noster tu es, non prævaleat contra te homo. 12. Exterruit itaque Dominus Æthiopes coram Asa & Juda: fugeruntque Æthiopes. 13. Et persecutus est eos Asa, & populus qui cum eo erat, usque Gerara, & ruerunt Æthiopes usque ad internecionem, quia Domino cædente contriti sunt, & exercitu illius præliante. Tulerunt ergo spolia multa, 14. & percusserunt civitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror invaserat: & diripuerunt urbes, & multam prædam asportaverunt. 15. Sed & caulas ovium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum: reversique sunt in Jerusalem.

Vers. 2. REX ASA SUBVERTIT ALTARIA PEREGRINI CULTUS (quo gentiles colebant suos deos & idola) ET EXCELSA] Dices, 3. Reg. 15. 14. de Asa dicitur: *non abstulit excelsa*. Resp. excelsa alia erant idolis, alia Deo vero dicata: illa sustulit Asa, hæc non. Rursùm, *excelsa*, scilicet altaria, simulachra & lucos idolorum sustulit Asa, non verò templa omnia eisdem à Salomone dicata; hæc enim posteà sustulit Josias 4. Reg. 23. 13.

Vers. 5. ET ABSTULIT, &c. FANA] scilicet Baal, Astaroth, cæterorumque Deorum. Hebr. est חמנים *chammanim* vel *Hammanim*, quod propriè significat *solaria*, id est, delubra, vel altaria Solis, sive Ammonis. Inde enim Punicè dictus est Ammon, sive Jupiter Ammonius, id est, Sol, ab Hebr. חמה *chamma* vel *hamma*, id est, Sol, ita dictus à calore: חמם *chaman* enim significat calefacere. Vide dicta Ezech. 6. v. 6.

Vers. 9. EGRESSUS EST AUTEM (sub annum decimumquintum regni Asa, ut colligitur ex c. seq. v. 10. ita Salianus) CONTRA EOS ZARA ÆTHIOPS CUM EXERCITU SUO (continente) DECIES CENTENA MILLIA] *Æthiops:* Torniellus & alii apud Genebr. per Æthiopiam, hic accipiunt Madianitidem, ex qua oriunda uxor Moysis vocatur *Æthiopissa*, Num. 12. Ratio eorum est, quòd Æthiopes propriè dicti longe absint à Judæa. Verùm melius Serarius, Sanchez, Salianus & alii, veram Æthiopiam, quæ sub Ægypto est, accipiunt. Hæc enim adjacet Ægypto, ideoque Judææ vicina est, & fortè Zara tam fuit rex Ægypti, quàm Æthiopiæ, idque probatur primò, quia cap. 16. 8. hi ipsi vocantur *Æthiopes & Libyes*; erant ergò verè Æthiopes, qui sunt in Africa & Libya, non verò Madianitæ, qui sunt in Asia. Secundò, quia Asa hoc prælio ab hostibus recuperavit omnia spolia, quæ Sesac rex Ægypti ante 26. annos sub Roboam ex Judæa abstulerat. Ergo hostes hi fuere Ægyptii, eisque vicini Æthiopes. Unde Sept. sub finem cap. 14. eos vocant *Alimazones*, vel ut alii volunt, *Amazones*, quos ex Libya esse docet hic Theodor. & Diodor. lib. 3.

ET RUERUNT ÆTHIOPES USQUE AD INTERNECIONEM, QUIA DOMINO CÆDENTE CONTRITI SUNT, ET EXERCITU ILLIUS (Asæ regis, vel Dei putà Angelorum, exercitu) PRÆLIANTE] pro Asa & Juda Deum & sanctos Angelos invocante. Vers. 13.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Azarias propheta vaticinatur Israelem multo tempore privandum veri Dei cultu, lege & sacerdotio. Cujus oraculo commotus Asa rex idola funditus extirpat, & matrem suam sacerdotio Priapi abdicat.

1. Azarias autem filius Oded, facto in se spiritu Dei, 2. egressus est in occursum Asa, & dixit ei: Audite me Asa & omnis Juda & Beniamin: Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, invenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos. 3. Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, & absque sacerdote doctore, & absque lege. 4. Cùmque reversi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum. 5. In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti, sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum: 6. pugnabit enim gens contra gentem, & civitas contra civitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia. 7. Vos ergo confortamini, & non dissolvantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro. 8. Quod cùm audisset Asa, verba scilicet & prophetiam Azariæ filii Oded prophetæ, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Juda, & de Beniamin, & ex urbibus, quas ceperat, montis Ephraim, & dedicavit altare Domini quod erat ante porticum Domini. 9. Congregavitque universum Judam & Beniamin, & advenas cum eis de Ephraim, & de Manasse, & de Simeon; plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes quòd Dominus Deus illius esset cum eo. 10. Cùmque venissent in Jerusalem mense tertio, anno decimoquinto regni Asa, 11. immolaverunt Domino in die illa, de manubiis & præda quam adduxerant, boves septingentos, & arietes septem millia. 12. Et intravit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent Dominum Deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua. 13. Si quis autem, inquit, non quæsierit Dominum Deum Israel, moriatur, à minimo usque ad maximum, à viro usque ad mulierem. 14. Juraveruntque Domino voce magna in jubilo, & in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum, 15. omnes qui erant in Juda cum execratione: in omni enim corde suo juraverunt, & in tota voluntate quæsierunt eum, & invenerunt: præstititque eis Dominus requiem per circuitum. 16. Sed & Maacham matrem Asa regis ex augusto deposuit imperio, eò quòd fecisset in luco simulachrum Priapi: quod omne contrivit, & in frusta comminuens combussit in Torrente cedron. 17. Excelsa autem derelicta sunt in Israel: attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus ejus. 18. Eaque quæ voverat pater suus, & ipse intulit in domum Domini, argentum, & aurum, vasorumque diversam supellectilem. 19. Bellum verò non fuit usque ad trigesimum quintum annum regni Asa.

Vers. 3. TRANSIBUNT MULTI DIES IN ISRAEL ABSQUE DEO, DOCTORE ET LEGE] id est, absque cura & cultu veri Dei, doctoris & legis divinæ. Tangit præsens tempus, quo Jeroboam cultum vitulorum aureorum in Israelem induxit, nam eum in hoc vitulorum cultu secuti sunt omnes posteri ejus, omnesque ad unum reges Israel, quos ex regibus Juda imitati sunt Joram, Ochozias, Athalia, Achaz, Manasse, Joakim & Sedecias, idola pro Deo avito & vero colentes.

Vers. 4. CUMQUE REVERSI FUERINT IN ANGUSTIA SUA AD DOMINUM ISRAEL, &c. INVENIENT EUM] Sic Deum invenit pœnitens Achab, & Joas, cui Elisæus trinam de Syris victoriam prædixit; ac pœnitens Manasse, item pius Ezechias, Josias & similes.

Vers. 10. MENSE TERTIO] Sivan, quo celebrabant Pentecosten, ut indicet hoc festo ipsos Deum invocantes, ejus ope tantam victoriam adeptos esse, ideoque ei in gratiarum actionem manubias hostium obtulisse. Sic vice versa Con- A stantinopolis à Turca expugnata est in Pentecoste, eò quòd Græci impie sentirent de Spiritu sancto, cujus hoc est festum, docerentque eum non procedere à Patre & Filio.

COR AUTEM ASÆ ERAT PERFECTUM CUM DOMINO CUNCTIS DIEBUS EJUS] quoad verum Dei cultum, q. d. Asa per omnem vitam coluit Deum verum, nunquam verò ad idola deflexit, uti deflexerunt alii. Nam alioqui Asa in aliis peccavit, & Deum graviter offendit, ut patebit c. seq. v. 7. 10. & 12. Vers. 17.

USQUE AD TRIGESIMUMQUINTUM (ita legendum est cum Hebr. Sept. Romanis, non, *usque ad trigesimum*, uti legunt aliqui) ANNUM REGNI ASA] hoc est regni Juda, quod in morte Salomonis à regno Israelis per schisma Jeroboam diremptum, tunc propriè cœpit, ut scilicet primus annus Roboam fuerit primus annus regni Juda, prout regnum Juda proprium fuit & distinctum à regno Israelis, quod tum pariter cœpit sub primo rege Jeroboam. Ita Hebr. Sanch. Sal. Tornielius & alii. Id magis patebit c. seq. v. 1. Vers. 19.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Rex Asa perculsus exercitu Baasa regis Israel, opem poscit à Benadad rege Syriæ. Qua de causa increpitus ab Hanani propheta, eum incarcerat: mox podagra moritur anno regni 41.

1. Anno autem trigesimo sexto regni ejus ascendit Baasa rex Israel in Judam, & muro circumdabat Rama, ut nullus tutè posset egredi & ingredi de regno Asa. 2. Protulit ergo Asa argentum & aurum de thesauris domus Domini, & de thesauris regis, misitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: 3. Fœdus inter me & te est, pater quoque meus & pater tuus habuere concordiam: quam ob rem misi tibi argentum & aurum, ut rupto fœdere, quod habes cum Baasa rege Israel, facias eum à me recedere. 4. Quo comperto, Benadad misit principes exercituum suorum ad urbes

urbes Israel: qui percusserunt Ahion, & Dan, & Abelmain, & universas urbes Nephthali muratas.
5. Quod cùm audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum. 6. Porrò Asa rex as-
sumpsit universum Judam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna quæ ędificationi præparaverat Baa-
sa, ædificavitque ex eis Gabaa, & Maspha. 7. In tempore illo venit Hanani propheta ad Asa regem
Juda, & dixit ei: Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcircò evasit
Syriæ regis exercitus de manu tua. 8. Nonne Æthiopes & Libyes multò plures erant, quadrigis &
equitibus, & multitudine nimia, quos, cùm Domino credidisses, tradidit in manu tua? 9. Oculi
enim Domini contemplantur universam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto cre-
dunt in eum. Stultè igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore adversum te bella consurgent.
10. Iratusque Asa adversus Videntem, jussit eum mitti in nervum: valdè quippe super hoc fuerat in-
dignatus: & interfecit de populo in tempore illo plurimos. 12. Opera autem Asa prima & novissi-
ma, scripta sunt in Libro regum Juda & Israel. 12. Ægrotavit etiam Asa anno trigesimonono re-
gni sui, dolore pedum vehementissimo, & nec in infirmitate sua quęsivit Dominum, sed magis in me-
dicorum arte confisus est. 13. Dormivitque cum patribus suis, & mortuus est anno quadragesimo
primo regni sui. 14. Et sepelierunt eum in sepulchro suo, quod foderat sibi in Civitate David: posue-
runtque eum super lectum suum, plenum aromatibus & unguentis meretriciis, quę erant pigmen-
tariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia.

A

Vers. 1. Antilogia annorum. ANNO AUTEM TRIGESIMOSEXTO EJUS (Asæ) ASCENDIT BAASA] Dices, Baasa jam erat mortuus à decennio, scilicet anno 25. regni Asæ, ut patet 3. Reg. 16. 8. nam anno 36. Asæ regnabat in Israel Amri 3. Reg. 16. 22. *Conciliatur Primò.* Respondet primò Cajet. Joannes Lucidus, Adrichom. in Chronol. Joannes Annius cum suo pseudophilone, & Melchior Canus lib. 11. de locis cap. 5. ad 12. arg. hic mendum irrepsisse, & pro 36. legendum 26. vel potiùs 16. Nec hoc mirum, quia hæc res non spectat ad fidem, nec ad bonos mores. Verùm omnes Codices Hebræi, Chaldæi, Græci, Latini constanter habent 36. non 26. Atqui in omnibus Codicibus esse mendum, est dicere in S. Script. esse mendum, quod absit. *Secundò.* Secundò, Lyran. Vatabl. & Genebrar. respondent, annos Asæ dupliciter numerari, primò, ab inito regno; secundò ab illo memorabili bello & victoria Æthiopica. Hinc ergo 36. anni regni Asæ esse 26. ejusdem à bello Æthiopico, quo Baasæ morienti dicitur successisse filius Ela 3. Reg. 16. 8. Verùm hoc est turbare totam S. Scriptur. chronologiam: sic enim pariter anni sequentium regum, scilicet Zambri, Amri, Achab, qui regnarunt cum Asa, &c. numerandi forent à bello Æthiopico, quod nemo dixerit. B *Tertiò.* Tertiò, alii dicunt hos annos 36. esse annos vitæ Asæ, non regni. Verùm obstat; quòd expressè dicatur: *Anno autem 36. regni*, non vitæ: unde Abulens. respondet aliam hic quærendam esse solutionem, quam ipse se nescire profitetur. *Quartò genuinè.* Quartò & veriùs dicas hos 36. annos esse regni Judæ; quare computandos esse à primo anno Roboam, qui primus fuit rex Juda, cùm Israel, id est, decem tribus, regem sibi creavere Jeroboam. Tunc enim facta est nova Aera, ac multi annos computare cœperunt ab hoc insigni schismate. Tunc enim institutum est regnum Juda, æquè ac regnum Israel; unde hìc passim anni regum Israel numerantur juxta annos regum Juda sibi conregnantium. Igitur Roboam primus rex Juda regnavit 17. annis, mox Abia tribus annis, denique Asa sedecim, adde hos omnes, habebis 36. quos quærimus. Quare hic annus 36. regni Juda præcisè fuit decimus sextus regni Asæ. Instabis, hi 36. anni hìc vocantur non regni Juda, sed regni Asæ. Resp. idem est regnum Asæ quod regnum Juda, nam Asa aliud non habuit regnum quàm Juda. Quare dum computas annos regni Juda, computas annos Asæ, qui illi præerat, & cujus erat hoc C regnum. Ita Seder Olam sive chron. Hebræorum, Torniellus, Salian. & Azor. tom. 1. Instit. mor. lib. 6. capit. 55. quæst. 3. Sic Absalom dicitur anno 40. petiisse à David veniam eundi in Hebron 2. Reg. 15. 7. non utique anno 40. Davidis (nam trigesimus ejus tantùm agebatur) sed 40. ab institutione regni in Israel, putà ab anno primo Saulis regis, cùm publicè unctus est à Samuele, qui regnum Davidis decem annis antecesserat. Initium enim alicujus regni nota est insignis, ut inde chronologia ducatur.

CIRCUMDABAT RAMA, quæ erat in faucibus confinium regni Juda, ut proinde, NULLUS TUTE POSSET EGREDI ET INGREDI DE REGNO ASA]

Vers. 7. IDCIRCO EVASIT SYRIÆ REGIS EXERCITUS] q. d. si confisus in Deo ejus opem invocasses, non autem Benadad regis Syriæ; eum, utpote perpetuum Ju-

A dæ hostem, æquè ac Baasa regem Israel vicisses, sicut vicisti Zaram regem Æthiopiæ, qui multò numerosiore milite Judæam invadebat.

INTERFECIT DE POPULO PLURIMOS] qui Hanani prophetæ innocentiam injustè ab Asa, in carcere affligi dolebant, ideoque ejus tyrannidem liberiùs incusabant. *Vers. 10.*

DOLORE PEDUM VEHEMENTISSIMO] Hebr. & Græcè additur *usque ad supra*: cùm enim podagræ humor dolorque caput invadit, est vehementissimus, & celerem mortem affert. Unde Pagnin. vertit: *usque ad verticem fuit ægrotatio ejus.* *Vers. 12.*

SED MAGIS IN MEDICORUM ARTE CONFISUS EST] Notant Procopius & Theodoretus quæst. 45. *Medicos* vel accipi hìc pro incantatoribus, & magicis impostoribus, vel pro veris medicis. Si priore modo; patet cur peccarit. Quemadmodum libr. 30. cap. 1. docet Plinius Magiam & Medicinam una ferè copulari: & lib. 29. cap. 1. *Quid*, ait, *venenorum fertilius, aut unde testamentorum plures insidiæ? jam verò & adulteria, &c. quàm à medicina?* sicque apud Latinos *medicamenta* pro *venenis* in- B terdum sumuntur, ut apud Græcos pharmaca, Nonio teste: videatur & idem Plinius lib. 26. c. 4. Si posteriore modo; dupliciter peccare potuit. Primò, nimiam spem in iis ponendo, prætermissa Domini Dei ope. Nam & ideo Salomonis de remediis librum, revulsum ab Ezechia referunt Cedrenus & Suidas, quòd populus Deo non invocato & neglecto, malorum inde sanationem peteret. Secundò, præposterè ipsorum opem quærendo, ante scilicet placationem, & auxilium quæsitum à Deo, prout explicat Ecclesiasticus cap. 38. vers. 9. & seqq. ac jubet Innocentius III. de pœnitentiis & remissionibus c. *Cùm infirmitas*. Ita Serarius.

PLENUM AROMATIBUS ET UNGUENTIS MERETRICIIS] Græcè *myrepsicis*, id est, *aromatariis*. Unde Serarius pro *meretriciis*, suspicatur legendum *myrepsicis* Verùm *meretriciis* habent omnia Hebr. & Latina: *meretriciis* ergo idem est, quod suavissimis, & ut Vatabl. vertit, *delicatissimis*; qualibus utuntur meretrices, ut fœtorem corporis, ac præsertim halitus, quem stupris confectæ, quasi putida cadavera exhalant, iis obducant & contegant, juxta illud: *Vers. 14.*

C *Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.*

Vox *meretriciis* notat nimias odorum & aromatum hìc fuisse delicias, nimiumque luxum & pompam; unde subdit dicens: *ambitione nimia*.

ET COMBUSSERUNT SUPER EUM] ut cadaveri regio honorem & cultum civilem exhiberent, & ab eo fœtorem putredinemque depellerent. Non enim cadaver ipsum cum aromatibus, ut vult Vatabl. sed aromata juxta cadaver combusserunt, uti multis ostendit Sanchez.

Notant Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. hæc aromata super, vel ad tumulum ipsius combusta fuisse, imò & vestes, idque reverentiæ & honoris causa: quemadmodum apud Virgilium 6. Æneid. *Congesta cremantur Thurea dona*, & apud Plinium lib. 13. cap. 1. Homerum & alios. Sic in morte Aristobuli à se submersi adhibet etiam unguenta & aromata plura Herodes apud Josephum, & in Herodis ipsius funere Archelaus apud eundem.

Ipsum adhuc viventem Asam implevisse sepulchrum suum unguentis, Azarias lib. 3. cap. ult. fol. 183. ac Rabbini quidam alii scribunt. Quin & unguenta à fidelibus offerri solita ad sepulchra martyrum, docet S. Paulinus Natali 6. S. Felicis dum ita canit:

Ut vibrent tremulas funalia pendula flammas,
Martyris hi tumulum studeant profundere nardo,
Et medicata pio referant unguenta sepulchro.

A Idem testatur Prudentius Peristeph. hymno 11. in Hippolito, dicens:

Oscula perspicuo figunt impressa metallo:
Balsama diffundunt, fletibus ora rigant.

Et S. Gregorius lib. 7. Indict. 2. Epist. 53. scribens ad Secundinum; *Aloem verò*, inquit, *thymiama, styracem & balsamum sanctorum martyrum corporibus offerenda, latore præsentium deferente, transmisimus.*

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Asæ succedit pius Josaphat, ideoque dives & armis potens: hic vers. 7. mittit doctores per totum regnum, qui populum legem Dei doceant vers. 11. vectigales ei fiunt Philisthæi & Arabes. vers. 14. milites & duces ejusdem recensentur.

1. Regnavit autem Josaphat filius ejus pro eo, & invaluit contra Israel. 2. Constituitque mi-
litum numeros in cunctis urbibus Juda, quæ erant vallatæ muris. Præsidiaque disposuit in
terra Juda, & in civitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater ejus. 3. Et fuit Dominus cum
Josaphat, quia ambulavit in viis David patris sui primis: & non speravit in Baalim, 4. sed in
Deo patris sui, & perrexit in præceptis illius, & non juxta peccata Israel. 5. Confirmavitque
Dominus regnum in manu ejus, & dedit omnis Juda munera Josaphat: factæque sunt ei infinitæ
divitiæ, & multa gloria. 6. Cùmque sumpsisset cor ejus audaciam propter vias Domini: etiam
excelsa & lucos de Juda abstulit. 7. Tertio autem anno regni sui, misit de principibus suis Ben-
hail, & Obdiam, & Zachariam, & Nathanael, & Michæam, ut docerent in civitatibus Juda:
8. & cum eis Levitas, Semeiam, & Nathaniam, & Zabadiam, Asel quoque, & Semiramoth, &
Jonathan, Adoniamque & Thobiam, & Thobadoniam, Levitas, & cum eis Elisama & Joram
Sacerdotes, 9. docebantque populum in Juda, habentes librum legis Domini, & circuibant cun-
ctas urbes Juda, atque erudiebant populum. 10. Itaque factus est pavor Domini super om-
nia regna terrarum, quæ erant per gyrum Juda, nec audebant bellare contra Josaphat. 11.
Sed & Philisthæi Josaphat munera deferebant, & vectigal argenti, Arabes quoque adducebant pe-
cora, arietum septem millia septingenta, & hircorum totidem. 12. Crevit ergo Josaphat, &
magnificatus est usque in sublime: atque ædificavit in Juda domos ad instar turrium, urbesque
muratas. 13. Et multa opera paravit in urbibus Juda: viri quoque bellatores, & robusti erant
in Jerusalem, 14. quorum iste numerus per domos atque familias singulorum: In Juda principes
exercitus, Ednas dux, & cum eo robustissimi viri trecenta millia. 15. Post hunc Johanan prin-
ceps, & cum eo ducenta octoginta millia. 16. Post istum quoque Amasias filius Zechri, con-
secratus Domino, & cum eo ducenta millia virorum fortium, 17. Hunc sequebatur robustus
ad prælia Eliada, & cum eo tenentium arcum & clypeum ducenta millia. 18. Post istum etiam
Jozabad, & cum eo centum octoginta millia expeditorum militum. 19. Hi omnes erant ad ma-
num regis, exceptis aliis, quos posuerat in urbibus muratis, in universo Juda.

Vers. 6. Cumque sumpsisset cor ejus audaciam propter vias Domini] q. d. Josaphat audacem faciebat pietas, religio & custodia legis divinæ, ut neminem subditorum vel hostium timeret, sed fisus Deo audacter excelsa & lucos succideret, quæ alii pii reges imentes populi offensam vel rebellionem, toleraverant & permiserant. Hebr. & Sep. habent: *Et exaltatum est cor ejus in viis Domini*, q. d. nihil habuit potiùs, quàm ut observaret mandata Domini, ait Vatab. vel potiùs q. d. Josaphat magnos & excelsos ex Deo Deique cultu concepit animos, adeò ut neminem veritus, & imperterritus excelsa aboleret, aliaque heroica opera pro promovendo Dei honore & gloria animo destinaret. Vide hic quid faciat pietas piaque intentio, quæ nil timet, & omnia audet Deo secundante. Talis fuit hoc ævo Pius V. Pontifex, quia Deo nixus reges non timuit, sed regum, imò & Turcarum fuit terror & flagellum. Sanctitas enim omnibus est terrori, æquè ac venerationi.

Vers. 7. Misit de principibus suis] scilicet principes aulæ suæ, qui suo jussu abolitis idolis, verum unius Dei cultum & custodiam legis Mosaicæ restituerent. Quocirca misit cum eis Levitas ac Sacerdotes, ut docerent populum leges Domini. Insignis hic fuit zelus regis Josaphat, quem olim imitati sunt S. Stephanus Hungarorum primus rex, S. Ludovicus Francorum, S. Vvenceslaus Dux Bohemorum, & nostro ævo Reges Hispaniæ

A & Lusitaniæ, qui magnis impensis Indias utrasque subjugarunt, ut earum incolas ad veri Dei cognitionem & cultum per viros religiosos traducerent.

Ædificavit (per urbes & castella) in Judæa domos ad instar turrium] Hebr. *palatia* tam excelsa & munita ut turres viderentur. Fecit hoc ad Judææ tum ornatum, tum munimen. Sicut Burgundiones contra incursum Vvandalorum, Alanorum, Gothorum, &c. ædificarunt πύργους id est, *burgos* & turres, indeque *Burgundiones* sunt appellati. Vers. 12.

Amasias consecratus Domino] Hebr. Vers. 16.
המתנדב *hammitnaddab*, id est, ut Vatabl. qui sponte se obtulit Domino, hoc est, militiæ sacræ se devovit, ut pugnaret pro Deo Deique cultu contra idola & idololatras, ac pro fideli & pio rege suo Josaphat. Similes olim fuere Milites Templi sive Templarii, qui militiæ sacræ se devoverunt pro tutela terræ sanctæ & templi Jerosolymitani. Vide S. Bernard. in serm. ad Milites Templi.

Et cum eo centum octoginta millia] Vers. 18.
B Universim Josaphat sub signis habuit undecies centena & sexaginta bellatorum millia, Deo cum prosperante: quia præter tribus Juda & Beniamin potentes & numerosas sibi subditas, multi ex decem tribubus avitæ religionis studiosi & prosperitate Josaphat illecti, ad Jerusalem transfugerunt, ut dictum est c. 15. 9.

CA-

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josaphat filio suo Joram uxorem dat filiam impii regis Achab, cum eoque pergit ad prælium, in eoque juxta oraculum Michææ Achab occiditur.

1. Fuit ergo Josaphat dives & inclytus multùm, & affinitate conjunctus est Achab. 2. Descen-
ditque post annos ad eum in Samariam: ad cujus adventum mactavit Achab arietes & boves
plurimos, ipsi & populo qui venerat cum eo: persuasitque illi ut ascenderet in Ramoth Galaad.
3. Dixitque Achab rex Israel ad Josaphat regem Juda: Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui il-
le respondit: Ut ego, & tu: sicut populus tuus, sic & populus meus: tecumque erimus in bel-
lo. 4. Dixitque Josaphat ad regem Israel: Consule obsecro impræsentiarum sermonem Domini.
5. Congregavit igitur rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth
Galaad ad bellandum ire debemus an quiescere? At illi, Ascende, inquiunt, & tradet Deus in ma-
nu regis. 6. Dixitque Josaphat: Nunquid non est hic prophetes Domini, ut ab illo etiam requira-
mus? 7. Et ait rex Israel ad Josaphat: Est vir unus, à quo possumus quærere Domini volunta-
tem: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Mi-
chæas filius Jemla. Dixitque Josaphat: Ne loquaris rex hoc modo. 8. Vocavit ergo rex Israel unum
de eunuchis, & dixit ei: Voca citò Michæam filium Jemla. 9. Porrò rex Israel, & Josaphat rex
Juda, uterque sedebant in solio suo, vestiti cultu regio: sedebant autem in area juxta portam Sama-
riæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis. 10. Sedecias verò filius Chanaan fecit sibi cor-
nua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam. 11. Omnes-
que prophetæ similiter prophetabant, atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis,
& tradet eos Dominus in manu regis. 12. Nuntius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait
illi: En verba omnium prophetarum uno ore bona regi annuntiant: quæso ergo te ut sermo tuus ab
eis non dissentiat, loquarisque prospera. 13. Cui respondit Micheas: Vivit Dominus, quia quod-
cumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. 14. Venit ergo ad regem. Cui rex ait: Michæa, ire
debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit: Ascendite: cuncta enim
prospera evenient, & tradentur hostes in manus vestras. 15. Dixitque rex: Iterùm atque iterùm te
adjuro, ut mihi non loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini. 16. At ille ait: Vidi uni-
versum Israel dispersum in montibus, sicut oves absque pastore; & dixit Dominus: Non habent isti
dominos: revertatur unusquisque in domum suam in pace. 17. Et ait rex Israel ad Josaphat: Non-
ne dixi tibi, quòd non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt? 18. At ille,
Idcircò, ait, audite verbum Domini: Vidi Dominum sedentem in solio suo, & omnem exercitum
cœli assistentem ei à dextris & à sinistris. 19. Et dixit Dominus: Quis decipiet Achab regem Israel,
ut ascendat & corruat in Ramoth Galaad? Cùmque diceret unus hoc modo, & alter alio: 20. pro-
cessit spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui Dominus, In quo, inquit,
decipies? 21. At ille respondit: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus.
Dixitque Dominus: Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita. 22. Nunc igitur, ecce Domi-
nus dedit spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, & Dominus locutus est de te ma-
la. 23. Accessit autem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michææ maxillam, & ait: Per quam
viam transivit Spiritus Domini à me, ut loqueretur tibi? 24. Dixitque Michæas: Tu ipse videbis in
die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo ut abscondaris. 25. Præcepit autem rex Isra-
el, dicens: Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem civitatis, & ad Joas filium Ame-
lech. 26. Et dicetis: Hæc dicit rex: Mittite hunc in carcerem, & date ei panem modicum, & aquę
pauxillum, donec revertar in pace. 27. Dixitque Michæas. Si reversus fueris in pace, non est lo-
cutus Dominus in me. Et ait: Audite omnes populi. 28. Igitur ascenderunt rex Israel & Josaphat
rex Juda in Ramoth Galaad. 29. Dixitque rex Israel ad Josaphat: Mutabo habitum, & sic ad pu-
gnam vadam, tu autem induere vestibus tuis. Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum. 30.
Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut con-
tra maximum, nisi contra solum regem Israel. 31. Itaque cùm vidissent principes equitatus Josa-
phat, dixerunt: Rex Israel est iste. Et circumdederunt eum dimicantes: at ille clamavit ad Domi-
num, & auxiliatus est ei, atque avertit eos ab illo. 32. Cùm enim vidissent duces equitatus, quòd
non esset rex Israel reliquerunt eum. 33. Accidit autem ut unus è populo sagittam in incertum jace-
ret, & percuteret regem Israel inter cervicem & scapulas, at ille aurigæ suo ait: Converte manum
tuam, & educ me de acie, quia vulneratus sum. 34. Et finita est pugna in die illo, porrò rex Isra-
el stabat in curru suo contra Syros usque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.

Vers. 1. Hoc caput explicui libr. 3. Regum. capit. ultimo. Affinitate conjunctus est Achab] ejus filiam Athaliam dando uxorem filio suo Joram, ut patet capit. 21. 6. Hoc unicum fuit peccatum Josaphat, quòd societatem & connubium miscuerit cum impio Achab. Athalia enim filia Achab idololatriam in Judæam invexit, adeoque occisis omnibus regis filiis, seipsam reginam effecit.

Vers. 20. Processit spiritus] nequam, scilicet diabolus. Fabulantur Rabbini hunc spiritum fuisse animam Naboth injustè à Jezabele lapidati, quasi illa hic se vindicarit, curaritque Achab à pseudoprophetis seduci, ut iret ad prælium in quo erat occidendus.

Vers. 25. Et ad Joas filium Amelech] sic & Pagnin. Hebr.

Hebr. est בן המלך *ben hammelech*, quod Sept. propriè A
vertunt: *filium regis*. Unde videtur hic Joas fuisse filius Achab, qui proficiscens in bellum contra Syros, huic filio suo custodiam Samariæ commiserit.

Vers. 27. Audite omnes populi] ac notate singula oraculi mei verba, ut cùm paulò post videritis singula impleri, sciatis me à Deo missum hæc prædixisse, ideoque Achabo necem non casu, sed Deo vindice obtigisse; ut ab ejus idolis & sceleribus caveatis, & ad Deum Juda redeatis.

Rex Israel stabat in curru suo contra Syros usque ad vesperam] licèt enim Achab Vers. 34.
esset vulneratus, perstitit tamen in curru, ut suis in pugna contra Syros animos adderet, donec vespere cum cum sanguine spiritus & vita defecit.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jehu propheta arguit Josaphat, quòd cum impio Achab fœdus inierit, unde Josaphat zelum cultus divini adauget, ac Judices de servanda justitia, Sacerdotes & Levitas de populo piè erudiendo admonet.

1. Reversus est autem Josaphat rex Juda in domum suam pacificè in Jerusalem. 2. Cui occurrit Jehu filius Hanani Videns, & ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia jungeris, & idcircò iram quidem Domini merebaris: 3. sed bona opera inventa sunt in te, eò quòd abstuleris lucos de terra Juda, & præparaveris cor tuum ut requireres Dominum Deum patrum tuorum. 4. Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem: rursumque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, & revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum. 5. Constituitque judices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca, 6. & præcipiens judicibus, Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis judicium, sed Domini: & quodcumque judicaveritis, in vos redundabit. 7. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. 8. In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, & Sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, ut judicium & causam Domini judicarent habitatoribus ejus. 9. Præcepitque eis, dicens: Sic agetis in timore Domini fideliter & corde perfecto. 10. Omnem causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem & cognationem, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus: ostendite eis, ut non peccent in Dominum, & ne veniat ira super vos & super fratres vestros: sic ergo agentes non peccabitis. 11. Amarias autem sacerdos & pontifex vester, in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit: porrò Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent: habetisque magistros Levitas coram vobis, confortamini, & agite diligenter, & erit Dominus vobiscum in bonis.

Vers. 2. Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris] & affinitate, dando filiam impii Achab scilicet Athaliam, uxorem filio tuo Joram. Hoc enim indignum est, ut scilicet eos faciamus nobis amicos, qui Dei sunt hostes, & quorum Deus est hostis, nisi necessitas aut magna utilitas cogat, æquè ac periculosum, ut patuit ex eventu. Athalia enim pervertit Joram & Judæos. Unde David Psal. 138. 21. profitetur se hostem hostium Dei: *Nonne*, inquit, *qui oderunt te Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi*. Quocircà subjungit Deus per Jehu prophetam:

Et idcirco iram (castigationem & vindictam acrem) quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te] scilicet pietatis, & zeli in evertenda idololatria, & tuendo promovendoque Dei cultu, ob quæ Deus tibi omnem culpam æquè ac pœnam condonat.

B Non enim hominis exercetis judicium sed Domini] q. d. non tam mei, quàm Dei estis Vers. 6.
vicarii, à Deo scilicet per me constituti estis judices populi sui, ut eum justè sanctèque judicetis; quare ipse à vobis rationem justitiæ vel præstitæ, vel neglectæ severam exiget, ac pro meritis præmiabit, vel puniet. Cogitent hoc sæpeque ruminent principes & judices; scilicet se Dei judicium exercere, ac proinde coram Deo ita verè & sincerè judicent, sicut Deus ipse judicaret, & sicut judicandum esse ipse eis ostendet in die judicii. Qui hoc cogitat, nec favore, nec amicitia, nec donis, nec minis à recto justitiæ tramite inflecti se sinit. Nam ut subdit:

Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas] id est, ut Septuag. *injustitia*. Vers. 7.
Hebr. עולה *aula*, id est, *perversitas*, sive perversio & eversio justitiæ, ut vel personas, vel munera accipiat, ut sequitur. Ita Vatab.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josaphat Moabitas, Ammonitas & Syros non tam armis, quàm oratione & jejunio superat & spoliat. Denique vers. 35. Eleazar propheta arguit Josaphat ob fœdus cum Ochozia impio rege Israel initum, ideoque naves utriusque ituras in Tharsis confractas esse asserit.

1. Post hæc congregati sunt filii Moab, & filii Ammon, & cum eis de Ammonitis, ad Josaphat, ut pugnarent contra eum. 2. Veneruntque nuntii, & indicaverunt Josaphat, dicentes: Venit contra te multitudo magna, de his locis quæ trans mare sunt, & de Syria, & ecce consistunt

in

in Asasonthamar, quæ est Engaddi. 3. Josaphat autem timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum, & prædicavit jejunium universo Juda. 4. Congregatusque est Judas ad deprecandum Dominum: sed & omnes de urbibus suis venerunt ad obsecrandum eum. 5. Cùmque stetisset Josaphat in medio cœtu Juda, & Jerusalem, in domo Domini ante atrium novum, 6. ait: Domine Deus patrum nostrorum, tu es Deus in cœlo, & dominaris cunctis regnis Gentium, in manu tua est fortitudo & potentia, nec quisquam tibi potest resistere. 7. Nonne tu Deus noster interfecisti omnes habitatores terræ hujus coram populo tuo Israel, & dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum? 8. Habitaveruntque in ea, & extruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo, dicentes: 9. Si irruerint super nos mala, gladius judicii, pestilentia, & fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua invocatum est nomen tuum: & clamabimus ad te in tribulationibus nostris, & exaudies salvosque facies. 10. Nunc igitur ecce filii Ammon, & Moab, & mons Seir, per quos non concessisti Israel ut transirent quando egrediebantur de Ægypto, sed declinaverunt ab eis, & non interfecerunt illos: 11. è contrario agunt, & nituntur ejicere nos de possessione, quam tradidisti nobis: 12. Deus noster, ergo non judicabis eos? In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solùm habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te. 13. Omnis verò Juda stabat coram Domino, cum parvulis, & uxoribus, & liberis suis. 14. Erat autem Jahaziel filius Zachariæ, filii Banajæ, filii Jehiel, filii Mathaniæ, Levites de filiis Asaph, super quem factus est Spiritus Domini in medio turbę, 15. & ait: Attendite omnis Juda, & qui habitatis Jerusalem, & tu rex Josaphat: Hæc dicit Dominus vobis: Nolite timere, nec paveatis hanc multitudinem: non est enim vestra pugna, sed Dei. 16. Cras descendetis contra eos: ascensuri enim sunt per clivum nomine Sis, & invenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Jeruel. 17. Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodò confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos, ò Juda & Jerusalem: nolite timere, nec paveatis: cras egrediemini contra eos, & Dominus erit vobiscum. 18. Josaphat ergo, & Juda, & omnes habitatores Jerusalem, ceciderunt proni in terram coram Domino, & adoraverunt eum. 19. Porrò Levitę de filiis Caath, & de filiis Core, laudabant Dominum Deum Israel voce magna, in excelsum. 20. Cùmque manè surrexissent, egressi sunt per desertum Thecue: profectisque eis, stans Josaphat in medio eorum, dixit: Audite me viri Juda, & omnes habitatores Jerusalem: credite in Domino Deo vestro, & securi eritis: credite prophetis ejus, et cuncta evenient prospera. 21. Deditque consilium populo, & statuit cantores Domini, ut laudarent eum in turmis suis, & antecederent exercitum, ac voce consona dicerent: Confitemini Domino, quoniam in æternum misericordia ejus. 22. Cùmque cœpissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos, filiorum scilicet Ammon, & Moab, & montis Seir, qui egressi fuerant ut pugnarent contra Judam, & percussi sunt. 23. Namque filii Ammon, & Moab, consurrexerunt adversum habitatores montis Seir, ut interficerent & delerent eos; cùmque hoc opere perpetrassent, etiam in semetipsos versi, mutuis concidere vulneribus. 24. Porrò Juda cùm venisset ad speculam, quæ respicit solitudinem, vidit procul omnem latè regionem plenam cadaveribus, nec superesse quempiam, qui necem potuisset evadere. 25. Venit ergo Josaphat, & omnis populus cum eo, ad detrahenda spolia mortuorum; inveneruntque inter cadavera variam supellectilem, vestes quoque, & vasa pretiosissima, & diripuerunt, ita ut omnia portare non possent, nec per tres dies spolia auferre præ prædæ magnitudine. 26. Die autem quarto congregati sunt in Valle benedictionis: etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocaverunt locum illum Vallis benedictionis usque in præsentem diem. 27. Reversusque est omnis vir Juda, & habitatores Jerusalem, & Josaphat ante eos, in Jerusalem cum lætitia magna, eò quòd dedisset eis Dominus gaudium de inimicis suis. 28. Ingressique sunt in Jerusalem cum psalteriis, & citharis, & tubis, in domum Domini. 29. Irruit autem pavor Domini super universa regna terrarum, cùm audissent quòd pugnasset Dominus contra inimicos Israel. 30. Quievitque regnum Josaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitum. 31. Regnavit igitur Josaphat super Judam, & erat triginta quinque annorum cùm regnare cœpisset: viginti autem & quinque annis regnavit in Jerusalem, & nomen matris ejus Azuba filia Selahi. 32. Et ambulavit in via patris sui Asa, nec declinavit ab ea, faciens quæ placita erant coram Domino. 33. Verumtamen excelsa non abstulit, & adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum patrum suorum. 34. Reliqua autem gestorum Josaphat priorum & novissimorum, scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digessit in Libros regum Israel. 35. Post hęc iniit amicitias Josaphat rex Juda cum Ochozia rege Israel, cujus opera fuerunt impiissima. 36. Et particeps fuit ut facerent naves, quæ irent in Tharsis: feceruntque classem in Asiongaber. 37. Prophetavit autem Eliezer filius Dodau de Maresa ad Josaphat, dicens: Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæque sunt naves, nec potuerunt ire in Tharsis.

VERS. 1. FILII AMMON ET CUM EIS DE AMMONITIS] hoc est de Idumæis: hi enim ne viderentur contra Judæos fratres suos pugnare, vocabant se Ammonitas. Ita Auctor Tradit. apud S. Hier. hic: *Ammonitas*, ait, *Idumæos vult intelligi, qui ob reverentiam paterni nominis* (Esau, qui erat frater Jacob patris Judæorum) *nolebant in pristino habitu arma movere contra Israel, sed transfigurabant se in habitum Ammonitarum.*

VERS. 2. DE HIS LOCIS QUÆ SUNT TRANS MARE, scilicet A mortuum, sive lacum Asphaltidem, illoque trajecto castrametantur in ENGADDI] putà in limitibus regni Juda; Syria enim separabatur à Judæa mari mortuo, ait Vatab.

VERS. 5. ATRIUM NOVUM] scilicet innovatum, vel de novo templo adjectum, cùm enim Salomon amplissima fecisset templi atria, ut totum populum 12. tribuum caperet; deinde verò decem tribus fecissent schisma à Roboam & templo, hinc multæ atrii partes, utpote va-

cuæ

cuæ fuere occlusæ, vel ad alios usus deputatæ. At verò sub Josaphat crescente multitudine fidelium, & populi tam Juda, quàm eorum qui e decem tribubus transfugerant ad Juda, necessum fuit earum aliquas rursùm aperiri & innovari, ut tantum populum caperent: & hoc est *atrium novum*; id est innovatum, & de novo usibus templi & populi accommodatum.

Vers.12. SED CUM IGNOREMUS QUID AGERE DEBEAMUS, HOC SOLUM HABEMUS RESIDUI, UT OCULOS NOSTROS DIRIGAMUS AD TE] Nota hoc Josaphat consilium piissimum & utilissimum. *Cùm ergo omni humano auxilio destitueris, vicinum est divinum*, ut ajebat Philo legat. ad Cajum, si illud invoces: Dei enim proprium est in arctis succurrere, ac desperata restituere: ibi enim maximè suam clementiam & potentiam ostendit. Hoc ergo opus uti divinitati est congruum; sic & Deo proprium.

Vers.13. OMNIS JUDA STABAT CORAM DOMINO CUM PARVULIS, ET UXORIBUS, ET LIBERIS SUIS] Ecce hic patet antiquitas Litaniæ sive orationis publicæ & communis, qua in publica calamitate publicè omnes cujusvis sexus & ætatis conveniunt; ut unanimi voce, & quasi una omnium comploratione Dei misericordiam & opem implorent, Deoque quasi vim faciant. *Hæc, enim, vis grata est Deo*, ait Tertull. in Apol. Idem fecere Ninivitæ Jonæ 3. 5. & Machabæi 1 Machab. 3. vers. 18. & sequent. ac Judæi tempore Judith cap. 4. v. 9. Et hoc est, quod faciendum monet Joel

A c. 2. 16. *Coadunate senes, congregate parvulos & sugentes ubera*. Idem fecit S. Gregor. in peste quæ Romam & Italiam populabatur. Indixit enim publicas omnium ordinum litanias, easque in varias classes distribuit, ac omnibus Dei opem inclamantibus Deus pestem stitit, ut habet ejus vita.

VERUMTAMEN EXCELSA NON ABSTULIT] *Excelsa* Deo vero dicata intellige; nam excelsa idolorum abstulit, ut dictum est. Causam subdit: Vers.33.

ET ADHUC POPULUS NON DIREXERAT COR SUUM AD DOMINUM] scilicet perfectè & totaliter, nam adhuc immolabat Deo in excelsis, cùm Deus jussisset ut in solo templo Jerosolymæ sacrificaretur.

SCRIPTA SUNT IN VERBIS JEHU FILII HANANI, QUÆ DIGESSIT IN LIBROS REGUM ISRAEL] putà in libros chronicorum sive Diariorum, quibus conscripsit gesta regum Israel. Hinc patet Jehu esse authorem, saltem ex parte, libri toties citati, scilicet chronicorum regum Israel, eumque diversum esse ab hoc libro Paralipomenon, cùm in eo hic citetur. Vers.34.

NAVES QUÆ IRENT IN THARSIS] Vide dicta c. 9. 21. Nota ex hoc loco, Deum sæpe piorum principum conatus frustrari, eò quòd impiorum regum vel militum B ope utantur. Ideò enim contrivit naves pii Josaphat, quòd junctæ essent navibus Ochoziæ impii regis Israel. Simili modo Deus per prophetam jussit Amasiæ impios Israelitas, licèt centum talentis argenti jam conductos, ab exercitu domum remittere cap. 25. v. 6. Vers.36.

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pio Josaphat succedit impius filius Joram, qui fratres suos & nonnullos principum occidit. Quare Elias ad eum litteras è paradiso mittit, quibus ei gravem morbum, mortemque ac toti regno cladem denuntiat, quæ omnia reipsa evenerunt.

1. DOrmivit autem Josaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Civitate David; regnavitque Joram filius ejus pro eo, 2. Qui habuit fratres, filios Josaphat, Azariam, & Ja-
hiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam: omnes hi, filii Josaphat regis Juda.
3. Deditque eis pater suus multa munera argenti, & auri, & pensitationes, cum civitatibus muni-
tissimis in Juda: regnum autem tradidit Joram, eò quòd esset primogenitus. 4. Surrexit ergo Jo-
ram super regnum patris sui: cùmque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, & quos-
dam de principibus Israel. 5. Triginta duorum annorum erat Joram cùm regnare cœpisset: & octo
annis regnavit in Jerusalem. 6. Ambulavitque in viis regum Israel sicut egerat domus Achab: fi-
lia quippe Achab erat uxor ejus, & fecit malum in conspectu Domini. 7. Noluit autem Dominus
disperdere domum David, propter pactum quod inierat cum eo: & quia promiserat ut daret ei
lucernam, & filiis ejus omni tempore. 8. In diebus illis rebellavit Edom, ne esset subditus Judæ, &
constituit sibi regem. 9. Cùmque transisset Joram cum principibus suis, & cuncto equitatu qui erat
secum, surrexit nocte, & percussit Edom qui se circumdederat, & omnes duces equitatus ejus, 10.
Attamen rebellavit Edom, ne esset sub ditione Juda, usque ad hanc diem: eo tempore & Lobna re-
cessit ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum: 11. Insuper &
excelsa fabricatus est in urbibus Juda, & fornicari fecit habitatores Jerusalem, & prævaricari Judam.
12. Allatæ sunt autem ei litteræ ab Elia propheta, in quibus scriptum erat: Hæc dicit Dominus De-
us David patris tui: Quoniam non ambulasti in viis Josaphat patris tui, & in viis Asa regis Juda, 13.
sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Judam, & habitatores Jerusalem, imitatus
fornicationem domus Achab, insuper & fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidisti; 14.
ecce Dominus percutiet te plaga magna, cum populo tuo, & filiis, & uxoribus tuis, universaque
substantia tua. 15. Tu autem ægrotabis pessimo languore uteri tui, donec egrediantur vitalia tua
paulatim per singulos dies. 16. Suscitavit ergo Dominus contra Joram spiritum Philisthinorum, &
Arabum, qui confines sunt Æthiopibus, 17. & ascenderunt in Terram Juda, & vastaverunt eam,
diripueruntque cunctam substantiam, quæ inventa est in domo regis, insuper & filios ejus, & uxo-
res: nec remansit ei filius, nisi Joachaz, qui minimus natu erat. 18. Et super hæc omnia percussit
eum Dominus alvi languore insanabili. 19. Cùmque diei succederet dies, & temporum spatia vol-
verentur, duorum annorum expletus est circulus: & sic longa consumptus tabe, ita ut egereret et-
iam viscera sua, languore pariter & vita caruit. Mortuusque est in infirmitate pessima, & non fecit
ei populus secundum morem combustionis, exequias, sicut fecerat majoribus ejus. 20. Triginta-
duorum annorum fuit, cùm regnare cœpisset, & octo annis regnavit in Jerusalem. Ambulavitque
non rectè, & sepelierunt eum in Civitate David; verumtamen non in sepulchro regum.

Vers. 4. OCcidit omnes fratres suos gladio, et quosdam de principibus] fortè eò quòd ipsi se ejus novæ religioni & idololatriæ opponerent. Quòd si ita est, ipsi revera occubuerunt ut martyres.

Lucernam] id est, successionem stirpis regiæ &
Vers. 7. splendidæ. Vide Psal. 131. v. 17.

Attamen rebellavit Edom] Idumæa scilicet excussit jugum impii Joram regis Juda; tuncque imple-
Vers. 10. ta est prophetia Jacob Genes. 27. 40. prædicentis, quòd Esau excuteret jugum Jacob, putà quòd Idumæi excuterent jugum Judæorum.

Eo tempore et Lobna recessit] Urbs erat prisca in tribu Juda, q. d. non tantùm exteri Idumæi, sed & subditi Lobnenses impio Joram, licèt regi suo, rebellarunt. Audi Adrichom. in descrip. tribus Juda num. 176. *Lebna* quæ & *Lobna* & *Labana*, urbs Levitarum fortis & munita, non longè à Lachis dissita. Habuerat priscis temporibus regem, quo interfecto, Josue etiam ipsam expugnavit. Postquàm ad Monarchiam devenisset status Judæorum, propter impietatem Regis Joram filii Josaphat, defecit ab eo Lebna, tandem obsessa fuit à Sennacherib rege Assyriorum. Nunc villa est in regione Eleutheropolitana, quæ appellatur *Lobna*, de qua scribit Isaias, ut author Hieronymus. Quidam hanc ponunt in tribu Dan.

Vers. 12. Allatæ autem sunt ei litteræ ab Elia propheta] Quæres, quænam, quales, quando & quomodo ab Elia scriptæ & missæ sunt hæ litteræ? Nota, Eliam jam pridem è terra raptum fuisse curru igneo in cœlum. Nam tempore Josaphat, qui fuit pater hujus Joram, florebat & prophetabat Elisæus, qui Eliæ jam rapto successit; ut patet 4. Reg. 3. vers. 11. Quod enim Cajet. censet alium hunc esse Eliam, & diversum à Thesbite, non habet speciem verisimilitudinis, & novè sine fundamento dicitur. Tale quoque est, quod ait Vatab. per Eliam hic intelligi Elisæum, eò quòd ipsi spiritus Eliæ insedisset. Alii, ut Emmanuel Sà, opinantur Eliam ante raptum has litteras scripsisse, & dedisse Elisæo vel alicui simili, ut eas post raptum suum traderet regi Joram. Verùm alii passim censent Eliam ex paradiso, vel loco in quo ipse post raptum degit cum Enoch, has litteras misisse, sive per Angelum forma humana indutum, sive per Elisæum aliumve prophetam, vel virum fide-

Elias scribit ex paradiso ad Joram.

A lem, ad regem Joram. Itaque sicut in Transfiguratione Christi apparuit Petro, Jacobo & Joanni Elias cum Moyse, sic & idem apparuit hic alicui viro, eique litteras à se scriptas ad Joram perferendas dedit. Ita Hebræi in Seder Olam cap. 17. Lyran. Serar. Sanchez, Bellarm. & Salian. qui censent has litteras datas ab Elia nono anno post raptum; raptum enim fuisse anno 19. Josaphat, qui deinde adhuc sex annos regnavit, scilicet usque ad annum 25. litteras verò has fuisse datas anno tertio vel quarto Joram, quo scilicet ipse solus post patrem Josaphat vita functum regnabat. Scripsit autem ex paradiso, ut magis percelleret impium Joram & converteret, utque ostenderet quantam ipse & Sancti, etiam post hanc vitam, hominum fidelium præsertim, habeant curam. Idem censent Genebr. lib. 1. Chronol. Josephus Acosta lib. 3. de Noviss. Temp. c. 7. Aben Ezra & Petrus Figuerius in cap. 4. Malachiæ, Thomas Malvenda lib. 9. de Antichristo cap. 2. Porrò hisce litteris Elias graviter increpat Joram, quòd à Deo æquè ac religione patris sui Josaphat desciverit, quòdque fratres suos quasi parricida occiderit, ac eidem minatur triplicem plagam; scilicet primò, publicam
B bonorum tam ipsius regis quàm regni populique expilationem, æquè ac uxorum & filiorum ejus rapinam, quam mox intulerunt Philisthæi, Arabes & Æthiopes, ut dicitur v. 16. Secundò, gravem morbum & longam duorum annorum tabem, ita ut viscera egerat, itaque in doloribus & fœtoribus infelicem animam exhalet v. 18. Tertiò, quòd carebit honore regiæ sepulturæ. Hanc tertiam pœnam non exprimit Elias, sed hæc è duabus prioribus, atque ex infami ejus vita & morte consecuta est, ut patet vers. 19.

Nisi Joachaz] Hic est qui inverso nomine dictus est *Ochozias*. Hic enim solus superstes Joram patri in regno successit, ut patet c. seq. v. 1. Ita Beda. Vers. 17.

Et non fecit ei populus secundum morem combustionis exequias, sicut fecerat majoribus ejus] comburendo, non cadaver regis Vers. 19.
(illud enim sepeliebatur in sepulchro David & Salomonis, vel proprio ad hoc magnifice quasi mausolæo erecto) sed juxta cadaver, aromata & unguenta pretiosa, idque *ambitione* & pompa *magna*, uti factum est Asæ avo Joram c. 16. v. 14. Vide dicta Jerem. 34. v. 5.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IMpio Joram succedit filius impius Ochozias, quem cum Joram rege Israel occidit Jehu. Athalia uxor Joram omnes filios Ochoziæ occidit, unico Joas parvulo excepto, quem Josabeth amita furtim neci subtraxit. Sola ergo regnat Athalia.

1. COnstituerunt autem habitatores Jerusalem Ochoziam filium ejus minimum, regem pro eo: omnes enim majores natu, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui irruerant in castra: regnavitque Ochozias filius Joram regis Juda. 2. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias cùm regnare cœpisset, & uno anno regnavit in Jerusalem, & nomen matris ejus Athalia filia Amri. 3. Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab: mater enim ejus impulit eum ut impiè ageret. 4. Fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut domus Achab: ipsi enim fuerunt ei consiliarii post mortem patris sui, in interitum ejus. 5. Ambulavitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Joram filio Achab rege Israel, in bellum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad, vulneraveruntque Syri Joram. 6. Qui reversus est ut curaretur in Jezrahel: multas enim plagas acceperat in supradicto certamine. Igitur Ochozias filius Joram rex Juda, descendit ut inviseret Joram filium Achab in Jezrahel ægrotantem. 7. Voluntatis quippe fuit Dei adversus Ochoziam, ut veniret ad Joram: & cùm venisset, & egrederetur cum eo adversum Jehu filium Namsi, quem unxit Dominus ut deleret domum Achab. 8. Cùm ergo everteret Jehu domum Achab, invenit principes Juda, & filios fratrum Ochoziæ, qui ministrabant ei, & interfecit illos. 9. Ipsum quoque perquirens Ochoziam, comprehendit latitantem in Samaria: adductumque ad se, occidit, & sepelierunt eum: eò quòd esset filius Josaphat, qui quæsierat Dominum in toto corde suo, nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ. 10. Siquidem Athalia mater ejus videns quòd mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnem stirpem regiam domus Joram. 11. Porrò Josabeth filia regis tulit Joas filium Ochoziæ, & furata est eum de medio filiorum regis, cùm interficerentur: abscondit que eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum: Josabeth autem, quæ absconderat eum, erat filia regis Joram, uxor Jojadæ pontificis, soror Ochoziæ, & idcircò Athalia non interfecit eum. 12. Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnavit Athalia super terram.

Ocho-

Vers. 1. OCHOZIAM] Hic est qui inversè vocatus est *Joachaz* cap. præcedenti v. 17.

Vers. 2. QUADRAGINTA DUORUM ANNORUM ERAT OCHOZIAS, CUM REGNARE COEPISSET] Gravis est hic quæstio & antilogia: nam 4. Reg. 8. 26. dicitur, *Viginti duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset*; quia, ut præcessit, Joram cœpit regnare cùm 32. esset annorum, regnavitque 8. annis, mortuusque est anno ætatis 40. ait Josephus; mox successit ei filius Ochozias, ergo is non potuit esse 42. annorum, alioqui enim biennio fuisset senior patre suo Joram, qui mortuus est anno ætatis quadragesimo; fuit igitur tum Ochozias 22. annorum.

Antilogia 42. annorum.

Conciliatur Primò. Primò, Hebræi in Seder Olam cap. 17. quos sequitur Genebr. & Serar. respondent, hos 42. annos computandos esse ab anno sexto Amri, qui fuit avus maternus Ochoziæ, cujus mores & idola ipse secutus est; Amri enim in Samaria à se condita, & in metropolim regni Israel erecta, solus regnare cœpit anno sexto regni sui, regnavitque in ea octo annis; successit ei Achab filius, qui cum Ochozia filio regnavit 22. annis; huic successit Joram pariter filius per 12. annos; anno autem ejus duodecimo & ultimo cœpit regnare in Juda hic Ochozias filius Joram, eodemque anno cum Joram rege Israel occisus est à Jehu: jam adde annos 8. Amri 22. Achab 12. Joram habebis 42. quos quærimus. Videntur enim Israelitæ Æram constituisse ab initio regni Samariæ, ab eoque annos numerasse, uti numerant Historici à Roma condita. Sic Absalom dicitur post 40. annos, scilicet à prima unctione Davidis in regem computandos, rebellasse Davidi 2. Reg. 15. 7. Verùm obstat, quòd hi 42. anni dicantur esse Ochoziæ, non regni Samariæ. Unde Hebr. clare habent: *Filius 42. annorum erat Ochozias, cùm regnare cœpisset*. Adde, Ochozias erat rex Juda, cur ergo annos ejus computaret Script. à regno Samariæ diverso, imò ei adverso?

B

Secundò. Secundò, S. Hieron. in Tradit. Glossa, Lyran. Hugo, Dion. Gordonus, Mendoza, Vatabl. & Franc. Suarez 3. p. tom. 1. disp. 6. sect. 1. respondent Joram cœpisse regnare anno ætatis 32. cum Josaphat patre, ac cum eo regnasse viginti annis, deinde eo mortuo solum regnasse octo annis, qui octo solùm numerantur, quia pertinent ad chronologiæ computationem; quare mortuum esse anno ætatis non 40. ut ait Josephus, sed 60. ita ut Ochozias filius ei succedens fuerit 42. annorum, qui tamen 4. Reg. 8. 26. dicitur fuisse 22. annorum, quia scilicet ipse cum patre Joram 20. annis regnavit, quare quando cum eo regnare cœpit, erat 22. patre verò post 20. annos mortuo, cùm Ochozias solus regnavit, fuit 42. annorum.

C

Verùm sic Josaphat debuisset generare Joram anno ætatis suæ octavo; Josaphat enim cœpit regnare anno ætatis 35. ac regnavit 25. annis, mortuusque est sexagenarius; adde quinque, vel ut alii octo annos, quibus post ejus mortem regnavit Joram, fient anni Josaphati 68. ex quibus 42. tribuendi sunt Ochoziæ, ac octodecim circiter Joram patri ejus, cùm eum genuit, qui juncti faciunt 60. quare octo tantùm anni supererunt Josaphato, quos ipse habuerit cùm genuit Joram, quod est impossibile. Omitto, quòd isti authores dicunt simul tres reges regnasse, scilicet avum Josaphat, filium Joram, & nepotem Ochoziam per 20. annos; quod novum est & insolitum.

Tertiò. Tertiò, Sanchez & alii, ut hoc argumentum evitent, dicunt Joram cum patre Josaphat regnare octo annis, post ejus mortem verò regnasse 20. annis; sed infeliciter, utpote morbo insanabili à Deo percussum, ideoque Ochoziam filium regnum pro patre ægro & tabido administrasse, ideoque hos viginti annos includi hic in 42. annis Ochoziæ. Itaque Ochoziam, quando cum patre Joram regnare cœpit fuisse 22. annorum; quando verò eo post 20. annos mortuo, solus regnavit, fuisse 42. annorum.

D

Verùm obstat primò, quòd Joram pater biennio tantùm hoc morbo laborarit, ut dicitur 2. Paralip. 21. 19. Secundò, quòd sic viginti anni jam dicti debuissent dici regni Ochoziæ, non vitæ, ut chronologia annorum regni, quibus quisque rex in Juda regnavit, continua serie pertexeretur: alioqui enim hi viginti anni chronologiæ regni Juda deerunt: quocircà nemo Chronologorum eos numerat, quod signum est eos non extitisse. Tertiò & maximè quòd anni Joram regis Juda ejusque filii Ochoziæ includantur in annis Joram regis Israel, uti patet 4. Reg. 8. 16. & 25. & cap. 9. ver. 27. & 29. Joram autem rex Israel cœpit regnare anno 18. Josaphat, regnavitque duodecim annis, ut dicitur 4. Reg. 3. 1. regnavit ergo septem annos post mortem Josaphat: hic enim regnavit 25. annis. Mortuus est igitur tam Joram rex Israel, quàm Joram rex Juda, ejusque filius Ochozias anno septimo post mortem Josaphat. Ergo nullus eorum potuit regnare viginti annis post mortem Josaphat: quare Ochozias non potuit tunc esse quadraginta duorum annorum. Ita Cajet. Salian. & alii.

Quartò ergo Cajet. Bellarm. in Manuscripta Concordia annorum regum Israel & Juda, quam penes me habeo, Torniellus, Salian. Mariana, Scaliger & alii censent hic esse mendum, & pro 42. substituendos 22. annos. Sic enim clarè dicitur 4. Reg. 8. 26. 22. *annorum erat Ochozias, cùm regnare cœpisset*, & sic habent hoc loco Sept. Romæ correcti. *Viginti*, inquiunt, *annorum erat Ochozias*, & in Notis additur alios codices habere: *viginti duorum annorum*. Ac facilè in Hebr. pro עשרים *Esrim*, id est, *viginti*, irrepsisse potuit *arbaim*, id est, 40. Faciliùs in ciphris irrepsit error, ut pro כב id est, 22. positum sit מב id est, 42. ait Mariana; nam כ & מ charactere sunt affines. Atque hæc videtur origo fuisse mendi. Fateor omnes Codices Hebræos & Latinos hoc loco habere 42. non 22. sed argumenta cogunt ut pro 42. reponatur 22. Nulla enim alia solutio solida hic afferri potest; neque interpretes, sed ipsa S. Script. corrigit seipsam à descriptoribus vitiatam, scilicet liber Regum corrigit librum Paralipomenon in annis jam dictis, Scriptorum vitio corruptis. Plura in editione vulgata à Romanis correcta sunt, & plura corrigi possent, uti ipsi Correctores in præfatione fatentur, atque error in numeris facile contingit, nec spectat ad fidem vel bonos mores. Sic multi demunt Cainan à serie generationum in genealogia Christi, cùm tamen eum constanter habeant omnia exemplaria Græca, Latina, Syra, Arabica, &c. Lucæ 3. 36. Denique hoc loco pro 42. *annorum*, Syrus habet 22. *annorum erat Ochozias*. Sic quoque habet Arabicus uterque, scilicet Antiochenus, sive montis Sinai, & Alexandrinus sive Cophticus, uti mihi Romæ asseveravit Illustrissimus Dominus Sergius Risius Maronita Archiepiscopus Damascenus. *Quartò, germanè.*

ATHALIA FILIA AMRI] *Filia*, id est, neptis. Erat enim filia Achab qui erat filius Amri, ut patet cap. præced. vers. 6. & 4. Reg. 8. 18.

INTERFECIT OMNEM STIRPEM REGIAM] scilicet omnes filios filii sui Ochoziæ regis, quos ipse multos ex multis uxoribus (uti tum regibus mos erat) susceperat. Occidit ergo omnes suos ex filio Ochozia nepotes, ut iis quasi heredibus regni sublatis, ipsa sola quasi avia liberè & impunè regnaret. Vide ad quanta parricidia feminam adegerit regnandi cupido & libido. Vers. 10.

PORRO JOSABETH FILIA REGIS JORAM (non ex Athalia, sed ex alia uxore) FURATA EST EUM (Joas) DE MEDIO FILIORUM REGIS CUM INTERFICERENTUR] *quem inter cæsorum fratrum cadavera*, ait Josephus, *opinione Athaliæ mortuum nutricis opera ablatum furtim domi suæ abdidit, & solo marito* (Jojada Pontifice) *conscio sex annis abscondit in templo, in cubiculo lectulorum*, id est, in una exedra, sive cubiculo, ubi erat triclinium in quo vescebantur Sacerdotes & Levitæ, qui vice sua illa hebdomade deserviebant templo. Tales enim exedræ plurimæ erant circa templum, ideoque & ipsæ *templum*, id est, templi appendices vocantur. Vers. 11.

Reliqua hujus capitis exposui 4. Reg. 9.

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jojada Pontifex Joas septennem in regem ungit, Athaliam ejus aviam regnantem occidit, Dei cultum restituit, aras & delubra Baal evertit.

1. ANno autem septimo confortatus Jojada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium
Jeroham, & Ismahel filium Johanan, Azariam quoque filium Obed, & Maasium filium
Adaiæ, & Elisaphat filium Zechri: & iniit cum eis fœdus. 2. Qui circumeuntes Judam, congre-
gaverunt Levitas de cunctis urbibus Juda, & principes familiarum Israel, veneruntque in Jerusalem.
3. Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege: dixitque ad eos Jojada: Ecce filius regis
regnabit, sicut locutus est Dominus super filios David. 4. Iste est ergo sermo quem facietis: 5.
Tertia pars vestrum qui veniunt ad Sabbathum, Sacerdotum, & Levitarum, & janitorum, erit
in portis: tertia verò pars ad domum regis: & tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti:
omne verò reliquum vulgus sit in atriis domus Domini. 6. Nec quispiam alius ingrediatur do-
mum Domini, nisi Sacerdotes, & qui ministrant de Levitis: ipsi tantummodò ingrediantur, quia
sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus observet custodias Domini. 7. Levitæ autem circum-
dent regem, habentes singuli arma sua: (& si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur) sint-
que cum rege & intrante & egrediente. 8. Fecerunt ergo Levitæ, & universus Juda, juxta omnia
quæ præceperat Jojada pontifex: & assumpserunt singuli viros qui sub se erant, & veniebant per or-
dinem sabbathi, cum his qui impleverant sabbathum, & egressuri erant: siquidem Jojada pontifex
non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueverant. 9. Dedit-
que Jojada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque & peltas regis David, quas consecraverat in
domo Domini. 10. Constituitque omnem populum tenentium pugiones, à parte templi dextra, us-
que ad partem templi sinistram, coram altari, & templo, per circuitum regis. 11. Et eduxerunt fi-
lium regis, & imposuerunt ei diadema, & testimonium, dederuntque in manu ejus tenendam legem,
& constituerunt eum regem: unxit quoque illum Jojada pontifex, & filii ejus: imprecatique sunt ei,
atque dixerunt: Vivat rex. 12. Quod cùm audisset Athalia, vocem scilicet currentium atque lau-
dantium regem, ingressa est ad populum in templum Domini. 13. Cùmque vidisset regem stantem
super gradum in introitu, & principes, turmasque circa eum, omnemque populum terræ gauden-
tem, atque clangentem tubis, & diversi generis organis concinentem, vocemque laudantium, sci-
dit vestimenta sua, & ait: Insidiæ, insidiæ. 14. Egressus autem Jojada pontifex ad centuriones,
& principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra septa templi, & interficiatur foris gladio.
Præcepitque sacerdos ne occideretur in domo Domini. 15. Et imposuerunt cervicibus ejus manus:
cùmque intrasset portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi. 16. Pepigit autem Jojada
fœdus inter se, universumque populum, & regem, ut esset populus Domini. 17. Itaque ingressus
est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam: & altaria ac simulacra illius confregerunt: Ma-
tham quoque sacerdotem Baal interfecerunt ante aras. 18. Constituit autem Jojada præpositos in
domo Domini, sub manibus Sacerdotum & Levitarum, quos distribuit David in domo Domini: ut
offerrent holocausta Domino, sicut scriptum est in lege Moysi, in gaudio & canticis, juxta disposi-
tionem David. 19. Constituit quoque janitores in portis domus Domini, ut non ingrederetur eam
immundus in omni re. 20. Assumpsitque centuriones, & fortissimos viros ac principes populi, &
omne vulgus terræ, & fecerunt descendere regem de domo Domini & introire per medium portæ
superioris in domum regis, & collocaverunt eum in solio regali. 21. Lætatusque est omnis populus
terræ, & urbs quievit: porrò Athalia interfecta est gladio.

VERS. 1. HOc caput explicui 4. Reg. 11.

ANNO AUTEM SEPTIMO CONFORTATUS (à Deo) JOJADA] Fuit hic Pontifex magni animi & virtutis, qui regiam stirpem in regnum restituit, vixitque 130. annos 2. Paralip. 24. 15. Nonnulli cum nostro Henrico Samerio in chronolog. putant eum non fuisse summum Pontificem, sed principem sacerdotum in tribu Juda, scilicet eorum qui dispersi erant per tribum Juda, ejusque curam gerebant. Ratio eorum est, quòd in Catalogo summorum Pontificum, qui extat 1. Paral. 6. & 1. Esdræ 7. 1. & apud Joseph. 10. Antiq. cap. 11. non nominetur Jojada. Verùm chronicon Hebr. Jojada collocat in numero summorum Pontificum. Rursùm Joseph. eum vocat ἀρχιερέα, & Script. eum vocat Pontificem & *principem sacerdotum*, ac in Hebr. *Primum Sacerdotem, & caput sacerdotum*, id est, summum Pontificem. Accedit ratio quòd ipse regem Joas in regnum restituerit & regem unxerit: hoc autem erat munus summi Pontificis. Rursùm, mandata & imperia, quæ ipse hìc dat omnibus Sacerdotibus, Levitis, totique populo in custodiendo rege & templo, arguunt eum fuisse summum omnium Pontificem. Porrò nec Joseph. nec Script. 1. Paralip. 6. & 1. Esdræ 7. 1. omnes re-

A censent pontifices, sed aliquos omittunt; nam à rege Josaphat usque ad Josiam, quod fuit spatium 238. annorum, numerant tantùm quatuor Pontifices, scilicet Achitob, Merajoth, Sadoc & Sellum; quorum quisque debuisset 59. annos fungi Pontificatu, quod est incredibile. Jojada ergo & alii nonnulli omissi sunt, eò quòd non esset ex Eleazaro primo Aaronis filio, cui jure primogenituræ debebatur Pontificatus progeniti. Fortè etiam Jojada, uti & multi alii, aliud habuit nomen. Unde nonnulli putant eum qui à Josepho inter Pontifices ponitur, vocaturque *Sedeas*, esse Jojadam, & sequentem *Julum* esse Zachariam filium Jojadæ. Zachariam enim patri Jojadæ in pontificatu successisse, censent Abul. Torniellus & alii, licèt chronicon Hebr. quod sequitur Genebr. & Salian. asserat Jojadæ successisse Pedaiam. Jojada ergo restituit religionem æquè ac regnum Judæ, ideoque à Joas rege post mortem sepultus est in sepulchro regum. Unde chronicon Hebr. hoc Jojadæ dat epitaphium & elogium: *Senuit Jojada plenus dierum, & mortuus est cùm esset 130. annorum. Nempè oriente in diebus Salomonis labe* (idololatria) *& ruina, natus est simul Jojada qui eam corrigeret.* Natus est enim Jojada sub annũ regni Salomon. 35. mortuus verò anno 28. Joas regis Juda. Ita Sal.

Qui

Vers. 5. Qui veniunt ad sabbathum] ut sabbatho vicem hebdomadæ suæ ad serviendum in templo inchoent: Judæi enim à sabbatho hebdomadam inchoabant, sicut nos à Dominica, & eodem recurrente illam finiebant.

Vers. 6. Reliquum vulgus (tum Levitarum, tum populi fidelis) observet custodias Domini] id est, fungatur officio suo in atrio domus Domini, sive templi; scilicet ut si quis tumultus oriatur ex militibus quos Athalia submiserit ad occidendum Joas, ipsi eos sistant, impediant & repellant. Idcircò enim jusserat v. 5. dicens: *reliquum vulgus sit in atriis domus Domini*; putà in atrio, quod erat quasi templum laicorum, ac in varia minora atria erat A divisum. Voluit enim Jojada novellum regem puerum, non tantùm Levitarum, sed & populi fidelis præsidio communiri, ne quæ ei vis aut fraus fieret ab Athalia avia impia.

Portæ superioris] Hæc erat porta templi, quæ ducebat ad regis palatium. Dicitur *superior*, quia altior erat regia, ex qua in inferiori loco constituta per hanc portam in templum ascendebatur, patet 4. Reg. 11. vers. 6. & 19. Eadem porta v. 5. vocatur, *fundamenti*; quia in ipsis fundamentis templi, id est, in Mello erecta. Ita Villalp. p. 219. hæc præ ceteris jussa fuit custodiri, quia per hanc Athalia ex regia ventura erat in templum cum suo milite & satellite. Vers. 20.

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joas Rex sub Jojada pontifice ritè Deum colit, at eo mortuo deflectens ad idola, ideoque reprehensus à Zacharia filio Jojadæ, eum in atrio templi lapidat & necat. Quare anno sequenti Deus Judæam Syris spoliandam tradit, & Joas regem per ejus famulos occidit.

1. Septem annorum erat Joas cùm regnare cœpisset: & quadraginta annis regnavit in Jerusalem,
nomen matris ejus Seba de Bersabee. 2. Fecitque quoque quod bonum est coram Domino cun-
ctis diebus Jojadæ sacerdotis. 3. Accepit autem ei Jojada uxores duas, è quibus genuit filios & filias.
4. Post quæ placuit Joas ut instauraret domum Domini. 5. Congregavitque Sacerdotes, & Levi-
tas, & dixit eis: Egredimini ad civitates Juda, & colligite de universo Israel pecuniam ad sartatecta
templi Dei vestri, per singulos annos, festinatòque hoc facite. Porrò Levitæ egere negligentiùs.
6. Vocavitque rex Jojadam principem, & dixit ei: Quare tibi non fuit curæ, ut cogeres Levitas in-
ferre de Juda & de Jerusalem pecuniam, quæ constituta est à Moyse servo Domini, ut inferret eam
omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonii? 7. Athalia enim impiissima, & filii ejus destruxe-
runt domum Dei, & de universis, quæ sanctificata fuerant in templo Domini ornaverunt fanum
Baalim. 8. Præcepit ergo rex, & fecerunt arcam: posueruntque eam juxta portam domus Domini
forinsecus. 9. Et prædicatum est in Juda & Jerusalem, ut deferrent singuli pretium Domino, quod
constituit Moyses servus Dei super omnem Israel in deserto. 10. Lætatique sunt cuncti principes,
& omnis populus: & ingressi contulerunt in arcam Domini, atque miserunt ita ut impleretur. 11.
Cùmque tempus esset ut deferrent arcam coram rege per manus Levitarum (videbant enim multam
pecuniam) ingrediebatur scriba regis, & quem primus sacerdos constituerat: effundebantque pecu-
niam quæ erat in arca: porrò arcam reportabant ad locum suum: sicque faciebant per singulos dies,
& congregata est infinita pecunia. 12. Quam dederunt rex & Jojada his, qui præerant operibus do-
mus Domini: at illi conducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum singulorum, ut instaura-
rent domum Domini: fabros quoque ferri & æris, ut quod cadere cœperat, fulciretur. 13. Egerunt-
que hi qui operabantur industriè, & obducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitave-
runt domum Domini in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt. 14. Cùmque complessent
omnia opera, detulerunt coram rege & Jojada reliquam partem pecuniæ: de qua facta sunt vasa tem-
pli in ministerium, & ad holocausta, phialæ quoque, & cetera vasa aurea & argentea: & offereban-
tur holocausta in domo Domini jugiter cunctis diebus Jojadæ. 15. Senuit autem Jojada plenus die-
rum, & mortuus est cùm esset centum triginta annorum: 16. sepelieruntque eum in Civitate David
cum regibus, eò quòd fecisset bonum cum Israel, & cum domo ejus. 17. Postquam autem obiit Jo-
jada, ingressi sunt principes Juda, & adoraverunt regem, qui delinitus obsequiis eorum, acquievit
eis. 18. Et dereliquerunt templum Domini Dei patrum suorum, servieruntque lucis & sculptilibus,
& facta est ira contra Judam & Jerusalem propter hoc peccatum. 19. Mittebatque eis prophetas ut
reverterentur ad Dominum, quos protestantes, illi audire nolebant. 20. Spiritus itaque Dei induit
Zachariam filium Jojadæ sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Hæc dicit Dominus
Deus: Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereliquistis Dominum
ut derelinqueret vos? 21. Qui congregati adversus eum, miserunt lapides juxta regis imperium in
atrio domus Domini. 22. Et non est recordatus Joas rex misericordiæ, quam fecerat Jojada pater il-
lius secum, sed interfecit filium ejus. Qui cùm moreretur, ait, Videat Dominus, & requirat. 23.
Cùmque evolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ: venitque in Judam & Jerusalem,
& interfecit cunctos principes populi, atque universam prædam miserunt regi in Damascum. 24. Et
certe cùm permodicus venisset numerus Syrorum, tradidit Dominus in manibus eorum infinitam mul-
titudinem eò quòd dereliquissent Dominum Deum patrum suorum: in Joas quoque ignominiosa exer-
cuere judicia. 25. Et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis: surrexerunt autem contra
eum servi sui, in ultionem sanguinis filii Jojadæ sacerdotis, & occiderunt eum in lectulo suo, &
mortuus est: sepelieruntque eum in Civitate David, sed non in sepulchris regum. 26. Insidiati
verò sunt ei, Zabad filius Semmaath Ammanitidis, & Jozabad filius Semarith Moabitidis. 27. Por-
rò filii ejus, ac summa pecuniæ quæ adunata fuerat sub eo, & instauratio domus Dei, scripta sunt
diligentiùs in Libro regum: regnavit autem Amasias filius ejus pro eo.

HOc caput explicui 4. Reg. 12.

Vers. 22. QUI (Zacharias) CUM MORERETUR, AIT: VIDEAT DOMINUS ET REQUIRAT] *Videat*, scilicet meam innocentiam & probitatem, qua ex officio meo (erat enim pontifex) regem idola colentem reprehendo. *Videat* pariter regis impietatem & ingratitudinem, qua me filium Jojadæ Pontificis & avunculi sui, cui vitam & regnum debet, ingratè, injustè, & impiè interficit. *Et requirat*, ut meam necem tantaque scelera justo judicio puniat & ulciscatur. Dixit hoc Zacharias ex zelo justitiæ, qui fuit spiritus Eliæ & veteris testamenti. At in novo Christus & Apostoli à Judæis occisi non vindictam, sed veniam à Deo occisoribus precabantur. Unde Christus in cruce: *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*, Matth. 27. & S. Stephanus cùm lapidaretur, ut hic Zacharias: *Domine*, inquit, *ne statuas illis hoc peccatum*, Actor. 7.

Exaudivit Deus orationem Zachariæ; unde Joas & Judæos multipliciter punivit: nam primò, ut sequitur, anno proximè sequenti Hazael rex Syriæ cum paucis copiis immensam Judæorum multitudinem cecidit, ac thesauros templi æquè ac palatii regii in Syriam abripuit.

A Secundò, in Joas regem ignominiosa exercuit judicia, ut dicitur vers. 24. exprobrans illi suam ingratitudinem & perfidiam, ac probris variisque ignominiis, atque ut videtur, plagis eum afficiens, qualibus Sedeciam perfidum affecit Nabuchodonosor 4. Reg. 25.

Tertiò, ex hisce probris & plagis, ac ex nova Dei castigatione Joas incidit in morbum gravem, qui ei dolores & languores magnos creavit v. 25.

Quartò, servi ejus contra eum conjurarunt, eumque decumbentem in lecto mactarunt *in domo Mello*, quæ vicina erat palatio. Addit Joseph. hos conjuratos fuisse amicos Zachariæ: unde vers. 25. hic dicuntur eum occidisse, *in ultionem sanguinis Zachariæ, filii Jojadæ*. Denique S. Hieronym. S. Thom. Abul. Jansen. Maldon. Barradius & alii censent, hunc esse Zachariam, cujus necem Judæis exprobrat Christus, eisque excidium minatur dicens: *Ut veniat super vos omnis sanguis, &c. à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare*. Matth. 23. Vide ibi dicta. Denique ob templum cæde & sanguine hujus Zachariæ pollutum, deinceps defecisse in templo oracula & responsa divina, tradit S. Epiphan. in vita Zachariæ, & ex eo Genebr. in Chronol.

CAPUT VIGESIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AMasias rex ulciscitur necem patris sui Ioas, ac Idumæos prælio superat, sed in idololatriam prolapsus à Ioas rege Israel profligatur, capitur & spoliatur, atque à suis in Lachis trucidatur.

1. VIgintiquinque annorum erat Amasias cùm regnare cœpisset, & vigintinovem annis regnavit
in Jerusalem, nomen matris ejus Ioadan de Jerusalem. 2. Fecitque bonum in conspectu Do-
mini: verumtamen non in corde perfecto: 3. Cùmque roboratum sibi videret imperium, jugula-
vit servos, qui occiderant regem patrem suum; 4. sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum
est in Libro legis Moysi, ubi præcepit Dominus, dicens: Non occidentur patres pro filiis, neque
filii pro patribus suis, sed unusquisque in suo peccato morietur. 5. Congregavit igitur Amasias Ju-
dam, & constituit eos per familias, tribunosque & centuriones in universo Juda & Beniamin, & re-
censuit à viginti annis & supra, invenitque trecenta millia juvenum, qui egrederentur ad pugnam,
& tenerent hastam & clypeum. 6. Mercede quoque conduxit de Israel centum millia robustorum,
centum talentis argenti. 7. Venit autem homo Dei ad illum, & ait: O rex, ne egrediatur tecum
exercitus Israel, non est enim Dominus cum Israel, & cunctis filiis Ephraim: 8. quòd si putas in
robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est adjuvare, & in
fugam convertere. 9. Dixitque Amasias ad hominem Dei: quid ergo fiet de centum talentis, quæ
dedi militibus Israel: Et respondit ei homo Dei: Habet Dominus unde tibi dare possit multo his plu-
ra. 10. Separavit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reverteretur in
locum suum: at illi contra Judam vehementer irati, reversi sunt in regionem suam. 11. Porrò
Amasias confidenter duxit populum suum, & abiit in Vallem salinarum, percussitque filios Seir de-
cem millia. 12. Et alia decem millia virorum ceperunt filii Juda, & adduxerunt ad præruptum cu-
jusdam petræ, præcipitaveruntque eos de summo in præceps, qui universi crepuerunt. 13. At ille
exercitus, quem remiserat Amasias ne secum iret ad prælium, diffusus est in civitatibus Juda, à Sa-
maria usque ad Bethoron, & interfectis tribus millibus, diripuit prædam magnam. 14. Amasias
verò post cædem Idumæorum, & allatos deos filiorum Seir, statuit illos in deos sibi, & adorabat
eos, & illis adolebat incensum. 15. Quamobrem iratus Dominus contra Amasiam, misit ad illum
prophetam, qui diceret ei: Cur adorasti deos, qui non liberaverunt populum suum de manu tua?
16. Cùmque hæc ille loqueretur, respondit ei: Num consiliarius regis es? quiesce ne interficiam te.
Discedensque propheta, Scio, inquit, quod cogitaverit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum,
& insuper non acquievisti consilio meo. 17. Igitur Amasias rex Juda, inito pessimo consilio, misit
ad Ioas filium Ioachaz filii Iehu, regem Israel, dicens: Veni, videamus nos mutuò. 18. At ille
remisit nuntios, dicens: Carduus, qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicens: Da filiam
tuam filio meo uxorem, & ecce bestiæ, quæ erant in sylva Libani, transierunt, & conculcaverunt
carduum. 19. Dixisti: Percussi Edom, & idcircò erigitur cor tuum in superbiam: sede in domo tua, cur
malum adversum te provocas, ut cadas et tu, et Iuda tecum? 20. Noluit audire Amasias, cò quòd
Domini esset voluntas ut traderetur in manus hostium propter deos Edom. 21. Ascendit igitur Ioas
rex Israel, et mutuos sibi præbuere conspectus: Amasias autem rex Iuda erat in Bethsames Iuda: 22. cor-
ruitque Iuda coram Israel, et fugit in tabernacula sua. 23. Porrò Amasiam regem Juda, filium Ioas filii
Ioachaz, cepit Ioas rex Israel in Bethsames, et adduxit in Ierusalem destruxitque murum ejus à porta
Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis. 24. Omne quoque aurum, et argentum, et
universa vasa, quæ repererat in domo Dei, et apud Obededom, in thesauris etiam domus regiæ, necnon

& filios obsidum, reduxit in Samariam. 25. Vixit autem Amasias filius Joas rex Juda, postquam mortuus est Joas filius Joachaz rex Israel, quindecim annis. 26. Reliqua autem sermonum Amasiæ priorum & novissimorum, scripta sunt in Libro regum Juda & Israel. 27. Qui postquam recessit à Domino, tetenderunt ei insidias in Jerusalem. Cùmque fugisset in Lachis, miserunt, & interfecerunt eum ibi. 28. Reportantesque super equos, sepelierunt eum cum patribus suis in Civitate David.

HOc caput explicui 4. Reg. 14.

Vers. 6. MERCEDE QUOQUE CONDUXIT DE ISRAEL CENTUM MILLIA ROBUSTORUM, CENTUM TALENTIS ARGENTI] Talentum argenti continebat tria millia siclorum argenteorum; id est, tria millia florenorum Brabanticorum, quorum quisque continet quatuor Julios Romanos, sive quatuor Regales Hispanicos. Quare centum talenta argenti faciunt trecenta millia florenorum Brabant. quæ si in centum millia Israelitarum hoc pretio conductorum æqualiter distribuas, cuique militi obvenient tres floreni Brabantici, sive duodecim Julii, quod illo ævo, cùm rara esset pecunia, & annona vili pretio, ingens erat & magnæ æstimationis. Quare immeritò nonnulli censent hæc talenta fuisse auri, cùm Script. expressè dicat ea fuisse argenti.

Vers. 7. VENIT AUTEM HOMO DEI] propheta à Deo missus. Hebr. in Seder Olam tradunt prophetam hunc fuisse Amos, qui erat frater Amasiæ regis, & pater Isaiæ prophetæ, idque probant ex Isaiæ 37. 2. ubi Sanctus Hieronym. legit: *ad Isaiam filium Amos prophetam*. Sicque olim legebatur; licèt jam Hebr. Septuag. & Rom. constanter legant: *ad Isaiam filium Amos prophetam*.

O REX NE EGREDIATUR TECUM EXERCITUS ISRAEL: NON ENIM EST DOMINUS CUM ISRAEL] utpote hostibus suis, & idola, putà vitulos aureos colentibus. Discant hic Reges & principes Christiani non quærere auxilia principum vel militum hæreticorum, Turcarum, aliorumque infidelium, quia si id faciant, Deum habebunt hostem, eumque vindicem sentient, uti sensit Josaphat, cujus naves confregit Deus, eò quòd junctæ essent navibus impii Ochoziæ regis Israel cap. 20. 37.

Causam dat noster Salian. anno mundi 3208. num. 6. Nolebat, inquit, Dominus impios, & infideles conjungi cum fidelibus. Itaque licèt utrosque seorsim, pro mirabili sua providentia, faveret, daretque victoriam; A conjunctos tamen non raró perculit, victosque reddidit. Erat Josaphat cum Achabo 3. Reg. 22. cùm hic occisus est, & ille ingens adiit vitæ discrimen. Erat item cum Joramo, cùm exercitus siti penè enecti, tantùm non Moabitarum præda facti sunt. 4. Reg. 3. Ochozias aderat Joramo in Ramoth Galaad, cùm Joramus multis vulneribus à Syris affectus est, moxque rex uterque à Jehu interfectus est 4. Reg. 8. 28. Ergo ne nunc quidem conjunctis se affuturum ait, imò cladem & interitum utrisque minatur, separatis autem victoriam dedit. Nam mox Amasias victor extitit contra Idumæos, & Joas contra Amasiam, & Jeroboam contra Syros. Denique maluit Deus, & ex Deo Amasias rex perdere centum talenta argenti, imò ab Israelitis dimissis spoliari Judæam, ut patet vers. 13. quàm eos in societatem belli admittere.

CUR ADORASTI DEOS] Audi Josephum pleniùs rem gestam enarrantem: *Quamobrem à propheta conventus est mirari se dicente, si hos Deos crederet qui cultoribus suis nihil opis afferre valuerint; neque eos ab Hebræorum vi tutos præstiterint, sed tanquam ad se non pertinentes cædi, & captivos trahi passi sint. Quin & ipsos belli jure abductos inter* Vers. 15.
B *reliquam captivorum turbam, Hierosolymam pervenisse. Rex his verbis ad iram percitus, jussit illum hac de re esse quietum, minatus supplicium, si negotiis alienis miscere se pergeret. Tum ille, se quidem quieturum dixit; Deum tamen ultorem hujusmodi novitatibus non defore.*

NON ACQUIEVISTI CONSILIO MEO] *Consilio autem ejus acquiesceret*, ait S. Hieronym. in Tradit. *si eos igne combureret, vestimenta dirumperet, cinerem super caput spargeret, & totum se pœnitentiæ daret. Hoc enim consilium illi prophetes dederat*: sed quia non acquievit, hinc propheta liberè & audacter illi denuntiat: Vers. 16.

SCIO QUOD COGITAVERIT DEUS OCCIDERE TE] ac revera occidit, ut patet v. 27. Auctor enim lib. Paral. hoc fine eos conscripsit, ut ex felici piorum regum, & infelici impiorum exitu, ostendat felicitatem regum & regnorum consistere in vera religione, veroque Dei cultu, infelicitatem verò in ejus neglectu.

CAPUT VIGESIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OZias sive Azarias Deum colens superat Philisthæos, Arabes & Ammonitas: unde superbiens volensque thymiama adolere in templo, à Deo lepra percutitur, ideoque regnum administrat filius ejus Joatham.

1. OMnis autem populus Juda, filium ejus Oziam annorum sedecim, constituit regem pro Amasia patre suo. 2. Ipse ædificavit Ailath, & restituit eam ditioni Juda, postquam dormivit rex cum patribus suis. 3. Sedecim annorum erat Ozias cùm regnare cœpisset, & quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem. 4. Fecitque quod erat rectum in oculis Domini, juxta omnia, quæ fecerat Amasias pater ejus. 5. Et exquisivit Dominum in diebus Zachariæ intelligentis & videntis Deum: cùmque requireret Dominum, direxit eum in omnibus. 6. Denique egressus est, & pugnavit contra Philisthiim, & destruxit murum Geth, & murum Jabniæ, murumque Azoti: ædificavit quoque oppida in Azoto, & in Philisthiim. 7. Et adjuvit eum Deus contra Philisthiim, & contra Arabes, qui habitabant in Gurbaal, & contra Ammonitas. 8. Appendebantque Ammonitæ munera Oziæ: & divulgatum est nomen ejus usque ad introitum Ægypti propter crebras victorias. 9. Ædificavitque Ozias turres in Jerusalem super portam anguli, & super portam vallis, & reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas. 10. Extruxit etiam turres in solitudine, & effodit cisternas plurimas, eò quòd haberet multa pecora, tam in campestribus, quàm in eremi vastitate: vineas quoque habuit & vinitores in montibus, & in carmelo: erat quippe homo agriculturæ deditus. 11. Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui procedebant ad prælia, sub manu Jehiel scribæ, Maasiæque doctoris, & sub manu Hananiæ, qui erat de ducibus regis. 12. Omnisque numerus principum per familias virorum fortium, duorum millium sexcentorum. 13. Et sub eis universus exercitus, trecentorum & septem millium quingentorum: qui

erant

erant apti ad bella & pro rege contra adversarios dimicabant. 14. Præparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui, clypeos, & hastas, & galeas, & loricas, arcusque & fundas ad jaciendos lapides. 15. Et fecit in Jerusalem diversi generis machinas, quas in turribus collocavit, & in angulis murorum, ut mitterent sagittas, & saxa grandia, egressumque est nomen ejus procul, eò quòd auxiliaretur ei Dominus, & corroborasset illum. 16. Sed cùm roboratus esset, elevatum est cor ejus in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum, ingressusque templum Domini, adolere voluit incensum super altare thymiamatis. 17. Statimque ingressus post eum Azarias sacerdos, & cum eo Sacerdotes Domini octoginta, viri fortissimi, 18. restiterunt regi, atque dixerunt: Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed Sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hujusmodi ministerium: egredere de sanctuario, ne contempseris, quia non reputabitur tibi in gloriam hoc à Domino Deo. 19. Iratusque Ozias, tenens in manu thuribulum, ut adoleret incensum, minabatur Sacerdotibus. Statimque orta est lepra in fronte ejus coram Sacerdotibus, in domo Domini super altare thymiamatis. 20. Cùmque respexisset eum Azarias pontifex, & omnes reliqui Sacerdotes, viderunt lepram in fronte ejus, & festinatò expulerunt eum. Sed & ipse perterritus, acceleravit egredi, eò quòd sensisset illicò plagam Domini. 21. Fuit igitur Ozias rex leprosus usque ad diem mortis suæ, & habitavit in domo separata plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini. Porrò Joatham filius ejus rexit domum regis, & judicabat populum terræ. 22. Reliqua autem sermonum Oziæ priorum & novissimorum, scripsit Isaias filius Amos, propheta. 23. Dormivitque Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum, eò quòd esset leprosus; regnavitque Joatham filius ejus pro eo.

Vers. 5. ZACHARIÆ VIDENTIS ET INTELLIGENTIS] Hic Zacharias propheta fuit quasi pædagogus Oziæ regis, eumque religiose Deum colere docuit. At quis fuit hic Zacharias? Audi S. Hieron. hic in Tradit. *Zacharias filius Zachariæ filii Jojada, qui post mortem patris natus posthumus, patris nomen sortitus est, intelligens, & videns dicebatur: intelligens propter sacerdotium, videns propter prophetiam.* Sic ipse. Hebræi tamen & Græci legunt: *intelligens in visionibus Dei*. Si igitur post mortem patris natus est Zacharias, potuit hoc tempore annum agere supra trigesimum, natus scilicet 36. regni Joas. Habuisse videtur hic Zacharias filiam nomine Abiam, quæ nupsit regi Achaz, qui ex ea genuit Ezechiam regem, quod etiam in eum locum affirmat Hieronymus, nec repugnat ætas. Nullum porrò propheticum ejus scriptum extat: nam qui legitur penultimus in minoribus prophetis, facilè trecentis ab hinc annis distat. Ita Salianus anno mundi 3227. num. 3. Cajet. Dion. & alii.

Vers. 10. TURRES IN SOLITUDINE] ita vocantur villæ & domus rusticanæ, turribus ad custodiam frugum fructuumque & agrorum instructæ: in quibus reponuntur agrorum fructus, & pecora stabulantur, quæ alibi *castella* dicuntur. Sic Christus discurrebat per vicos, & *castella*, id est, per rusticorum villas, & pagos, prædicans regnum Dei.

Vers. 16. CUM ROBORATUS ESSET, ELEVATUM EST COR EJUS IN INTERITUM SUUM, ET NEGLEXIT DOMINUM DEUM SUUM] Hæc verba D. Chrysostom. homil. 3. de verbis Isaiæ, expendens, notat, in iis non solùm Oziæ superbiam, sed etiam superbiæ causam indicari. *Cùm*, inquit, *roboratus esset*, seu, ut legit ipse: *Cùm potens esset, elevatum est cor ejus*: ut nimia potentia, nimiam genuisse superbiam ostenderetur. *Non ferebat*, inquit (nempe rex Ozias) *principatus magnitudinem, sed quemadmodum ex edacitate nascitur inflatio; ex inflatione gignitur febris, deinde ex febri plerumque mors: itidem & hic ex actionum eminentia natu est superbia, mox ex superbia nata est appetentia rerum ipsi non congruentium.* Sicut ergo Amasias pater ex devicta Idumæa animos sumpsit insolentes & fatuos, provocando ad bellum regem Israelis, ideoque victus, captus & spoliatus est; sic & Azarias filius ejus ex victoriis tot hostium intumescens, sacerdotale munus sibi arrogare præsumpsit, voluitque Deo adolere thymiama; sed illicò à Deo humiliatus, regno & regia pulsus, ob lepram infelicem usque ad mortem traxit spiritum.

Vers. 18. NON EST TUI OFFICII OZIA] Audi S. Chrysost. homil. 4. de Verbis Isaiæ: *Vide*, inquit, *libertatem: vide mentem servire nesciam: vide linguam cælos attingentem: vide libertatem incoercibilem: vide hominis corpus & Angeli mentem: vide humi ingredientem, & in cælo versantem*, &c.

Vers. 19. STATIMQUE ORTA EST LEPRA IN FRONTE EJUS] lepra enim erat supplicium sacrilegorum, & eorum qui Pontifici & sacerdotibus resistebant & rebellabant uti fecit hic Azarias.

Addit Joseph. lib. 9. cap. 11. duas alias prodigiosas Dei plagas Oziæ & Judææ inflictas: *Et ecce tibi*, inquit, *ibi terra vehementer concutitur, fissoque supernè templo, radius solis os regis ferit, quod è vestigio lepra contactum est: accessit huic & aliud prodigium, quod eodem terræ motu, ante urbem in loco qui dicitur Eroge, dimidium montis ad Occidentem vergentis revulsum, per quatuor stadia volutum, objectu demum Orientalis montis constitit, obstructa via publica, & oppressis ruina hortis regiis.*

Tertiam plagam addunt S. Hieron. Cyrill. Orig. & Chrysost. in Isaiæ cap. 6. 1. ad illa verba: *In anno quo mortuus est Ozias vidi Dominum*; scilicet Deum ob peccatum Oziæ, cui nonnulli primores consenserant, privasse Judæos suis oraculis, prophetis & spiritu, usque ad mortem Oziæ. Vide ibi dicta.

Denique Hebræi in Seder Olam putant Oziam lepra percussum anno 27. regni sui, quo & contigit terræ motus, de quo Amos cap. 1. 1. Verùm id dici nequit; nam tunc necdum natus erat Joatham, qui patre Ozia lepra percusso gubernavit regnum. Nam Joatham natus est anno 28. Oziæ; id patet ex eo, quòd patre moriente anno regni 52. Joatham erat 25. annorum, ut dicitur 4. Reg. 15. 33. Igitur probabiliter Salian. putat Oziam lepra percussum anno regni sui 49. quo natus est Joathamo filius Achaz, & eodem Manahen rex Israel mortuus est. Favet Abul. qui Oziam quatuor vel quinque annos leprosum vixisse censet. Porrò S. Hieron. in 2. Paral. 26. asserit Oziam lepra percussum eo anno quo mortuus est, qui fuit regni ejus 52. *Ozias lepra percussus anno 49. regni sui.* Peccavit Ozias dupliciter; primò, quòd ausus sit ingredi Sanctum, quod solis sacerdotibus ingredi licebat. Secundò, quòd adoleverit thymiama quasi sacerdos, cùm esset laicus, ac Pontifici obsistenti comminatus sit mortem, ut ait Joseph. quia ergo invasit sacerdotium, idcircò amisit regnum per lepram: prima tamen sententia (quòd scilicet lepra percussus sit anno 27. regni sui) probabilis est, uti ostendi Amos 1. 1. potuit enim regnum administrari per optimates, donec Joatham nasceretur & adolesceret.

Discant hìc reges non invadere jura Pontificum & sacerdotum, ne à Deo percutiantur, uti percussus est Ozias: qua de re passim exempla funesta suggerit Baron. in suis Annalibus.

Vers. 22. RELIQUA AUTEM SERMONUM OZIÆ, &c. SCRIPSIT ISAIAS] Historia hæc Isaiæ temporum injuria interiit. Nam in prophetia bis tantùm Oziæ meminit, scilicet cap. 6. 1. jam citato, & c. 14. 28. Ubi Philisthæos ob mortem Oziæ domitoris sui exultantes compescens: *Ne*, inquit, *læteris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui* (Oziæ) *de radice enim colubri egredietur regulus*; scilicet Ezechias Oziæ pronepos,

qui tantò acriùs vos cruciabit, quantò acriùs cruciat morsus reguli, quàm colubri.

VERS. 23. SEPELIERUNT EUM IN AGRO REGALIUM SEPULCHRORUM, EO QUOD ESSET LEPROSUS] Leprosi enim, uti in vita, sic & in morte à consortio cæterorum separantur: lepra enim etiam cadavera inficit & consumit. Hæc est quinta Oziæ sacerdotium invadentis pœna, quòd extra sepulchra regum, juxta tamen illa, sepultus sit, sive extra urbem, sive in urbe, putà in Sion civitate David.

CAPUT VIGESIMUMSEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ioatham pius de Ammonitis triumphat, eisque annuum vectigal indicit: succedit ei impius filius Achaz.

1. Vigintiquinque annorum erat Joatham cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Ierusa filia Sadoc. 2. Fecitque quod rectum erat coram Domino, juxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, excepto quòd non est ingressus templum Domini, & adhuc populus delinquebat. 3. Ipse ædificavit portam domus Domini excelsam, & in muro Ophel multa construxit. 4. Urbes quoque ædificavit in montibus Juda, & in saltibus castella & turres. 5. Ipse pugnavit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos, dederuntque ei filii Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei: hæc ei præbuerunt filii Ammon in anno secundo & tertio. 6. Corroboratusque est Joatham, eò quòd direxisset vias suas coram Domino Deo suo. 7. Reliqua autem sermonum Joatham, & omnes pugnæ ejus, & opera, scripta sunt in Libro regum Israel & Juda. 8. Vigintiquinque annorum erat cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem. 9. Dormivitque Joatham cum patribus suis, & sepelierunt eum in Civitate David: & regnavit Achaz filius ejus pro eo.

VERS. 2. EXCEPTO QUOD NON EST INGRESSUS TEMPLUM DOMINI] ad adolendum thymiama uti fecerat pater ejus Ozias, q. d. Joatham imitatus est patris pietatem, at non temeritatem, qua adolevit incensum, quod erat munus sacerdotum.

ET ADHUC POPULUS DELINQUEBAT] more solito sacrificando in excelsis. Inveteratum fuit hoc malum & commune populi, quare Joatham veritus ejus offensam & rebellionem, illud auferre ausus non fuit. Joseph. lib. 9. c. 11. hoc Joathamo dat elogium: *Nulla ei virtus defuit, erga Deum pio, justo erga homines, & Reip. studioso.*

VERS. 3. IPSE ÆDIFICAVIT (instauravit, auxit, ornavit) PORTAM DOMUS DOMINI EXCELSAM] scilicet Orientalem per quam à fronte erat introitus in templum, quæ erat primaria & celsissima.

ET IN MURO OPHEL] erat hæc turris in Jerusalem adeò excelsa, ut in culmine ejus aspiciendo caligarent oculi. Ophel enim Hebr. significat caliginem. Vide dicta Isaiæ 32. 14. Audi Adrichom. in descrip. Jerusalem n. 55. Ophel quam Josephus Ophlam nominat, erat turris enormi altitudine, quasi nubi caput inferens, atque arx munita, firmo muro cincta, templo propinqua, extra murum tamen, qui habitationem sacerdotum claudebat. In hujus muro Joatham rex multa construxit. Atque Manasses eousque urbis muros reparavit. In hac habitabant Nathinæi. In hanc fugiens Manahemus tyrannus captus est & occisus. Hanc eandem Titi milites combusserunt.

CAPUT VIGESIMUMOCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ob idola & scelera Achaz Deus Judæam diripiendam tradit 1. Syris. 2. Israelitis, qui ex Juda ceciderunt 120. millia bellatorum, sed prædam monente propheta remiserunt. 3. Idumæis. 4. Philisthæis: Impio Achaz succedit pius filius Ezechias.

1. Viginti annorum erat Achaz cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Jerusalem: non fecit rectum in conspectu Domini sicut David pater eius: 2. sed ambulavit in viis regum Israel, insuper & statuas fudit Baalim. 3. Ipse est, qui adolevit incensum in Vallebenennom, & lustravit filios suos in igne, iuxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel. 4. Sacrificabat quoque, & thymiama succendebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. 5. Tradiditque eum Dominus Deus eius in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damascum: manibus quoque regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi. 6. Occiditque Phacee, filius Romeliæ, de Juda centum viginti millia in die uno, omnes viros bellatores: eò quòd reliquissent Dominum Deum patrum suorum. 7. Eodem tempore occidit Zechri, vir potens ex Ephraim, Maasiam filium regis, & Ezricam ducem domus eius, Elcanam quoque secundum a rege. 8. Ceperuntque filii Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prædam: pertuleruntque eam in Samariam. 9. Ea tempestate erat ibi propheta Domini, nomine Obed: qui egressus obviam exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Juda, tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter, ita ut ad cœlum pertingeret vestra crudelitas. 10. Insuper filios Juda & Jerusalem vultis vobis subiicere in servos & ancillas, quod nequaquam facto opus est: peccastis enim super hoc Domino Deo vestro. 11. Sed audite consilium meum, & reducite captivos, quos adduxistis de fratribus, quia magnus furor Domini imminet vobis. 12. Steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Johanan, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias filius Sellum, & Amasa filius Adali, contra eos qui veniebant de prælio, 13. & dixerunt eis: Non introducetis huc captivos: ne peccemus Domino.

Quare

Quare vultis adjicere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum est, & ira furoris Domini imminet super Israel. 14. Dimiseruntque viri bellatores prædam, & universa quæ ceperant, coram principibus, & omni multitudine. 15. Steteruntque viri, quos suprà memoravimus, & apprehendentes captivos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis: cùmque vestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu, unxissentque propter laborem, & adhibuissent eis curam: quicumque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, imposuerunt eos jumentis, & adduxerunt Iericho Civitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique reversi sunt in Samariam. 16. Tempore illo misit rex Achaz ad regem Assyriorum postulans auxilium. 17. Veneruntque Idumæi, & percusserunt multos ex Juda, & ceperunt prædam magnam. 18. Philisthiim quoque diffusi sunt per urbes campestres, & ad Meridiem Juda: ceperuntque Bethsames, & Aialon, & Gaderoth, Socho quoque, & Thamnan, & Gamzo, cum viculis suis, & habitaverunt in eis. 19. Humiliaverat enim Dominus Judam propter Achaz regem Juda, eò quòd nudasset eum auxilio, & contemptui habuisset Dominum. 20. Adduxitque contra eum Thelgathphalnasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & nullo resistente vastavit. 21. Igitur Achaz, spoliata domo Domini, & domo regum, ac principum, dedit regi Assyriorum munera, & tamen nihil ei profuit. 22. Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominum, ipse per se rex Achaz, 23. immolavit diis Damasci victimas percussoribus suis, & dixit: Dii Regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, & aderunt mihi, cùm è contrariò ipsi fuerint ruinæ ei, & universo Israel. 24. Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus Dei, atque confractis, clausit januas templi Dei, & fecit sibi altaria in universis angulis Jerusalem. 25. In omnibus quoque urbibus Juda extruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam provocavit Dominum Deum patrum suorum. 26. Reliqua autem sermonum ejus, & omnium operum suorum priorum & novissimorum, scripta sunt in Libro regum Juda & Israel. 27. Dormivitque Achaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in civitate Jerusalem: neque enim receperunt eum in sepulchra regum Israel. Regnavitque Ezechias filius ejus pro eo.

HOc caput explicui 4. Reg. 16.

Vers. 5. REGIS SYRIÆ] Fuit hic Rasin, qui à Deo creatus est rex, ut esset flagellum regni Juda, ejusque idola & scelera castigaret.

Vers. 15. CUMQUE VESTISSENT EOS ET CALCEASSENT ET REFECISSENT CIBO] Vide hic insignem Israelitarum in Judæorum, licèt hostium suorum, captivos humanitatem & misericordiam, omnibus Christianorum principibus & ducibus propositam, ut eam imitentur. Sic enim vicissim Dei misericordiam in se provocabunt, si in hostes à se captos sint clementes; nimirum, *clementia plus potest, quàm violentia*, ut ajebat Antigonus rex Maced. apud Plutarch. in Apophteg. adeò ut Darius optaris Alexandri Magni clementiam, utque is, licèt hostis, sibi in regno succederet. Sic in hostes clementes fuere Julius Cæsar, Augustus, Vespasianus, Titus, Aurelianus.

A IMMOLAVIT DIIS DAMASCI VICTIMAS PERCUSSORIBUS SUIS, ET DIXIT: DII REGUM SYRIÆ AUXILIANTUR EIS, QUOS EGO PLACABO HOSTIIS, ET ADERUNT MIHI, CUM E CONTRARIO IPSI FUERINT RUINÆ EI, ET UNIVERSO ISRAEL] Dii enim hi erant dæmones, qui non nisi nocere student Israeli, id est, populo fideli. Similis fuit stultitia Romanorum Gentilium, qui hostium suorum Deos invocabant, ut evocati à terra hostili Romam commigrarent, ac Romanis victoriam de hostibus darent, uti refert S. August. lib. 4. de civit. Vers. 23.

CLAUSIT JANUAS TEMPLI] ut nemo in eo Deum adorare, eique sacrificare posset; sed omnes cogerentur ire ad fana idolorum & Deorum suorum, ad eos invocandum. Fuit hæc malitia & nequitia Achaz insignis, quam nemo alius patrasse legitur. Vers. 24.

CAPUT VIGESIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias Dei cultum à patre Achaz sublatum restituit, unà cum Sacerdotibus, Levitis & cantoribus, ac plurimis victimis Deum honorat.

1. IGitur Ezechias regnare cœpit, cùm viginti quinque esset annorum, & vigintinovem annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Abia, filia Zachariæ. 2. Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus. 3. Ipse anno & mense primo regni sui, aperuit valvas domus Domini, & instauravit eas: 4. adduxitque Sacerdotes atque Levitas, & congregavit eos in plateam Orientalem. 5. Dixitque ad eos: Audite me Levitæ, & sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorum, & auferte omnem immunditiam de sanctuario. 6. Peccaverunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum: averterunt facies suas à tabernaculo Domini, & præbuerunt dorsum. 7. Clauserunt ostia, quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas, incensumque non adoleverunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel. 8. Concitatus est itaque furor Domini super Judam & Jerusalem, tradiditque eos in commotionem, & in interitum, & in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris. 9. En corruerunt patres nostri gladiis: filii nostri, & filiæ nostræ, & conjuges captivæ ductæ sunt, propter hoc scelus. 10. Nunc ergo placet mihi ut ineamus fœdus cum Domino Deo Israel, & avertet à nobis furorem iræ suæ. 11. Filii mei nolite negligere: vos elegit Dominus ut stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & cremetis ei incensum. 12. Surrexerunt ergo Levitæ: Mahath filius Amasai, & Joel filius Azariæ, de filiis Caath: Porrò de filiis Merari, Cis filius Abdi, & Azarias filius Jalalel. De filiis autem Gersom, Joah filius

filius Zemma, & Eden filius Joah. 13. At verò de filiis Elisaphan, Samri, & Iahiel. De filiis quoque Asaph, Zacharias, & Mathanias: 14. Necnon de filiis Heman, Jahiel, & Semei: Sed & de filiis Idithun, Semeias, & Oziel. 15. Congregaveruntque fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi sunt juxta mandatum regis & imperium Domini, ut expiarent domum Dei. 16. Sacerdotes quoque ingressi templum Domini ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam quam intrò repererant in vestibulo domus Domini, quam tulerunt Levitæ, & asportaverunt ad torrentem Cedron foras. 17. Cœperunt autem prima die mensis primi mundare, & in die octavo ejusdem mensis ingressi sunt porticum templi Domini, expiaveruntque templum diebus octo, & in die sextadecima mensis ejusdem, quod cœperant impleverunt. 18. Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei: Sanctificavimus omnem domum Domini, & altare holocausti, vasaque ejus, necnon & mensam propositionis cum omnibus vasis suis, 19. cunctamque templi supellectilem, quam polluerat rex Achaz in regno suo, postquam prævaricatus est: & ecce exposita sunt omnia coram altare Domini. 20. Consurgensque diluculò Ezechias rex, adunavit omnes principes civitatis, & ascendit in domum Domini: 21. obtuleruntque simul tauros septem, & arietes septem, agnos septem, & hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Juda, dixitque sacerdotibus filiis Aaron ut offerrent super altare Domini. 22. Mactaverunt igitur tauros, & susceperunt sanguinem sacerdotes, & fuderunt illum super altare, mactaverunt etiam arietes, & illorum sanguinem super altare fuderunt, immolaveruntque agnos, & fuderunt super altare sanguinem. 23. Applicuerunt hircos pro peccato, coram rege & universa multitudine, imposueruntque manus suas super eos: 24. & immolaverunt illos Sacerdotes, & asperserunt sanguinem eorum coram altare pro piaculo universi Israelis: pro omni quippe Israel præceperat rex ut holocaustum fieret, & pro peccato. 25. Constituit quoque Levitas in domo Domini, cum cymbalis, & psalteriis, & citharis, secundùm dispositionem David regis, & Gad Videntis, & Nathan prophetæ, siquidem Domini præceptum fuit, per manum prophetarum ejus. 26. Steteruntque Levitæ tenentes organa David, & Sacerdotes tubas. 27. Et jussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare: cùmque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diversis organis, quę David rex Israel pręparaverat, concrepare. 28. Omni autem turba adorante, cantores, & ii qui tenebant tubas erant in officio suo, donec compleretur holocaustum. 29. Cùmque finita esset oblatio, incurvatus est rex, & omnes qui erant cum eo, & adoraverunt. 30. Pręcepitque Ezechias & principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, & Asaph Videntis, qui laudaverunt eum magna lętitia, & incurvato genu adoraverunt. 31. Ezechias autem etiam hęc addidit: Implestis manus vestras Domino, accedite, & offerte victimas, & laudes in domo Domini. Obtulit ergo universa multitudo hostias, & laudes, & holocausta, mente devota. 32. Porrò numerus holocaustorum, quę obtulit multitudo, hic fuit: Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos. 33. Sanctificaveruntque Domino boves sexcentos, & oves tria millia. 34. Sacerdotes verò pauci erant, nec poterant sufficere ut pelles holocaustorum detraherent: unde & Levitę fratres eorum adjuverunt eos, donec impleretur opus, et sanctificarentur antistites: Levitę quippe faciliori ritu sanctificantur, quàm Sacerdotes. 35. Fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum, et libamina holocaustorum, et completus est cultus domus Domini. 36. Lętatusque est Ezechias, et omnis populus, eò quòd ministerium Domini esset expletum. De repentè quippe hoc fieri placuerat.

VERS. 1. NOMEN MATRIS EJUS (Ezechiæ) ABIA FILIA ZACHARIÆ] qui fuit filius Zachariæ senioris Pontificis & martyris, quem occidit Joas rex Juda cap. 24. 21. Abia ergo filia hujus junioris Zachariæ, qui Oziam regem in veri Dei cultu continuit, de quo cap. 26. 5. fuit uxor Achaz & mater Ezechiæ, quæ eum in omni pietate & Dei timore erudivit, ideoque hic nominatur, ut indicetur Ezechiam suam virtutem & zelum cum lacte suxisse à matre. Ita S. Hier. in Tradit. Salian. & alii.

VERS. 4. PLATEA ORIENTALIS] ita dicta, quòd obversa esset portæ Orientali templi.

VERS. 15. UT EXPIARENT DOMUM DOMINI] puta atrium sacerdotum, quod eorum erat templum, nam in Sanctum nemini ingredi fas erat nisi sacerdoti, sicut in Sanctum sanctorum soli Pontifici. Unde & hic soli sacerdotes asseruntur *ingressi templum & sanctificasse*, id est, expurgasse illud ab idolis, eorumque superstitione; sordes hasce exportantes *in vestibulo*. Sept. *in vestibulum*, ex quo deinde Levitæ illas efferebant, & projiciebant in torrentem Cedron.

VERS. 17. COEPERUNT AUTEM PRIMA DIE MENSIS PRIMI (Nisan, id est, in Martio) MUNDARE] q. d. primis octo diebus mensis Nisan expurgarunt atria & cubicula sacerdotum & Levitarum, quæ eis erant annexa, deinde posterioribus octo diebus expurgarunt ipsum templum sive Sanctum.

VERS. 24. ET PRO PECCATO] ut scilicet offerretur hostia pro peccato, juxta ritum præscriptum Levit. 4.

VERS. 30. SERMONIBUS DAVID ET ASAPH VIDENTIS] id est, prophetæ, *sermones* vocat Psalmos, quos hinc liquet partim à Davide, partim ab Asaph esse compositos, uti sunt duodecim illi qui Asaph inscribuntur.

VERS. 31. IMPLESTIS (id est, consecrastis) MANUS VESTRAS DOMINO] id est, consecrastis vos sacerdotes, implendo manum oleo & victimis.

VERS. 33. SANCTIFICAVERUNTQUE DOMINO BOVES SEXCENTOS] q. d. dicarunt, obtulerunt & donarunt Deo & templo boves sexcentos, & oves ter mille, ut ex illis aliæ offerrentur in holocaustum, aliæ pro peccato, aliæ in victimas pacificas.

VERS. 34. ANTISTITES] id est, sacerdotes: hi enim Levitis imperabant quasi Antistites. De ritu consecrandi sacerdotes, vide Levit. 8. Ex hoc versu colligitur sacerdotum fuisse victimam jugulare, excoriare, dividere, altari imponere, cremare. In necessitate verò excoriationem & cetera sequentia communicata fuisse & permissa Levitis. Ita Cajet. ac prior pars satis liquet ex Levit. 1. 5.

CAPUT

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias per totam Judæam, ac per decem tribus mittit nuntios, qui omnes invitent ad solemne phase celebrandum, idque factum summa celebritate per 14. dies.

1. MIsit quoque Ezechias ad omnem Israel & Judam: scripsitque epistolas ad Ephraim & Ma-
nasse, ut venirent ad domum Domini in Jerusalem, & facerent Phase Domino Deo
Israel. 2. Inito ergo consilio regis & principum, & universi cœtus Jerusalem, decreverunt ut
facerent Phase mense secundo. 3. Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes,
qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus nondum congregatus fuerat in Jeru-
salem. 4. Placuitque sermo regi, & omni multitudini. 5. Et decreverunt ut mitterent nuntios
in universum Israel, de Bersabee usque Dan, ut venirent, & facerent Phase Domino Deo Israel
in Jerusalem, multi enim non fecerant sicut lege præscriptum est. 6. Perrexeruntque cursores
cum epistolis ex regis imperio, & principum ejus, in universum Israel & Judam, juxta id, quod
rex jusserat, prædicantes: Filii Israel revertimini ad Dominum Deum Abraham, & Isaac, & Israel:
& revertetur ad reliquias, quæ effugerunt manum regis Assyriorum. 7. Nolite fieri sicut pa-
tres vestri & fratres, qui recesserunt a Domino Deo patrum suorum, qui tradidit eos in interitum,
ut ipsi cernitis. 8. Nolite indurare cervices vestras, sicut patres vestri: tradite manus Domino,
& venite ad sanctuarium ejus, quod sanctificavit in æternum: servite Domino Deo patrum ve-
strorum, & avertetur à vobis ira furoris ejus. 9. Si enim vos reversi fueritis ad Dominum, fra-
tres vestri, & filii habebunt misericordiam coram dominis suis, qui illos duxerunt captivos, & re-
vertentur in terram hanc, pius enim & clemens est Dominus Deus vester, & non avertet faciem suam
à vobis, si reversi fueritis ad eum. 10. Igitur cursores pergebant velociter de civitate in civita-
tem, per terram Ephraim & Manasse usque ad Zabulon, illis irridentibus & subsannantibus eos.
11. Attamen quidam viri ex Aser, & Manasse, & Zabulon, acquiescentes consilio, venerunt Je-
rusalem. 12. In Juda verò facta est manus Domini ut daret eis cor unum, ut facerent juxta præ-
ceptum regis & principum, verbum Domini. 13. Congregatique sunt in Jerusalem populi multi,
ut facerent solemnitatem azymorum, in mense secundo: 14. & surgentes destruxerunt altaria,
quæ erant in Jerusalem, atque universa, in quibus idolis adolebatur incensum, subvertentes, pro-
jecerunt in torrentem Cedron. 15. Immolaverunt autem Phase quartadecima die mensis secundi.
Sacerdotes quoque atque Levitæ tandem sanctificati, obtulerunt holocausta in domo Domini.
16. Steteruntque in ordine suo, juxta dispositionem & legem Moysi hominis Dei: Sacerdotes ve-
rò suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Levitarum, 17. eò quòd multa turba san-
ctificata non esset, & idcirco immolarent Levitæ Phase, his qui non occurrerant sanctificari Do-
mino. 18. Magna etiam pars populi de Ephraim, & Manasse, & Issachar, & Zabulon, quæ
sanctificata non fuerat, comedit Phase, non juxta quod scriptum est, & oravit pro eis Ezechias,
dicens: Dominus bonus propitiabitur 19. cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum
patrum suorum, & non imputabit eis quòd minùs sanctificati sunt. 20. Quem exaudivit Domi-
nus, & placatus est populo. 21. Feceruntque filii Israel, qui inventi sunt in Jerusalem, solemni-
tatem azymorum septem diebus in lætitia magna, laudantes Dominum per singulos dies: Levitæ
quoque & Sacerdotes, per organa, quæ suo officio congruebant. 22. Et locutus est Ezechias ad
cor omnium Levitarum, qui habebant intelligentiam bonam super Domino, & comederunt septem
diebus sollemnitatis, immolantes victimas pacificorum, & laudantes Dominum Deum patrum suo-
rum. 23. Placuitque universæ multitudini ut celebrarent etiam alios dies septem: quod & fece-
runt cum ingenti gaudio. 24. Ezechias enim rex Juda præbuerat multitudini mille tauros, & septem
millia ovium, principes verò dederunt populo tauros mille, & oves decem millia: sanctificata est er-
go sacerdotum plurima multitudo. 25. Et hilaritate perfusa omnis turba Juda, tam Sacerdotum &
Levitarum, quam universæ frequentiæ, quæ venerat ex Israel; proselytorum quoque de Terra Israel,
& habitantium in Juda. 26. Factaque est grandis celebritas in Jerusalem, qualis diebus Salomonis
filii David regis Israel in ea urbe non fuerat. 27. Surrexerunt autem Sacerdotes atque Levitæ benedi-
centes populo, & exaudita est vox eorum, pervenitque oratio in habitaculum sanctum cœli.

Vers. 2. MENSE SECUNDO] Hoc enim jubetur Numer. 9. 10. ut scilicet qui mense primo ob immunditiem aliudve impedimentum non potuerunt celebrare phase, illud celebrent mense secundo.

Vers. 3. SACERDOTES QUI POSSENT SUFFICERE, SANCTIFICATI (id est, consecrati) NON FUERANT] ut enim essent sacerdotes, possentque sacrificare, debebant priùs consecrari sacerdotes eo ritu, qui præscribitur Lev. 8.

Vers. 15. TANDEM SANCTIFICATI] Hebr. *pudore suffusi sunt*; quòd in tanta populi alacritate tardi fuissent in sua sanctificatione & purificatione, unde illicò se sanctificarunt & mundarunt.

A

Vers. 16. SACERDOTES VERO SUSCIPIEBANT EFFUNDENDUM SANGUINEM DE MANIBUS LEVITARUM] omnis enim sanguis victimæ à sacerdote in terram effundi debebat Deo, ut significaretur ipsum esse Dominum necis & vitæ omnium. *De manibus Levitarum*, qui tum ex dispensatione sacrificabant, eò quòd sacerdotes consecrati, qui forent mundi, pauciores essent, quàm ut possent tot victimas sacrificare, juvabant ergo eos Levitæ, ac victimas mactabant, & sanguinem effluentem dabant sacerdotibus, ut ii juxta altare eum effunderent.

Vers. 17. EO QUOD MULTA TURBA (sacerdotum) SANCTIFICATA (ab irregularitate & immunditia legali per lustra-

lustrationem lege præscriptam Numer. 19. expurgata) NON ESSET: ET IDCIRCO IMMOLARENT LEVITÆ PHASE HIS, QUI NON OCCURRERANT SANCTIFICARI DOMINO] Sept. *qui non poterant purificari Domino:* qui scilicet aliis occupati tardè veniebant ut *sanctificarentur*, hoc est, ab immunditia legali expiarentur. Nota, *phase* significat 1. agnum paschalem, qui in paschate Deo sacrificabatur. 2. victimas paschales, quæ per septem dies paschatis Deo immolabantur, quæ immolatio competebat solis sacerdotibus. Agni verò paschalis immolatio competebat cuique patrifamilias, qui quoad hoc retinebat primævum jus sacerdotale, primitùs annexum primogenituræ, & cuilibet patrifamilias in sua familia, si tamen is mundus esset; quod si is immundus & pollutus foret, tunc Levitæ ejus loco agnum immolabant, ut hic dicitur, æquè ac 1. Esdræ cap. 6. vers. 20. Immundi quoque non poterant comedere de agno paschali aliisque victimis, sed quia hìc erat publica solemnitas, & religionis lapsæ restauratio, ac magnus immundorum numerus, hinc cum eis pariter dispensatum fuit, ut ex eis comederent; Ezechia pro eis Deum deprecante, ut sequitur. Vide dicta Exodi 12. vers. 6. Ob necessitatem ergo quam pariebat paucitas sacerdotum qui mundi erant, & ob multitudinem & devotionem populi ex toto Israele concurrentis, ac ob copiam victimarum immolandarum, dispensatum videtur cum Levitis, ut non tantùm Agnum paschalem, sed & alias victimas sacrificarent, hoc est enim quod disertè dicitur vers. 15. *Sacerdotes quoque atque Levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini.* Crediderim tamen sacerdotes solos mactasse victimas, hoc est eas in Dei honorem jugulasse, occidisse, & sanguinem effudisse, in quo propriè consistebat ratio sacrificii, quodque facilè erat, & parvæ operæ. Deinde à se occisas victimas tradidisse Levitis, ut ipsi eis pellem detraherent, abluerent, in frusta conciderent, & concisas in altari ritè disponerent, ac subjecto igne concremarent. Ad omnia enim hæc non sufficiebat sacerdos immolans. Quare Levitarum ope & opera uti cogebatur, ut dixi Levit. vers. 3. unde pro, *obtulerunt holocausta* Hebr. est

A הביאו *iabiu*, id est, *intulerunt*, ut vertunt Sept. Vatab. Pagn. *holocausta in domum Domini*, & sic factum est in solemni phase, quod post aliquot annos celebravit Josias cap. 35. vers. 11. ubi dicitur: *Et immolatum est phase, asperseruntque sacerdotes manu sua sanguinem* (in altari ut moris erat) *& Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum.*

Denique patres familias qui erant immundi, cedebant Levitis immolationem agni paschalis, ipsi tamen ex eodem quoque comedebant ob festi lætissimam solemnitatem. Major enim requirebatur munditia in immolatione agni, quàm in ejus comestione, sicut nunc major requiritur puritas in sacerdote celebrante, quàm in laico communicante; præsertim quia hi immundi tam citò non poterant purificari, atque accedebant ad sacrum agni epulum magna devotione interna, quam Deus magis requirit & respicit, quàm externam lustrationem.

MAGNA PARS POPULI QUÆ SANCTIFICATA (id est, ab immunditia legali expiata & mundata) NON FUERAT, COMEDIT PHASE] Hebræi apud S. Hieron. tradunt multos ex eis qui immundi comederant phase, à Deo plaga cœlitùs immissa fuisse occisos, sed

B orante Ezechia, & populi ignorantiam, ac piam intentionem allegante, Deum reliquis pepercisse, & idcircò v. 20. asseri Deum eum exaudivisse, & populo placatum esse.

QUEM EXAUDIVIT DOMINUS] per signum aliquod sensibile v. g. mittens ignem è cœlo, qui victimas Ezechiæ combureret, uti fecit Abelo Genes. 4. Aaroni Levit. 8. & 9. ac Salomoni 3. Reg. 8. nisi enim fuisset hic sensibile signum, immundi nec securè nec tanta lætitia ex phase comedissent. Ita Cajet.

ET LOCUTUS EST EZECHIAS AD COR OMNIUM LEVITARUM; eis blandiendo eosque laudando, Vers. 22.
eò quòd haberent INTELLIGENTIAM BONAM SUPER DOMINO] id est, eò quòd periti essent sui officii, putà in canendis Deo psalmis intelligentes & accurati. Aliter Cajet. Locutus est eis, inquit, verba penetrantia ad cor, ut curam populi instruendi susciperent & continuarent.

CAPUT TRIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUdæi in tota Judæa & in reliquis quinque Israelis tribubus idola, aras & lucos evertunt. Ezechias templi officia & ordines restituit.

1. CUmque hæc fuissent ritè celebrata, egressus est omnis Israel, qui inventus fuerat in urbibus Juda, & fregerunt simulachra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa, & altaria destruxerunt, non solùm de universo Juda & Beniamin, sed & de Ephraim quoque & Manasse, donec penitùs everterent: reversique sunt omnes filii Israel in possessiones & civitates suas. 2. Ezechias autem constituit turmas Sacerdotales & Leviticas per divisiones suas, unumquemque in officio proprio, tam Sacerdotum videlicet quàm Levitarum, ad holocausta & pacifica, ut ministrarent & confiterentur, canerentque in portis castrorum Domini. 3. Pars autem regis erat, ut de propria ejus substantia offerretur holocaustum, manè semper & vespere. Sabbathis quoque, & Calendis, & solemnitatibus ceteris, sicut scriptum est in lege Moysi. 4. Præcepit etiam populo habitantium Jerusalem ut darent partes Sacerdotibus & Levitis, ut possent vacare legi Domini. 5. Quod cùm percrebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filii Israel frumenti, vini, & olei, mellis quoque, & omnium, quæ gignit humus, decimas obtulerunt. 6. Sed & filii Israel & Juda, qui habitabant in urbibus Juda, obtulerunt decimas boum, & ovium decimasque sanctorum, quæ voverant Domino Deo suo, atque universa portantes, fecerunt acervos plurimos. 7. Mense tertio cœperunt acervorum jacere fundamenta, & mense septimo compleverunt eos. 8. Cùmque ingressi fuissent Ezechias & principes ejus, viderunt acervos, & benedixerunt Domino ac populo Israel. 9. Interrogavitque Ezechias Sacerdotes & Levitas, cur ita jacerent acervi. 10. Respondit illi Azarias Sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & saturati sumus, & remanserunt plurima, eò quòd benedixerit Dominus populo suo; reliquiarum autem copia est ista, quam cernis. 11. Præcepit igitur Ezechias ut præpararent horrea in domo Domini. Quod cùm fecissent, 12. intulerunt, tam primitias quàm decimas, & quæcumque voverant, fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Levita, & Semei frater ejus, secundus, 13. post quem Iahiel, & Azarias, & Nahath, & Asael, & Ierimoth, Iozabad quoque, & Eliel, & Iesmachias, & Mahath, & Banajas, præpositi sub manibus Choneniæ, & Semei fratris ejus, ex imperio Ezechiæ regis & Azariæ pontificis domus Dei, ad quos omnia pertinebant. 14. Core verò filius Iemna Levites & janitor Orientalis portæ, præpositus erat iis quæ sponte offerebantur Domino, primitiisque

que & consecratis in Sancta sanctorum. 15. Et sub cura ejus Eden, & Beniamin, Jesue, & Semeias, Amarias quoque & Sechenias, in civitatibus Sacerdotum, ut fideliter distribuerent fratribus suis partes, minoribus atque majoribus: 16. exceptis maribus ab annis tribus & supra, cunctis qui ingrediebantur templum Domini, & quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque observationibus juxta divisiones suas, 17. Sacerdotibus per familias, & Levitis à vigesimo anno & supra, per ordines & turmas suas, 18. universæque multitudini, tam uxoribus, quam liberis eorum utriusque sexus, fideliter cibi, de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur. 19. Sed & filiorum Aaron per agros, & suburbana urbium singularum dispositi erant viri, qui partes distribuerent universo sexui masculino de Sacerdotibus, & Levitis. 20. Fecit ergo Ezechias universa quæ diximus in omni Juda: operatusque est bonum & rectum & verum coram Domino Deo suo, 21. in universa cultura ministerii domus Domini, juxta legem & ceremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo: fecitque & prosperatus est.

Vers. 2. IN PORTIS CASTRORUM DOMINI] id est, in portis templi; in templo enim erant turmæ Sacerdotum & Levitarum in suos ordines, quasi acies militares distributi, ut ibi viderentur esse castra, acies & exercitus Dei, ut patet Numer. 4. & seq. ubi Levitæ dicuntur egredi & ingredi ad militiam templi. Unde Ecclesia vocatur *castrorum acies ordinata*, Cant. 6. 9.

Vers. 3. PARS AUTEM REGIS ERAT] quasi dicat: Ezechias rex has partes, hæc munia circa templi ministeria sibi assumpsit, ut ipse suppeditaret sumptus pro jugi sacrificio, aliisque victimis, populus verò aleret Sacerdotes & Levitas (eorum enim redditus ab Achaz & aliis impiis regibus erant dispersi & dissipati) *ut possent vacare legi Domini*, ut scilicet expediti à cura procurandi alimenta, toti vacarent suo officio & templi ministerio.

Vers. 6. DECIMAS SANCTORUM QUÆ VOVERANT DOMINO] Hebr. *Decimas sanctitatum* (id est, rerum sanctarum) *quæ erant sanctificata Deo*, quasi dicat: obtulerunt omnium suarum rerum decimas, quæ ex lege jubentur *Deo sanctificari*, id est, consecrari & offerri Num. 18. vers. 8. & seq. insuper decimas alias lege non præceptas, sed quas ipsi ultro *Deo sanctificarant*, id est, *voverant*, dicarant & destinarant, ut vertit Noster, quasi dicat: præter decimas lege præscriptas, ipsi insuper ex devotione & liberalitate alias addiderunt, quas Deo dicarant & voverant. Num. 18. 14.

Vers. 7. COEPERUNT ACERVORUM JACERE FUNDAMENTA] id est, cœperunt colligere primos acervos; quæ enim prima sunt, quasi sequentium sunt fundamenta. Ita Vatab.

UT PRÆPARARENT HORREA] Sept. *pastophoria*, id Vers. 13.
est, exedras sive cubicula, in quibus quasi horreis servarentur primitiæ, decimæ, aliæque res templo oblatæ.

CONSECRATIS IN SANCTA SANCTORUM] ut sci- Vers. 14.
licet sint sanctissima, quia eas templo & Deo sanctissimo dedicastis; primitiæ enim non offerebantur in Sancto sanctorum, sed ante atrium sacerdotum. Simili phrasi v. 6. vocavit *decimas sanctorum*, id est, decimas Deo sanctificatas, hoc est, consecratas & oblatas.

EXCEPTIS MARIBUS AB ANNIS TRIBUS ET Vers. 16.
SUPRA] hoc est, præter pueros trium aonorum, quibus quoque sicut & aliis omnibus, usque ad annum vigesimum præbebantur alimenta, quasi dicat: oon tantùm majoribus, qui templo deserviebant, sed & pueris triennibus, imò annicalis & io cunis jacentibus, quin & feminis & puellis parvulis necessaria vitæ liberaliter à Præfectis subministrabantur; ut Sacerdotes & Levitæ eos alendi cura oon distraherentur, sed toti vacarent Deo & templo. Tanta erat rerum oblatarum abundantia, tanta populi offerentis liberalitas, tanta Ezechiæ regis providentia, pietas, & devotio.

PER AGROS] q. d. Ezechias sicut providit Levitis in Je- Vers. 19.
rusalem agentibus, sic & providit de annona iis qui extra Jerusalem per agros & alias urbes dispersi erant.

CAPUT TRIGESIMUMSECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sennacherib invadit Judæam: Ezechias cum Isaia Deum invocat; ille mittit Angelum, qui cædit 180. millia Assyriorum. Quare fugit Sennacherib, & à filiis occiditur. Inde intumescens Ezechias vers. 24. morbo percutitur, sed ab Isaia curatur, ac post multa præclarè gesta moritur, & successorem relinquit filium impium Manassen.

1. POst quæ & hujuscemodi veritatem, venit Sennacherib rex Assyriorum, & ingressus Judam, obsedit civitates munitas, volens eas capere. 2. Quod cùm vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Jerusalem, 3. inito cum principibus consilio, virisque fortissimis, ut obturarent capita fontium, qui erant extra urbem: & hoc omnium decernente sententia, 4. congregavit plurimam multitudinem, & obturaverunt cunctos fontes, & rivum qui fluebant in medio terræ, dicentes: Ne veniant reges Assyriorum, & inveniant aquarum abundantiam. 5. Ædificavit quoque, agens industriè, omnem murum, qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper & forinsecus alterum murum: instauravitque Mello in Civitate David, & fecit universi generis armaturam & clypeos: 6. constituitque principes bellatorum in exercitu: & convocavit universos in platea portæ civitatis, ac locutus est ad eos eorum dicens: 7. Viriliter agite, & confortamini: nolite timere nec paveatis regem Assyriorum, & universam multitudinem, quæ est cum eo: multò enim plures nobiscum sunt, quàm cum illo. 8. Cum illo enim est brachium carneum: nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatque pro nobis. Confortatusque est populus hujuscemodi verbis Ezechiæ regis Juda. 9. Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex Assyriorum servos suos in Jerusalem (ipse enim cum universo exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regem Juda, & ad omnem populum qui erat in urbe, dicens: 10. Hæc dicit Sennacherib rex Assyriorum: In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Jerusalem? 11. Num Ezechias decipit vos, ut tradat morti in fame & siti, affirmans quòd Dominus Deus vester liberet vos de manu regis Assyriorum? 12. Nunquid non est iste Ezechias, qui destruxit excelsa illius, & altaria, & præcepit Juda & Jerusalem, dicens: Coram altari uno adorabitis, & in ipso comburetis incensum? 13. An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei, cunctis terrarum populis?

nunquid prævaluerunt dii gentium, omniumque terrarum, liberare regionem suam de manu mea?
14. Quis est de universis diis gentium quas vastaverunt patres mei, qui potuerit eruere populum
suum de manu mea, ut possit etiam Deus vester eruere vos de hac manu? 15. Non vos ergo
decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit deus
cunctarum gentium atque regnorum liberare populum suum de manu mea, & de manu patrum
meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea. 16. Sed & alia multa
locuti sunt servi ejus contra Dominum Deum, & contra Ezechiam servum ejus. 17. Epistolas
quoque scripsit plenas blasphemiæ in Dominum Deum Israel, & locutus est adversus eum. Si-
cut dii gentium ceterarum non potuerunt liberare populum suum de manu sua, sic & Deus Eze-
chiæ eruere non poterit populum suum de manu ista. 18. Insuper & clamore magno lingua Ju-
daica, contra populum qui sedebat in muris Jerusalem personabat, ut terreret eos, & caperet
civitatem. 19. Locutusque est contra Jerusalem, sicut adversum deos populorum terræ, opera
manuum hominum. 20. Oraverunt igitur, Ezechias rex, & Isaias filius Amos prophetes, ad-
versum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt usque in cœlum. 21. Et misit Dominus angelum,
qui percussit omnem virum robustum, & bellatorem, & principem exercitus regis Assyriorum:
reversusque est cum ignominia in terram suam. Cùmque ingressus esset domum dei sui, filii qui
egressi fuerant de utero ejus interfecerunt eum gladio. 22. Salvavitque Dominus Ezechiam &
habitatores Jerusalem de manu Sennacherib regis Assyriorum, & de manu omnium, & præstitit
eis quietem per circuitum. 23. Multi etiam deferebant hostias & sacrificia Domino in Jerusalem, &
munera Ezechiæ regi Juda: qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus. 24. In diebus illis ægro-
tavit Ezechias usque ad mortem, & oravit Dominum: exaudivitque eum, & dedit ei signum.
25. Sed non juxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia elevatum est cor ejus: & facta est
contra eum ira, & contra Judam & Jerusalem. 26. Humiliatusque est postea, eò quòd exal-
tatum fuisset cor ejus, tam ipse, quàm habitatores Jerusalem: & idcircò non venit super eos
ira Domini in diebus Ezechiæ. 27. Fuit autem Ezechias dives, & inclytus valdè, & thesauros
sibi plurimos congregavit argenti, & auri, & lapidis pretiosi, aromatum, & armorum universi
generis, & vasorum magni pretii. 28. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præsepia om-
nium jumentorum, caulasque pecorum, 29. & urbes ædificavit sibi: habebat quippe greges o-
vium & armentorum innumerabiles, eò quòd dedisset ei Dominus substantiam multam nimis.
30. Ipse est Ezechias, qui obturavit superiorem fontem aquarum Gihon, & avertit eas subter ad
Occidentem Urbis David: in omnibus operibus suis fecit prosperè quæ voluit. 31. Attamen in
legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento, quod
acciderat super terram, dereliquit eum Deus ut tentaretur, & nota fierent omnia quæ erant in
corde ejus. 32. Reliqua autem sermonum Ezechiæ, & misericordiarum ejus, scripta sunt, in
visione Isaiæ filii Amos prophetæ, & in Libro regum Juda, & Israel. 33. Dormivitque Eze-
chias cum patribus suis, & sepelierunt eum super sepulchra filiorum David: & celebravit ejus exe-
quias universus Juda, & omnes habitatores Jerusalem: regnavitque Manasses filius ejus pro eo.

HOc caput explicui Isaiæ 36. 37. & 38.

A

Vers. 1. POST QUÆ ET HUJUSCEMODI VERITATEM VENIT SENNACHERIB] q.d. post hæc ab Ezechia verè gesta, & à me verè enarrata, Deus volens probare, exercere & perficere pietatem, virtutem & confidentiam Ezechiæ, quam habebat in Deum, permisit ut veniret Sennacherib, ac Judæam invaderet.

Vers. 4. RIVUM (fontem Gihon, ut patet v. 30.) QUI FLUEBAT IN MEDIO TERRÆ] scilicet illius quæ adjacebat Jerosolimæ, q.d. Ezechias aquas, ac præsertim fontem Gihon partim obturavit, ut castra Sennacherib siti conficeret, partim perfodiendo rupem, in puteos urbis avertit, ut obsessi Judæi haberent aquam ad potum, & ceteros usus. Vide dicta Eccl. 48. 19.

Vers. 21. MISIT DOMINUS ANGELUM] Hanc historiam Herodotus in Euterpe depravavit, dicens Sennacherib Ægyptum invasisse, sed à sacerdote Vulcani fugatum per inductos mures, qui arcus & arma Assyriorum corrodebant; nam pro Judæa supponit Ægyptum, pro Ezechia sacerdotem, pro Deo Vulcanum, pro Angelo mures. Porrò Sennacherib ipse in tanta suorum clade solus penè, *idcircò servatus est*, ait S. Hieron. in capit. 38. Isaiæ, *ut sciret potentiam Dei, & blasphemantium ora comprimeret, fieretque testis illius majestatis, quam paulò ante contempserat. Pharao quoque in decem Ægypti servatur plagis, ut novissimus pereat: quod & iste passus est.* Oportebat hominem puniri gravissima jactura maximi florentissimique exercitus, & divitiarum maximarum; quam jacturam non sensisset, si momento cum suis periisset. Oportebat incredibilem apud suos subire ignominiam, cujus aut culpa, aut imperitia, tanta strages regnum potentissimum perculisset. Oportebat denique longè illum acerbiore morte, & modis omnibus exercenda consumi: multis quippe, ut apparet, gladiorum ictibus confodiendus erat, & à filiis, & in loco divinitati consecrato. Ita Salianus: non dubium in hac clade ab Angelo cæsum, & magis excruciatum fuisse Rabsacem, utpote in Deum blasphemum, & in Ezechiam maledicum: porrò opimis toto cæsorum Assyriorum spoliis ditati sunt Ezechias & Judæi.

FILII (Adramelech & Sarazar) INTERFECERUNT EUM GLADIO] Causam dat R. Salomon & ex eo Lyran. quòd Sennacherib ad placandos Deos tantæ stragis auctores, voluerit eis immolare hosce duos filios: sed illi id subodorati patrem prævenerunt & necarunt. Porrò Sennacherib accepta clade in Judæa fugit rediitque in suam Niniven, ubi sæviit in Judæos, multosque occidit; adeò ut Tobias eos sepeliens, bonis omnibus exutus mortem fugiendo evaserit, à qua fuga post dies 45. Sennacherib à filiis occisus est, quæ omnia narrantur Tobiæ cap. 1. v. 21. & seq. Eandem R. Salomonis causam tradit S. Hieron. in Tradit. Eandemque ex textu Hebræo Tobiæ capit. 1. refert Serarius ac Genebr. in chronol.

Aliam causam afferunt Lyran. & Abul. in lib. 4. Reg. capit. 19. q. 31. scilicet Sennacherib occisum esse à duobus

B

filiis senioribus, quoniam pater, eis postpositis, Asarhaddonem minorem natu successorem regni esse vellet. Cujus electionis causam refert historia Scholastica in amorem, quo Sennacherib matrem Asarhaddonis prosequebatur. Quæ fuisse putatur causa, cur pridem Roboam, Abiam filium Maacha reliquis filiis suis antetulerit, ut patet 2. Paralipomenon 11. 21.

Verior certiorque causa est, quam affert Theod. in l. 4. Reg. dicens: *Quoniam adversus Deum, qui ipsum fecerat, rabie fuerat percitus, ab iis qui ex ipso procreati fuerant, fuit interfectus.*

DE PORTENTO] retrocessionis solis & umbræ in Horologio Achaz, de quo fusè egi Isaiæ 38. Vers. 31.

CAPUT TRIGESIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Manasses ob idololatriam & scelera vinctus in Babylonem traducitur, ubi pœnitens regno restituitur, & Dei cultum restaurat. Succedit ei impius filius Amon, ac huic pius filius Josias.

1. Duodecim annorum erat Manasses cùm regnare cœpisset, & quinquaginta quinque annis regnavit in Jerusalem. 2. Fecit autem malum coram Domino, juxta abominationes gentium, quas subvertit Dominus coram filiis Israel: 3. & conversus instauravit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater ejus: construxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adoravit omnem militiam cœli, & coluit eam. 4. Ædificavit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominus: In Jerusalem erit nomen meum in æternum. 5. Ædificavit autem ea cuncto exercitui cęli, in duobus atriis domus Domini. 6. Transireque fecit filios suos per ignem in Vallebenennom: observabat somnia, sectabatur auguria, maleficis artibus inserviebat, habebat secum magos, & incantatores: multaque mala operatus est coram Domino, ut irritaret eum. 7. Sculptile quoque & conflatile signum posuit in domo Dei, de qua locutus est Deus ad David, & ad Salomonem filium ejus, dicens: In domo hac & in Jerusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. 8. Et moveri non faciam pedem Israel de terra, quam tradidi patribus eorum: ita dumtaxat si custodierint facere quæ præcepi eis, cunctamque legem & ceremonias, atque judicia per manum Moysi. 9. Igitur Manasses seduxit Judam, & habitatores Jerusalem, ut facerent malum super omnes gentes, quas subverterat Dominus a facie filiorum Israel. 10. Locutusque est Dominus ad eum, & ad populum illius, & attendere noluerunt. 11. Idcircò superinduxit eis principes exercitus regis Assyriorum: ceperuntque Manassen, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem. 12. Qui postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum: & egit pœnitentiam valdè coram Deo patrum suorum. 13. Deprecatusque est eum, & obsecravit intentè: & exaudivit orationem ejus, reduxitque eum Ierusalem in regnum suum, & cognovit Manasses quòd Dominus ipse esset Deus. 14. Post hæc ædificavit murum extra civitatem David, ad Occidentem Gihon in convalle, ab introitu portæ piscium per circuitum usque ad Ophel, & exaltavit illum vehementer: constituitque principes exercitus in cunctis civitatibus Iuda munitis: 15. & abstulit deos alienos, & simulachrum de domo Domini, aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, & in Ierusalem, & projecit omnia extra urbem. 16. Porrò instauravit altare Domini, & immolavit super illud victimas, & pacifica, & laudem: præcepitque Iudæ ut serviret Domino Deo Israel. 17. Attamen adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo: 18. Reliqua autem gestorum Manasse: & obsecratio ejus ad Deum suum: verba quoque Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel. 19. Oratio quoque ejus & exauditio, & cuncta peccata atque contemptus, loca etiam in quibus ędificavit excelsa, & fecit lucos & statuas, antequam ageret pęnitentiam, scripta sunt in sermonibus Hozai. 20. Dormivit ergo Manasses cum patribus suis, & sepelierunt eum in domo sua: regnavitque pro eo filius ejus Amon. 21. Vigintiduorum annorum erat Amon cùm regnare cępisset, & duobus annis regnavit in Ierusalem. 22. Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater ejus: & cunctis idolis, quę Manasses fuerat fabricatus, immolavit atque servivit. 23. Et non est reveritus faciem Domini, sicut reveritus est Manasses pater ejus: & multo majora deliquit. 24. Cùmque conjurassent adversus eum servi sui, interfecerunt eum in domo sua. 25. Porrò reliqua populi multitudo, cęsis iis, qui Amon percusserant, constituit regem Iosiam filium ejus pro eo.

Vers. 3. ADORAVIT OMNEM MILITIAM COELI] putà Solem, Lunam ceteraque sidera quæ quasi milites Dei ordinata, acie incedunt, ac pro Deo cùm opus est pugnant, vibrantque in hostes tonitrua & fulmina. Ita S. Hier.

Vers. 10. LOCUTUSQUE EST DOMINUS AD EUM] non per se, sed per Isaiam, aliosque prophetas. 4. Reg. 21. 10.

Vers. 11. VINCTUM CATENIS DUXERUNT IN BABYLONEM] Manassi in carcere dabatur parvus panis ex furfuribus, parvo pondere, & parva mensura aquæ cum aceto, ut viveret, ajunt quidam Codices Græci hic & Auctor imperfecti hom. 1. in Matth. & S. Clemens lib. 2. constit. c. 22.

Vers. 16. IMMOLAVIT SUPER ILLUD VICTIMAS (holocausta & hostias pro peccato) ET PACIFICA (id est, hostias pro pace, id est, salute tum sua, tum populi) ET LAUDEM] Hebr. תודה *toda*, id est, hostias eucharisticas, in Dei laudem, & gratiarum actionem pro libertate recepta, ait Cajet. & Vatabl.

ORATIO QUOQUE EJUS] extat oratio Manassis pœnitentis pia & proba, sed non habet authoritatem Canonicæ Script. ideoque in calcem Bibliorum rejecta est.

Vers. 19. SCRIPTA SUNT IN SERMONIBUS HOZAI] Hebræi apud S. Hieron. censent *Hozai* esse Isaiam prophetam. Sept. *Hozai* accipiunt ut nomen non proprium, sed appellativum, vertuntque, *videntium*, id est, prophetarum. Sic & Vatabl.

CAPUT TRIGESIMUMQUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josias omnem idololatriam succidit, Dei templum cultumque instaurat, ac fœdus novum inter Deum & populum sancit.

1. OCto annorum erat Josias cùm regnare cœpisset, & triginta & uno anno regnavit in Jerusalem.
2. Fecitque quod erat rectum in conspectu Domini, & ambulavit in viis David patris sui:
non declinavit neque ad dexteram, neque ad sinistram. 3. Octavo autem anno regni sui, cùm ad-
huc esset puer, cœpit quærere Deum patris sui David: & duodecimo anno postquam regnare cœperat,
mundavit Judam & Jerusalem ab excelsis, & lucis, simulachrisque & sculptilibus. 4. Destruxerunt-
que coram eo aras Baalim: & simulachra, quæ superposita fuerant, demoliti sunt: lucos etiam, &
sculptilia succidit atque comminuit: & super tumulos eorum, qui eis immolare consueverant, frag-
menta dispersit. 5. Ossa præterea sacerdotum combussit in altaribus idolorum, mundavitque Ju-
dam & Jerusalem. 6. Sed & in urbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon, usque Nephthali,
cuncta subvertit. 7. Cùmque altaria dissipasset, & lucos, & sculptilia contrivisset in frusta,
cunctaque delubra demolitus esset de universa terra Israel, reversus est in Jerusalem. 8. Igitur
anno octavodecimo regni sui, mundata jam terra, & templo Domini, misit Saphan filium Ese-
liæ, & Maasiam principem civitatis, & Joha filium Joachaz a commentariis, ut instaurarent do-
mum Domini Dei sui. 9. Qui venerunt ad Helciam Sacerdotem magnum: acceptamque ab eo
pecuniam, quæ illata fuerat in domum Domini, & quam congregaverant Levitæ, & janitores,
de Manasse, & Ephraim, & universis reliquiis Israel, ab omni quoque Juda, & Beniamin, &
habitatoribus Jerusalem, 10. tradiderunt in manibus eorum qui præerant operariis in domo Do-
mini, ut instaurarent templum, & infirma quæque sarcirent. 11. At illi dederunt eam artifici-
bus, & cæmentariis, ut emerent lapides de lapicidinis, & ligna ad commissuras ædificii, & ad
contignationem domorum, quas destruxerant reges Juda. 12. Qui fideliter cuncta faciebant.
Erant autem præpositi operantium, Jahath & Abdias de filiis Merari, Zacharias & Mosollam
de filiis Caath, qui urgebant opus: omnes Levitæ scientes organis canere. 13. Super eos verò
qui ad diversos usus onera portabant, erant scribæ, & magistri de Levitis janitores. 14. Cùmque effer-
rent pecuniam, quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos Librum legis Do-
mini per manum Moysi. 15. Et ait ad Saphan scribam. Librum legis inveni in domo Domini:
Et tradidit ei. 16. At ille intulit volumen ad regem, & nunciavit ei dicens: Omnia quæ dedisti
in manu servorum tuorum, ecce complentur. 17. Argentum quod repertum est in domo Domi-
ni, conflaverunt: datumque est præfectis artificum, & diversa opera fabricantium. 18. Præte-
rea tradidit mihi Helcias sacerdos hunc librum, quem cum rege præsente recitasset, 19. audis-
setque ille verba legis, scidit vestimenta sua: 20. & præcepit Helciæ, & Ahicam filio Saphan,
& Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, & Asaæ servo regis, dicens: 21. Ite, & orate
Dominum pro me, & pro reliquis Israel & Juda, super universis sermonibus Libri istius, qui re-
pertus est: magnus enim furor Domini stillavit super nos, eò quòd non custodierint patres nostri
verba Domini, ut facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine. 22. Abiit ergo Helcias, &
hi qui simul a rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem, uxorem Sellum filii Thecuath, filii
Hasra custodis vestium: quæ habitabat in Jerusalem in Secunda: & locuti sunt ei verba, quæ
supra narravimus. 23. At illa respondit eis: Hęc dicit Dominus Deus Israel: Dicite viro, qui
misit vos ad me. 24. Hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam mala super locum istum, & su-
per habitatores ejus, cunctaque maledicta quæ scripta sunt in Libro hoc, quem legerunt coram
rege Juda. 25. Quia dereliquerunt me, & sacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam pro-
vocarent in cunctis operibus manuum suarum, idcircò stillabit furor meus super locum istum, &
non extinguetur. 26. Ad regem autem Juda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic loqui-
mini: Hęc dicit Dominus Deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis, 27. atque emollitum
est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei, super his quæ dicta sunt contra locum hunc,
& habitatores Jerusalem, reveritusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, & flevisti coram
me: ego quoque exaudivi te, dicit Dominus. 28. Jam enim colligam te ad patres tuos, & in-
fereris in sepulchrum tuum in pace: nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus
sum super locum istum, & super habitatores ejus. Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat.
29. At ille convocatis universis majoribus natu Juda & Jerusalem, 30. ascendit in domum Do-
mini, unaque omnes viri Juda & habitatores Jerusalem, Sacerdotes & Levitæ, & cunctus popu-
lus a minimo usque ad maximum. Quibus audientibus in domo Domini, legit rex omnia verba
voluminis, 31. & stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino, ut ambularet post
eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & justificationes ejus, in toto corde suo, & in to-
ta anima sua, faceretque quę scripta sunt in volumine illo, quod legerat. 32. Adjuravit quo-
que super hoc omnes, qui reperti fuerant in Jerusalem & Beniamin: & fecerunt habitatores Je-
rusalem juxta pactum Domini Dei patrum suorum. 33. Abstulit ergo Josias cunctas abominatio-
nes de universis regionibus filiorum Israel: & fecit omnes, qui residui erant in Israel, servire Do-
mino Deo suo. Cunctis diebus ejus non recesserunt a Domino Deo patrum suorum.

Duo-

Vers. 3. Duodecimo anno, &c. mundavit Juda] Id est mundare cœpit; nam mundationem hanc perfecit post sex annos anno regni sui 18. ut dicitur v. 8.

Vers. 5. Ossa praeterea sacerdotum (idolorum, v. g. vitulorum aureorum) combussit altaribus idolorum] scilicet ut contactu & combustione cadaverum hominum tam impiorum altaria ipsa contaminarentur, infamarentur, & horrori forent, ne quis deinceps in iis victimas idolis immolaret.

Vers. 15. Inveni librum legis in domo Domini] Genebr. in chronol. censet fuisse hoc exemplar, quod a Moyse vel ab alio eo vivo scriptum fuerat, & in sanctuario positum ante 800. annos, ut propterea majore devotione acceptum & majore fructu lectum fuerit. Porro non est dubium alibi in Judæa, & in aliis provinciis apud Judæos pios & doctos extitisse plures libros legis: incredibile ergo videtur quod nonnulli ajunt, omnes libros S. Scrip. cum templo à Chaldæis fuisse combustos, ac ab Esdra ex memoria restitutos.

Inferris in sepulchrum tuum in pace] Vers. 28. Dices, Josias in prælio occisus est à Pharaone Nechao, ergo non pacificè, sed violenta morte occubuit. Resp. pacem non privatam Josiæ, sed publicam Reip. hic intelligi: vivente enim Josia & moriente, Judæa gaudebat pace & rerum abundantia, at post mortem ejus invasa fuit à variis gentibus, præsertim Babyloniis, qui illam sub Sedecia filio Josiæ funditùs everterunt. Hunc esse sensum liquet ex sequentibus, ubi sic se Script. explicat.

CAPUT TRIGESIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Josias celebrat Phase solemne: idem Pharaoni occurrens, in prælio occiditur summo omnium luctu, sed præcipuè Jeremiæ.

1. Fecit autem Josias in Jerusalem Phase Domino, quod immolatum est quartadecima die mensis primi: 2. & constituit Sacerdotes in officiis suis, hortatusque est eos ut ministrarent in domo Domini. 3. Levitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, locutus est: Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificavit Salomon filius David rex Israel, nequaquam enim eam ultrà portabitis: nunc autem ministrate Domino Deo vestro, & populo ejus Israel. 4. Et præparate vos per domos & cognationes vestras, in divisionibus singulorum, sicut præcepit David rex Israel, & descripsit Salomon filius ejus. 5. Et ministrate in sanctuario per familias turmasque Leviticas, 6. & sanctificati immolate Phase: fratres etiam vestros, ut possint juxta verba quæ locutus est Dominus in manu Moysi facere, præparate. 7. Dedit prætereà Josias omni populo, qui ibi fuerat inventus in solemnitate Phase, agnos & hœdos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, boum quoque tria millia, hęc de regis universa substantia. 8. Duces quoque ejus, sponte quod voverant, obtulerunt, tam populo, quàm Sacerdotibus, & Levitis. Porrò Helcias, & Zacharias, & Jahiel, principes domus Domini dederunt Sacerdotibus ad faciendum Phase pecora commixtim duo millia sexcenta, & boves trecentos, 9. Chonenias autem, & Semeias, etiam Nathanael, fratres ejus, nec non Hasabias & Jehiel, & Jozabad, principes Levitarum, dederunt ceteris Levitis ad celebrandum Phase quinque millia pecorum, & boves quingentos. 10. Præparatumque est ministerium, & steterunt sacerdotes in officio suo: Levitæ quoque in turmis, juxta regis imperium. 11. Et immolatum est Phase: asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem, & Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum: 12. & separaverunt ea ut darent per domos & familias singulorum, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in Libro Moysi: de bobus quoque fecerunt similiter. 13. Et assaverunt Phase super ignem, juxta quod in lege scriptum est: pacificas verò hostias coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis, & festinatò distribuerunt universę plebi: 14. sibi autem, & Sacerdotibus posteà paraverunt: nam in oblatione holocaustorum & adipum usque ad noctem sacerdotes fuerunt occupati: unde Levitę sibi, & Sacerdotibus filiis Aaron paraverunt novissimis. 15. Porrò cantores filii Asaph stabant in ordine suo juxta pręceptum David, & Asaph, & Heman, & Idithun, prophetarum regis: Janitores verò per portas singulas observabant, ita ut nec puncto quidem discederent à ministerio: quam ob rem & fratres eorum Levitę paraverunt eis cibos. 16. Omnis igitur cultura Domini ritè completa est in die illa, ut facerent Phase, & offerrent holocausta super altare Domini, juxta pręceptum regis Josiæ. 17. Feceruntque filii Israel, qui reperti fuerant ibi, Phase in tempore illo, & solemnitatem azymorum septem diebus. 18. Non fuit Phase simile huic in Israel à diebus Samuelis prophetæ: sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit Phase sicut Josias, Sacerdotibus, & Levitis, & omni Judę, & Israel qui repertus fuerat, & habitantibus in Jerusalem. 19. Octavodecimo anno regni Josię hoc Phase celebratum est. 20. Postquam instauraverat Josias templum, ascendit Nechao rex Ægypti ad pugnandum in Charcamis juxta Euphratem: & processit in occursum ejus Josias. 21. At ille, missis ad eum nuntiis, ait: Quid mihi & tibi est rex Juda? non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinatò ire pręcepit: desine adversum Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te. 22. Noluit Josias reverti, sed præparavit contra eum bellum, nec acquievit sermonibus Nechao ex ore Dei: verùm perrexit ut dimicaret in campo Mageddo. 23. Ibique vulneratus à sagittariis, dixit pueris suis: Educite me de prælio, quia oppidò vulneratus sum. 24. Qui transtulerunt eum de curru in alterum currum, qui sequebatur eum more regio, & asportaverunt eum in Jerusalem, mortuusque est, & sepultus in mausoleo patrum suorum: & universus Juda & Jerusalem luxerunt eum. 25. Jeremias maximè: cujus omnes cantores atque cantatrices, usque in pręsentem diem, lamentationes super Josiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel: Ecce scriptum fertur in lamentationibus. 26. Reliqua autem sermonum Josię & misericordiarum ejus, quæ lege præcepta sunt Domini, 27. opera quoque illius prima & novissima, scripta sunt in Libro regum Juda & Israel.

Poni-

VERS. 3. PONITE ARCAM IN SANCTUARIO TEMPLI] Tradunt Hebræi apud S. Hieron. arcam è Sancto sanctorum ablatam esse tempore Manassis vel Amon, ne simul cum eorum idolis consisteret in templo. Quare translatam esse in domum Sellum, qui erat avunculus Jeremiæ, & maritus Oldæ prophetissæ capit. 34. vers. 22. nunc verò idolis ablatis à Josia arcam templo locoque suo fuisse restitutam. Quo facto Josias ait Levitis: *nequaquam eam ultra portabitis*, id est, arcam ampliùs è templo non ex portabitis, quare deinceps vos coram arca *ministrate Domino*, ac simul, *populo ejus Israel*, ut populum in lege cultuque Dei instruatis & dirigatis.

VERS. 11. AD FACIENDUM PHASE, &C. BOVES TRECENTOS] Hinc patet *Phase* significare non tantùm Agnum Paschalem, sed & boves, cæterasque victimas quæ in paschate Deo immolabantur.

ASPERSERUNTQUE SACERDOTES MANU SANGUINEM] in altari holocaustorum, uti lege erat præscriptum. Omnis enim sanguis Deo debebatur, ideoque effundebatur in altari vel juxta altare. Altare enim repræsentabat Deum.

ET LEVITÆ DETRAXERUNT PELLES HOLOCAUSTORUM] ut deinde sacerdotes carnes in frusta concisas altari imponerent, & subjecto igne Deo cremarent.

VERS. 12. ET SEPARAVERUNT EA] scilicet holocausta (ut habent Hebr.) jam dicta; ut illa integrè *offerrentur Domino*, & tota cremarentur. *Separaverunt*, inquam, holocausta a ceteris victimis, ut eas *darent* (id est, distribuerent) *per domos & familias singulorum*; ut scilicet singuli eas offerrent Deo in victimas pacificas, ac deinde ex eisdem epulum sacrum instruerent, & convivia celebrarent. Patet ex dictis vers. 7. & seq.

VERS. 15. ASAPH ET HEMAN ET IDITHUN PROPHETARUM REGIS] id est, Cantorum Davidis. Prophetæ enim vocantur Cantores, qui Deo laudes & Psalmos canebant. Ita Hebr. apud S. Hieron. Erant tamen aliqui ex eis veri prophetæ, uti Asaph, qui instinctu Dei plures psalmos composuit & dictavit.

VERS. 21. CONTRA ALIAM PUGNO DOMUM] scilicet contra regem Assyriorum, ut patet 4. Reg. 23. 29. Abulens. in 4. Reg. c. 23. q. 41. & 42. censet, *aliam domum*, sive aliam familiam, aliumque regem, contra quem se pergere dicit Pharao, fuisse Adadremmon regem Syriæ Josiæ fœderatum, ideoque Josiam prohibuisse Pharaonem transitu per Judæam, ut suo amicique regno consuleret. Id hausit Abulens. ex Herodoto lib. 2. sub finem, qui ait regem Ægypti nomine *Necum* filium Psammitichi conflixisse cum Syris, & in Magdalo victoria potitum: ubi videntur nomina esse corrupta, ut *Necum* ponatur pro *Nechao*. Syri pro Assyriis, Magdalo pro Mageddo. Verùm hæc sententia est improba-A bilis, tum quia nemo hujus Adadremmon regis Syriæ meminit; tum quia Pharao pergebat contra Assyrios habitantes juxta Euphratem, non contra Syros habitantes juxta Libanum.

Alii censent Pharaonem perrexisse propriè contra regem Assyriorum; verùm nec hoc dici potest; nam Asarhaddon filius Sennacherib post cladem patris ab Angelo acceptam in Judæa, tantùm decem annis regnavit, ac cum eo & in eo quasi ultimo rege desiit regnum Assyriorum sub annum Ezechiæ regis Juda 25. qui hunc annum 31. & ultimum Josiæ antecessit nonaginta annis. Quare deficiente Asarhaddon & regno Assyriorum (unde post Asarhaddon in Script. nulli nominantur reges Assyriorum, sed Babyloniorum dumtaxat) surrexit regnum Chaldæorum per Merodach, cui successit Ben Merodach, huic Nabopolassar, qui alio nomine dictus est Nabuchodonosor senior, qui dominabatur Assyriis æquè ac Babyloniis: unde nunc Assyriorum, nunc Babyloniorum rex vocatur. Atque hic est contra quem pugnavit Pharao Nechao, cùm occidit Josiam, ac videtur eum superasse. Unde hanc patris sui cladem ulturus ejus filius Nabuchodonosor junior cognomento Magnus, qui Ju-B dæam, Asiam, multaque alia subegit, sefeque fecit Monarcham, invasit Ægyptum, conflixit cum Nechao, eumque occidit, ac Ægyptum occupavit, uti eidem prædixerat Jeremias c. 46. & Ezechiel c. 29. vide ibi dicta. Ita Salianus & alii. Plura hac de re dixi 4. Reg. 24. 1.

AD QUAM ME DEUS FESTINATO IRE PRÆCEPIT] per oraculum Jeremiæ non scriptum, sed viva voce editum, quod ipse Jeremias per nuntium Pharaoni significavit, ut tradunt Hebræi apud S. Hieron. Unde & S. Justin. quæst. 89. ad Orthodoxos docet Josiam ideò occisum, eò quòd monitis Jeremiæ, ut Pharaoni sese non opponeret, minimè paruerit.

MORTUUSQUE EST] non in Jerusalem, ut vult Joseph. sed in Mageddo occisus; unde eum mortuum transtulerunt in Jerusalem, ut in sepulchro regum sepelirent. VERS. 24.

ET QUASI LEX OBTINUIT IN ISRAEL] quasi dicat: Mos apud Israelitas obtinuit adeò fixus & certus, ut instar legis esse videretur; ut scilicet cantores & cantatrices, dum ob lugubrem aliquem casum funebre vel triste C carmen vel næniam canere volunt, usurpent canantque lamentationem Jeremiæ de morte Josiæ, quam si nosse cupis: *Ecce scriptum fertur in lamentationibus* Jeremiæ: Jeremias enim in Threnis sub finem videtur lugere mortem Josiæ, ut censet Chald. Joseph. Hebr. apud S. Hieron. Lyran. Abulens. & Hugo, quamvis, ut ibi dixi, verius sit Threnos Jeremiæ de morte Josiæ alios fuisse ab ejus Threnis qui extant in S. Script. quare Threni de morte Josiæ injuria temporum interciderunt. VERS. 25.

CAPUT TRIGESIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAtri Josiæ succedit filius Joachaz, quem Nechao in Ægyptum abducit. Huic succedit frater Joakim, huic filius Joachin, huic patruus Sedecias, qui omnes cum majore populi parte in Babylonem abducuntur à Nabuchodonosor. Hic enim Jerusalem cum templo succendit, ut Judæa manserit desolata usque ad annum primum Cyri primi Persarum Monarchæ.

1. TUlit ergo populus terræ Ioachaz filium Iosiæ, & constituit regem pro patre suo in Ierusalem. 2. Viginti trium annorum erat Ioachaz cùm regnare cœpisset, & tribus mensibus regnavit in Ierusalem. 3. Amovit autem eum rex Ægypti cùm venisset in Ierusalem, & condemnavit terram centum talentis argenti, & talento auri. 4. Constituitque pro eo regem, Eliakim fratrem ejus, super Iudam & Ierusalem: & vertit nomen ejus Ioakim: ipsum verò Ioachaz tulit secum, & abduxit in Ægyptum. 5. Vigintiquinque annorum erat Ioakim cùm regnare cœpisset, & undecim annis regnavit in Ierusalem: fecitque malum coram Domino Deo suo. 6. Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldæorum, & vinctum catenis duxit in Babylonem. 7. Ad quam & vasa Domini transtulit, & posuit ea in templo suo. 8. Reliqua autem verborum Joakim, & abominationum ejus, quas operatus est, & quæ inventa sunt in eo, continentur in Libro regum Iuda & Israel. Regnavit autem Ioachin filius ejus pro

pro eo. 9. Octo annorum erat Joachin cùm regnare cœpisset, & tribus mensibus, ac decem die-
bus regnavit in Jerusalem, fecitque malum in conspectu Domini. 10. Cùmque anni circulus
volveretur, misit Nabuchodonosor rex, qui adduxerunt eum in Babylonem, asportatis simul pre-
tiosissimis vasis domus Domini. Regem verò constituit Sedeciam patruum ejus super Judam & Je-
rusalem. 11. Viginti & unius anni erat Sedecias cùm regnare cœpisset, & undecim annis regnavit
in Jerusalem. 12. Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec erubuit faciem Jeremiæ prophetæ,
loquentis ad se ex ore Domini. 13. A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adjuraverat eum
per Deum: & induravit cervicem suam & cor, ut non reverteretur ad Dominum Deum Israel.
14. Sed & universi principes sacerdotum, & populus, prævaricati sunt iniquè juxta universas abo-
minationes Gentium, & polluerunt domum Domini, quam sanctificaverat sibi in Jerusalem. 15.
Mittebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorum, de no-
cte consurgens, & quotidie commonens: eò quòd parceret populo & habitaculo suo. 16. At illi
subsannabant nuntios Dei, & parvipendebant sermones ejus, illudebantque prophetis, donec
ascenderet furor Domini in populum ejus, & esset nulla curatio. 17. Adduxit enim super eos
regem Chaldæorum, & interfecit juvenes eorum gladio in domo sanctuarii sui: non est misertus
adolescentis, & virginis, & senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit in manibus ejus.
18. Universaque vasa domus Domini, tam majora, quàm minora: & thesauros templi, & regis,
& principum transtulit in Babylonem. 19. Incenderunt hostes domum Dei, destruxeruntque mu-
rum Jerusalem, universas turres combusserunt, & quidquid pretiosum fuerat, demoliti sunt. 20.
Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem servivit regi & filiis ejus, donec imperaret rex
Persarum, 21. & compleretur sermo Domini ex ore Jeremiæ, & celebraret terra sabbatha sua:
cunctis enim diebus desolationis egit sabbathum, usque dum complerentur septuaginta anni. 22.
Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fue-
rat per os Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum: qui jussit prædicari in
universo regno suo, etiam per scripturam; dicens: 23. Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia
regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, & ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in
Jerusalem, quæ est in Judæa: quis ex vobis est in omni populo ejus? sit Dominus Deus suus
cum eo, & ascendat.

Vers. 6. ET VINCTUM (Joakim) CATENIS DUXIT IN BABYLONEM] scilicet anno tertio regni Joakim, qui in Babylone res suas componens, & fœdus cum eo renovans, solitumque tributum promittens, ab eo liber dimissus est in Jerusalem, ubi anno undecimo regni sui rursùm rebellans, à Chaldæis occisus est, ut dixi Jerem. 22. 19.

Vers. 8. ET QUÆ INVENTA SUNT IN EO] Lyran. Abul. q. 39. in cap. 25. lib. 4. Reg. Vatab. Magister histor. Scholastic. Pererius lib. 1. in Danielem, sub initium, & alii ex Hebræis referunt, in cadavere hujus regis inventas fuisse quasdam notas impressas, & quædam stigmata inusta in honorem Deorum suorum, quorum ipse adhuc vivens se stigmaticum servum profitebatur. Quid miserius & infelicius, quàm Regem diademate coronatum eò se abjecisse, ut stigmaticum diaboli mancipium redderetur? Contra verò Divus Paulus: *De cetero*, inquit, *nemo mihi molestus sit; ego enim stigmata Domini* JESU *in corpore meo porto*. Galat. 6. v. 17.

Vers. 9. OCTO ANNORUM ERAT JOACHIN CUM REGNARE COEPISSET] scilicet cum patre Joakim, qui anno secundo regni sui filium Joachin octennem regem creavit, & regni socium ascivit, adeoque cum eo decem annis regnavit. Causa fuit, quòd vereretur si quid humanitus sibi accidisset, Sedeciam excluso puero Joachin, invasurum regnum. Jam tum enim videbatur meditari rebellionem, ut jugo Chaldæorum se eximeret; quod fecit anno tertio regni, ideoque eodem anno à Chaldæis abductus est in Babylonem, unde tunc successit ei filius Joachin novem vel decem annorum: sed pater Joakim rebus in Babylone compositis, illicò rediit, ac alios octo annos cum filio regnavit: quibus exactis anno undecimo regni sui rursùs rebellans, interemptus est à Chaldæis: unde tunc solus plano & pleno jure regnans successit ejus filius Joachin, qui jam octodecim erat annorum, ac tribus tantùm mensibus regnavit, quibus exactis abductus est & ipse in Babylonem à Chaldæis, qui ei substituerunt Sedeciam patruum. Ita Abul. Salian. Torniellus & alii.

Vers. 10. CUM ANNI CIRCULUS VOLVERETUR] Hebr. *In revolutione anni*; cùm scilicet anno currente finiente, vel finito novus annus inchoaretur à mense Nisan, q. d. cùm annus currens tenderet ad finem, sive in fine anni abductus est Joachin in Babylonem, quod fuit tertio mense regni sui: cœpit enim ipse regnare non in initio anni, sed tribus mensibus ante finem anni, v. g. in Novembri vel Decembri. Nam Hebræi annum inchoabant à Nisan, id est, Martio.

QUI ADJURAVERAT EUM PER DEUM] ut sibi fidem datam & subjectionem promissam servaret, minans ei Dei judicis vindictam, si illam violaret, ideoque pro *Matthania*, vocavit eum, *Sedeciam*, id est, *justitiam Dei*, ut hujus semper eum memorem redderet. 4. Reg. 24. 17. Vers. 13.

DE NOCTE CONSURGENS] Hebr. *manicando*, id est, manè, tempestivè, sollicitè eos admonuit, instar boni patris familias, qui manè suos famulos instruit, & dirigit ad opus diurnum. Vers. 15.

EO QUOD PARCERET (id est, quòd parcere cuperet & summè optaret) POPULO] sed cùm is monita Dei sperneret, ei non pepercit, & Chaldæis vastandum tradidit.

ET ESSET NULLA CURATIO] q. d. & nulla esset spes curationis & emendationis vitæ, eò quòd Judæi in idololatria & sceleribus suis essent obfirmati. Vers. 16.

ET CELEBRARET TERRA SABBATHA SUA) Vers. 21.
B id est, feriaretur & quiesceret ab aratione, qua sulcatur, occatur, seritur, metitur &c. quibus terra agitari, & quasi vexari solet.

CUNCTIS ENIM DIEBUS DESOLATIONIS EGIT SABBATHUM] id est, inculta quievit, agens quasi sabbathi otium. Notant Hebræi, Judæos violasse festum sabbathi, illudque profanasse operibus servilibus & illicitis, ideoque Deum in pœnam eos è Judæa abduxisse, ut ipsa ageret sabbathum sibi à Judæis negatum per 70. annos.

USQUE DUM COMPLERENTUR SEPTUAGINTA ANNI] Cur fuere captivitatis Judæorum in Babylone anni 70. non 80. non 90. non centum? Causam dat Theodor. Levit. 26. 34. ad illa: *Placebunt terræ sabbatha sua cunctis diebus solitudinis suæ, eò quòd non requieverit in sabbathis vestris, quando habitabatis in ea.* Sic enim ait: *Septuaginta annos servierunt in Babylone: Atqui à regno Saulis usque ad captivitatem numerantur anni 490. quorum septimam partem faciunt septuaginta. Hoc ergo vult dicere: Septuaginta annos terra manebit inculta, & non seminata, vobis terram alienam incolentibus, propterea quòd unà cum reliquis etiam sabbathi præceptum transgressi estis.* q. d. Terra Judææ juxta legem septimo anno arari non poterat, sed quiescebat & suum agebat *sabbathum*, id est, otium & quietem, quam quia vos (multi vestrum) ò Judæi ei abstu-

Anni captivitatis cur 70. Resp. primò.

listis

INDEX LOCORUM
SACRÆ SCRIPTURÆ
QUÆ IN HOC LIBRO EXPLICANTUR.

Litera T significat Tomum, A B C D Literas medias inter utramque columnam. Primus numerus post literam T designat Tomum primum vel secundum; secundus numerus paginam ejusdem Tomi; tertius verò numerus columnam primam vel secundam.

EX GENESI.

EX EXODO.

EX LIB. JUDICUM.

EX LIB. RUTH.

EX LIB. III. REGUM.

EX LIB. I. PARALIPOM.

Cornel. à Lap. Index à Josue usq; ad fin. Paralip.

EX LIB. II. PARALIPOM.

EX LIBRO JOB.

EX LIBRO PSALMORUM.

EX ECCLESIASTE.

EX ECCLESIASTICO.

EX NOVO TESTAMENTO.

I N-

INDEX
RERUM ET VERBORUM
QUÆ IN HOC LIBRO CONTINENTUR.

B

C

David

Eglon

F

G

H

L

M

N

O

P

Q

R

S

I N D E X

Materiarum Moralium ad Evangelia Dominicarum ac Festorum aliquot & Feriarum Per annum accommodatarum.

Jesus

F I N I S.